

श्रीः

ऋक्संहिता

सायणाचार्यविरचितभाष्यसहिता

पदपाठयुताच्च.

इयंच

तत्त्वविवेचकग्रंथप्रसारकसमित्याप्रेरितः तुकारामतात्याभिरुच्यः,
गणपतरुष्णाजीमुद्रायंत्रालयाधिपतिः आत्मारामकाह्लोवाभिरुच्यः,

इत्येताभ्यां

बोडसोपाह्वमहामहोपाध्यायराजारामशास्त्रि,
गोरेइत्युपाभिधशिवरामशास्त्रिभ्यांशोधयित्वा

मुंबय्यां

गणपतरुष्णाजीमुद्रायंत्रालयेमुद्रयित्वा

प्रकाशिता.

तस्याअयंपष्ठोऽष्टकः

शकाब्दाः १८११

एतत्पुस्तकस्य स्नामित्वं

मुनिरसगर्जेदुमिते (१८६७) सन् संज्ञकवत्सरे कृतराजकीव
पंचविंशतितम (२५) नियमानुसारतोऽसाधारणीकृतम्.

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

यस्यनिःश्वसितवेदा योवेदेभ्योखिलंजगत् । निर्गमे तमहंवंदे विद्यातीर्थमहेश्वरं ॥ १ ॥
 इत्थंपंचमाष्टकं व्याख्यायेदानीं ऋषिच्छन्दोदेवताविनियोगप्रदर्शनपुरःसरं पठस्य प्र-
 थमोध्यायोव्याख्यातुमारभ्यते । अष्टममण्डलस्य द्वितीयेनुवाके पट्सूक्तानि जातानि । यइन्द्रेति
 त्रयस्त्रिंशदृचं सप्तमं सूक्तं कण्वगोत्रस्य पर्वताख्यस्यार्य औष्णिहमैन्द्रम् । तथाचानुक्रांत-
 म्—यइन्द्रत्रयस्त्रिंशत्पर्वतऔष्णिहंत्विति । महाव्रतेनिष्केवल्ये औष्णिहत्वाशीतौ इदमादिके
 द्वे सूक्ते । तथैवपंचमारण्यकेसूत्र्यते—औष्णिहीत्वाशीतिर्यइन्द्रसोमपातमइति सूक्ते इति । द-
 शमेहनि निष्केवल्ये आदितः पल्लवः शंसनीयाः । सूत्र्यतेहि—यइन्द्रसोमपातमइति षडुष्णि-
 हइति । आभिष्विकेपूक्थेषु तृतीयसवने ब्रह्मशस्त्रे आयस्तुचोवैकल्पिकोनुरूपः सूत्रितंच—य-
 इन्द्रसोमपातमएन्द्रनोगधीति । तृतीयेपर्यायेच्छावाकशस्त्रेप्ययमेवतुचोनुरूपः सूत्रितंच—इ-
 न्द्रःसुतेपुसोमेपु यइन्द्रसोमपातमइति ।

तत्र प्रथमा—

अम् यइन्द्रसोमपातमोमदःशविष्ठचेतति ।
 येनाहंसिन्यंत्रिणंतमीमहे ॥ १ ॥

यः । इन्द्रः । सोमपातमः । मदः । शविष्ठ । चेतति ।
 येन । हंसि । नि । अत्रिणम् । तम् । इमहे ॥ १ ॥

हे इन्द्र यस्त्वं सोमपातमः अतिशयेन सोमस्य पाता हे शविष्ठ बलवत्तम शवइति बल-
 नाम तस्माद्विनंतादातिशायनिकइष्टम् विन्मतोर्लुक् टिलोपः हे इन्द्रोन्द्र तस्य तव सोमपानज-
 नितोयोमदश्चेतति सम्भ्यजानाति वृत्रवधादीनि कार्याणि कर्तुं यइत्यस्य चेततीत्यनेनापि सं-
 बंधात् यद्वृत्तान्त्रित्यमिति तिङ् न निहन्यते । अथवैतदेवंवाक्यम् हे बलवत्तमेन्द्र सोमपातमः सो-
 मस्यपातंतमोयस्त्वं मदः सोमैर्मादयितव्यः तर्पणीयः सन् चेतति पुरुषव्यत्ययः चेतसि स-
 म्भ्यजानासि मदानुपसर्गे इति मदेः कर्मण्यप् । येन सोमपानजनितेन मदेन अत्रिणमत्तारं रा-

क्षसादिकं निहंसि निरुष्टां हिंसां प्रापयसि तं मदं तादृङ्क्षदोपेतं त्वां वा ईमहे याञ्जाकर्मा-
यम् याचामहे । यद्वा ईं गतौ देवादिकः छांदसोविकरणस्य लुक् ईयामहे उपगच्छामः स्तु-
तिभिः संभजामहइत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

येनादशग्वमाधिगुंवेपयन्तस्वर्णरम् । येनासमुद्रमाविथातमीमहे ॥ २ ॥

येन । दशग्वम् । अधिगुम् । वेपयन्तम् । स्वःऽनरम् ।

येन । समुद्रम् । आविथ । तम् । ईमहे ॥ २ ॥

हे इन्द्र येन सोमपानजनितेन मदेन दशग्वं ये दशभिर्मासैः सत्रासनं परिसमाप्य
निरगमन् ते दशगवा अंगिरसः । तेषामन्यतमं अधिगुं अशृतगमनं अनिवारितगतिं एतदसंज्ञं च
ऋषिं वेपयंतं तमांसि वर्जयंतं स्वर्णरं सर्वस्य नेतारं सूर्यं च आविथ वृत्रोर्दस्योरपनयनेन
ररक्षिथ । येनच मदेन समुद्रमुद्भिं अंतरिक्षं वा आविथ ररक्षिथ त्वदीयं मदं तर्ह्वंतं त्वां वा
ईमहे याचामहे । मदे हि सति हस्तः सन् इन्द्रो बहुधनं प्रपच्छति अतस्तत्कारणस्य मदस्य याञ्जो-
पपन्ना ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

येनसिन्धुमहीरपोरथोइवप्रचोदयः । पन्थामृतस्थयातवेतमीमहे ॥ ३ ॥

येन । सिन्धुम् । महीः । अपः । रथान् इव ।

प्रचोदयः । पन्थाम् । ऋतस्यं । यातवे । तम् । ईमहे ॥ ३ ॥

हे इन्द्र महीर्महतीरपः वृष्ट्युदकानि सिन्धुं स्यन्दनशीलां नदीं समुद्रं वा पति येन सोमपान-
जन्येन मदेन प्रचोदयः प्रेरयसि । तद्वद्वान्तः—रथोइव यथा रथिनोरथान् स्वाभिलषितदेशग-
मनाय प्रेरयन्ति तद्वन् ऋतस्य यज्ञस्य पन्थां पन्थानं मार्गं यातवे यानुं प्राप्तुं तं मदमीमहे
याचामहे ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

इमंस्तोममभिरुपेवृत्तंनपृतमद्रिवः । येनानुमद्योजंसावृक्षिथ ॥ ४ ॥

इमम् । स्तोमम् । अञ्जिष्टये । घृतम् । न । पूतम् ।

अद्रिःवः । येन । नु । सयः । ओजसा । ववक्षिथ ॥ ४ ॥

हे अद्रिवोवज्वनिन्द्र घृतं न घृतमिव मन्त्रपूतमाज्यमिव पूतं शुद्धं इममस्मदीयं स्तोमं स्तोत्रं बुध्यस्तेतिशेषः । किमर्थं अञ्जिष्टये अञ्जिष्टायै इष्टस्य धनादेरस्माकं लाभायेत्यर्थः । येन स्तोत्रेण स्तूयमानः सन्न ओजसालीयेन बलेन सद्यस्तदानीमेव स्तुतिसमयएव नु क्षिप्रं ववक्षिथास्मान्वहसि अभिलषितं प्रापयसि इमं स्तोममित्यन्वयः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

इमं जुपस्वर्गिर्वणः समुद्र इव पिन्वते । इन्द्र विश्वाभिरुतिभिर्ववक्षिथा ॥ ५ ॥ १ ॥

इमम् । जुपस्व । गिर्वणः । समुद्रः इव । पिन्वते ।

इन्द्र । विश्वाभिः । उतिभिः । ववक्षिथ ॥ ५ ॥ १ ॥

हे गर्वणो गिरां स्तुतीनां संभक्तः यद्वा स्तुतिभिः संभजनीयेन्द्र इमं स्तोमं मया क्रियमाणं जुपस्व सेवस्व सच स्तोमः समुद्र इव समुद्रो यथा चन्द्रोदयं प्राप्य पिन्वते वर्धते अभिधेयस्येन्द्रगुणगणस्याधिक्येन तत्प्रतिपादिकास्तुतिरपि विस्तृता भवतीत्यर्थः । पूर्वस्यावृत्ति ववक्षिथेत्यनेन युक्तो येनेतिशब्दोत्रापि सामर्थ्यात्तेन संबध्यते अतएवास्य तिङ्ङितिङ्ङिति निघाताभावः । हे इन्द्र येन स्तोमेन हेतुना विश्वाभिरुत्याभिरुतिभीरक्षाभिः ववक्षिथ वहसि श्रेयांस्यस्मान्प्रापयसि वहः सन्नन्वाहिति अमन्नइति निषेधादात्मभावे थल्लि लिटि रूपात् ॥ ५ ॥

॥ इति पष्ठस्य प्रथमे प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

अथ षष्ठी—

यो नो देवः परावतः सखित्वनायं मामहे । द्विवोनवृष्टिं प्रथयन्ववक्षिथ ॥ ६ ॥

यः । नः । देवः । परावतः । सखित्वनायं । मामहे ।

द्विवः । न । वृष्टिम् । प्रथयन् । ववक्षिथ ॥ ६ ॥

यो नो देवो दानादिगुणयुक्त इन्द्रः परावतः परावतात् दूरात् युक्तो कादागत्य नोस्माकं सखित्वनाय सखित्वाय मामहे धनानि प्रददां महत्तेदानं कर्मण एतद्वर्षं । यद्वा अस्माभिः पूज्यते मह-

क्षसादिकं निहंसि निरुष्टां हिंसां प्रापयसि तं मदं तादृक्कदोपेतं त्वां वा ईमहे याञ्चाकर्मा-
यमयाचामहे । यद्वा ईं गतौ दैवादिकः छांदसोविकरणस्य लुक् ईयामहे उपगच्छामः स्तु-
तिभिः संभजामहइत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

येनादशग्वमधिगुंवेपयन्तस्वर्णरम् । येनासमुद्रमाविथानमीमहे ॥ २ ॥

येन । दशग्वम् । अधिगुम् । वेपयन्तम् । स्वःऽनरम् ।

येन । समुद्रम् । आविथ । तम् । ईमहे ॥ २ ॥

हे इन्द्र येन सोमपानजनितेन मदेन दशग्वं ये दशभिर्मांसैः सत्रासनं परिसमाप्य
निरगमन् ते दशगवा अंगिरसः । तेषामन्यतमं अधिगुं अधृतगमनं अनिवारितगतिं एतवसंज्ञं च
ऋषिं वेपयंतं तमांसि वर्जयंतं स्वर्णरं सर्वस्य नेतारं सूर्यं च आविथ वृत्रादेर्दस्योरपनयनेन
ररक्षिथ । येनच मदेन समुद्रमुदधिं अंतरिक्षं वा आविथ ररक्षिथ त्वदीयं मदं तद्वतं त्वां वा
ईमहे याचामहे । मदे हि सति हृष्टः सन् इन्द्रोयहुधनं प्रयच्छति अतस्तत्कारणस्य मदस्य याञ्चो-
पपन्ना ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

येनसिन्धुमह्नीरपोरथोइवप्रचोदयः । पन्थामृतस्ययातवेतमीमहे ॥ ३ ॥

येन । सिन्धुम् । म्हीः । अपः । रथान्इव ।

प्रचोदयः । पन्थाम् । ऋतरथं । यातवे । तम् । ईमहे ॥ ३ ॥

हे इन्द्र महीमहतीरपः वृष्ट्युदकानि सिन्धुं स्पन्दनशीलां नदीं समुद्रं वा प्रति येन सोमपान-
जन्येन मदेन प्रचोदयः प्रेरयसि । तत्रदृष्टान्तः—रथोइव यथा रथिनोरथान् स्वाभिलषितदेशग-
मनाप्य प्रेरयन्ति तद्वत् ऋतस्य यज्ञस्य पन्थां पन्थानं मार्गं यातवे यातुं प्राप्तुं तं मदमीमहे
याचामहे ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

इमंस्तोममभिष्टेयवृत्तंनपूतमद्रिवः । येनानुसृद्यओजसावृक्षिथ ॥ ४ ॥

इमम् । स्तोमम् । अजिष्टये । घृतम् । न । पूतम् ।

अद्रिष्टवः । येन । नु । सद्यः । ओजसा । ववक्षिथ ॥ ४ ॥

हे अद्रिवोवज्वन्निन्द्र वृत्तं घृतमिव मन्त्रपूतमाज्यमिव पूतं शुद्धं इममस्मदीयं स्तोमं स्तोत्रं बुध्यस्वेतिशेषः । कियर्थं अजिष्टये अभिप्राप्त्यै इष्टस्य धनादेरस्माकं लाभायेत्यर्थः । येन स्तोत्रेण स्तूयमानः सन्न ओजसात्मीयेन बलेन सद्यस्तदानीमेव स्तुतिसमयएव नु क्षिप्तं ववक्षिथास्मान्वहसि अभिलषितं प्रापयसि इमं स्तोममित्यन्वयः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

इमं जुपस्व गिर्वणः समुद्र इव पिन्वते । इन्द्र विश्वाभिरुतिभिर्ववक्षिथ ॥ ५ ॥ १ ॥

इमम् । जुपस्व । गिर्वणः । समुद्रः इव । पिन्वते ।

इन्द्र । विश्वाभिः । उतिष्टभिः । ववक्षिथ ॥ ५ ॥ १ ॥

हे गिर्वणो गिरां स्तुतीनां संभक्तः यद्वा स्तुतिभिः संभजनीयेन्द्र इमं स्तोमं मया क्रियमाणं जुपस्व सेवस्व सच स्तोमः समुद्र इव समुद्रो यथा चन्द्रोदयं प्राप्य पिन्वते वर्धते अभिधेयस्येन्द्रगुणगणस्याधिक्येन तत्प्रतिपादिकास्तुतिरपि विस्तृता भवतीत्यर्थः । पूर्वस्यासृचि ववक्षिथेत्यनेन युक्तो येनेति शब्दोत्रापि सामर्थ्यात्तेन संबध्यते अतएवास्य तिङ्ङुतिङ्ङिति निघाताभावः । हे इन्द्र येन स्तोमेन हेतुना विश्वाभिव्यासाभिरुतिभीरक्षाभिः ववक्षिथ ववक्षिथ श्रेयांस्यस्मान्प्रापयसि वहेः संजन्ताल्लिटि अमन्त्रइति नियेधादाभावे थल्लिटिरूपमेतत् ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

अथ षष्ठी—

यो नो देवो परावतः सखित्वनायं मामहे । दिवो न वृष्टिं प्रथयन् ववक्षिथ ॥ ६ ॥

यः । नः । देवः । परावतः । सखित्वनायं । मामहे ।

दिवः । न । वृष्टिम् । प्रथयन् । ववक्षिथ ॥ ६ ॥

यो नो देवो दानादिगुणयुक्त इन्द्रः परावतः परावतात् दूरात् द्युलोकादागत्य नोस्माकं सखित्वनायं सखित्वाय मामहे धनानि प्रददौ मंहतेर्दानकर्मण एतद्रूपं । यद्वा अस्माभिः पूजयते मह-

पूजायाम् अस्माच्छान्दसः कर्मणि लिट् । उत्तरार्धर्चः प्रत्यक्षकृतः हे इन्द्र दिवो न वृष्टिं दिवः स-
काशात् वृष्टिमिव प्रथयन् अस्मदीयानि धनानि विस्तारयन् यस्त्वं ववक्षिथ अस्मान्बोहु-
मिच्छसि तादृशं त्वां स्तौमीति शेषः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

ववक्षुरस्यकेतवउतवज्जोगभस्त्योः । यत्सूर्यो नरोदसी अवर्धयत् ॥ ७ ॥

ववक्षुः । अस्य । केतवः । उत । वज्रः । गभस्त्योः ।

यत् । सूर्यः । न । रोदसी इति । अवर्धयत् ॥ ७ ॥

अस्येन्द्रस्य केतवः प्रज्ञानानि अस्मदस्तुतिविषयाणि यद्वा रथे उत्क्षिप्ताः पताकाः
केतवः ववक्षुरवहन् अस्मान् श्रेयांसि प्रापयन् । उतापिच गभस्त्योः बाहुनामैतत् इन्द्रस्य हस्त-
योरवस्थितो वज्रश्चावहत् पद्यदा अयमिन्द्रः सूर्यो न सर्वस्य प्रेरकआदित्यइव रोदसी द्या-
वापृथिव्यौ वृष्ट्यादिप्रदानेनावर्धयत् तदानीमित्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

यदिप्रवृद्धसत्पतेसहस्रमहिषोअर्घः । आदित्तइन्द्रियमहिप्रवावृधे ॥ ८ ॥

यदि । प्रवृद्ध । सत्पते । सहस्रम् । महिषान् ।

अर्घः । आत् । इत् । ते । इन्द्रियम् । महि । प्र । वृधे ॥ ८ ॥

हे प्रवृद्ध प्रकर्षेणमहन् हे सत्पते सतामनुष्ठातृणां पालयितरिन्द्र सहस्रं सहस्रसंख्याकान्
महिषान्महनामैतत् महतोयुरान् वृथादीन् यदि यदा अर्घः अवधीः हन्तेच्छान्दसमेतद्रूपम् । य-
द्वा घस्तदने लुडिसिपि मध्येषेति च्लेर्लुक् । आदित्य अनंतरमेव हे इन्द्र ते तव इन्द्रियं वीर्यं
महि महद्बहुलं साधवावृधे प्रकर्षेण वर्धते ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

इन्द्रःसूर्यस्पररिमिनिर्न्यर्शात्तानमोपति । अग्निर्वनेवसामहिःप्रवावृधे ॥ ९ ॥

इन्द्रः । सूर्यस्य । रिमिनिः । नि । अर्शात्तानम् ।

ओपति । अग्निः । वनेऽद्व । सामहिः । प्र । वृधे ॥ ९ ॥

अयमिन्द्रः सूर्यस्य सर्वस्य प्रेरकस्यादित्यस्य रश्मिभिः किरणैः करणभूतैः अर्शसानं अर्तगुणः शुद्धेति ऋगतावित्यस्मादसान्प्रत्ययः शुडागमश्च अर्षं केवलोप्यतिराड्पूर्वाथोद्-
ष्टव्यः आड्पूर्वश्च बाधनेवर्तते यथा आर्तिमार्तो रिति । अर्शसानं बाधमानं मन्देहादिकमसुरं
न्योपति नितरां दहति उपदाहे । तत्रदृष्टांतः—अग्निर्वनेव यथा वनान्यरण्यानि दावानलोभस्पसा-
त्करोति तद्वत् । एवं सासहिः शत्रूणामभिभवनशीलइन्द्रः प्रवावृधे प्रकर्षेण वर्धते ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

इयं तं ऋत्वियावती धीतिरिति नवीयसी ।

सपर्यन्ती पुरुप्रिया मिमीत इत् ॥ १० ॥ २ ॥

इयम् । ते । ऋत्वियं वती । धीतिः । एति । नवीयसी ।

सपर्यन्ती । पुरुप्रिया । मिमीते । इत् ॥ १० ॥ २ ॥

हे इन्द्र ते त्वां इयं पुरोवर्तिनी मया क्रियमाणा धीतिः स्तुतिः एति गच्छति कीदृशी ऋ-
त्वियावती ऋतौ वसंतादिकाले अनुष्ठेयं यज्ञकर्म ऋत्वियं तद्वती नवीयसी अतिशयेनाभिनवा स्तु-
तिः सपर्यन्ती पूजयन्ती पुरुप्रिया पुरु बहुलं प्रीणयित्री सती मिमीत इत् इन्द्रगतान्गुणान् परिच्छि-
नत्येव माहात्म्यं प्रख्यापयत्येव सेयमित्यन्वयः । अनुमीयमानेन यच्छब्देन च योगात् मिमीत इत्यस्य
निघाताभावः । यद्वा सपर्यन्ती पुरुप्रियेतीदमपि एतीत्यनेन संबन्धीयं अतः पूर्वपदस्य भिन्नवा-
क्यस्थत्वात् समानवाक्ये युष्मदस्मदादेशावक्तव्या इति वचनात्तदपेक्षया निघाताभावे सत्य-
न्वयस्तानामादिरित्याद्युदात्तत्वम् ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

अथैकादशी—

गर्भो यज्ञस्य देवयुः क्रतुं पुनीत आनुपक् ।

स्तोमैरिन्द्रस्य वा वृधे मिमीते इत् ॥ ११ ॥

गर्भः । यज्ञस्य । देवयुः । क्रतुम् । पुनीते ।

आनुपक् । स्तोमैः । इन्द्रस्य । वृधे । मिमीते । इत् ॥ ११ ॥

यज्ञस्य षष्ठस्येन्द्रस्य गर्भो गरिता स्तोता गृशब्दे अर्तिगृष्पांश्च यद्वा यजेभां-
वपव नृप्रत्ययः यागस्य गर्भो गृहीता अनुष्ठाता देवयुः देवं दानादिगुणयुक्तमिन्द्रमा-

त्मनश्च्छन् आनुपगनुपकं आनुपूर्व्येण संवतं यथा भवति तथा ऋतुं प्रज्ञापकं सोमं पुनीते दशापवित्रेण शोधयति इन्द्रपानार्थमिति शेषः । यद्वा यज्ञस्य गर्भोदीक्षितः । पुनर्वा एतमृत्विजो गर्भकुर्वन्तीत्यादिवाहणम् । सदेवकामः ऋतुं ज्योतिष्टोमादिकं आनुपक् आनुपूर्व्यनामैतत् यद्वाहयास्कः— आनुपमिति नामानुपूर्व्यस्येति । सः स्तोता इन्द्रस्य कर्मणि पृथी इन्द्रविषयैः स्तोमैः स्तोत्रैर्वृथे वर्धते यद्वा वृथिना प्रयोज्यव्यापारवाचिना प्रयोजकव्यापारोदक्ष्यते । स्तोमैः स्तोत्रैः तमिन्द्रं वर्धयति सच स्तोमैर्मिमीतइत् इन्द्रस्य गुणजातं परिच्छिनत्येव अनुगतार्थो भवतीत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

सुनिर्मित्रस्यपप्रथइन्द्रःसोमस्यपीतये ।

प्राचीवाशीवसुन्वतेमिमीतइत् ॥ १२ ॥

सुनिः । मित्रस्य । पप्रथे । इन्द्रः । सोमस्य । पीतये ।

प्राची । वाशी । इव । सुन्वते । मिमीते । इत् ॥ १२ ॥

मित्रस्य मित्रभूतस्य स्तोतुः सनिर्धनस्य दाता इन्द्रः सोमस्य पीतये पानाय पपथे प्रथितोविस्तीर्णशरीरोवभूत् यथा पीतोवह्लुः सोमउदरेन्तर्भवति तथा प्रवृद्धशरीरोवभूवेत्यर्थः । तत्र प्रथमे दृष्टान्तः—प्राची प्रांचती प्रकर्षेण स्तुत्यगुणगणं प्राप्नुवती वाशीव वाङ्मामैतत् स्तुतिरूपा वाक् सुन्वते । पप्रथथे चतुर्थविकल्पेतिचतुर्थी । सुन्वतः सोमाभिषवं कुर्वन्तोयजमानस्य संबंधिनी यथा स्तुत्यगुणवाहल्येन विस्तीर्णाभवति तथेन्द्रः पपथइत्यर्थः । मथित्वाच सा मिमीतइत् इन्द्रमाहात्म्यं यथावत्परिच्छिनत्येव ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

यंविप्रांउक्थवाहसोमिप्रमन्दुरायवः ।

घृतंनपिप्यआसन्मृतस्ययत् ॥ १३ ॥

यम् । विप्राः । उक्थवाहसः । अजिष्टमन्दुः ।

आयवः । घृतम् । न । पिप्ये । आसनि । ऋतस्य । यत् ॥ १३ ॥

विप्रामेधाविनः उक्थवाहसः उक्थानां शस्त्राणां वोढारः प्रापयितारः आयवोमनुष्याः यमिन्द्रं अभिप्रमन्दुः अभि प्रकर्षेण मादयन्ति मदेर्व्यत्ययेन परस्परं द्विर्वचनपरेण छन्दसिवेतिवचनात्, द्विर्वचनाभावः । तस्येन्द्रस्य आसनि आस्ये पदञ्जित्यादिना आस्य शब्दस्यासनादेशः घृतंन घृतमिव शुद्धं पिप्ये सेचनेन वर्धये प्यायेतश्छान्दसोऽलिट् लिङ्य-
ङोश्चेतिपीभावः । किंतद्धविः ऋतस्य यज्ञस्य संबन्धि यत्सोमलक्षणं हविरस्ति तदित्यर्थः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

उतस्वराजे अदितिः स्तोमिन्द्राय जीजनत् ।

पुरुप्रशस्तमूतयं ऋतस्य यत् ॥ १४ ॥

उत । स्वराजे । अदितिः । स्तोमम् । इन्द्राय ।

जीजनत् । पुरुप्रशस्तम् । ऊतये । ऋतस्य । यत् ॥ १४ ॥

उवापिच अदितिरदीनादेवमाता अखंडनीयस्तोतावा स्वराजे स्वयमेव राजमानायेन्द्राय पुरुप्रशस्तं बहुलमुत्कृष्टं यद्वा पुरुभिर्वहुभिः प्रशंसितव्यं स्तोमं स्तोत्रं जीजनत् अजीजनत् अजनयत् । किमर्थं ऊतये रक्षणार्थं यत्स्तोत्रं ऋतस्य सत्यस्य वा संबन्धि भवति तं स्तोममित्यन्वयः ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

अभिवह्यं ऊतये नूपतप्रशस्तये ।

नदेव विव्रता हरी ऋतस्य यत् ॥ १५ ॥ ३ ॥

अभि । वह्यः । ऊतये । अनूपत । प्रशस्तये । न ।

देव । विव्रता । हरी इति । ऋतस्य । यत् ॥ १५ ॥ ३ ॥

वह्योवोढारऋत्विजः ऊतये रक्षणार्थं प्रशस्तये प्रशस्त्यर्थं च अभ्यनूपत इन्द्रमभ्यस्तुवन् नुस्तुवौ कुडादिः हे देव दानादिगुणयुक्तेन्द्र नेति संपत्यर्थं संपति विव्रता विविधकर्माणौ हरी तदीयावश्वौ ऋतस्य यज्ञस्य सत्यस्य वा संबन्धि यत् स्तोत्रं हविर्वा विद्यते तदभिलक्ष्य त्वां वहतइतिशेषः ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अथ षोडशी-

यत्सोममिन्द्रविष्णवियद्वाघत्रितआस्ये ।
यद्दामरुत्सुमन्दसेसमिन्दुभिः ॥ १६ ॥

यत् । सोमम् । इन्द्र । विष्णवि । यत् । वा । घृ । त्रिते ।
आस्ये । यत् । वा । मरुत्सु । मन्दसे । सम् । इन्दुभिः ॥ १६ ॥

हे इन्द्र विष्णवि विष्णौ पानार्थमागतेसति अन्यदीये यागे सोमं यद्यदि तेन विष्णु-
ना सार्धं पिबसि यद्वा यद्विच आप्ये अपांपुत्रे त्रिते एतत्संज्ञे राजर्षौ यजमाने सोमं पिबसि
घृतिपूरणः यद्वा यद्विच मरुत्सुच सोमपानायागतेषु अन्यदीये यज्ञे मन्दसे माद्यसि तथा
प्यस्मदीयेरेवेन्दुभिः सोमैः सं सम्यद्माद्य ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

यद्दाशक्रपरावतिसमुद्रेअधिमन्दसे ।
अस्माकमित्सुतेरणसमिन्दुभिः ॥ १७ ॥

यत् । वा । शक्र । परावति । समुद्रे । अधि । मन्दसे ।
अस्माकम् । इत् । सुते । रण । सम् । इन्दुभिः ॥ १७ ॥

हे शक्रेन्द्र परावति परागते दूरदेशे समुद्रे समुन्दनशीले सोमे अधिः सप्तम्यर्थानुवादी
यद्वा यद्विवा मन्दसे माद्यसि तथापि अस्माकमित् अस्माकमेव सोमेभिपुते सति इन्दुभिः
सोमरसेः संरण सम्यग्रपत्स्व ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

यद्दासिसुन्वतोवृधोयजमानस्यसत्पते ।
उक्थेवायस्यरण्यसिसमिन्दुभिः ॥ १८ ॥

यत् । वा । असि । सुन्वतः । वृधः । यजमानस्य ।
सुत्पते । उक्थे । वा । यस्य । रण्यसि । सम् । इन्दुभिः ॥ १८ ॥

हे सप्तमे सतां पालयितरिन्द्र सुन्वतः सोमामिषवं कुर्वतोयजमानस्य यद्वा यद्विवा
वृधोसि वर्धयिता भवसि वृधेरन्तर्णीतण्यथादिगुपधलक्षणः कः । यस्यच यजमानस्य उक्थे
शस्त्रे वा शंसिते सति रण्यसि रमसे एवमपि इन्दुभिरस्मदीधैरेवसोमैः सम्यग्रमस्व ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी—

देवदेववोवसइन्द्रमिन्द्रं गृणीषणि ।

अधायज्ञार्यतुर्वणेव्यानशुः ॥ १९ ॥

देवमइदेवम् । वः । अवसे । इन्द्रमइन्द्रम् । गृणीषणि ।

अध । यज्ञार्य । तुर्वणे । वि । आनशुः ॥ १९ ॥

हे ऋत्विग्यजमानाः वीयुष्माकमवसे रक्षणाय देवं देवमिन्द्रं इन्द्रं दानादिगुणयुक्तं इन्द्रः
बहुषु देशेषु युगपत्प्रवृत्तेषु यागेषु तत्रतत्र हविःस्वीकरणाय बहूनि शरीराण्याददानः स्वय-
मेकोप्यनेकःसन् तत्रतत्र सन्निधत्ते तथाचनिगमांतरं—इन्द्रोमायाभिः पुरुरूपइयतइति । तदपे-
क्षयेयं वीप्सा बहुविभ्रज्य वर्तमानं सर्वं तमिन्द्रं गृणीषणि अहं स्तौमि गृणातोर्लडि छान्दस-
मेतद्रूपम् । यद्वा कारकमेवैतद् गृणीषणि स्तवनेच्छायां सत्यां अधानंतरं सर्वमिन्द्रं मदीयाः स्तु-
तयः ध्यानशुर्व्यामुवन्ति किमर्थं तुर्वणे तूर्णं संभजनाय यज्ञाय यागार्थं । यद्वा क्रियाग्रहणं कर्तव्य-
मिति कर्मणः संपदानत्वाच्चतुर्था । यज्ञं यष्टव्यं तुर्वणे शत्रूणां हिंसितारं तूर्णसंभजनं वा ॥१९॥

अथ विंशी—

यज्ञेभिर्यज्ञवाहसंसोमेभिः सोमपातमम् ।

होत्राभिरिन्द्रं वा वृधुर्व्यानशुः ॥ २० ॥ ४ ॥

यज्ञेभिः । यज्ञवाहसम् । सोमेभिः । सोमपातमम् ।

होत्राभिः । इन्द्रम् । वृधुः । वि । आनशुः ॥ २० ॥ ४ ॥

यज्ञेभिर्यज्ञेयमानसाधनैर्हविर्भिर्यज्ञवाहसं यज्ञे वोढव्यं प्रापणीयं यज्ञैर्यागैः यज्ञानां
यजमानानां फलस्य प्रापयितारं वा अथवा यज्ञवाहसं यज्ञेनप्राप्यं न केवलमेकेन यज्ञेन
अपितु सर्वैरित्याह यज्ञेभिरिति एवं सोमेभिः सोमपातमं सर्वेषां सोमानां पातुतमिन्द्रं

होत्राभिः स्तुतिभिः वावृधुः स्तोतारोवर्धयन्ति ताश्च क्रियमाणाः स्तुतयः व्यानशुः तमिन्द्रं
व्यामुवन्ति च अश्रोतेर्व्यात्ययेन परस्मैपदम् ॥ २० ॥

॥ इति पद्यस्य प्रथमे चतुर्थोवर्गः ॥ ४ ॥

अथैकविंशी-

महीरस्यप्रणीतयःपूर्वीरुतप्रशस्तयः ।

विश्वावसूनिदाशुपेर्व्यानशुः ॥ २१ ॥

महीः । अस्य । प्रणीतयः । पूर्वीः । उत । प्रशस्तयः ।

विश्वा । वसूनि । दाशुपे । वि । आनशुः ॥ २१ ॥

अस्येन्द्रस्य प्रणीतयः प्रणयनानि धनानां प्रकृष्टप्रापणानि महीर्महत्यः महान्ति
भवन्ति उतापि च अस्य प्रशस्तयः प्रशंसनीयाः कीर्तयः पूर्वाभिर्द्व्योविस्तृततमाभवन्ति
ताडभयविधाः दाशुपे चरुपुरोडाशादीनि दत्तवते यजमानाय दातुं विश्वा विश्वानि स-
र्वाणि वसूनि धनानि व्यानशुर्व्यामुवन्ति ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

इन्द्रं वृत्राय हन्तवे देवासो दधिरे पुरः ।

इन्द्रं वाणीरनूपतसमोजसे ॥ २२ ॥

इन्द्रम् । वृत्राय । हन्तवे । देवासः । दधिरे । पुरः ।

इन्द्रम् । वाणीः । अनूपत । सम् । ओजसे ॥ २२ ॥

देवासो देवाः वृत्राय हन्तवे वृत्रमावरकमसुरं हंतुं हतैस्तुमर्थे तवेन्द्रत्ययः इममिन्द्रं पुरोद-
धिरे पुरस्तात् स्वामित्वेनाधारयन् वाणीः वाण्यः स्तुतिरूपा वाचश्च इममेवेन्द्रमनूपत स्तुवन्ति-
किमर्थं सं समीचीनाय ओजसे बलार्थं यथा वृत्रवधानुगुणमुत्कृष्टं बलमस्यजायते तथास्तु-
वन्तीत्यर्थः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

महान्तं महिनावयंस्तोमेभिर्हवन्श्रुतम् ।

अर्कं मिप्रणोनुप्रसमोजसे ॥ २३ ॥

म॒हान्त॑म् । म॒हिना॑ । व॒यम् । स्तोमे॑भिः । ह॒वन॒श्श्रुत॑म् । अ॒र्कैः ।
अ॒भि । प्र । नो॒नुमः॑ । सम् । ओज॑से ॥ २३ ॥

महिना महिम्ना महान्तं सर्वेभ्योधिकं हवनश्रुतं हवनस्याह्वानस्य श्रोतारमिन्द्रं वयं
स्तोमेभिः स्तोमैः विवृत्यश्चदशादिभिः अर्कैः अर्चनसाधनैः शस्त्रैश्च अभिषणोनुमः आभि-
मुख्येन प्रकर्षेण पुनःपुनः स्तुमः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

न॒यं॑वि॒वि॒क्तो॑रोद॑सी॒नान्तरि॑क्षाणि॒वज्जिण॑म् ।
अमा॒दिद॑स्यति॒त्विपे॑समोज॑सः ॥ २४ ॥

न । यम् । वि॒वि॒क्तः । रोद॑सी॒ इति॑ । न । अ॒न्तरि॑क्षाणि । व॒ज्जिण॑म् ।
अमा॑त् । इत् । अ॒स्य । ति॒त्विपे॑ । सम् । ओज॑सः ॥ २४ ॥

यं वज्जिणं वज्रवन्तमिन्द्रं रोदसी द्यावापृथिव्यौ नविविक्तः नपृथक्कुरुतः स्वसमीपात्
पृथक्कर्तुं नशक्नुतः द्यावापृथिव्यौ व्याप्य यद्द्रोवधते इत्यर्थः विचिरपृथग्भावे अन्तरिक्षाणि
अन्तरिक्षांतानि द्यावापृथिव्योर्वर्तमानानि गंधर्वादीनां स्थानानि च यन्नपृथक्कुर्वन्ति अस्येन्द्रस्य
अमादित् अमति रुजति शबूननेनेत्यमोवलं बलादेव सर्वं तित्विपेसर्वं जगद्दीप्यते । किमर्थं ओज-
सः बलस्य संगमाय । यद्वा ओजःशब्दाद्विहितस्य विनो बहुलंछन्दसीतिलुक् ओजस्विनो बल-
वतोस्येन्द्रस्येति योग्यम् । समित्युपसर्गः सतित्विपइत्यनेन संबध्यते ॥ २४ ॥

षोडशिशस्त्रे यदिन्द्रपृतनाज्यइति तृचः सूच्यतेहि-यदिन्द्रपृतनाज्येयन्तेअस्तुहर्यतइ-
त्यौष्णिहचारहतौतृचाविति ।

तृचे प्रथमा सूक्ते पञ्चविंशी-

यदि॑न्द्र॒पृत॑नाज्ये॒ दे॒वास्त्वा॑दधिरे॒पुरः ।
आदि॑त्ते॒ हर्य॑ता॒ हरी॑ववक्षतुः ॥ २५ ॥ ५॥

यत् । इन्द्र । पृत॒नाज्ये॑ । दे॒वाः । त्वा । दधि॑रे । पुरः । आत् । इत् ।
ते । ह॒र्य॑ता । ह॒री॑ इति॑ । व॒वक्ष॑तुः ॥ २५ ॥ ५ ॥

हे इन्द्र पृतनाज्ये संग्रामनामैतत् पृतनाः सेनाः अजंति गच्छन्त्यस्मिन्निति वा पृतना जी-
यतेवेति वा पृतनाज्यं संग्रामस्तत्र त्वा त्वां यद्यदा देवाः पुरोदधिरे वृत्रहननाय पुरतोधारयन्

हे इन्द्र त्वदीयौ हर्यता हर्यतौ कांतौ हरीहरणशीलावश्वौ दिवेदिवे प्रतिदिवसं यदा यस्मिन्काले षवृधाते षवृद्धौ बभूवतुः । आदित् अनंतरमेव ते त्वया विश्वा विश्वानि सर्वाणि भुवनानि भूतजातानि येमिरे नियम्यन्तेस्म ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

यदातेमारुतीर्विशस्तुभ्यमिन्द्रनियेमिरे ।
आदित्तेविश्वाभुवनानियेमिरे ॥ २९ ॥

यदा । ते । मारुतीः । विशः । तुभ्यम् । इन्द्र । निऽयेमिरे । आत् ।
इत् । ते । विश्वा । भुवनानि । येमिरे ॥ २९ ॥

हे इन्द्र तुभ्यं त्वदर्थं मारुतीर्मारुत्यः मरुद्रूपाः ते त्वदीयाः विशः प्रजाः यदा यस्मिन्काले नियेमिरे नियच्छन्ति भूतजातानि । अन्यद्गतम् ॥ २९ ॥

अथ विंशी-

यदासूर्यममुंदिविशुक्रंज्योतिरधारयः ।
आदित्तेविश्वाभुवनानियेमिरे ॥ ३० ॥

यदा । सूर्यम् । अमुम् । दिवि । शुक्रम् । ज्योतिः । अधारयः ।
आत् । इत् । ते । विश्वा । भुवनानि । येमिरे ॥ ३० ॥

हे इन्द्र अमुं विप्ररुष्टं शुक्रं निर्मलं ज्योतिर्घोतमानं सूर्यं सर्वस्य पेरकं शोभनवीर्यं वा आदित्यं दिवि युलोके जगतः प्रकाशनाय यदा यस्मिन्काले अधारयः धारितवानसि । समानमन्यत् ॥ ३० ॥

अथैकविंशी-

इमान्तइन्द्रसुष्टुतिविप्रइयतिधीतिभिः ।
जामिपदेवपिप्रताप्राध्वरे ॥ ३१ ॥

आदित् अनंतरमेव हर्यता हर्यतो कांतौ हर्यगतिकान्तयोः भृष्टदृशीत्यादिना औणादिकः अतश्च
प्रत्ययः ईदृशौ हरी अश्वौ ते त्वां ववक्षतुः आवहताम् ॥ २५ ॥

॥ इति पष्ठस्य प्रथमे पञ्चमोवर्गः ॥ ५ ॥

अथ षड्विंशी-

यदा वृत्रं नदीवृतं शर्वसा वज्रिन् अवधीः ।
आदित्ते हर्यता हरी ववक्षतुः ॥ २६ ॥

यदा । वृत्रम् । नदीवृतम् । शर्वसा । वज्रिन् । अवधीः । आत् ।
इत् । ते । हर्यता । हरी इति । ववक्षतुः ॥ २६ ॥

हे वज्रिन् वज्रवज्रिन्द्र नदीवृतं नदीनां नद्युत्पत्तिः श्रूयतेहि—अहावनदताहेततस्मादानयो-
नामस्येति । ताआवृष्वतं वृत्रमवर्षणशीलमेषमसुरं वा यदा यस्मिन्काले शर्वसा बलेनावधीरहि-
सीः शिष्टं समानं ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

यदाते विष्णुरोजसा त्रीणि पदा विचक्रमे ।
आदित्ते हर्यता हरी ववक्षतुः ॥ २७ ॥

यदा । ते । विष्णुः । ओजसा । त्रीणि । पदा । विचक्रमे । आत् ।
इत् । ते । हर्यता । हरी इति । ववक्षतुः ॥ २७ ॥

हे इन्द्र ते तव अनुजो विष्णुर्व्यापनशीलदेवः ओजसा बलेन यदा यस्मिन्काले त्रीणि पदा
पदानि पदत्रयरूपेण त्रीन् लोकान् विचक्रमे विक्रांतवान् परिच्छिन्नवान् गतमन्वत् ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

यदाते हर्यता हरी वा वृधाते द्विवेदिवे ।
आदित्ते विश्वाभुवनानियेमिरे ॥ २८ ॥

यदा । ते । हर्यता । हरी इति । वृधाते इति । द्विवेदिवे । आत् ।
इत् । ते । विश्वा । भुवनानि । येमिरे ॥ २८ ॥

हे इन्द्र त्वदीयौ हर्षता हर्षतौ कांतौ हरीहरणशीलावश्वौ दिवेदिवे प्रतिदिवसं यदा यस्मिन्काले ववृधाते प्रवृद्धौ वभवतुः । आदिव अनंतरमेव ते त्वया विश्वा विश्वानि सर्वाणि भुवनानि भूतजातानि येमिरे नियम्यन्तेस्म ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

यदातेमारुतीविशस्तुभ्यमिन्द्रनियेमिरे ।
आदित्तेविश्वाभुवनानियेमिरे ॥ २९ ॥

यदा । ते । मारुतीः । विशाः । तुभ्यम् । इन्द्र । निद्वयेमिरे । आत् ।
इत् । ते । विश्वा । भुवनानि । येमिरे ॥ २९ ॥

हे इन्द्र तुभ्यं त्वदर्थं मारुतीर्मारुत्यः मरुद्रूपाः ते त्वदीयाः विशाः प्रजाः यदा यस्मिन्काले नियेमिरे नियच्छन्ति भूतजातानि । अन्यद्रतम् ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशी-

यदासूर्यममुंदिविशुक्रंज्योतिरधारयः ।
आदित्तेविश्वाभुवनानियेमिरे ॥ ३० ॥

यदा । सूर्यम् । अमुम् । दिवि । शुक्रम् । ज्योतिः । अधारयः ।
आत् । इत् । ते । विश्वा । भुवनानि । येमिरे ॥ ३० ॥

हे इन्द्र अमुं विप्ररुष्टं शुक्रं निर्मलं ज्योतिर्द्योतमानं सूर्यं सर्वस्य प्रेरकं शोभनीयं वा आदित्यं दिवि द्युलोके जगतः प्रकाशनाय यदा यस्मिन्काले अधारयः धारितवानसि । समानमन्यत् ॥ ३० ॥

अथैकाविंशी-

इमान्तइन्द्रमुष्टुतिविप्रइर्यातिधीतिभिः ।
जामिपदेवपिप्रतीप्राध्वरे ॥ ३१ ॥

इमाम् । ते । इन्द्र । सुष्टुतिम् । विप्रः । इयति । धीतिर्धर्मः ।
जामिम् । पदाश्द्वय । विप्रतीम् । प्र । अश्वरे ॥ ३१ ॥

हे इन्द्र विप्रमेधावी स्तोता अध्वरे यज्ञे इमां पुरोवर्तिनीं विप्रतीं पूजयन्तीं प्री-
णयन्तीं वा सुष्टुतिं शोभनां स्तुतिं धीतिभिः कर्मभिः परिचरणैः सार्धं ते त्वां प्रेषति
प्रेरयति प्रगमयति । जामिं पदेव यथा बंधुभूतं पुरुषं उत्कृष्टानि पदानि स्थानानि प्रा-
पयति तद्वत् ॥ ३१ ॥

अथ द्वाविंशी-

यदस्य धामनि प्रिये समीचीनासो अस्वरन् ।
नाभाय यज्ञस्य दोहना प्राश्वरे ॥ ३२ ॥

यत् । अस्य । धामनि । प्रिये । सम्यद्दोहनीनासः । अस्वरन् ।
नाभा । यज्ञस्य । दोहना । प्र । अश्वरे ॥ ३२ ॥

अश्वरे यज्ञे अस्येन्द्रस्य धामनि स्थाने तेजसि वा प्रिये प्रीणयितव्ये सति समी-
चीनासः संगताः स्तोतारः यद्यदा प्रास्वरन् प्रकर्षेणास्तुवन् स्वृशब्दोपतापयोः । अयाकिन्द्र-
स्य प्रिया धामानीति हि निगमः । कस्मिन्देगे नाभा नाभौ पृथिव्या नाभिस्थानीये मध्ये यज्ञ-
स्य यजनसाधनस्य सोमस्य दोहना दोहने दोहनाधिकरणेऽभिपवस्थाने वेद्यामित्यर्थः तदा-
नीं धनं प्रदेहीति उत्तरत्र संबंधः ॥ ३२ ॥

अथ त्रयस्त्रिंशी-

सुवीर्यस्व श्वप्यं सुगव्यमिन्द्रदद्विनः ।
होतवपूर्वचित्तये प्राश्वरे ॥ ३३ ॥ ६ ॥

सुश्वीर्यम् । सुश्वप्यम् । सुश्वगव्यम् । इन्द्र । दद्वि । नः ।
होताश्द्वय । पूर्वश्चित्तये । प्र । अश्वरे ॥ ३३ ॥ ६ ॥

• सुवीर्यं शोभनवीर्योपेतं स्वश्र्यं शोभनेनाश्वसंधेन च युक्तं सुगव्यं शोभनगोसंघयुक्तं च धनं हे इन्द्र नोस्मभ्यं दद्धि ददस्व । दददाने अनुदात्तेत् व्यत्ययेन परस्मैपदम् छांदसः श-पोलुक् । अहं च अध्वरे यागे होतेव यथा मानुषोहोता ऋत्विक् स्तौति एवमेव पूर्वचित्तये पूर्व-प्रज्ञानाय अन्येभ्यः स्तोत्रेभ्यः पूर्वमेवास्मत्स्तोत्रपरिज्ञानाय प्राशंसिपमिति शेषः ॥ ३३ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे षष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

॥ इत्यष्टमे मण्डले द्वितीयोनुवाकः ॥ २ ॥

तृतीयेनुवाकेऽष्टसूक्तानि तत्रेन्द्रःसुतेष्विति त्रयस्त्रिंशदृचं प्रथमं सूक्तं काण्वस्य नारद-स्यार्षमौष्णिहैन्द्रं तथाचानुक्तातम्—इन्द्रःसुतेषु नारदइति । महाव्रते निष्केवल्ये औष्णिहत्-चाशीतौ पूर्वसूक्तेनसहोक्तोविनियोगः । तृतीयेपर्यायेच्छावाकशस्त्रे इन्द्रःसुतेष्वितितृचःस्तोत्रियः सूत्र्यतेहि—इन्द्रःसुतेषुसोमेषु यइन्द्रसोमपातमइति ।

तत्र प्रथमा—

इन्द्रःसुतेषुसोमेषुऋतुंपुनीतउक्थ्यम् ।

विदेवृधस्यदक्षसोमहान्हिपः ॥ १ ॥

इन्द्रः । सुतेषु । सोमेषु । ऋतुम् । पुनीते । उक्थ्यम् । विदे ।

वृधस्य । दक्षसः । महान् । हि । सः ॥ १ ॥

सोमेषु सुतेष्वभिपुतेषु सत्सु इन्द्रस्तानीत्वा ऋतुं कर्मणां कर्तारं उक्थ्यं स्तोतारं च पुनीते शोधयति । यद्वा सोमेष्वभिपुतेषु उक्थ्यात्स्यं ऋतुं यागं तैः सोमैः पुनीते यजमानैः पूतं कारय-ति । किमर्थं वृधस्य वर्षकस्य दक्षसोवल्स्य विदेः लाभाय सत्वाद्यइन्द्रोमहान् हि महान् खलु अतएवं ऋतुं शकरोतीतिभावः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सप्रथमेत्पोमनिदेवानांसदनेवृधः ।

सुपारःसुश्रवंस्तमःसमप्सुजित् ॥ २ ॥

सः । प्रथमे । वि६ओमनि । देवानाम् । सदनै । वृधः । सु६पारः ।
सुश्रवः६तमः । सम् । अ६सु६जित् ॥ २ ॥

सइन्द्रः प्रथमे प्रथिते विस्तीर्णे मुख्ये वा व्योमनि विशेषेणरक्षके देवानां सदने सीदंत्य-
स्मिन्निति सदनं स्थानं स्वर्गाख्यं तत्र स्थितः सन् वृधोपजमानानां वर्धयिता भवति । तथा सुपारः
सुद्रु पारयिता प्रारब्धस्य सम्पत्परिसमापयिता सुश्रवस्तमः अतिशयेन शोभनं श्रवोर्त्तं यशो-
वा यस्य सतथोक्तः सम्पत्सुजित् सम्पत्कृ अप्सुदकेषु प्राप्येषु सत्सु तद्विघातिनोवृत्रादेर्जेता यद्वा
आपइत्यंतरिक्षनाम अंतरिक्षे वर्तमानानामसुराणां जेता तमहृद्दयुत्तरत्रसंबंधः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

तमह्वेवाजसातयइन्द्रंभरायशुष्मिणम् ।
भवानःसुम्नेअन्तमःसखावृधे ॥ ३ ॥

तम् । अ६ह्वे । वाज६सातये । इन्द्रम् । भराय । शुष्मिणम् । भवं । नः ।
सुम्ने । अन्तमः । सखा । वृधे ॥ ३ ॥

तं पूर्वोक्तगुणं शुष्मिणं बलवत्समिन्द्रं वाजसातये चलानामन्त्रानां वा सातिर्लाभोय-
स्मिन् तादृशाय भराय संग्रामाय यद्वा भ्रियते तस्मिन् हवींषीति भरोयज्ञः प्रायेण संग्रा-
मनामानि यज्ञनामत्वेन च दृश्यते भराय यज्ञार्थं अह्वे आह्वये । लिपिसिचिह्नश्च आत्मनेपदे-
ष्वन्यतरस्यामिति ह्ययतेश्छान्दसे लुङि चुरङ्गदेशः । हे इन्द्र त्वं सुम्ने सुखे धने वा लिप्सिते सति
नोस्माकं अंतमः अंतिक्रतमः सन्निरुद्यतमोभव । तमेतादेष्वेति अन्तिकशब्दस्य तादिलोपः ।
तथा वृधे वर्धनार्थं च सत्ता समानख्यानोमित्रभूतोभव ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

द्वयन्तइन्द्रगिर्वणोरातिःक्षरतिसुन्वतः ।
मुन्दानोअस्यवर्हिपोविराजसि ॥ ४ ॥

द्वयम् । ते । इन्द्र । गिर्वणः । रातिः । क्षरति । सुन्वतः । मुन्दानः ।
अस्य । वर्हिषः । वि । राजसि ॥ ४ ॥

हे गिर्वणः गीर्भिः स्तुतिभिर्वननीय संभजननीयेन्द्र ते तुभ्यं त्वदर्थं इयं पुरोवर्तिनी सुन्व-
तः सोमाभिपवं कुर्वतोयजमानस्य संचन्धिनी रातिः ऋत्विग्भिः दीयमाना सोमाहुतिः क्षरति
आहवनीयं प्रतिगच्छति त्वंच तथा मन्दानोमन्दमानोमोदमानः तृप्पन् अस्य बर्हिषोयज्ञस्य
विराजसि विशेषेणेशिषे । राजतिरैश्वर्यकर्मा ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

नूनंतदिन्द्रदद्धिनोयत्त्वासुन्वन्तईमहे ।

रथिनश्चित्रमाभरास्वर्विदम् ॥ ५ ॥ ७ ॥

नूनम् । तत् । इन्द्र । दद्धि । नः । यत् । त्वा । सुन्वन्तः । ईमहे ।

रथिम् । नः । चित्रम् । आ । भर । स्वःऽविदम् ॥ ५ ॥ ७ ॥

हे इन्द्र नूनमवश्यं तद्धनं नोस्मभ्यं दद्धि ददस्व दददाने व्यत्ययेन परस्मैपदम् छांदसः
शपोलुक् । यद्धनं त्वा त्वां सुन्वन्तः सोममभिपुण्यंतोवयं ईमहे । अपिच चित्रं चायनीयं स्वर्विदं
सर्वस्य लंभकं यद्वा स्वर्गस्य वेदितारं आस्तिकं रथिं पुत्रं नोस्मभ्यमाभराहर ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

अथ षष्ठी-

स्तोतायत्तेविचर्पणिरतिप्रशार्धयद्गिरः ।

व्याइवानुरुहतेजुपन्त्यत् ॥ ६ ॥

स्तोता । यत् । ते । विऽचर्पणिः । अतिऽप्रशार्धयत् । गिरः ।

व्याःऽइव । अनुं । रोहते । जुपन्त । यत् ॥ ६ ॥

हे इन्द्र विचर्पणिर्विशेषेण द्रष्टा स्तोता ते तुभ्यं त्वदर्थं गिरः स्तुतीः यद्यदा अतिप्रशार्धयत्
अतिशयेन प्रशार्धयित्रीरकरोत् शत्रूणां प्रसहनसमर्थाः । शुधुप्रसहने । यद्यदाच ता गिरः जुपंत
त्वामसेवन्त अभीणयन् वा । तदा व्याइव शाखाइव यथा एकस्मिन्वृक्षे बद्धाः शाखाजपरि
प्ररोहन्ति तथा अनुरोहते स्तुत्या सर्वेगुणाः त्वयि प्ररोहन्ति ॥ ६ ॥

अथ सातमी-

प्रत्नवज्जनयागिरिःशृणुधीजरितुर्हवम् ।

मदेमदेववक्षिथासुकृत्वने ॥ ७ ॥

प्रत्नवत् । जनय । गिरिः । शृणुधि । जरितुः । हवम् । मदेमदे ।
ववक्षिथ । सुकृत्वने ॥ ७ ॥

हे इन्द्र प्रत्नवत् पुरा यथा स्तोत्रवृत्त्योपेक्षितफलप्रदानेन स्तुतीर्जनयसि एवमिदानीमपि
गिरिः स्तुतीर्जनयोत्पादय जरितुः स्तोत्रुः हवमाह्वानंच शृणुधि शृणु जानीहि । तादृशस्त्वं म-
देमदे सोमेन तर्पणेतर्पणे सति सुकृत्वने शोभनकर्त्रे यजमानाय ववक्षिथापेक्षितं फलं वह-
सि ददासीत्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

क्रीळन्त्यस्यसूनृताआपोनप्रवतायुतीः ।

अयाधियायउच्यतेपतिर्दिवः ॥ ८ ॥

क्रीळन्ति । अस्य । सूनृताः । आपः । न । प्रवता । युतीः ।

अया । धिया । यः । उच्यते । पतिः । दिवः ॥ ८ ॥

अस्येन्द्रस्य सूनृताः प्रियसत्यात्मिकावाचः क्रीळन्ति विहरन्ति तत्रदृष्टांतः-प्रवता प्रव-
णेन मार्गेण यतीर्गच्छन्त्यआपोन आपइव यथानिज्जोत्पत्तेन पथा गच्छन्त्यआपउत्पत्तननिपत्तनेन
विहरन्ति तद्दिवः स्वर्गस्य पतिः पालयिता यइन्द्रः अया अनया धिया स्तुत्या उच्यते
प्रतिपाद्यते अस्येन्द्रस्येत्यन्वयः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

उतोपतिर्यउच्यतेकृष्टीनामेकइह्वशी ।

नमोवृधैरवस्युभिःसुतेरण ॥ ९ ॥

उतो इति । पतिः । यः । उच्यते । कृष्टीनाम् । एकः । इत् ।
वशी । नमःइवधेः । अवस्युभिः । सुते । रण ॥ ९ ॥

उतो अपिच वशी वशयिता एकइव एकएव कृष्टीनां मनुष्याणां पतिः पालयितेति य-
इन्द्रज्यते कैः नमोवृधैः नमसा स्तोत्रेण हविषा वा वर्धयितृभिः अवस्युभिः रक्षणेच्छुभिः
सावं पूर्वोक्तिं सुतेभिपुते सोमे रण रमस्व । यद्वा हे स्तोतः तमिन्द्रं सुते सोमे स्तुहि रणतिः
शब्दार्थः ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

स्तुहि श्रुतं विपश्चितं हरीयस्य प्रसक्षिणा ।

गन्तारादाशुपो गृह्णन्मस्त्विनः ॥ १० ॥ ८ ॥

स्तुहि । श्रुतम् । विपःश्चितम् । हरी इति । यस्य । प्रसक्षिणा ।

गन्तारा । दाशुपः । गृह्णन् । नमस्त्विनः ॥ १० ॥ ८ ॥

हे स्तोतः विपश्चितं विशिष्टज्ञानं श्रुतं विश्रुतं प्रख्यातं तमिन्द्रं स्तुहि प्रशंस । यस्येन्द्र-
स्य हरी अश्वौ प्रसक्षिणा शत्रूणां प्रसहनशीलौ नमस्त्विनो हविष्मतः दाशुपो दत्तवतो यजमानस्य
गृह्णन् गन्तारा गमनशीलौ च तमिन्द्रं स्तुहीति संबंधः गमेस्ताच्छीलिकस्तु ॥ १० ॥

॥ इति पद्यस्य प्रथमेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

अथैकादशी—

तुतुजानो महेमते श्वेभिः प्रुपितप्सुभिः ।

आयाहियज्ञमाशुभिः शमिद्धिते ॥ ११ ॥

तुतुजानः महेमते । अश्वेभिः । प्रुपितप्सुभिः । आ । याहि ।

यज्ञम् । आशुभिः । शम् । इत् । हि । ते ॥ ११ ॥

हे महेमते महते फलाय मतिर्बुद्धिर्यस्यासौ महेमतिः अद्भुक् छान्दसः सतादृश हे
इन्द्र तुतुजानस्त्वरमाणः सन् प्रुपितप्सुभिः स्निग्धरूपैराशुभिः शीघ्रगामिभिरश्वेभिः अश्वै-
र्यज्ञमस्मदीयमायाहागच्छ । हि यस्मान्ते तव तस्मिन् यज्ञे शमिव सुखं विद्यतएव अतआ-
गच्छेत्पर्यः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

इन्द्रं शविष्ठं सत्पतेररिं गृणत्सुं धारय ।

श्रवःसूरिभ्यो अमृतं वसुत्वन्म ॥ १२ ॥

इन्द्रं । शविष्ठं । सत्पते । रिं । गृणत्सुं ।

धारय । श्रवः । सूरिभ्यः । अमृतं । वसुत्वन्म ॥ १२ ॥

हे शविष्ठ बलवन्म सत्पते सतां पालयितरिन्द्रं गृणत्वस्मासु रिं धनं धारयाऽव-
स्थापय । अपिच सूरिभ्यः स्तोत्रभ्योऽमृतमनश्वरं वसुत्वन् व्याप्तिम् श्रवोऽन्नं यशोवा दे-
हीति शेषः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

हवै त्वासूर उदिते हवै मध्यन्दिने दिवः ।

जुपाण इन्द्रं सर्षिभिर्न आर्गहि ॥ १३ ॥

हवै । त्वा । सूरं । उदिते । हवै । मध्यन्दिने । दिवः ।

जुपाणः । इन्द्रं । सर्षिभिः । नः । आ । गर्हि ॥ १३ ॥

हे इन्द्रं सूरं सूर्यं उदिते उदयं प्राप्ते सति प्रातःसवने त्वा त्वां हवे आह्वये । तथा
दिवोदिवसस्य मध्यन्दिने मध्यभागे मध्यन्दिने सवने त्वां हवे आह्वये । हे इन्द्रं सर्वं जु-
पाणः प्रीयमाणः सन् सर्षिभिः सर्षणशीलैरश्वेनोऽस्मानामहागच्छ ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

आतूर्गर्हि प्रतुद्रं वमत्त्वा सुतस्य गोमंतः ।

तन्तुं तनुष्वपूर्य्य यथा विदे ॥ १४ ॥

आ । तु । गर्हि । प्र । तु । द्रं । व । मत्त्वं । सुतस्यं ।

गोमंतः । तन्तुं । तनुष्व । पूर्य्यम् । यथा । विदे ॥ १४ ॥

हे इन्द्र तु क्षिप्रमागत्यागच्छ आगत्यच तु क्षिप्रं प्रद्वव सोमोयत्र निवसति तं देशं प्रति शीघ्रं गच्छ । गत्वाच गोमतः गोविकारैः पयःप्रभृतिभिः श्रयणद्रव्यैर्युक्तस्य सुतस्याभिपुतस्य सोमस्य पानेन मत्स्व माद्य हृष्टोभव । तदनंतरं यथा अहं विदे उपलभे तथा पूर्वं पूर्वेःकृतं तंतुं विस्तृतं यज्ञं तनुष्व सम्यङ्ङिष्पादय फलोत्पादनसमर्थं कुर्वित्यर्थः ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

यच्छक्रासिपरावति यदवावति वृत्रहन् ।

यद्दासमुद्रे अन्धसोवितेदसि ॥ १५ ॥ ९ ॥

यत् । शक्र । असि । परावति । यत् । अवावति । वृत्रहन् ।

यत् । वा । समुद्रे । अन्धसः । अविता । इत् । असि ॥ १५ ॥ ९ ॥

हे शकेन्द्र परावति दूरदेशे यद्यदि असि भवसि हे वृत्रहन् यद्यदिवा अवावति समीपे भवसि वर्तसे यद्वा यदिवा समुद्रे जलधावंतरिक्षे वा वर्तसे तस्मात्सर्वस्मात्स्थानादागत्य अन्धसः अन्नस्य सोमलक्षणस्य पानेन अवितेदसि रक्षितैव भवसि ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे नवमो वर्गः ॥ ९ ॥

अथ षोडशी—

इन्द्रं वर्धन्तु नो गिर इन्द्रं सुतासु इन्दवः ।

इन्द्रे हविष्मतीर्विशो अराणिपुः ॥ १६ ॥

इन्द्रम् । वर्धन्तु । नः । गिरः । इन्द्रम् । सुतासः ।

इन्दवः । इन्द्रे । हविष्मतीः । विशाः । अराणिपुः । १६ ॥

नोस्माकं गिरः स्तुतिरुपावाचः इन्द्रं वर्धन्तु वर्धयन्तु सुतासोभिपुताः इन्दवः सोमाश्वा-
स्पदीयास्तमिन्द्रं वर्धयन्तु हविष्मतीर्हविष्मत्यः हविर्भिश्चरुपुरोडाशादिभिर्युक्ताः विशाः प्रजाः
तस्मिन्निन्द्रे अराणिपुरंरसिपुः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

तमिद्विप्रांअवस्यवःप्रवत्वतीभिः ।
इन्द्रंक्षोणीरवर्धयन्वयाद्व ॥ १७ ॥

तम् । इत् । विप्राः । अवस्यवः । प्रवत्वतीभिः ।
ऊतिभिः । इन्द्रम् । क्षोणीः । अवर्धयन् । वयाःद्व ॥ १७ ॥

विप्राभेधाविनः अवस्यवोरक्षणकामाः स्तोतारः तमिद्व तमेवेन्द्रं प्रवत्वतीभिः प्रकर्षणा-
भिगव्रीभिः ऊतिभिस्तृणिकरीभिराहुतिभिः स्तुतिभिर्वा वर्धयन्ति तथा क्षोणीः क्षोण्यः क्षोणी-
ति पृथिवीनाम् तदुपलक्षिताः सर्वे लोकावयाइव वृक्षस्य शाखाइव तदधीनाः सन्तोवर्धयन्वर्ध-
यन्ति ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

त्रिकद्रुकेषुचेतनंदेवासोयज्ञमत्नत ।
तमिद्वर्धन्तुनोगिरःसदाद्वधम् ॥ १८ ॥

त्रिःकद्रुकेषु । चेतनम् । देवासः । यज्ञम् । अत्नत ।
तम् । इत् । वर्धन्तु । नः । गिरः । सदाद्वधम् ॥ १८ ॥

त्रिकद्रुकेषु त्रिकद्रुकानाम् ज्योतिर्गौरायुरिति व्रीण्याभिष्विकान्यहानि तेषु देवासो देवाः
चेतनं चेतपितारमिन्द्रं मज्ञं यद्व्यं अत्नत अतन्वताकृतत तनेतेर्लडि छान्दसोविकरणस्य लुक्
तनिपत्तोश्छन्दसीत्युपधालोपः । तमिद्व तमेवेन्द्रं नोस्माकं गिरः स्तुतयश्च वर्धन्तु वर्धयन्तु ।
कीदृशं सदाद्वधं सर्वदास्तोत्राणां वर्धयितारम् ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

स्तोतायत्तेअनुव्रतउक्थान्यृतुधादधे ।
शुचिःपावकउच्यतेसोअद्भुतः ॥ १९ ॥

स्तोता । यत् । ते । अनुव्रतः । उक्थानि । ऋतुध्या ।
दधे । शुचिः । पावकः । उच्यते । सः । अद्भुतः ॥ १९ ॥

हे इन्द्र यत् यस्य ते तव स्तोता अनुव्रतः अनुकूलकर्मासन ऋतुथा ऋतुषु कालेकाले
उक्थानि शस्त्रादि दधे विघत्ते करोति लोपस्तआत्मनेपदेष्वितितलोपः । परोर्धर्चः परोक्षकृतः ।
सइन्द्रः अद्भुतः आश्चर्यभूतः शुचिः शुद्धः पावकोन्येषामपिशोधकइति उच्यते स्तोत्रभिः
स्तूयते ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

तदिद्रुस्यचेततियहंप्रत्नेपुधामंसु ।

मनोयत्रावितद्दुधुर्विचेतसः ॥ २० ॥ १० ॥

तत् । इत् । रुद्रस्य । चेतति । यहम् । प्रत्नेषु । धामंसु ।

मनः । यत्र । वि । तत् । दुधुः । विचेतसः ॥ २० ॥ १० ॥

तदिदं तदेव रुद्रस्य रुद्र दुःखं तस्य द्रावयितुरीश्वरस्य यहं अपत्यं मरुत्संघात्मकं यद्वा
रुद्रशब्देन लक्षणया मरुद्गणउच्यते रुद्रस्य रुद्रपुत्रस्य मरुद्गणस्य यहं महन्नामैतत् महत्तदेवबलं
प्रत्नेषु चिरंतनेषु धामंसु पृथिव्यादिस्थानेषु चेतति ज्ञायते वर्तते यत्र यस्मिन्बलविषये विचेतसो-
विशिष्टज्ञानाः स्तोतारः तत्पसिद्धं मनोमननसाधनं स्तोत्रं विदधुः कुर्वन्ति तदित्यन्वयः ॥२०॥

॥ इति पष्ठस्य प्रथमे दशमोवर्गः ॥१०॥

अथैकविंशी-

यदिमेसुरख्यमावरंडमस्यपाहिन्यसः ।

येनविश्वाअतिद्विपोअतारिम ॥ २१ ॥

यदि । मे । सुरख्यम् । आवरंडः । इमस्य । पाहि ।

अन्धसः । येन । विश्वाः । अति । द्विपः । अतारिम ॥ २१ ॥

हे इन्द्र मे मम सख्यं सखित्वं यथावरः यदि आभिमुख्येन वृणुयाः तर्हि इमस्य अस्य
हृदिलोपाभावश्छान्दसः पुरोवर्तिनः अंधसः अन्नस्य सोमलक्षणस्य स्वांशं पाहि पिव । अंधसइति
कर्मणि वा पृष्ठी पिवतेश्छान्दसोविकरणस्य शपोलुक् । येन त्वत्पीतेन सोमेन हेतुना वयं विरवाः
सर्वादिषोद्वेष्ट्रीः शत्रुसेनाः अत्यतारिम अतिवरेम अतिक्रामेम ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

कदातद्इन्द्रगिर्वणःस्तोता भवति शन्तमः ।

कदानो गव्ये अश्व्ये वसौ दधः ॥ २२ ॥

कदा । ते । इन्द्र । गिर्वणः । स्तोता । भवति ।

शम्शन्तमः । कदा । नः । गव्ये । अश्व्ये । वसौ । दधः ॥ २२ ॥

हे गिर्वणो गिरां स्तुतीनां संप्रकृतिन्द्र ते तव स्तोता शन्तमः सुखतमोतिशयेन सुखवान् ।
कदा कस्मिन्काले भवति भवेत् कदा कस्मिन्श्च काले नोस्मान् गव्ये गोसमूहे अश्व्ये अश्व-
संधे वसौ निवासभूतेन्यस्मिन्नपि धने दधः धारयेः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

उत ते सुष्टुता हरी वृषणा वहतोरथम् ।

अजूर्यस्य मदिन्तमं यमीमहे ॥ २३ ॥

उत । ते । सुष्टुता । हरी इति । वृषणा । वहतः ।

रथम् । अजूर्यस्य । मदिन्तमम् । यम् । ईमहे ॥ २३ ॥

उवापिच हे इन्द्र सुष्टुता शोभनस्तुतौ वृषणा वृषणौ कामानां वर्पितारौ हरी अश्वौ अ-
जूर्यस्य जरारहितस्य ते तव रथं इदानीं वहतः अस्मन्निकटं प्रापयतः मदिन्तमं अतिशये-
न मद्बन्धं यं त्वां धनं ईमहे याचामहे तस्य तदत्यन्वयः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

तमीमहे पुरुषुतं यंहं प्रत्नाभिरूतिभिः ।

निवर्हिषि प्रिये सद्धर्षहिता ॥ २४ ॥

तम् । ईमहे । पुरुषुतम् । यम् । प्रत्नाभिः ।

उतिभिरूतिभिः । नि । वर्हिषि । प्रिये । सद्धर्ष । अर्ध । हिता ॥ २४ ॥

यहं महांतं पुरुदुतं बहुभिः स्तुतमिन्द्रं प्रत्नाभिः पुराणीभिः ऊतिभिस्त्विकरीभिः सो-
माहुतिभिर्हेतुभिः ईमहे याचामहे सचेन्द्रः प्रिये प्रीतिकरे बर्हिषि आस्तीर्णे दर्भे निषदत् निपीदतु
हविःस्वीकरणायोपविशतु अधानंतरं द्विता द्वैधं वर्तमानानि चरुपुरोडाशादीनि सोमलक्ष-
णानिच हवींषि स्वीकरोत्वितिशेषः ॥ २४ ॥

अथ पंचविंशी-

वर्धस्वा सुपुरुदुत ऋषिदुताभिरुतिभिः ।

धुक्षस्व पिप्युषीमिपमवाचनः ॥ २५ ॥ ११ ॥

वर्धस्व । सु । पुरुदुस्तुत । ऋषिस्तुताभिः । ऊतिभिः ।

धुक्षस्व । पिप्युषीम् । इपम् । अवं । च । नः ॥ २५ ॥ ११ ॥

हे पुरुदुत बहुभिः स्तुतेन्द्र ऋषिस्तुताभिः ऋषिभिर्मन्त्रदर्शिभिः पुरा स्तुताभिः ऊतिभीर-
क्षाभिः सु सुपु वर्धस्वास्मान्वर्धय । यद्वा ऋषिभिरुत्पादिताभिः ऊतिभिः स्तुतिभिः त्वं वर्धस्व वृ-
द्धिं प्राप्नुहि । नोस्मभ्यं च पिप्युषीं प्रवृद्धां इपं इष्यमाणमन्नं अवधुक्षस्व अवाङ्मुखमस्मदभिमुखं
धुक्षस्व क्षारय देहीत्यर्थः ॥ २५ ॥

॥ इति पष्ठस्य प्रथमे एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

अथ पङ्क्तिंशी-

इन्द्रत्वमवितेदसीत्थास्तुवतो अद्रिवः ।

ऋतादिधर्मिते धियं मनोयुजम् ॥ २६ ॥

इन्द्रं । त्वम् । अविता । इत् । असि । इत्था । स्तुवतः । अद्रिवः ।

ऋतात् । द्यमि । ते । धियम् । मनःयुजम् ॥ २६ ॥

हे अद्रिवः यज्वनिन्द्र त्वं इत्था इत्थमनेन प्रकारेण स्तुवतः स्तोत्रं कुर्वतोयजमानस्य
अवितेदसि रक्षितैवभवसि । यतएवमतःकारणात् अहमपि ऋतायज्ञाद्धेतोः मनोयुजं मनसा मन-
नीयेन स्तोत्रेण प्राप्यां ते त्वदीयां धियमनुग्रहयुद्धि इयमिपामोमि । यद्वा ऋतात्सायभूतात् त्वत्तः
स्तोत्रेण युक्तं त्वत्प्रीतिकरं कर्माहं प्राप्नोमि ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

इहत्यासंधमाद्यायुजानःसोमपीतये ।
हरीइन्द्रप्रतद्वसूअभिस्वर ॥ २७ ॥

इह । त्या । सध्माद्या । युजानः । सोमपीतये । हरी । इति ।
इन्द्र । प्रतद्वसू इति प्रतद्वसू । अभि । स्वर ॥ २७ ॥

हे इन्द्र इहास्मिन्यागे सोमपीतयेसोमपानायाभिस्वराभिगच्छ । किंकुर्वन् त्या त्वौ तौ प्रसिद्धौ सधमाद्या त्वया सह हविर्भिर्मादयितव्यौ तर्पयितव्यौ प्रतद्वसू प्राणवसू विस्तीर्णधनौ इदृशौ हरी त्वदीयावधौ युजानः रथेन संयोजयन् ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

अभिस्वरन्तुयेतवरुद्रासःसक्षतश्रियम् ।
उतोमरुत्वतीर्विशोअभिप्रयः ॥ २८ ॥

अभि । स्वरन्तु । ये । तव । रुद्रासः । सक्षत । श्रियम् ।
उतो इति । मरुत्वतीः । विशः । अभि । प्रयः ॥ २८ ॥

अभिस्वरन्तु अभिगच्छन्तु ते । हे इन्द्र तवानुचराः रुद्रासोरुद्रपुत्रा येमरुवः संति । अपिच ते श्रियं श्रयणीषमिमं यत्तं सक्षत सचन्तु प्राप्नुवन्तु । उतो अपिच मरुत्वतीमरुद्भिर्युक्ताः विशः अन्यापि देवाःप्रजाः प्रयः अन्ननामैतत् अस्मदीयं हवित्क्षणमन्नमभिगच्छन्तु ॥ २८ ॥

अथैकोविंशी-

इमाअस्यप्रतूर्तयःपदंजुपन्तयद्विवि ।
नामापृज्ञस्यसन्दधुर्यथाविदे ॥ २९ ॥

इमाः । अस्य । प्रतूर्तयः । पदम् । जुपन्तु । यत् । द्विवि ।
नामा । युज्ञस्यं । सम् । दधुः । यथा । विदे ॥ २९ ॥

अस्येन्द्रस्य संवचिन्त्यः इमाः पूर्वोक्तामरुदादिरूपाः प्रजाः प्रतूर्तयः प्रकर्षण शत्रूणां हिंसिन्त्यः पदं स्थानं जुषन्त असेवन्त । दिवि द्युलोके यत्स्थानं अन्वेषन्तुःप्रापयन्ति

तत्पदमित्यर्थः । अपिच ताः यज्ञस्य ज्योतिष्टोमादेः नाभा नाभौ नाभिस्थानीये हविर्धाने उत्तरवेद्यां वा संदधुः संनिदधते । यथा येन प्रकारेण विदे विन्दे अपेक्षितं धनं लभे तथेत्यर्थः । यद्वा विदे ज्ञानाय यथास्माकं वरं ज्ञानं भवति तथेत्यर्थः ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशी—

अ॒यं॒दी॒र्घाय॒चक्ष॑से॒प्राचि॑प्र॒यत्य॑ध्वरे ।

मि॒मी॒ते॒य॒ज्ञमा॑नु॒प॒ग्वि॒चक्ष्य॑ ॥ ३० ॥ १२ ॥

अ॒यम् । दी॒र्घाय॑ । चक्ष॑से । प्राचि॑ । प्र॒इ॒यति॑ । अ॒ध्वरे॑ ।

मि॒मी॒ति॑ । य॒ज्ञम् । आ॒नु॒प॒क् । वि॒इ॒चक्ष्य॑ ॥ ३० ॥ १२ ॥

प्राचि प्राचीने प्रागायते यज्ञगृहे अध्वरे हिंसारहिते यज्ञे प्रयति गच्छति प्रवर्तमाने सति अयमिन्द्रः प्रवर्तमानं तं यज्ञं आनुपक् आनुपक्तमानुपूर्व्येण विचक्ष्य विशेषेण दृष्ट्वा मिमीते निष्पादयति किमर्थं दीर्घाययाय चक्षसे दर्शनाय । यद्वा द्रष्टव्याय फलाय ॥३०॥

॥ इति पष्ठस्य प्रथमे द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

अथैकविंशी—

वृ॒षाय॑मिन्द्र॒तेर॑य॒उतो॑ते॒वृष॑णा॒हरी॑ ।

वृ॒षा॒त्वंश॑त॒क्रतो॑वृ॒षा॒हवः॑ ॥ ३१ ॥

वृषा॑ । अ॒यम् । इन्द्र॑ । ते । रथः॑ । उ॒तो॒ इति॑ । ते । वृष॑णा ।

हरी॑ इति । वृषा॑ । त्वम् । श॒त॒क्रतो॑ इति॑ शतऽक्रतो । वृषा॑ । हवः॑ ॥३१॥

हे इन्द्र ते त्वदीयः अयं रथः वृषा कामानां वर्षिता उतो अपिच तव हरी अश्वौ वृषणा वृषणौ वर्षितारौ हे शतक्रतो बहुकर्मन् बहुमन्नेन्द्र त्वं च वृषा वर्षिता कामानां तथा हवस्त्वद्विषयमाह्वानं च वृषा वर्षिता त्वद्विषयमाह्वानमपि कामान्वर्षति किमु वक्तव्यं त्वदीयारथादयोवर्षन्तीति भावः ॥ ३१ ॥

अथ द्वाविंशी—

वृ॒षा॒ग्रा॒वा॒वृ॒षा॒मदो॑वृ॒षा॒सोमो॑अ॒यंसु॑तः ।

वृ॒षा॒य॒ज्ञो॒यमि॑न्व॒सि॒वृ॒षा॒हवः॑ ॥ ३२ ॥

वृषा । यावा । वृषा । मर्दः । वृषा । सोमः । अयम् ।

सुतः । वृषा । यज्ञः । यम् । इन्वसि । वृषा । हवः ॥ ३२ ॥

आवा अभिपवसाधनपापाणः वृषा वर्षिता कामानां हे इन्द्र त्वदीयः सोमपानजन्योमदश्च वृषा वर्षिता सुतस्त्वदर्थमभिपुतोयं सोमश्च वृषा वर्षिता यं यज्ञमिन्वसि त्वं प्रामोपि सच यज्ञोवृषा वृषा वर्षिता यज्ञोवृषा वर्षिता त्वदीयोहवश्च वृषा ॥ ३२ ॥

अथ त्रयास्त्रिंशो—

वृषात्वावृषणं हुवेवज्जिञ्जिञ्जाभिरुतिभिः ।

वावन्थहिप्रतिष्टुतिवृषाहवः ॥ ३३ ॥ १३ ॥

वृषा । त्वा । वृषणम् । हुवे । वज्जिन् । जिञ्जाभिः ।

ऊतिभिः । ववन्थ । हि । प्रतिष्टुतिम् । वृषा । हवः ॥ ३३ ॥ १३ ॥

हे वज्जिन् वज्जवज्जिन्द्र वृषणं वृषणं वर्षितारं त्वा त्वां वृषा वर्षिता हविषामासेक्ताऽहं जिञ्जाभिश्चापनीयाभिः नानाविधाभिर्वा ऊतिभिस्तृत्तिकरीभिःस्तुतिभिः हुवे आह्वये । हि यस्मात् त्वं प्रतिष्टुतिं त्वामभिलक्ष्य कृतं स्तोत्रं ववन्थ वनसि संभजसि अतस्त्वदीयोहवआह्वानं वृषा वर्षिता । यद्वा हवोह्वानव्योवृषा वर्षिता त्वां यस्मात् स्तुतिं वनसि तस्मात् त्वां हुवइत्यर्थः ॥ ३३ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे त्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

यदिन्द्राहमिति पञ्चदशर्चं द्वितीयं सूक्तं गोपूतयश्वसूक्तिनोः काण्वगोत्रयोरार्षं गायत्र-
मेन्द्रं तथाचानुक्तान्तम्— यदिन्द्रपञ्चोना गोपूतयश्वसूक्तिनो काण्वायनाविति । महाव्रते नि-
ष्केवत्यश्वतस्तूक्तम् । तथैव पञ्चमारण्यकेसूच्यते—यदिन्द्राहंयथात्वं प्रसन्नाजं चर्षणीनामितिसू-
क्तेति । तृतीये पयसि ब्रह्मशस्त्रेपीदंसूक्तं सूत्रितं च—यदिन्द्राहंमतेमहइति ।

तत्र प्रथमा—

यदिन्द्राहंयथात्वमीर्शाध्वसृएकइत् । स्तोतामे गोपस्वास्यात् ॥ १ ॥

यत् । इन्द्र । अहम् । यथा । त्वम् । ईर्शिय । वत्स्यः । एकः ।

इत् । स्तोता । मे । गोपस्वा । स्यात् ॥ १ ॥

हे इन्द्र यथा त्वं एकइत् एकएव केवलं वस्वोवसुनोधनस्य ईशिपे एवमपि यद्यदि अहं ईशीय
ऐश्वर्ययुक्तःस्याम् तदानीं मे मम स्तोता गोसात्रा स्यात् गोभिः सहितो भवेत् ईश्वरस्य तव स्तो-
ता कुतोहेतोः गोः सहितो न भवेत् अपितु भवेदित्यभिप्रायः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

शिक्षेयमस्मैदित्सेयं शचीपते मनीपिणे । यद्गृहं गोपतिः स्याम् ॥ २ ॥

शिक्षेयम् । अस्मै । दित्सेयम् । शचीपते । मनीपिणे । यत् ।

अहम् । गोपतिः । स्याम् ॥ २ ॥

हे शचीपते शक्तिमन्निन्द्र अस्मै मनीपिणे मनसईशिने स्तोत्रे दित्सेयं दातुमिच्छेयम्
तदनंतरं शिक्षेयं प्रार्थितं धनं दद्यां च । यद्यदि अहं गोपतिः गवामधिपतिः स्यां भवेयम् त्वत्प-
सादादितिशेषः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

धेनुष्टं इन्द्रसूनृताय जमानाय सुन्वते । गामश्वं पिप्युषीं दुहे ॥ ३ ॥

धेनुः । ते । इन्द्र । सूनृता । यजमानाय । सुन्वते । गाम् । अश्वम् ।

पिप्युषीं । दुहे ॥ ३ ॥

हे इन्द्र ते तव सूनृता स्तुतिरूपा वाग्धेनुः दोग्धी गौर्भूत्वा सुन्वते सोमाभिपवं कुर्वते य-
जमानाय गामश्वं च उपलक्षणमेतत् गवाश्वादिकं सर्वमभिलषितं दुहे दुग्धे । किं कुर्वती पिप्युषी
तमेव मवर्धयित्री ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

नतेवर्तास्ति राधंस इन्द्रदेवो नमर्त्यः । यदित्संसिस्तुतो मघम् ॥ ४ ॥

न । ते । वर्ता । अस्ति । राधंसः । इन्द्र । देवः । न । मर्त्यः । यत् ।

दित्संसि । स्तुतः । मघम् ॥ ४ ॥

हे इन्द्र ते तव राधसोधनस्य स्तोत्रुष्योदातव्यस्य वर्ता निवारकोदेवोनास्ति नविद्यते ।
न मर्त्यः मनुष्योपि निवारकोनास्ति । स्तुतः स्तोत्रुभिः प्रख्यापितगुणः सन् यन्मद्यं मद्यं मंहनी-
यं धनं दित्ससि त्वं दातुमिच्छसि ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

यज्ञइन्द्रमवर्धयद्यद्भूमिर्व्यवर्तयत् । चक्राणोपशंदिवि ॥ ५ ॥ १४ ॥

यज्ञः । इन्द्रम् । अवर्धयत् । यत् । भूमिम् । वि । अवर्तयत् ।

चक्राणः । ओपशम् । दिवि ॥ ५ ॥ १४ ॥

यज्ञोयजमानेननुष्ठीयमानोयागः इन्द्रं देवमवर्धयद्यद्भूमिर्देहि-इन्द्रइदंहविरजुपतावीवृधत-
महोऽय्यथोऽवेति । सइन्द्रोयद्यस्माद्भूमिं पृथिवीं व्यवर्तयद्यद्भूमिर्देहिपदानेन विशेषेण वर्तमाना-
मकरोत् । किंकुर्वन् दिव्यन्तरिक्षे मेघं ओपशं उपेत्यशयानं चक्राणः कुर्वन् यद्वा आत्मनि सम-
वेतोवीर्यविशेषओपशः तमन्तरिक्षेकुर्वन् ॥ ५ ॥

॥ इति पठस्थ प्रथमे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

अथ षष्ठी-

वावृधानस्यैतेवयंविश्वानिजिग्युषः । उतिमिन्द्रावृणीमहे ॥ ६ ॥

वावृधानस्यै । ते । वयम् । विश्वा । धनानि । जिग्युषः । उतिम् ।

इन्द्र । आ । वृणीमहे ॥ ६ ॥

हे इन्द्र वावृधानस्य वर्धमानस्य विश्वा विश्वानि सर्वाणि धनानि शत्रुसंचंधीनि जिग्यु-
षोऽजितवदस्ते तव ऊतिं रक्षां वपमावृणीमहे आभिमुख्येनसंभजामहे ॥ ६ ॥

चानुर्विशिकेहनि प्रातःसवने ब्रह्मरात्रे व्यन्तरिक्षमतिरदित्ययं पर्यासास्तृचः सत्यतेहि-
व्यन्तरिक्षमतिरदित्ययावत्श्वस्यसुन्वतइति वृचाः पर्यासाइति । अहर्गणेषु द्वितीयादिप्वहःस्वपि त-
स्यैव तस्मिन्नेवशस्त्रेऽयंपर्यासास्तृचः सन्वितंच-पर्यासाकद्वतोहरहःशस्यानीति होत्रकाद्वितीया
दिव्येवेति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते सप्तमी-

व्य॑न्तरि॑क्षमतिर॒न्मदे॑सोम॑स्यरो॒चना । इन्द्रो॑यदभि॒नहृ॒लम् ॥ ७ ॥

वि । अ॒न्तरि॑क्षम् । अ॒तिर॒त् । मदे॑ । सोम॑स्य । रो॒चना । इन्द्रः॑ ।
यत् । अभि॑नत् । व॒लम् ॥ ७ ॥

सोमस्यपानेन मदे हर्षे सति रोचना रोचमानमन्तरिक्षं अयमिन्द्रोव्यतिरत् व्यवर्धयत् य-
त् यस्मात्कारणात् वलं आवृत्य स्थितमसुरं मेघं वा अभिनत् व्यदारयत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

उद्गा॑आज॒दङ्गि॑रोभ्य॒आवि॑ष्कृ॒ण्वन्गुहा॑स॒तीः । अ॒र्वाञ्च॑नु॒नुदे॑व॒लम् ॥ ८ ॥

उत् । गाः । आ॒ज॒त् । अ॒ङ्गि॑रः॒भ्यः । आ॒विः । कृ॒ण्वन् ।
गुहा॑ । स॒तीः । अ॒र्वाञ्च॑म् । नु॒नुदे॑ । व॒लम् ॥ ८ ॥

अंगिरोभ्यङ्गपिङ्ग्यः वलानुचरैः पणिभिरपहतागाः उदाजत् उदगमयत् किंकुर्वन् गुहा
गुहायां विले सतीः विद्यमानाः यथा नदृश्यन्ते तथा पणिभिर्गूढाः ता गाः आविष्कृण्वन् प्रका-
शयन् अपिच पणीनां अधिपतिं वलमसुरमपि अर्वाञ्चमधोमुखं नुनुदे भेरितवान् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

इन्द्रे॑णरो॒चना॑दिवो॒दृह्णानि॑दृ॒हितानि॑च । स्थि॒राणि॑न॒परा॑णुदे॑ ॥ ९ ॥

इन्द्रे॑ण । रो॒चना॑ । दि॒वः । दृ॒ह्णानि॑ । दृ॒हितानि॑ । च । स्थि॒राणि॑ ।
न । प॒रा॒णुदे॑ ॥ ९ ॥

दिवोद्युलोकस्य संबन्धीनि रोचना रोचमानानि देवगृहात्मकानि नक्षत्राणि इन्द्रेण दृह्णा-
नि दृढावयवानि बलवन्ति कृतानि दृंहितानि च दृढीकृतानि यथा एकत्रैश्वत्येनावतिष्ठन्ते त-
थाकृतानीत्यर्थः । यद्वा बृह दृहि बृहि वृद्धौ दृंहितानि वर्धितानिचेत्यर्थः । अपिच स्थिराणि
स्यान्मूनि दृढानि तानि न पराणुदे परानोदनीयानि नभवन्ति न केनापि स्थानात्प्रच्यावयितुं
शक्यानीत्यर्थः नुदपेरणे अस्मात्कृत्यार्थदृति केन्मत्ययः ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

अ॒पामूर्मिर्मदं॑न्निव॒स्तोम॑इन्द्राजिरायते । विते॒मदा॑अराजिपुः॥ १० ॥ १५ ॥

अ॒पाम् । ऊ॒र्मिः । म॒दं॑इ॒व । स्तो॒मः । इ॒न्द्र । अ॒जि॒र॒इ॒य॒ते । वि ।
ते । म॒दाः । अ॒रा॒जि॒पुः ॥ १० ॥ १५ ॥

अपां समुद्राणामूर्मिस्तरंगः मदन्निव यथा माघन् उपर्युपरिजायते हे इन्द्र स्तोमस्त्वदीयं स्तोत्रं तथा अजिरायते अजिरः क्षिप्रगामी सइवाचरति । अपिच ते त्वदीया मदाः स्तोत्रजन्याः सोमपानजन्याश्च विअराजिपुः विशेषेण राजन्ते दीप्यन्ते ॥ १० ॥

॥ इति पष्ठस्य प्रथमे पञ्चदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अधिकादशी—

त्वंहि॒स्तोम॑वर्ध॒न॒इन्द्रा॑स्यु॒क्यव॑र्धनः । स्तो॒तृणा॑मु॒तभ॑द्र॒कृत् ॥ ११ ॥

त्वम् । हि । स्तो॒म॒इ॒व॒र्ध॒नः । इ॒न्द्र । अ॒सि । उ॒क्य॒इ॒व॒र्ध॒नः ।
स्तो॒तृ॒णा॒म् । उ॒त । भ॒द्र॒इ॒कृ॒त् ॥ ११ ॥

हे इन्द्र त्वं हि त्वं खलु स्तोमवर्धनः स्तोमेन त्रिवृत्पञ्चदशादिना वर्धनीयोसि तथा उक्थवर्धनः उक्थैः शस्त्रैर्वर्धनीयश्च त्वमेवासि । उतापिच स्तोतृणामस्माकं भद्रकृत् भद्रस्य कल्याणस्य फलस्य कर्तापि त्वमेवासि ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

इन्द्र॑मित्के॒शिमा॒हरी॑सोम॒पेया॑यवक्षतः । उप॑य॒ज्ञं॒सुरा॑र्ध॒सम् ॥ १२ ॥

इ॒न्द्रम् । इ॒त् । के॒शि॒ना । ह॒री इति । सो॒म॒इ॒पे॒या॒य । व॒क्ष॒तः । उप॑ ।
य॒ज्ञम् । सु॒इ॒रा॑र्ध॒सम् ॥ १२ ॥

केशिना केशिनौ मूर्धजानि लोमानि केशास्तद्वन्तौ हरी अश्वौ सुराद्यसं शोभनधनं इन्द्रमिव इन्द्रमेव यज्ञमुपास्मद्यज्ञं प्रति सोमपेयाय सोमपानार्थं वक्षतः बहतां यद्वा यज्ञं यष्टव्यमिंद्रं उपबहताम् ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

अपांफिनेननमुंचेःशिरंइन्द्रोदवर्तयः । विश्वायदजयःस्पृधः ॥१३॥

अपाम् । फेनेन । नमुंचेः । शिरः । इन्द्र । उत् । अवर्तयः ।

विश्वाः । यत् । अजयः । स्पृधः ॥ १३ ॥

पुरा किलेन्द्रोत्तरान् जित्वा न मुचिमसुरं ग्रहीतुं न शशाक सच युध्यमानस्तेनासुरेण जगृहे सच गृहीतमिन्द्रमेवमवोचत् त्वां विसृजामि रात्रावद्विच शुष्केणाद्रिण चायुधेन यदि मां माहिंसीरिति । सइन्द्रस्तेनविसृष्टः सन् अहोरात्रयोः संधौ शुष्काद्रिविलक्षणेन फेनेन तस्यशिरश्चिच्छेद अयमर्थोस्यां प्रतिपाद्यते—हे इन्द्र अपां फेनेन वज्रीभूतेन नमुचेरसुरस्य शिरः उदवर्तयः शरीराद्दुद्रतमवर्तयः अच्छेत्सीरित्यर्थः । कदेतिचेत् यद्यदा विश्वाः सर्वाः स्पृधः स्पर्धमानाः आसुरीः सेनाः अजयः जितवानसि ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

मायाभिरुत्तिसृप्ततइन्द्रद्यामारुरुक्षतः । अवदस्पूरधूनुथाः ॥१४॥

मायाभिः । उत्सृप्तिसृप्ततः । इन्द्र । द्याम् । आरुरुक्षतः । अव ।

दस्पून् । अधूनुथाः ॥ १४ ॥

हे इन्द्र मायाभिः उत्तिसृप्ततः सर्वत्र प्रसरतः द्यां आरुरुक्षतः द्युलोकं आरोहतः दस्पून् शत्रून् उपक्षेपून् अवाधूनुथाः अवाङ्मुत्तं प्रेरितवानसि ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

असुन्वामिन्द्रसंसदंविपूर्चीन्व्यनाशयः । सोमपाउत्तरोभवन् ॥१५॥१६॥

असुन्वाम् । इन्द्र । समसदम् । विपूचीम् । वि । अनाशायः ।
सोमसपाः । उत्तरः । भवन् ॥ १५ ॥ १६ ॥

हे इन्द्र त्वं सोमपाः सोमस्य पाता भूत्वा उत्तरः उत्कृष्टतरो भवन् असुन्वां सोमाभिपवही-
नां संसदं जनसंहतिं विपूचीं परस्परविरोधेन विपु नाना गर्चीं व्यनाशयः विशेषेण नाश-
यसि ॥ १५ ॥

॥ इति पठस्य प्रथमे षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

तन्वभीति त्रयोदशर्चं तृतीयं सूक्तं औष्णिहमेन्द्रं पूर्वोक्तावेव ऋषी तथा चानुक्रम्यते—त-
न्वभिसप्तो नोष्णिहमिति । महाव्रते निष्केवल्ये औष्णिहवृचाशीतावुत्तमावर्जमेतत्सूक्तम् सूच्यते-
हि—तन्वभिमगायतेत्युत्तमामुद्धरतीति । आभिष्विकेपूकथ्येषु तृतीयसवने ब्रह्मशस्त्रे आद्यस्त-
चो वैकल्पिको नुरूपः सन्नितश्च—तन्वभिमगायतवयमुत्तामपूर्व्येति ।

तत्र प्रथमा—

तन्वभिमगायतपुरुहूतंपुरुष्टुतम् । इन्द्रं गीर्भिस्तविपमाविवासत ॥ १ ॥

तम् । ऊँ इति । अग्नि । प्र । गायत । पुरुष्टुतम् । पुरुष्टुतम् ।
इन्द्रम् । गीःऽग्निः । तविपम् । आ । विवासत ॥ १ ॥

पुरुहूतं बहुभिराहूतं पुरुष्टुतं बहुभिःस्तुतं तमु तमेवेन्द्रं हे स्तोतारः अग्निप्रगायत अग्नि-
मृतं प्रकर्षेणस्तुष्टुम् एतदेव स्पष्टयति तविपं महान्तमिन्द्रं गीर्भिर्वाग्भिः आविवासत परिचरत ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यस्यं द्विष्वर्हसो वृहत्सहो दाधारोदसी । गिरीरञ्जाँ अपः स्वर्षपत्वना ॥ २ ॥

यस्यं । द्विष्वर्हसः । वृहत् । सहः । दाधारं । रोदसी इति ।
गिरीन् । अञ्जान् । अपः । स्वः । ष्वपत्वना ॥ २ ॥

द्विष्वर्हसः क्षोः स्यान्मयोः परिशुद्रस्य यस्येन्द्रस्य वृहन्महव सहोयलं रोदसी चावापृथि-
क्षो दावार धारयति आन्द्रतोष्टिद् तुगादित्वादाप्तासदीर्घः तथा अञ्जान् क्षिप्रगमनान् गिरीन्

पवर्तान् मेघान् वा स्वः सरणशीला अपउदकानि च वृषत्वना धीर्येण यस्येन्द्रस्य बलंधारयति तत्रापस्थापयति तम्बभीति पूर्वया संबन्धः सत्वमित्युत्तरया वा ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सराजसिपुरुष्टुतँ एकौ वृत्राणि जिघ्रसे । इन्द्रजैत्राश्रवस्यांचयन्तवे ॥ ३ ॥

सः । राजसि । पुरुष्टुत । एकः । वृत्राणि । जिघ्रसे । इन्द्र ।
जैत्रा । श्रवस्यां । च । यन्तवे ॥ ३ ॥

हे पुरुष्टुत बहुभिः स्तुतेन्द्र सपूर्वोक्तगुणस्त्वं राजसि दीप्यसे ईशिषे वा अपि च त्वमेकः सहायरहितः केवलएवसन् वृत्राण्यावरकाणि शत्रुजातानि जिघ्रसे हतवानसि । किमर्थं जैत्रा जैत्राणि जेतव्यानि धनानि श्रवस्या श्रवस्यानि श्रवणीयान्यन्नानि यद्वा श्रवणार्हाणि यशांसि च यंतवे यन्तुं नियन्तुं स्वाधीनं कर्तुम् ॥ ३ ॥

आभिष्टविकेपूकथ्येषु तृतीयसवने ब्रह्मशस्त्रे तंतेमदमिति वृचोवैकल्पिकःस्तोत्रियः सूच्यतेहि—तंतेमदंगृणीमसितम्बभिप्रगायतेति ।

तत्राद्या सूक्ते चतुर्थी—

तंतेमदंगृणीमसि वृषणं पृत्सुसासहिम् । उलोककुरुतुमद्रिवोहरिश्रियम् ॥ ४ ॥

तम् । ते । मदम् । गृणीमसि । वृषणम् । पृत्सु । सासहिम् ।
ऊँ इति । लोककुरुतुम् । अद्रिः । हरिः । श्रियम् ॥ ४ ॥

हे अद्रिवोवज्रवन्निन्द्र ते त्वदीयं तं मदं सोमपानजनितं हर्षं गृणीमसि गृणीमः प्रशांतामः गृशब्दे ऋयादिः प्वादीनां ह्रस्वः इदं तोमसीति मसइकारागमः । कीदृशं वृषणं वर्षितारं कामानां पृत्सु संग्रामेषु सासहिं शत्रूणामभिभवितारं लोककुरुतुं लोकस्य स्थानस्य कर्तारं हरिश्रियं हरिभ्यामशवाभ्यां श्रयणीयं सेव्यं उशब्दः समुच्चये पदपूरणे वा ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

येन ज्योतीष्याय वेमनवे च विवेदिथ ।

मन्दानो अस्ववर्हिपो विराजसि ॥ ५ ॥ १७ ॥

येन । ज्योतीषि । आयवे । मनवे । च । विवेदिथ । मन्दानः ।
अस्य । बर्हिषः । वि । राजसि ॥ ५ ॥ १७ ॥

हे इन्द्र येनापीयेन मदेन आयवे और्वशोयाय मनवे विवस्वतः पुत्राय च ज्योतीषि सूर्या-
दीनि वृषादिभिरावृत्तानि तद्धरणेन विवेदिथ अलंभयः प्रज्ञापितवान् प्रकाशितवानसीत्यर्थः तेन
मदेन मन्दानोमोदमानस्त्वं अस्य बर्हिषा वृद्धस्य यज्ञस्य विराजसि विशेषणेशिषे । यद्वा अ-
स्येति तृतीयाथेष्वी अनेन बर्हिषा वृद्धेन हृष्यन् विराजसि विशेषेण दीप्यसे ॥ ५ ॥

॥ इति पष्ठस्य प्रथमे सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

अथ षष्ठी-

तदृधाचित्तुक्थिनोनुष्टुवन्तिपूर्वथा । वृषपत्नीरपोर्जयादिवेदिवे ॥ ६ ॥

तत् । अथ । चित् । ते । उक्थिनः । अनु । स्तुवन्ति । पूर्वथा ।
वृषपत्नीः । अपः । जय । दिवेदिवे ॥ ६ ॥

हे इन्द्र ते त्वदीयं तत्पसिद्धं बलं अद्याचित् अद्यापि पूर्वथा पूर्वस्मिन्काले इव उक्थि-
नः शस्त्रिणः स्तोत्रारः अनुष्टुवन्ति क्रमेण प्रशंसन्ति सत्त्वं वृषपत्नीः वृषा बर्हिषता पर्जन्यः पति-
र्यासां तादृशीरपः दिवेदिवे पतिदिवसं जय स्वायत्तंकुरु ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

तवृत्पादिन्द्रियंवृहत्तवृषुष्ममुत्क्रतुम् । वज्रंशिशान्तिधिपणावरेण्यम् ॥ ७ ॥

तव । त्यत् । द्वंद्वियम् । वृहत् । तव । शुष्मम् । उत् । क्रतुम् ।
वज्रम् । शिशान्ति । धिपणा । वरेण्यम् ॥ ७ ॥

हे इन्द्र तव त्यत् तत्पसिद्धं इन्द्रियमिन्द्रस्याटिंगं बृहत्प्रभृतं वीर्यं धिपणा स्तुतिः शिशान्-
नि निभयति वीक्षणीकरोति । तथा तव त्वदीयं शुष्मं शोषकं बलं उतापिच क्रतुं प्रज्ञानं बलं
कर्म वा वरेण्यं वरणीयं वज्रमामुर्ध्वं स्तुतिः वीक्षणीकरोति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

तवृत्पादिन्द्रिपोस्वंपृथिवीवर्धतिश्रवः । त्वामापःपर्वतासन्नहिन्विरे ॥ ८ ॥

तव । द्यौः । इन्द्र । पौंस्यम् । पृथिवी । वर्धति ।
श्रवः । त्वाम् । आपः । पर्वतासः । च । हिन्विरे ॥ ८ ॥

हे इन्द्र तव त्वदीयं पौंस्यं बलं द्यौः वर्धति वर्धयति त्वदीयं श्रवो यशः पृथिवी वर्धय-
ति वृधेर्ण्यन्ताल्लटि शपि छन्दस्युभयथेत्यार्धधातुकत्वात् णेरनिटीतिणिलोपः तं त्वां आप उदका-
न्यन्तरिक्षाणि पर्वतासः पर्वताः पर्ववन्तोमेघाश्च गिरयश्चवा हिन्विरे प्रीणयन्ति स्वामित्वेन
प्राप्नुवन्ति वा ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

त्वांविष्णुर्वृहन्क्षयोमित्रोगृणातिवरुणः ।
त्वांशर्धोमदत्यनुमारुतम् ॥ ९ ॥

त्वाम् । विष्णुः । वृहन् । क्षयः । मित्रः । गृणाति ।
वरुणः । त्वाम् । शर्धः । मदति । अनु । मारुतम् ॥ ९ ॥

हे इन्द्र बृहन्महान् क्षयोनिवासहेतुविष्णुमित्रोवरुणश्च त्वां गृणाति स्तौति तथा मारु-
तं मरुत्संबन्धि शर्धोबलं त्वामनु मदति तव मदमनुलक्ष्य पश्चान्माद्यति त्वामनु माद्यति वा ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

त्वंवृषाजनानांमंहिष्ठइन्द्रजज्ञिपे ।
सुत्राविश्वास्वपत्यानिदधिपे ॥ १० ॥ १८ ॥

त्वम् । वृषा । जनानाम् । मंहिष्ठः । इन्द्र । जज्ञिपे ।
सुत्रा । विश्वा । सुऽअपत्यानि । दधिपे ॥ १० ॥ १८ ॥

हे इन्द्र वृषा वर्षिता त्वं जनानां देवजनानां मध्ये मंहिष्ठोदावृतमोजज्ञिपे प्रादुर्भवसि।अ-
तएव विश्वा सर्वाणि स्वपत्यानि शोभनेः पुत्रादिभिः सहितानि सुत्रा सह दधिपे । यद्वा स्वोवृ-
तमोजज्ञिपे प्रादुर्भवसि अतएव विश्वा सर्वाणि दातुं धारयसि ददासि वा ॥ १० ॥

॥ इति पष्ठस्य प्रथमेष्टदशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथैकादशी-

सत्रात्वंपुरुष्टुतँएकौवृत्राणितोशसे ।

नान्यइन्द्रात्करणंभूर्यइन्वति ॥ ११ ॥

सत्रा । त्वम् । पुरुष्टुत । एकः । वृत्राणि । तोशसे ।

न । अन्यः । इन्द्रात् । करणम् । भूर्यः । इन्वति ॥ ११ ॥

हे पुरुष्टुत बहुभिः स्तुतेन्द्र त्वमेकोसहायएवसन् सत्रा महन्नामैतत् महान्ति वृत्राणि शत्रुजातानि यद्वा सत्रेति सहायं सहैव युगपदेव एकयत्नेनैव तोशसे हिनस्ति तोशतिर्वधकर्मा अकर्तुं शक्नोतीतिभावः । अपिचास्मादिन्द्रादन्यः कश्चिद्भूयोवहुतरं करणं कर्म वृत्रवधादिकं न इन्वति मामिति इन्द्रएव कर्तुं शक्नोतीतिभावः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

यदिन्द्रमन्मशास्त्वानानाह्वन्तऊतये ।

अस्माकेभिर्नृभिरत्रास्वर्जय ॥ १२ ॥

यत् । इन्द्र । मन्मशाः । त्वा । नाना । ह्वन्ते ।

ऊतये । अस्माकेभिः । नृभिः । अत्र । स्वः । जय ॥ १२ ॥

हे इन्द्र यद्यस्मिन् संग्रामे त्वा त्वां मन्मशाः मन्मना मननीयेन स्तोत्रेण नाना बहुप्रकारं ह्वन्ते आह्वयन्ति । किमर्थं ऊतये रक्षायै । अवास्मिन् संग्रामे अस्माकेभिः अस्माकैरस्मदीयैरेव नृभिर्नृभिः स्तोत्रभिः आहूतः सन् स्वः शत्रुचलं जयाभिभव ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

अरक्षयापनोमहेविश्वारूपाण्यांविशान् ।

इन्द्रंजैत्रायहर्षयाशचीपतिम् ॥ १३ ॥ १९ ॥

अरम् । क्षयाय । नुः । महे । विश्वा । रूपाणि ।

आऽविशान् । इन्द्रम् । जैत्राय । हर्षय । शचीर्इष्टपतिम् ॥ १३ ॥ १९ ॥

हे स्तोतः महे महते नोस्माकं क्षयाय गृहनामैतत् गृहाय तादृश्ये चतुर्थी गृहार्थं अ-
रमलं पर्याप्तं विश्वा विश्वानि व्याप्तानि रूपाणि इन्द्रगतानि गुणजातानि आविशत् स्तुत्या-
व्यामुवन् शचीपतिं शचीतिकर्मनाम कर्मणां पालकं यद्वा शच्या इन्द्राण्याभर्तारं तमेवेन्द्रं जैत्राय
जेतव्यघनार्थं हर्षय तोपय स्तुत्यापरिचरणेनवेति शेषः ॥ १३ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

प्रसम्राजमिति द्वादशर्चं चतुर्थी सूक्तं इरिंविठिनाम्रः काण्वस्यार्षं गायत्रमैन्द्रं अनुक-
म्यतेहि—प्रसम्राजं द्वादशेरिंविठिरिति । अतिरात्रेद्वितीयेपर्यायेच्छवाकशस्त्रे एतत्सूक्तं सूत्रितं-
च—प्रसम्राजमुपक्रमस्वाभरेति । महाव्रतेपि निष्केवल्ये एतदादिकेद्वेसूक्ते उपरितनस्यान्त्यं दृचं
वर्जयित्वा तथैवपंचमारण्यकेसूत्रितम्—प्रसम्राजंचर्षणीनामितिसूक्ते उत्तरस्योत्तमे उद्धरतीति ।

तत्र प्रथमा—

प्रसम्राजं चर्षणीनामिन्द्रं स्तोतानव्यंगीभिः ।
नरं नृपाहंमंहिष्ठम् ॥ १ ॥

प्र । सम्रारजम् । चर्षणीनाम् । इन्द्रम् । स्तोत ।
नव्यम् । गीःऽभिः । नरम् । नृसहम् । मंहिष्ठम् ॥ १ ॥

चर्षणीनां मनुष्याणां मध्ये सम्राजम् सम्यग्राजमानं यद्वा मनुष्याणामधीश्वरमिन्द्रं हे
स्तोतारः प्रस्तोत प्रकर्षेणस्तुत । कीदृशं गीभिः स्तुतिभिर्नव्यं स्तुत्यं नरं नेतारं नृपाहं नृणां
शत्रुमनुष्याणां अभिभवितारं मंहिष्ठं दातृत्वं ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यस्मिन्नुक्त्यानि रण्यन्ति विश्वानि च श्रवस्या । अपामवो न समुद्रे ॥ २ ॥

यस्मिन् । उक्त्यानि । रण्यन्ति । विश्वानि ।
च । श्रवस्या । अपाम् । अवः । न । समुद्रे ॥ २ ॥

यस्मिन्निन्द्रे उक्त्यानि शस्त्राणि रण्यन्ति रमन्ते विश्वानि सर्वाणि श्रवस्या श्रवस्यानि श्रवणीयानि हविर्लक्षणाणि अन्नानिच रमन्ते तत्रदृष्टांतः—समुद्रे उदधौ अपामुदकानां अबोन अबति गच्छतीत्यवस्तरंगजालं तद्यथा समुद्रेन्तर्भवति तथारण्यन्तीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तंसुष्टुत्याविवासेज्येष्ठराजंभरेऋत्तुम् । महोवाजिनंसनिभ्यः ॥ ३ ॥

तम् । सुष्टुत्या । आ । विवासे । ज्येष्ठराजम् ।

भरे । ऋत्तुम् । महः । वाजिनम् । सनिभ्यः ॥ ३ ॥

तमिन्द्रं ह्युष्टुत्या शोभनया स्तुत्या आविवासे परिचरामि कीदृशं ज्येष्ठराजं ज्येष्ठेषु प्रश-
स्यतमेषु देवेषु मध्ये राजमानम् राजतेः सत्सद्विपेतिकिप् भरे संग्रामे महोमहतः वृत्रवधादेः कृ-
त्तुं कर्तारं वाजिनमन्नवंतं बलवन्तं वा । किमर्थं सनिभ्योऽधनेभ्यः धनलाभाद्येत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

यस्यानूनागभीरामदाउरवस्तरुत्राः । हर्षुमन्तुःशूरसातौ ॥ ४ ॥

यस्य । अनूनाः । गभीराः । मदाः । उरवः ।

तरुत्राः । हर्षुमन्तः । शूरसातौ ॥ ४ ॥

यस्येन्द्रस्य मदाः सोमपानजनिताः अनूनाः अन्यूनाः गभीराः गांभीर्योपेताः उरवोर्वि-
स्तीर्णाः तरुत्राः शत्रूणां वारकाः शूरसातौ शूरसंभजनौ संग्रामे हर्षुमन्तोहर्षयुक्ताः संग्रामो-
त्तुकाभवन्ति तमिन्द्रमिति पूर्वयोत्तरया वा संबन्धः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

तमिद्धनेपुहितेष्वधिवाकायंहवन्ते । येषामिन्द्रस्तेजयन्ति ॥ ५ ॥

तम् । इत् । धनेषु । हितेषु । अधिवाकायं ।

हवन्ते । येषाम् । इन्द्रः । ते । जयन्ति ॥ ५ ॥

धनेषु हितेषु शत्रुषु निहितेषु प्राप्तेषु सत्सु तमिन् तं पूर्वोक्तगुणमेवेन्द्रं अधिवाकाय अधि-
वचनाय पक्षपातवचनाय हवन्ते स्तोतारआह्वयन्ति । तत्रच येषां पक्षे इन्द्रोवर्तते तएव जयन्ति ।
जयेन तानि धनानि लभन्ते नान्ये ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

तमिच्च्यौत्त्रैरार्यन्ति तं कृतेभिश्चर्षणयः । एष इन्द्रोवरिविस्कृत ॥ ६ ॥ २० ॥

तम् । इत् । च्यौत्त्रैः । आर्यन्ति । तम् । कृतेभिः ।

चर्षणयः । एषः । इन्द्रः । वरिवः ऽकृत ॥ ६ ॥ २० ॥

तमिन् तमेवेन्द्रं च्यौत्त्रैर्बलकरैः स्तोत्रैः आर्यन्ति आर्यमभित्तं ईश्वरं कुर्वन्ति चर्षणयोम-
नुष्याः कृतेभिः कृतैः कर्मभिश्च आर्यन्ति एषएवंगुणकइन्द्रोवरिविस्कृत धनस्य कर्ता भवति
स्तोतृणाम् ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे विंशोवर्गः ॥ २० ॥

अथ सप्तमी—

इन्द्रो ब्रह्मेन्द्रः ऋषिर्इन्द्रः पुरुपुरुहूतः । महान्महीभिः शचीभिः ॥ ७ ॥

इन्द्रः । ब्रह्मा । इन्द्रः । ऋषिः । इन्द्रः । पुरु ।

पुरुहूतः । महान् । महीभिः । शचीभिः ॥ ७ ॥

अयमिन्द्रो ब्रह्मा परिवृढः सर्वेभ्योधिकः स एवेन्द्रः ऋषिर्द्रष्टा सर्वस्वार्यजातस्य स इन्द्रः पुरु
बहुलं पुरुहूतो बहुभिराहूतश्च महीभिर्महतीभिः शचीभिः क्रियाभिः वृत्रवधादित्स्वाभिः महा-
न्मभूतो भवति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

सस्तोम्यः सहव्यः सत्यः सत्वा तु विकूर्मिः । एकश्चित्सन्नमिभूतिः ॥ ८ ॥

सः । स्तोम्यः । सः । हव्यः । सत्यः । सत्वा ।

तुविऽकूर्मिः । एकः । चित् । सन् । अमिऽभूतिः ॥ ८ ॥

सपूर्वांक्रन्दः स्तोम्यः स्तोमार्हः स्तुत्यर्हः सएव हव्योहावच्यश्च सत्यः सत्सुसाधुः अवि-
तथस्वभावोसत्ता शत्रूणामवसादयिता तुविकूर्मिः बहुकर्मा यतएवातः कारणात् एकश्चित्तन्
असहायोपिभवन् अभिभूतिः शत्रूणामभिभविता विरस्कृता भवति ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

तमर्केभिस्त्सामभिस्त्संगायत्रैश्चर्षण्यः । इन्द्रं वर्धन्ति क्षितयः ॥ ९ ॥

तम् । अर्केभिः । तम् । सामंश्भिः । तम् । गायत्रैः ।

चर्षण्यः । इन्द्रम् । वर्धन्ति । क्षितयः ॥ ९ ॥

चर्षणयोद्गारोर्मंत्राणां क्षितयोमनुष्यास्तमिन्द्रं अर्केभिरर्चनसाधनैर्यजूरूपैः मंत्रैर्वर्धन्ति
वर्धयन्ति तथोद्गतारः सामभिर्गानविशिष्टैर्मन्त्रैस्त्वं वर्धयन्ति तथा गायत्रैर्गायत्र्यादिछन्दोयुक्तैः
शस्त्ररूपैरपगातेर्मन्त्रैः तमेवेन्द्रं होतारो वर्धयन्ति ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

प्रणेतारं वस्यो अच्छाकर्तारं ज्योतिः समत्सु । ससह्रांसं युधामित्रान् ॥ १० ॥

प्रणेतारम् । वस्यः । अच्छ । कर्तारम् । ज्योतिः ।

समतसु । ससह्रांसम् । युधा । अमित्रान् ॥ १० ॥

वस्योवस्यः प्रशस्तं वसु धनं अच्छाभिमुख्येन प्रणेतारं प्रापितारं समत्सु संग्रामेषु
शत्रुनिरसनेन ज्योतिःप्रकाशं जयलक्षणं कर्तारं करणशीलं करोतिः ताच्छीलिकस्तन् । कुतइत्य-
तआह युधा युद्धेन अमित्रान् शत्रून्सह्रांसमभिभूतवन्तं एवंगुणकमिन्द्रं वर्धयन्तीतिशेषः ॥ १० ॥

अथैकादशी-

सनुः पार्थिः पारयाति स्त्रस्तिनावापुरुहूतः । इन्द्रो विश्वा अति द्विपः ॥ ११ ॥

सः । नुः । पार्थिः । पारयाति । स्त्रस्ति । नावा ।

पुरुहूतः । इन्द्रः । विश्वाः । अति । द्विपः ॥ ११ ॥

पतिः प्राता पूरयिता पुरुहूतो बहुभिः सहूतः स इन्द्रः विरवाः सर्वा द्विपो द्वेद्रीः प्रजाः नो-
रवान् नामा वरणसाधनेन स्वस्त्रि क्षेपेण अतिपारयाति अतिपारयतु ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

सत्त्वं न इन्द्रवाजेभिर्दशस्याचंगातुयाच । अच्छाचनः सुम्ननेपि ॥ १२ ॥ २१ ॥

सः । त्वम् । नः । इन्द्र । वाजेभिः । दशस्य ।

च । गातुद्य । च । अच्छ । च । नः । सुम्नम् । नेपि ॥ १२ ॥ २१ ॥

हे इन्द्र सत्त्वाद्यशस्त्वं नोस्मभ्यं वाजेभिर्वलैः दशस्य च धनं प्रयच्छ च । दशस्यतिर्दानकर्मा । गातुय च गातुं मार्गं अस्मभ्यमिच्छ च गातुशब्दात् छंदसिपरेच्छायामिति क्यच् न छन्दस्यपुत्र-
स्येति दीर्घनिषेधः । तथा नोस्मान्सुम्नं सुखं चाच्छ नेपि अभिप्रापय ॥ १२ ॥

॥ इति पष्ठस्य प्रथमे एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

आयाहीति पंचदशर्चं पञ्चमं सूक्तम् इरिषिठेरापमैन्द्रं चतुर्दशीवृहती पञ्चदशीसतोवृ-
हती आदितस्त्रयोदशगायत्र्यः । अनुक्रम्यतेहि—आयाहिपंचोना प्रगाथांतमिति । अन्यंप्रगाथं
वर्जयित्वा शिष्टस्य महाव्रतेउक्तोविनियोगः । ज्योतिष्टोमे प्रातःसवने ब्रह्मशस्त्रे आघाःपळूचः
स्तोत्रियानुरूपाः तथांतराः सप्तर्चंश्च शंसनीयाः सूत्र्यतेहि—आयाहिसुपुमाहितइतिपष्ट
स्तोत्रियानुरूपावनन्तराःसप्तेति । चातुर्विंशिकेहनि प्रातःसवने आद्यस्तुचोस्मिन्नेवशस्त्रे पळह-
स्तोत्रियसंज्ञकआवापार्थः सूत्रितश्च—आयाहिसुपुमाहितइन्द्रमिद्राथिनोवृहदिति ।

तत्र प्रथमा-

आयाहिसुपुमाहितइन्द्रसोमंपिवाइमम् । एदंवाहिःसदोमम ॥ १ ॥

आ । याहि । सुसुम । हि । ते । इन्द्र । सोमम् ।

पिव । इमम् । आ । इदम् । वाहिः । सदः । मम ॥ १ ॥

हे इन्द्र त्वमायाहागच्छ ते त्वदर्थं सुपुमाहि अभिपुतवंतः खलु सोमं वयं । तमिममभि-
पुतं सोमं पिव । तदर्थं मम मदीयं इदं वाहिर्विद्यामास्तीर्णं आसदः आसीद अभिनिपीद ॥१॥

अथ द्वितीया-

आत्वाब्रह्मयुजाहरीवर्हतामिन्द्रकेशिनां । उपब्रह्माणिनःशृणु ॥२॥

आ । त्वा । ब्रह्मयुजा । हरीवर्ता । मिन्द्रकेशिनां ।

इन्द्र । केशिनां । उप । ब्रह्माणि । नः । शृणु ॥ २ ॥

अथ त्रयोदशी-

योनःकश्चिद्रिरिक्षतिरक्षस्त्वेनमर्त्यः ।

स्वैःपरवैरिरिपीष्टयुर्जनः ॥ १३ ॥

यः । नः । कः । चित् । रिरिक्षति । रक्षःऽत्वेन । मर्त्यः ।

स्वैः । सः । एवैः । रिरिपीष्ट । युः । जनः ॥ १३ ॥

यः कश्चिन्मर्त्योमनुष्यो नोस्मान्नक्षस्त्वेन रक्षोभावेन पिशाचाद्यात्मना रिरिक्षति जिर्हिसिपति रिपर्हिंसायामितिधातुः समनुष्यः स्वैरैवात्मीयैरेव चेष्टितैः रिरिपीष्ट हिंसितोभूयात् । सजनोयुः याता अपगमनशीलश्च भवतु । यद्वा सजनः स्वैरेव गमनैः युः दुःखं गच्छन् हिंसितो भवतु ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

समित्तमघमश्नवदुःशंसमर्त्यरिपुम् ।

योअस्मन्नादुर्हणावाउपहयुः ॥ १४ ॥

सम् । इत् । तम् । अघम् । अश्नवत् । दुःऽशंसम् ।

मर्त्यम् । रिपुम् । यः । अस्मन्ऽना । दुःऽहनावान् । उप । हयुः ॥ १४ ॥

दुःशंसं दुष्कीर्तिं रिपुं शत्रुं तं मर्त्यं मनुष्यं इत् एवमघं पापं समश्नवत् सम्यग्व्यामोतु । योमर्त्यः अस्मत्वा अस्मात् अस्मद्विषये दुर्हणावान् दुष्टहननवानुपजायते द्वयुः द्वाभ्यां प्रकाराभ्यां युक्तश्च भवति । अयमर्थः-प्रत्यक्षलतोहितं वदति परोक्षलतस्त्वहितं तादृशः कपटोद्वयुरित्युच्यते यश्चास्मद्विषये कपटो भवति तमपि पापं व्यामोतिविति ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

पाक्त्रास्यनदेवाहृत्सुजानीथमर्त्यम् ।

उपहयुन्चाहयुन्चवसवः ॥ १५ ॥ २७ ॥

पाक्ऽना । स्यन् । देवाः । हृत्ऽसु । जानीथम् । मर्त्यम् ।

उप । हयुम् । च् । अहयुम् । च् । वसवः ॥ १५ ॥ २७ ॥

हे देवा दानादिगुणयुक्ता आदित्यायुयं पाकत्रा पाकेषु विपक्वपत्रेषु स्तोत्रेषु स्थन भवथ ।
यद्वा प्रथमार्थेनाप्रत्ययः पाकत्राः पाकाः परिपक्वज्ञानाः भवथ । यतएवं अतः कारणात् हस्तु
आत्मीयेषु हृदयेषु द्वयं द्विप्रकारयुक्तं कपटिनं च अद्र्यं च तद्विलक्षणं कापटचरहितं च मर्त्यं म-
नुष्यं उपेत्य हे वसवोवासका जानीथ अवगच्छथ ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

अथ षोडशी-

आशर्मपर्वतानामोतापांवृणीमहे ।

द्यावाक्षामारेअस्मद्रपस्कृतम् ॥ १६ ॥

आ । शर्म । पर्वतानाम् । आ । उत । अपाम् । वृणीमहे ॥

द्यावाक्षामा । आरे । अस्मत् । रपः । कृतम् ॥ १६ ॥

पर्वतानां भेदानां गिरीणां वा संबन्धि शर्म सुखं वयं आवृणीमहे आभिमुख्येन संभजा-
महे । उतापिच अपामुदकानां च हे द्यावाक्षामा द्यावापृथिव्यौ अस्मदारे अस्मत्तोविप्रकृष्टदेशे
रपः पापं कृतं कुरुतं अस्मत्तोवियोजयतमित्यर्थः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

तेनोभद्रेणशर्मणायुष्मार्कंनावावसवः ।

अतिविश्वानिदुरितापिपर्तन ॥ १७ ॥

ते । नः । भद्रेण । शर्मणा । युष्मार्कम् । नावा । वसवः ।

अति । विश्वानि । दुःइता । पिपर्तन् ॥ १७ ॥

हे वसवोवासयितारआदित्याः तेषुर्वोक्तगुणा यूयं भद्रेण शोभनेन शर्मणामुखेन युष्मार्कं
नावा नोस्मान् विश्वानि सर्वाणि दुरिता दुर्गमनानि अति पिपर्तन पिपृव अतिपारयत ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

तुचेतनायतत्सुनोद्रार्थायुआयुर्जीवसे ।

आदित्यासःसुमहसःकृणोतन ॥ १८ ॥

तुचे । तनाय । तत् । सु । नः । द्राघीयः । आर्युः ।
जीवसे । आदित्यासः । सुष्टमहसः । कृणोतन ॥ १८ ॥

हे आदित्यासः अदितेःपुत्राः सुमहसः शोभनतेजस्काः नोस्माकं तुचे पुत्राय तनाय त-
नयाय पौत्राय च जीवसे जीवनाय द्राघीयोदीर्घतमं तत्प्रसिद्धमायुः जीवितं सु सुष्टु कृणोतन
कुरुत ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

यज्ञोहीळोवोअन्तरआदित्याअस्तिमृळत ।
युप्मेइद्वोअपिष्मसिसजात्ये ॥ १९ ॥

यज्ञः । हीळः । वः । अन्तरः । आदित्याः । अस्ति । मृळत ।
युप्मे इति । इत् । वः । अपि । स्मसि । सजात्ये ॥ १९ ॥

हे आदित्याः हीळः हीडिर्गत्यर्थः गंतव्यः प्राप्तव्योस्माभिः अनुष्ठितोयज्ञोवोयुष्माकमंत-
रोस्ति अंतिकेवर्तमानोभवति । अतोस्मान्मृळत सुखयत वोयुष्माकं सजात्ये सजातत्वे ज्ञाविते
षान्धये वर्तमानावर्यं युप्मेइत् युष्मास्वेव अपि स्मसि सर्वदा भवामोपि इदंतोमसिः ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

वृहद्वरुथंमरुतादेवंत्रातारमश्विना ।
मित्रमीमहेवरुणंस्वस्तये ॥ २० ॥

वृहत् । वरुथम् । मरुताम् । देवम् । त्रातारम् ।
अश्विना । मित्रम् । इमहे । वरुणम् । स्वस्तये ॥ २० ॥

मरुतां देवानां स्वामिनां त्रातारं पालयितारं देवमिन्द्रं अश्विना अश्विनी च मित्रं वरुणं च
पृहत्पौत्रं वरुथं शीतातपादिनिवारकं गृहं स्वस्तये अविनाशाय इमहे याचामहे ॥ २० ॥

अथैकविंशी-

अनेहोमित्रार्यमन्त्रुवद्वरुणशंस्यम् ।
त्रियरुथंमरुतोपन्ननश्छादिः ॥ २१ ॥

अनेहः । मित्र । अर्धमन् । नृश्वत् । वरुण । शंस्यम् ।
त्रिश्वरुथम् । मरुतः । यन्त । नः । छर्दिः ॥ २१ ॥

हे मित्र हे अर्धमन् हेवरुण हे मरुतः ते सर्वे पूयं अनेहः अर्हिसितं नृश्वत् नृभिः पुत्रा-
दिभिरुपेतं शंस्यं स्तुत्यं त्रिवरुथं त्रयाणां शीतातपवर्षाणां निवारकं यद्वा त्रिभूमिकं छर्दिर्ग्रहं
नः अस्मभ्यं यन्त यच्छत दत्तेत्यर्थः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

येचिद्विमृत्युबन्धवआदित्यामनवःस्मसि ।

प्रसूनआर्पुर्जीवसेतिरेतन ॥ २२ ॥ २८ ॥

ये । चित् । हि । मृत्युबन्धवः । आदित्याः । मनवः ।

स्मसि । प्र । सु । नः । आर्युः । जीवसे । तिरेतन ॥ २२ ॥ २८ ॥

हे आदित्याः येचिद् येच वयं मनवोमनुष्याः हि यस्मात् मृत्युबन्धवः स्मसि मृत्योर्य-
मस्यबन्धुभूताः प्रत्यासन्नमरणाभवामः । अतोहेतोः तेषां नोस्माकं जीवसे जीवनाय चिरकाला-
वस्थानाय आयुर्जीवितं सुप्रतिरेतन शोभनं प्रवर्धयत ॥ २२ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

तंगूर्धयेति सप्तत्रिंशदृचं सप्तमं सूक्तं काण्वस्य सोभरेरार्षं प्रथमतृतीयाद्ययुजः ककुभः
द्वितीयाचतुर्थ्यादियुजः सतोबृहत्यः पितुर्नपुत्र एषा सप्तविंशी द्विपदा विंशत्यक्षराविराट् यमादित्यास-
इत्येषा चतुस्त्रिंशीउष्णिक् यूयंराजानएषा पंचत्रिंशी सतोबृहती अदान्मइत्येषा ककुप् उतमइ-
त्येषा सप्तत्रिंशीपंक्तिः षट्त्रिंशी सप्तत्रिंशीच त्रसदस्युनामोराज्ञोदानस्तुतिरूपत्वात्तद्देवताके चतुस्त्रि-
शीपंचत्रिंशयौ आदित्यदेवताके शिष्टाआग्नेय्यः । तथाचानुक्रान्तम्—तंगूर्धयसप्तत्रिंशत्सोभरिराग्नेयं
काकुभं प्रागाथंह पितुर्नद्विपदा अंत्येककुप्पंक्ती त्रसदस्योर्दानस्तुतिस्तत्पूर्वं उष्णिकसतोबृहत्यावा-
दित्येभ्यइति । गतः सूक्तविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

तंगूर्धयास्वर्णरंद्देवासोद्देवमरतिदंधन्विरे । देवत्राहव्यमोर्हिरे ॥ १ ॥

तम् । गूर्धय । स्वःऽनरम् । देवासः । देवम् । अरतिम् ।
दधन्विरे । देवऽज्ञा । हव्यम् । आ । ऊहिरे ॥ १ ॥

हे स्तोतः तं प्रसिद्धमग्निं गूर्धय स्तुहि गूर्धयतिःस्तुतिकर्मा कीदृशं स्वर्णं सर्वस्य नेतारं सर्वैर्यजमानैः कर्मादौ नीतं वा अथवा स्वर्गं प्रति हविषां नेतारं देवासः दीव्यन्ति स्तुवन्तीति देवाः ऋत्विजः देवं दानादिगुणयुक्तं अरतिम् अयं स्वामिनम् । यद्वा अभिप्राप्तव्यं दधन्विरे धन्वन्ति गच्छन्ति स्तुत्यादिभिः प्राप्नुवन्ति । धविर्गत्यर्थः । प्राप्य च तेनाग्निना देवना देवान् देवमनुष्येत्यादिना द्वितीयाथे वा प्रत्ययः हव्यं चरुपुरोडाशादिलक्षणं हविः आरुहिरे अभिप्रापयन्ति बहैर्यजादित्वात्सम्प्रसारणम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

विभूतरातिं विप्रचित्रशोचिपमग्निमीळिष्वयन्तुरम् ।
अस्य मेधस्य सोम्यस्य सोमरेप्रेमध्वराय पूर्व्यम् ॥ २ ॥

विभूतऽरातिम् । विप्र । चित्रऽशोचिपम् । अग्निम् ।
ईळिष्व । यन्तुरम् । अस्य । मेधस्य ।
सोम्यस्य । सोमरे । प्र । ईम् । अध्वराय । पूर्व्यम् ॥ २ ॥

ऋषिरात्मानं संवोष्य स्तुतौ प्रेरयति । हे विप्र मेधाविन् सोमरे एतत्संज्ञकपे अध्वराय यागा-
य अग्निमग्निं प्रईळिष्व प्रस्तुहि । कीदृशं विभूतरातिं व्यातधनं प्रभूतदानं वा चित्रशोचिपं चाय-
नीयतेजः विचित्रदीतिकं वा सोम्यस्य सोमसाध्यस्य अस्य मेधस्य यज्ञस्य यन्तुरं नियं-
तारं पूर्व्यम् ॥ २ ॥

आभिप्रविकेभू.

स्तोत्रिपानुरूपे सन्नित्यं तृतीयसवने पशासुःशस्त्रे यजिष्ठत्वेत्यादिकौ प्रगाथौ वैकल्कि-
न्वावष्टमहेयः समिधाय आहुतीति ।

या सूक्ते तृतीया—

यजिष्ठत्वाय च महो देवो देवुञ्च
। तारं ममर्त्यम् । अस्य यज्ञस्य सुक्रतुम् ॥ ३ ॥

यजिष्ठम् । त्वा । ववृमहे । देवम् । देवइत्रा ।

होतारम् । अमर्त्यम् । अस्य । यज्ञस्य । सुष्टुक्तम् ॥ ३ ॥

हे अग्ने यजिष्ठं यष्टुतमं त्वा त्वां ववृमहे वृणीमहे संभजामहे । कीदृशं त्वां देवत्रा देवेषु मध्ये देवं अतिशयेन दानादिगुणयुक्तं होतारं देवानामाह्वतारं अमर्त्यमविनाशं अस्य यज्ञस्य यागस्य सुक्तं सुष्टु कर्तारम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

ऊर्जनपातंसुभगंसुदीदितिमग्निश्रेष्ठशोचिपम् ।

सनामित्रस्यवरुणस्यसोअपामासुन्नयक्षतेदिवि ॥ ४ ॥

ऊर्जः । नपातम् । सुष्टुभगम् । सुष्टुदीदितिम् । अग्निम् ।

श्रेष्ठशोचिपम् । सः । नः । मित्रस्य । वरुणस्य ।

सः । अपाम् । आ । सुन्नम् । यक्षते । दिवि ॥ ४ ॥

ऊर्जनस्य नपातं नपातयितारं यद्वा नपारं चतुर्थम् । हविर्लक्षणेनाग्नेन आपोजायन्ते अद्भ्यश्चोपधिवनस्पतयः तेस्यएवजातइति चतुर्थत्वं । नभ्राण्नपादिति नजःप्रकृतिभावः । सुभगंशोभनधनम् सुदीदितिं सुष्टु दीपयितारं श्रेष्ठशोचिपं प्रशस्तमतजेजस्कं अग्निं स्तौमीतिशेषः । सतादृशोग्निः नोस्मदर्थं दिवि द्योतमाने देवयजने द्युलोकेवा मित्रस्य देवस्य वरुणस्यच सुन्नं सुखम् आ अभिलक्ष्य यक्षते यजतु तथा सोमिरपामच्चेवतानां सुन्नमभियजतु ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

यःसमिधायआहुतीयोवेदेनद्दाशमर्तोअग्रये ।

धोनर्मसास्वध्वरः ॥ ५ ॥ २९ ॥

यः । समइद्धा । यः । आइहुती । यः । वेदेन । द्दाशं ।

मर्तः । अग्रये । यः । नर्मसा । सुष्टुअध्वरः ॥ ५ ॥ २९ ॥

तम् । गूर्धय्य । स्वःऽनरम् । देवासः । देवम् । अरतिम् ।
दधन्विरे । देवदत्रा । हव्यम् । आ । ऊहिरे ॥ १ ॥

हे स्तोतः तं प्रसिद्धमग्निं गूर्धय्य स्तुहि गूर्धयतिःस्तुतिकर्मा क्रीदृशं स्वर्णं सर्वस्य नेतारं सर्वैर्यजमानैः कर्मादौ नीतं वा अथवा स्वर्गं प्रति हविषां नेतारं देवासः दीव्यन्ति स्तुवन्तीति देवाः ऋत्विजः देवं दानादिगुणयुक्तं अरतिम् अर्थं स्वामिनम् । यद्वा अभिप्रासव्यं दधन्विरे धन्वन्ति गच्छन्ति स्तुत्यादिभिः प्राप्नुवन्ति । धविर्गत्यर्थः । प्राप्य च तेनाग्निना देवत्रा देवान् देवमनुष्येत्यादिना द्वितीयार्थे वा प्रत्ययः हव्यं चरुपुरोडाशादिलक्षणं हविः आऊहिरे अभिप्रासयन्ति वहेर्यजादित्वात्सम्प्रसारणम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

विभूतरार्तिविप्रचित्रशोचिपमग्निमीळिष्वयन्तुरम् ।
अस्यमेधस्यसोम्यस्यसोमरेभेमध्वरायपूर्व्यम् ॥ २ ॥

विभूतश्रानिम् । विप्र । चित्रशोचिपम् । अग्निम् ।
ईळिष्व । यन्तुरम् । अस्य । मेधस्य ।
सोम्यस्य । सोमरे । प्र । ईम् । अध्वराय । पूर्व्यम् ॥ २ ॥

ऋषिरात्मानं संबोध्य स्तुतौ प्रेरयति । हे विप्र मेधाविन् सोमरे एतत्संज्ञकपे अध्वराय यागाय अग्निमग्निं प्रईळिष्व प्रस्तुहि । क्रीदृशं विभूतरार्तिं व्यासधनं प्रभूतदानं वा चित्रशोचिपं चायनीयतेजः । विचित्रदीपिकं वा सोम्यस्य सोमसाध्यस्य अस्य मेधस्य यज्ञस्य यन्तुरं नियन्तारं पूर्व्यम् ॥ २ ॥

आग्निष्टविकेभू.

स्तोत्रिषानुरूपं स्रवित्रञ्च तृतीयसवने प्रशास्तुःशस्त्रे यजिष्ठत्वेत्यादिकौ प्रगाथौ वैकल्पिकौ न्वावष्टमहेयःऽग्निधायआहुतीति ।

या सक्ते तृतीया—

यजिष्ठत्वावष्टमहेदेयं देवत्र
तारममर्त्यम् । अस्ययज्ञस्यसुक्तुम् ॥ ३ ॥

यजिष्ठम् । त्वा । ववृमहे । देवम् । देववृत्रा ।

होतारम् । अमर्त्यम् । अस्य । यज्ञस्य । सुष्टुक्रतुम् ॥ ३ ॥

हे अग्ने यजिष्ठं यष्टुतमं त्वा त्वां ववृमहे वृणीमहे संभजामहे । कीदृशं त्वां देववृत्रा देवेषु मध्ये देवं अतिशयेन दानादिगुणयुक्तं होतारं देवानामाह्वतारं अमर्त्यमविनाशं अस्य यज्ञस्य यागस्य सुक्रतुं सुष्टु कर्तारम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

ऊर्जो नपातं सुभगं सुदीदिति मग्निं श्रेष्ठं शोचिपम् ।

स नो मित्रस्य वरुणस्य सो अपामा सुम्रं यक्षते द्विवि ॥ ४ ॥

ऊर्जः । नपातम् । सुभगम् । सुदीदितिम् । अग्निम् ।

श्रेष्ठं शोचिपम् । सः । नः । मित्रस्य । वरुणस्य ।

सः । अपाम् । आ । सुम्रम् । यक्षते । द्विवि ॥ ४ ॥

ऊर्जोऽस्य नपातं नपातयितारं यद्वा नपारं चतुर्थम् । हविलक्षणेनाग्नेन आपोजायन्ते अद्भ्यश्चोपधिवनस्पतयः तेऽप्यपजातइति चतुर्थत्वं । नभ्राणनपादिति नजः प्रकृतिभावः । सुभगं शोभनधनम् सुदीदितिं सुष्टु दीपयितारं श्रेष्ठशोचिषं प्रशस्यतमतेजस्कं अग्निं स्तौमीति शेषः । सतादृशोऽग्निः नोऽस्मदर्थं द्विवि द्योतमाने देवयजने द्युलोकेवा मित्रस्य देवस्य वरुणस्य च सुम्रं सुखम् आ अभिलक्ष्य यक्षते यजतु तथा सोऽग्निरपामब्देवतानां सुम्रमभियजतु ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

यः समिधाय आहुंती यो वेदेन दृदाशमर्तो अग्रये ।

यो नर्मसास्त्रध्वरः ॥ ५ ॥ २९ ॥

यः । समिद्धा । यः । आहुंती । यः । वेदेन । दृदाशं ।

मर्तः । अग्रये । यः । नर्मसा । सुष्टुऽध्वरः ॥ ५ ॥ २९ ॥

इयं पाकयज्ञप्रशंसापरेति भगवताश्वलायनेन व्याख्याता। घोमर्तोमनुष्यः समिधा पाला-
शादिनेध्मेन अग्नये अग्न्यर्थं ददाश परिचरति यश्च आहुती आहुत्या आज्यादिसाध्यया प-
रिचरति यश्च वेदेन वेदाध्ययनेन ब्रह्मयज्ञेन परिचरति यश्च स्वध्वरः शोभनेनाध्वरेण ज्यो-
तिष्टोमादिना युक्तः सन्न नमसा अग्नेन चरुपुरोडाशादिना अग्नये ददाशः अग्न्यर्थं परिचरति
तस्येदर्वन्तइत्युत्तरत्रसंबन्धः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे एकोनविंशोवर्गः ॥ २९ ॥

अथ षष्ठी-

तस्येदर्वन्तो रंहयन्त आशवस्तस्य द्युम्नितमं यशः ।
नतमंहो देवकृतं कुतश्च न न मर्त्यकृतं नशत् ॥ ६ ॥

तस्य । इत् । अर्वन्तः । रंहयन्ते । आशवः ।

तस्य । द्युम्नितमम् । यशः । न । तम् । अंहः ।

देवकृतम् । कुतः । चन । न । मर्त्यकृतम् । नशत् ॥ ६ ॥

यः पूर्वोक्तः तस्येव तस्यैव आशवो व्यापनशीलाः अर्वन्तः अश्वाः रंहयन्ते वेगं कुर्वन्ति श-
श्रुत्प्रसहन्तइत्यर्थः । द्युम्नितमं दीप्तिमत्तमं यशः कीर्तिश्च तस्यैव भवति यद्वा द्युम्निति धननाम
धनयत्तमं यशोर्नच तस्य भवति । अपिच देवकृतं देवैः कृतं अंहः पापं कुतश्च न कस्मादपि हेतोः
तं न नशत् न प्राप्नोति न मर्त्यकृतं मनुष्यैः कृतम् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

सुव्ययोवो अग्निभिः स्यामं सूनोसहस ऊर्जापते । सुवीरस्त्वमंस्मयुः ॥ ७ ॥

सुहृद्ग्रयः । वः । अग्निभिः । स्यामं । सूनो इति । सहसः ।

ऊर्जाम् । पते । सुवीरः । त्वम् । अस्मदयुः ॥ ७ ॥

हे सहसः सूनो वदस्य पुत्र अग्निर्हि वटेन मध्यमानो जायते हे ऊर्जापते अन्नानां हवि-
संशानां स्यामिन् अग्ने वः वचनव्यत्ययः तव अयमवभृतेरग्निभिर्गाहंपत्यादिभिर्वयं स्वप्नमः
शोभनाप्रियाः स्याम प्रियम् । सुवीरः शोभनेः वीररूपेण त्वस्वंप अस्मयुः अस्मान्कामयमानो भ-
व ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

प्रशंसमानो अतिथिर्नमित्रियोग्रीरथोनवेद्यः ।

त्वेक्षेमांसो अपिसन्तिसाधवस्त्वंराजार्यीणाम् ॥ ८ ॥

प्रशंसमानः । अतिथिः । न । मित्रियः । अग्निः । रथः । न । वेद्यः ।

त्वे इति । क्षेमांसः । अपि । सन्ति । साधवः । त्वम् । राजा ।

र्यीणाम् ॥ ८ ॥

प्रशंसमानः स्तुवन् अतिथिर्न अतिथिरिव यद्वा व्यत्ययेन कर्मणि कर्तृप्रत्ययः प्रश-
स्यमानः सोमिर्मित्रियः मित्राणां स्तोत्राणां हितो भवति । तथा रथोन रथइव वेद्योऽंभनीषः
अभीष्टफलसाधनत्वेन ज्ञातव्यो वा । उत्तरोर्ध्वः प्रत्यक्षकृतः । हे अग्ने त्वे त्वयि साधवः साधकाः
समीचीनाः क्षेमांसो धारणान्यपि सन्ति भवन्ति । तथा त्वं रयीणां धनानामेव राजा ईश्वरो भव-
सि ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

सो अद्धा दाश्वध्वरो अग्नेर्मासु भगसु प्रशंस्यः ।

सधीभिरस्तु सनिता ॥ ९ ॥

सः । अद्धा । दाशुऽअध्वरः । अग्ने । मर्तः । सुभग । सः ।

प्रशंस्यः । सः । धीभिः । अस्तु । सनिता ॥ ९ ॥

हे अग्ने यो मर्तो मनुष्यः दाश्वध्वरः दत्तयज्ञो भवति सः अद्धा सत्यनामैतत् सत्यफलो भ-
वतु । हे सुभग शोभनधनाग्ने स एव प्रशंस्यः प्रशंसनीयः श्लाघनीयश्च भवतु तथा सधीभिः
कर्मभिः स्तोत्रैर्वा सनिता संभजनशीलोऽस्तु भवतु ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

यस्य त्वमूर्ध्वो अध्वरायतिष्ठति लयदीरः ससाधते ।

सो अर्वाङ्घ्रिः सनिता सविपन्पुमिः ससुरैः सनिता कृतम् ॥ १० ॥ ३० ॥

यस्य । त्वम् । ऊर्ध्वः । अध्वराय । तिष्ठसि । क्षयत्स्वीरः ।
 सः । साधते । सः । अर्वत्सुभिः । सनिता । सः । विपन्युद्धभिः ।
 सः । शूरैः । सनिता । कृतम् ॥ १० ॥ ३० ॥

हे अग्ने यस्य यजमानस्य अध्वराय यागनिष्पादनाय त्वमूर्ध्वउद्युक्तः सन् तिष्ठसि अवतिष्ठसे सयजमानः क्षयद्वीरः निवसद्भिरित्वैर्वा वीरैः पुत्रादिभिरुपेतः सन् साधते सर्वक-
 संव्यं साधयति । तदेव विवृणोति सतादृशोजनः अर्धद्भिरश्वैः कृतं निष्पादितं जयादिकं सता-
 दृशोजनः विपन्युभिः मेधाविभिः कृतंच स सनिता भवति शूरैः शौर्योपैतैर्भृत्यैः कृतंच सस-
 निता संभजनशीलोभवति ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे विशोवर्गः ॥ ३० ॥

अथैकादशी-

यस्याग्निर्वपुर्गृहेस्तोमंचनोदधीतविश्ववार्यः ।
 हव्यावावेविपद्विपः ॥ ११ ॥

यस्य । अग्निः । वपुः । गृहे । स्तोमम् । चनः । दधीत ।
 विश्ववार्यः । हव्या । वा । वेविपत् । विपः ॥ ११ ॥

यस्य यजमानस्य गृहे विश्ववार्योविश्वैर्वरणीयः वपुः रूपनामैतत् रूपवान् दीप्तिमानग्निः
 स्तोमं स्तोत्रं चनोचनं हविलक्षणं दधीत धारयेत् । यस्यच हव्या वाशब्दः समुच्चये हव्यानि
 हवीपिच विपः व्याप्तान् देवान् वेविपत् प्रापयेत् विपूव्यामौ अस्माहेति रूपमेतत् । सयजमानइ-
 ति पूर्वत्रसंबंधः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

विप्रस्यवास्तुवतःसहसोयहोमभृतमस्परतिपुं ।
 अवोदेवमुपरिमर्त्यंरुधिवसोविद्विदुपोवचः ॥ १२ ॥

विप्रस्य । वा । स्तुवतः । सहसः । यहो इति । मभृतमस्य ।
 रातिपुं । अवः ईश्वरम् । उपरिः ईमर्त्यम् । रुधि । वसो इति ।
 विद्विदुपः । वचः ॥ १२ ॥

हे सहसोयहो बलस्यपुत्राग्ने विप्रस्य मेधाविनः स्तुवतः स्तोतुर्वा रातिपु हविर्दानेषु मक्षु-
तमस्य शीघ्रतमस्य यष्टुर्वा विविदुषोज्ञातव्यस्य अभिज्ञस्य वचोवचनं हे वसो वासकाग्ने अबो-
देवं देवानामवस्तात् । उपरिमर्त्यं मर्त्यानामुपरिष्ठाच्च कृधि कुरु सर्वं नभःप्रदेशं व्यापयेति यावत् ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

यो अग्निं हव्यदातिभिर्नमोभिर्वासुदक्षं माविवांसति ।
गिरावाञ्जिरशोचिपम् ॥ १३ ॥

यः । अग्निम् । हव्यदातिभिः । नमःऽभिः । वा । सुदक्षम् ।

आविवांसति । गिरा । वा । अजिरशोचिपम् ॥ १३ ॥

यो यजमानः हव्यदातिभिः हविषां दानैर्नमोभिर्नमस्कारैर्वा सुदक्षं शोभनबलमग्निं आ-
विवांसति परिचरति गिरावा स्तुत्या वा अजिरशोचिपं क्षिप्रगामितेजस्कं तमग्निं परिचरति
सः समृद्धो भवतीति शेषः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

समिधायोनिशितोदाशददिति धामभिरस्यमर्त्यः ।
विश्वेत्सधीभिः सुभगो जनान् अतिद्युम्नैरुद्गवतारिपत् ॥ १४ ॥

समृद्धधा । यः । निशितो । दाशात् । अदितिम् । धामभिरऽभिः ।

अस्य । मर्त्यः । विश्वा । इत् । सः । धीभिः । सुभगः ।

जनान् । अति । द्युम्नैः । उद्गवः । तारिपत् ॥ १४ ॥

यो मर्त्यो मनुष्यः अस्याग्नेर्धामभिः शरीरैः गार्हपत्यादिरूपेण विभज्य वर्तमानैः सार्धं
अदितिं अत्वं इतीयं तमेवाग्निं निशितो निशित्या निशानसाधनया प्रज्वलनहेतुभूतया समि-
धा दाशत् परिचरेत् । सोमिः धीभिः कर्मभिर्बुद्धि विशेषैर्वा सुभगः सन् विररेव सर्वानेव जनान्
द्युम्नैर्द्योतमानैरनैर्यशोभिर्वा उद्गव उदकानीव अतितारिपत् अतिवरेव अतिक्रामेत् ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी—

तदग्नेद्युम्नमामरुपत्सासहत्सदनेकंचिद्विष्णाम् ।
मन्धुंजनस्यदूढयः ॥ १५ ॥ ३१ ॥

तत् । अग्ने । युञ्जम् । आ । ञ् । यत् । सुसहंत् । सद्ने । कम् ।
चित् । अत्रिणम् । मन्धुम् । जनस्य । दुः६ध्यः ॥ १५ ॥ ३१ ॥

हे अग्ने तव युञ्जं आभरास्मभ्यमाहर यत्सद्ने गृहे वर्तमानं कंचित्कमपि अत्रिणमत्तारं
राक्षसादिकं सासहव अत्यर्थमभिभवेव । तथा दूढयः दुर्धियः पापबुद्धेः शत्रुजनस्य मन्धुं क्रोधं
यच्च युञ्जमभिभवेव तदाहरेत्यन्वयः । ध्यैचेति पृषोदरादिपाठात् दुरोरिफस्य उत्त्वम् उत्तरपदादे-
ष्ट्वत्त्वं ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे एकत्रिंशोवर्गः ॥ ३१ ॥

अथ षोडशी-

येनचष्टेवरुणोमित्रोअर्यमायेननासत्याभगः ।
व्यंतत्तेशवसागातुवित्तमाइन्द्रत्वोताविधेमहि ॥ १६ ॥

येन । चष्टे । वरुणः । मित्रः । अर्यमा । येन । नासत्या ।
भगः । वयम् । तत् । ते । शवसा । गातुवित्तमाः ।
इन्द्रत्वाऽऊताः । विधेमहि ॥ १६ ॥

येनाग्नेयेन तेजसा वरुणोदेवः चष्टे प्रकाशयति येनच मित्रः अर्यमा च चष्टे येनच नास-
त्याश्विनौच चक्षाते भगोभजनीयएतसंज्ञोदेवश्च चष्टे । शवसा वटेन गातुवित्तमाः गातोर्गात्व्य-
स्य स्तोत्रस्य प्रावृत्तमाः । यद्वा गंतव्यस्य प्राप्तव्यस्य द्रव्यतमाः इन्द्रत्वोताः इन्द्रेण ईश्वरेण त्वया
ऊतारक्षिताः संज्ञोवयं हे अग्ने ते त्वदीयं तव तेजः विधेमहि परिचरेमहि ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

तेषेदग्नेस्त्राध्योऽयेत्वांविप्रनिदधिरेचक्षंसम् ।
विप्रांसोदेवसुक्तुम् ॥ १७ ॥

ते । घृ । इत् । अग्ने । सु६आध्यः । ये ! त्वा । विप्र । नि६दधिरे ।
चक्षंसम् । विप्रांसः । देव । सु६क्तुम् ॥ १७ ॥

हे अग्ने तेघेत् तएवखलु स्वाध्यः शोभनाध्यानाभवन्ति हे विप मेधाविन् देवद्योतमानाम्ने
ये विप्रासोविप्राः मेधाविनऋत्विजः नृचक्षसं नृणां चेष्टारं सुकृतं सुकर्माणं शोभनपत्नं वा त्वा
त्वां निदधिरे निदधति यागार्थं गार्हपत्यादिस्थानेषु आधानसंस्कारेण स्थापयन्ति तेघेदित्य-
न्वयः ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

तद्देदिंसुभगतआहुतितेसोतुंचक्रिरेदिवि ।
तद्वाजेभिर्जिग्युर्महद्धनंयेत्वेकामन्येरिरे ॥ १८ ॥

ते । इत् । वेदिम् । सु३भ॒ग । ते । आ३हु॒न्तिम् । ते । सोतु॑म् ।
च॒क्रिरे । दि॒वि । ते । इत् । वाजे॑भिः । जि॒ग्युः । मह॑त् । धन॑म् ।
ये । त्वे द॑ति । काम॑म् । नि॒दध॑रिरे ॥ १८ ॥

हे सुभग शोभनधनाग्ने तद् इत् तएव यजमानाः त्वद्यागाय वेदिं चक्रिरे कुर्वन्ति तदनन्तरं
ते यजमानाः आहुतिं चरुपुरोडाशादिसाध्यां दीक्षणीयादियु कुर्वन्ति । ततः दिवि द्योतमाने
सौत्येहनि सोतुं सोममभिपोतुं चक्रिरे उद्योगं कुर्वन्ति । अनुष्ठितयज्ञास्तद् इत् तएव वाजेभिर्वाजैः
बलैः महत्प्रभूतं धनं जिग्युर्जयन्ति शत्रुभ्योलभन्ते कुतइत्यतआह ये यजमानाः हे अग्ने त्वे-
त्वयि कामं अभिलाषं न्येरिरे नितरांगच्छन्ति त्वामादरातिशयेन स्तुवन्तीत्यर्थः ॥ १८ ॥

आभिष्टविकेषूक्थ्येषु तृतीयसवने प्रशास्तुशस्त्रे भद्रोनेइतिप्रगाथोवैकल्पकस्तोत्रियः ।
सून्यतेहि-भद्रोनोअग्निराहुतोयदीघृतेभिराहुतइति ।

तत्राथा सूक्ते एकोनारिंशी-

भद्रोनोअग्निराहुतोमद्रारातिःसुभगमद्रोअध्वरः ।
मद्राउतप्रशस्तयः ॥ १९ ॥

भ॒द्रः । नः । अ॒ग्निः । आ३हु॒न्तः । भ॒द्रा । रा॒तिः । सु३भ॒ग । भ॒द्रः ।
अ॒ध्वरः । भ॒द्राः । उ॒त । प्र॒शस्त॑यः ॥ १९ ॥

आहुतोहविर्भित्तर्पितोमिः नोस्माकं भद्रः कल्याणोभवतु हे सुभग शोभनघनाग्ने भद्रा
कल्याणी रातिः दानं चास्मकं भवतु भद्रः कल्याणोध्वरोयागश्च भवतु उतापिच भद्राः कल्या-
ण्यः प्रशस्तयः प्रशंसाः स्तुतयश्च भवन्तु ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

भद्रमनःऋणुष्ववृत्रतूर्येयेनांसमत्सुसासहः ।
अवंस्थिरातनुहिभूरिशर्धतां वनेमाने अभिष्टिभिः ॥ २० ॥ ३२ ॥
भद्रम् । मनः । ऋणुष्व । वृत्रतूर्ये । येन । समत्सु । ससहः ।
अवं । स्थिरा । तनुहि । भूरि । शर्धताम् । वनेमं । ते ।
अभिष्टिभिः ॥ २० ॥ ३२ ॥

हे अग्ने वृत्रतूर्ये संग्रामे भद्रं शोभनं मनः ऋणुष्वस्माकं कुरु । येन मनसा त्वं समत्सु
संग्रामेषु सासहः भृशं शत्रून्भिभवसि अपिच शर्धतामभिभवतां शत्रूणां भूरि भूरीणि बहू-
नि स्थिरा स्थिराणि दृढान्यपि अवतनुहि अवांचि कुरु पराजितानि कुर्वित्पर्यः । वयं चा-
भिष्टिभिरभ्येषणसाधनैर्हविर्भिः स्तोत्रैश्च ते त्वां वनेम संभजेमहि । यद्वा ते तव प्रसादात् अभि-
ष्टिभिरभौष्टैः फलैः वनेम संगच्छेमहि ॥ २० ॥

॥ इति पष्ठस्य प्रथमे द्वाविंशोवर्गः ॥ ३२ ॥

अथैकविंशी-

ईळंगिरामनुंहितंयदेवाद्भूतमरतिंन्येरिरे ।
यजिष्ठं हव्यवाहनम् ॥ २१ ॥

ईळं । गिरा । मनुः । इहितम् । यम् । देवाः । दूतम् । अरतिम् ।
निष्टेरिरे । यजिष्ठम् । हव्यवाहनम् ॥ २१ ॥

गिरा याचा स्तुतिरूपया मनुहितं मनुना प्रजापतिना यजमानेन आहितं तमग्निं ईळे
स्तौमि । फीदशं यजिष्ठं यद्भूतमं हव्यवाहनं हविषां वोढारं अरतिं अर्थं ईश्वरं वा दूतं देवानां
हव्यवतमानं यमग्निं देवान्येरिरे नितरां मेरयन्ति ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

तिग्मजम्भायतरुणायराजतेप्रयोगायस्यग्रये ।

यःपिंशतेसूनृताभिःसुवीर्यमग्निघृतेभिराहुतः ॥ २२ ॥

तिग्मजम्भाय । तरुणाय । राजते । प्रयः । गायसि । अग्रये ।

यः । पिंशते । सून्ताभिः । सुवीर्यम् । अग्निः । घृतेभिः ।

आहुतः ॥ २२ ॥

तिग्मजम्भाय तीक्ष्णज्वालाय तरुणाय नित्ययूने जरामरणरहिताय राजते राजमाना-
यान्नये प्रयोहविलेक्षणमन्नं गायसि हे स्तोतः प्रवृद्धिं प्रयच्छेत्पर्यः । योग्निः सून्ताभिः प्रियस-
त्यात्मिकाभिः वाग्भिः स्तुतोघृतेभिघृतैराज्यैराहुतोभिहुतश्चसन् सुवीर्यं शोभनवीर्यं पिंशते आ-
श्लेषयति स्तोत्रभिः संयोजयति पिशवयवे तस्माअग्रयेइत्यन्वयः ॥ २२ ॥

आभिष्विकेपूकथ्येषु प्रशास्तुः शस्त्रे यदाभद्रोन्इति प्रगाथःस्तोत्रियः तदानीं यदीघृते-
भिरिति प्रगाथोनुरूपः । सूत्रंतु पूर्वमेवोदाहृतम् ।

तत्राद्या सूक्ते त्रयोविंशी-

यदीघृतेभिराहुतोवाशीमग्निर्भरतुच्चावंच ।

असुरइवनिर्णिजम् ॥ २३ ॥

यदि । घृतेभिः । आहुतः । वाशीम् । अग्निः । भरते । उत् ।

च । अवंच । च । असुरःइव । निःनिर्जम् ॥ २३ ॥

घृतेभिघृतैराहुतोभिहुतोयमग्निः यदि यदा यस्मिन्काले वाशीं वाङ्मैतव वाचं शब्दं उच्च
ऊर्ध्वं च अवच अवाकच भरते संपादयति । यद्वा वाशीं वाशनशीर्षां शब्दकारिणीं ज्वालां उ-
द्भरते उद्भरति उद्गमयत्यूर्ध्वमुखं अवच भरते अवाङ्मुखं हरत्युपसंहरति । असुरइव रश्मीनां
क्षेमा सूर्योपथा निर्णिजं आत्मीयं रूपं उपरितनेषु लोकेषु प्रकाशतयोद्गमयति अधस्तनेषुच
अवाङ्मुखं गमयति तद्द्वय उच्चनीचभावनपामिस्तेजउद्गमयति तं स्तुमइति शेषः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

यो ह॒व्यान्धैर॑यत॒मनु॑र्हितो दे॒व आ॒सा सु॒गन्धि॑ना ।
विवा॑सते वा॒र्याणि॑ स्व॒ध्वरो॒होत॑ दे॒वो अ॒मर्त्यः ॥ २४ ॥

यः । ह॒व्यानि॑ । ऐर॑यत । मनुः॑ऽहितः । दे॒वः । आ॒सा । सु॒गन्धि॑ना ।
विवा॑सते । वा॒र्याणि॑ । सु॒ध्वरः॑ । हो॒ता । दे॒वः । अ॒मर्त्यः ॥ २४ ॥

योमनुर्हितोमनुना प्रजापतिना आहितोदेवोद्योतमानोऽग्निः सुगंधिना शोभनगंधयुक्तेन
आसा आस्येन हव्यान्धस्मदीयानि हवींषि ऐरयत देवान्प्रति प्रेरयति स्वध्वरः शोभनयज्ञः
होता देवानामाह्वाता देवोदीप्यमानः अमर्त्योऽमरणरहितः सोऽग्निः वार्याणि वरणीयानि धनानि
विवासते परिचरते यजमानाय प्रयच्छतीतिशेषः ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी-

प्र॒दग्ने॑मर्त्य॒स्त्वंस्याम॑हं मि॒त्रम॒हो अ॒मर्त्यः । स॒हस्रः॑ सू॒नवा॒हुत ॥ २५ ॥ ३३ ॥

यत् । अ॒ग्ने । मर्त्यः॑ । त्वम् । स्याम् । अ॒हम् । मि॒त्रम॒हम् ॥
अ॒मर्त्यः॑ । स॒हस्रः॑ । सू॒नो इति॑ । आ॒हुत ॥ २५ ॥ ३३ ॥

हे सहस्रः सूनो गलस्पपुत्र आहुत धृवैरभिहुत हे मित्रमहः अनुकूलदीप्तिमन् अग्ने म-
र्त्योऽमरणधर्माहं यद्यदि त्वंस्यां त्वद्रूपमापन्नोऽभवेयं । ये यथा यथोपासते ते तदेव
भवन्तीर्विश्रुतेः । तर्हं अमर्त्योऽमरणधर्मरहितोदेवएव भवेमिति ॥ २५ ॥

॥ इति पद्यस्य प्रथमे त्रयास्त्रिंशोवर्गः ॥ ३३ ॥

अथ षड्विंशी-

नत्वा॑रासीया॒ग्निशं॑स्तये॒वसो॑नपा॒पत्वार्य॑सन्त्य ।
नमे॑स्तो॒ताम॑नी॒यानदु॑र्हित॒स्पाद॑ग्नि॒नपा॑पया ॥ २६ ॥

न । त्वा । रा॒सी॒य । अ॒भि॒श॒स्त॒ये । व॒सो॒ इति॑ । न । पा॒प॒इ॒त्वा॒य ।
स॒न्त्य॒ । न । मे । स्तो॒ता । अ॒म॒ति॒इ॒वा । न । दुः॒र्हि॒तः । स्यात् ।
अ॒ग्ने॒ । न । पा॒प॒या॑ ॥ २६ ॥

हे वसो वासकाग्ने त्वा त्वां अभिशस्तये अभिशंसनाय मिथ्यापवादाय हिंसायैच
न रासीय नाक्रोशयेयम् । रासुशब्दे हे सन्त्य संभजनीयाग्ने पापत्वाय पापवत्वाय त्वां न रासीय
मे मदीयः स्तोताच अनभिमतवचनेन त्वां नाक्रोशयतु अतएव अमतीवा अमतिरशोभनाबु-
द्धिस्तद्वाङ् अपिच दुर्हितः शत्रुः हे अग्ने अस्माकं नस्यात् न भवतु अतएव पापया अशोभनया
बुद्ध्या सनवाधताम् ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

पितुर्न॑पुत्रः सुभृ॒तो॒दुरो॑ण॒ आदे॒वाँ॑ ए॒तु॒प्र॒णो॑ ह॒विः ॥ २७ ॥

पितुः । न । पु॒त्रः । सु॒भृ॒तः । दुरो॑णे । आ । दे॒वान् ।

ए॒तु॒ । प्र॒ । नः । ह॒विः ॥ २७ ॥

पितुर्न पुत्रः पितुः पुत्रइव अस्माकं सुभृतः सुष्टु भर्ता । यद्वा पित्रा पुत्रइव अस्माभिः
सम्यग्भृतः हविर्भिः पोषितोयमग्निः पुत्रइव अस्माकं सुभृतः दुरोणे यज्ञगृहे देवान् आ अभिल-
क्ष्य नोस्माकं हविः प्रैतु प्रगमयतु यद्वा । अग्निरैत्वागच्छतु अस्मदीयं हविश्च देवान् आमोतु ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

तवा॑ह॒र्म॒न्न॒ऊ॒ति॒भिर्नै॑दि॒ष्टाभिः॑ स॒चे॒य॒जो॒प॒मा॒व॒सो॑ । सदा॑दे॒वस्य॑ म॒र्त्यः ॥ २८ ॥

तव॑ । अ॒हम् । अ॒ग्ने॒ । ऊ॒ति॒र्भिः॑ । नै॒दि॒ष्टाभिः॑ । स॒चे॒य॒ । जो॒प॒म् ।

आ । व॒सो॒ इति॑ । सदा॑ । दे॒वस्य॑ । म॒र्त्यः ॥ २८ ॥

हे वसो वासकाग्ने नैदिष्टाभिरन्तिकतमाभिः ऋजुगामिनीभिर्वा देवस्य तवोतिभीरक्षाभिः
मर्त्योमनुष्योहं स्तोता सदा सर्वदा जोषमासचेय प्रीतिमभिसेवेम ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

तव॑ऋ॒त्वा॒सने॑यं॒ तव॑रा॒तिभि॑र॒भ्रेत॑व॒प्रश॑स्तिभिः ।

त्वामिदा॑हुः प्र॒म॒ति॒वसो॑म॒माग्ने॑ह॒र्षस्व॑दा॒त॒वे ॥ २९ ॥

तव । ऋत्वा । सनेयम् । तव । रातिःशक्तिः । अग्ने । तव । प्रशस्तिःशक्तिः ।
त्वाम् । इत् । आहुः । प्रश्मन्तिम् । वसो इति । मम । अग्ने ।
हर्षस्व । दातवे ॥ २९ ॥

हे अग्ने तव ऋत्वा त्वदीयेन परिचरणरूपेण कर्मणा सनेयं त्वां संभजेयम् एतदेववि-
शदयति तव रातिभिस्त्वदीयेर्हविर्दानैश्च सनेयं तथा तव प्रशस्तिभिः प्रशंसनेः स्तोत्रैश्च त्वां
संभजेयम् अस्यैव संभजने किंकारणं तदाह । हे वसो वासकाम्ने मम स्तोत्रुः प्रमतिं प्रकृष्टवृद्धिं
रक्षकं त्वामिदं त्वामेव आहुः ब्रह्मवादिनः कथयन्ति अतः हे अग्ने दातवे दातुं हर्षस्व हृष्टोभव
हर्षयुक्तः सन् बहुधनं प्रयच्छेत्यर्थः ॥ २९ ॥

पूर्वोक्तेष्वपि प्रशास्तुः शस्त्रे प्रसोअन्नइति प्रमाथोवैकल्पिकोऽनुत्तरुः सृज्यतेहि—प्रसोअ-
ग्नेतवोतिभिराग्निबोधन्तमिति ।

तत्राथा सूक्ते त्रिंशी—

प्रसोअग्नेतवोतिभिःसुवीराभिस्तिरतेवाजंभर्मभिः ।

यस्यत्वंसरव्यमावरः ॥ ३० ॥ ३४ ॥

प्र । सः । अग्ने । तव । ऊतिःशक्तिः । सुवीराभिः । तिरते ।

वाजंभर्मशक्तिः । यस्य । त्वम् । सरव्यम् । आवरः ॥ ३० ॥ ३४ ॥

हे अग्ने तवोतिभिरक्षाभिः सयजमानः प्रतिरते प्रवर्धते । ऊतयोविशेष्यन्ते सुवीराभिः
शोभनावीराः पुत्रादयोऽप्यासु तास्तथोक्ताः वाजभर्मभिः वाजानामन्वानां वलानां वा भर्म भरणं
यासु तादृशीभिः हे अग्ने त्वं यस्य यजमानस्य सरव्यं सस्त्रित्वं मित्रत्वं आवरः अग्निवृणोपि
सतिरतइत्यन्वयः ॥ ३० ॥

॥ इति पठस्य प्रथमे चतुस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३४ ॥

अथैकत्रिंशी—

तवद्रप्सोनीलवान्वाशक्रुत्वियद्वन्धानःसिष्णवाद्दे ।

त्वमंहीनामुपसामसिभियःक्षुपोवस्तुपुराजसि ॥ ३१ ॥

तव । द्रप्सः । नीलंऽवान् । वाशः । ऋत्वियः । इन्धानः ।
 सिष्णो इति । आ । ददे । त्वम् । महीनाम् । उपसाम् । असि ।
 प्रियः । क्षपः । वस्तुषु । राजसि ॥ ३१ ॥

हे सिष्णो सिषिः सेचनार्थः सोमेनासिच्यमानाग्ने द्रप्सोऽद्रवणशीलः नीलवान् शकटनी-
 डेवस्थानात्तद्वान् वाशः कान्तः शब्दापमानोवा ऋत्वियः ऋतौ वसन्तादिकालविशेषे भवः
 इन्धानः संदीपयन् एवंभूतः तव सोमः आददे तुभ्यं होमायाध्वर्युणा आदीयते । अपिच त्वं म-
 हीनां महतीनामुपसां प्रियोमित्रभूतोसि उपसि हि अग्रयोहोमाय प्रज्वाल्यन्ते । तथा क्षपः क्ष-
 पायारात्रेः संबंधिषु वस्तुषु राजसि प्रकाशसे । यद्वा रात्रिसंबंधीनि वस्तूनि पदार्थजातानि
 त्वं प्रकाशयसि ॥ ३१ ॥

अथ द्वाविंशी-

तमार्गन्मसोभरयःसहस्रमुष्कंस्वभिष्टिमवसे ।
 सम्राजंत्रासदस्यवम् ॥ ३२ ॥

तम् । आ । अगन्म् । सोभरयः । सहस्रंऽमुष्कम् । सुष्टमिष्टिम् ।
 अवसे । सम्राजम् । त्रासदस्यवम् ॥ ३२ ॥

सोभरयः ऋपयोवयं अवसे रक्षणाय तमग्निं आगन्म हविर्भिः स्तुतिभिश्च प्राप्ताअभूम ।
 कीदृशं सहस्रमुष्कं मुष्णन्ति तमांस्यपहरन्तीति मुष्कानि तेजांसि बहुतेजस्कं स्वभिष्टिं शोभ-
 नाभ्येषणं सम्राजं सम्यग्ग्राजमानं त्रासदस्यवं व्रसदस्युर्नाम राजर्षिः तस्य स्तोतव्यत्वेन
 संबंधिनम् ॥ ३२ ॥

अथ त्रयस्त्रिंशी-

यस्यतेअग्नेअन्येअग्रयंउपक्षितोव्याद्वं ।
 विपोनद्युम्नानियुवेजनानांतवंक्षत्राणिवर्धयन् ॥ ३३ ॥

यस्यं । ते । अग्ने । अन्ये । अग्रयः । उपक्षितः । व्याःऽद्वं ।
 विपः । न । द्युम्ना । नि । युवे । जनानाम् । तवं । क्षत्राणि ।
 वर्धयन् ॥ ३३ ॥

हे अग्ने यस्य ते तव अन्ये अग्नयः वयाइव वृक्षस्य शाखाइव उपक्षितः समीपे निवस-
न्तोभवन्ति जनानां जनिमतां मनुष्याणां मध्ये अहं तस्य तव क्षत्राणि बलानि स्तुत्या
वर्धयन् विषोन स्तोतुनामेतत् अन्ये स्तोतारइव द्युम्ना द्योतमानानि अन्नानि यथांसि वा नियुवे
नितरां प्राप्नोमि त्वत्प्रसादाद्ब्रह्मेयमित्यर्थः ॥ ३३ ॥

अथ चतुर्विंशी—

यमादित्यासोअद्बुहःपारंनयथमर्त्यम् ।

मघोनांविश्वेषांसुदानवः ॥ ३४ ॥

यम् । आदित्यासः । अद्बुहः । पारम् । नयथ । मर्त्यम् ।

मघोनाम् । विश्वेषान् । सुदानवः ॥ ३४ ॥

हे अद्बुहः अद्बोग्यारः हे सुदानवः हे आदित्यासः अदितेः पुत्रामित्रादयः मघोनां हवि-
ष्मतां विश्वेषां सर्वेषां मध्ये यं मर्त्यं मनुष्यं यजमानं पारं नयथ आरब्धस्य कर्मणः समाप्तिं
प्रापयथ सवत्कलं लभतइत्यर्थः ॥ ३४ ॥

अथ पञ्चविंशी—

यूयंराजानःकंचिच्चर्षणीसहःक्षयन्तंमानुपाँअनु ।

वयंतेवोवरुणमित्रार्यमन्त्स्यामेदृतस्वरथ्यः ॥ ३५ ॥

यूयम् । राजानः । कम् । चित् । चर्षणिःसहः । क्षयन्तम् ।

मानुपान् । अनु । वयम् । ते । वः । वरुण । मित्र । अर्यमन् ।

स्याम । इत् । ऋतस्य । रथ्यः ॥ ३५ ॥

हे राजानोराजमानाः हे चर्षणीसहः शत्रुभूतानामभिभवितारः आदित्याः यूयं मानुपाँ-
अनु मनुष्यान् यजमानाननुत्क्षय क्षयन्तं क्षयन्तं कंचित्कमपि शत्रुं सर्वमपि शत्रुवर्गं अभिभव-
येतिशेषः । यद्वा मनुष्येषु यजमानेषु क्षयन्तं स्तुतीनामोशरं कंचित्कमपिस्तोतारं मा यूयंगच्छ-
त । हे वरुण हे मित्र हे अर्यमन् ते तादृशावयं वोयुष्माकं संबन्धिनः ऋतस्य यज्ञस्य रथ्यः
स्याम नेत्रोत्प्रेषम् ॥ ३५ ॥

अथ पञ्चविंशी-

अदान्मे पौरुकुत्स्यः पञ्चाशतं त्रसदस्युर्वधूनाम् ।

मंहिष्ठो अर्यः सत्पतिः ॥ ३६ ॥

अदात् । मे । पौरुकुत्स्यः । पञ्चाशतम् । त्रसदस्युः ।

वधूनाम् । मंहिष्ठः । अर्यः । सत्पतिः ॥ ३६ ॥

इदमादिकेन प्रगाथेन त्रसदस्योर्दानमृषिः प्रशंसति । पौरुकुत्स्यः पुरुकुत्सपुत्रस्त्रसदस्युः मे महं वधूनां पञ्चाशतं अदात् दत्तवान् । कोदशः मंहिष्ठोदावृतमः अर्यः अभिगतव्यः स्वामीवा सत्पतिः सतां श्रेष्ठानां स्तोतृणां पालयिता ॥ ३६ ॥

अथ सप्तविंशी-

उतमैप्रयियोर्वयियोः सुवास्त्वा अधितुग्वनि ।

तिसृणांसप्ततीनां श्यावः प्रणेता भुवद्वसुर्दियानां पतिः ॥ ३७ ॥ ३५ ॥

उत । मे । प्रयियोः । वयियोः । सुवास्त्वाः । अधि ।

तुग्वनि । तिसृणाम् । सप्ततीनाम् । श्यावः । प्रणेता ।

भुवत् । वसुः । दियानाम् । पतिः ॥ ३७ ॥ ३५ ॥

अप्येतत् यदुक्तं अपि यदेतत् वक्ष्यमाणं इत्युतशब्दः एवमुभयंतं संभावयति मे महं प्रयियोः प्रयायते प्रगम्यते येन तत्प्रयियुर्धनमश्वादि तस्य प्रयियोर्धनस्य बहूदात् । ताभिः कन्याभिः सह वयियोः ऊयते येन तद्वयियु वस्त्रादि तस्यच बहूदात् । तिसृणां सप्ततीनां गवां श्यावः श्यामवर्णावृषः श्यामवर्णानां प्रणेता प्रकर्षणेनेता अग्रतो गामी भुवद्वसुः भावयिता वसूनाम् प्रशस्तः पूजितलक्षणः दियानां दानार्हाणां गवांपतिः ताश्च गाएतसंख्यायुक्ताः एतद्वृणयुक्ताश्च मत्पददात् ऋपुनरसावदात् सुवास्त्वाः सृष्टु निवासायानद्याः अधितुग्वनि तीर्थेधि एतद्दात् मत्प्यम् । सुवास्तुर्नामनदी तुग्वतीर्थं भवतीति निरुक्तं । अस्याऋचो व्याख्यानं निरुक्तटीकाया उद्धृतम् ॥ ३७ ॥

॥ इति पष्ठस्य प्रथमे पंचविंशोवर्गः ॥ ३५ ॥

आगंतेति पङ्क्तिं शर्चमष्टमं सूक्तम् काण्वस्य सोभरेरार्षम् मारुतं प्रथमाद्यायुजः ककु-
भः द्वितीयादियुजः सतोबृहत्स्यः अनुक्रम्यतेहि—आगन्तपङ्क्तिं शक्तिमरुतमिति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

आगन्ता॒मारि॑पण्यत॒प्रस्था॑वानो॒माप॑स्थातासमन्यवः ।
स्थिरा॑चित् नमयिष्णवः ॥ १ ॥

आ । गन्त॒ । मा । रि॒प॒ण्य॒त॒ । प्र॒ऽस्था॑वानः । मा ।

अर्ष॑ । स्था॒त॒ । स॒ऽम॒न्य॒वः॒ । स्थि॒रा । चि॒त् । न॒म॒यि॒ष्ण॒वः॒ ॥ १ ॥

हे प्रस्थावानः प्रस्थातारः प्रगन्तारः मरुतः आगन्त अस्मानागच्छत मारिपण्यत अ-
नागमनेनास्मान्मार्हिस्त । हे समन्यवः समानतेजस्काः समानक्रोधावा स्थिराचित् स्थिराणि
दृढान्यपि पर्वतादीनि हे नमयिष्णवो नमनशीलाः कंपयितारः मापस्थात अस्मत्तोपेत्यान्यत्र
मातिष्ठत अस्मास्वेव तिष्ठतेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

वी॒ळु॒प॒वि॒भिर्म॑रुत॒ऋभु॑क्षण॒आरु॑द्रासःसु॒दी॒निभिः॑ ।

इ॒पा॒नो॒अ॒द्या॒ग॒ता॒पुरु॑स्पृहो॒य॒ज्ञ॒मासो॑भरी॒यवः॑ ॥ २ ॥

वी॒ळु॒प॒वि॒भिः॑ । म॒रु॒तः॑ । ऋ॒भु॒क्ष॒णः॑ । आ । रु॒द्रा॒सः॑ ।

सु॒दी॒नि॒भिः॑ । इ॒पा । नः॑ । अ॒द्य । आ । ग॒त॒ ।

पुरु॑स्पृहः । य॒ज्ञ॒म् । आ । सो॒भ॒री॒य॒वः॑ ॥ २ ॥

हे ऋभुक्षणः महान्तः उरुभासमाननियासावा हे रुद्रासो रुद्राः रुद्रपुत्राः ईदृशाः हे
मरुतः सुदीनिभिः शोभनदीनिकैः वीळुपविभिः रथनेमयः पवयः वीळु दृढाः पवयोयेषु ताद-
शैरंधेगगत आगच्छत । एतदेव विवृणोति—हे पुरुस्पृहः यहुभिः स्पृहणीयाः ईप्सितव्याः सो-
भरीयवः सोभरिर्षपि मां कामयमानाः सन्तः अद्य इदानीं यज्ञं अस्मदीयं यागं इषा अस्मभ्यं
दानयेन अग्नेन सह आगत आगच्छत शीघ्रं कालविलंबं माकुरुत ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

विद्महि रुद्रियाणां शुष्ममुग्रं मरुतां शिमीवताम् ।
विष्णोरेपस्यं मीह्लुपाम् ॥ ३ ॥

विद्म । हि । रुद्रियाणाम् । शुष्मम् । उग्रम् । मरुताम् ।
शिमीवताम् । विष्णोः । एपस्यं । मीह्लुपाम् ॥ ३ ॥

रुद्रियाणां रुद्रपुत्राणां शिमीवतां कर्मवतां विष्णोर्व्याप्तस्य एपस्य एपणीयस्य बृष्टच्युद-
कस्य मीह्लुपां सेकृणां मरुतां उग्रमुदूर्णं शुष्मं बलं विद्महि जानीमः खलु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

विद्वीपानि पापं तं तिष्ठं दुच्छुना उभे युजन्त रोदसी ।
प्रधन्वान्यैरत शुभ्रत्वादयो देजथ स्वभानवः ॥ ४ ॥

वि । द्वीपानि । पापं तम् । तिष्ठं । दुच्छुना । उभे इति ।
युजन्त । रोदसी इति । प्र । धन्वानि । ऐरत ।
शुभ्रत्वादयः । यत् । एजथ । स्वभानवः ॥ ४ ॥

द्वीपानि द्वयोः पार्श्वयोः आपोषेपु तानि उदमध्यस्थलानि इतरूपसर्गेभ्योपईदित्त्वम्
ऋक्पूरित्यादिना अकारः समासान्तः । तानि च विपापतम् अत्यर्थं मरुद्देगेन विपतन्ति । तिष्ठत्
स्थावरं चान्यद्दृक्षजातं दुच्छुना दुःखेन युज्यते उभे रोदसी द्यावापृथिव्यावपि युजंत ते मरु-
तः स्वागमनजनितेन कंपनेन योजयन्ति । परोक्षरुतः धन्वानि गमनशीलान्युदकानि च
प्रेरत प्रगच्छन्ति हे शुभ्रत्वादयः शोभनायुधाः शोभनहविष्कावा हे स्वभानवः स्वायत्तदीप्तयः
यूयं यद्यदा एजथ कंपयथ तदा एवत्पूर्वोक्तं सर्वं निष्पाद्यते इत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

अच्युताच्चिह्नो अज्मन्नानानंदतिपर्वतासोयनुस्पतिः ।
भूमिर्यामिपुरेजते ॥ ५ ॥ ३६ ॥

अच्युता । चित् । वः । अज्मन् । आ । नानदति ।

पर्वतासः । वनस्पतिः । भूमिः । यामेषु । रेजते ॥ ५ ॥ ३६ ॥

हे मरुतोवोयुष्माकं अज्मन् अज्मनि संग्रामे गमनेसति अच्युताचित् व्यावयितुमश-
क्याअपि पर्वतासः पर्वतामेवा गिरयोवा वनस्पतिः जाताषेकवचनं वनस्पतयोवृक्षाश्च आना-
नदति अभितोभृशं शब्दायते । अपिच यामेषु युष्मदीषेपु गमनेपु निमित्तेषु भूमिः पृथिवीच
रेजते कंपते ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे षट्त्रिंशोवर्गः ॥ ३६ ॥

अथ षष्ठी-

अमायवोमरुतोयातवेद्यौजिहीतुत्तरावृहत् ।

यत्रानरोदेदिशनेतनुष्वात्वक्षांसिवाहोजसः ॥ ६ ॥

अमाय । वः । मरुतः । यातवे । द्यौः । जिहीते ।

उत्तरा । वृहत् । यत्र । नरः । देदिशते । तनुषु ।

आ । त्वक्षांसि । वाहोऽजसः ॥ ६ ॥

हे मरुतोवोयुष्माकं अमाय वस्य यातवे यातुं द्यौर्लोकः वृहदन्तरिक्षं विसृज्य उत्त-
रा उद्गतरा जिहीते गच्छति युष्मदागमनाद्दीवासती युष्मदीयमांतरिक्षं स्थानं परित्यज्यऊ-
र्ध्वं पलायतइत्यर्थः । यत्र यस्मिन्नन्तरिक्षे वाहोजसः वाहोरोजोबलं येषां तादृशानरोनेतारो-
मरुतः त्वक्षांसि दीमान्याभरणानि तनुष्वात्मीयेषु शरीरेषु आदेदिशते आदिष्टानि धृतानि कु-
र्वन्ति । यद्वा तनुषु विसृतासु मेघस्यास्वप्सु त्वक्षांसि तनूकृतानि तीक्ष्णीकृतान्यायुधानि मेघो-
द्भेदनाय आदेदिशते पुनःपुनरादिशन्ति तद्दृढदंतरिक्षं जिहीतइत्यन्वयः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

स्वधामनुश्रियंनरोमर्हित्वेषाममवन्तोवृषंप्सवः ।

वहन्तेअहृतप्सवः ॥ ७ ॥

स्वधाम । अनु । श्रियम् । नरः । मर्हि । त्वेषाः । अमवन्तः ।

वृषंप्सवः । वहन्ते । अहृतप्सवः ॥ ७ ॥

नरोनेतारोमरुतः स्वधामनु स्वधेत्यन्ननाम हविलक्षणमन्नमनुलक्ष्य त्रियं शोभां महि
महत्प्रौढं वहन्ते धारयन्ति । कीदृशाः त्वेषाः दीप्ताः अमवन्तोन्नलवन्तः वृषत्सवोवर्षणरूपाः
अह्वत्सवः अकुटिलरूपाश्च ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

गोभिर्वाणोअज्यतेसोभरीणांरथेकोशेहिरण्यये ।

गोवन्धवःसुजातासइपेभुजेमहान्तोनःस्परसेनु ॥ ८ ॥

गोभिः । वाणः । अज्यते । सोभरीणाम् । रथे । कोशे ।

हिरण्यये । गोवन्धवः । सुजातासः । इपे । भुजे ।

महान्तः । नः । स्परसे । नु ॥ ८ ॥

सोभरीणामृषीणां गोभिः शब्दैः स्तुतिलक्षणैर्वाणः मरुद्वीणाअज्यते व्यज्यते प्रकटी-
क्रियते । कुत्र हिरण्यये रथे कोशे कोशवद्वेष्टिते मध्यदेशे । यद्वा गोभिर्गैतृभिर्गोमातृकैर्वा
मरुद्भिः वाणः अज्यते व्यज्यते सोभरीणां ज्ञानाय ईदृशे रथे वाघतइत्यर्थः । अपिच गोवन्धवोगो-
मातृकाः सुजातासः शोभनजन्मानः महान्तोमहानुभावास्तेमरुतः नोस्माकं इपेनाय भुजे भोगाय
स्परसे प्रीत्यैच वलनाय वा नु क्षिप्रं भवंत्विति शेषः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

प्रतिवोत्पदज्योत्षणेशर्धायमारुतायभरध्वम् ।

हव्यात्पप्रयाव्णे ॥ ९ ॥

प्रति । वः । उत्पत्तुअज्ययः । उत्षणे । शर्धाय ।

मारुताय । भरध्वम् । हव्या । पप्रयाव्णे ॥ ९ ॥

हे वृषदंजयः वृषता वर्षकेण सोमेन अजन्तः सिञ्चन्तोध्वयवः वःव्युषं वृष्णे वरिषि
मारुताय मरुत्संघरूपाय शर्धाय बलाय हव्या हव्यानि हवींषि प्रति भरध्वम् आहवनीयं
प्रति हरत् । शर्धं विशेष्यते वृषप्रयाव्णे वृषाणः संकारः प्रयावानः प्ररुष्टं गन्तारोमरुतोयस्मिन्
तत्तथोक्तं तस्मै ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

वृषणश्वेनमरुतोवृषंप्सुनारथेनवृषनाभिना ।

आश्वेनासोनपक्षिणोवृथानरोहव्यानोवीतयेगत ॥ १० ॥ ३७ ॥

वृषणश्वेन । मरुतः । वृषंप्सुना । रथेन । वृषंप्सुनाभिना । आ ।

श्वेनासः । न । पक्षिणः । वृथा । नरः । हव्या । नुः । वीतये । गत ॥ १० ॥ ३७ ॥

हे नरोनेतारोमरुतः वृषणश्वेन वृषभिः सेचनसमर्थैरश्वैरुपेतेन वृषंप्सुना वर्षकरूपयुक्तेन वृषनाभिना नाभिश्चक्रच्छिद्रं वर्षकनाभियुक्तेन रथेन नोत्सकं हव्या हव्यानि हवींषि आगत आगच्छत । वृथा अनायासेनैव वीतये भक्षणार्थम् । तत्रदृष्टान्तः—श्वेनासोन पक्षिणः श्वेनाः शंसनीपगतयः पक्षिणोयथा शीघ्रमागच्छंति तद्वदनायासेन शीघ्रमागच्छतेत्यर्थः ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे सप्तविंशोवर्गः ॥ ३७ ॥

अथैकादशी—

समानमज्यैपांविभ्राजन्तेरुक्मासोअर्धिवाहुपु ।

द्विद्युतत्पृष्टयः ॥ ११ ॥

समानम् । अजि । एषाम् । वि । भ्राजन्ते । रुक्मासः ।

अर्धि । वाहुपु । द्विद्युतति । ऋष्टयः ॥ ११ ॥

एषां मरुतां अजि रूपाभिव्यंजकं आभरणं समानमेकविधमेव एतदेवाह रुक्मासोरुक्मादीप्यमानाः सुवर्णमयाहाराः विभ्राजंते वक्षःस्थलेषुविशेषेण दीप्यंते तथा वाहुष्वधि अंसेषु ऋष्टयः शक्त्यादीन्यायुधानि द्विद्युतति अत्यर्थं द्योतंते ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

तउप्रासोवृषणउग्रवाह्वोनकिंष्टनूपुयेतिरे ।

स्थिराधन्वान्यायुंधारथेषुवोनीकेष्वधिश्रियः ॥ १२ ॥

ते । उप्रासः । वृषणः । उग्रवाहवः । नकिः । तनूपु । येतिरे । स्थिरा ।

धन्वानि । आयुंधा । रथेषु । वः । अनीकेषु । अधि । श्रियः ॥ १२ ॥

उग्रासउट्टूर्णाः सर्वकार्येषूप्यताः वृषणोवर्षितारः उग्रवाहवः उट्टूर्णबाहुकास्ते मरुतः तनु-
ध्वात्मीयेषु शरीरेषु नकिर्येगिरे रक्षणाय नप्रयतन्ते । नहि कश्चित्तेषां शरीराणि बाधितुं शक्नो-
ति येन यत्नः क्रियेत । परोर्धर्चः प्रत्यक्षकृतः हे मरुतः वीयुष्माकं रथेषु धन्वानि धनुंषि आयु-
धान्यायोधनानि चाणादीनिच स्थिरा स्थिराणि दृढतराणि सन्ति अतएव कारणात् अनी-
केष्वधि सेनामुखेषु श्रियः जयसंपदोयुष्माकं भवन्ति ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

येपामर्णानसप्रथोनामत्वेपंशश्वतामेकमिभुजे ।
वयोनपिच्यंसहः ॥ १३ ॥

येपाम् । अर्णः । न । सप्रथः । नाम । त्वेपम् । शश्वताम् ।
एकम् । इत् । भुजे । वयः । न । पिच्यम् । सहः ॥ १३ ॥

अर्णान् उदकमिव समथः सर्वतः पृथु विस्तीर्णं त्वेषं दीप्तं शश्वतां बहूनां एषां मरुतामो-
दृशं नाम मरुतइतिनामधेयं एकंइव एकं एवासहायमेव सव भुजे स्तोतृणां भोगाय भवति । त-
त्र दृष्टान्तः-सहः प्रसहनशीलं पिच्यं पितुरागतं वयोन अन्नमिव यथा तद्विलम्बेण भोगाय
भवति तथेत्यर्थः तानित्युत्तरत्रैकवाक्यता ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

तान्वन्दस्वमरुतस्तौउपस्तुहितेपांहिधुनीनाम् ।
अराणानचरमस्तदेपादानामह्नातदेपाम् ॥ १४ ॥

तान् । वन्दस्व । मरुतः । तान् । उप । स्तुहि ।
तेपाम् । हि । धुनीनाम् । अराणाम् । न ।
चरमः । तत् । एपाम् । दाना । म्हा । तत् । एपाम् ॥ १४ ॥

हे अन्तरात्मन् तान्पूर्वोक्तगुणान् मरुतः वन्दस्व प्रणतानेवोपेत्य स्तुहि । हि यस्मात् धुनी-
नां कंपितृणां तेषां मरुतां वयं शेषभूताः स्म अराणां न अर्याणां स्वामिनां यथा चरमः हीनः
सेवकः शेषभूतः तद्वत् । तत्तस्मादेपां मरुतां दाना दानानि म्हा महत्त्वेन युक्तानि अस्माकं भ-
वन्ति तदेपामितिद्विरुक्तिरादरार्थां पदपूरणार्थां वा ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी—

सुभगःसर्वऊतिप्वासपूर्वासुमरुतोव्युष्टिषु ।
योवानूनमुतासति ॥ १५ ॥ ३८ ॥

सु॒भगः । सः । वः । ऊ॒तिषु॑ । आ॒स । पूर्वा॑सु । म॒रुतः॑ ।

वि॒ऽउ॒ष्टिषु॑ । यः । वा । नून॑म् । उ॒त । अ॒सति॑ ॥ १५ ॥ ३८ ॥

हेमरुतः वीयुष्माकं ऊतिषु रक्षासु सतीषु सस्तोता सुभगआस शोभनधनोभवति अस्ते-
श्छान्दसोभूभावाभावः । यद्वा सुभगःआस दीप्यते । असगतिदीप्यादानेषु । कदेति चेदुच्यते—पूर्वासु
व्युष्टिषु पूर्वेषु अतीतिषु विवासितेषु दिवसेषु । यद्वा पूर्वासु आगामिनीषु व्युष्टिषु उपःसु उपःकालोप-
सक्षितेषु दिवसेषु । उतापिच योमनुष्यः स्तोता यद्वावा नूनमवश्यं असति युष्माकं भवति अ-
स्तेश्छान्दसःशपोदुग्भावः ससुभगइत्यन्वयः ॥ १५ ॥

॥ इति पष्ठस्य प्रथमेष्टविंशोवर्गः ॥ ३८ ॥

अथ षोडशी

यस्यवायूयंप्रतिवाजिनोनरआहव्यावीतयेगथ ।

अभिपद्युमैरुतवार्जसातिभिःसुम्नावोधूतघोनशत् ॥ १६ ॥

यस्य॑ । वा । यू॒यम् । प्र॒ति । वा॒जिनः॑ । न॒रः । आ । ह॒व्या । वी॒तये॑ ।

ग॒थ । अ॒भि । सः । यु॒मैः । उ॒त । वा॒र्जसा॑तिभिः ।

सु॒म्ना । वः । धू॒तयः॑ । न॒शत् ॥ १६ ॥

हे नरानेतारोमरुतोयूपं यस्यवा यस्यच वाजिनोहविष्मतोयजमानस्य हव्या हव्यानि
हवींषि मनिवीतये भक्षणाय आगथ आगच्छथ । सयजमानः हे धूतयः कंपयितारोमरुतः
युम्रेषोतमानैरन्नेषेशोमिवा उतापिच वाजसातिभिः वाजानां संभजनैश्च वीयुष्माकं संबंधीनि
सुम्ना सुप्रानि सुस्तानि अभिनशत् अभितोव्यामोति ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

यथारुद्रस्यसूनवोदिवोवशान्त्यसुंस्त्ववेधसः ।

युवानुस्तथेदसन् ॥ १७ ॥

यथा । रुद्रस्य । सूनवः । द्विवः । वशन्ति । असुरस्य ।
वेधसः । युवानः । तथा । इत् । अत् ॥ १७ ॥

रुद्रस्य दुःखदावपितुरीश्वरस्य सूनवः पुत्राः असुरस्य उदकानां क्षेपुर्मेघस्य वेधसोवि-
धातारः यद्वा असवः प्राणाः तान् रातिददातीत्यसुरं वृष्टिजलं तस्य कर्तारः युवानोनित्यतरु-
णाईदृशामरुतः दिवोन्तरिक्षादागत्य यथा येन प्रकारेण वशन्ति अस्मान्कामयन्ते तथैव तथैव
तेन प्रकारेण असत् इदं स्तोत्रं भवतु । वष्टेः छान्दसः शपोलुगभावः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

ये चार्हन्ति मरुतः सुदानवः स्मन्मीह्वपश्चरन्ति ये ।
अतश्चिदान उपवस्यसात् हृदा युवान् आवृध्वम् ॥ १८ ॥

ये । च । अर्हन्ति । मरुतः । सुदानवः । स्मत् । मीह्वः ।
चरन्ति । ये । अतः । चित् । आ । नः । उप । वस्यसा ।
हृदा । युवानः । आ । वृध्वम् ॥ १८ ॥

सुदानवः शोभनदानाः ये च यजमानाः मरुतोदेवानर्हन्ति पूजयन्ति ये च मीह्वः सेकृन्
मरुतः स्मत्प्रशस्तं चरन्ति हविर्भिः प्रचरन्ति यजन्ति । यतएवं अतश्चित् अतोपिकारणात्तानुभ-
यविधानोस्मान् आ अभिलक्ष्य वस्यसा वसीयसा वसुमत्तमेन हृदा हृदयेन हे युवानोमरुतः
उपावृध्वम् उपेत्याभिसंभजत ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी—

यूर्न ऊपुनर्विष्टया वृष्णः पावकाँ अभिसो भरे गिरा ।
गायगा इव चर्कपत् ॥ १९ ॥

यूर्नः । ऊँ इति । सु । नर्विष्टया । वृष्णः । पावकान् ।
अभि । सोभरे । गिरा । गाय । गाः इव । चर्कपत् ॥ १९ ॥

हे सोमरे यूनोनित्यतरुणान् वृष्णोवर्षिष्ठान्पावकान् तान्मरुतः नविष्टया अतिशयेनाभि-
नवया गिरा वाचा स्तुतिरूपया सु शोभनं अभिगाय अभिष्टुहि । चर्कपत्र पुनःपुनः कृपन्
कृषीवलोगाइव सयथा यूनः शक्काननडुहः स्तौति तद्वद् ॥ १९ ॥

अथ विंशी—

सहायेसन्तिमुष्टिहेत्रहव्योविश्वांसुपृत्सुहोतृषु ।
वृष्णांश्चन्द्रान्मुश्रवंस्तमान्गिरावन्दस्वमरुतोअहं ॥२०॥३९॥

सहाः । ये । सन्ति । मुष्टिहाइव । हव्यः । विश्वांसु । पृत्सु ।
होतृषु । वृष्णाः । चन्द्रान् । न । सुश्रवंःस्तमान् । गिरा । वन्दस्व ।
मरुतः । अहं ॥ २० ॥ ३९ ॥

विश्वासु सर्वांसु पृत्सु पृवनासु युद्धेषु होतृषु आह्वानशीलेषु योद्धृषु च ये मरुतः सहाः
सन्ति अभिभवितारोभवन्ति हव्योद्धातव्योमुष्टिहेव मुष्टिभिः एव हन्तीति मुष्टिहा महः
सइव नेतिसम्प्रत्यर्थे न सम्प्रति वृष्णोवर्षितृन् चन्द्रानाह्लादकान् सुश्रवस्तमान् अतिशयेन
शोभनयशस्कान् तान्मरुतःअहं मरुतएव गिरा वाचा वन्दस्व स्तुहि ॥ २० ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे एकोनचत्वारिंशोवर्गः ॥ ३९ ॥

अथैकविंशी—

गावश्चिद्गासमन्यवःसजात्येनमरुतःसर्वन्धवः ।
रिहतेककुभोमिथः ॥ २१ ॥

गावः । चित् । च् । ससमन्यवः । ससजात्येन ।
मरुतः । ससर्वन्धवः । रिहते । ककुभः । मिथः ॥ २१ ॥

हे समन्यवः समाननेजस्काः समानक्रोधावा हे मरुतः गावश्चित् गावश्च युष्मन्मातृभू-
ताः सजात्येन समानजानित्येन सर्वन्धवः समानबंधुकाः सत्यः ककुभोदिशः प्राच्यादि-
दिग्भागान् प्राप्य मिथः परस्परं रिहते निहन्ति चेतिपूरकः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

मर्तश्चिद्वोनृतमोरुक्मवक्षसुउपभ्रातृत्वमार्यति ।

अधिनोगातमरुतःसदाहिवआपित्वमास्तिनिधुवि ॥ २२ ॥

मर्तः । चित् । वः । नृतवः । रुक्मवक्षसः । उप । भ्रातृत्वम् ।

आ । अयति । अधि । नः । गात । मरुतः ।

सदा । हि । वः । आपित्वम् । अस्ति । निधुवि ॥ २२ ॥

हे नृतवोनृत्यंतः हे रुक्मवक्षसः रोचमानाभरणं रुक्मं वक्षसि येषां ते तथोक्ताः ईदृशा हे मरुतः मर्तश्चित् मनुष्योपि स्तोता वीर्युष्माकं भ्रातृत्वं सखित्वं आभिमुख्येन उपायत्युपगच्छति अतो नोस्मान् मनुष्यान्स्तोनृन् अधिगात अधिभूत अस्मत्पक्षपातवचनाभवत् । हि यस्मात् वीर्युष्माकं आपित्वं बन्धुत्वं निधुवि नितरां धारयितव्ये स्तोत्रे यज्ञेवा सदा सर्वदा अस्ति विद्यते तस्मादित्यर्थः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

मरुतोमारुतस्यनआभेपजस्यवहतासुदानवः ।

यूयंसखायःसप्तयः ॥ २३ ॥

मरुतः । मारुतस्य । नः । आ । भेपजस्य । वहत ।

सुदानवः । यूयम् । सखायः । सप्तयः ॥ २३ ॥

हे सुदानवः शोभनदानाः हे सखायः समानख्यानाः हे सप्तयः सर्पणशीलामरुतः नोस्माकं मारुतस्यभेपजस्य मरुतसंबन्धि भेपजं औपवं यूयं आवहत् आनयत ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

याभिःसिन्धुमवथयाभिस्तूर्वथयाभिर्दशस्यथाकिर्विम् ।

मयो नोभूतोतिभिर्मयोभुवःशिवाभिरसचाद्विपः ॥ २४ ॥

याभिः । सिन्धुम् । अवथ । याभिः । तूर्वथ । याभिः ।
 दशस्यथ । क्रिविम् । मयः । नः । भूत् । ऊतिश्भिः ।
 मयःऽभुवः । शिवाभिः । असचद्विपः ॥ २४ ॥

हे मरुतः याभिरुतिभिः सिन्धुं समुद्रमवथ रक्षथ याभिश्च तूर्वथ स्तोतृणां शत्रु-
 हिंस्थ तूर्वा हिंसार्थः याभिश्च क्रिविं कूपं तृष्णजे गोतमाय दशस्यथ प्रयच्छथ हे मयोभुवः
 मयसःऽभुवस्य भावयितारः असचद्विपः अशक्तशत्रवः शत्रुरहिताः शिवाभिःकल्याणीभिः
 स्तोत्राभिः सर्वाभिरुतिभीरक्षाभिः नोस्माकं मयः सुखं भूत भावयत उत्पादयत । यद्वा
 भू प्रानौ प्रापयत ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी-

यत्सिन्धौयदसिक्न्यांयत्समुद्रेपुमरुतःसुवर्हिपः ।
 यत्पर्वतेपुभेपजम् ॥ २५ ॥

यत् । सिन्धौ । यत् । असिक्न्याम् । यत् । समुद्रेपुं ।
 मरुतः । सुवर्हिपः । यत् । पर्वतेपु । भेपजम् ॥ २५ ॥

हे सुवर्हिपः शोभनयज्ञामरुतः सिन्धौ एतत्संज्ञे स्पंदनशीले नदे यद्रेपजं अस्ति य-
 चासिक्न्यां यच्च समुद्रेपु जलधिषु यच्च पर्वतेषु भेपजं विद्यते तत्सर्वं भेपजं पश्यन्तइति
 उत्तरयेकवाक्यता ॥ २५ ॥

अथ षड्विंशी-

विश्वंपश्यन्तोविभृथात्नृप्वातेनानोअधिबोचत ।
 क्षमारपोमरुत्आर्तुरस्यनृष्कर्ताविहुंतपुनः ॥ २६ ॥ ४० ॥

विश्वम् । पश्यन्तः । विभृथु । तनृपुं । आ । तेन ।

नः । अधि । बोचत् । क्षमा । रपः । मरुतः ।

आर्तुरस्य । नः । षष्कर्त । विहुंतम् । पुनरिति ॥ २६ ॥ ४० ॥

विश्वं सर्वं पूर्वोक्तं भेषजं पश्यंतोजानन्तोयूयं तनूपु अस्मदीयेषु विषयेषु आविभृथ
 आहरथ आहृतेनच नोस्मानधिवोचत अधिब्रूत चिकित्सतेत्यर्थः । अपिच हे मरुतः नोस्माकं
 मध्ये आतुरस्य रोगिणः रपः पापनामैतत् रपसः पापफलस्य रोगस्य क्षमा क्षान्तिर्यथा भवति
 तथा विह्वृतं वित्राधितं अंगं पुनरिष्कृतं निःशेषेण संपूर्णं कुरुत । निसोनलोपच्छान्दसः ।
 करोतेर्लेटि छान्दसोविकरणस्यलुक् तप्तनप्तनथनाश्चेति तशब्दस्य तच्चादेशः अतएव उपसर्ग-
 समुदायोनावगृह्यते ॥ २६ ॥

॥ इति पष्ठस्य प्रथमे चत्वारिंशोवर्गः ॥ ४० ॥

॥ इत्यष्टमे मंडले तृतीयोनुवाकः ॥ ३ ॥

वेदार्थस्यप्रकाशेन तमोहार्दं निवारयन् । पुमर्थाश्चतुरोदेयाद्विधातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इतिश्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरबुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण सा-
 यणाचार्येणविरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये पष्ठाष्टके प्रथमोऽध्यायः समाप्तः ॥ १ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्य निःश्वसितं वेदा योवेदेभ्योस्त्रिंशत् जगत् । निर्भमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥ १ ॥
 चतुर्थेनुवाके दशसूक्तानि तत्र वयमुत्वेत्यष्टादशर्चं प्रथमं सूक्तं । अत्रानुक्रमणिका—वयमुद्भू-
 नान्त्येदृचे चित्रस्यदानस्तुतिरिति । ऋषिश्चान्यस्मादिति परिभाषया काण्वः सौभरिकऋषिः । का-
 कुभं प्रगाथं हेतुकत्वादस्यापि सूक्तस्यायुजःककुभो युजः सतोवृहत्यः । अन्त्ये दृचे चित्रस्य
 दानं देवता शिष्टाण्येदृचः । सूक्तविनियोगोलैंगिकः । उक्थ्ये ब्राह्मणाच्छंसिशस्त्रे वयमुत्वेति प्रगाथः
 स्तोत्रियः । सूत्रितञ्च—वयमुत्वामपूर्व्ययोनइदमिदंपुरेति प्रगाथाविति । आभिष्टविकेपूक्थ्येप्यपि
 तृतीयसवने ब्राह्मणाच्छंसिनोवैकल्पिकोपं स्तोत्रियः प्रगाथः । सूत्रमुक्तम्—अस्मिन्नेव शस्त्रे
 त्वंनइन्द्राभरेति प्रगाथो यदा स्तोत्रियः तदा वयमुत्वेत्यनुरूपतृचस्याथा । सूत्रितञ्च—वयमुत्वा-
 मपूर्व्ययोनइदमिदंपुरायाहीमइन्द्रवइति समाहार्योनुरूपइति ।

तस्मिन्सूक्ते प्रथमा—

वयमुत्वामपूर्व्यस्थूरंनकच्चित्रंरन्तोवस्यवः ।

वाजेचित्रंहवामहे ॥ १ ॥

वयम् । ऊँ इति । त्वाम् । अपूर्व्यम् । स्थूरम् । न । कत् ।

चित् । भरन्तः । अवस्यवः । वाजे । चित्रम् । हवामहे ॥ १ ॥

हे अपूर्व्यं त्रिषु सवनेषु प्रादुर्भूतत्वाद् अभिनवेन्द्र भरन्तः सोमलक्षणैरनैस्त्वां पोषयन्तो-
 वयं वाजे वाजन्ति गच्छन्ति योद्धारोवेति वाजयन्त्यायुधान्यत्रेति वा वाजः संग्रामः तस्मिन्
 चित्रं चापनीयं विविधरूपं त्वाम् त्वामेव अवस्य गोरक्षणमात्मनइच्छन्तः सन्तः हवामहे त्वामा-
 ह्वामः । तवदृष्टान्तः—स्थूरं यथा भरन्तः वीसादिभिः गृहं पूरयन्तो जनाः वाजे अन्नविषये
 स्थूरं स्थूटं गुणाधिकं कच्चित्रं कंचित्रं मानवं यथाह्वयन्ति तद्वत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

उपत्वाकर्मचतुत्पेसनोयुवोप्रश्चक्रामयोद्युत् ।

त्वामिर्ध्यावितारं वदमहे सखायइन्द्रसान्तिम् ॥ २ ॥

उप । त्वा । कर्मन् । ऊतये । सः । नुः । युवा ।
 उयः । चक्राम । यः । धृपत् । त्वाम् । इत् । हि । अ॒वि॒तार॑म् ।
 वृ॒महे॑ । सर्वा॒यः । इन्द्र॑ । सान॒सिम् ॥ २ ॥

प्रथमपादः प्रत्यक्षकृतः । हे इन्द्र कर्मन् अग्निष्टोमादि कर्माणि ऊतये रक्षणाय त्वा त्वां
 उपगच्छामः । द्वितीयपादः परोक्षकृतः । यइन्द्रः धृपत् धृष्णोति शत्रून्भिभवति जिवृषाप्रागल्भ्ये
 बहुलंछन्दसीति शप्प्रत्ययः । युवा तरुणः उग्रउदूर्णः सइन्द्रः नोस्मान् प्रतिचक्राम आगच्छतु ।
 यद्वा चक्राम अस्मानुत्साहयुक्तान् करोतु क्रमतेः सर्गाथे व्यत्ययेन परस्मैपदम् । परोर्ध्वः
 प्रत्यक्षकृतः । सर्वायः समानख्यानाः बंधुभूतावा वयं सानसिं वनपण संभक्तौ संभजनीयं
 अ॒वि॒तारं सर्वस्य रक्षितारं त्वामिदं त्वामेव ववृमहे वृणीमहे संभजामहे । हिः प्रसिद्धौ हियो-
 गदनिघातः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

आ॒या॒ही॒म॒इन्द्र॑वो॒श्व॑प॒ते॒गो॑प॒त॒उर्व॑राप॒ते ।
 सो॒मं॑सोम॒पते॑पि॒व ॥ ३ ॥

आ । या॒हि । इ॒मे । इन्द्र॑वः । अश्व॑प॒ते । गो॑प॒ते ।
 उर्व॑राप॒ते । सो॒मम् । सो॒म॒प॒ते । पि॒व ॥ ३ ॥

अश्वपते अश्वानां स्वामिन् गोपते गवां पालयितः उर्वरापते सर्वसस्याढ्याभूमिरुर्वरा त-
 स्याः पते हे इन्द्र इन्द्रवः सोमाः इमे भवदीयाः त्वदर्थमभिपुताइत्यर्थः तस्मादायाहि आगच्छ
 आगत्य सोमपते हे इन्द्र सोमं पिब ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

व॒यं॑हि॒त्वा॒वन्धु॑म॒न्त॒मव॑न्ध॒वो॒वि॒प्रा॑सइन्द्र॒येमि॑म् ।
 या॒ते॒धामा॑नि॒दृप॑भ॒तेभिरा॑र्ग॒हिवि॑श्वे॒भिः सो॑मं॒पी॒तये ॥ ४ ॥

व॒यम् । हि । त्वा । वन्धु॑म॒न्तम् । अ॒व॒न्ध॒वः ।
 वि॒प्रा॑सः । इन्द्र॑ । ये॒मि॑म् । या । ते । धामा॑नि ।
 दृ॒प॒भ । तेभिः । आ । ग॒हि । वि॑श्वे॒भिः । सो॑मं॒पी॒तये ॥ ४ ॥

हे इन्द्र अवंधवः बन्धुरहिताः विमासः मेघाविनोवयं बन्धुमन्तं बन्धुभिर्देवैरंगिरोभिर्वा
तद्वतं त्वा त्वां हिरवधारणे त्वामेव येमिम बन्धुत्वेन नियच्छाम यच्छतेर्लिट्स्वरूपम् । तथा सति
हे वृषभ कामानां वर्षितरिन्द्र ते तव या यानि धामानि शरीराणि तेजांसि वा विद्यन्ते चेन्नित्यै-
र्विश्वेभिः सर्वैर्धामभिः सह सोमपीतये सोमपानार्थमागहि आगच्छ ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

सीदन्तस्तेवयोयथागोश्रीतेमधौमदिरेविवक्षणे ।
अभित्वामिन्द्रनोनुमः ॥ ५ ॥ १ ॥

सीदन्तः । ते । वयः । यथा । गोश्रीति । मधौ ।
मदिरे । विवक्षणे । अभि । त्वाम् । इन्द्र । नोनुमः ॥ ५ ॥ १ ॥

हे इन्द्र गोश्रीते श्रीइपाके गोविकारे दधिपयसो गोशब्देनोच्येते दध्ना पयसाच श्रीतेन
श्रयणद्रव्येण मिश्रिते मदिरे मदकरे विवक्षणे स्वर्गप्रापणशीले ते त्वदीये मधौ सोमे सीदन्तो-
निवसन्तः । सद्ने दृष्टान्तः-वयोयथा पक्षिणोयथैकत्रसंधीभूय तिष्ठन्ति तद्वत् सीदंतोवयं
त्वामभि आभिमुरख्येन नोनुमः पुनःपुनर्धंशंवा स्तुमः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

अथ षष्ठी-

अच्छाचत्वैनानमसावदामसि किमुहुंश्चिद्दिधीधयः ।
सन्तिकामांसोहरिवोदुद्विष्टंस्मोवयंसन्तिनोधिः ॥ ६ ॥

अच्छ । च । त्वा । एना । नमसा । वदामसि । किम् ।
मुहुं । चित् । वि । दीधयः । सन्ति । कामांसः । हरिश्च ।
दुदिः । त्वम् । स्मः । वयम् । सन्ति । नः । धियः ॥ ६ ॥

हे इन्द्रअच्छाचअपिच आभिमुरख्येनवा एना एनेन नमसा स्तोत्रेण हविर्दक्षणेनाज्ञेनवा स-
ह त्वा त्वां वदामसि अभिवद्दामः चवायोमे प्रथमेति ननिघातः । त्वंतु मुहुश्चिद् मुहुर्मुहुः किं
कस्माद्देनोर्विदीधयः विपूर्वोदीधितिश्चितेन विचितयसि दीधीद् दीधिदेवनयोः व्यत्ययेन परस्मै-
पदम् लुगभावश्च । किमर्थं मूर्धं वदथेतिचेद् हरिवः हरिताश्ववद् हे इन्द्र अस्माकं कामासः

पुत्रपश्वादिविषयाः कामाः सन्ति कामाः सन्तु । अहं नमपच्छामीतिचेव त्वंतु द्दिः धनादिदा-
ता खलु तस्माद्दयं त्वत्सन्निधौ स्मोभवामः । किञ्च नोस्माकं धियः कर्माणिक तवसमीपे सन्ति
विष्ठन्ति । ततोधनादिलाभार्थं त्वां वदामइत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

नूत्नाइद्दिन्द्रतेवयमुतीअभूमनूहिनूतेअद्रिवः ।
विद्मपुरापरीणसः ॥ ७ ॥

नूत्नाः । इत् । इन्द्र । ते । वयम् । ऊती । अभूम ।
नूहि । नु । ते । अद्रिवः । विद्म । पुरा । परीणसः ॥ ७ ॥

हे इन्द्र ते तव उती उत्पै रक्षणे वयं नूत्नाइत् नूतनाएव अभूम भवामः । अद्रिवः व-
ज्रिन हे इन्द्र पुरा पूर्वं त्वां परीणसः सुबुव्यत्ययः परीणसं परितोव्याप्तं महान्तं वेति नूहिविद्म
नजानीमः । नु सम्पति ते त्वां महान्तमिति जानन्तोवयं भवता रक्षयाइति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

विद्मासस्वित्वमुतशूरभोज्यमातेतावज्जिन्नीमहे ।
उतोसमस्मिन्नाशिशीहिनोवसोवाजेसुशिप्रगोमति ॥ ८ ॥

विद्म । सस्वित्वम् । उत । शूर । भोज्यम् । आ । ते । ता ।
वज्जिन् । ईमहे । उतो इति । समस्मिन् । आ । शिशिहि ।
नः । वसो इति । वाजे । सुशिशिप्र । गोमति ॥ ८ ॥

शूर शत्रूणां शातयितव्यंलवन हे इन्द्र सस्वित्वं तव सस्विभावं वयं विद्म जानीमः । उतापिच
भोज्यमभ्यवहारार्थं धनंच विद्म । वज्जिन् हे इन्द्र ते त्वदीये ता ते सस्वधने आ आभिमुख्येन
ईमहे वयं याचामहे । उतो अपिच हे वरो सर्वस्ववासयितः सुशिम शोभनहनो यद्वा शोभ-
नशिरस्त्राण हे इन्द्र गोमति गवादियुक्तेसमस्मिन् सर्वस्मिन् वाजे अन्ने नोस्मानाशिशीहि
तीक्ष्णीकुरु । उषलक्षणं प्रदानेनास्मान्प्रसिद्धान्कुर्वित्यर्थः । शिञ् निशाने इत्यस्यछान्दसः
श्लुः ॥ ८ ॥

उक्तये ब्राह्मणाच्छंसिशस्त्रे योनइदमिदमित्ययं प्रगाथोनुरूपः । योनइदमिदंपुरेति प्रगाथौ
सर्वाः ककुभः इतिसूत्रितम् । आभिष्टविकेपूक्तयेष्वपि ब्राह्मणाच्छंसिशस्त्रेऽयं वैकल्पिकोनुरूपः
आभिष्टविकेपूक्तयेषु तृतीयसवने ब्राह्मणाच्छंसिशस्त्रे त्वनइन्द्राभरेतिप्रगाथे स्तोत्रियेसति अ-
नुरूपवृचः समाहार्यः तत्रेयं योनइदमिदमितिद्वितीया । सूत्रितंच—योनइदमिदंपुरायाहीमइन्द्र-
वइति समाहार्योनुरूपइति ।

तस्मिन्प्रगाथे प्रथमा सूक्ते नवमी—

योनइदमिदंपुराप्रवस्यंआनिनायतमुवस्तुपे ।
सखायइन्द्रंमूतये ॥ १ ॥

यः । नः । इदम्इदं । पुरा । प्र । वस्यः । आनिनाय ।
तम् । ऊँ इति । वः । स्तुपे । सखायः । इन्द्रं । मूतये ॥ १ ॥

सखायः समानख्याना हे ऋत्विग्यजमानाः यइन्द्रः पुरा पूर्वमिदमिदं दर्शनीयतया वि-
द्यमानं वस्यः वसीयः वसोरीयसुनीकारलोपश्छान्दसः प्रशस्तं वसु नोस्मान् प्राणिनाय प्रकपे-
णानीतवान् । तमु तमेव धनानामानेत्तारमिन्द्रं वोयुष्माकं धनलाभार्थं ऊतये रक्षणायच स्तुपे
सोभरिरहं स्तौमि ॥ १॥

अथ दशमी—

हर्यश्वंसत्पतिंचर्पणीसहंसहिष्मायोअमन्दत ।
आतुनःसवंपतिगव्यमश्व्यंस्तोतृभ्योमघवांशतम् ॥ १० ॥ २ ॥

हरिःअश्वम् । सत्सत्पतिम् । चर्पणिःसहंम् । सः । हि ।

स्म । यः । अमन्दत । आ । तु । नः । सः । वयति ।

गव्यम् । अश्व्यम् । स्तोतृभ्यः । मघवां । शतम् ॥ १० ॥ २ ॥

हर्यश्वं हरितशर्णारोपेनं सत्पतिं स्वपकाशाधिक्येन सतां नक्षत्राणां पतिं सतां श्रेष्ठानां
पतिं चर्पणीगहं चर्पणीनां शत्रुभूतानां मनुष्याणामभिभवितारं सहिष्म सरसु जनः स्तौति ।
योजनः अमन्दत ततोऽश्वधनःसन् वमोभवति सपत्नं तुष्टपति । एवंसतिमघवा धनवान् सइन्द्रः

शतं गव्यमश्व्यमनेकं गवाश्वसंधं स्तोत्रभ्योनोस्मभ्यं तु क्षिपमावपति आप्रापयतु। वीगत्यादिषु
अस्माल्लेट्यडागमः ततोल्बधगवादिकावयं चैनं स्तुमइति ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

अथैकादशी-

त्वयाहस्विद्युजावयंप्रतिश्वसन्तंवृषभब्रुवीमहि ।
संस्थेजनस्यगोमंतः ॥ ११ ॥

त्वया । ह । स्वित् । युजा । वयम् । प्रति । श्वसन्तम् ।
वृषभ । ब्रुवीमहि । सम्स्थे । जनस्य । गोमंतः ॥ ११ ॥

वृषभ वार्षितः हे इन्द्र गोमतोगवादियुक्तस्य जनस्य संस्थे स्थाने युद्धे श्वसन्तं अस्मान्
प्रति क्रोधातिशयेन श्वासकारिणं शत्रुं युजा सहायेन त्वया ह स्वित् त्वयैव खलु वयं प्रतिब्रु-
वीमहि प्रतिवचनं कुर्मः निराकरिष्यामइत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

जयेमकारेपुरुहूतकारिणोभितिष्ठेमदूढयः ।
नृभिर्वृत्रंहन्यामंशूशुयामचावेरिन्द्रप्रणोधियः ॥ १२ ॥

जयेम । कारे । पुरुहूत् । कारिणः । अ॒भि ।
ति॒ष्ठेम । दूः॒ढयः । नृ॒भिः । वृ॒त्रम् । ह॒न्यामं ।
शू॒शु॒यामं । च॒ । अ॒वेः । इ॒न्द्र । प्र॒ । नः । धि॒यः ॥ १२ ॥

पुरुहूत पुरुभिर्वहुभिराह्वातव्य हे इन्द्र अस्माकं विविधाः शत्रवः उपद्रवकारिणः बाधां
मनसा स्मरंतश्चेति । तत्र कारिणः हिंसां कुर्वन्तः शत्रून् कारे कीर्यन्ते आयुधान्यत्रेति कारोयुद्धं त-
स्मिन् तान्वयं जयेम । दूढयः दुर्धियः पापबुद्धीनपि अभि तिष्ठेम अभितः स्थास्यामः । किंच वृत्रं
गवामारवकं शत्रुं नृभिः आयुधनेत्रभिर्मरुद्भिः सह हन्याम हिंस्याम हत्वा शूशुयामच शत्रुरा-
हित्येन पुत्रपौत्रैरभिष्टोमादिकर्मभिश्च वर्धयेमहि । यद्वा श्वयतिरत्नान्तर्गातिष्यर्थः शत्रुभ्योवाधा-
भावात् सोमलक्षणैरनैस्त्वां वर्धयेम ततस्त्वंनोस्माकं धियः कर्माणि प्रावेः प्रकर्षेण रक्ष ॥१२॥

आभिप्लविकेपूवथ्येषु तृतीयसवने ब्राह्मणाच्छंसिशस्त्रे अभ्रातृव्यइत्यादिकौ द्वौ प्रगाथौ
वैकल्पिकौ स्तोत्रियानुरूपौ सूत्रितश्च—अभ्रातृव्योअनात्वमातेअमाजुरोपथेति ।

तयोः प्रगाथयोः प्रथमा सूक्ते त्रयोदशी—

अभ्रातृव्योअनात्वमनापिरिन्द्रजनुपासनादसि ।
युधेदापित्वमिच्छसे ॥ १३ ॥

अभ्रातृव्यः । अना । त्वम् । अनापिः । इन्द्र । जनुपा ।

सनात् । असि । युधा । इत् । आपित्वम् । इच्छसे ॥ १३ ॥

हे इन्द्र त्वं जनुपा जन्मनैव अभ्रातृव्यः । व्यन्तपन्नइति व्यन्प्रत्ययः । सपन्नरहितैः अना
अनेतृकः ऋतश्छन्दसीतिकपः प्रतिषेधः अनियन्तृकइत्यर्थः अनापिः धन्धुवर्जितश्च सनादसि
चिरादेव भ्रातृव्यादिवर्जितोसि यच्च त्वं आपित्वं वाग्धवमिच्छसे इच्छसि तत्र युधेत् युद्धेनैव
मुद्धं कुर्वन्नेव स्तोतृणां सत्त्वाभवसीति ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

नर्करिवन्तंसख्यायंविन्दसेपीर्यन्तिसेसुराश्वः ।

यदाकृणोपिनदनुंसमृहस्यादितिप्तेवहूयसे ॥ १४ ॥

नर्किः । रेवन्तम् । सख्यायं । विन्दसे । पीर्यन्ति ।

ते । सुराश्वः । यदा । कृणोपि । नदनुम् । सम् । ऊहसि ।

आत् । इत् । पिताइदं । हूयसे ॥ १४ ॥

हे इन्द्र रेवन्तं धनवन्तं केवलधनवन्तं दानादिरहितमयष्टारमाद्वयं मानवं सख्याय सखि-
भाषाय नर्किविन्दसे नभजसे नाश्रयसीत्यर्थः । अयष्टारोजनाः किं सन्तीत्यत आह—सुराश्वः दु-
शोश्विगतिवृत्तोः सूरया वृद्धाः तद्वत् प्रमत्ताः नास्तिकाः ते त्वां पीर्यन्ति पीर्यन्तिर्हिंसाकर्मा
हिंसन्ति ताञ्जाश्रयसीत्यर्थः । यदा त्वं नदनुं नदअव्यक्ते शब्दे यं स्तोतारं कृणोपि मदीयोम-
पिति यदा भाषयसि तदानीं समूहयसि धनादिकं तस्मै वहसि । आदित् अनन्तरमेव तेन ल-
ब्धयेन स्तोत्रा पित्रेव पालयिता जनकइव हूयसे स्तुतिभिराहूयसे स्तुयसइत्यर्थः ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी-

मातेअमाजुरोपथामूरासंइन्द्रसख्येत्वावतः ।

निपदामसचामुते ॥ १५ ॥ ३ ॥

मा । ते । अमाइजुरः । यथा । मूरासः । इन्द्र ।

सख्ये । त्वावतः । नि । सद्राम । सचा । सुते ॥ १५ ॥ ३ ॥

हे इन्द्र ते तव स्वभूतावयं तथा माभूम माभवाम । यथा त्वावतः त्वत्सदृशस्य देवस्य सख्ये मूरासोमूराः सोमप्रदानादिन्द्रेणसह सख्यं कुर्मइत्येतदजानन्तोमूढाजनाः अमाजुरः सोमाभिपवमकुर्वन्तस्ते गृहैः पुत्रैः पौत्रैर्धनादिभिश्च सह जीर्णाभवन्ति । तथा वयममाजुरोभवाम कथं सचा ऋत्विग्भिः सह सुतेभिपुते सोमे वयंतु निपदाम निवसाम तस्मात्सोमदानेन त्वया सह सखिभावंकुर्मइत्यर्थः ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अथ षोडशी-

मातेगोदत्रनिरंरामराधंसुइन्द्रमातेगृहामहि ।

दृह्वाचिर्दर्यःप्रमृशाभ्याभरनतेदामानंआदभे ॥ १६ ॥

मा । ते । गोइदत्र । निः । अराम । राधंसः । इन्द्र ।

मा । ते । गृहामहि । दृह्वा । चित् । अर्यः । प्र ।

मृशा । अभि । आ । भर । न । ते । दामानः । आइदभे ॥ १६ ॥

हे गोदत्र स्तोतृणां गवादिदानशील हे इन्द्र ते तव स्वभूतावयं राधसोधनात् मानिरराम मानिर्गमाम अर्तेलुङि सर्तिशास्यर्तिभ्यश्चेत्यडादेशः ऋद्रशोडीतिगुणः सर्वदा त्वत्तोधनादद्याभवाम । किञ्च ते तव स्वभूतावयं धनं प्रयच्छाम कस्माच्चित् मागृहामहि तस्मादन्यंनगृह्णीमः । अपितु त्वत्तएव धनंगृह्णीमइत्यर्थः । ग्रहेलुङि बहुलंछन्दसीतिशः डित्वात्सम्प्रसारणं । अर्यः स्वामी त्वं दृह्वाचिद् दृह्वान्यपि अविनश्वराणि धनानि प्रमृशा प्रकर्षेणास्मासु स्थापय । किञ्च अस्याभिमुख्येन आभर धनादिभिः समन्तादस्मान् पोषते ते तव दाभानः तानिदानानि नादभे नकैश्चिदप्यादंभितुं शक्यन्ते तस्माद्दानादियुक्तानस्मान् कुर्वित्यर्थः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

इन्द्रोवाघेदियन्मघंसरस्वतीवासुभगाददिवसु ।
त्वंवाचित्रदाशुपे ॥ १७ ॥

इन्द्रः । वा । घ । इत् । इयत् । मघम् । सरस्वती ।

वा । सुभगा । ददिः । वसु । त्वम् । वा । चित्र । दाशुपे ॥ १७ ॥

अत्र चित्रस्य दानं स्तीति चित्रोनामराजा सरस्वतीतीरे इन्द्रार्थं यागमकृत तत्र मघद्र-
ष्टाऋषिः बहुधनलाभान्मत्येतावद्धनं कोवाप्रायच्छदिति विकल्पयते । दाशुपे इन्द्राय हवींषि
दत्तवते मत्स्यं इन्द्रोवाघेत् इन्द्रएव किंत्वत्वेतावन्मघं मंहनीयं धनं ददिः प्रायच्छत् यद्वा सुभ-
गा शोभनयना सरस्वती नदी वसु धनं ददिः किं प्रायच्छत् । अथवा चित्रएतन्नामक हे राजन्
त्वं वा एतावद्धनं मत्स्यं प्रादाइति ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

चित्रइद्राजाराजकाइदन्धकेयुकेसरस्वतीमनु ।

पर्जन्यइवततनुद्विष्टृष्ट्यासहस्रमयुताददत् ॥ १८ ॥ ४ ॥

चित्रः । इत् । राजा । राजकाः । इत् । अन्धके । युके ।

सरस्वतीम् । अनु । पर्जन्यः इव । ततनुत् । हि ।

दृष्ट्या । सहस्रम् । अयुता । ददत् ॥ १८ ॥ ४ ॥

अनया चित्रएवप्रादाइति निश्चयमकार्षीत् । सहस्रं सहस्रसंख्याकधनं अयुता अयुतानि च
धनानि च ददत् प्रायच्छत् चित्रइत् चित्रनाभेव राजाअन्यके यके अल्पइत्यर्थकः अल्पायेन्येरा-
जकाइत् राजानएव सरस्वतीमनु सरस्वत्यास्तीरे वर्तन्ते तान् सर्वान् याचमानानयमेव चित्रोरा-
जा ततनुत् धनस्तनोति तनोतेल्लुङ्घिचडिरूपम् चड्चन्यतरस्यामितिस्वरः । तत्रदृष्टान्तः—
पर्जन्यएव यथापर्जन्यः पृथिवीं दृष्ट्यातनोति प्रीणयति तथापि चित्रः सर्वान्धनैः प्रीणयती-
त्यर्थः ॥ १८ ॥

॥ इति षट्स्य द्वितीये चतुर्थोऽवर्गः ॥ ४ ॥

आप्यमद्गृह्यष्टादशं द्वितीयं सूक्तं काण्वस्य सोमरेरार्य आद्यावृत्तीपापश्चम्योबृहस्प-

द्वितीयाचतुर्थीषष्ठयः सतोवृहत्यः सप्तमीवृहती अष्टम्यनुष्टुप् नवमीदशमी द्वे ज्योतिषी काकुभंभा-
गाथं हेत्युक्तस्यानुवृत्तेः शिष्टाश्चत्वारः काकुभाः प्रगाथाः अश्विनौ देवता । तथाचानुक्तान्तम्—ओ-
त्यमाश्विनं त्रिप्रगाथादि वृहत्यनुष्टुप्केकादश्याद्येककुम्मध्ये ज्योतिषीइति । प्रातरनुवाके आश्वि-
ने क्रतौ बार्हतेछन्दस्याश्विनशस्त्रे चाद्याः सप्तर्चः सूत्रितं च—ओत्यमह्व आरथमितिसप्तेति ।

तत्र प्रथमा—

ओत्यमह्व आरथमद्यादंसिष्ठमूतये ।

यमश्विनासुहवारुद्रवर्तनी आसूर्यायै तस्थथुः ॥ १ ॥

ओ इति । त्यम् । अह्वे । आ । रथम् । अद्य । दंसिष्ठम् ।

ऊतये । यम् । अश्विना । सुहवा ।

रुद्रवर्तनी इति रुद्रवर्तनी । आ । सूर्यायै । तस्थथुः ॥ १ ॥

हे अश्विनौ दंसिष्ठमत्यंतदर्शनीयं यद्वा अतिशयेन शत्रूणामुपक्षपयितारं त्यं तं युवयोर-
थं ऊतये रक्षणाय अघास्मिन्यामदिने अह्वे सोभरिरहमाह्वयामि सुहवा सुहवौ स्तोत्रशस्त्रादि-
भिः शोभनाह्वानौ रुद्रवर्तनी संग्रामे रोदनशीलमार्गौ यद्वा स्तूयमानमार्गौ हे अश्विनौ सूर्यायै
सूर्या स्वयंवरे वरयितुं यं रथं युवां आतस्थथुः आश्रयथः तं रथमाह्वयामीति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

पूर्वापुपं सुहवं पुरुस्पृहं भुज्युं वाजेषु पूर्वम् ।

सचनावन्तं सुमतिभिः सोभरे विद्वेषसमनेहसम् ॥ २ ॥

पूर्वम् आपुपम् । सुहवंम् । पुरुस्पृहम् । भुज्युम् ।

वाजेषु । पूर्वम् । सचनावन्तम् । सुमतिभिः ।

सोभरे । विद्वेषसम् । अनेहसम् ॥ २ ॥

हे सोभरे सुमतिभिः कल्याणीभिः स्तुतिभिः अश्विनोरथं स्तुहि । किं विशिष्टं पूर्वापुपं
पूर्वेषां स्तोत्राणां धनादिदानेन पोषकं सुहवं युद्धेषु शोभनाह्वानं पुरुस्पृहं बहुभिः स्पृहणीयं
भुज्युं भुजपालने सर्वस्वरक्षकं वाजेषु पूर्वम् संग्रामेष्वमृतोर्मतारं सचनावन्तं सर्वैर्भजनवन्तं वि-
द्वेषसं शत्रूणां विशेषणद्वेषारं अनेहसं कैश्चिदप्यनुपद्रवं पापरहितं वा रथं स्तुहीत्यन्वयः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

इहत्यापुरुभूतमादेवानमोभिरश्विना ।

अर्वाचीनास्ववसेकरामहेगन्तारादाशुपोगृहम् ॥ ३ ॥

इह । त्या । पुरुभूतमा । देवा । नमःऽभिः ।

अश्विना । अर्वाचीना । सु । अवसे ।

करामहे । गन्तारा । दाशुपः । गृहम् ॥ ३ ॥

पुरुभूतमा अतिशयेन बहूनां शत्रूणां भावयितारौ देवा देवौ द्योतनशीलौ स्तोतव्यौ वा दाशुपः हविर्दत्तवतोयजमानस्य गृहं प्रति गन्तारा गमनशीलौ त्या तौ अश्विना अश्विनौ युवां इहास्मिन्कर्मणि अवसे रक्षणाय नमोभिर्हविर्भिःस्तोत्रैवा अर्वाचीना अर्वाचीनौ अभिमुखमागच्छन्तौ सुकरामहे वयं सुष्टु कुर्मः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

युवोरथस्यपरिचक्रमीयतईमान्यद्वामिपण्यति ।

अस्माँअच्छासुमतिर्वाशुभस्पतीआधेनुरिवधावतु ॥ ४ ॥

युवोः । रथस्य । परि । चक्रम् । ईयते । ईमां ।

अन्यत् । वाम् । दुपण्यति । अस्मान् । अच्छ । सुमतिः ।

वाम् । शुभः । पती इति । आ । धेनुःऽइव । धावतु ॥ ४ ॥

हे अश्विनौ युवोः युवयोरथस्यैकंचक्रं परितोषां ईयते गच्छति अन्यद्वस्थितं रथस्य चक्रमीमां ईमौ सर्वस्यान्तर्यामिनया भेरकौ यद्वा उदकस्य भेरयितारौ वां युवामिपण्यति गच्छति । उक्तार्थमत्रान्तरं—य १ ध्रस्वमूर्धनीति । हे शुभस्पती उदकस्य पालयितारौ हे अश्विनौ वां युवयोः सुमतिः कल्याणोपतिरच्छाभिमुख्येन अस्मानाधावतु आगच्छतु । तत्रदृष्टान्तः—धेनुरिव यथानवप्रसूतापीविसं प्रति पयोदानार्थमागच्छति तद्वयुवयोः सुमतिरस्मान्प्रति धनान्निदानार्थमागच्छतु ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

रथोयोवांत्रिवन्धुरोहिरण्यामीशुरश्विना ।

परिद्यावापृथिवीभूर्पतिश्रुतस्तेननासत्यागतम् ॥ ५ ॥ ५ ॥

रथः । यः । वा॒म् । त्रि॒वन्धुरः । हिर॑ण्य॒अमी॑शुः ।

अ॒श्विना॒ । परि॑ । द्यावा॑पृथि॒वी इति॑ ।

भूर्पति॑ । श्रुतः । तेन॑ । ना॒सत्या॒ । आ । ग॒तम् ॥ ५ ॥ ५ ॥

हे अश्विना अश्विनौ त्रिवंधुरः बंधुरं सारथिस्थानं विपकारबंधुरोपेतः यद्वा द्वे ईषे तन्मध्ये रज्जुसज्जनार्थकोदंडः एतेत्रयोबंधुरशब्देनोच्यन्ते त्रिवंधुरयुक्तः हिरण्यामीशुः हिरण्ययाश्वदिरज्जुः वां युवयोरीरथः श्रुतः सर्वत्रप्रसिद्धः सन् द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ परिभूपति स्वबलेन परिभवति भवतेर्लेटि सिप्यडागमः । यद्वा परितः स्वप्रकाशेनालं करोति हे नासत्या नासत्यौ तेन पूर्वोक्तेन रथेनागतम् आगच्छतम् ॥ ५ ॥

॥ इति पष्ठस्य द्वितीये पञ्चमोवर्गः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

दशस्यन्तामनवेपूर्व्यदिविवयंवृकेणकर्पथः ।

तावामद्यसुमतिभिःशुभस्पतीअश्विनाप्रस्तुवीमहि ॥ ६ ॥

द॒श॒स्यन्ता॑ । मन॒वे । पू॒र्व्यम् । दि॒वि । य॒वंम् ।

वृ॒के॒ण । क॒र्प॒थः । ता । वा॒म् । अ॒द्य । सु॒म॒ति॒भिः ।

शु॒भः । प॒ती इति॑ । अ॒श्वि॒ना । प्र । स्तु॒वी॒म॒हि ॥ ६ ॥

हे अश्विनौपूर्व्यं पुरातनं दिवि द्युलोके स्थितमुदकं मनवे एतन्नामकायराज्ञे दशस्यन्ता-दशस्यन्तौ प्रयच्छन्तौ युवां वृकेण लांगलेन । वृकोलांगलंभवति विकर्तनादितियास्कैः । तेन लांगलेन यवं यवनामकंधान्यं कर्पथः पुनश्च तस्मै विलेखनं कुरुथः । शुभस्पती उदकस्य पालयितारौ हे अश्विना अश्विनौ ता पूर्वोक्तलक्षणमुक्तौ वां युवां अद्यास्मिन्यज्ञदिने सुमनिभिः शोभनाभिः स्तुतिभिः प्रकर्षेण स्तुवीमहि वयं स्तुमः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

उपनोवाजिनीवसूयातमृतस्यपृथिभिः ।

येभिस्तृक्षिंष्टपणात्रासदस्यवमहेक्षत्रायजिन्वथः ॥ ७ ॥

उप । नः । वाजिनीवसू इति वाजिनीवसू । यातम् ।

ऋतस्य । पृथिभिः । येभिः । तृक्षिम् । वृपणा ।

त्रासदस्यवम् । महे । क्षत्राय । जिन्वथः ॥ ७ ॥

हे वाजिनीवसू अन्नधनवन्तौ अन्नमेवधनं ययोस्तौ अश्विनौ ऋतस्य सत्यभूतस्य यज्ञ-
स्य पृथिभिर्माग्निस्मानुपयातं आगच्छतं वृपणा वृपणौ धनानां सेकारौ हे अश्विनौ त्रासद-
स्यवं त्रासदस्योः पुत्रं वृक्षिमेतन्नामकं येभिर्ष्येयज्ञमार्गमहे महते क्षत्राय धनाय जिन्वथः
प्रीणयथः एवं तैर्माग्निस्मान् धनादिभिः प्रीणयितुमागतमित्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

अयंवाग्निःसुतःसोमोनरावृषवसू ।

आपातंसोमपीतयेपिवतंदाशुपोग्रहे ॥ ८ ॥

अयम् । वाग् । अग्निः । सुतः । सोमः । नरा ।

वृषवसू इति वृषवसू । आ । यातम् । सोमपीतये ।

पिवतम् । दाशुपः । ग्रहे ॥ ८ ॥

नरा सर्वस्यनेतारौ यद्वा स्तोत्राणां धनस्य नेतारौ वृषवसू वर्षणशीलधनवन्तौ हे अश्वि-
नौ वां युष्मदर्थं अग्निर्ग्राधभिरयं सोमः युतोभिपुत्रः तस्मात् सोमपीतये सोमपानार्थं युवामा-
यातं आगव्यथ दाशुपोहविर्दत्तवतोयजमानस्य ग्रहे यज्ञस्थाने सोमं युवां पिवतम् ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

आहिरुहन्मश्विनारथेकोशंहिरण्ययेवृषवसू ।

युआयापीवसृरिपः ॥ ९ ॥

आ । हि । रुहतम् । अश्विना । रथे । कोशे । हिरण्यये ।

वृषण्वसू इति वृषण्वसू । युञ्जाथाम् । पीवरीः । इपः ॥ ९ ॥

वृषण्वसू वर्षणशीलधनौ हे अश्विना अश्विनौ हिरण्यये हिरण्यमयरज्ज्वादियुक्ते कोशे आयुधादीनां कोशस्थाने रमणशीले रथे हिरवधारणे युवामेव आरुहतं आरोहणं कुरुतं ततः पीवरीः पावपितृणि स्थूलानि वा इपोन्नानि युञ्जाथां अस्मास्तु योजयतम् ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

याभिःपक्थमवथोयाभिराधिगुंयाभिर्वभ्रुंविजोपसम् ।

ताभिर्नोमक्षूतूर्यमश्विनागतंभिपज्यतंयदातुरम् ॥ १० ॥ ६ ॥

याभिः । पक्थम् । अवथः । याभिः । अधिःगुम् ।

याभिः । वभ्रुम् । विजोपसम् । ताभिः । नः । मक्षु । तूर्यम् ।

अश्विना । आ । गतम् । भिपज्यतम् । यत् । आतुरम् ॥ १० ॥ ६ ॥

हे अश्विनौ याभिरूतिभिः पक्थं एतन्नामकं राजानं अवथः रक्षथः याभिरूतिभिश्च अधिगुं अघृतगमनं राजानं अवथः याभिरूतिभिश्च वभ्रुं राजानं च विजोपसं विशेषेण सोमैः प्रीणयंतं एतान् सर्वान् यैः पालनैरवथः ताभिस्रैरक्षणेः मक्षु क्षिप्तं तूर्यं तूर्णं नोस्मानागतं रक्षणार्थमागच्छतं । किंच यत् यत् आगुरं रोगादिसहितं अस्माकं पुत्रादिकं प्रति भिपज्यतं भिपज्यं कुरुतम् भिपक्कंद्वादिः ॥ १० ॥

॥ इति पष्ठस्य द्वितीये पष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

अथैकादशी—

यदाधिगावोअधिगूइदाच्चिदहोअश्विनाहवामहे ।

व्यंगीभिर्विपन्यवः ॥ ११ ॥

यत् । अधिःगावः । अधिगू इत्यधिःगू । इदा । चित् ।

अह्नः । अश्विना । हवामहे । व्यम् । गीःऽभिः । विपन्यवः ॥ ११ ॥

अग्निगावः अधृतधनाः कर्मसु त्वरमाणा विपन्यवोमेधाविनोवयं अधिगू अधृतगमनौ
संग्रामे शत्रुवधार्थं त्वरयागच्छन्तौ अश्विना अश्विनौ युवां अह्नोदिवसस्य इदाचिदिदानीमेव
पातःकाले गीर्भिः स्तुतिलक्षणाभिर्वाग्भिः यद्यदा हवामहे युवामाह्वयामः तदा ताभिरूतिभिः
अस्मानागच्छतमित्युत्तरत्रसंबन्धः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

ताभिरायातं वृषणोपमेह्वं विश्वप्सुं विश्ववार्यम् ।

इपामंहिष्ठा पुरुभूतमानरायाभिः क्रिविं वा वृधुस्ताभिरागतम् ॥ १२ ॥

ताभिः । आ । यातम् । वृषणा । उप । मे । ह्वम् । विश्वप्सुम् ।

विश्ववार्यम् । इपा । मंहिष्ठा । पुरुभूतमा । नरा । याभिः ।

क्रिविम् । वृधुः । ताभिः । आ । गतम् ॥ १२ ॥

वृषणा वृषणौ वर्षणशीलौ हे अश्विनौ विश्वप्सुं प्सइति रूपनाम स्तोत्रशस्त्रात्मकत्वेन
नानारूपं विश्ववार्यं सैवेदवैवैरणीयं मे मदीयं ह्वं युष्मद्विपयमाह्वानमा अभिमुखीकृत्य ताभि-
रूतिभिरुपयातं युवामागच्छतं । याभिः नरा नरौ सर्वस्य नेतारौ अश्विनौ इपा इपइच्छायां ह-
वींषीच्छन्तौ मंहिष्ठा मंहिष्ठौ अतिशयेन धनानां दातारौ पुरुभूतमा पुरुहूतमौ युष्मेषु अत्यंतं पु-
रुधा भवन्तौ यद्वा अतिशयेन बहूनां शत्रूणामभिभवितारौ भवन्तौ क्रिविं कूपं मतिषाभिरूति-
भिरुदकानि वावृधुः अवर्धयतः द्वयोर्बहुवचनं पूजार्थं कूपपतितोर्वंदनमालाभिः कूपं पूरयित्वा
युवाभ्यामुत्थापितः खलु । तथा मन्त्रः—उद्वन्दनमैरयतं स्वर्देशइति । ताभिस्तेः पालनैरागतं
अस्मद्रक्षणार्थमागच्छतम् ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

ताविदाचिदहानां तावश्विना वन्दमान उपब्रुवे ।

ताऊनमोभिरीमहे ॥ १३ ॥

तौ । इदा । चित् । अहानाम् । तौ । अश्विना । वन्दमानः ।

उप । ब्रुवे । तौ । ऊँ इति । नमःऽभिः । ईमहे ॥ १३ ॥

तौ संग्रामे आयुधानि स्तोत्रयोधनानिवा विस्तारयन्तौ तौ पूर्वोक्तावश्विनाश्विनौ अ-
हानामह्वामिदाचिव इदानीमेव प्रातःकाले वन्दमानः अभिवादनं कुर्वन् सन् उपब्रुवे तयोः स-
मीपे स्तौमि ततः ता ऊ तावेव नमोभिर्हविर्भिः स्तोत्रैवा ईमहे वयं घनादिकं याचामहे ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

ताविद्वोपाताउपसिंशुभस्पतीतायामन्नुद्रवर्तनी ।

मानोमर्ताय रिपवैवाजिनीवसूपरोरुद्रावतिरुच्यतम् ॥ १४ ॥

तौ । इत् । दोपा । तौ । उपसिं । शुभः । पती इति । ता ।

यामन् । रुद्रवर्तनी इति रुद्रवर्तनी । मा । नः । मर्ताय । रिपवै ।

वाजिनीवसू इति वाजिनीवसू । परः । रुद्रौ । अति । रुच्यतम् ॥ १४ ॥

शुभस्पती उदकस्यपालयितारौ रुद्रवर्तनी युद्धे रोदनशीलमार्गौ स्तूयमानमार्गौवा ता-
विव तावेवाश्विनौ दोपा दोपायां रात्रौ तावेव उपस्युपःकाले ता तावश्विनौ यामन् यामन्यह-
निच सर्वेषु कालेषु वयमश्विनावाह्वयामः एवंसति वाजिनीवसूअन्नधनौ रुद्रौ हे अश्विनौ मर्ताय
मनुष्याय रिपवे शत्रवे नोस्मत्परः परस्तान्मातिरुच्यतं मानृतम् शत्रवेस्मान्माकुरुवमित्यर्थः ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी—

आसुगम्यापिसुगम्यं प्रातरथेनाश्विनावासक्षणी ।

हुवेपितेवसोभरी ॥ १५ ॥ ७ ॥

आ । सुगम्याय । सुगम्यम् । प्रातरिति । रथेन । अश्विना ।

वा । सक्षणी इति । हुवे । पिताइव । सोभरी ॥ १५ ॥ ७ ॥

वा अपिच सक्षणी सेचनीयशीलौ अश्विना अश्विनौ युवां सुगम्याय सुस्वार्हाय मत्तं
सुगम्यं सुखं प्रातःकाले रथेनावहतम् । ततः सोभरिरहं हुवे युवामाह्वयामि । तत्रदृष्टान्तः—पि-
तेव यथा मम पिता जुहाव तद्वदहमाह्वयामि ॥ १५ ॥

॥ इति पष्ठस्य द्वितीये सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

अथ षोडशी-

मनोजवसा वृषणामदच्युतामक्षुंगमाभिरूतिभिः ।

आरात्ताच्चिद्भूतमस्मे अवसेपूर्वाभिः पुरुभोजसा ॥ १६

मनःश्जवसा । वृषणा । मद्दच्युता । मक्षुम्क्षुंगमाभिः ।

ऊतिभिः । आरात्तात् । चित् । भूतम् । अस्मे इति ।

अवसे । पूर्वाभिः । पुरुभोजसा ॥ १६ ॥

हे मनोजवसा मनोवत् शीघ्रं गच्छन्तौ वृषणा वृषणौ धनानां वर्पितारौ मद्च्युता माद्यंतीति मदाः शत्रवः तेषां च्यावयितारौ पुरुभोजसा बहूनां भोक्तारौ रक्षकौ यद्वा बहून् स्तोतृन् धनादिभिः भोजयन्तौ हे अश्विनौ मक्षुंगमाभिः शीघ्रं गच्छद्भिः ऊतिभीरक्षाभिः पूर्वाभिर्वहुभिः अस्मे अस्माकमवसे रक्षणाय आरात्तावचिद् अन्तिकएव भूतं भवतम् ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

आनोअश्वान्दश्विनावर्तियसिष्टमधुपातमानरा ।

गोमदस्त्राहिरण्यवत् ॥ १७ ॥

आ । नः । अश्वश्चवत् । अश्विना । वर्तिः । यासिष्टम् ।

मधुपातमा । नरा । गोमदम् । दस्त्रा । हिरण्यवत् ॥ १७ ॥

मधुपातमा अतिशयेन मधोः सोमस्य पातारौ नरा नेतारौ दस्त्रा सर्वैर्देशनीयौ हे अश्विना अश्विनौ नोस्माकं वर्तिः वतते अत्रेति वर्तिगृहं तद् अश्ववदश्वयुक्तं गोमदं गवादिभ्युक्तं हिरण्यवत्सुवर्णकनकादिभ्युक्तं कृत्वा यासिष्टं आगच्छतं यद्वास्मान्प्रति वर्तिर्विज्ञमार्गमश्वान्दिभ्युक्तं कृत्वा आगच्छतं यातेर्दुर्द्विरूपम् ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

सुप्रवर्गंसुवीर्यसुधुवार्थमनाष्टरंरक्षस्विना ।

अस्मिन्नावांमापानेवाजिनीवसृविश्वावामानिधीमहि ॥१८॥८॥

सु॒ष्ट्राव॒र्गम् । सु॒ष्टवी॒र्यम् । सु॒ष्टु । वा॒र्यम् । अना॑धृष्टम् । र॒क्ष॒स्विना॑ ।
अ॒स्मिन् । आ । वा॒म् । आ॒द्यने॑ । वा॒जिनी॒वसू॑ इति॑ वाजिनी॒श्वसू॑ ।
वि॒श्वा । वा॒मानि॑ । धी॒महि॑ ॥ १८ ॥ ८ ॥

सुप्रावर्गं शोभनप्रवर्जनं यस्य तत् स्तोत्रभ्यः स्वयमेव प्रयच्छतीत्यर्थः तथाविधं सुवीर्यं शोभनवीर्यं सुष्टु शोभनं यथा भवति तथा वार्यं सर्वैर्वरणीयं रक्षस्विना बलवतापि अनाधृष्टमनभिभवनीयं धनमाधीमहि त्वत्त्वोवयं धारयामः । तदेवाह—वाजिनीवसू बलयुक्तधनौ अन्नधनौवा अश्विनौ वां युवयोरस्मिन्नायाने अस्मदृहंपति आगमने विश्वा विश्वानि दिव्यभौमादीनि वामानि धनानि आधीमहि वयं लभामहे धीङ्आधारइत्यस्यलिङि छान्दसोविकरणस्य लुक् ॥ १८ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीयेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

ईळिष्वेति त्रिंशदृचं तृतीयं सूक्तं व्यश्वपुत्रोविश्वमनाः ऋषिः उष्णिक्छन्दः अग्निर्देवता तथाचानुक्रान्तम्— ईळिष्वत्रिंशद्विश्वमनावघ्याश्वआग्नेयमौष्णिहहेति । प्रातरनुवाके आग्नेयेऋतौ औष्णिहेछन्दसि आश्विनशस्त्रे चेदंसूक्तं । सूत्रितंच—ईळिष्वाहीत्यौष्णिहमिति ।

तस्मिन् सूक्ते प्रथमा—

ई॒ळि॒ष्वा॒हि॒प्रती॒व्यं॑ य॒ज॒स्व॒जा॒त॒वे॒द॒सम् ।
च॒रि॒ष्णु॒धूम॑म॒गृ॒भी॒त॒शो॒चि॒पम् ॥ १ ॥

ई॒ळि॒ष्व । हि । प्र॒ती॒व्यम् । य॒ज॒स्व । जा॒त॒वे॒द॒सम् ।
च॒रि॒ष्णु॒धूमम् । अ॒गृ॒भी॒त॒शो॒चि॒पम् ॥ १ ॥

प्रतीव्यं शत्रुपु पतिगमनशीलमग्निं हिरवधारणे अग्निमेव ईळिष्व स्तुतिभिः स्तोत्रं कुरु । किंच चरिष्णुधूमं सर्वतश्चरणशोऽधुमजालं अगृभीतशोचिर्ष रक्षोभिरगृह्यमाणदीप्तिं जातवेदसं जातप्रज्ञं यद्वा जातानि भूतानि वेत्तीति जातवेदाः तमग्निं यजस्व हविर्भिः पूजय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

दा॒मानं॑वि॒श्व॒च॒र्प॒णे॒भिर्वि॒श्व॒म॒नो॒गिरा॑ ।
उ॒त॒स्तु॒पे॒वि॒ष्प॒र्ध॒सो॒र॒था॒नाम् ॥ २ ॥

दामानम् । विश्वचर्पणे । अग्निम् । विश्वमनः ।
गिरा । उत । स्तुपे । विद्वस्पर्धसः । रथानाम् ॥ २ ॥

उतापिच हे विश्वचर्पणे विश्वस्य सर्वस्यार्थस्य ज्ञानेन द्रष्टः विश्वमनः सर्वेषु स्थावरजंगमात्मकेष्वेकमनोयस्य सः एतन्नामक हे ऋपे विश्ववर्षसोविगतमात्सर्यस्य यजमानस्य रथानां रथादीनां दामानं दातारमेवंविधमग्निं गिरा स्तुतिउक्षणया वाचा स्तुपे स्तोत्रं कुरु ॥२॥

अथ तृतीया—

येषामावाधऋग्मियंरूपःपृक्षश्चनिग्रमे ।
उपविदावह्निर्विन्दतेवसुं ॥ ३ ॥

येषाम् । आश्वाधः । ऋग्मियः । रूपः । पृक्षः ।
च । निग्रमे । उपविदा । वह्निः । विन्दते । वसुं ॥ ३ ॥

आवाधः शत्रूणांमाभिमुख्येन बाधकः ऋग्मियऋग्भिरर्चनीयः अग्निर्येषामयजमानानां इषोऽनानि पृक्षः अन्नादिरसांश्च निग्रमे निगृह्णाति ग्रहेर्लटि छान्दसोधिकरणस्यलुक् लोपस्त्व-आत्मनेपदेष्वितितलोपः ह्यग्रहोर्भश्छंदसीतिभ्रकारः । निगृह्यच वह्निर्विषां वोढा सएवाग्निः उपविदा उपवेदनेन एते हवींषि देवार्थं नमयच्छन्तीत्येतवज्ञानेन तेषामेव वसु धनं विन्दते लभते ॥३॥

अथ चतुर्थी—

उदस्यशोचिरस्थादीदियुपोर्व्यजरम् ।
तपुर्जम्भस्यसुद्युतोङ्गणश्रियः ॥ ४ ॥

उत् । अस्य । शोचिः । अस्थात् । दीदियुपः । वि ।
अजरम् । तपुःऽजम्भस्य । सुद्युतः । गणश्रियः ॥ ४ ॥

दीदियुपः दीदिनिर्दोषिकर्मां संदीप्यमानस्य तपुर्जम्भस्य तापयित्वादस्य सुद्युतः शोभ-
नदीनिर्गणश्रियः हविरादानार्थं यजमानगणं श्रयति तस्य अस्य एतादृशस्याग्नेरजरं जरारहितं

पुनःपुनर्मध्यमानत्वान्नूतनं हविर्भिर्वर्धमानत्वाद्भिनवं वा शोचिस्तेजः व्युदस्थात् विशेषेण उद्गतमभूत् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

उदुंतिष्ठस्वध्वरस्तवानोदेव्यारूपा ।

अभिरव्याभासावृहताशुशुक्निः ॥ ५ ॥ ९ ॥

उत् । ऊँ इति । तिष्ठ । सुध्वर । स्तवानः । देव्या ।

रूपा । अभिरव्या । भासा । वृहता । शुशुक्निः ॥ ५ ॥ ९ ॥

स्वध्वर शोभनयज्ञ हे अग्ने अभिरव्या अभिमुखं गच्छत्याभितः प्रसिद्धयावा वृहता वृहत्या भासा दीप्त्या शुशुक्निः शुचदीप्तौ दीपनशीलस्त्वं स्तवानः स्तोतृभिः स्तूयमानः सन् देव्या द्योतमानया रूपा ज्वालया उत्तिष्ठ तमःपरिहारार्थमुदृच्छ । उ प्रसिद्धौ ॥ ५ ॥

॥ इति पष्ठस्य द्वितीये नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

अथ षष्ठी—

अग्नेयाहिस्तुशस्तिभिर्हव्याजुह्वानआनुपक् ।

यथादूतोवभूथहव्यवाहनः ॥ ६ ॥

अग्ने । याहि । सुशस्तिभिः । हव्या । जुह्वानः ।

आनुपक् । यथा । दूतः । वभूथ । हव्यवाहनः ॥ ६ ॥

हे अग्ने आनुपक् अनुपकं यथाभवति तथा हव्या हव्यानि हवनयोग्यान्यच्चानि जुह्वानः जुह्वन् देवेभ्यः प्रयच्छन् त्वं सुशस्तिभिः शोभनैः स्तोत्रैः सह याहि देवानां हविःप्रदानार्थं गच्छ । अस्य हविःप्रदातृत्वं कथमित्याशंक्याह—यथा त्वं हव्यवाहनः हविषां वोढा देवानां दूतोवभूथ भवसि तथा जुह्वानइत्यन्वयः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

अग्निवःपूर्व्यहुवेहोतारं चर्पणीनाम् ।

तमयावाचागृणेतमुवस्तुपे ॥ ७ ॥

अग्निम् । वः । पूर्व्यम् । हुवे । होतारम् । चर्पणीनाम् ।

तम् । अया । वाचा । गृणे । तम् । ॐ इति । वः । स्तुपे ॥ ७ ॥

चर्पणीनां मनुष्याणां होतारं होमनिष्पादकं पूर्व्यं पुरातनं वः यष्टत्वेन युष्मत्संबन्धिन-
मग्निं हुवे आह्वयामि । आह्वयच तमग्निं अया अनया सूक्तस्वरूपा वाचा गिरा गृणे शंसामि ।
किञ्च वोयुष्मदर्थं तमु तमेवाग्निं स्तुपे स्तौमि ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

यज्ञोभिरद्भुतक्रतुं यंरूपासूदयन्त इत् ।

मित्रं न जने सुधितमृतावनि ॥ ८ ॥

यज्ञोभिः । अद्भुतः क्रतुम् । यम् । रूपा । सूदयन्ते । इत् । मित्रम् ।

न । जने । सुधितम् । ऋतः ष्वनि ॥ ८ ॥

अद्भुतक्रतुं बहुविधमज्ञं यद्वा चित्रकर्माणं मित्रं यजमानानां मित्रमिव स्थितं सुधितं
इधिभिः संतर्पितं यमग्निं ऋतवनि यज्ञवनि जने यजमाने रूपा स्वसामर्थ्येन यज्ञेभिर्यज्ञैः सूद-
यन्ते इत् सद्भिः क्षरणकर्मा अध्वर्यादयः कामान् क्षारयन्त्येव यजमानस्य कामान् प्रापयन्ती-
त्यर्थः । तमग्निमुपासेवध्वमित्युत्तरत्रसंबन्धः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

ऋतावानमृतायवोयज्ञस्यसाधनंगिरा ।

उपोऽनंजुजुपुर्नमंसस्पदे ॥ ९ ॥

ऋतः ष्वानम् । ऋतः ष्ववः । यज्ञस्य । साधनम् ।

गिरा । उपो इति । एन्म् । जुजुपुः । नमंसः । पदे ॥ ९ ॥

ऋतायवः यज्ञकामाः हे यजमानाः ऋतावानं यज्ञवन्तं यज्ञस्यसाधनं साधनभूतमेनमग्निं
नमसोहविषः पदे स्थाने यज्ञांगेवा गिरा स्तुवित्क्षण्या वाचा उपोजुजुषुः उपासेवध्वं । तिङ्गां-
तिङ्गोभवन्तीति मध्यमपुरुषस्य प्रथमपुरुषादेशः ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

अच्छानो अङ्गिरस्तमं यज्ञासो यन्तु संयतः ।

होता यो अस्ति विक्ष्वायशस्तमः ॥ १० ॥ १० ॥

अच्छं । नः । अङ्गिरःऽस्तमम् । यज्ञासः । यन्तु । सम्ऽयतः ।

होता । यः । अस्ति । विक्षु । आ । यशःऽस्तमः ॥ १० ॥ १० ॥

संयतः क्षुगादिभिः नियताः नोस्माकं यज्ञासो यज्ञाः अङ्गिरस्तमं अङ्गिरसां विशिष्टं अ-
ग्निमच्छाभिमुख्येन च यन्तु गच्छंतु । योभिः विक्षु मनुष्येषु होता होमनिष्पादकः सत्, आ सर्वतः
यशस्तमः लुप्तमत्वर्थीयः यशस्वित्तमोस्ति भवति तमग्निं यन्वित्यन्वयः ॥ १० ॥

॥ इति पष्ठस्य द्वितीये दशमोऽवर्गः ॥ १० ॥

अथैकादशी—

अग्ने तव त्वे अजरेन्धानासो बृहद्भाः ।

अश्वान् इव वृषणस्तविपीयवः ॥ ११ ॥

अग्ने । तव । त्वे । अजर् । इन्धानासः । बृहत् ।

भाः । अश्वान्ऽइव । वृषणः । तविपीयवः ॥ ११ ॥

अजर जरारहित हे अग्ने इन्धानास इन्धाना दीप्यमाना बृहत् बृहन्तो महान्तः त्वे ते सर्वगता-
स्तव त्वदीयाभाः भासोरश्मयो वृषणः कामानां वर्षितारः सन्तः तविपीयवः बलमाचरन्तो भव-
न्ति । तन्नदृष्टान्तः—अश्वान् इव यथा वृषणः रेतसः सेकारोश्वा बलमाचरन्तो भवन्ति तद्वत् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

सत्वं न ऊर्जापतेरधिं रास्वसुवीर्यम् ।

प्रावं नस्तोकेतनये समत्स्वा ॥ १२ ॥

सः । त्वम् । नुः । ऊर्जाम् । पते । रयिम् । रास्व ।

सुद्वीर्यम् । प्र । अव । नः । तोके । तनये । समत्सु । आ ॥ १२ ॥

ऊर्जामन्नानां पते स्वामिन् हे अग्ने सतथाविधस्त्वं नोस्मभ्यं सुवीर्यं शोभनवीर्योपितं रयिं धनं रास्व देहि । नोस्माकं तोके पुत्रे तनये तनोति विस्तारयति पुत्रमिति तनयः पौत्रः तस्मिन्वर्तमानं धनं समत्सु संग्रामेषु यत् रक्षितव्यं धनं तच्च प्राव प्रकर्षेण रक्ष । अनेन पुत्र-पौत्रप्रार्थनं करोति ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

यद्वाउंविश्वतिःशितःसुप्रीतोमनुपोविशि ।

विश्वेदग्निःप्रतिरक्षांसिसेधति ॥ १३ ॥

यत् । वै । ऊँ इति । विश्वतिः । शितः । सुप्रीतः ।

मनुपः । विशि । विश्वा । इत् । अग्निः । प्रति । रक्षांसि । सेधति ॥ १३ ॥

विश्वतिः विशां पालयिता शितः हविर्भिस्वीक्षणीकृतः सोग्निः सुप्रीतः सुष्टु प्रीतः सन् मनुषोमनुष्यस्य विशि निवेशने गृहे यद्दे यदा खलु वर्तते तदानीमग्निः विश्वेत् विश्वान्येव तस्यबाधकानि रक्षांसि प्रतिषेधति हिनस्ति । पिधुगत्यां भौवादिकः उ प्रसिद्धौ ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

श्रुष्ट्यग्नेनवस्यमेस्तोमस्यवीरविश्वते ।

निमायिनस्तपुपारक्षसोदह ॥ १४ ॥

श्रुष्टी । अग्ने । नवस्य । मे । स्तोमस्य । वीर ।

विश्वते । नि । मायिनः । तपुपा । रक्षसः । दह ॥ १४ ॥

हे वीर श्रुष्ट्यां विनाशयितः धीर्यवन् विश्वते विशां पालयितः हे अग्ने नवस्य इदानीं क्रियमाणान्वाचूतनं मे मदीयं स्तोमस्य स्तोत्रशस्त्रादिकं श्रुष्टी श्रुत्वा मायिनोमायाविनोरक्षसः कर्मविघ्नकारिणोराक्षसान् तपुपा तापकेन तेजसा निदह निवरां भस्मीकुरु । श्रुष्टी स्नात्वाद्य-भेदि निपातितः वकारश्चेच्छान्दसः ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

नतस्यमाययाचनरिपुरीशीतमर्त्यः ।

योअग्रयेददाशह्व्यदातिभिः ॥ १५ ॥ ११ ॥

न । तस्य । मायया । चन । रिपुः । ईशीत । मर्त्यः । यः ।

अग्रये । ददाश । ह्व्यदातिभिः ॥ १५ ॥ ११ ॥

मर्त्योमनुष्योरिपुः शत्रुः चनेति निपातसमुदायोप्यर्थे माययाचन माययापि तस्य जन-
स्य नेशीत ईश्वरोनभवति । योजनः ह्व्यदातिभिः हविषां दातृभिः ऋत्विग्भिरग्रये ददाश
हवींषि प्रयच्छति । तस्य रिपुर्नास्तीत्यर्थः ॥ १५ ॥

॥ इति पष्ठस्य द्वितीये एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

अथ षोडशी-

व्यश्वस्त्वावसुविदमुक्षुण्युरंप्रीणादृषिः ।

महोरायेतमुत्वासमिधीमहि ॥ १६ ॥

विदंश्वः । त्वा । वसुविदम् । उक्षुण्युः । अप्रीणात् ।

ऋषिः । महः । राये । तम् । ऊँ इति । त्वा । सम् । इधीमहि ॥ १६ ॥

उक्षुण्युः धनानां सिकारमात्मनश्च्यन्न यद्वा वृष्टिसेत्कारमिच्छन् व्यश्वऋषिः एतन्नामको-
ममपिता वसुविदं वसूनां धनानां संभक्तं त्वा त्वामप्रीणात् धनादिप्राप्त्यर्थं हविर्भिः अतोपयत् ।
तथा वयमपि महोमहते राये धनाय तनु तथाविधमेव त्वा त्वां समिधीमहि सम्यगाज्यादि-
हविर्भिर्दीपयेम ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

उशानाकाव्यस्त्वानिहोतारमसादयत् ।

आयजित्वामनवेजातवेदसम् ॥ १७ ॥

उशाना । काव्यः । त्वा । नि । होतारम् । असादयत् ।

आइयजिम् । त्वा । मनवे । जातवेदसम् ॥ १७ ॥

हे अग्ने काव्यः कविपुत्रउशना एतन्नामकऋषिः मनवे राज्ञे तस्य गृहइत्यर्थः आयर्णि
आभिमुख्येन यष्टारं जातवेदसं जातप्रज्ञं त्वा त्वां पुनस्त्वाशब्दआदरार्थः त्वामेव होतारं होम-
निष्पादकं न्यसादयत् नितरामुपावेशयत् ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

विश्वेहि त्वांसजोपसो देवासो दूतमक्रत ।
श्रुष्टी देवप्रथमो यज्ञियो भुवः ॥ १८ ॥

विश्वे । हि । त्वा । सजोपसः । देवासः । दूतम् ।
अक्रत । श्रुष्टी । देव । प्रथमः । यज्ञियः । भुवः ॥ १८ ॥

हे अग्ने विश्वे सर्वे देवासो देवाः सजोपसः संगताः संतः अस्माकं हवींष्यानयतीति विचार्य
हिरवधारणे त्वामेव दूतं हविषां बोद्धारं दूतमक्रताकार्षुः । ततः देव द्योतमान हे अग्ने प्रथमः
देवानां मुख्यभूतस्त्वं श्रुष्टी श्रुष्टीति क्षिप्रनाम क्षिप्रं यज्ञियो देवानां हविर्दातृत्वेन यज्ञार्हो भुवो-
भूयाः ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी—

इमं घावीरो अमृतं दूतं कृष्णीतमर्त्यः ।
पावकं कृष्णवर्तनिं विहायसम् ॥ १९ ॥

इमम् । घ । वीरः । अमृतम् । दूतम् । कृष्णीतम् ।
मर्त्यः । पावकम् । कृष्णवर्तनिम् । विहायसम् ॥ १९ ॥

अनया यजमानश्चाग्निं देवानां दूतमकार्षीदित्याह वीरः कर्मणिसमर्थः मर्त्यो मनुष्यो य-
जमानः अमृतं मरणधर्मरहितं पावकं पापानां शोधकं कृष्णवर्तनिं वर्तनिमार्गः कृष्णमार्गं विहा-
यसं विहाया इति महन्नाम गुणस्तेजोधिकत्वेन वा महान्तमिमं घ इममेवाग्निं दूतं देवानां बोद्ध-
त्वेन दूतं कृष्णीत अकार्षीत् ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

तंहुवेमयतसुचःसुभासंशुक्रशोचिपम् ।

विशामग्निमजरंप्रत्नमीड्यम् ॥ २० ॥ १२ ॥

तम् । हुवेम् । यतसुचः । सुभासम् । शुक्रशोचिपम् ।

विशाम् । अग्निम् । अजरम् । प्रत्नम् । ईड्यम् ॥ २० ॥ १२ ॥

यतसुचः गृहीतसुचः यद्वा तत्तत्स्थानेषु नियमितसुचोवपं सुभासं शोभनदीर्घं शुक्रशो-
चिपं दीपनशीलतेजस्कं विशां स्वामिनं यद्वा विशामीड्यमित्यन्वयः मनुष्याणां स्तोत-
व्यं अजरं जरारहितं प्रत्नं पुरातनं तं तथाविधमग्निं हुवेम स्तोत्रशस्त्रादिभिराह्वयामः ॥ २० ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

अथैकविंशी-

योअस्मैहव्यदातिभिराहुतिमर्तोविधत् ।

भूरिपोपंसधत्तेवीरवद्यशः ॥ २१ ॥

यः । अस्मै । हव्यदातिभिः । आहुतिम् । मर्तः ।

अविधत् । भूरि । पोपम् । सः । धत्ते । वीरवत् । यशः ॥ २१ ॥

योमर्तोमनुष्यः हव्यदातिभिर्हविर्दातृभिर्कृत्विग्भिरस्मै अग्रये आहुतिमविधत् विदधाति
समनुष्यः भूरि बहु पोपं घनादिभिः पोषणं वीरवत् पुत्रपौत्रादियुक्तं यशः कीर्त्तित्वं धत्ते धारयति
तस्मै घनादीनि प्रयच्छतीत्यर्थः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

प्रथमंजातवेदसमग्निंयज्ञेषुपूर्वम् ।

प्रतिस्त्रुर्गेतिनर्मसाहविष्मती ॥ २२ ॥

प्रथमम् । जातवेदसम् । अग्निम् । यज्ञेषु । पूर्वम् ।

प्रति । स्त्रुक् । एति । नर्मसा । हविष्मती ॥ २२ ॥

प्रथमं देवानां प्रधानभूतं जातवेदसं जातमज्ञं पूर्वं पुरातनं एतादृशमग्निं यज्ञेषु अ-
ग्निष्टोमादियज्ञेषु हविष्मती सोमादिहविर्युक्तासुक् नमसा स्तोत्रेण नमस्कारेणवा सह प्रत्येति
अग्निं प्रतिगच्छति ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

आग्निर्विधेमाग्रयेज्येष्ठाग्निर्व्यश्ववत् ।

मंहिष्ठाभिर्मृतिभिःशुक्रशोचिषे ॥ २३ ॥

आग्निः । विधेम् । अग्रये । ज्येष्ठाग्निः । व्यश्ववत् ।

मंहिष्ठाग्निः । मृतिभिः । शुक्रशोचिषे ॥ २३ ॥

विश्वमनोनामकावयं ज्येष्ठाग्निः पशस्यतमाग्निः मंहिष्ठाग्निः पूज्यतमाग्निः आग्निः मदि-
भिः सूकरूपाभिः स्तुतिभिः शुक्रशोचिषे ज्वालातेजसेऽग्रये विधेम परिचरेम वयमिह व्यश्ववत्
यथाव्यश्वोस्माकं पिताग्निं स्तुतिभिः पर्यचरत् तद्द्वयमपि परिचरेम ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

नूनमर्चविहायसेस्तोमेभिःस्थूरयूपवत् ।

ऋपेवैयश्वदम्यायाग्रये ॥ २४ ॥

नूनम् । अर्च । विहायसे । स्तोमेभिः । स्थूरयूपवत् ।

ऋपे । वैयश्व । दम्याय । अग्रये ॥ २४ ॥

वैयश्व व्यश्वस्यपुत्र हे विश्वमनोनामकऋपे विहायसे महते दम्याय दमे गृहे अरणीभि-
र्मध्यमानत्वेन भवाप यद्वा यजमानगृहाणां बाधपरिहारेण हितायाग्रये नूनं संमति स्तोमेभिः
त्रिवृत्तदशादिलक्षणैः स्तोमैः अर्चं स्तुहि । तत्रदृष्टान्तः-स्थूरयूपवत् यथा स्थूरयूपोनामपिरे-
नमग्निमानर्चं तद्ददचेत्यर्थः ॥ २४ ॥

अथ पंचविंशी-

अतिधिमानुपाणांसृनुंवनस्पतीनाम् ।

विप्राअग्निमयसेभृत्तर्माळते ॥ २५ ॥ १३ ॥

अतिथिम् । मानुषाणाम् । सूनुम् । वनस्पतीनाम् ।

विप्राः । अग्निम् । अवसे । प्रत्नम् । ईळते ॥ २५ ॥ १३ ॥

विप्राभेधाविनोयजमानाः मानुषाणां मनुष्याणां अतिथिं अतिथिवत्पूज्यं वनस्पतीनां सूनुं वनस्पतिरूपाभिर्वारणीभिः जायमानत्वेन तेषां सूनुं प्रत्नं पुरातनपेवंविधमग्निं अवसे कर्मरक्षणाय ईळते स्तुतिभिः स्तुवन्ति ॥ २५॥

॥ इति पष्ठस्य द्वितीये त्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

अथ पद्मविंशी—

महोविश्वान् अभिपत्तोऽभिहव्यानिमानुषा ।

अग्नेनिपत्तिनमसाधिर्वर्हिषि ॥ २६ ॥

महः । विश्वान् । अग्नि । सतः । अग्नि । हव्यानि । मानुषा ।

अग्ने । नि । सत्ति । नमसा । अधि । वर्हिषि ॥ २६ ॥

हे अग्ने महः कर्मकर्तृत्वेन महतः विश्वान् सर्वान् सतः स्तोत्रकरणार्थं वर्तमानान् स्तोत्रानभि अभितः त्वं नमसा स्तुत्यतया वर्हिष्यधि निपत्ति निषीद । तथा मानुषा मानुषाणां मनुष्यसंबंधीनि हव्यानि हवींष्यभि अभितः तानि स्वीकर्तुं निषीद ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी—

वंस्वानो वार्या पुरुवंस्वरायः पुरुस्स्पृहः ।

सुवीर्यस्य प्रजावतो यशस्वतः ॥ २७ ॥

वंस्व । नः । वार्या । पुरु । वंस्व । रायः । पुरुस्स्पृहः ।

सुवीर्यस्य । प्रजावतः । यशस्वतः ॥ २७ ॥

हे अग्ने वार्याणि वरणीयानि पुरु पुरुणि बहूनि गवादीनि नोस्मभ्यं वंस्व प्रयच्छ । तथा पुरुस्स्पृहः पुरुभिर्वहुभिः स्पृहणीयं रायोधनं किं विशिष्टं सुवीर्यस्य शोभनवीर्योपेतं मजावतः पुत्रपौत्रादिसहितं यशस्वतः कीर्तिमच्च धनं नोस्मभ्यं वंस्व प्रयच्छ ॥ २७॥

अथाष्टाविंशी-

त्वंरोसुपाम्णेग्नेजनायचोदय ।

सदावसोरातिर्यविष्टशश्वते ॥ २८ ॥

त्वम् । वरो इति । सुसाम्ने । अग्ने । जनाय । चोदय ।

सदा । वसो इति । रातिम् । यविष्ट । शश्वते ॥ २८ ॥

वरो सर्वैर्वरणीय वसो शत्रूणां वासयितः यविष्ट पुनःपुनर्जायमानत्वेन युवतम हे अग्ने त्वं सुपाम्णे सुसाम्ने सुपामादित्वात् पत्वं त्वत्पसादात् शोभनसामवते शश्वते बहवे जनाय प्रादुर्भूताय स्तोतृणां सदा सर्वदा रातिं धनादिकं चोदय प्रेरय ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

त्वंहिसुप्रतूरसित्वंनोगोमंतीरिपः ।

महोरायःसातिमग्नेअपावृधि ॥ २९ ॥

त्वम् । हि । सुप्रतूरः । आसि । त्वम् । नः । गोमंतीः ।

रिपः । महः । रायः । सातिम् । अग्ने । अप । वृधि ॥ २९ ॥

हे अग्ने त्वं हिरवधारणे त्वमेव सुप्रतूरः स्तोतृणां धनादिकं सुष्टु प्रदातासि प्रयच्छसीत्यर्थः । अतएव गोमतीः पश्चादियुक्तानि इषोन्नानि महोमहतोरायोधनस्य मध्ये सातिं देयं धनं च नः स्तोतृणामस्माकं अपावृधि अपावृणु प्रयच्छेत्यर्थः ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशी-

अग्नेत्वंयशाअस्यामित्रावरुणावहा ।

ऋतावानासम्राजापूतदक्षसा ॥ ३० ॥ १४ ॥

अग्ने । त्वम् । यशाः । असि । आ । मित्रावरुणा ।

वृह । ऋतश्वाना । सम्राजा । पूतदक्षसा ॥ ३० ॥ १४ ॥

हे अग्ने त्वं यशाः सूनमत्वर्थायः देवानां मध्ये यशास्वी असि भवसि अतएव त्वं ऋतावाना ऋतावाना सम्यक्त्वो यमवन्नीवा सम्राजा सम्राजा सम्यग्जाजमानो पूतदक्षसा पूतद-

क्षसौ दक्षइतिचलनाम शुद्धचलौ मित्रावरुणौ अस्मिन्कर्मण्यावह आह्वय । प्रायेण कर्मण्यग्ने-
मित्रावरुणसहितत्वमस्तीति सूचयति ॥ ३० ॥

॥ इति पष्ठस्य द्वितीये चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

सखायआशिपामहीति त्रिंशदृचं चतुर्थं सूक्तं अत्रेयमनुक्रमणिका—सखायस्त्वचोन्यः सौ-
पाम्णस्य वरोर्दानस्तुतिः अन्त्यानुष्टुप्तिः । व्यश्वपुत्रोवैयश्वनामऋषिः औष्णिहं हेत्युक्तत्वादेतदा-
दीनि त्रीणि सूक्तानि उष्णिक्छंदस्कानि अनुक्तत्वादिन्द्रोदेवता अन्त्यासु तिसृषु सुपामाख्यस्य
राज्ञः पुत्रस्य वरुणाग्नोराज्ञो दानं स्तूयते अतस्तास्तद्देवताकाः । महाव्रते निष्केवल्ये औष्णि-
हृत्वाशीतावेतत्सूक्तम् तथैव पञ्चमारण्यके शौनकेनस्तूयते—सखायआशिपामहियएकइद्विद-
यतइति । दशमेहनि मरुत्वतीयशस्त्रे सखायइतितिसूक्तचः सूच्यतेच—सखायआशिपामहीति
तिस्रउष्णिहइति ।

तस्मिन्सूक्ते प्रथमा—

सखायआशिपामहिब्रह्मेन्द्रायवज्जिणे ।

स्तुपऊपुवोवृत्तमायधृष्णवे ॥ १ ॥

सखायः । आ । शिपामहि । ब्रह्म । इन्द्राय । वज्जिणे ।

स्तुपे । ऊँ इति । सु । वः । वृत्तमाय । धृष्णवे ॥ १ ॥

सखायः मित्रभूता हे ऋषिजः वज्जिणे वज्रहस्तायेन्द्राय ब्रह्म कर्तव्यमेवत्सूक्तरूपं स्तो-
त्रमाशिपामहि वयमाशास्मः शासु अनुशिष्टौ लुङि च्छेरङादेशः इत्वपत्वे व्यत्ययेनात्मनेपदम् ।
तत्र वः सर्वेषामेव युष्माकं अर्थाय नृतमाय सर्वेषां नेतृतमाय यद्वा संग्रामेषु आयुधादीनां ने-
तृतमाय धृष्णवे शत्रूणां धर्षणशीलाय तस्माइन्द्राय अहमेव सु सुष्ठु स्तुपे स्तौमि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

शर्वमाह्यसिश्नुतोवृत्रहृत्पेनवृत्रहा ।

मधैर्मघोनोअतिशूरदाशसि ॥ २ ॥

शवसा । हि । असि । श्रुतः । वृत्रहृत्येन । वृत्रहृहा । मधैः ।
मघोनः । अति । शूर । दाशसि ॥ २ ॥

हे इन्द्र त्वं शवसा वदेन श्रुतः प्रसिद्धोसि भवसि हिमसिद्धौ । तदेवाह वृत्रहृत्येन वृत्रा-
सुरहननेन वृत्रहृहा वृत्रहन्तेति प्रसिद्धोभवसि । शूर शौर्यवन् हे इन्द्र मघोनोमघवतोधनवतःपु-
रुषान्मधैः त्वदीयेधनैरति अतिक्रम्य दाशसि स्तोत्रभ्योस्मभ्यं प्रयच्छसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सनःस्तवान्आभररयिचित्रश्रवस्तमम् ।
निरेकेचिद्योहरिवोवसुर्ददिः ॥ ३ ॥

सः । नः । स्तवानः । आ । भर । रयिम् । चित्रश्रवःस्तमम् । निरेके ।
चित् । यः । हरिष्वः । वसुः । ददिः ॥ ३ ॥

हे इन्द्र सतथाविधस्त्वं स्तवानः अस्माभिः स्तूयमानः सन् चित्रश्रवस्तमं अतिशयेन
नानाविधानोपेतं रयिं पुत्रं धनं वा नोस्मभ्यमाभर आसंषादय देहीत्यर्थः । हरिवः हरी अश्वो
तद्वन् हे इन्द्र यस्त्वं निरेकेचित् निर्गमनएव यसुः शत्रूणां वासयिताभवसि तवायुधनिर्गमनादेव
शत्रवः पलायन्ते खलु । किञ्च त्वं ददिर्धनानां दाता भवसि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आनिरेकमुतप्रियमिन्द्रर्षिजनानाम् ।
धृपताधृष्णोस्तवमान्आभर ॥ ४ ॥

आ । निरेकम् । उत । प्रियम् । इन्द्रं । र्षि । जनानाम् ।
धृपता । धृष्णो इति । स्तवमानः । आ । भर ॥ ४ ॥

हे इन्द्र उतापिच मियं धीणनाम् मियतमं निरेकं धनं भवति विरेचनान्निर्गमनादिति त-
द्दनं जनानां स्तोत्राणामस्माकं आर्षिं आविदारय विवृतं कुरु । इ विदारणे छांदसोविकरण-
स्य लुक् । विवृत्यच धृष्णो शत्रूणां धर्षणशील हे इन्द्र स्तवानः स्तोत्रभिरस्माभिः स्तूयमानः
सन् धृपता धृष्टेन मनसा सह आभर तद्दनमस्मभ्यं देहि ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

नतेसव्यंनदक्षिणंहस्तंवरन्तआमुरः ।

नपरिबाधोहरिवोगविष्टिपु ॥ ५ ॥ १५ ॥

न । ते । सव्यम् । न । दक्षिणम् । हस्तम् । वरन्ते । आऽमुरः ।

न । परिबाधः । हरिवः । गोऽष्टिपु ॥ ५ ॥ १५ ॥

हे हरिवोश्वन्निन्द्र आमुरः संग्रामेआभिमुख्येन कर्तारः प्रतियोद्धारो गविष्टिपु पणिभिरपहतानामंगिरसांगवामन्वेपणेषु ते तव सव्यं हस्तं नवरन्ते न निवारयन्ति तेषामायुधादिभिर्न निवार्यतइत्यर्थः । तथा दक्षिणंहस्तं च न निवारयन्ति । किंच परिबाधः परितोबाधमानाः वृत्रादयोसुराश्च तव सव्यदक्षिणहस्तौ ननिवारयन्ति संग्रामेषु त्वया सर्वे शत्रवः छिन्नहस्ताः सर्वतो गच्छन्तु त्वंतु तैरबाधितोवर्तसइत्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति पष्ठस्य द्वितीये पञ्चदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथ षष्ठी—

आत्वागोभिरिवव्रजंगीभिर्ऋणोम्यद्रिवः ।

आस्माकामंजरितुरामनःपृण ॥ ६ ॥

आ । त्वा । गोभिःऽइव । व्रजम् । गीःऽभिः । ऋणोमि ।

आद्रिवः । आ । स्म । कामम् । जरितुः । आ । मनः । पृण ॥ ६ ॥

हे अद्रिवः वज्रवन्निन्द्र गीभिः स्तुतिरक्षणाभिर्वाग्भिः त्वा त्वां आऋणोमि मामोमि । ऋणु गतौ तनादिः । तत्रदृष्टान्तः—गोभिरिव यथागोपालोगोभिर्व्रजं गोष्ठं गच्छति तद्वत्त्वां स्तुतिभिः मामोमीत्यर्थः । ततस्त्वं जरितुः स्तोतुर्मम कामं धनादिविषयं आपृण आपूरय तथा मदीयं मनोमानसं धनादिभिः प्रदानेनापूरय ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

विश्वानिविश्वमनसोधियानोद्वत्रहंतम ।

उग्रप्रणेतरधिपूर्वसोगहि ॥ ७ ॥

विश्वानि । विश्वश्मनसः । धिया । नः । वृत्रहन्तम् । उग्र ।
प्रनेतरिति प्रश्नेतः । अर्धि । सु । वसो इति । गृहि ॥ ७ ॥

हे वृत्रहन्तम् अतिशयेन वृत्रासुरस्योपद्रवाणांवा हन्तः । नाद्घस्येति तमपोनुडागमः । कीदृश-
उग्र उदूर्णबल प्रणेतः स्तोत्राणां प्रकर्षण धनादेर्नेतः । आमंत्रितइति उग्रेत्यस्याविद्यमानवद्भावम-
तिषेधः । तथाविध वसो शत्रूणां वासयितरिन्द्र नः पूजायां बहुवचनं विश्वमनसएतन्नाम्नोमम
विश्वानि सर्वाणि स्तोत्राणि कर्माणि वा धिया मनसा सु सुष्ठु अधिगृहिअधिगच्छ स्तुत्यतया
यष्टव्यतया वा मनोवेगेन गच्छेत्यर्थः । गमेर्लोटि छान्दसः शपोलुक् हेर्ङिद्वन्द्वावाइनुदात्तोपदेशे-
त्यनुनासिकलोपः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

वृषंतेअस्यवृत्रहन्विद्यामंशूरनव्यसः ।

वसोःस्पर्हस्यपुरुहूतरार्धसः ॥ ८ ॥

वयम् । ते । अस्य । वृत्रहन् । विद्यामं । शूर । नव्यसः ।

वसोः । स्पर्हस्य । पुरुहूत् । रार्धसः ॥ ८ ॥

हे वृत्रहन् वृत्रस्यहन्तः शूर बलवन्पुरुहूत पुरुभिर्बहुभिराह्वावव्येन्द्र नव्यसः नवीयसः ईय-
सुनईकालोपछान्दसः नवतरं स्पर्हस्य स्पृहणीयं राधसः राधसाध संसिद्धौ शर्मादेःसंसाधकं ते
तव त्वदीयं अस्य वसोः क्रियाग्रहणं कर्तव्यमिति वसोः सम्प्रदानसंज्ञा चतुर्थ्यर्थे बहुलंछंदसी-
ति वसोः पठौ त्वदीयमिदं परिदृश्यमानं धनं वयं विद्याम लभेमहि । विद्वलाभे आदादिकः छान्-
दसोविकरणस्यलुक् ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

इन्द्रयथाह्यस्तिनेपरीतं नृतोशवं ।

अमृक्कारातिःपुरुहूतदाशुपे ॥ ९ ॥

इन्द्र । यथा । हि । अस्ति । ते । अपरिदंनम् । नृतो इति ।

शवं । अमृक्का । रातिः । पुरुहूत् । दाशुपे ॥ ९ ॥

हे नृतो सर्वस्यांतर्यामितया नर्तयितरिन्द्र ते त्वदीयं शवोवलं यथा अपरोतमस्ति शत्रु-
भिरपरिगतमव्याप्तं भवति हिमसिद्धौ । तथा हे पुरुहूत पुरुभिर्वहुभिराहूतेन्द्र दाशुषे हविर्दत्तवते
यजमानाय रातिः धनादिदानममृक्ता शत्रुभिरर्हिसितं भवति त्वत्तोलब्धं यजमानस्य धनं शत्रु-
वोर्हिसन्ति । यथा त्वदीयवलस्य रक्षकः एवं तस्य धनस्यापि रक्षकइत्यर्थः ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

आवृषस्वमहामहमहेनृतमराधसे ।

दृह्वश्चिद्दृह्यमघवन्मघत्तये ॥ १० ॥ १६ ॥

आ । वृषस्व । महाऽमह । महे । नृतम । राधसे ।

दृह्वः । चित् । दृह्य । मघवन् । मघत्तये ॥ १० ॥ १६ ॥

हे महामह अतिशयेन सर्वैः पूजनीय नृतम नेतृमेन्द्र महे महते राधसे शत्रुधनानां सं-
साधकाय वलार्थं आवृषस्व स्वोदरमासिञ्च सोमं पिबेत्यर्थः । हे मघवन् धनवन्निन्द्र सोमपानेन
मत्तःसन् दृह्वश्चिद् दृह्वानि परैः अवाधितान्यपि शत्रुपुराणि मघत्तये मघानां धनानां लाभाय
दस जिघांस विदारयेत्यर्थः ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

अथैकादशी—

नूअन्यत्रांचिदद्रिवस्त्वंनोजग्मुराशसः ।

मघवञ्छग्धिगतवतन्नऊतिभिः ॥ ११ ॥

नू । अन्यत्र । चित् । अद्रिवः । त्वत् । नः । जग्मुः । आशसः ।

मघवन् । शग्धि । तव । तत् । नः । ऊतिभिः ॥ ११ ॥

हे अद्रिवः यज्वन्निन्द्र त्वं धनवान् दाताचेत्यपरिज्ञाय नोस्मदीयानि आशसः आशांस-
नान्यभिलाषाः त्वत् त्वतोन्मत्र देवादौ नूचिद् पुरा जग्मुः अगच्छन् तत्र फलं नालभन्त । इदानीं
त्वं धनवान् त्वं दानशीलइत्यस्माभिर्ज्ञातं अतएव हे मघवन् धनवन् इन्द्र तव त्वदीयं तच्छ-
त्रुपुरविदारणलब्धं धनं ऊतिभिः तद्रक्षणैः नोस्मभ्यं शग्धि देहि शग्धीति दानकर्मा शक्तेर्लो-
टि छान्दसोविकरणस्यलुक् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

नह्युङ्घ्नन्तुत्वदन्यंविन्दामिरार्धसे ।
रायेद्युम्नायशवसेचगिर्वणः ॥ १२ ॥

नहि । अङ्घ्न । न्तु इति । त्वत् । अन्यम् । विन्दामि ।
रार्धसे । राये । युम्नाय । शवसे । च । गिर्वणः ॥ १२ ॥

हे नृतो नर्तयितः गिर्वणः गीर्भिः स्तुतिभिः वननीय संभजनीयेन्द्र राधसे बलसंसाध-
कायान्नाय राये धनाय युम्नाय द्योतमानाय यशसे शवसे वर्धकाय बलायच त्वत्त्वत्तोऽन्यं न-
हि विन्दामि न लभे । अंग प्रसिद्धौ ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

एन्दुमिन्द्रायसिञ्चतपिवातिसोम्यमधुं ।
प्रार्धसाचोदयातेमहित्वना ॥ १३ ॥

आ । इन्दुम् । इन्द्राय । सिञ्चत । पिवाति । सोम्यम् । मधुं ।
प्र । रार्धसा । चोदयाते । महित्वना ॥ १३ ॥

हे ऋत्विजः इन्दुं स्पन्दनशीलं सोमं इन्द्राय इन्द्रार्थमासिञ्चत आश्रयणद्रव्येण सेचनं कुरुत
अभिपुतेत्यर्थः । ततः सोम्यं सोममयं मधु मधुकरं सोमरसं पिवाति पिबतु पीत्वाच सइन्द्रः म-
हित्वना स्वमहत्वेनैव राधसा अन्नेन सह धनादिकं स्तोत्रमयः प्रचोदयाते प्रकर्षेण चोदयति ।
यदा यजमानः महित्वना इन्द्राय प्रदीयमानत्वादस्य महत्वं महत्वयुक्तेन राधसान्नेन सह
स्तोत्रमचोदयति इन्द्राय हविर्दत्तेति स्तोत्रं प्रेरयतीत्यर्थः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

उपोहरीणांपतिदक्षंपृञ्चन्तमन्नवम् ।
नूनंशुधिस्तुवतोअश्वस्यं ॥ १४ ॥

उपो इति । हरीणाम् । पतिम् । दक्षम् । पृञ्चन्तम् । अन्नवम् ।
नूनम् । शुधि । स्तुवतः । अश्वस्यं ॥ १४ ॥

हरीणां हरितवर्णानामश्वानां पीतिं पालयितारं दक्षं वर्धकं स्वबलं पृचन्तं पृचीसंपर्के म-
रुत्सु योजयन्तम् यद्वा शत्रुषु स्वबलमायुधादिभिः संपर्चयन्तमेतादृशमिन्द्रं त्वामुपो अब्रवं विश्व-
मना अहं स्तोत्रं करवाणि । अश्वस्य व्यश्वोनामर्षिः अश्वशब्देनोच्यते तस्य पुत्रस्य स्तुवतः
स्तोत्रं कुर्वतोमम संबन्धिनीं त्वद्विषयां स्तुतिं नूनं सम्प्रति श्रुधि शृणु ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

नह्य॑ङ्ग॒पुरा॑च॒नज॒ज्ञे॑व॒रि॒तर॑स्त्वत् ।

न॒की॑रा॒यानै॒वथा॑न॒भृन्द्ना॑ ॥ १५ ॥ १७

न॒हि । अ॒ङ्ग । पु॒रा । च॒न । ज॒ज्ञे । वी॒र॒तरः॑ । त्वत् ।

न॒कीः । रा॒या । न । ए॒व॒स्था । न । भृ॒न्द्ना॑ ॥ १५ ॥ १७ ॥

हे इन्द्र त्वत् त्वत्तः पुरा पूर्वं वीरतरः सामर्थ्यवान्कश्चिन्नहि जज्ञे न जातः खलु । अंग
मसिद्धौ । त्वमेव सामर्थ्यवान् जातइत्यर्थः । किञ्च त्वत्तोपि राया धनेन समर्थो न किर्नकश्चिद-
स्ति । तथा एवथा शत्रुपुराणि संग्रामं वा प्रतिगमनेन त्वत्तोधिको न जातः । यद्वा एवथा अवर-
क्षणादिषु एकारस्य एकारश्छान्दसः औणादिकोथपत्ययः शरणागतानां स्तोत्राणां चावनेन
त्वत्तोधिको नास्ति । किञ्च भृन्दना भृन्दतिः स्तुतिकर्मा स्तुत्याच त्वदधिको न जातः धनवान् रक्षकः
स्तुत्यश्च त्वत्तोऽन्योनजज्ञइति ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

एदुमध्वइति तृचः पूर्वोक्तेब्राह्मणाच्छंसिशखे वैकल्पिको नुरूपः सृजितं च-एदुमध्वोमदि-
न्तरमेतोन्विन्द्रं स्तवामसत्तापइति ।

सक्ते षोडशी-

ए॒दुमध्वो॑म॒दि॒न्तरं॑सि॒श्रवा॑ध्वयो॒अ॒न्धसः॑ ।

ए॒वा॒हि॒वी॒रः॑स्त्व॒वते॑स॒दा॒वृधः॑ ॥ १६ ॥

आ । इत् । ऊँ इति । मध्वः । म॒दि॒न्तरं॑ । सि॒श्र । वा ।

अ॒ध्व॒र्यो॑ इति । अ॒न्धसः॑ । ए॒व । हि । वी॒रः । स्त्व॒वते॑ । स॒दा॒वृधः॑ ॥ १६ ॥

हे अध्वर्यो अध्वरस्यनेत ऋत्विक् मध्वोमदकरस्यान्धसुः सोमलक्षणस्यान्धस्य मदिन्तरं
 आत्यर्थं मादयितृतमं सोमरसमेव आसिञ्च इन्द्रार्थं । अयमेवेन्द्रः स्तवतेहि स्तोत्रशस्त्रादिभिः
 स्तुयते खलु । कीदृशः वीरः विक्रान्तः सदावृधः सर्वदावर्धमानः स्तुतायेन्द्राय सोमोदातव्यः त-
 स्मादासिञ्चेति समन्वयः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

इन्द्रं स्थात हरीणां न किंष्टे पूर्व्यस्तुतिम् ।

उदानं शशवंसानमन्दनां ॥ १७ ॥

इन्द्रं । स्थातः । हरीणाम् । नकिंः । त्रे । पूर्व्यस्तुतिम् ।

उत् । आनंश । शवंसा । न । अन्दनां ॥ १७ ॥

हे हरीणां स्थातः अश्वानामधिष्ठातरिन्द्र ते त्वदीयां पूर्व्यस्तुतिं पूर्वैर्ऋषिभिः कृतां स्तुति-
 मुपलक्षणं इदानीं तनैः क्रियमाणामग्निस्तुतिं नकिर्नकश्चिव शवसा बलेन उदानंश व्याप्नोति । अ-
 श्वव्याप्तौ लिटि अशनेतिञ्चेतिनुट् छान्दसआगमः कश्चिन्नातिक्रामतीत्यर्थः । किञ्च भन्दना सर्वैः
 प्रार्थनीयत्वात् पूजनीयेन धनेन स्तुत्यावा त्वदीयां स्तुतिं नकश्चिदतिक्रामति त्वत्तोषलवान्धनी
 स्तुत्योवान्योनास्तीत्यर्थः ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी—

तं वाजां पतिमहूमहि श्रवस्य वः ।

अप्रायुभिर्यज्ञेभिर्वा वृधेभ्यम् ॥ १८ ॥

तम् । वः । वाजां नाम् । पतिम् । अहूमहि । श्रवस्य वः ।

अप्रायुभिः । यज्ञेभिः । वृधेभ्यम् ॥ १८ ॥

अप्रायुभिः कर्मसु अप्रमाद्यन्मनुष्ययुक्तेः अथवा अप्रमत्ताएकत्रस्थित्वैवकर्मकुर्वन्ति क-
 र्मप्रारभ्यनान्यदेशं गच्छन्तीत्यर्थः एवं विधमनुष्ययुक्तेर्यज्ञेभिर्वाः एतादृशमनुष्यैर्यज्ञेर्वा वावृधेभ्यं
 वधेनीयं याजानामन्तानां पतिं स्वामिनं वः यष्टयष्टव्यसंबन्धेन युष्मदीयंतं तादृशमिन्द्रं श्रवस्य-
 यः वयमन्नकामाः सन्तः अहूमहि आह्वयामः । ह्युपतेदुडि बहुलं छन्दसीति संप्रसारणम् ॥ १८ ॥

पूर्वोक्तएव शस्त्रे एतोन्विन्द्रमित्येतौतृचौ वैकल्पिकौस्तोत्रियानुरुपौ सूत्रितश्च—एतोन्विन्द्रंस्तवामसखायःस्तुहीन्द्रंयश्वदिति ।

तयोः प्रथमा सूक्ते एकोनविंशी—

एतोन्विन्द्रंस्तवामसखायःस्तोम्यंनरम् ।

कृष्टीर्योविश्वाअभ्यस्त्येकइत् ॥ १९ ॥

एतो इति । नु । इन्द्रम् । स्तवाम् । सखायः । स्तोम्यम् ।

नरम् । कृष्टीः । यः । विश्वाः । अभि । अस्ति । एकः । इत् ॥ १९ ॥

हे सखायः समानख्याना मित्रभूतावा हे ऋत्विजः नु क्षिप्रं एतो आगच्छतैव । किमर्थं तदाह स्तोम्यं स्तोमार्हं नरं सर्वस्यनेतारं तमिन्द्रं स्तवामस्तोत्रं करवाम । यइन्द्रः एकइत्एकोसहायएवसन्न विश्वाः सर्वाः कृष्टीः शत्रुसेनाः अभ्यस्ति अभिभवति तं स्तवामेतिशेषः ॥१९ ॥

अथ विंशी—

अगोरुधायगवियेद्युक्षायदस्म्यंवचः ।

घृतात्स्वादीयोमधुनश्चवोचत ॥ २० ॥ १८ ॥

अगोरुधाय । गोइइपे । युक्षाय । दस्म्यम् । वचः । घृतात् ।

स्वादीयः । मधुनः । च । वोचत ॥ २० ॥ १८ ॥

हे ऋत्विजः अगोरुधाय गाःस्तुतीरुणद्धीति गोरुधः नगोरुध अगोरुधः तान् अविनाशयति आदरेण शृणोतीत्यर्थः तादृशाय अतएव गविये स्तोत्राणीच्छते युक्षाय दीप्यमानायेन्द्राय दस्म्यं दर्शनीयं घृतात्स्वादुतराद्वाज्यान्मधुनश्च स्वादीयः अतिशयेन स्वादुभूतं वचः स्तोत्ररूपं वाक्यं वोचत ब्रूत ऋत्विग्न्यः कृतकर्म यजमानोपि कृतवान् भवतीति यदिदमिन्द्रविषयंवचः घृतान्मधुनश्च स्वादुतरं भवत्वित्याशास्ते । तदाहभगवानाश्वलायनः—वचएवमइदं घृताच्चमधुनश्चस्वादीयोस्तिषीतिःस्वादीयोस्त्वित्येवतदाहेति ॥ २० ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीयेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

हे अध्वर्यो अध्वरस्यनेते ऋत्विक् मध्वोमदकरस्यान्धसः सोमलक्षणस्यान्नस्य मदिन्तरं
 अत्यर्थं मादयितृतमं सोमरसमेव आसिञ्च इन्द्रार्थं । अयमेवेन्द्रः स्तवतेहि स्तोत्रशक्तादिभिः
 स्तुयते खलु । कीदृशः वीरः विक्रान्तः सदावृधः सर्वदावर्धमानः स्तुतायेन्द्राय सोमोदातव्यः त-
 स्मादासिञ्चेति समन्वयः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

इन्द्रं स्थात हरीणां न किञ्चे पूर्व्यस्तुतिम् ।

उदानं शशवंसानमन्दनां ॥ १७ ॥

इन्द्रं । स्थातः । हरीणाम् । न किञ्चिः । ते । पूर्व्यस्तुतिम् ।

उत् । आनंश । शवंसा । न । अन्दनां ॥ १७ ॥

हे हरीणां स्थातः अश्वानामधिष्ठातरिन्द्र ते त्वदीयां पूर्व्यस्तुतिं पूर्वैर्ऋषिभिः कृतां स्तुति-
 मुपलक्षणं इदानीं तैः क्रियमाणामग्निस्तुतिं न किञ्चिदश्विन् शवसा बलेन उदानंश व्यामोति । अ-
 श्वव्याप्तौ लिटि अश्वोतिश्चेति नुट् छान्दसआगमः कश्चिन्नातिक्रामतीत्यर्थः । किञ्च भन्दना सर्वैः
 पार्थनीयत्वात् पूजनीयेन धनेन स्तुत्यावा त्वदीयां स्तुतिं न कश्चिदतिक्रामति त्वत्तोबलवान्धनी
 स्तुत्योवान्योनास्तीत्यर्थः ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी—

तं वो वाजानां पतिमहूमहि श्रवस्य वः ।

अप्रायुर्गिर्गुञ्जोभिर्वा वृधेन्यम् ॥ १८ ॥

तम् । वः । वाजानाम् । पतिम् । अहूमहि । श्रवस्य वः ।

अप्रायुर्गिः । गुञ्जोभिः । वृधेन्यम् ॥ १८ ॥

अप्रायुभिः कर्मण्यु अममायन्मनुष्ययुक्तेः अथवा अममत्ताएकत्रस्थित्वैवकर्मकुर्वन्ति क-
 मंपारयनान्यदेशं गच्छन्तीत्यर्थः एवं विधमनुष्ययुक्तेर्गुञ्जोभिर्गुञ्जोः एतादृशमनुष्यैर्गुञ्जोर्वा वावृधेन्यं
 वधेनीयं वाजानाम्नानां पतिं स्वामिनं वः यष्टुयष्टव्यसंग्रहेन युष्यदीयंतं तादृशमिन्द्रं श्रवस्य-
 यः ययमन्नरुमाः सन्तः अहूमहि आह्वयामः । ह्युपतेलुङि बहुलं छन्दसीति संप्रसारणम् ॥ १८ ॥

पूर्वोक्तएव शस्त्रे एतोन्विन्द्रमित्येतौवृचौ वैकल्पिकौस्तोत्रियानुरूपौ सूचितश्च-एतोन्विन्द्रंस्तवामसखायःस्तुहीन्द्रं व्यश्वदिति ।

तयोः प्रथमा सूक्ते एकोनविंशी-

एतोन्विन्द्रंस्तवामसखायःस्तोम्यंनरम् ।

ऋष्टीर्योविश्वाअभ्यस्त्येकइत् ॥ १९ ॥

एतो इति । नु । इन्द्रम् । स्तवाम् । सखायः । स्तोम्यम् ।

नरम् । ऋष्टीः । यः । विश्वाः । अभि । अस्ति । एकः । इत् ॥ १९ ॥

हे सखायः समानख्याना मित्रभूतावा हे ऋत्विजः नु क्षिप्रं एतो आगच्छतैव । किमर्थं तदाह स्तोम्यं स्तोमार्हं नरं सर्वस्यनेतारं तमिन्द्रं स्तवाम स्तोत्रं करवाम । यइन्द्रः एकइत्एको-सहायएवसन् विश्वाः सर्वाः ऋष्टीः शत्रुसेनाः अभ्यस्ति अभिभवति तं स्तवामेतिशेषः ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

अगोरुधायगविपेद्युक्षायदस्म्यंवचः ।

घृतात्स्वादीयोमधुनश्चवोचत ॥ २० ॥ १८ ॥

अगोऽरुधाय । गोऽइपे । युक्षाय । दस्म्यम् । वचः । घृतात् ।

स्वादीयः । मधुनः । च । वोचत ॥ २० ॥ १८ ॥

हे ऋत्विजः अगोरुधाय गाःस्तुतीरुणद्धीति गोरुधः नगोरुध अगोरुधः तान् अविनाशयति आदरेण श्रृणोतीत्यर्थः तादृशाय अतएव गविपे स्तोत्राणीच्छते युक्षाय दीप्यमानायेन्द्राय दस्म्यं दर्शनीयं घृतात्स्वादुतराद्वाज्यान्मधुनश्च स्वादीयः अतिशयेन स्वादुभूतं वचः स्तोत्ररूपं वाक्यं वोचत ब्रूत ऋत्विग्न्यः कृतं कर्म यजमानोपि कृतवान् भवतीति यदिदमिन्द्रविपयंवचः घृतान्मधुनश्च स्वादुतरं भवत्वित्याशास्ते । तदाह भगवानाश्वलायनः-वचएवमइदं घृताच्चमधुनश्चस्वादीयोस्तिमीतिःस्वादीयोस्त्वित्येवतदाहेति ॥ २० ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीयेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथैकविंशी-

यस्यामितानि वीर्यांश्च न राधः पर्येतवे ।
ज्योतिर्न विश्वम् अभि अस्ति दक्षिणा ॥ २१ ॥

यस्य । अमितानि । वीर्यां । न । राधः । परिंष्टुतवे ।
ज्योतिः । न । विश्वम् । अभि । अस्ति । दक्षिणा ॥ २१ ॥

यस्येन्द्रस्य वीर्यां वीर्याणि वृत्रहननादितक्षणानि सामर्थ्यानि अमितानि अस्य इय-
न्ति सामर्थ्यानि नान्यानीति परिमितानि न भवन्ति । यद्वा मीञ् हिंसायां छान्दसोह्रस्वः शत्रु-
भिरहिंसितानि भवन्ति । तथा यस्येन्द्रस्य राधोधनं न पर्येतवे शत्रुभिः परिगंतुं प्राप्तुं शक्यं न
भवति । अतएवास्पदक्षिणा धनं दानमभ्यस्ति विश्वं सर्वं स्तोतृजनं अभिभवति । तत्र दृष्टान्तः—
ज्योतिर्न ज्योतिषामयनत्वात् ज्योतिरन्तरिक्षं यथान्तरिक्षं सर्वलोकं पिधाय तिष्ठति तद्वत् स्तो-
तृजनं धनदानेन पिधत्त इत्यर्थः । यद्वा येन दत्तं धनं सर्वं शत्रुजनमभिभवति येन दत्तं धनमा-
दायासतः शत्रुनभिभवतीत्यर्थः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

स्तुहीन्द्रं व्यश्वदनुर्मिवाजिनं यमम् ।
अर्यो गयं महमानं विदाशुपे ॥ २२ ॥

स्तुहि । इन्द्रम् । व्यश्वदवत् । अनूर्मिम् । वाजिनम् । यमम् ।
अर्यः । गयम् । महमानम् । वि । दाशुपे ॥ २२ ॥

हे विश्वमनः अनूर्मि ऊर्मिहिंसाकर्मां कैश्चिदप्यहिंस्यं अथवा शत्रुभिरगंतव्यं अतएव
वाजिनं चलवन्तं यमं-स्तोतृभिः सुनियतमेतादृशमिन्द्रं स्तुहि । स्तोत्रे दृष्टान्तः—व्यश्वदवत् यथा
व्यश्वो विश्वमनसाः पिता इन्द्रमस्तौ तद्वत् स्तुहीत्यर्थः । स्तुतश्चेत् अर्यः स्वामीन्द्रः दाशुपे ह-
विर्दत्तवते यजमानाय महमानं पूज्यमानं गयं धनं यद्वा देवानां पूजायै गयं गृहं । गृहमस्ति चेत्
देवाहविभिर्गृह्यन्ते तादृशं गृहं वितरति तस्मात् त्वं धनगृहलाभाय स्तुहीत्यर्थः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

एवानूनमुपस्तुहिवैर्यश्वदशमनवम् ।

सुविद्वांसं चर्कृत्यं चरणीनाम् ॥ २३ ॥

एव । नूनम् । उप । स्तुहि । वैर्यश्व । दशमम् । नवम् ।

सुविद्वांसम् । चर्कृत्यम् । चरणीनाम् ॥ २३ ॥

हे वैर्यश्व व्यश्वस्यपुत्र विश्वमनः चर्पणीनां मनुष्याणां देहेस्थितानां नवानां प्राणानां दशमं दशसंख्यापूरकं । तत्रमन्त्रः—नववै पुरुषेप्राणामनुष्येपुर्वतमानाइन्द्रस्तेषां दशधाभवतींद्वा-
स्यात्मानं दशधाचरन्तमिति । एतादृशं अतएव नवं स्तुत्यं सुविद्वांसं अंतर्यामित्वात् सुष्टु सर्वं जान-
न्तं चर्कृत्यं भूयोभूयः कार्येषु सर्वैर्नमस्कृत्यमेवंविधमिन्द्रं एव नूनमिदानीमुपस्तुहि समीपेस्तुहि

॥२३॥

अथ चतुर्विंशी-

वेत्थाहिनिर्ऋतीनां वज्रहस्तपरिवृजम् ।

अहरहःशुन्ध्युःपरिपदांमिव ॥ २४ ॥

वेत्थ । हि । निःऋतीनाम् । वज्रहस्त । परिवृजम् ।

अहःऽअहः । शुन्ध्युः । परिपदांम्ऽइव ॥ २४ ॥

इदानीमृषिन्द्रं संबोध्यआह हे वज्रहस्त वज्रयुक्कहस्तेन्द्र निर्ऋतीनामुपद्रवकारिणां
रक्षसां परिवृजं परिवर्जनं हिरवधारणे त्वमेववेत्थ जानीषे । तत्रदृष्टान्तः—अहरहः शुन्ध्युः अ-
स्मिन्नुदितेसति ब्राह्मणा आरामीयं कर्म कृत्वा शुद्धाभवन्तीति शोभाहेतुत्वात् शुन्ध्युरादित्यः
परिपदांमिव परितः यजमानानां इव यद्वा परिपदां समानाधिकरणः परितः पततां पक्षिणां
वर्जनं स्वस्थानत्यागं अहरहः प्रतिदिवसं यथा वेत्ति उदिते सूर्ये पक्षिणः स्वस्थानं परित्यज्य
सर्वतोगच्छन्ति खलु । एवं त्वयीन्द्रे स्ववलेन प्रकाशमानेसति शत्रवः स्वपुरादि त्यक्त्वा पलायन्त
इत्यर्थः ॥ २४ ॥

अथैकविंशी-

यस्यामितानिवीर्यांश्नराधःपर्येतवे ।
ज्योतिर्नविश्वमभ्यस्तिदक्षिणा ॥ २१ ॥

यस्य । अमितानि । वीर्या । न । राधः । परिष्पृतवे ।
ज्योतिः । न । विश्वम् । अभि । आस्ति । दक्षिणा ॥ २१ ॥

यस्येन्द्रस्य वीर्यां वीर्याणि वृत्रहननादिलक्षणानि सामर्थ्यानि अमितानि अस्य इय-
न्ति सामर्थ्यानि नान्यानीति परिमितानि नभवन्ति । यद्वा मीत्र् हिंसायां छान्दसोह्रस्वः शत्रु-
भिरर्हिंसितानि भवन्ति । तथा यस्येन्द्रस्य राधोधनं न पर्येतवे शत्रुभिः परिगंतुं प्राप्तुं शक्यं न
भवति । अतएवास्यदक्षिणा धनं दानमभ्यस्ति विश्वं सर्वं स्तोतृजनं अभिभवति । तत्रदृष्टान्तः—
ज्योतिर्न ज्योतिषामयनत्वादज्योतिरन्तरिक्षं यथान्तरिक्षं सर्वलोकं पिधाय तिष्ठति तद्वत् स्तो-
तृजनं धनदानेन पिधत्तइत्यर्थः । यद्वा येन दत्तं धनं सर्वं शत्रुजनमभिभवति येनदत्तं धनमा-
दायासतः शत्रुनभिभवतीत्यर्थः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

स्तुहीन्द्रं व्यश्ववदनुर्मिवाजिनं यमम् ।
अर्योगयं महमानं विदाशुपे ॥ २२ ॥

स्तुहि । इन्द्रम् । व्यश्ववत् । अनुर्मिम् । वाजिनम् । यमम् ।
अर्यः । गयम् । महमानम् । वि । दाशुपे ॥ २२ ॥

हे विश्वमनः अनुर्मि ऊर्मिर्हिंसाकर्मा कैश्चिदप्यहिंस्यं अथवा शत्रुभिरगंतव्यं अतएव
वाजिनं मलयन्तं यमं-स्तोतृभिः सुनियन्मेतादृशमिन्द्रं स्तुहि । स्तोत्रेदृष्टान्तः—व्यश्ववत् यथा
व्यश्वोविश्वमनसः पिना इन्द्रमरतोत्र तद्वत् स्तुहीत्यर्थः । स्तुनश्चेत् अर्यः स्वामीन्द्रः दाशुपे ह-
विदत्तवते यजमानाय महमानं पूज्यमानं गयं धनं यद्वा देवानां पूजायै गयं गृहं । गृहमस्तिचेद्
देवाहविभिर्दृष्टव्यन्ते तादृशं गृहं वितरति तस्मात् त्वं धनगृहलाभाय स्तुहीत्यर्थः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

ए॒वानु॒नमु॒पस्तु॒हिवै॒यश्व॒दश॒मंन॒वम् ।

सु॒वि॒द्वांस॒च॒र्कृत्यं॒च॒रणी॑नाम् ॥ २३ ॥

ए॒व । नू॒नम् । उ॒प । स्तु॒हि । वै॒यश्व॒ । द॒श॒मम् । न॒वम् ।

सु॒वि॒द्वांस॒म् । च॒र्कृत्यं॒म् । च॒रणी॑नाम् ॥ २३ ॥

हे वैयश्व व्यश्वस्पुत्र विश्वमनः चर्षणीनां मनुष्याणां देहेस्थितानां नवानां प्राणानां दशमं दशसंख्यापूरकं । तत्रमन्त्रः—नववै पुरुषेप्राणामनुष्येपुर्वतमानाद्दन्द्रस्तेषां दशधाभवतीद्व-
स्यात्मानं दशधाचरन्तमिति । एतादृशं अतएव नवं स्तुत्यं सुविद्वांसं अंतर्यामित्वात्सुष्ठु सर्वं जान-
न्तं चर्कृत्यं भूयोभूयः कार्येषु सर्वैर्नमस्कृतं व्यमेवंविधमिन्द्रं एव नूनमिदानीमुपस्तुहि समीपेस्तुहि

॥२३॥

अथ चतुर्विंशी-

वे॒त्था॒हि॒निर्ऋ॑तीनां॒वज्र॑हस्त॒परि॒वृ॒जम् ।

अ॒हर॑हः॒शु॒न्ध्युः॒परि॒पदा॑मिव ॥ २४ ॥

वे॒त्थं । हि॒ । निःऽर्ऋ॑तीनाम् । वज्र॑हस्त । परि॒वृ॒जम् ।

अ॒हःऽअ॒हः । शु॒न्ध्युः । परि॒पदा॑मिव ॥ २४ ॥

इदानीमपिन्द्रं संबोध्यआह हे वज्रहस्त वज्रयुक्कहस्तेन्द्र निर्ऋतीनामुपद्रवकारिणां
रक्षसां परिवृजं परिवर्जनं हिरवधारणे त्वमेववेत्थ जानीषे । तत्रदृष्टान्तः—अहरहः शुन्ध्युः अ-
स्मिन्नुदितेसति ब्राह्मणा आत्मीयं कर्म कृत्वा शुद्धाभवन्तीति शोभाहेतुत्वात् शुन्ध्युरादित्यः
परिपदामिव परितः यजमानानां इव यद्वा परिपदां समानाधिकरणः परितः पततां पक्षिणां
वर्जनं स्वस्थानत्यागं अहरहः प्रतिदिवसं यथा वेत्ति उदिते सूर्ये पक्षिणः स्वस्थानं परित्यज्य
सर्वतो गच्छन्ति खलु । एवं त्वधीन्द्रे स्वबलेन प्रकाशमानेसति शत्रवः स्वपुरादि त्यक्त्वा पलायन्त
इत्यर्थः ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी-

तदिन्द्रावुआभरयेनादंसिष्टुक्त्वने ।

द्विताकुत्सायशिश्नथोनिचोदय ॥ २५ ॥ १९ ॥

तत् । इन्द्र । अवः । आ । भर । येन । दंसिष्ट । क्त्वने ।

द्विता । कुत्साय । शिश्नथः । नि । चोदय ॥ २५ ॥ १९ ॥

हे इन्द्र तदवस्तद्रक्षणमस्मभ्यमाभर हे दंसिष्ट अत्यन्तं दर्शनीय यद्वा शत्रूणामुपक्षपयित्तिन्द्र क्त्वने कर्मकुर्वति यजमानाय तदर्थं येन पालनमकृथाः तद्रक्षणमाभरेति समन्वयः । किञ्च कुत्साय कुत्सनामकाय राजर्षये द्विता द्विधा प्रकारेण शिश्नथः त्वं शत्रूनवधीः तस्मै द्वैधं पालनमकार्षीरित्यर्थः तद्रक्षणमप्यस्मभ्यं निचोदय निवारामत्यर्थं प्रेरय । यद्वा क्त्वने इति सामान्येनोक्त्वा निःशेषेण तदेवाह कुत्सायेत्यादि । शेषं पूर्ववत् ॥ २५ ॥

॥ इति पष्ठस्य द्वितीये एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

अथ षड्विंशी-

तमुत्वानूनमीमहेनव्यंदंसिष्टुसंन्यसे ।

सत्वंनोविश्वाअभिमातीःसुक्षणिः ॥ २६ ॥

तम् । ऊँ इति । त्वा । नूनम् । ईमहे । नव्यम् । दंसिष्ट ।

संन्यसे । सः । त्वम् । नः । विश्वाः । अभिमातीः । सुक्षणिः ॥ २६ ॥

हे दंसिष्ट अतिशयेन दर्शनीयेन्द्र नव्यं स्तोत्रभिः स्तोत्रव्यं तमु तादृशमेव त्वा त्वां नूनमिदानीमीमहे व्यं याचामहे । किमर्थं संन्यसे असुक्षेपणे भावेकिप् संन्यासार्थं याचामह इति शेषः । सत्तादृशस्त्वं नोस्माकं विश्वाः सर्वाअभिमातीः शत्रुसेनाः सुक्षणिः सहेः सनिः प्रत्ययः सहनशीलोभिभवनशीलोभवसि ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

यक्रक्षादंहसोमुचद्योवार्यात्ससिन्धुपु ।

यधंदासस्पन्तुविनृम्णनीनमः ॥ २७ ॥

यः । ऋक्षात् । अंहसः । मुचत् । यः । वा । आर्यात् । सप्त ।
सिन्धुपु । वधः । दासस्य । तुविन्दुम्ण । नीनमः ॥ २७ ॥

पूर्वोर्ध्वः परोक्षकृतः यइन्द्रऋक्षात् ऋन्मनुष्यान् क्षणोति क्षणोतेरौणादिकोऽप्रत्ययः
तस्माद्रक्षसोजातादंहसः पापरूपादुपद्रवान्मुचत् मुञ्चति राक्षसएनं नबाधते किंपुनस्तंहन्ती-
त्यर्थः । अपिच यइन्द्रः सप्तसिंधुपु गंगाद्यासु नदीषु यद्वा सप्त सर्पणशीलासु सिंधुषु तत्कूलेष्वि-
त्यर्थः गंगायां चोपइतिवत् । तेषु वर्तमानानां स्तोत्राणां आर्यात् धनादिकं प्रेरयेत् ऋगतिपाप-
णयोः आशीर्लिङि गुणोर्तिसंयोगाद्योरिति गुणः बहुलंछन्दसीति लिङ्यप्याडागमः । अथप्रत्य-
क्षः हे तुविन्दुम्ण बहुधनेन्द्र दासस्योपक्षपयितुरसुरस्य वधः हननसाधनमायुधं नीनमः नमय

॥२७॥

अथाष्टाविंशी-

यथावरोसुपाम्णेसुनिभ्यः आवहोरयिम् ।
व्यंश्वेभ्यःसुभगेवाजिनीवति ॥ २८ ॥

यथा । वरो इति । सुऽसाम्ने । सुनिऽभ्यः । आ । अवहः ।
रयिम् । विऽअंश्वेभ्यः । सुऽभगे । वाजिनीऽवति ॥ २८ ॥

अनेनवृत्तेन वरोदानंस्तूयते-हे वरो वरुनामकराजन् सुपाम्णे सुसाम्ने सुपामाख्यं रा-
जानं स्वपितरमुद्दिश्य तस्योत्तमलोकप्राप्त्यर्थं सनिभ्यो भिक्षमाणेभ्यो वा कोशात् आहत्य
रयिं धनं यथा पुरा अवहः प्रापितवानसि अतएवमिदानीं व्यंश्वेभ्यः व्यंश्वपुत्रेभ्योऽस्मभ्यं
धनमावह । वाजिनीवतीतिपदलिङ्गादियमुपस्था अयं वृत्तोऽप्युपस्पइति शौनकेनोक्तम्-यथा
वरोसुपाम्णइत्युत्तमस्त्वोपसस्तृचइति । हे सुभगे शोभनधनयुक्ते वाजिनीवति अन्नवति मतु-
यनुवादाथः । यद्वा वाजोवाजनं गमनमस्यास्तीति वाजिनी अन्नं तद्वति हे उपः त्वं चास्मभ्यं
धनं प्रयच्छ वरोर्वहुधनदानात्तस्य दानस्तुतिः । यदा विश्वमनाऋषिः वरुं संचोष्याह हे सुभगे
शोभनधने वाजिनीवति अन्नवति हे उपः यथा त्वं सुपाम्णे सुपामनाम्ने मम पित्रे धनं दत्वा
तेनैव सुपाम्णा सनिभ्योपाचमनेभ्यः धनं यथा प्रापितवत्यसि तेन यथा दानमकारयः एवं
महामपि धनं दत्वा व्यंश्वेभ्यः पूजां मां बहुवचनं व्यंश्वपुत्राय विश्वमनसे धनं प्रापयेति
मयापि दानं करोमि । हेवरो उपसमेवंवदेत्पृथिराह ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

आनार्थस्यदक्षिणाव्यश्वँएतुसोमिनः ।

स्थूरंचरार्धःशतवत्सहस्रवत् ॥ २९ ॥

आ । नार्थस्यं । दक्षिणा । विडअंश्वान् । एतु । सोमिनः ।

स्थूरम् । च । रार्धः । शतवत् । सहस्रवत् ॥ २९ ॥

अनया धनं ऋषिरादत्तवानित्याह नार्थस्य नरहितोनर्थः तस्यापत्यंनार्थः तस्मात्संबन्ध-
मात्रे तस्येदमित्यण् तस्य सोमिनः सोमवतोयजमानस्य यद्वा व्यश्वानां विशेषणं तादृशस्य
वरोर्दक्षिणादानं सोमवतोव्यश्वान् व्यश्वपुत्रानस्मानैतु आगच्छतु । किंच स्थूरं स्थूलं शतवत्स-
हस्रवत् शतसहस्रधनयुक्तं राधोक्तं चास्मानागच्छतु ॥ २९ ॥

अथ विंशी-

यत्त्वापृच्छादीजानःकुहयाकुहयाकृते ।

एषोअपंश्रितोवल्लोगोमतीमवतिष्ठति ॥ ३० ॥ २० ॥

यत् । त्वा । पृच्छात् । ईजानः । कुहया । कुहयाकृते । एषः ।

अपंश्रितः । वल्लः । गोऽमतीम् । अव । तिष्ठति ॥ ३० ॥ २० ॥

इदानीमुपसं संशोभ्याभिधीयते हे कुहयाकृते संवरुः कुह कुत्रतिष्ठतीत्येतदिच्छयाभिलक्ष-
णमवृत्तैर्जिज्ञासुभिः पुरस्कृते कुहशब्दात् क्यच् एतादृशे हे उपः त्वा त्वां यद्यदा कश्चित् पृच्छा-
त् पृच्छति ईजानः इष्टवान् वरुः कुहया कतिष्ठतीति यदा पृच्छति तदानीमपश्रितः सर्वैराश्रितः
यद्वा विवृतद्वारः । यदा याचमानाआगच्छन्ति तदा दौवारिका न प्रतिवधन्तीत्यर्थः तादृशः
वल्लोवरः स्वघटेनावरकः शत्रूणां यद्वा भिक्षूणां धनादिप्रदानेनावरिता एषोएषवरुः गोमतीं
एतन्नामिकां नदीं कालाध्वनोरितिद्वितीया तस्यास्तीरे अवतिष्ठतीति तदानीं त्वं कथयसि ॥३०॥

॥ इति पठस्य द्वितीये विंशोवर्गः ॥ २० ॥

तावामिति चतुर्विंशत्युचं पञ्चमं सूक्तम् अथेयमनुक्रमणिका-तावांचतुर्विंशतिर्भवाव-
रुणं दग्ग्यापास्तिसेविश्वदेव्यउपान्त्योष्णिग्गभंति । व्यश्वपुत्रोवैयश्वनामा ऋषिः पूर्ववदुष्णि-

कृच्छ्रन्दः त्रयोविंशतीऽष्णिग्गर्भा । पट्सप्तैकादशाऽष्णिग्गर्भेति तल्लक्षणोपेतत्वात् । दशम्येका-
दशीद्वादशयैवैश्वदेव्यः अवशिष्टानां मित्रावरुणौ देवता सूक्तविनियोगोलैंगिकः ।

तस्मिन्सूक्ते प्रथमा—

तावांविश्वस्यगोपादेवादेवेपुंयज्ञियां ।

ऋतावानायजसेपूतदक्षसा ॥ १ ॥

ता । वाम् । विश्वस्य । गोपा । देवा । देवेपुं । यज्ञियां ।

ऋतश्वांना । यजसे । पूतदक्षसा ॥ १ ॥

हे मित्रावरुणौ विश्वस्य सर्वस्य लोकस्य गोपा गोपायितारौ देवा देवौ द्योतनशीलौ
देवेषु मध्ये यज्ञिया यज्ञार्हौ ता तौ तादृशौ वां पुवां हविःप्रदानार्थं यजमानंभजथः अतएव हे
विश्वमनाः ऋतावाना ऋतावानौ सत्यवन्तौ यज्ञवन्तौवा पूतदक्षसा पूतदक्षसौ शुद्धवतौ । आवां
बलवन्ताविति वचनमात्रेण बलवन्तौ न भवतः । किन्तु यथार्थत्वेन सामर्थ्यवन्तौ मित्रावरुणौ
यजसे हविर्भिः पूजयसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

मित्रातनानरथ्याश्वरुणोयश्वसुक्रतुः ।

सनात्सुजातातनयाधृतव्रता ॥ २ ॥

मित्रा । तनां । न । रथ्यां । वरुणः । यः । च । सुऽक्रतुः ।

सनात् । सुऽजाता । तनया । धृतव्रता ॥ २ ॥

सुक्रतुः शोभनकर्मा योवरुणः सुकर्मा मित्रश्च मित्रावरुणौ कीदृशौ तना तन्वन्ति मुकु-
टकटकादिनेति तनानि धनानि नश्वार्थं धनानिच रथ्या रथ्यो नेतारौ । यद्वा धनानि क-
र्मणः कर्तृपक्षत्वात् प्रयच्छन्ताविति संबध्यते । तादृशौ रथ्यौ रथवन्तौ सनाच्चिरादेव सु-
जाता सुजातौ शोभनजन्मानौ तदेवाह तनया तनयो अदितेः पुत्री धृतव्रता धृतव्रती धृतक-
र्माणी तौ यजसदिति पूर्वेणसमन्वयः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तामा॒तावि॒श्ववे॑दसासु॒र्याय॑ प्रम॒हसा ।

म॒हीज॑जानादि॒तिर्ऋ॒ताव॑री ॥ ३ ॥

ता । मा॒ता । वि॒श्ववे॑दसा । अ॒सुर्या॑य । प्र॒म॒हसा ।

म॒ही । ज॒जान॑ । अदि॒तिः । ऋ॒त॒व॑री ॥ ३ ॥

अदितेस्तनयत्वमेव स्फुटयति—विश्ववेदसा विश्ववेदसौ सर्वधनौ यद्वा विश्वानि स्थावर-
जंगमात्मकानि सर्वाणि विदतुर्जानीतइति विश्ववेदसौ प्रमहसा प्रमहसौ प्रकृष्टतेजस्कौ ता तौ
तादृशौ मित्रावरुणौ मही महती ऋतावरी सत्यवती माता देवमाता अदितिः जजान जनया-
मास । किमर्थं असुर्याय असुराणां हन्त्रे बलाय असुरान्हंतुमुत्पादितवतीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

म॒हान्ता॑मि॒त्रावरु॑णास॒म्राजा॑दे॒वावसु॑रा ।

ऋ॒तावा॑नावृ॒तमाघो॑पतोवृ॒हत् ॥ ४ ॥

म॒हान्ता॑ । मि॒त्रावरु॑णा । स॒म॒राजा॑ । दे॒वौ । असु॑रा ।

ऋ॒त॒व॑नी । ऋ॒तम् । आ । घो॑प॒तः । वृ॒हत् ॥ ४ ॥

महान्ता गुणाधिक्येन महान्तौ सम्राजा सम्राजौ सम्यग्दीप्यमानौ असुरा असुरौ बलव-
न्तौ यद्वा सर्वान्तर्यामितया प्रेरकौ ऋतावानौ सत्यवन्तौ मित्रावरुणौ देवो वृहत् स्तोत्रशस्त्रादि-
ना महान्तं ऋतं यज्ञमाघोपतः स्वदीप्त्या प्रकाशयतः घुपेर्लटिरूपम् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

नपा॑ता॒शवं॑सोम॒हःसू॒नुदक्ष॑स्यसु॒क्रतू॑ ।

सु॒प्रदा॑नू॒द्वपो॑वास्त्वार्धि॒क्षितः॑ ॥ ५ ॥ २१ ॥

नपा॑ता । शवं॑सः । म॒हः । सू॒नु॒दक्षि॑ । दक्ष॑स्य । सु॒क्रतू॑ इति सु॒क्ष्रतू॑ ।

सु॒प्रदा॑नू इति सु॒प्र॒द्वानू॑ । इ॒पः । वास्तु॑ । अ॒धि । क्षि॒तः ॥ ५ ॥ २१ ॥

महोमहतः शवसोबलस्यनपाता नपातौ पौत्रौ बलेनोत्पादिताविति बलस्य पौत्रौ तादृशा दक्षस्य । दक्षवृद्धौ शीघ्रार्थेचेति दक्षोवेगः । तस्य स्तू पुत्रौ । बलाद्वेगइति तयोःपुत्रत्वं । तौ सुकृतू शोभनकर्माणौ सृपदानू प्रसूतधनादिदानौ मित्रावरुणौ इपोन्नस्य वास्तु निवासस्थाने अधि- क्षितः अधिवसतः । अधिश्रीडिति वास्तुनः कर्मसंज्ञा क्षयतेर्लटि छान्दसोविकरणस्यलुक् ॥ ५॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

अथ षष्ठी—

संयादानूनियेमथुर्दिव्याःपार्थिवीरिपः ।

नभस्वतीरावांचरन्तुष्टयः ॥ ६ ॥

सम् । या । दानूनि । येमथुः । दिव्याः । पार्थिवीः ।

इर्यः । नभस्वतीः । आ । वाम् । चरन्तु । ष्टयः ॥ ६ ॥

हे मित्रावरुणौ या यौ युवां दानूनि देयानि धनानि संयेमथुः अस्मास्तु संयच्छतं तथा दिव्यानि दिविभवानि पार्थिवीः पृथिव्यामुत्पन्नानि इपोन्नानि संयच्छतं वृष्ट्यभावे कथम- नंलभ्यतइतिचेत् तदुच्यते—नभस्वतीः उदकवत्योवृष्टयः वादृशौ वां युवां आचरन्तुपतिष्टन्तु ॥६॥

अथ सप्तमी—

अधियावृहतोदिवोर्भियूथेवपश्यतः ।

ऋतावांनासम्राजानमसेहिता ॥ ७ ॥

अधि । या । बृहतः । दिवः । अग्नि । यूथाऽइव । पश्यतः ।

ऋतऽवांना । सम्राजा । नमसे । हिता ॥ ७ ॥

या यौ मित्रावरुणौ बृहता दिवोद्योतमानान् देवानधिपश्यतः । तन्नदृष्टान्तः—यूथेव यथा वृषभः गोयूथानिरन्तुमग्निं अग्निमुत्सं पश्यति तद्वदेतौ स्वर्वाप्येणासुरान् हत्वा देवान्मोदयितुं पश्यतइत्यर्थः । कीदृशौ ऋतावाना सत्यवन्तौ सम्राजा सम्राजौ सम्पददीप्यमानौ नमसे हविये हिता हितां पियौ पश्यतइति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

ऋतावानानिपेदतुःसाम्राज्यायसुकृतं ।

धृतव्रताक्षत्रियाक्षत्रमाशतुः ॥ ८ ॥

ऋतश्वांना । नि । सेदतुः । साम्हराज्याय । सुकृतू इति सुकृतं ।

धृतश्व्रता । क्षत्रिया । क्षत्रम् । आशतुः ॥ ८ ॥

ऋतावाना ऋतावानौ सत्यवन्तौ सुकृतू शोभनकर्माणौ सुप्रज्ञौवा मित्रावरुणौ साम्राज्या-
य साम्राज्यार्थं निपीदतुः न्यसीदताम् । तथा मन्त्रः-निपसादधृतव्रतोवरुणःपस्त्यास्वा । सा-
म्राज्यायसुकृतरिति । धृतव्रता धृतव्रतौ धृतकर्माणौ क्षत्रिया क्षत्रियौ बलवन्तौ क्षत्रं व्रतमाशतुः
आनशाते व्यामृतइत्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

अक्ष्णश्चिद्रातुवित्तरानुल्वणेनचक्षसा ।

निचिन्मिपन्तानिचिरानिचिक्यतुः ॥ ९ ॥

अक्ष्णः । चित् । गातुवित्तरा । अनुल्वणेन । चक्षसा ।

नि । चित् । मिपन्ता । निचिरा । नि । चिक्यतुः ॥ ९ ॥

अक्ष्णश्चिद् चक्षुषोपि पूर्वं गातुवित्तरा गातुवित्तरौ अतिशयेन मार्गवेत्तारौ यद्वा गातु-
वित्तरौ गातु गमनशीलं प्राणिजातं चक्षुषोपि पूर्वं वेत्तारौ मित्रावरुणौ कीदृशौ निमिपन्ता
निमिपन्तौ सर्वमुन्नेपयन्तौ स्वस्वकर्मणि निचिरा नितरां चिरंतनौ तौ अनुल्वणेन उल्वणमिति
दुःसहमग्नेस्तेजः तद्वद् दुःसहेन चक्षसाहोरात्रयोर्व्याप्तेन तेजसैव निचिक्यतुः पूजितौ बभूवतुः ।
चिद्वधारणे ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

उतनोदिव्यदितिरुरुप्यतानासत्या ।

उरुप्यन्तुमरुनोवृद्धशंसः ॥ १० ॥ २२ ॥

उत । नः । देवी । अदितिः । उरुप्यताम् । नासत्या ।

उरुप्यन्तु । मरुतः । वृद्धश्रवसः ॥ १० ॥ २२ ॥

उतापिच देवी द्योतनशीला अदितिर्मित्रावरुणयोर्माता नोस्मान्रक्षतु नासत्या नासत्यौ असत्यमनयोर्नास्तीति नासत्यौ अश्विनौच उरुप्यतां रक्षतां । उरुप्यतिः कंडूादिः वृद्धश्रवसः वृद्धवेगा अतिशयेन वेगवन्तइत्यर्थः यद्वा वर्धनशीलहविलेक्षणान्नोपेताः मरुतः उरुप्यन्तु अस्मान्पालयन्तु ॥ १० ॥

॥ इति पष्ठस्य द्वितीये द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

अथैकादशी—

तेनोनावमुरुप्यतदिवानक्तंसुदानवः ।

अरिप्यन्तोनिपायुभिःसचेमहि ॥ ११ ॥

ते । नः । नावम् । उरुप्यत । दिवा । नक्तम् । सुदानवः ।

अरिप्यन्तः । नि । पायुभिः । सचेमहि ॥ ११ ॥

हे सुदानवः शोभनदानामरुतः अरिप्यन्तः केनाप्यर्हिंसिताः ते तादृशायुयं नोस्मदीयां नावं यज्ञियां नावं दिवानक्तंच उरुप्यत पालयत । ततोवयं पायुभिर्युष्मदीयैः पालनैः निसचेमहि नितरां समवेताभवेम ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

अघ्नतेविष्णवेव्यमरिप्यन्तःसुदानवे ।

श्रुधिस्वयावन्तिस्सिन्धोपूर्वाचित्तये ॥ १२ ॥

अघ्नते । विष्णवे । व्यम् । अरिप्यन्तः । सुदानवे । श्रुधि ।

स्वध्यावन् । सिन्धो इति । पूर्वाचित्तये ॥ १२ ॥

पूर्वोर्ध्वंः परोक्षरुतः अरिप्यन्तःपालनवत्वात् केनाप्यवाधितावयं अघ्नते स्तोतृणां यष्टृणां चाहंसिकाय सुदानवे शोभनदानाय विष्णवे स्वमहत्त्वेन सर्वव्यापकाय एतन्नामकाय देवाय स्तुतिं कुर्मः । अथ प्रत्यक्षः हे स्वयावन् स्वयमेवासहायः सन् दिवि संग्रामेवा यातीति स्वयावन्

सिन्धो स्तोतृन् प्रति धनानां स्पन्दनशील विष्णो पूर्वचित्तये चित्तिः कर्म मद्धान्तरेपि तथाश्रव-
णात् । साचित्तिभिर्निहिचकारमर्त्यमिति । पूर्वं प्रारब्धकर्मणे यजमानाय तदर्थं श्रुधि अस्माभिः
क्रियमाणां स्तुतिं त्वं शृणु ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

तद्वार्थवृणीमहेवरिष्ठंगोपयत्यम् ।

मित्रोयत्पान्तिवरुणोयदर्यमा ॥ १३ ॥

तत् । वार्यम् । वृणीमहे । वरिष्ठम् । गोपयत्यम् । मित्रः । यत् ।
पान्ति । वरुणः । यत् । अर्यमा ॥ १३ ॥

वरिष्ठं उरुतरं गोपयत्यं सर्वेषां रक्षकं सर्वैः पालनीयं वा वार्यं सर्वैर्वननीयं तद्धनं वृणी-
महे वयं संभजामहे । यद्धनं मित्रः सर्वेषां मित्रभूतः वरुणः शत्रूणां वारयिता अर्यमा सर्वदाग-
च्छन् एतन्नामकास्त्रयोदेवाः पाति पालयन्ति तद्धनं वृणीमहे अस्मदीयस्य धनस्य रक्षकाभवन्ती-
त्यर्थः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

उत नुःसिन्धुरपांतन्मरुतस्तदश्विनां ।

इन्द्रोविष्णुर्मीढ्वांसःसजोपसः १४ ॥

उत । नुः । सिन्धुः । अपाम् । तत् । मरुतः । तत् । अश्विनां ।
इन्द्रः । विष्णुः । मीढ्वांसः । सजोपसः ॥ १४ ॥

पुनरपि धनरक्षणमेवाशास्ते उतापिच अपामुदकानां सिन्धुः स्पन्दनशीलः पर्जन्यः नो-
स्मदीयं तद्धनं रक्षतु तदेव मरुतश्च पालयन्तु अश्विना अश्विनौ देवी तद्धनं पालयताम् । तथा
इन्द्रोविष्णुश्च मीढ्वांसः कामानां सेत्कारएते सर्वदेवाः सजोपसः संगताः संतः अस्मदीयं धनं
रक्षन्तु एतेदेवा अस्मभ्यं धनं दत्त्वा पालयन्त्वित्यर्थः ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

तेहिष्मावनुपोनरोभिमातिकर्यस्यचित् ।

तिग्मंनक्षोदःप्रतिघ्नन्तिभूर्णयः ॥ १५ ॥ २३ ॥

ते । हि । स्म । वनुषः । नरः । अभिऽमातिम् । कर्यस्य ।
चित् । तिग्मम् । न । क्षोदः । प्रतिऽघ्नन्ति । भूर्णयः ॥ १५ ॥ २३ ॥

वनुषः वननीयाः संभजनीयाः नरो नेतारस्तेहिष्म तेखलु देवाः भूर्णयः क्षिप्रगमनाः सन्तः कयस्यचित्कस्यचिच्छत्रोरभिमातिमभिमानं प्रतिघ्नन्ति प्रतिकूलं यथाभवति तथा हिंसन्ति । तत्रदृष्टान्तः—तिग्मं यथा तिग्मं तीक्ष्णं जवेन गच्छत् क्षोदः उदकं अग्रतः स्थितं वृक्षमुन्मूलयति तद्वत् तस्याभिमानं घ्नन्तीत्यर्थः ॥ १५ ॥

॥ इति पष्ठस्य द्वितीये त्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

अथ षोडशी-

अयमेकंइत्थापुरूरुचंप्रेचिविशपतिः ।

तस्यैवतान्यनुवश्रामसि ॥ १६ ॥

अयम् । एकः । इत्था । पुरू । उरु । चप्रे । वि । विशपतिः ।
तस्यै । वतानि । अनु । वः । चरामसि ॥ १६ ॥

मित्रस्य कर्माण्याह विशपतिः विशां पालयिता अनयोर्मित्रावरुणयोरेकः अयं मित्रः पुरूरु पुरूणि महूनिच उरु उरूणिच द्रव्याणि इत्था इत्थं विचप्रे स्वतेजसा पश्यति तस्य मित्रस्य वतानि कर्माणि बोयुष्मदर्थं अनुचरामसि अनुचरामः कुर्मइत्यर्थः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

अनुपूर्वाण्योक्त्वासाभ्राज्यस्यसश्विम ।

मित्रस्यैवतावरुणस्यदीर्घश्रुत् ॥ १७ ॥

अनुं । पूर्वाणि । ओक्व्यां । साम्हराज्यस्यं । सृश्विमम् ।
मित्रस्यं । व्रता । वरुणस्य । दीर्घंश्रुत् ॥ १७ ॥

साम्राज्यस्य साम्राज्योभावः साम्राज्यं साम्राज्यमस्यास्तीति साम्राज्यः अर्थादिभ्यइत्य-
च् प्रथमः साम्राज्यवतोवरुणस्य पूर्वाणि पुरातनानि ओक्व्या ओकोगृहं तस्मै हितानि
कर्माणि वयं सश्विम । सश्वतिर्गतिकर्मा लितिरूपं द्विवचनस्य छन्दसिविकल्पितत्वाद्ब्रह्मवच-
नाभावः । तदेवाह मित्रस्य व्रता व्रतानि कर्माणिच दीर्घंश्रुत् सुपांसुलुगिति षष्ठ्यालुक् दीर्घंश्रु-
तः अतिशयेन प्रसिद्धस्य वर्णस्य व्रतानिवा सश्वमेति ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

परि॒यो॒र॒श्मि॒ना॒दि॒वो॒न्ता॒न्म॒मे॒पृ॒थि॒व्याः ।
उ॒भे॒आ॒प॒प्रौ॒रो॒द॒सी॒म॒हि॒त्वा ॥ १८ ॥

परि । यः । रश्मिनां । दिवः । अन्तान् । ममे । पृथिव्याः ।
उभे इति । आ । प्रप्रौ । रोदसी इति । महित्वा ॥ १८ ॥

योमिन्नः दिवः पृथिव्याः द्यावापृथिव्योरन्तान् अन्तरान् रश्मिना स्वतेजसा परिममे प-
रिमिनोति तयोः पर्यन्तान् स्वरश्मिना भासयतीत्यर्थः । सएव उभेरोदसी द्यावापृथिव्यौ महित्वा
स्वमहिम्ना आपप्रे आसमन्तात्पूरयति ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी—

उ॒दु॒ष्य॒श॒र॒णे॒दि॒वो॒ज्यो॒ति॒र्य॒स्तु॒सूर्यः ।
अ॒ग्नि॒र्न॒शु॒क्रः॒सं॒मि॒धा॒न॒आ॒हु॒तः ॥ १९ ॥

उत् । ऊं इति । स्यः । शरणे । दिवः । ज्योतिः । अद्यंस्तु ।
सूर्यः । अग्निः । न । शुक्रः । समद्धधानः । आहुतः ॥ १९ ॥

स्यंः शुवोर्षः सुदृ सर्वस्यमेरकः स्यः समिधोवरुणश्च दिवोद्योतमानस्यादित्यस्य शरणे
स्थाने नभसि ज्योतिरात्मीयं तेजः उदयंस्त उदयच्छति ऊर्ध्वगमयति सर्वत्र विस्तारयतीत्यर्थः ।
यमेतदितिरूपं । ततः सः अग्निर्न शुक्रः अग्निरिव दीप्यमानः समिधानः हविर्भिः समिध्यमानः
आहुतः सर्वैराहुतस्तिष्ठति ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

वच्चोदीर्घप्रसन्ननीशेवाजस्यगोमतः ।

ईशेहिपित्वोविपस्यदावने ॥ २० ॥ २४ ॥

वचः । दीर्घप्रसन्नानि । ईशे । वाजस्य । गोमतः ।

ईशे । हि । पित्वः । अविपस्य । दावने ॥ २० ॥ २४ ॥

हे स्तोतः दीर्घप्रसन्नानि दीर्घं प्रततं विस्तृतं सन्न सदनं यस्मिन्यज्ञे वचः पि-
त्रं वरुणं च स्तुहि वक्त्रेऽद्यडागमः । सवरुणः गोमतः पशुमतः वाजस्यान्नस्य ईशे ईद्रे
स्वामीभवति । केवलं स्वामी न भवति किन्तु अविपस्य महतः प्रीतिकारिणः पित्वोन्नस्य
दावने दानायच ईशे समर्थोभवति ये स्तोत्रं कुर्वन्ति तेषोन्नं ददातीत्यर्थः ॥ २० ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये चतुर्विंशोवर्गः ॥२४॥

अथैकाविंशी-

तत्सूर्यरोदसीउभेदोपावस्तोरुपब्रुवे ।

भोजेष्वस्मान्अभ्युच्चरसदा ॥ २१ ॥

तत् । सूर्यम् । रोदसी इति । उभे इति । दोपा । वस्तोः ।

उप । ब्रुवे । भोजेषु । अस्मान् । अजि । उत् । चर । सदा ॥ २१ ॥

सूर्यं सुवीर्यं तव वारुणं मैत्रश्च तेजः उभे रोदसी यावापृथिव्यौ च । दोपा. सुपां-
सुदुगिति द्वितीयायालुक् कात्वाध्वनोरितिद्वितीया । रात्रौ वस्तोः अहनि चाहमुपब्रुवे उ-
पस्तौमि त्वं स्तुयमानोवरुणः भोजेषु दातृष्वस्मान् सदाभ्युच्चर सर्वदाभिमुखं परैर्य दा-
तृष्वेतेषां दानेष्वस्मान् पुरोभाविनः कुर्वित्यर्थः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

ऋञ्चमुक्षण्यायनेरजतंहरयाणे ।

रथंपुक्तमंसनामसुपामणि ॥ २२ ॥

ऋज्वम् । उक्षण्यायने । रजतम् । हरयाणे ।

रथम् । युक्तम् । असनाम् । सुक्षसामनि ॥ २२ ॥

सुपाम्णः पुत्रोवरुर्नामराजा सयद्दानं प्रादाद्विश्वमनसे तदसौ विश्वमनाऋपिरनया-
चष्टे उक्षण्यायने उक्षनामाकश्विद्वरोः पूर्वजः तस्य गोत्रापत्ये । उक्षणशब्दात् ष्यः तदन्ता-
त् फक् प्रत्ययः एतौ छान्दसौ वृद्धयभावोपि संज्ञापूर्वकोविधिरनित्यइतिनभवति । तस्य गो-
त्रापत्ये हरयाणे शत्रुजीवितैश्वर्यादि हरणशीले याने एतादृशे सुपामणि बहुवत्पितृशब्दे-
न पुत्रोभिधीयते सुपाम्णः पुत्रे वरो राजनि ददति सति किमभूत् ऋजं ऋजुगामिनं रज-
तं रजतमयं रजतसदृशं वा युक्तं अश्वाभ्यांयुक्तं रथमसनाम एतेषां मित्रादीनां प्रसादा-
द्वयं संभ्रकवन्तोऽब्धवन्तोभूम ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

तामेअश्व्यानांहरिणांनितोशाना ।

उतोनुकृत्व्यानांनृवाहसा ॥ २३ ॥

ता । मे । अश्व्यानाम् । हरिणाम् । नितोशाना ।

उतो इति । नु । कृत्व्यानाम् । नृवाहसा ॥ २३ ॥

ऋषिः प्रतिगृहीतावश्वावाह हरिणां हरितवर्णानामश्व्यानामश्वसंधानां मध्ये नितो-
शाना नितोशनौ तोशतिहिंसाकर्मा शत्रूणामत्यन्तं बाधकतौ उतो अपिच कृत्व्यानां युद्ध-
कर्मणि कुशलानांच कुशलमिति बाधकौ नृवाहसा नृवाहसौ आयुधनेतृणां मनुष्याणां बोद्धारौ
ता तावश्वौ मे मसं नु क्षिप्रं सौपाम्णेन वरुणा दत्तौ भवेतम् ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

स्मदंजीशूकशावन्ताविप्रानविष्टयामती ।

महोवाजिनावर्वन्तासर्चासनम् ॥ २४ ॥ २५ ॥

स्मदंजीशू इति स्मत्इअंजीशू । कशावन्ता । विप्रा । नविष्टया ।

मती । महः । वाजिनौ । अर्वन्ता । सर्चा । असन्म् ॥ २४ ॥ २५ ॥

ऋषिरिदानीं तावश्वावग्रहीपमित्याह स्मदभीशु स्मद सुमद उकारलोपश्छान्दसः शोभन-
नरञ्जुयुक्तौ यद्वा शोभनस्वशरीरकान्ती कशावन्ता कशावन्तौ कशायुक्तौ विषा विप्रो मेधा-
विनामुचितौ मेधावी स्तोता यथा स्तुत्यं देवं स्तुतिभिः प्रीणयति तद्वद सन्तोपकौ महोमहत्तः
सौषाम्णस्य वरोः संबन्धिनौ वाजिनौ शीघ्रगमनवन्तौ अर्वन्ता अर्वन्तौ द्वावश्वौ सचासह युग-
पदेव नविष्टया नवतरया मती मत्या स्तुत्या मित्रादीन् स्तुवन् असनं विश्वमना अहं समभजं
मत्यग्रहीपमित्यर्थः ॥ २४ ॥

॥ इति पठस्य द्वितीये पञ्चविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

युवोरुष्विति पंचविंशत्युचं पष्ठं सूक्तं । अत्रानुक्रमणिका—युवोःपञ्चाधिका व्यश्वोवांगि-
रसआश्विनं विश्याद्यावायव्यास्तपूर्वाश्वत्सोर्गायत्र्योन्त्येकविंशौच विंशयनुष्टुबिति । आंगिरसौ
व्यश्व्यौ वैयश्वो विश्वमनावाक्रपिः षोडश्याद्याश्वत्सोर्गायत्र्यः विंशयनुष्टुप एकविंशीपञ्चविंशी-
च गायत्र्यौ शिष्टाः पूर्ववदुष्णिहः अश्विनौ देवता विश्याद्याः पञ्चर्चोवायुदेवताकाः पातरनुवा-
केआश्विनेक्रतावुष्णिहेछन्दस्याश्विनशस्त्रेचादितः पञ्चदशर्चः सूत्रितञ्च—युवोरुपूरथंहवइति
पञ्चदशेत्तयौष्णिहमिति ।

तत्र मथमा—

युवोरुपूरथंहवेसधस्तुत्यायसूरिपुं ।

अतूर्तदक्षावृषणावृषण्वसू ॥ १ ॥

युवोः । ऊँ इति । सु । रथम् । हवे । सधस्तुत्याय । सूरिपुं ।

अतूर्तदक्षा । वृषणा । वृषण्वसू इति वृषण्वसू ॥ १ ॥

हे अतूर्तदक्षा तृष्वनतरणयोरित्यस्यनिष्ठायां नसनेतिसूत्रेणनिपातितः परैरहिंसितव-
टौ वृषणा वृषणौ कामानां सेकारौ अतरव वृषण्वसू वृषणशीलधनवन्तौ अश्विनौ युवोर्यु-
वयोरथं सुहुवे सुष्टु स्तोत्रादिभिराह्वयामि । किमर्थं सूरिपु प्राज्ञेषु स्तोत्रेषु मध्ये सधस्तुत्याय
स्तौतेर्भावेक्यस्य सहभवन्तौ स्तोतुं तस्माद्युवयोः शीघ्रगत्यै मुष्मद्रूपमनाधनरथमेवाह्वयामि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

युवंवरोसुषाम्णेमहेतनेनासत्या ।

अवोभिर्याथोवृषणावृषण्वसू ॥ २ ॥

युवम् । व॒रो इति । सु॒क्ष्मा॒ग्ने । म॒हे । तने । ना॒स॒त्या ।

अवः॑ऽभिः । या॒थः । वृ॒प॒णा । वृ॒प॒ण्व॒सू इति वृपण्वसू ॥ २ ॥

ऋषिर्वरुंराजानं संबोध्य आह हे नासत्या नासत्यौ न विद्यते असत्यमनयोरिति नासत्यौ वृपणा कामानां वर्षितारौ वृपण्वसू वर्षणशीलवसुमन्तौ अश्विनौ युवं युवां सुपाण्णे सुपामाख्यराज्ञे मम पित्रे अस्मै महे महते तने तनोतीतितनं धनं धनाय । क्रियार्थोपपदस्येति चतुर्थी तस्मै धनं दातुं पुरा यथा आगच्छतम् तद्वन्मत्स्यमपि धनं दातुं अवोभिः पालनैः सह याथः युवाभायातमिति । हे वरो वरुनामकराजन्नेवं ब्रूहीतिऋषिर्वदति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तावा॑म॒द्य॒ह्वाम॒हे॒हृव्ये॑भिर्वा॒जिनी॑वसू ।

पूर्वा॑रि॒प॒इ॒पय॑न्तावति॒क्षपः॑ ॥ ३ ॥

ता । वा॒म् । अ॒द्य । ह॒वा॒म॒हे । हृ॒व्ये॑भिः । वा॒जि॒नी॒व॒सू इति

वाजिनीवसू । पूर्वाः । इ॒पः । इ॒पय॑न्तौ । आ॒ति । क्ष॒पः ॥ ३ ॥

हे वाजिनीवसू अन्नयुक्तधनवन्तावश्विनौ पूर्वाः बहूनि इपोन्नानि इपयन्तौ इप इच्छायां इच्छन्तौ ता तौ प्रसिद्धौ वां युवां अद्यास्मिन्यागदिने अतिक्षपः क्षपायाअतिक्रमे उपःकाटे इत्यर्थः तस्मिन्नुपःकाटे हृव्येभिर्हविर्लक्षणैरन्नेः सह वयं ह्वामहे आह्वयामः आश्विनशस्त्रस्य तत्र शस्यमानत्वाद्दुपःकाटएवाह यागइत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आवा॑वा॒हि॒ष्टो॒अश्वि॑ना॒रथो॑यातुश्रुतो॒नर॑ ।

उप॑स्तोमा॒न्तुर॑स्य॒दर्श॑थः॒श्रिये॑ ॥ ४ ॥

आ । वा॒म् । वा॒हि॒ष्टः । अ॒श्वि॒ना । रथः । या॒तु । श्रुतः ।

न॒रा । उ॒प । स्तोमा॑न् । तु॒रस्य॑ । दर्श॑थः । श्रि॒ये ॥ ४ ॥

हे नरा सर्वस्य नेतारौ अश्विना अश्विनौ वां युवयोः वाहिष्ठोवोद्धृतमः श्रुतोविश्रुतः सर्वत्रप्रसिद्धोरथः आयातु अस्मदीयं यज्ञं प्रायागच्छतु तेन रथेन युवामागत्य तुरस्य क्षिप्रं स्तोत्रं कुर्वतस्तस्य स्तोमान् त्रिवृतश्वदशादि स्तोमान् श्रिये तस्यैश्वर्यंपदानाय उपदर्शयः पश्यविज्ञानकर्मा जानीतं । दशोर्लङ्घि व्यत्ययेनानादेशः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

जुहुराणाचिदश्विनामन्येथां वृषण्वसू ।

युवंहिरुद्रापर्यथोअतिद्विपः ॥ ५ ॥ २६ ॥

जुहुराणा । चित् । अश्विना । आ । मन्येथाम् । वृषण्वसू इति वृषण्वसू । युवम् । हि । रुद्रा । पर्यथः । अति । द्विपः ॥ ५ ॥ २६ ॥

हे वृषण्वसू वर्षणशीलधनवन्तौ अश्विना अश्विनौ जुहुराणा चित् हृत्काकौटित्ये हुत्तः सनोत्तुक् छलोपश्वेत्यानचूपत्ययः कुटिलान्कर्मविघ्नकारिणः मायाविनः शत्रूना आभिमुख्येन मन्येथाम् जानीतम् । ततः हे रुद्राः संयामे रोदनशीलौ रुदन्तौवा अश्विनौ युवं हिरवधारणे युवामेव द्विषोद्वेषकारिणः तान् शत्रून् अतिपर्यथः अतीत्य संकेशयतं हतमित्यर्थः । पृषु हिंसासंक्लेशानयोरिति भौवादिकः ॥ ५ ॥

॥ इति पष्ठस्य द्वितीये पङ्क्तिशोवर्गः ॥ २६ ॥

अथ षष्ठी-

दस्नाहिविश्वमानुषड्यभूमिः परिदीर्यथः ।

धियमज्जिन्वामधुवर्णाशुभस्पती ॥ ६ ॥

दस्ना । हि । विश्वम् । आनुषक् । मधुऽभिः । परिदीर्यथः ।

धियमज्जिन्वा । मधुवर्णा । शुभः । पती इति । ६ ॥

दस्ना दस्यो सर्वदंशनीयो यद्वा दस्युपक्षये शत्रूणामुपक्षपयितारौ अश्विनौ कीदृशौ धियंजिन्वा धियं जिन्वौ जिविः प्रीणनार्थः कर्माणि प्रीणयन्तौ मधुवर्णा मधुवर्णौ सर्वेषां मादनशीलशरीरकान्तौ ये युवयोः रूपं पश्यन्ति ते तत्रैव हृष्टाभवन्तोत्यर्थः तादृशौ शुभस्पती उदकस्यपालयिता-

अथ नवमी-

व॒यं॒हिवां॒ह॒वाम॒ह॒उक्ष॒ण्यन्तो॒व्यश्व॒वत् ।
सु॒म॒तिभि॒रुप॑वि॒प्रावि॒हाग॑तम् ॥ ९ ॥

व॒यम् । हि । वा॒म् । ह॒वाम॑हे । उ॒क्ष॒ण्यन्तः॑ । व्य॒श्व॒वत् ।
सु॒म॒तिभिः॑ । उप॑ । वि॒प्रौ । इ॒ह । आ । ग॒तम् ॥ ९ ॥

उक्षण्यन्तः धनादिसेकारावात्मनइच्छन्तोवयं वांहि धनादीनां प्रचारौ युवामेव हवामहे तद्वाभार्थमाह्वयामः । तत्रदृष्टान्तः-व्यश्ववद यथास्माकंपिता युवामेव स्तुत्वा धनमलभत तद्वद हे विप्रा मेघाविनौ अश्विनौ सुमतिभिः अस्माभिः क्रियमाणैः कल्पाणैः स्तोत्रैः सह । यद्वा सुमतिभिः शोभनाभिरनुग्रहबुद्धिभिः सह इहास्मिन्यागदिने उपागतम् उपागच्छतम् ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

अ॒श्विना॒सृपे॑स्तु॒हिकु॑वित्ते॒श्रव॑तो॒हव॑म् ।
ने॒दी॒यसः॑ कू॒ळया॑तः॒पणी॑रुत ॥ १० ॥ २७ ॥

अ॒श्विना॑ । सु । ऋ॒पे । स्तु॒हि । कु॒वित् । ते॑ । श्रव॑तः । हव॑म् ।
ने॒दी॒यसः॑ । कू॒ळया॑तः । प॒णीन् । उ॒त ॥ १० ॥ २७ ॥

हे ऋपे विश्वमनः अश्विना अश्विनौ देवौ सुष्टुहि शोभनं स्तुहि ततस्तावश्विनौ ते स्तो-
तुस्तव ह्यमाह्वानं कुवित् कुविदिति बहुनाम बहुवारं श्रवतः शृणुतम् श्रुश्रवणे लेट्यडागमः ।
एवं त्वयास्तुतावश्विनौ नेदीयसः अन्तिकतमान् शत्रुकूळयातः हिंस्ताम् । उतापिच पणीनितन्ना-
मकान् अंगिरोगवामपनेतृनुसुरानपिहिंस्तां । कुडिदाहे ष्यन्तस्य लेट्यडागमः ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

अथैकादशी-

वै॒प॒श्वस्य॑श्रु॒तं न॒रोतो॑मे॒अ॒स्पवे॑दथः ।
स॒जो॑प॒साव॑रु॒णोमि॒त्रोअ॑र्प॒मा ॥ ११ ॥

रौ तादृशौ युवां मक्षुभिः शीघ्रगमनैरश्वैः आनुपक् अनुपक्तं यथाभवति तथा विश्वं ऋत्विग्भि-
र्हविर्भिश्च व्यातं हिरवधारणे अस्मदीयं यज्ञमेव प्रति परिदीयथः दीयतिर्गतिकर्मा परितआग-
च्छतम् ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

उपनोद्यातमश्विनारायाविश्वपुपांसह ।
मघवानासुवीरावनपच्युता ॥ ७ ॥

उप । नः । यातम् । अश्विना । राया । विश्वपुपा ।
सह । मघवाना । सुवीरौ । अनपच्युता ॥ ७ ॥

हे अश्विना अश्विनौ विश्वपुपा विश्वस्य सर्वस्य पोषकेण राया धनेनसह नोस्मदीयं
यज्ञमुपयातं उपागच्छतम् यज्ञमागत्य धनमस्मभ्यंमयच्छतमितिभावः । किमनयोर्धनमस्तीत्य-
तआह—मघवाना मघवानौ मंहनीयधनवन्तौ सुवीरौ शोभनसामर्थ्योपेतौ । यद्वा वीराः समर्थाः
शत्रवः तद्वन्तौ । तथापि अनपच्युता तैरपच्यावनीयौ न भवतः । तौ यज्ञं प्रत्यागच्छतम् ॥७॥

अथाष्टमी—

आमेअस्यप्रतीव्यमिन्द्रनासत्यागतम् ।
देवादेवेभिस्यसचनस्तमा ॥ ८ ॥

आ । मे । अस्य । प्रतीव्यम् । इन्द्रनासत्या । गतम् ।
देवा । देवेभिः । अस्य । सचनःस्तमा ॥ ८ ॥

हे इन्द्रनासत्या इन्द्राश्विनौ देवा देवौ सचनस्तमा पचसमवाये कृत्यत्युटइति कर्मणि
त्युट् अविशयेन सर्वैः समवेतव्यौ सेव्यमानौ युवां प्रतीव्यं वीगत्यादिषु अधिकरणे औणा-
दिकःक्लिप् प्रतिशब्दस्य धोन्साथोस्ति पुनःपुनर्विद्यन्ति भक्षयन्ति हवींषि देवाअत्रेति प्रतीव्यो-
यज्ञः तं अस्य पुरोर्वानं मे ममसंबन्धिनं यज्ञं अद्यास्मिन्दिने देवेभिर्देवैः सार्धमागतमागच्छत-
म् । यद्वा मे ममास्वक्रियमाणस्य स्तोत्रस्य प्रतीव्यं प्रतिगतं यथाभवति तथा आभिमुख्येना-
यातम् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

व्यं॒हिवां॒हवां॒मह॒उक्ष॒ण्यन्तो॑व्य॒श्ववत् ।
सु॒म॒तिभि॒रुप॒विप्रा॒विहा॒गतम् ॥ ९ ॥

व्य॒म् । हि॒ । वा॒म् । ह॒वां॒महे॒ । उ॒क्ष॒ण्यन्तः॑ । व्य॒श्व॒वत् ।
सु॒म॒ति॒भिः । उ॒प॒ । वि॒प्रौ॒ । इ॒ह । आ॒ । ग॒तम् ॥ ९ ॥

उक्षण्यन्तः धनादिसेकारावात्मनइच्छन्तोवयं वांहि धनादीनां प्रत्तारौ युवामेव हवामहे
तल्लाभार्थमाह्वयामः । तत्रदृष्टान्तः-व्यश्ववत् यथास्माकंपिता युवामेव स्तुत्वा धनमलभत तद्वत् ।
हे विप्रा मेधाविनौ अश्विनौ सुमतिभिः अस्माभिः क्रियमाणैः कल्याणैः स्तोत्रैः सह । यद्वा
सुमतिभिः शोभनाभिरनुग्रहबुद्धिभिः सह इहास्मिन्यागदिने उपागतम् उपागच्छतम् ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

अ॒श्विना॒स्तृ॒पेस्तु॒हिकु॒वित्ते॒श्रव॑तो॒हव॑म् ।
ने॒दी॒यसः॑ कू॒ळ्या॒तः प॒र्णी॒रुत ॥ १० ॥ २७ ॥

अ॒श्विना॑ । सु॒ । ऋ॒पे॒ । तु॒हि॒ । कु॒वित् । ते॒ । श्र॒व॑तः । ह॒व॑म् ।
ने॒दी॒यसः॑ । कू॒ळ्या॒तः । प॒र्णी॒न् । उ॒त ॥ १० ॥ २७ ॥

हे ऋपे विश्वमनः अश्विना अश्विनौ देवौ सुष्टुहि शोभनं स्तुहि ततस्तावश्विनौ ते स्तो-
तुस्तव हवमाह्वानं कुवित् कुविदिति बहुनाम बहुवारं श्रवतः शृणुतम् श्रुश्रवणे सेट्यडागमः ।
एवं त्वयास्तुतावश्विनौ नेदीयसः अन्तिकतमान् शत्रुकूळ्यातः हिंस्ताम् । उतापिच पर्णितना-
मकान् अंगिरोगवामपनेतूनसुरानपि हिंस्तां । कुडिदाहे ष्यन्तस्य सेट्यडागमः ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

अथैकादशी-

वै॒य॒श्वस्य॑श्रु॒तंन॒रोतो॑मे॒अ॒स्पवे॑दथः ।
स॒जो॒र्षसा॒वरु॑णो॒मित्रो॑र्अ॒र्षमा ॥ ११ ॥

वैयश्वस्यं । श्रुतम् । नरा । उतो इति । मे । अस्य । वेदथः ।
सजोपसा । वरुणः । मित्रः । अर्यमा ॥ ११ ॥

हे नरा नेतारावश्विनो वैयश्वस्य व्यश्वपुत्रस्य विश्वमनसोममाह्वानंश्रुतं शृणुतम् । उतो अपिच मे मदीयमस्य तदाह्वानं वेदथः आत्मीयतया जानीथः । अथ वरुणो मित्रः मित्रावरुणौच सजोपसा संगतौ सन्तौ अर्यमा एतन्नामकोदेवश्च मदीयमाह्वानं श्रुत्वा मह्यं धनादिकं प्रयच्छन्तु ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

युवादत्तस्यधिष्ण्यायुवानीतस्यसूरिभिः ।
अहरहर्हृषणा मह्यं शिक्षतम् ॥ १२ ॥

युवादत्तस्य । धिष्ण्या । युवाऽनीतस्य । सूरिभिः ।
अहःऽअहः । वृषणा । मह्यम् । शिक्षतम् ॥ १२ ॥

हे धिष्ण्या धिष्ण्यो धिष्णाहो स्तुतौ वृषणा वृषणौ कामानां सेकारौ अश्विनौ सूरिभिः सुपांसुपोभवन्तीति चतुर्थ्यास्तृतीया सूरिभ्यः स्तोत्रभ्यो युवादत्तस्य युवाभ्यां यत् स्तोत्रभ्यो दीयते तत् । तथा युवानीतस्य युवाभ्यां यत् स्तोत्रभ्योनीयते तच्च धनादिकं अहरहः अहन्यहनि मत्स्यं विश्वमनसो स्तोत्रं कुर्याणाय युवां शिक्षतं प्रयच्छतम् ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

योवायज्ञेभिरावृतो धिवत्त्रावधूरिव ।
सपर्यन्तांशुभे चक्राते अश्विना ॥ १३ ॥

यः । वाम् । यज्ञेभिः । आवृतः । अधिषवत्त्रा । वधूःऽदेव ।
सपर्यन्तां । शुभे । चक्राते इति । अश्विना ॥ १३ ॥

अथ पूर्वार्धचंः परोक्षरुतः योमनुष्यः वां युवयोर्पतेभिर्भयजैः पूजनेः यद्वा युष्मद्विषयेर्यामः आवृतः परिवृतो भवति । तत्रदृष्टान्तः-अधिवत्त्रा उपरिनिहितवत्त्रावधूः अन्येनवस्त्रेण यथा-

छादिता भवति तथा वृतोयदाभवति तदा सपर्यन्ता अभीष्टमदातेन तं परिचरन्तौ अश्विना अश्विनौ भवन्तौ तं मनुष्यं शुभे चक्राते मंगले धने कृतवन्तौ तं धनादियुक्तमकार्षामित्यर्थः । योयुवाभ्यां हवींषि प्रयच्छति तं धनादियुक्तं कुरुतमित्यर्थः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

योवांमुरुव्यचस्तमंचिकेततिनृपाय्यम् ।
वर्तिरश्विनापरियातमस्मयू ॥ १४ ॥

यः । वा॒म् । उ॒रु॒व्य॒चः॑ऽतमम् । चि॒के॒त॒ति॒ । नृ॒ऽपा॒य्य॒म् ।

व॒र्तिः॑ । अ॒श्वि॒ना॒ । परि॑ । या॒त॒म् । अ॒स्म॒यू॒ इत्य॑स्म॒ऽयू॒ ॥ १४ ॥

हे अश्विनौ उरुव्यचस्तमं अतिशयेन ग्रहेषुभूतं व्याप्तं नृपाय्यं नेतृभ्यां युवाभ्यां पातव्यं सोमं योमनुष्यः वां युवाभ्यां तं सोमं दातुं चिकेतति भृशं जानाति तस्य वर्तिः वर्ततेवेति वर्तिर्गृहं अस्मयू अस्मान् पूजार्थं बहुवचनं विश्वमनसं मां कामयमानौ युवां परियातं सोमपानार्थं तस्य गृहं प्रत्यायातं । चिकेतति कितज्ञाने इत्यस्य यद्बलुगन्तस्य लेट्चडागमः ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

अस्मभ्यंसुष्टपण्वसूयातंवर्तिर्नृपाय्यम् ।
विपुद्गुहेवपज्ञमूहथुगिरा ॥ १५ ॥ २८ ॥

अ॒स्म॒भ्य॑म् । सु॒ । ष्ट॒प॒ण्व॒सू॒ इति॑ ष्टपण्वसू । या॒त॒म् । वर्तिः॑ ।

नृ॒ऽपा॒य्य॒म् । वि॒पु॒द्गु॒हे॒व॒प॒ज्ञ॒मू॒ह॒थु॒गि॒रा॑ ॥ १५ ॥ २८ ॥

हे ष्टपण्वसू वर्षणशीलघनवन्तौ अश्विनौ अस्मभ्यमस्मदर्थं नृपाय्यं नेतृभ्यां पातव्यं सोमंप्रति वर्तिरस्मदीयं गृहंप्रति सुयातं युवां सुष्टु आयातम् । गिरा स्तुतिलक्षणया वाचा युवां यज्ञगृहथुः मनुष्येषु यज्ञसामिनि प्रापयथः । तत्रदृष्टान्तः-विपुद्गुहेव द्रुहजिघांसायां विश्वतः हिनस्तिशत्रूनि विपुद्गुहः शरः तेन यथा व्याधोष्ट्रगमभिलषितं देशं प्रापयति तद्वत् स्तुत्या यज्ञवैकल्पेन सामिनि प्रापयथइत्यर्थः ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीयेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

प्रातरनुवाके आश्विनेऋतौ गायत्रेछन्दसि बाहिष्ठोवांहवानामिति चतस्रः । सूत्रितञ्च—वा-
हिष्ठोवांहवानामिति चतस्रउदीराथामामेहवमिति गायत्रमिति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते षोडशी—

वाहिष्ठोवांहवानांस्तोमोद्भूतोद्भुवञ्चरा ।
युवाभ्यांभूत्वश्विना ॥ १६ ॥

वाहिष्ठः । वा॒म् । ह॒वाना॑म् । स्तो॒मः । दू॒तः । हु॒वत् । न॒रा॒ ।
यु॒वाभ्या॑म् । भू॒तु । अ॒श्वि॒ना॒ ॥ १६ ॥

हे नरा नरौ सर्वस्य नेतारौ अश्विनौ हवानां स्तोत्रूणां स्तोत्राणां मध्ये स्तोमोवाहिष्ठः
युवामतिशयेन व्यामुवन्न मदीयः स्तोमः दूतः दूतभूतः सन्न हुवत् आह्वयतु सोमं मदीयः स्तोमः
युवाभ्यां मियकरोभूतु भवतु ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

यद्दोदिवोअर्णवद्रुपोवामदथोगृहे । श्रुतमिन्मेअमर्त्या ॥ १७ ॥

यत् । अ॒दः । दि॒वः । अ॒र्ण॒वे । द्रु॒पः । वा॒ । म॒द॒थः ।
गृ॒हे । श्रु॒तम् । द॒त् । मे॒ । अ॒म॒र्त्या॒ ॥ १७ ॥

हे अश्विनो दिवोघुलोकस्य अदः सुपांसुलुगिति सप्तम्याः सुः अमुष्मिन्नर्णवे अर्णा
स्थाने यद्यदि मदथः माद्यथः । वा अपिच इपः अन्नमिच्छतो यजमानस्य गृहे यदि माद्यथः
एवं चेत् हे अमर्त्या मरणधर्मरहितौ अमनुष्यौ वा अश्विनौ मे मदीयं स्तोत्रं श्रुतमिदं युवां
शृणुतमेव ममैव स्तोत्रं श्रुत्वा युवां माद्यतमित्यर्थः । यद्वा अदः स्तोत्रमिति संबध्यते ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

उतस्वाश्वेतयावरीवाहिष्ठावानुदीनाम् ।
सिन्धुर्हिरण्यवर्तनिः ॥ १८ ॥

उत् । स्या । श्वेतयावरी । वाहिष्ठा । वाम् ।

नदीनाम् । सिन्धुः । हिरण्यवर्तनिः ॥ १८ ॥

विश्वमनाऋषिः श्वेतयावरीनाम्नोनघास्तीरे अश्विनावस्तौत् अनया नद्यपि स्तुतवतीत्याह-
उतापिच श्वेतयावरी श्वेतजला यातीति श्वेतयावरी कीदृशी सिन्धुः स्यन्दमाना हिरण्यवर्तनिः
हिरण्यस्वीयमार्गा हिरण्ययोभयकूला स्या एषा श्वेतयावरी नामिका नदीनामन्यासां नदी-
नां मध्ये वां युवां वाहिष्ठा स्तुत्या अतिशयेनागच्छीभवति एषापि युवां स्तौतीत्यर्थः । यद्वा
एषानदी युवयोरथस्य वाहिष्ठा बोद्धवता सती प्रियकरीभवति यस्माद्दहमस्यास्तीरियुवामस्तु-
वमिति ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

स्मदेतयासुकीर्त्याश्विनाश्वेतयाधिया ।

वहेथेशुभ्रयावाना ॥ १९ ॥

स्मत् । एतया । सुकीर्त्या । अश्विना । श्वेतया ।

धिया । वहेथे इति । शुभ्रयावाना ॥ १९ ॥

हे शुभ्रयावाना शोभनशीलगमनवन्तौ हे अश्विना अश्विनौ सुकीर्त्या शोभनस्तुत्या
श्वेतया श्वेतजलया धिया धारयिष्या हिरण्यकूलवत्या उभयकूलस्थितानां प्राणिनां धन-
दानेन पोषयिष्या एतया नद्या स्मत् सुमत् शोभनं वहेथे युवां स्तुतिं प्राप्नुथः एषा युवामस्तौ-
दित्यर्थः ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

युक्ष्वाहित्वंरथासहायुवस्त्रपोष्यावसो ।

आन्नोवायोमधुपिद्रास्माकंसवनागहि ॥ २० ॥ २९ ॥

युक्ष्व । हि । त्वम् । रथसहा । युवस्त्वं । पोष्या ।

वसो इति । आत् । नः । वायो इति । मधु ।

पिव । अस्माकम् । सर्वना । आ । गहि ॥ २० ॥ २९ ॥

एतदाद्यावापव्यः हे वायो रथसहा रथसहौ रथवहनसमर्थवश्वौ हिरवधारणे त्वमे-
व युक्ष्व संयोजय । हे वसो वासयितः शत्रूणां पोष्या पोष्यौ कठेषु करतलास्फालनैराश्वस्यं
पोषणीयौ तावश्वौ युवस्व संग्रामेषु शत्रुवधार्थं मिश्रय । यद्वा अस्मद्यज्ञेषु संमिश्रय ताभ्यां युक्तः
सन् यज्ञं प्रत्यागच्छेत्यर्थः । हे वायो आदनन्तरं नोस्मदीयं मधु मदकरं सोमं त्वं पिब अतएव
अस्माकं यज्ञेषु सवना त्रिषु सवनेषु आगहि सोमपानार्थमागच्छ ॥ २० ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये एकोनविंशोवर्गः ॥ २९ ॥

वायव्येषु वपायास्तववायोइत्येषानुवाक्या सूत्रितश्च—प्रवायुमच्छाबृहतीमनीषा
तववायवृत्तस्पतइति ।

अथैकविंशी—

तववायवृत्तस्पते त्वष्टुर्जामातरद्भुत ।

अवांस्यारुणीमहे ॥ २१ ॥

तव । वायो इति । ऋतःपते । त्वष्टुः । जामातः ।

अद्भुत । अवांसि । आ । रुणीमहे ॥ २१ ॥

हे ऋतःपते ऋतपते यज्ञानापते सर्वप्रातिपदिकेभ्योलालसायां सुमिति सुगागमः त्वष्टुर्जा-
मातः ब्रह्मणोजामातः । एषा कथा इतिहासादिभिरवगन्तव्या । तादृश अद्भुत महत् विचित्रकर्मन्
हे वायो तव त्वदीयानि अवांसि पालनानि आवृणीमहे वयमस्मिन्पशुयामे संभजामहे ॥२१॥

अथ द्वाविंशी—

त्वष्टुर्जामातरं वयमीशानं रायईमहे ।

सुतावन्तो वायुं द्युम्नाजनांसः ॥ २२ ॥

त्वष्टुः । जामातरम् । वयम् । ईशानम् । रायः । ईमहे ।

सुतद्वन्तः । वायुम् । द्युम्ना । जनांसः ॥ २२ ॥

इमे जनासोजनावयं त्वष्टुर्ब्रह्मणोजामातरं ईशानं सर्वस्येश्वरमेतादृशं वायुं सुतवंतोभि-
पुतसोमाः रायः धनं ईमहे याचामहे तेनदत्तेन वयं द्युम्ना धनवन्तः स्याम इतिशेषः ॥ २२ ॥

वायव्यत्वे वायोयाहिशिवादिवद्वत्यादिके द्वे ऋचौ द्वितीयातृतीये सूत्रितश्च—वायोया-
हिशिवादिवद्विद्वेइति ।

सैषा सूक्ते त्रयोविंशी—

वायो॒घा॒हि॒शि॒वा॒दि॒वो॒व॒ह॒स्वा॒सु॒स्व॒श्च्य॒म् ।

व॒ह॒स्व॒म॒हः॒पृ॒थु॒प॒क्ष॒सा॒र॒थे ॥ २३ ॥

वायो॒ इति॑ । घा॒हि । शि॒व । आ । दि॒वः । व॒ह॒स्व ।

सु । सु॒ह॒अ॒श्च्य॒म् । व॒ह॒स्व । म॒हः । पृ॒थु॒प॒क्ष॒सा । र॒थे ॥ २३ ॥

हे वायो दिवोद्युलोकस्य शिव सुषां सुलुगिति द्वितीयायालुक् शिवं कल्याणमायाहि
आप्रापय सर्वज्योतिषां त्वदाधारस्वाद्य तेषामाधारोभूत्वा द्युलोके तानि स्थापयेति प्रार्थयते । त-
त्स्वं स्वश्च्यं अश्वानां संघोऽव्यः शोभनाश्वसंघं रथं सु सुपु वहस्व सर्वतोदिक्षु प्रापय । इदा-
नीं तेज्योपि समर्थावश्वावावह महोपहान्, त्वं पृथुपक्षसा पृथुपार्श्वद्वययुक्तावश्वौ रथे स्वकीये
वहस्व शत्रुहननार्थं संयोजय ॥ २३ ॥

वायव्ये पशौ पुरोडाशहविषोस्त्वांहिसुप्सरस्तमं इति द्वे अनुवाक्ये सूत्रितश्च—त्वांहिसु-
प्सरस्तममितिद्वे कुविदंगनमसायेवृधासइति ।

तयोः प्रथमा सूक्ते चतुर्विंशी—

त्वा॒ंहि॒सु॒प्सर॑स्तमं नृ॒प॒द॒ने॒पु॒हू॒म॒हे ।

घ्रा॒वा॒णं॑ नाश्वं पृ॒ष्ठं मं॒ह॒ना ॥ २४ ॥

त्वाम् । हि । सु॒प्सरः॑ऽस्तमम् । नृ॒स॒द॒ने॒षु । हू॒म॒हे ।

घ्रा॒वा॒णम् । न । अ॒श्वं॑ऽपृष्ठम् । मं॒ह॒ना ॥ २४ ॥

हे वायो सुप्सरस्तमं सुप्तइति रूपनाम रोमत्वर्थापः अतिशयेन शोभनरूपवन्तं मंहना
स्वकीयेन महत्त्वेन अश्वपृष्ठं सर्वतोव्याप्तपृष्ठं पृष्ठशब्दः सर्वगं लक्षयति व्यापकस्त्रांगमित्य-
र्थः त्वां हिरवधारणे त्वामेव नृपदनेषु नृसदनेषु नरः अधरस्पनेतारः ऋत्विजोऽवसीदन्तीति
नृपदनापत्ताः तेषु हूमहे वयमाह्वयामः । कथमिव घ्रावाणं न यथा सोमाभिपयार्थं घ्रावाणं स्तु-
तिमिराहृपन्ति तद्वत्त्वां स्तुतिभिराह्वयामः ॥ २४ ॥

शुनासीरीये सत्वंनोदेवैवेयेषा वायोरनुवाक्या सूत्रितञ्च—सत्वंनोदेवमनसेशानायमहु-
विंयस्तआनडिति ।

सैषा सूक्ते पञ्चविंशी—

सत्वंनोदेवमनसावायौमन्दानोअग्निः ।

ऋधिवाजाँअपोधियः ॥ २५ ॥ ३० ॥

सः । त्वम् । नः । देव । मनसा । वायो इति । मन्दानः ।

अग्निः । ऋधि । वाजान् । अपः । धियः ॥ २५ ॥ ३० ॥

हे देव द्योतमान यद्वा स्तोतव्यवायो अग्निः देवानां मध्ये मुख्यः अग्रतोगन्तासि स-
तादृशस्त्वं मनसा मन्दानोमन्दमानः स्वयमेव मोदमानःसन् नोस्माकं वाजान् अन्नानि अ-
पोमेघभेदनेनोदकानिच उभयस्मिन् त्वया प्रदत्तेसति धियः अग्निहोत्रादिकर्माणिच ऋधि कु-
रु कारयेत्यर्थः ॥ २५ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये विंशोवर्गः ॥ ३० ॥

अग्निरुक्थइति द्वाविंशर्षे सप्तमं सूक्तम् । अत्रानुक्रमणिका—अग्निरुक्थेद्वाधिका मनुर्वैष-
स्वतो वैश्वदेवंह प्रमाथमिति । विवस्वतःपुत्रोमनुर्ऋषिः प्रथमातृतीयाद्ययुजोवृहत्यः द्वितीयाचतु-
र्थ्यादियुजः सतोवृहत्यः । इदमादीनां चतुर्णां सूक्तानां विश्वेदेवादेवता सूक्तविनियोगोलैंगिकः ।

तस्मिन्सूक्ते प्रथमा—

अग्निरुक्थेपुरोहितोग्रावाणोवर्हिर्ध्वरे ।

ऋचायामिमरुतोब्रह्मणस्पतिर्देवाँअवोवरेण्यम् ॥ १ ॥

अग्निः । उक्थे । पुरःइहितः । ग्रावाणः । वर्हिः । अध्वरे । ऋचा ।

यामि । मरुतः । ब्रह्मणः । पतिम् । देवान् । अवः । वरेण्यम् ॥ १ ॥

मनुः पार्थयते उक्थे स्तोत्रशास्त्रामके अध्वरे हिंसारहितेस्मिन् यज्ञे अग्निः पुरोहितः य-
ज्ञार्थं पुरतउत्तरयेषां ऋविग्भिः निहितोभूत् तथा ग्रावाणश्च सोमाभिपवार्थं पुरतोनिहिताः वर्हि-
र्थां पुरतोनिहितमासादितं एवं सामग्र्यां सत्यां मरुतः एकोनपञ्चाशान्मरुद्राणान् ब्रह्मणस्पतिः स्तो-

त्रस्य पालयितारमेतन्नामकं देवं देवानिन्द्रादींश्च एतान् सर्वान् देवान् वरेण्यं वरणीयं भजनी-
यं अवोरक्षणं ऋचासूक्तरूपया स्तुत्या यामि मनुरहं याचामि । याचतेर्लटिरूपम् वर्णलोपश्छा-
न्दसः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

आप॒शुं॒गा॒सि॒पृथि॒वीं॒वन॒स्पती॒नु॒पासा॒नक्त॒मोप॑धीः ।
विश्वे॑चनोवसवोविश्ववेदसोधीनांभूतप्रावितारः ॥ २ ॥

आ । प॒शुम् । गा॒सि । पृथि॒वीम् । वन॒स्पती॒न् ।
उ॒पसा॑ । नक्त॑म् । ओप॑धीः । विश्वे॑ । च॒ । नः॒ । व॒सवः॑ ।
वि॒श्व॒वे॒दसः॑ । धी॒नाम् । भू॒त । प्र॒व॒वि॒तारः॑ ॥ २ ॥

पूर्वार्धेऽग्निः संबोध्यते पश्वादिशब्दसद्भावात् । हे अग्ने नोऽस्मदीयं यज्ञे पशुमग्नीषोमीयं प-
शुं प्रति आगासि आगच्छसि । गाङ् गतौ व्यत्ययेन परस्मैपदम् । तथा पृथिवीमिदं देवसदनं प्रति ।
किञ्च वनस्पतीन् मथनसाधनानरणिरूपान्वनस्पतीन् प्रति । तथा उपसा होतव्यत्वेनोपःकालं त-
था नक्तं यद्यव्यतया रात्रिं च प्रति । किञ्च ओपधीः उपदाहे अत्र मादनकर्मा ओपन्ति माद्यन्ति
अनेनेति ओपः सोमः । सधीयते निधीयते येष्विति ओपधयोप्रावाणः तान् प्रति आगच्छसि ।
यद्वा ओपध्यः फलपाकान्तात्तताः ताः प्रति आयाहि । अथवा हे स्तोतः पश्वादीनागासि सधंता-
त्स्तुहि । कैगै शब्देऽतिधातुः । ततः हे वसवः वासयितारो विश्ववेदसः सर्वधनाः सर्वज्ञानावा
हे विश्वे सर्वेषु देवानोऽस्मदीयानां कर्मणां प्रावितारो भूत अनेनाग्निना सह यूयं प्रकथेण
रक्षकाभवत ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

प्रसू॒नं॒ए॒त्व॒ध्व॒रो॒ऽग्ना॒दे॒वेपुं॑पूर्यः ।
आ॒दि॒त्येपुं॑प्रवरुणेधृतव्रतेमरुत्सुं विश्वभानुपु ॥ ३ ॥

प्र । सु । नः । ए॒तु । अ॒ध्व॒रः । अ॒ग्ना । दे॒वेपुं॑ । पू॒र्यः । आ॒दि॒त्येपुं॑ ।
प्र । व॒रु॒णे । धृ॒त॒व्र॒ते । म॒रु॒त्सुं । वि॒श्व॒भानु॑पु ॥ ३ ॥

पूर्व्यः पुरातनः पूर्व्यान् पुरातनानिन्द्रादीन् देवान्प्रति क्रियमाणत्वाद्यज्ञोपि पूर्व्यइत्युच्यते
तादृशोमुख्यो नोस्मदीयो ध्वरो यज्ञः अग्रा सुपांसुलुगिति सप्तम्याद्वादेशः अग्नौ अग्निदेवानां मु-
ख्यत्वात् प्रथममग्निहितः तस्मिन्नग्नौ सर्वेष्वन्येषु देवेषु च सु सुप्तु प्रैतु प्रकपेण गच्छतु । देवान्
विशिनष्टि आदित्येषु अदितेः पुत्रेषु इन्द्रादिषु धृतत्रते धृतकर्माणि वरुणे च विश्वभानुषु सर्वतो-
व्याप्ततेजस्केषु मरुत्सु च प्रैतु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

विश्वेहिष्मामनवे विश्ववेदसो भुवन् वृधेरिशादसः ।

अरिष्टेभिः पायुभिर्विश्ववेदसो यन्तानो वृकं छर्दिः ॥ ४ ॥

विश्वे । हि । स्म । मनवे । विश्ववेदसः । भुवन् । वृधे । रिशादसः ।

अरिष्टेभिः । पायुर्भिः । विश्ववेदसः । यन्त । नः । अवृकम् । छर्दिः ॥ ४ ॥

विश्ववेदसः सर्वतोव्याप्तधना बहुधनाइत्यर्थः तादृशा रिशादसः रिशतां हिंसतां शत्रूणा-
मसितारः उपक्षपयितारो वा विश्वेहिष्म सर्वेष्वलु देवा मनवे पृथग्रथंचतुर्थी मनोः वृधे वर्धनाय
भुवन् भवन्तु स्तोत्रे मनुष्याय धनं दत्त्वा तं वर्धयन्त्वित्याशास्ते । ततः हे विश्ववेदसः सर्वधनाः
सर्वज्ञावादेवाः अरिष्टेभिः परैरहिंसितैः पायुभिः पालनैः सह अवृकं वृकःस्तेनस्तद्रहितं वाधार-
हितमित्यर्थः । तादृशं छर्दिर्गृहं नोस्मभ्यं यन्त प्रयच्छत शत्रून् हत्वा गृहेष्वस्माभिः कर्माणि
कारयतेत्यर्थः । यन्तेति यमेष्टेति छान्दसो विकरणस्य लुक् तस्य तत्रादेशः तेनानुनासिकलोपा-
भावः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

आनो अद्य समनसो गन्ता विश्वे सजोपसः ।

ऋचा गिरामरुनो देव्यदिते सदने पस्तर्ये महि ॥ ५ ॥ ३१ ॥

आ । नुः । अद्य । समनसः । गन्त । विश्वे । सजोपसः ।

ऋचा । गिरा । मरुनः । देवि । अदिते । सदने । पस्तर्ये । महि ॥ ५ ॥ ३१ ॥

समनसः सर्वपुस्तोत्रेषु समानमनस्काः विश्वे सर्वदेवाः यूयं सजोपसः परस्परं संगताः
सन्तः गिरा शुश्रूषतया प्राप्तव्येत्यर्थः तथा ऋचासह अद्यात्मिन्यागदिने नोपहृतस्मानागन्त

आगच्छत । अनन्तरं हे मरुतः देवि द्योतमाने महि महति देवानां मातृत्वात् महत्वयुक्ते हे अ-
दिते अदिते एतन्नामिके देवि सद्ने स्थाने पस्त्येस्मदीयेग्रहे स्तोतव्यतया उपविशत । मरुतइ-
त्यादेर्वाक्यभेदादनिघातः उत्तरत्र पूर्वस्मामञ्चितस्याविद्यमानत्वेन वाक्यादित्वादनघातः ॥५॥

॥ इति पष्ठस्य द्वितीये एकत्रिंशोवर्गः ॥ ३१ ॥

अथ पष्ठी-

अभिप्रियामरुतोयावोअश्व्याहव्यामित्रप्रयाथनं ।

आवर्हिंरिन्द्रोवरुणस्तुरानरंआदित्यासःसदन्तुनः ॥ ६ ॥

अभि । प्रिया । मरुतः । या । वः । अश्व्यां । हव्या । मित्र ।

प्रश्याथनं । आ । वर्हिः । इन्द्रः । वरुणः । तुराः । नरः । आदित्यासः ।

सदन्तु । नः ॥ ६ ॥

हे मरुतः प्रिया प्रियाणि या यानि वीयुष्माकमश्व्या अश्व्यानि प्रियात् अ-
श्वसंधान् अभिप्रयाथन अस्मद्यज्ञं प्रति प्रापयत यूयमश्वैर्युक्ताः सन्त आगच्छतेत्यर्थः । अ-
थ हे मित्र मित्रशब्देनान्येवरुणादयोप्युच्यन्ते हे मित्रादयो देवाः हव्या हव्यानि हव-
नयोग्यानि हवींषि स्वीकर्तुमागच्छतेत्यर्थः । स्तूयमाना आगच्छत । प्रपूर्वाघातेर्लोडि तप्तन-
प्तनथनाश्चेतिथनादेशः । आगत्यच इन्द्रोवरुणः इन्द्रावरुणौ तुराः संग्रामे शत्रुवधार्थं त्वरमा-
णाः नरोनेतारआदित्यासः अदितेः पुत्रामरुदादयो देवाश्च नोस्मदीये यज्ञे वर्हिः वर्हिंषि
आसादिते आसदन्तु आसीदन्तु पविशन्तु । सदेः सीदादेशाभावञ्छान्दसः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

व्यंवोवृक्तवर्हिपोहितप्रयसआनुपक् ।

सुतसोमासोवरुणहवामहेमनुष्वदिद्वाग्रयः ॥ ७ ॥

वयम् । वः । वृक्तवर्हिपः । हितप्रयसः । आनुपक् ।

सुतसोमासः । वरुण । हवामहे । मनुष्वत् । इद्द्वैः अग्रयः ॥ ७ ॥

हे वरुण वरुणादयो देवाः वृक्षवर्हिपक्त्वजोवयं आनुपक् सुगादिषु अनुपक्कं यथा भवति तथा हितप्रयत्नः प्रीणातीति प्रयोजनं तेषु निहितहविष्काः सन्तः वीयुष्मान् हवामहे एतानि हवींष्यादातुमाह्वयामः । कीदृशाः सुतसोमासः अभिपुतसोमाः इन्द्राग्नयः आहुतिभिः सपिन्दाग्नयो वयमाह्वयामः । तत्रदृष्टान्तः—मनुष्यत् मनुष्यथा यज्ञे युष्मानाजुहाव तद्वत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

आप्रयातमरुतोविष्णोअश्विनापूपन्माकीनयाधिया ।

इन्द्रआयातुप्रथमःसनिप्युभिर्दृषायोदृत्रहागृणे ॥ ८ ॥

आ । प्र । यात । मरुतः । विष्णो इति । अश्विना । पूषन् ।

माकीनया । धिया । इन्द्रः । आ । यातु । प्रथमः ।

सनिप्युर्दृभिः । दृषा । यः । दृत्रहा । गृणे ॥ ८ ॥

हे विश्वेदेवाः प्रयात प्रकर्षेणास्मदीयकर्मण्यागच्छत । हे मरुतः हे विष्णो स्ववलेन सर्वतोऽप्यात एतन्नामकदेव हे अश्विना अश्विनौ पूषन् स्तोतृन् धनादिना पोषयतीति पूषा एतन्नामकदेव मरुदादयो हे देवाः । माकीनया अस्मच्छब्दात् युष्मदस्मदोरिति स्वशैषिकः एकवचने तवकर्मकाविति ममकादेशः वर्णलोपश्छान्दसः । मया क्रियमाणया धिया स्तुत्या सहास्मद्यज्ञं प्रत्यागच्छत । मरुदादेरामधितस्य वाक्यभेदादनिघातः । किञ्च प्रथमो देवानां मुख्यः स इन्द्रश्चायातु वृषा कामानां सेका य इन्द्रः सनिप्युभिः सनिः संभजनं तदात्मनश्छद्भिः स्तोत्रभिः दृत्रहा अपामावरकस्य वृत्रासुरस्य हन्तेति गृणे गृणते स्तुयते । गृशब्देऽत्यस्य कर्मणि छिटि छान्दसोविकरणः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

विनोदेवासोअद्रुहोच्चिदंशर्मयच्छत ।

नयदूरादंसवोनुच्चिदन्तितोवरुथयमाद्धर्षति ॥ ९ ॥

वि । नुः । देवासः । अद्रुहः । अचिदंशर्म । यच्छत । न । यत् । दूरात् । वसवः । नु । चित् । अन्तितः । वरुथयम् । आदद्धर्षति ॥ ९ ॥

हे अद्रुहः स्तोत्राणामद्रोगधारः यद्वा द्रुहेरौणादिकः कर्मणिक्किप् शत्रुभिरहिंस्याः हे दे-
वासो मरुदादयोदेवाः अच्छिद्रं बाधकरहितं साधीयोवा शर्म शृणाति दुःखादिकमिति शर्म-
गृहं तव नोस्मक्यं वियच्छत । हे वसवः शत्रूणां वासयितारो मरुदादयः दूराद्दूरदेशात् अन्ति-
तः अन्तिकदेशाद्वा कश्चिदागत्य नृचित्कदाचिदपि वरूथं वरणीयं संभजनीयं यद्गृहं ना-
दधर्षति आधर्षणं हिंसनं नकरोति तद्गृहं प्रयच्छतेति समन्वयः । धृपपसहनेइत्यस्य विभाषि-
तणिच्त्वात् यदा णिच्नास्ति तदा रूपम् ॥ ९॥

अथ दशमी—

अस्तिहिवःसजात्यैरिशादसोदेवासोअस्त्याप्यम् ।

प्रणःपूर्वस्मैसुवितायवोचतमक्षुसुम्नायनव्यसे ॥ १० ॥ ३२ ॥

अस्ति । हि । वः । सजात्यम् । रिशादसः । देवासः । अस्ति ।

आप्यम् । प्र । नः । पूर्वस्मै । सुविताय । वोचत । मक्षु ।

सुम्नाय । नव्यसे ॥ १० ॥ ३२ ॥

हे रिशादसो रिशातां हिंसतामसितारो देवासोदेवा द्योतमानाः मरुदादयः वो युष्माकं
सजात्यमस्ति परस्परं समानजातिभावोस्तिखलु । किञ्च आप्यं आपिर्वन्धुः तस्यभावआप्यं
स्तोत्रेषु स्तुत्यलक्षणसंबन्धात् वैवस्वतेन मनुना मया स्तोत्रा सह युष्माकं बन्धुभावोस्ति खलु ।
ततः पूर्वस्मै प्रथमभाविने सुविताय सुष्ठु ईयते सर्वैरागम्यतइति सुवितोऽप्युदयः तस्मै-नव्यसे
नवीयसे नवतराय सुम्नायच उभयं मक्षु शीघ्रं नोस्माकं प्रवोचत प्रकर्षेण वृत अज्युदयधना-
नि प्रयच्छतेत्यर्थः ॥ १० ॥

॥ इति पष्ठस्य द्वितीये द्वाविंशोवर्गः ॥ ३२ ॥

अथैकादशी—

इदाहिवमुपस्तुतिमिदावामस्यभक्तये ।

उपवोविश्ववेदसोनमस्युराअसृक्ष्यन्यामिव ॥ ११ ॥

इदा । हि । वः । उपस्तुतिम् । इदा । वामस्यै । भक्तये । उप । वः ।

विश्ववेदसः । नमस्युः । आ । अस्तक्षि । अन्याम्इव ॥ ११ ॥

हे विश्ववेदसः सर्वधनाः हे देवा नमस्युरन्नमिच्छन् मनुरहं वोयुष्मद्विषयामुपस्तुतिम-
न्यामिव अदृष्टपूर्वामिवस्थितां कैश्चिदप्यकृतामित्यर्थः तादृशीमुपस्तुतिमिदाहि हिरवधारणे इ-
दानीमेवोपासृक्षि उपासृजामि करोमीत्यर्थः । किमर्थं वोयुष्मत्संबन्धिनो वामस्य वननीयस्य
इदा इदानीमेव भक्तये संभजनाय लाभायेत्यर्थः । असृक्षीति सृजेर्लुङ्ङिरूपम् पादादित्वाद्-
निघातः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

उदुष्यवःसवितासुप्रणीतयोस्थादूर्ध्वोवरेण्यः ।

निहिपादृश्चतुष्पादोअर्थिनोविश्रन्पतयिष्णवः ॥ १२ ॥

उत् । ऊँ इति । स्यः । वः । सविता । सुप्रणीतयः । अस्थात् ।

ऊर्ध्वः । वरेण्यः । नि । हिपादः । चतुःष्पादः । अर्थिनः ।

अविश्रन् । पतयिष्णवः ॥ १२ ॥

हे सुप्रणीतयः शोभनप्रणीतिः स्तुतिः शोभनप्रणयनाः शोभनस्तुतयोमरुतः वोयुष्माकं
मध्ये ऊर्ध्वः ऊर्ध्वगन्ता वरेण्यः सर्वैर्वरणीयः संभजनीयः स्यः ससविता सर्वस्य स्वकर्मणि
प्रेरकः एतन्नामकः सदेवः यदा उदस्थात् स्वतेजसा उद्गतोभूत् तदा अर्थिनः द्विपादः पादद्वय-
युक्ताः पुरुषाः चतुष्पादः पादचतुष्टययुक्ताअश्वादयः पतयिष्णवः पतनशीलाः पक्षिणश्च न्य-
विश्रन् स्वस्वकार्येषु निविशन्ते । सूर्येऽदिते केचनपुरुषा अग्निहोत्रादिकंकुर्वन्ति केचन देवता
विषयं स्तोत्रं कुर्वन्ति पश्वाद्यस्तृणादिभक्षणार्थं सर्वत्रसञ्चरन्ति । न्यविश्रन् निपूर्वाद्दिशतेर्ल-
ङ्ङि व्यत्ययेन परस्मैपदं बहुलंछन्दसीतिरुहागमः ॥१२॥

पञ्चमेहनि प्रउगशस्त्रे देवं देवमिति वैश्वदेवस्तृचः सन्नितश्च—देवंदेवंवोवसे देवंदेवं बृह-
दुगापियेवचइति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते प्रयोदशी—

देवंदेवंवोवसेदेवंदेवममिष्टये ।

देवंदेवंहृवेम्वार्जसातयेगृणन्तोदिव्याधिया ॥ १३ ॥

देवम्देवम् । वः । अवसे । देवम्देवम् । अभिष्टये । देवम्देवम् ।
हुवेम । वाजंसातये । गृणन्तः । देव्या । धिया ॥ १३ ॥

वयं देव्या द्योतमानया धिया स्तुत्या गृणन्तः स्तुवन्तः सन्तोवोयुष्माकंमध्ये देवदेवं दी-
प्यमानं देवं अवसे कर्मरक्षणायाम्वाह्वयाम । अनुक्रमेणाह अभिष्टये अभिलषितप्राप्त्यर्थं च देवं-
देवं वयमाह्वयाम तवोवाजसातये अन्तलाभाय हुवेम आह्वयाम ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

देवासोहिष्मामनवेसमन्यवोविश्वेसाकंसरातयः ।
तेनोअद्यतेअपरंतुचेतुनोभवंन्तुवरिवोविदः ॥ १४ ॥

देवासः । हि । स्म । मनवे । ससमन्यवः । विश्वे । साकम् ।
ससरातयः । ते । नः । अद्य । ते । अपरम् । तुचे ।
तु । नः । भवंन्तु । वरिवः । विदः ॥ १४ ॥

समन्यवः समानमनसः यद्वा संग्रामेषु शत्रुहननार्थं समानक्रोधयुक्ताः विश्वे सर्वेष्व दे-
वासोहिष्म मरुदादयोदेवाः खलु मनवे एतन्नामकाय ऋषये मत्स्यं साकं सह युगपदेव सरातयः
धनादिदानेन सहिताभवन्तु । पुनरपि मार्ययते तेदेवाः नोस्माकं अद्यास्मिन्दिने अपरश्च किंच-
हुना सर्वेषु दिवसेषु धनदातारोभवन्तु । नकेवलमस्माकमेव किंतु तुचे तुगित्यपत्यनाम तुजिपि-
जिहिंसादाननिकेतनेषु तोजयति हिनस्ति पितुर्दुःखादिकमिति तुक् पुत्रः तस्मै नोस्माकं पु-
त्राय तु क्षिप्रं वरिवोविदः वरणीयस्य धनस्य लंभयितारोभवन्तु ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

प्रवःशंसाम्यद्गृहःसंस्थउपस्तुतीनाम् ।
नतंधूर्तिर्वरुणमिन्नमर्त्ययोवोधामभ्योविधत् ॥ १५ ॥

प्र । वः । शंसामि । अद्गृहः । समस्त्ये । उपस्तुतीनाम् । न । तम् ।
धूर्तिः । वरुण । मिन्न । मर्त्यम् । यः । वः । धामभ्यः । आविधत् ॥ १५ ॥

हे अद्भुहः अद्रोगधारः अहिंस्यावा मरुदादयः उपस्तुतीनामुपस्तोत्राणां संस्थे तासां यज्ञे क्रियमाणत्वादस्मत्संस्थानभूतेस्मिन्यज्ञे वो युष्मान्मशंसांमि प्रकर्षेण स्तोमि । हे वरुण मित्र मित्रावरुणौ तं मर्त्यं मनुष्यं धूर्तिः धूर्वाहिंसार्थः शत्रुभ्योहिंसा तन्नयाधते योमनुष्यः वोयुष्माकं धामभ्यस्तेजोभ्यः धीयतेस्मिन्निति धाम शरीरंवा तेभ्योविधव विधविधाने हवींषि विदधाति प्रयच्छति एतेन तेजसामपि हविर्भक्षणमस्तीति ज्ञायते ॥ १५ ॥

अथ षोडशी-

प्रसक्षयतिरतेविमहीरिपोवोवरायदाशति ।

प्रप्रजाभिर्जायतेधर्मणस्पर्यारिष्टःसर्वेएधते ॥ १६ ॥ ३३ ॥

प्र । सः । क्षयम् । तिरते । वि । महीः । इपः । यः । वः ।

वराय । दाशति । प्र । प्रजाभिः । जायते । धर्मणः ।

परि । अरिष्टः । सर्वः । एधते ॥ १६ ॥ ३३ ॥

हे मरुदादयः समनुष्यः क्षयं क्षियन्ति निवसन्त्यत्रेतिक्षयोगृहं तत् समनुष्यः प्रतिरते प्रकर्षेण वर्धयति । तिरतिर्बृद्धिकर्मा सएव महीर्महान्तिइपोन्नानिच विवर्धयति । योमनुष्यः वराय वरणीयाय धनाय तदर्थं वोयुष्मभ्यं दाशति हवींषि प्रयच्छति धनादिभिर्वर्धयतीत्यन्वयः । किञ्च धर्मणः ध्रियते ऋत्विग्भिरिति धर्मं कर्म युष्मद्विपयात्कर्मणः सकाशात् समनुष्यः प्रजाभिः पुत्रपौत्रादिभिः परि परितः सर्वतः प्रजायते प्रकर्षेणाविर्भवति । आत्मावैपुत्रनामासीतिश्रुतेः । ततः अरिष्टं अन्यैराहिंसितः सर्वोयुष्माकं हविःप्रदानात्सकलोजनः एधते धनादिभिर्वर्धते ॥ १६ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये त्रयस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३३ ॥

अथ सप्तदशी-

ऋतेसविन्दतेयुधःसुगेभिर्यात्यध्वनः ।

अर्यमामित्रोवरुणःसरांतयोयंत्रायन्तेसजोपंसः ॥ १७ ॥

ऋते । सः । विन्दते । युधः । सुगेभिः । याति । अध्वनः ।

अर्यमा । मित्रः । वरुणः । सरांतयः । यम् ।

त्रायन्ते । सजोपंसः ॥ १७ ॥

सःअर्यमादीनां हविर्दाता मनुष्यः युधः युधसंप्रहारे भावेऽकिप् युद्धादृते विनापि विन्दते धनानिलभते । किञ्च सुगेभिः शोभनगमनैः सुप्रगन्तृभिर्वा अश्वैः सह अघ्नोमार्गान् गन्तव्यान् देशानित्यर्थः तान् याति गच्छति यं जनम् अर्यमा सततं गच्छन् मित्रः स्तोत्रूणां यष्टूणां च धनप्रदानेन मित्रभूतोवरुणः निवारयिता शत्रूणां यद्वा वरणीयः संभजनीयः एतन्नामकाः सरातयः समानदानात्त्रयोदेवाः सजोपसः परस्परं संगताः सन्तः यं हव्यप्रदातारं वायन्ते स्वरक्षणैः पालयन्ति सधनादीनि विन्दतीत्यन्वयः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

अज्जेचिदस्मैरुणुथान्यञ्चनंदुर्गेचिदासुंसरणम् ।

एपाचिदस्मादशानिःपरोनुसास्त्रेधन्तीविनश्यतु ॥ १८ ॥

अज्जे । चि॒त् । अ॒स्मै । रु॒णु॒थ । नि॒द॒अञ्च॒नम् ।

दुः॒द॒गे । चि॒त् । आ । सु॒द॒स॒रण॒म् । ए॒पा । चि॒त् । अ॒स्मा॒त् ।

अ॒शानिः । प॒रः । नु । सा । अ॒स्त्रे॒धन्ती । वि । न॒श्य॒तु ॥ १८ ॥

हे देवाः अजेचिद् जिअभिभवे परैरनभिभवनीयेषु परपुरे न्यञ्चनं नितरां गमनमस्मै मनवे रुणुथ यूयं कुरुत । यद्वा जे ऋजुगमने प्रस्थे गमनं कुरुत तथा दुर्गेचिद् अगन्तव्येषु स्थले सुसरणं सुगती शोभनगमनमासमन्तात्कुरुत एवंसति सैपाशनिः शत्रूणां तदेतदामुधं अस्मात्सर्वतोगन्तुर्मनोर्नुक्षिपं परः परस्ताद्भवेत् पश्चात्साशनिः अस्त्रेधन्ती कांश्चिदप्याहिंसती विनश्यतु विनष्टाभवेत् ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

यद्यसूर्यउद्यतिप्रियंक्षत्राऋतं दध ।

यन्निष्पुचिप्रवृधिं विश्ववेदसोऽयहामुध्यन्दिनेद्विः ॥ १९ ॥

यत् । अ॒द्य । सूर्ये । उ॒द्य॒ति । प्रि॒यं॒क्ष॒त्राः ।

ऋ॒तम् । द॒ध । यत् । नि॒ष्पु॒चि । प्र॒वृ॒धि । वि॒श्व॒वे॒द॒सः ।

यत् । वा । म॒ध्य॒न्दि॒ने । द्विः ॥ १९ ॥

हे प्रियक्षत्राः प्रीणयितृबलाः देवाः सूर्ये सर्वस्य स्वस्वकर्मणि प्रेरके सवितरि उद्यति उद्गच्छतिसति अद्यास्मिन्दिने यद्यदा ऋतं कल्याणभूतं गृहं दध धारयत दधातेर्लिटि मध्यमबहुवचनेरूपम् । यद्यदा हे विश्ववेदसः सर्वधनादेवाः निष्पुचि निष्पुचिर्गत्यर्थः सूर्यस्य निष्पुचने नितरां गमने सायमित्यर्थः तस्मिन् धारयथ । यद्वा प्रबुधितस्य प्रबोधने प्रातःकाले । यद्वा दिवः सूर्यतेजसा दीप्यमानस्याहो मध्यन्दिने मध्ये धनं मनवे धत्तेत्युत्तरत्रसंबंधः ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

यद्वाभिपित्वे असुरा ऋतं यते छर्दिर्येम विदाशुपे ।

वृयंतहो वसवो विश्ववेदस उपस्थेयाम मध्यमा ॥ २० ॥

यत् । वा । अ॒भि॒ऽपि॒त्वे । अ॒सुरा । ऋ॒तम् । य॒ते ।

छ॒र्दिः । ये॒म । वि । दा॒शु॒पे । वृ॒यम् । तत् । वः । व॒स॒वः ।

वि॒श्व॒ऽवे॒दसः । उ॒प॒ । स्था॒याम् । म॒ध्ये । आ ॥ २० ॥

हे असुराः प्राज्ञाः संग्रामे आत्मानां क्षेमरोवा देवाः यद्वाभिपित्वे अस्मद्यज्ञं प्रति युष्माकं अभिप्राप्तौ ऋतं सत्यभूतं यज्ञं यते इणः शतरि रूपम् । गच्छते दाशुपे हवींषिदत्तवते यजमानाय यच्छर्दिः उच्छर्दिर्दीप्तिदेवनयोः दीप्यतेनेनेति छर्दिस्तेजः यद्वा छर्दति दीप्यन्तेवेति छर्दिर्गृहं तव गृहं तेजोवा वियेम प्रयच्छथ यद्येवं सूर्यं कुरुथ तर्हि वयं हे वसवः स्तोतृणां धनादिभिराच्छादयितारः यद्वा शत्रूणां विवासयितारो विश्ववेदसः सर्वधनाः सर्वज्ञानावा हे देवाः वीयुष्मत्संबन्धि तत्कल्याणं गृहं पठ्यर्थे द्वितीया भवद्भिः पत्तस्य गृहस्य मध्ये उपस्थेयाम उपतिष्ठेम युष्मान् हविर्भिः पूजयेम तिष्ठतेराशीर्लिङि लिङ्चाशिष्यडित्यङ्प्रत्ययः ॥ २० ॥

अथैकविंशी-

यद्यसूर उदितेयन्मध्यन्दिन आनुचि ।

वामंधृत्यमनवे विश्ववेदसो जुहानाय प्रचेतसे ॥ २१ ॥

यत् । अ॒सूर । उ॒दिते । य॒न्म॒ध्य॒न्दि॒ने । यत् । म॒ध्य॒न्दि॒ने ।

आ॒नु॒चि । वा॒म॒न्ध॒ृत्य । म॒न॒वे । वि॒श्व॒ऽवे॒दसः ।

जु॒हानाय । प्र॒चे॒त॒से ॥ २१ ॥

हे विश्वेदसः सर्वतोव्यापधनाः हे देवाः यद्यदा अघेदानीं सूर्ये सूर्ये उदिते सति यद्यदा मध्यन्दिने दिवसस्य मध्ये यद्वा आतुचि आतुचिर्गमनार्थः सूर्यस्य आनिष्चोचने सायमित्यर्थः जुह्वानाय अग्नौ हवींषि जुह्वते अतएव प्रचेतसे प्रकृष्टज्ञानाय मनवे एतन्नामकाय क्रूपये मसं वामं वननीयं धनं धत्थ धत्त तद्वृणीमहइत्युत्तरत्रसंबन्धः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

व्यंतद्वःसम्राज्आवृणीमहेपुत्रोनवहुपाय्यम् ।

अश्यामत्तदादित्याजुह्वतोहविर्येनवस्योनशामहै ॥ २२ ॥ ३४ ॥

व्यम् । तत् । वुः । सम्हराजः । आ । वृणीमहे । पुत्रः ।

न । बहुपाय्यम् । अश्याम । तत् । आदित्याः । जुह्वतः ।

हविः । येन । वस्यः । अनशामहै ॥ २२ ॥ ३४ ॥

हे सम्राजः सम्यग्दीप्यमानाः देवाः पुत्रेण एकवचनं छान्दसं युष्माकंपुत्राइव स्थिताः पुत्रा यथा पितृभिः पोष्याः तद्वत् युष्माभिः पोष्या वयं । बहुपाय्यं बहुभिर्भोज्यं वोयुष्मत्सम्बन्धि तद्धनं आवृणीमहे संभ्रजामः । तथा हविः जुह्वतः यागं कुर्वतोवयं हे आदित्याः तद्धनं अश्याम प्राप्नुयाम । येन धनेन वस्यः वसीयः अतिशयेन वसुमत्वमनशामहै अश्रवामहै प्राप्नुमः । अश्रोते-र्लेटि व्यत्ययेन श्रम् प्रत्ययः ॥ २२ ॥

॥ इति पष्ठस्म द्वितीये चतुस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३४ ॥

येत्रिंशतीति पञ्चममष्टमं सूक्तम् अत्रानुक्रान्तम्-येत्रिंशतिपञ्चोपान्त्या पुरउष्णिगिति । मनुक्त्रेपिः प्राग्दत्समीयपरिभाषया गायत्रीछन्दः उपान्त्यापुरउष्णिक् पूर्ववद्विश्वेदेवादेवता । तृतीयेछन्दोमे वैश्वदेवशस्त्रे येत्रिंशतीत्येतत्सूक्तं वैश्वदेवनिविद्धानम् सूत्रितंच-येत्रिंशतीतिवैश्वदेवमिति ।

तत्र पथया-

येत्रिंशतित्रयंस्पुरोदेवातोवृहिरासदन् ।

विदन्नहंहितासनन् ॥ १ ॥

ये । त्रिंशति । त्रयः । पुरः । देवासः । वहिः । आ ।
असदन् । विदन् । अह । द्विता । असुनन् ॥ १ ॥

मनुराह त्रिंशति त्रिंशत्संख्यायाःपरः परस्तात्रयः त्रयस्त्रिंशद्देवताइत्यर्थः ये देवासेदेवाः बर्हिः
अस्पदीययज्ञसंबंधिनि बर्हिषि हविःस्वीकरणार्थमासदन् आसीदन्तु । अह अथानन्तरं विद-
न् ते देवा अस्मान् हविषांप्रदातृनिति जानंतु । ततः द्विता द्विधा द्विप्रकारमसुनन् अस्मभ्यं धनं
पश्वादिकञ्च प्रयच्छन्तु । यद्वा द्विता द्वैधं अनेन पौनःपुन्यं लक्ष्यते पुनःपुनरस्मभ्यं धनादिकं
ददत्वित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

वरुणोमित्रोअर्यमास्मद्रातिपाचोअग्नयः ।
पत्नीवन्तोवपद्रुक्ताः ॥ २ ॥

वरुणः । मित्रः । अर्यमा । स्मद्रातिःसाचः ।
अग्नयः । पत्नीःवन्तः । वपद्रुक्ताः ॥ २ ॥

वरुणोवरणोयः संभजनीयः मित्रः स्तोतृणां यष्टृणांच धनादिदानेन मित्रभूतः अर्यमास्तोत्र-
कारिणोधनं प्रापयन् यद्वा सततं गच्छन् एतन्नामकास्त्रयोदेवाः स्मद्रातिपाचः स्मद् हुमद्
शोभना राविर्हविःप्रदानं येषामस्तीति स्मद्रातयोपजमानाः तान् सचन्ते धनादिप्रदानेन सेवन्ते
इति तथोक्ताः । यद्वा कल्याणं यथा भवति तथा हविषां दातृन् सचन्तइति । ते तादृशाःपत्नीव-
न्तोदेवपत्नीसहिता अग्नयः अंगनशीलाः नानाविधाअग्नयः वपद्रुक्ताः मया सोमस्याग्नेपी
हीनोपडित्यादिना स्वाहाकृताः सुहुताइत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तेनोगोपाअपाच्यास्तउदक्त्तइत्थान्यक् ।
पुरस्तात्सर्वपाविशा ॥ ३ ॥

ते । नः । गोपाः । अपाच्याः । ते । उदक् । ते । इत्था ।
न्यक् । पुरस्तात् । सर्वया । विशा ॥ ३ ॥

ते वरुणाद्योदेवाः सर्वेण विशा अनुचरवर्गेण सह अपाच्याः अपाची प्र-
तीची ततो नोस्माकं गोपाः गोपायितारो भवन्तु तएव उदक् उदीच्याः अञ्चेलुंगिति
पञ्चम्यर्थे विहितस्यास्तातेर्लुक् ततोप्यस्माकं रक्षका भवन्तु । इत्थेति शब्देन ऊर्ध्वा दिशं
दक्षिणां च निर्दिशति इत्थमनेन पूर्वोक्तेन प्रकारेण ऊर्ध्वाया दक्षिणस्याश्च दिशः ते-
देवाः अस्माकं पालयितारो भवन्तु तथा न्यक् नीच्यादिशः अत्रापि पूर्ववदस्तातेर्लुक्
अधःस्थादेवा अपि अस्माकं ज्ञातारो भवन्तु । किंच पुरस्तात्पाच्यादिशश्च ते देवा अस्माकं गो-
पायितारो भवन्तु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

यथा वशन्ति देवास्तथेदं सत्तदेपां न किरामिनत् । अरावा च न मर्त्यः ॥ ४ ॥

यथा । वशन्ति । देवाः तथा । इत् । असत् । तत् । एषाम् ।
नकिः । आ । मिनत् । अरावा । चन । मर्त्यः ॥ ४ ॥

देवाद्योतमानाः सर्वे देवाः यथा वशन्ति यथा कामयन्ते वशकान्तौ सम्प्रसारणाच्चे-
ति पूर्वरूपस्य छन्दसि विकल्पितत्वाद्यणादेशः । तथेव यथा उशन्ति तथैव असत् तद्ग-
वत्येव । तदेवाह एषां देवानां तत्कामनं नकिर्नकश्चिदपि मिनत् हिनस्ति मीड् हिंसायां
लेटि रूपम् मीनातेर्निगमइति ह्रस्वत्वम् । कथं देवानामभिलषितं तथा भवतीति चेत् तदाह—अ-
रावा यदि देवाः कस्यचिदप्यदातारं मनुष्यं कामयेन् तदा अरावा अदाता चनेत्यप्यर्थे
अदातापि मर्त्यो मनुष्यः उशब्धो देवेष्यो हवींषि प्रयच्छति तस्मात्तेषां यत्कामनं तत्तथा
भवत्येवेत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

सप्तानां सप्त ऋष्टयः सप्त द्युम्नान्येषाम् ।
सप्तो अधिश्रियो धिरे ॥ ५ ॥ ३५ ॥

सप्तानाम् । सप्त । ऋष्टयः । सप्त । द्युम्नानि । एषाम् ।
सप्तो इति । अधि । श्रियः । धिरे ॥ ५ ॥ ३५ ॥

अत्र पुरातनीकथा इन्द्रसमानं पुत्रमिच्छन्त्याः दितेर्गर्भस्य केनचित्कारणेन इन्द्रेण सप्तधा-
भिन्नत्वात् सगर्भः सप्तगणात्मकोभवत् ततोमरुतः संपन्नाः । सप्तगणाविमरुतइतिश्रुतेः । एषा कथा
इदं पित्रेमरुतामुच्यतेवचंइत्यस्मिन्वर्गे । सप्तपञ्चेनाश्वधापि । तथाचास्याऋचोयमर्थः—सप्तानां म-
रुतां गणानां सप्त सप्तसंख्याका ऋषय आयुधविशेषाविभिन्नाः सन्ति तथा सप्तसंख्याकानि द्युम्ना-
नि द्योतमानानि कुंडलादीन्याभरणानि द्युम्नान्यन्नानिवा एषां गणानां विभिन्नानि सन्ति ततः
सप्तमरुतांगणाः सप्तो सप्तैव सप्तविधाःश्रियः सकलादीप्तीः अधिधिरे परस्परमधिकं दधिरे ॥५॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये पञ्चात्रिंशोवर्गः ॥ ३५ ॥

वसुरेकइति दशर्चं नवमं सूक्तं मरीचिपुत्रः कश्यपो वैवस्वतोमनुर्वा ऋषिः । तथाचा-
नुक्रम्यते—वसुर्दशकश्यपोवा मारीचो द्वैपदमिति । दशापिद्विपदा विंशत्यक्षराविराजः पूर्ववद्विश्वे-
देवादेवता । तृतीयेछन्दोमे वैश्वदेवशस्त्रे वैश्वदेवसूक्तात्पूर्वमेव द्वैपदसूक्तं शंसनीयम् । सूत्र्य-
तेहि—वसुरेकइतिद्विपदासूक्तानिपुरस्ताद्वैश्वदेवसूक्तानामिति ।

तत्र प्रथमा—

वसुरेकोविपुणःसूनरोयुवाअञ्जिहिरण्ययम् ॥ १ ॥

वसुः । एकः । विपुणः । सूनरः । युवा । अञ्जि ।

अञ्जे । हिरण्ययम् ॥ १ ॥

अत्र दशानाष्टचां किंचित्पदलिङ्गात् पृथक्देवताः अत्र प्रथमायां वसुः इत्यनेन सोमो-
भिधीयते । सोम्यं वसुमालभेतेत्यादिपुष्टत्वात् । वसुर्चं वसुवर्णः सर्वलतादिषु परिपकः । यद्वा इभृश्रु
धारणपोषणयोः कुश्रंश्चेति कुप्रत्ययः सर्वस्य सुधापयैः किरणैः तावदुद्गते चन्द्रमसि दुःखोप-
शमनानि पुष्टानि सल्लु । तादृशः विपुणः विष्वगञ्जनः सूनरः सुष्ठु रात्रीणां नेता रात्रयश्चन्द्रनेतृकाः
सल्लु । एतादृशोयुवा प्रतिदिवसमाविर्भूतत्वात्तरुणः एकोदेवः सोमः हिरण्ययं हिरण्यमयं अञ्जि
अभिव्यज्यते प्रकाशयतेनेनेति अञ्जि आभरणं अभिव्यक्तिसाधनं कुंडलमुकुटादिकं स्वशरीर-
मैके अव्यजयति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

योनिमेकआससादद्योतनोन्तदेवेषुमेधिरः ॥ २ ॥

योनिम् । एकः । आ । ससाद् । द्योतनः ।

अन्तः । देवेषु । मेधिरः ॥ २ ॥

अत्र योनिमिति लिङ्गादक्षिरुच्यते । अन्नपेगृहपतयेइत्यादिषु दृष्टत्वात् । देवेषु देवानामन्त-
र्मध्ये द्योतनः स्वतेजसा दीप्यमानो मेधिरोमेधावी अथवा मेधाकांक्षिणां स्तोत्राणां मेधा दा-
तृत्वेन मेधायुक्तः एवंविधएकोभिः एवं स्थानभूतमाहवनीयादिकं आससाद् हविःस्वीकरणा-
र्थमासीदति ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

वाशीमेकोविभर्तिहस्तआयसीमन्तदेवेषुनिधुविः ॥ ३ ॥

वाशीम् । एकः । विभर्ति । हस्ते । आयसीम् ।

अन्तः । देवेषु । निधुविः ॥ ३ ॥

देवेष्वन्तर्देवानामध्ये द्योतमानः निधुविः निश्चले स्थाने वर्तमानः यद्वा नितरां गमन-
मस्यास्तीति निधुविः सर्वदागच्छन् अथवा संग्रामेषु शत्रूणां पुरतोविशयेन स्थैर्यवान् एतादृ-
शः एकस्वष्ट्रनामकोदेवः आयसी अयोमयधारां वाशीं वाश्रुशब्दे शब्दयत्याक्रन्दयति शत्रू-
ननयेति वाशी तक्षणसाधनं कुठारः तं स्वकीयहस्ते विभर्ति धारयति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

वज्रमेकोविभर्तिहस्तआहिततेनवृत्राणिजिघ्रते ॥ ४ ॥

वज्रम् । एकः । विभर्ति । हस्ते । आहितम् ।

तेन । वृत्राणि । जिघ्रते ॥ ४ ॥

अत्र वज्रलिङ्गादिन्देवता एकइन्द्रः आहितं स्वकीयहस्ते निहितं वज्रमेतन्नामकमा-
युधं विभर्ति धत्ते सएवेन्द्रस्तेन निहितेन वज्रेण वृत्राणि अपामापरकाणि रक्षांसि पापानि
वा जिघ्रते भशां हन्ति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

तिग्ममेकोविभर्तिहस्तआयुधंशुचिरुप्रोजलापभेपजः ॥५॥

तिग्मम् । एकः । विभर्ति । हस्तै । आयुधम् ।

शुचिः । उग्रः । जलापभेपजः ॥ ५ ॥

अत्र जलापभेपजइत्यनेन रुद्रोभिधीयते शुचिः शुच दीप्तौ सर्वतः स्वतेजसा दीप्यमानः यद्वा शुच शोके शत्रूणां शोचयिता दुःखयिता अतएव उग्रः उदूर्णबलः जलापभेपजः रोगापनयनेन सुखकरभैपज्यवान् यद्वा स्तोत्रूणां दुःखरूपसंसारोच्छेदेन सुखकारिभिपग्रूपः । प्रथमोद्व्योभिपगित्यादिश्रुतिभिरस्यभिपकत्वंश्रूयते । तादृशाएकोरुद्रः तिग्मं तीक्ष्णधारं आयुधं आयुध्वति सम्पहरति शत्रूननेनेति आयुधं पिनाकः तं स्वकीये हस्ते विभर्ति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

पथएकःपीपायतस्करोयथाएववेदनिधीनाम् ॥ ६ ॥

पथः । एकः । पीपाय । तस्करः । यथा ।

एवः । वेद । निधीनाम् ॥ ६ ॥

पथइतिङिगेन पूषा निगद्यते । संपूषन्नध्वनस्तिरेत्यादिपुष्टत्वात् । एकः पूषनामकोदेवः पथः मार्गान् पीपाय प्यायतिर्वधेनकर्मापि अत्र रक्षणार्थः ये अग्निहोत्रादिकर्मकुर्वन्ति तेषां स्वर्गमार्गं । ये दुष्कृतं कर्म कुर्वन्ति तेषां यातनामार्गं च रक्षति । उभयेषां मार्गविपर्ययोपया नभवति तथा पालयतीत्यर्थः । एषसोयंपूषा निधीनां पृथिव्यां निहितानि धनानि वेद वेत्ति । ज्ञात्वा स्तोत्रूणां तानि ददातीत्यर्थः । तत्रदृष्टान्तः—तस्करो यथा चोरः पथिगच्छतां पुरुषाणां धनहरणार्थं मार्गं रक्षति तथाच सचोरः गृहे निहितानि ज्ञात्वा तदाहत्य तस्य सहायेभ्योपया तानि ददाति तद्वद् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

त्रीण्येकंउरुगापोविचक्रमेयत्रदेवासोमदन्ति ॥ ७ ॥

त्रीणि । एकः । उरुङ्गायः । वि । चक्रमे । यत्र । देवासः । मदन्ति ॥ ७ ॥

उरुगायोविचक्रमइति पदलिङ्गाद्विष्णुरुच्यते उरुगायः उरुभिर्वहुभिर्गातव्यः यद्वा बहुषु देशेषु गता बहुकीर्तिर्वा सर्वान् शत्रून् स्वसामर्थ्येन शब्दयत्याक्रन्दयतीतिवा उरुगायः एतादृश-
एकोसहायो विष्णुः त्रीणि पदानि भुवनानि विचक्रमे साधु पादेन विक्रान्तवान् वेःपादविहर-
णे इति क्रमतेः आत्मनेपदम् । यत्र येषु लोकेषु देवासः इन्द्रादयोदेवाः मदन्ति यजमानदत्तैर्ह-
विर्भिर्माद्यन्ति तानि विचक्रमइत्यन्वयः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

विभिर्द्वाचरत एकया सह प्रवासे वसतः ॥ ८ ॥

विभ्रिः । द्वा । चरतः । एकया । सह । प्र । प्रवासा इव । वसतः ॥ ८ ॥

एकयासहेति लिङ्गात् अश्विनावभिधीयेते द्वा द्वौ द्वित्वसंख्योपेतावश्विनौ विभिः वीग-
त्यादिषु किप् छान्दसोह्रस्वः गमनसाधनैः अश्वैः चरतः सञ्चरेते किञ्च इमावश्विनौ एकया
सूर्याख्यया ताभ्यां स्वयं वृतया स्त्रिया सह प्रवसतः प्रवासं सर्वत्रगमनं कुरुतः । प्रवासे दृष्टान्तः—
प्रवासेव यथा प्रवासिनौ द्वौ पुरुषौ एकया स्त्रिया सह प्रवसतः तद्वत् ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

सदोद्वाचक्राते उपमादिविस्रम्राजासर्पिरासुती ॥ ९ ॥

सदः । द्वा । चक्राते इति । उपमा । द्विवि । सम्राराजा ।

सर्पिरासुती इति सर्पिःऽआसुती ॥ ९ ॥

सम्राजाविति लिङ्गेन मित्रावरुणावभिधीयेते उपमा उपमौ परस्परं स्वर्कात्योपमानभूतौ
यद्वा उपमीपते आभ्यां सर्वमिति उपमीसर्वस्य एतावेव सम्राजा सम्राजौ सम्पद्दीप्यमानौ स-
र्पिरासुती सर्पिर्घृतमाश्रयामास्रपतेइति सर्पिरासुती घृतहविष्कौ द्वा द्वौ मित्रावरुणौ दिवि द्युलो-
के सदः सीदन्त्यत्रेति सदः स्थानं तच्चक्राते अकार्षाम् ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

अर्धत एकमेहितमर्मन्वतते नसूर्यमरोचयन् ॥ १० ॥ ३६ ॥

अर्चन्तः । एकै । महि । सामं । मन्वत ।

तेन । सूर्यम् । अरोचयन् ॥ १० ॥ ३६ ॥

अर्चन्तः देवान्पूजयन्तः एके केचनात्रयः महि महत् साम मन्वत उच्चारयन्तीत्यर्थः । तादृशा अत्रयः तेनोकेन साध्या सूर्यं अरोचयन्दीपयन् तएवात्र देवता ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये षड्विंशोवर्गः ॥ ३६ ॥

नहिवइति चतुर्दशं दशमं सूक्तं आद्यागायत्री द्वितीयापुरजष्णिक् तृतीयाबृहती चतुर्थ्यनुष्टुप् मनुर्वैवस्वतऋषिः पूर्ववद्विश्वेदेवादेवता । तथाचानुक्रान्तम्—नहिवश्चतुष्कंपुरजष्णिग् बृहत्यनुष्टुबन्तमिति । विनियोगस्तु लिङ्गादवगन्तव्यः ।

तत्र प्रथमा

नहिवोअस्त्यर्भकोदेवासोनकुमारकः । विश्वेसतोमहान्तइत् ॥ १ ॥

नहि । वः । अस्ति । अर्भकः । देवासः । न । कुमारकः ।

विश्वे सतःमहान्तः । इत् ॥ १ ॥

हे देवासोदेवाः द्योयुष्माकंमध्ये अर्भकोनहास्ति शिशुर्नास्ति तथा न कुमारकः युष्माकं मध्ये कुमारोपिनास्ति । किन्तु सर्वे यूयं सवयसो नित्यतरुणाभवथ । एतदेव प्रतिपादयति विश्वे सर्वे देवाः यूयं सतोमहान्तइत् सर्वस्माद्विद्यमानात् पृथिव्यामपिमे महान्तः ते सतोमहान्तइत्युच्यन्ते सस्माद्युष्माकमर्भको कुमारोपि नास्तीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

इतिस्तुतासोअसथारिशादसोयेस्थत्रयश्चत्रिशच्च ।

मनोर्दियायज्ञियासः ॥ २ ॥

इति । स्तुतासः । असथ । रिशादसः । ये । स्थ । त्रयः ।

च । त्रिशत् । च । मनोः । देवाः । यज्ञियासः ॥ २ ॥

हे रिशादसः रिशातां हिंसतामसितारो हे मनोर्भक्षियासः मनुनामकस्य मम यत्तार्हा हे देवाः ये यूयं त्रयः त्रिसंख्याकाः त्रिशच्च त्रिशत्संख्याकाः त्रयस्त्रिंशद्देवताः स्थ भवथ अर्भ-

त । ते यूयमिति इत्थमनेन प्रकारेण स्तुतासः असत्थ मया मनुना स्तुताभवथ अस्तेऽंति छान्द-
सोलुगभावः । यद्वा असत्थेतिकान्यर्थः इत्थं स्तुतायूयं हवींषि कामयध्वम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

तेनस्त्राध्वंतेवततउनोअधिवोचत ।

मानःपथःपिच्यान्मान्वादाधिदूरंनैष्टपरावतः ॥ ३ ॥

ते । नः । त्राध्वम् । ते । अवत । ते । ऊँ इति । नः । अधि । वोचत ।
मा । नः । पथः । पिच्यात् । मान्वात् । अधि । दूरम् । नैष्ट । परावतः ॥ ३ ॥

हे देवाः ते यूयं नोस्मान् त्राध्वं बाधकेभ्यो रक्षोभ्यस्त्रायध्वं ते यूयं अवत घनादि-
प्रदानैरस्मान्प्रक्षत तेपवदेवा नोस्मानधिवोचत अधिकंभवन्तः कर्मकारिणो घनादिमन्तश्च भव-
न्त्विति यूयं ब्रूत । किंच हे देवाः मानवाद् पिच्याद् मनुः सर्वेषां पिता ततआगताद् परावतः
पिता मनुर्दूरंमार्गं चक्रे तस्मात्पथोमार्गान्नोस्मान्मानैष्ट मा नयत अपनयनं माकुरुतेत्यर्थः सर्वदा
ब्रह्मचर्याग्निहोत्रादिकर्माणि येन मार्गेण भवन्ति तमेवास्मान्नयत । किन्तु दूरं यएतद्भवतिरिक्तो-
विप्रकृष्टमार्गोस्ति तस्मादधि अधिकमित्यर्थः अस्मानपनयत ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

येदेवासइहस्थनविश्वेवैश्वानराउत ।

अस्मभ्यंशर्मसप्रथोगवेश्वाययच्छत ॥ ४ ॥ ३७ ॥

ये । देवासः । इह । स्थन । विश्वे । वैश्वानराः । उत । अस्मभ्यम् ।
शर्म । सप्रथः । गवे । अश्वाय । यच्छत ॥ ४ ॥ ३७ ॥

हे देवासोदेवाः उतापिच वैश्वानराः विश्वे सर्वे नरः कर्मनेतारोध्वर्वाद्योयस्य सवि-
श्वानरो यज्ञः तस्मिन्तोमादिहवींषि स्वीकर्तुंभवाः प्रादुर्भूताः भवार्थे अणुप्रत्ययः यद्वा वैश्वा-
नरोग्निः देवानां तन्मुत्पत्वाद् वस्य संबन्धिनोविश्वेसर्वेषेदेवामूयं इहास्मिन्नस्मदीयेयज्ञे स्थन हवीं-
ष्यादातुं भवथ । ततः सप्रथः प्रथमरूपाने सर्वतः प्रसिद्धं सर्वत्रप्रथुतमंवा शर्म शृणाति हिन-

स्ति दुःखमिति शर्म सुखं तदस्मभ्यं प्रयच्छतं तथा गवे अस्मदीयेभ्यो यज्ञसाधनभूतेभ्यो गो-
भ्यः अश्वाय शर्म सुखं प्रदत्त ॥ ४ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये सप्तत्रिंशोवर्गः ॥ ३७ ॥

॥ इति अष्टमे मण्डले चतुर्थोऽनुवाकः ॥ ४ ॥

पथ्यमेनुवाके द्वादशसूक्तानि तत्र योयजातीत्यष्टादशर्चं प्रथमं सूक्तं वैवस्वतमनुर्कृषिः
नवमीचतुर्दश्यावनुष्टुभौ पञ्चदश्याद्याश्वतस्रः पंकयः दशमीपादनिचृद् त्रयः सप्तकाः पा-
दनिचृदिति तल्लक्षणान्वा शिष्टाएकादशमाग्वत्समपरिभाषया गायत्र्यः आद्यास्तु चतसृषु यज्ञः
ततोयजमानप्रशंसाच स्तूयते अतस्तद्देवताकाः यादंपती इत्याद्यास्तु पञ्चम्यादिषु दंपतीप्रशस्ये
अतस्तद्देवताकाः अवशिष्टास्तु नवस्तु दंपत्योराशिपः प्रतिपाद्यन्ते अतस्ताएवदेवताः । तथाचानु-
क्रम्यते—योयजातिद्भूनात्रेज्यास्तवोयजमानप्रशंसाच येत्यादिपञ्चदम्पत्योः शिष्टास्तदाशिपोनु-
ष्टुप् चतुष्पङ्क्त्यनां नवम्यनुष्टुप् दशमीपादनिचृदिति ।

तत्र प्रथमा—

योयजाति॒यजा॑त॒इत्सु॑नव॒ञ्च॒पचा॑तिच ।

ब्र॒ह्मेदि॑न्द्र॒स्यचा॑कनत् ॥ १ ॥

यः । यजाति । यजति । इत् । सुनवत् । च । पचाति ।

च । ब्रह्मा । इत् । इन्द्रस्य । चाकनत् ॥ १ ॥

योयजमानः सल्लघजाति यागं करोति हविर्भिर्देवान्पूजयति सदेवेभ्यो लब्धधनादिकः सन्
यजातइत् पुनरभीष्टमाप्तये देवेभ्यो हवींषिप्रयच्छत्येव । तथा सएव यजमानः सुनवञ्च सोमाभि-
पवं करोतिच सएव पचातिच पशुपुरोडाशादिकं पचतिच सर्वत्र यजादिषु छेदचडागमः सयजमानः
इन्द्रस्य ब्रह्मा ब्रह्माणि इदवधारणे इन्द्रसम्यन्धीनिस्तोत्राण्येव चाकनत् पुनःपुनः कामयते क-
नतेः कान्त्यथाद्यइत्सुकि अक्षयासत्त्वं छान्दसम् ततो छेदचडागमः । अत्रयागे यजमानो धनादिल-
भतइति यज्ञप्रशंसा सएवदृष्टफलः सन् सोमाभिपयादीन्करोतीति यजमानप्रशंसा ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

पु॒गे॒ला॒शं॒यो॒अं॒स्मि॒सो॒मं॒रं॒त॒आ॒शि॒रं॒म् ।

पा॒दि॒त्तं॒ग॒क्रो॒अं॒हंसः ॥ २ ॥

पुरोळाशम् । यः । अस्मै । सोमम् । ररति । आ॒ऽशि॒रम् ।
पात् । इत् । तम् । श॒क्रः । अंह॑सः ॥ २ ॥

योयजमानः अस्मै इन्द्राय पशुपुरोळाशं तथा आशिरं तृतीयसवने गोक्षीरेणामिश्रितं सोममस्मै ररते प्रयच्छति रातेर्लटि शपः श्लुः अडागमः । शक्रः समर्थः सइन्द्रः तं यष्टारं अंहसः पापात् तद्रूपाद्रक्षसोवा पाव इदवधारणे अपादेव रक्षत्येव पातेर्लुङ्ङिन् रूपम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तस्य॑द्यु॒माँअ॒स॒द्रथो॑दे॒वजू॒तःसश॑शुवत् । विश्वा॑व॒न्वन्न॑मि॒त्रियां॑ ॥ ३ ॥

तस्य॑ । द्यु॒मान् । अ॒स॒त् । रथः॑ । दे॒व॒ऽजू॒तः ।
सः । श॑शुवत् । विश्वा॑ । व॒न्वन् । अ॒मि॒त्रियां॑ ॥ ३ ॥

तस्य देवान्पूजयतोयजमानस्य देवजूतः देवैरिन्द्रादिभिः प्रेरितोद्युमान दीप्तिमान् रथः स्यन्दनः देवानां हविःप्रदानरूपेण यज्ञेन असत् भवत्यागच्छति । ततस्तेन रथेनामित्रिया अमित्रियान् शत्रुभिः कृतान्विश्वा सर्वान्वाधान् वन्वन् वनोति हिंसाकर्मेति यास्कः हिंसन् सपवशुशुवत् पुत्रादिभिर्धनेश्ववर्धते अत्र येन मे रथः बाधाभावश्चाभूदिति यागप्रशंसा । येन सम्पत्तिदृष्टेवाः रथं दत्तवन्तइति यजमानप्रशंसा ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अस्य॑प्र॒जाव॑तीगृ॒हेसंश्र॑न्तीदि॒वेदि॒वे । इळा॑धे॒नुमती॑दुहे ॥ ४ ॥

अस्य॑ । प्र॒जा॒ऽव॑ती । गृ॒हे । अ॒संश्र॑न्ती । दि॒वे॒ऽदि॒वे ।
इळा॑ । धे॒नु॒ऽमती॑ । दु॒हे ॥ ४ ॥

प्रजावती पुत्रादियुक्तं असश्रन्ती सश्रतिर्गत्विकर्मा अगमनशीलं तादृशं धेनुमती धेनुः पयसा सर्वां धिनोति प्रीणयतीति धेनुर्गौः तत्सहितं इळान्नं अस्य यष्टुर्गृहे दिवेदिवे अहरहः दुहे देवैर्दुत्यते । यद्वा इळेति गवां देवता सा स्थिरा धेनुमती गवांपतित्वाद्धेनुभिर्धेनुमती इळा गोदेवता देवैः प्रेरितासती अस्य यजमानस्य गृहे दोग्धा पुत्रादिकमस्मै ददातीत्यर्थः दुहेर्लटिलोपस्त आत्मनेपदेऽपि नितलोपः अत्रेज्यास्त्ववः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

यादम्पतीसमनसासुनुतआचुधावतः ।
देवासो नित्ययाशिरां ॥ ५ ॥ ३८ ॥

या । दम्पती इति दम्पती । सदमनसा । सुनुतः । आ ।

च । धावतः । देवासः । नित्यया । आशिरां ॥ ५ ॥ ३८ ॥

अत्र यजने दंपत्योः स्तुतिः हे देवासो देवाः समनसा समनसौ कर्मणि समानमनस्कौ या यौ दम्पती यज्ञकारिणौ जायापती सुनुतः सोमाभिपवं कुरुतः यौ दम्पती ततस्त्वमभिपुतं सोमं आधावतश्च दशापवित्रेण शोधयतः धावुगतिशुद्धयोः तथा नित्यया यत्र तृतीयसवने सोमोस्ति तत्र आश्रयणद्रव्यं गोक्षीरमस्त्येव तस्मान्नित्यसंबंधेन आशिरा आश्रयणेन गोक्षीरेण संपुतं सोमं यौ प्रयच्छतः तावन्नादीन् मामुतइति उत्तरत्रसम्बन्धः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीयेष्टविंशोवर्गः ॥ ३८ ॥

अथ षष्ठी-

प्रतिप्राशव्याँइतःसुम्यञ्चावर्हिरांशाते । नतावाजेपुवायतः ॥ ६ ॥

प्रति । प्राशव्यान् । इतः । सुम्यञ्चा । वर्हिः ।

आशाते इति । न । ता । वाजेपु । वायतः ॥ ६ ॥

ता सौ देवेश्यो हविषां दातारौ दंपती प्राशव्यान् अशभोजने प्रपूर्वस्यास्य औणादिकोप्रावे उण्प्रत्ययः प्राशुर्भक्षणं तस्मै साधून् हितान्वा अन्नादीन्प्रतीतः प्रतिगच्छतः यद्वा प्राशितव्यान् अत्रवर्णश्लेषः तावेव सम्यंचा सम्यंचौ समीचीनौ संगतौ वर्हिर्यज्ञं आशाते आनशाते । सत्र द्रव्यैर्व्यामुतः तस्मात्तौ षष्ठारौ भार्यापती वाजेपु देवैर्दत्तेषु अन्नेषु न वायतः वयतिर्गर्त्यर्थः न गच्छतः सर्वदा अन्नसहितौ तिष्ठातामित्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

नदेवानामपिहृतःसुमतिनजुगुक्षतः । श्रयोश्चुहर्द्विवास्ततः ॥ ७ ॥

न । देवानाम् । अपि । ह्युतः । सुप्तमितिम् । न ।

जुघुक्षतः । श्रवः । बृहत् । विवासतः ॥ ७ ॥

एतौ दम्पती देवानां इन्द्रादीनां न अपिह्युतः अपलापं न कुरुतः अपह्नवोपलापः देवेभ्योहविः प्रदास्यामइति प्रतिज्ञाय पुनरदानमपलापनं ह्युत् अपनये । कथं नापलपन्तीत्यवसीयते तदाह सुमार्तिं युष्मदीयां शोभनां मतिं न जुगुक्षतः जुघुक्षतः न संवरीतुमिच्छतः संवारणमाच्छादनं न छादयतइत्यर्थः किन्तु स्तुतिं कुरुतः । गुह्यसंवरणे सनिग्रहगुह्योश्चेतीदृशतिषेधः इत्यपत्वभावौ संहिताकालेभूभावोनास्ति छान्दसत्वात् । किञ्च बृहत् देवेभ्योदीयमानत्वात् महत् श्रवः श्रवइत्यन्नाम महदन्नं विवासतः युष्मभ्यं प्रयच्छतः विवासतिः परिचरणकर्मा दानमपिच परिचरणमेव । देवैर्दत्तमन्नं घृतादिभिर्मिश्रीकृत्य पुनः पुनर्यजतइत्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

पुत्रिणाताकुमारिणाविश्वमायुर्व्यश्रुतः । उभाहिरण्यपेशसा ॥ ८ ॥

पुत्रिणां । ता । कुमारीणां । विश्वम् । आयुः । वि ।

अश्रुतः । उभा । हिरण्यपेशसा ॥ ८ ॥

पुत्रिणा पुत्रवन्तौ तत्रापि कुमारीणा पोडशवर्षदेशीयपुत्रवन्तौ हिरण्यपेशसा हिरण्यपैराभरणैरलंकृतरूपौ उभा उभौ ता तौ दंपती विश्वं सर्वमायुरायुर्व्य व्यश्रुतः व्याप्तः यज्ञेन तपोः पुत्रादिकं धनमायुश्च संभवतीत्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

वीतिहोत्राकृतद्वसूदशस्यन्तामृतायकम् ।

समूर्धोरोमशंहतोदेवैर्पुरुणुतोदुर्वः ॥ ९ ॥

वीतिहोत्रा । कृतद्वसू इति कृतद्वसू । दशस्यन्ता । अमृताय ।

कम् । सम् । ऊर्धः । रोमशम् । हतः । देवैर्पुं । रूणुतः । दुर्वः ॥ ९ ॥

वीतिहोत्रा वीतिहोत्रौ वीतिः प्रियकरो होत्रा यज्ञोययोस्तौ अनेन यज्ञेन तयोः
सुखादिकं संभवति तादृशौ । यद्वा वीतिः कान्त्यर्थः होत्रेतिवाङ्गाम अस्मद्विषयां स्तुतिं
कुरुतमिति पृथक्पृथक् देवैः काम्यमानस्तुती अतएव कं सुखमदं हवीरूपमर्चं दश-
स्यन्ता देवेश्यः प्रयच्छन्तौ कृतद्वस् तकारोपजनञ्छान्दसः याचमानकृतधनौ पात्रेषूपयु-
क्तवनावित्यर्थः । एवंविधौ दंपती अमृताय अमरणाय सन्तानान्निवृद्धये रोमशं रोमवर्तं
वृषणं ऊधः योनिं च संहतः संयोजयतइति मैथुनमनूद्यते ततः सपुत्रादिकौ तौ देव-
ेषु दुवः स्तुत्यन्वदानरूपां परिचर्यां कृणुतः कुरुतः पश्चभिर्दन्पती अस्तुयेताम् ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

आशर्मपर्वतानां वृणीमहे नदीनाम् । आविष्णोः सचाभुवः ॥ १० ॥ ३९ ॥

आ । शर्म । पर्वतानाम् । वृणीमहे । नदीनाम् । आ । विष्णोः ।
सचाभुवः ॥ १० ॥ ३९ ॥

एतदादिषु दंपत्योराशिषः यद्यारोवयं पर्वतानां स्वर्गफलपुष्पसहितलतादिभिर्यत् शर्म सु-
खं तत्तेषां स्थैर्यलक्षणं सुखं वा नदीनाश्च उभयकूलवासिभिर्भुनिभिर्मनुष्यैर्वा जपाद्यनुष्ठानेकृते
यत्सुखं तासां भवति तत्सुखं एकत्रस्थित्वा सकल्पदार्थभोक्तृत्वलक्षणं अनुष्ठानलक्षणं सु-
खमावृणीमहे । संभ्रजामहे सचाभुवः देवैः सहभवतः देवसहितस्य विष्णोरपि शत्रुहननलक्षणं
यत्सुखं तदपि वयमावृणीमहे वाधाभावाद्धविःप्रदानेन देवैः सहवर्तामइत्यर्थः ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये एकोनचत्वारिंशोवर्गः ॥ ३९ ॥

अथैकादशी—

एतुपूपारयिर्भगः स्वस्ति सर्वधातमः । उरुरुध्वास्वस्तये ॥ ११ ॥

आ । एतु । पूपा । रयिः । भगः । स्वस्ति । सर्वधातमः । उरुः ।
अध्वा । स्वस्तये ॥ ११ ॥

रयिर्धनानां दाता भगोभजनीयः सर्वैः संप्रधातमः सर्वेषां धारयितृत्तमः सर्वेषांधनादि-
भिः पोषयितृत्तमः पूपा एतन्नामकोदेवः स्वस्ति क्षेमण एतु अस्मान्प्रतिगच्छतु ततः मार्गरक्षकं
पूषण्याग्नेयानि उरुः विस्तीर्णः अध्वा मार्गः स्वस्तये अस्माकमग्निनाशाय भवतु ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

अ॒रम॑तिरन॒र्वणो॒ विश्वा॑देवस्य॒ मन॑सा । आ॒दि॒त्याना॑मने॒ह इ॒त् ॥ १२ ॥

अ॒रम॑तिः । अन॒र्वणः । विश्वाः । दे॒वस्य॑ । मन॑सा । आ॒दि॒त्याना॑म् ।

अने॒हः । इ॒त् ॥ १२ ॥

देवानांमध्ये पूषणमाह अनर्वणः अर्वागन्तव्यः शत्रुभिरगन्तव्यस्य अप्रत्यूतस्य देवस्य द्योतमानस्य पूषणः विश्वः सर्वः स्तोतृजनः मनसा श्रद्धया भक्त्यैव अरमतिः अलंमतिः पर्याप्तस्तुतिर्भवति । तथाहि आदित्यानामदितेः पुत्राणां देवानां दानमनेहइत् अपापमेवत्तु । तस्माद्गन्नादिपातये स्तोतृजनः पूषणं स्तौतीत्यर्थः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

यथा॑नोमि॒त्रोअ॑र्य॒मावरु॑णः॒ सन्ति॑गो॒पाः । सु॒गाः॒ ऋ॒तस्य॑प॒न्थाः ॥ १३ ॥

यथा॑ । नः । मि॒त्रः । अ॒र्यमा॑ । वरु॑णः । सन्ति॑ । गो॒पाः ।

सु॒ङ्गाः । ऋ॒तस्य॑ । प॒न्थाः ॥ १३ ॥ ॥

मित्रः अर्यमा वरुणः एतेत्रयोदेवाः नोस्माकं गोपाः गोपायितारोयथासन्ति भवन्ति ये-
मार्गैःवयमेतैः पालयितव्याभवाम ते ऋतस्य सत्यभूतस्य पन्थाः पन्थानः सुगाः एषां सुगम-
नाभवन्तु तैरागत्यास्मान् यज्ञमार्गंस्थापयन्वित्यर्थः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

अ॒ग्नि॑वः॒ पू॒र्व्यगि॑रादे॒वमी॒ळेव॑सू॒नाम् ।

स॒पर्य॑न्तः॒ पुरु॑मि॒धंमि॒त्रंक्षे॑त्र॒साध॑सम् ॥ १४ ॥

अ॒ग्निम् । वः । पू॒र्व्यम् । गि॑रा । दे॒वम् । ई॒ळे । वसू॑नाम् ।

स॒पर्य॑न्तः । पुरु॒मि॒धम् । मि॒त्रम् । न । क्षे॒त्र॒साध॑सम् ॥ १४ ॥

हे देवाः वोयुष्माकं पूर्व्यं मुख्यं पुरतो गन्तारंवा देवं स्वभासा दीप्यमानमग्निं वसूनां प्रा-
प्तये गिरा स्तुतिदक्षणायावाचा ईळे अहं स्तौमि । किञ्च सपर्यन्तः युष्मान्परिचरन्तोमनुष्वाः पु-

रुमियं बहुविधमियं बहूनामभिमतद्गमेन प्रीणयितारंवा क्षेत्रसाधसं क्षियन्ति निवसन्ति कर्म-
करणार्थमत्रेति क्षेत्रोयज्ञः तस्य साधकं । साधने दृष्टान्तः—मित्रं यथा मित्रं सुहृद अन्यस्य
क्षेत्रं केदारादिकं साधयति तद्वत् यज्ञसाधकमग्निं वसुधापये स्तुवन्ति ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी—

मक्षुदेववन्तोरथःशूरोवापृत्सुकामुचित ।

देवानांयज्ञन्मनोयजमानइर्यक्षत्यग्नीदर्यज्वनोभुवत् ॥ १५ ॥

मक्षु । देववन्तः । रथः । शूरः । वा । पृत्सु । कामुं । चित् ।
देवानाम् । यः । इत् । मनः । यजमानः । इर्यक्षति । अग्नि ।
इत् । अर्यज्वनः । भुवत् ॥ १५ ॥

देववन्तः देवायष्टव्यतया यस्यसन्ति सदेवान् तस्य रथोदेवैर्दन्तः मक्षु शीघ्रं दुर्गमपि प्र-
विशति सर्वत्रापतिहतगतिरित्यर्थः । तत्रदृष्टान्तः—वाशब्दोत्रोपमानवाची यथा शूरोयोद्धा काष्ठ
चित् पृत्सु पृत्तनासु तद्वत् योदेवानां इदवधारणे मनएवइर्यक्षति स्तुतिभिः पूजयितुमिच्छति य-
द्वा देवानां मनइर्यक्षति हविर्भियंष्टुमिच्छति सयजमानः अर्यज्वनःयागं अकुर्वतोजनान् अग्नि-
भुवत् स्वसामर्थ्येनाभिभवत्येव । इर्यक्षन्ति यज्ञपूजायाम् यजदेवपूजादिषु उन्नयोरभ्यासस्यस-
म्भसारणं छान्दसं । पूवेस्य स्कोः संयोगाद्योरिति ककारलोपः ॥ १५ ॥

अथ षोडशी—

नर्यजमानरिप्यसिन्सुन्वाननदेवयो ।

देवानांयज्ञन्मनोयजमानइर्यक्षत्यग्नीदर्यज्वनोभुवत् ॥ १६ ॥

न । यजमान । रिप्यसि । न । सुन्वान । न । देवयो इति देवद्वयो ।
देवानाम् । यः । इत् । मनः । यजमानः । इर्यक्षति । अग्नि ।
इत् । अर्यज्वनः । भुवत् ॥ १६ ॥

हे यजमान यो भवान् देवानां न इयक्षति सत्त्वं नरिष्यसि विनष्टो न भवसि किन्तु पुत्र-
पौत्रादिभिर्वर्धसे । हे सुन्वान सोमाभिष्वं कुर्वन् यः सुन्वन् तेषां मन इयक्षति सत्त्वमपि नरि-
ष्यसि । हे देवयो देवान् कामयमान यो देवानि यक्षति तादृशस्त्वमपि नरिष्यसि किन्तु धनादि-
भिर्वर्धसे देवानां मनो यो यजमानो यष्टुमिच्छति स यागमकुर्वतो जनानभिभवति ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

न किष्टं कर्मणानशन्नप्रयोपन्नयोपति ।

देवानां य इन्मनो यजमान इयक्षत्यभीदयज्वनो भुवत् ॥ १७ ॥

न किः । तम् । कर्मणा । नशत् । न । प्र । योपत् । न । योपति ।

देवानाम् । यः । इत् । मनः । यजमानः । इयक्षति । अग्नि । इत् ।

अयज्वनः । भुवत् ॥ १७ ॥

यो यजमानो देवानां मनो यष्टुमिच्छति तं न किर्न कश्चिदपि नशत् स्वकीयेन कर्मणा न-
व्याप्नोति नशतिर्व्याप्तिकर्मा । किञ्च स यथा न प्रयोपत् स्वस्मात्स्थानान्नविभक्तः पृथक्कृतो न-
भवति । किञ्च न योपति पुत्रादिभिर्धनादिभिश्च न विभक्तो भवति । युमिश्रणामिश्रणयोरित्यस्य
उभयत्र लेट्यडागमः । शिष्टं व्याख्यातम् ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी—

असदत्र सुवीर्यमुत्त्यदाश्वश्व्यम् ।

देवानां य इन्मनो यजमान इयक्षत्यभीदयज्वनो भुवत् ॥ १८ ॥ १० ॥

असत् । अत्र । सुवीर्यम् । उत् । त्यत् । आशुऽअश्व्यम् ।

देवानाम् । यः । इत् । मनः । यजमानः । इयक्षति । अग्नि । इत् ।

अयज्वनः । भुवत् ॥ १८ ॥ १० ॥

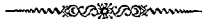
योयजमानो देवानां मनोयष्टुमिच्छति अत्रास्मिन्यजमाने सुवीर्यं शोभनवीयेपितं पुत्रा-
दिकमसद भवत्येव उतापिच आश्वश्च्यं आशुगमनाश्वसंधयुक्तं त्यक् तद्धनादिकं तस्मिन्यज-
माने भवति देवानां मनोयोजनः हविर्भिर्यष्टुमिच्छति यद्वा पूजयितुमिच्छति सजनः अयज्जनः
सर्वान् अभिभवत्येव ॥ १८ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये चत्वारिंशोवर्गः ॥ ४० ॥

वेदार्थस्यप्रकाशेन तमोहार्दनिवारयन् । पुमर्थाश्वतुरोदेयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इतिश्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरयुक्कभूपालसाम्राज्य धुरंधरेण सायणा-
चार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये षष्ठाष्टके द्वितीयोध्यायः समाप्तः ॥२॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःश्वसितंवेदा योवेदेभ्योखिलंजगत् । निर्भमेतमहंवन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥ १ ॥

अथ षष्ठस्यतृतीयोऽध्यायआरभ्यते प्रकृतानीति त्रिंशद्वचं द्वितीयं सूक्तम् तत्रेयमनुक्रमणि-
का—प्रकृतानित्रिंशन्मेधातिथिरिति । काण्वोमेधातिथिर्ऋषिः परंगायत्रं प्राग्वत्सपेरिति परिभा-
षया गायत्रीछन्दः अनादेशपरिभाषयेन्द्रोदेवता । महाव्रतेनिष्केवल्ये गायत्रतृचाशीतौ एतत्सू-
क्तम् तथैवपञ्चमारण्यके शौनकेनसूत्रितम्—प्रकृतान्यृजीपिण आघायेअग्निमिन्धतइति । अ-
तिरात्रे प्रथमेपर्याये मैत्रावरुणशस्त्रे प्रकृतानीतितृचोनुत्पः । सूत्रितञ्च—प्रवइन्द्रायमादनं प्रकृता-
न्यृजीपिणइति । तस्मिन्नेवशस्त्रे प्रतिश्रुतायेत्याद्याः पञ्चदशर्चः । सूत्र्यतेहि—प्रतिश्रुतायवोधृषदि-
ति पञ्चदशेति । दशमेहनि प्रातःसवनेअच्छावाकवादे पत्नीयजमानस्थाने प्रतिश्रुतायेतितृचः ।
सूत्रितञ्च—प्रतिश्रुतायवोधृषदितितृचाविति । अहीनान्तर्गतस्यातिरात्रस्य प्रथमेपर्याये होतुः
पन्यइदुपगायतेत्यनुरूपः ।

तत्र प्रथमा—

ॐ प्रकृतान्यृजीपिणः कण्वा इन्द्रस्य गार्थया ।

मदे सोमस्य वोचत ॥ १ ॥

प्र । कृतानि । ऋजीपिणः । कण्वाः । इन्द्रस्य । गार्थया ।

मदे । सोमस्य । वोचत ॥ १ ॥

हे कण्वाः ऋजीपिणः ऋजीपवतः सोमस्य कृतानि कर्माणि इन्द्रस्य गार्थया इन्द्रस्य वा-
चा मदे अस्य मदे संजतिसति प्रवोचत प्रवृत्त ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यः सृष्टिन्द्रमनं शानिपिभ्रुं दासमहीशुर्वम् । वर्धीद्गुरिणन्नपः ॥ २ ॥

यः । सृष्टिन्द्रम् । अनंशानिम् । पिभ्रुम् । दासम् ।

अहीशुर्वम् । वर्धीत् । उपः । रिणन् । अपः ॥ २ ॥

यइन्द्र उग्रः उदूर्णस्तेजस्वीवा सोऽपउदकानि रिणन् प्रेरयन् सृविन्दनामकं शत्रुं अनर्श-
निमनर्शनामकं पिमुं पिमुनामकंच दासंच अहीशुवंच शत्रुं वधीत् अवधीज्जघान ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

न्यवुदस्यविष्टपंवर्ष्माणंवृहतस्तिर । कृपेनादिद्रुपौस्यम् ॥ ३ ॥

नि । अर्बुदस्य । विष्टपम् । वर्ष्माणम् । वृहतः ।

तिर । कृपे । तत् । इन्द्र । पौस्यम् ॥ ३ ॥

हे इन्द्र बृहतो महतोर्बुदस्य मेवस्य वर्ष्माणमुदकस्य वारकं विष्टपं स्थानं नितिर वि-
ध्य तत्प्रसिद्धं पौस्यं त्रयं चरुपे कुरु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

प्रतिश्रुतायवोधृपत्तूर्णाशंनगिरेरधि । हुवेसुशिप्रमूतये ॥ ४ ॥

प्रति । श्रुताय । वः । धृपत् । तूर्णाशम् । न । गिरेः ।

अधि । हुवे । सुशिश्रम् । ऊतये ॥ ४ ॥

हे स्तोतारोवोयुष्माकं श्रुताय स्तुतीनां श्रवणाय रक्षणायच धृपच्छत्रुन् धृपन्तं सुशिपं
सुहनुमिन्द्रं प्रति हुवे ह्यामि । तूर्णाशं न यथा घर्षेभित्तमः पुमान् तूर्णाशमुदकं । तथा चयास्कः-
तूर्णाशमुदकंभवति तूर्णमश्रुतेति । गिरेरधि मेघं प्रति ह्ययति । पर्वतः गिरिरिति मेघनामसुपाठान्
तद्वदित्पर्यः । किमर्थं ऊतये रक्षणाय ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

सगोरश्वस्यविज्जमन्दानःसोम्येभ्यः । पुरंशूरुदर्पसि ॥ ५ ॥ १ ॥

सः । गोः । अश्वस्य । वि । ज्जम् । मन्दानः ।

सोम्येभ्यः । पुरम् । न । शूरु । दर्पसि ॥ ५ ॥ १ ॥

हे शूरेन्द्र सः प्रसिद्धः त्वं मन्दानोमोदमानः गोरश्वस्यचव्रजं निवासस्थानं सोम्येभ्यः
सोमार्हेभ्यः पुरंन शत्रूणां नगरमिव विदर्पसि विवृतद्वारं करोषि ॥ ५ ॥

॥ इति पष्ठस्य तृतीये प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

अथ षष्ठी—

यदिमेरारणःसुतउक्थेवादर्धसेचनः । आरादुर्पस्त्रधागहि ॥ ६ ॥

यदि । मे । ररणः । सुते । उक्थे । वा । दर्धसे ।

चनः । आरात् । उर्प । स्वधा । आ । गहि ॥ ६ ॥

हे इन्द्र मे मम सुते अभिषुते सोमे उक्थे स्तोत्रेवा यदि ररणः रमसे चनोन्नं यदिच द-
धसे महं प्रयच्छसि तर्हि आरादूरात् स्वधाज्ञेनोपागहि उपागच्छ ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

व्यंघातेअपिष्मसिस्तोतारंइन्द्रगिर्वणः । त्वन्नोजिन्वसोमपाः ॥ ७ ॥

वयम् । घ । ते । अपि । स्मसि । स्तोतारः । इन्द्र ।

गिर्वणः । त्वम् । नः । जिन्व । सोमपाः ॥ ७ ॥

हे गिर्वणोमीर्भिर्वननीयेन्द्र ते तवापि वयं घ वयंस्वल्गु स्तोतारः स्मसि भवामः । हे सोम-
पाः सोमस्यपातरिन्द्र त्वं नोस्मान् जिन्व प्रीणयसि ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

उतनःपितुमाभ्रंरसंरराणोअर्विक्षितम् । मघवन्भूरितिवसुं ॥ ८ ॥

उत् । नः । पितुम् । आ । भ्र । सुमःरराणः ।

अर्विक्षितम् । मघवन् । भूरि । ते । वसुं ॥ ८ ॥

उत् अपिच हे मघवन् संरराणः संरममाणस्त्वमविक्षितमविक्षीणं पितुमन्नं । वृक्षः पितु-
रिति अन्ननामसुपाठात् । नोस्मभ्यमाभराह्र ते तव वसु धनं भूरि अधिकं हि ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

उतनो गोमंतस्त्रुधिहिरण्यवतो अश्विनः । इळाभिः संरभेमहि ॥ ९ ॥

उत । नः । गोमंतः । कृधि । हिरण्यवतः ।

अश्विनः । इळाभिः । सम् । रभेमहि ॥ ९ ॥

उतापिच हे इन्द्र नोस्मान् गोमतोगोमिनः कृधि कुरु अश्विनोश्वयुक्तान्कृधि हिरण्यवतो-
मेघवतश्च कृधि इळाभिरनैश्च संरभेमहि वयं संरब्धाभवेम ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

बृवदुक्थं हवामहे सृप्रकरस्ममूतये । साधुकृण्वन्तमवसे ॥ १० ॥ २ ॥

बृवत्सुडक्थम् । हवामहे । सृप्रकरस्मम् ।

ऊतये । साधु । कृण्वन्तम् । अवसे ॥ १० ॥ २ ॥

ऊतये लोकस्य रक्षणाय सृप्रकरस्मं प्रसृतवाहुं । करस्त्रौ वाहू कर्मणां प्रस्तावाराविति
यांस्कवचनात् । अवसे लोकस्यपालनाय साधु कृण्वन्तं साधुकृण्वन्तं बृवदुक्थं बृहदुक्थं इन्द्रं
हवामहे ह्वयामः । तथाचयास्कः-बृवदुक्थोमहदुक्थोवक्तव्यमस्माडक्थमिति ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

अथैकादशी-

यः संस्थे चिच्छतक्रंतुरादीकृणोति वृत्रहा । जरितृभ्यः पुरुवसुः ॥ ११ ॥

यः । सम्स्थे । चित् । शतक्रंतुः । आत् । ईम् ।

कृणोति । वृत्रहा । जरितृभ्यः । पुरुवसुः ॥ ११ ॥

यः प्रसिद्धइन्द्रः संस्थे संग्रामे शतक्रतुर्वहुकर्माभवति अपिच आदनन्तरमीभिर्दं शत्रु-
वधादिकं कृणोति करोति चिदेव अयं इन्द्रोवृत्रहा शत्रूणां हन्ताभवति । किञ्च जरितृभ्यः
स्तोतृणामर्थे पुरुवसुः बहुधनोभवति न स्वार्थमित्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

सन्ःशक्रश्चिदाशकदानवाँअन्तराभरः । इन्द्रोविश्वाभिःरूतिभिः॥ १२॥

सः । नः । शक्रः । चित् । आ । शकत् । दानवान् ।

अन्तराभरः । इन्द्रः । विश्वाभिः । रूतिभिः ॥ १२ ॥

शक्रः शक्रः सइन्द्रः नश्चिदस्मानप्याशकच्छकान्करोतु अपिचेन्द्रोदानवान्विश्वाभिः
सर्वैरूतिभिः पालनैरन्तराभरः अन्तराहरः छिद्राणामापूरकखिद्रापिधायीत्यर्थः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

योरायोऽवनिर्महान्तुपारःसुन्वतःसखा । तमिन्द्रमभिगायत॥ १३॥

यः । रायः । अविनिः । महान् । सुपारः । सुन्वतः ।

सखा । तम् । इन्द्रम् । अभि । गायत् ॥ १३ ॥

यइन्द्रो रायो धनस्यावनिः पालकोमहान् सर्वोत्तमः सुपारः शोभनपारणश्च भवति यश्च
सुन्वतः सोमाभिपर्वकुर्वतो यजमानस्य सखा मियोभवति तमिन्द्रमभिगायताभिष्टुवत । हेस्तो-
तारइतिशेषः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

आयन्तारमहिस्थिरंपृतनासुश्रवोजितम् । भूरेःशानमोजसा॥ १४॥

आयन्तारम् । महि । स्थिरम् । पृतनासु ।

श्रवःइजितम् । भूरेः । ईशानम् । ओजसा ॥ १४ ॥

आयन्तारमागन्तारं महि महान्तं पृतनासु संग्रामेषु स्थिरमचलं श्रवोजितं श्रवसोजेतारं
ओजसा बलेन भूरेर्वहोर्धनस्य ईशानमीश्वरमभिगायत ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

नकिरस्यशर्चीनानियन्तासूचतानाम् । नकिर्वृत्तानदादिति ॥ १५॥ ३॥

नकिः । अ॒स्य । श॒ची॒नाम् । नि॒ऽय॒न्ता । सू॒नु॒ता॒नाम् ।

नकिः । वृ॒क्ता । न । दा॒त् । इति ॥ १५ ॥ ३ ॥

अस्येन्द्रस्य सूनुतानां शोभनानां शचीनां कर्मणां धीः शचीति कर्मनामसुपाठात् न-
किर्नकश्चिनियन्ता नियामकः अयमिन्द्रो नदादिति नप्रयच्छतीति नकिर्वका नकश्चिद्वदति ।
किंतु सर्वापि जनोयं प्रदातेत्येव ब्रवीतीत्यर्थः ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अथ षोडशी-

न॒नूनं॒ ब्र॒ह्म॒णां॒ मृ॒णं॒ प्रा॒शू॒ना॒म॒स्ति॒ सु॒न्व॒ता॒म् । न॒सो॒मो॒ अ॒प्र॒ता॒प॒पे ॥ १६ ॥

न । नून॒म् । । ब्र॒ह्म॒णां॒म् । ऋ॒ण॒म् । प्रा॒शू॒ना॒म् । अ॒स्ति । सु॒न्व॒ता॒म् ।

न । सो॒मः । अ॒प्र॒ता । प॒पे ॥ १६ ॥

प्राशूनां ये सोमं प्राश्रुवन्ति ते प्राश्रवस्तेषां सोमं सुन्वतां ब्रह्मणां ब्राह्मणानां ऋणं देवऋणं
ननूनमस्ति नत्तल्लुविद्यते । तथाचश्रूयते-एषवाअनृणोयः पुत्री यज्वाब्रह्मचारीति । किञ्च अप-
ताऽविस्तीर्णधनेन सोमो नपपे न पीयते प्रभूतधनेनैव सोमः पीयतइत्यर्थः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

प॒न्य॒इ॒दु॒प॒गा॒य॒त॒प॒न्य॒उ॒क॒था॒नि॒शंस॒त । ब्र॒ह्मा॒रु॒णो॒त॒प॒न्य॒इ॒त् ॥ १७ ॥

प॒न्ये॒ । इ॒त् । उ॒प॒ । गा॒य॒त॒ । प॒न्ये॒ । उ॒क॒था॒नि॒ । शंस॒त॒ ।

ब्र॒ह्म॒ । रु॒णो॒त् । प॒न्ये॒ । इ॒त् ॥ १७ ॥

हे उपगातारः पन्येइत् स्तुत्यएवेन्द्रे उपगायत उपगानं कुरुत । किञ्च पन्ये स्तु-
त्यएवेन्द्रे उकथानि स्तोत्राणि शंसत हे स्तोतारइतिशेषः । पन्येइत् स्तुत्यएवेन्द्रे ब्रह्म-
मस्ताप्यन्तानि स्तोत्राणि रुणोत् कुरुत ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

पन्थ॒आर्द॑र्दि॒रच्छ॒तास॒हस्रा॑वा॒ज्यवृ॑तः । इन्द्रो॒योय॑ज्व॒नोवृ॑धः ॥ १८ ॥

पन्थः । आ । र्दि॒रत् । श॒ता । स॒हस्रा॑ । वा॒जी । अ॒वृ॒तः । इन्द्रः ।

यः । यज्व॒नः । वृ॒धः ॥ १८ ॥

योवाजी बलवान् शता वीराणां शतानि सहस्रा सहस्राणि चादर्दि॒रदाभि॑मुख्येन दा॒रय॑ति सोयमिन्द्रः शत्रुभिरवृ॒तः पन्थः॑ स्तुत्यो॒भवति॑ यज्वनो विधिनेष्टवतो यजमान॒स्य वृ॒धोवर्ध॑यिताच भवति ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

वि॒पू॒र्व॒स्व॒धाअ॒नु॒कृ॒ष्टी॒नाम॒न्वा॒हुवः॑ । इन्द्र॒पि॒त्रं॒सु॒ताना॑म् ॥ १९ ॥

वि । सु । च॒र । स्व॒धाः । अ॒नु॒ । कृ॒ष्टी॒नाम् । अ॒नु॒ । आ॒हु॒वः ।

इन्द्र॑ । पि॒त्रं । सु॒ताना॑म् ॥ १९ ॥

हे इन्द्र आहुवः आह्वातव्यस्त्वं कृष्टानां मनुष्याणां स्वधाः हवींष्यन्तु सु सु॒ष्टु वि॒चर । द्वितीयोनुपूरणः । सु॒तानाम॑भिपु॒तान् सोमांश्च॑ पि॒त्रं ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

पि॒त्र॒स्व॒धै॒नवा॑ना॒मु॒तय॑स्तु॒ग्ये॒सचा॑ । उ॒ता॒पि॒त्रि॒न्द्र॒यस्त॑र्व ॥ २० ॥ ४ ॥

पि॒त्रं । स्व॒धै॒नवा॑ना॒म् । उ॒त । यः । तु॒ग्ये॑ । स॒चा॑ । उ॒त । अ॒यम् ।

इन्द्र॑ । यः । त॒र्व ॥ २० ॥ ४ ॥

हे इन्द्र स्वधै॒नवानां॑ स्वधै॒नवान् स्व॑भू॒तप॑यसो॒धेनोः॑ संबन्धिनः सोमान् धे॒न्वा क्री॑तानित्यर्थः । तथाचश्रु॒षते-धे॒न्वाक्री॑णांतीति । उ॒तापि॒त्रं यः सोम॑स्तु॒ग्ये उ॒दके॑ बु॒सं तु॒ग्येत्यु॒दक॑नामसुपाठाव । स॒चा संसृ॑ष्टस्तमपि सोमं पि॒त्रं । उ॒तापि॒त्रं यः सोमः॑ तवत्व॒दीप॑स्त्वामुद्दिश्य गृहीतः सोर्यं त्वया पातव्यइतिशेषः ॥ २० ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये चतुर्थोर्वर्गः ॥ ४ ॥

अथैकविंशी-

अतीहिमन्युपाविणंसुपुवांसमुपारणे । इमंरातंसुतंपिव ॥ २१ ॥

अति । इहि । मन्युऽसाविनम् । सुसुऽवांसम् । उपऽअरणे ।

इमम् । रातम् । सुतम् । पिव ॥ २१ ॥

हे इन्द्र मन्युपाविणं क्रोधेन सोमं सुन्वन्तमतीत्यतिगच्छ तथोपारणे ब्राह्मणा उपेत्य यस्मिन्देशे न रमन्ते स उपारणस्तस्मिन्देशे सुपुवांसं सुन्वन्तमतीहि इमं रातं ब्राह्मणोपद्रवरहितेदेशेस्माभिर्दत्तमिमं सुतं सोमं पिव ॥ २१ ॥

अथद्वाविंशी-

इहितिस्रःपरावतइहिपंचजनोअति । धेनाइंद्रावचाकशत् ॥ २२ ॥

इहिं । तिस्रः । पराऽवतः । इहि । पञ्च । जनान् । अति । धेनाः ।

इन्द्र । अवऽचाकशत् ॥ २२ ॥

हे इन्द्र धेनाः अस्मदीयाः स्तुतीः अवचाकशत् यः अपश्यत् सत्वं परावतोदूरात् आरे परावतइति दूरनामसुपाठात् तिस्रः अत्रपृष्ठपार्श्वदिशः इहि गच्छ अनेनाग्रतः पृष्ठतः पार्श्वतश्चेन्द्रस्यागमनमाशास्ते । अपिच जनान्मनुष्यान् अतीहि अतिगच्छ । यद्वा गन्धर्वाः पितरोदेवा असुरारक्षांसिच पञ्चजनास्तानतीहीत्यर्थः । तथाचयास्कः-गन्धर्वाः पितरोदेवा असुरा रक्षांसित्येके चत्वारोवर्णा निपादःपञ्चमइत्यौपमन्यवइति ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

सूर्योऽरिभ्यथांसृजात्वायच्छन्तुमेगिरः । निम्नमापोनसध्वक् ॥ २३ ॥

सूर्यः । रिभ्यम् । यथा । सृज् । आ । त्वा । यच्छन्तु ।

मे । गिरः । निम्नम् । आपः । न । सध्वक् ॥ २३ ॥

हे इन्द्र सूर्योयथा रिभ्य रश्मीन्किरणान्श्वमघहान्वा विसृजति तथा मत्थं धनं विसृज । अपिच मे मदीयागिरः स्तुतयः सध्वक् सह त्वा त्वामायच्छन्तु निम्नमापोन यथा निम्नेदेशमापः सह परिगृह्णन्ति तद्ददित्यर्थः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

अध्वर्यवानुहिपिञ्चसोमवीरायशिप्रिणे । भरसुतस्यपीतये ॥ २४ ॥

अध्वर्यो इति । आ । तु । हि । सिञ्च । सोमम् ।

वीराय । शिप्रिणे । भर । सुतस्य । पीतये ॥ २४ ॥

हे अध्वर्यो शिप्रिणे हनूमते वीराय शूरायेन्द्राय सोमं तु हि क्षिप्रमेवासिञ्च । सुतस्य सुतं सोमं पीतये पानायच भ्राहरच ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी-

यउद्रःफलिंगंभिनन्यं१क्सिन्धूर्स्वास्तजत् । योगोपुपुक्कंधारस्यत् ॥ २५ ॥ ५ ॥

यः । उद्रः । फलिङ्गम् । भिनत् । न्यक् । सिन्धून् ।

अवृष्टअस्तजत् । यः । गोपु । पुक्कम् । धारस्यत् ॥ २५ ॥ ५ ॥

यउद्रःउद्रकार्थं फलिङ्गं मेघं रैवतः फलिङ्गइति मेघनामसुपाठात् भिनत् अभिनत् सिन्धू-
नपश्चान्तरिक्षात्न्यगर्वागवासृजत् । यश्च गोपु पुक्कं पयोधारयदधारयत् सइन्द्रइत्यर्थः ॥ २५ ॥

॥ इति पष्ठस्य तृतीये पंचमोवर्गः ॥ ५ ॥

अथ षड्विंशी-

अहंन्वृत्रमृचीपमऔर्णवाभमहीशुवम् । हिमेनाविध्यदर्वुदम् ॥ २६ ॥

अहंन् । वृत्रम् । ऋचीपमः । और्णवाभम् । अहीशुवम् ।

हिमेन । अविध्यत् । अर्वुदम् ॥ २६ ॥

ऋचीपमो ऋचा दीप्त्यासमइन्द्रो वृत्रं वृत्रनामकं शत्रुमहन् अहन्त् जघान तथा और्णवा-
भमौर्णवाभनामकमहीशुवमहीशुवनामकं च शत्रुमहन् तथा हिमेन तुषारेणोदकेन वारुदं मेघ-
मविध्यत् ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

प्रवउयार्यनिष्टुरेपाह्वायप्रसक्षिणे । देवत्तं ब्रह्मगायत् ॥ २७ ॥

प्र । वः । उ॒पाय॑ । निः॒ऽतुरे॑ । अ॒पा॒ह्नाय॑ । प्र॒ऽस॒क्षिणे॑ ।
दे॒व॒त्तम् । ब्र॒ह्म । गा॒य॒त ॥ २७ ॥

हे उद्गातारोवो यूयं उग्रायोद्ग्रायं निष्टुरे शत्रून्निस्तरते अपाह्नाय शत्रूणामभिभवित्ने
प्रसक्षिणे प्रसहनशीलायेन्द्राय देवत्तं देवप्रसादलब्धं ब्रह्म स्तोत्रं प्रगायत ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी—

यो॒वि॒श्वान्य॒भिव॒ता॒सोम॑स्य॒मदे॒अन्ध॑सः । इन्द्रो॑दे॒वेषु॑चे॒तति॑ ॥ २८ ॥
यः । वि॒श्वानि॑ । अ॒भि । व॒ता । सोम॑स्य । मदे॑ ।
अन्ध॑सः । इन्द्रः॑ । दे॒वेषु॑ । चे॒तति॑ ॥ २८ ॥

अन्धसोद्यमानस्य सोमस्य मदे संजाते विश्वानि सर्वाणि वता वतानि कर्माणि यद्इन्द्रो-
देवेष्वभिचेतति ज्ञापयति तस्माद्द्राय देवत्तं ब्रह्मगायतेत्यर्थः ॥ २८ ॥

अथैकोनत्रिंशी—

इ॒ह॒त्यास॑ध॒माद्या॒हरी॑हिर॒ण्यके॑श्या । वो॒ह्नाम॑भि॒प्रयो॑हितम् ॥ २९ ॥
इ॒ह । त्या । स॒ध॒माद्या॑ । ह॒री इति॑ । हिर॒ण्यके॑श्या ।
वो॒ह्नाम् । अ॒भि । प्र॒यः । हि॒तम् ॥ २९ ॥

इहयज्ञे त्या तौ प्रसिद्धौ सधमाद्या सहमाद्यन्तौ हिरण्यकेश्या हिरण्यकेश्यौ हरी एतन्ना-
मकौ अश्वौ हितं हितकरं प्रयः सोमरूपमन्नं अभि अभिलक्ष्य वोह्नां इन्द्रं बहतां
प्रापयतामिति ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशी—

अ॒र्वा॒चं॒त्वापु॑रु॒ष्टुत॑प्रि॒यमे॑धस्तु॒ताह॑री । सो॒म॒पे॒याय॑वक्षतः ॥ ३० ॥ ६ ॥
अ॒र्वा॒चम् । त्वा । पु॒रु॒ष्टुत् । प्रि॒यमे॑धस्तु॒ता ।
ह॑री इति । सो॒म॒पे॒याय॑ । व॒क्षतः॑ ॥ ३० ॥ ६ ॥

हे पुरुष्टुत इन्द्र त्वा त्वां प्रियमेधस्तुता हरी अश्वौ सोमपेयाय सोमपानायावांश्चमस्मद-
भिमुखं वक्षतोवहतः ॥ ३० ॥

॥ इति पष्ठस्य तृतीये पष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

वयंघत्वेत्येकोनविंशर्चं तृतीयं सूक्तं काण्वस्यमेधातिथेरायं बृहतीछंदस्कम् षोडश्याद्यास्ति-
स्रोगायत्र्यः एकोनविंशत्यनुष्टुप् इन्द्रेदेवता । तथा चानुक्रांतम्—वयंघैकोना मेध्यातिथिर्बाह्रंतं त्रि-
गायत्र्यनुष्टुवन्तमिति । महाव्रते निष्केवल्ये बाह्रंततृचाशीतावादितः पञ्चदशर्चः । तथैवपञ्चमारण्यके
शौनकेनसूत्र्यते—वयंघत्वासुतावन्तइतिपञ्चदश मोपुत्वावाघतश्चनेत्येतस्यद्विपदांचोद्धरतीति । चा-
तुर्विंशिकेहनि माघ्यन्दिनेसवने ब्राह्मणाच्छंसिशस्त्रे वयंघत्वेतिवृचोवैकल्पिकःस्तोत्रियः । तथाच-
सूत्रं—वयंघत्वासुतावन्तः कईवेदसुतेसचेति । स्वरसान्नि अयमेववृचोन्नुरूपः । सूत्रितश्च—वयं-
घत्वासुतावन्तइति तिस्रोबृहत्त्यइति । तस्मिन्नेवशस्त्रे कईवेदेति वैकल्पिकोन्नुरूपः । सूत्रमुक्तमेव ।

तत्र प्रथमा—

वयंघत्वासुतावन्त आपो न वृक्तवर्हिपः ।

पवित्रस्य प्रस्रवणेपुष्टत्रहन्परिस्त्वोत्तारं आसते ॥ १ ॥

वयम् । घ् । त्वा । सुतश्चन्तः । आपः । न । वृक्तवर्हिपः । पवित्रस्य ।
प्रस्रवणेपु । वृत्रहन् । परि । स्त्वोत्तारः । आसते ॥ १ ॥

हे वृत्रहन् त्वा त्वां वयंघ वयंस्वल् सुतवन्तः सोममभिपुतवन्तः आपोन आपइव प्रवण-
मभिगच्छामः पवित्रस्य सोमानां प्रस्रवणेपु वृक्तवर्हिपस्तीर्णवर्हिपः स्त्वोत्तारश्च त्वां पर्यासते प-
र्यासते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

स्वरन्तित्वासुतेनरोवसो निरेक उक्थिनः ।

कदासुतंतृपाणोक् आगंमइंद्रस्वब्दीववंसंगः ॥ २ ॥

स्वरन्ति । त्वा । सुते । नरः । वसो इति । निरेके । उक्थिनः ।
कदा । सुतम् । तृपाणः । ओकः । आ । गम् ।
इन्द्र । स्वब्दीइंद्रव । वंसंगः ॥ २ ॥

हे वसो वासयितरिन्द्र त्वा त्वां सुतेभिपुत्रे सोमे निरेके निर्गमने उक्थिनः नरोनेवारः
स्वरन्ति शब्दायन्ते । अपि चेन्द्रः सुतं सोमं प्रति वृषाणः वृष्यन् स्वब्दीव स्वभूतशब्दइव वंसगो
वननीयगमनोवृषभः शब्दं कुर्वन्कदा ओकः स्थानमागमः आगमत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

कण्वेभिर्धृष्णवाधृपद्वाजं दर्पिसहस्रिणम् ।
पिशङ्गरूपं मघवन्विचर्षणे मक्षुगोमन्तमीमहे ॥ ३ ॥

कण्वेभिः । धृष्णो इति । आ । धृपत् । वाजम् ।
दर्पि । सहस्रिणम् । पिशङ्गरूपम् । मघवन् ।
विचर्षणे । मक्षु । गोमन्तम् । ईमहे ॥ ३ ॥

हे धृष्णो धर्षकेन्द्र कण्वेभिः कण्वानुद्दिश्य विभक्तिकव्यत्ययः सहस्रिणं सहस्रसंख्याकं
वाजमादर्पि देहि । हे मघवन् धनवन् विचर्षणे विद्रष्टरिन्द्र धृपत् धृष्टं पिशङ्गरूपं गोमन्तं च वाजं
मक्षु शीघ्रमीमहे याचामहे त्वामितिशेषः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

पाहिगायान्धसोमदन्द्रायमेध्यातिथे ।
यःसंमिश्लोह्योर्यःसुतेसचावृज्जीरथोहिरण्ययः ॥ ४ ॥

पाहि । गायं । अन्धसः । मदे । इन्द्राय । मेध्यअतिथे ।
यः । समिश्लः । ह्योः । यः । सुते ।
सचा । वृज्जी । रथः । हिरण्ययः ॥ ४ ॥

हे मेध्यातिथे पाहि सोमं विच अन्धसः पीतस्य सोमस्य मदे तस्माद्न्द्राय गाय
सोमं चपठ । यः इन्द्रोह्योरभ्ययोः संमिश्लः स्वरथेसंमिश्लयित्वा यश्च सुतेसोमे सचा सहामः
मद्द्रोवृज्जी यस्य रथोहिरण्ययोहिरण्ययः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

यःसुपव्यःसुदक्षिणइनोयःसुकृतुगृणे ।

यआकरःसहस्रायःशतामघइन्द्रोयःपूर्भिदारितः ॥५॥७॥

यः । सु॒स॒व्यः । सु॒द॒क्षिणः । इ॒नः । यः । सु॒क॒रुतुः । गृ॒णे । यः ।

आ॒क॒रः । स॒ह॒स्रा । यः । श॒त॒म॒घः । इ॒न्द्रः । यः ।

पूः॒भि॒त् । आ॒रि॒तः ॥ ५ ॥ ७ ॥

यः सुपव्यः शोभनसव्यहस्तः यश्च सुदक्षिणः यश्चैनईश्वरः । नियुत्वान् इनइतीश्वरना-
मसुपायात् । यश्चापि सुकृतुः सुप्रज्ञः सहस्रा सहस्राणां बहूनां यश्चाकरः कर्ता यश्चापि शत-
मघः बहुधनः यश्च पूर्भित् पुरां भेत्ता यश्चारितः प्रत्यृतःस्तोमान् । तथाचयास्कः—यआरितः
कर्मणिकर्मणिस्थिरः प्रत्यृतःस्तोमानिति । अस्माभिः स्तूयतेच ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

अथ षष्ठी—

योधूपितोयोदंतोयोअस्तिश्मश्रुपुश्रितः ।

विभूतद्युश्च्यवनःपुरुदुतःकत्वागौरिवशाकिनः ॥ ६ ॥

यः । धू॒पि॒तः । यः । अ॒दं॒तः । यः । अ॒स्ति॒ । श॒म॒श्रु॒पु । श्रि॒तः ।

वि॒भू॒त॒द्यु॒श्च्य॒वनः । पु॒रु॒दु॒तः । क॒त्वा॒ । गौः॒इ॒व । शा॒कि॒नः ॥ ६ ॥

योधूपितः शत्रूणांधर्षयिता यश्चावृतः शत्रुभिरावृतः यश्चापि शमश्रुपु युद्धेषु । श्रवःश्रयंत्य-
स्मिन्निति व्युत्पत्तेः शमश्रु युद्धमिति वृद्धावदन्ति । अश्रितोस्ति भवति यश्चापि विभूतद्युश्च्यवनः प्र-
भूतधनः यश्च च्यवनः सोमानां व्यावयिता यश्चापि पुरुदुतो बहुस्तुतः सहन्द्रः कत्वा कर्मणः
शाकिनः शक्तस्य यजमानस्य गौरिव यथा गौः पयसोदोग्धी तथा कामानां दोग्धाभ्रवति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

कईवेदसुतेसचापिधन्तकहयोदधे ।

अयंयःपुरौविभिनत्योजंसामन्दानःशिम्प्यन्धसः ॥ ७ ॥

कः । ईम् । वेद् । सुते । सचा । पिबन्तम् । कत् । वर्यः । दधे ।
अयम् । यः । पुरः । विभिनत्ति । ओजसा । मन्दानः ।
शिप्री । अन्धसः ॥ ७ ॥

सुतेभिपुतेसोमे सचा ऋत्विजासह सोमं पिबन्तमीमेनमिन्द्रं कोवेद् वेत्ति नकोपिवेत्ती-
त्यर्थः कत् किंवा वयोचं दधे धारयति योयमिन्द्रः शिप्री हनूमानन्धसः सोमेन मन्दानोम-
न्दमानः ओजसा बलेन पुरोविभिनत्ति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

दानामृगोनवारणः पुरुत्रा चरथं दधे ।
नकिं ध्वानियं मदा सुते गमो महान् श्वरस्योर्जसा ॥ ८ ॥

दाना । मृगः । न । वारणः । पुरुत्रा । चरथम् । दधे ।
नकिं । त्वा । नि । यमत् । आ । सुते । गमः । महान् ।
चरसि । ओर्जसा ॥ ८ ॥

शृगः शत्रूणामन्वेपको वारणोगजो दानामदजलानीव पुरुत्रा बहुषु यज्ञेषु चरथं चरण-
शीलं मदां दधे इन्द्रो धारयति । अथपत्यक्षस्तुतिः हे इन्द्र त्वा त्वां नकिर्नियमत् नकश्चिन्विप-
च्छति सुतेसोमे आगमः आगच्छ । महान् हि त्वमोजसा बलेन सर्वतश्चरसि ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

यउग्रः सन्ननिःपृतः स्थिरो रणां य संस्कृतः ।
यदिंस्तोतुर्मघर्वा शृणवद्द्वंनेन्द्रो योपत्यागमत् ॥ ९ ॥

यः । उग्रः । सन् । अनिःस्तृतः । स्थिरः । रणां य ।
संस्कृतः । यदिं । स्तोतुः । मघर्वा । शृणवत् । हवम् । न ।
इन्द्रः । योपति । आ । गमत् ॥ ९ ॥

यउग्रः उग्रुणः ओजस्वीवा सन्भवन् अनिट्टतः शत्रुभिरनिस्तीर्णः स्थिरो चक्षोरणाप-
युद्धाय संस्कृतः शस्त्रैरलंकृतः सोमैर्वासंस्कृतः सइन्द्रोपपवा धनवान् यदिस्तोतुर्हवमाह्वानं
शृणवच्छृणोति तार्थान्यत्र नयोपवि नगच्छति किंतु आगमत् तत्रैवागच्छति ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

सत्यमित्थावृषेदसिदृषंजूतिर्नोदंतः ।

वृषाद्दुग्धशृण्विषेपरावतिवृषोअर्वावतिश्रुतः ॥ १० ॥ ८॥

सत्यम् । इत्था । वृषा । इत् । असि । दृषंजूतिः । नः ।

अदंतः । वृषा । हि । उग्र । शृण्विषे । परावति । वृषो इति ।

अर्वावति । श्रुतः ॥ १० ॥ ८ ॥

हे उग्र उदूर्णेन्द्र त्वं सत्यमित्था इत्थं वृषेत् कामानां वर्षकएवासि वृषजूतिः वृषभिश्चा-
कृष्टो नोस्माकमवृत्तः शत्रुभिरपरिवृतश्चासि वृषा हि सेचकएव शृण्विषे श्रूयसे । परावति दूरे-
पि वृषोवृषैव अर्वावति समीपेपि वृषा सेचकएव श्रुतोवृषैवाश्रूयथाः ॥ १० ॥

॥ इति पष्ठस्य तृतीयेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

अथैकादशी-

दृषणस्तेअभीशंवोवृषाकशाहिरण्ययी ।

वृषारथोमघवन्वृषणाहरीवृषात्वंशतक्रतो ॥ ११ ॥

दृषणः । ते । अभीशंवः । वृषा । कशा । हिरण्ययी ।

वृषा । रथः । मघवन् । वृषणा । हरी इति । वृषा । त्वम् ।

शतक्रतो इति शतक्रतो ॥ ११ ॥

हे मघवन् ते तव अभीशवोरश्मयोऽश्वरशनाः वृषणः वर्षितारः हिरण्ययी हिरण्ययी
कशापि वृषा रथोपि वृषा वर्षिता हरी अश्ववपि वृषणा वृषणो वर्षितारौ हे शतक्रतो बहुमज्ञे-
न्द्र त्वंच वृषा वर्षिता ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

वृषासोतासुनोतुतेदृषंजूतिपिञ्जाभर ।

वृषादधन्वेवृषणंनदीप्वातुर्भ्यंस्थातहरीणाम् ॥ १२ ॥

वृषा । सोता । सुनोतु । ते । वृषन् । ऋजीपिन् । आ । ञ्र ।
 वृषा । दधन्वे । वृषणम् । नदीपुं । आ । तुभ्यम् ।
 स्थातः । हरीणाम् ॥ १२ ॥

हे वृषन् वर्षितरिन्द्र ते तव सोताभिपवकर्ता वृषा वर्षितासन् सुनोतु सोममभिपुणोतु । हे ऋजीपिन् ऋजुगमनेन्द्र आञ्जर धनमस्मभ्यमाहर हरीणामश्वानां आ आभिमुख्येन हेस्थातरिन्द्र तुभ्यं नदीपूदकेषु वृषणं वर्षितारं सोमं वृषा वर्षिता दधन्वे धारितवानभिपवार्थम् ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

एन्द्रयाहिपीतयेमधुशविष्ठसोम्यम् ।
 नायमच्छामधवांशृणवद्भिरोब्रह्मोकथाचंसुक्रतुः ॥ १३ ॥

आ । इन्द्र । याहि । पीतये । मधु । शविष्ठ । सोम्यम् ।
 न । अयम् । अच्छ । मधवां । शृणवत् । गिरः । ब्रह्म ।
 उक्था । च । सुक्रतुः ॥ १३ ॥

हे शविष्ठ बलवत्तमेन्द्र सोम्यं सोमात्मकं मध्वष्टतं पीतये पानायायाहि आगच्छ । किमर्थमागमनमित्यतआह यतआगमनमन्तरेण मधवा धनवान्सुक्रतुः सुकर्मा शोभनमसोवायमिन्द्रोगिरः स्तुतीः ब्रह्म स्तोत्राण्युक्थानिच नाच्छ शृणवत् नाभिशृणोति अतआगमनमित्यर्थः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

वहन्तुत्वारथेष्टामाहरयोरथ्युजः ।
 तिरश्चिद्वर्षंसर्वनानिष्टन्नहन्न्येपांयाशतक्रतो ॥ १४ ॥

वहन्तु । त्वा । रथेष्टस्थाम् । आ । हरयः । रथ्युजः ।
 तिरः । चित् । अयम् । सर्वनानि । वृष्टहृन् । अन्येषाम् ।
 या । शतक्रतो इति शतक्रतो ॥ १४ ॥

हे वृत्रहन् शतक्रतो बहुप्रज्ञ रथेष्ठां रथस्थमर्यमीश्वरं त्वा त्वां रथयुजो रथे-
युक्ता हरयोश्वाः अन्येषां या यानि सवनानि सन्ति तानि तिरश्चित् तिरस्कुर्वन्तः
सवनान्यस्मदीयानि सवनान्यावहन्तु प्रापयन्तु ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी

अस्माकंमद्यान्तमंस्तोमंधिष्वमहामह ।

अस्माकंतेसर्वनासन्तुशंतमामदायद्युक्षसोमपाः ॥ १५ ॥ ९ ॥

अस्माकम् । अद्य । अन्तमम् । स्तोमम् । धिष्व् । महामहम् ।

अस्माकम् । ते । सर्वना । सन्तु । शमंशतमा ।

मदाय । द्युक्ष् । सोमपाः ॥ १५ ॥ ९ ॥

हे महामह महतामपि महान् महापूज्यवा अद्यान्तममन्तिकतममस्माकं मेध्यातिथीनां स्तो-
मं धिष्व धारय । हे द्युक्ष दीप्त सोमपाः सोमस्य पातरिन्द्र ते तव मदाय मदार्थं सवना सव-
नान्यस्माकं शन्तमा शन्तमानि सुखतमानि सन्तु भवन्तु ॥१५ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

अथ षोडशी-

नहिपस्तव्नोममशास्त्रेअन्यस्यरण्यति ।

योअस्मान्वीरआनयत् ॥ १६ ॥

नहि । सः । तव । नो इति । मम । शास्त्रे । अन्यस्य ।

रण्यति । यः । अस्मान् । वीरः । आ । अनयत् ॥ १६ ॥

योवीरः शूरोनोस्माननयत् सइन्द्रस्तव शास्त्रे शासने नहि रण्यति न रमते ममापि शास्त्रे
नोरण्यति अन्यस्यापि शासने न रण्यति किंतु रक्षणएव रमतइत्यर्थः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

इन्द्रश्चिह्नातदं वीत्सियाअंशास्यमनः ।

उतोअहं कर्तुर्युम् ॥ १७ ॥

इन्द्रः । चित् । घ । तत् । अन्नवीत् । स्त्रियाः । अशास्यम् ।
मनः । उतो इति । अहं । ऋतुम् । रघुम् ॥ १७ ॥

योमेध्यामिधेर्धनमदाता ष्टायोगिरासंगः सपुमान् भूत्वा रूपभवत् तदा यइन्द्रउवाच तदिदमाह ।
तथाचाहुः—ष्टायोगिश्वासंगोयः स्त्रीभूत्वा पुमानभूत् समेध्यातिथये दानं दत्वेति । इन्द्रश्चित् घ
इन्द्रः खलु तदन्नवीत् स्त्रिया मनश्चित्तं अशास्यं पुरुषेणाशिष्यं शासितुमशक्यं प्रबलत्वादिति ।
उतो अपि स्त्रियाः ऋतुं प्रज्ञां रघुं लघुमह आह ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

समीचिद्वामदृच्युतामिथुनावहतोरथम् ।
एवेद्धूर्ष्टण्णउत्तरा ॥ १८ ॥

समी इति । चित् । घ । मदृच्युता । मिथुना । वहतः ।
रथम् । एव । इत् । धूः । ष्टण्णः । उत्तरा ॥ १८ ॥

समी चिद्रेन्द्रस्याश्वावपि खलु मदृच्युता सोमं प्रतिगन्तारौ इन्द्रस्यैव रथं मिथुनौ वहतः
एवेदेवमेव वृष्णाइन्द्रस्य रथः धूरुत्तराश्वयोरुत्तराभवति ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी—

अधःपश्यस्वमोपरिसंतरांपादकौहर ।
मानेकशाप्रकौटशन्स्त्रीहिन्नत्मावभूविथ ॥ १९ ॥ १० ॥

अधः । पश्यस्व । मा । उपरि । समुत्तराम् । पादकौ । हर । मा ।
ते । कशाप्रकौ । टशन् । स्त्री । हि । नत्मा । वभूविथ ॥ १९ ॥ १० ॥

एवमन्तरिक्षादागच्छन् रथस्थइन्द्रः स्त्रियं सन्तं स्वस्मात् पुंस्त्वमिच्छन्तं ष्टायोगिं यत् उवाच
तदाह—हे ष्टायोगे त्वं स्त्री सती अधः पश्यस्व एपस्त्रीणां धर्मः उपरि मापश्यस्व उपरिदर्शनं स्त्रीणां
धर्मो न भवति हि । पादकौ पादावपि सन्तरां संश्लिष्टौ यथा भवतस्तथा हर । यथा पुरुषोवि-
ष्टिष्टपादनिधानो भवति तथा त्वया स्त्रिया न कर्तव्यमित्यर्थः । अपिच ते कशाप्रकौ कशाश्चकथ

कशपुकौ कशतिराहननकर्मा कशपुकावुभेअंगे मादशन् पुरुषानपश्यन्तु तयोरदर्शनं वाससः
सुष्टु परिधानेन भवति । अतः सुष्टु वाससा परिधानं कुरु । स्त्रियोऽस्मागुल्फादभिसंवीताभवन्ती-
त्यर्थः । हि यस्मात्कारणात् ब्रह्मासन स्त्री बभूविथ ॥ १९ ॥

॥ इति पद्यस्य तृतीये दशमोवर्गः ॥ १० ॥

एन्द्रयाहीत्यष्टादशार्चं चतुर्थं सूक्तं काण्वस्य नीपातिथेराप्यं आनुष्टुभं षोडश्याद्यास्तिस्त्रोगायत्र्यः
वसुरोचिषोंगिरोगोत्राः सहस्रसंख्याकाः आयदिन्द्रश्चेत्यादीनां तासां तिसृणामृषयः इन्द्रोदेवता ।
तथाचानुक्रमणम्—एन्द्रयाहिद्भ्यूना नीपातिथिरानुष्टुभं तृचोऽन्योगायत्रस्तंसहस्रंबसुरोचिषोंगि-
रसोपश्यन्निति । विनियोगोलैंगिकः ।

तत्र प्रथमा—

एन्द्रयाहिहरिभिरुपकण्वस्यसुष्टुतिम् ।

दिवोअमुष्यशासंतोदिवंययदिवावसो ॥ १ ॥

आ । इन्द्र । याहि । हरिभिरुपकण्वस्य । सुष्टुतिम् ।
दिवः । अमुष्य । शासंतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति दिवावसो ॥ १ ॥

हे इन्द्र कण्वस्य सुष्टुतिं शोभनांस्तुतिं हरिभिरश्वैरुपायाहि आगच्छ दिवोद्युलोकं द्विती-
यार्थेपठौ अमुष्यामुष्मिन्दिन्द्रे शासतः शासति विभक्तिव्यत्ययः तत्र वयं सुखमात्महे दिवावसो
दीर्घहृदिन्द्रे दिवं स्वर्गं यय ययं गच्छत बहुवचनं पूजार्थम् । यद्वा हे दिवावसो दिवोद्युनामकं
अमुष्यामुं लोकं शासतः शासनं कुर्वन्तोययं दिवं स्वर्गं यय गच्छत अत्र बहुवचनं पूजार्थ-
मित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

आत्वाग्रावावदन्निहसोमीघोपेणयच्छतु ।

दिवोअमुष्यशासंतोदिवंययदिवावसो ॥ २ ॥

आ । त्वा । ग्रावा । वदन् । इह । सोमी । घोपेण । यच्छतु । दिवः ।
अमुष्य । शासंतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति दिवावसो ॥ २ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वामिहयज्ञे ग्रावा सोमाभिपवपापाणः सोमी सोमवान् वदन् शब्दं कुर्वन्
घोषेण ध्वनिनासहं आयच्छतु । सिद्धमन्यत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अत्राविनेमिरेपामुरानधूनुतेवृकः ।

दिवोअमुष्यशासंतोदिवंययदिवावसो ॥ ३ ॥

अत्र । वि । नेमिः । एपाम् । उराम् । न । धूनुते । वृकः । दिवः ।
अमुष्यं । शासंतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति दिवाऽवसो ॥ ३ ॥

अत्रास्मिन्यज्ञे एषामभिपवग्राणां नेमिः सोमलता विधूनुते विशेषेण कम्पयति उरामिणीं
वृकोन वृकइव । सिद्धमन्यत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आत्वाकण्वाइहावसेहर्वन्तेवाजसातये ।

दिवोअमुष्यशासंतोदिवंययदिवावसो ॥ ४ ॥

आ । त्वा । कण्वाः । इह । अवसे । हर्वन्ते । वाजसातये । दिवः ।
अमुष्यं । शासंतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति दिवाऽवसो ॥ ४ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वामिहयज्ञे कण्वाः अवसे रक्षणाय वाजसातये अन्नस्य प्राप्त्यर्थं च आहव-
न्ते आभिपुष्येन ह्वयन्ति सिद्धमन्यत् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

दधामितेसुतानांरृष्णेनपूर्वपाप्यम् ।

दिवोअमुष्यशासंतोदिवंययदिवावसो ॥ ५ ॥ ११ ॥

दधामि । ते । सुतानाम् । रृष्णे । न । पूर्वपाप्यम् । दिवः । अमुष्यं ।
शासंतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति दिवाऽवसो ॥ ५ ॥ ११ ॥

हे इन्द्र ते तुभ्यं सुतानां द्वितीयार्थेऽपि सुतान् सोमान् दधामि प्रयच्छामि । वृष्णे न यथा वायवे पूर्वपाप्यं यज्ञमुखे पेयं प्रयच्छन्ति तद्वदहं प्रयच्छामीत्यर्थः । सिद्धमन्यत् ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

अथ षष्ठी—

स्मत्पुरन्धिर्नआगहिविश्वतोधीर्नऊतये ।

दिवोअमुप्यशासतोदिवंययदिवावसो ॥ ६ ॥

स्मत्पुरन्धिः । नः । आ । गृहि । विश्वतःऽधीः । नः । ऊतये ।
दिवः । अमुप्य । शासतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति दिवावसो ॥ ६ ॥

हे इन्द्र स्मत्पुरन्धिः स्वर्गकुटुंबी नः अस्मान् आगहि । तथा विश्वतः धीः सर्वतोऽजगतो-
धारकः त्वं नः अस्माकं ऊतये रक्षणाय आगहि आगच्छ ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

आनोयाहिमहेमतेसहस्रोतेशतामघ ।

दिवोअमुप्यशासतोदिवंययदिवावसो ॥ ७ ॥

आ । नः । याहि । महेऽमते । सहस्रऽऊते । शतऽमघ । दिवः ।
अमुप्य । शासतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति दिवावसो ॥ ७ ॥

हे महेमते महाबुद्धे सहस्रोते सहस्ररक्षण शतामघ बहुधनेन्द्र त्वं नोऽस्मान्मात्प्यागच्छ । सिद्धमन्यत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

आत्वाहोतामनुर्हितोदेवत्रावस्तुदीज्यः ।

दिवोअमुप्यशासतोदिवंययदिवावसो ॥ ८ ॥

आ । त्वा । होता । मनुःऽहितः । देवऽघ्रा । वस्तु । ईड्यः । दिवः ।
अमुप्य । शासतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति दिवावसो ॥ ८ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वां देवत्रा देवानांमध्ये ईड्यः स्तुत्योहोता देवानामाह्वाताग्निर्मनुहितोमनुष्यैर्गृहेषु
निहितआवक्षत् बहुतु । सिद्धमन्यत् ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

आत्वामदच्युताहरीश्वेनंपक्षेववक्षतः ।

दिवोअमुष्यशासंतोदिवंपयदिवावसो ॥ ९ ॥

आ । त्वा । मदच्युता । हरी इति । श्वेनम् । पक्षाद्द्व । वक्षतः ।
दिवः । अमुष्य । शासंतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति दिवावसो ॥ ९ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वां मदच्युता मदच्युतौ शत्रूणां मदस्य च्यावयितारो हरी अश्वौ श्वेनं
श्वेनाख्यं पक्षिणं पक्षेव आत्मीयपक्षाविव आवक्षतः आवहताम् । सिद्धमन्यत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

आयाह्यर्यआपरिस्वाहासोमस्यपीतये ।

दिवोअमुष्यशासंतोदिवंपयदिवावसो ॥ १० ॥ १२ ॥

आ । याहि । अर्यः । आ । परि । स्वाहा । सोमस्य ।

पीतये । दिवः । अमुष्य । शासंतः । दिवम् ।

यय । दिवावसो इति दिवावसो ॥ १० ॥ १२ ॥

हे अर्येश्वर त्वं आ परि सर्वतः आयाहागच्छ पीतये तवपानार्थं सोमस्य सोमं स्वा-
हा स्वाहाकरोमि । सिद्धमन्यत् ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

अथैकादशी—

आनोयाह्युपश्रुत्युक्थेपुरणयाद्द्व ।

दिवोअमुष्यशासंतोदिवंपयदिवावसो ॥ ११ ॥

आ । नः । याहि । उपश्रुति । उक्थेषु । रणय । इह । दिवः ।

॥ अमुष्यं । शासतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति दिवावसो ॥ ११ ॥

हे इन्द्र त्वं नोस्माकमिहयज्ञे उक्थेषु शस्त्रेषु पठ्यमानेषु उपश्रुति उपश्रुतौ समीपमाया-
त्यागच्छ अस्मान् रणय च । सिद्धमन्यव ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

सरूपैरासुनोगहिसंभृतैःसम्भृताश्वः ।

दिवोअमुष्यशासतोदिवययदिवावसो ॥ १२ ॥

सद्रूपैः । आ । सु । नः । गृहि । समश्रुतैः । संभृतैः अश्वः ।

दिवः । अमुष्यं । शासतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति

दिवावसो ॥ १२ ॥

हे इन्द्र संभृताश्वः पुराश्वस्त्रं सुसंभृतैः सरूपैः समानरूपैरश्वैः नोस्मानागहागच्छ । सि-
द्धमन्यव ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

आयाहिपर्वतेभ्यःसमुद्रस्याधिष्विष्टपः ।

दिवोअमुष्यशासतोदिवययदिवावसो ॥ १३ ॥

आ । याहि । पर्वतेभ्यः । समुद्रस्य । अधि । विष्टपः । दिवः ।

अमुष्यं । शासतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति दिवावसो ॥ १३ ॥

हे इन्द्र त्वं पर्वतेभ्यः आयासागच्छ समुद्रस्यान्तरिक्षस्य विष्टपोविष्टपाच्चाध्यायाहीत्य-
र्थः । सिद्धमन्यव ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

आनोगव्यान्यभ्यासहस्रागृदृद्दिहि ।

दिवोअमुष्यशासतोदिवययदिवावसो ॥ १४ ॥

आ । नः । गव्यानि । अश्व्या । सहस्रा । शूर । दृष्टिहि । दिवः ।
अमुष्य । शासतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति दिवावसो ॥ १४ ॥

हे शूरेन्द्र त्वं नोस्मभ्यं सहस्रा सहस्राणि सहस्रसंख्यानि गव्यानि गोहितानि गोरूपा-
णि वा अश्व्या अश्व्यान्वश्वहितानि अश्वात्मकानि वा दृष्टिहाविवृणु । सिद्धमन्यत् ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी—

आनःसहस्रशोमरायुतानिशतानिच ।
दिवोअमुष्यशासतोदिवययदिवावसो ॥ १५ ॥

आ । नः । सहस्रशः । मरा । अयुतानि । शतानि । च । दिवः ।
अमुष्य । शासतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति दिवावसो ॥ १५ ॥
हे इन्द्र नोस्मभ्यं सहस्रशः सहस्रधा अयुतानि शतानि च अभीष्टानि वस्तून्याभराह-
र । सिद्धमन्यत् ॥ १५ ॥

अथ षोडशी—

आयदिन्द्रश्चदद्वहेसहस्रं वसुरोचिषः ।
ओजिष्ठमश्व्यं पशुम् ॥ १६ ॥

आ । यत् । इन्द्रः । च । दद्वहे इति । सहस्रम् । वसुरोचिषः ।
ओजिष्ठम् । अश्व्यम् । पशुम् ॥ १६ ॥

वसुरोचिषो वसुदीप्तो वयं सहस्रं सहस्रसंख्याकानामस्माकं नेता इन्द्रश्च ओजिष्ठं व-
सवत्तरमश्व्यमश्वात्मकं पशुं च यद्यदा आदद्वहे पारावतादादद्वहे उत्तरत्रसंबन्धः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

यऋञ्जावार्तरंहसोरुपासोरपुष्यदः ।
भ्राजन्तेसूर्या इव ॥ १७ ॥

ये । ऋज्जाः । वार्तहरंहसः । अरुषासः । रघुस्यदः । भ्राजन्ते ।
सूर्याःइव ॥ १७ ॥

तदा येऋजा ऋजुगामिनो वार्तहरंसो वायुतदृशवेणा अरुषासः आरोचमाना रघुष्य-
दो रघुस्यन्दमानाअश्वाः सूर्याइव यथा सूर्यस्तथा भ्राजन्ते ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

पारावतस्यरातिपुंद्रवचक्रेष्वाशुषु ।

तिष्ठ्वनस्यमध्यआ ॥ १८ ॥ १३ ॥

पारावतस्य । रातिषु । द्रवत्चक्रेषु । आशुषु । तिष्ठम् । वनस्य ।
मध्ये । आ ॥ १८ ॥ १३ ॥

तेष्वश्वेषु पारावतस्य रातिषु देमेषु द्रवचक्रेषु द्रवद्रवचक्रेष्वशुष्वेषु । ताक्ष्यं आशुरि-
त्यश्वनामसुपाठात् । प्रतिगृहीतेषु सत्सु वनस्यमध्ये आतिष्ठमिति वसुरोचिषाम् सहस्रं-
वदन्ति ॥ १८ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये त्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

अग्निनेन्द्रेणेति चतुर्विंशत्पृचं पञ्चमं सूक्तं श्यावाश्वस्यात्रेयस्यापमं । अत्रानुक्रमणिका-
अग्निनाचतुर्विंशतिः श्यावाश्वआश्विनमुपरिष्ठाज्योतिषं पंक्तिमहाबृहती पंत्यन्तमिति । उपरि-
ष्ठाज्योतिश्छन्दः । चतुर्थपादस्याष्टाक्षरत्वात् यतोऽष्टकस्ततोऽज्योतिरिति तद्वक्षणम् । द्वाविंशीपंक्तिः
त्रयोविंशीमहाबृहती चत्वारोऽष्टकाजागतश्च महाबृहतीत्युक्तलक्षणोपेतत्वात् । चतुर्विंशीपंक्तिः ।
अश्विनीदेवता अश्विनोर्यामि होतुरतिरिक्तोक्थ्ये अग्निनेन्द्रेणेतत्सूक्तम् सूचितश्च-अग्निनेन्द्रे-
णाभात्यग्निरिति ।

तत्र पथमा-

अग्निनेन्द्रेणवरुणेनविष्णुनादित्यैरुद्वैर्वसुभिःसचाशुवा ।
सजोर्पसाउपसासूर्येणचसोमंपिवतमश्विना ॥ १ ॥

अग्निना । इन्द्रेण । वरुणेन । विष्णुना । आदित्यैः । रुद्रैः ।
वसुधभिः सचाभुवा । सजोपसौ । उपसा । सूर्येण । च । सोमम् ।
पिवतम् । अश्विना ॥ १ ॥

हे अश्विना अश्विनौ अग्निना इन्द्रेण वरुणेन विष्णुना आदित्यैरुद्रैर्वसुभिश्च सचाभु-
वा सहभूतौ उपसा सूर्येणच सजोपसा संगतौ युवां सोमं पिवतम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

विश्वाभिर्धीभिर्भुवनेनवाजिनादिवापृथिव्याद्रिभिःसचाभुवा ।
सजोपसाउपसासूर्येणचसोमंपिवतमश्विना ॥ २ ॥

विश्वाभिः । धीभिः । भुवनेन । वाजिना । दिवा ।
पृथिव्या । अद्रिभिः । सचाभुवा । सजोपसौ ।
उपसा । सूर्येण । च । सोमम् । पिवतम् । अश्विना ॥ २ ॥

हे वाजिना बलिनावश्विनौ विश्वाभिः सर्वाभिर्धीभिः प्रज्ञाभिः भुवनेनाविलेन भूतजा-
तेनच दिवा द्युलोकेनच पृथिव्याचाद्रिभिश्च सचाभुवा सहभूतौ उपसा सूर्येणच संगतौ यु-
वां सोमं पिवतम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

विश्वेदेवैस्त्रिभिरेकादशैरिहाद्भिर्मरुद्भिर्भृगुभिःसचाभुवा ।
सजोपसाउपसासूर्येणचसोमंपिवतमश्विना ॥ ३ ॥

विश्वैः । देवैः । त्रिभिः । एकादशैः । इह । अतुभिः ।
मरुद्भिः । भृगुभिः । सचाभुवा । सजोपसौ ।
उपसा । सूर्येण । च । सोमम् । पिवतम् । अश्विना ॥ ३ ॥

हे अश्विनौ विश्वेदेवैः त्रिभिः एकादशैः त्रयास्त्रिंशैः इहयज्ञे अद्भिः मरुद्भिः भृगुभिश्च स-
चाभुवा सहभूतौ उपसा सूर्येणच संगतौ युवां सोमं पिवतम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

जुपेथांयज्ञं बोधतं हवस्य मे विश्वे ह देवौ सवनावंगच्छतम् ।
सजोपसा उपसा सूर्येण चेषं नो वोह्वमश्विना ॥ ४ ॥

जुपेथाम् । यज्ञम् । बोधतम् । हवस्य । मे । विश्वा ।

इह । देवौ । सर्वना । अवं । गच्छतम् । सऽजोपसौ । उपसा । सूर्येण ।

च । आ । इपम् । नः । वोह्वम् । अश्विना ॥ ४ ॥

हे अश्विनौ देवौ यज्ञं जुपेथां सेवेथां । मे मम हवस्य हवं बोधतं जानीतं । इहयज्ञे विश्वा सवना सर्वाणि सवनानि अवगच्छतं प्राप्नुतम् । इपं अन्नं आवोह्वं प्रापयतम् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

स्तोमं जुपेथां युवशेव कन्यनां विश्वे ह देवौ सवनावंगच्छतम् ।
सजोपसा उपसा सूर्येण चेषं नो वोह्वमश्विना ॥ ५ ॥

स्तोमम् । जुपेथाम् । युवशाऽईव । कन्यनाम् । विश्वा ।

इह । देवौ । सर्वना । अवं । गच्छतम् । सऽजोपसौ ।

उपसा । सूर्येण । च । आ । इपम् । नः । वोह्वम् । अश्विना ॥ ५ ॥

हे अश्विनौ देवौ युवां इहास्मिन्यज्ञे स्तोमं जुपेथां सेवेथाम् । युवशेव यथा युवानौ कन्यनां कन्यानामाह्वानं सेवेते तद्वदित्यर्थः । इहयज्ञे विश्वानि सवनान्यवगच्छतं प्राप्नुतं । सिद्धमन्यव ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

गिरो जुपेथामध्वरं जुपेथां विश्वे ह देवौ सवनावंगच्छतम् ।
सजोपसा उपसा सूर्येण चेषं नो वोह्वमश्विना ॥ ६ ॥ १४ ॥

गिरः । जुपेथाम् । अध्वरम् । जुपेथाम् । विश्वा ।

इह । देवौ । सर्वना । अवं । गच्छतम् । सऽजोपसौ । उपसा ।

सूर्येण । च । आ । इपम् । नः । वोह्वम् । अश्विना ॥ ६ ॥ १४ ॥

हे देवौ अश्विनौ अस्माकं गिरः स्तुतीः जुपेथां सेवेथां । तथा अश्वरं यज्ञञ्च जुपेथां ।
इह्यज्ञो विश्वा विश्वानि सबनानि अवगच्छतं प्रामुतम् ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

अथ सप्तमी—

हारिद्रवेवपतथोवनेदुपसोमंसुतंमहिपेवावगच्छथः ।
सजोपसाउपसासूर्येणचत्रिर्वर्तिर्यातमश्विना ॥ ७ ॥

हारिद्रवाऽईव । पतथः । वना । इत् । उप । सोमम् । सुतम् ।
महिपाऽईव । अव । गच्छथः । सजोपसौ । उपसा ।
सूर्येण । च । त्रिः । वर्तिः । यातम् । अश्विना ॥ ७ ॥

हे अश्विना अश्विनौ युवां सुतमभिपुतं सोममुपपतथः हारिद्रवेव यथा हारिद्रवी पक्षि-
णौ बन्त वनान्युदकानिवा वनमित्युदकनामसुपाठात् उपपततः तद्वदित्यर्थः । महिषाविव यथा
पिपासितौ महिषावुदकान्युपगच्छतः । तथा सुतं सोममवगच्छथः । उपसा सूर्येणच संगतौ
त्रिर्वर्तिर्यातं च ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

हंसाविवपतथोअध्वगाविवसोमंसुतंमहिपेवावगच्छथः ।
सजोपसाउपसासूर्येणचत्रिर्वर्तिर्यातमश्विना ॥ ८ ॥

हंसोऽईव । पतथः । अध्वगौऽईव । सोमम् । सुतम् । महिपाऽईव ।
अव । गच्छथः । सजोपसौ । उपसा । सूर्येण । च । त्रिः ।
वर्तिः । यातम् । अश्विना ॥ ८ ॥

हे अश्विनौ युवां हंसाविव यथा हंसौ अध्वगाविव यथाच पथिकाउदकं गच्छतस्वपा
बगेन सुतं सोमं पतथोगच्छथः । सिद्धमन्यद् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

श्वेनाविवपतथोह्व्यदातयेसोमंसुतमंहिषेवावंगच्छथः ।
सृजोषसाउपसासूर्येणचत्रिर्वर्तिर्यातमश्विना ॥ ९ ॥

श्वेनौह्वेव । पतथः । ह्व्यदातये । सोमम् । सुतम् । मंहिषाह्वेव ।
अवं । गच्छथः । सृजोषसौ । उपसा । सूर्येण ।
च । त्रिः । वर्तिः । यातम् । अश्विना ॥ ९ ॥

हे अश्विनौ युवां श्वेनाविव यथाश्वेनौ गगनंगच्छतस्तथा वेगेन सुतं सोमं ह्व्यदातये
ब्रजमानार्थं पतथोगच्छथः । सिद्धमन्यत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

पिबतंचतृष्णुतंचाचंगच्छतंप्रजांचधत्तंद्रविणंचधत्तम् ।
सृजोषसाउपसासूर्येणचोर्जनोधत्तमश्विना ॥ १० ॥

पिबतम् । च । तृष्णुतम् । च । आ । च । गच्छतम् । प्रजाम् । च ।
धत्तम् । द्रविणम् । च । धत्तम् । सृजोषसौ । उपसा ।
सूर्येण । च । ऊर्जम् । नः । धत्तम् । अश्विना ॥ १० ॥

हे अश्विनौ युवां सोमं पिबतश्च तृष्णुतश्च तृप्यतंच पानार्थं तृप्यर्थं चागच्छतं सोमं पीत्वा
तृप्तीसंतौ युवां अस्मभ्यं प्रजाश्च धत्तं धारयतं द्रविणं धनश्च धत्तम् उपसासूर्येणच
संगतौ नोस्मभ्यं ऊर्जं बतंच धत्तम् ॥ १० ॥

अथैकादशी-

जयतंचप्रस्तुतंचप्रचावतंप्रजांचधत्तंद्रविणंचधत्तम् ।
सृजोषसाउपसासूर्येणचोर्जनोधत्तमश्विना ॥ ११ ॥

जयतम् । च । प्र । स्तुतम् । च । प्र । च । अवतम् । प्रजाम् ।
च । धत्तम् । द्रविणम् । च । धत्तम् । सृजोषसौ । उपसा ।
सूर्येण । च । ऊर्जम् । नः । धत्तम् । अश्विना ॥ ११ ॥

हे अश्विनौ युवां जयतं शत्रूंश्च जयतम् पस्तुतं स्तोतृंश्च प्रचावतमस्मांश्च परक्षतम् । अन्यत्सिद्धम् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

हृतंचशत्रून्यतंतंचमित्रिणःप्रजांचधत्तंद्रविणंचधत्तम् ।
सजोर्पसाउपसासूर्येणचोर्जनोधत्तमश्विना ॥ १२ ॥ १५ ॥

हतम् । च । शत्रून् । यतंतम् । च । मित्रिणः । प्रजाम् । च ।
धत्तम् । द्रविणम् । च । धत्तम् । सजोर्पसौ । उपसा । सूर्येण ।
च । ऊर्जम् । नः । धत्तम् । अश्विना ॥ १२ ॥ १५ ॥

हे अश्विनौ युवां शत्रूंश्च हतम् अपिच यततं मित्रिणोमैत्रीयुक्तांश्च गच्छतम् । सिद्धमन्यम् ॥ १२ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये पञ्चदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथ त्रयोदशी—

मित्रावरुणवन्ताउतधर्मवन्तामरुत्वन्ताजरितुर्गच्छथोहवम् ।
सजोर्पसाउपसासूर्येणचादित्यैर्यातमश्विना ॥ १३ ॥

मित्रावरुणश्वन्तौ । उत । धर्मश्चन्ता । मरुत्वन्ता । जरितुः ।
गच्छथुः । हवम् । सजोर्पसौ । उपसा । सूर्येण ।
च । आ । आदित्यैः । यातम् । अश्विना ॥ १३ ॥

उतापिच हे अश्विनौ युवां मित्रावरुणवन्तौ मित्रावरुणयुक्तौ धर्मवन्ता धर्मयुक्तौ उतापिच मरुत्वन्ता मरुद्भिर्गुणैश्च जरितुः स्तोतृहवमाह्वानं गच्छथः आगच्छतम् । उपसासूर्येण चादित्यैश्च सजोर्पसा संगतौ यातं गच्छतम् ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

आद्विरस्वन्ताउतविष्णुवन्तामरुत्वन्ताजरितुर्गच्छथोहवम् ।
सजोर्पसाउपसासूर्येणचादित्यैर्यातमश्विना ॥ १४ ॥

अद्भिरस्वन्तौ । उ॒त । विष्णु॑ऽवन्ता । म॒रुत्व॑न्ता । ज॒रितुः ।
 ग॒च्छथः । ह॒वम् । स॒ऽजोष॑सौ । उ॒पसा॑ । सूर्येण । च॒ ।
 आ । आ॒दित्यैः । या॒तम् । अ॒श्विना॒ ॥ १४ ॥

उतापिच हे अश्विनौ युवां अद्भिरस्वन्तौ अद्भिरोभियुक्तौ विष्णुवन्ता विष्णुनाच
 सहितौ मरुत्वन्ता मरुद्भिश्चसहितौ मे जरितुःस्तोतुराह्वानं गच्छतम् ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी-

ऋभु॑मन्ता॒वृषणा॒वाज॑वन्ताम॒रुत्व॑न्ताज॒रितुर्ग॑च्छथो॒हव॑म् ।
 स॒जोष॑साउ॒पसा॑सूर्येण॒चादित्यै॑र्यातमश्विना ॥ १५ ॥
 ऋभु॑मन्ता । वृ॒षणा॒ । वाज॑वन्ता । म॒रुत्व॑न्ता । ज॒रितुः ।
 ग॒च्छथः । ह॒वम् । स॒ऽजोष॑सौ । उ॒पसा॑ । सूर्येण । च॒ ।
 आ । आ॒दित्यैः । या॒तम् । अ॒श्विना॒ ॥ १५ ॥

हे अश्विनौ ऋभुमन्ता ऋभुसहितौ वृषणा कामानां वर्षितारौ वाजवन्ता वाजयुक्तौ मरुत्वन्तौच
 स्तोतुराह्वानं गच्छतम् । ऋभुमन्ता वाजवन्तेति ज्येष्ठकनिष्ठाभ्यां व्यपदेशः । सिद्धमन्यद् ॥ १५ ॥

अथ षोडशी-

ब्रह्म॑जिन्वतमु॒तजि॑न्वतं॒धियो॑ह॒तरक्षांसि॑सेध॒तममी॑वाः ।
 स॒जोष॑साउ॒पसा॑सूर्येण॒चसो॑र्म॒सुन्व॑तोअश्विना ॥ १६ ॥
 ब्रह्म॑ । जि॒न्वत॑म् । उ॒त । जि॒न्वत॑म् । धि॒यः । ह॒तम् ।
 रक्षांसि॑ । सेध॒तम् । अमी॑वाः । स॒ऽजोष॑सौ । उ॒पसा॑ । सूर्येण ।
 च॒ । सो॑र्मम् । सु॒न्वतः । अ॒श्विना॒ ॥ १६ ॥

हे अश्विनौ युवां ब्रह्म ब्राह्मणं जिन्वतं मीणयतम् । उतापिच धियः कर्माणि जिन्वतं ।
 हतं च रक्षांसि । अमीवाः राक्षसांश्च सेधतम् । उपसा सूर्येणच संगतौ सुन्वतोयजमानस्य सोमं
 पिबतमित्यर्थः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

क्षत्रं जिन्वत मुत जिन्वत नृन्हतरक्षांसि सेधत ममीवाः ।
सजोपसा उपसा सूर्येण च सोमं सुन्वतो अश्विना ॥ १७ ॥

क्षत्रम् । जिन्वतम् । उत । जिन्वतम् । नृन् । हतम् ।
रक्षांसि । सेधतम् । अमीवाः । सजोपसौ । उपसा ।
सूर्येण । च । सोमम् । सुन्वतः । अश्विना ॥ १७ ॥

हे अश्विनौ युवां क्षत्रं क्षत्रियं जिन्वतं उतापिच नृन् योद्धव जिन्वतम् । सिद्धमन्यत् ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

धेनूजिन्वत मुत जिन्वत विशो हतरक्षांसि सेधत ममीवाः ।
सजोपसा उपसा सूर्येण च सोमं सुन्वतो अश्विना ॥ १८ ॥ १६ ॥

धेनूः । जिन्वतम् । उत । जिन्वतम् । विशाः । हतम् । रक्षांसि ।
सेधतम् । अमीवाः । सजोपसौ । उपसा । सूर्येण । च ।
सोमम् । सुन्वतः । अश्विना ॥ १८ ॥ १६ ॥

हे अश्विनौ धेनूजिन्वतमुतापिच विशो वैश्यांश्च जिन्वतम् । सिद्धमन्यत् ॥ १८ ॥

॥ इति पष्ठस्य तृतीये षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

अथैकोनविंशी-

अत्रेस्विशृणुतं पूर्वस्तुतिं श्यावाश्वस्य सुन्वतो मद् च्युता ।
सजोपसा उपसा सूर्येण चाश्विना त्तिरो अह्नयम् ॥ १९ ॥

अत्रेः इदत्र । शृणुतम् । पूर्वस्तुतिम् । श्यावा इश्वस्य ।
सुन्वतः । मद् इच्युता । सजोपसौ । उपसा । सूर्येण ।
च । अश्विना । त्तिरोः अह्नयम् ॥ १९ ॥

हे अश्विनौ मदच्युता शत्रूणां मदस्य च्यावपितारौ युवां सुन्वतः सोमाभिपवंकुर्वतः श्यावाश्वस्य मम पितामहस्यात्रेविव पूर्यस्तुतिं मुख्यांस्तुतिं शृणुतं उपसा सूर्येणच संगतौ तिरो-
अह्वयं सोमं पिवतं तिरोहिते पूर्वस्मिन्नहन्यपरेद्युः प्रातरश्विनोर्यागइति ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

सर्गाइवसृजतंसुष्टुतीरुपश्यावाश्वस्यसुन्वतोमदच्युता ।

सजोपसाउपसासूर्येणचाश्विनातिरोअह्वयम् ॥ २० ॥

सर्गान्इव । सृजतम् । सुस्तुतीः । उप । श्यावइअश्वस्य ।

सुन्वतः । मदइच्युता । सजोपसौ । उपसा । सूर्येण ।

च । अश्विना । तिरःइअह्वयम् ॥ २० ॥

हे अश्विनौ श्यावाश्वस्य मम सुष्टुतीः शोभनाः स्तुतीः सर्गानिव । आभरणानि वा हवीं-
पि वा सर्गाः । तान्यथा तथात्मन्युपसृजतम् । सिद्धमन्यत् ॥ २० ॥

अथैकविंशी-

रश्मीरिवयच्छतमध्वराउपश्यावाश्वस्यसुन्वतोमदच्युता ।

सजोपसाउपसासूर्येणचाश्विनातिरोअह्वयम् ॥ २१ ॥

रश्मीन्इव । यच्छतम् । अध्वरान् । उप । श्यावइअश्वस्य ।

सुन्वतः । मदइच्युता । सजोपसौ । उपसा । सूर्येण । च ।

अश्विना । तिरःइअह्वयम् ॥ २१ ॥

हे अश्विनौ श्यावाश्वस्य मम अध्वरान् रश्मीनिव यथाश्वपग्रहास्तद्दुपयच्छतम् उपग-
च्छतम् । सिद्धमन्यत् ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

अर्वाग्रधुनियच्छतंपिवतंसोम्यमधु ।

आयातमश्विनागतमवस्पुर्वामहंइवेधत्तरत्नानिदाशुपे ॥ २२ ॥

अ॒र्वाक् । रथ॑म् । नि । घृ॒च्छ॒त् । पि॒वंत॑म् । सो॒म्यम् । मधु॑ ।
 आ । या॒त् । अ॒श्वि॒ना । आ । ग॒त् । अ॒व॒स्युः । वा॒म् ।
 अ॒हम् । हु॒वे । धृ॒त्तम् । रत्नानि॑ । दा॒शु॒पे ॥ २२ ॥

हे अश्विनौ वां स्वीयं रथमर्वागस्मदभिमुखं नियच्छतं सोम्यं सोममयं मध्वमृतञ्च
 पिबतम् यज्ञमायातञ्च । सोमं प्रत्यागतमागच्छतञ्च । अवस्युः रक्षणकामोर्हं श्यावाश्वो वां हुवे
 ह्यामि । दाशुपे हर्विषि मयच्छते महं रत्नानि धत्तं धारयतम् ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

न॒मो॒वा॒के॒प्र॒स्थि॒ते॒अ॒ध्व॒रे॒न॒रा॒वि॒व॒क्ष॑ण॒स्य॒पी॒त॒र्ये॑ ।
 आ॒या॒त॒म॒श्वि॒ना॒ग॒त॒म॒व॒स्यु॒र्वा॒म॒हं॒हु॒वे॒धृ॒त्तं॒रत्नानि॑दा॒शु॒पे ॥ २३ ॥

न॒मः॒ध्वा॒के । प्र॒स्थि॒ते । अ॒ध्व॒रे । न॒रा । वि॒व॒क्ष॑ण॒स्य । पी॒त॒र्ये॑ ।
 आ । या॒त् । अ॒श्वि॒ना । आ । ग॒त् । अ॒व॒स्युः । वा॒म् । अ॒हम् ।
 हु॒वे । धृ॒त्तम् । रत्नानि॑ । दा॒शु॒पे ॥ २३ ॥

हे अश्विना नरा नेतारो भुवां विवक्षणस्य हवनशीलस्य मम प्रस्थिते नमोवाके । नम-
 स्काराय प्रोच्यते सनमोवाकस्तस्मिन्नध्वरे यज्ञे । तथाच ब्राह्मणम्—उभयं सहवा एतयज्ञे स्त-
 वाकश्च नमोवाकश्चेति । पीतये सोमपानायायातम् । सिद्धमन्यत ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

स्वाहा॑ऽकृत॒स्य॒तृ॒म्प॒तं॒सु॒त॒स्य॑दे॒वा॒व॒न्ध॑सः ।
 आ॒या॒त॒म॒श्वि॒ना॒ग॒त॒म॒व॒स्यु॒र्वा॒म॒हं॒हु॒वे॒धृ॒त्तं॒रत्नानि॑दा॒शु॒पे ॥ २४ ॥ १७ ॥

स्वाहा॑ऽकृत॒स्य । तृ॒म्प॒तम् । सु॒त॒स्य॑ । दे॒वौ । अ॒न्ध॑सः । आ ।
 या॒त् । अ॒श्वि॒ना । आ । ग॒त् । अ॒व॒स्युः । वा॒म् । अ॒हम् ।
 हु॒वे । धृ॒त्तम् । रत्नानि॑ । दा॒शु॒पे ॥ २४ ॥ १७ ॥

हे अश्विनौ देवौ युवां हुतस्याभिपुतस्य स्वाहाकृतस्य हुतस्यान्धसः सोमस्य तुम्पतं तु-
प्यतं । सिद्धमन्यत् ॥ २४ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये सप्तदशोवर्गः ॥१७॥

अवितासीति सप्तर्चं षष्ठं सूक्तं आत्रेयस्य श्यावाश्वस्यार्षम् । अत्रेयमनुक्रमणिका—अवि-
तासिसप्तशाकारं महापंक्त्यन्तमिति । षट्पञ्चाशदक्षरा शकरी छन्दः श्यावाश्वेति सप्तमी महापङ्क्तिः
षट्षट्कावा महापङ्क्तिरिति लक्षणसद्भावाद् दशरात्रे । पञ्चमेहनि मरुत्वतीये इदं सूक्तम् । सूत्रि-
तञ्च—अवितासीत्थाहीति ।

तत्र प्रथमा—

अवितासिसुन्वतोवृक्तवर्हिपः पिवासोमंमदायकंशतक्रतो ।
यंतेभागमधारयन्विश्वाःसेहानःपृतनाउरुञ्चयःसमंप्सुजिन्म
रुत्वाँइन्द्रसत्पते ॥ १ ॥

अविता । असि । सुन्वतः । वृक्तवर्हिपः । पिब । सोमम् । मदाय ।
कम् । शतक्रतो इति शतशक्रतो । यम् । ते । भागम् । अधारयन् ।
विश्वाः । सेहानः । पृतनाः । उरु । ञ्चयः । सम् ।

अप्सुजित् । मरुत्वान् । इन्द्र । सत्सत्पते ॥ १ ॥

हे शतक्रतो बहुकर्मानिद्र सुन्वतः सोमाभिपवं कुर्वतो वृक्तवर्हिपस्तीर्णवर्हिषो यजमान-
स्य अविता रक्षितासि भवसि मदाय मदार्थं सोमं पिब । हे सत्पते सतां पते मरुत्वान् मरुत्वन्
इन्द्र ते तुभ्यं यं सोमस्य भागमधारयन् सर्वे देवा अकल्पयन् । तथाच यजुर्नालणं—सपतं मा-
हेन्द्रमुद्धारमुदहरत् । वृर्नहत्वान्यदेवतास्वधीर्ति । तं भागं विश्वाः पृतनाः शशूणां सर्वाः सेनाः
उरु बहु जयोवेगंच संसेहानः सम्यगभिभवन्नाप्सुजिदप्सुजेता च सन् पिब ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

प्रावःस्तोतारंमघवञ्चवत्वांपिवासोमंमदायकंशतक्रतो ।
यंतेभागमधारयन्विश्वाःसेहानःपृतनाउरुञ्चयःसमं
प्सुजिन्मरुत्वाँइन्द्रसत्पते ॥ २ ॥

प्र । अ॒व । स्तो॒तारं॑म् । म॒घ॒ध॒व॒न् । अ॒व । त्वा॒म् । पि॒वं । सो॒म॑म् ।
 म॒दा॒य । क॒म् । श॒त॒क्र॒तो॒ इति॑ शत॒ह॒क्र॒तो । य॒म् । ते॒ । भा॒ग॒म् ।
 अ॒धा॒र॒य॒न् । वि॒श्वाः । से॒हा॒नः । पृ॒त॒नाः । उ॒रु । ज॒यः । स॒म् ।
 अ॒प्सु॒ह॒जि॒त् । म॒रु॒त्वा॒न् । इ॒न्द्र । स॒त्॒ह॒प॒ते ॥ २ ॥

हे मघवन् स्तोतारं प्राव परक्ष त्वांचाव सोमपानेन रक्ष । सिद्धमन्यत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

ऊ॒र्जा॑दे॒वाँ अ॒व॒स्यो॒जं॑सा॒त्वा॑पि॒वा॒सो॒मं॑म॒दा॒य॒कं॑श॒त॒क्र॒तो ।
 य॒तै॒र्भा॒ग॒म॒धा॒र॒य॒न्वि॒श्वाः॑से॒हा॒नः॑पृ॒त॒ना॒उ॒रु॒ञ्च॒यः॑स॒म॑प्सु॒जि॒न्म॒
 रु॒त्वाँ॑इ॒न्द्र॑स॒त्प॒ते ॥ ३ ॥

ऊ॒र्जा । दे॒वान् । अ॒व॒सि॑ । ओ॒जं॑सा । त्वा॒म् । पि॒वं । सो॒म॑म् । म॒दा॒य ।
 क॒म् । श॒त॒क्र॒तो॒ इति॑ शत॒ह॒क्र॒तो । य॒म् । ते॒ । भा॒ग॒म् । अ॒धा॒र॒य॒न् ।
 वि॒श्वाः । से॒हा॒नः । पृ॒त॒नाः । उ॒रु । ज॒यः । स॒म् ।
 अ॒प्सु॒ह॒जि॒त् । म॒रु॒त्वा॒न् । इ॒न्द्र । स॒त्॒ह॒प॒ते ॥ ३ ॥

हे इन्द्र त्वं देवानूर्जाञ्जेन हविषावसि रक्षसि त्वामप्योजसा बलेनावसि । सिद्धमन्यत् ॥३॥

अथ चतुर्थी-

ज॒न्वि॒ता॑दि॒वो॒ज॒नि॒ता॑पृ॒थि॒व्याः॑पि॒वा॒सो॒मं॑म॒दा॒य॒कं॑श॒त॒क्र॒तो ।
 य॒तै॒र्भा॒ग॒म॒धा॒र॒य॒न्वि॒श्वाः॑से॒हा॒नः॑पृ॒त॒ना॒उ॒रु॒ञ्च॒यः॑स॒म॑प्सु॒जि॒
 न्म॒रु॒त्वाँ॑इ॒न्द्र॑स॒त्प॒ते ॥ ४ ॥

ज॒न्वि॒ता । दि॒वः । ज॒न्वि॒ता । पृ॒थि॒व्याः । पि॒वं । सो॒म॑म् । म॒दा॒य ।
 क॒म् । श॒त॒क्र॒तो॒ इति॑ शत॒ह॒क्र॒तो । य॒म् । ते॒ । भा॒ग॒म् । अ॒धा॒र॒य॒न् ।
 वि॒श्वाः । से॒हा॒नः । पृ॒त॒नाः । उ॒रु । ज॒यः । स॒म् ।
 अ॒प्सु॒ह॒जि॒त् । म॒रु॒त्वा॒न् । इ॒न्द्र । स॒त्॒ह॒प॒ते ॥ ४ ॥

हे इन्द्र त्वं दिवोद्युलोकस्य जनिता जनकोसि पृथिव्याश्च जनितासि । सिद्धमन्यव ॥४॥

अथपञ्चमी-

जनिताश्वानां जनिता गवांसि पिवामसो मंमदायकं शतक्रतो ।
यंते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरुज्ययः समप्सु जि
न्मरुत्वान् इन्द्रसत्पते ॥ ५ ॥

जनिता । अश्वानाम् । जनिता । गवाम् । असि । पिवं । सोमम् ।
मदाय । कम् । शतक्रतो इति शतशतक्रतो । यम् । ते । भागम् ।
अधारयन् । विश्वाः । सेहानः । पृतनाः । उरु । ज्ययः । सम् ।
अप्सुऽजित् । मरुत्वान् । इन्द्र । सत्सत्पते ॥ ५ ॥

हे इन्द्र त्वं अश्वानां जनिता जनकोसि गवाश्च जनितासि । सिद्धमन्यव ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

अत्रीणां स्तोमं महस्क्रुधिपिवामसो मंमदायकं शतक्रतो ।
यंते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरुज्ययः समप्सु जिन्म
रुत्वान् इन्द्रसत्पते ॥ ६ ॥

अत्रीणाम् । स्तोमम् । अद्रिध्वः । महः । क्रुधि । पिवं । सोमम् ।
मदाय । कम् । शतक्रतो इति शतशतक्रतो । यम् । ते । भागम् ।
अधारयत् । विश्वाः । सेहानः । पृतनाः । उरु । ज्ययः ।
सम् । अप्सुऽजित् । मरुत्वान् । इन्द्र । सत्सत्पते ॥ ६ ॥

हे अद्रिवः अद्रिमन् अत्रीणां स्तोमं महस्क्रुधि पूजितं कुरु । सिद्धमन्यव ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

श्यावाश्वस्यसुन्वतस्तथाशृणुपथाशृणोरत्रेः कर्माणिरुण्वतः ।
प्रत्सदं स्पुमाविथत्वमेकइन्द्रपाह्यइन्द्रब्रह्माणिवर्धयन् ॥७॥१८॥

श्यावदश्वस्य । सुन्वतः । तथा । शृणु । यथा । अशृणोः । अत्रैः ।
कर्माणि । कृण्वतः । प्र । असदस्युम् । आविथ । त्वम् । एकः ।
इत् । नृदस्यै । इन्द्र । ब्रह्माणि । वर्धयन् ॥ ७ ॥ १८ ॥

हे इन्द्र त्वं सुन्वतः सोमाभिपवं कुर्वतः श्यावाश्वस्य मम स्तुतिं कर्माणि कृण्वतः कुर्व-
तोत्रैर्यथा शृणोरश्रौषीस्तथा शृणु । अपिच त्वमेकइदेकएव नृपात्ये युद्धे ब्रह्माणि स्वोत्राणि
कामैर्वर्धयन् असदस्युं प्राविथ ॥ ७ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीयेष्टादशो वर्गः ॥ १८ ॥

मेदंनलेति सप्तर्चं सप्तमं सूक्तं आवेयस्य श्यावाश्वस्यार्थं आद्या द्वापञ्चारादक्षरा अतिजगती
शिष्टाः षड्बुचः षडष्टका महापङ्क्तयः । इन्द्रोदेवता । तथाचानुक्रान्तम्—मेदंमहापाङ्कमाद्यातिजग-
तीति । महाव्रते निष्केवत्येपतत्सूक्तम् । तथाच सूत्रम्—मेदंनलेन्द्रोमदायेति ।

तत्र मथमा—

मेदंनलेन्द्रानूर्येष्वविथप्रसुन्वतःशचीपतइन्द्रविश्वामिरूतिभिः ।
माध्यन्दिनस्यसर्वनस्यदृत्रहज्जनेद्यपिवासोमस्यवज्जिवः ॥ १ ॥
प्र । इन्द्रम् । ब्रह्म । दृत्रइतूर्येषु । आविथ । प्र । सुन्वतः । शचीपते ।
इन्द्र । विश्वामिः । ऊतिभिः । माध्यन्दिनस्य । सर्वनस्य ।
दृत्रइन्द्र । अनेद्य । पिवं । सोमस्य । वज्जिवः ॥ १ ॥

हे शचीपते इन्द्र त्वं वृषतूर्येषु संग्रामेषु इदं ब्रह्म इमान् ब्राह्मणान् विश्वामिः सर्वाभिः ऊति-
भीरक्षाभिः प्राविथ परस्य । सुन्वतः सोमाभिपवं कुर्वतो यजमानांश्च प्राविथ । अपिच हे अने-
पानिन्ध वज्जिवो वज्जिन् वृषहज्जिन्द्र माध्यन्दिनस्य सर्वनस्य संबन्धिनं सोमस्य सोमं पिव ॥१॥

अथ द्वितीया—

सेहानउंप्रपृतेनाअग्निद्रुहःशचीपतइन्द्रविश्वामिरूतिभिः ।
माध्यन्दिनस्यसर्वनस्यदृत्रहज्जनेद्यपिवासोमस्यवज्जिवः ॥ २ ॥

सेहानः । उग्र । पृतनाः । अग्नि । द्रुहः । शचीऽपते । इन्द्र ।
विश्वाग्निः । ऊतिऽग्निः । माध्यन्दिनस्य । सर्वनस्य । वृत्रऽहृन् ।
अनेद्य । पिव । सोमस्य । वृज्जिऽवः ॥ २ ॥

हे शचीपते कर्मपते उग्र उदूर्णेन्द्र अभिद्रुहो द्रोग्धीः पृतनाः सेनाः सेहानोभिभवन् सर्वैः
पालनैः ब्राह्मणान्प्राविथेत्यर्थः । सिद्धमन्यव ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

एकराळस्यभुवनस्यराजसिशचीपतुइन्द्रविश्वाग्निरूतिभिः ।
माध्यन्दिनस्यसर्वनस्यवृत्रहृन्ननेद्यपिवासोमस्यवज्जिवः ॥ ३ ॥

एकराट् । अस्य । भुवनस्य । राजसि । शचीऽपते । इन्द्र ।
विश्वाग्निः । ऊतिऽग्निः । माध्यन्दिनस्य । सर्वनस्य । वृत्रऽहृन् ।
अनेद्य । पिव । सोमस्य । वृज्जिऽवः ॥ ३ ॥

हे शचीपते इन्द्र अस्य भुवनस्य एकराट् एकएव राजा सप्त राजसि भाजसे । सिद्धमन्यवा ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

सस्थावानापवयसित्वमेकइच्छचीपतुइन्द्रविश्वाग्निरूतिभिः ।
माध्यन्दिनस्यसर्वनस्यवृत्रहृन्ननेद्यपिवासोमस्यवज्जिवः ॥ ४ ॥

सस्थावाना । यवयसि । त्वम् । एकः । इत् । शचीऽपते । इन्द्र ।
विश्वाग्निः । ऊतिऽग्निः । माध्यन्दिनस्य । सर्वनस्य । वृत्रऽहृन् ।
अनेद्य । पिव । सोमस्य । वृज्जिऽवः ॥ ४ ॥

हे शचीपते इन्द्र त्वमेकइव एकएव सस्थावाना समानं विद्यताविमौ लोकौ यवयसि पृथ-
क्करोपि । सिद्धमन्यव ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

क्षेमस्यचप्रयुजंश्चत्वमीशिपेशचीपतइन्द्रविश्वाभिरुतिभिः ।
माध्यन्दिनस्यसर्वनस्यवृत्रहन्नेद्यपिवासोमस्यवज्रिवः ॥ ५ ॥

क्षेमस्य । च । प्रयुजः । च । त्वम् । ईशिपे । शचीपते । इन्द्र ।
विश्वाभिः । ऊतिभिः । माध्यन्दिनस्य । सर्वनस्य । वृत्रहन् ।
अनेद्य । पिव । सोमस्य । वज्रिवः ॥ ५ ॥

अपिच हे शचीपते इन्द्र त्वं सर्वस्य जगतः क्षेमस्य प्रयुजश्च प्रयोगस्य च योगक्षेम-
मोरित्यर्थः ईशिपे ईश्वरोभवसि । सिद्धमन्यत् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

क्षत्रायत्वमवसिन्त्वमाविथशचीपतइन्द्रविश्वाभिरुतिभिः ।
माध्यन्दिनस्यसर्वनस्यवृत्रहन्नेद्यपिवासोमस्यवज्रिवः ॥ ६ ॥

क्षत्राय । त्वम् । अवसि । न । त्वम् । आविथ । शचीपते । इन्द्र ।
विश्वाभिः । ऊतिभिः । माध्यन्दिनस्य । सर्वनस्य । वृत्रहन् ।
अनेद्य । पिव । सोमस्य । वज्रिवः ॥ ६ ॥

हे शचीपते इन्द्र त्वं क्षत्राय जगतोयलाय भवसि अवस्याश्रितान्नक्षसि । त्वं नाविथ के-
नापि नरक्षसे । सिद्धमन्यत् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

श्यावाश्वस्यरेजंतस्तथाशृणुयथाशृणोरत्रैःकर्माणिरुण्वतः ।
प्रत्सदस्युमाविथत्वमेकइन्द्रपाह्यइन्द्रक्षत्राणिवर्धयन् ॥ ७ ॥ १९ ॥

श्यावः अश्वस्य । रेजंतः । तथा । शृणु । यथा । अशृणोः । अत्रैः ।
कर्माणि । उण्वतः । प्र । प्रत्सदस्युम् । आविथ । त्वम् । एकः ।
दत् । वृक्षस्ये । इन्द्र । क्षत्राणि । वर्धयन् ॥ ७ ॥ १९ ॥

हे इन्द्र रेभतः स्तुवतः श्यावाश्वस्य मम स्तुतिं कर्माणि कृण्वतोत्रैर्यथा अश्रुणोः तथा शृणु । अपिच क्षत्राणि वलानि कामैर्वर्धयन् युद्धे त्वमेकएव व्रसदस्युं प्राविथ ॥ ७ ॥

॥ इति पष्ठस्य तृतीये एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

यज्ञस्यहीति दशचर्मष्टमं सूक्तम् श्यावाश्वस्यार्पम् प्राग्बत्समेः परिभाषया गायत्रमिन्द्राग्नि-
देवताकम् । तथाचानुक्रान्तम्—यज्ञस्यदशैन्द्राग्निमिति । पृष्ठत्राभिष्टवपडहयोः प्रातःसवनेच्छावा-
कशस्त्रे आवापार्थमेतत्सूक्तं । सूत्रितञ्च—यज्ञस्यहिस्थइत्यच्छावाकस्येति । चातुर्विंशिकेहनिप्रातः
सवने यज्ञस्यहिस्थइति पळहस्तोत्रियसंज्ञकस्तृचः सूत्रितञ्च—इन्द्राग्नीयुवामिमेयज्ञस्यहिस्थ-
ऋत्विजेत्यच्छावाकस्येति । अग्निष्टोमे प्रातःसवनेच्छावाकस्य प्रातर्यावभिरिति प्रातःसवनीयस्य
प्रस्थितयाग्या । सूत्रितञ्च—प्रातर्यावभिरिति यजतीति । चातुर्विंशिकेप्रातःसवनेच्छावाकशस्त्रे
श्यावाश्वस्तेत्यर्थं पर्यासस्तृचः । अन्यत्राप्यहर्गणेषु । द्वितीयादिष्वहःसु सूच्यतेहि—श्यावाश्व-
स्यसुन्वतइति तृचाः पर्यासाइति ।

तत्र प्रथमा—

यज्ञस्यहिस्थऋत्विजासस्त्रीवाजेपुकर्मसु ।
इन्द्राग्नीतस्यवोधतम् ॥ १ ॥

यज्ञस्यं । हि । स्थः । ऋत्विजा । सस्त्री इति । वाजेपु ।
कर्मसु । इन्द्राग्नी इति । तस्यं । वोधतम् ॥ १ ॥

हे इन्द्राग्नी सस्त्री शुद्धौ युवां यज्ञस्य ऋत्विजा ऋत्विजौ स्थः भवथोहि । वाजेपु कर्मसु
युद्धेषु वोपतिष्ठन्ताविन्द्राग्नी तस्य यजमानस्य मम स्तुतिं वा वोधतं जानीतम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तोशासारथ्यावानावृत्रहृणापरराजिता ।
इन्द्राग्नीतस्यवोधतम् ॥ २ ॥

तोशासां । रथ्यावानां । वृत्रहृणां । अपरराजिता ।
इन्द्राग्नी इति । तस्यं । वोधतम् ॥ २ ॥

हे इन्द्राग्नी तोशासा शत्रून् हिंसन्तौरथयावाना रथेन गच्छन्तौ वृत्रहणा वृत्रस्य हन्तारौ
अपराजिता केनाप्यपराजितौ तस्य तं मां बोधतम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

इदंवांमदिरंमध्वधुक्षन्नाद्रिभिर्नरः ।

इन्द्राग्नीतस्यबोधतम् ॥ ३ ॥

इदम् । वांम् । म॒दिरम् । मधु । अधु॒क्षन् । अद्रि॑भिः ।

नरः । इन्द्रा॑ग्नी इति । तस्य॑ । बो॒ध॒त॒म् ॥ ३ ॥

हे इन्द्राग्नी वां युवां उद्दिश्य नरो यज्ञस्य नेवारोद्विभिर्ग्रावभिः इदं पसिद्धं मदिरं मद-
करं मधु सोमात्मकमद्यतं अधुक्षन् अपूरयन् । सिद्धमन्यत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

जुपेथांयज्ञामिष्टयेसुतंसोमंसधस्तुती ।

इन्द्राग्नीआगतंनरा ॥ ४ ॥

जुपेथांम् । य॒ज्ञाम् । इ॒ष्टये॑ । सु॒तम् । सो॒मम् ।

स॒ध॒स्तु॒ती इति॑ सधश्स्तुती । इन्द्रा॑ग्नी इति । आ । ग॒त॒म् । न॒रा ॥४॥

हे सधस्तुती सहभूतस्तुती नरानेवारोद्विन्द्राग्नी यज्ञं जुपेथां सेवेथां इष्टये यागाय सुतम-
भिपुतं सोमश्च आगतमागच्छतम् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

इमाजुपेथांसर्वनायेमिह्व्यान्यूहयुः ।

इन्द्राग्नीआगतंनरा ॥ ५ ॥

इ॒मा । जु॒पे॒था॒म् । स॒र्व॒ना । ये॒भिः । ह॒व्यानि॑ । ऊ॒ह॒युः ।

इन्द्रा॑ग्नी इति । आ । ग॒त॒म् । न॒रा ॥ ५ ॥

हे इन्द्राग्नी नरानेतारौ युवां येभिः यैः सवनैः हव्यान्यूहथुः वहथस्तानीमा इमानि सवना
सवनानि जुपेथां सेवेथामागतश्च ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

इमां गां यत्र वर्तन्ति जुपेथां सुष्टुतिं मम ।
इन्द्राग्नी आगतं नरा ॥ ६ ॥ २० ॥

इमाम् । गा॒य॒त्र॒व॒र्त॒निम् । जु॒पे॒था॒म् । सु॒ष्टु॒ति॒म् । म॒म ।
इन्द्रा॒ग्नी इति । आ । ग॒त॒म् । न॒रा ॥ ६ ॥ २० ॥

हे इन्द्राग्नी नरौ युवां मम गायत्रवर्तन्ति गायत्रमार्गाग्निमां सुष्टुतिं शोभनां स्तुतिं जुपे-
थां सेवेथामागतश्च ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये विंशोवर्गः ॥ २० ॥

अथ सप्तमी—

प्रातर्यावन्तिरगतं देवेभिर्जेन्यावसू ।
इन्द्राग्नी सोमपीतये ॥ ७ ॥

प्रा॒त॒र्या॒व॒न्ति॒ः । आ । ग॒त॒म् । दे॒वे॒भिः । जे॒न्या॒व॒सू इति ।
इन्द्रा॒ग्नी इति । सोम॑पीतये ॥ ७ ॥

हे जेन्यावसू जेतव्यशत्रुधनाविन्द्राग्नी प्रातर्यावन्तिः देवेभिः देवैः सह सोमपीतये सो-
मस्य पातापागतमागच्छतम् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

श्यावाश्वस्यसुच्वतोर्त्रीणां शृणुतं हवम् ।
इन्द्राग्नी सोमपीतये ॥ ८ ॥

श्वान्वर्षस्य । सुन्वतः । अत्रीणाम् । शृणुतम् । हवम् ।
इन्द्राग्नी इति । सोमं पीतये ॥ ८ ॥

हे इन्द्राग्नी युवां सुन्वतः सोमाभिपवं कुर्वतो यजमानस्य श्वावाश्वस्य ममावीणासु-
विजां हवमाह्वानं सोमस्य पानाय शृणुतम् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

एवावांमह ऊतये यथाहुवन्तमेधिराः ।
इन्द्राग्नीसोमं पीतये ॥ ९ ॥

एव । वाम् । अह्ने । ऊतये । यथा । अहुवन्त ।
मेधिराः । इन्द्राग्नी इति । सोमं पीतये ॥ ९ ॥

हे इन्द्राग्नी वां युवां यथा मेधिराः माहा अहुवन्त आहुतवन्तः एव एवमहमृतये रक्ष-
णाय सोमस्य पीतये चाह्ने हवामि ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

आहंसरस्वतीवतोरिन्द्राग्न्योरवो वृणे ।
याभ्यां गायत्रमृच्यते ॥ १० ॥ २१ ॥

आ । अहम् । सरस्वतीश्वतोः । इन्द्राग्न्योः । अवः ।
वृणे । याभ्याम् । गायत्रम् । ऋच्यते ॥ १० ॥ २१ ॥

याभ्यां ययोरिन्द्राग्न्योरर्थं गायत्रं साम ऋच्यते स्तूयते तयोः सरस्वतीवतोः स्तुतिमतो-
रिन्द्राग्न्योः संबन्धवो रक्षणमहमावृणे ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये एकविंशोऽवर्गः ॥ २१ ॥

अग्निपस्तोपीति दशमं नवमं छकं काण्वस्य नाभाकस्यापि षडष्टका महापंक्तिशुद्धः
अग्निदेवता । अनुकान्तश्च-अग्निपस्तोविनाभाकआग्नेयं महापंक्तिहीति । विनियोगोत्प्रेक्षिकः ।

तत्र प्रथमा—

अग्निमस्तोष्यृग्मियमग्निमीळायजध्यै ।
अभिर्देवाँअनक्तुनउभेहिविदथेकविरन्तश्चरतिदूत्यं१
नभन्तामन्यकेसमे ॥ १ ॥

अग्निम् । अस्तोषि । ऋग्मियम् । अग्निम् । ईळा । यजध्यै ।
अग्निः । देवान् । अनक्तु । नः । उभे इति । हि । विदथे इति ।
कविः । अन्तरिति । चरति । दूत्यम् । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥१॥

ऋग्मियं ऋगर्हं अग्निमस्तौपि स्तौमि । अपिचार्भिं यजभ्यै यष्टुमीळा स्तुत्या स्तौमीत्यर्थः
अपिचार्भिर्नोस्माकं विदथे यज्ञे देवान् हविर्भिरनक्तु । कविः क्रान्तदर्शयग्निः उभे द्यावापृथि-
व्यावन्तर्मध्ये दूत्यं हविर्वहनादिलक्षणं दूतकर्म चरति । अन्यके शत्रवोपि समे सर्वे नभन्ता
नभतिर्हिंसाकर्मा अग्निना हिंस्यन्ताम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

न्यग्नेनव्यसावचस्तनूपुशंसमिपाम् ।
न्यरातीरराव्णांविश्वाअर्योअरातीरितोयुच्छन्त्वामुरोनभ
न्तामन्यकेसमे ॥ २ ॥

नि । अग्ने । नव्यसा । वचः । तनूपु । शंसम् । एपाम् । नि ।
अरातीः । रराव्णाम् । विश्वाः । अर्यः । अरातीः । इतः ।
युच्छन्तु । आमुरः । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ २ ॥

हे अग्ने तनूष्यस्माकमंगेषु नव्यसा नवतरेण वचः वचसा स्तोत्रेण एषां शत्रूणां शंसं शं-
सनं निदहेत्यर्थः । रराव्णां हविःभयच्छन्तामरावीः शत्रूश्च निदह । अपिच विश्वाः सर्वे अ-
र्योभिगच्छन्त । आमुरः आमूढा अरावीः शत्रवः इतोयुच्छन्तु गच्छन्तु । सिद्धमन्यत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

अग्नेमन्मानितुभ्यंकंघृतंनजुह्वआसनि ।
सदेवेषुप्रचिकिद्वित्वंत्द्यसिंपूर्व्यःशिवोदूतोविवस्व
तोममन्तामन्यकेसमे ॥ ३ ॥

अग्ने । मन्मानि । तुभ्यम् । कम् । घृतम् । न । जुह्वे । आसनि ।
सः । देवेषु । प्र । चिकिद्वि । त्वम् । हि । असि । पूर्व्यः ।
शिवः । दूतः । विवस्वतः । मन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ३ ॥

हे अग्ने तुभ्यं त्वदर्थं आसनि आस्ये कं घृतं न यथा सुखकरं घृतं जुह्वत्यन्ये तद्दहमपि
तवास्ये मन्मानि मननीयानि स्तोत्राणि जुह्वे जुहोमि । सत्त्वं देवेषु देवानां मध्ये प्रचिकिद्वि
अस्मदीयाः स्तुतीर्जानीहि । हि अपिच त्वं पूर्व्यः भवोसि शिवः सुखकरश्चासि विवस्वतो
वृत्थासि । सिद्धमन्यत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

तत्तदग्निर्वयोदधेयथायथारूपण्यति ।
ऊर्जाहुतिर्वसूनांशंचयोश्चमयोदधेविश्वस्यैदेवहू
त्यैनमन्तामन्यकेसमे ॥ ४ ॥

तत्तदत् । अग्निः । वयः । दधे । यथाऽयथा । रूपण्यति ।
ऊर्जाऽहुतिः । वसूनाम् । शम् । च । योः । च । मयः । दधे ।
विश्वस्यै । देवहृत्यै । मन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ४ ॥

यथा यथा यद्यन्नं रूपण्यति स्तोत्रभिर्वाप्यते तत्तदग्निर्वयोदधे स्तोत्रयः प्रयच्छति
अपिचोर्जाहुतिरग्नेनाह्वयमानोमिः वसूनां हविषां वासकानां यजमानानां शं शांतिनिमित्तं योः
विषययोगजनितं च मयः सुखं दधे करोति । विश्वस्यै देवहृत्यै सर्वस्मै देवानां हानाय च
भवति यः कश्चनापि देवो यदि ह्वयते अग्निरेव सर्वं करोतीत्यर्थः । सिद्धमन्यत् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

सचिकेतसहीयसाग्निश्चित्रेणकर्मणा ।
सहोताशश्वतीनां दक्षिणाभिर्भीष्टतइनोतिचप्रती
व्यंनभन्तामन्यकेसमे ॥ ५ ॥ २२ ॥

सः । चिकेत । सहीयसा । अग्निः । चित्रेण । कर्मणा । सः ।
होता । शश्वतीनाम् । दक्षिणाभिः । अभिष्टतः । इनोति । च ।
प्रतीव्यम् । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ५ ॥ २२ ॥

सोमिः सहीयसा अभिभावुकेन चित्रेण नानाविधेन कर्मणा व्यापारेण चिकेत
ज्ञायते सोमिः शश्वतीनां बह्वीनां देवतानां होता हाता दक्षिणाभिः पशुभिश्चाभीष्टतः
परिवृतः प्रतीव्यं प्रत्येतव्यं शत्रुमिनोति च गच्छति च । सिद्धमन्यव ॥ ५ ॥

॥ इति पष्ठस्य तृतीये द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

अथ षष्ठी-

अग्निर्जातादेवानामग्निर्वेदमर्तानामपीच्यम् ।
अग्निःसद्रंविणोदाअग्निर्द्वाराव्यूर्णुतेस्वाहुतो नवी
यसानभन्तामन्यकेसमे ॥ ६ ॥

अग्निः । जाता । देवानाम् । अग्निः । वेद । मर्तानाम् । अपीच्यम् ।
अग्निः । सः । द्रविणःऽदाः । अग्निः । द्वारा । वि । ऊर्णुते । सुऽआहुतः ।
नवीयसा । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ६ ॥

देवानां जाता जातानि जन्मान्यग्निर्वेद वेत्ति मर्तानां मनुष्याणां चापीच्यं गुह्यमग्निर्वेद
वेत्ति सोमिर्द्रविणोदाः धनस्य दाता नवीयसा नवतरेण हविषा स्वाहुतः सम्यक्हुतोमिः द्वा-
रा धनस्य द्वाराणि व्यूर्णुते च । सिद्धमन्यव ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

अग्निर्देवेषु संवसुः सविक्षुयज्ञियास्वा ।
समुदाकाव्यापुरु विश्वं भूमेव पुष्यति देवो देवेषु यज्ञियो
नर्जन्ता मन्युके समे ॥ ७ ॥

अग्निः । देवेषु । समऽवसुः । सः । विक्षु । यज्ञियास्तु । आ । सः ।
मुदा । काव्या । पुरु । विश्वम् । भूमेऽइव । पुष्यति । देवः ।
देवेषु । यज्ञियः । नर्जन्ताम् । अन्युके । समे ॥ ७ ॥

यो देवेषु मध्येग्निः संवसुः संवसति सोमिर्यज्ञियास्तु यज्ञार्हास्तु विक्षु प्रजास्वप्यासंवसुः ।
किञ्च सोमिः पुरु वहन्ति काव्या कर्माणि भूमेव यथा भूमिः विश्वं तथा मुदा मोदेन पुष्यति
देवेषु मध्ये देवोमिर्यज्ञियो यज्ञार्हश्च भवति । सिद्धमन्यत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

यो अग्निः सप्तमानुपः श्रितो विश्वेषु सिन्धुषु ।
तमागन्मत्रिपुस्त्यमंधातुर्दस्युहन्तममग्नि यज्ञेषु पूर्व्यं
नर्जन्ता मन्युके समे ॥ ८ ॥

यः । अग्निः । सप्तमानुपः । श्रितः । विश्वेषु ।
सिन्धुषु । तम् । आ । अगन्म् । त्रिपुस्त्यम् ।
मन्धातुः । दस्युहन्तमम् । अग्निम् । यज्ञेषु ।
पूर्व्यम् । नर्जन्ताम् अन्युके । समे ॥ ८ ॥

योमिः सप्तमानुपः विश्वेषु सर्वेषु सिन्धुषु नदीषु श्रितः त्रिपुस्त्यं त्रिस्थानं मन्धातुः
योयनाऽयस्य मन्धातुर्दस्युहन्तमं दस्युनां हन्तारं यज्ञेषु पूर्व्यं मुख्यं तपस्विं वयमागन्म । सिद्ध-
मन्यत् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

अग्निस्त्रीणित्रिधातून्याक्षेतिविदथाकविः ।
सत्री रेकादशाँइहयक्षञ्चपिप्रयञ्चनोविप्रोदूतःपरि
ष्कृतोनमन्तामन्यकेसमे ॥ ९ ॥

अग्निः । स्त्रीणि । त्रिधातूनि । आ । क्षेति । विदथा ।
कविः । सः । स्त्रीन् । एकादशान् । इह । यक्षन्त् । च । पिप्रयन्त् ।
च । नः । विप्रः । दूतः । परिष्कृतः । नमन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ९ ॥

कविः क्रान्तदर्शयग्निः स्त्रीणि त्रिधातूनि त्रिवंधनानि पृथिव्यादीनि विदथां वेदनीयानि
स्थानान्याक्षेत्पावसति अपिच सोमिर्दूतो देवानां विप्रः प्राज्ञः परिष्कृतो लंकृतश्च सन्निह यज्ञे
स्त्रीनिकादशान् यस्त्रिंशद्देवान् यक्षयजतु नोस्मान् पिप्रयञ्च कामैः पूरयतु च । सिद्धमन्यत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

त्वन्नोअग्नआयुपुत्वंदेवेपुपूठ्यवस्वएकंइरज्यसि ।
त्वामापःपरिस्नुतःपरिंयन्तिस्वसेतवोनमन्तामन्यकेसमे॥१०॥२३ ॥
त्वम् । नः । अग्ने । आयुपु । त्वम् । देवेपु । पूठ्य । वस्वः । एकः ।
इरज्यसि । त्वाम् । आपः । परिस्नुतः । परिं । यन्ति ।
स्वसेतवः । नमन्ताम् । अन्यके । समे ॥ १० ॥ २३ ॥

हे पूष्यग्नि त्वमेकएव आयुपु मनुष्येषु द्रुत्यव आयव इति मनुष्यनामसु पाठात् नोस्मा-
कं वस्वोधनस्य इरज्यसि ईशिपे देवेष्वपि त्वमेकएव वस्व इरज्यसि । अपिच त्वां स्वसेतवः
स्वभूतसेतवः परिस्नुतः परिस्रपन्त्यः आपः परियन्ति । परिगच्छन्ति सिद्धमन्यत् ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये त्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

इन्द्राग्नीषुवमिति द्वादशर्चं दशमं सूक्तं नाभाकस्वार्पं द्वितीया पदपञ्चारादक्षरा शकरी
द्वादशीविष्टुर् शिष्टमहापंकपः इन्द्राग्नीदेवता । तथाचानुक्रान्तम्-इन्द्राग्नीद्वादशीन्द्राग्निष्टुवन्तं
द्वितीया शकरीति । महावते निष्केवल्ये ऊरुभागपद सूक्तं । तथापदपञ्चमारण्यके सूत्रितम्-ऊ-

रूद्राग्नीयुवंसुनइति । चागुर्विशिकेहनि तृतीयसवने मैत्रावरुणो यदि महावालभिदं शंसित्त-
 दानीं माध्यन्दिने सवने होत्रकाःस्वशस्त्रे आरंभणीयाभ्यऊर्ध्वं नाभाकटुचावावपेरत् तत्र ताहि-
 मध्यमित्यच्छावाकस्य नाभाकटुचः । सूत्रितञ्च—ताहिमध्यंभराणामित्यच्छावाकइति । चागुर्वि-
 शिकेहनि माध्यन्दिने सवने ब्राह्मणाच्छंसिनःपूर्वाष्टइन्द्रेति नाभाकटुचः । सूत्रितञ्च—पूर्वाष्ट-
 न्द्रोपमातयइतिब्राह्मणाच्छंसीति ।

तत्र प्रथमा—

इन्द्राग्नीयुवंसुनःसहन्तादासथोरयिम् ।

येनदृह्णासमत्स्वावीळुचित्साहिपीमह्यग्निर्वनेववात

इन्नभन्तामन्युकेसमे ॥ १ ॥

इन्द्राग्नी इति । युवम् । सु । नः । सहन्ता । दासथः । रयिम् ।

येन । दृह्णा । समत्सु । आ । वीळु । चित् । सहिपीमहि ।

अग्निः । वर्नाऽइव । वाते । इत् । नभन्ताम् । अन्युके । समे ॥ १ ॥

हे इन्द्राग्नी सहन्ता शत्रून्भिभवन्तौ युवं युवां नोस्मक्यं रयिं धनं सुष्ठु दासथः दत्तं । तं
 रयिं विशिनष्टि येन रयिणा समस्तु संग्रामे दृढचित् दृढानि स्थिराण्यपि वीळु शत्रुवृत्तानि
 अग्निर्वनेव यथाग्निर्वनानि वातद्वानेनैवाभिभवति तथा सहिपीमहि अभिभवाम । सिद्धमन्यव ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

नृहिवांव्रयामहेथेन्द्रमिद्यंजामहेशाविष्टंनृणांनरम् ।

सनःकृदाचिदर्वतागमदावाजसातयेगमदामेधसात

येनभन्तामन्युकेसमे ॥ २ ॥

नृहि । वाम् । व्रयामहे । अर्थ । इन्द्रम् । इत् । यजामहे ।

शविष्टम् । नृणाम् । नरम् । सः । नः । कृदा । चित् । अर्वता ।

गमत् । आ । वाजसातये । गमत् । आ ।

मेधसातये । नभन्ताम् । अन्युके । समे ॥ २ ॥

हे इन्द्राग्नी वां युवां न ववयामहे वयं धनं न याचामहे । अथत्वपि तर्हि शक्तिं अति-
शयेन बलवन्तं नृणां नरं नेतृणामपि नेतारं इन्द्रमिन्द्रमेव यजामहे सइन्द्रो नोस्मानवता-
श्वेन कदाचिद्वाजसातयेन्नलाभायागमदागच्छति कदाचिन्नेधसातये यज्ञभजनायागमत् ।
सिद्धमन्यद् ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

ताहिमध्यंभराणामिन्द्राग्नीअधिक्षितः ।
ताउंकवित्वनाकवीपृच्छ्यमानासरखीयतेसंधीतमश्रुतं
नरानभन्तामन्यकेसमे ॥ ३ ॥

ता । हि । मध्यम् । भराणाम् । इन्द्राग्नी इति । अधिक्षितः । तौ ।
ऊँम् इति । कवित्वना । कवी इति । पृच्छ्यमाना । सखिद्यते ।
सम् । धीतम् । अश्रुतम् । नरा । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ३ ॥

ता तौमसिद्धाविन्द्राग्नी भराणां मध्यं अधिक्षितः अधिनिवसतो हि । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः हे
नरा नेतारौ कवित्वना कवित्वेन कवी क्रान्तकर्माणौ पृच्छ्यमाना कविजनैः पृच्छ्यमानौ ताउ ता-
वेवयुवां सखीयते सखित्वमिच्छते यजमानाय धीतं तत्कृतं कर्म समश्रुतम् । सिद्धमन्यद् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

अभ्यर्चनमाकवदिन्द्राग्नीयजसागिरा ।
ययोर्विश्वमिदंजगद्वियद्यौःपृथिवीमृह्युपस्थेवि
भृतोवसुनभन्तामन्यकेसमे ॥ ४ ॥

अभि । अर्चं । नभाकवत् । इन्द्राग्नी इति । यजसां । गिरा ।
ययोः । विश्वम् । इदम् । जगत् । इयम् । द्यौः । पृथिवी । मृही ।
उपस्थे । विभृतः । वसु । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ४ ॥

हे नाभाक नभाकवत् नभाकवन्ताविन्द्राग्नी यजसा यागेन गिरा स्तुत्या चाभ्यर्चाभि-
पूजय । ययोरिन्द्राग्न्योर्विश्वं सर्वमिदं जगत्तिष्ठति ययोश्चोपस्थे इयं द्यौर्मही महती पृथिवी
च धावापृथिव्यावुभे वसु धनं विभृतो धारयतः । सिद्धमन्यद् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

प्रब्रह्माणिनभाक्वदिन्द्राग्निभ्यामिरज्यत ।
याससवुध्रमर्णवांजिह्ववारमपोर्णुतइन्द्रैशानुओर्ज
सानभन्तामन्यकेसमे ॥ ५ ॥

प्र । ब्रह्माणि । नभाक्वत् । इन्द्राग्निभ्याम् । इरज्यत । या ।
ससवुध्रम् । अर्णवम् । जिह्ववारम् । अपुःःःःःःःःःःःःः । इन्द्रैः ।
ईशानः । ओर्जसा । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ५ ॥

ब्रह्माणि स्तोत्राणि इन्द्राग्निभ्यां नभाक्वत् प्रेरज्यत नाभाकः प्रेरयते । या याविन्द्राग्नी सस-
वुध्रं ससमूहं जिह्ववारं पिहितद्वारमर्णवमपोर्णुतस्तेजोभिराच्छादयतः तयोर्मध्ये ओजसा वलेने-
न्द्रैशानईशवरोभवति । सिद्धमन्यत् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

अपिचश्चपुराणवद्वृतैरिवगुप्पितमोजोदासस्यदम्भय ।
व्यंतदस्यसंभृतं वस्त्रिन्द्रेणविभजेमहिनभन्तामन्यकेसमे ॥ ६ ॥ २४ ॥

अपि । चश्च । पुराणवत् । वृतैःःःःःःःःःःःः । गुप्पितम् । ओर्जः । दासस्य ।
दम्भय । व्यम् । तत् । अस्य । समभृतम् । वस्तुं । इन्द्रेण । वि ।
भजेमहि । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ६ ॥ २४ ॥

अपिच हे इन्द्र पुराणवत्प्रव्रो यथा प्रवतेरिव यथा लतायागुप्पितं निर्गतां शाखां वृश्चति
तथा शत्रूणां वृश्च छेदय । तदेवाह दासस्य दासनामकस्य शत्रोः ओजोबलं दम्भय नाशय ।
अथ परोक्षस्तुतिः ययं नाभाकाः अस्य दासस्य तत्प्रसिद्धं संभृतं वस्तु इन्द्रेण हेतुना विभजेम-
हि । सिद्धमन्यत् ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये चतुर्विंशोऽर्गः ॥ २४ ॥

अथ सप्तमी—

यदिन्द्राग्नीजनाइमेविह्वयन्तेतनागिरा ।
अस्माकेभिर्नृभिर्वयंसांसिह्यामपृतन्यतोवनुयामव
नुप्यतो नभन्तामन्यकेसमे ॥ ७ ॥

यत् । इन्द्राग्नी इति । जनाः । इमे । विह्वयन्ते । तना । गिरा ।
अस्माकेभिः । नृभिः । वयम् । ससह्याम् । पृतन्यतः । वनुयाम् ।
वनुप्यतः । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ७ ॥

यद्ये इमे जनाः तना घनेन गिरा स्तुत्या च इन्द्राग्नी विह्वयन्ते विशेषेण ह्वयन्ति तेषु
मध्ये वयं नाभाकाः पृतन्यतः पृतनामिच्छन्तः अस्माकेभिरस्माकीनैर्नृभिर्भनुष्यैः ससह्याम्
शत्रून्भिभवेम । वनुप्यतः स्तुतिमिच्छन्तः शत्रून् वनुयामव । सिद्धमन्यव ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

यानुश्वेताववोदिवउचरातउपद्युभिः ।
इन्द्राश्वोरनुव्रतमुहानायन्तिसिन्धवोयान्सीवन्धा
दमुञ्चतां नभन्तामन्यकेसमे ॥ ८ ॥

या । नु श्वेतौ । अवः । दिवः । उत्तचरातः । उप । द्युभिः । इन्द्राश्वोः ।
अनु । व्रतम् । उहानाः । यन्ति । सिन्धवः । यान् । सीम् ।
वन्धात् । अमुञ्चताम् । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ८ ॥

यानु यावोवेन्द्राग्नी श्वेतौ श्वेतवर्णौ सत्वगुणोपेतावित्यर्थः अयोधस्ताद् द्युभिर्दीप्तिभिर्दि-
वउपोचरातः उच्चरतस्तयोरेवेन्द्राश्वोः उहानाः हविर्वहन्तो यजमानाः व्रतं कर्मानुयन्ति । अपि
सीमिमाविन्द्राग्नी यान् प्रसिद्धान् सिन्धवः सिन्धून् वन्धात् वन्धनादमुञ्चताम् । सिद्धमन्यव ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

पूर्वीष्टन्द्रोपमातयः पूर्वीरुतप्रशस्तयः सूनोहिन्वस्यहरिवः ।
वस्त्रोवीरस्यापृचोयानुसार्धन्तनोधियो नभन्तामन्यकेसमे ॥ ९ ॥

पूर्वीः । ते । इन्द्र । उपमातयः । पूर्वीः । उत । प्रशस्तयः । सूनो इति ।
हिन्वस्य । हरिश्चः । वस्वः । वीरस्य । आऽपृचः । याः । नु ।
साधन्त । नः । धियः । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ९ ॥

हे हरिवो वज्रिन् सूनो भेरयितरिन्द्र हिन्वस्य प्रीणयितुः वस्वोदीपकस्य वीरस्यापृचो-
धनान्युपयच्छतस्ते तव ता उपमातयउपमानानि पूर्वीर्वहूनि उतापिच प्रशस्तयः पूर्वीः
याः नोस्माकं धियःप्रज्ञां नु क्षिपं साधन्तासाधयन् । सिद्धमन्यत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

तंशिंशीतासुवृक्तिभिस्त्वेषंसत्वानमृग्मियम् ।
उतोनुचिद्यओजसाशुष्णस्याण्डानिभेदतिजेप
स्वर्वतीरपोनभन्तामन्यकेसमे ॥ १० ॥

तम् । शिंशीत । सुवृक्तिभिः । त्वेषम् । सत्वानम् । ऋग्मियम् ।
उतो इति । नु । चित् । यः । ओजसा । शुष्णस्य । आण्डानि ।
भेदति । जेपत् । स्वःऽवतीः । अपः । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ १० ॥

हे स्तोतारः त्वेषं दीप्तं सत्वानं संभकारं धनानां ऋग्मियं ऋगर्हं ऋग्भिः स्तोतव्यं तमिन्द्रं
सुवृक्तिभिः स्तुतिभिः शिंशीत संस्करत । उतोनुचित् अपिच यः इन्द्रः ओजसा बलेन शुष्ण-
स्य शुष्णनामकस्यासुरस्याण्डान्यण्डजातान्यपत्यानि भेदत्यभिनव सः स्वर्वतीर्दिव्यान्पः
सलिलानि जेपजयतु । सिद्धमन्यत् ॥ १० ॥

अथैकादशी—

तंशिंशीतास्वध्वरंसत्यंसत्वानमृत्वियम् ।
उतोनुचिद्यओर्हतआण्डाशुष्णस्यभेदत्यजैः
स्वर्वतीरपोनभन्तामन्यकेसमे ॥ ११ ॥

तम् । शिंशीत । सुऽध्वरम् । सत्यम् । सत्वानम् । ऋत्वियम् ।
उतो इति । नु । चित् । यः । ओर्हति । आण्डा । शुष्णस्य । भेदति ।
अजैः । स्वःऽवतीः । अपः । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ११ ॥

हे स्तोत्रारः स्वध्वरं सुयज्ञं सत्यमविनाशं सत्वानं संभकारमृत्विद्यमृत्वौघमृत्तुं तमिन्द्रं
शिशीत स्तुतिभिः संस्क्रुत् । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः उतोनुचिदपिच यइन्द्रः ओहते यज्ञं प्रति-
गच्छति शुष्णस्याण्डानि अण्डजातानिच भेदति भिनत्ति सत्वं स्वर्वतीर्दिव्यान्वयः सलिलान्य-
जैरजैषीः । सिद्धमन्यत् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

एवेन्द्राग्निभ्यांपितृवन्नवीयोमन्धातृवदङ्गिरस्वदवाचि ।
त्रिधातुनाशर्मणापातमस्मान्वयंस्यामपतयोरयीणाम् ॥ १२ ॥ २५ ॥

एव । इन्द्राग्निभ्याम् । पितृवत् । नवीयः । मन्धातृवत् ।

अङ्गिरस्वत् । अवाचि । त्रिधातुना । शर्मणा । पातम् ।

अस्मान् । वयम् । स्याम् । पतयः । रयीणाम् ॥ १२ ॥ २५ ॥

एवैवं याज्यामिन्द्राग्निभ्यां पितृवन्नभाकवत् मन्धातृवत् यौवनाश्वमन्धातृवत् चांगिर-
स्वदंगिरोवच्च नवीयोनवतरमवाचि नाभाकेन मया पाठिताविन्द्राग्नी त्रिधातुना त्रि-
पर्वणा शर्मणा गृहेण नोस्मान्नाभाकान् पातं रक्षतं । वयं रयीणां धनानां पतयः स्वामिनः स्याम
भवेम ॥ १२ ॥

॥ इति पठस्य तृतीये पञ्चविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

अस्माकृष्विति दशार्चमेकादशं सूक्तं अत्रेयमनुक्रमणिका-अस्माकृपुदशवारुणत्विति ।
नाभाकृष्विः अनुवृत्तत्वात् । महापाकंहीत्युक्तत्वादिदमपि महापाकं । इदमादिकेद्वे सूक्ते वरुण-
देवत्ये । विनियोगैर्लैंगिकः । चातुर्विंशिकेहनि माष्यन्दिनसवने मैत्रावरुणशस्त्रे आरंभणीयाया-
ऊर्ध्वं सक्षपइत्ययं नाभाकवृचः । सूत्रितञ्च-सक्षपःपरिपस्वजइति मैत्रावरुणइति यःककुभइ-
त्येतत्प्रभृतिकोवा नाभाकवृचः सूत्रितञ्च-यः ककुभोनिधारयइतिचेति ।

तत्र मथमा-

अस्माकृपुमभूतयेवरुणायमुरुद्रोर्चाविट्टरेभ्यः ।
योधीतामानुपाणापश्वोगाईवरक्षतिनसन्तामन्यकेसमे ॥ १ ॥

अस्मै । ॐ इति । सु । प्रहभूतये । वरुणाय । मरुतुभ्यः ।

अर्च । विदुःदृतेभ्यः । यः । धीता । मानुपाणाम् ।

पशवः । गाःइव । रक्षति । नञन्ताम् । अन्यके । समे ॥ १ ॥

हे स्तोतः सुप्रभूतये प्रहृष्टधनायास्मै वरुणाय विदुदरेभ्यो विद्वत्तरेभ्यो मरुद्भ्यश्चार्च स्तु-
हि । योवरुणो धीता कर्मणा मानुपाणां मनुष्याणां पशवः पशुन् गाइव रक्षति । सिद्धमन्यव ॥१॥

अथ द्वितीया—

तमुपुसंमनागिरापितृणांचमन्मभिः ।

नाभाकस्यप्रशस्तिभिर्यःसिन्धूनामुपोदयेसप्तस्वसासमध्य
मौनञन्तामन्यकेसमे ॥ २ ॥

तम् । ॐ इति । सु । समना । गिरा । पितृणाम् । च । मन्मभिः ।
नाभाकस्य । प्रशस्तिभिः । यः । सिन्धूनाम् । उप । उदये ।
सप्तस्वसा । सः । मध्यमः । नञन्ताम् । अन्यके । समे ॥ २ ॥

तमु तमेव वरुणं समना समानया गिरा स्तुत्या स्वभिष्टौमि पितृणां मन्मभिः स्तोमै-
श्वाभिष्टौमि नाभाकस्य ऋपेः प्रशस्तिभिः स्तोत्रैश्वाभिष्टौमि सिन्धूनां स्पन्दमानानां नदीनां उ-
प समीपे उदये गद्गच्छति यश्च सप्तस्वसा समध्यमइति वाग्भिर्निरुच्यते अन्यके दुर्धियः शत्रु-
वः समे सर्वे नभन्तां माभूवन् । तथाचयास्कः—तंस्वभिष्टौमि समानया गिरा गीत्या स्तुत्या
पितृणाञ्च मननीयैः स्तोमैर्नाभाकस्य प्रशस्तिभिः ऋपिर्नाभाकोयभूव यःस्पन्दमानानामासाप-
पामुपोदयेसप्तस्वसारमेनमाह वाग्भिः समध्यमइति निरुच्यतेथैपरवभवति नभन्तामन्यकेसमे
माभूवन्नन्यकेसर्वे येनोद्विपन्तिदुर्धियः पापधियः पापसंकल्पाइति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सक्षपःपरिपस्वजेन्युःसोमापयादधेसविश्वंपरिदर्शतः ।

तस्यवेनीरनुंघ्रतमुपस्तिस्त्रोअवर्धयन्नञन्तामन्यकेसमे ॥ ३ ॥

सः । क्षर्षः । परिं । सस्वजे । नि । उल्लः । मायया । दधे ।
 सः । विश्वम् । परिं । दर्शतः । तस्यं । वेनीः । अनु । व्रतम् ।
 उषः । तिस्रः । अवर्धयन् । नर्नन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ३ ॥

सवरुणः क्षपोरात्रीः परिपस्वजे परिष्वजते अपिच दर्शतो दर्शनीयः सवरुणः उल्लःउत्त-
 रणशीलःसन् विश्वं मायया कपर्णा परि परितः निदधे निदधाति । किञ्च तस्य वरुणस्य व्रतं
 कर्म वेनीः कामयमानाः प्रजास्तिस्रउषस्त्रिषु प्रातर्माध्यन्दिनं सायञ्च अन्ववर्धयन् अनुवर्धय-
 न्ति । सिद्धमन्यत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

यःकुकुभोनिधारयःपृथिव्यामधिदर्शतः ।
 समार्तापूर्व्यपदं तद्वरुणस्यसप्त्यंसहिगोपाइव
 योनर्नन्तामन्यकेसमे ॥ ४ ॥

यः । कुकुभः । निःधारयः । पृथिव्याम् । अधि । दर्शतः ।
 सः । मार्ता । पूर्व्यम् । पदम् । तत् । वरुणस्य । सप्त्यम् । सः ।
 हि । गोपाःइव । इर्यः । नर्नन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ४ ॥

योवरुणः पृथिव्यामधि पृथिव्याउपरि दर्शतो दर्शनीयः सन् कुकुभो दिशो निधारयः
 निधारयति सवरुणोमाता निर्माता पूर्व्यं प्रत्नं पदं स्वर्गाख्यं स्थानं सप्त्यं अस्माभिश्चसर्पणीयं
 तद्वरुणस्यस्वरुणतम् । अपिच सहि सप्त इर्यैश्वरः सन् गोपाइव गोपालइव पशूनामस्माकं
 रक्षिता । सिद्धमन्यत् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

योधर्ताभुवनानान्यउल्लाणामपीच्यार्वेदनामानिगुह्यां ।
 सकविःकाव्यापुरुरूपंयौरिवपुष्यतिनर्नन्तामन्यकेसमे ॥ ५ ॥ २६ ॥

यः । धर्ता । भुवनानाम् । यः । उल्लाणाम् । अपीच्यार्वेदं ।
 नामानि । गुह्यां । सः । कविः । काव्यां । पुरु । रूपम् ।
 योःइव । पुष्यति । नर्नन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ५ ॥ २६ ॥

योवरुणोभुवनानां धर्ता धारयिता यश्चोत्सार्णा देवाधिष्ठानभूतानां रश्मीनामपीच्यापी-
च्यान्यन्तर्हितानि गुप्ता गुप्तानि गुहायां निहितानि नामानि वेद जानातिं सवरुणः कविः प्रा-
ज्ञःसन् काव्या काव्यानि कविकर्माणि पुरु धर्हन्ति रूपं द्यौरिव पुष्यति । सिद्धमन्यत् ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये षड्विंशोवर्गः ॥ २६ ॥

अथ षष्ठी—

यस्मिन्विश्वानिकाव्याचक्रेनाभिरिवश्रिता ।
त्रितंजूतीसपर्यतव्रजेगावोनसंयुजेयुजेअश्वीअयु
क्षतनभन्तामन्यकेसमे ॥ ६ ॥

यस्मिन् । विश्वानि । काव्या । चक्रे । नाभिःइव । श्रिता ।

त्रितम् । जूती । सपर्यत । व्रजे । गावः । न । सम्युजे ।

युजे । अश्वान् । अयुक्षत् । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ६ ॥

यस्मिन्वरुणे विश्वानि सर्वाणि काव्या काव्यानि कविकर्माणि चक्रे नाभिरिव यथा
रथस्य चक्रेनाभिस्तथा श्रिता श्रितानि तं त्रितं त्रिस्थानं वरुणं जूती जूत्या क्षिप्रं सपर्यत हे
मदीपाजनाः परिचरत । किमर्थमित्यतआह व्रजे गोष्ठे गावोन यथा गाः संयुजे संयोगार्थं स-
हस्थापयितुं युजे युञ्जन्ति तथास्माकमभियोगायाश्वानयुक्षत सपत्न्यायुञ्जन्ति अतस्तदुपदवप-
रिहाराय वरुणं परिचरेतेत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

यआस्वत्कआशयेविश्वजातान्येषाम् ।
परिधामानिमर्मृशद्वरुणस्यपुरोगयेविश्वेदेवाअनुं
वृतनभन्तामन्यकेसमे ॥ ७ ॥

यः । आसु । अत्कः । आशये । विश्वा । जातानि । एषाम् ।

परि । धामानि । मर्मृशत् । वरुणस्य । पुरः । गये । विश्वे ।

देवाः । अनुं । वृतम् । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ७ ॥

यः वरुणः आसुदिक्षु अत्कः व्याप्तःसन् आशये जागृतोवर्तते यः वरुणः एषां शत्रूणां
विश्वा सर्वाणि परिजातानि परितोज्ञूतानि धामानि पुराणि मष्टशतं परिमृशतोवरुणस्य पुरोग-
ये रथस्यपुरस्ताद्भवति तस्य वरुणस्य पुरस्ताद्विश्वे सर्वेदेवा ब्रतं कर्मानुगच्छन्तीत्यर्थः । सिद्ध-
मन्यत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

ससमुद्रोअपीच्यस्तुरोद्यामिवरोहतिनियदासुयजुर्दधे ।
समायाअर्चिनापदास्तृणात्नाकमारुहन्म
न्तामन्यकेसमे ॥ ८ ॥

सः । समुद्रः । अपीच्यः । तुरः । द्याम्इव । रोहति । नि ।
यत् । आसु । यजुः । दधे । सः । मायाः । अर्चिना । पदा ।
अस्तृणात् । नाकम् । आ । अरुहत् । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ८ ॥

यस्मादापः समुद्रवन्ति सवरुणः समुद्रोपीच्योन्तर्हितः तुरः क्षिप्तः यामिव यथा आदि-
त्योर्षा रोहति तथा नाकं रोहति । अपिच यत् योवरुणः आसु दिक्षु यजुः प्रजाप्योदानं निवधे
निदधाति सवरुणः मायाः असुराणां मायां अर्चिना अर्चिन्मता पदा स्थानेन तेजसेत्यर्थः अ-
स्तृणात् समन्ताद्विनस्ति नाकं स्वर्गमारुहदारोहति । सिद्धमन्यत् ॥ ८ ॥

अथ नवमो-

यस्यश्वेताविचक्षणातिस्रोभूमीरधिक्षितः ।
त्रिरुत्तराणिपुप्रतुर्वरुणस्यध्रुवंसदःससप्ताना
मिरज्यतिनभन्तामन्यकेसमे ॥ ९ ॥

यस्य । श्वेता । विचक्षणा । तिस्रः । भूमीः । अधिक्षितः ।
त्रिः । उत्तराणि । पुप्रतुः । वरुणस्य । ध्रुवम् । सदः । सः ।
सप्तानाम् । इरज्यति । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ९ ॥

यस्य वरुणस्याधिकितोतरिक्षेधिवसतः श्वेता श्वेतानि विचक्षणा तेजांसि तिस्रोभूमीः
विरुत्तराणि तिसृणां अधिस्थितानि भुवनानि पप्रतुः प्रथयन्ति । तथाचमद्भ्रवर्णः—तिस्रोभूमीर्वा-
रयन्ती रूतघूर्निर्ति । तस्य वरुणस्य सदः स्थानं ध्रुवमचलमिति । किञ्च सवरुणः सप्तानां सि-
नामिरज्यतीश्वरोभवति । सिद्धमन्यद् ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

यः श्वेताँ अधिनिर्निजश्चक्रे कृष्णाँ अनुव्रता ।

सधामँ पूर्व्यममेयः स्कम्भेन विरोदसी अजोन घाम

धारयन् नमन्तामन्युकेसमे ॥ १० ॥ २७ ॥

यः । श्वेतान् । अधिनिर्निजः । चक्रे । कृष्णान् । अनु । व्रता ।

सः । धामँ । पूर्व्यम् । ममे । यः । स्कम्भेन । वि । रोदसी इति ।

अजः । न । घाम् । अधारयत् । नमन्ताम् । अन्युके । समे ॥ १० ॥ २७ ॥

योवरुणः निर्निजः आत्मीयावशमीन् दिवा श्वेतानधिकक्रेधिकरोति तथा रात्रौ कृष्णान्
चक्रे सवरुणोनुव्रता कर्माणि लक्ष्मीकृत्योभयविधकर्मानुगुणं पूर्व्यं धामान्तरिक्षं दिवंवा ममे नि-
र्ममे । अपिच यः स्कम्भेनान्तरिक्षेण अजोन यथा आदित्योद्यां धारयति तथा रोदसी घावापृ-
थिव्यौ व्यधारयत् विधारयति सवरुणइत्यर्थः । सिद्धमन्यद् ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

अस्तन्नादिति पल्लवं द्वादशं सूक्तं अर्चनानाऋषिः काण्वोनाभाकोवाऋषिः उत्तरेत्वर्च-
नानाः आधस्तृचसैष्टुभोवरुणदेवत्यः द्वितीयस्तृचआनुष्टुभोशिवदेवताकः । तथाचानुक्रान्तम-
अस्तन्नादित्येवार्चनानावा त्रैष्टुभमन्त्यवा तृचमाश्विनमानुष्टुभमपश्यदिति । सूक्तविनियोगोर्त्तैगिकः ।
वारुणेपशौ हविषोयाज्या अस्तन्नादिति । सूत्रितश्च—अस्तन्नाद्यामसुरोविश्ववेदाइत्येकादशिन-
इति । अग्नीषोमपणयनेप्येपोत्तरा परिधानीया । तथासूत्रितं—अस्तन्नाद्यामसुरोविश्ववेदाइति परि-
दध्यादुत्तरपावेति । एवावन्दस्वेत्येषा वारुणेपशौ हविषोनुवाक्या । सूत्रितश्च—एवावन्दस्वरुणं
नृहन्तं सत्वायामिम्रलणावन्दमानइति द्वे । सोमभवहणेइमांधियमित्येषा परिधानीया । सूत्रितश्च—इ-
मांधियंशिक्षमाणस्यदेवेति निहितेपरिदध्यादिति ।

तत्र प्रथमा—

अस्तंभ्राद्यामसुरोविश्ववेदाअमिमीतवरिमाणंपृथिव्याः ।

आसीदद्विश्वाभुवनानिसम्राड्विश्वेत्तानिवरुणस्यव्रतानि ॥ १ ॥

अस्तंभ्रात् । द्याम् । असुरः । विश्ववेदाः । अमिमीत ।

वरिमाणम् । पृथिव्याः । आ । असीदत् । विश्वा । भुवनानि ।

सम्राट् । विश्वा । इत् । तानि । वरुणस्य । व्रतानि ॥ १ ॥

विश्ववेदा विश्वधनोसुरोबलवान् वरुणोद्यामस्तभ्रात् तथा पृथिव्याः च वरिमाणं परिमाणममिमीत चक्रे । एवं निर्मितानि विश्वा सर्वाणि भुवनानि सम्राड्भूत्वा सीदन्नाभ्यतिष्ठच्च । वरुणस्य तान्येतानि व्रतानि कर्माणि विश्वे विश्वान्येव अतोवर्णयितुमशक्यानीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

एवावन्दस्वरुणंवृहन्तंनमस्याधीरममृतस्यगोपाम् ।

सनःशर्मत्रिवरुथंविषंसत्पातंनोद्यावापृथिवीउपस्थे ॥ २ ॥

एव । वन्दस्व । वरुणम् । वृहन्तम् । नमस्य । धीरम् । अमृतस्य ।

गोपाम् । सः । नः । शर्म । त्रिवरुथम् । वि । यंसत् ।

पातम् । नः । द्यावापृथिवी इति । उपस्थे ॥ २ ॥

हे स्तोतः वृहन्तं महान्तं वरुणमेवैवं वन्दस्व स्तुहि अमृतस्य गोपां गोपापितारं धीरं पातं वरुणं नमस्य नमस्कुरुच । सवरुणो नोस्मभ्रं त्रिवरुथं त्रिस्थानं शर्मं गृहं विषंसत् प्रयच्छतु उपस्थे उपस्थाने वर्तमानान् नोस्मान् द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ पातं रक्षतम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

इमांधियंशिक्षमाणस्यदेवक्रतुंदक्षवरुणसंशिशोधि ।

ययात्तिविश्वांदुरितातरैमसुतमार्णमधिनावरुहेम ॥ ३ ॥

इमाम् । धियम् । शिक्षमाणस्य । देव । क्रतुम् । दक्षम् ।
वरुण । सम् । शिशाधि । यया । अति । विश्वा । दुःइता ।
तरैम् । सुइतर्माणम् । अधि । नावम् । रुहेम् ॥ ३ ॥

हे देव द्योतमान वरुण इमां धियमिदं कर्म शिक्षमाणस्यानुतिष्ठतो मम क्रतुं प्रज्ञानं दक्षं बलं च संशिशाधि तीक्ष्णीकुरु यया नावा यज्ञरूपया विश्वा सर्वाणि दुरिता दुरितान्यतितरेम तां सुतर्माणं सुद्युतारमित्रीं यज्ञरूपां नावमधिरुहेम वयमारुहेम दुःखसागरतरणे हेतुत्वाद्यज्ञो-
नौरिति अत्रव्यपदिश्यते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आवां ग्रावाणो अश्विना धीभिर्विप्रो अचुच्यवुः ।
नासत्या सोमं पीतये न भन्तामन्यके समे ॥ ४ ॥

आ । वाम् । यावाणः । अश्विना । धीभिः । विप्रः । अचुच्यवुः ।
नासत्या । सोमं पीतये । न भन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ४ ॥

हे नासत्या सत्यौ सत्यप्रणेतारौ वा । तथा च यास्कः—सत्यावेवनासत्यावित्यौर्णवाभः सत्य-
स्य प्रणेतारविति । अश्विनाश्विनौ वां युवां सोमपीतये सोमस्य प्रानाय विप्राः प्राज्ञा ऋत्वि-
जोग्रावाणः सोमाभिपवपापाप्राक्ष धीभिः कर्मभिः स्वस्वव्यापारैराचुच्यवुरभिगच्छन्ति । सि-
द्धमन्यत् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

यथावामत्रिरश्विना गीभिर्विप्रो अजो हवीत् ।
नासत्या सोमं पीतये न भन्तामन्यके समे ॥ ५ ॥

यथा । वाम् । अत्रिः । अश्विना । गीभिः । विप्रः । अजो हवीत् ।
नासत्या । सोमं पीतये । न भन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ५ ॥

हे नासत्यावश्विनौ वां युवां विप्राः प्राज्ञो निर्गथा गीभिः स्तुतिभिः सोमपीतये अजो हवीत्
तथाहमपि जोहवीमि ॥ ५ ॥

अथ पष्ठी-

ए॒वावा॑म॒ह ऊ॒तये॒ यथा॑हु॒वन्त॒ मेधि॑राः ।

नास॑त्या॒ सोम॑ऽपीतये॒ न भ॑न्ताम॒न्यके॒ समे ॥ ६ ॥ २८ ॥

ए॒व । वा॒म् । अ॒ह्ने । ऊ॒तये॑ । यथा॑ । अ॒हु॒वन्त॑ । मे॒धि॑राः ।

नास॑त्या । सोम॑ऽपीतये । न भ॑न्ताम् । अ॒न्य॒के ॥ स॒मे ॥ ६ ॥ २८ ॥

इयं व्याख्यातचरा ॥ ६ ॥

॥ इतिपठस्यतृतीयेऽष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

॥ इत्यष्टमे मंडले पञ्चमोनुवाकः ॥ ५ ॥

पठेनुवाके पठ् सूक्तानि तत्रेमेविप्रस्येति त्रयस्त्रिंशद्वचं प्रथमं सूक्तम् आंगिरसस्य विरूप-
स्यापं गायत्रमग्निदेवताकम् । तथाचानुक्रान्तम्-इमे त्रयस्त्रिंशद्विरूपआंगिरसआग्नेयंत्विति ।
प्रातरनुवाके आग्नेयेऋतौ गायत्रेछन्दसि आश्विनशस्त्रे चैतदादिके द्वे सूक्ते । सूत्रितञ्च-इमेविप्रस्ये-
ति सूक्तेइति । कारीर्यावभृथेष्ट्याः प्रथमाज्यभागस्याप्स्वन्नइति अनुवाक्या । तथाचसूत्रितम्-
अप्सुमन्तावाज्यभागावप्स्वग्नेसधिष्टेवेति । आग्नीध्रस्य प्रातःसवने प्रस्थितयाज्या । श्रूयतेच-उक्षा-
न्नायवशान्नायेत्याग्नीध्रयजतीति । अग्निवतीष्टौ त्वंहाग्नेइत्येषा याज्या सूत्रितञ्च-त्वंहाग्नेअग्निना
अग्नेत्वमस्मद्युषोष्यमीवाइति । अग्निमन्थनेष्येषा । सूत्रितञ्च-त्वंहाग्नेअग्निना तंमर्जयन्तुऋतुमि-
ति । अग्नेयेकामायाष्टाकपालेष्टौ तुष्यंताअंगिरस्तमेत्येषानुवाक्या । सूत्रितञ्च-तुष्यंताअंगिरस्त-
माश्यामतंकाममग्नेतवोतीति कामपेति । अन्वाहिताग्नेः प्रयाणे समारोपणपक्षे अनयैकाहुतिः
कर्तव्या । तथाचसूत्रितम्-तुष्यंताअंगिरस्तमेति वाज्याहुतिंहुत्वा समारोपयेदिति । वैद्युताग्निना-
ग्नीनां संसर्गे अग्नेयेऽप्युमतीष्टिः तत्र यदग्नेदिविजाइतियाज्या । सूत्रितञ्च-यदग्नेदिविजाअस्य-
मिर्होतान्यसीदद्यजीयानिति ।

तत्र प्रथमा

इ॒मेवि॑प्र॒स्यवे॒धसो॒ग्नेर॑स्तृ॒तय॑ज्वनः । गि॒रःस्तो॒मांस॑र्इ॒रते ॥ १ ॥

इ॒मे । वि॒प्र॒स्य । वे॒धसः॑ । अ॒ग्नेः । अस्तृ॒तय॑ज्वनः ।

गि॒रः । स्तो॒मांसः॑ । इ॒रते ॥ १ ॥

इमेस्मदीयाः स्तोमासः स्तोतारोविमस्य मेधाविनः वेधसोविधातुरस्तुतयज्वनोर्हि-
सितयजमानस्याग्नेर्गिरः स्तुवीरीरते प्रेरयन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अस्मैतेप्रतिहर्यतेजातवेदोविचर्षणे । अग्नेजनामिसुष्टुतिम् ॥ २ ॥

अस्मै । ते । प्रतिहर्यते । जातवेदः । विचर्षणे ।

अग्ने । जनामि । सुष्टुतिम् ॥ २ ॥

हे जातवेदः जातधन विचर्षणे विद्रुष्टरग्ने अस्मै प्रतिहर्यते प्रयच्छते ते तुभ्यं सुष्टुतिं
शोभनां स्तुतिं जनानि अंगिरसोहं जनयामि ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आरोकाइवघेदहन्तिग्माअग्नेतवत्व्विषः । दद्भिर्वनानिबप्सति ॥ ३ ॥

आरोकाःइव । घ । इत् । अहं । तिग्माः । अग्ने ।

तव । त्विषः । द्दुभिः । वनानि । बप्सति ॥ ३ ॥

हे अग्ने तव तिग्मास्तीक्ष्णास्त्विषोदीक्षयः आरोकाइव आरोचमानाः पशवइव दद्भिर्द-
न्तेर्वनान्यरण्यानि बप्सति भक्षयन्ति घेदहेति त्रयं पुरकम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

हरयोधूमकेतवोवातजूताउप्यधि । यतन्तेदृथग्नयः ॥ ४ ॥

हरयः । धूमकेतवः । वातजूताः । उप्यधि । यति ।

यतन्ते । दृथक् । अग्नयः ॥ ४ ॥

हरयोहरणशीला वातजूता वातपेरिता धूमकेतवो धूमध्वजा अग्नयः उप्यध्वन्तरिक्षे
दृथक् पृथग्यतन्ते गच्छन्ति । पृथगित्यनेन सममन्वयं दृथगिति । पृथगित्येव वाजसनेयिनः
पठन्ति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

एतेत्येवृथगग्रयड्द्वासःसमदक्षत । उपसामिवकेतवः ॥ ५ ॥ २९ ॥

एते । त्ये । वृथक् । अग्रयः । इद्वासः । सम् । अदक्षत ।

उपसाम् इव । केतवः ॥ ५ ॥ २९ ॥

एते त्ये एते अग्रयः वृथक्पृथगिद्वासोऽग्निहोत्रिभिः समिद्धाःसन्तः उपसामिव केतवः
उपसां प्रज्ञापका इव समदक्षत सम्यक्दृश्यन्ते ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये एकोनत्रिंशोवर्गः ॥ २९ ॥

अथ षष्ठी—

रुष्णारजांसिपत्सुतःप्रयाणैजातवेदसः । अग्रियद्रोधतिक्षमि ॥ ६ ॥

रुष्णा । रजांसि । पत्सुतः । प्रयाणै । जातवेदसः ।

अग्निः । यत् । रोधति । क्षमि ॥ ६ ॥

जातवेदसोऽग्नेः प्रयाणे पत्सुतः पचोरजांसि पांसवः रुष्णा रुष्णानि भवन्ति । कदेत्यत आह
क्षमि क्षमाया यद्यदाग्निः रोधति शुष्कान्वनस्पतीन्निरुणद्धि ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

धासिरुष्णवानओपंधीवप्संदग्निर्वायति । पुनर्यन्तरुणीरपि ॥ ७ ॥

धासिम् । रुष्णवानः । ओपंधीः । वप्सत् । अग्निः । न ।

वायति । पुनः । यत् । तरुणीः । अपि ॥ ७ ॥

अग्निरोपधीर्धासिमन्त्रं । क्षु धासिरित्यन्नामसुपाठात् । रुष्णवानः कुर्वन् वप्सत् भक्षयन्
वायति नशाम्यति । पुनश्च तरुणीरोपधीरपि यत् गच्छन् भवति । भक्षयितुमिति शेषः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

जिह्वाभिरहननंमर्दाचिपांजअणामवंन् । अग्निर्वनेपुरोचते ॥ ८ ॥

जिह्वाभिः । अहं । ननमत् । अर्चिषां । जञ्जणाऽभवन् ।
अग्निः । वनेषु । रोचते ॥ ८ ॥

अग्निर्जिह्वाभिरह ज्वालाभिरेव । ननमत् अन्ववद्वनस्पतीनत्यन्तं भक्षयन् । अर्चिषा तेजसा
जञ्जणाभवन् ज्वलन् जञ्जणाभवन् मल्मलाभन्निति ज्वलतिकर्मसुपाठात् वनेष्वरण्येषु रोचते
प्रकाशते ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

अप्स्वग्नेसधिष्टवसौपधीरनुरुध्यसे । गर्भेसजायसेपुनः ॥ ९ ॥

अप्स्वसु । अग्ने । सधिः । तव । सः । ओपधीः । अनु ।
रुध्यसे । गर्भे । सन् । जायसे । पुनरिति ॥ ९ ॥

हे अग्ने यस्य तवाप्सु सधिः प्रवेशस्थानं सत्वमोपधीरनुरुध्यसे अनुरुणत्सि पुनश्च ता-
सां भूमिष्ठानां गर्भेसन् भवन् जायसे प्रादुर्भवसि ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

उदग्नेतवृतादृचीरोचतआहुतम् । निसानं जुहोऽमुखे ॥ १० ॥ ३० ॥

उत् । अग्ने । तव । तव । घृतात् । अर्चिः । रोचते ।
आऽहुतम् । निसानम् । जुहोः । मुखे ॥ १० ॥ ३० ॥

हे अग्ने तव घृतादाहुतं घृतेनाहुतं जुहोहोमसाधनभूतायाः सुचोमुखे निसानं लिहानं
तदर्चिः उदोचते प्रकाशते ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये त्रिंशोवर्गः ॥ ३० ॥

अथेकादशी—

उक्षान्नायवशान्नायसोमंपृष्ठायवेधसे । स्तोमैर्विधेमाग्रये ॥ ११ ॥

उक्षऽर्न्नाय । वशाऽर्न्नाय । सोमऽपृष्ठाय । वेधसे ।
स्तोमैः । विधेम । अग्रये ॥ ११ ॥

• ननमत्-वनस्पतीन् अन्यन्तं नमयन् इति पुस्तकान्तरे.

उक्षान्नाय उक्षा अन्नं अदनीयं हविर्यस्यासावुक्षान्नस्तस्मै वशान्नाय वशा अन्नं यस्या-
सौ वशान्नस्तस्मै सोमपृष्ठाय सोमघृतपृष्ठाय वेधसे विधात्रे कामानामग्नये स्तोमैर्विधेम परिच-
रेम ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

उतत्वा॒नम॑साव॒यं॒ होत॑ वरे॒ण्य॒ क्रतो॑ । अग्ने॑ स॒मिद्भि॑रीमहे ॥ १२ ॥

उ॒त । त्वा॒ । नम॑सा । व॒यम् । होतः॑ । वरे॒ण्य॒ क्रतो॑ इति॒ वरे॑ण्य॒ऽक्रतो॑ ।
अग्ने॑ । स॒मित्द्भिः॑ । ई॒महे ॥ १२ ॥

उतापिच हे होतर्देवानां ह्यातवरेण्यक्रतो वरणीयप्रज्ञाग्रे त्वा त्वां वयमाद्भिरसाः नमसा-
न्नेन हविषा समिद्भिश्चेमहे याचामहे ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

उ॒त॒त्वा॒भृ॒गुव॑च्छु॒चेम॑नु॒ष्वद॑ग्न॒ आहु॑त । अ॒द्भिर॑स्व॒द्ध॒वाम॑हे ॥ १३ ॥

उ॒त । त्वा॒ । भृ॒गु॒ऽवत् । शु॒चे । म॒नु॒ष्वत् । अ॒ग्ने । आ॒हु॒त् ।
अ॒द्भिर॑स्वत् । ह॒वाम॑हे ॥ १३ ॥

हे शुचे स्वभावतः शुद्धाहुताग्रे त्वा त्वां भृगुवत् यथा भृगुस्तथा । मनुष्वत् यथा च
मनुस्तथा अद्भिरस्वदद्भिरोवच्च हवामहे ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

त्वं॒ ह्यग्ने॑ अ॒ग्निना॑ विप्रो॒ विप्रे॑ण॒ सन्त॑स॒ता ॥ स॒खा॒ स॒ख्या॑ स॒मि॒ध्यसे॑ ॥ १४ ॥

त्वम् । हि । अ॒ग्ने । अ॒ग्निना॑ । विप्रः । विप्रे॑ण । सन् । स॒ता ।
स॒खा । स॒ख्या । स॒मि॒ध्यसे॑ ॥ १४ ॥

हे अग्ने विप्रेमेधावी सन् विद्यमानः सखाच त्वं विप्रेण सता सख्या अग्निना समिध्य-
से । तथाच ब्राह्मणम्-त्वं ह्यग्ने अग्निना विप्रो विप्रेण सन्ततेति विप्रइतरो विप्रइतरः सन्निवरः स-
न्निवरः सखासख्यासमिध्यसइत्येपहवा अस्यस्वः सत्तेति ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

सत्वंविप्रायदाशुपेरुयिदेहिसहस्रिणम् । अग्नेवीरवतीमिपम् ॥ १५ ॥ ३१ ॥

सः । त्वम् । विप्राय । दाशुपे । रुयिम् । देहि । सहस्रिणम् ।

अग्ने । वीरवतीम् । इपम् ॥ १५ ॥ ३१

हे अग्ने सः प्रसिद्धस्त्वं विप्राय मेधाविने दाशुपे हविषां प्रदात्रे यजमानाय सहस्रिणं सहस्रसंख्याकमपरिमितं रयिं धनं वीरवतीं पुत्रपौत्रादिसहितमिपमन्नं च देहि ॥ १५ ॥

॥ इति पष्ठस्य तृतीये एकत्रिंशोवर्गः ॥ ३१ ॥

अथषोडशी-

अग्नेभ्रातःसहस्कृतरोहिदश्वशुचिन्नत । इमंस्तोमंजुपस्वमे ॥ १६ ॥

अग्ने । भ्रातरिति । सहःस्कृत । रोहित्श्व । शुचिन्नत ।

इमम् । स्तोमम् । जुपस्व । मे ॥ १६ ॥

हे अग्ने भ्रातः भ्रातृवद्यजमानानां मित्रभूत सहस्कृत सहसा बलेनकृत रोहिदश्व टोहितवर्णाश्व शुचिन्नत शुद्धकर्मन्त्रे आद्भिरसस्य मे मम इमं स्तोमं जुपस्व सेवस्व ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

उतत्वाग्नेममस्तुतोवाश्रायप्रतिहर्यते । गोपृंगार्वइवाशत ॥ १७ ॥

उत । त्वा । अग्ने । मम । स्तुतः । वाश्राय । प्रतिहर्यते ।

गोइस्थम् । गार्वःइव । आशत ॥ १७ ॥

उतापिच हे अग्ने त्वा त्वां ममाद्भिरसस्य स्तुतः स्तुतवयः वाश्राय वाशनशीलाय वस्ताय प्रतिहर्यते एयःकामयमानाय दोग्धुं गोष्ठं गावइव यथा गावःपविशन्ति तथा आशत प्रामुवन्ति ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

तुभ्यंताअद्भिरस्तमविश्वाःसुक्षितयःपृथक् । अग्नेकामाययेमिरे ॥ १८ ॥

तुभ्यम् । ताः । अङ्गिरःस्तम । विश्वाः । सुक्षितयः ।
पृथक् । अग्ने । कामाय । येमिरे ॥ १८ ॥

हे अङ्गिरस्तम अङ्गिरसां श्रेष्ठान्ने तुभ्यं विश्वाः सर्वास्ताः प्रसिद्धाः सुक्षितयः प्रजाः कामायात्मनः कामसिद्धयर्थं पृथग्येमिरे नियच्छन्ति ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

अग्निं धीभिर्मनीपिणो मेधिरासो विपश्चितः ।
अद्भ्यसद्याय हिन्विरे ॥ १९ ॥

अग्निम् । धीभिः । मनीपिणः । मेधिरासः । विपःश्चितः ।
अद्भ्यसद्याय । हिन्विरे ॥ १९ ॥

मनीपिणो मनसईश्वराः मेधिरासो मेधाविनो विपश्चितः पाज्ञाः यजमाना धीभिः कर्मभिरेद्भ्यसद्यायान्नस्य भजनायार्थं हिन्विरे पीणयन्ति ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

तं त्वा मज्मेषु वाजिनं तन्वाना अग्ने अध्वरम् ।
वह्निं होतारं भीळते ॥ २० ॥ ३२ ॥

तम् । त्वाम् । अज्मेषु । वाजिनम् । तन्वानाः । अग्ने ।
अध्वरम् । वह्निम् । होतारम् । ईळते ॥ २० ॥ ३२ ॥

हे अग्ने वाजिनं चलिनं वह्निं हविषां बोढारं होतारं देवानां ह्यतारं तं प्रसिद्धं त्वामज्मेषु गृहेषु अध्वरं यज्ञं तन्वानाविस्तरयन्तो यजमाना ईळते स्तुवन्ति ॥ २० ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये द्वाविंशोऽवर्गः ॥ ३२ ॥

अथैकविंशी-

पुरुत्राहिंसुदृङ्क्षिविशो विश्वा अनुमृशुः ।
समत्सुं त्वाहवामहे ॥ २१ ॥

पुरु॒ष्टा । हि । स॒दृद्द् । अ॒सि । वि॒शः । वि॒श्वाः । अ॒नु ।

प्र॒ष्टुः । स॒मत्त॒स्तु । त्वा । ह॒वाम॒हे ॥ २१ ॥

हे अग्ने त्वं हि यतः प्रभुं प्रभुः सुलोपश्छान्दसः पुरुत्रा बहुषु प्रदेशेषु विश्वाः सर्वावि-
शः प्रजाः अनु सदृद्द समानदर्शस्यतस्त्वा त्वां समस्तु संग्रामेषु हवामहे हवामः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी—

त॒मी॒ळि॒ष्व॒य॒आहु॒तो॒ग्नि॒र्वि॒भ्राज॑ते॒ घृ॒तैः ।

इ॒मं नः॑ शृ॒णव॒द्ध॒वम् ॥ २२ ॥

तम् । इ॒ळि॒ष्व । यः । आ॒हु॒तः । अ॒ग्निः । वि॒भ्राज॑ति ।

घृ॒तैः । इ॒मम् । नः । शृ॒णव॑त् । ह॒वम् ॥ २२ ॥

योग्निः घृतेः सहआहुतो विभ्राजते यश्च नोस्माकं इमं हवमाह्वानं शृणवच्छृणोति तम-
ग्निमीळिष्व स्तुहि ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी—

त॒त्वा॒व॒यं ह॒वाम॑हे शृ॒णव॑न्तं॒ जा॒तवे॑द॒सम् ।

अ॒ग्ने॒घ्न॑न्त॒मप॒हि॒पः ॥ २३ ॥

तम् । त्वा । व॒यम् । ह॒वाम॑हे । शृ॒णव॑न्तम् । जा॒तवे॑द॒सम् ।

अ॒ग्ने । घ्न॑न्तम् । अ॒पः । द्वि॒पः ॥ २३ ॥

हे अग्ने जातवेदसं जातघनं जातघ्नं वा द्विपः शत्रून्पघ्नन्तं हिंसन्तं शृणवन्तमस्मदीयमा-
ह्वानं शृणवन्तं च त्वा त्वां वयमाद्भिरसा हवामहे ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी—

वि॒शां॒राजा॑न्म॒द्भु॒त॒म॒र्घ्य॑सं॒ ध॒र्म॑णा॒मिम॑म् ।

अ॒ग्नि॒मी॒ळि॒स॒उ॒श्रव॑त् ॥ २४ ॥

१ संहितायां पदकारेण च मभुगच्छं सविसर्गं परंति वेदिकाः । भाष्यकारेण तु ह्युपेपश्छा-
न्दसद्विपुक्तं इदं विचारणीयम् ।

विशाम् । राजानम् । अद्भुतम् । अधिऽअक्षम् । धर्मणाम् ।
इमम् । अग्निम् । ईळे । सः । ऊँ इति । श्रवत् ॥ २४ ॥

विशां प्रजानां राजानमीश्वरं अद्भुतं महान्तं धर्मणां कर्मणामध्यक्षमनुसंधातारं इममग्निं
ईळे स्तौमि । सऽ सएवाग्निः श्रवदस्मदीयां स्तुतिं शृणोतु ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी—

अग्निं विश्वायुं वेपसं मर्यं न वाजिनं हितम् ।
सग्निं वाजयामसि ॥ २५ ॥ ३३ ॥

अग्निम् । विश्वायुं वेपसम् । मर्यम् । न । वाजिनम् । हितम् ।
सग्निम् । न । वाजयामसि ॥ २५ ॥ ३३ ॥

विश्वायुवेपसं सर्वगतबलमग्निं वाजिनं बलिनं मर्यं न मनुष्यमिव । हितं सग्निं न अश्व-
मिव वाजयामसि स्तुतिभिर्हविर्भिश्च बलिनं कुर्मः ॥ २५ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये त्रयस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३३ ॥

अथ षड्विंशी—

घ्नन्मृधाण्यपृद्दिपोदहन्नक्षांसि विश्वहा ।
अग्नेतिग्मेन दीदिहि ॥ २६ ॥

घ्नन् । मृधाणि । अप । द्विपः । दहन् । रक्षांसि । विश्वहा ।
अग्ने । तिग्मेन । दीदिहि ॥ २६ ॥

हे अग्ने त्वं मृधाणि हिंसकान् द्विपोद्वेष्टूनपघ्नन् हिंसन् विश्वहा सर्वदा रक्षांसि च दहन्
तिग्मेन तीक्ष्णेन तेजसा दीदिहि दीप्यस्व ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी—

घंत्वाजनांसन्धनेमनुष्वदङ्गिरस्तम ।
अग्नेसवोधिमेवचः ॥ २७ ॥

यम् । त्वा । जनांसः । इन्धते । मनुष्वत् । अद्भिरःस्तम् ।
अग्ने । सः । बोधि । मे । वचः ॥ २७ ॥

हे अद्भिरस्तमाग्ने यं त्वा त्वां जनासो जनाः मनुष्वत् यथामनुस्तथा इन्धते दीपयन्ति
सर्वं मे मदीयं वचः स्तुतिं बोधि बुध्यस्व ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

यदग्नेदिविजाअस्यप्सुजावासहस्कृत ।
तत्त्वांगीभिर्हवामहे ॥ २८ ॥

यत् । अग्ने । दिविजाः । असि । अप्सुजाः । वा ।
सहःस्कृत । तम् । त्वा । गीःभिः । हवामहे ॥ २८ ॥

हे अग्ने यद्यत्त्वं दिविजा दिविभवोसि भवसि अप्सुजा वान्तरिक्षजातश्च भवसि सहस्कृत
सहसा वलेन कृतश्वासि तं त्वा त्वामग्निं गीर्भिः स्तुतिभिर्हवामहे हवामः ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

तुभ्यंघेत्तेजनांइमेविश्वाःसुक्षितयःपृथक् ।
धासिंहिन्वन्त्यत्तवे ॥ २९ ॥

तुभ्यम् । घ । इत् । ते । जनाः । इमे । विश्वाः । सुक्षितयः ।
पृथक् । धासिम् । हिन्वन्ति । अत्तवे ॥ २९ ॥

हे अग्ने तुभ्यं घ इत् त्वदर्थमेव ते इमे मया दृश्यमाना जना विश्वाः सर्वाः सुक्षितयः
मजाश्च धासिमन्नं हविरत्तवे अदनाय पृथक्हिन्वन्ति मेरयन्ति ॥ २९ ॥

अथ विंशी-

तेघेदग्नेस्वाध्योहाविश्वानृचक्षंसः ।
तरन्तःस्पामदुर्गहा ॥ ३० ॥ ३१ ॥

ने । घ । इत् । अग्ने । सुहृद्वाच्यः । अहं । विश्वा ।

वृहचक्षसः । तरन्तः । स्याम । दुःशर्हा ॥ ३० ॥ ३४ ॥

हे अग्ने तेवेत् त्वदर्थमेव खलु वयं स्वाध्यः सुकर्माणः सन्तः विश्वा विश्वान्यहा अहानि
वृचक्षसोद्गृह्यथ दुर्गहा दुःखेन गाहयितव्यानि तरन्तः स्याम भवेम ॥ ३० ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये चतुस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३४ ॥

अथैकविंशी-

अग्निमन्द्रं पुरुप्रियं शीरं पावकशोचिपम् ।

हृद्भिर्मन्द्रेभिरीमहे ॥ ३१ ॥

अग्निम् । मन्द्रम् । पुरुप्रियम् । शीरम् । पावकशोचिपम् ।

हृत्भिः । मन्द्रेभिः । ईमहे ॥ ३१ ॥

मन्द्रं मादनं पुरुप्रियं बहुप्रियं शीरं यज्ञेषु शयनशीलं पावकशोचिपं पावकदीपिं अग्निं
हृद्भिर्मन्द्रेभिरीमहे याचामहे ॥ ३१ ॥

अथ द्वाविंशी-

सत्वमग्नेविभावंसुःसृजन्सूर्यो नरश्मिभिः ।

शर्धन्तमांसि जिघ्रसे ॥ ३२ ॥

सः । त्वम् । अग्ने । विभावंसुः । सृजन् । सूर्यः । न ।

रश्मिभिः । शर्धन् । तमांसि । जिघ्रसे ॥ ३२ ॥

हे अग्ने विभावंसुर्दीविरोचनः सः प्रसिद्धस्त्वं सृजन्सुघ्न सूर्यो न यथा सूर्यस्तथा रश्मि-
भिः शर्धन् वलं कुर्वन् तमांसि जिघ्रसे नाशयति ॥ ३२ ॥

अथ त्रयास्त्रिंशी-

तत्तेसहस्वर्दमहेदात्रयन्नापृदस्यति ।

त्वदग्नेवार्यवसुं ॥ ३३ ॥ ३५ ॥

यम् । त्वा । जनांसः । इन्धते । मनुष्वत् । अङ्गिरःस्तम् ।
अग्ने । सः । बोधि । मे । वचः ॥ २७ ॥

हे अङ्गिरस्तमाग्ने यं त्वा त्वां जनासो जनाः मनुष्वत् यथामनुस्तथा इन्धते दीपयन्ति
सत्वं मे मदीयं वचः स्तुतिं बोधि बुध्यस्व ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

यद्ग्रेदिविजाअस्यप्सुजावांसहस्कृत ।
तंत्वांगीर्भिर्हवामहे ॥ २८ ॥

यत् । अग्ने । दिविःजाः । असि । अप्सुःजाः । वा ।
सहःस्कृत । तम् । त्वा । गीःभिः । हवामहे ॥ २८ ॥

हे अग्ने यद्यत्त्वं दिविजा दिविभवोसि भवसि अप्सुजा वान्तरिक्षजातश्च भवसि सहस्कृत
सहसा बलेन कृतश्चासि तं त्वा त्वामग्निं गीर्भिः स्तुतिभिर्हवामहे हवामः ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

तुभ्यंघेत्तेजनाइमेविश्वाःसुक्षितयःपृथक् ।
धासिंहिन्वन्त्यत्तवे ॥ २९ ॥

तुभ्यम् । घ । इत् । ते । जनाः । इमे । विश्वाः । सुक्षितयः ।
पृथक् । धासिम् । हिन्वन्ति । अत्तवे ॥ २९ ॥

हे अग्ने तुभ्यं घ इत् त्वदर्थमेव ते इमे मया दृश्यमाना जना विश्वाः सर्वाः सुक्षितयः
मजाश्च धासिमन्नं हविरत्तवे अदनाय पृथक्हिन्वन्ति भेरयन्ति ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशी-

तेघेद्ग्रेस्त्राध्योहाविश्वांनुचक्षंसः ।
तरन्तःस्यामदुर्गहा ॥ ३० ॥ ३४ ॥

ने । घृ । इत् । अग्ने । सुऽआ॒द्यः । अहीं । विश्वा ।

वृ॒क्षक्ष॑सः । तर॒न्तः । स्या॒म् । दुः॒ऽग॒र्हा ॥ ३० ॥ ३४ ॥

हे अग्ने तेघेव त्वदर्थमेव खलु वयं स्वाध्यः सुकर्माणः सन्तः विश्वा विश्वान्यहा अहानि वृक्षसोद्गृह्यारश्च दुर्गहा दुःखेन गाहपितृव्यानि तरन्तः स्याम भवेम ॥ ३० ॥

॥ इति पष्ठस्य तृतीये चतुर्ल्लिशोवर्गः ॥ ३४ ॥

अथैकाविंशी-

अ॒ग्नि॒म॒न्द्रं॒पुरु॑प्रि॒यं॒शी॒रं॒पा॒व॒क॒शो॒चि॒प॒म् ।

हृ॒द्भि॒र्म॒न्द्रे॒भि॒री॒महे ॥ ३१ ॥

अ॒ग्नि॒म् । म॒न्द्रम् । पु॒रु॒ऽप्रि॒यम् । शी॒रम् । पा॒व॒क॒ऽशो॒चि॒प॒म् ।

हृ॒त्त॒द्भिः । म॒न्द्रे॒भिः । ई॒महे ॥ ३१ ॥

मन्द्रं मादनं पुरुप्रियं बहुप्रियं शीरं यज्ञेषु शयनशीलं पावकशोचिपं पावकदीप्तिं अग्निं हृद्भिर्मनोहरैर्मन्द्रेभिर्मादनैः स्तोत्रैः ईमहे याचामहे ॥ ३१ ॥

अथ द्वाविंशी-

स॒त्व॒म॒ग्ने॒वि॒सा॒वं॒सुः॒सृ॒ज॒न्त्सूर्यो॑न॒र॒श्मि॒भिः ।

श॒र्ध॒न्त॒मा॑सि॒जिघ्र॑से ॥ ३२ ॥

सः । त्वम् । अग्ने । वि॒सा॒ऽवं॒सुः । सृ॒ज॒न् । सूर्यः । न ।

र॒श्मि॒ऽभिः । श॒र्ध॒न् । त॒मा॑सि । जि॒घ्र॑से ॥ ३२ ॥

हे अग्ने विभावसुर्दीप्तिरोचनः सः प्रसिद्धस्त्वं सृजन्नुद्यन् सूर्यो न यथा सूर्यस्तथा रश्मिभिः शर्धन् बलं कुर्वन् तमांसि जिघ्रसे नाशयसि ॥ ३२ ॥

अथ त्रयाविंशी-

त॒त्ते॑स॒ह॒स्व॒ई॒महे॒दा॒त्रं॒य॒न्ना॒पो॒द॒स्य॑ति ।

त्व॒द॒ग्ने॒वा॒र्य॑व॒सुं ॥ ३३ ॥ ३५ ॥

तत् । ते । सहस्रः । ईमहे । दात्रम् । यत् । न । उपदस्यति ।
त्वत् । अग्ने । वार्यम् । वसु ॥ ३३ ॥ ३५ ॥

हे सहस्वोवलवन्मग्ने ते तव यदसु नोपदस्यति नोपक्षीयते तद्दात्रं दातव्यं वार्यं वरणीयं वसु धनं त्वत् त्वत्तईमहे याचामहे ॥ ३३ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये पञ्चविंशोवर्गः ॥ ३५ ॥

समिधाग्निमिति त्रिंशदृचं द्वितीयं सूक्तं आङ्गिरसस्य विरूपस्यार्यं प्राग्वत्सपपरिभाषया गायत्रमाग्नेयम् । तथाचानुक्रम्यते—समिधाग्निं त्रिंशदिति । प्रातरनुवाके गायत्रेच्छन्दस्याश्विनशस्त्रे चेदं विनियुक्तम् । महाव्रते समिधाग्निमित्याद्याश्वतस्रःसामिधेयः । तथाच पञ्चमारण्यकेसूत्रितम्—समिधाग्निमिति चतस्रोवैश्वकर्माणकपभइति । आतिथ्यायां समिधाग्निमित्येषा प्रथमाज्यभागस्यानुवाक्या । सूत्रितञ्च—समिधाग्निंदुवस्यताप्यायस्वसमेतुतइति । अमावास्यायां प्रथमाज्यभागस्यानुवाक्या । सूत्रितञ्च—वृधन्वन्तावमावास्यायामग्निः प्रजेनमन्मनेति । दर्शपूर्णमासयोराम्नेयस्यानुवाक्या अग्निर्मूर्धेत्येषा सूत्रितञ्च—अग्निर्मूर्धाभुवोयज्ञस्येति । मूर्धन्वद्गुणस्याग्नेरप्यैवानुवाक्या सूत्रितञ्च—नित्येर्मूर्धन्वइति । पवमानेष्टिषु द्वितीयस्यामिष्टौ अग्नेःशुचेरनुवाक्या अग्निःशुचिप्रततमइत्येषा । सूत्रितञ्च अग्निःशुचिप्रततमउदग्नेशुचयस्तवेति ।

तत्र प्रथमा—

समिधाग्निंदुवस्यतघृतैर्बोधयतातिथिम् ।

आस्मिन्हव्याजुहोतन ॥ १ ॥

समृद्धर्धा । अग्निम् । दुवस्यत । घृतैः । बोधयत ।

अतिथिम् । आ । अस्मिन् । हव्या । जुहोतन ॥ १ ॥

हे ऋत्विजोतिथिमतिथिवत्प्रियमग्निं समिधा दुवस्यत परिचरत । घृतैर्दानिसाधनेराज्यैर्बोधयत । अस्मिन्सामिधेग्नौ हव्या हर्धीप्याजुहोतनाजुहुतच ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अग्नेस्तोमं जुपस्त्रमेवर्धस्त्रानेनमन्मना ।

प्रतिमूक्तानिर्हर्यनः ॥ २ ॥

अग्ने । स्तोमम् । जुपस्व । मे । वर्धस्व । अनेन ।
मन्मना । प्रति । स॒द॒उ॒क्तानि॑ । हर्य॑ । नः ॥ २ ॥

हे अग्ने मे आङ्गिरसस्य मम स्तोमं स्तोत्रं जुपस्व सेवस्व अनेन मन्मना मननीयेन स्तोत्रेण वर्धस्व च । नोस्माकं सूक्तानि प्रतिहर्यं कामय च ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अग्नि॑दू॒तं पुरो॑दधे ह॒व्यवा॒हमु॑प॒ब्रुवे॑ ।
दे॒वाँ आ॒सा॒दया॑दि॒ह ॥ ३ ॥

अग्नि॑म् । दू॒तम् । पुरः॑ । द॒धे । ह॒व्य॒वा॒हम् ।
उ॒प॑ । ब्रु॒वे॑ । दे॒वान् । आ । सा॒द॒यात् । इ॒ह ॥ ३ ॥

दूतं देवानां हव्यवाहं हविषां बोधारं चाग्निं पुरोदधे पुरस्करोमि उपब्रुवे उपस्तौमि च । सोमि॒रि॒हय॑ज्ञे दे॒वाना॑सा॒दया॑दासा॒दय॑तु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

उ॒त्ते॒ बृ॒हन्तो॑ अ॒र्चयः॑ स॒मिधा॒नस्य॑ दी॒दिवः॑ ।
अग्ने॑शु॒क्रास॑ ई॒रते ॥ ४ ॥

उत् । ते । बृ॒हन्तः॑ । अ॒र्चयः॑ । स॒म॒इ॒धान॑स्य ।
दी॒दि॒वः॑ । अग्ने॑ । शु॒क्रासः॑ । ई॒रते ॥ ४ ॥

हे दीदिवोदीमाग्ने समिधानस्य समिध्यमानस्य ते तव बृहन्तोमहान्तः शुक्रासो ज्वलन्तो-
र्चयः दीमयः उदीरयते उद्गच्छन्ति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

उ॒प॒त्वा जु॒हो॒ इ॒मम॑घृ॒ता र्चि॑यन्तु॒ हर्ष॑त ।
अग्ने॑ह॒व्या जु॑प॒स्वनः॑ ॥ ५ ॥ ३६ ॥

उप । त्वा । जुहः । मम । घृताचीः । यन्तु । हर्यत् ।

अग्ने । हव्या । जुपस्व । नः ॥ ५ ॥ ३६

हे हर्यत कामयमानाग्ने मम मदीया घृताचीर्घृतमश्नन्त्योजुहः सुचस्त्वा त्वामुपयन्तु नो-
स्माकं हव्या हव्यानि जुपस्व सेवस्व च ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये षड्विंशोवर्गः ॥ ३६ ॥

अथ षष्ठी-

मन्द्रं होतारमृत्विजं चित्रभानुं विभावं सुम् ।

अग्निमीळे स उश्रवत् ॥ ६ ॥

मन्द्रम् । होतारम् । ऋत्विजम् । चित्रभानुम् । विभावं सुम् ।

अग्निम् । ईळे । सः । ऊँ इति । श्रवत् ॥ ६ ॥

मन्द्रं मादनं होतारं देवानामाह्वतारमृत्विजमृतौ यष्टव्यं चित्रभानुं चित्रदीप्तिं विभावं सुं
दीप्तिधनमग्निमीळे स्तौमि । सोमिः श्रवदस्मदीयां स्तुतिं शृणोत्वैव ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

प्रत्नं होतारमीढयं जुष्टमग्निं कविक्रतुम् ।

अध्वराणामभिश्चियम् ॥ ७ ॥

प्रत्नम् । होतारम् । ईढयम् । जुष्टम् । अग्निम् ।

कविक्रतुम् । अध्वराणाम् । अभिश्चियम् ॥ ७ ॥

प्रत्नं पुराणं होतारं देवानामाह्वतारं ईढयं स्तुत्यं जुष्टं पीतं सेवितं वा कविक्रतुं क्रांतक-
र्माणं अध्वराणां यज्ञानामभिश्चियमभिश्चियतारं अग्निमीळे स्तौमि ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

जुपाणो अंहिरस्तमे माहव्या न्यानुपक् । अग्ने यज्ञं न यक्तुथा ॥ ८ ॥

जुषाणः । अद्भिरःऽतम् । इमा । हव्यानि । आनुपक् ।
अग्ने । यज्ञम् । नय । ऋतुऽथा ॥ ८ ॥

हे अद्भिरस्तमांगिरसांश्रेष्ठाग्ने इमा इमान्यस्मदीयानि हव्यानि हवींष्यानुपगनुपक्तं यथाभवति तथा जुषाणः सेवमानोभव । ऋतुथा कालेकाले यज्ञं च नय ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

समिधानउंसन्त्यशुक्रशोचद्गृहावह । चिकित्वान्दैव्यंजनम् ॥ ९ ॥
समद्गृधानः । ऊँ इति । सन्त्य । शुक्रशोचे । इह ।
आ । वह । चिकित्वा । दैव्यम् । जनम् ॥ ९ ॥

हे सन्त्य भजनशील शुक्रशोचे ज्वलद्दीप्ति त्वं समिधानउ समिध्यमानएव दैव्यं देवसम्बन्धिनं जनं चिकित्वात् जानन्निह यज्ञे आवह ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

विप्रं होतारमद्गृहं धूमकेतुं विभावसुम् । यज्ञानां केतुमीमहे ॥ १० ॥ ३७ ॥
विप्रम् । होतारम् । अद्गृहम् । धूमकेतुम् ।
विभावसुम् । यज्ञानाम् । केतुम् । ईमहे ॥ १० ॥ ३७ ॥

विप्रं मेधाविनं होतारं ह्यातारं अद्गृहमद्गोधारं धूमकेतुं धूमध्वजं विभावसुं दीप्तिधनं यज्ञानां केतुं पराकस्थानीपमग्निमीमहे अग्नीं पाचापहे ॥ १० ॥

॥ इति पष्ठस्य तृतीये समर्पिशोवर्गः ॥ ३७ ॥

अथैकादशी-

अग्नेनिपाहिनस्त्वंप्रतिष्मदेवुरीपतः । त्रिन्धिद्वेषःसहस्कृत ॥ ११ ॥
अग्ने । नि । पाहि । नः । त्वम् । प्रति । स्म । देव ।
रिपतः । त्रिन्धि । द्वेषः । सहःऽकृत ॥ ११ ॥

हे सहस्कृत बलेनकृत देव दीप्ताग्ने रिपवोर्हिंसकान् नोस्मान्प्रति निपाहि प्रतिरक्ष । स्मेति पूरणः द्वेषोद्विषः शत्रूंश्च त्रिन्धि विदारय ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

अग्निःप्रत्नेनमन्मनाशुभानःस्तन्वंस्वाम् । कविर्विप्रेणववृधे ॥ १२ ॥

अग्निः । प्रत्नेन । मन्मना । शुभानः । तन्वंम् ।

स्वाम् । कविः । विप्रेण । ववृधे ॥ १२ ॥

कविः कान्तकर्माग्निः प्रत्नेन पुराणेन मन्मना मननीयेन स्तोत्रेण स्वां स्वकीयां तन्वं त-
नुमंगं शुभानः शोभयन् विप्रेण मेधाविना स्तोत्रा ववृधे प्रवृद्धोभवति ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

ऊर्जनपातमाहुवेग्निपावकशोचिपम् । अस्मिन्यज्ञेस्वध्वरे ॥ १३ ॥

ऊर्जः । नपातम् । आ । हुवे । अग्निम् । पावकशोचिपम् ।

अस्मिन् । यज्ञे । सुध्वरे ॥ १३ ॥

ऊर्जनस्य नपातं पुत्रं पावकशोचिपं शोधकदीप्तिमग्निं स्वध्वरे असुरैरत्यन्तमहिंसेस्मि-
न्यज्ञे आहुवे आह्वयामि ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

सनोमित्रमहस्त्वमग्नेशुक्लेणशोचिपा । देवैरासत्सिर्वाहिपि ॥ १४ ॥

सः । नः । मित्रमहः । त्वम् । अग्ने । शुक्लेण ।

शोचिपा । देवैः । आ । सत्सि । वाहिपि ॥ १४ ॥

हे मित्रमहोमित्राणां पूजनीयाम्ने सत्त्वं शुक्लेण ज्वलता शोचिपा तेजसा देवैःसह बर्हिपि
यज्ञे आसत्स्यासीद ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

योअग्निन्वोद्दमेदेवमर्तःसपर्यति । तस्माद्दीदयद्वसु ॥ १५ ॥ ३८ ॥

यः । अग्निम् । तन्वंः । दमे । देवम् । मर्तः । सपर्यति ।

तस्मै । इत् । दीदयत् । वसु ॥ १५ ॥ ३८ ॥

योमर्तोमनुष्यो दमे गृहे अग्निं देवं तन्वोधनस्यप्राप्त्यर्थमितिशेषः । भोजनं तनाइति धन-
नामसुपाठात् । सपर्यति परिचरति तस्माइव तस्माएव बहु धनं दीदयत् सोमिः प्रयच्छति ॥ १५ ॥

॥ इति पष्ठस्य तृतीयेऽष्टविंशोवर्गः ॥ ३८ ॥

अथ षोडशी-

अग्निमूर्धादिवःकुकुत्पतिःपृथिव्याअयम् । अपारेतांसिजिन्वति ॥ १६ ॥

अग्निः । मूर्धा । दिवः । कुकुत् । पतिः । पृथिव्याः ।

अयम् । अपाम् । रेतांसि । जिन्वति ॥ १६ ॥

मूर्धा देवानां श्रेष्ठो दिवोद्युलोकस्य ककुदुच्छ्रुतः पृथिव्याश्च पतिरयमग्निः अपारेतांसि
स्थावरजंगमात्मकानि भूतानि जिन्वति प्रीणयति ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

उदग्नेशुचयस्तवशुक्लाभ्राजन्तईरते । तवज्योतींष्यर्चयः ॥ १७ ॥

उत् । अग्ने । शुचयः । तव । शुक्लाः । भ्राजन्तः । ईरते ।

तव । ज्योतींषि । अर्चयः ॥ १७ ॥

हे अग्ने तव शुचयो निर्मलाः शुक्लाः शुक्लवर्णा भ्राजन्तोदीप्यमानाः अर्चयः प्रभास्तव
ज्योतींषि तेजांस्युदीरते प्रेरयन्ति ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

ईशिपेवार्यस्यहिदात्रस्याग्नेस्वर्पतिः । स्तोतास्यांतवशर्मणि ॥ १८ ॥

ईशिपे । वार्यस्य । हि । दात्रस्य । अग्ने । स्वःऽपतिः । स्तोता ।

स्याम् । तव । शर्मणि ॥ १८ ॥

हे अग्ने स्वःपतिः स्वर्गस्य स्वामी त्वं वार्यस्य वरणीपस्य दात्रस्य दातव्यस्य धनस्य ई-
शिपे ईश्वरोसि । शर्मणि सुखे निमित्ते तव स्तोता स्यां भवेयम् ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

त्वामग्नेमनीपिणुस्त्वांहिन्वन्तिचित्तिभिः । त्वावर्धन्तुनोगिरः ॥ १९ ॥

त्वाम् । अग्ने । मनीपिणः । त्वाम् । हिन्वन्ति । चित्तिभिः ।

त्वाम् । वर्धन्तु । नः । गिरः ॥ १९ ॥

हे अग्ने त्वां मनीपिणो मनसईश्वराः स्तोतारः स्तुतिभिः स्तुवन्तीतिशेषः । किञ्च त्वामेव चित्तिभिः कर्मभिर्हिन्वन्ति प्रीणयन्ति नोस्माकं गिरः स्तुतयः त्वामेव वर्धन्तु वर्धयन्तु ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

अदब्धस्यस्वधावतोदूतस्यरेभंतःसदा । अग्नेःसख्यंवृणीमहे ॥ २० ॥ ३९ ॥

अदब्धस्य । स्वधाश्वंतः । दूतस्य । रेभंतः । सदा । अग्नेः ।

सख्यम् । वृणीमहे ॥ २० ॥ ३९ ॥

हे अग्ने अदब्धस्य केनाप्यर्हितस्य स्वधावतोवलवतो दूतस्य देवानां रेभतोदेवान् स्तुवतः अग्नेः तव सख्यं सदा वयं वृणीमहे ॥ २० ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये एकोनचत्वारिंशोवर्गः ॥ ३९ ॥

अथैकविंशी-

अग्निःशुचिब्रततमःशुचिर्विप्रःशुचिःकविः । शुचीरोचतआहुंतः ॥ २१ ॥

अग्निः । शुचिब्रततमः । शुचिः । विप्रः । शुचिः । कविः ।

शुचिः । रोचते । आहुंतः ॥ २१ ॥

शुचिब्रततमःअतिशयेनशुद्धकर्मां शुचिः शुद्धस्य विमोमेधावी शुचिः शुद्धःसन्नेव कविः क्रान्तकर्मां शुचिरेवाहुतोग्निः रोचते मकारादे ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

उत्त्याधीतयोममगिरोवर्धन्तुविश्वहा । अग्नेंसख्यस्ययोधिनः ॥ २२ ॥

उ॒त । त्वा॒ । धी॒तयः॑ । म॒म । गि॒रः । वर्ध॑न्तु । वि॒श्वहा॑ ।

अ॒ग्ने । स॒ख्यस्य॑ । वो॒धि । नः ॥ २२ ॥

उतातिच हे अग्ने त्वा त्वां मम धीतयः कर्माणि गिरः स्तुतयश्च विश्वहा सर्वदा वर्धन्तु वर्धयन्तु । नोस्माकं सख्यस्य सख्यं सखिकर्म स्तुत्यादिकं बोधि बुध्यस्व ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी—

यद॒ग्ने॒स्याम॒हं त्वं॒ त्वं वा॒ घा॒स्या अ॒हम् । स्यु॒ष्टे॒ स॒त्या इ॒हा शि॒पः ॥ २३ ॥

यत् । अ॒ग्ने । स्याम् । अ॒हम् । त्वम् । त्वम् । वा॒ । घ॒ स्याः ।

अ॒हम् । स्युः । ते । स॒त्याः । इ॒ह । आ॒श्रि॒पः ॥ २३ ॥

हे अग्ने मयदि अहं त्वं बहुधनः स्यां भवेयं । त्वं वा घ त्वं वाखलु अहं दरिद्रः स्तोवा स्याः भवेः ततः ते तव आशिपः आशासनानि इहास्मद्विपये सत्याः सत्यानि स्युर्भवेयुः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी—

वसु॑र्वसु॒पति॑र्हि॒ क्रम॑स्य॒ग्ने वि॒भावं॑सुः । स्या॑म॒ते सु॒मता॑व॒पि ॥ २४ ॥

वसुः । वसु॑ऽपतिः । हि । क्र॑म् । अ॒सि । अ॒ग्ने । वि॒जाऽव॑सुः ।

स्या॑म । ते । सु॒म॒तौ । अ॒पि । ॥ २४ ॥

हे अग्ने त्वं विभावसुर्दीप्तिधनो वसुपतिर्धनपतिः वसुर्वासयिताचासि भवसि । हि यस्मादतोवयमपि ते तव सुमतावन्तुग्रहयुद्धौ सुप्तौ स्याम भवेम ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी—

अ॒ग्ने॒धृत॑व्र॒ताप॑ते॒समु॒द्राय॑व॒सिन्ध॑वः । गि॒रो॒वा॒श्रास॑र्इ॒रते ॥ २५ ॥ ४० ॥

अ॒ग्ने । धृ॒त॑व्र॒ताय॑ । ते । स॒मु॒द्राय॑ऽव॒सि॒न्ध॑वः । गि॒रः ।

वा॒श्रास॑ः । इ॒र॒ते ॥ २५ ॥ ४० ॥

हे अग्ने धृतघ्नताय धृतकर्मणे ते तुभ्यं वाश्रासो वाशनशीलागिरो मम स्तुतयः सिन्धवो-
नद्यः समुद्रायेव यथा समुद्राय तथा ईरते प्रवर्तन्ते ॥ २५ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये चत्वारिंशोवर्गः ॥ ४० ॥

अथ षड्विंशी-

युवानंविश्वर्तिकृविंविश्वाद्पुरुवेपंसम् । अग्निंशुभ्रामिमन्मभिः ॥ २६ ॥

युवानम् । विश्वर्तिम् । कृविम् । विश्वऽअर्दम् । पुरुऽवेपंसम् ।

अग्निम् । शुभ्रामिम् । मन्मभिः ॥ २६ ॥

युवानं नित्यतरुणं विश्वर्तिं विशांपतिं कृविं क्रान्तकर्माणं विश्वाद् सर्वस्य हविषोत्तारं
पुरुवेपसं बहुकर्माणं वेपः वेपइति कर्मनामसुपाठव अग्निं मन्मभिः मननीयैः स्तोत्रैः शुभ्रामि
शोभयामि ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

यज्ञानारथ्येव्यंतिग्मजम्भायवीळ्वे । स्तोमैरिपेमाग्नये ॥ २७ ॥

यज्ञानाम् । रथ्ये । व्यम् । तिग्मऽजम्भाय । वीळ्वे ।

स्तोमैः । इपेम् । अग्नये ॥ २७ ॥

यज्ञानां रथ्ये नेत्रे तिग्मजम्भाय तीक्ष्णज्वालाय वीळ्वे वल्वते अग्नये स्तोमैः स्तोत्रैः
वयमाङ्गिरसा इपेम स्तुतिं कर्तुमिच्छेम ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

अयमग्नेन्वेअर्पिजरिताभूनुसन्त्य । तस्मैपावकमृळ्य ॥ २८ ॥

अयम् । अग्ने । त्वे इति । अर्पि । जरिता । भूनु । सन्त्य ।

तस्मै । पावक । मृळ्य ॥ २८ ॥

हे पावक शोधक सन्त्य संभजनीयाम्ने त्वे अपि त्वय्यपि अस्मदीयोजनो जरिता स्तोवा
भूनु भवतु । तस्मै जरिषे मृळ्य सुखमुत्सादय तं सुखय वा ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी—

धीरोह्यस्यद्भ्यसद्भिप्रोनजागृविःसदा । अग्नेदीदयसिद्यवि ॥ २९ ॥

धीरं । हि । असि । अद्भ्यःसत् । विप्रः । न । जागृविः ।

सदा । अग्ने । दीदयसि । द्यवि ॥ २९ ॥

हे अग्ने त्वं धीरोसिहि भवसि खलु । अद्भ्यसद्भ्यविपिसीदन् विप्रोन मेधावीव जागृविः प्र-
जानां हितकरणे जागरणशीलोसि सदा घब्यन्तरिक्षे दीदयसि दीव्यसि च ॥ २९ ॥

अथ विंशी—

पुराग्नेदुरितेभ्यःपुरामृधेभ्यःकवे । प्रणआयुर्वसोतिर ॥ ३० ॥ ४१ ॥

पुरा । अग्ने । दुःइतेभ्यः । पुरा । मृधेभ्यः । कवे ।

प्र । नुः । आयुः । वसो इति । तिर ॥ ३० ॥ ४१ ॥

हे वसो वासक कवे क्रान्तकर्मन्अग्ने दुरितेभ्यः पापेभ्यः पुरा मृधेभ्योर्हिंसकेभ्यश्च पुरा यदा
दुरितानि शत्रवश्चास्मानर्हिंसितुमद्युंजते ततः प्रागेवेत्यर्थः नोस्माकमायुः प्रतिर वर्धय ॥ ३० ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये एकचत्वारिंशोवर्गः ॥ ४१ ॥

आघायइति द्विचत्वारिंशद्वचं तृतीयं सूक्तम् । अत्रेयमनुक्रमणिका—आघद्विचत्वारिंशं त्रि-
शोक आघाग्नेन्दी । अनुक्तगोत्रत्वात्काण्वोत्रिशोकऋषिः परंगायत्रं प्राग्वत्सप्रेरितिपरिभाषया
गायत्रीछन्दः । अनुक्तत्वादिन्द्रोदेवता । आघायाअग्निध्वेन्द्रश्च । महाव्रते निष्केवल्ये गायत्रतृचाशी-
तावेतत्सूक्तम् । तथैवपञ्चमारण्यकेसूत्रितम्—आघायेअग्निमिन्धत आतूनइन्द्रक्षुमन्तमिति सूक्ते-
इति । तृतीयेपर्यायेच्छावाकशस्त्रे आदितः सप्तदशर्चः । तथैवातिरात्रइतिस्वडेसूत्र्यते—आघायेअ-
ग्निमिन्धतइति सप्तदशेति । आग्रयणे आग्नेन्द्रस्य हविषआघायइत्येपानुवाक्या । सूत्रितश्च—
आघायेअग्निमिन्धतेसुकर्माणःसुरुचोदेवयन्तइतिस्तोत्रमिति । मैत्रावरुणातिरिक्तोवध्ये स्तोत्र-
मिन्द्रायेत्याद्याः पल्लवोविकल्पेन स्तोत्रियानुरूपाः । सूत्रितश्च—तद्वोगायसुतेसचा स्तोत्र-
मिन्द्रायगायतेतिद्वितीये पर्याये ब्राह्मणाच्छंसिनः अभित्वावृषभेतिस्तोत्रियःस्तुचः । सूत्रितश्च—
अभित्वावृषभासुतेभिप्रगोपतिंगिरेति । चातुर्विंशिकेहनि प्रातःसवने भिन्धविश्वाइति ब्राह्मणा-
च्छंसिनः पल्लहस्तोत्रियः । तथाचसूत्रितम्—भिन्धविश्वाअपद्विपइति ब्राह्मणाच्छंसिनइति ।

तत्र प्रथमा—

आघा॒येअ॒ग्निमिन्ध॒तेस्तृ॒णन्ति॒वर्हि॑रानु॒पक् । येपा॒मिन्द्रो॒युवा॒सखा॑ ॥१॥

आ । घ । ये । अ॒ग्निम् । इन्ध॒ते । स्तृ॒णन्ति । वर्हिः ।

आ॒नुपक् । येषा॑म् । इन्द्रः । युवा । सखा ॥ १ ॥

ये ऋषयः आघ आग्निमुख्येन खत्वग्निमिन्धते दीपयन्ति येषां च युवा नित्यतरु-
णइन्द्रः सखा भवति तेषां आनुपगानुपूर्व्येण वर्हिः स्तृणन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

बृह॒न्निदि॒ध्मए॒पांभूरि॑श॒स्तंपृथुः॒स्वरुः॑ । येपा॒मिन्द्रो॒युवा॒सखा॑ ॥२॥

बृहन् । इत् । इध्मः । ए॒पाम् । भूरि॑ । श॒स्तम् । पृथुः ।

स्वरुः । येषा॑म् । इन्द्रः । युवा । सखा ॥ २ ॥

एपाशपीणां इध्मोबृहन्निद महान् खलु । भूरि बहुच शस्तं स्तोत्रं स्वरुश्च पृथुर्महान् ।
सिद्धमन्यत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अयु॑द्द॒द्युधा॒वृतं॑शूर॒आज॑तिस॒त्वभिः॑ । येपा॒मिन्द्रो॒युवा॒सखा॑ ॥३॥

अयु॑द्धः । इत् । यु॒धा । व॒तम् । शूरः॑ । आ । अ॒ज॒ति ।

स॒त्वभिः॑ । येषा॑म् । इन्द्रः । युवा । सखा ॥ ३ ॥

तेष्वन्तर्भूतः कश्चिदयुद्धइत्यागयोद्धैवसन् युधावृतं योद्धभिर्भटैरावृतं शत्रुं सत्वभिरा-
त्मीयेवंतेः शूरः सन् आजति नमयति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आयु॑न्दं॒दं॒त्रहा॑ददेजा॒तःपृ॑च्छ॒दिमा॒तरं॑ । क॒उ॒ग्राःके॒हशृ॑ण्विरे ॥४॥

आ । बु॒न्दम् । वृ॒त्र॒ह॒हा । द॒दे । जा॒तः । पृ॒च्छ॒त् । वि ।

मा॒तर॑म् । के । उ॒प्राः । के । ह । शृ॒ण्वि॒रे ॥ ४ ॥

जातउत्पन्नोवृत्रहेन्द्रोबुन्दमिषुं तथाचयास्कः—बुन्दइषुर्भवतीति । आवदे आदाय चेपुं उग्राः उदूर्णबलाः के केच शृण्विरे वीर्येण विश्रुताइति स्वमातरं विपृच्छत अपाक्षीत् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

प्रति॑त्वाश॒व॒सी॒व॒द॒द्वि॒रा॒व॒प्सो॒न॒यो॑धि॒पत् । य॒स्ते॑श॒त्रु॒त्व॒मा॒च॒के ॥५॥४२॥

प्रति॑ । त्वा । श॒व॒सी । व॒द॒त् । गि॒रौ । अ॒प्सः । न । यो॒धि॒प॒त् ।

यः । ते । श॒त्रु॒त्व॒म् । आ॒च॒के ॥ ५ ॥ ४२ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वां शवसी वदवती माता प्रतिवदत्यवोचत् । यः ते शत्रुत्वमाचके कामयते सगिरौ पर्वते अप्सोन दर्शनीयोगजइव योधिपत् योधयति ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये द्विचत्वारिंशोवर्गः ॥ ४२ ॥

अथ षष्ठी—

उ॒त॒त्वं॑म॒घ॒व॒ञ्छृ॒णु॒य॒स्ते॒व॒ष्टि॒व॒व॒क्षि॒त॒त् । य॒द्वी॒ळ्या॑सि॒वी॒ळु॒त॒त् ॥६॥

उ॒त । त्वम् । म॒घ॒व॒न् । शृ॒णु॒ । यः । ते । व॒ष्टि॑ । व॒व॒क्षि॑ ।

तत् । यत् । वी॒ळ्या॑सि । वी॒ळु॑ । तत् ॥ ६ ॥

उतापिच हे मघवन् त्वं शृणु अस्मदीयां स्तुतिं । ते त्वत्तोयद्वष्टि कामयते स्तोता तद्ववक्षि तस्मै तद्वहसि । किञ्च त्वं यद्वीळ्यासि दृढीकरोपि तद्वीळु तव दृढमेव सर्वत्र भवति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

यदा॑जि॒या॒त्या॑जि॒कृ॒दिन्द्रः॑स्त्र॒श्व॒धु॒रु॒प॑ । र॒थी॑त॒मो॒र॒थी॑ना॒म् ॥ ७ ॥

यत् । आ॒जि॒म् । या॒ति॑ । आ॒जि॒कृ॒त् । इन्द्रः॑ । स्त्र॒श्व॒धुः ।

उ॒प॑ । र॒थि॑त॒मः । र॒थि॑ना॒म् ॥ ७ ॥

यद्यदा आजिह्वत् युद्धरुदिन्द्रः स्वश्वयुः कल्याणमश्वमिच्छन् आजिं युद्धमुपयाति तदा रथीतमोतिशयेनरथी भवति । रथीनां सर्वात्रथिनश्च जयतीतिशेषः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

विपुविश्वाअभियुजोवज्जिन्विष्वग् यथा वृह । भवानः सुश्रवस्तमः ॥ ८ ॥

वि । सु । विश्वाः । अभियुजः । वज्जिन् । विष्वक् । यथा । वृह ।

भव । नः । सुश्रवःस्तमः ॥ ८ ॥

हे वज्जिन् त्वं विश्वाः सर्वाः अभियुजोभियोक्त्रीः प्रजाः यथा विष्वग्भवति तथा सु सुष्ठु विवृह नोस्माकं सुश्रवस्तमः शोभनाञ्जवत्तमश्च भव ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

अस्माकंसुरथंपुरइन्द्रः कृणोतु सातये । नद्यधूर्वन्ति धूर्तर्यः ॥ ९ ॥

अस्माकम् । सु । रथम् । पुरः । इन्द्रः । कृणोतु । सातये ।

न । यम् । धूर्वन्ति । धूर्तर्यः ॥ ९ ॥

यमिन्द्रं धूर्तयोर्हिंसकाः न धूर्वन्ति न हिंसन्ति सइन्द्रोस्माकं सातयेभीष्टलाभाय सुरथं कल्पाणं रथं पुरः कृणोतु पुरस्करोतु ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

वृज्यामतेपरिद्विपोरन्नेशक्रदावने । गमेमेदिन्द्रगोमतः ॥ १० ॥ १३ ॥

वृज्याम । ते । परि । द्विषः । अरम् । ते । शक्र । दावने ।

गमेम । इत् । इन्द्र । गोमतः ॥ १० ॥ १३ ॥

हे शक्रेन्द्र याचमानावर्यं ते तव द्विपोद्विद्रुन् परिवृज्याम नोपगच्छेम । किन्तु ते तव गोमतः पशुमवोदावनेभीष्टदानाय अरं पर्याप्तं गमेमेव गच्छेमैव ॥ १० ॥

॥ इति षट्स्य तृतीये त्रिचत्वारिंशोवर्गः ॥ १३ ॥

अथैकादशी-

शनैश्चिद्यन्तोअद्रिवोश्वावन्तःशतग्विनः । विवक्षणाअनेहसः ॥११॥

शनैः । चित् । यन्तः । अद्रिः । अश्वः । शतः । ग्विनः ।

विवक्षणाः । अनेहसः ॥ ११ ॥

हे अद्रिवोवज्रिन वयं शनैर्मन्दमन्दं यन्तो गच्छन्तोश्वावन्तोश्ववन्तः शतग्विनोबहुधना
विवक्षणाः बोढव्यं वहन्तोनेहसः उपद्रवरहिताश्च सन्तो गमेमेदिति संबन्धः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

ऊर्ध्वाहितेदिवेदिवेसहस्रासूनुताशता । जरितृभ्योविमंहते ॥ १२ ॥

ऊर्ध्वा । हि । ते । दिवे । दिवे । सहस्रा । सूनुता । शता ।

जरितृभ्यः । विमंहते ॥ १२ ॥

हे इन्द्र ते तव जरितृभ्यः स्तोतृभ्यः सहस्रा सहस्राणि शता शतानि चोर्ध्वा ऊर्ध्वानि
मुख्यानि सूनुता सूनुतानि साधनानि दिवेदिवेन्वहं विमंहते यजमानः प्रयच्छति । मंहतिर्दान-
कर्मा ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

विद्वाहित्वाधनंजयमिन्द्रं दृह्णाचिदारुजम् । आदारिणं यथागयम् ॥ १३ ॥

विद्वा । हि । त्वा । धनम् । जयम् । इन्द्रं । दृह्णा । चित् ।

आदारुजम् । आदारिणम् । यथा । गयम् ॥ १३ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वां धनजयं धनानां जेतारं दृढाचित् दृढानामपि शत्रूणामारुजं आग्निपु-
स्त्येन भंकारं आदारिणमादतारश्च यथा गयं गृहमिवोपद्रवेष्योरक्षकश्च विद्म जानीम ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

ककुहं चित्वाकवेमंदन्तुष्टृष्णविन्दवः । आत्वापुणियदीमहे ॥ १४ ॥

ककुहम् । चित् । त्वा । कवे । मन्दन्तु । धृष्णो इति । इन्द्रवः ।

आ । त्वा । पणिम् । यत् । ईर्महे ॥ १४ ॥

हे कवे कान्तकर्मन्, धृष्णो धर्पकेन्द्र यद्यदा पणिं पणभानं त्वा त्वां आ आभिमुख्येने-
महेभीष्टं याचामहे । तदा ककुहं उच्छ्रितं त्वा त्वामिन्द्रवश्विव सोमाअपि मन्दन्तु मादयन्तु ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

यस्तेरेवाँअदाशुरिःप्रममर्षमृघत्तये । तस्यनोवेदआभर ॥ १५ ॥ ४४ ॥

यः । ते । रेवान् । अदाशुरिः । प्रममर्षं । मृघत्तये ।

तस्य । नः । वेदः । आ । भर ॥ १५ ॥ ४४ ॥

हे इन्द्र मघत्तये धनदानाय ते तुभ्यं यः पुमान्, रेवान्, धनवान्, सन् अदाशुरिदान-
शीलः प्रममर्षाभ्यस्त्यति तस्य पुंसोवेदोभनं नोस्मभ्यमाभराहर ॥ १५ ॥

॥ इति पष्ठस्य तृतीये चतुश्चत्वारिंशोवर्गः ॥ ४४ ॥

अथ षोडशी-

इमउत्वाविचक्षतेसखायइन्द्रसोमिनः पुटावन्तोयथापशुम् ॥ १६ ॥

इमे । ऊँ इति । त्वा । वि । चक्षते । सखायः । इन्द्र ।

सोमिनः । पुट्टवन्तः । यथा । पशुम् ॥ १६ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वां सोमिनोभिपुतसोमसखायः इमउ इमेएव खत्वस्मदीयाजनाः पुष्टवन्तः
संभृतघासाः यथा पशुं पशुमिव विचक्षते विपश्यन्ति ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

उत्त्वावधिरेवयंश्रुत्कर्णसन्नमूतये । दूरादिहह्वामहे ॥ १७ ॥

उत् । त्वा । अवधिर्म् । वयम् । श्रुत्कर्णम् । सन्नम् ।

ऊतये । दूरात् । इह । ह्वामहे ॥ १७ ॥

उतापिच हे इन्द्र अयधिरं अनुपहतश्रोत्रेन्द्रियं अतएव श्रुत्कर्णं श्रवणपरकर्णं सन्तं त्वा
त्वां वयं विशोकाइह यज्ञे उतये रक्षणाय दूराद्धवामहे ह्वयामः ॥१७॥

अथाष्टादशी-

यच्छुश्रूयाद्दुर्मर्षश्चक्रियाउत । भवेरापिनोअन्तमः ॥१८॥

यत् । शुश्रूयाः । दुर्मर्षम् । ह्वम् । दुःधर्मम् । चक्रिया ।

उत । भवेः । आपिः । नः । अन्तमः ॥ १८ ॥

हे इन्द्र यद्यदीमस्मदीयं हवमाह्वानं शुश्रूयाः शृणुयाः तर्हि दुर्मर्षं शत्रूणां दुःसहं बलं
चक्रियाः कुर्याः । उतापिच नोस्माकमन्तमः अन्तिकतम आपिर्वन्धुः भवेः ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

यच्चिद्वित्तेअपिव्यथिर्जगन्वांसोअमन्महि । गोदाइदिन्द्रवोधिनः ॥१९॥

यत् । चित् । हि । ते । अपि । व्यथिः । जगन्वांसः । अमन्महि ।

गोदाः । इत् । इन्द्र । बोधि । नः ॥ १९ ॥

अपिचिदपिच हे इन्द्र ते तुभ्यं यद्यदाहि व्यथिर्दारिद्रेण व्यथिताः जगन्वासोगन्तारो-
दयममन्महि विष्टुमः तदा नोस्माकं गोदाइव गवांदातैव भवामीति बोधि बुध्यस्व ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

आत्वारुम्भंनजिब्रयोररुम्भाशवसस्पते । उश्मसित्वासधस्थआ ॥२०॥४५

आ । त्वा । रुम्भम् । न । जिब्रयः । रुम्भ । शवसः । स्पते ।

उश्मसि । त्वा । सधस्थे । आ ॥ २० ॥ ४५ ॥

हे शवसस्पते बलस्पते त्वा त्वां वयं जिब्रयःक्षीणावृद्धारुम्भं दंडमिव रुम्भ आरभा-
महे । तथाचयास्कः-आरभामहे त्वाजीर्णाइव दण्डमिति । अपिच त्वा त्वां सधस्थे यज्ञे उश्म-
सि-कामयामहे ॥ २० ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये पञ्चत्वारिंशोवर्गः ॥ ४५ ॥

अथैकविंशी-

स्तोत्रमिन्द्राय गायत पुरुनृम्णाय सत्वने । नकिर्यं वृण्वते युधि ॥ २१ ॥

स्तोत्रम् । इन्द्राय । गायत । पुरुनृम्णाय । सत्वने ।

नकिः । यम् । वृण्वते । युधि ॥ २१ ॥

यमिन्द्रं युधि युद्धे नकिवृण्वते केपिनवारयन्ति तस्यै सत्वने दानशीलाय पुरुनृम्णाय बहुधनायेन्द्राय स्तोत्रं गायत पठत ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

अभित्वा वृषभासुते सुतं सृजामि पीतये । तृपाव्यं श्रुही मदम् ॥ २२ ॥

अभि । त्वा । वृषभ । सुते । सुतम् । सृजामि । पीतये ।

तृष्य । वि । अश्रुहि । मदम् ॥ २२ ॥

हे वृषभेन्द्र त्वा त्वां सुते सोमेभिषुतेसति सुतमभिपुतंसोमं पीतये पानायाभिसृजामि वृष वृष्य मदं मदकरं सोमं व्यश्नुहि च ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

मात्वा मूरा अविप्यवो मोपहस्वान आदभन् । मार्कीं ब्रह्मद्विषो वनः ॥ २३ ॥

मा । त्वा । मूराः । अविप्यवः । मा । उपहस्वानः । आ ।

दभन् । मार्कीम् । ब्रह्मद्विषः । वनः ॥ २३ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वां मूराः मूरका मूढा मनुष्या अविप्यवः पालनकामा मादभन् मार्हिसंत्तु । उपहस्वानः उपहसनपराश्र माभवन्तु । ब्रह्मद्विषो ब्राह्मणानां द्वेषून् मार्कीं वनः मा भजेथाः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

इह त्वा गोपरीणसामहे मन्दन्तुरार्धसे । सरो गौरो यथा पिव ॥ २४ ॥

इह । त्वा । गोपरीणसा । महे । मन्दन्तु । रार्धसे ।

सरः । गौरः । यथा । पिव ॥ २४ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वामिहपत्ने गोपरीणसा गव्येनपयसा संमिश्रितेन सोमेन महे महते राधसे धनाय मन्दन्तु मनुष्यामादयन्तु । त्वञ्च तं सोमं यथा गौरौष्टयः सरः पिबति तथा पिव ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी-

यादृत्रहापरावति सना नवा च चुच्युवे । तामंसत्सु प्रवोचत ॥ २५ ॥ ४६ ॥

या । वृत्रहृहा । परावति । सना । नवा । च । चुच्युवे ।
ता । संसत्सु । प्र । वोचत ॥ २५ ॥ ४६ ॥

वृत्रहेन्द्रः परावति दूरे या यानि सना सनातनानि नवा नवानि नूतनानि च धनानि चुच्यु-
वे प्रेरितवान् तानि धनानि संसत्सु यज्ञेषु सभासुवा प्रवोचत प्रब्रूते विद्वज्जनः ॥ २५ ॥

॥ इति पष्ठस्य तृतीये पट्टत्वारिंशोवर्गः ॥ ४६ ॥

अथ षड्विंशी-

अपिबत्कद्रुवः सुतमिन्द्रः सहस्रवाहे । अत्रादिदिष्टपौंस्यम् ॥ २६ ॥

अपिबत् । कद्रुवः । सुतम् । इन्द्रः । सहस्रवाहे ।
अत्र । अदिष्ट । पौंस्यम् ॥ २६ ॥

इन्द्रः कद्रुवः कद्रुनामकस्य ऋषेः संबन्धिनं सुतमभिपुत्रं सोममपिबत् पीतवान् । सहस्रवाहे
सहस्रवाहोः शत्रून्श्वाहन्निशोषः । अत्रास्मिन्नवसरे पौंस्यं इन्द्रस्य वीर्यमदेदिष्टादीप्सत् ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

सत्यं तत्तुर्वशे यदौ विदानो अह्नुवाप्यम् । व्यानट् तुर्वणे शर्मि ॥ २७ ॥

सत्यम् । तत् । तुर्वशे । यदौ । विदानः । अह्नुवाप्यम् ।
वि । आनट् । तुर्वणे । शर्मि ॥ २७ ॥

तुर्वशेरास्ति यदौ च यदुनामके च रास्ति तत्प्रसिद्धं यागादिलक्षणं शर्मि कर्म । शचीशमी-
ति कर्मनामसुपाठात् । सत्यं परमार्थं विदानो जानन् तयोः प्रीत्यर्थमह्नुवाप्यं अह्नुवाप्यनामकं
तयोः शत्रुं तुर्वणे संग्रामे व्यानट् व्याप्तवान् ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

तरणिं वोजनानां चन्द्रवाजस्य गोमंतः । समानमुप्रशंसिपम् ॥ २८ ॥

तरणिम् । वः । जनानाम् । चन्द्रम् । वाजस्य । गोमंतः ।

समानम् । ऊँ इति । प्र । शंसिपम् ॥ २८ ॥

हे अस्मदीयाः पुरुषा वोयुष्माकं जनानां पुत्रपौत्रादीनां तरणिं तारकं चन्द्रं शत्रूणां वर्द्धयितारं गोमतः पशुमतो वाजस्यान्नस्य दातारं चेन्द्रं समानमु साधारणमेव प्रशंसिपं स्तौमि ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

ऋभुक्षणं नवर्तव उक्थेपुं तुष्ट्या वृधम् । इन्द्रं सोमे सचा सुते ॥ २९ ॥

ऋभुक्षणम् । न । वर्तवै । उक्थेपुं । तुष्ट्या वृधम् ।

इन्द्रम् । सोमे । सचा । सुते ॥ २९ ॥

ऋभुक्षणं महान्तं तुष्ट्या वृधं उदकस्य वर्द्धयितारं तुष्ट्या वर्धुरमित्युदकनामसुपाठात् इन्द्रं सोमे सचा स्तोत्रेण सह सुतेभिपुते सत्युक्थेषु शस्त्रेषु वर्तवै धनं वरितुं प्रशंसामीति शेषः नेतिसम्प्रत्यर्थं ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशी-

यः कृन्तदिद्वियोन्यं त्रिशोकाय गिरिं पृथुम् । गोभ्यो गातुं निरंतवे ॥ ३० ॥ ४७ ॥

यः । कृन्तत् । इत् । वि । योन्यम् । त्रिशोकाय ।

गिरिम् । पृथुम् । गोभ्यः । गातुम् । निःइतवे ॥ ३० ॥ ४७ ॥

यदघण्येन्द्रो योन्यमुदकनिर्गमनद्वारं पृथुं विस्तीर्णं गिरिमेधं गिरिः वज्र इति मेघनामसुपाठात् त्रिशोकाय त्रिशोकरनामकप्रत्यर्थं विकृन्तद्वाच्छिन्नत्वात् रागोऽप्योगमनवद्वा उदकेभ्यो निरंतवे निर्गमनाय गातुं भूमिं भूमिः गानुरिति तन्नामसुपाठात् मार्गमित्यर्थः करोतीति शेषः ॥ ३० ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये सम्यत्वारिंशो वरगः ॥ ४७ ॥

अथैकविंशी-

यद्दधिपेमनस्यसिमन्दानःप्रेदियक्षसि । मातत्करिन्द्रमृळ्य ॥३१॥

यत् । दधिपे । मनस्यसि । मन्दानः । प्र । इत् ।

इयक्षसि । मा । तत् । कः । इन्द्र । मृळ्य ॥ ३१ ॥

हे इन्द्र मन्दानोमोदमानस्त्वं यच्छुभं वस्तु दधिपे धारयसि यच्च मनस्यसि पूजयसि यदपि प्रेदियक्षसि प्रयच्छस्येव तत्सर्वं माकः किं नाकार्परिस्माकं कृतवानेव । किञ्चास्मान्मृळ्य सुखय ॥ ३१ ॥

अथ द्वाविंशी-

दध्रंघिद्वित्वावतःकृतंशृण्वेअधिक्षमि । जिगात्विन्द्रतेमनः ॥३२॥

दध्रम् । चित् । हि । त्वावतः । कृतम् । शृण्वे । अधि ।

क्षमि । जिगात् । इन्द्र । ते । मनः ॥ ३२ ॥

हे इन्द्र त्वावतः त्वत्सदृशस्य दध्रंघिदल्पमपि कृतं कर्माधिक्षमि क्षमायां अधीति सप्त-
म्यर्थानुवादः शृण्वे विश्रुतं भवति हि । तथासति ते तव मनोजिगातु मयिगच्छतु ॥ ३२ ॥

अथ त्रयस्त्रिंशी-

तवेदुताःसुकीर्तयोसञ्जुतप्रशस्तयः । यदिन्द्रमृळ्यासिनः ॥३३॥

तव । इत् । ऊँ इति । ताः । सुकीर्तयः । असन् । उत ।

प्रशस्तयः । यत् । इन्द्र । मृळ्यासि । नः ॥ ३३ ॥

हे इन्द्र त्वं नोस्मान् यद्याभिर्घृळ्यासि सुखयसि ताः सुकीर्तयः शोभनाख्यातयः तवे-
त्तवैवासन् भवेयुः । उतापिच ताः प्रशस्तयः स्तुतयश्च तवैव भवेयुः ॥३३॥

अथ चतुस्त्रिंशी-

मानुर्कस्मिन्नागसिमाह्वयोरुनत्रिपु । वधीमार्शूरभूरिपु ॥ ३४ ॥

मा । नुः । एकस्मिन् । आगसि । मा । द्वयोः । उत ।

त्रिषु । वधीः । मा । शूर । भूरिषु ॥ ३४ ॥

हे शूरेन्द्र नोस्मानेकस्मिन्नागस्यपराधे मावधीर्माहिंसीः द्वयोरागसोरपि मावधीरुतापिच
त्रिष्वगः स्वपि माहिंसीभूरिष्वप्यसंख्यातेष्वप्यागःसु माच वधीः ॥ ३४ ॥

अथ पञ्चविंशी-

विभयाहित्वावंतउग्रादभिप्रभङ्गिणः । दस्मादहमृतीपहः ॥ ३५ ॥ ४८ ॥

विभयं । हि । त्वाऽवंतः । उग्रात् । अभिऽप्रभङ्गिनः ।

दस्मात् । अहम् । ऋतिऽसहः ॥ ३५ ॥ ४८ ॥

हे इन्द्र त्वावतः त्वत्सदृशादुग्रादुदूर्णादभिप्रभङ्गिणः शत्रूणामभिप्रहर्तुर्दस्मात्पापानामुपक्ष-
पयितुः ऋतीपहः शत्रुरुतां हिंसां सहतः अहं विशोकः विभयहि विभेमि खलु ॥ ३५ ॥

॥ इति पठस्य तृतीयेष्टचत्वारिंशोवर्गः ॥ ४८ ॥

अथ षट्त्रिंशी-

मासख्युःशूनमाविदेमापुत्रस्यप्रभूवसो । आऽदृत्वंदूतुतेमनः ॥ ३६ ॥

मा । सख्युः । शूनम् । आ । विदे । मा । पुत्रस्यं ।

प्रभुवसो दतिं प्रभुऽवसो । आऽदृत्वंत् । भूतु । ते । मनः ॥ ३६ ॥

हे प्रभूवसो प्रभूतधनेन्द्र ते तव सख्युः शूनं वृद्धं माविदे माषेदयामि पुत्रस्यापि शूनं
माविदे तव मनः अस्माह आदृत्त्वदावर्तनवन्दूतु भवतु पुनःपुनः सुखं करोत्वित्यर्थः ॥ ३६ ॥

अथ सप्तविंशी-

कोनुमर्याअमिथितःसखासखायमन्नवीत् । जहाकोअस्मदीपते ॥ ३७ ॥

कः । नु । मर्याः । अमिथितः । सखां । सखायम् । अन्नवीत् ।

जहा । कः । अस्मत् । र्दुपते ॥ ३७ ॥

कोनु कःखलु हे मर्याः मनुष्या अमिथितो मेथतिराक्रोशकर्मा अनाक्रुष्टः इन्द्रादन्यः सत्त्वा सत्वायं प्रति जहा अहं कं जघान कः कोवास्मदस्मत्तोभीतः ईपते पलायतइत्यब्रवीद्वदति इन्द्रएवैतादृशस्य वचनस्य वक्तव्यभिप्रायः । तथाचयास्कः—मेथतिराक्रोशकर्मा पापकं जघान्कमहं जातु कोस्मद्भीतः पलायतइति । मानएकस्मिन्नागसोत्यादिकयाश्रुत्या नूनमृषिमिन्द्रआजहारेत्यत्रकपिर्विस्मयतइति ॥ ३७ ॥

अथाष्टविंशी—

एवारेवृषभासुनोसिन्वन्मूर्धावयः । श्वघ्नीवनिवताचरन् ॥ ३८ ॥

एवारे । वृषभ । सुते । असिन्वन् । भूरि । आवयः ।

श्वघ्नीइदं । निवता । चरन् ॥ ३८ ॥

हे वृषभ कामानावर्षकेन्द्र एवारे एवारोनामकश्चित्स्मिन् सुतेभिपुतेसोमेसति भूरि-महू-नि धनान्पसिन्वन् नवधन् श्वघ्नीव श्वघ्नी कितवः । तथाचयास्कः—श्वघ्नीकितवोभवतिस्वहन्ति स्वंपुनराश्रितंभवतीति । सइवससोमः त्वामेवप्राप्तः आवयः दृश्यमानाः सर्वेदेवाः निवताअधोमुखाः सन्तः आचरन् निर्गताः ॥ ३८ ॥

अथैकोनचत्वारिंशी—

आतएतावंचोयुजाहरीगृभ्णेसुमद्रथा । घदीब्रह्मभ्यइददः ॥ ३९ ॥

आ । ते । एता । वचःइयुजा । हरी इति । गृभ्णे ।

सुमत्इरथा । यत् । इम् । ब्रह्मभ्यः । इत् । ददः ॥ ३९ ॥

हे इन्द्र ते तव सुमद्रथा कल्याणरथौ वचोयुजा मन्त्रेणयुज्यमानौ एता एतौ हरी अश्वौः आगृभ्णे अस्मदभिमुखं यातुं हस्ताभ्यां आकर्षामीत्यर्थः । यद्यस्मात्त्वं ब्रह्मभ्यइद्ब्राह्मणेभ्यएव ईमिदं धनं ददः ददासि ॥ ३९ ॥

अथ चत्वारिंशी—

मिन्धिविश्वाअपृष्टिपःपरिवाधोजहीमृधः । वसुंस्पाह्वतदात्तर ॥ ४० ॥

१ नि० ४. २. । २ नि० ५. २२. ।

भिन्धि । विश्वाः । अपं । द्विषः । परिं । वाधेः । जुहि ।

मृधः । वसु । स्पार्हम् । तत् । आ । भर ॥ ४० ॥

हे इन्द्र त्वं विश्वाः सर्वाद्विषोद्वेष्ट्रीः शत्रुसेनाः अपभिन्धि विदारय । बाधोहिंसित्रीः मृधः संग्रामान् स्पृधः मृधः इति संग्रामनामसुपाठात् परिजहि हिंसच । तासां स्पार्हं स्पृहणीयं तत्प-
सिद्धं वस्वाभरात्मभ्यमाहर ॥ ४० ॥

अथैकचत्वारिंशी-

यद्वीळाविन्द्रयत्स्थिरेयत्पर्शानिपराभृतम् । वसुस्पार्हंतदामरं ॥ ४१ ॥

यत् । वीळौ । इन्द्र । यत् । स्थिरे । यत् । पर्शानि ।

पराभृतम् । वसु । स्पार्हम् । तत् । आ । भर ॥ ४१ ॥

हे इन्द्र त्वयाच वीळौ दृढे परैः कम्पयितुमशक्ये यद्धनं पराभृतं विन्यस्तं यच्च स्थिरे
स्यमचले पराभृतं यच्चापि पर्शानि विमर्शनक्षमे पराभृतं तत्स्पार्हं वस्वाभर ॥ ४१ ॥

अथ द्विचत्वारिंशी-

यस्यतेविश्वमानुपोभूरैर्दत्तस्यवेदति । वसुस्पार्हंतदामरं ॥ ४२ ॥ ४१ ॥

यस्य । ते । विश्वमानुपः । भूरैः । दत्तस्य ।

वेदति । वसु । स्पार्हम् । तत् । आ । भर ॥ ४२ ॥ ४१ ॥

हे इन्द्र ते त्वया विभक्तिव्यत्ययः दत्तस्य दत्तं भूरैर्बहु यस्य यद्धनं कर्मणिपठौ वि-
श्वमानुपः सर्वोमनुष्योवेदति जानाति तत्स्पार्हं स्पृहणीयं वस्वाभर ॥ ४२ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये एकोनपञ्चाशोवर्गः ॥ ४९ ॥

वेदार्थस्यमकारो न तमोहार्द्धनियारयन् । पुमर्थाश्चतुरोदेयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवेदिकमार्गमवर्तकश्रीवीरब्रह्मपालसाम्राज्यधुरंधरेण सा-
यणाचार्येण विरचिते माघवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये षष्ठाष्टके तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःश्वसितंवेदायोवेदेभ्योखिलजंगव । निर्मेतेतमहंवेदेविद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥ १ ॥

पठेत्तृतीयमध्यायं च्याख्यायश्रीमतीसुतः । श्रीसायणार्यःसंगृह्य चतुर्थव्याकरोत्यथ ॥२॥

तत्रत्वावतइतित्रयस्त्रिंशदृचं चतुर्थंसूक्तम् अश्वपुत्रस्य वशाख्यत्पार्ष्णिप्रागवत्समपरिभाषया आ-
 ध्याश्वतस्रोगायत्र्यः तत्राद्या पादनिचृदत्रयःसप्तकाःपादनिचृदइत्युक्तलक्षणोपेतत्वात् । दधानोगोम-
 दश्ववदित्येषा पञ्चमीककुप् अष्टकद्वादशाष्टकैःपादैरुपेतत्वात् मध्यमश्चेत्ककुविति हि तल्लक्षणं ।
 तमिन्द्रमितियष्टी गायत्री । तस्मिन्निहिसन्तीतिसप्तमी बृहती यस्तेमदइत्यष्टम्यनुष्टुप् योदुष्टरइतिन-
 वमी सतोबृहती अयुजौजागतौसतोबृहतीतिसुक्तम् गव्योपुणइतिदशमी गायत्री नहितेशूरेत्ये-
 कादशी बृहती यक्कुम्भइतिद्वादशी विपरीतासतोबृहती प्रथमतृतीययोरष्टाक्षरवती द्वितीयचतु-
 र्थंयोद्वादशाक्षराच्च युजौचेद्विपरीतेत्युक्तत्वात् । सनोवाजेष्वितित्रयोदशी चतुर्विंशत्यक्षराद्विपदा ।
 अभिवोवीरमितिचतुर्दशी पिपीलिकमध्या बृहती त्रयोदशिनोर्मध्येष्टकः पिपीलिकमध्येत्युक्तत्वात् ।
 ददीरेक्णइतिपञ्चदशी ककुम्भंकुशिरा त्रैष्टुभजागतचतुष्काः ककुम्भंकुशिरेत्युक्तत्वात् । विश्वे-
 पामिगिषोडशीविराट् महःसुवइति सप्तदशी जगती येपातयन्तइत्यष्टादशी उपरिष्ठाद्बृहती चतु-
 र्थंपादस्यद्वादशाक्षरत्वात् प्रभङ्गमित्येकोनविंशी बृहती सनितःसुसनितरितिर्विंशी विषमपदाबृह-
 ती नवकाष्टचेकादश्यष्टिनोविषमपदेत्युक्तत्वात् आसएतु पष्टिसहस्रेत्येकविंशीद्वाविंशयौ पंकी
 दशश्यावाइति त्रयोविंशीगायत्री दानासइतिचतुर्विंशीपंक्तिः पञ्चविंशीसप्तविंशयौबृहत्यौ
 पष्टिंशष्टाविंशयौसतोबृहत्यौ । एकोनत्रिंशोगायत्री गावोनयूथमितिर्विंशी विंशत्यक्षरा द्विपदा
 विराट् एकात्रिंशुष्णिक् द्वात्रिंशीपंक्तिः त्रयस्त्रिंशीगायत्री । आसएत्वित्यादिभिश्चतसृभिः
 कनीतपुत्रस्य पृथुश्रवसोदानंस्तूयते अतस्तद्देवताकाः । आनोवायवित्यादीनां चतसृणां
 द्वात्रिंश्याश्च वायुर्देवता । शिष्टाअनादेशपरिभाषयेन्द्रदेवताकाः । एतत्सर्वमनुक्रमण्यामुक्तम्-
 त्वावतस्रयस्त्रिंशद्विशोश्च आसआदि कानीतस्य पृथुश्रवसोदानस्तुविराद्यापादनिचृत् पञ्चम्यादि
 ककुप् गायत्री बृहत्यनुष्टुप् सतोबृहती गायत्री विपरीतोत्तरः प्रगाथो द्विपदाचतुर्विंशिका
 बृहती पिपीलिकमध्या ककुम्भंकुशिरा विराट् जगत्पुपरिष्ठाद्बृहतीबृहत्यौ विषमपदोत्तरे
 पङ्कीगायत्रीपङ्क्तिप्रगाथौ च वायव्यौ गायत्रीद्विपदोष्णिक्पंक्तिर्वायव्यगायत्रीति । महावते

निष्केवल्ये सनितःसुसनितरित्यन्तमेवसूक्तं । तथाच पञ्चमारण्यकेशीनकेनसूत्रितम्—त्वावः
पुरुवसवितिवशः सनितःसुसनितरित्येतदन्तइति ।

तत्र प्रथमा—

ॐम् त्वावतःपुरुवसोव्यमिन्द्रप्रणेतः । स्मसिस्थान्तहरीणाम् ॥ १ ॥

त्वावतः । पुरुवसो इति पुरुवसो । व्यम् । इन्द्र ।

प्रनेतरिति प्रधनेतः । स्मसि । स्थान्तः । हरीणाम् ॥ १ ॥

हे पुरुवसो बहुधनेन्द्र प्रणेतः कर्मणांपारं प्रकर्षेण प्रापयितरिन्द्र त्वावतः त्वत्तदृशस्य
इन्द्रसमानस्यान्यस्याभावात्तवेत्यर्थः तव स्वभूतावयं स्मसि स्मः हे हरीणां एतत्संसकानामश्वा-
नां स्थावरधिष्ठातः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

त्वांसित्यमद्रिवोविद्मदानारमिपाम् । विद्मदानरर्यीणाम् ॥ २ ॥

त्वाम् । हि । सित्यम् । अद्रिवः । विद्म । दानारम् ।

इपाम् । विद्म । दानारम् । र्यीणाम् ॥ २ ॥

हे अद्रिवः अति शत्रुमित्यद्रिः वज्रः तद्वन्निन्द्र त्वांसित्यं निश्चयं इपामन्तानां दानारं
विद्म जानीयः । तथा र्यीणां धनानां दानारं विद्म ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आयस्यतेमहिमानंशतमूतेशतक्रतो । गीभिर्गृणन्तिकारवः ॥ ३ ॥

आ । यस्य । ते । महिमानम् । शतमूतेशते ।

शतक्रतो इति शतक्रतो । गीः इति । गृणन्ति । कारवः ॥ ३ ॥

हे शतमूते अपरिमितरक्षण हे शतक्रतो बहुकर्मयुकेन्द्र यस्य ते महिमानं माहात्म्यं वा-
रवः स्तोतारोगीभिः स्तुतिभिर्गृणन्ति स्तुवन्ति स्वाभीष्टाय । ३ ॥

अथ चतुर्थी—

सुनीयोद्यासमस्योपमरुतोयमयमा । मित्रःपात्यद्रुहः ॥ ४ ॥

सुदनीथः । घृ । सः । मर्त्यः । यम् । मरुतः । यम् ।
अर्यमा । मित्रः । पान्ति । अद्रुहः ॥ ४ ॥

समर्थोऽभनुष्यो यजमानः सुनीथः सुपन्नः सुनयनोवा भवति । घेति प्रसिद्धौ । सइत्युक्तं
कमित्याह यं यजमानं मरुतोदेवाः पान्ति रक्षन्ति । अद्रुहः अद्रोहकर्तारः तथा यमर्यमा पाति
यंचमित्रः पाति सएवं भवतीति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

दधानो गोमदश्ववत्सुवीर्यमादित्यजूतएधते । सदा रायापुरुस्पृहा ॥ ५ ॥ १ ॥

दधानः । गोऽमत् । अश्ववत् । सुदवीर्यम् । आदित्यजूतः ।
एधते । सदा । राया । पुरुस्पृहा ॥ ५ ॥ १ ॥

आदित्यजूतः आदित्यमेरितः आदित्यानुगृहीतो यजमानो गोमद्रोभिरुपेतं अश्ववदश्वै-
रुपेतं सुवीर्यं शोभनवीर्योपेतं पुत्रं दधानो धारयन्नेधते वर्धते सदा सर्वदा । किञ्च पुरुस्पृहा
बहुभिः स्पृहणीयेन राया धनेन सदैधते ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

अथ षष्ठी-

तमिन्द्रदानमीमहेशवसानमभीर्वम् । ईशानं रायईमहे ॥ ६ ॥

तम् । इन्द्रम् । दानम् । ईमहे । शवसानम् । अभीर्वम् ।
ईशानम् । रायः । ईमहे ॥ ६ ॥

तं प्रसिद्धमिन्द्रं दानं देयं रायोधनं ईमहे याचामहे । कीदृशमिन्द्रं शवसानं बलमाचरन्तं
अभीर्वं अभीरुं ईशानं सर्वस्य स्वामिनं ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

तस्मिन्हिसन्त्युतयो विश्वा अभीरवः सचा ।

तमावहन्तु सप्तयः पुरुवसुं मदायहरयः सुतम् ॥ ७ ॥

तस्मिन् । हि । सन्ति । ऊतयः । विश्वाः । अभीरवः । सचा ।
 तम् । आ । वहन्तु । सतयः । पुरुष्वसुम् । मदाय ।
 हरयः । सुतम् ॥ ७ ॥

तस्मिन्निन्द्रे ऊतयोगंभ्यो विश्वाः सर्वा अभीरवोकातराः सचा सहायभूता मरुद्रूपाः
 सेनाः सन्ति भवन्ति अथवा तस्मिन्सर्वारक्षणाः सह संभवन्ति तस्मिन्द्रं सतयः सर्पणशीला-
 हरयोश्वाः पुरुष्वसुं बहुधनं बहुधनप्रदमित्यर्थः तं मदाय सुतमभिपुत्रसोमं प्रत्यावहन्तु आग-
 मयन्तु ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

यस्तेमदोवरेण्योयइन्द्रवृत्रहन्तमः ।
 यआइदिःस्वः१नृभिः२यःपृतनासुदुस्तरः ॥ ८ ॥

यः । ते । मदः । वरेण्यः । यः । इन्द्र । वृत्रहन्तमः । यः ।
 आइदिः । स्वः । नृभिः । यः । पृतनासु । दुस्तरः ॥ ८ ॥

पूर्वमद्ये मदाय हरय इत्युक्तम्, समदः स्तूयते । हे इन्द्र ते तव योमदो वरेण्यो वरणीयः
 यश्च मदः संग्रामे वृत्रहन्तमः शत्रूणामविशयेन हन्ता यश्चाददिरादाता स्वः सु अरणं धनं नृ-
 भिर्नृभ्यः शत्रुभ्यः यश्च पृतनासु संग्रामेषु दुष्टरोनभिभाव्यस्तस्मै मदाय हरयो वहन्ति-
 ति ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

योदुष्टरोविश्ववाश्रवाप्योवाजेष्वस्तितरुता ।
 सनःशविष्टसवनावसोगहिगुमेमगोमतिव्रजे ॥ ९ ॥

यः । दुस्तरः । विश्ववार । श्रवाप्यः । वाजेषु । अस्ति ।
 तरुता । सः । नः । शविष्ट । सवना । आ । वसो इति ।
 गृहि । गुमेम । गोमति । व्रजे ॥ ९ ॥

हे विश्ववार विश्वैर्वरणीयेन्द्र वाजेषु युद्धेषु यस्तवदुष्टरो दुःखेनतरीतुंशक्यः तरुता श-
वूर्णा तारकोस्ति भवति । हे वसो वासक हे शविष्ठातिशयेनवज्रवज्जिन्द्र सत्त्वं नः अस्माकं स-
वना सवनानि आगहि आगच्छ । वयंच गोमति व्रजे गोमन्तं व्रजं गोमेम गच्छेम ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

गव्योपुणोयथापुराश्वयोतरंध्या ।
वरिवस्यमहामह ॥ १० ॥ २ ॥

गव्यो इति । सु । नः । यथा । पुरा । अश्वध्या । उत ।
स्थध्या । वरिवस्य । महामह ॥ १० ॥ २ ॥

हे महामह महाधनेन्द्र गव्या । गव्या उ इति निपाताऽनिपातद्वयसमुदायस्य आदि-
वज्रावेन निपातवज्रावात् प्रकृतिभावः । अस्माकं गवामिच्छया अस्माकं गादातुं यथा पुरा
पूर्वं यथास्माकं गवादिदानाय वरिवस्यसि तद्वदद्यापि सु सुष्टु वरिवस्य परिचर आगच्छेत्यर्थः ।
न केवलं गवेच्छया किंतु अश्वया अश्वप्रदानेच्छया उतापिच रथया रथेच्छयाच
वरिवस्येति ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

अथैकादशी-

नहितेशूरराधसोन्तंविन्दामिसत्रा ।

दशस्यानोमघवन्नूचिदद्रिवोधिषोवाजैभिराविथ ॥ ११ ॥

नहि । ते । शूर । राधंसः । अन्तम् । विन्दामि । सत्रा ।
दशस्थ । नः । मघवन् । नु । चित् । अद्रिवः ।
धियः । वाजैजिः । आविथ ॥ ११ ॥

हे शूर विक्रान्तेन्द्र ते तव राधसो धनस्यान्तं इयत्तां सत्रा सत्यं नहि विन्दामि न लभे । य-
स्मादेवं तस्मात् हे मघवन् धनवन् हे अद्रिवो वज्रवज्जिन्द्र नोस्माकं नूचिद क्षिप्रमेव दशस्य
देहि तद्धनं । किञ्च वाजेभिर्वाजैरनैर्धियोस्मदीयानि कर्माण्याविथ रक्ष ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

यऋष्वःश्रावयत्सखाविश्वेत्सवेदजनिमापुरुष्टुतः ।

तंविश्वेमानुपायुगेन्द्रंहवन्तेतविपंयतस्रुचः ॥ १२ ॥

यः । ऋष्वः । श्रावयत्सखा । विश्वा । इत् । सः । वेद । जनिम ।

पुरुष्टुतः । तम् । विश्वे । मानुपा । युगा । इन्द्रम् ।

हवन्ते । तविपम् । यतस्रुचः ॥ १२ ॥

यइन्द्रः ऋष्वोदर्शनीयः श्रावयत्सखा श्रावयन्तः सखायऋत्विजो यस्य सतादशः श्रावयत्सखा पुरुष्टुतो बहुभिर्यजमानैःस्तुतो यइन्द्रः सविश्वेत् सर्वाण्यपि जनिम जन्मानि प्राणिनां वेद जानाति तं तविपं बलवन्तमिन्द्रं विश्वे सर्वेपि अश्वध्वाद्यो यतस्रुचः स्वीकृतंहविष्काः सन्तो मानुपा मनुष्यसंबन्धिनो युगा युगानि कालान् सर्वेषुकालेषु हवन्ते आह्वयन्ति स्तुवन्ति ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

सनोवाजेष्ववितापुरुवसुःपुरःस्थातामघवावृत्रहाभुवत् ॥ १३ ॥

सः । नः । वाजेषु । अविता । पुरुवसुः । पुरःस्थाता ।

मघवा । वृत्रहा । भुवत् ॥ १३ ॥

एषा द्विपदा जगती । सपुरुवसुर्वहुधनो मघवा धनवान् वृत्रहा शत्रूणां हन्तेन्द्रो नोस्माकं वाजेषु सङ्ग्रामेषु अविता रक्षिता पुरःस्थाता तदर्थं पुरतोवर्तमानो भुवद्भवत् ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

अभिवोवीरमन्धसोमदेपुगायगिरामहाविचेतसम् ।

इन्द्रंनामश्रुत्यंशाकिनंवचोयथा ॥ १४ ॥

अभि । वः । वीरम् । अन्धसः । मदेपु । गाय । गिरा । महा ।

विश्चेतसम् । इन्द्रम् । नाम । श्रुत्यम् । शाकिनम् ।

वचः । यथा ॥ १४ ॥

हे उद्गात्रादयो वीयुयमित्यर्थः । अथवा हे यजमानाः वीयुष्माकं हिताय अन्धसः सोम-
स्य मदेषु उत्पाद्यमानेषु सत्सु वीरं शत्रूणामीरयितारं नाम शत्रूणां नामकं विचेतसं विशिष्ट-
प्रज्ञं श्रुत्यं सर्वत्रश्रोतव्यं शाकिनं शक्तं ईदृशमिन्द्रं महा महत्या गिरा स्तुत्या वचो वाग्‌युष्मदी-
या यथा येनप्रकारेण प्रवर्तते गायत्र्यात्रिष्टुभावा तथा अभिगाय गायत स्तुतिं कुरुत ॥१४॥

अथ पंचदशी-

द॒दिरे॒क्कण॑स्त॒न्वेद॑दि॒र्वसु॑द॒दिर्वा॑जे॒पुपुरु॑हूत॒वा॒जिन॑म् । नून॒मर्थ॑ ॥१५॥ ३॥

द॒दिः । रे॒क्कणः॑ । त॒न्वे । द॒दिः । वसु॑ । द॒दिः । वा॒जे॒पु । पुरु॑हूत॒ ।
वा॒जिन॑म् । नून॒म् । अर्थ॑ ॥ १५ ॥ ३ ॥

हे पुरुहूत बहुभिराहूतेन्द्र त्वं तन्वे मत्तं शरीराय रेक्कणोधनं ददिर्दाताभव । कदेत्युच्यते नूनं
क्षिप्रमथेदानीमेव एवं प्रतिवाक्यं योग्यम् । तथा वसु धनं पुत्रादिभ्यो ददिर्दाताभव तथा वाजे-
षु संग्रामेषु वाजिनमन्ववन्तं रयिं ददिर्दाताभवेति । अत्रसर्वेष्वपि वाक्येषु ददिरित्यस्य लिङ्भा-
वान्नलोकाव्ययेति पठ्यतिपेधः ॥ १५ ॥

॥ इति पष्ठस्य चतुर्थे तृतीयोवर्गः ॥३॥

अथ षोडशी-

विश्वे॑पा॒मिर॒ज्यन्त॑वसू॒नांसा॒स्रहा॑सं॒चिद॒स्पव॑र्षसः ।
रूप॒य॒तो॒नून॑मत्यर्थ ॥ १६ ॥

विश्वे॑पा॒म् । दुर॒ज्यन्त॑म् । वसू॒नाम् । सा॒स्रहा॑सं॒म् । चि॒त् ।
अ॒स्य । व॒र्षसः॑ । रू॒प॒य॒तः । नून॑म् । अ॒र्ति । अर्थ॑ ॥ १६ ॥

हे इन्द्र त्वां विश्वेषां सर्वेषां वसूनां धनानामिरज्यन्तं ईशानं अस्य वर्षसः वारकस्य
रूपयतो युद्धं कल्पयतः शत्रोः सास्रहांसं अभिप्रवितारं स्तुवन्तइतिशेषः । सत्त्वं नूनं क्षिप्रं
अधातिचित्र इदानीमपि धनं प्रपच्छेत्यर्थः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

महःसुवोअरमिपेस्तवामहेमीह्रुपेअरङ्गमायजग्मये ।
यज्ञेभिर्गीर्भिर्विश्वमनुपांमरुतामियक्षसिगायेत्वानमसागिरा ॥ १७ ॥

महः । सु । वः । अरम् । इपे । स्तवामहे । मीह्रुपे ।
अरम्ङ्गमाय । जग्मये । यज्ञेभिः । गीःक्षिः । विश्वमनुपाम् ।
मरुताम् । इयक्षसि । गाये । त्वा । नमसा । गिरा ॥ १७ ॥

हे इन्द्र महो महतो वः तवेत्यर्थः व्यत्ययेन बहुवचनं अरंगमनमस्मद्विपयं इपे इच्छामि
अर्तेरमितिरूपम् । तदर्थं मीह्रुपे सेक्रे अरंगमाय अरंगमनाय संपूर्णगमनाय जग्मये गमन-
शीलाय यज्ञं प्रति एवंभूताय देवाय सुष्टु स्तवामहे त्वां स्तुमइत्यर्थः । केन साधनेनेति तदुच्यते-
यज्ञेभिर्यजमानसाधनेर्हविर्भिर्यज्ञैरेववा गीर्भिः स्तुतिभिः हे देव विश्वमनुपां विश्वेषां मनुष्याणां
यद्गणां इयक्षसि एतैरिज्यसे मरुतां संबन्धी त्वं । किञ्च त्वा त्वां नमसा नमस्कारेण गिरा
स्तुत्याच गाये स्तुवे ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

मेपातयन्तेअज्मभिर्गिरीणांस्त्रुभिरेपाम् ।
यज्ञमहिष्वणीनांसुभ्रंतुविष्वणीनांप्राध्वरे ॥ १८ ॥

ये । पातयन्ते । अज्मक्षिः । गिरीणाम् । स्त्रुक्षिः । एपाम् ।
यज्ञम् । महिष्वनीनाम् । सुभ्रम् । तुविष्वनीनाम् । प्र । अध्वरे ॥ १८ ॥

ये मरुतो गिरीणां मेघानां स्त्रुभिः प्रलवद्भिः अज्मभिः बलैर्बलकरैरुदकैः सह पातयन्ते
पतन्ति गच्छन्ति । एषां मरुतां महिष्वणीनां प्रभूतध्वनीनां यज्ञं कुर्मइतिशेषः । कृत्वाच तुविष्वणी-
नां बहुध्वनीनां सुभ्रं सुखं तेःकृतं अध्वरे यज्ञे प्र प्राप्नुयाम । अथवा चतुर्थ्यर्थेपठौ प्रभूतस्वने
यः सुभ्रं उकटक्षणं हविः प्र प्राप्नुयामाध्वरे यज्ञे ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

प्रमङ्गदुर्मतीनामिन्द्रशविष्ठातर ।
रपिमस्मभ्यंपुज्यंचोदयन्मतेज्येषुचोदयन्मते ॥ १९ ॥

प्र॒ष्टभ॒ङ्गम् । दुः॒ष्टम॒तीनाम् । इन्द्रं । श॒वि॒ष्ठ । आ । ऋ॒ । र॒यिम् ।

अ॒स्मभ्य॑म् । यु॒ज्य॑म् । चो॒द॒य॒त्स॒म॒ते । ज्येष्ठ॑म् । चो॒द॒य॒त्स॒म॒ते ॥ १९ ॥

दुर्मतीनां दुष्टमनस्कानां वृत्रादीनां प्रभङ्गं प्रकर्षेण भञ्जकं त्वां याचामहइतिशेषः । हे इन्द्र शविष्ठातिशयेनबलवन् स्तुतस्त्वमस्मभ्यं रथिं धनं युज्यं योग्यमस्माकमुचितं धनमाभराहर । हे चोदयन्मते चोदयन्ती धनं प्रेरयन्तीमतिर्यस्य सतथोकः हे तादृशदेव किञ्च हे चोदयन्मते उक्तार्थं ज्येष्ठं धनमाभर ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

स॒नि॒तः॒सु॒स॒नि॒त॒रु॒प्र॒चि॒त्र॒चे॒ति॒ष्ठ॒सू॒नृ॒त ।

प्रा॒स॒हा॑स॒म्रा॒ट्स॒हृ॑रि॒स॒ह॑न्तंभु॒ज्यु॑वा॒जेपू॒र्व्य॑म् ॥ २० ॥ ४ ॥

स॒नि॒त॒रि॒ति । सु॒स॒नि॒तः । उ॒यं । चि॒त्रं । चे॒ति॒ष्ठ । सू॒नृ॒त । प्र॒ष्टस॒हा ।

स॒म॒ह्रा॒ट् । स॒हृ॑रि॒म् । स॒ह॑न्तम् । भु॒ज्यु॑म् ।

वा॒जेपु॑ । पू॒र्व्य॑म् ॥ २० ॥ ४ ॥

हे सनितः संभक्तः सुसनितः दातृर्वा उग्र उदूर्णबल चित्र चायनीय चेतिष्ठात्यन्तं चेतयितः सूनृत सुसत्य प्रासहा प्रसह्य हे सम्राट् सर्वस्य स्वामिन् सम्यग्राजमान वा त्वं सहृरिं सहनशीलं सहन्तं भुज्युं भोजयितारं पूर्वं प्रवृद्धं मुख्यमित्यर्थः । ईदृशं धनं वाजेपु संग्रामेषु आभरेतिशेषः ॥ २० ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे चतुर्थोवर्गः ॥ ४ ॥

अथैकविंशी-

आस॑रु॒तुष॑र्द॒वो॒अ॒दे॒वःपू॒र्त॒मा॒द्दे॑ ।

यथा॑चि॒दृशो॑अ॒श्व्यःपृ॒थु॑श्र॒व॒सि॒कानी॒ते॒स्या॒व्यु॒ष्या॒द्दे॑ ॥ २१ ॥

आ । सः । ए॒तु । यः । ई॒वंत् । आ । अ॒दे॒वः । पू॒र्त॒म् ।

आ॒श्व॒दे॒ । यथा॑ । चि॒त् । व॒शः । अ॒श्व्यः । पृ॒थु॒श्र॒व॒सि॒ ।

का॒नी॒ते॒ । अ॒स्याः । वि॒दृ॒षि॒ । आ॒श्व॒दे॒ ॥ २१ ॥

अत्रशौनकः—वशायाख्यायत्मादात्कानीतस्तुपृथुश्रवाः । तदत्रस्तूपतेदानमासएत्वेवमा-
दिभिः ॥ १ ॥ ऐतु आगच्छतु सः यः अदेवः देवादभ्यो मनुष्यो वशाईवव गमनवव गवादि-
क्षणं पूर्वं पूर्णं आददे आदत्ते स्वीकृतवानित्यर्थः । देवश्चेन्माययाप्यागन्तुमर्हति अतः प्रकाशे-
नैवागच्छत्वित्यर्थः । कथमस्याधनावाप्तिप्रसङ्ग आगमनप्रसङ्गश्चेति । तदुच्यते—यथाचिद्वि चि-
दितिपूरणः येन कारणेन यस्माद्वा वश एतत्संज्ञकः अश्व्यः अश्वपुत्रः पृथुश्रदसि एतन्नामकेरा-
ज्ञि कानीति कानीतपुत्रे कन्यायाः पुत्रे अस्या उपसो व्युषि व्युष्टौ आददे आदत्ते तेन प्रकारेण-
न तस्माद्वा कारणादायात्विति एवमश्वो बन्धुवर्गोवावृते ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी—

पष्टिसहस्राश्व्यस्यायुतासनमुष्ट्रानांविंशतिशता ।

दशश्यावीनांशतादशत्र्यरूपीणां दशगवांसहस्रा ॥ २२ ॥

पष्टिम् । सहस्रा । अश्व्यस्य । अयुता । असनम् ।

उष्ट्रानाम् । विंशतिम् । शता । दश । श्यावीनाम् । शता । दश ।

त्रिंशतरूपीणाम् । दश । गवाम् । सहस्रा ॥ २२ ॥

सवश आगत्यवृते अश्व्यस्याश्वसम्बन्धिनः षष्टिं सहस्रा सहस्राणि अयुता अयुतानि
वासनमभजं उष्ट्राणां विंशतिं शवा शतानि चासनं श्यावीनां श्याववर्णानां बडवानां दशशवा
शतानि चासनम् त्र्यरूपीणां त्रीण्यारोचमानानि शुभ्राणि ककुपृष्टपाश्वीदिस्थानानि यासां
सादृशीनां गवां दशसहस्रा दशसहस्राण्यभजम् ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी—

दशश्यावाऋधत्तृयोवीतवारासआशर्वः ।

मध्रानेमिनिवाद्यतुः ॥ २३ ॥

दश । श्यावाः । ऋधत्तृयः । वीतवारासः ।

आशर्वः । मध्राः । नेमिम् । नि । वाद्यतुः ॥ २३ ॥

दश दशसंख्याकाः श्यावाः श्याववर्णाः आशवेश्वाः नेमिं रथनेमिं निवावृतुः निवर्तय-
न्ति रथंवहन्तीत्यर्थः । कीदृशास्ते ऋधद्रयः प्रवृद्धवेगाः वीतवारासः क्रान्तबलाः प्राप्तबलावा आ-
शवः मघ्राः मथनशीलाः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

दानासःपृथुश्रवसःकानीतस्यसुरार्धसः ।

रथंहिरण्ययंददन्मंहिष्ठःसूरिर्भूद्वर्षिष्ठमरुतश्रवः ॥ २४ ॥

दानासः । पृथुश्रवसः । कानीतस्य । सुरार्धसः । रथम् ।

हिरण्ययम् । ददत् । मंहिष्ठः । सूरिः । अञ्जुत् । वर्षिष्ठम् ।

अरुत् । श्रवः । २४ ॥

पूर्वमन्त्रैः प्रतिपादितानि धनानि बंधूनां पितुर्वा पुरस्तान्निर्दिशन्नाशास्ते । पृथुश्रवसः कानीत-
स्य सुरार्धसः शोभनधनस्य यतस्तस्य धनं दानाय कल्पितं अतः ससुरार्धाः तस्य दानासोदानाः
दत्तानि धनानीमानि सच पृथुश्रवाः पूर्वमुक्तानि हिरण्ययं हिरण्ययं रथञ्च ददत् प्रयच्छन्
मंहिष्ठोतिशयेन दाता सूरिः सर्वस्य प्रेरकः प्राप्तोवा भूव भवति भवतु वा । वर्षिष्ठं अतिशयेन
प्रवृद्धां श्रवः कीर्तिमरुत करोति करोतु वा ॥ २४ ॥

आनोवायवित्येषा पञ्चमेहनि प्रउगशस्त्रे वायव्येत्तुचे तृतीया । आनोवायोमहेतनइत्येका
रथेनपृथुपाजसेतिहि स्रवितम् । तत्पाठस्तु-

अथ पञ्चविंशी-

आनोवायोमहेतनेयाहिमखायपार्जसे ।

व्यंहिनेचक्रुमाभूरिंदावनेंस्यश्चिन्महिटावने ॥ २५ ॥५॥

आ । नः । वायो इति । महे । तने । याहि । मखाय ।

पार्जसे । व्यम् । हि । ते । चक्रुम । भूरिं । दावनें ।

स्यः । चित् । महि । दावनें ॥ २५ ॥ ५ ॥

हे वायो त्वं नोस्मान्प्रत्यायाहागच्छ । किमर्थं महे महते तने धनाय मत्ताय महनीया-
य पाजसे बलाय च उभयं प्रदातुमित्यर्थः । किमत्रास्तीति चेदुच्यते वयं हि वयं त्वत्तु ते भूरि-
दावने प्रभूतधनदात्रे चरुम स्तुतिं हविर्वा सद्यश्चित्तदानीमेव तवागमनानन्तरमेव चरुम । महि-
महतो धनस्य दावने दात्रे ॥ २५ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे पञ्चमोवर्गः ॥ ५ ॥

अथ पङ्क्तिंशी-

योअश्वेभिर्वहतेवस्तेउस्त्रास्त्रिःसप्तसप्ततीनाम् ।

एभिःसोमेभिःसोमसुद्धिःसोमपादानार्यशुक्रपूतपाः ॥ २६ ॥

यः । अश्वेभिः । वहते । वस्ते । उस्त्राः । त्रिः । सप्त । सप्ततीनाम् ।

एभिः । सोमेभिः । सोमसुद्धिः । सोमपाः ।

दानार्य । शुक्रपूतपाः ॥ २६ ॥

यः पृथुश्रवा अश्वेभिरश्वैर्वहते गृहं वस्ते वसति चोलागाः ताभिश्च गच्छतीत्यर्थः । त्रिः
सप्तेति तासां गवां संख्योक्ताच । सा संख्या विशेष्यतेसप्ततीनां त्रिःसप्त उक्तसंख्याकाभिर्गोभि-
रश्वैश्च योगच्छति सपृथुश्रवाः एभिः सोमेभिः सोमैः सोमसुद्धिः सोममभिपुण्वद्धिश्च हेसोम-
पाः सोमस्यपातरिति वायोः संबोधनं हे शक्रपूतपाः दीमपूतस्यच सोमस्य पातर्वायो दानाय
तुभ्यं सोमं दातुं सोमैर्युक्तो भवतीतिशेषः ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

योमंद्मंदिदुत्मनामन्दच्चित्रंदावने ।

अरद्वेअक्षेनहुपेसुकृत्वानिसुकृत्तरायसुकृतुः ॥ २७ ॥

यः । मे । द्रुमम् । चित्रम् । हुं इति त्मना । अमन्दत् ।

चित्रम् । दावने । अरद्वे । अक्षे । नहुपे । सुकृत्वानि ।

सुकृत्तराय । सुकृतुः ॥ २७ ॥

यः पृथुश्रवाः मे महं इमं पुरतोवर्तमानं चित्रं चायनीयं गवाश्वदिकं दावने दानाय त्म-
ना आत्मना स्वबुधैव अमदत् अमंदत् अमाद्यत् । सच सुक्रतुः शोभनकर्मा राजा सुक्रतरा-
य सुक्रतकर्तृत्वाय अरद्वे अक्षे नहुपे सुक्रत्वनिच एते तस्य रात्रोध्याक्षाः तेष्वन्वशात् अस्मै
गवादिकान्संयोजयतेति । यद्वा अरद्वेदपोन्धेराजानः तेषु मध्ये सुक्रतरायामन्ददिति ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

उच॒ध्ये॒इ॒वपुं॒पि॒यः॒स्व॒रा॒कृ॒त॒वा॒यो॒घृ॒त॒स्त्राः ।

अ॒श्वे॒पि॒तं॒र॒जे॒पि॒तं॒शु॒ने॒पि॒तं॒प्रा॒ज्म॒त॒दि॒दं॒नु॒तत् ॥ २८ ॥

उच॒थ्ये॑ । वपुं॒पि । यः । स्व॒रा॒ट् । उ॒त् । वा॒यो इति॑ । घृ॒त॒स्त्राः ।

अ॒श्वे॒इ॒पि॒तम् । र॒जः॒इ॒पि॒तम् । शु॒ना॒इ॒पि॒तम् । प्र ।

अ॒ज्म॑ । तत् । इ॒दम् । नु । तत् ॥ २८ ॥

उचध्ये वक्तव्ये स्तुत्ये वपुषि शरीरे यः स्वराट् स्वयं राजते यद्वा उचध्यो वपुश्चोभौ-
राजानौ तयोरपि यः स्वराट् स्वाराज्यं करोति अतिशयेन वर्तते । उतापिच हे वायो यश्च
घृतस्त्राः घृतवच्छुद्धः साराजा अश्वेपितं अश्वैःप्रापितं । रजेपितं रजःशब्देनोद्गो गर्दभोवोच्यते ।
तेनाप्यानीतं शुनेपितं चाज्मानं प्रादात् तदन्नमश्वायानीतं इदं पुरतो दृश्यते तत् तवैवानु-
ग्रहादित्यर्थः । अथैकस्तच्छब्दः पूरणः अश्वायानीतं यदस्ति तदिदं खल्विति ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

अध॒प्रि॒यमि॒पि॒राय॑प॒ष्टि॒स॒हस्रा॑सनम् । अ॒श्वाना॒मि॒त्र॒वृ॒ष्णा॑म् ॥ २९ ॥

अध॑ । प्रि॒यम् । इ॒पि॒राय॑ । प॒ष्टिम् । स॒हस्रा॑ । अ॒स॒नम् ।

अ॒श्वाना॑म् । इत् । न । वृ॒ष्णा॑म् ॥ २९ ॥

अथाधुना इपिराय धनादिप्रेरपित्रे रात्रे मियं श्रद्धेयं अश्वानामित्र अश्वानामिव वृष्णां
सेकृणां गवां सहस्रा सहस्राणां पष्टिं पष्टिसहस्रसंख्याकं मियभूतं असनं अभजम् ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशी-

गा॒यो॒न॒यू॒थ॒मु॒प॒पं॒ति॒व॒ध्रं॒प॒उ॒प॒मा॒य॒न्ति॒व॒ध्रं॒यः ॥ ३० ॥

गावः । न । यूथम् । उप । युन्ति । वध्रयः । उप ।

मा । आ । युन्ति । वध्रयः ॥ ३० ॥

गावोन गावइव ता यथा संगवेयूथमुपयन्ति उपगच्छन्तितद्वध्रयः छिन्नमुष्काः वृष-
भाः पृथुश्रवसा दत्ताः मा मामुपयन्ति समीपं प्रामुवन्ति । मा मां वधय उपायन्तीति पुनरु-
किरादरार्था ॥ ३० ॥

अथैकविंशी-

अधयच्चारथेगणेशतमुष्ट्राँअचिक्रदत् ।

अधश्चिन्नेपुर्विंशतिंशता ॥ ३१ ॥

अध । यत् । चारथे । गणे । शतम् । उष्ट्रां । अचिक्रदत् ।

अध । शिन्नेपु । विंशतिम् । शता ॥ ३१ ॥

अघाथ यद्यदा चारथे चरथं चरणं गमनं तत्तन्बन्धिनि चार्यमाणे वनाय चार्यमाणइत्यर्थः
तादृशे गणे उष्ट्रसंघे उष्ट्रान् शतं उष्ट्राणां शतं अचिक्रदत् अस्मभ्यं प्रदानाय जुहाव । अघापि-
चास्मदर्थमेव शिन्नेपु श्वेतवर्णेषु गीयूथेषु विंशतिं शता च शतानि च अथवा शतानां विंशतिं
अचिक्रदत् ॥ ३१ ॥

अथ द्वाविंशी-

शतंदासेवल्बूथेविप्रस्तरुक्षेआददे ।

तेनेवायविमेजनामदन्तीन्द्रगोपामदन्तिदेवगोपाः ॥ ३२ ॥

शतम् । दासे । वल्बूथे । विप्रः । तरुक्षे । आ । ददे ।

ते । ते । वायो इति । इमे । जनाः । मदन्ति ।

इन्द्रगोपाः । मदन्ति । देवगोपाः ॥ ३२ ॥

अयं विमेमेधावी वशो जनोहं वल्बूथे एतन्नामके दासे तरुक्षे गवाश्वादीनां तारके
गवाद्यधिष्ठिते रात्रास्मारकं प्रदिष्टधनदातरि आददे । किं दानं गवाश्वादीनां शतं शतशब्दोप-
रिमितवचनः हे वापो ते तव स्वभूताः ते स्तोतारः इमे जनावयमित्यर्थः आत्मनएव परोक्षत्वेन
यादः स्वयानुग्रहीतत्वादिन्द्रगोपा इन्द्रो गोपापिता येषां ते तथोक्ताः इन्द्रेण रक्षिता मदन्ति
तथा देवगोपा मदन्ति इन्द्रं देवांश्च रात्रोत्स्येन धनेन यजन्तो मदन्तीत्यर्थः ॥ ३२ ॥

अथ त्रयस्त्रिंशी-

अधस्याधोपणामहीप्रतीचीवशमश्व्यम् ।

अधिरुक्माविनीयते ॥ ३३ ॥ ६ ॥

अध । स्या । धोपणा । मही । प्रतीची । वशम् । अश्व्यम् ।

अधिरुक्मा । वि । नीयते ॥ ३३ ॥ ६ ॥

अधाधुना स्या सा धोपणा धोपा राज्ञा प्रदत्ता मही महती पूज्या प्रतीची अस्मदभि-
मुखी अश्व्यमश्वपुत्रं वशं मां प्रति सा अधिरुक्माभरणा सती विनीयते तां कन्यां मां प्रत्या-
नयन्तीत्यर्थः । अत्र वायव्यास्त्वक्षु यत्र वायुर्नस्तूयते परं दानप्रशंसैव तासु सर्वासु हे वायो-
त्वदनुग्रहादेवमितियोज्य वायुपरत्वमवगन्तव्यम् ॥ ३३ ॥

॥ इति पष्ठस्य चतुर्थे पष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

महिवइत्यष्टादशर्चं पञ्चमं सूक्तं आप्त्यस्य त्रितस्यार्थं षडष्टकामहापङ्क्तिश्छन्दः आधा-
स्तयोदशर्चः आदित्यदेवताकाः यच्चगोधित्याद्याः पञ्चर्चं उपोदेवताकाः आदित्यदेवताकाश्च ।
तथाचानुक्रमणिका—महिवोद्भूना त्रितआप्त्यआदित्येभ्योन्त्याः पञ्चोपसेपि महापाङ्कमिति ।
सूक्तविनियोगोलङ्घिकः ।

तत्र प्रथमा-

महिवोमहतामवोवरुणमित्रंदाशुपे ।

यमादित्याअग्निद्रुहोरक्षथानेमघनंशदनेहसो

वऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ १ ॥

महि । वः । महताम् । अवः । वरुण । मित्रं । दाशुपे । यम् ।

आदित्याः । अग्नि । द्रुहः । रक्षंथ । न । ईम् । अघम् । नशत् ।

अनेहसः । वः । ऊतयः । सुऊतयः । वः । ऊतयः ॥ १ ॥

हे वरुण हे मित्र एतद्वयमयम्पोष्युपलक्षणं हे वरुणादयो महतां वो युष्माकं अवः र-
क्षणं महि महत् कस्मै दाशुषे हविर्दात्रे यजमानाय क्रियमाणं । किञ्च हे आदित्याः यं यज-
मानं द्रुहो द्रोग्धुः सकाशाद्भिररक्षथ ईमेनं यजमानं अघं पापं ननशत् नप्राप्नोति । कुतएवमिति
तत्रोच्यते—वो युष्माकमूतयो रक्षणानि अनेहसः अपापानि अनुपद्रवाणिच ऊतयो वो युष्मा-
कं रक्षणानि सऊतयः शोभनलक्षणानि । पुनरुक्तिरादरार्था ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

विदादेवाअघानामादित्यासोअपाकृतिम् ।
पक्षावधोयथोपरिव्य१स्मेशर्मयच्छतानेहसोवऊतयः
सुऊतयोवऊतयः ॥ २ ॥

विद् । देवाः । अघानाम् । आदित्यासः । अप॒ऽआकृतिम् । पक्षा ।
वयः । यथा । उपरि । वि । अस्मे इति । शर्म । यच्छत् ।
अनेहसः । वः । ऊतयः । सु॒ऽऊतयः । वः । ऊतयः ॥ २ ॥

हे देवा आदित्यास आदित्याः यूयं अघानां दुःखानामपाकृतिमपाकरणं परिहारप्रकारं
विद् जानीथ । यस्मादेवं तस्माद्वयः पक्षिणः यथा पक्षा स्वपक्षौ उपरि स्वशिशुकानामुपरि
कुर्वन्ति सुराया तद्वदस्मे अधि अस्मासु शर्म सुखं यच्छत कुरुत । अधीति सप्तम्यर्थानुवादी ।
अस्मे अस्माकमुपरीतिव्या ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

व्य१स्मेअधिशर्मतत्पक्षावधोनयन्तन ।
विश्वानिविश्ववेदसोवरूथ्यामनामहेनेहसोवऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ ३ ॥

वि । अस्मे इति । अधि । शर्म । तत् । पक्षा । वयः । न । यन्तन ।
विश्वानि । विश्व॒ऽवेदसः । वरू॒थ्या । मना॒महे । अनेहसः । वः ।
ऊतयः । सु॒ऽऊतयः । वः । ऊतयः ॥ ३ ॥

हे आदित्या यूयं अस्मे अधि अस्मासु तव युष्मास्वेवासाधारणं यच्छर्मास्ति तदित्यर्थः । तव वयोन पक्षा पक्षिणः शिशुकानां पक्षोपरि यथा तथा वियन्तन विशेषेण प्रापयत हे विश्ववेदसः सर्वधना युष्मान्विश्वानि सर्वाणि वरूढया वरूढं गृहं तदुचितानि धनानि मनामहे याचामहे ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

यस्मा॒अरा॑सत॒क्षयं॑ जी॒वातुं॑ च॒प्रचे॑तसः ।
मनो॑वि॒श्वस्य॑ घेदि॒मआ॑दित्या॒राय॑ ई॒शते॑ने॒हसो॑व॒ऊतयः॑
सु॒ऊतयो॑व॒ऊतयः॑ ॥ ४ ॥

यस्मै । अरासत । क्षयम् । जीवातुम् । च । प्रचेतसः । मनोः ।
विश्वस्य । घ । इत् । इमे । आदित्याः । रायः । ईशते ।
अनेहसः । वः । ऊतयः । सुःऊतयः । वः । ऊतयः ॥ ४ ॥

यस्मै मनुष्याय क्षयं निवासं जीवातुं जीवनसाधनमन्नञ्च प्रचेतसः प्रकृष्टमतयः अरासत प्रयच्छन्ति तस्मै यजमानाय तदर्थं इमे आदित्याः विश्वस्य घेव सर्वस्याप्ययष्टुर्मनोर्मनुष्यस्य धनिकस्य रायो धनस्य ईशते स्वामिनो भवन्यपहत्य यजमानाय प्रदातुम् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

परि॑णो॒वृण॑जन्नु॒घादु॑र्गाणि॒रथ्यो॑यथा ।
स्यामे॑दि॒न्द्रस्य॑ शर्म॒ण्यादि॑त्यानां॒मुताव॑
स्यने॒हसो॑व॒ऊतयः॑ सु॒ऊतयो॑व॒ऊतयः॑ ॥ ५ ॥ ७ ॥

परि । नः । वृणजन् । अघा । दुःऽर्गानि । रथ्यः । यथा । स्याम ।
इत् । इन्द्रस्य । शर्मणि । आदित्यानाम् । उत । अवसि ।
अनेहसः । वः । ऊतयः । सुःऊतयः । वः । ऊतयः ॥ ५ ॥ ७ ॥

परिवृणजन् परिवर्जयन्तु नोस्माकं अघा अघानि पापानि । तव दृष्टान्तः—दुर्गाणि दुर्ग-
मनान् प्रदेशान् अवटविष्यादिकान् यथा रथ्यः रथस्य घोढारोशवाः परिवर्जयन्ति तद्वत् इन्द्र-
स्य शर्मणि स्याम भवेम वयं उतापिच आदित्यानामवसि रक्षणेच स्याम ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थं सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

अथ षष्ठी—

परिहृतेदनाजनोयुष्मादत्तस्यवायति ।
 देवाअदभ्रमाशवोयमादित्याअहेतना
 नेहसोवऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ ६ ॥

परिहृता । इत् । अना । जनः । युष्मादत्तस्य । वायति । देवाः ।
 अदभ्रम् । आशवः । यम् । आदित्याः । अहेतन । अनेहसः ।
 वः । ऊतयः । सुऊतयः । वः । ऊतयः ॥ ६ ॥

परिहृतेव परिपीडितेनैव तपोनियमादिना अना शकटेनयुक्तो जनो युष्मादत्तस्य यु-
 ष्माभिर्दत्तधनं कर्मणिषष्ठी वायति गच्छति । हे देवाः हे आदित्याः हे आशवः शीघ्रगमना-
 यूर्यं यं यजमानं अहेतन प्रामुथः सजनो दभ्रमनल्पं धनं वायति प्रामोतीति संबन्धः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

नतंतिग्मंचनत्यजोनद्रासदभितंगुरु ।
 यस्माउशर्मसप्रथआदित्यासोअराध्व
 मनेहसोवऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ ७ ॥

न । तम् । तिग्मम् । चन । त्यजः । न । द्रासत् । अभि । तम् । गुरु ।
 यस्मै । ऊँ इति । शर्म । सुप्रथः । आदित्यासः । अराध्वम् ।
 अनेहसः । वः । ऊतयः । सुऊतयः । वः । ऊतयः ॥ ७ ॥

तं मनुष्यं तिग्मं चन तीक्ष्णमेव सन्तं त्यजः क्रोधनामितव अत्र क्रोधात्प्रयुज्यमानमा-
 युधमुच्यते न द्रासव द्रा कुत्सायां गतो कुत्सितं नागच्छति नहिनस्तीत्यर्थः । तथा तं जनं गुरु
 प्रवृद्धं अपरिहारार्हं दुःखं न द्रासव न गच्छति । हे आदित्यासः आदित्याः सप्रथः समानप्रथ-
 नाः सर्वतः पृथुभूतावा यूर्यं यस्माउ यस्मै यजमानाय उशब्दः पूरणः शर्म सुखं अराध्वं अदत्त
 तं न द्रासदिति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

युष्मेदेवाअपिष्मसियुर्ध्यन्तइववर्मसु ।
यूयंमहोनएनसोयूयमर्भादुरुप्यतानेह
सोवऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ ८ ॥

युष्मे इति । देवाः । अपि । स्मसि । युर्ध्यन्तःइव । वर्मसु ।
यूयम् । महः । नः । एनसः । यूयम् । अर्भात् । उरुप्यत ।
अनेहसः । वः । ऊतयः । सुऊतयः । वः । ऊतयः ॥ ८ ॥

हे देवाः आदित्या युष्मे युष्मासु वयं अपिष्मसि अपि भवेम युष्माभिरपिहिताःस्मेत्य-
र्थः । तत्र दृष्टान्तः-युध्यन्तः इव शूरा वर्मसु कवचेषु यथा भवन्ति तद्वत् यूयं नोस्मान्महोमह-
तः एनसः पापात् उरुप्यत रक्षत । तथा यूयं अस्मानर्भादल्पादप्येनस उरुप्यत ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

अदितिर्नउरुप्यत्वादितिःशर्मयच्छतु ।
मातामित्रस्यरेवतोर्यम्णोवरुणस्यचाने
हसोवऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ ९ ॥

अदितिः । नः । उरुप्यतु । अदितिः । शर्म । यच्छतु ।
माता । मित्रस्य । रेवतः । अर्यम्णः । वरुणस्य ।
च । अनेहसः । वः । ऊतयः । सुऊतयः । वः । ऊतयः ॥ ९ ॥

नोस्मानदितिरखण्डनीया देवमाता उरुप्यतु रक्षतु तथा अदितिः शर्म सुखं यच्छतु । अ-
दितिर्विशेष्यते या माता निर्मात्री कस्य मित्रस्य रेवतो धनवतोर्यम्णो वरुणस्यच । ता न उरु-
प्यत्विति ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

यदेवाःशर्मशरणंघञ्जंयदनातुस्म ।
त्रिधातुयद्देरुर्ध्यंभूतदस्मासुवियन्तनानेहसो
वऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ १० ॥ ८ ॥

यत् । देवाः । शर्म । शरणम् । यत् । ऋद्रम् । यत् । अनातुरम् ।
 त्रिधार्तुं । यत् । वरुथ्यम् । तत् । अस्मासु । वि । युन्त न ।
 अनेहर्सः । वः । ऊतयः । सुऽऊतयः । वः । ऊतयः ॥ १० ॥ ८ ॥

हे देवा आदित्याः यच्छर्मं सुखं शरणं शरणीयं यद्भद्रं सर्वैर्भजनीयं यदनातुरं रोगरहितं यद्विधातु त्रिगुणं यद्वरुथ्यं वरुथं गृहं तदहं यदुक्तगुणकं शर्मास्मासु वियन्त वियच्छत ॥१०॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

अथैकादशी-

आदित्या अवहिरित्यताधिकूलादिवस्पशः ।
 सुतीर्थमर्वतोयथानुनेपथासुगमनेह
 सोवऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ ११ ॥

आदित्याः । अव । हि । रित्यत । अधि । कूलात्सुऽइव । स्पशः ।
 सुऽतीर्थम् । अर्वतः । यथा । अनु । नः । नेपथ्य । सुऽगम् ।
 अनेहर्सः । वः । ऊतयः । सुऽऊतयः । वः । ऊतयः ॥ ११ ॥

हे आदित्या मयं अवहिरित्यत अवहि पश्यवापस्तात्स्थितानस्मान् । तत्रदृष्टान्तः—कूलादि-
 वाधि कूले स्पशः स्पष्टाः स्थिताइत्यर्थः यथा कूलस्थः पुरुषोधोगतमुदकं जिज्ञासुः तत्रस्यं मनु-
 प्यं वा विलोकयितुमवाकपश्यति तद्वत् । तथा कृत्वा सुतीर्थं शोभनावतरमदेशं अर्वतोऽवान्मथा
 मापयन्त्यश्वरक्षकास्तद्वनोस्मान् सुगं सुपन्थानमनुनेपथानुनयथ ॥११॥

अथ द्वादशी-

नेहमद्रंरक्षस्विनेनावधेनोपयावृत ।
 गर्वेचमद्रंधेनवधिरार्यचश्रवस्यतेनेहसो
 वऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ १२ ॥

न । इह । भद्रम् । रक्षस्विने । न । अवश्यै । न । उपश्यै । उत ।
 गवे । च । भद्रम् । धेनवे । वीराय । च । श्रवस्यते ।
 अनेहसः । वः । ऊतयः । सुहऊतयः । वः । ऊतयः ॥ १२ ॥

हे आदित्याः इह भूमौ भद्रं कल्याणं सुखं रक्षस्विने रक्षोचलं मलवतेस्मद्वेद्रे नभस्त्वितिशेषः । अवयै अस्मान् हिंसितुमवगच्छते नभवतु भद्रं तथोपयै उपगच्छते नभवतु । तर्हि कस्य भवत्विति उच्यते गवेच भद्रं युष्मदीयं भवतु चशब्दो वक्ष्यमाणधेन्वाद्यपेक्षः । किञ्च धेनवेनवपसूतिकायै भद्रं भवतु । वीरायास्मत्पुत्रादिकाय भद्रं भवतु । कीदृशाय वीराय श्रवस्यतेचमिच्छते अथवा उत्तरार्धेपि नेत्यनुवर्तते अस्मद्विरोधिनो गवादिकाय भद्रं न भवत्विति तस्यार्थः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

यदाविर्यदपीच्यं देवासो अस्ति दुष्कृतम् ।
 त्रिते तद्विश्वमास्ये आरे अस्मदधातनाने
 हसो वऊतयः सुऊतयो वऊतयः ॥ १३ ॥

यत् । आविः । यत् । अपीच्यम् । देवासः । अस्ति । दुःऽकृतम् ।
 त्रिते । तत् । विश्वम् । आस्ये । आरे । अस्मत् ।
 दधातन । अनेहसः । वः । ऊतयः । सुहऊतयः । वः । ऊतयः ॥ १३ ॥

हे देवासो देवाः आदित्याः यदाविः यत्पामाविभूतमस्ति दुष्कृतं यच्चापीच्यं अन्तर्हितमस्ति अपीच्यमित्यन्तर्हितनाम तद विश्वं तदुभयं आस्ये त्रिते मयि माभूत् किंतु अस्मदारे द्वे दधातन स्थापयत ॥ १३ ॥

यच्चगोवित्यादि सूक्तशेषेण दुःस्वमं दृष्ट्वादित्यमुपतिष्ठेत् तथाच स्वममनोत्तं दृष्ट्वेत्युपक्रम्य यच्चगोपुद्गुध्वम्ममिति पञ्चभिरादित्यमुपतिष्ठेत् इति सूचितम् ।

तत्र प्रथमा सूक्ते चतुर्दशी-

यच्च गोपुं दुष्वभ्यं यच्चास्मे दुहितर्दिवः ।
त्रिताय तर्हि भावर्यास्याय परावहानेहसो
वऊतयः सुऊतयो वऊतयः ॥ १४ ॥

यत् । च । गोपुं । दुःऽस्वभ्यम् । यत् । च । अस्मे इति ।

दुहितः । दिवः । त्रिताय । तत् । विभावरि । आस्याय । परा ।

वह । अनेहसः । वः । ऊतयः । सुऽऊतयः । वः । ऊतयः ॥ १४ ॥

हे दिवो दुहितरूपः उपोदेवते यच्च गोपु अस्मदीयासु दुःष्वभ्यं अनर्थसूचकं दृष्टं स्वा-
र्थिकोयत् किञ्च यच्च दुःष्वभ्यं अस्मेस्मासु दृष्टं गोपीडानिमित्तकमस्माकं पीडानिमित्तकं च
यत् दुःष्वभ्यं पश्यामइत्यर्थः । तत्सर्वं हे विभावरि उपोनामैतद् हे व्युच्छन्नवति देवि आस्याय
त्रिताय परावह दूरे परिहर ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी-

निष्कंवांघा कृणवते स्रजं वा दुहितर्दिवः ।
त्रिते दुष्वभ्यं सर्वमास्ये परिदद्मस्यनेहसो
वऊतयः सुऊतयो वऊतयः ॥ १५ ॥ ९ ॥

निष्कम् । वा । घ । कृणवते । स्रजम् । वा । दुहितः । दिवः । त्रिते ।

दुःऽस्वभ्यम् । सर्वम् । आस्ये । परि । दद्मसि । अनेहसः ।

वः । ऊतयः । सुऽऊतयः । वः । ऊतयः ॥ १५ ॥ ९ ॥

हे दिवो दुहितरूपो निष्कंवा घ आभरणविशेषं वा कृणवते कुर्वते स्वर्णकाराय यत्
दुःष्वभ्यं दृष्टं स्वर्णकारेण निर्माणसमये दृष्टमित्यर्थः । वेति पूरणः वाशब्दश्चार्थं वा अथवा स्रजं
माल्यं कृणवते कुवांणे इत्यर्थः तस्मिन्नपि मालाकारे मालानिर्माणसमये यत् दुःष्वभ्यं दृष्टं त-
दुभयविषयं स्वर्णं आस्ये अपां पुत्रे त्रिते वर्तमानं परिदद्मसि परिदद्मोवयं त्रिताः परित्यजामे-
त्यर्थः । अथवा त्रिते मयि यद्दुःष्वभ्यं दृष्टं तत्स्वर्णकाराय मालाकाराय वा परिदद्मसि अस्मत्तो-
पि निष्कृष्य तयोरुपरि स्थापयामः ॥ १५ ॥

॥ इति पटस्य चतुर्थं नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

अथ षोडशी-

तदन्नायतदपसेतंभागमुपसेदुषे ।
त्रितायचद्वितायचोषोदुष्वभ्यंवहानेहसो
वऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ १६ ॥

तत्तद्विद्वन्नाय । तत्तद्विद्वदपसे । तम् । भागम् । उपसेदुषे । त्रिताय ।
च । द्विताय । च । उषः । दुःस्वभ्यम् । वह । अनेहसः ।
वः । ऊतयः । सुऊतयः । वः । ऊतयः ॥ १६ ॥

तदन्नाय यदेव जागरावस्थायां भोज्यत्वेन प्रसिद्धं मधुपायसादि स्वमेपि तदेवाचं य-
स्य सः तादृशाय प्रत्यक्षभोजनवत् स्वमेपि शोके इत्यर्थः । तथा तदपसे यदेवापः कर्मनिन्दितं
जाग्रदवस्थायां क्रियते तदेव कर्म स्वमे यस्य सतत्कर्मा तादृशाय देवाय तं भागं दुःस्वमर्त्या-
शमुपसेदुषे प्राप्नुवते त्रिताय द्वितायच हे उपोदेवि दुःष्वभ्यं अन्नकर्मविषयं वह अन्यत्र प्रापय
स्वमेदृष्टं मधुभोजनादिकं जाग्रदवस्थानुरूपवत्सुखकरं भवत्वित्यर्थः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

यथाकलांयथाशफयथंऋणंसंनयामसि ।
एवादुष्वभ्यंसर्वमास्येसंनयामस्यनेहसो
वऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ १७ ॥

यथा । कलाम् । यथा । शफम् । यथा । ऋणम् । समुदनयामसि ।
एव । दुःस्वभ्यम् । सर्वम् । आस्ये । सम् । नयामसि । अनेहसः ।
वः । ऊतयः । सुऊतयः । वः । ऊतयः ॥ १७ ॥

संतापितं पशुं दानार्थं संस्कुर्वन्नो यथा येनप्रकारेण कलां शफमिति सन्दायान्यत्र सन्न-
यन्ति अथापरो यथा शब्दःपूरणः अथवा यथा कलां हृदयाद्यवयवमवदानार्हं सन्नयन्ति य-
थाच शफं शफोपलक्षितमवदानार्हं शफास्थ्यादिकं सन्नयन्ति यथा वा ऋणं शनैः सन्नयन्ति
एव एवं दुःष्वभ्यं सर्वं आस्ये वर्तमानं सन्नयामसि सन्नयामः अपसारयामः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

अजैष्मद्यासनामचाभूमानांगसोवयम् ।
उपोयस्माद्दुःष्वभ्यादभैष्मापतदुच्छत्वनेहसो
वऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ १८ ॥ १० ॥

अजैष्म । अद्य । असनाम । च । अभूम । अनांगसः । वयम् । उपः ।
यस्मात् । दुःष्वभ्यात् । अभैष्म । अप । तत् । उच्छतु ।
अनेहसः । वः । ऊतयः । सुऊतयः । वः । ऊतयः ॥ १८ ॥ १० ॥

वयं व्रिताः अद्याजैष्म जयेम असनामच संभजेमच सुष्वप्यं सुखंवा अनांगसोपापा-
अभूम भवेम । हे उपः यस्माद्दुष्वभ्यादभैष्म भीताः स्म तत्पापं अपोच्छतु अपगच्छतु ॥१८॥

॥ इति पष्ठस्य चतुर्थे दशमोवर्गः ॥ १० ॥

स्वादोरभक्षीति पञ्चदशर्चं पष्ठसूक्तं काण्वस्य प्रगाथस्यार्थं सोमदेवताकं त्रैष्टुभं पञ्चमी-
जगती । तथाचानुक्रान्तम्-स्वादोःपञ्चोना प्रगाथः सौम्यं त्रैष्टुभं पञ्चमीजगतीति ।
सूक्तविनियोगोलैङ्गिकः ।

तत्र प्रथमा-

स्वादोरभक्षिवयसःसुमेधाःस्वाध्योवरिवोवित्तरस्य ।
विश्वेयं देवाउत्तमर्त्यासोमधुं ब्रुवन्तोअभिसंचरन्ति ॥ १ ॥

स्वादोः । अन्नक्षि । वयसः । सुमेधाः । सुह्रुआध्यः । वरिवोवित्तरस्य ।
विश्वे । यम् । देवाः । उत्त । मर्त्यासः । मधुं । ब्रुवन्तः ।
अभि । समुचरन्ति ॥ १ ॥

अहं प्रगाथः सुमेधाः शोभनपन्नः स्वाध्यः स्वाध्ययनः सुकर्मा वरिवोविनरस्य अवि-
श्वेयं पूजां लभमानस्य स्वादोः सुष्टु अदनीयस्य स्वाद्भूतस्य वयसोन्नस्य एताः कर्मणिपठयः
उक्तद्वारणं वयोन्नं सोमारम्यं आभक्षि भक्षयेय । यं यदन्नं विश्वेदेवाः सर्वेषीन्द्रादपः उवाचिव

मर्त्यांसोमर्त्या मनुष्या मधुव्रुवन्तः मनोहरमेतदिति शब्दायन्तोभिसञ्चरन्ति अभिसंगच्छन्ते प्रा-
मुवन्ति तदन्नमभक्षीति ॥ १ ॥

अग्नीषोमप्रणयनेन्तश्चेत्येषा । तथाचसूत्रितम्—अन्तश्चप्रागाअदितिर्भवासि श्येनोनयो-
र्निसदनं धियाकृतमिति ।

सैषा द्वितीया—

अन्तश्चप्रागाअदितिर्भवास्यवयाताहरसोदैव्यस्य ।

इन्द्रविन्द्रस्यसख्यंजुपाणःश्रौष्टीवधुरमनुरायकंध्याः ॥ २ ॥

अन्तरिति । च । प्र । अगाः । अदितिः । भवासि । अवहयाता ।

हरसः । दैव्यस्य । इन्द्रो इति । इन्द्रस्य । सख्यम् । जुपाणः ।

श्रौष्टीइहव । धुरम् । अनुं । राये । कंध्याः ॥ २ ॥

हे सोम त्वं अन्तश्च प्रागाः हृदयस्य यागागारस्य वान्तर्गच्छसि गत्वाचादितिः अदीनस्त्वं
दैव्यस्य हरसः क्रोधस्यावयाता पृथक्कर्ता भवासि भवसि । हरइति क्रोधनाम हे इन्द्रो सोम त्वं
इन्द्रस्य सख्यं जुपाणः सेवमानः श्रौष्टीश्रुष्टीति क्षिप्रनाम तत्संबन्धी श्रौष्टी क्षिप्रगाम्यश्वो
धुरमिव रायेस्माकं धनलाभाय अनुकंध्याः अनुगच्छसि । अथवाश्वोयथा धुरं वृत्वाभिमतदेशं
प्रापयति तद्वदस्मान्प्रापय अनुपूर्वोरुधिर्गत्यर्थः ॥ २ ॥

अपामसोममित्यादिके द्वे सोमपानोत्तरकालीनास्याभिमर्शने हृदयाभिमर्शनेच क्रमेणवि-
नियुक्ते । तथाचसूत्रितम्—अपामसोममृताअभूम शंनोभवहृदआपीतइन्द्रविति मुखहृदये अ-
भिमृशेरन्निति ।

अनयोर्मध्ये प्रथमा सूक्ते तृतीया—

अपामसोममृताअभूमागन्मज्योतिरर्विदामदेवान्

किंनूनमस्मान्कृणवदरातिःकिमुधूर्तिरमृतमर्त्यस्य ॥ ३ ॥

अपाम । सोमम् । अमृताः । अभूम । अगन्म । ज्योतिः । अर्विदाम ।

देवान् । किम् । नूनम् । अस्मान् । कृणवत् । अरातिः । किम् ।

ऊँ इति । धूर्तिः । अमृतम् । मर्त्यस्य ॥ ३ ॥

हे अमृत अमरण सोम त्वामपाम पानं करवाम कुर्मः । ततः अमृताअभूम भवेम । यस्मा-
त्त्वममृतः अतस्तवपानाद्वयमप्यमृताः स्याम । पश्चात् ज्योतिः द्योतमानं स्वर्गमगन्म अविदाम
ज्ञातवन्तो देवान्दयं । तथाभूतानस्मान्नूनमिदानीं अरातिः शत्रुः किं कृणवत् कुर्यात् किमु किं-
वा मर्त्यस्येदानीं मनुष्यभूतस्य मम धूर्तिर्हिसकः किं कृणवत् कुर्यात् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

शंनोभवहृदआपीतइन्दोपितेवसोमसूनवेसुशेवः ।
सखेवसरख्यउरुशंसधीरःप्रणआयुर्जीवसेसोमतारीः ॥ ४ ॥

शम् । नः । भव । हृदे । आ । पीतः । इन्दो इति । पिताइव ।
सोम । सूनवे । सुशेवः । सखाइव । सख्ये । उरुशंस । धीरः ।
प्र । नः । आयुः । जीवसे । सोम । तारीः ॥ ४ ॥

हे इन्दो सोम अस्माभिः पीतस्त्वं नोस्माकं हृदे हृदयाय शं सुखं आभव । सुखभवने द-
ष्टान्तद्वयम्-पितेव सूनवे स्वात्मजाय यथा सुखाय भवति । यथा वा सखाऽहितान्वित्यं
हिते स्थापयिता सखायं स्वसख्ये यथा सुशेवः सु सुखोभवति शेवमिति सुखनाम तद्वत्त्वमपि
भव । किञ्च हे उरुशंस बहुभिर्बहुधावा शंसनीय बहुकीर्तिं सोम धीरो धीमांस्त्वं नोस्माकं
जीवसे जीवनाय आयुरायुष्यं प्रतारीः प्रवर्धय ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

इमेमापीतायशसंउरुप्यवोरथंनगावःसमंनाहपर्वसु ।
तेमारक्षंतुविस्रसंश्चरित्राद्दुतमास्सामांचवयन्त्विन्दवः ॥ ५ ॥ ११ ॥

इमे । मा । पीताः । यशसः । उरुप्यवः । रथम् । न । गावः । सम ।
अनाह । पर्वसु । ते । मा । रक्षन्तु । विस्ससः । चरित्रात् । दुत् ।
मा । सामात् । यवयन्तु । इन्दवः ॥ ५ ॥ ११ ॥

इमे पीताः यशसो यशस्कराः उरुष्यवोस्माकं रक्षाकामाः सोमाः गावो गोविकारभूता
वध्वः रथंन रथमिव ताः यथा रथं विस्रस्तं पर्वसु समनाह सन्दधते तद्वन्मां पीताः सोमाः
पर्वसु संनहन्तु । किञ्च ते सोमाः मा मां विस्रसो विस्रस्ताच्चरित्राच्चरणादनुष्ठानाद्रक्षन्तु सोमः
पीतश्चेत्कर्मस्रविस्रस्तं भवति । उतापिच मा मां स्नामाद्वाधेः सकाशादिन्दवः पीता धवयन्तु पृ-
थक्कुर्वन्तु ॥ ५ ॥

॥ इति पष्ठस्य चतुर्थे एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

अथ पष्ठी—

अग्निमामथितंसन्दिदीपःप्रचक्षयकृणुहिवस्यसोनः ।

अथाहितेमदआसोममन्यैरेवाँइवप्रचरापुष्टिमच्छ ॥ ६ ॥

अग्निम् । न । मा । मथितम् । सम् । दिदीपः । प्र । चक्षय । कृणुहि ।
वस्यसः । नः । अर्थ । हि । ते । मदे । आ । सोम । मन्यै ।
रेवान्इव । प्र । चर । पुष्टिम् । अच्छ ॥ ६ ॥

हे सोम पीतस्त्वं मा मां मथितमग्निं अग्निमिव सन्दिदीपः सन्दीपय प्रचक्षय च कृणुः
सन्धुक्षणेन नोस्मान् वस्यसोतिशयेन वसुमतः कृणुहि कुरु । अथाधुनाहि खलु ते त्वां हे सो-
म मदे मदाय मन्ये स्तौमि । तथासति रेवानिव धनवान् । इहइवेति संगत्यर्थे । पुष्टिमस्मयो-
पमच्छ प्रचराभिगच्छ ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

इपिरेणतेमनसासुतस्यभक्षीमहिपित्र्यस्येवरायः ।

सोमंराज्जन्पण्णआर्यूपितारिरहानीवसूर्योवासराणि ॥ ७ ॥

इपिरेण । ते । मनसा । सुतस्य । भक्षीमहि । पित्र्यस्यइव ।
रायः । सोमं । राज्जन् । प्र । नः । आर्यूपि । तारीः ।
अहानिइव । सूर्यः । वासराणि ॥ ७ ॥

इपिरेण इच्छावता मनसा सुतस्य सुतमभिपुतं ते त्वां भक्षीमहि पित्र्यस्य पितृसंबन्धिनो
 रायो धनस्येव धनमिव पित्र्यं धनं यथैषणेन मनसोपभुञ्जते तद्वद् भक्षीमहि । हे सोमराजन्
 स्वामिन् नोस्माकमार्युपि प्रतारीः प्रवर्धय वासराणि जगद्वासकानि अहानि सूर्यइव । अथै
 षणेन वैषणेन वार्षणेन वेत्यादिनिरुक्तं ज्ञातव्यं ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

सोमराजन्मृळ्यांनःस्वस्तितवस्मसि व्रत्या इस्तस्य विद्धि ।
 अलर्तिदक्षं उत मन्युरिन्दोमानो अर्यो अनुकामं परादाः ॥ ८ ॥

सोम । राजन् । मृळ्यं । नः । स्वस्ति । तव । स्मसि । व्रत्याः ।
 तस्य । विद्धि । अलर्ति । दक्षः । उत । मन्युः । इन्दो इति । मा ।
 नः । अर्यः । अनुकामम् । परा । दाः ॥ ८ ॥

हे सोमराजन्नोस्मान् स्वस्त्यविनाशाय मृळ्य सुखयच व्रत्याः व्रतिनोवयं तवस्मति
 स्वभूताः स्म तस्य त्वं स्वकीयं तव विद्धि जानीहि । अथवा तव त्वमित्यर्थः त्वं जानीहि । किञ्च
 हे इन्दो दक्षः प्रवृद्धोस्मच्छत्रुरलर्ति गच्छति । उतापिच मन्युः क्रोधः कुद्धोवालर्ति तादृशस्यो-
 भयविधस्यार्थः अरेः अनुकामं यथाकामं नोस्मान्मापरादाः परादेहि ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

त्वं हि नस्तु न्वः सोमगोपागात्रे गात्रे निपसत्थानृचक्षाः ।
 यत्ते वयं प्रमिनामं व्रतानि स नो मृळ्यसु पृखा देवस्यः ॥ ९ ॥

त्वम् । हि । नः । तु न्वः । सोम । गोपाः । गात्रेऽगात्रे । निपसत्थं ।
 नृचक्षाः । यत् । ते । वयम् । प्रमिनामं । व्रतानि । सः ।
 नः । मृळ्य । सुपृखा । देव । वस्यः ॥ ९ ॥

हे सोम देव त्वं नोस्माकं तन्वस्तनोरंगस्य गोपाहि रक्षितासल्लु अतो गात्रेगात्रे सर्वेष्वंगे-
 षु नृचक्षाः नृणां कर्मनेतृणां द्रष्टा त्वं निपसत्थ निपीदसि । यद्यपि ते तव व्रतानि कर्माणि वयं
 प्रमिनाम हिंस्यः तथापि हे देव सत्त्वं वस्यः श्रेष्ठान्नोस्मान्सुपृखा शोभनसत्तासत्त्वं मृळ्य सुतस्य ॥९॥

अथ दशमी—

ऋदूदरेण सख्यासचेययोमानरिष्येद्वर्यश्वपीतः ।

अयंयःसोमोन्यधाव्यस्मेतस्माइन्द्रं प्रतिरंमेम्यायुः ॥ १० ॥ १२ ॥

ऋदूदरेण । सख्या । सचेय । यः । मा । न । रिष्येत् । हरिःश्व ।
पीतः । अयम् । यः । सोमः । नि । अधायि । अस्मे इति । तस्मै ।
इन्द्रम् । प्रतिरंम् । एमि । आयुः ॥ १० ॥ १२ ॥

अहंपगाथो ऋदूदरेण उदराबाधकेन सोमेन सख्या सचेय संगच्छेय संगतोभवामि ।
ऋदूदरः सोमोऽदूदरइतिर्यास्कः । यःसोमः पीतःसन् मा मां नरिष्येत् नहिंस्येत् । हे हर्यश्वेन्द्र ।
सौम्ये सूक्ते इन्द्रस्यकीर्तनं सोमस्येन्द्रस्वामिकत्वान्नविरुद्धम् । योयं सोमोस्मेस्मासु न्यधापि
निहितोभूतस्मै सोमाय प्रतिरमायुर्जठरे चिरकालावस्थानं इन्द्रमेमि याचे ॥ १० ॥

॥ इति पष्ठस्य चतुर्थे द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

अथैकादशी—

अपत्याअस्थुरनिराअमीवानिरत्रसन्तमिपीचीरभैपुः ।

आसोमोअस्माअरुहृद्दिहायाअर्गन्मयत्रप्रतिरन्तुआयुः ॥ ११ ॥

अप । त्याः । अस्थुः । अनिराः । अमीवाः । निः । अत्रसन् ।
तमिपीचीः । अभैपुः । आ । सोमः । अस्मान् । अरुहृत् । विहायाः ।
अर्गन्म । यत्र । प्रतिरन्ते । आयुः ॥ ११ ॥

त्यास्ता अनिराः प्रेरयितुमशक्याः अमीवाः बलवत्यः पीडाः अपास्थुः अपगच्छन्तु
यास्तमिपीचीर्बलवत्योस्मान् निः नितरामत्रसन् प्राप्नुवन् कंपयन्ति तथा अभैपुः । अपगमे कार-
णमाह—यस्मात्सोमोविहायामहान् सन् अस्माना अरुहृत् आगमत् प्राप्तवान् अतोपास्थुरितिभा-
वः । यत्र यस्मिन् सोमे पीते आयुरायुष्यं प्रतिरन्ते वर्धयन्ति मनुष्यास्तंसोममगन्तेति ॥११॥

अथ द्वादशी—

योनइन्दुःपितरोहृत्सुपीतोमर्त्यामर्त्याँआविवेशं ।
तस्मैसोमायहविषाविधेममृळीकेअस्यसुमतौस्याम ॥ १२ ॥

यः । नः । इन्दुः । पितरः । हृत्सु । पीतः । अमर्त्याः । मर्त्याँ ।
आविवेशं । तस्मै । सोमाय । हविषा । विधेम । मृळीके ।
अस्य । सुमतौ । स्याम ॥ १२ ॥

हे पितरो यइन्दुः हत्सुपीतःसन् अमर्त्याँश्चितिरहितः सन्नाविवेश मर्त्याँन्नोस्मान् तस्मै सोमाय
हविषाविधेम परिचरेम । अस्य सोमस्य मृळीके सुखे सुमतौ चानुग्रहबुद्धौच स्याम भवेम ॥ १२ ॥

महापितृयज्ञे सोमायपितृमतेपुरोडाशमित्यत्र त्वंसोममितियाज्या सूत्रितश्च—त्वंसोमपितृ-
भिःसंविदानो वहिषदःपितरऊत्यर्वांगिति । तृतीयसवने सौम्यस्यचरोरपीयमेवयाज्या । त्वंसोम-
पितृभिः संविदानइति सौम्यस्येति हि सूत्रितम् ।

सैषा त्रयोदशी—

त्वंसोमपितृभिःसंविदानोनुद्यावापृथिवीआतंतथ ।
तस्मैतइन्दोहविषाविधेमवयंस्यामपतयोरयीणाम् ॥ १३ ॥

त्वम् । सोम । पितृभिः । समइविदानः । अनुं ।
द्यावापृथिवी इति । आ । ततन्थ । तस्मै । ते । इन्दो इति ।
हविषा । विधेम । वयम् । स्याम । पतयः । रयीणाम् ॥ १३ ॥

हे सोम त्वं पितृभिः सह संविदानः संगच्छमानो द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ अन्वातत-
न्थ क्रमेण विस्तारयसि । हे इन्दो सोम तस्मै ते तुभ्यं हविषा विधेम परिचरेम वयं रयीणां
घनानां पतयः स्याम भवेम ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

त्रातारोदेवाअधिवोचतानोमानोनिद्राईशतमोतजल्पः ।
वयंसोमस्यविश्वहंप्रियासःसुवीरांसोविदथमावदेम ॥ १४ ॥

त्रातारः । देवाः । अधि । वोचत । नः । मा । नः । निद्रा ।
ईशत । मा । उत । जल्पः । वयम् । सोमस्य । विश्वह ।
प्रियासः । सुवीरासः । विदथम् । आ । वदेम ॥ १४ ॥

हे त्रातारो रक्षितारो हे देवाः नोस्मानधिवोचत अधिवचनं कुरुत । किञ्च नोस्मान्निद्रा
स्वमाः मेशत ईश्वरामाभूवन् वाधितुम् । उतापिच जल्पः निन्दकोस्मान्मानिन्दतु । वयं सोम-
स्य प्रियासः प्रियाः स्याम । विश्वह सर्वेष्वहःसु सर्वदेवार्थः सुवीरासः शोभनपुत्राः सन्तो-
विदथं स्तोत्रमावदेम आभिमुख्येन वदेम । अथवा सुपुत्राविदथं गृहमावदेम । आवदनं पुत्रपौ-
त्राणां धनेनोपच्छन्दनम् ॥ १४ ॥

त्वंनःसोमविश्वतोवयोधास्त्वस्वर्विदाविशानृचक्षाः ।
त्वंनइन्द्रऊतिभिःसजोपाःपाहिपश्वातादुतवापुरस्तात् ॥ १५ ॥ १३ ॥

सैषा पञ्चदशी—

त्वंनःसोमविश्वतोवयोधास्त्वस्वर्विदाविशानृचक्षाः ।
त्वंनइन्द्रऊतिभिःसजोपाःपाहिपश्वातादुतवापुरस्तात् ॥ १५ ॥ १३ ॥

त्वम् । नः । सोम् । विश्वतः । वयः । दधाः । त्वम् । स्वः । दवित् ।

आ । विश । नृचक्षाः । त्वम् । नः । इन्द्रो इति । ऊतिभिः ।

सजोपाः । पाहि । पश्वातात् । उत । वा । पुरस्तात् ॥ १५ ॥ १३ ॥

हे सोम त्वं नोस्माकं विश्वतः सर्वाभ्योदिग्भ्यो वयोधा अन्नदाता तथा त्वं स्वर्विद्व
स्वर्गलंभकः नृचक्षाः सर्वमनुष्यद्रष्टा त्वं आविश । हे इन्द्रो त्वं सजोपाः सहपीयमाणः सन् ऊ-
तिभिः सह अथवातपोगन्तारोमरुतः तैः सहितः सन्पश्वातात् पश्वात् उतवा पुरस्ताच्च पा-
हि ॥ १५ ॥

॥ इति पष्ठस्य चतुर्थे त्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

॥ इत्यष्टमे मंडले षडोनुवाकः ॥ ६ ॥

सप्तमेनुवाके दशसूक्तानि तत्राग्नआयाहीति विंशत्युचं प्रथमं सूक्तं प्रागाथपुत्रस्य भर्गस्यार्प
आग्नेयं प्रथमारुतीयाद्युजोवृहत्यः द्वितीयाचतुर्थ्यादि युजः सतोवृहत्यः । तथाचानुक्रान्तम्—
अग्नआ विंशतिर्भर्गः प्रागाथआग्नेयं प्रागाथंत्विति । प्रातरनुवाके आग्नेयेकतौ बार्हतेछन्दसि
आश्विनशस्त्रेचेदं सूक्तम् । तथाचसूत्रितम्—अयमग्निरग्नआयाहीति ।

तत्र प्रथमा—

अग्नायास्यग्निभिर्हीतारंत्वावृणीमहे ।

आत्वामनक्तुप्रयताहृविष्मतीयजिष्ठं बर्हिः । आसदे ॥ १ ॥

अग्ने । आ । याहि । अग्निः । होतारम् । त्वा ।

वृणीमहे । आ । त्वाम् । अनक्तु । प्रयता । हृविष्मती ।

यजिष्ठम् । बर्हिः । आसदे ॥ १ ॥

हे अग्ने अग्निभिर्यष्टव्यैः सहायाहागच्छ । तदर्थं होतारं देवानामाहातारं त्वा त्वां वृणीम-
हे त्वां आगतं प्रयताध्वर्युर्हेस्ताभ्यां नियता हृविष्मती घृतवती यजिष्ठं त्वां बर्हिः बर्हिष्यासदे
आसद्य आसर्वतो नक्तु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अच्छाहित्वांसहसःसूनोअङ्गिरःसुचश्चरन्त्यध्वरे ।

ऊर्जो नपातं घृतकेशमीमहेग्निं यज्ञेषु पूर्व्यम् ॥ २ ॥

अच्छ । हि । त्वा । सहसः । सूनो इति । अङ्गिरः । सुचः ।

चरन्ति । अध्वरे । ऊर्जः । नपातम् । घृतकेशम् ।

इमहे । अग्निम् । यज्ञेषु । पूर्व्यम् ॥ २ ॥

हे सहसःसूनो वलस्यपुत्र वलेन मध्यमानत्वात् हे अंगिरः अंगिरसां मध्ये एक अथवाग-
तिर्गतिकर्मा सर्वत्र संगतस्त्वा त्वां अध्वरे यागे अच्छाभिप्राप्तुं सुचश्चरन्ति गच्छन्ति अत ऊ-
र्जोऽग्नस्य नपातं न पातयितारं रक्षकं वलस्य नभारं वा घृतकेशं मदीतकेशस्थानीयज्वालं पूर्व्यं
पुरातनं पूरकं यामिं यज्ञेषु अस्मदीपेषु इमहे स्तोमि ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अग्नेकविर्वेधाअसिहोतापावकयक्ष्यः ।

मन्द्रोयजिष्ठोअध्वरेष्वीड्योविप्रेभिःशुक्रमन्मभिः ॥ ३ ॥

अग्ने । कविः । वेधाः । असि । होता । पावक । यक्ष्यः । मन्द्रः ।

यजिष्ठः । अध्वरेषु । ईड्यः । विप्रेभिः । शुक्र । मन्मभिः ॥ ३ ॥

हे अग्ने कविर्मेधावी त्वं वेधाः विधातासि फलानां । हे पावक होता देवानामाह्वता होमनिष्पादकोवा यक्ष्योयष्टव्योसि । हे शुक्र दीप्त मन्द्रो मोदनीयोयजिष्ठो यष्टुतमस्त्वं अध्वरेषु यज्ञेषु विप्रेभिर्मेधाविभिर्ऋत्विग्भिर्मन्मभिर्मननीयैः स्तोत्रैरीड्यः स्तुत्योसि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अद्रोघमावहोशतोयविष्टयदेवाँअजस्रवीतये ।

अभिप्रयांसिसुधितावसोगहिमन्दस्वधीतिभिर्हितः ॥ ४ ॥

अद्रोघम् । आ । वह । उशतः । यविष्टय । देवान् ।

अजस्र । वीतये । अभि । प्रयांसि । सुधिता । आ ।

वसो इति । गहि । मन्दस्व । धीतिभिः । हितः ॥ ४ ॥

अद्रोघमद्रोघघारं मां प्रति हे यविष्टय युवतम अजस्र नित्य आवहानय । कान् उशतोस्मदर्थं कामयमानान्देवान् । किमर्थं वीतये हविर्भक्षणाय । हे वसो वासकामे सुधिता सुनिहितानि प्रयांस्यन्नानि अभिगहि अभिगच्छ । आगत्यच धीतिभिः स्तुतिभिर्निहितो निहितःसन्मन्दस्व । यद्वा धीतिभिः मन्दस्वेति संबन्धः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

त्वमित्सुप्रथाअस्यग्नेत्रातर्कृतस्कृविः ।

त्वाँविप्रांसःसमिधानदीदिवआविवासन्तिवेधसः ॥ ५ ॥ १४ ॥

त्वम् । इत् । सुप्रथाः । असि । अग्ने । त्रातः ।

ऋतः । कृविः । त्वाम् । विप्रांसः । समःइधान् । दीदिवः ।

आ । विवासन्ति । वेधसः ॥ ५ ॥ १४ ॥

हे अग्ने ज्ञातः रक्षक ऋतः सत्यभूतः कविः क्रान्तपत्नस्त्वमित् त्वमेव सप्रथाः सर्वतः पृथु-
रसि भवसि । हे समिधान समिध्यमान हे दीदिवः दीप्तत्वां विपासो विपाः मेधाविनो वेधसो
विधातारः स्तोतारो विवासन्ति परिचरन्ति ॥ ५ ॥

॥ इति पठस्य चतुर्थे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

अथ षष्ठी—

शोचांशोचिष्ठदीदिहिविशेमयोरास्वस्तोत्रेमहाँअसि ।

देवानांशर्मन्ममसन्तुसूर्यःशत्रूपाहःस्वग्रयः ॥ ६ ॥

शोचं । शोचिष्ठ । दीदिहि । विशे । मयः । रास्व ।

स्तोत्रे । महान् । असि । देवानाम् । शर्मन् । मम । सन्तु ।

सूर्यः । शत्रुःसहः । सुःअग्रयः ॥ ६ ॥

हे शोचिष्ठ अतिशयेन शोचयितरग्ने शोच दीप्यस्व । दीदिहि दीपयास्मान् । विशे प्रजापे
स्तोत्रे मयः सुखं रास्व देहि । त्वं महानसि त्वं देवानां संबन्धिनि शर्मन् शर्मणि सुखे मम सूर्यः
स्तोतारो मेधाविनोस्माकं पुत्रादयोवा सन्तु भवन्तु । शत्रूपाहः शत्रूणामभिभवातारः स्वग्रयः
शोभनाग्रयश्च सन्तु ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

यथाचिद्वृद्धमत्समग्नेसंजूर्वसि क्षमि ।

एवादहमित्रमहोयोअस्मद्भुग्दुर्मन्माकश्चवेनति ॥ ७ ॥

यथा । चित् । वृद्धम् । अत्सम् । अग्ने । सम्ऽजूर्वसि ।

क्षमि । एव । दह । मित्रमहः । यः । अस्मद्भुक् ।

दुःमन्मा । कः । च । वेनति ॥ ७ ॥

हे अग्ने क्षमि क्षमायां वर्तमानं वृद्धमतसम् शुष्कं काष्ठं यथाचित् येन प्रकोरेणैव संजू-
र्वसि जूर्वति हिंसाकर्मा सम्पद्दहसीत्यर्थः एव एवं दह । हे मित्रमहः मित्राणामस्माकं पूजक तेजो-
या । कं योअस्मद्भुक् अस्माकं द्रोघ्या कश्च कश्चिदुर्मन्मा दुर्मनिर्वेनति कामयतेस्मान् द्रोघ्यं
तं दहेति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

मानोमर्ताय रिपवै रक्षस्विने माघशंसाय रीरधः ।

अस्त्रेधद्विस्तरणिभिर्यविष्ठयशिवेभिः पाहि पायुभिः ॥ ८ ॥

मा । नः । मर्ताय । रिपवै । रक्षस्विने । मा । अघशंसाय ।

रीरधः । अस्त्रेधत्तृभिः । तरणिभिः । यविष्ठय ।

शिवेभिः । पाहि । पायुभिः ॥ ८ ॥

नोस्मान् मर्ताय मनुष्याय रिपवे शत्रवे हिंसित्रे रक्षस्विने बलवते मारीरधो वशमानय
तथाघशंसाय पापशंसकाय मारीरधः । हे यविष्ठय युवतम अस्त्रेधद्विः अहिंसकैस्तरणिभिस्तार-
कैः शिवेभिः सुखकरैः पायुभिः पालनैः नोस्मान्पाहि रक्ष ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

पाहि नो अग्रे एकया पाह्युत्तद्वितीयया ।

पाहि गीभिस्त्रिभिस्तृर्जापते पाहि चतसृभिर्वसो ॥ ९ ॥

पाहि । नः । अग्रे । एकया । पाहि । उत्त । द्वितीयया ।

पाहि । गीः । त्रिभिः । तृर्जाम् । पते । पाहि ।

चतसृभिः । वसो इति ॥ ९ ॥

हे अग्रे नोस्मानेकया ऋचा गिरा पाहि रक्ष । उतापिच द्वितीयया ऋचा पाहि पालय
पाहि त्रिसृभिर्गीभिस्तृर्जामन्त्रानां बलानां वा पते स्वामिन् । तथा पाहि चतसृभिः गीभिः हे वसो-
वासकामे ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

पाहिविध्वंस्माद्रक्षसो अरावणः प्रस्मवाजे पुनोव ।

त्वामिद्विनेदिष्टं देवतातय आपिनक्षामहे वृधे ॥ १० ॥ १५ ॥

पार्हि । विश्वस्मात् । रक्षसः । अराव्णः । प्र । स्म ।
 वाजेपु । नः । अ॒व । त्वाम् । इत् । हि । नेदिष्ठम् ।
 दे॒व॒इ॒ता॒तये । आ॒पिम् । नक्षामहे । वृ॒धे ॥ १० ॥ १५ ॥

हे अग्ने विश्वस्मात्सर्वस्माद्रक्षसः अराव्णोदातुः सकाशात्पार्हि रक्षास्मान् वाजेपु संग्रामेषु
 नोस्मान्नाव प्रकर्षेण रक्ष । स्मेति पूरणः । हियस्मान्नेदिष्ठमासन्नं आपिं बन्धुभूर्त् त्वामिद त्वामेव
 देवतातये यज्ञाय यज्ञसिध्यर्थं वृधे वर्धनाय नक्षामहे व्यामुमः । नक्षतिर्व्याप्तिकर्मा ॥१०॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे पञ्चदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथैकादशी—

आ॒नो॒अ॒ग्ने॒व॒यो॒वृ॒धं॒र॒यि॒पा॒व॒क॒शं॒स्य॒म् ।
 रा॒स्वा॒च॒न॒उ॒प॒मा॒ते॒पु॒रु॒स्पृ॒हं॒सु॒नी॒ती॒स्व॒यं॒श॒स्तर॒म् ॥ ११ ॥

आ । नः । अ॒ग्ने । वृ॒यः॒इ॒वृ॒धम् । र॒यिम् । पा॒व॒क॒ । शं॒स्य॒म् । रा॒स्व ।
 च । नः । उ॒प॒इ॒मा॒ते । पु॒रु॒इ॒स्पृ॒हम् । सु॒इ॒नी॒ती । स्व॒यं॒शः॒इ॒तर॒म् ॥११॥

हे अग्ने पावक शोधक ययोवृधमन्नस्य वर्धकं शंस्यं शंसनीयं रयिं धनं नोस्मज्यमाहरे-
 विशेषः । आहत्य च हे उपमाते उपास्मत्समीपे माति नो धनमित्युपमातिः । हे वाटशाग्ने नोस्मज्यं
 सुनीती सुनीत्या शोभननयनेन पुरुस्पृहं बहुभिः स्पृहणीयं स्वयशस्तरं अत्यन्तं स्वभूतकी-
 विधनं रास्व च देहि ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

ये॒न॒वं॒सा॒म॒पृ॒त॒ना॒सु॒श॒र्ध॒त॒स्तर॑न्तो॒अ॒र्य॑आ॒दि॒शः॑ ।
 स॒त्वं॒नो॑व॒र्ध॒प्र॒य॒सा॒श॒ची॒व॒सो॒चि॒न्वा॒धि॒यो॒व॒सु॒वि॒दः॑ ॥ १२ ॥

येन । वंसा॑म । पृ॒त॒ना॒सु । श॒र्ध॒तः । त॒र॑न्तः । अ॒र्यः ।
 आ॒इ॒दि॒शः । सः । त्वम् । नः । व॒र्ध । प्र॒य॒सा । श॒ची॒व॒सो
 इति शचीवसो । जिन्व । धियः । वसुइविदः ॥ १२ ॥

येन धनेन पृतनासु संग्रामेषु शर्धतः वेगं कुर्वतः अयोरिन् शत्रून् आदिशः आदेष्टुन्
शस्त्रप्रक्षेप्तुन् तरन्तो वंसाम हिंसाम तद्धनं देहि । हे शचीवसो प्रज्ञया वासधितः कर्मधनवा स
प्रसिद्धस्त्वंनोस्मान्वर्धं वर्धय प्रीणय प्रयसान्नेन । त्वं वा वर्धास्मदीयेन प्रयसा । हविषावसु-
विदो वस्तूनां संभ्रकानि धियः कर्माण्यस्मदीयानि जिन्व प्रीणय ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

शिशानोवृषभोयथाग्निःशृङ्गेद्विध्वत् ।

तिग्माअस्यहनवोनप्रतिधृषेसुजम्भःसहसोयद्गुः ॥ १३ ॥

शिशानः । वृषभः । यथा । अग्निः । शृङ्गे इति । द्विध्वत् । तिग्माः ।

अस्य । हनवः । न । प्रतिधृषे । सुजम्भः । सहसः । यद्गुः ॥ १३ ॥

अयमग्निः शृङ्गे शिशानः तीक्ष्णीकुर्वन् वृषभोयथा द्विध्वत् कंपयति शिरः एवं शृङ्ग-
स्थानीया ज्वालाः शिशानस्तीक्ष्णीकुर्वन् द्विध्वत् कम्पयति शिरः । अस्याग्नेहनवोन हनव-
इव हनुस्थानीयाज्वालाः तिग्माः तीक्ष्णा नप्रतिधृषे प्रतिधर्मितुमशक्याः । योभिः सुजम्भः
सुदंष्ट्रः सहसोपद्गुः सहसस्पुत्रः अस्य हनवइत्यर्थः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

नहितेअग्नेवृषभप्रतिधृषेजम्भांसोयद्वितिष्ठसे ।

सत्वंनोहोतःसुहुतंहविष्कंधिवंस्वानोवार्यापुरु ॥ १४ ॥

नहि । ते । अग्ने । वृषभ । प्रतिधृषे । जम्भांसः । यत् ।

विद्वितिष्ठसे । सः । त्वम् । नः । होतरिति । सुहुतम् ।

हविः । कंधि । वंस्वं । नः । वार्या । पुरु ॥ १४ ॥

हे वृषभ वर्षक हे अग्ने ते तव जंभासो जंभा दन्तस्थानीयाज्वालाः नहि प्रतिधृषे
प्रतिधर्मितुं न शक्याः यद्यस्माद्वितिष्ठसे विविधं गच्छसि प्रवर्धसइत्यर्थः । हे होतहोमनिष्पादक
सत्वं हविरस्मदत्तं सुहुतं कंधि कुरु नोस्मार्थं वार्या वरणीयानि पुरु बहूनि वंस्व देहि ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी—

शेपेवनेपुमात्रोःसंत्वामर्तासइन्धते ।

अतन्द्रोहव्यावहसिहविष्कृतआदिदेवेषुराजसि ॥ १५ ॥ १६ ॥

शेपे । वनेपु । मात्रोः । सम् । त्वा । मर्तासः । इन्धते । अतन्द्रः ।
हव्या । वहसि । हविःऽकृतः । आत् । इत् । देवेषु । राजसि १५ ॥ १६ ॥

हे अग्ने वनेपु वर्तमानयोर्मात्रोररण्योः शेपे स्वपिपि वर्तसे । त्वा त्वां तथाभूतं मर्तासोम-
नुष्याः अध्वर्वाद्योमथनेनोत्पाद्य समिन्धते पश्चात्प्रवृद्धः त्वमतन्द्रोऽनलसः सन् हविष्कृतो-
यजमानस्य हव्या हवींषि वहसि देवान् प्रति । आदिदनन्तरमेव देवेषु मध्ये राजसि दी-
प्यसे ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

अथ षोडशी—

सप्तहोतारस्तमिदीळतेत्वाग्नेसुत्यजमह्वयम् ।

भिन्नत्स्यद्रिंनपसाविशोचिपाप्राग्नेतिष्टुजनान् अति ॥ १६ ॥

सप्त । होतारः । तम् । इत् । ईळते । त्वा । अग्ने । सुत्यजम् ।

अह्वयम् । भिन्नत्सि । अद्रिम् । तपसा । वि । शोचिपा ।

प्र । अग्ने । तिष्टु । जनान् । अति ॥ १६ ॥

हे अग्ने तमिव तमेव त्वा त्वां सप्तहोतारो सप्तहोत्रकाः ईळते स्तुवन्ति । कीदृशं त्वां सुत्यजं
सुत्यागं अभिमतमदमित्यर्थः अह्वयमक्षीणं प्रवृद्धम् । किञ्च अद्रिं मेघं तपसा तापकेन शो-
चिपा तेजसा तपसा शोचिपा चेति वा योज्यं विभिन्नत्सि । हे अग्ने जनानस्मानति अतीत्य
प्रतिष्ठ प्रगच्छ हविरादाम् देवान्प्रति अथवा अस्मद्विरोधिजनानतिक्रम्य प्रतिष्ठ ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

अग्निमग्निवोअग्निगुह्वेममृक्तवाहिपः ।

अग्निहितप्रयसःशश्वतीपवाहोतारचर्पणीनाम् ॥ १७ ॥

अग्निम् अग्निम् । वः । अग्निं गुम् । हुवेम । वृक्तर्ध्वर्हिपः ।
 अग्निम् । हितप्रयसः । शश्वतीपु । आ । होतारम् ।
 चर्षणीनाम् ॥ १७ ॥

अग्निमग्निं वीप्सा आदरार्था अग्निमेव हे यजमानाः वीयुष्मदर्थं हुवेम आह्वयाम । अथवा हे देवा वो युष्मदर्थमित्तिवा व्याख्येयं । कीदृशावयं वृक्तर्ध्वर्हिपः छिन्नदर्भाः कीदृशमग्निं अग्निगु-
 मधृतकर्माणं सर्वदा गृहेवर्तमानं अग्निं हितप्रयसः निहितहविष्कावयं आहुवेमेति शेषः । कीदृ-
 शमग्निं शश्वतीपु बह्वीपु भूमिपु वर्तमानं होतारं होमनिष्पादकं । किमर्थं चर्षणीनां मनुष्याणा-
 मर्थाय । अग्नौ वृषेसति वृष्टिभात्प्राण्युपकारसिद्धिमाण्यर्थत्वं । अथवा मनुष्याणां यजमाना-
 नां होतारं होमसाधकम् ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

केतेन शर्मन्सचते सुपामण्यग्ने तुभ्यं चिकित्वना ।
 इपण्यया नः पुरु रूपमाभ्रवाजं नेदिष्ठमूतये ॥ १८ ॥

केतेन । शर्मन् । सचते । सुपामणि । अग्ने । तुभ्यम् ।
 चिकित्वना । इपण्यया । नः । पुरु रूपम् । आ ।
 भ्रु । वाजम् । नेदिष्ठम् । ऊतये ॥ १८ ॥

हे अग्ने तुभ्यं चिकित्वना चिकित्वा जनेन होत्रादिना सह यजमानः केतेन मन्त्रापकेन
 स्तोत्रेण यजतइति शेषः । कुत्रेति तदुच्यते—सुपामणि शोभनरथन्तरादिसामेपेते शर्मन् शर्मणि
 सुखसाधने यत्ते । अतः हे अग्ने इपण्यया इच्छया स्वीयया नोत्सर्ग्यं पुरु रूपं नामा रूपं नेदिष्ठं
 अन्तिके सर्वदा वर्तमानं वाजमन्नं ऊतये रक्षणायाभराहर ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

अग्नेजरिताविश्रपतिस्तेपानोदेवरक्षसः ।
 अग्नोपिवान्गृहपतिर्महानसिद्विस्पायुर्दुरीणयुः ॥ १९ ॥

अग्ने । जरितः । विश्वपतिः । तेषानः । देव । रक्षसः ।

अप्रोषिष्वान् । गृहस्पतिः । महान् । असि ।

द्विः । पायुः । दुरोणस्पुः ॥ १९ ॥

हे अग्ने देव जरितः स्तोतः स्तुत्येत्यर्थः विश्वपतिः प्रजानां पालकः रक्षसोराक्षसानां तेषानः सन्तापकोसि अप्रोषिवान्यजमानगृहमत्यजन् । तदेवाह—गृहपतिर्यजमानगृहस्यपालकश्च त्वं महानविशयेन पूज्योसि दिवो द्युलोकस्य पायुः पाता दुरोणपुरुजमानगृहस्य मिश्रयित्वा सर्वदा वर्तमानइत्यर्थः तादृशस्त्वं महानसीत्यन्वयः ॥ १९ ॥

अथ विंशी—

मानोरक्ष आवेशीदाघृणीवसोमायातुर्यातुर्मावताम् ।

परोगव्युत्पन्निरामपक्षुधमग्नेसेधरक्षस्विनः ॥ २० ॥ १७ ॥

मा । नः । रक्षः । आ । वेशीत् । आघृणिवसो इत्याघृणिष्वसो ।

मा । यातुः । यातुःमावताम् । परःस्पुति । अनिराम् । अपं ।

क्षुधम् । अग्ने । सेधं । रक्षस्विनः ॥ २० ॥ १७ ॥

हे आघृणीवसो दीप्तधनाग्ने नोस्मान्नक्षोराक्षसादिः । रक्षोरक्षितव्यमस्मादितियास्कः । मा आवेशीत् सर्वतो न मविशतु । तथा यातुमावतां यातुर्यावता पीडा तद्वतां यातुवानानां यातुः पीडामावेशीत् । हे अग्ने अनिरां इराज्जं अन्नाभावं दारिद्र्यं क्षुधं क्षपयितारं रक्षस्विनो बलवन्ति रक्षांसिच परोगव्युति क्रोशद्वयाद्देशात्परस्ताव एतदुपलक्षणं अत्यन्तं दूरदेशे अपसेध परिहर अनिराक्षुत् बाह्यानि रक्षांसिच नपीडयन्त्विति ॥ २० ॥

॥ इति पद्यस्य चतुर्थे सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

उभयंशृणवदित्यष्टादशर्चं द्वितीयं सूक्तं प्रागाथस्य भर्गस्यार्पं । अत्रानुक्रमणिका—उभयंशृण्वेति । पूर्वसूक्ते प्रागार्थत्वित्युक्तत्वादिदमपि प्रागाथं । अत्रायुजोवृहत्स्यः युजःसतोवृहत्स्यः अनुकत्वादिन्द्रोदेवता । महावते निष्केवल्ये बार्हतृचाशीतावेतासूक्तं सामम्पटमीवर्जं तथैवपः । अथमारण्यके सूत्रितं शौनकेन—उभयंशृणवच्चनइति सामर्थाचाटमीं चोद्धरतीति । चातुर्विधिकेइति निष्केवल्ये उभयमिति वृहत्सामपगाथः । तथाचसूत्रितम्—उभयंशृणवच्चनइति । चातु-

विंशिकेहनि माध्यन्दिनेसवनेच्छावाकस्यायमेव स्तोत्रियःप्रगाथः । तथाचस्त्रितं—उभयंशृणव-
च्चनआवृषस्वपुरूवसोइति । एवमन्यत्रापि यस्मिन्नहनि षष्ठस्तोत्रे बृहत्सामक्रियते तस्मिन्नहनि
निष्केवल्येयंप्रगाथः ।

तत्र प्रथमा—

उभयंशृणवच्चनइन्द्रोअर्वागिदंवचः ।

सत्राच्यामववासोमपीतयेधियाशविष्ठुआगमत् ॥ १ ॥

उभयम् । शृणवत् । च । नः । इन्द्रः । अर्वाक् । इदम् । वचः ।

सत्राच्या । मघद्वा । सोमंऽपीतये । धिया ।

शविष्ठुः । आ । गमत् ॥ १ ॥

उभयं स्तोत्रात्मकं शस्त्रात्मकं चोभयविधं नोस्माकमिदं वचोर्वागस्मदभिमुखं इन्द्रः शृ-
णवत् शृणोतु श्रुत्वाच सत्राच्या अस्माकं सहांचत्या धिया युक्तःसन्, मघवा शविष्ठोविशयेन
बलवानागमदागच्छतु सोमपीतये सोमपानाय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तंहिस्वराजंष्टुपञ्जंतमोजसेधिपणेनिष्टतक्षतुः ।

उतोपमानांप्रथमोनिपीदसिसोमकामंहितेमनः ॥ २ ॥

तम् । हि । स्वःऽराजम् । ष्टुपञ्जम् । तम् । ओजसे । धिपणे इति ।

निःऽततक्षतुः । उत । उपऽमानाम् । प्रथमः । नि । सीदसि ।

सोमंकामम् । हि । ते । मनः ॥ २ ॥

तं हि तं स्वत्विन्द्रं स्वराजं स्वयमेवराजमानं धिपणे यावापृथिव्यौ वृषभं जगदुपकार-
कस्य वृष्णोर्वर्षकं निष्टतक्षतुः संचस्करतुः । तं तमेवेन्द्रं ओजसे बटाय निष्टतक्षतुः उत यस्मादेवं
तस्माद्दे इन्द्रोपमानां उपमानभूतानां अन्येषां देवानां मध्ये प्रथमो मुख्यः सन् निपीदसि दे-
द्यां सोमकामं हित्वलु ते मनः ॥ २ ॥

पूर्वोक्ते अच्छावाकशस्त्रे आवृषस्वेति प्रगार्थोवैकल्पिकोनुरूपः सूत्रमुक्तम् ।

सैषा तृतीया—

आद्यं पस्वपुरुवसो सुतस्येन्द्रान्धसः ।

विद्महि त्वा हरिवः पृतसुसांसहिमधृष्टं चिद्दृष्वणिम् ॥ ३ ॥

आ । पस्व । पुरुवसो इति पुरुवसो । सुतस्य । इन्द्र । अन्धसः ।
विद्म । हि । त्वा । हरिवः । पृतसु । सांसहिम् ।
अधृष्टम् । चित् । दृष्वणिम् ॥ ३ ॥

हे पुरुवसो बहुधनेन्द्र त्वमावृषस्व आसिञ्चस्व । किं सुतस्यान्धसः सुतमन्धः सोमं
जठरे । हे हरियो हरिभ्यां तद्वन्दिन्द्र त्वा त्वां विद्महि जानीमः खलु । कीदृशं पृतसु संग्रामेषु
सासाहं अभिभवितारं शत्रूणां अधृष्टं चिद् कैरप्यधर्षणीयं दृष्वणिमन्येषां धर्षकं ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अप्रामिसत्यमघवन्तथेदसदिन्द्रक्रत्वा यथा वशः ।

सनेमवाजंतवं शिशिन्निवंसामक्षुचिद्यन्तो अद्रिवः ॥ ४ ॥

अप्रामिसत्य । मघवन् । तथा । इत् । असत् । इन्द्र । क्रत्वा ।

यथा । वशः । सनेम । वाजंम् । तवं । शिशिन् । अवसा ।

मक्षु । चित् । यन्तः । अद्रिवः ॥ ४ ॥

हे अप्रामिसत्य आहितसत्य हे मघवन्दिन्द्र तथेदसत्तथैव भवति । हे इन्द्र क्रत्वा कर्मणा
पज्ञानेन यथा येन प्रकारेण वशः कामयेः । हे शिशिन् अवसा रक्षणेन निमित्तेन वाजमर्न
सनेम संभजेम वयं तव त्वदनुग्रहात् । कीदृशावयं मक्षु चिद् शीघ्रमेव यन्तः शत्रून्गच्छन्तो भि-
भवन्तः हे अद्रिवः अद्रिर्वजस्तद्वन्दिन्द्रेति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

शग्ध्युर्षुशचीपतु इन्द्र विश्वाभिरुत्तिभिः ।

भगं न हित्वा यशसं वसुविदमनुशरचरांमसि ॥ ५ ॥ १८ ॥

शग्धि । ऊँ इति । सु । शचीइपते । इन्द्र । विश्वाभिः ।
 ऊतिइभिः । भगम् । न । हि । त्वा । युशसम् । वसुइविदम् ।
 अनु । शूर । चरामसि ॥ ५ ॥ १८ ॥

हे शचीपते इन्द्र शग्धि देहि सु सुष्टु अभिमतं विश्वाभिः सर्वाभिः ऊतिभिः रक्षकैः
 मरुद्भिः सह । हे शूर भगंन भाम्यमिव यशसं यशस्विनं वसुविदं धनस्यलंभकं त्वा त्वां अनु-
 चरामसि अनुचरामः परिचरामेत्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थेऽष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथ षष्ठी—

पौरौअश्वस्यपुरुकृद्गवामस्युत्सोदेवहिरण्ययः ।
 नकिर्हिदानंपरिमार्धिपत्त्वेयद्यद्यामितदाभर ॥ ६ ॥

पौरः । अश्वस्य । पुरुकृत् । गवाम् । असि । उत्सः । देव ।
 हिरण्ययः । नर्किः । हि । दानम् । परिइमधिपत् । त्वे इति ।
 यत्इयत् । यामि । तत् । आ । शूर ॥ ६ ॥

हे इन्द्र त्वं अश्वस्य पौरः पूरयिता भवसि । तथा गवां पुरुकृत् बहुकर्तासि । हे देव हिर-
 ण्ययः हिरण्यमयशरीरस्त्वं उत्सः उत्ससदृशोसि । हे इन्द्र त्वे त्वयि वर्तमानं दानमस्मद्विषयं देयं
 धनं वा नकिर्हि परिमार्धिपत् नकश्चिदपि हिनस्ति अतो यद्यद्यामि याचे तदाभराहर महम् ॥६॥

यद्यन्निद्योमेवृहत्ताम तदानीं निष्केवल्ये प्रगाथोनुरूपः । सूत्रितश्च—त्वंसेहिचेरवइति प्र-
 गाथाएते भवन्तीति । महाव्रते निष्केवल्ये उचरपक्षेयंप्रगाथः तथैव पंचमारण्यकेसूत्रितम्—त्वा-
 मिद्धिहवामहे त्वंसेहिचेरवइति वृहत्स्तोत्रिपानुरूपी प्रगाथाविति ।

प्रगाथे प्रथमा सूक्ते सप्तमी—

त्वंसेहिचेरवेविदाभग्वसुत्तये ।
 उद्दाष्टपत्नमघवन्गार्विष्टयुउद्दिन्द्राश्वमिष्टये ॥ ७ ॥

त्वम् । हि । आ । इहि । चेरवे । विदाः । भगम् । वसुत्तये ।
 उत् । वृष्टपस्व । मघध्वन् । गोइँटये । उत् ।
 इन्द्र । अश्वम्इँटये ॥ ७ ॥

हे इन्द्र त्वं हि त्वं खलु चेरवे सामर्थ्याद्वातेति गम्यते अतएसागच्छ आगत्य चास्मभ्यं
 भगं भजनीयं धनं विदाः लभस्व दत्स्व । किमर्थं वसुत्तये अस्माकं वसुदानाय हे मघवन् ग-
 विष्टये गाइच्छते महं उद्वृष्टपस्वोत्तिश्चस्व गामितिशेषः । तथा हे इन्द्राश्वमिष्टये श्वैषणवते महं
 अश्वानुद्वृष्टपस्वोत्तिश्चस्व देहि ॥ ७ ॥

अथ प्रगाथे द्वितीया सूक्तेष्टमी-

त्वं पुरुसुहस्ताणि शतानि च यूथा दानाय मंहसे ।
 आपुरन्दरं चक्रमविप्रवचसु इन्द्रं गायन्तो वसे ॥ ८ ॥

त्वम् । पुरु । सुहस्ताणि । शतानि । च । यूथा । दानाय । मंहसे ।
 आ । पुरम्इँदरम् । चक्रम् । विप्रध्वचसः ।
 इन्द्रम् । गायन्तः । अवसे ॥ ८ ॥

हे इन्द्र त्वं पुरु पुत्सुणि बहूनि सहस्ताणि शतानि च यूथा गवादि यूथानि दानाय यज-
 मानविषयाय मंहसे अनुमन्यसे । यद्वा दानाय दात्रे यजमानाय मंहसे प्रयच्छसि मंहतिर्दानक-
 र्मा । अथपरोक्षेण ब्रवीति—पुरन्दरं शत्रुपुराणां दारपितारमिन्द्रं अवसे रक्षणाय प्रीतयेवा गाम-
 न्तः स्तुवन्तो विप्रवचसः विविधप्रकृष्टवचनावर्यं आ आगन्तारमभिमुखं वा चक्रम कुर्मः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

अविप्रो वायदविप्रहिमो विन्द्रते वचः ।
 सप्रममन्दत्वापाशतक्रतो प्राचामन्यो अहंसन ॥ ९ ॥

अविप्रः । वा । यत् । अविधत् । विप्रः । वा । इन्द्र । ते । वचः ।
सः । प्र । ममन्दत् । त्वाद्या । शतक्रतो इति शतःक्रतो ।
प्राचामन्यो इति प्राचाऽमन्यो । अहंसन ॥ ९॥

हे इन्द्र ते तव वचः स्तोत्रं यद्यः अविप्रोवा अमेधावी अस्तुतिकुशलोवा अविधत् कुर्यात् त्वां स्तौतीत्यर्थः सस्तोता त्वाया त्वयीच्छया साधनेन प्रममन्दत् प्रकर्षेण मोदते । हे शतक्रतो बहुकर्मन् हे प्राचामन्यो प्राचीनक्रोध अप्रतिहतक्रोधेत्यर्थः नहीन्द्रक्रोधं प्रतिहन्ति कश्चिद् हे अहंसन संग्रामे अहमित्यात्मनोमहत्त्वं प्रकाशयन् यः शत्रुं संभजते सतथोक्तस्तादृशोन्द्र-
॥ ९ ॥ अथ दशमी-

उग्रवाङ्मुञ्क्षकृत्वापुरन्दरोयर्दिमेशृणवद्धवम् ।
वसूयवोवसुपतिशतक्रतुंस्तोमैरिन्द्रं हवामहे ॥ १० ॥ ११ ॥

उग्रवाङ्मुः । अक्षकृत्वा । पुरन्दरः । यर्दि । मे । शृणवत् ।
हवम् । वसूयवः । वसुपतिम् । शतक्रतुम् ।
स्तोमैः । इन्द्रम् । हवामहे ॥ १० ॥ ११ ॥

उग्रवाहुः उद्रुर्णभुजो अक्षकृत्वा वधकर्ता शत्रूणां पुरन्दरः पुराणां दारयितेन्द्रः यदि मे हवं शृणवत् शृणुयात् तर्हि वसूयवो वसुकामावयं वसुपतिं बहुधनस्वामिनं शतक्रतुं अपरिमितमज्ञमिन्द्रं स्तोमैः स्तोत्रैः हवामहे आह्वयामः ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे एकोनविंशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

अथैकादशी-

नपापासोमनामहेनारायासोनजल्हवः ।
यदिन्विन्द्रं वृषणं सचासुतेसखायं कृणवामहे ॥ ११ ॥
न । पापासः । मनामहे । न । अरायासः । न । जल्हवः ।
यत् । इत् । नु । इन्द्रम् । वृषणम् । सचा । सुते ।
सखायम् । कृणवामहे ॥ ११ ॥

वयमिन्द्रं पापासः पापाः अरुतपुण्याः ब्रह्मचर्यव्रतादिरहिताः न मनामहे न मन्यामहे
 तथा अरायासोऽराया अधनावा अहविष्कावा न मनामहे न जत्हवः अज्वलनाः अनग्रयो-
 न मनामहे कृतव्रतनियमादिपुण्याः दानवन्तोऽग्निसहिवास्तंस्तुमइति ऋषिरात्मानमाह । यदिव
 यस्मादेव कारणात् नु इदानीं वृषणं वर्षकमिन्द्रं सुते सोमेभिषुते सचा सहिताः सत्वार्यं कृणवा-
 महै कुर्मः तस्मात्पापादिरहिताः मनामहे पापादिविशिष्टानामिन्द्रसाहाय्यकरणासंभवात् । अत्र
 नपापामन्यामहइत्यादिनिरुक्तम् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

उग्रं युयुज्म पृतनासुसासहिमृणकातिमदाभ्यम् ।

वेदाभ्रमंचित्सर्नितारथीतमोवाजिनं यमिदूनशत् ॥ १२ ॥

उग्रम् । युयुज्म । पृतनासु । ससहिम् । ऋणऽकातिम् ।

अदाभ्यम् । वेदं । भ्रमम् । चित् । सर्निता । रथिऽतमः ।

वाजिनम् । यम् । इत् । ऊँ इति । नशत् ॥ १२ ॥

उग्रमुदूर्णवलमिन्द्रं युयुज्म योजयामः । कीदृशमिन्द्रं पृतनासु संग्रामेषु सासार्हिं शत्रू-
 णामभिभित्तिारं ऋणकातिं ऋणभूतस्तुतिं यस्मै स्तुतिक्रैणवदवश्यंक्रियते तं तादृशं अथवा
 ऋणवदवश्यफलप्रदस्तुतिकं अदाभ्यं केनाप्यर्हिंस्थं । यइन्द्रो भ्रमंचित् बहुष्वश्वेषु भ्रमणशी-
 लमेव वाजिनं बलवन्तमश्वं रथीतमः रथस्वामी देवः वेद वेत्ति गृह्णाति तद्वत् सनितेन्द्रो वा-
 जिनं हविष्मन्तं यमिद्व यमेव जनं बहूनां यजमानानां मध्ये नशत् व्याप्नोति तमिन्द्रमिति ते
 वयमिति वा योज्यं । वयं युयुज्मेति पक्षे व्यत्ययेन बहुवचनम् ॥ १२ ॥

चानुर्विशिकेहनि माध्यन्दिनसवनेच्छावाकस्य यतइन्द्रेति वैकल्पिकःस्तोत्रियस्तृचः । स-
 नितश्च । यतइन्द्रभयामहे यथागीरोअपाकृतमिति । दुःस्वमदर्शनेप्येतदादिसूक्तशोषोऽप्यः स-
 नितं च-यतइन्द्रभयामहइतिच सूक्तशोषम् ।

एते पथमा सूक्ते त्रयोदशी-

यतइन्द्रभयामहेतनो नोऽभ्रमंचित् ।

मध्वंचित् ग्धितवन्तं ऋतिभिर्विदिपोविमृधोजहि ॥ १३ ॥

यतः । इन्द्र । भयामहे । ततः । नः । अभयम् । कृधि ।
मघध्वन् । शग्धि । तव । तत् । नः । उतिः । वि ।
द्विपः । वि । मृधः । जहि ॥ १३ ॥

हे इन्द्र यतोहिंसकात् भयामहे वयं ततोऽनोऽस्मभ्यमभयंकृधि कुरु । हे मघध्वन् शग्धि शक्तोभवसि नोऽस्मभ्यमभयं कर्तुं तव तच्चैत्त्वतिभीरक्षणेः पुरुषैः । किञ्च विजहि द्विपो-
स्महेद्वन् विजहि मृधोऽस्मद्विसकान् ॥ १३ ॥

अथ वृचे द्वितीया सूक्ते चतुर्दशी-

त्वंहिराधस्पतेराधसोमहःक्षयस्यासि विधतः ।
तंत्वावयमंमघवन्निन्द्रगिर्वणःसुतावन्तोहवामहे ॥ १४ ॥

त्वम् । हि । राधःपते । राधसः । महः । क्षयस्य ।
असि । विधतः । तम् । त्वा । वयम् । मघध्वन् । इन्द्र ।
गिर्वणः । सुतः । हवामहे ॥ १४ ॥

हे राधस्ते धनस्वामिन् त्वंस्वल्गु महो महतो राधसो धनस्य क्षयस्यच गृहस्य च
वर्धयितासि स्वल्गु सामर्थ्यादेवं लभ्यते । कस्य राधसोगृहस्यच वर्धकइति । उच्यते-विधतः
परिचरतो यजमानस्य । तं तादृशं त्वा त्वां वयं हे मघवन्निन्द्र गिर्वणोर्गिर्वननीय सुताव-
न्तोभिपुवतोमा हवामहे आह्वयाम ॥ १४ ॥

अथ वृचे तृतीया सूक्ते पञ्चदशी-

इन्द्रस्पष्टुतवृत्रहापरुस्पानोवरेण्यः ।
सनोरक्षिपच्चरमंसमध्यमंसपश्चात्पातुनःपुरः ॥ १५ ॥ २० ॥

इन्द्रः । स्पष्ट् । उत । वृत्रहा । परः । वरेण्यः ।
सः । नः । रक्षिपत् । चरम् । सः । मध्यम् । सः ।
पश्चात् । पातु । नः । पुरः ॥ १५ ॥ २० ॥

अयमिन्द्रः स्पृष्ट् सर्वस्य ज्ञाता स्पशतिज्ञानकर्मा उतायं वृत्रहा वृत्रहन्ता परस्पाः परस्य पालयिता नोस्माकं वरेण्यः वरणीयः सइन्द्रो नोस्माकं पुत्रमिति शेषः रक्षिपत् रक्षतु चरमं पुत्रं तथा सरक्षिपत् । समध्यमं पुत्रं रक्षिपत् स नोस्मान्पश्चात्पातु रक्षतु नः पुरः पुरस्ता द्रक्षतु ॥१५॥

॥ इति पष्ठस्य चतुर्थे विंशोवर्गः ॥ २० ॥

अथ षोडशी-

त्वं नः पश्चाद् अधराद् उत्तरात्पुर इन्द्र निपाहि विश्वतः ।

आरे अस्मत्कृणुहि दैव्यं जयमारे हेती रे देवीः ॥ १६ ॥

त्वम् । नः । पश्चात् । अधरात् । उत्तरात् । पुरः । इन्द्र ।

नि । पाहि । विश्वतः । आरे । अस्मत् । कृणुहि ।

दैव्यम् । जयम् । आरे । हेती । अदेवीः ॥ १६ ॥

हे इन्द्र त्वं नोस्मान्पश्चात् पश्चाद्भागात् पुरः पूर्वभागादधरादधोभागादेतदुपरिभागस्यो-
पलक्षणं उत्तरादुत्तरभागात् एतदक्षिणस्याप्युपलक्षणं किञ्च हुना विश्वतः सर्वस्मात्पदेशान्निपाहि ।
हे इन्द्र दैव्यं जयं अस्मदस्मत्तआरे दूरे कृणुहि कुरु । तथा अदेवीरासुराणि हेतीः आयुधा-
नि आरे कृणुहि ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

अद्याद्याश्वश्व इन्द्रास्वपरेचनः ।

विश्वाचनो जरितृन्त्सत्पते अहा दिवानक्तं चरक्षिपः ॥ १७ ॥

अद्यऽअद्य । श्वःऽश्वः । इन्द्रं । आस्वम् । परे । च । नः ।

विश्वा । च । नः । जरितृन् । सत्ऽपते । अहा ।

दिवान् । नक्तम् । च । रक्षिपः ॥ १७ ॥

हे इन्द्र नोस्मान् अद्याद्य यदधराद्यवाप्यमहरस्ति तत्र । सर्वत्र एवं । श्वश्वः आस्व रक्षा
तथा परे च परस्मिन्स्त्वृतीयेहनि च आस्व । हे सत्पते सतांपाल विश्वा सर्वाण्यप्यहाहानि सर्वेष्व-
प्लहःसु नोस्मान् जरितृन् रक्षिपो रक्षति । तथा दिवानक्तं च रक्षिपः रक्षति रक्षया ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

प्रभङ्गीशूरोमघवानुवीमघःसंमिश्लोवीर्यायकम् ।
उभातेवाहूवर्षणाशतक्रतोतियावज्ज्रमिमिक्षतुः ॥ १८ ॥ २१ ॥

प्रभङ्गी । शूरः । मघः । तुविमघः । समिश्लः ।
वीर्याय । कम् । उभा । ते । वाहू इति । वर्षणा । शतक्रतो
इति शतक्रतो । नि । या । वज्जम् । मिमिक्षतुः ॥ १८ ॥ २१ ॥

अयं मघवेन्द्रः प्रभङ्गी प्रभञ्जनशीलः शूरः तुवीमघः प्रभूतघनः संमिश्लः सम्यग्मिश्र-
यिता किमर्थं वीर्याय शत्रूणां वीर्यकरणाय कमितिपूरणः एवं महानुभावोभवति । अथ प्रत्य-
क्षवादः—हे इन्द्र ते उभा उभावपि वाहू वृषणा वर्षकौ कामानां हे शतक्रतो बहुपज्ञ या यौ
वज्रमायुधं निमिमिक्षतुः परिगृहीतः ॥ १८ ॥

॥ इति पष्ठस्य चतुर्थे एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

प्रोअस्माइति द्वादशार्चं तृतीयं सूक्तं काण्वस्य प्रगाथस्यार्थं पञ्चपदापंक्तिः सप्तम्याद्या-
स्तिस्रोबृहत्यः इन्द्रोदेवता । अत्रानुक्रमणिका—प्रोअस्मैद्वादश प्रगाथः पाङ्कं सप्तम्याद्याश्च ति-
स्रोबृहत्यइति । विनियोगोलैंगिकः ।

तत्र प्रथमा-

प्रोअस्माउपस्तुतिंभरतायज्जुजोपति ।

उक्थैरिन्द्रस्यमाहिर्नवयोवर्धन्तिसोमिनोभद्राइन्द्रस्यरातयः ॥ १ ॥

प्रो इति । अस्मै । उपस्तुतिम् । भरत । यत् । जुजोपति । उक्थैः ।

इन्द्रस्य । माहिर्नम् । वयः । वर्धन्ति । सोमिनः । भद्राः ।

इन्द्रस्य । रातयः ॥ १ ॥

अस्माइन्द्रायोपस्तुतिंउपेत्यक्रियमाणांस्तुतिं प्रोभरत प्रकर्षेण संपादयत हे ऋत्विजः । य-
द्यदि अयमिन्द्रो जुजोपति सेवते तर्हि भरतेति । सोमिनः सोमपियस्येन्द्रस्य स्वभूतं माहिर्नं न-
ह्य वयोर्नं सोमलक्षणं उक्थैः शस्त्रैः वर्धन्ति वर्धयन्ति भद्राः स्तुत्यानि त्वत्विन्द्रस्य रातयो
दानानि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अयुजो असमो नृक्षिरेकः कृष्टीर्यास्यः ।

पूर्वीरतिप्रवावृधे विश्वा जाता न्योर्जसा भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ २ ॥

अयुजः । असमः । नृक्षिः । एकः । कृष्टीः । अ्यास्यः ।

पूर्वीः । अति । प्र । वृधे । विश्वा । जातानि ।

ओर्जसा । भद्राः । इन्द्रस्य । रातयः ॥ २ ॥

अयुजः असहायः असमः असदृशो न्यैर्नृभिर्देवैः एको मुख्यः अयास्यः उपक्षपयितुमशक्यः पूर्वीः कृष्टीः पूर्वतन्यः प्रजाः अतिप्रवृधे अति प्रवर्धते । किञ्च विश्वा सर्वाणि जातानि इदानी-
मुत्पन्नानि ओर्जसा बलेनातिप्रवावृधे भद्रा इन्द्रस्य रातयः । अथवा यमृपिरयुजो सहायो न्यै-
रसदृश एक एव सन् पूर्वीः प्रजाः जातानि सर्वाण्यप्यतिक्रम्य वर्धते । शिष्टं समानम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अहितेन चिदर्वता जीरदानुःसिपासति ।

प्रवाच्यमिन्द्रतत्तर्ववीर्याणिकरिष्यतो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ ३ ॥

अहितेन । चित् । अर्वता । जीरदानुः । सिपासति ।

प्रवाच्यम् । इन्द्र । तत् । तर्व । वीर्याणि ।

करिष्यतः । भद्राः । इन्द्रस्य । रातयः ॥ ३ ॥

अयं जीरदानुः क्षिप्रपदान इन्द्रः अहितेनायोजितेनापेरितेन चिदर्वतारणवताश्वेन सिपा-
सति संभक्तुमिच्छति तत् तस्माद्दे इन्द्र वीर्याणि सामर्थ्यानि करिष्यतस्तव महत्त्वं प्रवाच्यं
स्तुत्यमित्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आयाहिरुणवांमनु इन्द्रमिहृणाणिवर्धना ।

येमिः शविष्टचाकनो भद्रमिहृश्रवस्यते भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ ४ ॥

आ । य॒हि । रु॒णवा॑म । ते । इन्द्रं । ब्रह्मा॑णि । वर्ध॑ना ।
 येभिः । श॒विष्ट॑ । चा॒कनः॑ । भ॒द्रम् । इ॒ह । श्र॒व॒स्य॒ते ।
 भ॒द्राः । इन्द्र॑स्य । रा॒तयः॑ ॥ ४ ॥

हे इन्द्र आयात्यागच्छ ते रुणवाम किं ब्रह्माणि परिवृढानि स्तुतिलक्षणानि कर्माणि ।
 कीदृशानि वर्धना उत्साहवर्धकानि । येभिर्भ्यैः कर्मभिः हे शविष्ठातिशयेन बलवन्निन्द्र चाकनः
 कामयसे । किं भद्रं कर्तुं । कस्मै श्रवस्यते चमिच्छते स्तोत्रे ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

धूप॑तश्चि॒द्भूप॑न्मनः॒रु॒णोपीन्द्र॑यत्त्वम् ।
 ती॒व्रैःसो॒मैःस॒पर्य॑तो॒नमो॑भिः॒प्रति॑भूर्पतो॒भद्रा॑इन्द्र॑स्यरा॒तयः॑ ॥ ५ ॥
 धूप॑तः । चि॒त् । धूप॑त् । मनः॑ । रु॒णोपि॑ । इन्द्र॑ । यत् । त्वम् ।
 ती॒व्रैः । सो॒मैः । स॒पर्य॑तः । नमः॑ऽभिः । प्र॒ति॒ऽभूर्प॑तः ।
 भ॒द्राः । इन्द्र॑स्य । रा॒तयः॑ ॥ ५ ॥

हे इन्द्र धूपतश्चिद् धृष्टादपि धूपत् धृष्टं मनः रुणोपि अत्यन्तं धृष्टं करोपि । यद्यस्मात्त्वं तीव्रैः
 मद्जनकैः सोमैः सपर्यतः पूजयतो नमोभिर्नमस्कारैश्च प्रतिभूर्पतोऽर्चुर्वतो यजमानस्य अभिमतं
 दित्सतीतिशेषः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

अव॑चष्ट॒ऋची॑पमो॒वृत्ता॑ई॒वमानु॑पः ।
 जु॒ष्टीदक्ष॑स्यसो॒मिनः॑स॒खायं॑रु॒णुते॑यु॒जंभ॒द्राइन्द्र॑स्यरा॒तयः॑ ॥ ६ ॥ २२ ॥
 अव॑ । च॒ष्टे । ऋ॒ची॑पमः । अ॒वृ॒तान्इ॒व । मानु॑पः । जु॒ष्टी ।
 दक्ष॑स्य । सो॒मिनः॑ । स॒खाय॑म् । रु॒णुते॑ । यु॒जंम् ।
 भ॒द्राः । इन्द्र॑स्य । रा॒तयः॑ ॥ ६ ॥ २२ ॥

अथमिन्द्रः ऋचीपमो ऋचा स्तुत्या समः तथापरिच्छिन्नः सन्नवचष्टे पश्यति अनुग्रहेणा-
 स्मात् । तत्र दृष्टान्तः—मानुषो मनुष्यः अवतानवदान्कूपादिमदेशानिव दृष्ट्वा च जुष्टी प्रीतोयं दक्ष

अथ द्वितीया—

अयुजो असमो नृभिरेकः कृष्टीर्यास्यः ।

पूर्वीरतिप्रवाहृधे विश्वाजातान्योर्जसाम्भद्रा इन्द्रस्यरातयः ॥ २ ॥

अयुजः । असमः । नृक्षिः । एकः । कृष्टीः । अ्यास्यः ।

पूर्वीः । अति । प्र । वृधे । विश्वा । जातानि ।

ओर्जसा । भद्राः । इन्द्रस्य । रातयः ॥ २ ॥

अयुजः असहायः असमः असदृशो न्यैर्नृभिर्देवैः एको मुख्यः अयास्यः उपक्षपयितुमशक्यः पूर्वीः कृष्टीः पूर्वतन्यः प्रजाः अतिप्रवृधे अति प्रवर्धते । किञ्च विश्वा सर्वाणि जातानि इदानीमुत्पन्नानि ओर्जसा ब्रह्मेणातिप्रवाहृधे भद्रा इन्द्रस्यरातयः । अथवा यमृपिरयुजोसहायो न्यैरसदृश एक एव सन् पूर्वीः प्रजाः जातानि सर्वाण्यप्यतिक्रम्य वर्धते । शिष्टं समानम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अहितेन चिदर्वता जीरदानुःसिपासति ।

प्रवाच्यमिन्द्रतत्तर्ववीर्याणिकरिप्यतो भद्रा इन्द्रस्यरातयः ॥ ३ ॥

अहितेन । चित् । अर्वता । जीरदानुः । सिपासति ।

प्रवाच्यम् । इन्द्र । तत् । तर्व । वीर्याणि ।

करिप्यतः । भद्राः । इन्द्रस्य । रातयः ॥ ३ ॥

अयं जीरदानुः क्षिप्रप्रदान इन्द्रः अहितेनायोजितेनापेरितेन चिद्वन्तारणवताश्वेन विपासति संभ्रकुमिच्छति तत्र तस्माद्दे इन्द्र वीर्याणि सामर्थ्यानि करिप्यतस्तत्र महत्त्वं प्रवाच्यं स्तुत्यमित्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आयाहिरूणवामतु इन्द्रब्रह्माणि वर्धना ।

योभिः शविष्टचाकनो भद्रमिह श्रवस्यते भद्रा इन्द्रस्यरातयः ॥ ४ ॥

आ । या॒हि । कृ॒णवा॑म । ते । इन्द्र॑ । ब्र॒ह्मा॑णि । वर्ध॑ना ।
 येभिः॑ । श॒वि॒ष्ठ । चा॒क॒र॒नः । भ॒द्रम् । इ॒ह । श्र॒व॒स्य॒ते ।
 भ॒द्राः । इन्द्र॑स्य । रा॒त॒र्यः ॥ ४ ॥

हे इन्द्र आयात्यागच्छ ते कृणवाम किं ब्रह्माणि परिवृढानि स्तुतिलक्षणानि कर्माणि ।
 कीदृशानि वर्धना उत्साहवर्धकानि । येभिर्भ्यः कर्मभिः हे शविष्ठातिशयेन बलवन्निन्द्र चाकरः
 कामयसे । किं भद्रं कर्तुं । कस्मै श्रवस्यतेनमिच्छते स्तोत्रे ॥ ४ ॥

अथ षष्ठमी-

धृ॒प॒तश्चि॑द्धृ॒प॒न्म॒नः॑ कृ॒णो॒पीन्द्र॑य॒त्त्वम् ।
 ती॒त्रैः सो॒मैः स॒प॒र्य॒तो न॒मो॒भिः प्र॒तिभू॑प॒तो भ॒द्रा इन्द्र॑स्य रा॒त॒र्यः ॥ ५ ॥
 धृ॒प॒तः । चि॒त् । धृ॒प॒त् । म॒नः । कृ॒णो॒पि॑ । इन्द्र॑ । य॒त् । त्वम् ।
 ती॒त्रैः । सो॒मैः । स॒प॒र्य॒तः । न॒मः इ॒भिः । प्र॒ति॒भू॒प॒तः ।
 भ॒द्राः । इन्द्र॑स्य । रा॒त॒र्यः ॥ ५ ॥

हे इन्द्र धृपतश्चिद्धृपदपि धृपत् धृष्टं मनः कृणोपि अत्यन्तं धृष्टं करोपि । यद्यस्मात्त्वं तीत्रैः
 मदजनकैः सोमैः सपर्यतः पूजयतो नमोभिर्नमस्कारैश्च प्रतिभूपतोलंकुर्वतो यजमानस्य अभिमत्तं
 दित्ससीतिशेषः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

अ॒व॑ च॒ष्ट॒क॒र्ची॒प॒मो॒व॒तो॑ इ॒व॒मा॒नु॒पः ।
 जु॒ष्टी॒दक्ष॑स्य सो॒मि॒नः स॒खा॒यं कृ॒णु॒ते यु॒जं भ॒द्रा इन्द्र॑स्य रा॒त॒र्यः ॥ ६ ॥ २२ ॥
 अ॒व॑ । च॒ष्टे॑ । क॒र्ची॒प॒मः । अ॒व॒ता॒न् इ॒व॑ । मा॒नु॒पः । जु॒ष्टी॑ ।
 दक्ष॑स्य । सो॒मि॒नः । स॒खा॒यम् । कृ॒णु॒ते । यु॒जम् ।
 भ॒द्राः । इन्द्र॑स्य । रा॒त॒र्यः ॥ ६ ॥ २२ ॥

अपमिन्द्रः ऋचीपमो ऋचा स्तुत्या समः तथापरिच्छिन्नः सन्नवचष्टे पश्यति अनुग्रहेणा-
 स्मान् । तत्र दृष्टान्तः-मानुषो मनुष्यः अवतानवदान्कृपादिपदेशानिव दृष्ट्वाच जुष्टी प्रीतोयं दक्ष

प्रबृद्धस्य सोमिनो यजमानस्य युजं युज्यमात्मानं सखायं कृणुते करोति तस्याभिमतं सावय-
तीत्यर्थः । अथवा वृषितोमनुष्यो जलपूर्णानवटानिव स्तुतः सन्पश्यति सोमं पातुं । पश्चाद्देवैस्ति-
तं युज्यमानं सोमं जुष्टी सेवित्वा दक्षस्य सोमिनः सखायं कृणुते कुरुते ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

अथ सप्तमी—

विश्वेनइन्द्रवीर्यदेवाअनुऋतुंददुः ।

भुवोविश्वस्यगोपतिःपुरुष्टुतभद्राइन्द्रस्यरातयः ॥ ७ ॥

विश्वे । ते । इन्द्र । वीर्यम् । देवाः । अनुं । ऋतुम् । ददुः ।

भुवः । विश्वस्य । गोपतिः । पुरुष्टुत ।

भद्राः । इन्द्रस्य । रातयः ॥ ७ ॥

हे इन्द्र ते तव वीर्यं सामर्थ्यं ऋतुं प्रज्ञाञ्च अनु अनुसृत्य विश्वे सर्वे देवाः दधुः धार-
यन्ति वीर्यं प्रज्ञाञ्च तव बलेन प्रज्ञयाच तेषु बलिनः प्रज्ञावन्तश्च भवन्तीत्यर्थः । तादृशस्त्वं
गोपतिः प्रसिद्धानां गवामुदकानां स्तुतिवचसोवा पतिर्भुवोभवसि विश्वस्येत्येतत्पदावर्गवत्स्यामि
गोशब्दस्य विशेषः । हे पुरुष्टुत बहुभिः स्तुतेन्द्र भवसीति समन्वयः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

गृणेतादिन्द्रतेशवउपमंदेवतातये ।

यद्वंसिंहृत्रमोजसाशचीपतेभद्राइन्द्रस्यरातयः ॥ ८ ॥

गृणे । तत् । इन्द्र । ते । शवः । उपमम् । देवतातये ।

यत् । हंसि । हृत्रम् । ओजसा । शचीपते ।

भद्राः । इन्द्रस्य । रातयः ॥ ८ ॥

हे इन्द्र ते तव तच्छबोबलं उपमं अन्तिकं देवतातये यजमानाय यज्ञार्थं वा गृणे स्तुवे ।
यपस्माद्देशचीपने वृत्रं ओजसा बलेन हंसि तस्मात्ते शवोगृणे ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

समनेववपुष्यतः कृणवन्मानुपायुगा ।

विदेतदिन्द्रश्चेतनमर्धश्रुतोभद्राइन्द्रस्यरातर्यः ॥ ९ ॥

समनाइव । वपुष्यतः । कृणवत् । मानुपा । युगा ।

विदे । तत् । इन्द्रः । चेतनम् । अर्ध । श्रुतः । भद्राः ।

इन्द्रस्य । रातर्यः ॥ ९ ॥

समनेव समानमनस्का योपिदिव सायथा वपुष्यतो वपुरिच्छतः पुरुषान् कृणवत्करोति स्ववशान् एवमयमिन्द्रो मानुषा मनुष्यान् युगा युगानि कालान्संवत्तरायनर्तुमासादीन्विदे लंभयति तद्युगनिर्माणामकं कर्म इन्द्रश्चेतनं सर्वस्य प्रज्ञापकं कृतवानिति शेषः । अथ अथैवं कृत्वा श्रुतः सर्वत्र ख्यातोभूत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

उज्जातमिन्द्रतेशान् उत्त्वामुत्तवक्तुम् ।

भूरिगोभूरिवाद्यधुर्मर्धवन्तवशर्मणिभद्राइन्द्रस्यरातर्यः ॥ १० ॥

उत् । जातम् । इन्द्र । ते । शवः । उत् । त्वाम् । उत् । तव । क्तुम् ।

भूरिगो इति भूरिगो । भूरि । वृधुः । मर्धवन् । तव ।

शर्मणि । भद्राः । इन्द्रस्य । रातर्यः ॥ १० ॥

हे इन्द्र उत् । अयं व्यवहितेनापि ववृधुरित्यनेन संबध्यते । उद्धर्षयन्ति सोमेन । किं ते तवजातमुत्पन्नं शवोन्नतं । नकेवलं बलं किन्तु त्वा मुद्धर्षयन्ति स्तुत्यादिना पश्चात्तव क्तुं प्रज्ञां स्वानुकूलं उद्धर्षयन्ति भूरीयेतवत्याख्यातं संबध्यते अति प्रभूतमुद्धर्षयन्तीत्यर्थः । कएवंकुर्वन्तीति उच्यते-हे भूरिगो बहुपशो हे मघवन्धनवन्तिन्द्र तव शर्मणि त्वदीये सुखे ये वर्तन्ते तेच कुर्वन्तीति ॥ १० ॥

अथैकादशी-

अहंचत्वंचदृत्रहन्त्संयुज्यावसुनिभ्युआ ।

अरातीवाचिदद्विवोनुनौशरमेसतेभद्राइन्द्रस्यरातर्यः ॥ ११ ॥

अहम् । च । त्वम् । च । वृत्रहृन् । सम् । युज्याव । सनिःश्र्यः ।
 आ । अरातिःवा । चित् । अद्रिःश्र्यः । अनु । नौ । शूर ।
 मंसते । भद्राः । इन्द्रस्य । रातर्यः ॥ ११ ॥

हे वृत्रहन्निन्द्र त्वञ्चाहश्चसंयुज्याव संगतौ भवाव । कियदवधीति उच्यते—सनिःश्र्य आ
 यावता कालेन धनानि लभ्यन्ते तावत्कालम् । नौ संगतयोश्चावयोः हे अद्रिवो वज्रवन्निन्द्र
 हे शूर अरातीवा चित् अदानोपि जनस्त्वदत्तधनस्य अनुमंसते अनुमतिं करोति ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

सत्यमिद्वाउतंव्यमिन्द्रंस्तवामनानृतम् ।
 महौ असुन्वतोवधोभूरिज्योतींपिसुन्वतोभद्राइन्द्रस्यरातर्यः ॥ १२ ॥ २३ ॥

सत्यम् । इत् । वै । ऊँ इति । तम् । व्यम् । इन्द्रम् । स्त्वाम् । न ।
 अनृतम् । महान् । असुन्वतः । वधः । भूरि । ज्योतींपि । सुन्वतः ।
 भद्राः । इन्द्रस्य । रातर्यः ॥ १२ ॥ २३ ॥

वर्यं प्रगाथास्तमिन्द्रं सत्यमिव सत्यमेव स्त्वाम नानृतं । वैइति निश्चयेन । असत्यं स्त-
 वाम । अस्माभिरुक्तागुणाः सत्याएवसन्तु नानृताइत्यर्थः । स्तुत्यस्येन्द्रस्य सम्बन्धीअसुन्वतोय-
 द्दुर्वधोमहान् प्रभूतोभवति । भूरिज्योतींपि बहून् सोमान् सुन्वतोभिपवंकुर्वतो यजमानस्येन्द्रल्लो-
 नुग्रहो महान्भवतीत्यर्थः ॥ १२ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे त्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

सपूर्व्यइति द्वादशर्चं चतुर्थं सूक्तं । अत्रानुक्रमणिका—सपूर्व्योर्गायत्रमाघाचतुर्थ्यादिवे स-
 षमीचानुष्टुभो गायत्रेन्त्यादैवी त्रिष्टुविति । प्रथमा चतुर्थी पञ्चमी सप्तम्यश्चतस्रोनुष्टुभः अस्मेरु-
 द्वाइत्यन्त्यात्रिष्टुप् अवशिष्टागायत्र्यः अन्त्यायादेवादेवता शिष्टाएन्ध्यः षष्ठेहनिमरुत्वतीयस्याथ-
 स्तुचःप्रतिपद । सूत्रितंच—सपूर्व्योर्महानांवेनःऋतुभिरानजे ।

तत्र प्रथमा—

सपूर्व्योर्महानांवेनःऋतुभिरानजे ।
 यस्यद्वारामनुष्पिताद्वेपुधियंआनुजे ॥ १ ॥

सः । पू०र्व्यः । म०हाना०म् । वे०नः । क०र्तुः०जिः । आ०न०जे । य०स्य० । द्वा०रा० ।
म०र्तुः । पि०ता । दे०वे०र्षु० । धि०यः । आ०न०जे ॥ १ ॥

सइन्द्रः पूर्वोमुख्योमहानां पूज्यानां यजमानानां ऋतुभिः कर्मभिर्निमित्तभूतैः
वेनः कान्तस्तेषां हविः कामयमानः आनजे आगच्छति । यस्येन्द्रस्य द्वारा द्वाराणि प्रा-
प्त्युपायानि धियः कर्माणि देवेष्वेतेषुमध्ये पिता सर्वेषां पालको मनुरानजे प्राप । आनजिःप्रा-
सिकर्मा ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

द्वि०वो०मा०न०नो०त्स०द०न्त्सो०म०पृ०ष्ठा०सो०अ०द्रं०यः ।
उ०क्था०ब्र०ह्म०च०शं०स्या० ॥ २ ॥

द्वि०वः । मा०न०म् । न । उ०त् । स०द०न् । सो०म०पृ०ष्ठा०सः ।
अ०द्रं०यः । उ०क्था० । ब्र०ह्म० । च० । शं०स्या० ॥ २ ॥

दिवो द्युलोकस्य मानं निर्मातारमिन्द्रं नोत्सदन् नोत्सृजन्तु । के सोमपृष्ठासः सोमस्पष्टारः
सोमाभिपवकर्तारः अद्रयोद्ग्रावाणः । किञ्चोक्था उक्त्यानि शस्त्राणि ब्रह्मच ब्रह्माणि स्तोत्राणि
शंस्या शंसनीयानि भवन्तीतिशेषः । यद्वा यानि स्तोत्राणि शस्त्राणि च सन्ति तानीन्द्रं नो-
त्सृजन्त्विति समन्वयः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

स०वि०द्वा०ँ०अ०ङ्गि०रो०भ्य०इ०न्द्रो०गा०अ०वृ०णो०द०र्ष० ।
स्तु०पे०त०द०स्य०पौ०स्य०म् ॥ ३ ॥

सः । वि०द्वा०न् । अ०ङ्गि०रः०भ्यः । इ०न्द्रः० । गाः० । अ०वृ०णो०त् ।
अ०र्ष० । स्तु०पे० । तत् । अ०स्य० । पौ०स्य०म् ॥ ३ ॥

सविद्वानुपायज्ञः इन्द्रोङ्गिरोभ्यः तेषामर्थाय गाः पणिभिरपहृताःपिहिता अपावृणोत्
अपवारितवान् तच्चादृशमस्य पौंस्यं पुंस्त्वं सामर्थ्यं स्तुपे स्तौमि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

सप्रत्नथाकविष्ट्वइन्द्रोवाकस्यवृक्षणिः ।

शिवोअर्कस्यहोमन्यस्मन्नागन्त्ववसे ॥ ४ ॥

सः । प्रत्नथ्या । कविष्ट्ववृधः । इन्द्रः । वाकस्य । वृक्षणिः । शिवः ।
अर्कस्य । होमनि । अस्मन्ना । गन्तु । अवसे ॥ ४ ॥

सइन्द्रः प्रत्नथा प्रत्नवत् पूर्वस्मिन्काले यथा तद्वदिदानीमपि कविष्ट्वः मेधाविनां स्तो-
तृणां वर्धयिता वाकस्य स्तोतुः वृक्षणिः वोढा शिवः सुखकरः अर्कस्य अर्कमन्त्रं अर्चनीय-
त्वादर्चनसाधनत्वाद्वा तादृशस्य सोमस्य होमनि होमे सअस्मन्ना अस्मास्तु निमित्तभूतेषु अ-
वसे रक्षणाय गन्तु गच्छतु ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

आदूनुतेअनुक्तुंस्वाहावरस्ययज्यवः ।

श्वात्रमर्काअनूपतेन्द्रंगोत्रस्यदावने ॥ ५ ॥

आत् । ऊँ इति । नु । ते । अनु । क्तुम् । स्वाहा । वरस्य । यज्यवः ।
श्वात्रम् । अर्काः । अनूपत् । इन्द्रं । गोत्रस्यं । दावने ॥ ५ ॥

आदु अनन्तरमेव नु अथ हे इन्द्र ते तव क्रतुं कर्म अनुक्रमेण अनूपतेति संबंधः । अनु-
क्रमेण स्तुवन्ति के स्वाहावरस्य स्वाहादेव्याः पतेरग्नेः यज्यवोयटारः तदर्थमग्नी यागं कुर्वन्त-
त्यर्थः । तादृशाअर्काः अर्चयितारः स्तोतारः श्वात्रमिति क्षिप्रनाम अन्यदेवतास्तुतिरूपं विद-
वमस्तुवातिशीघ्रमतिदीर्घं स्तुवन्तीत्यभिप्रायः । किमर्थं स्तुवन्तीत्युच्यते—गोत्रस्य दावने धन-
स्य दानाय ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

इन्द्रेविश्वानिधीर्याकृतानिकर्त्वीनिच ।

यमर्काअध्वरविदुः ॥ ६ ॥ २४ ॥

इन्द्रे । विश्वानि । वीर्या । कृतानि । कर्त्वानि । च ।

यम् । अर्काः । अध्वरम् । विदुः ॥ ६ ॥ २४ ॥

अस्मिन्निन्द्रे विश्वानि सर्वाणि वीर्या वीर्याणि सामर्थ्यानि कृतानि कर्त्वानि कर्त्तव्यानि च वर्तन्तइतिशेषः । यमिन्द्रं अर्काः स्तोतारः अध्वरमहिंसकं विदुर्जानन्ति तस्मिन्निन्द्रइति ॥६॥

॥ इति पष्ठस्य चतुर्थे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

पञ्चमेहनि मरुत्वतीये यत्पाञ्चजन्ययेतिवृचः प्रतिपत् । सूत्रितंच—यत्पाञ्चजन्ययाविशे-
न्द्रइत्तोमपाएकइति मरुत्वतीयस्यप्रतिपदनुचराविति ।

सैषा सप्तमी—

यत्पाञ्चजन्ययाविशेन्द्रेघोपाअर्क्षत ।

अस्तृणाद्बर्हणांविपोर्भ्योमानस्यसक्षयः ॥ ७ ॥

यत् । पाञ्चजन्यया । विशा । इन्द्रे । घोपाः । अर्क्षत ।

अस्तृणात् । बर्हणां । विपः । अर्भ्यः । मानस्य । सः । क्षयः ॥ ७ ॥

यद्यदा पाञ्चजन्यया निपादपंचमाश्वत्वारोवर्णाः पंचजनास्तत्र भवयाविशा मजया इ-
न्द्रे घोपाः स्तुतयोसृक्षत सृज्यन्ते तदानीमयमिन्द्रोऽस्तृणात् हिनस्ति शत्रून् बर्हणा स्वमह-
त्वे नानन्यसहायेनेत्यर्थः । तादृशः सअर्भ्यः स्वामी इन्द्रोविपो मेधाविनः स्तोतुर्मम मानस्य पू-
जायाः सत्कारस्य क्षयोनिवासो भवति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

इयमुत्तेअनुष्टुतिश्चरूपेतानिपौंस्यां । प्रावंश्चक्रस्यवर्तनिम् ॥ ८ ॥

इयम् । ऊँ इति । ते । अनुऽस्तुतिः । चरूपे । तानि । पौंस्यां ।

प्र । आवः । चक्रस्य । वर्तनिम् ॥ ८ ॥

इयमिदानीं क्रियमाणा अनुष्टुतिः अनुकूलास्तुतिः ते तव स्वभूता । कुतस्तवेति तानि
प्रसिद्धानि वृषवघादीनि पौंस्यां पुंस्त्यानि यतश्चरूपे अतस्त्वइत्यर्थः । हे इन्द्र चक्रस्य रथा-

धारस्य वर्तनीं मार्गं प्रावः प्रारक्षः । अथास्मद्यज्ञगमनाय रक्षःकृता चक्रमार्गवाधा यथानभवति
तथारक्षसीत्यर्थः ॥ ८ ॥

अथनवमी—

अस्यवृष्णोव्योदनेउरुक्रमिष्टजीवसे । यवंनपृश्वआददे ॥ ९ ॥

अस्य । वृष्णः । विदोदने । उरु । क्रमिष्ट । जीवसे ।

यवंम् । न । पृश्वः । आ । ददे ॥ ९ ॥

अस्यवृष्णो वर्षितुरिन्द्रस्य व्योदने विविधेने लब्धेसति जीवसे जीवनाय उरुविस्ती-
र्णं क्रमिष्ट पदनिधानं करोति सर्वोलोकः । अथवा इन्द्रस्य स्वभूतेनेलब्धव्येवा सति पदंन्यासं
करोति तथाकृत्वा यवंन पशवः यवं पशवइव सर्वोजिनः आददे आदत्ते स्तुतादस्मात् ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

तद्धधानाअवस्यवोयुष्माभिर्दक्षपितरः । स्यामंमरुत्वंतोवृधे ॥ १० ॥

तत् । दधानाः । अवस्यवः । युष्माभिः । दक्षंऽपितरः ।

स्यामं । मरुत्वंतः । वृधे ॥ १० ॥

तत्स्तोत्रं दधानाः धारयन्तः अवस्यवो रक्षाकामावयं हे ऋत्विजो युष्माभिः सहिता
इतिवायोज्यम् तादृशादक्षपितरः दक्षोन्नं तस्यपितरः पालकाः स्वामिनः स्याम । किमर्थं मरु-
त्वतोमरुद्भिःतद्वत्तइन्द्रस्य वृधे वर्धनाय यागाय ॥ १० ॥

अथैकादशी—

वक्तृत्वियायुधाञ्जक्रकंभिःशूरनोनुमः । जेषामिन्द्रत्वयायुजा ॥ ११ ॥

वत् । ऋत्विः । युः । धाः । ऋः । कंभिः । शूरः । नोनुमः ।

जेषाम् । इन्द्रः । त्वया । युजा ॥ ११ ॥

वत् सत्यं ऋत्विषाय ऋतोभवाय ऋतुशब्दोयागकालोपलक्षकः यागकाले मादुर्भूताय धाम्ने
कल्याणतेजसे तुभ्यं हे इन्द्रेन्द्र ऋकभिर्मघ्नोनुमः अतिशयेन स्तुमः हे इन्द्र स्तुतेन त्वया युजा
सहायभूतेन जेषाम् जयेम शत्रून् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

अस्मेरुद्रामेहनापर्वतासोवृत्रहृत्येभरंहूतौसजोपाः ।

यःशंसतेस्तुवतेधायिपञ्चइन्द्रज्येष्ठाअस्माँअवन्तुदेवाः ॥ १२ २५॥

अस्मे इति । रुद्राः । मेहना । पर्वतासः । वृत्रहृत्ये । भरंहूतौ ।

सजोपाः । यः । शंसते । तुवते । धायि । पञ्चः । इन्द्रज्येष्ठाः ।

अस्मान् । अवन्तु । देवाः ॥ १२ ॥ २५ ॥

अस्मे अस्मान् रुद्राः मेहना उदकसेचनयुक्ताः पर्वतासो मेघाश्च वृत्रहृत्ये वृत्रहननसाधने भरंहूतौ संग्रामाह्वाने सजोपाः अस्मत्समानप्रीतिश्च यइन्द्रः शंसते शस्त्रं पठते तुवते स्तोत्रं कुर्वतेच यजमानाय पञ्चोवलवान्वेगवान् वा धायि गच्छति सइन्द्रश्च इमेइन्द्रज्येष्ठा देवाअस्मानवन्तु रक्षंतु । अस्मानितिपूरणः । अथवैवंयोज्यं रुद्रा रुद्रपुत्रा मेहना सेचनेनयुक्ताः पर्वता पर्वतसदृशाः पूरणवन्तः प्रीणनवन्तोवा । पर्वपुनःपृणातेः प्रीणातेर्वैतिनिरुक्तम् । वृत्रहृत्येभरंहूतौ सजोपाः सजोपसः सहायभूता मरुतोदेवा इन्द्रज्येष्ठाः उक्तलक्षणइन्द्रश्चास्मानवत्विति ॥ १२॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे पञ्चविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

उत्वामन्दन्त्विति द्वादशार्धं पञ्चमं सूक्तं मगाथस्यार्धं भागवत्समपरिभाषया गायत्रमैन्द्रं ।
उत्वेत्यनुक्रमणिका । विनियोगोलैंगिकः ।

तत्र प्रथमा-

उत्वामन्दन्तुस्तोमाःरुणुष्वराधोअद्रिवः ।

अवंब्रह्मद्विपोजहि ॥ १ ॥

उत् । त्वा । मन्द्न्तु । स्तोमाः । रुणुष्व । राधः । अद्रिवः ।

अवं । ब्रह्मद्विपः । जहि ॥ १ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वां स्तोमाः स्तुतय उव उल्लङ्घं मन्दन्तु मादयन्तु । रुणुष्व कुरु राधोऽं हे अद्रिवो पञ्चवज्जिन्द्रास्मभ्यं । किञ्च ब्रह्मद्विपो ब्राह्मणदेष्टुनव जहि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

पदापणीरराधसोनिवाधस्वमहाँअसि ।
नहित्वाकश्चनप्रति ॥ २ ॥

पदा । पणीन् । अराधसः । नि । वाधस्व । महान् ।
असि । नहि । त्वा । कः । चन । प्रति ॥ २ ॥

पणीन् लुब्धानराधसो यष्टव्यधनरहितान् केवलधनान् पदा पादेनाविक्रम्य नि निवरा
वाधस्व । कुतः यतस्त्वं महान् असि भवसि त्वा त्वां तव कश्चन कश्चिदपि देवः अहुरो मनु-
ष्योवा प्रति प्रतिनिधिः सदृशः नहसि स्वडु ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्वमीशिपेसुतानामिन्द्रत्वमसुतानाम् ।
त्वराराजानानाम् ॥ ३ ॥

त्वम् । ईशिपे । सुतानाम् । इन्द्र । त्वम् । असुतानाम् ।
त्वम् । राजा । जनानाम् ॥ ३ ॥

हे इन्द्र त्वं सुतानामभिपुतानां सोमानामीशिपे ईश्वरोभवसि तथा त्वमसुतानां वरुधा-
कारे वर्तमानानां चेशिपे त्वं जनानां सर्वेषां राजाभवसि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

एहिमेहिक्षयोदिव्याऽघोषं चर्पणीनाम् ।
ओमेपृणासिरोदसी ॥ ४ ॥

आ । इहि । प्र । इहि । क्षयः । दिवि । आऽघोषं । चर्पणीनाम् ।
आ । उमे इति । पृणासि । रोदसी इति ॥ ४ ॥

हे इन्द्र एहि आगच्छ । तथा मेहि प्रगच्छ । दिवि घुलोकात् किं क्षयोनिपासं । किमुत्वं
आघोषं शब्दं कुर्वन् । किमर्थं चर्पणीनां मनुष्याणां अधाय । अथवा हविः स्वीकृत्य मेहि हस्ते-

न गच्छ दिवमाघोपन् यजमानं स्तुवन् उभे रोदसी द्यावापृथिव्यौ आपृणासि आपूरयसि ते-
जसा वृष्ट्या वा ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

त्यंचित्पर्वतंगिरिशतवतंसहस्त्रिणाम् ।

विस्तोतृभ्योरुरोजिथ ॥ ५ ॥

त्यम् । चित् । पर्वतम् । गिरिम् । शतवन्तम् । सहस्त्रिणाम् ।

वि । स्तोतृभ्यः । रुरोजिथ ॥ ५ ॥

हे इन्द्र त्वं त्यं चित् तं चिदिति पूरणः पर्वतं पर्ववन्तं गिरिं मेघं उभयोर्मेघनामत्वादेको
योगरूढोद्गद्यः शतवन्तं शतोदकवन्तं तथा सहस्त्रिणं अपरिमितवृद्धिं मेघं स्तोतृभ्योर्थाय
विरुरोजिथ विरुज वज्रेण ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

व्यमुंत्वादिवांसुतेव्यनक्तंहवामहे ।

अस्माकंकामपृण ॥ ६ ॥ २६ ॥

व्यम् । ऊँ इति । त्वा । दिवा । सुते । व्यम् । नक्तम् । हवामहे ।

अस्माकम् । कामम् । आ । पृण ॥ ६ ॥ २६ ॥

हे इन्द्र वयं त्वा त्वां दिवा अहनि सुते सोमेभिपुते हवामहे आह्वयामः तथा वयं नक्तं
हवामहे । आहूतः आगत्यास्माकं काममापृणापूरय ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे पाद्विशोवर्गः ॥ २६ ॥

अथ सप्तमी-

कंस्यष्टपुत्रोयुवानुविग्रोवोअनानतः ।

ब्रह्माकस्तंसपर्यति ॥ ७ ॥

कं । स्यः । ष्टपुत्रः । युवा । तुविग्रोवः । अनानतः ।

ब्रह्मा । कः । तम् । सपर्यति ॥ ७ ॥

स्यः सवृषभोवर्षिता युवा नित्यतरुणः तुविश्रीवः विस्तीर्णकन्धरः अनानतः कदाचि-
दप्यनवनतः इन्द्रः क कुत्र वर्तते इति कोजानातीत्यर्थः । को ब्रह्मा स्तोता तमिन्द्रं सपर्यति
पूजयति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

कस्यस्वित्सर्वनं वृषां जुजुष्वँ अवंगच्छति ।
इन्द्रं कउस्विदाचके ॥ ८ ॥

कस्य । स्वित् । सर्वनम् । वृषां । जुजुष्वान् । अव । गच्छति ।
इन्द्रम् । कः । ॐ इति । स्वित् । आ । चके ॥ ८ ॥

कस्य स्वित्सर्वनं स्विति विचिकित्सायां वृषा वर्षितेन्द्रो जुजुष्वान् प्रीयमाणोवगच्छति
कउ कोवा यजमानइन्द्रं आचके जानाति स्तोतुं स्वितिपूरणः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

कंते दाना असक्षत वृत्रहृन्कंसुवीर्या ।
उक्थे कउस्विदन्तमः ॥ ९ ॥

कम् । ते । दानाः । असक्षत । वृत्रहृन् । कम् । सुवीर्या ।
उक्थे । कः । ॐ इति । स्वित् । अन्तमः ॥ ९ ॥

ते त्वां दानाः यजमानैर्दत्ताः असक्षत सेवन्ते । हे वृत्रहृन् वृत्रस्य हन्तस्त्रिं कं कीदृशं
त्वां उक्थे शस्त्रे सुवीर्यां शोभनवीर्याणि स्तोत्राणि असक्षत कउस्वित् अन्तमो कोवान्तिकतमो
भवति युद्धे ॥ ९ ॥

द्वितीयेपर्याये होतुः शस्त्रे अयंतेमानुपइति वृचोनुत्पः । सन्नितश्च । अयंतेमानुपेजन-
उद्रेदभीति ।

सैषा वृचे प्रथमा सूक्ते दशमी-

अयंतेमानुपेजनेसोमः पूरुर्पुसूयते ।
तस्येहिप्रद्रवापिधं ॥ १० ॥

अयम् । ते । मानुषे । जने । सोमः । पूरुषु । सूयते ।
तस्य । आ । इहि । प्र । द्रव । पिब ॥ १० ॥

अयं सोमस्ते त्वदर्थं तव स्वभूतो वा पूरुषु मनुष्येषु मध्ये मानुषे जन मयि सूयते ।
अथवा पूरुणामसु राजसु सूयते तस्य तमित्यर्थः तमेहि आगच्छ आगत्यच प्रद्रव ग्रहसमीपं
तथा कृत्वा पिब तं सोमम् ॥ १० ॥

अथ वृचे द्वितीया सूक्ते एकादशी-

अयंते शर्यणावति सुपोमायामधिप्रियः ।
आर्जीकीयेमदिन्तमः ११ ॥

अयम् । ते । शर्यणाऽवति । सुसोमायाम् । अधि ।
प्रियः । आर्जीकीये । मदिन्तमः ॥ ११ ॥

अयमस्माभिरभिपुतः सोमः ते त्वां मदिन्तमोमादपिद्वतमोयं अधिश्रितः आश्रितः । कु-
त्रेति तदुच्यते शर्यणावति कुरुक्षेत्रस्य जघनार्धभवे शरत्तणोपिते सरसि । तत्सरः कुत्रवर्ततइति
उच्यते-सुपोमायां एतन्नामिकायां नद्यां । साच कुत्र वर्ततइति तदुच्यते-आर्जीकीयेएतन्ना-
मके देशे । एवमुक्तप्रकारेणात्यन्तदूरदेशे वर्तते यः सोमः स एवापमभिपुतं पिबेति उत्तरत्रान्वयः
॥ ११ ॥

अथ वृचे तृतीया सूक्ते द्वादशी-

तमद्य राधसेमहे चारुमदाय घृष्वये ।
एहीमिन्द्रद्रवापिब ॥ १२ ॥ २७ ॥

तम् । अद्य । राधसे । महे । चारुम् । मदाय । घृष्वये ।
आ । इहि । ईम् । इन्द्र । द्रव । पिब ॥ १२ ॥ २७ ॥

तं पूर्वमद्ये उपवर्णितं चारुं चणरशीलं सोमं महे महते राधसेस्माकं धनाय तव घृष्व-
ये शत्रूणां धर्षणशीलाय मदाय पिब । हे इन्द्र तदर्थं अद्य द्रव गच्छ शीघ्रं सोमपात्रं प्रति
तदर्थमी मदानामित्यागच्छ ॥ १२ ॥

॥ इति पष्ठस्य चतुर्थे समविशोवर्गः ॥ २७ ॥

यदिन्द्रमामिति द्वादशर्चपठं सूक्तं प्रगाथस्वार्पं गायत्रमैन्द्रं । यदिन्द्रेत्यनुकान्तम् । वि-
नियोगोलैङ्गिकः ।

तत्र प्रथमा—

यदिन्द्रप्रागपागुदुङ्ग्यन्वाहूयसे नृभिः ।

आर्षाहितूर्यमाशुभिः ॥ १ ॥

यत् । इन्द्र । प्राक् । अपाक् । उदक् । न्यक् । वा ।

हूयसे । नृभिः । आ । याहि । तूर्यम् । आशुभिः ॥ १ ॥

हे इन्द्र त्वं नृभिः कर्मनेनृभिः अस्मदीयैः अध्वर्वादिभिः प्राग्वा अपाग्वा उदग्वा-
ग्वा यतः कुतश्चिद्धूयसे अतस्तूर्यं तूर्णमाशुभिराशुगामिभिरश्वैरायाहागच्छ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यद्वाप्रस्रवणेदिवोमादयासेस्वर्णरे ।

यद्वासमुद्रेअन्धसः ॥ २ ॥

यत् । वा । प्रस्रवणे । दिवः । मादयासे । स्वःऽनरे ।

यत् । वा । समुद्रे । अन्धसः ॥ २ ॥

यद्वा अथवा दिवो घुलोकस्य प्रस्रवणे अमृतनिस्पन्दने स्थाने मादयासे माद्यसि यद्वा
स्वर्णरे स्वर्गनयनेवा भूलोके अन्यस्य यागदेशे माद्यसि । यद्वा अन्धसः अन्धोन्नं तेन तत्ता-
रणमुदकं लक्ष्यते तस्य समुद्रे समुन्दनापादनभूतेन्तरिक्षे माद्यसि तत्रतत्र वर्तमानमपि हुव-
त्युत्तरत्र सम्बन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आत्वागीर्मिर्महामुरुहुवेगामिवृमोजसे ।

इन्द्रसोर्मस्यपीतये ॥ ३ ॥

आ । त्वा । गीःऽभिः । महाम् । उरुम् । हुवे ।

गाम्ऽद्वेव । भोजसे । इन्द्र । सोर्मस्य । पीतये ॥ ३ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वां गीर्भिः स्तुतिभिः आहुवे आह्वयामि कीदृशं त्वां महानं महान्तं उरुं प्र-
भूतं किमर्थं सोमस्यपीतये पानाय । आह्वाने दृष्टान्तः—भोजसे भोगाय गामिव ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आतंइन्द्रमहिमानंहरंघोदेवतेमहः ।
रथेवहन्तुविभ्रतः ॥ ४ ॥

आ । ते । इन्द्र । महिमानम् । हरंयः । देव । ते ।
महः । रथे । वहन्तु । विभ्रतः ॥ ४ ॥

हे इन्द्र ते तव महिमानं माहात्म्यं रथे विभ्रतो धारयन्तो हरयोश्वा आवहन्तु । तथा हे
देव ते महस्तेजोरथे विभ्रतः अश्वा आवहन्तु । अत्र महिन्नो महसश्च पृथगावहनासंभवात् ता-
भ्यां विशिष्टं वहंत्वित्यर्थः । अथवा महिमानं विभ्रतस्ते त्वां रथेवहन्तु महोविभ्रतश्च त्वां वह-
न्त्विति योग्यम् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

इन्द्रगृणीपउस्तुपेमहौउग्रईशानकृत् ।
एहिंनःसुतंपिर्व ॥ ५ ॥

इन्द्र । गृणीये । ऊँ इति । स्तुपे । महान् । उग्रः ।
ईशानकृत् । आ । इहि । नः । सुतम् । पिर्व ॥ ५ ॥

हे इन्द्र त्वं गृणीषे उच्यसे इदं देहीदं कुर्विति । तथा स्तुपेऽ स्तुयसे च । उइति चार्थे ।
कीदृशस्त्वं महान् गुणैः प्रबृद्धः उग्रउद्गूर्णवल्दः ईशानकृत् ऐश्वर्यकर्ता तादृशस्त्वं एत्यागच्छ
आगत्यच नः सुतं सोमं पिच ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

सुतावन्तस्त्वावयंप्रयंस्वन्तोह्वामहे ।
इदंनोवहिरासदे ॥ ६ ॥ २८ ॥

सुतध्वन्तः । त्वा । वयम् । प्रयस्यन्तः । हवामहे ।
इदम् । नः । बर्हिः । आसदे ॥ ६ ॥ २८ ॥

सुतावन्तोभिपुतसोमवन्तः प्रयस्यन्तश्चरुपुरोडाशाद्यन्वन्तश्च वयं त्वा त्वां हवामहे
आह्वयामः किमर्थं इदं नोस्मदीयं बर्हिर्वर्हिपि यज्ञे बर्हिपिवा आसदे आसादनाय ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

अथ सप्तमी—

यच्चिद्धिशश्वतामसीन्द्रसाधारणस्त्वम् ।
तंत्वावयंहवामहे ॥ ७ ॥

यत् । चित् । हि । शश्वताम् । असी । इन्द्र । साधारणः ।
त्वम् । तम् । त्वा । वयम् । हवामहे ॥ ७ ॥

हे इन्द्र त्वं यच्चिद्धि यस्मात्त्वत्तु शश्वतां बहूनां यजमानानां साधारणोसि । चिद्धिपू-
रणः । हीतिप्रसिद्धौ । तं तादृशं साधारणं त्वा त्वां वयं हवामहे आह्वयामः । इतरेभ्यः पूर्वमिति
भावः ॥ ७ ॥

प्रातःसवने इदंतेसोम्यमिति होतुः प्रस्थितयाज्या । सूत्रितश्च—इदंतेसोम्यंमधु मित्रं वयं-
हवामह इति ।

सैषा सूक्तेष्टमी—

इदंतेसोम्यंमध्वधुंक्षन्त्रिभिर्नरः ।
जुपाणदंन्द्रतपिव ॥ ८ ॥

इदम् । ते । सोम्यम् । मधु । अधुंक्षन् । अद्रिंक्षिः । नरः ।
जुपाणः । इन्द्र । तत् । पिव ॥ ८ ॥

हे इन्द्र ते त्वदर्थमिदं सोम्यं सोमसंगन्धि मधु अधुंक्षन् अद्रिभिः ग्रावभिरभिपयसावने-
नोस्मदीयाअध्वर्यादपः । हे इन्द्र तन्मधु जुपाणः प्रीयमाणः पिव ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

विश्वान् अर्यो विपश्चितो निख्यस्तूयमागहि ।
अस्मेधेहि श्रवो बृहत् ॥ ९ ॥

विश्वान् । अर्यः । विपःश्चितः । अति । ख्यः । तूयम् ।
आ । गृहि । अस्मे इति । धेहि । श्रवः । बृहत् ॥ ९ ॥

हे इन्द्र अर्यः स्वामी त्वं विश्वान्विपश्चितः स्तोतृन् अतिख्यः अतिक्रम्य पश्य । तदर्थं तूर्यं क्षिप्रमागहि आगत्य चास्मेस्मासु बृहच्छ्रवोर्न यशोवा धेहि ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

दातामे पृपतीनां राजा हिरण्यवीनाम् ।
मा देवामघवारिपत् ॥ १० ॥

दाता । मे । पृपतीनाम् । राजा । हिरण्यवीनाम् ।
मा । देवाः । मघश्वा । रिपत् ॥ १० ॥

हिरण्यवीनां हिरण्यवीतानां पृपतीनां राजा इन्द्रो मे दाता भवतु । हे देवाः मघवा इन्द्रो-
मारिपत् रिष्टो मा भवतु ॥ १० ॥

अथैकादशी-

सहस्रे पृपतीनामधि चन्द्रं बृहत्पृथु ।
शुक्रं हिरण्यमाददे ॥ ११ ॥

सहस्रे । पृपतीनाम् । अधि । चन्द्रम् । बृहत् ।
पृथु । शुक्रम् । हिरण्यम् । आ । ददे ॥ ११ ॥

अहं पृपतीनां गवां सहस्रे अधि उपरि धारितं बृहत् महत् पृथु विस्तृतं चन्द्रं आह्ला-
दकं शुक्रं निमलं हिरण्यं आददे स्वीकरोमि इन्द्रेणानीतम् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

नपातो दुर्गहस्य मे सहस्रेण सुरार्धसः ।

श्रवो देवेष्वक्रत ॥ १२ ॥ २९ ॥

नपातः । दुः६गहस्य । मे । सहस्रेण । सु६रार्धसः ।

श्रवः । दे६वेषु । अ६क्रत ॥ १२ ॥ २९ ॥

नपातः अरक्षितस्य दुर्गहस्य दुःखं गाहमानस्य मे मम सम्बन्धिनोजनाः सहस्रेण अपरिमितेनेन्द्रदत्तेन गवादिधनेन सुरार्धसः सुधनाः सन्तो देवेषु प्रीतेषु इन्द्रः प्रीतइत्यर्थः श्रवो न यशोवा अक्रत अलभन्तेत्यर्थः ॥ १२ ॥

॥ इति पष्ठस्य चतुर्थे एकोनविंशोवर्गः ॥ २९ ॥

तरोभिर्वइति पञ्चदशर्चं सप्तमं सूक्तं प्रगाथपुत्रस्य कलेरार्चं प्रथमा तृतीयाद्यजोबृहत्यः द्वितीया चतुर्थ्यादियुजः सतो बृहत्यः पञ्चदशीत्वनुष्टुप् । तथा चानुक्रमणिका—तरोभिः पञ्चोना कलिः प्रागाथः प्रागाथमन्त्यानुष्टुभिति । महाव्रते निष्केवल्ये बार्हतृचाशीतावेतत्सूक्तम् । तथा च पञ्चमारण्यके सूत्रितम्—तरोभिर्वो विदद्वसुमित्युत्तमामुद्धरेदिति । अग्निष्टोमेच्छावाकशस्त्रे प्रगाथः स्तोत्रियः । तथा च सूत्रितम्—तरोभिर्वो विदद्वसुं तरणिरित्तिपासतीति प्रगाथौ स्तोत्रियानुरूपाविति । चातुर्विंशिकेहन्ययमेव प्रगाथः स्तोत्रियः । सूत्रितं च—तरोभिर्वो विदद्वसुं तरणिरित्तिपासतीति ।

तत्र प्रथमा—

तरोभिर्वो विदद्वसुमिन्द्रं सवार्धं ऊतये ।

वृहद्गायन्तः सुतसोमि अध्वरे हुवे भरुं न कारिणम् ॥ १ ॥

तरः६जिः । वृः । वि६दत्६वसुम् । इन्द्रंम् । सु६वार्धः । ऊ६तये । वृ६हत ।

गायन्तः । सु६त६सो६मे । अ६ध्वरे । हु६वे । भरुंम् । न । का६रि६णम् ॥ १ ॥

हे ऋत्विजो वीर्यं तरोभिर्वे गैरश्वरूपे तं वेगेरेव वा विदद्वसुं वेदयद्वसुं धनावेदकमिन्द्रं सवाधो वाधात्सहिता ऊतये रक्षणाय वृहत्सामैतत्संज्ञं गायन्तः सन्तः परिचरतेति शेषः । कुत्रेति तदुच्यते—सुतसोमे सुतसोमकेध्वरे यज्ञे सोमयागे अहं च तमिन्द्रं हुवे आह्वयामि । कर्म-

व भरंन भर्तारं कुटुंबपोषकं कारिणं हितकरणशीलं यथा स्वहितकरणायाह्वयन्ति पुत्रादयस्तद्व-
त्तथाभूतमिन्द्रं हुवदति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया--

नयंदुध्रावरन्तेनस्थिरामुरोमदेसुशिप्रमन्धसः ।

यआदृत्याशशमानायसुन्वतेदाताजरित्रउक्थ्यम् ॥ २ ॥

न । यम् । दुध्राः । वरन्ते । न । स्थिराः । मुरः । मदे ।
सुशिप्रम् । अन्धसः । यः । आदृत्ये । शशमानाय ।
सुन्वते । दाता । जरित्रे । उक्थ्यम् ॥ २ ॥

यं सुशिप्रमिन्द्रं दुध्राः दुर्धरा असुरादयो नवरन्ते नवारयन्ति संग्रामे तथा स्थिराः देवा-
नवरन्ते किंच मुरो मरणस्वभावा मनुष्याः नवरन्ते अंधसः अन्नस्य मदे मदाय सोमपानज-
निताय आदृत्य यः शशमानाय शंसमानाय सुन्वते अभिपवं कुर्वते जरित्रे स्तोत्रेच दाता भ-
वति किं उक्थ्यं स्तुत्यं धनं सरेजयतीत्युत्तरत्र संबन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया--

यःशक्रोमृक्षोअश्वयोयोवाकीजोहिरण्ययः ।

सऊर्वस्यरेजपत्यपावृत्तिमिन्द्रोगव्यस्यवृत्रहा ॥ ३ ॥

यः । शक्रः । मृक्षः । अश्वयः । यः । वा । कीजः । हिरण्ययः ।
सः । ऊर्वस्य । रेजयति । अपवृत्तिम् । इन्द्रः । गव्यस्य । वृत्रहा ॥ ३ ॥

यः शक्रइन्द्रः स्तोत्राणां वृक्षः शोधकः परिवरणीयोवा यश्च अश्वयः अश्वकुशलः अश्वयः ।
अथवाश्वयइति स्वार्थिकोपत्तौ मृक्षोश्वः प्रक्षालितोश्वइव वर्तते । योवा कीजः कीजइत्यद्भुतमाह
किमस्य कथं जातं इतिच यश्च हिरण्ययः हिरण्यमयशरीरः सपवमाथर्षभूतइन्द्रोवृत्रहा गव्य-
स्य गोसमूहस्य कीदृशस्य ऊर्वस्य बहुलस्य अपावृत्तिं अपवरणीयं रेजयति कम्पयतीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी--

निखातंचिद्यःपुरुसंग्रतंवसूदिहपतिदाशुभे ।

धन्त्रीसुशिप्रोह्यश्वइत्करदिन्द्रःऋत्वायथावशात् ॥ ४ ॥

निर्ध्रवातम् । चित् । यः । पुरु॑ऽसु॒म्भृ॒तम् । वसु॑ । उ॒त् ।
इ॒त् । व॒र्ष॒न्ति । दा॒शु॒षे । व॒ज्जी । सु॒ऽशि॒प्रः । हरि॑ऽअश्वः ।
इ॒त् । क॒र॒त् । इ॒न्द्रः । क॒र्त्वा । यथा॑ । व॒र्श॒त् ॥ ४ ॥

निखातंचिव भूमौखात्वा स्थापितमतिसंभृतं संगृहीतं यागदानादिकं कृत्वा ईदृशं पुरु
बहु वसु धनं उदिद्वपति उद्वपत्येव दाशुषे यजमानाय एवं । योदेवःकरत् करोति सवज्जी सुशि-
प्रः सुहनुः हर्यश्वइव हरितवर्णाश्वयुक्त इन्द्रएव करोति केनोपाधिना कृत्वा कर्मणा यागेनोपा-
धिना यथावशव येनप्रकारेण कामयते तथासएव करोति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

यद्वा॒वन्थ॑पुरु॒ष्टुत॑पुरा॒चिच्च॑दूर॒नृ॒णाम् ।
व॒यंत॑त्त॒इन्द्र॑संभ॒राम॑सि॒ य॒ज्ञमु॒क्थं॑तु॒रंव॑चः ॥ ५ ॥ ३० ॥

यत् । व॒वन्थ॑ । पुरु॑ऽस्तु॒त् । पुरा॑ । चि॒त् । शूर॑ । नृ॒णाम् ।
व॒यम् । तत् । ते॑ । इ॒न्द्र । सम् । भ॒राम॑सि॒ । य॒ज्ञम् ।
उ॒क्थम् । तु॒रम् । व॑चः ॥ ५ ॥ ३० ॥

हे पुरुष्टुत बहुभिः स्तुतेन्द्र शूर विक्रान्त नृणां नेतृणां स्तोत्रुणां सकाशात् पुराचिदि-
त्युपमार्थे । तथेदानीमपि यद्वावन्थ अचीकमथ तदेव वयं तुरं तूर्णं ते तुभ्यं हे इन्द्र संभरामसि
संभरामः । किन्तदित्युच्यते—यज्ञं यागयोग्यं हविः उक्थं शस्त्रं वचः वाच्यं तव मियतमं हविः
स्तोत्रंच संभरामेत्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे विंशोवर्गः ॥ ३० ॥

अथ षष्ठी—

स॒चा॒सोमे॑पु॒पुरु॑हू॒तव॑ञ्चि॒वो॒मदा॑यद्यु॒क्षसो॑मपाः ।
त्वमि॒द्धि॒र्वा॒त्त॒कृ॒ते॒काम्यं॑वसु॒देष्टः॑सु॒न्वते॑भु॒व ॥ ६ ॥

सचा । सोमैपु । पुरुहूत । वज्रिवः । मदाय । द्युक्ष । सोमदृषाः ।
त्वम् । इत् । हि । ब्रह्मकृते । काम्यम् । वसु ।
देषः । सुन्वते । भुवः ॥ ६ ॥

हे पुरुहूत बहुभिराहूत हे वज्रिवः वज्रवन् द्युक्ष द्युमन् सोमपाः सोमस्यपातस्त्वं सोमे-
ष्वभिपुतेषु मदाय सचा सह भवेतिशेषः त्वमित्त्वमेव ब्रह्मकृते स्तोत्रकर्त्रे सुन्वतेच काम्यं क-
मनीयं वसु धनं देषोदावृतमो भुवोभवसि । हिपूरणः ॥ ६ ॥

चातुर्विंशिकेहनि माध्यन्दिनसवनेच्छावाकशस्त्रे वयमेनमिति वैकल्पिकोनुरूपः तथाच-
सूत्रितम्—वयमेनमिदात्योरोराजावर्षणीनामिति ।

सैषा प्रगाथे प्रथमा सूक्ते सप्तमी—

वयमेनमिदाह्योपीपिमेह्वज्रिणम् ।

तस्माउअद्यसमनासुतंभरानूनंभूपतश्रुते ॥ ७ ॥

वयम् । एनम् । इदा । ह्यः । अपीपेम । इह । वज्रिणम् ।

तस्मै । ॐ इति । अद्य । समना । सुतम् । भर ।

आ । नूनम् । भूपत । श्रुते ॥ ७ ॥

वयं यजमाना एनमिन्द्रं वज्रिणं इदा इदानीं त्यश्च इह अत्र अपीपेम आप्याययाम सो-
मेन । तस्माउ तस्माएवाद्यात्र समना समनाय संग्रामार्थं सुतमभिपुतं सोमं भर हरत हे अध्व-
र्यादयः । नूनमिदानीं श्रुते स्तोत्रे श्रुतेसति आभूपत आभवत्वागच्छतु ॥ ७ ॥

अथ प्रगाथे द्वितीया सूक्तेष्टमी—

वृकंश्चिदस्यवारुणउरामधिरावयुनेपुभूपति ।

सेमंनःस्तोमंजुजुपाणआगहीन्द्रप्रचित्रपाधिया ॥ ८ ॥

वृकः । चित् । अस्य । वारुणः । उराम् । धिर्यः । आ । वयुनेपु ।

भूपति । सः । इमम् । नः । स्तोमम् । जुजुपाणः । आ । गृहि ।

इन्द्रं । प्र । चित्रया । धिया ॥ ८ ॥

वृकश्चिद स्तेनोपि वारणो वारयिता सर्वस्य सन्नपि उरामथिः शत्रूणां मार्गं गच्छतां
मथिता सन्नपि अस्येन्द्रस्य वयुनेषु मार्गेषु प्रज्ञानेषु वा आभूपति आनुकूल्यमेव भजते अतीव
हिंस्रोपीन्द्रस्यानुकूलोभवतीत्यर्थः । यद्वा अस्येति कर्मणि पठ्यी अमुमिन्द्रं उक्तस्त्वः वृकोपि
वयुनेषु स्तोत्रेषु आभूपति सत्वमिमं नः स्तोमं जुजुषाणः प्रीयमाणः आगहि आगच्छ । हे इन्द्र
चित्रया धिया कर्मणा स्तुतिलक्षणेन निमित्तेन प्र प्रकर्षेणागहि शीघ्रमागच्छ ॥ ८ ॥

चातुर्विंशिकेहनि माध्यन्दिनेसवनेच्छावाकशस्त्रे एव कद्रुन्वितिकद्वत्प्रगाथः कद्रुन्वस्या-
कृतमिति कद्रन्तः प्रगाथाइतिहि सूत्रितं ।

सैषा प्रगाथे प्रथमा सूक्ते नवमी-

कद्रुन्व॑स्याकृत॑मिन्द्र॑स्यास्ति॒पौ॑स्यम् ।

केनो॒नुकं॑श्रोमते॒ननशु॑श्रुवे॒जनु॑पः॒परि॑वृत्रहा ॥ ९ ॥

कत् । ऊँ इति । नु । अस्य । अकृतम् । इन्द्रस्य । अस्ति ।
पौस्यम् । केनो इति । नु । कम् । श्रोमतेन । न । शश्रुवे ।
जनुपः । परि । वृत्रहा ॥ ९ ॥

अस्येन्द्रस्य कद्रुन्वितिकद्वत्प्रगाथः कद्रुन्वितिकद्वत्प्रगाथः कद्रुन्वितिकद्वत्प्रगाथः
कमनेन कृतमेव इतःपरं नकिञ्च पौस्यं कृत्यमस्तीत्यर्थः लोके स्वल्पमपि यःपुंस्त्वं कुर्यात् सतेन
स्तूयते अयंतु नस्तुत एतदुच्यते केनोनुकं केनखलु श्रोमतेन श्रवणीयेन पुंस्त्वेन नशुश्रुवे न-
श्रूयते किं कतिपयैरेवाहोभिः कृतेन नेत्याह-अयं वृत्रहा वृत्रस्यातिप्रबलस्यहन्ता अयं जनुपः
परि जन्मप्रभृति क्रियमाणैः सामर्थाः श्रूयते वृत्रहणं तत्पुंस्त्वमदर्शनाद्योतनाय यथा वृत्रह-
ननं सर्वैः श्रूयते तद्वदन्यान्यपीति भावः ॥ ९ ॥

अथ प्रगाथे द्वितीया सूक्ते दशमी-

कद्रु॑म॒हीर॑वृ॒टाअस्य॑नवि॒पीःकद्रु॑वृत्रघ्नो॒अस्त्व॑तम् ।

इन्द्रो॒विश्वान्ने॒कना॑र्ता॒अह॑र्ष॒शाउ॑त॒कृत्वा॑प॒णीर्जि॑ ॥ १० ॥ ३ ॥

कत् । ऊँ इति । म॒हीः । अ॒धृ॒ष्टाः । अ॒स्य॒ । त॒वि॒पीः । कत् । ऊँ इति ।
 वृ॒त्र॒ऽघ्नः । अ॒स्त॒त॒म् । इन्द्रंः । वि॒श्वान् । वे॒क॒ना॒टान् । अ॒हः॒ऽदृ॒शः ।
 उ॒त । ऋ॒त्वा । प॒णीन् । अ॒भि ॥ १० ॥ ३१ ॥

कदु कदाखल्वस्येन्द्रस्य तविपीबलानि महीः महान्ति अधृष्टाः अधृष्टान्यधर्षकान्यासन्
 कदु कदानु खलु वृत्रघ्नो वृत्रहन्तुरिन्द्रस्य हन्तव्यमस्तुतं अहिंसितं अभवत् नकदाचिदित्य-
 र्थः । अथवास्य महान्ति बलानि सेनालक्षणानि कदाप्यधृष्टानि अन्यबलैरहिंसितानि
 तथा वृत्रघ्नः शारीरं बलं अस्तुतमन्यैरहिंस्यं ईदृशेन द्विविधेन बलेनेन्द्रोविश्वान् सर्वान् बेकना-
 टान् अनेन कुसीदिनोवृद्धिजीविनो वार्धुषिकाउच्यन्ते कथंतद्भ्युत्पत्तिः वेइति अपभ्रंशोद्विश-
 व्दार्थे एकं कार्पापणशृणिकायप्रयच्छन् द्वौमहंदातव्यौ नयेनदर्शयति ततोद्विशब्देनैकशब्देन च
 नाटयन्तीति बेकनाटाः तानहर्दशः अहःशब्देन तदुत्पादक आदित्योभिधेयोभवति तंपश्यन्ती-
 त्यहर्दशः । ननु सर्वे सूर्यं पश्यन्ति कोत्रातिशयइति उच्यते इहैवजन्मनि सूर्यं पश्यन्ति नजन्मा-
 न्तरे लुब्धका अयष्टारोन्वे तमसि मज्जन्ति । अथवा लौकिकान्येवाहानि पश्यन्ति पारलौकि-
 कान्यदृष्टानि दृष्टप्रधानाहिनास्त्विकाः अतःईदृशान् पणीन् पणिसदृशान् शूद्रकल्पान् उतशब्द-
 एवार्थे ऋत्वोत कर्मणैव ताडनादिव्यापारेणैवाभिभवतीतिशेषः । यद्वा पणीनुत पणीनेवाभिभवं-
 ति न यष्टारं । पणीनां निन्दास्मर्यते—गोरक्षकानापणिकांस्तथा चकारुशीलकान् । मेप्यान्वार्धु-
 पिकांश्चैव विप्रान्शूद्रवदाचरेव इति ॥ १० ॥

॥ इति पष्ठस्य चतुर्थे एकविंशोवर्गः ॥ ३१ ॥

अथैकादशी--

व॒यं॒घा॒ति॒अ॒पूर्व्येन्द्र॒ब्रह्मा॒णि॒वृ॒त्र॒हन् ।

पुरु॒त॒मांसः॑पुरु॒हू॒तव॒ज्जि॒वो॒भृ॒ति॒न॒प्र॒भ॒राम॑सि ॥ ११ ॥

व॒यम् । घृ । ते । अ॒पूर्व्ये । इन्द्रं । ब्रह्मा॒णि । वृ॒त्र॒ऽहन् ।

पुरु॒ऽत॒मांसः । पुरु॒ऽहू॒त् । व॒ज्जि॒ऽवः । भृ॒तिम् ।

न । प्र । भ॒राम॑सि ॥ ११ ॥

हे इन्द्र वयं व खलु ते तव अपूर्व्यां नूतनानि ब्रह्माणि परिवृद्धानि स्तोत्राणि प्रभारामि
संभारामः पुरुतमासो बहुतमा वयं ऋत्विग्यजमानरूपेण वृत्रहन् वृत्रस्पहन्तः पुरुहूत बहुत्रिंसा-
हूत हे वज्रिवः वज्रयुक्तेन्द्र किमिव भूतिं न भूतिमिव तां यथा नियमेन प्रयच्छन्ति तद्वद नि-
यमेन प्रदानतात्पर्याद्भृतिदृष्टान्तत्वमविरुद्धम् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

पूर्वांश्चिद्वित्वेतुविकूर्मिन्नाशसोह्वन्तइन्द्रोत्तयः ।
तिरश्चिदर्यःसवनावसोगहिशाविष्ठश्रुधिमेह्वम् ॥ १२ ॥

पूर्वाः । चित् । हि । त्वे इति । तुविऽकूर्मिन् । आऽशसः । ह्वन्ते ।
इन्द्र । ऊत्तयः । तिरः । चित् । अर्यः । सवना । आ । वसो इति ।
गहि । शविष्ठ । श्रुधि । मे । ह्वम् ॥ १२ ॥

हे तुविकूर्मिन् बहुकर्मनिन्द्र त्वे त्वयि पूर्वाः चिद्धीतिपूरणौ बहूनि आशसः आशंसनानि
स्थितानि तथा ऊतयो रक्षाश्च त्वयि अवस्थिता लब्धुं ह्वन्ते आह्वयन्ति स्तोतारोऽन्ये अतो-
र्यैरिः सवनाः सवनानि तिरश्चित् तिरस्कृत्य अरीन्वा तिरस्कृत्यास्मत्सवनान्यभिलक्ष्य हे वसो
वासकेन्द्र आगहागच्छ अतो हे शविष्ठातिशयेन बलवन् मे ह्वं श्रुधि शृणु ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

व्यघातेत्वेइन्द्रविप्राअपिप्मसि ।
नृहित्वदन्यःपुरुहूतकश्चनमघवन्नस्तिमर्दिता ॥ १३ ॥

व्यम् । घ । ते । त्वे इति । इत् । ऊँ इति । इन्द्र । विप्राः । अपि ।
स्मसि । नृहि । त्वत् । अन्यः । पुरुऽहूत् । कः । चन ।
मघंश्चन् । अस्ति । मर्दिता ॥ १३ ॥

हे इन्द्र वयं व वयंखलु तेतव स्वभूता अतस्त्वेइत् त्वय्येव विप्रा मेधाविनः स्तो-
तारोपि स्मसि अपिः संभावनायां त्वदधीनाः स्मेत्यर्थः । अन्यान्विहायेन्द्रएव वर्तते तस्मिन्को-
तिशयइत्याह-हे पुरुहूत त्वदन्यः कश्चन हे मघवन्मर्दिता सुखयिता नस्ति ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

त्वंनोअस्याअमतेरुतक्षुधोअभिशस्तेरवस्पृधि ।
त्वंनऊतीतवचित्रयाधियाशिक्षाशचिष्टगातुवित् ॥ १४ ॥

त्वम् । नः । अस्याः । अमतेः । उत । क्षुधः । अभिशस्तेः । अव ।
स्पृधि । त्वम् । नः । ऊती । तव । चित्रया । धिया ।
शिक्ष । शचिष्ट । गातुवित् ॥ १४ ॥

हे इन्द्र त्वं नोस्मानस्या अमतेर्दारिद्र्यात्मिकायाः उतापिच क्षुधोभिशस्तेर्निदायाश्च स-
काशादवस्पृधि अवमोचय । किञ्च त्वं नोस्मभ्यं तवोती ऊत्या चित्रया धिया विचित्रेण कर्म-
णा शिक्ष देहभिमत् । हे शविष्ठ बलवन् गातुविन्मार्गज्ञ उपायज्ञस्त्वम् ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

सोमइहःसुतोअस्तुकलयोमाविभीतन ।
अपेदेपध्वस्मार्यतिस्वयंघैपोअपायति ॥ १५ ॥ ३२ ॥

सोमः । इत् । वः । सुतः । अस्तु । कलयः । मा । विभीतन ।
अप । इत् । एपः । ध्वस्मा । अयति । स्वयम् ।
घ । एपः । अप । अयति ॥ १५ ॥ ३२ ॥

सोमः सुतोभिपुतः यो युष्माकं सम्बन्धी अस्त्विव भवत्वेवेन्द्राय हे कलयः कलिमहर्षे-
ज्ञातयः पुत्राश्चात्र संबोध्यन्ते मय्यं माविभीतन भीता माभवत । भीत्यभावे कारणमाह-एपध्व-
स्मा ध्वंसको राक्षसादिरपेदयति अपगच्छत्येवेन्द्रसामर्थ्यात्स्वयंघ स्वयमेवैपः अपअयति इ-
दितिपूरणः पुनरुक्तिर्दाढ्यार्था ॥ १५ ॥

॥ इति पष्ठस्य चतुर्थे द्वाविंशोवर्गः ॥ ३२ ॥

त्यान्वित्येकविंशार्चमष्टमं सूक्तम् । अत्रानुक्रमणिका-त्यान्नुसैका मत्स्यः सांमदो मैत्रावरु-
णिर्मान्योवा बहवोवा मत्स्याजालनद्धा आदित्यानस्तुवन् समदाख्यस्य महामीनस्यपुत्रो मत्स्यः
यद्वा मित्रावरुणयोः पुत्रोमान्यः अथवा बहवोवा मत्स्याजालनद्धाः सन्तो बन्धनमोक्षायादि-

त्यमस्तुवन् अतस्तएव ऋषयः । परंगायत्रं प्राग्वत्सपेरिति परिभाषया गायत्रीछन्दः आदित्या
देवता सूक्तविनियोगोलैङ्गिकः ।

तत्र प्रथमा—

त्यान्नुक्षत्रियाँअवंआदित्यान्याचिपामहे । सुमृळीकाँअभिष्टये ॥१॥

त्यान् । नु । क्षत्रियान् । अवंः । आदित्यान् ।

याचिपामहे । सुमृळीकान् । अभिष्टये ॥ १ ॥

त्यान् तानादित्यान् क्षत्रियान् जात्या क्षत्रियान् अवोरक्षणं याचिपामहे याचामहे । की-
दृशान्सुमृळीकान् सुप्तु सुखयितृन् किमर्थं अभिष्टये अभिगमनाय अभिमतायवा । मत्स्यपक्षे
जालनिर्गमनं प्रार्थितम् । इतरपक्षेभिमतमिति विवेकः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

मित्रो नो अत्यंहर्तिवरुणः पर्षदर्यमा । आदित्यासो यथा विदुः ॥ २ ॥

मित्रः । नः । अर्ति । अंहतिम् । वरुणः । पर्षत् ।

अर्यमा । आदित्यासः । यथा । विदुः ॥ २ ॥

मित्रवरुणार्थमादित्यानोस्मानंहर्ति अतिपर्षत् अतिनयन्तु ते यथा विदुः येन प्रकारेण
दुःसहं जानन्ति तथातिपर्षदिति । इतरपक्षेहर्ति पापमतिपर्षदिति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तेपाँहिचित्रमुक्थ्यं वरुथमस्तिदाशुपे । आदित्यानामरुक्ते ॥ ३ ॥

तेषाम् । हि । चित्रम् । उक्थ्यम् । वरुथम् । अस्ति ।

दाशुपे । आदित्यानाम् । अरुक्ते ॥ ३ ॥

तेषामादित्यानां हिसत्तु चित्रं चापनीयमुक्थ्यं स्तुपं वरुथं धनमस्ति दाशुपे हरिर्दा-
पे अरुक्ते अलंकरणे पपांकारिणे यजमानाय दानव्यं धनमस्तीति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

महि॑वोमह॒तामवो॑वरु॒णमि॒त्रार्य॑मन् । अवा॑स्यावृ॒णीमहे ॥ ४ ॥

महि॑ । वः । मह॒ताम् । अवा॑ः । वरु॒ण । मि॒त्र । अ॒र्य॑मन् ।

अवा॑सि । आ । वृ॒णी॒महे ॥ ४ ॥

हे वरुणादयो महतां वः अवोरक्षणं महि महत् हविर्दाने करणीयमस्ति अतोवांसि र-
क्षणान्यावृणीमहे ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

जी॒वान्नो॑अ॒भिधे॑त॒नादि॑त्यासःपुरा॒हथात् । कद्ध॑स्थह॒वनश्रु॑तः॥५॥३३॥

जी॒वान् । नः । अ॒भि । धे॒तन् । आदि॑त्यासः । पुरा ।

हथात् । कत् । ह । स्थ । ह॒वन्श्रु॑तः ॥ ५ ॥ ३३ ॥

हे आदित्यासः आदित्याः नोस्मान् जीवान् इदानीं जीवतः सतो अभिधेतन अभिधावत
अभिधावनं कुरुत पुरा हथात् हननात् धृतेः पूर्वं । कद्ध कनु स्थ भवथ । हे हवनश्रुतः
आह्वानश्रोतारः आह्वानं श्रुत्वा शीघ्रमागच्छतेति ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे त्रयस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३३ ॥

अथ षष्ठी-

यद्दःश्रान्ता॑य॒सुन्व॑तेवरु॒थमस्ति॑यच्छ॒र्दिः । तेना॑नोअधि॒वोच॑त॥६॥

यत् । वः । श्रान्ता॑य । सुन्व॑ते । वरु॒थम् । अस्ति॑ । यत् ।

छ॒र्दिः । तेन॑ । नः । अधि॑ । वो॒च॒त् ॥ ६ ॥

श्रान्ताय कर्मणः सुन्वतेभिपुण्वतेयजमानाय दातव्यं यद्वरुथं वरणीयं धनं वोयुष्माकं
अस्ति यच्च छर्दिः सुखवासयोग्यं गृहमस्ति तेन द्येनास्मान्प्रीणयित्वा नोस्मानधिवोचत अ-
धिवचनं कुरुत ॥ ६ ॥

अथ सप्तमां—

अस्तिदेवाअंहोरुर्वस्तिरत्नमनागसः । आदित्याअद्भुतेनसः ॥ ७ ॥

अस्ति । देवाः । अंहोः । उरु । अस्ति । रत्नम् । अनागसः ।
आदित्याः । अद्भुतदृष्टनसः ॥ ७ ॥

हे देवाः अंहोः हन्तुः पापशीलस्य उर्वस्ति महत्पापमस्ति अनागसः अपापस्य रत्नं रमणीयं सुकृतं श्रेयोस्ति ततो हे आदित्या अद्भुतेनसः अभूतपापाः अतोस्मदभिमतं कुरुतेति भावः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

मानसेतुःसिपेदयमहेवृणक्तुनस्परिं । इन्द्रइन्द्रिश्रुतोवशी ॥ ८ ॥

मा । नः । सेतुः । सिसेत् । अयम् । महे । वृणक्तु ।
नः । परिं । इन्द्रः । इत् । हि । श्रुतः । वशी ॥ ८ ॥

अथमिन्द्रः नोस्मान् सेतुः बन्धको जालो मासिपेत् मावध्नात् । नोस्मान् महे महते कर्मणे परिवृणक्तु परिवर्जयतु जालात् । कः इन्द्रइव इन्द्रएव श्रुतो विश्रुतः वशी सर्वस्य वशीकर्ता सपरिवृणक्तु ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

मानोमृचाःरिपूणां वृजिनानामविष्यवः । देवाअभिप्रमृक्षत ॥ ९ ॥

मा । नः । मृचा । रिपूणाम् । वृजिनानाम् । अविष्यवः ।
देवाः । अभि । प्र । मृक्षत ॥ ९ ॥

हे अविष्यवो रक्षितुमिच्छन्तो देवाः नोस्मान् वृजिनानां हिंसकानां रिपूणां मृचा मृचिर्हिंसाकर्मा । यद्दक्षुरेण मर्चयता सुपेशसेत्यादिषु तथा दृष्टत्वात् । हिंसकेन जाष्टेन माभि मृक्षत अभिमर्शानमुपरिजालस्य मेरणं माकुरुत । यद्वा मृचांजालेन प्राप्तावाद्या नोस्माकं माभवतु । हे देवाः यूयं च परिमार्जयत परिहरत ॥ ९ ॥

आधाने पवमानेष्टिषु उतत्वामदित इत्यनुवाक्या सूत्रितञ्च—उतत्वामदितेमहिमहीमूपुमातर-
मिति । आदित्येपशौ वपाया अनुवाक्येयमेव । सूत्रितञ्च—उतत्वामदितेमंस्वनेहोन उरुव्रजेइति ।

सैषा दशमी—

उतत्वामदितेमस्य हृदेव्युपं ब्रुवे । सुमृळीकामभिष्टये ॥ १० ॥ ३४ ॥

उत । त्वाम् । अदिते । महि । अहम् । देवि । उपं ।

ब्रुवे । सुमृळीकाम् । अभिष्टये ॥ १० ॥ ३४ ॥

उतअपिच हे महि महति अदिते देवमातः देवि त्वा त्वां अहं मत्स्यपक्षे मत्स्यप्रमुखोह-
मुपब्रुवे उपेत्यस्तौमि । कीदृशीं सुमृळीकां सुष्टु सुखपित्रीं किमर्थमभिष्टयेभिमताय ॥ १० ॥

॥ इति पष्ठस्य चतुर्थे चतुस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३४ ॥

अथैकादशी—

पार्षिदीनेगंभीरआँउग्रंपुत्रेजिघांसतः । मार्किस्तोकस्यनोरिपत् ॥ ११ ॥

पार्षि । दीने । गंभीरि । आ । उग्रंपुत्रे । जिघांसतः ।

मार्किः । तोकस्य । नः । रिपत् ॥ ११ ॥

हे अदिते आपार्षि सर्वतः पालयसि दीने क्षीणे गंभीरे उदके उदकनामैतत् गंभीरं
गहनमिति तन्नामसुपाठात् उग्रपुत्रे उर्गुणाः पुत्राः यस्मिन् तत्तस्मिन् उदके जिघांसतो हिंसतः
जालं तोकस्य नोस्माकं तनयस्य तनयं माकीरिपत् भैवहिंसां करोतु ॥ ११ ॥

आदित्यस्य पशावनेहोनइति पुरोडाशस्यानुवाक्या । सूत्रितञ्च—अनेहोन उरुव्रजेदितिह्य-
जनिष्टेति ।

सैषा द्वादशी—

अनेहोन उरुव्रज उरुची विप्रसर्तवे । कृधितोकार्यजीवसे ॥ १२ ॥

अनेहः । नः । उरुव्रजे । उरुचि । वि । प्रसर्तवे ।

कृधि । तोकार्यं । जीवसे ॥ १२ ॥

अनेहोऽपापान्मोस्मान् उरुव्रजे विस्तीर्णगमने दूरं इयमदितिर्भूरिरूपा गताभवति अतिविस्तृतत्वात् । अथवा उरुगमने धीरे हे उरुचि उरुत्वं विप्रसर्ववे अभिसरणाय रुधि कुरु । कस्मै तोकाय पुत्राय मत्स्याय जीवसे तस्य जीवनाय यथाजीवनेनापत्यान्नक्षितुं तथा उरुत्वंकुर्विति ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

येमूर्धानःक्षितीनामदब्धासःस्वयंशसः । व्रतारक्षन्तेअद्रुहः ॥ १३ ॥

ये । मूर्धानः । क्षितीनाम् । अदब्धासः । स्वयंशसः ।

व्रता । रक्षन्ते । अद्रुहः ॥ १३ ॥

ये मूर्धानः सर्वेषां मूर्धस्थानीया उच्छ्रिताः क्षितीनां मनुष्याणां अदब्धासः अहिंसकाः स्वयंशसः स्वायत्तकीर्तयः व्रता व्रतान्यस्मदीयानि कर्माणि रक्षन्ते पालयन्ते अद्रुहः अद्रोण्याः सन्तः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

तेनआस्रोष्टकाणामादित्यासोमुमोचंत । स्तेनंवद्धमिवादिते ॥ १४ ॥

ते । नः । आस्रः । ष्टकाणाम् । आदित्यासः । मुमोचंत ।

स्तेनम् । वद्धम्इव । अदिते ॥ १४ ॥

हे आदित्यासः आदित्यास्ते यूयं नोस्मान् ष्टकाणां हिंसकानां अदातृणां वा आस्रः आस्पात्सकाशांमुमोचत विमोचनं कुरुत स्तेनं वद्धमिव हे अदिते त्वंच मोचयास्मानिति ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

अपोपुण्ड्रयंशरुरादित्याअपंदुर्मतिः । अस्मद्वेत्वजंघ्रुपी ॥ १५ ॥ ३५ ॥

अपो इति । सु । नः । इयम् । शरुः । आदित्याः । अपं ।

दुःइमतिः । अस्मत् । एतु । अजंघ्रुपी ॥ १५ ॥ ३५ ॥

हे आदित्या इयं शरुरुहिंसिका प्रसितिः जातिकप्रेरिता अजघ्रुपी अहिंसन्ती सती अस्मदस्मत्तः सु ष्टु अपोएतु अपगच्छत्वेव । तथा नोस्माकं दुर्मतिदुष्टमतिरप्यजघ्रुपी अस्मत्सोपगच्छतु ॥ १५ ॥

॥ इति पठस्य चतुर्थं पञ्चविंशोवर्गः ॥ ३५ ॥

अथ पोटशी-

शश्वद्विवःसुदानवआदित्याऊतिभिर्वयम् । पुरानूनंबुभुज्महे॥१६॥

शश्वत् । हि । वः । सुदानवः । आदित्याः । ऊतिभिः ।

वयम् । पुरा । नूनम् । बुभुज्महे ॥ १६ ॥

हे सुदानवः सुदानाः हे आदित्या वीर्युष्माकं ऊतिभीरक्षाभिः वयं पुरा नूनमिदानी-
मपि शश्वत् सर्वदा बुभुज्महे यद्वा शश्वद्बहून् भोगान् बुभुज्महे ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

शश्वंतंहिप्रचेतसःप्रतिघन्तंचिदेनसः । देवाःऋणुथजीवसे ॥ १७॥

शश्वन्तम् । हि । प्रचेतसः । प्रतिघन्तम् । चित् ।

एनसः । देवाः । ऋणुथ । जीवसे ॥ १७ ॥

हे प्रचेतसः प्रकृष्टमाया हे देवाः शश्वन्तं बहुमपि प्रतियन्तं चित् प्रतिगच्छन्तमपि शत्रुं
एनसः पापस्य कर्तारं अथवा एनसः पापकृतः व्यत्ययेन बहुवचनं पापकर्तारं जीवसे-
जीवनायास्माकं ऋणुत कुरुत अस्मत्तो वियुक्तमिति शेषः ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

तत्सुनो नव्यंसन्यसआदित्यायन्मुमोचति । वन्धाद्बद्धमिवादिते ॥ १८॥

तत् । सु । नः । नव्यम् । सन्यसे । आदित्याः । यत् ।

मुमोचति । बन्धात् । बद्धम् । अदिते ॥ १८ ॥

तद्वन्धकं नोस्माकं सु सुष्टु नव्यं स्तुत्यं सन्यसे संभजनाय भवतु अस्माकं मोचनेन
स्तुत्यं भवत्वित्यर्थः । हे आदित्या अदितेः पुत्राः हे अदिते त्वदनुग्रहायन्मुमोचति मुंचत्यस्मान्
बन्धाद्बद्धमिव बन्धनसाधनपूर्वं यत्प्रतिबन्धकत्वादासीत् तदेव युष्मदनुग्रहादस्मान्मुञ्चतु यद्वा
युष्माकं यदक्षणमस्मान्मुंचति तत् सु सुष्टु स्तुःयं संभजनाय भवत्विति योज्यम् ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

नास्माकमस्तितत्तरआदित्यासोअतिष्कदे । यूयमस्मभ्यमृळत ॥ १९॥

न । अस्माकम् । अस्ति । तत् । तरः । आदित्यासः ।

अतिदृक्कदे । यूयम् । अस्मभ्यम् । मृळत ॥ १९ ॥

हे आदित्यासः आदित्याः युष्मत्कृत्कस्तत्तरोवेगोस्माकं नास्ति योवेगो बन्धकान्ना-
लादतिष्कदे अस्माकमतिस्कन्दनाय प्रभवति । अतो यूयमस्मभ्यं मृळत तत्तादृशतरः कुरुवे-
त्यर्थः ॥ १९ ॥

अथ विंशी—

मानोहेतिर्विस्वत आदित्याः कृत्रिमाशरुः । पुरानुजरसोवधीत् ॥ २० ॥

मा । नः । हेतिः । विस्वतः । आदित्याः । कृत्रिमा ।

शरुः । पुरा । नु । जरसः । वधीत् ॥ २० ॥

हे आदित्या नोस्मान्विस्वतो विस्वत्सुवस्य यमस्य । पुत्रे पितृशब्दः । तस्य हेतिरायुध-
भूता कृत्रिमा क्रियया निष्पन्ना शरुर्हिसिका प्रसितिः पुरा पूर्वं नु इदानीं सर्वदेत्यर्थः जरसः इ-
दानीं जीर्णान् मावधीत् माहिस्यात् ॥ २० ॥

अथैकविंशी—

विपुद्वेषोर्व्यंहतिमादित्यासोविसंहितम् । विष्वक्विष्टंहतरपः ॥ २१ ॥ ३६ ॥

वि । सु । द्वेषः । वि । अंहतिम् । आदित्यासः । वि ।

समसंहितम् । विष्वक् । वि । वृहते । रपः ॥ २१ ॥ ३६ ॥

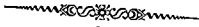
हे आदित्यासः आदित्या द्वेषोद्विष्टम् सु सुष्टु विवृहत् उन्मूलयत नाशयत्यर्थः । तथा
अंहतिं पातकं पापं विवृहत् हन्तेरंहतेत्यतिप्रत्ययः । तथा संहितं जालं विवृहत् तथा रपः पापं
सर्वं विष्वक् विपूचीनं विवृहत् । रपो रिपं इतिपापनामनी भवतइतियास्कः ॥ २१ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे षड्विंशोवर्गः ॥ ३६ ॥

वेदार्थस्मयकाशेन तमोहार्दनिवारयन् । पुमर्थाश्चतुरोदेयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरबुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण साय-
णाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये षष्ठाष्टके चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःश्वसितंवेदा योवेदेभ्योखिलंजगत् । निर्ममेतमहंवन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरं ॥ १ ॥
 पष्ठेचतुर्थमध्यायं श्रीमायणसुतःसुधीः । व्याख्यायसायणाचार्यः पञ्चमं व्याकरोत्यथ ॥ २ ॥
 तत्रात्वारथमित्येकोनविंशत् नवमं सूक्तं । अत्रेयमनुक्रमणिका—आत्वैकोना प्रियमेध आदा-
 वनुष्टुम्मुत्वास्तृचाश्चत्वारोन्त्याःपञ्चक्षाश्वमेधयोर्दानस्तुतिरिति । आंगिरसःप्रियमेधऋषिः । प्र-
 थमाचतुर्थीसप्तमीदशम्योनुष्टुभः शिष्टाःपरंगायत्रमितिपरिभाषया गायत्र्यः अन्ततःपट्वृक्षु ऋ-
 क्षाश्वमेधयोर्दानंस्तूपते अतस्तास्तद्देवताकाः । शिष्टाअनुक्तपरिभाषयैन्मः । सूक्तविनियो-
 गोलैङ्गिकः । आद्यस्तृचो मरुत्वतीयस्यप्रतिपत् । तथाचसूत्रितम्—आत्वारथंयथोत्पद्यद्वंसोसु-
 तमन्धइतिमरुत्वतीयस्यप्रतिपदनुचराविति । महाव्रतादिष्वपि यत्रवृत्तान्तरंनविधीयतेतत्र सर्व-
 न्नायमेव प्रतिपद्भवति ।

तत्र प्रथमा—

ॐ आत्वारथंयथोत्तयेसुभ्रायवर्तयामसि ।
 तुविकूर्मिमृतीपहमिन्द्रशर्विष्ठसत्पते ॥ १ ॥

आ । त्वा । रथम् । यथा । ऊतये । सुभ्राय । वर्तयामसि ।
 तुविऽकूर्मिम् । ऋतिऽसहम् । इन्द्र । शर्विष्ठ । सत्पते ॥ १ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वां आवर्तयामसि आवर्तयामः । किमर्थं ऊतयेस्माकं रक्षणाय सुभ्राय
 सुखायच । किमिव रथं यथा ऊतये सुखाय चावर्तयन्ति तद्वत् । कीदृशं त्वां तुविकूर्मि बहु-
 कर्माणं ऋतीपहं हिंसकानामभिभवितारं हे इन्द्र शर्विष्ठातिशयेनबलवन् हे सत्पते सत्तां पाल-
 क त्वामिति समन्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तुर्विशुष्मनुर्विक्रनोशर्चीवोविश्वयामते ।
 आपंप्राथमहित्पना ॥ २ ॥

तुविंशुष्म । तुविक्रतो इति तुविंश्रक्तो । शचींश्वः । विश्वया ।
मते । आ । पप्राय । महिंश्वना ॥ २ ॥

हे तुविशुष्म प्रभूतवल् हे तुविक्रतो बहुकर्मन् अथवा बहुपज्ञ कर्मणः पृथगभिधानात्
हे शचीवः बहुकर्मोपेत हे मते पूजनीयेन्द्र विश्वया विश्वव्याप्तेन महित्वना महत्त्वेन आपपाथ
आपूरितवानसि । अविशेषाद्विश्वमित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

यस्यतेमहिनामहःपरिज्मायन्तमीयतुः ।
हस्तावर्जं हिरण्ययम् ॥ ३ ॥

यस्य । ते । महिना । महः । परि । ज्मायन्तम् । ईयतुः ।
हस्ता । वर्जम् । हिरण्ययम् ॥ ३ ॥

महोमहतो यस्य ते तव यच्छब्दः प्रकृतपरामर्शकः प्रकृतं तूक्तमृगद्वयं तत्रत्यतुविकूर्मि-
श्वतीपहमित्याद्युक्तक्षणस्य तवेत्यर्थः । महिना महत्त्वेन तव हस्ता हस्तौ ज्मायन्तं पृथिव्यां
सर्वतोव्यापुवन्तं हिरण्ययं हिरण्ययं वर्जं परि ईयतुः परिगृहीतः । सर्वदांस्माकं भयति-
वारणायेतिभावः ॥ ३ ॥

पृथग्याभिष्टवपदहयोः द्वितीयेहनि विश्वानरस्येति प्रतिपत्तुचः सूत्रितश्च—विश्वानरस्य-
वस्पतिमिन्द्रइत्सोमपाएकइति मरुत्ववीयस्य प्रतिपदनुचराविति ।

तृचे प्रथमा सूक्ते चतुर्थी—

विश्वानरस्यवस्पतिमनानतस्यशवंसः ।
एवैश्चर्पणीनामृतीहुवेरथानाम् ॥ ४ ॥

विश्वानरस्य । वः । पतिम् । अनानतस्य । शवंसः । एवैः ।
च । चर्पणीनाम् । ऊती । हुवे । रथानाम् ॥ ४ ॥

विश्वानरस्य विश्वान् शत्रून् प्रत्यृतस्य अनानतस्य शत्रूणामप्रहस्य शवसो बलस्य पतिं स्वामिनमिन्द्रं वा अत्रेन्द्रसंबन्धिनो मरुतोपि संकीर्त्यन्ते हे मरुतो वो युष्माकमित्यर्थः । यद्यपि मरुत् संशब्दनंनास्ति तथापि वदति सामर्थ्याल्लभ्यते । युष्माकं चर्षणीनां सैनिकानां एवैर्गमनैः सह । यद्वा चर्षणीनां इन्द्रस्य सेनारूपाणां वोयुष्माकं गमनैरिति सामानाधिकरण्यं युष्माकं रथानांच ऊती ऊतिभिर्गमनैश्चसह हुवे आह्वयामि । गन्तुभी रथैर्गन्तुभिर्मरुद्भिश्च सहेन्द्रं हुव-
इत्यर्थः । यद्वा हे यजमाना युष्मदीयाः सैनिकाः सरथा यदा प्रविशन्ति युद्धाय संग्रामं तदानीं तेषां साहाय्यायेन्द्रं हुवे इत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ वृत्ते द्वितीया सूक्ते पञ्चमी—

अभिष्टयेसदाष्टधम् । स्वःऽमीह्येपु । यम् । नरः ।

नानाहवन्त ऊतये ॥ ५ ॥ १ ॥

अभिष्टये । सदाऽष्टधम् । स्वःऽमीह्येपु । यम् । नरः ।

नाना । हवन्ते । ऊतये ॥ ५ ॥ १ ॥

हे यजमाना युष्माकं अभिष्टये साहाय्यार्थं अभिगमनाय अभिष्टये वा सदाष्टधं सर्वदा वर्धयन्तं सेवकान् स्वयं सर्वदा वर्धमानं वा हुवइतिशेषः । यं स्वर्माह्येपु संग्रामेषु नरोनेतारो मनुष्याः नाना बहुमकारं हवन्ते आह्वयन्ति ऊतये रक्षार्थं तं हुवइतिशेषः ॥ ५ ॥

॥ इति पष्ठस्य पञ्चमे प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

अथ वृत्तेतृतीया सूक्ते पष्ठचेपा—

परोमात्रमृचीपममिन्द्रमुग्रंसुरार्धसम् ।

दर्शानंचिद्दसूनाम् ॥ ६ ॥

पूरःऽमात्रम् । ऋचीपमम् । इन्द्रम् । उग्रम् । सुऽरार्धसम् ।

दर्शानम् । चित् । वसूनाम् ॥ ६ ॥

परोमात्रं परामात्रा यस्य तादृशं अथवा गीषतइति मात्रं दूरदेशः ततः परस्ताद्वर्तमानं अपरिमितस्वरूपं तथापि ऋचीपमं ऋचा स्तुत्या समं यद्यप्यपरिच्छिन्नस्तथापि स्तुतिर्यावन्मात्रं

विपयीकरोति तत्समइत्यर्थः । तदेवाह इन्द्रं परमैश्वर्ययोगत्वादिच्छानुकूलस्वरूपं उग्रमुदूर्णबलं
सुराधसं राधइति धननाम शोभनधनं शोभनानं वा ईशानं चित् ईश्वरं च । केषां वसूनां
अस्मत्त्र्यं प्रदेयानां गवादिधनानां एवं महानुभावमिन्द्रं हुवइतिशेषः ॥ ६ ॥

तृतीयेहनि मरुत्वतीये तन्तमिदितिप्रतिपत्तुचः । सूत्रितश्च—तन्तमिद्राधसेमहेत्रयइन्द्रस्य-
सोमाइति ।

तस्मिंस्तृचे प्रथमा सूक्ते सप्तमी—

तंतमिद्राधसेमहइन्द्रं चोदामिपीतये ।

यः पूर्व्यामनुष्टुतिमीशं कृष्टीनां नृतुः ॥ ७ ॥

तमइतम् । इत् । राधसे । महे । इन्द्रम् । चोदामि । पीतये ।

यः । पूर्व्याम् । अनुष्टुतिम् । ईशं । कृष्टीनाम् । नृतुः ॥ ७ ॥

तन्तमित्तमेवेन्द्रं सर्वेष्वपि यागकालेषु तमेवेन्द्रमित्यर्थः । तं प्रतिचोदामि प्रेरयामि स्तुतिं
पीतये सोमपानाय । ततः कोलाभइति उच्यते—महे महते राधसे धनाय प्रभूतधनलाभार्थं यो-
नृतुः फलस्पनेता देवः पूर्व्यां पूर्वभवां यज्ञमुखस्थां अनुष्टुतिं अनुक्रमेण क्रियमाणं स्तुतिं कृ-
ष्टीनां मनुष्याणां ऋत्विजां संब्रिधीं ईशे ईष्टे श्रोतुं । तं चोदामीति संबन्धः ॥ ७ ॥

अथ तृचे द्वितीया सूक्तेष्टमी—

नयस्यतेशवसानसख्यमानंशमर्त्यः ।

नकिः शर्वांसितेनशत् ॥ ८ ॥

न । यस्य । ते । शवसान । सख्यम् । आनंशं । मर्त्यः ।

नकिः । शर्वांसि । ते । नशत् ॥ ८ ॥

हेशवसान बलवत् इन्द्र यस्य ते तव सख्यं मर्त्यां मरणधर्मां मनुष्यानां न नयामोति
ते शर्वांसि बलान्यपि नकिर्नैव नशत् न व्यामोति ॥ ८ ॥

अथ तृचे तृतीया सूक्ते नवमी-

त्वोत्तासस्त्वायुजाप्सुसूर्यमहद्धनम् ।
जयेमपृत्सुवञ्जिवः ॥ ९ ॥

त्वाऽऽत्तासः । त्वा । युजा । अपृत्सु । सूर्ये । महत् । धनम् ।
जयेम । पृत्सु । वञ्जिवः ॥ ९ ॥

हे इन्द्र त्वोत्तासस्त्वया रक्षिताः त्वा त्वया युजा सहायेनाप्सु स्नातुं सूर्यं द्रष्टुं च स्नाना-
दिव्यवहारं कर्तुं सूर्ये उदिते सति गमनादि व्यवहारं कर्तुमित्यर्थः तदर्थं पृत्सु संग्रामेषु हे व-
ञ्जिवोवञ्जवन्दिन्द्र महद्धनं जयेम । शत्रून् संग्रामेजिन्वा तेषां धनं लभेमेत्यर्थः ॥ ९ ॥

चतुर्थेहनि मरुत्वतीये तंत्वायज्ञेभिरितितृचः प्रतिपद्य । सृजितश्च-तंत्वायज्ञेभिरिमहद्दंव-
सोस्तुतमन्धइति मरुत्वतीयप्रतिपदनुचराविति ।

तृचे प्रथमा सूक्ते दशमी-

तंत्वापृज्ञोभिरीमहेतंगीभिर्गिर्वणस्तम ।

इन्द्रयथाचित्वाविथवाजेपुपुरुमाह्य्यम् ॥ १० ॥ २ ॥

तम् । त्वा । यज्ञेभिः । ईमहे । तम् । गीःऽभिः । गिर्वणःऽस्तम । इन्द्र ।
यथा । चित् । आविथ । वाजेपु । पुरुमाह्य्यम् ॥ १० ॥ २ ॥

तं स्तुत्यत्वेन प्रसिद्धं त्वा त्वां यज्ञेभिर्यागसाधनैः सोमादिभिरीमहे याचामहे तमेवेन्द्रं गीर्भिः
स्तुतिभिरीमहे । हे गिर्वणस्तम गीर्भिः स्तुतिभिर्वेननीयतमेन्द्र तंत्वामिति समन्वयः । हे इन्द्र त्वं
यथाचिदाविथ येनप्रकारेण ररक्षिथ मां चिदितिपूरणः । कुत्रेति उच्यते-वाजेपु संग्रामेषु
कीदृशं मां पुरुमाह्यं बहुपज्ञं बहुस्तुतिमित्यर्थः ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य पञ्चमे द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

अथैकादशी-

यस्यतेस्वाद्दुस्रव्यंस्वाद्दीप्रणीतिरद्रिवः ।
यज्ञोर्वितंतसाह्य्यः ॥ ११ ॥

यस्य । ते । स्वाडु । सुख्यम् । स्वाद्वी । प्रदनीतिः ।

अद्विड्वः । यज्ञः । वितन्तसाय्यः ॥ ११ ॥

हे अद्विवो वज्रनिन्द्र यस्य स्तुत्यत्वेन प्रसिद्धस्य ते तव सख्यं स्वाद्वीवानुभवार्हं ।
किञ्च ते प्रणीतिः प्रणयनं धनादीनां स्वाद्वी स्वादु सुहर्षकं तथोभे त्वद्विपयोयज्ञश्च वितन्तसा-
य्यो विशेषेण तननीयः ॥ ११ ॥

अथ तृचे तृतीया सूक्ते द्वादशी-

उरुणस्तन्वेऽतनुरुक्षयायनस्कृधि ।

उरुणोयन्धिजीवसे ॥ १२ ॥

उरु । नः । तन्वे । तने । उरु । क्षयाय । नः । कृधि ।

उरु । नः । यन्धि । जीवसे ॥ १२ ॥

हे इन्द्र त्वं नोस्माकं तन्वे आत्मजाय उरु प्रभूतं कृधि कुरु । सामर्थ्यात् धनं सुखं वेति
गम्यते । तथा तने तत्पुत्राय उरु कृधि । तथा क्षयाय निवासाय उरुकृधि नोस्माकं जीवसे
जीवनाय यन्धि प्रयच्छामिमतम् ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

उरुं नृभ्य उरुं गव उरुं रथाय पन्थाम् । देववीतिमनामहे ॥ १३ ॥

उरुम् । नृभ्यः । उरुम् । गवे । उरुम् । रथाय । पन्थाम् ।

देववीतिम् । मनामहे ॥ १३ ॥

हे इन्द्र नृभ्योस्मदीयेभ्यो भूयेभ्यः उरुं हितं मनामहे याचामहे । तथा गवे एतदुपलक्षणं
गवाभ्यादिकाय तथा रथाय पन्थां पन्थानं मार्गं अथवा नृमभृतीनां संचाराय शोभनं मार्गं
मनामहे तथा देववीतिं यज्ञं मनामहे ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

उपमापद्हादानरः सोमस्य हृष्या । तिष्ठन्ति स्वादुरातयः ॥ १४ ॥

उप । मा । पट् । द्वाद्द्वौ । नरः । सोमस्य । हर्ष्या ।
तिष्ठन्ति । स्वादुरातयः ॥ १४ ॥

एतदाद्याः पल्लवः ऋक्षाश्वमेधयोर्दानस्तुतिरूपाः यद्यपि बृहद्देवतानुक्रमण्यां—ऋक्षाश्व-
मेधयोरेव पञ्चदानप्रशंसका इत्युक्तम् । तथाप्युपमापलित्यस्याः राजदानस्तुतिशेषत्वादविरो-
धः । अनयैवाशया अनुक्रमण्यांअन्याः पल्लवः ऋक्षाश्वमेधयोर्दानस्तुतिरित्युक्तम् । मामां प्रियमेधं
यज्ञे प्रसर्पन्तः पट् एतत्संख्याका नरोनेतारो राजानः सोमस्य पीतस्य हर्ष्या हर्षेण स्वादुरातयः
सुष्टूपभोगार्हदानाः सन्तो द्वाद्वा द्वैद्वौ पितृपुत्ररूपेण युग्मौ भूत्वा मामुपतिष्ठन्ति तेषां युग्मानां
नाम तूत्तरत्र स्पष्टीक्रियते ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी—

ऋज्जौ । इन्द्रोते । आ । ददे । हरी । इति । ऋक्षस्य । सूनवि ।
आश्वमेधस्य । रोहिता ॥ १५ ॥ ३ ॥

ऋज्जौ । इन्द्रोते । आ । ददे । हरी । इति । ऋक्षस्य । सूनवि ।
आश्वमेधस्य । रोहिता ॥ १५ ॥ ३ ॥

इन्द्रोते एतन्नामके आतिथिग्वे अतिथिग्वनाम्नो राज्ञःपुत्रे । अतिथिग्वायशंभैरिति ।
अतिथिग्वार्यशंस्यमित्यादिष्वतिथिग्वः प्रसिद्धः । तत्पुत्रइन्द्रोतः ऋज्जौ ऋजुगामिनावश्वौ आददे
स्वीकृतवानस्मि । तथा ऋक्षस्य सूनवि ऋक्षनाम्नः पुत्रेण्यस्मिन्नाजनि हरी हरितवर्णावश्वावा-
ददे । तथा आश्वमेधस्य अश्वमेधपुत्रे राजनि रोहिता रोहितवर्णावश्वौ आददे । नन्वनुक्रम-
ण्यामुभयोरेवदानप्रशंसारूपत्वमुक्तम् । अत्र कथं त्रयाणां दानकीर्तनमिति । नैपदोषः । ऋ-
क्षाश्वमेधपुत्रयोरेव यागेअस्थऋषेः प्रवृत्तेस्तयोरेवदानं प्रस्तुत्य इन्द्रोतस्तु स्वपित्रासह तयो-
र्यज्ञदिदृक्षयागत्य तयोर्दानं दृष्ट्वा स्वपित्राभिरितो दत्तवानश्वौ अतस्तद्दानं प्रासंगिकमिति । ए-
वषष्टाश्वमेधयोर्दानस्तुतित्वं नव्याहन्त्ये पितृपुत्रयोरेवदानं तयोः पक्षकर्तृत्वाच्च । इन्द्रोतदान-
स्य प्रासंगिकत्वं पल्लवानित्यत्र विस्पष्टयिष्यते ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य पञ्चमे तृतीयोवर्गः ॥३॥

अथ षोडशी-

सुरथाँआतिथिग्वेस्वभिशूराक्षे । आश्वमेधेसुपेशसः ॥ १६ ॥

सुइरथान् । आतिथिइग्वे । सुइअभीशून् । आक्षे ।

आश्वइमेधे । सुइपेशसः ॥ १६ ॥

आतिथिग्वे इन्द्रोते सुरथान् शोभनरथोपेतानश्वान् आददे । आक्षे ऋक्षपुत्रे स्वभीशून्-
श्वानाददे आश्वमेधेश्वमेधपुत्रे सुपेशसः सुरूपान् तान् शोभनालंकारान् आददे ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

पृळश्वीँआतिथिग्वइन्द्रोतेवधूमंतः । सचापूतक्रतौसनम् ॥ १७ ॥

पट् । अश्वान् । आतिथिइग्वे । इन्द्रोते । वधूमंतः ।

सचा । पूतइक्रतौ । सनम् ॥ १७ ॥

आतिथिग्वे इन्द्रोते पूतक्रतौ शुद्धमज्ञे शुद्धकर्मोपेतेवा तस्मिन् वधूमतोवधुभिर्वडवाभि-
स्तद्वतः पळश्वान् ऋक्षाश्वमेधयोः पुत्राभ्यां दत्तेनाश्वादिघनेन सचा सह सनं लब्धवानस्मि
एतत्साहित्यवचनं इन्द्रोतदानस्य प्रासंगिकत्वे लिंगम् ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

ऐपुचेतृदृषण्वत्यन्तर्ऋजेष्वरुपी । स्वभीशुःकशावती ॥ १८ ॥

आ । ऐपु । चेतृत् । दृषण्वती । अन्तः । ऋजेपुं । अरुपी

सुइअभीशुः । कशाइवती ॥ १८ ॥

एष्वृजेपु ऋजुगामिष्वश्वेषु अन्तर्मध्ये आचेतृत् आज्ञायते । का वृषण्वतीवर्षकेः पुमस्यै
स्तद्वती । अरुपी आरोचमाना स्वभीशुः शोभनमग्रहा कशावती दृता बहवा ज्ञायते ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

नपुप्मेवाँजचन्धवोनिनित्सुध्वनमर्त्यः । अव्यमधिदीधरत् ॥ १९ ॥ १॥ १॥

न । युष्मे इति । वाज्वन्धवः । निनित्सुः । चन । मर्त्यः ।

अवद्यम् । अधि । दीधरत् ॥ १९ ॥ ४ ॥

हे वाज्वन्धवः अन्नबन्धवः अन्नप्रदाः एवं पुत्राणां पितृपुत्ररूपाणां षण्णां वा संबोधनं हे राजानः युष्मे युष्मासु निनित्सुश्चन निन्दकोपि मर्त्योमनुष्यः अवद्यं निंदा नाधिदीधरत् नान्वधारयत् नारोपयति युष्मासु । अतःअनिन्धा यूयमिति दातृणां स्तुतिः ॥ १९ ॥

॥ इति षष्ठस्य पञ्चमे चतुर्थोवर्गः ॥ ४ ॥

प्रप्रवइत्यष्टादशर्चं दशमं सूक्तं मियमेधस्याङ्गिरसस्यार्षं द्वितीया नदंवइत्येषा चतुःस-
प्तकोष्णिक् चतुर्थ्याद्यास्तिस्रोगायत्र्यः एकादशीपोडश्यौ पंक्ती शिष्टादशानुष्टुभः । अपादिन्द्र-
इत्यर्धर्वःवैश्वदेवः वरुणइदिहेत्याद्यास्त्रयोर्धर्चा वरुणदेवताकाः । शिष्टाएन्द्यः । तथाचानुक्तान्त-
म्—प्रमद्भूनानुष्टुभं द्विवृहत्यन्तं द्वितीयोष्णिक् चतुर्थ्याद्यास्तिस्रोगायत्र्यः षोडश्येकादश्यौपङ्की
अपाद्वैश्वदेवोर्धर्चेस्त्रयोवारुणाइति । आद्यस्तृचः षोडशिशस्त्रे आनुष्टुभः सूत्रितञ्च—प्रप्रवस्त्रि-
ष्टुभमिपमर्चतप्रार्चतेति ।

तत्र प्रथमा—

प्रप्रवस्त्रिष्टुभमिपमन्दद्वीरायेन्दवे ।

धियावोमेधसांतयेपुरन्ध्याविवासति ॥ १ ॥

प्र६प्र । वः । त्रिस्तुभम् । इपम् । मन्दत्स्वीराय । इन्दवे ।

धिया । वः । मेधसांतये । पुरमध्या । आ । विवासति ॥ १ ॥

हे अध्वर्धादयो वो यूयं प्रथमार्थेद्वितीया त्रिष्टुभं स्तोभत्रयोपेतमिपमन्त्रं प्रम अपरः
प्रशब्दः पूरणः मभरतेतिशेषः उपसर्गश्रुतेयोऽप्यक्रियाध्याहारः । कस्मै मन्दद्वीराय योवीरान् हर्ष-
यति सपन्दद्वीरः तस्मै इन्दये इन्द्राय इन्धतेरैश्वर्यकर्मण इदंरूपं । अथवा फलेर्वृष्टिभिर्वा उनत्ती-
तीन्द्रुरिन्द्रस्तस्मै सचेन्द्रो यो युष्मान्मेधसांतये यत्तसंभजनाय पुरन्ध्या बहुपज्ञया धिया
कर्मणा आविवासति अभिमतफलयोजनेन सत्करोतीत्यर्थः ॥ १ ॥

महाव्रते निष्केवत्ये नदंवइत्येषा विहरणीया तथैवपञ्चमारण्यके सूत्रितञ्च—नदंवओद-
तीनामित्येतमैवानि व्यतिपजतीति ।

सैषा द्वितीया—

न॒दं॒व॒ओद॑तीनां न॒दं॒यो॒यु॒वती॑नाम् । पति॑वो॒अ॒ध्या॑नां धे॒नूना॑मि॒पु॒ष्यसि॑ ॥ २ ॥

न॒दम् । वः । ओद॑तीनाम् । न॒दम् । यो॒यु॒वती॑नाम् ।

पति॑म् । वः । अ॒ध्या॑नाम् । धे॒नूना॑म् । इ॒पु॒ष्यसि॑ ॥ २ ॥

ओदतीनां ओदत्यउपसः। ओदती भास्वतीति तन्नामसुपाठात् । उपसां नदं उत्पादकमित्यर्थः इन्द्रेण सुपसउत्यन्ते इन्द्रस्यैव सूर्यत्वात् विवस्वदिन्द्र युग्यइतिहि द्वादशादित्यमध्ये इन्द्रः पठितः तादृशमिन्द्रं हे यजमाना वो युष्मदर्थं । आह्वयत इत्यर्थः । तथा योयुवतीनां सर्वत्र मिश्रयन्तीनां नदीनां नदं शब्दयितारं वो युष्मदर्थं आह्वयामि । अध्यानां अहन्त्व्यानां गवां पतिं आह्वये । अथपत्यक्षरुता हे यजमान त्वं धेनूनां क्षीरादिना प्रीणयित्रीणां गवामिपुष्यस्यन्नमिच्छसि ॥ २ ॥

अग्निहोत्रे पूर्वाहुतौ हुतायां ताअस्येत्यनयोत्तरामाहुतिं कांक्षमाणस्तिष्ठेत् । तथाचसत्रिवम्—ताअस्यसूददोहसइति पूर्वामाहुतिमुपोत्थायोत्तरां कांक्षेतेति । महाव्रते निष्केवल्येप्येषा तथैव पञ्चमारण्यके सत्रितं—ताअस्यसूददोहइत्येतदादिः सूददोहाः सूददोहाइति ।

सैषा तृतीया—

ताअ॑स्य॒सूद॑दोहसः॒सोमं॑ श्री॒णन्ति॒पृ॒श्रय॑यः ।

जन्म॑न्दे॒वानां॒विशं॑स्त्रि॒ष्वारो॑च॒नेद्वि॑वः ॥ ३ ॥

ताः । अ॒स्य । सूद॑दोहसः । सोमं॑म् । श्री॒णन्ति॒ । पृ॒श्रय॑यः ।

जन्म॑न् । दे॒वाना॑म् । विशं॑ः । त्रि॒षु । आ । रो॒च॒ने । द्वि॒वः ॥ ३ ॥

ताः प्रसिद्धाः सूददोहसःसूदइति कूपनाम तत्सदृशदोहनाः पृश्रयः पृश्रिवर्णाः गावोस्पेन्द्रस्य सोमं श्रीणन्ति मिश्रयन्त्याशिरेण । कदा त्रिषु त्रिष्वपि सवनेषु । गावो विशेष्यन्ते देवानां जन्मन् जन्मस्थाने दिवीति शेषः दिवआदित्यस्य आरोचने आरोचमाने अनेन द्यौर्विशेष्यदे तस्मिन् स्थाने विशेषनिविशन्त्यः । यत्तार्थोपयुक्तानां गवां द्युपातिः प्रसिद्धा ॥ ३ ॥

द्वितीयेषूपयि मेषावरुणशस्त्रे अभिप्रगोपत्रिमिति तृचोनुत्पः सत्रितंच—अभित्तावृषभाशुनेभिप्रगोपत्रिमिरिति ।

अथ चतुर्थी—

अभिप्रगोपतिंगिरेन्द्रमर्चयथाविदे । सूनुंसत्यस्यसत्पतिम् ॥ ४ ॥

अभि । प्र । गोऽपतिम् । गिरा । इन्द्रम् । अर्च । यथा ।

विदे । सूनुम् । सत्यस्य । सत्पतिम् ॥ ४ ॥

गोपतिं गवांस्वामिनमिन्द्रं अभिप्रार्चं प्रकर्षेण पूजय गिरा स्तुत्या यथा विदे सयथा
स्वात्मानं स्तुतप्रकारं जानाति यथावा यागं प्रतिगन्तव्यमिति जानाति तथाचेति । कीदृशमिन्द्रं
सत्यस्य यज्ञस्य सत्यस्यवा सूनुं पुत्रं तत्रानुरक्तत्वात् सूनुरित्युपचर्यते सत्पतिं सतां यजमाना-
नां पालकम् ॥ ४ ॥

अथ वृचे द्वितीया सूक्ते पञ्चमी—

आहरयःससृज्जिरेरुपीराधिर्वर्हिषि । यत्राभिसंनवामहे ॥ ५ ॥ ५॥

आ । हरयः । ससृज्जिरे । अरुपीः । अधि । वर्हिषि ।

यत्र । अभि । सम्दनवामहे ॥ ५ ॥ ५ ॥

हरयो हरितवर्णांशवाः अरुपीरारोचमानाः अधिवर्हिषि अधीति सप्तम्यर्थानुवादी व-
र्हिष्यास्तृते आसृज्जिरे आसृजन्तु यत्र यस्मिन्वर्हिषि स्थितमिन्द्रमभिसन्नवामहे अभि
संस्तुमः ॥ ५ ॥

॥ इतिपष्ठस्य पञ्चमे पञ्चमोवर्गः ॥ ५ ॥

अथ वृचे तृतीया सूक्ते षष्ठी—

इन्द्रायगावआशिरंदुदुहेवज्जिणेमधु । मत्सीमुपहरेविदत् ॥ ६ ॥

इन्द्राय । गावः । आशिरम् । दुदुहे । वज्जिणे ।

मधु । यत् । सीम् । उपहरे । विदत् ॥ ६ ॥

इन्द्राय गावआशिरं आश्रयणसाधनं पयआदिकं मधु मदकरं दुदुहे दुहेते । कीदृशाथ
वज्जिणे वज्रयुक्तापेन्द्राय यद्यदा उपहरे समोपेवर्तमानं मधु सोमरसं सीं सर्वतोविद्व लभते
तदा ॥ ६ ॥

षोडशिशतस्योद्यद्ब्रह्मत्पेत्येपान्त्या सूत्रितश्च—उद्यद्ब्रह्मस्यविष्टपमित्येषा परिधानीयेति ।

सेषा सप्तमी-

उद्यद्ब्रध्नस्यविष्टपंगृहमिन्द्रंश्चगन्वंहि ।

मध्वःपीत्वासंचेवहित्रिःसप्तसख्युःपदे ॥ ७ ॥

उत् । यत् । ब्रध्नस्य । विष्टपम् । गृहम् । इन्द्रः । च । गन्वंहि ।

मध्वः । पीत्वा । संचेवहि । त्रिः । सप्त । सख्युः । पदे ॥ ७ ॥

यद्यदा ब्रध्नस्य महन्नाम ब्रध्नइति महत् आदित्यस्य विष्टपं स्थानं गृहं इन्द्रश्चाहं चो-
भौ उद्गन्वहि उद्गच्छावः । तदानीं मध्वो मधुरं सोमरसं पीत्वा सचेवहि संसृष्टौ भवेवं । कुत्र
सख्युःपदे सर्वेषां सखिभूतस्यादित्यस्य त्रिःसप्तत्यनेन देवलोकानामुत्तममेकविंशस्थानमुच्यते
आदित्यस्यैकविंशत्वात् । तथाचब्राह्मणम्-द्वादशमासाःपञ्चतवस्त्रयइमेलोका असावादित्यप-
कविंशईति । तादृशे एकविंशस्थाने सचेवहीति ॥ ७ ॥

पूर्वोक्तएवशास्त्रे अर्चतेतिद्वितीयआनुष्टुभस्तृचः । सूत्रितश्च-प्रभवत्सिद्धुभामिपमर्चतप्राचतेति ।

आर्षिस्तृचे प्रथमा सूक्तेष्टम्येषा-

अर्चतुप्रार्चतुप्रियंमेधासोअर्चत ।

अर्चन्तुपुत्रकाउतपुरंनधृष्णवर्चत ॥ ८ ॥

अर्चत । प्र । अर्चत । प्रियंमेधासः । अर्चत । अर्चन्तु ।

पुत्रकाः । उत । पुरंम् । न । धृष्णु । अर्चत ॥ ८ ॥

हे अध्वर्यादयो यूयं इन्द्रं अर्चत पूजयत स्तुत्याप्राचत प्रकर्षणाचतेन्द्रमेव । हे प्रियमे-
धासः प्रियमेधसम्बन्धिनः तद्गोत्रा यूयमर्चतेन्द्रं पुत्रका पुत्राअप्यर्चन्तिवन्द्रं । उतापिच पुरं धृ-
ष्णु यथा पुरं धर्षणशीलं अर्चन्ति तादृशमिन्द्रमर्चत ॥ ८ ॥

अथ तृचे द्वितीया सूक्ते नवमी-

अवस्तरातिर्गर्गरोगोधापरिसनिष्वणत् ।

पिङ्गापरिचनिष्कदिन्द्रांपुत्रहोर्द्यतम् ॥ ९ ॥

अवं । स्वरति । गर्गरः । गोधा । परिं । सनिस्वनत् ।

पिङ्गां । परिं । चनिस्कन्दत् । इन्द्राय । ब्रह्मं । उत्सृज्यतम् ॥ ९ ॥

गर्गरो गर्गरध्वनियुक्तो वा वाद्यविशेषो युद्धे अवस्वराति भयंशब्दयति । गोधा हस्तघ्नः परि परितः सनिष्पणव स्वनति भृशं पिङ्गा पिङ्गवर्णाज्यापि परिचनिष्कन्दत् परिस्कन्दते यस्मादेवं युद्धः संनद्धः अतइन्द्राय ब्रह्मपरिवृढं कर्म स्तुतिलक्षणं उच्यतं भवत्विति शेषः ॥ ९ ॥

अथ तृचे तृतीया सूक्ते दशमी—

आयत्पतन्त्येन्यः सुदुघा अनपस्फुरः ।

अपस्फुरं गृभायत सोममिन्द्राय पातवे ॥ १० ॥ ६ ॥

आ । यत् । पतन्ति । एन्यः । सुदुघाः । अनपस्फुरः ।

अपस्फुरंम् । गृभायत । सोमम् । इन्द्राय । पातवे ॥ १० ॥ ६ ॥

यद्यदा एन्यः एतवर्णाः शुभ्रवर्णानयः आपतन्ति आगच्छन्ति सर्वतः प्रवहन्ति । कीदृशयः सुदुघाः सुदोहा अनपस्फुरः अपस्फुरो अपस्फुरा अपवृद्धाः अतादृशयः अनपस्फुरः अत्यन्तमवृद्धा इत्यर्थः । यद्वा सुदुघाः प्रवृद्धा एतवर्णाणावो यदा पयआद्यर्थायापतन्ति तदा अपस्फुरं अत्रापशब्दो धात्वर्थानुवादी अत्यन्तं प्रवृद्धं सोममिन्द्राय पातवे पातुं गृभायत ग्रहणं कुरुत । अथवा अनपस्फुर इत्यत्रापशब्दोनुवादी धात्वर्थस्य । तथासत्ययमर्थः—यदा एन्योनयः अनपस्फुरः अपवृद्धोदका आपतन्ति वृष्टिरत्वा यदा भवति तदा सोममिन्द्रार्थं संपादयतेति ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य पञ्चमे षष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

अथैकादशी—

अपादिन्द्रो अपादिग्निर्विश्वे देवा अमत्सत ।

वरुण इदिह क्षयत्तमापो अभ्यनूपत वत्सं संशिश्वरीत्वि ॥ ११ ॥

अपात् । इन्द्रः । अपात् । अग्निः । विश्वे । देवाः । अमत्सत ।

वरुणः । इत् । इह । क्षयत् । तम् । आपः । अग्नि ।

अनूपत् । वत्सम् । संशिश्वरीः इद्व ॥ ११ ॥

इन्द्रोपादपिचव सोममग्निरप्यपिचव विश्वेदेवा अप्यमत्सत तृषा अभवन् सोमपानेन व-
रुणइव वरुणोपीहास्मिन् यागगृहे क्षयव निवसतु सोमपानार्थं निवसन्तं तं आपोप्यभ्यनुपत
उदकान्यापनशोलाः स्तुतयोवा अन्यस्तुवन् । किमिव वत्सं स्वीयं संशिश्वरीः संशिश्वर्यः
संगच्छमाना गावइव । तायथा धावत्यो हंभारवं कुर्वन्ति तद्वत् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

सुदेवोअसिवरुणयस्यतेसप्तसिन्धवः ।

अनुक्षरन्तिकाकुदंसूर्यसुपिरामिव ॥ १२ ॥

सुदेवः । असि । वरुण । यस्य । ते । सप्त । सिन्धवः ।

अनुक्षरन्ति । काकुदम् । सूर्यम् । सुपिरामइव ॥ १२ ॥

हे वरुण जलाभिमानिन् देव त्वं सुदेवोअसि यस्यसुदेवस्य ते तव काकुदं तालु समुद्राख्यं
सप्तसिन्धवो गंगाद्याः सप्तनयोऽनुक्षरन्ति जिह्वायां सर्वदा स्रवन्ति । दृष्टान्तः-सूर्यं सुपिरा-
मिव यथा सूर्यं प्रतिरश्मिजालं तद्वत् ॥ १२ ॥

पोडशिरास्त्रे योव्यतीनिति तृतीयआनुष्टुभस्तृचः सूत्रितश्च-योव्यतीरफाणयदिविष्ट-
च आनुष्टुभइति ।

तृचे प्रथमा सूक्ते त्रयोदशी-

योव्यतीरफाणयत्सुयुक्तोउपदाशुपे ।

तक्तोनेतातदिद्वपुरुपमायोअमुच्यत ॥ १३ ॥

यः । व्यतीन् । अफाणयत् । सुयुक्तान् । उप । दाशुपे । तक्तः ।

नेता । तत् । इत् । वपुः । उपमा । यः । अमुच्यत ॥ १३ ॥

यइन्द्रोव्यतीन् विविधगमनान् सुयुक्तान् सुप्ररथे संयन्तान् अश्वान् दाशुपे हविर्दानियन्-
मानाय गन्तुं प्राप्तुं उप अफाणयत् उपगमयति फणतिर्गतिकर्मा । यदेवंकरोति तदिव तदानीमेव
तक्तः तक्तविर्गतिकर्मा यत्तगमनशीलो नेताउदकस्य फलस्य वा नायक इन्द्रोवपुरुदकं उत्सा-
दयतीविशेषः यइन्द्र उपमा उपमानभवः अमुच्यतअन्वेष्टिनिवारके रसुरादिभिर्मुक्तोभवति ॥ १३ ॥

अथ तृचे द्वितीया सूक्ते चतुर्दशी-

अतीदुशक्रओहतइन्द्रोविश्वाअतिद्विपः ।

भिनत्कनीनओदनपच्यमानंपरोगिरा ॥ १४ ॥

अति । इत् । । ऊँ इति । शक्रः । ओहते । इन्द्रः । विश्वाः ।

अति । द्विपः । भिनत् । कनीनः । ओदनम् ।

पच्यमानम् । पुरः । गिरा ॥ १४ ॥

अयमिन्द्रः शक्रः शक्रः सन् अतीद्वोहते अतिक्रम्य गच्छत्येव संग्रामे निरोधकान् श-
ञ्जन् । तदेवाह—अयमिन्द्रो विश्वाः द्विपो द्वेष्टून् शञ्जन्ति अतिक्रम्य गच्छति । कनीनः कमनीयः
परोमेधानां परस्ताद्वर्तमान इन्द्रोऽदनं मेघनाभैतत् मेघं भिनत् अभिनत् भिनत्ति वृष्ट्यर्थं ।
कीदृशं गिरा माध्यमिकयावाचा स्तनितलक्षणया पच्यमानं वज्रनिघोषेण ताड्यमानमि-
त्यर्थः ॥ १४ ॥

अथ तृचे तृतीया सूक्ते पञ्चदशी-

अर्भकोनकुमारकोधितिष्टुनवरथम् ।

सपक्षन्महिपंमृगंपित्रेमात्रेविभुक्तुम् ॥ १५ ॥

अर्भकः । न । कुमारकः । आर्धं । तिष्ठत् । नवम् । रथम् ।

सः । पक्षत् । महिपम् । मृगम् । पित्रे । मात्रे । विभुक्तुम् ॥ १५ ॥

अयमिन्द्रः अर्भकोन अल्पशरीरः कुमारकः कुमारकश्च पित्रे मात्रे सयथाधितिष्ठति
तद्वत् नवं स्तुत्यं रथमधितिष्ठदधितिष्ठति सइन्द्रो महिपं महान्तं मृगं मृगवदितस्ततो धावन्तं
सर्वैर्मृग्यं वा विभुक्तुं बहुकमाणं मेघं पक्षत् पचति वृष्ट्यभिमुखं करोतीत्यर्थः ॥ १५ ॥

सैषा षोडशी-

आतूसुशिप्रदंपतेरथंतिष्ठाहिरण्यधम् ।

अर्धद्युक्षंसवेवहिसहस्रपादमरुपंस्वास्तिगामनेहसम् ॥ १६ ॥

आ । तु । सु॒ऽशि॒प्र । द॒म्॒ऽप॒ते । रथ॑म् । ति॒ष्ठ । हि॒र॒ण्य॒यम् । अ॒र्ध ।
 द्यु॒क्षम् । स॒चे॒व॒हि । स॒हस्रं॑ऽपादम् । अ॒रु॒पम् ।
 स्व॒स्ति॒ऽगाम् । अ॒ने॒ह॒स॑म् ॥ १६ ॥

हे सुशिप्र सुहनो हे दंपते गृहस्वामिन् अत्र गृहोरथः तस्यस्वामिन् तु त्वं तावद्रथमा-
 तिष्ठ हविः स्वीकरणानन्तरं पश्चाद्दहमारोहामीतिभावः । कीदृशं हिरण्ययं हिरण्मयं अध तवा-
 रोहणानन्तरं अहमथारुद्य उभौ सचेवहि संगच्छेवहि संगतौ भवेव । किंतव्यं द्युक्षं दीप्तं रथं
 कीदृशं सहस्रपादं बहुपादं अरुपमारोचनं स्वस्तिगां कुशलगमनं अनेहसमपापम् ॥ १६ ॥

पूर्वाह्नि प्रवर्ग्ये तंधेमिथेत्येषा । सूत्रितञ्च—तंधेमिथानमस्विनइति प्रागार्थीपूर्वाह्निइति ।
 सैषा सप्तदशी—

तंधेमि॒त्थानं॑म॒स्वि॒न॒उ॒प॒स्त्र॒रा॒ज॑मासते ।

अ॒र्थि॒चि॒द॒स्य॒सु॒धि॒नं॒य॒दे॒त॒व॒आ॒व॒र्त॒य॒न्ति॒दा॒वने॑ ॥ १७ ॥

तम् । घ । ई॒म् । इ॒त्था । न॒म॒स्वि॒नः । उ॒पं । स्व॒ऽरा॒ज॑म् ।
 आ॒स॒ते । अ॒र्थम् । चि॒त् । अ॒स्य॒ । सु॒ऽधि॒तम् । यत् ।
 ए॒त॒वे । आ॒ऽव॒र्त॒य॒न्ति । दा॒वने॑ ॥ १७ ॥

तं घ तं स्वल्वीमेनमिन्द्रं इत्या इत्थमनेन प्रकारेण नमस्विनोन्नवन्तः स्तुतिमन्तोवाध्वर्या-
 दयः स्वराजं स्वयं राजमानं वा उपासते सेवन्ते । तथा कृत्वाअर्थचित् अरणीयं धनं सुधितं
 सुष्टु स्थापितं अस्पेन्द्रस्य संबन्धिनं प्रामुवन्तीतिशेषः । कदेत्याह—यद्यदा एतवे अस्पेन्द्रस्य गम-
 नाय स्वयं प्राभुंवा दावने हविर्दानायावर्तयन्ति स्तुतयः तदेत्यर्थः । अथवा अश्वावा आवर्त-
 यन्ति तदेत्यर्थः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

अ॒नु॒प्र॒त्न॒स्यो॒र्क॑सःप्रि॒यमे॑धास॒ए॒षाम् ।

पृ॒र्वा॒म॒नु॒प्र॒य॒ति॒वृ॒क्त॒र्वा॒हि॒पो॒हित॑प्र॒यस॑आशत ॥ १८ ॥ ७ ॥

अ॒नुं । प्र॒त्न॒स्य॑ । ओ॒र्क॑सः । प्रि॒यऽमे॑धासः । ए॒षाम् ।

पूर्वाम् । अनु । प्रदृश्यतिम् । वृक्तवर्हिपः ।
हितप्रयसः । आशत ॥ १८ ॥ ७ ॥

अनया स्तुतिमुपसंहरति एषां देवानामिन्द्रादीनां पत्नस्य पुराणस्थौकसः स्थानस्य पुरा-
णं स्थानं प्रियमेधासः प्रियमेधा अन्वाशत अनुप्राताः । कीदृशाः प्रियमेधाः पूर्वा मुख्यां प्रयति
प्रदानमनुलक्षीकृत्य वृक्तवर्हिपः स्तीर्णदर्भाः हितप्रयसः आसादितसोमादिहविष्काः ॥ १८ ॥

॥ इति षष्ठस्य पञ्चमे सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

॥ इत्यष्टमे मण्डले सप्तमोनुवाकः ॥ ७ ॥

अष्टमेनुवाके एकादशसूक्तानि तत्र योराजेति पञ्चदशर्चं प्रथमं सूक्तं । अत्रानुक्रमणिका—यो-
राजापञ्चोना पुरुहन्मा बार्हतं त्रिप्रगाथाद्युष्णिगनुष्टुपुरउष्णिगन्तमिति । पुरुहन्माऋषिः स च
कचिक्तथंचिदविशेषितमिति परिभाषयांगिरसः आद्यात्तीयापञ्चम्योवृहत्यः द्वितीयाचतुर्थीप-
ष्ठयः सतोवृहत्यः सप्तम्याद्याः षड्वृहत्यः त्रयोदशीपुरउष्णिक् आद्यद्वादशकाद्यष्टका आद्यथे-
सुरउष्णिगिनिहि तल्लक्षणं । इन्द्रोदेवता । महाव्रते निष्केवल्ये बार्हतवृत्ताराशीतावादित एकादशर्चः
तथाचपञ्चमारण्यकेसूचितं—योराजाचर्षणीनामित्येकादशेति ।

तत्र प्रथमा—

योराजाचर्षणीनां यातारथेभिरधिगुः ।

विश्वासां तरुतापृतनानां ज्येष्ठो यो वृत्रहा गृणे ॥ १ ॥

यः । राजा । चर्षणीनाम् । याता । रथेभिः । अधिगुः । विश्वांसाम् ।
तरुता । पृतनानाम् । ज्येष्ठः । यः । वृत्रहा । गृणे ॥ १ ॥

यइन्द्रश्चर्षणीनां मनुष्याणां राजा स्वामीरथेभिः रथैः याता गन्ताच अधिगुरधृतगमनो-
न्यैः विश्वासां पृतनानां सेनानां तरुता तारकः यश्च ज्येष्ठः गुणैर्ज्यायान् यश्च वृत्रहा वृत्रं हत-
वान् तं महाभागमिन्द्रं गृणे स्तौमि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

इन्द्रं तं शुभपुरुहन्मन्त्रवसेयस्य द्विता विधुर्ति ।

हस्ताय वज्रः प्रतिधापिदर्शतो महोदिवेन सूर्यः ॥ २ ॥

इन्द्रम् । तम् । शुम्भ । पुरुहन्मन् । अवसे । यस्य । द्विता ।
 विधर्तरि । हस्ताय । वज्रः । प्रति । धायि । दर्शतः ।
 महः । दिवे । न । सूर्यः ॥ २ ॥

हे पुरुहन्मन् ऋषे त्वं तमिन्द्रं शुंभ हविःपदानादिनालंकुरु । किमर्थं अवसे रक्षणाय
 एवमात्मना स्वात्मानं संबोध्य ब्रवीति— यस्य तव विधर्तरि विधारके इन्द्रे द्विता द्वित्वमस्ति
 औद्यमनौद्यं तव शत्रून् हन्तुमुग्रत्वं त्वदनुग्रहायानौद्यं चेति द्वैतमस्ति । तत्रौद्यं चिह्नं दर्श-
 यति हस्ताय कराय हननाय शत्रूणां दर्शतो दर्शनीयः महो महान्वज्रः प्रतिघायि प्रति-
 निहितो भवति । दिवे प्रकाशाय दिवसायवा अथवा दिवि दृश्यमानः सूर्यो न सूर्य इव ॥ २ ॥

तस्मिन्नेवशस्त्रे नकिष्टमिति प्रगाथो वैकल्पिकःस्तोत्रियः सूत्रितश्च—नकिष्टं कर्मणान-
 शन्नत्वावृहन्तो अद्रय इति ।

तृचे प्रथमा सूक्ते तृतीयो—

नकिष्टं कर्मणानशश्चकारं सदावृधम् ।

इन्द्रं न यज्ञौ विश्वगूर्तमृभ्वंसमधृष्टं धृष्णवोजसम् ॥ ३ ॥

नकिः । तम् । कर्मणा । नशत् । यः । चकारं । सदावृधम् ।

इन्द्रम् । न । यज्ञौः । विश्वगूर्तम् । ऋभ्वंसम् ।

अधृष्टम् । धृष्णुः । वोजसम् ॥ ३ ॥

तं जनं अग्योमर्षकोजनः कर्मणा हननादिव्यापारेण नकिर्नशत् नैव व्याप्नोति य इन्द्रं
 चकार इन्द्रमेवानुकूलं यज्ञैः साधनैः । कीदृशमिन्द्रं सदावृधं सदावर्धकं विश्वगूर्तं सर्वैः स्तुत्यं
 ऋक्सं महान्तं अधृष्टमन्यैः धृष्णवोजसं धर्षकबलम् ॥ ३ ॥

अथ तृचे द्वितीया सूक्ते चतुर्थी—

अपाह्नुमुग्रं पृतनासुसासुहिंयस्मिन्महीरुरुञ्चयः ।

संधेनवोजार्यमाने अनोनवुर्द्यावः क्षामो अनोनवुः ॥ ४ ॥

अपाङ्कम् । उग्रम् । पृतनासु । ससहिम् । यस्मिन् । महीः ।
 उरुह्यज्यः । सम् । धेनवः । जायमाने । अनोनवुः ।
 द्यावः । क्षामः । अनोनवुः ॥ ४ ॥

अपाङ्कं अतोढं उग्रमुद्गूर्णबलं पृतनासु शत्रुसेनासु तासार्हं अभिभवितारं स्तौमीत्यर्थः । यस्मिन्निन्द्रे जायमाने महीमहत्यः उरुह्यज्यो बहुवेगाः धेनवोहविरादिनाभीमयिच्यः प्रजागावणववा सप्तनोनवुः सप्तस्तुवन् । नकेवलं धेनवणव अपितु पावोद्युलोकाः क्षामः पृथिव्यश्च सप्तनोनवुः । तत्रत्याः सर्वेप्राणिनो नमन्तेइत्यर्थः । त्रिवृतो लोकाइति श्रुतेर्यद्बुवचनम् ॥ ५ ॥

तृतीयेहनि निष्केवल्ये वैरूपसामपक्षे यद्वावइति प्रगाथःस्तोत्रियः । सूत्रितञ्च—यद्वाव-इन्द्रवेशतं यदिन्द्रयावतस्त्वमिति प्रगाथौ स्तोत्रियानुरूपाविति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते षष्ठमी-

यद्यावइन्द्रतेशतंशतंभूर्माहृतस्युः ।
 नत्वावञ्चिन्त्सहस्रंसूर्याअनुनजातमष्टरोदसी ॥ ५ ॥ ८ ॥

यत् । द्यावः । इन्द्र । ते । शतम् । शतम् । भूर्माः । उत ।
 स्युरिति स्युः । न । त्वा । वञ्चिन् । सहस्रम् । सूर्याः । अनु ।
 न । जातम् । अष्ट । रोदसी इति ॥ ५ ॥ ८ ॥

हे इन्द्र ते तव प्रतिमानार्थं यद्यदि द्यावोद्युलोकाः शतंस्युः तथापि नाश्रुवन्ति । उतापिच भूर्माभूम्यः ते तवमूर्तिमतिर्विवाय शतंस्युः तथापि नाश्रुवन्ति । हे वञ्चिन् त्वा त्वां सहस्रं सूर्या अगणिताःअपि सूर्याः नानुभवन्ति नमकाशमन्तीत्यर्थः । न तत्र सूर्यो भातीर्विश्रुतेः । किंचहुना जातं पूर्वमुत्पन्नं किञ्च अनुनाष्ट नाश्रुते । तथा रोदसी द्यावापृथिव्यौ नाश्रुवति सर्वेभ्योतिरिच्यतइत्यर्थः । ज्यायान्, पृथिव्या ज्यायानन्तरिक्षात् ज्यायान् दिवो ज्यायानेभ्योलोकेभ्यर्इतिश्रुतेः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठमेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

अथ प्रगाथे द्वितीया सूक्ते षष्ठी—

आपंप्राथमहिनावृष्ण्यावृषन्विश्वाशविष्टशर्वसा ।
अस्माँअवमववृन्गोमतिवृजेवज्जिन्चित्राभिह्रुतिभिः ॥६॥

आ । प॒प्राथ॒ । म॒हिना॒ । वृष्ण्या॑ । वृ॒षन् । विश्वा॑ । श॒विष्ट॒ । शर्व॑सा ।
अ॒स्मान् । अ॒व । म॒घ॒श्च॒न् । गो॒म॒ति॒ । वृ॒जे । व॒ज्जिन् ।
चि॒त्राभिः॑ । ह्रु॒तिभिः॑ ॥ ६ ॥

हे शविष्ठ मववन् बलवन् धनवन् हे वृषन् अभिमतवर्षकेन्द्र त्वं आपप्राथ आपूरयति व्याप्नोषि । कानि विश्वा विश्वानि सर्वाणि वृष्ण्या वर्षकाणि बलानि शत्रुसंबन्धीनि । केनसाधनेन महिना महता शर्वसा बलेन स्वीयेन । अथवा वृष्ण्येत्येतच्छवोविशेषणं तथा सति अभिमतवर्षकेण महता बलेनास्मदीयानि बलानि पूरयसीत्यर्थः । अथ तथाकृत्वा अस्मान्गोमति बहुभिर्गोभिर्भुक्ते वृजे शत्रुसंबन्धिनि निमित्ते सत्यस्मानव । हे वज्जिन् वज्रयुक्तेन्द्र कैः साधवैः चित्राभिर्नानाविधैरुक्तिभिरक्षणैरिति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

नसीमदेव आपदिपदीर्घायोमर्त्यः ।
एतंग्वाचिद्य एतंशा युयोजते हरी इन्द्रो युयोजते ॥७॥

न । सी॒म् । अ॒देवः॑ । आ॒प॒त् । इ॒प॒म् । दी॒र्घा॒यो॒ इति॑ दी॒र्घ॒आयो॑ ।
म॒र्त्यः॑ । ए॒तं॒ग्वा । चि॒त् । यः । ए॒तंशा॑ । यु॒योज॑ते ।
हरी॑ इति॑ । इ॒न्द्रः॑ । यु॒योज॑ते ॥ ७ ॥

हे दीर्घायो नित्येन्द्र सः अदेवः इन्द्राख्यदेवरहितो मर्त्योभरणधर्मा मनुष्यो सीं सर्वनिपमजं नापव नमामोति । योमर्त्योस्तेन्द्रस्य एतंग्वाचिद्य एतवर्णाविवाश्वो भवतोभिमतदेशगमनाय एतशा एतरो अश्वौ युयोजते योजयति रथे यज्ञगन्तुम् यश्चेन्द्रोहरी युयोजते तं नमः स्तोति सनमामोतीति समन्वयः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

तं वीं महो महाध्यमिन्द्रं दानाय सक्षणिम् ।
योगधेपुयारणेषु हव्यो वाजेष्वस्ति हव्यः ॥ ८ ॥

तम् । वः । महः । महाध्यम् । इन्द्रम् । दानाय । सक्षणिम् ।
यः । गाधेपु । यः । आरुणेषु । हव्यः । वाजेषु ।
अस्ति । हव्यः ॥ ८ ॥

हे ऋत्विजो महो महान्तो वो यूयं तं महाध्यं पूज्यं इन्द्रं दानाय सक्षणिं सचमानं परि-
चरतेतिशेषः । यइन्द्रो गाधेपूदकेषु हव्योस्ति आह्वातव्यो भवति यश्चारणेषु गन्तव्येषु निम्नेपूदकेषु
स्थलेषु वा हव्योस्ति तथा वाजेषु संग्रामेषु जयाय हव्यो ह्वातव्योस्ति भवति ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

उदूपुणो वसो महेशस्वशूरराधसे ।
उदूपुमस्यै मघवन्मघत्तये उदिन्द्रश्रवसे महे ॥ ९ ॥

उत् । ऊँ इति । सु । नः । वसो इति । महे । मृशस्व । शूर । राधसे ।
उत् । ऊँ इति । सु । मस्यै । मघवन् । मघत्तये । उत् ।
इन्द्र । श्रवसे । महे ॥ ९ ॥

हे वसो वासयितः शूरेन्द्र त्वं नोस्मान् सु सुष्ठु उदुमृशस्व उन्मृशस्वैव उरयापय किम-
र्थं महे महते राधसे न्याय । तथा हे शूर मघवन् इन्द्र उन्मृशस्व मस्यै महते मघतये धनदाना-
य तद्योन्मृशस्वेन्द्र महे महत्ये श्रवसे कीर्त्ये ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

त्वं न इन्द्र ऋतुयुस्त्वा निदो नितृपसि ।
मध्येवसिष्वतु विनृम्णो वीनिंदासंशिश्रयो हव्यैः ॥ १० ॥ १॥

त्वम् । नः । इन्द्र । ऋतुः । त्वाऽनिदः । नि । तृम्पसि ।
 मध्ये । वसिष्व । तुविऽनृम्ण । ऊर्वोः । नि ।
 दासम् । शिश्रथः । हथैः ॥ १० ॥ ९ ॥

हे इन्द्र ऋतयुर्यज्ञकामस्त्वं नोस्मान् त्वानिदः त्वां योनिन्दति सः अयजनमेवनिन्दा तव तस्मादयष्टुः सकाशात् नि नितरां तृम्पसि प्रीणयसि तस्य धनमपहृत्येति भावः । एवं सन्तर्प्य हे तुविनृम्णा प्रभूतधन सत्वं तवोर्वोर्मध्येस्मान्वसिष्व ऊरुभ्यामाच्छादय रक्षार्थं । दासं उपसप्तपितारं अस्मद्वेषिणं पापंवा हथैर्हननैर्निशिश्रथः मारयसि । अथवा त्वद्विरोधिनां दासमसुरं निशिश्रथोहनैः ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य पञ्चमे नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

अथैकादशी-

अन्यव्रतममानुपमयज्वानमदेवयुम् ।

अवस्त्रःसखादुधुवीतपर्वतःसुघ्रायदस्युंपर्वतः ॥११॥

अन्यव्रतम् । अमानुपम् । अयज्वानम् । अदेवयुम् ।

अव । स्वः । सखा । दुधुवीत । पर्वतः । सुघ्राय ।

दस्युम् । पर्वतः ॥ ११ ॥

हे इन्द्र अन्यव्रतं व्यतिरिक्तकर्माणं अतएव अमानुपं मानुषाणां इन्द्रयाजिनामर्षिणं अयज्वानं अयष्टारं अदेवयुं अदेवकर्मिणं पापिनं स्वः स्वर्गादवदुधुवीत अवचाठयेदित्यर्थः । ऋः सखा पर्वतः तव सखिभूतः पर्वतऋषिः यद्यप्यन्यं देवमिष्ट्वा स्वर्गप्राप्तोति सः तथापि पातयति ऋषिः । नकेवलं धूननमात्रं अपितु सुघ्राय सुष्टु हन्ते श्रुत्येव दस्युमुक्तक्षणं पर्वतः प्रेरयतीति शेषः । अत इन्द्रमेवावश्यं यजध्वमिति शेषः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

त्वंनन्द्रासांहस्तेशविष्टदावने ।

धानानानसंगंसायास्मयुहिःसंगंसायास्मयुः ॥ १२ ॥

त्वम् । नः । इन्द्र । आसाम् । हस्ते । शविष्ठ । दावने ।
 धानानाम् । न । सम् । गृभाय । अस्मद्दयुः । द्विः ।
 सम् । गृभाय । अस्मद्दयुः ॥ १२ ॥

हे शविष्ठ बटवनिन्द्र त्वं नोस्मभ्यं दावने प्रदानाय आसां गवां कर्मणिषष्ठी एतागाः
 हस्ते गृभाय गृहाण । ग्रहणे दृष्टान्तः—धानानां न धाना भृष्टयवाः अत्रापि कर्मणिषष्ठी धाना-
 यथा संगृह्णाति तद्गृहाण । कीदृशस्त्वं अस्मयुरस्मान् कामयमानः गृहीत्वा चास्मयुः सन् द्विः
 संगृभाय पुनर्द्विवारं संगृहाण ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

सखायः क्रतुमिच्छत कथाराधामशरस्य ।
 उपस्तुतिभोजः सूरियो अह्नयः ॥ १३ ॥

सखायः । क्रतुम् । इच्छत । कथा । राधाम् । शरस्य ।
 उपस्तुतिम् । भोजः । सूरिः । यः । अह्नयः ॥ १३ ॥

हे सखायः क्रतुविजोष्वर्थादयः क्रतुं कर्मेन्द्रसंबन्धिनमिच्छत क्रतुं । हे सखायः शरस्य
 शूर्हिंसायां हिंसकत्वेन्द्रस्य कथा कथं राधाम साधयाम । किं उपस्तुतिं स्तोत्रं यद्भोभोजः
 शत्रूणां भोजयिता सूरिः प्रेरकः अह्नयोऽनवनवतः शत्रूणामिति ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

भूरिभिः समहृत्तार्पिभिर्विहिष्मद्भिः स्तविष्यसे ।
 यदित्यमेकमेकमिच्छरं वृत्सान्पराददः ॥ १४ ॥

भूरिभिः । समहृत् । तार्पिभिः । विहिष्मद्भिः । स्तविष्यसे । यत् ।
 इत्यम् । एकमेकम् । इत् । शरं । वृत्सान् । पराददः ॥ १४ ॥

हे इन्द्र समह समानपूज सर्वैः पूज्येत्यर्थः भूरिभिर्वहुभिरर्पिभिः अतीन्द्रिषतैर्कृत्वि-
 ग्भिः विहिष्मद्भिः यागवद्भिः स्तविष्यसे स्तूपसे यतः यद्इन्द्र इत्यं एकमेकमित् एकमेकमेव बहु-

न्वत्सान्स्तोत्र्यः पराददः प्रयच्छसि हे शर हिंसक शत्रोः । अत्र वत्सशब्दो वत्समातृणां गर्वा
उपलक्षकः गाः प्रयच्छसीति ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

कर्णगृह्यामधवाशौरदेव्योवत्संनस्त्रिभ्यआनयत् ।
अजांसूरिर्नधातवे ॥ १५ ॥ १० ॥

कर्णगृह्यं । मधवा । शौरदेव्यः । वत्सम् । नः । त्रिभ्यः ।
आ । अनयत् । अजाम् । सूरिः । न । धातवे । १५ ॥ १० ॥

अयं मधवेन्द्रस्त्रिभ्यो हिंसकेभ्यः सकाशात् शौरदेव्यः दीव्यन्ति क्रीडन्त इतिदेवा
योद्धारः शूराश्च ते देवाश्च शूरदेवाः तेषां हितः शौरदेवं युद्धं तत्संबन्धिन्योगाः युद्धे शत्रून्हत्वा
तत्संबन्धिन्यइत्यर्थः । ताः वत्संन । नेतिचार्थे वत्ससहिता अस्मभ्यं कर्णगृह्य कर्णगृहीत्वा
आनयदानयतु । सूरिर्न प्रेरकः स्वामीव धातवे पानायाजां यथा सआनयति कर्णगृहीत्वा
तद्वदिति ॥ १५ ॥

॥ इति पष्ठस्य पंचमे दशमोवर्गः ॥ १० ॥

त्वंनोअग्नेइति पञ्चदशर्चं द्वितीयं सूक्तं सुदीतिपुरुमीह्वावृषी तयोस्न्यतरोवा आदौ
नवगायत्र्यः दशमीद्वादशीचतुर्दशोबृहत्पः एकादशीत्रयोदशीपञ्चदश्यःसतोबृहत्पः अग्निर्देव-
ता । तथाचानुक्रान्तम्-त्वंनः सुदीति पुरुमीह्वा तयोर्वान्यतर आग्नेयंतु विप्रगाथान्मिति ।
प्रातरनुवाके आग्नेयेकतौ गायत्रे छन्दसि आश्विनशस्त्रे आदितो नवर्चः । तथाचसूत्रितम्-त्वंनो
अग्नेमहोमिरिति नवेति ।

तत्र प्रथमा-

त्वंनोअग्नेमहोभिःपाहिविश्वस्याअरतिः ।
उतद्विपोमर्त्यस्य ॥ १ ॥

त्वम् । नः । अग्ने । महःऽग्निः । पाहि । विश्वस्याः । अरतिः ।
उत । द्विपः । मर्त्यस्य ॥ १ ॥

हे अग्ने त्वं नोऽस्मान् महोभिः पूजाभिः महद्भिर्धनैर्वा पाहि रक्ष । कस्य महोभिर्विश्व-
स्याः बहुविधस्य अरातेरदानुः सकाशात् अदानाद्वा पाहि त्वमेव महद्धनं दत्वा अदानु-
रदानाद्वा सकाशाद्दक्षेत्यर्थः । यद्वा महोभिर्युक्तस्त्वमिति योज्यम् । उत अपिच द्विपोद्वेष्टुर्मर्त्य-
स्य मर्त्यात्सकाशात्पाहि अस्मभ्यं बलं दत्वेति भावः । अथवा मर्त्यस्यद्विपो द्वेषाद्दक्षेति संब-
न्धः । अरातेरित्यस्य अदानादिति पक्षे तत्रापि मर्त्यस्यादानादिति संबन्धनीयम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

नृहिमन्युः पौरुषेय ईशे हि वः प्रियजात ।
त्वमिदं सिक्षपावान् ॥ २ ॥

नृहि । मन्युः । पौरुषेयः । ईशे । हि । वः । प्रियजात ।
त्वम् । इत् । अस्ति । क्षपावान् ॥ २ ॥

हे प्रियजात मियो यजमानस्तदर्थमुत्पन्न अग्ने वस्त्व पौरुषेयः पुरुषसंबन्धी मन्युः क्रो-
धो नहीशे नेष्टे चाधितुं अस्मदादिभीरक्षितत्वादिति भावः । दिवाचराः खलु पुरुषाः । अतो दि-
वा तवहानिर्नास्तीति भावः । अथ रात्रिञ्चरा रक्षःप्रभृतयः तेष्योपि पीडा नास्तीत्युच्यते त्व-
मिदं त्वमेवखलु क्षपावान् रात्रिमानसि रात्रौ त्वमिर्विशेषेण तेजस्वी भवति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सनो विश्वेभिर्देवैर्भिरूर्जो नपाद्भद्रशोचे ।
रयिर्देहि विश्ववारम् ॥ ३ ॥

सः । नुः । विश्वेभिः । देवैर्भिः । ऊर्जः । नपात् । भद्रशोचे ।
रयिम् । देहि । विश्ववारम् ॥ ३ ॥

हे अग्ने सः स्तुत्यस्त्वं नोऽस्मभ्यं विश्वेभिः देवैर्भिः धनं प्रयच्छसि । हे ऊर्जो नपात् बलस्य
नभः नपात्पितृणां हे भद्रशोचे स्तुत्य प्रकाशानदेव आदरार्थं पुनराह रयिं धनं विश्ववारं सर्ववै-
रणीयं धनं देहि । अथवा यद्दत्तमास्पस्मभ्यं दातुं वद्धनं गृहादिलक्षणं तच्च रयिं दानार्हं गो-
हिरण्यादिकंच देहीत्युपनरुक्तिः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

नतमग्ने अरातयो मर्तियुवन्तरायः ।

यन्त्रायसे दाश्वांसम् ॥ ४ ॥

न । तम् । अग्ने । अरातयः । मर्तम् । युवन्त । रायः ।

यम् । त्रायसे । दाश्वांसम् ॥ ४ ॥

हे अग्ने तं मर्तं मनुष्यं स्तोतारं अरातयः अदानशीला द्वेपिणो रायो रयिमन्तो न युवन्त न पृथक्कुर्वन्ति रायो धनाद्वा नयुवन्त यं दाश्वांसं हविर्दातारं त्रायसे पात्यसे ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

यं त्वं विप्रमेधसातावग्ने हिनोपि धनाय ।

सतवोती गोपुगन्ता ॥ ५ ॥ ११ ॥

यम् । त्वम् । विप्र । मेधसातौ । अग्ने । हिनोपि ।

धनाय । सः । तव । ऊती । गोपु । गन्ता ॥ ५ ॥ ११ ॥

हे अग्ने विम त्वं यं मर्त्यं मेधसातौ यज्ञस्य संभजने हिनोपि प्रेरयसि धनाय गवादिधनलाभाय सयजमानस्तवोती ऊत्या रक्षणेन यागेषु गन्ता भवति गोमान् भवतीत्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमे एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

अथ षष्ठी—

त्वं रयिं पुरुवीरमग्ने दाशुपेमर्ताय ।

प्रणोनयवस्यो अच्छं ॥ ६ ॥

त्वम् । रयिम् । पुरुवीरम् । अग्ने । दाशुपे । मर्ताय ।

प्र । नः । नय । वस्यः । अच्छं ॥ ६ ॥

हे अग्ने त्वं दाशुपे हविर्दत्तवते मर्ताय मर्त्याय यजमानाय रयिं धनं पुरुवीरं बहुभिर्वायुं प्रणय प्रापय ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

उरुष्याणोमापरादाअघायतेजातवेदः ।
दुराध्येऽमर्ताय ॥ ७ ॥

उरुष्य । नः । मा । परा । दाः । अघायते । जातवेदः ।
दुराध्ये । मर्ताय ॥ ७ ॥

हे जातवेदः जातविय जातधन वा अग्ने नोस्मानुरुष्य रक्ष । उरुष्यती रक्षाकमेति या-
स्कः । मापरादाः मापरादेहस्मान् । कस्माइति सउच्यते अघायते अघं पापमिच्छते दुराध्ये
दुराध्यानाय दुर्विद्विन्तकाय हिंसाचुद्धये मर्ताय मनुष्याय ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

अग्नेमार्किष्टेदेवस्यरातिमदेवोयुधोत ।
त्वमीशिपेवसूनाम् ॥ ८ ॥

अग्ने । मार्किः । ते । देवस्य । रातिम् । अदेवः । युयोत ।
त्वम् । ईशिपे । वसूनाम् ॥ ८ ॥

हे अग्ने देवस्य द्योतमानस्य ते तव रातिं दानं दत्तं धनं वा कश्चित् अदेवो मर्यादिर्मा-
किर्युयोत मेव पृथक्करोतु त्वमेव ईशिपे । कस्य वसूनां धनानां ईश्वरोभवति दातुं अनेनामि-
श्रणीयायारातेः सद्भावउक्तो भवति ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

सनोवस्वउर्षमास्पर्जानपान्माहिनस्य ।
सखेवसोजरितृभ्यः ॥ ९ ॥

सः । नः । वस्वः । उर्ष । मासि । ऊर्जः । नपात् ।
माहिनस्य । सखे । वसो दाति । जरितृभ्यः ॥ ९ ॥

हे ऊर्जोनपाद बलस्य अन्नस्य पुत्र वलेन मथ्यमानत्वादाज्यलक्षणोनाजेन प्रवर्धनात्
ऊर्जोनपाचं हे सखे सखिवदितकारिन् वसो वासकाग्ने सः स्तुत्यत्वेन वा प्रसिद्धत्वं जरितृ-
भ्यः गरितृभ्यः स्तोत्रभ्यो नोस्मभ्यं माहिनस्य वस्वः माहिनइति महन्नाम महद्धनं उपमाति
समीपे मासि निर्मासि प्रयच्छसीत्यर्थः ॥ ९ ॥

प्रातरनुवाके याहतेछन्दस्यच्छानइत्याद्याःपल्लवः तथाच सूत्रितं—अच्छानःशीरशो-
चिपमिति पळिति । दशमेहन्दि प्रातःसवनेअच्छावोअग्निमिति तृचस्यस्थाने अच्छानइति
तृचोच्छावाकवादः सूत्रितञ्च—अच्छानःशीरशोचिपं प्रतिश्रुतायवोषुपदिति तृचाविति ।

अथ सूक्ते दशमी—

अच्छानःशीरशोचिपंगिरोयन्तुदर्शतम् ।

अच्छायज्ञासोनमसापुरुवसुंपुरुप्रशस्तमूतये ॥ १० ॥ १२ ॥

अच्छ । नः । शीरशोचिपम् । गिरः । यन्तु । दर्शतम् ।

अच्छ । यज्ञासः । नमसा । पुरुवसुम् । पुरुप्रशस्तम् ।

ऊतये ॥ १० ॥ १२ ॥

अच्छाभिमुखं यन्तु गच्छन्तु नोस्माकं गिरः स्तुतयः कं शीरशोचिपं अशनशीलज्जातं
दर्शतं सर्वदर्शनीयं अग्निं । तथा यज्ञासो यज्ञाश्चास्मदीया नमसा हविषाज्यादिलक्षणेनाच्चा
भिमुखं यन्तु गच्छन्तु । कीदृशं पुरुवसुं प्रभूतधनं पुरुप्रशस्तं बहुस्तुतं किमर्थं ऊतयेस्माकं रस-
णाय ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठ्यमे द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

अथेकादशी—

अग्निं सूनुंसहसो जातवेदसं दानाय वार्याणाम् ।

द्वितायो मृदमृतो मर्त्येष्वहोता मन्द्रतमो विशि ॥ ११ ॥

अग्निम् । सूनुम् । सहसः । जातवेदसम् । दानाय । वार्याणाम् ।

द्विता । यः । भूत् । अमृतः । मर्त्येषु । आ । होता ।

मन्द्रतमः । विशि ॥ ११ ॥

आग्निं सहस्रभुक्तं बलस्यपुत्रं जातवेदसं जातधनं वार्याणां वरणीयानां गवादिधनानां दानाय गिरोच्छयन्वित्यनुवर्तते । योऽग्निरमृतः अमरणधर्मा देवेषु भवति समर्त्येषु आकार-
श्चार्थं मनुष्येषु च भूदभवदिति । एवं द्विता द्वैधं भवति देवेष्वमृतत्वमस्य प्रसिद्धम् । मनुष्येषु
कीदृशो भूदिति उच्यते—विशि विश्वु यजमानरूपासु प्रजासु होता होमनिष्पादकः मन्द्रतमो
मादयितृतमश्च भवति । अच्छयन्वितिसमन्वयः । अथवा यः अमृतो द्विता द्वित्वं द्वैधं द्विपका-
रोभूत् कथंमर्त्येषु सामान्येन दाहपाकादिसाधनो भवदित्येतत्प्रसिद्धं । विशि यजमानरूपा-
यांतु होता मन्द्रतमो भवदित्येवं द्वित्वम् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

अग्निर्वोदेवयज्ययाग्निप्रयत्यध्वरे ।

अग्निधीपुप्रथममग्निमर्वत्यग्निक्षेत्रायसाधसे ॥ १२ ॥

अग्निम् । वः । देवयज्यया । अग्निम् । प्रयति ।

अध्वरे । अग्निम् । धीपु । प्रथमम् । अग्निम् । अर्वति ।

अग्निम् । क्षेत्राय । साधसे ॥ १२ ॥

हे यजमाना वो युष्माकं देवयज्यया देवयागेन निमित्तेन देवयागार्थमग्निं स्तौमीतिशेषः ।
तथाग्निं अध्वरे यागे प्रयति प्रकर्षणं गच्छति प्रवृत्तेसति स्तौमि । प्रथमं इतरदेवेभ्यः । तथा-
ग्निमर्वति आगते भ्रातृभ्ये स्तौमि । यज्ञे विघ्नपरिहारार्थं । तथा क्षेत्राय क्षेत्राय क्षेत्रसंबन्धिने साध-
से साधनाय क्षेत्रलाभाय स्तौमि । यज्ञान्ते क्षेत्रलाभरूपाय फलाय च स्तौमि । एवं आदौ म-
ध्येन्ते च सर्वदा स्तौमीत्यर्थः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

अग्निरिपांसुरख्येदंदातुनुईशेयोवार्याणाम् ।

अग्निं तोकेतनये शश्वंतीमहेवसुंसन्तं तनूपाम् ॥ १३ ॥

अग्निः । इपाम् । सुरख्ये । ददातु । नुः । ईशे । यः । वार्याणाम् ।

अग्निम् । तोके । तनये । शश्वत् । ईमहे । वसुम् ।

सन्तम् । तनूपाम् ॥ १३ ॥

अग्निर्देवः सख्ये समानख्यानाय नो मत्स्यं सरुयुः कर्म सख्यं तस्मिन् अथवा नोस्मस्यं
इषां इपोजानि ददातु । योमिर्वायाणां धनानामीशे ईष्टे सददात्विति । तमेवाग्निं तोके पुत्रार्थं त-
नये तत्पुत्रार्थं च शश्वद्बहुधनं अर्चवा ईमहे याचामहे । वार्याणामीश इत्युक्तत्वादेवंलक्ष्यते कीदृ-
शमग्निं वसुं वासकं सन्तं सर्वदा वर्तमानं तनूपां अंगानां पालयितारं ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

अग्निमीळिष्व्वावसेगाथाम्निःशीरशोचिपम् ।

अग्निरायेपुरुमीह्मश्रुतंनरोग्निमुदीतयेछर्दिः ॥ १४ ॥

अग्निम् । ईळिष्व् । अवसे । गाथाम्निः । शीरशोचिपम् ।

अग्निम् । राये । पुरुमीह्म । श्रुतम् । नरः ।

अग्निम् । सुदीतये । छर्दिः ॥ १४ ॥

हे पुरुमीह्म त्वमग्निं अवसे आवयोः रक्षणाय ईळिष्व् स्तुहि गाथाम्निः गाथेति वाङ्माम
मन्त्ररूपाभिर्वाग्भिः । कीदृशं शीरशोचिपं शयनस्वभावरोचिष्कं तथा राये धनाय अग्निं ईळि-
ष्व् श्रुतमेनं नरोन्वेषि यजमानाः स्तुवन्ति स्वार्थं तस्मात्सुदीतये मत्स्यं अग्निं छर्दिर्गृहं यावत्स
इत्येवं सुदीतिः पुरुमीह्मं ब्रूते ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी—

अग्निहेपोयोतवैनोगृणीमस्यग्निशंयोश्चदातवे ।

विश्वांसुविक्ष्ववितेवहव्योमुवहस्तुर्कूपूणाम् ॥१५॥१३॥

अग्निम् । द्वेषः । योतवै । नः । गृणीमसि । अग्निम् ।

शम् । योः । च । दातवे । विश्वासु । विक्षु । अविताद्वैव ।

हव्यः । शुर्वत् । वस्तुः । रूपूणाम् ॥ १५ ॥ १३ ॥

अग्निं नः अस्माकं द्वेषः द्वेदून् योतवै पृथक्कर्तुं गृणीमसि गृणीमः स्तुमः । तथाग्निं शं
शुर्वत् योश्च भयानामभिभ्रणं च दातवे दातुं अथवा शं शुर्वत्स्य योमिश्रणापच । गृणीमसि ।
अस्मिन्पक्षे द्वेषो योतवा इत्यनेन सह समुच्चयार्थं शश्वद्ः । सोमिर्विश्वासु सर्वासु मिश्रु
मजासु अवितेव रक्षिता राजेव रूपूणागृणीणामस्माकं वस्तुः वासको देवो हव्यो भुव

भवतु । अथवा सर्वासु विक्षु यजमानरूपासु प्रजासु मध्ये ऋषूणासृषीणां सूक्तद्रष्टृणामस्मा-
कमेव हृद्यो भवतु वस्तुः सर्वस्य वासकोदेवः ॥ १५ ॥

॥ इति पठस्य पञ्चमे त्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

हविष्कणुध्वमित्यष्टादशर्चं तृतीयसूक्तं अत्रानुक्रमणिका—हविद्भूना हर्यतः प्रागाथो ह-
विषांस्तुतिर्वेति । प्रगाथपुत्रोहर्यतऋषिः परंगाथत्रं प्राग्वत्सप्रेरिति परिभाषया गायत्रीछन्दः आ-
श्रेयंत्वित्युक्तत्वादिर्देवता । यद्वा हविषांस्तूयमानत्वात्तदेवताकं वा । सूक्तविनियोगोलैङ्गिकः ।

तत्र प्रथमा—

हविष्कणुध्वमागमदध्वर्युर्वनतेपुनः ।

विद्वाँअस्यप्रशासनम् ॥ १ ॥

हविः । कणुध्वम् । आ । गमत् । अध्वर्युः । वनते ।

पुनरिति । विद्वाँ । अस्य । प्रशासनम् ॥ १ ॥

हे अध्वर्युसंबन्धिनो हविष्कर्तारोऽयं हविः कणुध्वं कुरुध्वं शीघ्रं यत आगमदाजगा-
मायमग्निः अतः कणुध्वं अध्वर्युः पुनर्वनते संभजते किं सामर्थ्यादध्वरमितिगम्यते । कीदृशो-
ध्वर्युः अस्य हविषः प्रशासनं प्रदानं विद्वाँ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

नितिग्ममभ्यंशुंसीदद्भोतामनावधि ।

जुपाणोअस्यसुरख्यम् ॥ २ ॥

नि । तिग्मम् । अग्नि । अंशुम् । सीदत् । होता । मनौ ।

अधि । जुपाणः । अस्य । सुरख्यम् ॥ २ ॥

होता ऋत्विक् तिग्मं तीक्ष्णमंशुं तमग्निं निपीदत् निपीदति । कीदृशोहोता अस्याग्नेः
सुरख्यं मनौअधि यजमाने जुपाणः । अधीति सप्तम्यर्थानुवादी ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अन्तरिच्छन्ति तं जने रुद्रं परोमनीपया ।

गृभ्णन्ति जिह्वया ससम् ॥ ३ ॥

अन्तः । इच्छन्ति । तम् । जने । रुद्रम् । परः । मनीपया ।

गृभ्णन्ति । जिह्वया । ससम् ॥ ३ ॥

तं रुद्रं रुद्रुःखं तस्य द्वावयितारं अथवा रुद्रं स्तुतिः तथा गन्तव्यं स्तुत्यमित्यर्थः तादृशमग्निं जने यजमानार्थं मनीपया स्वप्रज्ञानेन परः परस्तात्पुरोदेशे इच्छन्ति स्थापयितुं तेषु पश्चात् अन्तः ससं स्वपन्तमग्निं जिह्वया जन्ये जनकशब्दः जिह्वा प्रभवया स्तुत्या गृभ्णन्ति गृह्णन्ति अंगुलीभिः । अत्रयास्कः—स्वपन्तमेतन्मध्यमं ज्योतिरनित्यदर्शनमिति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

जाम्यतीतपे धनुर्वयो धा अरुहद्वनम् ।

दृपदं जिह्वया वधीत् ॥ ४ ॥

जामि । अतीतपे । धनुः । वयःऽधाः । अरुहत् । वनम् ।

दृपदंम् । जिह्वया । आ । अवधीत् ॥ ४ ॥

वयोधा अन्नस्य दाताग्निः मध्यमस्थानो जामि प्रवृद्धं सर्वमतिरिच्य वर्तमानं । जाम्यविरैकनामेतियास्कः । धनुर्धन्यान्तरिक्षं अतीतपे अतितपति । अथवा अग्नेर्जामि गमनशीलं धनुर्वयोधे स्वविरोधिर्न । सच वयोधा अन्नस्य दाताग्निः वनमुदकं अरुहत् आरोहति विभोः काय । तदर्थं जिह्वया ज्वालयया दृपदं मेघमवधीत् हन्ति । दावाग्निपक्षे वनं तरुसमूहं हन्ति जिह्वया दृपदं कठिनमपि पाषाणं भिनत्तीति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

चरन्वत्सोरुशान्निहनिदातारं न विन्दते ।

पेतिस्तोतव अं व्यम् ॥ ५ ॥ ३४ ॥

चरन् । वत्सः । रुशन् । इह । निःइदातारम् । न । विन्दते ।
वेति । स्तोत्रेवे । अंब्यम् ॥ ५ ॥ १४ ॥

वत्सो वत्सवच्चापत्येन धावनाद्वत्स इत्युपचर्यते । अथवा वत्सइव सञ्चरन् इवशब्दो
लुप्यते रुशन् श्वेतोभवन् इह अस्मिन् लोके निदातारं निरोधकं नविन्दते नलभते किन्तु स्तो-
त्रेस्तोत्रुर्मव्यं अन्यं स्तोतारं स्वयं वेति कामयते । अथवात्र वैद्युतोग्निरुच्यते वैद्युतोयं रुशन्
चरंश्चेहान्तरिक्षे वत्सः सर्वदा वसन् वत्सस्थानीयोवा सन् निदातारं निरोधकं नविन्द-
ते । किन्तु स्तोत्रुं अंब्यं माध्यमिकां वाचं वेति ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठ्यमे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

अथ षष्ठी-

उतोन्वस्ययन्महदश्वावद्योजनं बृहत् ।
दामारथस्यददृशे ॥ ६ ॥

उतो इति । नु । अस्य । यत् । महत् । अश्वं वत् । योजनम् ।
बृहत् । दामा । रथस्य । ददृशे ॥ ६ ॥

उतो अपिच नु क्षिप्रं अद्य अस्यादित्यस्य यन्महत् माहात्म्ययुक्तं अश्ववत् संबृद्धा-
श्ववत् बृहत् महत् स्थूलं योजनं दृश्यते । तदेवाह-रथस्य दामा ददृशे दृश्यते अन्तरिक्षे रथेश्वा-
न्नियोजयतीत्यर्थः । तदा दुहन्तीत्युत्तरत्रसंचन्वः ॥ ६ ॥

अभिष्टवे धर्मदाहे दुहन्तिसप्तैर्येषा । सन्नितञ्च-दुहन्तिसप्तैकां समिद्धोअग्निरश्विनेति ।
ब्रावस्तोत्रेष्येषा । सन्नितञ्च-दुहन्तिसप्तैकामधुक्षत्पिप्युषीमिपिमिति ।

तेषा सप्तमी-

दुहन्तिसप्तैकामुपुद्गापञ्चसृजतः ।
तीर्थेसिन्धोरधिस्वरे ॥ ७ ॥

दुहन्ति । सप्त । एकां । उप । द्वा । पञ्च । सृजतः ।
तीर्थे । सिन्धोः । अधि । स्वरे ॥ ७ ॥

सप्तत्विज एकां घर्मं दुहन्ति तेषां मध्ये द्वौ द्वौ प्रतिप्रस्थातारौ अध्वर्युं पश्चान्यानुपसृ-
जतः । प्रयोजयतः । केते पञ्च तउच्यन्ते—यजमानं ब्रह्माणं होतारमाग्नीध्रं प्रस्तोतारमि-
ति । कुत्रेति उच्यते—सिन्धोः कस्याश्चित्सरस्वत्यादि प्रख्याताया नद्यास्तीर्थं यत्रायमृषिर्ज-
यति तत्र स्वरे अधि । स्वरतिः शब्दकर्मा । अधीति सप्तम्यर्थानुवादी स्वरोपेतेशब्दवति । य-
त्तीर्थमृषिर्जानां ओश्रावयेत्यादिशब्दैः शब्दवद्भवति तस्मिन्नित्यर्थः ॥ ७ ॥

प्रवर्ग्येभिष्टवे ग्राव्णोभिष्टवे वा आदशभिरित्येषा । सूत्रितश्च—आदशभिर्विवस्वतो दु-
हन्तिसत्केकामिति ।

सैपाष्टमी—

आदशभिर्विवस्वत इन्द्रः कोशमचुच्यवीत् ।
खेदया त्रिष्टतां द्विवः ॥ ८ ॥

आ । दशभिः । विवस्वतः । इन्द्रः । कोशम् । अचुच्यवीत् ।
खेदया । त्रिष्टतां । द्विवः ॥ ८ ॥

विवस्वतः परिचरतो यजमानस्य दशभिरंगुलीभिर्याचितः सन्निन्द्रः कोशं मेघनामैव
उदकसेचकं मेघं दिवोन्तरिक्षसम्बन्धिर्न तत्सकाशाद्वा अचुच्यवीद्व्यदारयदित्यर्थः । केनसाध-
नेनेति तदुच्यते त्रिवृता त्रिप्रकारवर्तनवता खेदया रश्मिना यद्वा अत्रेन्द्रशब्देनाग्निरादित्योवा
गृह्यते खेदया त्रिवृतेति लिंगात् ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

परि त्रिधातुरध्वरं जूर्णिरिति नवीयसी ।
मध्वा होतारो अञ्जते ॥ ९ ॥

परि । त्रिधातुः । अध्वरम् । जूर्णिः । एति । नवीयसी ।
मध्वा । होतारः । अञ्जते ॥ ९ ॥

अयमग्निः त्रिधातुः लोहितशुक्लरूपभेदेन त्रिवर्णः जूर्णिर्यो वेगवान् नवीयसी नवी-
यस्या ज्यालया अध्वरं प्रवर्ग्य एति गच्छति होतारो होमनिष्पादका अध्वर्यादयो मध्वा आ-

ज्यादिना पर्यञ्जते । अथवा अग्नेः त्रिप्रकारा क्षिप्रा नवतरा ज्वालापर्येति महावीरं तं मध्वाञ्ज-
तइति ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

सिञ्चन्ति नमसावृतमुच्चाचक्रं परिज्मानम् ।
नीचीनं वारमाक्षितम् ॥ १० ॥ १५ ॥

सिञ्चन्ति । नमसा । अवृतम् । उच्चाचक्रम् । परिज्मानम् ।
नीचीनं वारम् । अक्षितम् ॥ १० ॥ १५ ॥

नमसा नमनेन अवृतं महावीरं उच्चाचक्रं उपरिस्थितचक्रं परिज्मानं परिणत्याभं नीची-
नवारं नीचीनद्वारं अक्षितमक्षीणं ईदृशं क्षीराद्यवशेषयुक्तं आहवनीयस्योपरि नमनेन सिञ्च-
न्ति जुह्वति महावीरेणत्याहवनीये हूपते ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य पञ्चमे पञ्चदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथेकादशी—

अभ्यारमिदद्रयोनिपिक्तं पुष्करे मधु ।
अवृतस्य विसर्जने ॥ ११ ॥

अभिः आरम् । इत् । अद्रयः । निःसिक्तम् । पुष्करे ।
मधु । अवृतस्य । विसर्जने ॥ ११ ॥

अद्रयः आद्रियमाणा अध्वर्यादयः अभ्यारमित् अभिगम्यैव निपिक्तम् अतिरिक्तं मधु
पुष्करेव पुष्करे मृद्वुज्जपयमनीपात्रे सिञ्चन्ति अग्निहोत्रार्थमवृतस्य महावीरस्य विसर्जने
विसर्जनसमये होमानन्तरं खलु महावीरमासन्ध्यमासादयन्ति ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

गावुपावतावृतं महीयुज्ञस्यारप्सुदा ।
उन्नाकर्णाहिरण्यया ॥ १२ ॥

गावः । उर्ष । अ॒वत॒ । अ॒वत॒म् । म॒ही इति॑ । य॒ज्ञस्य॑ । र॒प्सुदा॑ ।
उ॒भा । कर्णा॑ । हिर॒ण्यया॑ ॥ १२ ॥

हे गावो घर्मदुघा यूषमवतं महावीरं प्रत्युपावतोपागच्छत । यस्माद्यज्ञस्य घर्मयागस्य साधनभूते रप्सुदा रप्सुदे आरिप्सोः फलप्रदे लिप्स्वोरश्विनोर्दातव्येवा । यद्वा रपणं शब्दं रप मंत्रः तेन सुष्ठु दातव्ये । अथवा पूदक्षरणे रपा मन्त्रेण क्षारणीये दोहनीये ईदृशे गवाजयोः पयसी मही महती बहुले अपेक्षिते अतउपावतं । गौरजाया अप्युपलक्षकः अजापयसोपि महावीरे सेचनीयत्वात् अपिचास्य महावीरस्य उभा उभौ कर्णाकर्णस्थानीयौ द्वौ रुक्मौ हिरण्यया हिरण्मयौ सुवर्णरजतमयावित्यर्थः ॥ १२ ॥

प्रवर्ग्ये अजापयसि महावीरे आनीयमाने आसुतइत्येपा सूत्रितश्च—आसुतेसिञ्चतश्रियमित्याजइति ।

सैषा त्रयोदशी—

आसु॒तेसि॑ञ्चत॒श्रियं॑रोद॒स्योर॑भि॒श्रियं॑म् ।
र॒साद॑धीतवृ॒षभ॑म् ॥ १३ ॥

आ । सु॒ते । सि॒ञ्चत॒ । श्रि॒यंम् । रोद॑स्योः । अ॒भि॒श्रि॒यंम् ।
र॒सा । द॑धीत॒ । वृ॒षभ॑म् ॥ १३ ॥

सुते दुग्धे गोपयसि श्रियं श्रयणं आजं पयआसिञ्चत । सिञ्चतवा । हे अध्वर्यवः । कीदृशमार्जं रोदस्योः कर्मणिपष्ठचेपा द्यावापृथिव्यावभिश्रियं अभिश्रयन्तं अभिसंयोगात्वात्-त्पर्यन्तं प्रवृद्धमित्यर्थः । अथवा तत्कावश्विनौ द्यावापृथिव्यावित्येकइतिनिरुक्तत्वाद्दशिनोरभि-श्रियमित्यर्थः । सेचनानन्तरं रसा रसे आजे पयसि वृषभं वर्षकमग्निं दधीत स्थापयत अजा-याआग्नेयीत्वात् क्षीरस्याप्यग्निंसंयोजनमुचितं । आग्नेयीवाएपायदजेतिब्राह्मणम् ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

तेजा॑नत॒स्वमो॑र्ष्यं॒ संव॑त्सासो॒नमा॑तृभिः ।
मि॒थो॒न॑सन्तजा॒मिभिः॑ ॥ १४ ॥

ते । जानत । स्वम् । ओक्त्रयम् । सम् । वत्सासः । न । मातृदृष्टिः ।

मिथः । नसन्त । जामिदृष्टिः ॥ १४ ॥

ते ता गावौ जानत ज्ञातवत्यः । अथवा सामान्याकारेण तद्विति पुंनिर्देशः । किं स्वं स्वकीयमोक्त्रयं निवासं महावीरं तत्रदोग्धुमगमन्नित्यर्थः । तदेवाह—वत्सासो वत्सामातृभिर्न जननीभिः सह यथा संगच्छन्ति तद्वजामिभिर्वन्धुभिः सहितागावोमिथः प्रत्येकं संनसन्त संगच्छन्ते महावीरम् ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी—

उपस्रक्केपुवप्संतः कृण्वते धरुणं दिवि ।

इन्द्रे अग्ना नमः स्वः ॥ १५ ॥ १६ ॥

उप । स्रक्केपु । वप्संतः । कृण्वते । धरुणम् । दिवि । इन्द्रे ।

अग्ना । नमः । स्वः । रिति स्वः ॥ १५ ॥ १६ ॥

महावीरस्य स्रक्केपु वप्सतो ज्वालयामा भक्षयतोऽग्नेरन्नं धरुणं इन्द्रे अग्नेति वक्ष्यमाणत्वादिन्द्राद्योर्धारकमार्जं दिवि अन्तरिक्षे उपकृण्वते उपकुर्वते । यदाग्निर्महावीरं दहति तदा तस्योपर्युभयविधं क्षीरमासेचयन्तीत्यर्थः । एवं महावीरं आसिच्य इन्द्रे अग्ना अग्नी च स्वः सर्वं गव्यमार्जं च नमोन्नं । अथवा स्वः अन्तरिक्षे योजयन्तीति शेषः ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य पञ्चमे षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

प्रवर्ग्ये घर्मदुहि दुग्धायामधुक्षदित्येषा । सूत्रितञ्च—दुग्धायामधुक्षत्पिप्युपीमिति । मावस्तोत्रेप्येषा अधुक्षत्पिप्युपीमिपमाकलशेषुधावतीति सूत्रितत्वात् ।

सैषा षोडशी—

अधुक्षत् पिप्युपीमिपमूर्जसप्तपदीमुरिः ।

सूर्यस्य सप्त रश्मिभिः ॥ १६ ॥

अधुक्षत् । पिप्युपीम् । इपम् । ऊर्जम् । सप्तपदीम् ।

अरिः । सूर्यस्य । सप्त । रश्मिभिः ॥ १६ ॥

अरिररणशीलोवायुः सूर्यस्य सप्तशभिः साधनैः पिप्युषीं आप्याययदिपमन्नं ऊर्ज
रसं च । सप्तपदीं सर्पणस्वभावपादां माध्यमिकां वाचं धर्मधुग्रूपेणावस्थितां अधुक्षत् दुग्धवात् ।
यद्यप्यध्वर्युः पात्रेण गां दुग्धे तथाप्येवं भावनया सांगं भवति । माध्यमिकायावाचो मधुसु-
क्तं । हिंरुण्वती गौरमीपेत्यादिषु प्रसिद्धम् ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

सोमस्यमित्रावरुणोदितासूरआददे ।

तदातुरस्यभेपजम् ॥ १७ ॥

सोमस्य । मित्रावरुणा । उत्तुईता । सूरै । आ । ददे ।

तत् । आतुरस्य । भेपजम् ॥ १७ ॥

हे मित्रावरुणा मित्रावरुणौ सूर्ये उदिता उदिते सोमस्य सोममाददे स्वीकरोति । वन
हेतुं आह—तत्स्वीकाररूपं कर्म आतुरस्यास्मदादेभेपजं औषधं हित्करमित्यर्थः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

उतोन्वस्ययत्पदंहर्यतस्यनिधान्यम् ।

परिद्यांजिह्वयातनत् ॥ १८ ॥ १७ ॥

उतो इति । नु । अस्य । यत् । पदम् । हर्यतस्य । निधान्यम् ।

परि । द्याम् । जिह्वया । अतनत् ॥ १८ ॥ १७ ॥

पवमाने सोमे उतो अपिच अस्य सोमदातुर्हर्यतस्य प्रदानं कामयमानस्य मम प-
त्पदं निधान्यं हविषां निधानार्हं उत्तरवेदिलक्षणं तत्र स्थित्वाग्निर्घापरि परितो जिह्वा
ज्वालया अतनत् व्यामोव ॥ १८ ॥

॥ इति पष्ठस्य पञ्चमे सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

उदीराथामित्यष्टादशर्चं चतुर्थं सूक्तं आग्नेयस्य गोपवनस्य सप्तवधेर्वापि गायत्रमाश्विनं
तथाचानुक्रमणिका—उदीराथानुगोपवनआग्नेयः सप्तवधिवान्श्विनमिति । मातरनुवाकेऽश्विनने
ऋतौगायत्रेऽहन्त्याश्विनशस्त्रे चेदं सूक्तम् उदीराथामामेहवमिति गायत्रमिति सूत्रितत्वात् ।

तत्र प्रथमा-

उदीराथामृतायतेयुञ्जाथामश्विनारथम् ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ १ ॥

उत् । ईराथाम् । ऋतयते । युञ्जाथाम् । अश्विना । रथम् ।

अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ १ ॥

हे अश्विना अश्विनौ ऋतायते यज्ञमिच्छते मसं मदर्थं उदीराथा उद्गच्छतं तदर्थमाह्वानं यज्ञंवा प्राप्तुं युञ्जाथां योजयन्मश्वैः रथं । वां युवयोरवो रक्षणं अन्ति अस्मदन्तिके सद्वर्तमानं भूतु भवतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

निमिपश्चिज्जवीयसारथेनायातमश्विना ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ २ ॥

निमिपः । चित् । जवीयसा । रथेन । आ । यातम् ।

अश्विना । अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ २ ॥

निमिपश्चित् निमेषादपि जवीयसा अतिशयवेगेन रथेनायातमागच्छतम् अस्मद्यज्ञं हे-
अश्विना । शिष्टमुक्तम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

उपस्तृणीतमत्रयेहिमेनघर्ममश्विना ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ ३ ॥

उप । स्तृणीतम् । अत्रये । हिमेन । घर्मम् । अश्विना ।

अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ ३ ॥

अत्रये महर्षये असुरैरशौमक्षिणाय तस्य हितार्थं घर्ममग्निदाहकं हिमेनोदकेन उपस्तृणीतं उपस्तीर्णवन्ती । हिमेनाग्निमंसमवारयेथामितिनिगमः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

कुहस्थः कुहजग्मथुः कुहश्येनेवपेतथुः ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ ४ ॥

कुह । स्थः । कुह । जग्मथुः । कुह । श्येनाइव । पेतथुः ।

अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ ४ ॥

हे अश्विनौ युवां कुह कस्थः भवथः इदानीं कुह क कुत्र जग्मथुः गच्छथः स्वेच्छया कुह क्वा श्येनेव श्येनाविव शीघ्रपतनौ सन्तौ पेतथुः पतथः । एवमचिन्त्यस्वभावौ रूपयासंनिहितौ भवतमितिशेषः । तादृशयोरवोन्तिके भवतु ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

यद्यकर्हि कर्हि चिच्छुश्रुयातमिमंहवम् ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ ५ ॥ १८ ॥

यत् । अद्य । कर्हि । कर्हि । चित् । शुश्रुयातम् । इमम् ।

हवम् । अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ ५ ॥ १८ ॥

यद्यस्मान्निर्धार्यते अतोयास्मिन्काले कर्हि कस्मिन्नपि देशे कर्हि कस्मिन्नपि काले इमं हवं अस्मदीयमाह्वानं शुश्रुयातं शृणुयातम् ॥ ५ ॥

॥ इति पष्ठस्य पञ्चमे अष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथ षष्ठी—

अश्विनायामहूतमानेदिष्टयाम्याप्यम् ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ ६ ॥

अश्विना । याम् । हूतमा । नेदिष्टम् । यामि । आप्यम् ।

अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ ६ ॥

यामहूतमा अतिशयेन काले ह्यातव्यावश्विनाश्विनौ यामि नेदिष्टमन्तिकतममाप्यं वाप्यं च यामि षयोः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

अवन्तमत्रयेगृहंरुणुतयुवमश्विना ।
अन्तिपद्दंतुवामवः ॥ ७ ॥

अवन्तम् । अत्रये । गृहम् । रुणुतम् । युवम् । अश्विना ।
अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ ७ ॥

हे अश्विना युवं युवां अत्रये अश्यागारे दक्षमानाय अवन्तं रक्षन्तं गृहं रुणुतं कृतव-
नौ तादृशयोर्बामवोभवतु । अवन्तमिति व्यत्ययेन पुँल्लिंगता ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

वरेथेअग्निमातपोवदतेवल्गवत्रये ।
अन्तिपद्दंतुवामवः ॥ ८ ॥

वरेथे इति । अग्निम् । आऽतपः । वदते । वल्गु । अत्रये ।
अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ ८ ॥

हे अश्विनौ वल्गु मनोहरं वदते स्तुयते अत्रये आतपः आतपादौष्ण्यादग्निं वरेथे आवा-
स्यतम् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

प्रसप्तवंधिराशसाधारांमग्नेरेशायत ।
अन्तिपद्दंतुवामवः ॥ ९ ॥

प्र । सप्तवंधिः । आऽशसां । धाराम् । अग्नेः । अशायत ।
अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ ९ ॥

सप्तवधिमर्हर्षिः हे अश्विनौ युवयोराशसा आशंसनेन स्तुत्या मंजूपाया निर्गत्य अग्नेर्धारां
तस्यां मञ्जूपाया प्राशायत आशाययत् स्वस्वनिरोधिकं तां दग्धवानित्यर्थः । सप्तवधेः पेटिका-
न्तः प्रवेशोश्विनोरनुग्रहान्निर्गमश्च विजिहीष्ववनस्पत इत्यत्र स्पष्टमुक्तः ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

इहागतं वृषण्वसूशृणुतं मंडमं हवम् ।
अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ १० ॥ १९ ॥

इह । आ । गतम् । वृषण्वसू इति वृषण्वसू । शृणुतम् ।

मे । इमम् । हवम् । अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ १० ॥ १९ ॥

हे वृषण्वसू वर्षणधनौ अश्विनाविहास्मिन्यज्ञमागतमागच्छतं तदर्थं म इमं हवं शृणु-
तम् ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमे एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

अथैकादशी-

किमिदं वां पुराणवज्जरंतोरिव शस्यते ।
अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ ११ ॥

किम् । इदम् । वाम् । पुराणवत् । जरंतोः इदम् । शस्यते ।

अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ ११ ॥

हे अश्विनौ वां युवयोरर्थं गमनाय पुराणवत् पुराणयोरतिवृद्धयोरिव । तदेवाह जर-
ंतोरिव शस्यते पुनःपुनरागच्छतमिति शस्यते किमिदं यथा लोके वृद्धो जीर्णो बहुवारमाह-
तोपि नागच्छति तद्वद्युवामपीत्यर्थः एवमनागमाद्भवीति ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

समानं वांसजात्यं समानो वन्धुरश्विना ।
अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ १२ ॥

समानम् । वाम् । सजात्यम् । समानः । वन्धुः ।

अश्विना । अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ १२ ॥

हे अश्विना अश्विनौ वां युवयोः परस्परं सजात्यं समानजातित्वं समानमेकमेव उभ-
योरपि अश्वरूपायास्यर्षपत्न्याउत्पत्तेः सजात्यं तथा युवयोः बन्धुर्वन्धकः सुवः समानएकए-
व । अथर्षापरहं समान एकएव बन्धुः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

योवांरजांस्यश्विनारथोवियातिरोदसी ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ १३ ॥

यः । वाम् । रजांसि । अश्विना । रथः । वियाति ।

रोदसी इति । अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ १३ ॥

हे अश्विना अश्विनौ वां युवयोरोरथोस्ति सरथो रजांसि लोकान् रोदसी द्यावापृ-
थिव्यौच वियाति विशेषेण गच्छति अतस्तेन रथेन शीघ्रमागच्छतमिति शेषः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

आनोगव्येभिरश्व्यैःसहस्रैरुपगच्छतम् ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ १४ ॥

आ । नुः । गव्येभिः । अश्व्यैः । सहस्रैः । उप । गच्छतम् ।

अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ १४ ॥

हे अश्विनौ नोस्मान् सहस्रैरपरिमितैर्गव्येभिर्गोसमूहैः अश्व्यैरश्वसमूहैश्चोपागच्छ-
तम् ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

मानोगव्येभिरश्व्यैःसहस्रैभिरतिव्यतम् ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ १५ ॥

मा । नुः । गव्येभिः । अश्व्यैः । सहस्रैः । अति ।

व्यतम् । अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ १५ ॥

हे अश्विनौ नोस्मान् गव्येभिर्गोसमूहैरश्वैश्च सहस्रेभिः सहस्रसंख्याकैर्मास्मानवित्य-
सम् । अतीति प्रतीत्यस्मिन्नर्थे । मानिवारयतमित्यर्थः ॥ १५ ॥

अथ षोडशी-

अरुणप्सुरुपाअभूदकज्योतिर्ऋतावरी ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ १६ ॥

अरुणऽप्सुः । उपाः । अभूत् । अकः । ज्योतिः । ऋतऽवरी ।

अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ १६ ॥

हे अश्विनौ उपा अरुणप्सुः शुभ्रवर्णा भूद्भवति । न केवलं स्वयं ज्योतिस्तेजः अकः
करोति सर्वत ऋतावरीऋतवायुपाः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

अश्विनासुविचाकंशहृक्षंपरशुमाँद्व ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ १७ ॥

अश्विना । सु । विऽचाकंशत् । हृक्षम् । परशुमान्ऽद्व ।

अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ १७ ॥

सुविचाकशब्द अत्यन्तं दीप्यमानः सूर्योऽग्निर्वा वृक्षं परशुमानिव समथा शकलयति तद-
न्तमोनिशारयतीतिशेषः । दृष्टान्तसामर्थ्यादेवल्भ्यते यस्मादेवं तस्मादश्विनौ आह्वयइति शेषः
॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

पुरंनष्टृष्णवारुंजरुष्णयावाधितोविशा ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ १८ ॥ २० ॥

पुरम् । न । धृष्णो इति । आ । रुज् । रुष्णया । वाधितः ।

विशा । अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ १८ ॥ २० ॥

हे धृष्णो धर्षक सप्तदशे त्वं रुष्णया कर्षया विशा प्रवेशयन्त्या पेटिकया वाधितः
ततोनिर्गम्य तापेवारुज षोडश अश्विनोरनुग्रहात् । कनिय पुरंन मथा शत्रुः पुरं पीडयति इति

स्वयं स्वात्मानं प्रेषयति । अथवा गोपवनः सप्तवध्रिमेवं ब्रवीति वां ध्रुवयोरचोरक्षणं गमनंवा
समीपे तत्र त्रिषु वर्गेषु अन्तिपदित्युत्तरोर्ध्वेनितपदाध्याहारेण योज्यः ॥ १८ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठमे विशोवर्गः ॥ २० ॥

विशोविशोवइति पंचदशर्चं चतुर्थसूक्तं । अत्रेपमनुक्रमणिका—विशोविशोवः षष्ठोनाम्नेयं
त्वनुष्टुम्मुखास्तृचाश्चत्वारोन्त्यास्तिस्रोनुष्टुभ आर्क्षस्य श्रुतर्वणोदानस्तुतिरिति । अनुवृत्तेर्गोपवन-
ऋषिः आदितस्तृषु तृचेषु सर्वाः प्रथमाअनुष्टुभः द्वितीयातृतीये प्राग्वत्सप्रपरिभाषया गायत्र्यौ
त्रयोदश्याद्यास्तिस्रोनुष्टुभः अस्योत्तरस्य चाग्निर्देवता अन्त्यास्तिस्रः श्रुतर्वनाम्नोराज्ञोदानस्तुतिः।
घ्योमविश्वदेवस्तुपञ्चशारदीयेष्विदंसूक्तमाज्यशस्त्रं । सूत्रितञ्च—विशोविशोवोअतिथिमित्या-
ज्यमिति ।

तत्र प्रथमा—

विशोविशोवोअतिथिवाजयन्तःपुरुप्रियम् ।

अग्निवोदुर्ध्ववचस्तुपेशूपस्यमन्मजिः ॥ १ ॥

विशःऽविशः । वः । अतिथिम् । वाजयन्तः । पुरुप्रियम् ।

अग्निम् । वः । दुर्ध्वम् । वचः । तुपे । शूपस्य । मन्मजिः ॥ १ ॥

हे अन्ये ऋत्विजो यजमानाश्च वो यूयं वाजयन्तोऽन्मिच्छन्तो विशोविशः सर्वस्याः
प्रजायाः अतिथिं पूज्यं पुरुप्रियं बहुप्रियमग्निं स्तुत्या परिचरतेतिशेषः । अहंच वोयुष्मदर्थं दुर्ध्वं
गुहाहितं वचः स्तुपे शूपस्य सुखस्य लाभाय । कैः साधनैः मन्मभिर्मननीयैः स्तोत्रैः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यंजनांसोहृविष्मन्तोमित्रंनसार्पिरांसुतिम् ।

प्रशंसन्तिप्रशंस्तिमिः ॥ २ ॥

यम् । जनांसः । हृविष्मन्तः । मित्रम् । न । सर्पिःऽआंसुतिम् ।

प्रशंसन्ति । प्रशंस्तिमिः ॥ २ ॥

यमग्निं जनासो जनायजमाना हविष्मन्तः सन्तो मित्रं मित्रमिव आदित्यमिव सता-
यमिव वा सर्पिरासृतिं सर्पिरासृयते हूयते यस्मिन् तादृशं पशंसन्ति स्तुवन्ति । पशस्तिभिः स्तु-
तिभिः स्तुवइतिशेषः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

पन्यांसंजातवेदसंयोदेवतात्पुद्यता ।

हव्यान्धैरपद्विवि ॥ ३ ॥

पन्यांसम् । जातवेदसम् । यः । देवताति । उत्पद्यता ।

हव्यानि । ऐरयत् । द्विवि ॥ ३ ॥

पन्यांसं अतिशयेनस्तोतारं साधुलुतमिति यजमानं स्तुवन्तं जातवेदसं जातघनं जात-
विद्यं वा स्तुवइतिशेषः । योभिर्देवताति देवतातौ यज्ञे उद्यता उद्यतानि हव्यानि हवींषि दिव्यै-
रयत् प्रेरयति दिवि देवेभ्यः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आगन्मवृत्रहन्तंमज्येष्ठमग्निमानवम् ।

यस्यश्रुतर्वावृहन्नाक्षीर्नीकएधते ॥ ४ ॥

आ । अगन्म । वृत्रहन्तंमम् । ज्येष्ठम् । अग्निम् । आनवम् ।

यस्य । श्रुतर्वा । वृहन् । आक्षीः । अनीकि । एधते ॥ ४ ॥

वृत्रहन्तं पापानामतिशयेन हन्तारं ज्येष्ठं पशस्यं मानवं मनुष्यसंघन्विनं तेषां हितका-
रिणमग्निमागन्म आगतावयं । पूजार्थं बहुवचनं । यस्याग्नेरनीके ज्वालासंधे वृहन्महान् आसं-
ऋक्षपुत्रः श्रुतर्वा नामराजा एधते वर्धते कर्मकरोतीत्यर्थः । तमग्निमागन्म इतिसमन्वयः । एवं
श्रुतर्वाणं भिक्षयागतो गोपवनोऽग्निं स्तौति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

अमृतंजातवेदसंतिरस्तमांसिदर्शतम् ।

धृताहवनमीदधम् ॥ ५ ॥ २१ ॥

अमृतम् । जातवेदसम् । तिरः । तमांसि । दर्शितम् ।
घृताहवनम् । ईड्यम् ॥ ५ ॥ २१ ॥

सएवागत्य स्तौति—अमृतं अमरणं जातवेदसं जाततेजआद्युपलक्षणंधनं तमांसि ति-
रोदर्शतं दर्शयन्तमित्यर्थः घृताहवनं घृताहूयते यत्र तं ईड्यं स्तुत्यं ईदृशमागन्नेतिसंब-
न्धः ॥ ५ ॥

॥ इति पष्ठस्य पञ्चमे एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

अथ पष्ठी—

सवाधोयंजनाइमेअग्निहव्येभिरीळते ।
जुह्वानासोयतसुचः ॥ ६ ॥

सध्वार्धः । यम् । जनाः । इमे । अग्निम् । हव्येभिः । ईळते ।
जुह्वानासः । यतःसुचः ॥ ६ ॥

इमे जनाः सवाधो बाधसहिता अध्वर्यादयो यमाग्निं हव्येभिर्हविर्भिरीळते स्तुवन्ति ।
कीदृशजना जुह्वानासो यागं कुर्वाणाः यतसुचः तदर्थं धृतसुगुदंडाः तमागन्नेति सम-
न्वयः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

इयंतेनव्यसीमतिरग्नेअधाय्यस्मदा ।
मन्द्रमुजातसुकृतोमूरदस्मातिथे ॥ ७ ॥

इयम् । ते । नव्यसी । मतिः । अग्ने । अधायि । अस्मत् । आ ।
मन्द्रं । सुज्जात । सुकृतो इति सुकृतो । अमूर । दस्म । अतिथे ॥ ७ ॥

हे अग्ने इयं इदानीं कियमाणा नव्यसी नवतरा मतिः स्तुतिस्ते तव स्वभूताअस्म-
दस्मासु अधायि घृताभूत् वयं तव स्तुतिं कुर्मइत्यर्थः । हे मन्द्र मोदमान सुजात शोभनजनन
सुकृतो शोभनकर्मन् अमूरामूढ दस्म दर्शनीयातिथे अतिथिवत्पूज्येत्यग्नेर्विशेषणानि ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

सातेअग्नेशंतमाचनिष्ठाभवतुप्रिया । तयावर्धस्वसुष्टुतः ॥ ८ ॥

सा । ते । अग्ने । शम्इतमा । चनिष्ठा । भवतु । प्रिया ।
तया । वर्धस्व । सुइस्तुतः ॥ ८ ॥

हे अग्ने सास्माभिः क्रियमाणास्तुतिः शन्तमा अत्यन्तं सुखकरा चनिष्ठा अतिशयेना-
न्नवती ते तव प्रिया भवतु । तया स्तुत्या सुष्टुतः सुष्टु स्तुतः सन्वर्धस्व प्रवृद्धोभव ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

साद्युन्नैद्युन्निनीवृहदुपोपश्रवसिश्रवः । दधीतवृत्रतूर्ये ॥ ९ ॥

सा । द्युन्नैः । द्युन्निनी । वृहत् । उपइउप । श्रवसि ।
श्रवः । दधीत । वृत्रइतूर्ये ॥ ९ ॥

सास्माभिः क्रियमाणा स्तुतिः द्युन्नैः द्योतमानैरन्नैरस्माभ्यं प्रदेयैद्युन्निनी अन्नवती श्रव-
सि पूर्वस्मिन् विद्यमानेने पुनरपिवृहन्महत् श्रवोन्नं उपोपदधीत पुनरुपरि धारयतु । कुवेति उ-
च्यते-वृत्रतूर्ये संग्राभे शत्रोःसंबन्धिनमिति यावत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

अश्वमिद्गारंथप्रांत्वेपमिन्द्रंनसत्पतिम् ।

यस्यश्रवांसितूर्वथपन्थंपन्थंचकृष्टयः ॥ १० ॥ २२ ॥

अश्वम् । इत् । गाम् । रथइप्राम् । त्वेपम् । इन्द्रम् । न ।

सत्इपतिम् । यस्य । श्रवांसि । तूर्वथ । पन्थंमइपन्थम् ।

च । कृष्टयः ॥ १० ॥ २२ ॥

गां गन्तारमश्वमिद् इच्छद्इवार्थे अश्वमिव तं यथा स्तुवन्ते तथेत्यर्थः रथयां रथाना-
मस्मदीयानां पूरयितारं धनैः तथा त्वेषं दीप्तं आग्निं सत्पतिं सतां पालकं इन्द्रं इन्द्रमिव इमं
कृष्टयो मनुष्याः परिचरतेतिशेषः । यस्याग्नेर्वलेन श्रवांसि अन्जानि शत्रुसंबन्धीनि तूर्वथ । तथा
पन्थंपन्थंच यद्यत्स्तुत्यं धनमस्ति तदपि तूर्वथ हिंस्थ ॥ १० ॥

॥ इति पष्ठस्य षष्ठमे द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

अथेकादशी-

यंत्वांगोपवनोगिराचनिष्ठदग्नेअद्भिरः । सपावकश्रुधीह्वम् ॥ ११ ॥

यम् । त्वा । गोपवनः । गिरा । चनिष्ठत् । अग्ने । अद्भिरः ।

सः । पावक । श्रुधि । ह्वम् ॥ ११ ॥

हे अग्ने यं त्वा त्वां गोपवनऋषिर्गिरा स्तुत्या चनिष्ठदतिशयेनान्नप्रदातारमकरोत् सतादृशामे
अद्भिरः सर्वत्रगन्तः अद्भिरसामध्ये एकवा पावक शोधक ह्वं गोपवनस्य श्रुधि शृणु ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

यंत्वाजनासईळतेसवाधोवाजसातये । सर्वोधिदृत्रतूर्ये ॥ १२ ॥

यम् । त्वा । जनासः । ईळते । सवधः । वाजसातये ।

सः । बोधि । दृत्रतूर्ये ॥ १२ ॥

हे अग्ने यं त्वा त्वां जनासो जनाः स्तोतारो वः वाजसातये अन्नस्यलाभाय सवाधः
निर्वन्धरूपवाधोपेताः सन्त ईळते स्तुवन्ति सत्वं वृत्रतूर्ये वैरिनाशनाय पापक्षयायवा बोधि
बुध्यस्व । अथवा वृत्रस्य तूर्ये संग्रामे बोधि ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

अहंहुवानार्क्षेश्रुतर्वणिमदच्युति ।

शार्धीसीवस्तुकाविनामृक्षाशीर्पाचतुर्णाम् ॥ १३ ॥

अहम् । हुवानः । आर्क्षे । श्रुतर्वणि । मदच्युति ।

शार्धीसिइव । स्तुकाविनाम् । मृक्षा । शीर्पा । चतुर्णाम् ॥ १३ ॥

अहृषिर्हुवानो हूमपानो यत्तदिदक्षार्थं श्रुतर्वणि एतन्नाम्नि राजनि मदच्युति शत्रूणां
मदस्यच्यावयितरि स्तुकाविनां स्तुकाविनऊर्णायवः स्तुकः केशसंघातः तद्वतां शार्धीसीय उ-
च्छ्रितानि लोमानीव तानि यथा स्पृशन्ति तद्वत् वृक्षा वृक्षाणि वृक्ष्यन्वइति वृक्षाः केशाः तद्व-
न्ति वृक्षाणि शीर्पाणि शिरांसि । केषां चतुर्णां श्रुतर्वणा प्रदक्षानामश्वानां शिरांसि उन्मृजामीति
शेषः । अथवा वृक्षा वृक्षेण मश्वनसाधनत्वाद्बृक्षोहस्वस्तेनोन्मृजामि ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

मां चत्वारः आशवः शर्विष्ठस्य द्रवित्वं ।

सुरथासो अभिप्रयो वक्षन्वयोन तुद्ग्र्यम् ॥ १४ ॥

माम् । चत्वारः । आशवः । शर्विष्ठस्य । द्रवित्वं । सुरथासः ।

अभि । प्रयः । वक्षन् । वयः । न । तुद्ग्र्यम् ॥ १४ ॥

मां शर्विष्ठस्यातिशयेनान्वतः श्रुतवर्णो राज्ञः संवन्धिनश्चत्वार आशवोश्वा द्रवित्वो गमनशीलाः सुरथासः शोभनरथा अश्वाः प्रयोनं शत्रूणां संवन्धिनं प्रति अभिवक्षत् अभिवहन्ति वयोन तुद्ग्र्यं भुज्युं यथाशिव्यां प्रेरिताश्चतस्रो नावः स्वगृहं प्रापयन् तद्वदिति ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

सत्यमित्त्वामहेनदि परुष्ण्यवदेदिशम् ।

नेमापो अश्वदातरः शर्विष्ठादस्ति मर्त्यः ॥ १५ ॥ ॥ २३ ॥

सत्यम् । इत् । त्वा । महेऽनदि । परुष्णि । अर्वा । देदिशम् । न ।

ईम् । आपः । अश्वदातरः । शर्विष्ठात् । अस्ति । मर्त्यः ॥ १५ ॥ २३ ॥

हे महेनदि परुष्णि एतन्नामिके त्वा त्वां सत्यमिदं सत्यमेव अवदेदिशं आदिशामि वदामि । नद्याकारेण संबोध्यापः संबोधयति—हे आपः ईमस्माच्छर्विष्ठादस्त्वत्तमाच्छ्रुतवर्णो विकः कश्चिदश्वदातरः अश्वानां दातृतमो मर्त्योनास्ति परुष्ण्यास्तीरे राज्ञोऽवमेघपतिमहानां संबोधय ब्रूते ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य पञ्चमे त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥

युक्त्वाहीति षोडशर्चं पंचमं सूक्तं आंगिरसस्य विरूपस्यार्षं गायत्रमाग्नेयं तथाचानुक्रम-
णिका—युक्त्वाहि षोडश विरूपइति । दशरात्रे तृतीयेहनीदंसूक्तं आज्यशस्त्रं सृजित्वं च—तृतीये
युक्त्वाहीत्याज्यमिति । प्रातरनुवाकेप्याग्नेयेऋती गायत्रेऽनुमि आश्विनशस्त्रेचेदंसूक्तम् । सृजि-
तं च—युक्त्वाहि षोडशइति ।

तत्र प्रथमा—

युक्ष्वाहिदेवहूतमाँअश्वान्अग्नेरथीरिव ।
निहोतापूर्य्यःसदः ॥ १ ॥

युक्ष्व । हि । देवहूतमान् । अश्वान् । अग्ने । रथीःइव ।
नि । होता । पूर्य्यः । सदः ॥ १ ॥

हे अग्ने देवहूतमान् देवानामाह्वातमानश्वान् युक्ष्व योजय । रथे रथीरिव यथा रथी
स्वाश्वानिष्टदेशगमनाय योजयति तद्वत् । तथा कृत्वा होता त्वं पूर्य्यो मुख्यः सन् निपदः उप-
विशच । हिपूरणः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

उतनोदेवदेवाँअच्छावोचोविदुष्टरः ।
श्रद्दिश्वावार्यारुधि ॥ २ ॥

उत । नः । देव । देवान् । अच्छ । वोचः । विदुःऽतरः ।
श्रत् । विश्वा । वार्या । रुधि ॥ २ ॥

हे देवाग्ने उतापिच नोस्मान् देवानच्छावोचोभिद्वयाः सम्यगनुष्ठितवन्तइति । तथा वि-
दुष्टरो विद्वत्तमान्वोचः । तथा कृत्वा विश्वा सर्वाणि वार्या वरणीयानि धनानि देवसम्बन्धीनि
श्रत् सत्यानि रुधि कुरु अस्माकं । अथवास्मदीयानि सर्वाणि वरणीयानि हवींषि श्रत् सत्या-
नि कुरु देवान् प्रापयेत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्वंह्यद्यविष्टयसहसःसूनवाहुत । ऋतावार्पुज्ञियोभुवः ॥ ३ ॥
त्वम् । ह । यत् । यविष्टय । सहसः । सूनो इति । आहूत ।
ऋतश्वा । यज्ञियः । भुवः ॥ ३ ॥

हे अग्ने यविष्टय युवतम सहसः सूनो बलस्यपुत्र आहुत सर्वतोहुत आहुतोवात्वं यद्यदा
ह खलु ऋतावा सत्यवान् यज्ञियो यत्तार्हथ भुवो भवसि तदा वार्याणि श्रत्कुर्विति संबंधः ॥ ३ ॥

दर्शपूर्णमासयोरग्नेयस्यायमग्निरिति वैकल्पिकीयाज्या । सूत्रित्तच-अयमग्निः सह-
स्त्रिणइति वेदंविष्णुर्विचक्रमइति ।

सैषा चतुर्थी-

अयमग्निःसहस्त्रिणोवाजस्यशतिनस्पतिः । मूर्धाकवीर्याणाम् ॥ ४ ॥

अयम् । अग्निः । सहस्त्रिणः । वाजस्य । शतिनः । पतिः ।

मूर्धा । कविः । र्याणाम् ॥ ४ ॥

अयमग्निः शतिनः सहस्त्रिणश्च उक्तसंख्योपेतस्य वाजस्यान्नस्य पतिः स्वामी मूर्धा शि-
रोवदुन्नतः श्रेष्ठः कविर्मेधावी रयीणां धनानामपि पतिरितिशेषः तदुभयंमयच्छत्वित्यर्थः ॥४॥

अथ पञ्चमी-

तनेमिमृभवोयथानमस्वसहूतिभिः । नेदीयोयज्ञमङ्गिरः ॥५॥२४॥

तम् । नेमिम् । ऋज्वः । यथा । आ । नमस्व । सहूतिभिः ।

नेदीयः । यज्ञम् । अङ्गिरः ॥ ५ ॥ २४ ॥

हे अंगिरः त्वं सहूतिभिः समानाह्वानैरन्यैःदेवैः सह नेदीयोन्तिकतमं तं यज्ञं आनम-
स्व आनमय ऋभवोनेमिं रथमिव ॥ ५ ॥

॥ इति षट्स्य पंचमे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

अथ षष्ठी-

तस्मै नूनमभिद्यवेवाचाविरूपनित्यया । वृष्णेचोदस्वमुष्टुतिम् ॥ ६ ॥

तस्मै । नूनम् । अभिद्यवे । वाचा । विरूप । नित्यया ।

वृष्णे । चोदस्व । सुष्टुतिम् ॥ ६ ॥

हे विरूप नानारूपैतन्नामक महर्षे त्वं तस्मै प्रसिद्धायाभिद्यवेभिगतवृष्णे वृष्णे वर्ष-
कायाग्नेये नित्यया उत्पत्तिरहितया वाचा मंत्ररूपया सुष्टुतिं नूनमिदानीं चोदस्व सुहि इत्ये-
वमृषिः स्वात्मानं ब्रवीति । यजमानोवा होतारं विरूपं ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

कमुष्विदस्यसेनयाग्नेरपाकचक्षसः । पृणिंगोपुंस्तरामहे ॥ ७ ॥

कम् । ऊँ इति । स्वित् । अस्य । सेनया । अग्नेः । अपाकश्चक्षसः ।
पृणिम् । गोपुं । स्तरामहे ॥ ७ ॥

अस्याग्नेरपाकचक्षसः अनल्पचक्षसोग्नेः सेनया ज्वालात्पया गोपु निमित्तेषु कमुष्वि-
द कंस्रु पृणि स्तरामहे । स्तरणं हिंसनमिदानीं बलिनमभिभवामेत्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

मानोदेवानांविशःप्रस्नातीरिवोस्त्राः । कृशंनहांसुरद्व्याः ॥ ८ ॥

मा । नुः । देवानाम् । विशः । प्रस्नातीःइद्व । उस्त्राः ।
कृशम् । न । हांसुः । अद्व्याः ॥ ८ ॥

देवानां सर्वेषां विशः प्रजाभूतान् परिचारकान् नोस्मान्माहासीदग्निः मापरित्यजतु । प्र-
स्नातीरुस्त्राइव पयः क्षरन्तीर्गावइव ता यथा नमुंचंति उभयमपि नपरित्यजत्वित्यर्थः । किमि-
व कृशं अल्पं स्ववत्सं अद्व्यागावो यथा नहासुर्नपरित्यजंति तद्वत् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

मानःसमस्यद्वुद्व्यं१परिद्वेषसोअंहतिः । ऊर्मिर्ननावमावधीत् ॥ ९ ॥

मा । नुः । समस्य । द्वुःद्व्यः । परिद्वेषसः । अंहतिः । ऊर्मिः ।
न । नावम् । आ । वधीत् ॥ ९ ॥

समस्य सर्वस्य परिद्वेषसः परितोद्विषतोदुर्ध्यः पापबुद्धेरंहतिर्हननं नः अस्मान्माआव-
धीत् माहिंस्यात् । नावमूर्मिर्न समुद्रतरंगइव स यथा तां पीडयति तद्वन्मावधीदित्यर्थः । अ-
त्र मानः सर्वस्य दुर्धियः इत्यादिनिरुक्तं द्रष्टव्यं ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

नमस्तेअग्रओजसेगृणन्तिदेवकृष्टयः । अमैरमित्रमर्दय ॥ १० ॥ २५ ॥

नमः । ते । अग्रे । ओजसे । गृणन्ति । देव । कृष्टयः ।

अमैः । अमित्रम् । अर्दय ॥ १० ॥ २५ ॥

हे अग्रे देव ते बुभुक्षं नमो गृणन्ति नमस्कारशब्दमुच्चारयन्ति । किमर्थमोजसे बलाय । के कृष्ट-
योमनुष्यायजमानाः अतोहमपि गृणामीत्यर्थः । तथा अमैर्बलैः अमित्रं शत्रुं अर्दय नाराय ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमे पंचविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

ग्राम्येणाग्निना वैतानिकस्य संसर्गं अग्रये संबर्गायेष्टिः कार्या । तत्र कुवित्तुनइत्यनुवाक्या
मानोअस्मिन्निति याज्या । सन्नितं च—कुवित्तुनोगविष्टये मानोअस्मिन्महाधनेइति ।

सैषैकादशी—

कुवित्तुनोगविष्टयेग्रेसंवेपिपोरयिम् । उरुंरुद्रुणंरुद्धि ॥ ११ ॥

कुवित् । सु । नः । गोदृष्टये । अग्रे । समृद्धवेपिपः ।

रयिम् । उरुंरुद्रुत् । उरु । नः । रुद्धि ॥ ११ ॥

हे अग्रे त्वं नोस्माकं गविष्टये गवामेषणाय कुविद्रुह्य रयिं धनं संवेपिपः संप्रापय उरु-
त् त्वं नोस्मान् उरु रुद्धि कुरु ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

मानोअस्मिन्महाधनेपरावर्गार्शुद्यथा । संवर्गंसंरयिंजय ॥ १२ ॥

मा । नः । अस्मिन् । महाधने । परा । वर्क । जारुश्रुत् ।

यथा । समृद्धवर्गम् । सम् । रयिम् । जय ॥ १२ ॥

नोस्मानस्मिन्महाधने संप्राप्ते मापरावर्कं मापरित्याक्षीः जारुश्रुत्वा जारवाही यथा
भारमन्ते परित्यजति षट्त्वं संबर्गं शत्रुभ्यः सहाच्छिद्यमानं रयिं धनं संजयात्समृद्धयम् ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

अन्यमस्मद्भियाद्भयमग्नेसिपत्कुदुच्छुना । वर्धनिोअमवच्छवः ॥१३॥

अन्यम् । अस्मत् । भियै । इयम् । अग्ने । सिसंक्तु ।

दुच्छुना । वर्ध । नः । अमवत् । शवः ॥ १३ ॥

हे अग्ने त्वदीयेयं दुच्छुना वाधकसंहतिरस्मदन्यं अस्तोतारं भियै भयाय सिपकु से-
वतां । त्वंच नोस्माकं अमवद्वलेपेतं शवोवेगं वर्ध वर्धय संग्रामे ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

यस्याजुपन्नमस्विनःशमीमदुर्मखस्यवा । तंधेदग्निर्वृधावति ॥१४॥

यस्य । अजुपत् । नमस्विनः । शमीम् । अदुःखस्य ।

वा । तम् । घ । इत् । अग्निः । वृधा । अवति ॥ १४ ॥

यस्य नमस्विनो नमस्कारवतो अदुर्मखस्य वा अदुष्टयागस्य वा शमीं कर्म अजुपदसे-
वत । तं घेव तमेव यजमानं संग्रामे अग्निर्वृधावति विशेषेण गच्छति अतो नमोयुक्ता अदुर्म-
खाश्च भवामेति भावः ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी-

परस्याअधिसंवतोवराँअभ्यातर । यत्राहमस्मितँअव ॥१५॥

परस्याः । अधि । समवतः । अवरान् । अग्नि ।

आ । त् । यत्र । अहम् । अस्मि । तान् । अव ॥ १५ ॥

हे अग्ने परस्याअन्यायाः संवतः सेनायाः अवरानन्यानस्पदीयान् अग्नि अभिमुखं
आत्तर्वतस्वर तारय वैरिसेना अस्मद्भटैः पराभावयेत्यर्थः । यत्र येषु अस्पदीयपरिजनमध्ये अ-
हमस्मि स्वामी तानव रक्ष ॥ १५ ॥

अथ षोडशी-

विद्वाहितेपुरावयमग्नेपितुर्यथावसः । अधातेसुभ्रमीमहे ॥१६॥२६॥

विद्म । हि । ते । पुरा । वृथम् । अग्ने । पितुः । यथा ।
अवसतः । अर्धे । ते । सुम्नम् । ईमहे ॥ १६ ॥ २६ ॥

हे अग्ने पितुः पात्कस्य ते तवावसो वोरक्षणं पुरा यथा तथेदानीमपीति विद्म वयं जानीमः । अधाथ ते तव सुम्नं सुखमीमहे याचामहे । अथवा पितुर्यथेतिदृष्टान्तः—पितुः पात्कं पुत्रो यथा वेत्ति तथेत्यर्थः ॥ १६ ॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमे षड्विंशोवर्गः ॥ २६ ॥

इमंनुमायिनमिति द्वादशर्चं षष्ठं सूक्तं कुरुसुतिनाम काण्वऋषिः गायत्रीछन्दः इन्द्रोदेवता । तथाचानुक्रान्तं—इमंनुद्वादशकुरुसुतिः काण्वइति । व्यूढे दशरात्रे चतुर्थेहनि मरुत्वतीयेआय-
स्वृचः सूत्रितंच—इमंनुमायिनंहुवे त्यमुवःसत्रासाहमिति ।

तत्र प्रथमा—

इमंनुमायिनंहुवइन्द्रमीशानमोजसा । मरुत्वन्तंनवृञ्जसे ॥ १ ॥

इमम् । नु । मायिनम् । हुवे । इन्द्रम् । ईशानम् ।

ओजसा । मरुत्वन्तम् । न । वृञ्जसे ॥ १ ॥

इमं मायिनं प्रज्ञावन्तं ओजसा स्वबलेन ईशानं सर्वस्य स्वामिनं मरुत्वन्तं । नेति सं-
प्रत्यर्थे । मरुद्भिस्तद्वन्तमिदानीमिन्द्रं वृञ्जसे शत्रूणां छेदनाय हुवे आह्वयामि ॥१॥

अथ द्वितीया—

अयमिन्द्रोमरुत्संखाविवृत्रस्याभिन्नच्छिरः । वज्रेणशतपर्वणा ॥ २ ॥

अयम् । इन्द्रः । मरुत्संखा । वि । वृत्रस्य । अभिन्नत् ।

शिरः । वज्रेण । शतपर्वणा ॥ २ ॥

अयमिन्द्रो मरुत्सता मरुद्युक्तोवृत्रस्य व्यभिन्नत् व्यच्छिनच्छिरः वज्रेण शतपर्वणा
शतसंधिना ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

वावृधानोमरुत्सखेन्द्रोविवृत्रमैरघत् । सृजन्तंमुद्रियाअपः ॥ ३ ॥

वृद्धानः । मरुत्सखा । इन्द्रः । वि । वृत्रम् ।

ऐरयत् । सृजन् । समुद्रियाः । अपः ॥ ३ ॥

अयमिन्द्रो वा वृधानो वर्धमानो मरुत्सखा मरुत्सहायो वृत्रं मेघं व्यैरयत् विदारितवान् । किंकुर्वन् समुद्रियाः समुद्रमन्तरिक्षं तत्संबन्धिन्यपः सृजन् असृजन् ॥ ३ ॥

पृष्ठेहनि मरुत्वतीये अयं हयेनेति मरुत्वनिविद्धानीयः । सूत्रितंच-अयंहयेनवाइदमुपनोहरिभिःसुतमिति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते चतुर्थी-

अयंहयेनवाइदंस्वर्मरुत्वताजितम् । इन्द्रेणसोमपीतये ॥ ४ ॥

अयम् । ह । येन । वै । इदम् । स्वः । मरुत्वता ।

जितम् । इन्द्रेण । सोमपीतये ॥ ४ ॥

अयंह त्वत्विन्द्रः येन वै येनत्वत्तु मरुत्वता मरुद्भिर्युक्तेनेन्द्रेणोदं स्वः स्वर्गाख्यं स्थानं इदं स्वः सर्वं कर्म वा यद्वेदं सर्वं जगत् जितं । किमर्थं सोमपीतये सोमपानाय ॥ ४ ॥

अथ तृचे द्वितीया सूक्ते पंचमी-

मरुत्वन्तमृजीपिणमोजस्वन्तं विरप्शिनम् । इन्द्रं गीर्भिर्हवामहे ॥ ५ ॥

मरुत्वन्तम् । ऋजीपिणम् । ओजस्वन्तम् । विरप्शिनम् ।

इन्द्रम् । गीःऽभिः । हवामहे ॥ ५ ॥

मरुत्वन्तं मरुद्भिस्तद्वन्तं ऋजीपिणं । अभिपुतशेषऋजीपः सच तृतीयसवने पुनः सृत्यते । तद्वन्तं ओजस्वन्तं ओजोनामाष्टमीदशा शरीरवृद्धुपेतमित्यर्थः । विरप्शिनं महन्नामेतत् महान्तं एवं महानुभावमिन्द्रं गीर्भिः स्तुतिभिर्हवामहे आह्वयामः ॥ ५ ॥

अथ तृचे तृतीया सूक्ते षष्ठी-

इन्द्रं प्रत्नेन मन्मना मरुत्वन्तं हवामहे । अस्य सोमस्य पीतये ॥ ६ ॥ २ ७ ॥

इन्द्रम् । प्रत्नेन । मन्मना । मरुत्वन्तम् । हवामहे ।

अस्य । सोमस्य । पीतये ॥ ६ ॥ २ ७ ॥

मरुत्वन्तमिन्द्रं प्रत्नेन पुराणेन मन्मना मननीयेन स्तोत्रेण हवामहे अस्य सोमस्य पी-
तये पानाय ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमे सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

पंचमेहनि मरुत्वतीये मरुत्वाँइन्द्रमीदृइति तृचोनिविद्धानीयः । सूत्रितंच—मरुत्वाँइन्द्रमीदृ-
स्तमिन्द्रंवाजयामसीति ।

सैषा तृचे प्रथमा सूक्ते सप्तमी—

मरुत्वाँइन्द्रमीदृःपिवासोमंशतक्रतो । अस्मिन्यज्ञेपुरुष्टुत ॥ ७ ॥

मरुत्वान् । इन्द्र । मीदृः । पिवा । सोमम् । शतक्रतो इति
शतःक्रतो । अस्मिन् । यज्ञे । पुरुःस्तुत ॥ ७ ॥

हे मीदृः फलस्य वृष्टेर्वा सेकः शतक्रतो बहुकर्मेन्द्र त्वं मरुत्वान् सोमं पिवास्मिन्यज्ञे ।
हे पुरुष्टुत बहुभिराहूत ॥ ७ ॥

अथ तृचे द्वितीया सूक्तेष्टमी—

तुभ्येदिन्द्रमरुत्वतेसुताःसोमांसोअद्रिवः । हृदाहूयन्तउक्थिनः ॥ ८ ॥

तुभ्यं । इत् । इन्द्र । मरुत्वते । सुताः । सोमांसः ।
अद्रिःवः । हृदा । हूयन्ते । उक्थिनः ॥ ८ ॥

हे अद्रिवोवज्रबन्दिन्द्र मरुत्वते तुभ्येव तुभ्यमेव सोमांसः सुताअभिपुताः वेचोक्थिनः
शस्त्रवन्तो हृदा मनसा भक्तया हूयन्ते त्वदर्थम् ॥ ८ ॥

अथ तृचे तृतीया सूक्ते नवमी—

पिवेदिन्द्रमरुत्संस्वासुतंसोमंदिर्विष्टिपु । वज्रंशिशानुओर्जसा ॥ ९ ॥

पिवं । इत् । इन्द्र । मरुत्संस्वा । सुतम् । सोमम् ।
दिर्विष्टिपु । वज्रम् । शिशानः । ओर्जसा ॥ ९ ॥

हे इन्द्र मरुत्सत्वा त्वं सुतमभिपुतं सोमं पिव किमर्थं दिविष्टिषु अस्माकमह्नामभिगम-
नेषु दिवः स्वर्गस्य वा एषणेषु निमित्तेषु पीत्वा चौजसा बलेन सोमपानजनितेन वज्रं शिशानः
वीक्षणीकुर्वन् शत्रून् जहीविभावः ॥ ९ ॥

चतुर्विंशोहनि प्रातःसवने ब्राह्मणाच्छंसिशस्त्रे उत्तिष्ठन्निति वृचः पळहस्तोत्रियः । सूत्रि-
तंच—उत्तिष्ठन्नोजसासहभिधिविश्वाअपद्विपइति ब्राह्मणाच्छंसिनइति ।

आँस्मिस्तृचे प्रथमा सूक्ते दशमी—

उत्तिष्ठन्नोजसासहपीत्वीशिप्रेअवेपयः । सोममिन्द्रचमूसुतम् ॥ १० ॥

उत्तिष्ठन् । ओजसा । सह । पीत्वी । शिप्रे इति । अवेपयः ।
सोमम् । इन्द्र । चमू इति । सुतम् ॥ १० ॥

हे इन्द्र त्वं पीत्वी पीत्वोजसा बलेन सहोत्तिष्ठन् शिप्रे हनू अवेपयः अकंपयः मदावेशा-
दितिभावः । किं पीत्वा चमू चन्धोरधिपवणफटकयोः सुतं सोमम् ॥ १० ॥

अथ वृचे द्वितीया सूक्ते एकादशी—

अनुत्वा॒रोद॑सी॒उ॒भे॒ऋक्ष॑माणमरूपेताम् । इन्द्रयद्दस्युहाभ्वः ॥ ११ ॥

अनु॑ । त्वा॒ । रोद॑सी॒ इति॑ । उ॒भे॒ इति॑ । ऋक्ष॑माणम् ।
अ॒रु॒पे॒ताम् । इन्द्र॑ । यत् । द॒स्यु॒हा । अ॒भ्वः ॥ ११ ॥

हे इन्द्र ऋक्षमाणं शत्रून्विदित्वन्तं त्वा त्वां उभे रोदसी उभे अपि द्यावापृथिव्यौ
अन्वरूपेतां अनुकल्पयेतां । यद्यदा दस्युहा भवोभवति तदा ॥ ११ ॥

अथ वृचे तृतीया सूक्ते द्वादशी—

वाचंम॒ष्टाप॑दीम॒हंन॑र्वस्त्रक्तिमृतस्पृशम् । इंद्रात्परितु॒र्न्वम॑मे ॥ १२ ॥ २८ ॥

वाचंम् । अ॒ष्टा॒ष्टप॑दीम् । अ॒हम् । न॑र्वस्त्रक्तिम् । ऋ॒तु॒स्पृ॒शम् ।
इन्द्रा॑त् । परि॑ । तु॒र्न्वम् । म॒मे ॥ १२ ॥ २८ ॥

अष्टापर्दी अष्टाभिर्दिग्भिर्विदिग्भिः साष्टापर्दी नवस्रक्तिं उपरिस्थितेनादित्येन नवस्रक्तिं
आसु दिक्षु व्याप्तामित्यर्थः । ऋतस्पृशं यज्ञस्पृशं वाचं स्तुतिं मया परिपूर्णादिन्द्रात्तन्वं तनुं
न्यूनां सर्तीं परिममे अन्यूनैधत्तां करोमीत्यर्थः । कात्स्न्येन स्वरूपं स्तुत्या विपयीकर्तुमशक्य-
त्वादिति भावः ॥ १२ ॥

१

॥ इति षष्ठस्य पंचमेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

जज्ञानइत्येकादशर्चं सप्तमं सूक्तं काण्वस्य पुरुसुतेरार्षं आद्यानव गायत्र्यः दशमी बृहती
एकादशी सतोबृहती इन्द्रोदेवता । तथाचानुक्रान्तं—जज्ञानएकादशमगाथान्तमिति । महान्वे
निष्केवल्ये जज्ञानोनुशतक्रतुरित्येपा । तथैव पंचमारण्यके सूत्रितं—जज्ञानोनुशतक्रतुरित्येकेति ।

सैषा पथमा—

जज्ञानोनुशतक्रतुर्विपृच्छदितिमातरम् । कउग्राःकेहशृण्विरे ॥ १ ॥

जज्ञानः । नु । शतःक्रतुः । वि । पृच्छत् । इति । मातरम् ।

के । उग्राः । के । ह । शृण्विरे ॥ १ ॥

अपमिन्द्रो जज्ञानोनु जायमानएव शतक्रतुर्बहुकर्मा इतीत्यं मातरं स्वजननीं विपृच्छत्
विपृच्छति । किमिति के उग्रा उदूर्णवला लोके केहशृण्विरे श्रूयन्ते गुणैः केविश्रुताइत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

आदीशवस्पं ब्रवीदीर्णावाममहीशुवम् । तेपुत्रसन्तुनिष्टुरः ॥ २ ॥

आत् । इम् । शवसी । अब्रवीत् । और्णाःश्वाजम् ।

अहीशुवम् । ते । पुत्र । सन्तु । निःःष्टुरः ॥ २ ॥

इन्द्रेण ष्टा शवसी माता आदनंतरमेव ई एनमिन्द्रमब्रवीत् । किमिति उच्यते—और्ण-
याभ्रमहीशुवमेतन्नामानावगुरो निष्टवः त्री उक्ती । अन्ये च तादृशाः हे पुत्र तव निष्टुरो निष्ठा-
रणीयाः सन्त्विति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

समित्तान्दृष्ट्वाहसिन्दुत्वे अरौंश्चत्वेदंपा । प्रष्टदोदस्पुहामंयत् ॥ ३ ॥

सम् । इत् । तान् । वृत्रहृहा । अखिदत् । खे । अरान्इव ।

खेदया । प्रष्टद्धः । दस्युहृहा । अञ्चत् ॥ ३ ॥

तान् जनन्योक्तान्वृत्रहा इन्द्रः समिव सहेवाखिदत् खेदनं नामाकर्षणं । खे रथचक्रस्य नाभौ अरान् चक्रांगभूतान् शंकून् खेदयाइव रज्ज्वेव तथा तान्यथा संखिदन्ति तद्वत् तथा कृत्वाइस्युहा शत्रुघातीन्द्रः प्रवृद्धोभवत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

एकयाप्रतिधापिबत्साकंसरांसि त्रिंशतम् । इन्द्रःसोमस्यकाणुका ॥ ४ ॥

एकया । प्रतिधा । अपिबत् । साकम् । सरांसि ।

त्रिंशतम् । इन्द्रः । सोमस्य । काणुका ॥ ४ ॥

अयमिन्द्रः एकया एकेन प्रतिधा प्रतिधानेन साकं सह एकधैव त्रिंशतं सरांसि उक्थपात्राणीत्यर्थः । कीदृशानि सरांसि सोमस्यपूर्णानि सोमरसेन पूर्णानि । काणुका कान्तानि कान्तानिवा सोमेन कृतानिवा सोमपूर्णानि अपिबत् पीतवान् माध्यंदिनसवने । याज्ञिकप्रसिद्धैर्वा । नैरुक्तप्रसिद्ध्या तु कालाभिधानीन्द्रः त्रिंशदपरपक्षस्याहोरात्रास्त्रिंशत्पूर्वपक्षस्य च सन्ति तानेकरूपमनुभवतीति एतत्सर्वमेकेन प्रतिधानेनापिबदित्यादि^१ निरुक्ते तद्व्याख्यानेच स्पष्टमुक्तं तदत्र द्रष्टव्यम् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

अग्निगन्धर्वमृतृणद्वुध्रेपु रजःस्वा । इन्द्रो ब्रह्मभ्यइहृधे ॥ ५ ॥ २९ ॥

अग्नि । गन्धर्वम् । अमृतृणत् । अमृध्रेपुं । रजःसु ।

आ । इन्द्रः । ब्रह्मभ्यः । इत् । वृधे ॥ ५ ॥ २९ ॥

अयमिन्द्रो गंधर्वं गामुदकं धारयतीति गंधर्वा मेघस्तं अमृधातृणत् सर्वतोर्हिसितवान् । कुत्र अमृध्रेषु पदनिधानमोग्यस्थानरहितेषु रजःसु लोकेषु अन्तरिक्षपदेशेष्वित्यर्थः । किमर्थं ब्रह्मभ्यइत् ब्राह्मणेष्वप्येव वृधे वर्धनाय ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमे एकोनविंशोवर्गः ॥ २९ ॥

अथ षष्ठी—

निराविध्यद्विरिभ्यआधारयत्पृक्कमोदनम् ।

इन्द्रोबुन्दंस्वाततम् ॥ ६ ॥

निः । अविध्यत् । गिरिभ्यः । आ । धारयत् । पृक्कम् ।

ओदनम् । इन्द्रः । बुन्दम् । सुऽआततम् ॥ ६ ॥

अयमिन्द्रो गिरिभ्यो मेघेभ्यः सकाशाद्दुकं निर्गमयितुं निराविध्यत् संप्राहरत् तानेव मेघान् आधारयत् । किं कुर्वन् पृक्कं परिपृक्कमोदनं कुर्वन् मनुष्याणामर्थाय । केन साधनेनेति वदुच्यते—बुदं इपुं स्वाततं सुदु सर्वतोविस्तृतं आदायेतिशेषः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

शतव्रंभ्रइपुस्तवंसहस्रंषण्णैकइत् । यमिन्द्रचरूपेयुजम् ॥ ७ ॥

शतव्रंभ्रः । इपुः । तवं । सहस्रंषण्णः । एकः ।

इत् । यम् । इन्द्र । चरूपे । युजम् ॥ ७ ॥

हे इन्द्र तवेपुः शतव्रंभ्रः शताग्रः सहस्रंषण्णः सहस्रसंख्याकैः पत्रैः संवृतः शीघ्रगमनाय अपरिमितगमनोवा सचैकइत् एकएव यंचेपुं युजं सहायं चरूपे करोषि युद्धाय ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

तेनस्तोतृभ्यआभरंनृभ्योनारिभ्योअत्तवे । सद्योजातऋभुष्टिरा ॥ ८ ॥

तेनं । स्तोतृभ्यः । आ । भरं । नृभ्यः । नारिभ्यः ।

अत्तवे । सद्यः । जातः । ऋभुऽस्थिर ॥ ८ ॥

तेनेपुणा स्तोतृभ्यः अस्मभ्यं नृभ्यो मनुष्येभ्यः पुत्रेभ्य इत्यर्थः । तथा नारिभ्यः स्त्रीभ्यश्चात्तवे अदनाय पर्याप्तं धनमाभराहर । सद्यस्तदानीमेव जातोस्माभिः दत्तेन सोमेन मनुष्यः सन् हेऋभुष्टिर मभूतःस्थिरश्च संग्रामे सतथोकः हे तादृशेन्द्र त्वमाभरेविसमन्वयः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

ए॒ता॒च्यौ॒त्नानि॒ते॒कृ॒ता॒वर्षि॒ष्ठानि॒परी॒णसा॑ । हृ॒दा॒वी॒डु॒धारयः॑ ॥ ९ ॥

ए॒ता । च्यौ॒त्नानि॑ । ते । कृ॒ता । वर्षि॑ष्ठानि । परी॒णसा॑ ।
हृ॒दा । वी॒डु । अ॒धा॒रयः॑ ॥ ९ ॥

हे इन्द्र ते त्वया एता एतानि पुरतः सर्वेदंश्यमानानि वर्षिष्ठानि अतिशयेन प्रवृद्धानि परीणसा परिवोनतानि अतएव च्यौत्नानीति भावः भूमेः कील्वद्धारणानि कृता कृतानि पर्वतास्त्वया कृताइत्यर्थः । या यानि हदा बुध्या वीळु स्थिराण्यधारयः बुध्या कर्तव्यानीति यान्यधारयस्तानीमानीति ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

विश्वे॒त्ताविष्णु॑राभ॒रदु॒रु॒क्रमस्त्वे॒पितः॑ ।

श॒तंम॒हि॒पान्क्षी॑रपा॒कमो॒दनं॒वरा॑हमिन्द्रं॒एमु॒पम् ॥ १० ॥

विश्वा॑ । इत् । ता । विष्णुः॑ । आ । अ॒भ॒रत् । उ॒रु॒द॒क्रमः॑ ।

त्वा॒द॒पितः॑ । श॒तम् । म॒हि॒पान् । क्षी॑र॒द॒पा॒कम् । ओ॒दनम् ।

व॒रा॒हम् । इन्द्रः॑ । ए॒मु॒पम् ॥ १० ॥

अस्याक्रचोनैरुकै विहासिकमतभेदेन द्विधा योजना । नैरुक्पक्षे तावत्-हे इन्द्र वा तानि यानि त्वया स्रष्टव्यानुदकानि सन्ति तानि विष्णुव्यापनशीलआदित्यआभरत् आभरति लोकाय प्रयच्छतीत्यर्थः । कीदृशोविष्णुः उरुक्रमोचहुगतिः । किं स्वविरोधेनेत्याह त्वेपितः त्वयापेरितः नकेवलमुदकान्येव । अपिच शतं महिपान् शतसंख्याकान् पशून् महिपशब्दो गवादेरप्युपलक्षकः । अथवा शतशब्दोपरिमितवचनः महिपइति महन्नाम असंख्यातान् महतोयज्ञान् यजमानेभ्यआभरत् ददातीत्यर्थः । किंच क्षीरपाकं क्षीरपक्रमोदनं पायसं एतच्चरुपुरोडाशादेरुपलक्षकं तद्यजमानेभ्यआभरत् । अथवा सर्वार्थं वृष्टिप्रदानद्वारा ओदनं प्राहरत् । किंच इन्द्रोवराहंजलपूर्णं मेघं हन्तीतिशेषः । कीदृशं तं एमुपं आइत्यस्य स्थाने छान्दसएकारः आमुपमुदकस्य मोप-

कमित्यर्थः। निरुक्तपक्षे एवं। ऐतिहासिकपक्षे चरकब्राह्मणे इतिहासः आम्नायते—विष्णुर्यज्ञः सदे-
 वेभ्य आत्मानमन्तरधात्तमन्येदेवतानाविदन् इन्द्रस्त्ववेव सइन्द्रमब्रवीत्कोभवानिति। तमिन्द्रः प्र-
 त्यब्रवीत् अहं दुर्गाणामसुराणां च हन्ता भवांस्तुक इति। सोब्रवीत् अहं दुर्गादाहर्ता त्वं यदि-
 दुर्गाणामसुराणां हन्ता ततोयं वराहोवाममुपएकविंशत्यापुरांपारेशमयीनां वसति तस्मिन्सुरा-
 णां वसु वाममस्ति तमिमं जहीति। तस्येन्द्रस्ताः पुरोभित्वा हृदयमविध्यत् अधि तत्र यदासीत्-
 द्विष्णुराहरदिति। सोयमितिहासः अस्येदुमातुःसवनेषु विश्वेत्ताविष्णुरित्याभ्यां प्रतिपादितः। त-
 योर्मध्ये अस्येदुमातुरित्यत्र विष्णुना हेइन्द्र त्वं दुर्गाणां हन्ता इति आत्मानं कथयसि तर्हि
 वाममुपं वराहमसुरं जहीत्युक्तोर्थो विध्यद्वराहमिति पादेन प्रतिपादितः। इन्द्रेण च विष्णो त्वं
 दुर्गादाहर्तेतिब्रूये। मया पुराणि जितानि असुरश्च घातितः तस्य वामं वस्वानयेत्युक्तो विष्णु-
 र्तिस्त्वस्य वराहासुरस्य धनं मुमोष। सोर्थो मुपायद्विष्णुःपचतमिति पादेन सूचितः। सर्किं पुन-
 र्मुपितवानिति तदत्रोच्यते—विश्वेत्तेति। हे इन्द्र त्वेपितःत्वया प्रेरितो विष्णुर्यज्ञरूपी त्वेपितः त्वं
 दुर्गादाहर्ता किल तर्हि त्वं तस्य धनान्याहरेति त्वया प्रेरितः सन् उरुक्रमो भूत्वा विश्वेत्ता या-
 नि त्वया हर्तव्यानि इत्युक्तानि यानि च तत्र स्थितानि सर्वाण्याभरत् आभरतु। कानि तानी-
 ति शतं महिषान् अपरिमितान् प्रशस्तान् पदार्थान् तेषां वाहनरूपान् महिषान्वा क्षीरपाकमो-
 दनं च एकमात्रमेवोदनं वा भरत्। विध्यद्वराहमित्यत्रोक्तोर्थश्च चरमपादेनोच्यते—इन्द्रस्तु वराहं
 वराहारं स्वीकृतासुरसर्वस्वं वराहरूपिणं वा एमुपं एमुपनामानं अथवा एमुपं धनानामामोपकं
 वराहमसुरं हृदये अविध्यदितिशेषः ॥ १० ॥

अथैकादशी--

तुविक्षंतेसुकृतंसूमयंधनुःसाधुर्वुन्दोहिरण्ययः।

उभातेवाहूरण्यासुसंस्कृतऋदूपेचिदृदृधा ॥ ११ ॥ ३ ॥

तुविक्षम् । ते । सुकृतम् । सुमयम् । धनुः । साधुः । वुन्दः ।

हिरण्ययः । उभा । ते । वाहू इति । रण्या । सुसंस्कृता ।

ऋदूपे । चित् । ऋदृदृधा । ११ ॥ ३ ॥

एषा निरुक्ते एकमपि पदं विहाय यास्केन व्याख्याता तदेवलिस्यते—तुर्विक्षं बहुविक्षेपं महाविक्षेपं वा ते सुकृतं सूमयं सुसुखं धनुः साधयिता ते बुन्दोहिरण्मयः उभौ ते बाहू रण्यौ रमणीयौ संग्राम्यौ वक्षुपे अर्दनपातिनौ गमनपातिनौ मर्मण्यर्दनवेधिनौ गमनवेधिनौ वेति ॥११॥

॥ इति षष्ठस्य पञ्चमे त्रिंशोवर्गः ॥ ३० ॥

पुरोळाशंनइति दशर्चमष्टमं सूक्तं काण्वस्य कुरुसुतेरार्षे आद्यानवगायत्र्योदशमी बृहती इन्द्रोदेवता । तथाचानुक्रान्तं—पुरोळाशं दशबृहत्पन्तमिति । सूक्तविनियोगोलेङ्गिकः । महाव्रते निष्केवत्ये गामत्रतृचाशीती आद्यास्तिस्रऋचः । तथाच सूत्रिचं—पुरोळाशंनोअन्धसइति ति-सइति ।

तत्र पथमा—

पुरोळाशंनोअन्धसइन्द्रसहस्रमाभर । शताचशूरगोनाम् ॥ १ ॥

पुरोळाशम् । नः । अन्धसः । इन्द्र । सहस्रम् । आ ।

भर । शता । च । शूर । गोनाम् ॥ १ ॥

हे शूर इन्द्र पुरोळाशं पुरोदीयमानमेतत्संज्ञकं अंधसोन्नं स्वीकृत्य गोनां गवां सहस्रं शता शतानि च नोस्मभ्यं आभराहर । अथवा नोस्मभ्यं पुरतो दीयमानं अंधसोधोव्यजनं सहस्रं सहस्रसंख्याकं गोसहस्रं चाहरेति योग्यम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

आनोभरव्यजनं गामश्वमभ्यजनम् । सचांमनाहिरण्यया ॥ २ ॥

आ । नः । भर । विद्वज्जनम् । गाम् । अश्वम् । अग्निद्वज्जनम् ।

सचा । मना । हिरण्यया ॥ २ ॥

हे इन्द्र त्वंनोस्मभ्यं व्यजनं गामश्वं अग्न्यजनं तैलं चाभर । मना मननीयानि हिरण्यया हिरण्मयानि उपकरणानि सचा सहाभरेति ॥ २ ॥

१ नि० ६, ३३. १

• हेइन्द्र ते तव धनुः तुर्विक्षं महाक्षेपं सुकृतं सूमयं सुसुखं ते बुन्दुः इयुः साधुः हिरण्ययः हिरण्मयः ते उभा उभौ बाहू रण्यौ रमणीयौ सुसंस्कृता सुषु अलं-कृता ऋदुपेचित् संग्रामे अर्दनपातिनौ ऋदुबुधा अर्दनवर्धनौ । इतिपुस्तकान्तरे उपलभ्यते ।

अथ तृतीय—

उ॒त॒नः॑क॒र्ण॒शो॒भ॒ना॒पु॒रू॒णि॒धृ॒ष्ण॒वा॒भ॒र । त्वं॒हि॒शृ॒ण्वि॒वे॒व॒सो ॥ ३ ॥

उ॒त । नः॑ । क॒र्ण॒श्शो॒भ॒ना । पु॒रू॒णि । धृ॒ष्णो॒ इति॑ । आ ।

भ॒र । त्वम् । हि । शृ॒ण्वि॒वे । व॒सो॒ इति॑ ॥ ३ ॥

उतापिच नोस्मभ्यं कर्णशोभना कर्णाभरणानि पुरूणि बहून्याभर । हे धृष्णो धर्षकेन्द्र वसो वासवितरिन्द्र त्वं हि खलु शृण्विवे श्रूयसे । किमिति उदारोयमिन्द्रइति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

न॒कीं॑वृ॒धी॒क॒इ॒न्द्र॒ते॒न॒सु॒पा॒न॒सु॒दा॒उ॒त । नान्य॑स्त्वच्छू॒र्वा॒घ॒तः ॥ ४ ॥

न॒कीम् । वृ॒धी॒कः । इ॒न्द्र॒ । ते॒ । न । सु॒इ॒साः । न । सु॒इ॒दाः ।

उ॒त । न । अ॒न्यः । त्वत् । शू॒र् । वा॒घ॒तः ॥ ४ ॥

हे इन्द्र ते त्वत्तोऽन्यः कश्चिद्वृधीको वर्धयिता नकीं नैव । तथा सुपाः सुष्ठु संभक्ताः संग्रामादौ त्वत्तोऽन्योन । उतापिच सुदाः सुदाता न । तथा हेशूर त्वत् त्वत्तोऽन्यो वाघतः ऋत्विङ्नामैतव ऋत्विजो यजमानस्य नेता नान्योस्ति त्वागृते ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

न॒की॒मिन्द्रो॑निक॒र्त॒वे॒न॒श॒क्रः॑परि॒श॒क्त॒वे । विश्वं॑शृ॒णो॒ति॒प॒श्य॒ति ॥ ५ ॥ ३१ ॥

न॒कीम् । इ॒न्द्रः । नि॒ःक॒र्त॒वे॒ । न । श॒क्रः । परि॒ःश॒क्त॒वे॒ ।

वि॒श्वंम् । शृ॒णो॒ति॒ । प॒श्य॒ति ॥ ५ ॥ ३१ ॥

अयमिन्द्रो निकर्तवे निकर्तुं नकीं नैव शक्यः । तथा शक्रः शक्रोऽयं परिशक्तवे परिभ्रातॄय नशक्यत इति । सतु विश्वं शृणोति पश्यति च ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमे एकत्रिंशोऽवर्गः ॥ ३१ ॥

अथ षष्ठी—

स॒म॒न्पुं॑म॒र्त्या॒ना॒म॒द॒धो॒नि॒चि॒की॒य॒ते । पु॒रा॒नि॒द॒श्चि॒की॒य॒ते ॥ ६ ॥

सः । मन्थुम् । मर्त्यानाम् । अदब्धः । नि ।

चिकीपते । पुरा । निदः । चिकीपते ॥ ६ ॥

सइन्द्रो मन्थुं क्रोधं केषां मर्त्यानां अदब्धः केनाप्यहिंसितः सन् निचिकीपते निकरो-
ति । किं मन्थुं प्राप्यैव नेत्याह निदोनिन्दायाः पुरा पूर्वमेव चिकीपते यदा तं निन्दितुमिच्छति
कश्चित्ततः पूर्वमेव तं निकरोतीत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

ऋत्वइत्पूर्णमुदरं तुरस्यास्तिविधतः । वृत्रघ्नः सोमपात्रः ॥ ७ ॥

ऋत्वः । इत् । पूर्णम् । उदरम् । तुरस्यं । अस्ति ।

विधतः । वृत्रघ्नः । सोमपात्रः ॥ ७ ॥

तुरस्य त्वरमाणस्य वृत्रघ्नो वृत्रं हतवतः सोमपात्रः सोमपातुरुदरं ऋत्वइत् कर्मणैव पू-
र्णमस्ति भवति । कस्य कर्मणेति उच्यते—विधतः परिचरतो यजमानस्य । यतः परिचरणाभावे
तस्य कुक्षिपूर्त्यभावः अतस्तत्पूर्त्ये परिचरतेतिशेषः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

त्वेवसूनिंसङ्गता विश्वाचसोमसौभगा । सुदात्वपरिहृता ॥ ८ ॥

त्वे इति । वसूनि । समङ्गता । विश्वा । च ।

सोम । सौभगा । सुदातुं । अपरिहृता ॥ ८ ॥

हे इन्द्रत्वे त्वयि वसूनि धनान्यस्मदिष्टानि संगता संगतानि । तथा हे सोम सोमवन्निन्द्र
त्वयि विश्वा सर्वाणि सौभगा सौभाग्यानि संगतानि । तथा सुदातु सुदानान्यपरिहृता अकु-
ट्टितानि अतस्तानि कुर्विति भावः । यद्वाचेन्द्रः सोमं पीत्वा सोम इत्यभिहितः सोमश्रुतेः ॥८॥

अथ नवमी—

त्वामिद्यं वयुर्मम कामो गव्युर्हिरण्ययुः । त्वामंश्वयुरेपते ॥ ९ ॥

त्वाम् । इत् । यव्ययुः । मम । कामः । गव्युः ।

हिरण्ययुः । त्वाम् । अश्वयुः । आ । ईपते ॥ ९ ॥

त्वामिव त्वामेवेपते किं मम कामः सकीदृशः यवयुः यवेच्छुः सन्नेपते । तथा गव्युः सन्नेपते । तथा हिरण्ययुश्च सन्नेपते । तथाश्वयुश्च सन्नेपते । तं काममावेच्छं कुर्विति भावः ॥९॥

अथ दशमी—

तवेदिन्द्राहमाशसाहस्तेदात्रचनाददे ।

दिनस्यवामघवन्संभृतस्यवापूर्धियवस्यकाशिनां ॥ १० ॥ ३२ ॥

तव । इत् । इन्द्र । अहम् । आशसा । हस्ते । दात्रम् ।

चन । आ । ददे । दिनस्यं । वा । मघवन् ।

सम्भृतस्य । वा । पूर्धि । यवस्य । काशिनां ॥ १० ॥ ३२ ॥

हे मघवन् इन्द्र तवेव तवैवाशसा आशंसनेन त्वमस्मदीयं क्षेत्रं यवसमृद्धं करोषीत्याशंसनेन हस्ते दात्रं चन एवमसाधनं दात्रमथाददे स्वीकरोमि । किमनेन प्रयासेन दिनस्य वा पूर्वमेव छिन्नस्य वा यवस्य संभृतस्य वा पूर्वमेव छित्वा निष्कृतस्य राशीकृतस्य वा यवस्य काशिना मुष्टिना पूर्धि पूरयाशंसनं देहि च ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमे द्वाविंशोवर्गः ॥ ३२ ॥

अयं ऋत्नुरिति नवर्चं नवमं सूक्तं । अत्रेयमनुक्रमणिका—अयं ऋत्नुरेव ऋत्नुरागवः सोम्यमन्यानुष्टुभिति । आगवः ऋत्नुरेपिः नवम्यनुष्टुप् अष्टौ गायत्र्यः सोमोदेवता विनियोगादङ्गिकः ।

तत्र प्रथमा—

अयं ऋत्नुरगृहीतो विश्वजिदुन्द्रिदिस्तोमः । ऋषिर्विप्रः काव्येन ॥१॥

अयम् । ऋत्नुः । अगृहीतः । विश्वजित् ।

उत्सृजित् । इत् । तोमः । ऋषिः । विप्रः । काव्येन ॥ १ ॥

अयं सोमः ऋत्नुः कर्ता सर्वस्य अगृहीतोऽगृहीतः विश्वजित् सर्वस्य जेता उत्सृजित् फलस्योद्भेदकः अथवा विश्वजिदुन्द्रिदी सोमयागी तयोर्निष्पादकत्वात् तदूर्पा ऋषिर्ज्ञानवान् विपः मेधावी विप्रवत्पूज्यः विशेषेण पुरकोवा एयं महानुभावः सोमः काव्येन स्तोत्रेण स्तुत्यां भवतीतिशेषः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अभ्यूर्णोति यन्नग्रं भिपक्ति विश्वं यत्तुरम् ।
प्रेमन्धः ख्यन्निःश्रोणो भूत् ॥ २ ॥

अ॒भि । ऊ॒र्णो॒ति । यत् । न॒ग्रम् । भि॒पक्ति॑ । विश्वं॑ । यत् ।
तु॒रम् । प्र । ई॒म् । अ॒न्धः । ख्य॒त् । निः । श्रो॒णः । भू॒त् ॥ २ ॥

अयं सोमो यन्नग्रमस्ति तदभ्यूर्णोति आच्छादयति यन्नग्रमिव विफलं वर्तते तदाच्छादयति फलेन अथवा वल्लं जनयन्नाच्छादयति । तथा यत्तुरमातुरं रुग्णं विश्वं तद्भिपक्ति भिपज्यति यज्ञद्वारा स्वर्गसाधनेन औषधरूपेण च शरीरसिद्धिसाधनश्च अन्धः सन्नन्धोपि प्रख्यद पश्यति । श्रोणः श्रोणोपि पंगुरपि निर्भूत् निर्भवति निर्गच्छति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्वं सोम तन्नूकृद्भ्यो द्वेषोभ्यो न्यरुतेभ्यः । उरुयन्तासि वरुथम् ॥ ३ ॥
त्वम् । सो॒म । त॒नू॒कृ॒त्भ्यः॑ । द्वे॒षः॑भ्यः ।
अ॒न्य॒रु॒तेभ्यः॑ । उ॒रु । य॒न्ता । अ॒सि॒ । व॒रु॒थम् ॥ ३ ॥

हे सोम त्वं तन्नूकृद्भ्यः कृशीकुर्वद्भ्यः अथवांगानां विच्छेदकेभ्यो न्यरुतेभ्यो द्वेषोभ्यो शत्रुकृतेभ्यो मियेभ्यः कृत्येभ्य इत्यर्थः वरुथं वरकं रक्षणं उरुयन्तासि बहुकृद्भवसि स्तोतृणां । अन्यरुतानि हि रक्षांसीति ब्राह्मणम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

त्वं चित्ती तव दक्षैर्दिव आपृथिव्या कंजीपिन् ।
यावीरुषस्य चिद्वेषः ॥ ४ ॥

त्वम् । चि॒त्ती । तव॑ । दक्षैः॑ । दि॒वः । आ । पृ॒थि॒व्याः ।
ऋ॒जी॒पिन् । या॒वीः । अ॒षस्य॑ । चि॒त् । द्वे॒षः ॥ ४ ॥

त्वामित् त्वामेवेपते किं मम कामः सकीदृशः यवयुः यवेच्छुः सन्नेपते । तथा गव्युः सन्नेपते । तथा हिरण्ययुश्च सन्नेपते । तथाश्वयुश्च सन्नेपते । तं काममातेच्छं कुर्विति भावः ॥९॥

अथ दशमी—

तवेदिन्द्राहमाशसाहस्तेदात्रचनददे ।

दिनस्यवाभघवन्त्संभृतस्यवापूर्धियवस्यकाशिना ॥ १० ॥ ३२ ॥

तव । इत् । इन्द्र । अहम् । आशसा । हस्ते । दात्रम् ।

चन । आ । ददे । दिनस्य । वा । मघवन् ।

समभृतस्य । वा । पूर्धि । यवस्य । काशिना ॥ १० ॥ ३२ ॥

हे मघवन् इन्द्र तवेत् तवैवाशसा आशंसनेन त्वमस्मदीयं क्षेत्रं यवसष्ट्वं करोपीत्यशंसनेन हस्ते दात्रं चन लवनसाधनं दात्रमथाददे स्वीकरोमि । किमनेन प्रयासेन दिनस्य वा पूर्वमेव छिन्नस्य वा यवस्य संभृतस्य वा पूर्वमेव छित्वा निष्कृतस्य राशीकृतस्य वा यवस्य काशिना मुष्टिना पूर्धि पूरयाशंसनं देहिच ॥ १० ॥

॥ इति पष्ठस्य पंचमे द्वात्रिंशोवर्गः ॥ ३२ ॥

अयं ऋत्नरिति नवर्चं नवमं सूक्तं । अत्रेयमनुक्रमणिका—अयं ऋत्नर्नवऋत्नभार्गवः सोम्यमन्त्यानुष्टुप्तिविति । भार्गवः ऋत्नऋषिः नवम्यनुष्टुप् अष्टौ गायत्र्यः सोमोदेवता विनियोगोक्तं गिकः ।

तत्र प्रथमा—

अयं ऋत्नुरगृभीतो विश्वजिदुद्भिदित्सोमः । ऋषिर्विप्रः काव्येन ॥१॥

अयम् । ऋत्नुः । अगृभीतः । विश्वजित् ।

उत्तजित् । इत् । सोमः । ऋषिः । विप्रः । काव्येन ॥ १ ॥

अयं सोमः ऋत्नुः कर्ता सर्वस्य अगृभीतो न्यैरगृहीतः विश्वजिदुत्तस्य जेता उद्भिदुत्तस्योद्भेदकः अथवा विश्वजिदुद्भिदौ सोमयागौ तयोर्निष्पादकत्वात् तद्वर्षा ऋषिर्ज्ञानवान् विप्रः मेधावी विमत्तपूज्यः विशेषेण पूरकोवा एवं महानुभावः सोमः काव्येन रतोर्वेग स्तुत्यो भवतीतिशेषः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

अभ्यूर्णोति यन्नग्रं भिपक्ति विश्वं यत्तु रम् ।

प्रेमन्धः ख्यन्निःश्रोणो भूत् ॥ २ ॥

अभि । ऊर्णोति । यत् । नग्रम् । भिपक्ति । विश्वम् । यत् ।

तु रम् । प्र । ईम् । अन्धः । ख्यत् । निः । श्रोणः । भूत् ॥ २ ॥

अयं सोमो यन्नग्रमस्ति तदभ्यूर्णोति आच्छादयति यन्नग्रमिव विफलं वर्तते तदाच्छादय-
ति फलेन अथवा वस्त्रं जनयन्नाच्छादयति । तथा यत्तुरमातुरं रुग्णं विश्वं तद्भिपक्ति भिपज्य-
ति यज्ञद्वारा स्वर्गसाधनेन औषधरूपेण च शरीरसिद्धिसाधनश्च अन्धः सन्नधोपि प्रख्यद
पश्यति । श्रोणः श्रोणोपि पंगुरपि निर्भूत् निर्भवति निर्गच्छति ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

त्वं सोम तन्नूकद्भ्यो द्वेषोभ्यो न्यकृतेभ्यः । उरुयन्तासि वरूथम् ॥ ३ ॥

त्वम् । सोम । तन्नूकद्भ्यः । द्वेषः । न्यः ।

अन्यकृतेभ्यः । उरु । यन्ता । असि । वरूथम् ॥ ३ ॥

हे सोम त्वं तन्नूकद्भ्यः कृशीकुर्वद्भ्यः अथवांगानां विच्छेदकेभ्यो न्यकृतेभ्यो द्वेषोभ्यो
शत्रुकृतेभ्योपि न्येभ्यः कृत्येभ्य इत्यर्थः वरूथं वरकं रक्षणं उरुयन्तासि बहुकृद्भवसि स्तोतृणां ।
अन्यकृतानि हि रक्षांसीति ब्राह्मणम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

त्वं चित्ती तव दक्षैर्दिव आपृथिव्या ऋजीपिन् ।

यावीरघस्य चिद्वेषः ॥ ४ ॥

त्वम् । चित्ती । तव । दक्षैः । दिवः । आ । पृथिव्याः ।

ऋजीपिन् । यावीः । अघस्य । चित् । द्वेषः ॥ ४ ॥

हे ऋजीपिन् तृतीयसवनगतेन ऋजीपेण तद्वन् सोम त्वं तव चित्ती चित्या प्रज्ञया दक्षैः
वलैश्च दिवआ दिवश्च आ इति चार्थे पृथिव्या आ पृथिव्याश्च सकाशात् अघस्यचिद-
स्माकमाहन्तुरपि द्वेषः शत्रोः कृत्यां यावीः पृथक्कुरु ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

अर्थिनो यन्ति चेदर्थं गच्छानि ददुपो रातिम् ।

वृज्युस्तृप्यतः कामम् ॥ ५ ॥ ३३ ॥

अर्थिनः । यन्ति । च । इत् । अर्थम् । गच्छान् । इत् ।

ददुपः । रातिम् । वृज्युः । तृप्यतः । कामम् ॥ ५ ॥ ३३ ॥

अर्थिनो धनानि कामयमाना यन्ति चेत् यन्ति च अर्थं प्रति गत्वा च ददुपो दाव रातिं
दानं गच्छानिद गच्छन्ति च । गतेषु मध्ये यं हे सोम त्वमनुगृह्णासि तस्य तृप्यतो भिक्षमाणस्य
कामं वृज्युः पुनः कामानावर्जयन्ति तावत्पर्यन्तं पूरयन्तीत्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमे त्रयस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३३ ॥

अथ षष्ठी-

विदद्यत्पूर्व्यं नष्टमुदीमृतायुमीरयत् ।

प्रेमायुंस्तारीदतीर्णम् ॥ ६ ॥

विदत् । यत् । पूर्व्यम् । नष्टम् । उत् । ईम् । ऋतुष्टुम् ।

इरयत् । प्र । ईम् । आयुः । तारीत् । अतीर्णम् ॥ ६ ॥

यद्यदा पूर्व्यं पुराणं नष्टं स्वकीयं धनं विदद्यते नष्टधनः ईं एनं ऋतायुं नष्टधनलाभा-
र्थं यत्कामं उदीरयत् प्रेरयति धनं साधयतीत्यर्थः । तदा ईं अतीर्णं एनं यत्तारंभिर्णं आयुः
जीवनं प्रवारीत् प्रकर्षेण वर्धयेत् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

भृशोवोनोमृत्पाकुरदत्तक्रतुरवातः । भवानः सोमशं हृदे ॥ ७ ॥

सुशेवः । नः । मृळ्याकुः । अदृमदृक्रतुः । अवातः ।

जर्व । नः । सोम । शम् । हृदे ॥ ७ ॥

हे सोमपीतस्त्वं नः अस्माकं हृदे हृदये वर्तमानः शं भुत्वं भव । किञ्च नः अस्माकं सुशेवः सुसुखः मृळ्याकुः सुखकर्ता अदृमदृक्रतुः असमाप्तकर्मा पुनःपुनः यागपवर्तकः अवातः निश्चलश्च भवेत्यन्वयः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

मानःसोमसंवीविजोमाविवीन्निपथाराजन् ।

मानोहार्दिंत्विपावंधीः ॥ ८ ॥

मा । नः । सोम । सम् । वीविजः । मा । वि । वीन्निपथाः ।

राजन् । मा । नः । हार्दिं । त्विपा । वंधीः ॥ ८ ॥

हे सोमपीतस्त्वं नोस्मान्मासंवीविजश्चलितांगान्माकार्षीः । राजन् सोमास्मान् माविवीन्निपथाः ग्रीतान्माकुरु । नोस्माकं हार्दिं हृदये त्विपा दीत्वा मावंधीः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

अवयत्स्वेसधस्थेदेवानांदुर्मतीरीक्षे ।

राजन्नपद्विपःसेधमीद्वोअपस्त्रिधःसेध ॥ ९ ॥ ३४ ॥

अवं । यत् । स्वे । सधस्थे । देवानाम् । दुःऽमृतीः । ईक्षे । राजन् ।

अपं । द्विपः । सेध । मीद्वः । अपं । स्त्रिधः । सेध ॥ ९ ॥ ३४ ॥

स्वे सधस्थे स्वकीये सहस्थाने गृहे देवानां दुर्मतीः दुर्मतयो न प्रविशन्त्विति । यद्यदावेक्षेहं त्वं वा ईक्षसे तदा हेराजन् द्विपोस्मद्द्वेष्टुन् अपसेध । हे मीद्वो सोमरसस्य सेकः स्त्रिधो हिंसकानपसेध भिन्धीत्यर्थः ॥ ९ ॥

॥ इति षष्ठस्य पञ्चमे चतुस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३४ ॥

नहन्यमिति दशर्षे दंशमं सूक्तं । अत्रेयमनुक्रमणिका—नहन्यं दशैकयूर्वाधसो गायत्रे-
न्यादैवी त्रिष्टुति । एकयूर्वा मनोधसः पुत्रक्रपिः अन्त्या त्रिष्टुप् साच देवदेवत्या शिष्टा गायत्र्यः

ऐन्द्रः । द्वितीये पर्याये भेवावरुणशस्त्रे आदितोष्टर्चः । सूत्रितंच—नहन्यं वळाकरमित्यष्टाविनि । महाव्रते निष्केवल्ये गायत्रवृत्ताशीतौ आद्याविनियुक्ता । तथाच पंचमारण्यके शौनकः—नस्य न्यंबळाकरमित्येतांपत्यवदधाति ।

तत्र प्रथमा—

नृह्यं१न्यंबळाकरंमर्दितारंशतक्रतो । त्वंनइन्द्रमृळ्य ॥ १ ॥

नृहि । अन्यम् । वळा । अकरम् । मर्दितारम् । शतक्रतो
इति शतऽक्रतो । त्वम् । नः । इन्द्र । मृळ्य ॥ १ ॥

हे शतक्रतो त्वत्तोन्न्यं मर्दितारं सुखयितारं वळा वट् तन्नसकरं नकरोमि तस्मात् हे इन्द्र त्वं नोस्मान्मृळ्य ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

योःशश्वत्पुराविथामृधोवाजसातये । सत्वंनइन्द्रमृळ्य ॥ २ ॥
यः । नः । शश्वत् । पुरा । आविथ । अमृधः ।
वाजऽसातये । सः । त्वम् । नः । इन्द्र । मृळ्य ॥ २ ॥

हे इन्द्र यस्त्वं अमृधः शश्वभिरर्हिसितः सन्न पुरा पूर्वस्मिन्काले शश्वत् बहुवारं नोस्मात्
आविथ रक्षितवानसि । सत्वं नोस्मान्वाजसातये अन्नदानार्थं यद्वा अन्नसंसजनार्थं मृळ्य
सुखयं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

किमृद्धरंध्रचोदनःसुन्वानस्यविदेदसि । कुविस्विन्द्रणःशर्कः ॥ ३ ॥
किम् । अृद्ध । रंध्रचोदनः । सुन्वानस्यं । अविता । इत् ।
असि । कुवित् । सु । इन्द्र । नः । शर्कः ॥ ३ ॥

१ योमृधोहितकः नोस्मान्वाजसातये अन्नदाभाय पुरा पूर्वमाविथ रक्षितवान् हे इन्द्र
सत्वं नोस्मान् शश्वत्सदा मृळ्य सुखय । इति ध्याख्यानांतरं पुस्तकान्तररथं ।

अंग हे इन्द्र त्वं रधचोदनः रधं राधकं चोदयतीति रधचोदनः तादृशस्त्वं सुन्वानस्या-
वितेदसि रक्षक एव भवसि । अतो नोस्माकं कुविद्बहु सु सुदु शकः अशकः शको भव बहुधनं
कुर्वित्यर्थः अस्मान्वा बहुकुर्विति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

इन्द्रप्रणोरथमवपश्चाच्चित्सन्तमद्रिवः । पुरस्तादिनेमृच्छधि ॥ ४ ॥

इन्द्र । प्र । नः । रथम् । अव । पश्चात् । चित् । सन्तम् ।

अद्रिः । पुरस्तात् । एनम् । मे । कृधि ॥ ४ ॥

हे इन्द्र नोरथं प्राव प्ररक्ष । कीदृशं रथं पश्चाच्चित्सन्तं चिदप्यर्थे अस्मत्समानरथानां
पश्चाद्भूतमप्येनं मे रथं हे अद्रिवो वज्रवज्जिन्द्र पुरस्ताद्दत्तमानं कृधि कुरु ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

हन्तोनुकिमांससेप्रथमंनोरथं कृधि । उपमंवाजयुश्रवः ॥ ५ ॥ ३५ ॥

हन्तो इति । नु । किम् । आससे । प्रथमम् । नः । रथम् ।

कृधि । उपमम् । वाजयु । श्रवः ॥ ५ ॥ ३५ ॥

हन्तेत्येतदादि मुख्यकृदामद्वितेन समानं हन्तेन्द्र नु इदानीं किं त्वं तूष्णीमाससे । तत्र
किं करोमीति चेत् उच्यते—नः रथं प्रथमं सर्वेषां मुख्यं कृधि कुरु वाजयु अस्माकमन्नमिच्छ-
च्छ्रवोन्नं हविर्लक्षणं उपमं अन्तिकनामैतत् तवान्तिकभूतं वर्ततइतिशेषः । यस्मादेवं तस्माद्रथं
अस्मदीयं प्रथमं कृधीति ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमे पंचविंशोवर्गः ॥ ३५ ॥

अथ षष्ठी—

अवांनोवाजयुंरथंसुकरंते किमित्परि । अस्मान्त्सुजिग्युपस्कृधि ॥ ६ ॥

अवं । नः । वाजयुम् । रथम् । सुकरम् । ते ।

किम् । इत् । परि । अस्मान् । सु । जिग्युपः । कृधि ॥ ६ ॥

हे इन्द्र नोवाजयुं अन्नेच्छुं रथं अव रक्ष । संग्रामे ते तव किमिदं किमपि सर्वकर्तव्य-
जातं परि परितः सुकरं सुखेन कर्तव्यं । तव कर्तुमशक्यं न किंचिदस्ति । यस्मादेवं तस्मात्
अस्मान् सुजिग्युषः सुष्टु जेतुन् रुधि कुरु संग्रामे ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

इन्द्रदृष्टस्वपूरसिभद्रातएतिनिष्कृतम् । इयंधीऋत्वियावती ॥ ७ ॥

इन्द्रं । दृष्टस्व । पूः । असि । भद्रा । ते । एति । निःस्कृतम् ।
इयम् । धीः । ऋत्वियंभवती ॥ ७ ॥

हे इन्द्र त्वं दृष्टस्व दृढोभव संग्रामे त्वं पूरसि पूरयसि यथा पुरमविचलितं तद्वत्त्वम-
सि । अथवास्मदीये यज्ञे दृढोभव त्वं पुनरन्ययज्ञं जिगमिपुर्माभूः त्वं पूः पूरकःकामानामसि ।
किमत्र विद्यतइति चेत् उच्यते-निष्कृतं निष्कर्तारं ते त्वां भद्रा कल्याणी इयं धीः स्तुतिः
क्रिया वा ऋत्वियावती ऋतुशब्दः कालोपलक्षकः स्वकालोपेता सती एति गच्छति । यद्वा ते
निष्कृतं स्थानमेति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

मासीमवद्यआभांगुर्वीकाष्ठाहितंधनम् । अपावृक्ताअरन्नयः ॥ ८ ॥

मा । सीम् । अवये । आ । भाक् । उर्वी । काष्ठा । हितम् ।
धनम् । अपवृक्ताः । अरन्नयः ॥ ८ ॥

मास्मान् सीं सर्वतोऽवधे निन्दा आभाग् माभजतु मामेतु न कुतश्चिद् । पापरहिताकु-
र्वित्यर्थः । किंचोर्वी काष्ठा बह्वंतरालआज्यंतः आज्यंतोपि काष्ठोच्यते क्रान्त्वा स्थितोभव-
तीति यास्कः । तत्र हितं निहितं शत्रुसंचन्धि धनं अस्माकं भवत्वित्यर्थः । अरन्नयः अरममा-
णाःशत्रवः अपावृक्ताः सन्त्वितिशेषः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

तुरीयुं नामयज्ञियंयदाकरस्तदुश्मसि । आदित्यतिर्नओहते ॥ ९ ॥

तुरीयम् । नाम । यज्ञियम् । यदा । करः । तत् । उश्मसि ।
आत् । इत् । पतिः । नः । ओहसे ॥ ९ ॥

हे इन्द्र त्वं यज्ञियं यज्ञसंबन्धिनं तुरीयं चतुर्थं नाम यदा करः करोषि तदुश्मसि कामयामहे आदिदन्तरमेव नामकामानन्तरमेव पतिः पालकः त्वं नोस्मानोहसे वहसि प्रापयसि । नक्षत्रनाम गुह्यनाम प्रकाशं नामेति श्रीणि नामानि । सोमयाजीति तुरीयं नाम तच्चयज्ञियं ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

अवीवृधदोअमृताअमन्दीदेकद्यूर्देवाउतयाश्चदेवीः ।
तस्माउरार्धःऋणुतप्रशस्तंप्रातर्मक्षुधियावसुर्जगम्यात् ॥१०॥३६॥

अवीवृधत् । वः । अमृताः । अमन्दीत् । एकद्यूर् । देवाः ।
उत् । याः । च । देवीः । तस्मै । ॐ इति । रार्धः । ऋणुत् ।
प्रशस्तम् । प्रातः । मक्षु । धियावसुः । जगम्यात् ॥ १० ॥ ३६ ॥

इयं वैश्वदेवी । हे देवाः हे अमृता अमरणा वोयुष्मानयमवीवृधत् वर्धयति स्तुत्या । अमन्दीत् तर्पयति सोमेन । एकद्युः ऋषिरहं । उतापिच हे देवीर्देव्यो देवपत्न्यो याश्च यूयं स्थोयुष्मानपि अवीवृधदमन्दीच्च तस्मै रार्धो धनं प्रशस्तं प्रवृद्धं ऋणुत कुरुव । उइति पूरणः एवकारार्थोवा । प्रातः प्रातरेव मक्षु क्षिपं धियावसुः कर्मधनइन्द्रो जगम्यादागच्छतु । इन्द्रस्य देवस्वामित्वादाधिक्यद्योतनाय पुनरभिधानम् ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमे पट्विंशोवर्गः ॥३६॥

॥ इत्यष्टमे मंडलेऽष्टमोनुवाकः ॥ ८ ॥

नवमेनुवाके त्रयोदशसूक्तानि । तत्रातूनइन्द्रेति नवचं प्रथमं सूक्तं कण्वपुत्रस्य कुसीदिनआर्षं गायत्रमैन्द्रं । तथाचानुक्रम्यते—आतूनोन्वकुसीदीकाण्वइति । महाव्रते निष्केवल्ये गायत्रवृक्षाशीवावेतदादिके द्वे सूक्ते । तथैव पंचमारण्यके सूत्रितंच शौनकेन—आतूनइन्द्रक्षुमंतमिति सूक्ते सूददोहाइति । द्वितीये पर्याये मैत्रावरुणशास्त्रे आद्यस्त्वचः स्तोत्रियः । सूत्रितंच—आतूनइन्द्रक्षुमन्तमाप्रद्वंपरावतइति ।

तत्र प्रथमा—

आतूनंइन्द्रक्षुमन्तं चित्रं ग्राभं संगृभाय । महाहस्तीदक्षिणेन ॥१॥

आ । तु । नः । इन्द्र । क्षुडमन्तम् । चित्रम् । ग्राभम् ।

सम् । गृभाय । महाहस्ती । दक्षिणेन ॥ १ ॥

हे इन्द्र महाहस्ती महाहस्त्वान् त्वं तु तदानीमेव अस्मभ्यं दातुं नोस्मदर्थं क्षुमन्तं शब्दवन्तं स्तुत्यमित्यर्थः । चित्रं चायनीयं ग्राभं ग्राहकं ग्रहणार्हं वाधनं दक्षिणेन हस्तेन नु सिर्षं आसंगृभाय आभिमुख्येन संगृहाण ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

विद्वाहित्वांतुविकूर्मितुविदेष्णंतुवीमघम् । तुविमात्रमवोमिः ॥२॥

विद्म । हि । त्वा । तुविःकूर्मिम् । तुविदेऽेष्णम् । तुविःमघम् ।

तुविःमात्रम् । अवोऽमिः ॥ २ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वां विद्म हि जानीमः खलु । कीदृशमिति तुविकूर्मिं बहुकर्माणं तुविदेष्णं बहुमदेयं तुविमघं बहुधनं तुविमात्रं बहुप्रमाणं अवोभिर्युक्तम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

नहित्वांशूरदेवानमर्तासोदित्सन्तम् । भीमंनगांवारयन्ते ॥ ३ ॥

नहि । त्वा । शूर । देवाः । न । मर्तासः । दित्सन्तम् ।

भीमम् । न । गाम् । वारयन्ते ॥ ३ ॥

हे शूरेन्द्र त्वा त्वां दित्सन्तं दातुमिच्छन्तं देवाः नहि वारयन्ते ननिवारयन्ति । तथा मर्तासो मर्त्या अपि नवारयन्ते । भीमंन गां भयजनकं वृषभं यवसे पृथुत्तमिव तं यथा वारयितुं न शक्नुवन्ति तद्वत् ॥ ३ ॥

प्रथमेषांयेच्छावाकशस्त्रेऽतोन्विन्द्रमिति त्वचः तथाचस्त्रितं—एतोन्विन्द्रंस्त्वामेशानंमनोअस्मिन्मघवन्निति ।

तृचे प्रथमा सूक्ते चतुर्थी—

एतोन्विन्द्रंस्त्वामेशानं वस्वःस्वराजम् । नरार्धसामधिपन्नः ॥ ४ ॥

आ । इत् । ऊँ इति । नु । इन्द्रम् । स्तवम् । ईशानम् ।

वस्वः । स्वराजम् । न । राधसा । मर्धिपत् । नः ॥ ४ ॥

हे अस्मदीयाजनाः एतो आगच्छतैव नु क्षिपं । किंकर्तुं स्वामेन्द्रं । कीदृशं तं वस्वोवसु-
नोधनस्य ईशानं स्वामिनं स्वराजं स्वयमेव राजभानं स्वर्गे राजमानं वा । नोस्मानिन्द्रेणानुशु-
हीतान् राधसा धनेन अन्योधनीनमर्धिपत् नवाधर्ता आढ्यानामस्मत्समानानामप्याढ्यत्वाप
स्तवामेत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ तृचे द्वितीया सूक्ते पंचमी-

प्रस्तोपदुर्पगासिपच्छ्रवत्सामंगीयमानम् । अमिरार्धसाजुगुरत् ॥५॥३७॥

प्र । स्तोपत् । उप । गासिपत् । श्रवत् । साम । गीयमानम् ।

अमि । राधसा । जुगुरत् ॥ ५ ॥ ३७ ॥

पूर्वमंत्रे स्तवामेत्युक्तं तदेव स्तोत्रमिन्द्रः प्रस्तोपत् प्रस्तुत्वा च उपगासिपत् उपगानं च क-
रोतु । तदर्थं गीयमानं साम स्तोत्रं श्रवत् शृणोतु । राधसा धनेन च युक्तोस्मानभिजुगुरदभिर्गु-
णातु स्वीकुर्विति ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमे सप्तत्रिंशोवर्गः ॥ ३७ ॥

अथ तृचे तृतीया सूक्ते षष्ठी-

आनोभरदक्षिणेनामिसव्येनप्रमृश । इन्द्रमानोवसोर्निर्माक् ॥६॥

आ । नः । भर । दक्षिणेन । अमि । सव्येन । प्र । मृश ।

इन्द्र । मा । नः । वसोः । निः । भाक् ॥ ६ ॥

हे इन्द्र नोस्मभ्यं आभराहृत्य दक्षिणेन सव्येन च हस्तेन उभाभ्यां हस्ताभ्यां अमि
प्रमृश प्रयच्छेत्यर्थः । नोस्मान्वसोर्धनात् मानिर्भाक् मानिर्भाक्षीः ॥ ६ ॥

द्वितीये पर्यायेच्छावाकशस्त्रे उपक्रमस्वेति तृचः । सूत्रितंच-उपक्रमस्वाभरधृपतातदस्मै
नव्यमिति ।

सैषा तृचे प्रथमा सूक्ते सप्तमी-

उपक्रमस्वाभरधृपताघृष्णोजनानाम् । अदाशृष्टरस्यवेदः ॥७॥

उर्ष । क्रमस्य । आ । भर । धृपता । धृष्णो इति ।

जनानाम् । अदाशूःशृतरस्य । वेदः ॥ ७ ॥

हे इन्द्र त्वमुपक्रमस्य धनं प्रत्युपगच्छ प्रवृत्तो भव वा दातुं । हे धृष्णो धर्षक शत्रूणां धृपता धृष्टेन चेतसा युक्तः सन् आभराहरच । कस्य धनमाहरेति उच्यते—जनानां मध्ये अदाशूःशृतरस्य अत्यन्तमदातृतमस्य वेदोधनं ॥ ७ ॥

अथ वृचे द्वितीया सूक्तेष्टमी—

इन्द्रयउनुतेअस्तिवाजोविप्रेभिःसनिवः । अस्माभिःसुतंसनुहि ॥८॥

इन्द्र । यः । ऊँ इति । नु । ते । अस्ति । वाजः । विप्रेभिः । सनिवः ।

अस्माभिः । सु । तम् । सनुहि ॥ ८ ॥

हे इन्द्र योवाजोन्नं विप्रेभिर्मैधाविभिः सनिवः संभजनीयः ते तवास्ति तं वाजमस्माभिर्षोचितः सन् अस्मभ्यं वा सु सुष्टु सनुहि देहि ॥ ८ ॥

अथ वृचे तृतीया सूक्ते नवमी—

सद्योजुवस्तेवाजाअस्मभ्यंविश्वश्चन्द्राः । वशैश्चमक्षुर्जरन्ते ॥९॥३८॥

सद्यःशुवः । ते । वाजाः । अस्मभ्यम् । विश्वश्चन्द्राः ।

वशैः । च । मक्षु । जरन्ते ॥ ९ ॥ ३८ ॥

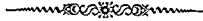
हे इन्द्र ते सव वाजाः अन्नानि अस्मभ्यं सद्योजुवः शीघ्रं गन्तारोभवन्तु । कीदृशास्ते विश्वचन्द्राः सर्वहिरण्योपेताः बहूनामाह्लादकावा अस्मदीयाश्च जनाः वशैः काभैरनेकैर्युक्ताः मनु शीघ्रं जरन्ते स्तुवन्ति ॥ ९ ॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमेऽष्टत्रिंशोवर्गः ॥ ३८ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमोहार्दं निवारयन् । पुमर्थीश्चतुरोदेयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरचक्रभूपाटलाप्राग्यधुरंधरेण सायणाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये षष्ठाष्टके पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःश्वसितवेदा योवेदेऽप्योखिलंजगत् । निर्ममेतमहंवन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥ १ ॥
 आपद्रवेति नवचं द्वितीयं सूक्तं । तथाचानुक्रम्यते—आपद्रवेति । ऋपिश्वान्यस्मादिति प-
 रिभाषया काण्वःकुसीदऋपिः प्राग्वत्समीयपरिभाषया गायत्रीछन्दः अनादेशपरिभाषयेन्द्रोदे-
 वता । महाप्रते निष्केवल्ये सूक्तविनियोगउक्तः । द्वितीये रात्रिपर्याये भैत्रावरुणशस्त्रे आपद्रवे-
 तिवृचोनुरूपः । सूत्रितंच—आपद्रवपरावतो नस्य १ न्यंबळाकरमित्यथाविति ।

अथ तस्मिन्सूक्ते प्रथमा—

अम् आपद्रवपरावतोर्वावतंश्चवृत्रहन् । मध्वःप्रतिप्रभर्मणि ॥ १ ॥

आ । प्र । द्रव । परावतः । अर्वावतः । च ।
 वृत्रहन् । मध्वः । प्रति । प्रभर्मणि ॥ १ ॥

हे वृत्रहन् अपामावरकस्य वृत्रासुरस्य हन्तर्हे इन्द्र प्रभर्मणि प्रकृतानि भर्माणि भरणानि पशुग्रहादिसंपादनानि यस्मिन् सप्रभर्मा यज्ञः । यद्वा प्रकृष्टाः कर्मणिकुशला भर्माणः देवानां हविः प्रदानेन पोषका ऋविजोयस्मिन्निति सतथोक्तः एतादृशे यज्ञे मध्वः मदकरान् सोमान् प्रति परावतः विप्रकृष्टात् दूरस्थादेशादपि अर्वावतश्च समीपस्थादेशादपि आभिमुख्येन प्रद्वत्वं त्वरया आगच्छ । मध्वइति वाछन्दसीति पूर्वसवर्णदीर्घाभावः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तीव्राःसोमांसआगंहिसुतासोमादयिष्णवः । पिवाद्दधृग्यथोच्चिपे ॥ २ ॥

तीव्राः । सोमांसः । आ । गृहि । सुतासः । मादयिष्णवः ।
 पिवं । दधृक् । यथा । ओच्चिपे ॥ २ ॥

हे इन्द्र तीव्राः तीव्रमदाः क्षिप्रं मदकारिणइत्यर्थः । मादयिष्णवः मादनशीला, मादनकारिणोवा इमे सोमांसः सोमाः सुतासः त्वदर्थमभिपुताः तस्मादागहि अस्मदीयं यज्ञं प्रत्याग-

च्छ । आगत्य च तान् पिब । सोमपाने कारणमाह—त्वं यथा दधृक् धृष्टः तत्पीतौ प्रगल्भः सन् तान् ओचिषे समवैपि सेवसे ततस्तान्यथाकामं पिबेत्यर्थः । दधृगिति जिघृषामागल्भ्ये इत्यस्माद्-
त्विग्दधृगित्यादिना किन्प्रत्ययान्तो निपात्यते । ओचिषे उचसमवाये छान्दसेलेटिरूपम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

इषामेन्द्रस्वादुतेरं वराय मन्यवे । भुवंत्त इन्द्रशं हृदे ॥ ३ ॥

इषा । मन्द्स्व । आत् । ऊँ इति । ते । अरम् । वराय ।
मन्यवे । भुवत् । ते । इन्द्र । शम् । हृदे ॥ ३ ॥

हे इन्द्र इषा सोमलक्षणेनान्नेन मन्दस्व मोदस्व हृष्टो भव । उद्यत्यवधारणे । आदनन्तरमेव ते तव वराय शत्रुनिवारकाय मन्यवे क्रोधाय ससोमः अरमलं पर्याप्तो भवतु क्रोधशमने समर्थो भवतु । यदा सोमं पिबति तदा मन्युं त्यजतीत्यर्थः । किंच ते तव हृदे हृदये ससोमः शं शंकरः सुखकरो भुवत् भवतु ॥ ३ ॥

तृतीये पर्याये आत्वशत्रवित्यनुरूपस्तुचः । सूत्रितंच—आत्वेतानि पीदतात्वशत्रवागहीति ।

तस्मिन्प्रथमा सूक्ते चतुर्थी—

आत्वशत्रवागहिन्सुक्थानि च हूयसे । उपमेरोचने दिवः ॥ ४ ॥

आ । तु । अशत्रो इति । आ । गहि । नि । उक्थानि ।
च । हूयसे । उपमे । रोचने । दिवः ॥ ४ ॥

हे अशत्रो सपन्नरहित अस्य बहुविधवदत्वात् रणाभिमुखं गन्तारः शत्रवो नस्तन्वीत्यर्थः । तादृशेन्द्र तु क्षिप्रं आगस्यस्मघ्नं प्रत्यागच्छ । यतः दिवः स्वतेजसा दीप्यमानात् घुटोरात् तत्ररथैर्देवैरित्यर्थः रोचने अग्निभिर्दीप्यमाने लोकैश्च उपमे समीपे स्तोतारः स्तोत्रशस्त्रात्मकं शब्दं कुर्वन्त्यत्रेति उपमोपमः हरिमन्नस्मदीये यज्ञे च उक्थानि त्रिवृत्पञ्चदशादितिक्षणानि स्तोत्राणि प्रति निहूयसे त्वं स्तोत्रव्यवसायान्तरामाहूयसे । यस्मादेवं तस्मादागच्छेति समन्वयः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

तुभ्यायमद्रिभिःसुतोगोभिःश्रीतोमदायकम् । प्रसोमंइन्द्रहूयते ॥ ५ ॥ १ ॥

तुभ्यं । अयम् । अद्रिःशक्तिः । सुतः । गोभिः । श्रीतः ।
मदाय । कम् । प्र । सोमः । इन्द्र । हूयते ॥ ५ ॥ १ ॥

हे इन्द्र अद्रिभिरभिपवसाधनैर्ग्रावभिरयं सोमः तुभ्यं तुभ्यं त्वदर्थं सुतोभिपुतः ततोद-
शापवित्रेण पूत्वा गोभिः गोविकारैः क्षीरादिभिःश्रीतः सः अस्माभिः परावतएव संस्कृतः सोमः
तव मदाय मदार्थं कं सुत्वेन प्रहूयते अग्नौ स्वाहाक्रियते तस्मादागत्य सोमं पिव ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

अथ षष्ठी-

इन्द्रंश्रुधिसुमेह्वमस्मेसुतस्यगोमंतः । विपीतिंतृप्तिमंश्रुहि ॥ ६ ॥

इन्द्रं । श्रुधि । सु । मे । ह्वम् । अस्मे इति । सुतस्य ।
गोमंतः । वि । पीतिम् । तृप्तिम् । अश्रुहि ॥ ६ ॥

हेइन्द्र मे मदीयं ह्वं त्वद्विषयमाह्वानं सु सुष्टुश्रुधि शृणु । तथास्मे अस्माभिः सुतस्याभिपुतस्य
गोमतो गव्यक्षीरवतः क्षीरेण मिश्रितस्येत्यर्थः । तादृशस्य सोमस्य पीतिं पानं व्यश्रुहि विविधं
प्राप्नुहि । तत्पानेन विविधां तृप्तिं च गच्छ । अश्रुव्याप्तौ व्यत्ययेन परस्मैपदम् ॥ ६ ॥

तृतीये पयसि एवाच्छावाकशस्त्रे यइन्द्रचमसेष्वितितृचः । सूत्रितं च-यइन्द्रचमसे-
ष्वासोमः प्रवःसतामिति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते सप्तमी-

यइन्द्रचमसेष्वासोमंश्चमूपुतेसुतः । पिबेदस्यत्वमीशिपे ॥ ७ ॥

यः । इन्द्र । चमसेषु । आ । सोमः । चमूपु । ते ।
सुतः । पिबे । इत् । अस्य । त्वम् । ईशिपे ॥ ७ ॥

हे इन्द्र ते त्वदर्थं सुतोभिपुतो यः सोमः चमसेषु एतन्नामकेषु पात्रेषु तथा चमूपु चम-
न्ति यजनयन्नेति चम्बोग्रहाः तेषु चासर्वतोस्ति । अस्य तमेतं सोमं पिबेत् इदवधारणे पिबेत् ।

कथमस्य सोमपानयोग्यता तत्राह—हे इन्द्र त्वमीशिपे तस्य त्वमेव ईश्वरो भवसि खलु । यतएवं ततः पिवेति सामन्वयः । ईश ऐश्वर्ये लटि ईशःसइतीडागमः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

योअप्सुचन्द्रमाइवसोमंश्चमूपुददृशे । पिवेदस्यत्वमीशिपे ॥ ८ ॥

यः । अप्सु । चन्द्रमाःइव । सोमः । चमूपु । ददृशे ।

पिव । इत् । अस्य । त्वम् । ईशिपे ॥ ८ ॥

हे इन्द्र योगृहीतः सोमः चमूपु ग्रहेषु ददृशे अन्तर्दृश्यते । तत्र दृष्टान्तः—चन्द्रमाइव यथा चन्द्रमा अप्सु अन्तरिक्षे निर्मलतया दृश्यते तद्वत् । यद्वा अप्सु उदकेषु चन्द्रमाः प्रतिबिंबतया नानाविधो दृश्यते । तथाष्टग्रहेषु अनेकरूपः सन् दृश्यते तमेतं सोमं पिवैव यतस्त्वमेवेशिपे खलु ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

यंतेश्येनःपदाभरत्तिरोरजांस्यस्पृतम् । पिवेदस्यत्वमीशिपे ॥ ९ ॥ २ ॥

यम् । ते । श्येनः । पदा । आ । अर्भरत् । तिरः ।

रजांसि । अस्पृतम् । पिव । इत् । अस्य । त्वम् । ईशिपे ॥ ९ ॥ २ ॥

हे इन्द्र श्येनः शंसनीयः पक्षी पक्षिरूपधारिणी गायत्रीत्यर्थः । सपक्षी रजांसि अन्तरिक्षादिभ्योक्स्थितान् सोमपालान् गन्धर्वान् निरस्तिरस्कुर्वन् अस्पृतं शत्रुभिरस्पृष्टं सन्तं यं सोमं ते त्वदर्थं पदापद्भ्यामाभरत् पदेति सवनद्वयाभिप्रायम् सवनद्वये आहृतं सोमं त्वं पिब । गायत्री पक्षिरूपं धारयित्वा पद्भ्यां सोममाहरत् इत्यत्रार्थं यजुर्ब्राह्मणं—पद्भ्यां द्वेसवने समगृह्णात् सुते-नेकं तस्माद्द्वेसवने शुक्रवती प्रातःसवनंच माध्यंदिनेचेति । तं पिवैव तस्य ईश्वरोभवसि ॥ ९ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

देवानामिति नवर्चं तृतीयं सूक्तं काण्वस्य कुसीदिनआर्षं गायत्रं वैश्वदेवं । तथाचानु-क्रम्यते—देवानां वैश्वदेवमिति । दशरात्रेष्टमेहनि वैश्वदेवशस्त्रे इदंसूक्तं वैश्वदेवनिविद्धानं स-वितंच—देवानामिदंचइति वैश्वदेवमिति ।

तत्र प्रथमा—

देवानामिदवोमहत्तदावृणीमहेव्यम् । वृष्णामस्मभ्यमूतये ॥ १ ॥

देवानाम् । इत् । अवः । महत् । तत् । आ । वृणीमहे ।
व्यम् । वृष्णाम् । अस्मभ्यम् । ऊतये ॥ १ ॥

हे देवाः देवानां स्वतेजसा सर्वतोदीप्यमानानां इत् एवार्थं युष्माकमेव महत् व्याप्तं मह-
नीयंवा अवः पालनं यद्विद्यते तद्वृष्णां कामानां वर्षितृणां युष्माकं स्वभूतं तद्रक्षणं यजमाना-
वयं आवृणीमहे समंतात्संभजामहे । किमर्थमस्मभ्यमूतये पूर्वमस्मभ्यमस्मदर्थमिति साधार-
ण्येनोक्त्वा तद्विशिनष्टि ऊतयइति अस्माकं पालनायेति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तेनःसन्तुयुजःसदावरुणोमित्रोअर्षमा । वृधासश्चप्रचेतसः ॥ २ ॥

ते । नः । सन्तु । युजः । सदा । वरुणः । मित्रः ।
अर्षमा । वृधासः । च । प्रचेतसः ॥ २ ॥

ते देवाः वरुणः शत्रूणां निवारकः मित्रः सर्वेषां मित्रभूतः अर्षमा सततं गच्छन् एत-
न्नामकास्ते त्रयोदेवाः सदा सर्वदा सर्वेषु अहःस्तु नोस्माकं युजः सहायाः सन्तु भवन्तु । अ-
ग्निहोत्रादिकर्मणि इन्द्रादिदेवाः सहागमनादि यज्ञपरिसमापनान्तेषु साहाय्यं कुर्वन्वित्यर्थः ।
ततः प्रचेतसः प्रकृष्टज्ञानाः यद्वा चेतः स्तोत्रं शोभनस्तुतयस्तेदेवा वृधासो वर्धकाश्च अस्माकं
धनादिदानेन वर्धयितारश्च सन्तु ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अतिनोविष्पितापुरुनौभिरपोनपर्षथ । यूयमृतस्यरथ्यः ॥ ३ ॥

अति । नः । विष्पिता । पुरु । नौजिः । अपः ।
न । पर्षथ । यूयम् । ऋतस्य । रथ्यः ॥ ३ ॥

ऋतस्य सत्यस्य यज्ञस्यवाहे रथ्यो नेतारोदेवाः यूयं विष्पिता विष्पितानि विषाहानि वित्तानि

पुरु सुपोलुक्, पुरूणि बहूनि शत्रुबलानि कर्माणि नोस्मान् यूयमतिर्पथ वलानिचेत् तेषां व-
धेन अतीत्य गमयत । कर्माणिचेत् नोस्मानतिर्पथ पारं समाधिं रक्षणैः गमयत । तत्रदृष्टान्तः-
नौभिरपोन यथा नाविकः अपः उदकानि नौभिर्जनान् तीरं प्रति प्रापयति तद्वत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

वामंनोअस्त्वर्धमन्वामंवरुणशंस्यम् । वामंद्यावृणीमहे ॥ ४ ॥

वामम् । नः । अस्तु । अर्यमन् । वामम् । वरुण ।

शंस्यम् । वामम् । हि । आइवृणीमहे ॥ ४ ॥

हे अर्यमन्देव वामं वननीयं संभजनीयं धनं नोस्माकं अस्तु भवतु । हे वरुण शंस्यं
शंसनीयं स्तुत्यं वामं धनमस्माकमस्तु । कुतः हिशब्दोहेतौ यस्मात्कारणात् वयं वामं
धनं युष्मानावृणीमहे याचामहे इत्यर्थः तस्मान्नोस्त्वित्याशास्ते ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

वामस्यहिप्रचेतसईशानासोरिशादसः । नेमादित्याअघस्ययत् ॥ ५ ॥ ३ ॥

वामस्य । हि । प्रचेतसः । ईशानासः । रिशादसः ।

न । ईम् । आदित्याः । अघस्यं । यत् ॥ ५ ॥ ३ ॥

हे प्रचेतसः परुष्टज्ञानाः शोभनस्तुतयोवा हे रिशादसः रिशातां हिंसां शत्रूणामस्तिवारः
क्षेमारोदेवाः यूयं वामस्य वननीयस्य धनस्य ईशानास ईशानाः हिरवधारणे ईशानाएव स्वा-
मिनएव भवथ तस्माद्युष्मान्याचामहे इत्यर्थः । ईशानाः ईशपेश्वर्ये अनुदात्तेत् तास्यनुदात्तेदिनि
स्वरेणाद्युदात्तता भवति न संबुद्धिः । ततो हे आदित्याः अदितेःपुत्रादेवाः ईमेन याचमानं मां
तद्धनं प्रामोतु यद्धनमघस्य पापस्य संबन्धि विद्यते ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अथ षष्ठी-

व्यमित्तःसुदानवःक्षियन्तोयान्तोअध्वन्ना । देवावृधायंहूमहे ॥ ६ ॥

व्यम् । इत् । वः । सुदानवः । क्षियन्तः । यान्तः ।

अध्वन् । आ । देवाः । वृधायं । हूमहे ॥ ६ ॥

हे सुदानवः शोभनदानाः हे देवाः क्षियन्तो गृहेष्वग्निहोत्रार्थं निवसन्तः अध्वन् सुपो-
लुक् अध्वनि समिदाहरणार्थं यान्तो गच्छन्तोपि वयं वद्व्युष्मानेव वृधाय हविर्भिर्वर्धना-
य हूमहे आह्वयामः । यद्वा वयं गृहेषु गृहान्निर्गमनकाले मार्गेषु च वृधाय अस्माकं धनादि-
भिर्वर्धनायाह्वयामः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

अर्धिनइन्द्रैपांविष्णोसजात्यानाम् । इतामरुतोअश्विना ॥ ७ ॥

अर्धि । नः । इन्द्र । एषाम् । विष्णो इति । सइजात्यानाम् ।

इत । मरुतः । अश्विना ॥ ७ ॥

हे इन्द्र विष्णो मरुतः हे अश्विना अश्विनौ हे इन्द्रादयो देवाः सजात्यानां समानार्था
जातौ भवाः सजात्याः भ्रातृभिन्नादयः तेषामेषां मध्ये नोस्मान् अधीत यूयं स्तुत्यतया अ-
धिगच्छत ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

प्रभ्रातृत्वंसुदानवोर्ध्वहितासमान्या । मातुर्गर्भेभरामहे ॥ ८ ॥

प्र । भ्रातृत्वम् । सुदानवः । अर्ध । हिता । समान्या ।

मातुः । गर्भे । भरामहे ॥ ८ ॥

हे सुदानवः शोभनदाना आदित्याः अघाथ अस्मत्प्रत्यागमनानन्तरं वयं समान्या स-
मान्येन सुपोड्यादेशः । पूर्वं सर्वेषां देवानां सांहत्येन ततोद्धिता द्विधा द्विप्रकारेण च मातुरदिते-
र्गर्भे संजातं यद्युष्माकं भ्रातृत्वं विद्यते तदिदानीं वयं प्रभरामहे प्रभरणमुच्चारणं प्रकाशनं वा
उच्चारयामः प्रकाशयामो वा । सर्वेषां देवानां द्वंद्वशोजननं तैत्तिरीयके स्पष्टमभिहितं-अदितिः
पुत्रकामा साध्येभ्यो देवेभ्यो ब्रह्मौदनमपचदित्युपक्रम्य तस्यैषूपपाचार्यमाचाजायेतामित्यादिनां ॥८॥

अथ नवमी-

यूयंहिष्ठासुदानवइन्द्रज्येष्ठाअभिद्यवः । अधाचिद्वउतब्रुवे ॥९॥१॥

युयम् । हि । स्थ । सु॒दान॒वः । इन्द्र॑ज्ये॒ष्ठाः । अ॒ग्नि॒द्यवः ।
अर्ध॑ । चि॒त् । वः । उ॒त । ब्रु॒वे ॥ ९ ॥ ४ ॥

पूर्वोर्ध्वःसिद्धः हे सुदानवः शोभनदानादेवाः इन्द्रज्येष्ठाः इन्द्रो ज्येष्ठो मुख्योयेषां ते तयोकाः
सर्वेदेवाः इन्द्रेनेतृका इत्यर्थः । तादृशः अग्निद्यवः अभिगतदीप्तयो युयं स्थ अस्मद्यज्ञे प्रवथस्त-
दु । हिः प्रसिद्धौ । अधचित् अथानन्तरमेव वोयुष्मानहं ब्रुवे स्तौमि । उतापिच पुनःपुनः
स्तौमीत्यर्थः ॥ ९ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे चतुर्थोवर्गः ॥ ४ ॥

प्रेष्ठंवइति नवर्चं चतुर्थं सूक्तं कवेःपुत्रस्योशनसआर्षं गायत्रमाग्नेयं—तथानुकम्पते—प्रेष्ठमुग्-
नाकाव्यआग्नेयमिति । प्रातरनुवाके आग्नेयेकतौ गायत्रेच्छन्दसि आश्विनशस्त्रे चेदंसूक्तं । सू-
त्रितंच—युक्त्वाहि प्रेष्ठंवइति । आभिष्टविकेपूक्त्रयेषु मैत्रावरुणे प्रेष्ठंवइतितृचो वैकल्पिकः स्तो-
त्रियः । सूत्रितंच—प्रेष्ठंवोअतिथिं श्रेष्ठंविष्टभारतेति ।

तत्र प्रथमा—

प्रे॒ष्ठ॒वो॒अ॒ति॒थिं॒स्तु॒पे॒मि॒त्र॒मि॒व॒प्रि॒यम् । अ॒ग्नि॒र॒ध॒न॒वे॒द्यम् ॥ १ ॥

प्रे॒ष्ठम् । वः । अ॒ति॒थि॒म् । स्तु॒पे । मि॒त्रम्॒इ॒व । प्रि॒यम् ।

अ॒ग्नि॒म् । रथ॑म् । न । वे॒द्यम् ॥ १ ॥

हे यजमानाः प्रेष्ठं युष्माकं धनदानेन प्रियतमं अतिथिं युष्माभिरतिथिवत् पूज्यं यद्वा
अद सातत्यगमने ऋतन्यञ्जीत्यादिना अतिरिचिन् सततं देवानां हविःप्रदातुं गच्छन्तं मित्रमिव
सात्वापमिव प्रियं स्तोतुः प्रीणनकरं रथं रथमिव वेद्यं वेदोचनं धनहितं लाभहेतुं यथा रथी
रथेन धनं लभते तद्वत् स्तोतारोनेन धनं लभन्ते तादृशं धनलाभकारणमाग्निं वोयुष्मत्कर्मसिन्ध-
र्थं स्तुपे काव्यउयाना स्तौति ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

क॒वि॒र्मि॒व॒प्र॒चे॒त॒सं॒य॒दे॒वा॒सो॒अ॒र्ध॒हि॒ता । नि॒म॒र्त्ये॒ष्व्वा॒द्भुः ॥ २ ॥

क॒वि॒म्॒इ॒व । प्र॒श्चे॒त॒सम् । यम् । दे॒वा॒सः । अ॒र्ध॒ ।

द्वि॒ता । नि॒ । म॒र्त्ये॒षु । आ॒द्भुः ॥ २ ॥

अधापिच देवासोदेवाः इन्द्रादयः यमग्निं मर्त्येषु मनुष्येषु द्विता द्विधान्यादधुः गार्हपत्या-
हवनीयात्मकत्वेन द्विधा निहितवन्तः । तत्र दृष्टान्तः—कविमिव प्रचेतसं प्रकृष्टज्ञानं कविं क्रान्तक-
र्माणं पुरुषं यथा द्विधा कार्यद्वयेऽन्यो नियोजयति तद्वत् । यद्वा दिवि पृथिव्यां च निहितवन्तः
भूमौ तु हविराहरणार्थं । दिवितु हविः प्रदानार्थं इति द्वैधं विधानं कृतवन्तइत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्वंयविष्टदाशुपोनूःपाहिशृणुधीगिरः । रक्षान्तोकमृतत्मना ॥ ३ ॥

त्वम् । यविष्ट । दाशुपः । नून् । पाहि । शृणुधि ।

गिरः । रक्ष । तोकम् । उत । त्मना ॥ ३ ॥

हे यविष्ट युवतम यद्वा यौतेस्तृजन्तस्य इष्टनिरूपं देवानां हविषां मिश्रयितृत्वमाग्ने त्वं
दाशुपो हविर्दत्तवतो नून् कर्मणां नेतृन् यजमानान् पाहि धनादिदानेन रक्ष । नूःपाहीत्यत्र सं-
हितायां नृन्पेइति नकारस्य रुत्वं अत्रानुनासिकइति पूर्वस्यानुनासिकः । किंच गिरः त्वद्विषयाः
स्तुतीः शृणुधि अवहितः सन् शृणु । श्रु श्रवणे श्रु शृणु पृ इत्यादिना हेर्ध्यादेशः । उतापिच त्मना
आत्मनैव स्वयमेव तोकमस्मदीयं तनयं पुत्रं रक्ष पालय । त्मनेति सर्वत्र संबध्यते आत्मना
स्वयमेव रक्ष । त्वदन्यं पालयितारं नविंदायः । त्वमेवास्मदीयं स्तोत्रं शृणु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

कयातेअग्नेअद्गिरःऊर्जांनपादुपस्तुतिम् । वरायदेवमन्यवे ॥ ४ ॥

कया । ते । अग्ने । अद्गिरः । ऊर्जाः । नपात् । उपस्तुतिम् ।

वराय । देव । मन्यवे ॥ ४ ॥

हे अंगिरः अंगिरसां वरिष्ठ यद्वा अंगति सर्वत्र गच्छतीत्यंगिराः तादृश हे ऊर्जांनपात्,
नपादित्यपत्यनाम अन्नस्यपुत्र हविर्भिर्बर्धमानत्वात् । यद्वा नपादिति नपा हविर्लक्षणस्यान्नस्य
नप्तः—अग्नीमास्ताहुतिः सम्यगादित्यमुपतिष्ठते । आदित्याज्जायतेवृष्टिरिति । वृष्टेरोपत्यः औपधी-
त्यः अग्निरिति अन्नस्यनप्तः हे देव द्योतमानाग्ने वराय सर्वैर्वरणीयाय मन्यवे शृणुदिमन्यमाना-
य ते तुभ्यं कया कीदृशया वाचा उपस्तुतिमुपस्तोत्रमहंभरेयं त्वं महान् तद्वत् अहमन्नः ददर्थ
स्तुतिं कुर्यामिति ऋषिरग्निं प्रतिवदति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

दाशेमकस्यमनसायज्ञस्यसहसोयहो । कटुवोचइदंनमः॥५॥५॥

दाशेम । कस्य । मनसा । यज्ञस्य । सहसः । यहो इति ।

कत् । ऊँ इति । वोचे । इदम् । नमः ॥ ५ ॥ ५ ॥

ऋषिरग्निमतिब्रूते हे सहसोयहो यहरित्यपत्यनाम बलेन निष्पाद्यमानत्वात् वटस्यपुत्र हे अग्ने कस्य कीदृशस्य यज्ञस्य यज्ञवतो यजनीयदेववतो यजमानस्य मनसा युक्ताः सन्तो हवींषि तुभ्यं वयं दाशेम प्रयच्छेम पूजायां बहुवचनं । किंच तुभ्यं इदंनमो हविर्नमस्कारतां कव कदावा वोचे अहं वदामि । उइति पश्चे । ऋषिः कदा यस्यामि कदा स्तोप्यामीत्यग्निश्छति । वोचे वच्यादेशस्य लुङ्यात्मनेपदे उत्तमैकवचने रूपम् ॥५॥

॥ इति पष्ठस्य पष्ठे पञ्चमोवर्गः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

अधात्वंहिनस्करोविश्वाअस्मभ्यंसुक्षितीः । वाजंद्रविणसोगिरिः॥६॥

अध । त्वम् । हि । नः । करः । विश्वाः । अस्मभ्यम् ।

सुक्षितीः । वाजंद्रविणसः । गिरिः ॥ ६ ॥

हे अग्ने अधानन्तरं त्वं हिरवधारणे त्वमेवास्मभ्यं करः कुरु देहीत्यर्थः करोतेऽट्ट्यङ्गमः । किमित्यपेक्षायामाह—नोस्मदीयागिरस्त्वद्विपया विश्वाः सर्वाः स्तुतीरेषं कुरु यथा सुक्षितीः क्षियन्ति निवसन्तीत्यत्रेतिक्षितयोर्गृहः शोभननिवासाः यद्वा क्षितयोमनुष्याः कल्याण-पुत्रपौत्रादियुक्ताः तथा वाजंद्रविणसः अन्नयुक्तधनवतीः अथवा वाजोदीप्तिः सर्वतोदीपधनाश्च कुरु त्वमस्माभिः स्तुतः सन् गृहपुत्रान्धनादीनि देहीत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

कस्यनूनंपरीणसोधियोजिन्वसिदंपते । गोपातायस्यतेगिरिः॥७॥

कस्य । नूनम् । परीणसः । धियः । जिन्वसि । दम्पते ।

गोऽसाता । यस्य । ते । गिरिः ॥ ७ ॥

हे दंपते गृहपते यदा गार्हपत्ये वर्तसे तदा जायापतिस्वरूपोसि तस्मादंपतिशब्देनाग्निर-
भिधीयते । तथाविध हे अग्ने नूनमिदानीं कस्य कीदृशस्य जनस्य परीणसः बहूनि वियः
कर्माणि जिन्वसि प्रीणयसि । यस्य ते तव संबन्धिन्योगिरः स्तुतयः गोसाता गोसातौ गवां
लाभे भवन्ति खलु । तस्मात्त्वं कुत्र तिष्ठसि । अस्माकमिदानीं गवेच्छा प्रवर्तते । यद्वा हे अग्ने
त्वमिदानीं कस्य कर्माणि प्रीणयसि नकस्यापीत्यर्थः । अस्माकमेव कर्माणि प्रीणयेतिभावः ॥७॥

अग्निमन्थने तंमर्जयन्तसुक्रतुमित्येषा । सूत्रितंच—तंमर्जयन्तसुक्रतुं यत्नेनयज्ञमयजन्तदे-
वाइति ।

सैषा सूक्तेष्टमी—

तंमर्जयन्तसुक्रतुंपुरोयावानमाजिपुं । स्वेषुक्षयेपुवाजिनम् ॥ ८ ॥

तम् । मर्जयन्त । सुऽक्रतुम् । पुरःऽयावानम् । आजिपुं । स्वेषुं ।
क्षयेपु । वाजिनम् ॥ ८ ॥

सुक्रतुं शोभनप्रज्ञं सुकर्माणं वा आजिपु संग्रामेषु पुरोयावानं शत्रुहननार्थं पुरतएवगन्तारं
वाजिनं बलवन्तं तं तादृशमग्निं यजमानाः स्वेषु आत्मीयेषु क्षयेषु गृहेषु मर्जयन्त निर्मथितम-
ग्निमलंकुर्वन्ति परिचरन्तीति यावत् ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

क्षेत्रिक्षेमेभिःसाधुभिर्नकिर्यंघ्नन्तिहन्तियः । अग्नेसुवीरंएधते ॥ ९ ॥ ६ ॥

क्षेत्रि । क्षेमेभिः । साधुभिः । नकिः । यम् । घ्नन्ति ।
हन्ति । यः । अग्ने । सुऽवीरं । एधते ॥ ९ ॥ ६ ॥

हे अग्ने योमनुष्यः साधुभिः साधयद्भिः क्षेमेभिः पालनैः सह क्षेत्रि स्वगृहे निवसति ।
तथा यं जनं नकिः नकेचन घ्नन्ति न हिंसन्ति । यएवं हन्ति शत्रून् स्वयमेव हन्ति समनुष्य-
स्तव स्तोता खलु अन्यथा तस्यैतावन्नघटते । ततः सः स्तोता सुवीरः शोभनपुत्रादियुक्तःसन्
एधते आत्मीयगृहेषु घनादिभिर्वधते ॥ ९ ॥

॥ इति पष्ठस्य पष्ठे पष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

आमेहवमिति नवर्चं पंचमं सूक्तं रुष्णोनामांगिरसऋषिः गायत्रीछन्दः एतदादीनि त्रीणि सूक्तानि अश्विदेवत्यानि ! तथाचानुक्रान्तं—आमेरुष्णआश्विनंहीति । प्रातरनुवाकाश्विने क्रतौ गायत्रेछंदस्याश्विनशस्त्रे चेदंसूक्तं । सूत्रितंच—उदीराथामामेहवमिति ।

तत्र प्रथमा—

आमेहवनासत्याश्विनागच्छंतयुवम् । मध्वःसोमस्यपीतये ॥ १ ॥

आ । मे । हवम् । नासत्या । अश्विना । गच्छंतम् । युवम् ।
मध्वः । सोमस्य । पीतये ॥ १ ॥

हे नासत्या असत्यमनयोर्नास्तीति नासत्यौ तादृशौ हे अश्विना अश्विनौ युवं युवां मे मदीयं हवमाह्वानं श्रुत्वा यद्वा हवं हूयतेवेति हवोयज्ञः केवलस्याधिकरणे अपछान्दसः मदीयं यज्ञं प्रति मध्वः मदकरस्य सोमस्य पीतये पानाय तदर्थमागच्छतम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

इमंमेस्तोममश्विनेममेशृणुतंहवम् । मध्वःसोमस्यपीतये ॥ २ ॥

इमम् । मे । स्तोमम् । अश्विना । इमम् । मे । शृणुतम् ।
हवम् । मध्वः । सोमस्य । पीतये ॥ २ ॥

हे अश्विना अश्विनौ मे मदीयं इमं स्तोमं स्तोत्रं किंच मे मदीयं इममिदमागमनविषयं हवमाह्वानंच शृणुतम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अयंवांरुष्णोअश्विनाहवतेवाजिनीवसू । मध्वःसोमस्यपीतये ॥ ३ ॥

अयम् । वा । रुष्णः । अश्विना । हवते । वाजिनीवसू
इति वाजिनीवसू । मध्वः । सोमस्य । पीतये ॥ ३ ॥

हे वाजिनीवसू अन्नयुक्तधनौ अत्र इनिरनुवादार्यः । यद्वा वाजः वजनं क्रिया तद्वती वाजिनी तद्युक्तधनवन्तौ हे अश्विना अश्विनौ अयं रुष्णोनाम मंत्रद्रष्टाऋषिः वां युवां हवते स्तुतिभिराह्वयति । किमर्थं मध्वः सोमस्य पीतयइति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

शृणुतंजरितुर्हवंकृष्णस्यस्तुवतो नरा । मध्वःसोमस्यपीतये ॥ ४ ॥

शृणुतम् । जरितुः । हवम् । कृष्णस्य । स्तुवतः ।

नरा । मध्वः । सोमस्य । पीतये ॥ ४ ॥

हे नरा नरो सर्वस्य नेतारावश्विनौ जरितुः तच्छीलार्थेत्तन् व्यत्ययेनान्तोदात्तत्वं । जरितुः स्तवनशीलस्य संप्रति स्तुवतः स्तोत्रं कुर्वतः कृष्णस्य एतन्नामकस्य ऋपेः संबन्धि हवं युष्मद्विषयाह्वानं शृणुतं । यद्वा जरितुः अन्यदेवानां स्तोतुः स्तुवतइदानीं युवयोः स्तोत्रकारिणस्तस्य हवं शृणुतं । शिष्टं गतम् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

छर्दिर्यन्तमदाभ्यंविप्रायस्तुवते नरा । मध्वःसोमस्यपीतये ॥ ५ ॥ ७ ॥

छर्दिः । यन्तम् । अदाभ्यम् । विप्राय । स्तुवते । नरा ।

मध्वः । सोमस्य । पीतये ॥ ५ ॥ ७ ॥

हे नरा नेतारावश्विनौ विप्राय मेधाविने अतएव स्तुवते स्तोत्रं कुर्वते कृष्णाय ऋपये अदाभ्यं दग्नेश्चेति पयत्प्रत्ययः परैरहिंस्यं छर्दिर्गृहं यन्तं प्रयच्छतं । किमर्थं सोमपानाय स्तोत्रे गृहे दीयमाने सति तदाससोमं युवाभ्यां प्रयच्छति ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

अथ षष्ठी—

गच्छतंदाशुषोर्गृहमित्थास्तुवतो अश्विना । मध्वःसोमस्यपीतये ॥ ६ ॥

गच्छतम् । दाशुषः । गृहम् । इत्था । स्तुवतः । अश्विना ।

मध्वः । सोमस्य । पीतये ॥ ६ ॥

हे अश्विना अश्विनौ इत्था इत्थमनेन प्रकारेण स्तुवतः युवयोः स्तोत्रं कुर्वतो दाशुषो हवींषि दत्तवतो यजमानस्य गृहंप्रति गच्छतं युवामागच्छतं । किमर्थं मध्वः सोमस्य पीतयइति ॥ ६ ॥

आमेहवमिति नवर्चं पंचमं सूक्तं रुष्णोनामांगिरसऋषिः गायत्रीछन्दः एतदादीनि श्री-
णिस्तृकानि अश्विदेवत्यानि ! तथाचानुक्रान्तं—आमेरुष्णआश्विनंहीति । प्रातरनुवाकाश्विने
ऋतौ गायत्रेछंदस्याश्विनशस्त्रे चेदंसूक्तं । सूत्रितंच—उदीराथामामेहवमिति ।

तत्र प्रथमा—

आमेहवनासत्याश्विनागच्छंतंयुवम् । मध्वःसोमस्यपीतये ॥ १ ॥

आ । मे । हवम् । नासत्या । अश्विना । गच्छंतम् । युवम् ।
मध्वः । सोमस्य । पीतये ॥ १ ॥

हे नासत्या असत्यमनयोर्नास्तीति नासत्यौ तादृशौ हे अश्विना अश्विनौ युवं युवां
मे मदीयं हवमाह्वानं श्रुत्वा यद्वा हवं हूयतेवेति हवोयज्ञः केवलस्याधिकरणे अपृच्छान्दसः म-
दीयं यज्ञं प्रति मध्वः मदकरस्य सोमस्य पीतये पानाय तदर्थमागच्छतम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

इमंमेस्तोममश्विनेमंमेशृणुतंहवम् । मध्वःसोमस्यपीतये ॥ २ ॥

इमम् । मे । स्तोमम् । अश्विना । इमम् । मे । शृणुतम् ।
हवम् । मध्वः । सोमस्य । पीतये ॥ २ ॥

हे अश्विना अश्विनौ मे मदीयं इमं स्तोमं स्तोत्रं किंच मे मदीयं इममिदमागमनविष-
यं हवमाह्वानंच शृणुतम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अयंवांरुष्णोअश्विनाहवन्तेवाजिनीवसू । मध्वःसोमस्यपीतये ॥ ३ ॥

अयम् । वा । रुष्णाः । अश्विना । हवन्ते । वाजिनीवसू
इति वाजिनीवसू । मध्वः । सोमस्य । पीतये ॥ ३ ॥

हे वाजिनीवसू अन्नयुक्तधनौ अत्र इनिरनुवादार्थः । यद्वा वाजः वजनं क्रिया तद्वती
वाजिनी तद्युक्तधनवन्तौ हे अश्विना अश्विनौ अयं रुष्णोनाम मंत्रदृष्टाऋषिः वां युवां हवन्ते
स्तुतिभिराद्रपति । किमर्थं मध्यः सोमस्य पीतयइति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

शृणुतंजरितुर्हवंकृष्णस्यस्तुवतो नरा । मध्वःसोमस्यपीतये ॥ ४ ॥

शृणुतम् । जरितुः । हवम् । कृष्णस्य । तुवतः ।

नरा । मध्वः । सोमस्य । पीतये ॥ ४ ॥

हे नरा नरो सर्वस्य नेतारावश्विनौ जरितुः तच्छीलार्थेवृत्न् व्यत्ययेनान्तोदान्तावं । जरितुः स्तवनशीलस्य संपति स्तुवतः स्तोत्रं कुर्वतः कृष्णस्य एतन्नामकस्य ऋपेः संबन्धि हवं युष्मद्विषयाह्वानं शृणुतं । यद्वा जरितुः अन्यदेवानां स्तोतुः स्तुवतइदानीं युवयोः स्तोत्रकारिणस्तस्य हवं शृणुतं । शिष्टं गतम् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

छर्दिर्यन्तमदाभ्यंविप्रायस्तुवते नरा । मध्वःसोमस्यपीतये ॥ ५ ॥ ७ ॥

छर्दिः । यन्तम् । अदाभ्यम् । विप्राय । तुवते । नरा ।

मध्वः । सोमस्य । पीतये ॥ ५ ॥ ७ ॥

हे नरा नेतारावश्विनौ विप्राय मेधाविने अतएव तुवते स्तोत्रं कुर्वते कृष्णाय ऋपये अदाभ्यं दग्नेश्चेति ष्यत्प्रत्ययः परैरर्हिंस्यं छर्दिर्गृहं यन्तं प्रयच्छतं । किमर्थं सोमपानाय स्तोत्रे गृहे दीयमाने सति तदाससोमं युवाभ्यां प्रयच्छति ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

अथ षष्ठी—

गच्छतंदाशुषोर्गृहमित्थास्तुवतो अश्विना । मध्वःसोमस्यपीतये ॥ ६ ॥

गच्छतम् । दाशुषः । गृहम् । इत्था । तुवतः । अश्विना ।

मध्वः । सोमस्य । पीतये ॥ ६ ॥

हे अश्विना अश्विनौ इत्था इत्थमनेन प्रकारेण तुवतः युवयोः स्तोत्रं कुर्वतो दाशुषो हवींषि दत्तवतो यजमानस्य गृहंपति गच्छतं युवामागच्छतं । किमर्थं मध्वः सोमस्य पीतयइति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

युञ्जाथां रासंभं रथे वीङ्ग्वे वृषण्वसू । मध्वः सोमस्य पीतये ॥ ७ ॥

युञ्जाथाम् । रासंभम् । रथे । वीङ्ग्वे अङ्गे । वृषण्वसू
इति वृषण्वसू । मध्वः । सोमस्य । पीतये ॥ ७ ॥

हे वृषण्वसू वर्षणशीलधनवन्तौ अश्विनौ युवां वीङ्ग्वे वीङ्ग्वेऽङ्गः दृढाङ्गोपेते स्वरथे-
रासंभं शब्दायमानं एतन्नामकमश्वं युञ्जाथां संयोजयतां । किमर्थं मध्वः सोमस्य पीतय-
ति । रासंभावश्विनोरिति रासभावेवाश्विनो रथस्यवाहनौ ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

त्रिवन्धुरेण त्रिवृता रथेनायातमश्विना । मध्वः सोमस्य पीतये ॥ ८ ॥

त्रिवन्धुरेण । त्रिवृतां । रथेन । आ । यातम् । अश्विना ।
मध्वः । सोमस्य । पीतये ॥ ८ ॥

हे अश्विना अश्विनौ त्रिवन्धुरेण त्रिफलका संघटितेन त्रिवृता त्रिकोणेन यद्वा त्रिवृता
शीणि कवचादिभिरावरणानि यस्य सतथोक्तः तेन रथेन अस्मद्यज्ञं प्रत्यायातं युवामागच्छतं
च । शिष्टं गतम् ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

नूमे गिरोनासत्याश्विना प्रावतं युवम् । मध्वः सोमस्य पीतये ॥ ९ ॥ ८ ॥

नु । मे । गिरः । नासत्या । अश्विना । प्र । अवतम् । युवम् ।
मध्वः । सोमस्य । पीतये ॥ ९ ॥ ८ ॥

हे नासत्या असात्यरहितौ हे अश्विना अश्विनौ मे मदीयागिरः स्तुति लक्षणावाचः प्रति
युवं युवां नु क्षिप्तं प्रावतं प्रकर्षेण गच्छतं । यद्वा मे गिरः प्रावतं आत्मीयतया प्ररक्षतं । कि-
मर्थं मध्वो मदकरस्य सोमस्य पीतये पानाय तदर्थं सर्वदेवाः स्तुतिभिराहूताः सन्वोयज्ञं प्रत्या-
गच्छन्ति स्तुतिभिर्विना नागच्छन्तीति गच्छतं रक्षतंचेति युक्तं भवति ॥ ९ ॥

॥ इति पद्यस्य पद्येऽष्टमोऽवर्गः ॥ ८ ॥

उभाहिदसेति पंचर्चं पठं सूक्तं विश्वकोनाम रुष्णस्पुत्रः रुष्णाएववा ऋषिः जगती-
छन्दः । अश्विनौ देवता । तथानुक्रम्यते—उभाहिपंच विश्वकोवा कार्ष्णिजामतमिति । वि-
नियोगोलिगादवगन्तव्यः ।

तत्र प्रथमा—

उभाहिदस्त्रामिपजामयोभुवोमादक्षस्यवचंसोवभूवथुः ।
तावांविश्वकोहवतेतनूरुथेमानोवियौष्टंसख्यामुमोर्चतम् ॥ १ ॥

उभा । हि । दस्त्रा । मिपजा । मयःऽभुवा । उभा । दक्षस्य ।
वचंसः । वभूवथुः । ता । वाम् । विश्वकः । हवते । तनूरुथे । मा ।
नः । वि । यौष्टम् । सख्या । मुमोर्चतम् ॥ १ ॥

हे अश्विनौ दसा दर्शनीयौ यद्वा दसु उपक्षेपे सर्वेषां शत्रूणामुपक्षपितारौ भिपजा दे-
वानां वैद्यौ यद्वा भीतीनां त्रासपितारौ यद्वा नराः अश्विनौ स्तुवन्ति तदा तौ तेषां भीर्त्सिमन-
यतइत्यर्थः पृषोदरादित्वाद्रूपसिद्धिः । तादृशौ अतएव मयोभुवा मयसः सुखस्य भावपितारौ
उभा परस्परं द्वित्वसंख्यापूरकौ उभा उभौ द्वौ युवां दक्षस्य एतन्नामकस्य प्रजापतेःवचसः स्तुतेः
संवन्धिनौ वभूवथुः । हि प्रसिद्धौ । पुरा युवां दक्षेणास्ताविपाथां खलु विद्याद्वयौ खलु ता
तौ तादृशौ प्रसिद्धौ वां युवां विश्वकः एतन्नामकऋषिः तनूरुथे तनोति कुलमिति तनूः पुत्रः
तस्य विष्णाप्यो निमित्तं हवते स्तुतिभिराह्वयति । तस्मात् नोस्माकं सख्या सख्यानि यद्ग-
यष्टव्यतया जातानि सखित्वानि मावियौष्टं मापृथक्कुरुतं । यौतेलुंडि सिचिरूपं । किंच युवां मु-
मोर्चतं अस्मानागन्तुं रथे स्थित्वा अश्वपग्रहान्मुंचतं । मुंचतेलौटि बहुलंछन्दसीति शपः श्लुः अ-
डागमः । अत्रविष्णापूनामानं पुत्रमुद्दिश्य तस्य पिता विश्वको युवामाह्वयतीत्यात्मानमाह । यद्वा
विश्वकस्य पिता रुष्णोनामऋषिः ममपुत्रो विश्वकः पुत्रार्थं युवां अधि ह्वयतीति वदति ॥१॥

अथ द्वितीया—

कथानूनवांविर्मनाउपस्तवद्युवंधियँददथुर्वस्यँदष्टये ।
तावांविश्वकोहवतेतनूरुथेमानोवियौष्टंसख्यामुमोर्चतम् ॥ २ ॥

कथा । नूनम् । वाम् । विश्वमनाः । उप । स्तवत् । युवम् । धियम् ।
ददथुः । वस्यः इष्टये । ता । वाम् । विश्वकः । हवते । तनूकृथे ।
मा । नः । वि । यौष्टम् । सख्या । मुमोर्चतम् ॥ २ ॥

हे अश्विनौ विमनाः एतन्नामकऋषिः नूनं पुरा कथा कथं वां युवामुपस्तव कथमुप-
स्तौव । तेन स्तुतौ युवं युवां वस्यइष्टये वस्योवसीयः प्रशस्तं धनं तस्याभिलषितस्य इष्टये अ-
भिगमनाय यद्वावशिष्टघनस्यइष्टये प्राप्तये धियं बुद्धिं विमनसे ददथुः अदधाथां खलु । वस्यइ-
ति वसुमच्छन्दादीयसुनि विन्मतोर्लुगिति लुक् ईयसुन ईकारलोपश्छान्दसः । तादृशौ युवां वि-
श्वकोहवतइति गतम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

युवंहिष्मापुरुभुजेममेधतुंविष्णाप्वेददथुर्वस्यइष्टये ।
तावांविश्वकोहवतेतनूकृथेमानोवियौष्टसख्यामुमोर्चतम् ॥ ३ ॥
युवम् । हि । स्म । पुरुभुजा । इमम् । एधतुम् । विष्णाप्वे । ददथुः ।
वस्यः इष्टये । ता । वाम् । विश्वकः । हवते । तनूकृथे । मा ।
नः । वि । यौष्टम् । सख्या । मुमोर्चतम् ॥ ३ ॥

हे पुरुभुजा पुरुभुजौ पुरुणां बहूनां धनादिदानेन भोजयितारौ यद्वा बहूनां स्तोतृणां
पाठयितारौ अश्विनौ युवं हिष्मेत्यवधारणे युवामेव इममेधतुं एवतेरेधिवहोश्चतुरिति चतुस्रत्यः
चित्त्वादन्तोदात्तः । इमां धनादिबुद्धिं विष्णाप्ये विष्णोः सर्वेषां देवानां मुख्यत्वात्तद्ग्रहणे सर्वदेवा
गृहीताभवन्ति विष्वादीन् कर्मणा व्यामोतीति विष्णापुः पृषोदरादिः । यद्वा विष्णुं सर्वमहेषु
व्याप्तं सोमं दशापवित्रेण आपुनातीति तस्य चतुर्थी विष्णाप्यइति । एतन्नामके ममपुत्रे पौत्रे वा
पुत्राय पौत्राय वा इमां धनादिबुद्धिं ददथुः अदत्तं । किमर्थं वस्यइष्टये वसीयसः प्रशस्तघनस्य
इष्टये इच्छां पूरयितुं । क्रियार्थोपपदस्येति चतुर्थी । तावामिति पूर्वबद्धान्तेष्वप्यम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

एतत्पंवीरंधनसाभृजीपिणंदूरेचित्सन्मवसेहवामहे ।
धस्पस्वादिएष्टामुमतिःपितुर्धथामानोवियौष्टसख्यामुमोर्चतम् ॥ ४ ॥

उत । त्यम् । वीरम् । धनसाम् । ऋजीपिणम् । दूरे । चित् । सन्तम् ।
 अवसे । हवामहे । यस्य । स्वादिष्ठा । सुष्टमतिः । पितुः । यथा ।
 मा । नः । वि । यौष्टम् । सख्या । मुमोर्चतम् ॥ ४ ॥

हे अश्विनौ उतापिच वीरं कर्मणि समर्थं धनसां धनानां संभकारं ऋजीपिणं ऋजीपो-
 पार्जितोभिपुतः सोमस्तद्वन्तं दूरेष्विदं दूरेष्वसन्तं भवन्तं विनष्टमिव त्वं तं विष्णाप्यं अवसेस्मा-
 कं रक्षणाय हवामहे आह्वयामः । पुत्रोहि पितरं रक्षते । किंच यस्य पुत्रस्य पौत्रस्य वा सुम-
 तिः शोभना स्तुतिः स्वादिष्ठा स्वादुतमा अतिशयेन देवानां स्वादुकारिणीत्यर्थः । तत्रदृष्टान्तः—
 पितुर्यथा पितुर्विश्वकस्य स्तुतिर्यथा देवानां प्रीतिकरी तद्वत् तस्मात्तमाह्वयामइतिशेषः ।
 मानोइति गतार्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

ऋतेन देवः सविता शमायत ऋतस्य शृङ्गमुर्विया विप्रथे ।
 ऋतं सासाह महिचित्पृतन्यतोमानो वि यौष्टं सख्या मुमोर्चतम् ॥ ५ ॥ ९ ॥

ऋतेन । देवः । सविता । शमस्य आयते । ऋतस्य । शृङ्गम् ।
 उर्विया । वि । प्रथे । ऋतम् । ससाह । महि । चित् । पृतन्यतः ।
 मा । नः । वि । यौष्टम् । सख्या । मुमोर्चतम् ॥ ५ ॥ ९ ॥

ऋषिः सत्यपशंसां करोति । हे अश्विनौ देवोद्योतमानः सविता सर्वस्य स्वस्वकर्मणि
 मेरक एतन्नामकोदेवः ऋतेन सत्येन शमायते सायंकाले स्वकिरणसमूहं शमयति । ततो नन्तरं
 सएव सविता ऋतस्य सत्यस्य श्रृंगमग्रं उर्विया उरुविस्तीर्णं यथाभवति तथा प्रातःकाले वि-
 पथे विशेषेण प्रथयति सर्वतो विस्तारयति । किंच पृतन्यतः पृतनामिच्छतः संयुक्तोः श-
 चोर्महिचिद महदपि बलं ऋतं सत्यं ससाह स्वयमेवाभिभवति । इत्थष्टं प्रशस्तमभूत् तस्मा-
 द्युवामपि तेन ऋतेन नोस्माकं सरूपानि मावि यौष्टं अत्रागन्तुमश्वरभूमिमुंचतमिति ॥ ५ ॥

॥ इति पष्टस्य पष्ठे नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

द्युन्नीवामिति पञ्चमं सप्तमं सूक्तं । तथाचानुक्रम्यते—द्युन्नीपद्वासिधोवा द्युन्नीकः मियमेधो-
 वा प्रागाथं हेति । वसिष्ठपुत्रो द्युन्नीकऋषिः आंगिरसः मियमेधोवा । उभयत्र वाशब्दाद्यदोभा-

कथा । नूनम् । वाम् । वि॒दम॑नाः । उप॑ । स्त॒वत् । यु॒वम् । धि॒यम् ।
द॒दथुः॑ । वस्यः॑ऽइष्टये । ता । वाम् । वि॒श्वकः॑ । ह॒वते॑ । त॒नू॒ऽरु॒थे ।
मा । नः॑ । वि । यौ॒ष्टम् । स॒ख्या । मु॒मो॒र्च॒तम् ॥ २ ॥

हे अश्विनौ विमनाः एतन्नामकऋषिः नूनं पुरा कथा कथं वां युवामुपस्तव कथमुप-
स्तौव । तेन स्तुतौ युवं युवां वस्यइष्टये वस्योवसीयः प्रशस्तं धनं तस्याभिलषितस्य इष्टये अ-
भिगमनाय यद्वावशिष्टधनस्य इष्टये प्राप्तये धियं बुद्धिं विमनसे ददथुः अदधाथां खलु । वस्यइ-
ति वसुमच्छब्दादीयसुनि विन्मतोर्लुंगिति लुक् ईयसुन ईकारलोपश्छान्दसः । तादृशौ युवां वि-
श्वकोहवतइति गतम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

यु॒वंहि॒ष्मापुरु॑भु॒जेम॑म॒धतुं॑वि॒ष्णा॒प्वे॒द॒धु॒र्वस्य॑इष्टये ।
तावां॑वि॒श्वको॑हवतेत॒नू॒रु॒थेमा॑नो॒वियौ॑ष्टं॒स॒ख्यामु॑मो॒र्च॒तम् ॥ ३ ॥
यु॒वम् । हि । स्म । पुरु॑ऽभु॒जा । इ॒मम् । ए॒ध॒तुम् । वि॒ष्णा॒प्वे । द॒दथुः॑ ।
वस्यः॑ऽइष्टये । ता । वाम् । वि॒श्वकः॑ । ह॒वते॑ । त॒नू॒ऽरु॒थे । मा ।
नः॑ । वि । यौ॒ष्टम् । स॒ख्या । मु॒मो॒र्च॒तम् ॥ ३ ॥

हे पुरुभुजा पुरुभुजौ पुरुषां बहूनां धनादिदानेन भोजयितारौ यद्वा बहूनां स्तोत्राणां
पालयितारौ अश्विनौ युवं हिष्मेत्यवधारणे युवामेव इममेधतुं एधतेरेधिवहोश्चतुरिति चतुप्रत्ययः
चित्त्वादन्तोदात्तः । इमां धनादिवृद्धिं विष्णाप्ये विष्णोः सर्वेषां देवानां मुख्यत्वात्तद्ग्रहणे सर्वदेवा
गृहीताभवन्ति विष्णवादीन् कर्मणा व्यामोतीति विष्णापुः षपोदरादिः । यद्वा विष्णुं सर्वग्रहेषु
व्याप्तं सोमं दशापवित्रेण आपुनातीति तस्य चतुर्थी विष्णाप्यइति । एतन्नामकेममपुत्रे पौत्रे वा
पुत्राय पौत्राय वा इमां धनादिवृद्धिं ददथुः अदत्तं । किमर्थं वस्यइष्टये वसीयसः प्रशस्तवनस्य
इष्टये इच्छां पूरयितुं । क्रियार्थोपपदस्येति चतुर्थी । तावामिति पूर्ववद्भाष्येयम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

ए॒न॒त्यं॑वी॒रं॑ध॒न॒सामृ॑जी॒पिण॑दूरे॒चित्स॑न्त॒मव॑से॒हवाम॑हे ।
प॒स्य॒स्तादि॑ष्ठा॒सु॒मतिः॑पि॒तु॒र्यथा॑मा॒नो॒वियौ॑ष्टं॒स॒ख्यामु॑मो॒र्च॒तम् ॥ ४ ॥

उ॒त । त्यम् । वी॒रम् । ध॒न॒ऽसाम् । ऋ॒जी॒पिण॑म् । दू॒रे । चि॒त् । सन्त॑म् ।
अ॒व॒से । ह॒वाम॑हे । य॒स्य॑ । स्वादि॑ष्ठा । सु॒ऽम॒तिः । पि॒तुः । य॒था ।
मा । नः । वि । यौ॒ष्टम् । स॒ख्या । मु॒मो॒र्च॑तम् ॥ ४ ॥

हे अश्विनौ उतापिच वीरं कर्मणि समर्थं धनसां धनानां संभकारं ऋजीपिणं ऋजीपो-
पार्जितोभिपुतः सोमस्तद्वन्तं दूरेचित् दूरेएवसन्तं भवन्तं विनष्टमिव त्यं तं विष्णाप्वं अवसेस्मा-
कं रक्षणाय हवामहे आह्वयामः । पुत्रोहि पितरं रक्षते । किंच यस्य पुत्रस्य पौत्रस्य वा सुम-
तिः शोभना स्तुतिः स्वादिष्ठा स्वादुतमा अतिशयेन देवानां स्वादुकारिणीत्यर्थः । तत्रदृष्टान्तः—
पितुर्यथा पितुर्विश्वकस्य स्तुतिर्यथा देवानां प्रीतिकरी तद्वत् तस्मात्तमाह्वयामइतिशेषः ।
मानोइति गतार्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

ऋ॒तेन॑दे॒वःस॑वि॒ताश॑मायतऋ॒तस्य॑शृ॒ङ्ग॑मु॒र्वि॒यावि॑प॒प्रथे॑ ।
ऋ॒त॑सांसाह॒महि॑चित्पृ॒तन्य॑तोमा॒नो॒वि॒यौ॑ष्टं॒स॒ख्यामु॒मो॒र्च॑तम् ॥ ५॥९ ॥

ऋ॒तेन॑ । दे॒वः । स॑वि॒ता । श॒म्ऽआ॒य॒ते । ऋ॒तस्य॑ । शृ॒ङ्ग॑म् ।
उ॒र्वि॒या । वि । प॒प्रथे॑ । ऋ॒तम् । स॒साह॑ । महि॑ । चि॒त् । पृ॒त॒न्य॒तः ।
मा । नः । वि । यौ॒ष्टम् । स॒ख्या । मु॒मो॒र्च॑तम् ॥ ५ ॥ ९ ॥

ऋपिः सत्यप्रशंसां करोति । हे अश्विनौ देवोद्योतमानः सविता सर्वस्य स्वस्वकर्मणि
पेरक एतन्नामकोदेवः ऋतेन सत्येन शमायते सायंकाले स्वकिरणसमूहं शमयति । ततो नन्तरं
सएव सविता ऋतस्य सत्यस्य श्रृंगमग्रं उर्विया उरुविस्तीर्णं यथाभवति तथा प्रातःकाले वि-
पप्रथे विशेषेण प्रथयति सर्वतो विस्तारयति । किंच पृतन्यतः पृतनापिच्छतः संयुयुत्तोः श-
वोर्महिचिद महदपि बलं ऋतं सत्यं ससाह स्वयमेवाभिभवति । इत्थष्टं प्रशस्तमभूत् तस्मा-
द्युवामपि तेन ऋतेन नोस्माकं सख्यानि माविधौष्टं अत्रागन्तुमश्वरभ्रीन्मुंचतमिति ॥ ५ ॥

॥ इति पष्ठस्य पष्ठे नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

द्युन्नीवामिति पल्लवं सप्तमं सूक्तं । तथाचानुक्रम्यते—द्युन्नीपद्वासिद्योवा द्युन्नीकः पियमेधो-
वा प्रागार्थं हेति । वसिष्ठपुत्रो द्युन्नीकऋपिः आंगिरसः पियमेधोवा । उभयत्र वाशब्दाद्यदोभा-

वपि नस्यातां तदा प्रकृतं आंगिरसः कृष्णएवऋषिः । अयुजोवृहत्यो युजःसतोवृहत्यः । अश्विनौ देवता । प्रातरनुवाके आश्विने ऋतौ बाह्वतेछन्दसि आश्विनरास्त्रे चेदं सूक्तं । सूत्रिवं च-यु-
श्रीवांयत्स्थइति बाह्वतइति ।

तत्र प्रथमा-

द्युम्नीवांस्तोमो अश्विनाऋषिर्विनसेक आगतम् ।
मध्वः सुतस्य स दिवि प्रियो नरा पातंगौराविवेरिणे ॥ १ ॥
द्युम्नी । वा । स्तोमः । अश्विना । ऋषिः । न । सेके ।
आ । गतम् । मध्वः । सुतस्य । सः । दिवि । प्रियः ।
नरा । पातम् । गौरौ इव । इरिणे ॥ १ ॥

हे अश्विना अश्विनौ अयमनुक्षीणस्तोत्रो द्युम्नीक एतन्नामकऋषिः वां युवयोः स्तोमः
स्तोता भवति युष्मत्स्तुतौ कृतायां स्तोत्राणि नाल्पीभवन्ति किंतु पुनर्वर्धन्त इत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तः-
ऋषिर्विनं ऋषिरिति कूपनाम कूपो यथा सेके उदकसेचने वृष्टौ भवन्त्यां नाल्पोदको भवति तद्व-
त् । यद्वा वां युवयोः स्तोमः युष्मद्विपयास्तुतिः द्युम्नी अन्ववती खलु स्तोत्रे कृते तस्मात्तदिकं
प्रयच्छत इत्यर्थः । तस्माद्युवामस्मदीयं यज्ञं प्रत्यागतं स्तोत्राणि श्रोतुमागच्छतं । हे नरा नरौ
नेतारौ अश्विनौ सोयं स्तोता दिवि द्योतमानेस्मिन्पुत्रे सुतस्याभिपुत्रस्य मध्वो मदकरस्य सो-
मस्य प्रियः स्तोत्रकारित्वेन प्रियतमो भवति । ततस्तेन सुतं सोमं पातं युवां शीघ्रमागत्य पिवतं ।
तत्र दृष्टान्तः-गौराविव यथा वृषितौ गौरौ एतन्नामकौ ऋगौ इरिणे तटाकादिषु उदकपानार्थं
शीघ्रमागच्छतस्तद्वत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

पिवतं घर्ममधुमन्तमश्विनावृहिः सीदतं नरा ।
तामन्दसानामनुपोदुरोणानि पातं वेदं सावयः ॥ २ ॥
पिवतम् । घर्मम् । मधुमन्तम् । अश्विना । आ । वृहिः ।
सीदतम् । नरा । ता । मन्दसाना । अनुपः ।
दुरोणे । आ । नि । पातम् । वेदंसा । वयः ॥ २ ॥

हे अश्विना अश्विनौ मधुमन्तं मदवन्तं मदकारिणमित्यर्थः तादृशं रसवन्तं वा घर्मं वृक्ष-
रणदीप्त्योः पात्रेषु क्षरन्तं सोमं पिबतं । यद्वा मधुमन्तं मधुर्मदकरः सोमः तद्वन्तं घर्मं महावीरपा-
त्रगतंक्षीरं पिबतं सोमंचेति नतु साहचर्येण तदसंभवात् । हे नरा नरौ नेतारौ सर्वस्य हे अश्वि-
नौ बर्हिः बर्हिपि यज्ञे आसीदतमुपविशतं । यद्वा पूर्वं द्वितीयं पादं व्याख्याय प्रथमपादोव्या-
ख्येयः । उपसदनानन्तरं सोमपानं युक्तमिति । किंच मनुषो मनुष्यस्य दुरोगे गृहभूतेस्मिन् दे-
वयजने मंदसाना सोमपानेन मोदमानौ ता तौ पूर्वोक्तलक्षणौ युवां वेदसा पुरोडाशादिलक्षणेन
हविषा सह वयः सोमरूपमज्रं आनिपातं आगत्य निपातं निपिबतं । यद्वा वेदसा धनेन सह
वयोस्माकमायुर्निपातं नितरां रक्षतम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आवांविश्वाभिरुतिभिःप्रियमेधाअहूपत ।

तावृत्तिर्यातमुपवृक्तवर्हिपोजुष्टंयज्ञंदिविष्टिषु ॥ ३ ॥

आ । वा॒म् । वि॒श्वाभिः । उ॒तिभिः । प्रि॒यमे॒धाः ।

अ॒हूप॒त॒ । ता । वृ॒त्तिः । या॒त॒म् । उ॒प॒ । वृ॒क्तव॑र्हिपः ।

जु॒ष्ट॒म् । य॒ज्ञ॒म् । दि॒विष्टि॑षु ॥ ३ ॥

हे अश्विनौ प्रियमेधाः मेधोयज्ञः प्रियंतमयज्ञा यजमानाः । यद्वा प्रियमेधा एतन्नामक-
ऋषिः पूजायां बहुवचनं यष्टारः ऋषिर्वा विश्वाभिरुतिभिः सर्वैः पालनैः सह अथवा अ-
वतिर्याञ्जाकर्मा सर्वैरभिलषितयाजनैः सहित्वा आहूपत आह्वांसिषुः आह्वासीत् आत्मना
पालनहेतुकत्वेन यद्वाभिलषितदानाय वां आह्वयन्ति । ता तौ युवां वृक्तवर्हिषः आस्तरणार्थं
छिन्नवर्हिषोयष्टुः संबन्धि जुष्टं सर्वैः देवैः सेवितं पर्याप्तं वा यज्ञं यजनीयं हविः प्रति दिविष्टिषु
दिवसानामह्नामागमनेषु प्रातः कालेषु यज्ञेषुवा वर्तिः वर्तन्ते अत्रेति वर्तिर्गृहं तदुपायात् हविः
स्वीकरणार्थं युवामागच्छतम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

पिबन्तंसोमंमधुमन्तमश्विनावर्हिःसीदतंसुमत् ।

तावावृधानाउपसृष्टुर्तिदिवोगन्तंगौराविवेरिणम् ॥ ४ ॥

पिवंतम् । सोमम् । मधुमन्तम् । अश्विना । आ । बर्हिः ।
 सीदतम् । सुमत् । ता । वृधानौ । उप । सुस्तुतिम् ।
 दिवः । गन्तम् । गौरौर्द्व । इरिणम् ॥ ४ ॥

हे अश्विनाश्विनौ मधुमन्तं रसवन्तं मदवन्तंवा सोमं युवां पिवतं ततोवर्हिः बर्हिषि यत्ते
 सुमत् शोभनमासीदतं । पश्चात् वृधानौ सोमपानेन वृद्धौ ता तौ युवां दिवः द्युलोकात् सुस्तुतिं
 अस्माभिः क्रियमाणां शोभनां स्तुतिं उपगन्तं उपगच्छतं । तत्रदृष्टान्तः—गौराविव यथा गौ-
 रमृगौ अन्यस्माद्देशादिरिणं तटाकादिकं प्रति जलपानार्थं आगच्छतस्तद्वत् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

आनूनयातमश्विनाश्वेभिः प्रुपितप्सुभिः ।
 दस्त्राहिरण्यवर्तनी शुभस्पतीपातंसोममृतावृधा ॥ ५ ॥

आ । नूनम् । यातम् । अश्विना । अश्वेभिः । प्रुपितप्सुभिः ।
 दस्त्रा । हिरण्यवर्तनी इति हिरण्यवर्तनी । शुभः ।
 पती इति । पातम् । सोमम् । ऋतावृधा ॥ ५ ॥

हे अश्विना अश्विनौ युवां प्रुपितप्सुभिः प्सुइति रूपनामप्रुपुषुप स्नेहनसेचनपूरणेपु । स्निग्ध-
 रूपैर्दीप्तरूपैरित्यर्थः । तादृशैः अश्वेभिः शीघ्रगामिभिरश्वैः सह नूनमिदानीमायातं अस्मदीयं
 यज्ञं प्रत्यागच्छतं । हे दस्त्रा दस्त्रौ दर्शनीयौ उपक्षयितारौ वा हे हिरण्यवर्तनी वर्तते अत्रेति वर्तनी
 रथः हिरण्यमयश्च हे शुभस्पती उदकस्य कल्याणस्यवा पालयितारौ हे ऋतावृधा ऋतस्य सत्य-
 स्य यज्ञस्य वा वर्धयितारौ हे अश्विनौ युवां शीघ्रमागत्य सोमं पातं पिवतम् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

वृषंहिवांहवांमहेविपन्यवोविप्रांसोवाजंसातये ।
 तावल्गूदस्त्रापुरुदंससाधियाश्विनाश्रुष्ट्यागंतम् ॥ ६ ॥ १० ॥
 वयम् । हि । वाम् । हवांमहे । विपन्यवः । विप्रांसः ।
 वाजंसातये । ता । वल्गू इति । दस्त्रा । पुरुदंससा । धिया ।
 अश्विना । श्रुष्टी । आ । गतम् ॥ ६ ॥ १० ॥

हे अश्विनौ विपन्यवः स्तोतारः अतएव विपासो मेधाविनो वयं वाजसातये अन्नला-
भाय वां हिरवधारणे युवामेव ह्वामहे स्तुतिभिराह्वयामः । ता तौ वत्सू वत्सुनं कुशलगमनं
कुशलगमनशीलौ दत्ता दर्शनीयौ पुरुदंसता बहुकर्माणौ तौ युवां धिया अस्मदीयया स्तुत्या
आहूतौ सन्तौ श्रुष्टी श्रुष्टीति क्षिप्रनाम क्षिप्रमस्मभ्यं धनादिदानायागतमागच्छतम् ॥ ६ ॥

॥ इति पष्ठस्य पष्ठे दशभोवर्गः ॥ १० ॥

तंवोदस्ममिति पल्लवमष्टमं सूक्तं गौतमस्य नोधस्य आर्षं । तथाचानुक्रम्यते—तंवोदस्मं नो-
धाइति । प्रागाथं हेत्युक्तत्वादेतदादिसूक्तत्रयं प्रागाथं । इन्द्रोदेवता महाव्रते निष्केवत्ये चार्हतत्-
चाशीतावेतत्सूक्तं । तथाच पंचमारण्यके सूत्रितं—तंवोदस्मष्टतीपहमानो विश्वासुहव्यइति । अ-
ग्निष्टोमे माध्यन्दिनसवने अच्छावाकशस्त्रे तंवोदस्ममिति प्रगाथः स्तोत्रियः । सूत्रितंच—तंवोदस्म-
ष्टतीपहं तत्त्वायामिसुवीर्यमिति प्रगाथौ स्तोत्रियानुरूपाविति । चातुर्विंशिकेहनि माध्यन्दिनसव-
ने ब्राह्मणाच्छंसिनो वैकल्पिकः स्तोत्रियोयमेव प्रगाथः विपुवत्यपि माध्यन्दिनसवने ब्राह्मणाच्छंसि-
शस्त्रे तंवोदस्मष्टतीपहमिति नोधसस्य योनिः शंसनीया तंवोदस्मष्टतीपहमभिप्रवः सुराधसमिति ।

तत्र प्रथमा—

तंवोदस्ममृतीपहंवसोर्मन्दानमन्धसः ।

अभिवत्संसंस्वमरेपुधेनवइन्द्रं गीभिर्नवामहे ॥ १ ॥

तम् । वः । दस्मम् । ऋतिःसहम् । वसोः । मन्दानम् । अन्धसः ।

अग्नि । वत्सम् । न । स्वसरेपु । धेनवः । इन्द्रम् । गीःऽग्निः । नवामहे ॥१॥

नोधाइन्द्रं स्तौति हे ऋत्विग्यजमानाः दस्मं दर्शनीयं ऋतीपहं ऋतयोवाधकाः शत्रवः
तेषामभिभवितारं पुनः कीदृशं वसोर्वासियतुर्दुःखस्य निवासयितुः यद्वा वसोः पात्रेनिवसतः
तादृशस्य अंधसः सोमलक्षणस्यान्नस्य पानेन मंदानं मोदमानं वः यद्व्यष्टव्यत्वेन युष्मत्संब-
न्धिनं तं तादृशमिन्द्रं गीभिः स्तुतिलक्षणाभिर्वाग्भिरभिनवामहे नूस्तवने नुशब्दे अभिष्टुमः । कु-
त्रेति स्वसरेपु । अत्रयास्कः—स्वसराण्यहानि भवन्ति स्वयंसारीण्यपिवा स्वरादित्योभवति सप्त-
नानिसारयतीति । सूर्यकण्ठकेपु दिवसेपु वयमभिष्टुमः । तत्रदृष्टान्तः—वत्संसं यथा धेनवो नवमस्तू-

तिका धेनवः स्वसरेषु सुप्तु अस्यन्ते प्रेयन्ते गावः अत्रेति स्वसराणि गोष्ठानि तेषु वत्समभि-
लक्ष्य शब्दयन्ति तद्वत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

द्युक्षंसुदानुंतविपीभिराष्टंतगिरिनपुरुभोजसम् ।

क्षुमन्तंवाजंशतिनंसहस्रिणंमक्षुगोमन्तमीमहे ॥ २ ॥

द्युक्षम् । सुदानुम् । तविपीभिः । आष्टतम् । गिरिम् । न ।

पुरुभोजसम् । क्षुमन्तम् । वाजम् । शतिनम् । सहस्रिणम् ।

मक्षु । गोमन्तम् । ईमहे ॥ २ ॥

द्युक्षं दीप्तीनां निवासस्थानं अतिशयितदीप्तमित्यर्थः । यद्वा द्युक्षं दिवि लोके क्षियन्तं
निवसन्तं सुदानुं शोभनदानं तविपीभिर्वलैरावृतमाच्छादितं । आवरणेदृष्टान्तः—गिरिनं तविपी-
भिर्वलयुक्तैर्मेघैरावृतं शिलोच्चयमिव स्थितं । पुनःकीदृशं पुरुभोजसं सोमादिहविःप्रदानेन ब-
हुभिर्यजमानैर्भोजयितव्यं यद्वा बहूनां पालयितारमिन्द्रं क्षुमन्तं । द्युक्षुशब्दे । शब्दवन्तं अने-
न पुत्रादिकं लक्षयते स्तोत्रादीनि कुर्वाणं शतिनं सहस्रिणं शतसहस्रसंख्याकघनयुक्तं गोमन्तं
गवादियुक्तं वाजमन्त्रं मक्षु शीघ्रं ईमहे याचामहे । यद्वा पूर्वाधो वाजविशेषणत्वेन वा योजनी-
यः । प्रदीप्तं शोभनयोग्यं बलादियुक्तं बहुभिः पुत्रमित्रादिभिर्भोक्तव्यं शब्दादियुक्तमन्त्रमिन्द्रं
याचामइति ॥ २ ॥

चातुर्विधिकेहनि माध्यन्दिनसवने ब्राह्मणाच्छंसिनो नत्वावृहन्तइति वैकल्पिकोनुरूपः ।
सवितंच—नत्वावृहन्तो अद्रय उभयंशृणवच्चनइति ।

सैषा तृतीया—

नत्वावृहन्तोअद्रयोवरन्तइन्द्रवीळ्वः ।

यद्वित्संसिस्तुवतेमावन्तेवसुनकिट्टदामिनातिते ॥ ३ ॥

न । त्वा । वृहन्तः । अद्रयः । वरन्ते । इन्द्र । वीळ्वः ।

यत् । दित्संसि । स्तुवते । मावन्ते । वसु । नकिः । तत् । आ ।

मिनाति । ते ॥ ३ ॥

हे इन्द्र बृहन्तो बलेन महान्तः अतएव वीळ्वः सर्वतोदृढाअपि अद्रयः पर्वताः त्वा त्वां नवरन्ते बलेन ननिवारयन्ति । अनिवारणमेवोत्तरार्धेन विवृणोति स्तुवते त्वद्विषयं स्तोत्रं कुर्व-
ते भावते मत्सदृशायमादृशाय स्तोत्रे यद्गुह्यं यद्गुह्यं दित्ससि त्वं वद्दातुमिच्छसि ते तव दे-
यं तद्गुह्यं नकिन्कंश्चिदामिनाति आभिमुख्येन हिनस्ति । मीञ् हिंसायां । मीनातेर्निगमेइति
ह्रस्वः । भावते युष्मदस्मद्भ्यां सादृश्यउपसंख्यानमिति वतुषु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

योद्धासिऋत्वाशर्वसोतदंसनाविश्वाजाताभिमुज्मना ।

आत्वायमर्कऋतयेववर्तति यंगोतमाअजीजनन् ॥ ४ ॥

योद्धा । असि । ऋत्वा । शर्वसा । उत । दंसना । विश्वा । जाता ।

अभि । मुज्मना । आ । त्वा । अयम् । अर्कः । ऋतये ।

ववर्तति । यम् । गोतमाः । अजीजनन् ॥ ४ ॥

हे इन्द्र । ऋत्वा वृत्रहननादि कर्मणा अपिवा प्रज्ञानेन शवसा आत्मीयेन बलेन योद्धा शत्रू-
णां संप्रहारकोसि । उतापिच त्वं दंसना स्वकीयेन कर्मणा मुज्मना मजमुजिशब्दार्थाः । मजमु-
जीचेति मजतिः शब्दार्थः । शत्रूणामाक्रोशनसमर्थेन बलेन विश्वा जाता सर्वाणि भूतजातानि
अभिभवसि । उकार्थस्य विश्वाजातान्यत्रयस्मिन्हेत्यादिषु इन्द्रेणैवोक्तत्वात् । एतादृशं त्वा
त्वामर्कः अर्चपूजायां अर्चनीयः अयं मंत्रः यद्वा अर्कः देवानामर्चकः पूजकः अयं स्तोता ऋतये
स्वरक्षणाय आववर्तति आवर्तयति आत्माभिमुख्ये करोतीत्यर्थः । वर्ततेल्लेटि बहुलंश्चुरडाग-
मश्च । यं त्वां गोतमाः गोतमपुत्रानोधःप्रभृतयः अजीजनन् स्वयज्ञे प्रादुरवीभवन् तं त्वां अयं
मंत्रः स्तोता वा आवर्तयति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

प्रहिरिंरिक्षओजंसादिवोअन्तेभ्यस्परि ।

नत्वाविव्याचरजइन्द्रपार्थिवमनुस्वधाववक्षिथ ॥ ५ ॥

प्र । हि । रि॒रिक्षे । ओज॑सा । दि॒वः । अन्ते॑भ्यः । परि॑ ।
 न । त्वा । वि॒व्याच॑ । रजः॑ । इन्द्र॑ । पा॒थिवम् ।
 अनु॑ । स्व॒धाम् । व॒वक्षि॑थ ॥ ५ ॥

हे इन्द्र दिव्यलोकस्य पर्येत्यभ्यः ओजसा हिरवधारणे स्वयत्नेनैव परिरिक्षे प्रकर्षणा-
 तिरिकोभवसि रिचेलेदिवहुलंछन्दसीतिश्लुः । प्रत्ययस्वरः । किंच हे इन्द्र पार्थिवं पृथिव्यां
 भवो रजोलोकः त्वा त्वां महता स्वशरीरेण नविव्याच नव्यामोति द्यावापृथिवीभ्यामपि स्वतः
 सत्त्वं बलेन समर्थोभवसीत्यर्थः । एवंभूतःसन् अस्माकं स्वधामन्मुदकंवा नु ववक्षिथ अनु-
 वोढुमिच्छ । वहेः सन्नतस्य छान्दसेलिटिरूपं मंत्रत्वादात्मभावः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठो—

नकिः॑ परि॑ष्टिर्मघवन्मघस्य॑ते॒यद्वा॒शुपे॑दशस्यसि॑ ।
 अ॒स्माकं॑ वो॒ध्युच॑थस्यचोदि॒तामं॑हि॒ष्ठोवाज॑सातये ॥ ६ ॥ ११ ॥
 नकिः॑ । परि॑ष्टिः । म॒घव॑न् । म॒घस्य॑ । ते॒ । यत् । द्वा॒शुपे॑ ।
 द॒शस्य॑सि॑ । अ॒स्माक॑म् । वो॒धि । उ॒चथ॑स्य । चो॒दि॒ता ।
 मं॑हि॒ष्ठः । वाज॑सातये ॥ ६ ॥ ११ ॥

हे मघवन् धनवन्निन्द्र ते तव मघस्य मंहनीयस्य धनस्य परिष्टिः परिधाधको निरोद्धा
 नकिर्नकश्चिदस्ति यद्यदा दाशुपे हविर्दत्तवते यजमानाय दशस्यसि धनंप्रयच्छसि तदा तस्य
 निरोधकोनास्तीत्यर्थः । तथासति चोदिता धनानां चोदयिता स्तोत्रभ्यः प्रेरयिता अतएव
 मंहिष्ठोदावृतमो मंहनीयोवा सत्त्वं अस्माकं संबन्धि उचथस्य स्तोत्रं वाजसातये अन्नदात्ता-
 य मदर्थं क्रियमाणमिति बोधि बुध्यस्व स्तोत्रेण स्तुतः सन्नस्मभ्यमन्नादिकं प्रयच्छेतिशेषः ।
 बोधि बुधचोषणे भौवादिकः लोटि छान्दसः शपोलुक् ध्यादेशः ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

बृहदिन्द्रापेति सप्तर्चं नवमं स्रक्तं श्रुमेघपुरुमेघावृषी तौचानुकत्वादांगिरसौ आदितोदो म-
 गाथो पंचमीपठ्यावनुदुभौ सप्तमीवृहती इन्द्रोदेवता । तथाचानुक्रम्यते—बृहदिन्द्रापसप्त श्रुमेघ-
 पुरुमेघी अनुदुभूहत्पंतमिति । चानुर्विशिकेहनि मरुत्वतीये प्राकृतान्मरुत्वतीयात्मगाथानुर्वं दी

मरुत्वतीयो प्रगाथो शंसनीयो बृहदिन्द्रायगायतेत्ययमाद्यः प्रगाथः षष्ठ्याभिष्टवपदहयोः द्वि-
तीयेहनि अयंप्रगाथः । सूत्रितंच—बृहदिन्द्रायगायत नकिःसुदासोरथमिति मरुत्वतीयऊर्ध्व
नित्याइति ।

तत्र प्रथमा—

बृहदिन्द्रायगायतमरुतोवृत्रहन्तमम् ।

येनज्योतिरजनयन्नृतावृधोदेवंदेवायजागृवि ॥ १ ॥

बृहत् । इन्द्राय । गायत् । मरुतः । वृत्रहन्तमम् ।

येन । ज्योतिः । अजनयन् । ऋतवृधः । देवम् ।

देवाय । जागृवि ॥ १ ॥

हे मरुतः । रुशब्दे मितं रुवंतीति मरुतः । हे मितभाषिणः स्तोतारः वृत्रहन्तमं अतिशये-
न पापविनाशनं बृहत्साम इन्द्राय इन्द्रार्थं गायत अस्मदीययज्ञे गानं कुरुत । ऋतावृधः सत्य-
स्य यज्ञस्यवा वर्धका विश्वेदेवाः देवाय द्योतमानायेन्द्राय देवं देवनशीलं जागृवि सर्वेषां जा-
गरणशीलं ज्योतिः सूर्यं येनसाम्ना अजनयन् इन्द्रार्थमुदापादयन् तत्सामगायतेति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अपाधमदभिशस्तीरशस्तिहाथेन्द्रोद्युम्नीभवत् ।

देवास्तइन्द्रसख्याययेमिरेवृहद्भानोमरुद्गण ॥ २ ॥

अपं । अधमत् । अभिशस्तीः । अशस्तिहा । अर्थं ।

इन्द्रः । द्युम्नी । आ । अभवत् । देवाः । ते । इन्द्र । सख्यायं ।

येमिरे । वृहद्भानो इति वृहत्भानो । मरुद्गण ॥ २ ॥

अशस्तिहा स्तोत्रशंसनरहितानां शत्रूणां हन्तेन्द्रः अभिशस्तीः शशुहिंसायां अभितोहिं-
सा येषां ते तादृशान् यद्वा अभिशस्तीः शत्रुकृता हिंसाः अपाधमत् अपागमयत् अथ शत्रुहन-
नानन्तरं इन्द्रोद्युम्नी सर्वत्रद्योतमानयशोयुक्तः । यद्वा तेषां धनापहरणेन धनादिमान् आभवत्
सर्वतः प्रसिद्धोभवत् । अथोत्तरार्धः प्रत्यक्षकृतः हे वृहद्भानो बृंहणशीलतेजस्कमहादीप्तेवा मरु-

द्रुणं मरुतां सप्तगणायस्यसन्ति सतथोक्तः तादृश हे इन्द्र देवाः द्योतमानाः सर्वे देवाः सख्याय
आत्मनः सखिभावाय ते त्वां येभिरे नियच्छन्ति ॥ २ ॥

अग्निष्टोमे मरुत्वतीये प्रवइन्द्रायेत्ययं मरुत्वतीयः प्रगाथः । सूत्रितंच-प्रवइन्द्रायबृहत्तइ-
ति मरुत्वतीयः प्रगाथइति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते तृतीया-

प्रवइन्द्रायबृहतेमरुतोब्रह्मार्चत ।

वृत्रंहनतिवृत्रहाशतक्रतुर्वज्रेणशतपर्वणा ॥ ३ ॥

प्र । वृः । इन्द्राय । बृहते । मरुतः । ब्रह्म । अर्चतु । वृत्रम् ।

हनति । वृत्रहा । शतक्रतुः । वज्रेण । शतपर्वणा ॥ ३ ॥

हे मरुतो मितराविणः स्तोतारः बृहते महते वः स्तुत्यस्तोत्रत्वलक्षणेन संबन्धेन युष्मदी-
यायेन्द्राय ब्रह्मसामलक्षणं स्तोत्रं प्रार्चत प्रोच्चारयत । ततो वृत्रहा वृत्रस्य पापस्यवा हन्ता शत-
क्रतुः शतविधकर्मा बहुविधप्रज्ञोवा इन्द्रः शतपर्वणा शतसंख्याकधारेण वज्रेण एतन्नामकेना-
युधेन वृत्रमपामावरकं वृत्राख्यमसुरं हनति युष्माभिरभिष्टुतः सन् हन्तु । हन्तेलेंटचडागमः ॥३॥

अथ चतुर्थी-

अग्निप्रभरंधृपताधृपन्मनःश्रवंश्चित्तेअसदृहत् ।

अर्पन्त्वापोजवंसाविमातरोहनोवृत्रंजयास्वः ॥ ४ ॥

अग्नि । प्र । प्र । धृपता । धृपन्मनः । श्रवंः । चित् ।

ते । असत् । बृहत् । अर्पन्तु । आपः । जवंसा । वि ।

मातरः । हनः । वृत्रम् । जयं । स्व१रिति स्वः ॥ ४ ॥

हे धृपन्मनः शत्रूणां धर्षणशीलमनस्केन्द्र तेचित्र तवैव बृहन्महदतिप्रभूतं श्रवोन्मसद-
स्ति । तदन्नं धृपता धृष्टेन मनसा युक्तः सन्, अस्मभ्यमग्निप्रभर अस्याभिमुख्येन प्रकर्षेण सं-
पादय देहीत्यर्थः । हे इन्द्र आपो मातरः अस्माकमुत्पादनहेतुत्वान्मातृभूताः । कथमपां मातृत्वं-
अद्भ्यः पृथिवी । पृथिव्याऽओषधमइत्यादिश्रुतेः । तादृश्यआपः जवसा वेगेन व्यर्पंतु विविधं

भूमिं प्रतिगच्छन्तु—कथमापोगच्छन्तीतिचेव तदाह—वृत्रं अपामावरितारं शत्रुं मेघं हनोजहि ताडय । ततो मेघभेदनेनोदकानि विगच्छन्तु पुनरपि स्वः सर्वं भूतजातं जय ॥ ४ ॥

प्रथमे स्वरसाम्नि निष्केवल्ये यज्ञायथाअपूर्व्येति स्तोत्रियः । तथाच सूच्यते—तेषां स्तोत्रिया यज्ञायथाअपूर्व्येति ।

सैषा सूक्ते पञ्चमी—

यज्जायथाअपूर्व्यमघवन्वृत्रहत्याय ।

तत्पृथिवीमप्रथयस्तदस्तभ्राउतद्याम् ॥ ५ ॥

यत् । जायथाः । अपूर्व्यम् । मघवन् । वृत्रहत्याय । तत् ।

पृथिवीम् । अप्रथयः । तत् । अस्तभ्राः । उत । द्याम् ॥ ५ ॥

हे अपूर्व्यं स्वतोव्यतिरिक्तेन पूर्वेण वर्जित हे मघवन् मंहनीयधनवन्निन्द्र वृत्रहत्याय वृत्रासुरहननाय यद्यदा त्वं जायथाः उत्पन्नः प्रादुर्भूतोसि तत्तदानीमेव पृथिवीं प्रथमानामप्रथयः प्रसिद्धां दृढामकरोः । उतापिच तत्तदानीमेव द्यां द्युलोकमन्तरिक्षेण अस्तभ्राः निरुद्धामकार्षीः । एतादृशं वीर्यं त्वदन्यस्य नसंभवतीत्यर्थं द्योतयितुमपूर्व्येतिपदम् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

तत्तेयज्ञोअजायततदकंउतहस्कृतिः ।

तद्विश्वमभिभूरसियज्जातंयच्चजन्त्वम् ॥ ६ ॥

तत् । ते । यज्ञः । अजायत । तत् । अकं । उत । हस्कृतिः ।

तत् । विश्वम् । अभिभूः । असि । यत् । जातम् ।

यत् । च । जन्त्वम् ॥ ६ ॥

हे इन्द्र यद्यदा त्वमजायथाः तत्तदानीं ते त्वदर्थो यज्ञोमिष्टोमादिरजायत सोमपानार्थमभूत् । उतापिच तदानीं हस्कृतिः । हसे हसने । हासकारी प्रीत्यर्थं क्रियमाणो हर्षस्य सूचकः अकंः अर्चनीयो मन्त्रोपि अजायत । किंच तदा यज्ञातं भूतजातं यच्च जन्त्वं कृत्यार्थेत्वन्प्रत्ययः जनितव्यं विश्वमस्ति तत्सर्वमभिभूरसि स्वमहिम्ना अभिभूतवानसि ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

आ॒मासु॑प॒क्कमैर॑य॒आसूर्य॑रोह॒योदिवि॑ ।

घ॒र्मन॑साम॑न्तप॒तासुवृ॑क्तिभि॒र्जुष्टं॑गिर्व॒णसेवृ॑हत् ॥ ७ ॥ १२ ॥

आ॒मासु॑ । प॒क्कम् । ऐर॑यः । आ । सूर्य॑म् । रो॒हयः॑ ।

दिवि॑ । घ॒र्मम् । न । साम॑न् । त॒पत् । सुवृ॑क्तिभिः ।

जुष्टं॑ । गिर्व॒णसे । वृ॒हत् ॥ ७ ॥ १२ ॥

हे इन्द्र आमामसु अपक्कामसु गोषु पक्कं पय ऐरयः प्रैरयश्च । तथा मंत्रः—आमासुचिद्विषेपक्कमन्तरिति । किंच दिवि द्युलोके सूर्यमारोहयश्च पूर्वं पणयोनामासुराः अंगिरसां गाअपहत्यांधकारावृते कस्मिंश्चित्पर्वते ताः स्थापितवन्तः ततो गिरसइन्द्रं स्तुत्वा गाः पुनरस्माभ्यमाहरेति तैरुक्तइन्द्रो गवां स्थानं तमसावृतं दृष्ट्वा तत्र गोदर्शनाय द्युलोके सर्वप्रकाशकं सूर्यमारोहितवान् स्यापितवानसि । चादिलोपेविभाषेति पूर्वस्य ऐरयइत्यस्य ननिघातः । अथ परोक्षरुतोर्ध्वर्चः हे स्तोतारः सुवृक्तिभिः शोभनाभिः स्तुतिभिः तपत इन्द्रं तीक्ष्णीकुरुत इन्द्रं स्तुतिभिः प्रवर्धयतेत्यर्थः । तत्रदृष्टान्तः—वर्मन यथा वर्म दीपनशूलं प्रवर्ग्यं सामन् सुपांसुलुगिति तृतीयायाजुक् सामभिर्यथा तपन्ति तद्वत् । ततो गिर्वणसे गीर्भिर्वननीयायेन्द्राय जुष्टं प्रीतिकरं पर्याप्तं वा वृहत्साम गायत ॥ ७ ॥

॥ इति पठस्य पष्ठे द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

आनोविश्वास्विति पल्लुचं दशमं सूक्तं नृमेधपुरुमेधावृषी विषमसंख्याकावृहत्यः सप्तसंख्याकाः सतोवृहत्यः इन्द्रोदेवता तथाचानुक्रान्तं—आनोविश्वासु पळिति । महाव्रते निष्केयस्ये वाहंततृचाशीतो एतत्सूक्तं सूच्यतेहि पंचमारण्यके—आनोविश्वासुहृव्यो याइन्द्रभुजआभरेति ।

तत्र प्रथमा—

आ॒नो॒वि॒श्वा॑सु॒हृव्य॑इन्द्रः॑स॒मत्सु॑भूप॒तु ।

उ॒प॒व्र॒ह्मा॑णि॒सर्व॑नानि॒वृ॒त्र॒हा॒पर॑म॒ज्या॑ऋ॒ची॒पमः॑ ॥ १ ॥

आ । नः॑ । वि॒श्वा॑सु । हृ॒व्यः । इन्द्रः॑ । स॒मत्सु॑ । भू॒प॒तु । उ॒प॑ ।

व्र॒ह्मा॑णि । सर्व॑नानि । वृ॒त्र॒हा॑ । प॒र॒म॒ज्याः॑ । ऋ॒ची॒पमः॑ ॥ १ ॥

ऋपिरनयेन्द्र एवंकरोत्वित्याशास्ते । विश्वासु सर्वासु समस्तु असुरयुद्धेषु हव्यः सर्वैः देवै-
रात्मरक्षणार्थमाहातव्यः एतादृशइन्द्रः नोस्माकं ब्रह्माणि स्तोत्राणि हवीरूपाण्यन्तानि वा उपा-
भूपतु उदकं अनुभावयतु सेववामित्यर्थः । यद्वा एतानि अलं करोतु तदागमनेन स्तोत्राणि हवीं-
पि वा अलं कृतानि भवन्ति । तथा सवनानि प्रातः सवनादीनि त्रीणिसवनानि च भूपतु । कीदृ-
शइन्द्रः वृत्रहा वृत्रस्मासुरस्य पापस्यवा हन्ता । परमज्याः युद्धेषु शत्रुहननार्थं परमा अविनश्वरी
ज्या मौर्वी यस्य सतथोक्तः । यद्वा परमान् बलेन मरुष्टान् शत्रून् जिनाति हिनस्तीति परमज्याः ।
ऋचीपमः स्तुत्या समः स्तुतिभिरभिमुखीकरणीय एतादृगिन्द्रः स्तोत्राणि भूपत्विति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

त्वं दाता प्रथमो राधसामस्यसि सत्य ईशानरुत् ।
तुविद्युन्नस्य युज्या वृणीमहे पुत्रस्य शर्वसोमहः ॥ २ ॥

त्वम् । दाता । प्रथमः । राधसाम् । असि । असि । सत्यः ।
ईशानरुत् । तुविद्युन्नस्य । युज्या । आ । वृणीमहे ।
पुत्रस्य । शर्वसः । महः ॥ २ ॥

हे इन्द्र प्रथमः सर्वेषां मुख्यस्त्वं राधसां धनानां दातासि यद्वा धनदातृणां मध्ये त्वं
प्रथमआदिमो भवसि । तथा ईशानरुत् तव स्तोत्राणां शानानैश्वर्ययुक्तान् कुर्वन् त्वं सत्यः सत्य-
कर्मासि यथार्थकर्मा भवसीत्यर्थः । यस्मादेवं तस्मादयं तुविद्युन्नस्य बहुधनवतः बहून्स्यवा
शर्वसोबलस्यपुत्रस्य शत्रुवधार्थं बलकारणत्वेनोत्पन्नत्वात् तत्पुत्रस्य अतएव महो महत्स्वव
युज्या योग्यानि धनानि आवृणीमहे संभ्रजामहे ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

ब्रह्मात इन्द्रगिर्वणः क्रियन्ते अनतिद्भुता ।
इमा जुपस्व हरिश्च योजनेन्द्रयाते अमन्महि ॥ ३ ॥

ब्रह्म । ते । इन्द्र । गिर्वणः । क्रियन्ते । अनतिद्भुता । इमा ।
जुपस्व । हरिश्च । योजनेन्द्रयाते । अमन्महि ॥ ३ ॥

हे गिर्वणो गोभिर्वननीयेन्द्र अनतिद्भुता सर्वानतिक्रम्य न भवन्ति इन्द्रगुणव्यापकानि यथार्थभूतानीत्यर्थः । तादृशानि यानि ब्रह्म ब्रह्माणि स्तोत्राणि ते त्वदर्थमस्माभिः क्रियन्ते हे हर्यश्व हरिताश्वन् हे इन्द्र योजना योजनानि तव सम्यक् योजनशीलानि ता तानीमा इमानि स्तोत्राणि जुपस्व सेवस्व । किंच हे इन्द्र ते त्वदर्थं या यानि स्तोत्राणि अमन्महि वयमुच्चरामः तानि सर्वाणि सेवस्व ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

त्वं हि सत्यो मघवन्नानतो वृत्राभूरिन् न्यूञ्से ।

सत्वं शं विष्टवज्रहस्तदाशुपेर्वाञ्चरयिमाकंधि ॥ ४ ॥

त्वम् । हि । सत्यः । मघवन् । अनानतः । वृत्रा । भूरिं ।

निःकृञ्से । सः । त्वम् । शविष्ट । वज्रहस्त । दाशुपे ।

अर्वाञ्चम् । रयिम् । आ । कंधि ॥ ४ ॥

हे मघवन् धनवन्निन्द्र सत्यः सत्यकर्मा त्वमेव अनानतः केषामप्यप्रह्वः सन् भूरि भूरीणि वृत्रा वृत्राणि रक्षांसि न्यूञ्से तानि प्रह्वीभावयसि न्यकरोपीत्यर्थः । हिरवधारणे । हे शविष्ट वलेन वृद्धतम हे वज्रहस्त वज्रोहस्ते यस्य सतथोकः । हे इन्द्र सतादृशस्त्वं दाशुपे तुभ्यं हविर्दत्तवते यजमानाय रयिं धनादिकं अर्वाञ्चं अर्वाचीनं अभिमुखं यथागच्छति तथा आकंधि समन्तात्कुरु ॥ ४ ॥

चातुर्विंशिकेहनिमाध्यंदिनसवने ब्राह्मणाच्छंसिशस्त्रे त्वमिन्द्रयशाप्रगाथो वैकल्पिको नुरूपः । सून्यते च-त्वमिन्द्रयशाअसीन्द्रकतुंनआभरेति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते पंचमी-

त्वमिन्द्रयशा अंस्यूजीपीशंवसस्पते ।

त्वं वृत्राणि हंस्यप्रतीन्येक इदनुत्ता चर्पणिधृता ॥ ५ ॥

त्वम् । इन्द्र । यशाः । अंसि । कृजीपी । शवसः । स्पते । त्वम् ।
वृत्राणि । हंसि । अप्रतीनि । एकः । इत् । अनुत्ता । चर्पणिधृता ॥ ५ ॥

तिहासमाचक्षते—पुराकिलात्रिसुता अपालात्रहवादिनी केनचित्कारणेन त्वग्दोषदुष्टासती अ-
 तएवदुर्भगेति भर्त्रापरित्यक्ता पितुराश्रमे त्वग्दोषपरिहाराय चिरकालमिन्द्रमधिकृत्य तपस्तेषे ।
 साकदाचिदिन्द्रस्य सोमःमियकरोभवति तमिन्द्राय दास्यामीतिबुध्या नदीतीरंमत्यागमत् । सा
 तत्रस्नात्वा पथि सोममप्यलभत तमादाय गृहंमत्यागच्छन्ती मार्गएव तं चत्वात् तद्भक्षणकाले
 दंतघर्षणजातंशब्दं ग्राव्णां सोमाभिपवध्वनिमिति मत्वा तदानीमेवेन्द्रः समागमत् आगत्य ता-
 मुवाच किमत्रग्रावाणोभिपुण्वन्तीति । साप्रत्युचे अत्रिकन्यास्नानार्थमागत्य सोमंदृष्ट्वा तंभक्षयति
 तद्भक्षणजोध्वनिरेव नतु ग्राव्णांसोमाभिपवध्वनिरिति । तथा प्रत्युक्तइन्द्रः पराङ्गवर्तत गच्छ-
 न्तिमिन्द्रं सापुनरब्रवीत् । किमर्थं निवर्तसे त्वंतु सोमपानाय गृहंगृहंप्रति गच्छसि तदानीमत्रा-
 पि ममदंष्ट्राभ्यां अभिपुतं सोमंपिच धानादींश्च भक्षयेति । सैवमिन्द्रमनाद्रियमाणासती पुनर-
 प्याह—अत्रागतं त्वामिन्द्रं इति नजानामि त्वयि गृहं आगते बहुमानं करिष्यामीतीन्द्रमुक्त्वा
 अत्रसमागतः इन्द्रएव नान्यइतिनिश्चित्य स्वास्येनिहितं सोममाह—हे सोम त्वमाग-
 तायेन्द्राय पूर्वं शनैः ततः शनैः क्षिप्रं परिस्रवेति । ततइन्द्रस्तां कामयित्वा तस्या आस्यएव
 दंष्ट्राभिपुतं सोममपात् ततइन्द्रेण सोमपीतेसति त्वग्दोषादहं भर्त्रां परित्यक्तासती इदानीमिन्द्रेण
 संगता इति अपालायामुक्त्वायामिन्द्रस्तांव्याजहार । किंकामयसे तदहंकरिष्यामीत्युक्ते सा वर-
 मचीकमत । ममपितुः शिरोरोमवर्जितं तस्योपरं क्षेत्रं फलादिरहितं ममगुहस्थानमप्यरो-
 मशं एतानि रोमफलादियुक्तं कुर्वित्युक्त्वायां तत्पितृशिरःस्थितां खलतिमपहाय क्षेत्रं च फलादि-
 युक्तं कृत्वा एतस्यास्त्वग्दोषपरिहाराय स्वकीयरथच्छिद्रे शकटस्य युगस्य च छिद्रे एतां त्रिवारं
 निश्चर्ष्य । तस्याः पूर्वाभिहतायाः त्वक् शल्यको द्वितीया गोधा तृतीया रुक्लासोभूत् । ततइ-
 न्द्रस्तामप्यपालां सूर्धसदृशत्वचमकरोदित्यैतिहासिकीकथा । एतच्च शाटचायनब्राह्मणेस्पष्ट-
 मुक्तं—तद्वाक्षणं तत्तद्व्याख्यानसमये दर्शयिष्ये । एषोर्थः कन्यावारित्यादिषु ऋक्षु प्रतिपाद्यते ।

तत्र सूक्ते प्रथमा—

कन्यां वारं वायुनी सोममपि सुतार्वदत् ।

अस्तं भरन्त्य ब्रवीदिन्द्राय सुनवै त्वा शक्राय सुनवै त्वा ॥ १ ॥

कन्या । वाः । अव्युती । सोमम् । अपि । सुता ।

अविदत् । अस्तम् । भरन्ती । अब्रवीत् । इन्द्राय । सुनवै ।

त्वा । शक्राय । सुनवै । त्वा ॥ १ ॥

वाः उदकं प्रति अवायती स्नानार्थमभ्यवगच्छन्ती कन्या अपालानामस्त्री स्नुता स्नुतो मार्गे सोममप्यविद्वत् । विद्वद्भ्यो अलभत लङ्कित्वात् । तं सोमं अस्तं गृहंपति भरन्ती आहरन्ती सा सोममब्रवीत् । हे सोम त्वात्वामिन्द्राय सुनवै ममदन्तैरेवाभिपुणवै । पुनर्हे सोम त्वा त्वां शक्राय समर्थायेन्द्राय सुनवै इदानीमेवाभिपवं करवै । सोमभक्षणकाले दंतेदंतध्वनिं ग्रावध्वनिमिति मत्वेन्द्रः तामगमत् । एषोर्थः शास्त्राद्यनब्राह्मणे स्पष्टमभिहितः—सातीर्थमभ्यवयन्ती सोमांशु-मविन्दत्समस्वादत्तस्यैहग्रावाणइव दन्ताऊदुः सइन्द्रः आद्रवत् ग्रावाणोवैवदन्तीति । सात्तम-भिब्याजहार कन्यावारवापतीसोममपिस्लुताविदित्यस्यैतद्दं ग्रावाणइव दन्तावदन्तीति विदित्वेन्द्रः पराडावर्तत तमब्रवीदसौयएपिवीरक इत्यादिनेति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

असौयएपिवीरकोगृहंगृहंविचाकशत् ।

इमंजम्भसुतंपिवधानावन्तंकरंभिणंमपूपवन्तमुक्थिनम् ॥ २ ॥

असौ । यः । एपि । वीरकः । गृहम्इगृहम् । वि॒चाकशत् । इमम् ।

जम्भंइसुतम् । पि॒व । धा॒ना॒वन्तम् । क॒रं॒भिणं॑म् ।

अ॒पूप॑वन्तम् । उ॒क्थिनं॑म् ॥ २ ॥

सा शक्रमब्रवीत्—हेइन्द्र वीरको वीरः समर्थस्त्वं योसौ त्वं विचाकशत् काशृदीसौ । य-इलुकि शतरि रूपं धातोर्ह्रस्वच्छान्दसः । अत्यर्थं दीप्यमानः सन् गृहंगृहं यजमानगृहंपति सोम-पानाय त्वमेपि गच्छसि । अतस्त्वमत्रापि जंभसुतं ममदन्तैरभिपुतमिमं सोमं पिव । कीदृशं धा-नावन्तं धानाभृष्टयवास्तद्वन्तं करंभिणं सक्तुमन्तं अपूपवन्तं पुरोडाशादिसहितं उक्थिनं स्तो-त्रादियुक्तमेतादृशं सोममैव पिवेति । सा सोमेनसह धानादीनवेदयत्स्तोत्रं चाकापीदित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आचनत्वाच्चिकित्सा मोधिचनत्वानेमांसि ।

शनैरिवशानकैरिवेन्द्रायेन्द्रोपरिस्त्रव ॥ ३ ॥

आ । च॒न । त्वा । चि॒कित्सा॑म् । अ॒धि । च॒न । त्वा । न । इ॒मसि॑ ।

श॒नैःइव । श॒न॒कैःइव । इ॒न्द्राय॑ । इ॒न्द्रो॑ इति । परि॑ । स्त्र॒व ॥ ३ ॥

पुनरपि सा तमनाहत्याह—हे इन्द्र चनेति निपातसमुदायोवधारणार्थं त्वा त्वामाचिकि-
त्सामोज्ञातुमिच्छामएव ममगृहमागच्छ तं त्वामिन्द्रइति जानीमएव इहमार्गएवागतं त्वा त्वाना-
धीमसि नाधिगच्छामः। अत्रापि चनेत्यवधारणे। इह त्वामिन्द्रइति नजानीमः। इत्यपाला तपि-
न्द्रमुक्त्वा स्वास्येस्थितसंतोमं प्रत्याह—हे इन्द्रो क्षरणशील सोम अस्माआगतयेन्द्राय तदर्थं पूर्वं
शनैः मन्दमन्दं ततः शनैरिव कुत्सितार्थं अकच् कुत्सितं शनैः शनैकैः क्षिप्रमित्यर्थः क्षिप्र-
मेव त्वं परिस्रव मदीयदंष्ट्राभिरभिपूयमाणःसन् परितः क्षरेति। तथा यज्ञेष्वपि ग्रावभिरभिपूय-
माणः सोमः प्रथमं शनैः परिस्रवति ततः शनैकैः क्षिप्रमिति तदभिप्रायेणोक्तं। ततइन्द्रः एतद्वाक्यं
श्रुत्वा तदानीमेवमभिपुतं सोमं यज्ञस्थानीयादपालामुखादेवाधासीत्। उक्तार्थः शाटचायनकन्ना-
हणे स्पष्टमज्यधायि—अनाद्रियमाणैव तमन्नवीदाचनत्वाचिकित्सामोधिचनत्वानेमसीति पुरामां
सर्वयर्चापालास्तौतीत्युपपर्यावसतं शनैरिव शनैरिवेन्द्रायेन्द्रोपरिस्रवेति ह्वाअस्यैमुखात्तोमं
निरधयत्सोमपीथइहवाअस्यभवति यएवंविद्वान् स्त्रीमुपजिघतीति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

कुविच्छकंकुवित्करत्कुवित्रोवस्यंसस्करत् ।

कुवित्पतिद्विषोयतीरिन्द्रेणसंगमामहै ॥ ४ ॥

कुवित् । शकत् । कुवित् । करत् । कुवित् । नः । वस्यंसः । करत् ।

कुवित् । पतिद्विषः । यतीः । इन्द्रेण । समसंगमामहै ॥ ४ ॥

सोमं पीतवानिन्द्रोस्मानेयं करोत्वित्याह—सइन्द्रः कुविद्बहुवारमस्मान् शकत् शकान्
समर्थान् करोतु । किंच कुविद् बहुचास्मभ्यं करत् करोतु । किंच सएवेन्द्रोस्मान् कुविद् व-
हुत्वा वस्यंसः वसीषसः अतिशयेन वसुमतः करोतु । करोतेः शक्नोतिश्च लेटचडागमः। इदा-
नीमात्रेयी अहेमेवंकरिष्यामीति वदति पूर्वं कुविद्बहु पतिद्विषः त्वद्गोपाव पतिभिर्भर्तृभिः व-
हुवारं द्विष्टाः अतएव यतीः पतिभ्यः सकाशादितोगच्छन्त्योवयं कैश्चित् अप्यनूह्यमानाः स-
त्यः संप्रतीन्द्रेण सह संगमामहै संगच्छामहै सर्वत्र पूजार्थं बहुवचनं । संगमशब्देन्द्रोपादा-
मचकमतेति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

इमानित्रीणिविष्टपातानीन्द्रविरोह्य ।

शिरस्तुतस्योर्वरांमादिदंमउपोदरे ॥ ५ ॥

इमानि । त्रीणि । विटपां । तानि । इन्द्र । वि । रोहय । शिरः ।
तत्स्य । उर्वराम् । आत् । इदम् । मे । उप । उदरे ॥ ५ ॥

इन्द्रेण किंकामयसे तद्वास्यामीत्युक्त्वा सा वरमनया प्रार्थयते । हे इन्द्र इमानि त्रीणि विटपा
विटपानि स्थानानि सन्ति तानि त्रीणि स्थानानि विरोहय उत्पादय । कानि तानि तत्स्य मम
पितुः रोमवर्जितं शिरः खलतिपित्यर्थः तच्चापगमय रोमशंकुर्वित्यर्थः । उर्वरां तस्य ऊपरं क्षेत्रं
सर्वसस्याढ्यं कुरु । आदनन्तरं मे मम उपोदरे उप उदरस्य समीपे यदिदं स्थानं गुह्यमित्यर्थः
तच्च त्वग्दोषेसात्यसंजातरोमकं तदपि त्वग्दोषपरिहारेण रोमयुक्तं कुरु । एतानि त्रीणि स्थाना-
नि । एयोर्थः शाट्यायनके प्रपंचेनोक्तः—तामब्रवीदपाले किं कामयसीति साब्रवीदिमानि त्रीणि
विटपेति खलतिर्हास्यैपिता सतंहाखलति चकारोर्वराहास्य नज्जे सोज्ज उपस्थेहास्यै रोमा-
णि नासुस्तान्युह जज्ञिरइत्यस्योत्तराभूयसे निर्वचनायासौचयानइति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

असौ च यानं उर्वरादिमां तन्वं मम ।

अथो तत्स्य यच्छिरः सर्वा ता रोमशा कृधि ॥ ६ ॥

असौ । च । या । नः । उर्वरा । आत् । इमाम् । तन्वम् । मम ।

अथो इति । तत्स्य । यत् । शिरः । सर्वा । ता । रोमशा । कृधि ॥ ६ ॥

उक्तमेवार्थमनयाविवृणोति नोस्माकं पितुर्यासा उर्वरा यदिदमूपरं क्षेत्रमस्ति आदन-
न्तरं मम इमां तन्वं इदं त्वग्दोषदुष्टं गुह्यस्थानं अथो अथापिच तत्स्य तातस्य यच्छिरोरो-
मवर्जितमस्ति एतानि सर्वा सर्वाणि तानीमानि त्रीणि स्थानानि रोमशा रोमशानि
कृधि कुरु ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

खेरथस्युखेनसुःखेयुगस्यं शतक्रतो ।

अपालामिन्द्र त्रिपूत्वकृणोः सूर्यत्वचम् ॥ ७ ॥ १४ ॥

खे । रथस्य । खे । अनंसः । खे । युगस्यं । शतक्रतो इति शतशतक्रतो ।

अपालाम् । इन्द्र । त्रिः । पूत्वी । अकृणोः । सूर्यत्वचम् ॥ ७ ॥ १४ ॥

अनया अपालां सूर्यसदृशप्रभामकरोदित्याह—हे शतक्रतो हे शतसंख्याकयज्ञ बहुवि-
धप्रज्ञावा हे इन्द्र रथस्य स्वकीयस्य स्वे पृथुतरेछिद्रे तथा अनसः शकटस्य स्वे तदपेक्षया
अल्पे छिद्रे युगस्य स्वे च अल्पतरे सूक्ष्मे छिद्रे रथशकटयुगानां छिद्रेषु त्वग्दोषपरिहाराय त्रिः
त्रिवारं निष्कर्षेण पूत्वी पूत्वा शोधयित्वा ततः अपालामेतन्नामिकामत्रिसुतां ब्रह्मवादिनीं सूर्य-
त्वचं सूर्यसमानत्वचमकृणोः अकरोः कल्याणतमरूपभाजमकरोरित्यर्थः । शाट्यायनब्राह्मणे
स्पष्टमभिहितं—तांस्वेरथस्याध्यवृहत्सागोधाभवतां स्वेनसोत्यवृहत्सासंश्लिष्टकाभवत्तदेषाम्य-
नूच्यते स्वेरथस्यस्वेनसइति तस्यैह यत्कल्याणतमं रूपाणां तद्रूपमासेति । त्वग्दोषापनयनाया-
क्षादिद्वारेष्वतिकर्षणमिति । यस्त्वग्दोषदूषितः सन् एतत्सूक्तं पठति तस्य त्वग्दोषमपगम्य सूर्य-
सदृशकान्तिमिन्द्रः करोतीति सूक्तंप्रशस्यते ॥ ७ ॥

॥ इति पष्ठस्य पष्ठे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

पांतमावइति त्रयस्त्रिंशद्वचं द्वादशं सूक्तं आंगिरसस्य श्रुतकक्षस्य सुकक्षस्यर्वाँ ऐन्द्रं
आद्यानुष्टुप् शिष्टागायत्र्यः तथानुक्रम्यते—पांतं त्रयस्त्रिंशच्छ्रुतकक्षः सुकक्षोवाद्यानुष्टुप्ति । म-
हाव्रते गायत्रतृचाशीतौ मथमावर्जमिदं सूक्तमुत्तरंच । पंचमारण्यके सूत्रितंच—पुरुहूतंपुरुष्टुत-
मिति शेषइति । मथमेरात्रिपर्याये होतुः शस्त्रे आयौ तृचौ स्तोत्रियानुरूषौ । सूत्रितंच—पांतमावो
अंधसोपादुशिष्यंधसइति ।

तत्र प्रथमा—

पान्तमावोअन्धसइन्द्रंमग्निप्रगायत ।

विश्वसाहंशतक्रंतुमंहिष्ठंचर्षणीनाम् ॥ १ ॥

पान्तम् । आ । वः । अन्धसः । इन्द्रम् । अग्नि । प्र । गायत ।

विश्वसहम् । शतक्रंतुम् । मंहिष्ठम् । चर्षणीनाम् ॥ १ ॥

हे ऋषिजः वीरुष्मदीयं अंधसः सोमलक्षणमन्नं आपांतं आभिमुख्येन पिबतं । पा पाने
छान्दसः शपोलुक् सर्वविधयश्छन्दसि विकल्पन्तेइति मलोकाव्ययेति पठ्यतिपेधाभावः ।
ततोन्वसइत्यस्य कर्तृकर्मणोरितिपठ्यती । सोममाभिमुख्येन पिबन्तमेतादृशमिन्द्रं प्रगायत प्रकृष्यं
णाभिष्टुत । कीदृशं विश्वसहं सर्वेषां शत्रूणामभिभवितां सर्वेषां भूतजातानां वा । अतएव ग-

तक्रतुं बहुविधमज्ञानं बहुविधकर्माणं वा चर्पणीनां मनुष्याणां मंहिष्ठं धनस्यदातृत्वं । यद्वा यजमानानां यष्टव्यत्वेन पूजनीयमिन्द्रं गायतेति समन्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया

पुरुहूतंपुरुष्टुतंगाथान्यं सनंश्रुतम् । इन्द्रइतिब्रवीतन ॥ २ ॥

पुरुहूतम् । पुरुष्टुतम् । गाथान्यम् । सनंश्रुतम् ।

इन्द्रः । इति । ब्रवीतन् ॥ २ ॥

हे ऋत्विग्यजमानाः पुरुहूतं यज्ञेषु बहुभिराहूतं पुरुष्टुतं बहुभिः स्तोत्रशस्त्रादिभिः स्तुतं अतएव गाथान्यं गानयोग्यं गातव्यं सनश्रुतं सनातनतया प्रसिद्धं एवंविधं देवं इन्द्रइति यूयं ब्रवीतन् ब्रूयात् । ब्रून् व्यक्तायां वाचि इत्यस्य लोटि व्यत्ययेन ध्वमस्तनवादेशः अतएवगुणः ॥२॥

अथ तृतीया—

इन्द्रइन्नोमहानांदातावाजानानृतुः । महौअभिइवायमत् ॥ ३ ॥

इन्द्रः । इत् । नः । महानाम् । दाता । वाजानाम् । नृतुः ।

महान् । अभिइज्ञु । आ । यमत् ॥ ३ ॥

इन्द्रइत् पूर्वोक्तलक्षणइन्द्रएव नोस्मभ्यं महानां महतां वाजानामन्वानां यद्वा महानां वर्णव्यत्ययः मघानां धनानां वाजानामन्वानांच दाता भवतु । कीदृशः नृतुः नृतिशृद्ध्योः कूरितिकूप्रत्ययः ह्रस्वश्छान्दसः । सर्वस्य नर्वयिता यद्वा नृनये औणादिकः तुप्रत्ययः धातोर्ह्रस्वश्छान्दसः स्तोत्रभ्यो गवादिनेता अतएव महान् सइन्द्रः अभिज्ञु अभिगतजानुकं अस्मभ्यं आयमत् आयच्छतु ददातु । यद्वा सइन्द्रः अभिज्ञु अस्मदभिमुखं आगच्छत् धनं स्वहस्तयोः परिगृह्य अस्मान्नयतु धनं गृहीत्वा अस्मभ्यं ददात्वित्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अपादुशिभ्यन्धसःसुदक्षस्यप्रहोपिणः । इन्द्रोरिन्द्रोयवाशिरः ॥४॥

अपात् । ऊँ इति । शिप्री । अन्धसः । सुदक्षस्य ।

प्रहोपिणः । इन्द्रोः । इन्द्रः । यवंइआशिरः ॥ ४ ॥

शिमी शिमेहनूनासिकेवा शोभनहनुः यद्वा शिपाः शिर्षण्याः सुशिरस्त्राणः सइन्द्रएव प्र-
होपिणः प्रकर्षेण देवान् हविर्भिर्जुह्वतः सुदक्षस्य एतन्नामकस्य ऋषेः संबन्धि यवाशिरः श्री-
ङ्पाके आङ्पूर्वस्य अपस्पृधेथामानृचुरित्यादिना धातोः शिरादेशः यवैरामिश्रितं यवैः सह
पक्वं इन्द्रोः सर्वतः पात्रेषु क्षरन्त अन्धसः सोमलक्षणमन्त्रमपादपिवत् । यद्वा अस्यसोमस्य
भागमिन्द्रार्थं परिकल्पितं सोमांशमपिवत् । उइत्यवधारणे ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

तम्बुभिप्राचैतेन्द्रंसोमस्यपीतये । तदिन्द्रस्यवर्धनम् ॥ ५॥ १५॥

तम् । ऊँ इति । अ॒भि । प्र । अ॒र्च॒त् । इन्द्रंम् । सोमस्य ।

पीतये । तत् । इत् । हि । अ॒स्य॒ । वर्ध॒नम् ॥ ५ ॥ १५ ॥

हे ऋत्विजः तमु तमेवेन्द्रं अभ्याभिमुख्येन प्राचैत प्रकर्षेण स्तुत । किमर्थं सोमपीतये अत्रा-
गत्य सोमपानाय । किमर्थं सोमपानायेति विशेप्यते तदाह—तदिव तत्सोमपानमेव अस्येन्द्रस्य
वर्धनं वर्धकं भवति खलु तस्मात्सोमपानजहर्षाय प्राचैत ॥ ५॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे पञ्चदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथ षष्ठी-

अस्यपीत्वामदानां देवो देवस्यौजसा । विश्वाभिभुवना भुवत् ॥ ६॥

अ॒स्य॒ । पी॒त्वा । म॒दाना॑न् । दे॒वः । दे॒वस्य॑ । ओ॒जसा॑ ।

वि॒श्वा॑ । अ॒भि । भु॒व॒ना । भु॒व॒त् ॥ ६ ॥

देवोद्योतमानइन्द्रः अस्य अस्माभिर्दीप्यमानस्य सोमस्य मदानां मदकरान् रसान् पीत्वा
पानं कृत्वा । यद्वा अस्य एतं सोमं पीत्वा । तथा मदानां मदसाधनादीनि भक्षयित्वा देवस्य गृ-
हेषु शोभमानस्य । यद्वा देवनशीलस्य देवैः काम्यमानस्य सोमस्य पानजातेन ओजसा बलेन
विश्वा भुवना सर्वाणि भुवनानि भूतजातानि अभिभुवत् अभिभवति । सोमस्य तामदइन्द्रध-
कारेत्यादिषु । सोमपानमदे सर्वाणि वृत्रहननादिकर्माणि चकारेति । एवमत्रापि सर्वाणि भूवाभि-
भवनादीनि कर्माण्यकार्षीदिति ॥ ६ ॥

प्रथमेपर्याये होतःशस्त्रे त्यमुवःसत्रासाहमित्यादि सूक्तशेषः । सूत्रितंच—त्यमुवःसत्रासाहमि-
ति सूक्तशेषोभित्यंमेपमिति । असोर्यामेच्छावाकातिरिक्तोक्थये त्यमुवःसत्रासाहमिति तृचोवैक-
ल्पिकःस्तोत्रियः । सूत्रितंच—त्यमुवःसत्रासाहं सत्रातेअनुरुष्टयइतिवा स्तोत्रियानुरूपाविति ।
व्यूढस्य दशरात्रस्य चतुर्थेहनि निष्केवल्ये एषएवतृचोनिविद्वानीयः । सूत्रितंच—इमंनुमायिनं-
हुवे त्यमुवःसत्रासाहमिति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते सप्तमी—

त्यमुवःसत्रासाहंविश्वांसुगीर्वायंतम् । आच्यावयस्यूतये ॥ ७ ॥

त्यम् । ऊँ इति । वः । सत्राऽसहंम् । विश्वांसु । गीर्षु ।

आर्शयंतम् । आ । च्यव्यसि । ऊतये ॥ ७ ॥

यजमानः स्तोतारं संबोध्याह हे स्तोतः सत्रासाहं सत्राशब्दोबहुवाची बहूनामभिभवि-
तारं । यद्वा शत्रून् स्ववलेन संगत्य जेतारं द्योयुष्मदीयेषु विश्वांसु गीर्षु सर्वेषु स्तोत्रेषु आयतं
विस्तृतं सर्वत्रेन्द्रएव स्तूयते तस्मात्तेषु विततं त्वं उद्गत्यवधारणे तमेवेन्द्रं ऊतये अस्मद्दक्षिणाय
आच्यावयसि । च्युद् हुद् गतौ । त्वदीयैः स्तोत्रियैर्ज्ञं प्रत्याभिमुरख्येनागमय ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

युध्मंसन्तंमनर्वाणंसोमपामनंपच्युतम् । नरंमवार्यंक्रंतुम् ॥ ८ ॥

युध्मम् । सन्तंम् । अनर्वाणंम् । सोमऽपाम् । अनंपऽच्युतम् ।

नरंम् । अवार्यंऽक्रंतुम् ॥ ८ ॥

एवंगुणोपेतं इन्द्रं आगमयेत्याह—युध्मं शत्रूणां संप्रहारकं सन्तं अतएवानर्वाणमन्यैरप्र-
त्युतं अनभिगतं तस्माद् अनंपच्युतं संग्रामेषु शत्रुभिराहिंसितं सोमपां सोमस्य पातारं अस्य
सोमस्य मदे सति अवार्यंक्रंतुं भ्रैटेरनिवारणीयकर्माणं नरं सर्वस्य नेतारं एतादृग्गुणोपेतमिन्द्र-
मागमयेति पूर्वेणसह संबन्धः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

शिक्षाणइन्द्रायआपूरुविह्वैर्कचीपम । अवानःपार्येधने ॥ ९ ॥

शिक्षं । नः । इन्द्र । रायः । आ । पुरु । विद्वान् ।
ऋचीपम् । अर्व । नः । पार्ये । धने ॥ ९ ॥

हे ऋचीपम स्तुत्यासम यद्वा ईपगतिर्हिंसादर्शनेषु अस्मादम् प्रत्ययः सर्वैर्गन्तव्य दर्शनीय वा उक्तगुणोपेत हे इन्द्र विद्वान् सर्वविषयज्ञानवान् त्वं शत्रुभ्यआहत्य रामोधनानि नोस्मभ्यं पुरु बहुवारं शिक्ष प्रयच्छ । यद्वा पुरुइति रामोविशेषणं बहूनि धनानि प्रयच्छ । किंच पार्ये पाताः शत्रवः तत्रभवे धने आजिहोषिंति शत्रुधने नोस्मानवरक्ष शत्रून्हत्वा तद्धनेनास्मान्पालयेत्यर्थः ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

अतश्चिदिन्द्रणउपायाहिशतवाजया । इपासहस्रवाजया ॥ १० ॥ १६ ॥

अतः । चित् । इन्द्र । नः । उर्प । आ । याहि । शतह्वाजया ।
इपा । सहस्रह्वाजया ॥ १० ॥ १६ ॥

हे इन्द्र अतश्चिदस्माद्युलोकादेव । यद्वा अस्माच्छत्रुस्थानात् शतवाजया शतसंख्याक-
बलयुकेन तथा सहस्रवाजया वाजोर्न सहस्रसंख्यान्वता बहुबलान्नेन इपा अन्नरत्नेन युक्तः
सन् नोस्मानुपायाहि अधिकं आभिमुख्येन आगच्छ ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

अथैकादशी—

अयामधीवतोधियोर्ध्विःशक्रगोदरे । जयेमपृत्सुवञ्जिवः ॥ ११ ॥

अयाम् । धीह्वतः । धियः । अर्वत्सुभिः । शक्र ।
गोह्वरे । जयेम । पृत्सु । वञ्जिवः ॥ ११ ॥

हे शक्र समर्थेन्द्र धीवतः छन्दसीरइति मतुषोवत्वं कर्मकरणात् कर्मवन्तोवयं धियः
युद्धजयार्थं कर्माणि अयाम् गच्छाम । ततः गोदरे दृविदारणे अचइरितीप्रत्ययः गर्वां
पर्यतानां दरहितः हे वञ्जिवः वञ्जवन् । यद्वा वजनं गमनं वञ्जः तद्वान् कुटिशः तद्वन्निन्द्र पृत्सु
संभामेषु अर्वन्निः सवैरिः शोगन्तुभिः त्वया दत्तैरन्वैः जयेम वयं तयादातृन् जेष्यामः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

व्यमुत्वाशतक्रतो गावोनयवसेष्व्वा । उक्थेपुंरणयामसि ॥ १२ ॥

वयम् । ऊँ इति । त्वा । शतक्रतो इति शतऽक्रतो । गावः ।

न । यवसेषु । आ । उक्थेपुं । रणयामसि ॥ १२ ॥

हे शतक्रतो बहुमज्ञान बहुकर्मवन् वा इन्द्र त्वा सर्वतः उ इत्यवधारणे त्वामिव उक्थे-
पु स्तोत्रशस्त्रादिकेषु वयं रणयामसि इदंतोमसिः । आरणयामः शब्दयामः रमयामइत्यर्थः ।
तत्रदृष्टान्तः-गावोन यथा गोपालो यवसेषु तृणविशेषेषु गावो गाः पशूनासमन्तात् स्मयति
तद्वत् । गावइति सर्वविधीनां छन्दसि विकल्पितत्वात् ओत्वाभावः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

विश्वाहिमर्त्यत्वानुंक्रामाशतक्रतो । अगन्मवज्जिन्नाशसः ॥ १३ ॥

विश्वा । हि । मर्त्यऽत्वना । अनुंक्रामा । शतक्रतो इति

शतऽक्रतो । अगन्म । वज्जिन् । आऽशसः ॥ १३ ॥

हे शतक्रतो बहुमज्ञेन्द्र मर्त्यत्वना मर्त्यत्वानि स्रुपांसुलुगिति विभक्तेराजादेशः संज्ञापूर्वक-
स्य विधेरनित्यत्वाद्दीर्घाभावः । विश्वाहि विश्वान्येव मर्त्यत्वानि अनुक्रामाकामानभिलापाननु
गतानि कामोपेतानीत्यर्थः । मनुष्याश्चैतानि कामयन्तइत्यर्थः । तथासति हे वज्जिन् वज्रव-
न्निन्द्र यष्टारोवयमपि आशसः आशंसनानि धनादिकामानगन्म अवगच्छामः । गमेर्देति ब-
हुलंछन्दसीति शपोलुक् म्वोश्चेति मकारस्य नकारः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

त्वेसुपुत्रशवसोऽर्चन्कामंकातयः । नत्वामिन्द्रार्तिरिच्यते ॥ १४ ॥

त्वे इति । सु । पुत्र । शवसः । अर्चन् । कामंकातयः ।

न । त्वाम् । इन्द्र । अर्ति । रिच्यते ॥ १४ ॥

हे शवसपुत्र वरनिमित्तमुत्पन्नत्वाद्बलस्यपुत्रेन्द्र कामकातयः कैगै शब्दे कामपराः
कातयः शब्दापेक्षा भवन्ति ते तथोक्ताः तादृशामनुष्याः त्वे त्वपि स्ववृत्रं स्वस्वकामाग्नि-

पूरणार्थं सुष्ठु वर्तन्ते तस्मान्मत्यंतवानि कामोपेतानीत्युत्पन्नं । वृत्तवर्तने लडि छान्दसोविकरण-
स्यलुक् बहुलंछन्दसीति रुडागमः । यतएवं ततः हे इन्द्र त्वां कश्चिदपि देवोनातिरिच्यते वलेन
धनेनवा अतिरिक्तः समर्थोनास्ति ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी-

सनोवृपन्त्सनिष्ठयासंघोरयाद्रवित्वा । धियाविद्धिपुरंघ्या ॥ १५ ॥ १७ ॥

सः । नुः । वृपन् । सनिष्ठया । सम् । घोरया । द्रवित्वा ।
धिया । अविद्धि । पुरंघ्या ॥ १५ ॥ १७ ॥

हे वृपन् कामानां वर्षितरिन्द्र सपूर्वोक्तलक्षणस्त्वं सनिष्ठया षण्णुदाने धनादेर्दावृतमया
घोरया सपत्नानां भयकारिण्या अतएव द्रवित्वा द्रावयिष्या शत्रूणां पलायिष्या । द्रवतेरि-
ब्रुच्प्रत्ययः । पुरंघ्या बहूनां धारयिष्या पोषयिष्या धिया तादृशेन कर्मणा नोस्मान् समवि-
द्धि समन्तात्पालय । अवतेलेटि बहुलंछन्दसीति शपोलुक् बहुलवचनात्सिपइडागमः । अस्मान्
धनदानादिना रक्षेत्यर्थः ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

अथ षोडशी-

यस्तेनूनंशतक्रतुविन्द्रद्युम्नितमोमदः । तेननूनंमदेमदेः ॥ १६ ॥

यः । ते । नूनम् । शतक्रतो इति शतशक्रतो । इन्द्र ।
द्युम्नितमः । मदेः । तेन । नूनम् । मदे । मदेरिति मदेः ॥ १६ ॥

अत्र सोमः स्तूयते-हे शतक्रतो शतविधप्रज्ञान हे इन्द्र द्युम्नितमः यशस्वितमः योमदः
माघंत्पनेनेति मदःसोमः यः सोमः नूनं पुरा ते त्वदर्थमस्माभिरभिपुतोस्ति । तेन अस्मानिः
प्रदीयमानसोमेन नूनमिदानीं मदे तत्पानेन मदे तव संजाते सति अस्मानपि मदेः धनादिदा-
नेन त्वं मादय । मदीहर्षे अत्रान्तर्णीतण्यर्थः । बहुलमितिशा ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

यस्तेचित्रश्रवस्तमोयदंन्द्रष्टत्रहन्तमः । यओजोदार्तमोमदः ॥ १७ ॥

यः । ते । चित्रश्रवःऽतमः । यः । इन्द्र । वृत्रहनुऽतमः ।

यः । ओजःऽदातमः । मदः ॥ १७ ॥

हे इन्द्र चित्रश्रवस्वमः अतिशयेन नानाविधकीर्तिः योमदः सोमः ते त्वदर्थमस्माभिर-
भिपुतः यः सोमः वृत्रहन्तमः अतिशयेन पापानां हन्ता । किंच यः सोमः ओजोदातमः अति-
शयेन बलस्य दाता तेनास्माभिर्दीयमानेन सोमेन त्वं माघेरिति पूर्वेणसंबन्धः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

विद्महिह्यस्तेअद्रिवस्त्वादत्तःसत्यसोमपाः । विश्वासुदस्मकृष्टिपुं ॥ १८ ॥

विद्म । हि । यः । ते । अद्रिश्चवः । त्वादत्तः । सत्य । सोमपाः ।

विश्वासु । दस्म । कृष्टिपुं ॥ १८ ॥

हे अद्रिवः अद्रिवंजः तद्वत् हे सत्य यथार्थकर्मन् सोमपाः सोमस्यपातः दस्म दर्श-
नीय यद्वा शत्रूणामुपक्षपयितरिन्द्र विश्वासु कृष्टिपु सर्वेषु सोमस्यदातृषु यजमानेषु त्वादत्तः
त्वयादत्तः ते त्वदीयोयोरपिरस्ति तं विद्महि यद्यारोवयं अपि जानीमएव । यद्वा हे इन्द्र सर्वेषु
यष्टेषु मध्ये वयं ते त्वदीयमेव नान्यदीयमिति तं सोमं जानीमएव । यः सोमः त्वादत्तः अस्मा-
भिस्त्वदर्थं दीयते अत्र त्वाददेशश्छान्दसः ॥ १८ ॥

प्रथमेपर्यायेच्छावाकस्य इन्द्रायमद्वनेसुतमिति स्तोत्रियः । सूत्रितंच—इन्द्रायमद्वनेसुतमि-
न्द्रमिद्राथिनो बृहदिति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते एकोनविंशी—

इन्द्रायमद्वनेसुतंपरिष्टोभन्तुनोगिरः । अर्कमर्चन्तुकारवः ॥ १९ ॥

इन्द्राय । मद्वने । सुतम् । परि । स्तोभन्तु । नः ।

गिरः । अर्कम् । अर्चन्तु । कारवः ॥ १९ ॥

मद्वने माघतेः कनिष् मदनशीलायेन्द्राय तदर्थं सुतमभिपुतं सोमं नोस्मदीया गिरः
स्तुतिवक्षणावाचः परिष्टोभन्तु स्तोभतिः स्तुतिकर्मा परितः सोमं स्तुवन्तु । ततः कारवः स्तु-
तिकारिणः स्तोतारश्च अर्कं सर्वैरर्चनीयं सोममर्चन्तु पूजयन्तु ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

यस्मिन्विश्वाअधिश्रियोरणान्तिसप्तसंसदः । इन्द्रसुतेह्वामहे ॥ २० ॥ १८ ॥

यस्मिन् । विश्वाः । अधि । श्रियः । रणान्ति । सप्त ।

सप्तसंसदः । इन्द्रम् । सुते । ह्वामहे ॥ २० ॥ १८ ॥

यस्मिन्निन्द्रे विश्वाः सर्वाः श्रियः कान्तयः अधि अधिकं भवन्ति अतिशयेन तेजस्वी-
त्यर्थः । किंच सप्त सप्तसंख्याकाः संसदः सम्यग्यज्ञेषु कर्मकरणार्थं सीदन्तीति संसदो होत्रकाः
यस्मिन् रणान्ति सोमप्रदानार्थं रमन्ते । यद्वा यं शब्दयन्ति स्तुवन्ति तं पूर्वोक्तलक्षणमिन्द्रं सुते
सोमेभिपुते सति ह्वामहे वयं सोमपानायाह्वयामः ॥ २० ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठ्यादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथैकविंशी-

त्रिकद्रुकेषुचेतनं देवासो यज्ञमत्नत । तमिद्धर्धन्तुनोगिरः ॥ २१ ॥

त्रिकद्रुकेषु । चेतनम् । देवासः । यज्ञम् । अत्नत ।

तम् । इत् । वर्धन्तु । नः । गिरः ॥ २१ ॥

हे देवासो देवा इन्द्रादयः त्रिकद्रुकेषु आभिषुविकेष्वहस्तु ज्योतिर्गौरायुरिति त्रिकद्रु-
काः तेषु चेतनं चित्तिसंज्ञाने चेतन्ति जानन्ति अनेन स्वर्गादिकमिति चेतनः ज्ञानसाधनं यज्ञं
अत्रत अतन्वत स्वैः स्वैः कर्मभिः पाटनेश्च विस्तारितवन्तः । तनुविस्तारे लङ् बहुरलङ्कारोऽस्तीति
विकरणस्य लुक् तनिपः योऽच्छन्दसीति उपधा लोपः । तमिव तमेव अस्मदीयं यज्ञं नोस्माकं
गिरः स्तुतिरक्षणवाचो वर्धतु वर्धयन्तु ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

आत्वाविशन्तिवन्द्वः समुद्रमिध्वसिन्धवः । नत्वामिन्द्रातिरिच्यते ॥ २२ ॥

आ । त्वा । विशन्तु । इन्द्रवः । समुद्रमइध्व । सिन्धवः ।

न । त्वाम् । इन्द्र । अति । रिच्यते ॥ २२ ॥

हे इन्द्र इन्द्रवः स्रवन्तः अस्माभिर्दीपमानाः सोमाः त्वा त्वां आविशन्तु सर्वतः प्रवि-
शन्तु । तत्रदृष्टान्तः—समुद्रमिवसिन्धवः स्यन्दमाना नद्योयथा समुद्रं जलाशयं सर्वतः प्रविशन्ति
तद्वत् । यतएवं तस्मात् हे इन्द्र त्वां कश्चिदपि देवोबलेन धनेनवा नातिरिच्यते नातिरिक्तोस्ति
सामर्थ्यवान् त्वत्तोधिकोनास्तीत्यर्थः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी—

वि॒व्यक्थं॑म॒हिना॑वृ॒पन्भ॒क्षंसो॑मस्यजागृ॒वे । य॒इन्द्र॑ज॒ठरे॑पु॒ते ॥ २३ ॥

वि॒व्यक्थं॑ । म॒हिना॑ । वृ॒पन् । भ॒क्षम् । सो॑मस्य ।

जा॒गृ॒वे । यः । इन्द्र॑ । ज॒ठरे॑पु । ते ॥ २३ ॥

हे वृषत् कामानां वर्षितः हे जागृवे जागरणशीलेन्द्र त्वं तस्य सोमस्य भक्षं पानं प्रति
महिना स्वमहिना विव्यक्त्य सर्वतो व्याप्तवानसि । व्यचेर्लिटि थळि अक्यासस्योभयेपामिति
संपसारणं । हे इन्द्र यः सोमः ते जठरेषु उदरेषु प्रविशति तस्य पानं व्याप्तवानसीतिशेषः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी—

अ॒रं॒तइन्द्र॑कु॒क्षये॑सो॒मोभ॑वतु॒वृत्र॑हन् । अ॒रं॒धाम॑भ्य॒इन्द्र॑वः ॥ २४ ॥

अ॒रं॒म् । ते । इन्द्र॑ । कु॒क्षये॑ । सो॒मः । भ॒वतु॑ । वृ॒त्रह॑न् ।

अ॒रं॒म् । धाम॑भ्यः । इन्द्र॑वः ॥ २४ ॥

हे वृत्रहन् वृत्रस्यापामावरकस्यासुरस्य पापस्यवा हन्तर्हे इन्द्र सोमोस्माभिर्दीपमानस्ते
तव कुक्षये अरमलं पर्याप्तो भवतु । किंच इन्द्रवः सर्वतः क्षरणशीलाः सोमाः तव धामभ्यः ना-
नाविधेभ्यः शरीरेभ्यः तव तेजोभ्योवा अरमलं पर्याप्तो भवन्तु । अनेन तेजसा हविर्भाक्त्वमस्तीति
सूचितं । अस्पदीयाः सोमाएव तव कुक्षये देहेभ्योपि पर्याप्तो भवन्तु नान्यदीया इति भावः ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी—

अ॒र॒म॒श्वा॒यगा॑यति॒श्रुत॑कं॒क्षोअ॒रं॒गवे॑ । अ॒र॒मिन्द्र॑स्य॒धाम्ने॑ ॥ २५ ॥

अ॒रं॒म् । अ॒श्वा॒य । गा॒यति॑ । श्रु॒तकं॑क्षः । अ॒रं॒म् ।

गवे॑ । अ॒रं॒म् । इन्द्र॑स्य । धाम्ने॑ ॥ २५ ॥

श्रुतकक्षोनामऋषिः गवाश्वादिलाभार्थमिन्द्रं स्तौति—अयं श्रुतकक्षः एतन्नामऋषिः
अश्वाय इन्द्रेण दीयमानायाश्वाय एतदर्थं अरमलं गायति इन्द्रविषयं स्तोत्रं करोति । तथा
गवे अरमलं गायति इन्द्रस्य इन्द्रकर्तृकाय धाम्ने गृहाय तदर्थं च अरं पर्याप्तं स्तौति । यदश्वा-
दिकमिन्द्रः प्रयच्छति तस्मै गायतीति । यद्वा इन्द्रस्येति कर्मणि पठी गवादिलाभार्थमिन्द्रं स्तौ-
ति ॥ २५ ॥

अथ पद्विंशी—

अरं हिष्मासुतेपुणः सोमेष्विन्द्रभूपसि । अरं तेशाक्रदावने ॥ २६ ॥ १९ ॥

अरम् । हि । स्म । सुतेपुं । नः । सोमेषु । इन्द्र । भूपसि ।

अरम् । ते । शक्र । दावने ॥ २६ ॥ १९ ॥

हे इन्द्र सुतेष्वभिषुतेषु नोस्मदीयेषु सोमेषु । हिष्मेत्यवधारणे त्वमेव तेषां पाने अलं प-
र्याप्तो भूपसि भवसि । यद्वा सोमेष्वभिषुतेषु सत्सु नोस्माकं पर्याप्तं धनं भूपसि । भूपसौ त्वं प्रा-
पय । तथा हे शक्र समर्थेन्द्र दावने धनादिकस्य दात्रे ते तुभ्यं अस्माभिर्दीयमानाः सोमाः
अरमलं पर्याप्ता भवन्तु ॥ २६ ॥

॥ इति पद्यस्य पद्ये एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

अथ सप्तविंशी—

पराकात्ताच्चिदद्रिवस्त्वानक्षन्तनोगिरः । अरंगमामतेव्यम् ॥ २७ ॥

पराकात्तात् । चित् । अद्रिवः । त्वाम् । नक्षन्त । नः ।

गिरः । अरम् । गमाम् । ते । व्यम् ॥ २७ ॥

हे अद्रिवः वज्रवन्निन्द्र नोस्मदीयागिरः इतो निर्गताः स्तुतयः पराकात्तात् । चिदप्यर्थः । अवि-
द्रादपि त्वां नक्षन्त व्याप्नुवन्तु किमुत समीपात्त्वां अश्रुवन्तामिति । नक्षतेर्व्याप्तिकर्मणो नशतेर्वा
ल्लेटि सिति स्त्वं । एवं सति स्तोतारो वयं त्वदीयं धनमरमलं पर्याप्तं गमाम त्वत्तो गच्छाम ॥ २७ ॥

आभिष्वविकेपूकथ्येषु तृतीयसवने ब्राह्मणाच्छंसिन एवाहासिवीरयुरिति वैकल्पिकः स्तो-
त्रियः । स्रितंच—एवाहासिवीरयुरेवाहास्यस्रज्जतेति ।

तस्मिन्प्रथमा सूक्तेषाविंशी-

ए॒वा॒स्य॑सि॒वीर॒युरे॒वाशूर॑उ॒त्तास्ति॒रः । ए॒वाते॒राध्य॑मनः ॥ २८ ॥

ए॒व । हि । अ॒सिं । वी॒र॒इ॒युः । ए॒व । शूरः । उ॒त् ।

स्ति॒रः । ए॒व । ते । रा॒ध्य॑म् । म॒नः ॥ २८ ॥

हे इन्द्र त्वं वीरयुः वीरान् युद्धकर्मणि समर्थान् शत्रून् हन्तुं कामयमानएवासि भवसि खलु । हि प्रसिद्धौ । अतएव त्वं शूरः सामर्थ्यवानेव भवसि । उतापिच स्थिरः संग्रामे धैर्यवान् भवसि एकत्रस्थित्वैव शत्रून् संप्रहरसीत्यर्थः । एवंसति ते तव मनोराध्यं स्तुतिभिराराधनीयमेव यतोनेन मनसा त्वं शत्रुवधं संग्रामे धैर्यादिकंच करोषीति तवमनएव सर्वैः स्तुत्यमित्यर्थः

॥२८॥

अथैकोनविंशी-

ए॒वा॒रा॒तिस्तु॑वी॒मघ॑वि॒श्वेभि॑र्धा॒यिधा॒तृभिः । अ॒धा॒चिदि॒न्द्रमे॒सर्चा॑ ॥ २९ ॥

ए॒व । रा॒तिः । तु॒वि॒इ॒म॒घ । वि॒श्वे॒भिः । धा॒यि । धा॒तृ॒भिः ।

अ॒धं । चि॒त् । इ॒न्द्र । मे॒ । स॒र्चा ॥ २९ ॥

हे तुविमघ तुविरिति बहुनाम बहुधनवन्निन्द्र विश्वेभिर्धैर्धातृभिः कर्माधारकैः यद्वा देवानां हविर्दानेन पोषयितृभिः सर्वैर्यजमानैः तव रातिर्गवाश्वघनादिदानं धायि तैर्धार्यतएव । दधातेर्लुङि कर्मणिरूपं । चिदेवार्थे । अध अतएव हे इन्द्र एवंविध त्वं मे यष्टुर्ममापि सचा घनादिदानेन कर्मसहायोभव ॥ २९ ॥

अथ विंशी-

मो॒पु॒ब्र॒ह्मे॒वत॑न्द्र॒युर्भु॑वो॒वाजा॑नांपते । म॒त्स्वा॑सु॒तस्य॑गो॒मंतः ॥ ३० ॥

मो॒ इति॑ । सु । ब्र॒ह्मा॑इ॒इव । त॒न्द्र॒युः । भु॒वः । वा॒जा॒ना॒म् ।

प॒ते । म॒त्स्य॑ । सु॒तस्य॑ । गो॒मंतः ॥ ३० ॥

हे वाजानांपते अजानांपते बलानां वा हे इन्द्र तन्द्रयुः निष्कारणं निवृत्तकर्मवत्वादात्स्ययुक्तो ब्रह्मेव ब्राह्मणइव । अथापि तद्वदर्थे भाष्यतइति । यास्कोक्तमनुसृत्य तंद्रयुक्तइत्युक्तं ।

अथवा यागादिकर्मपरित्यागेनालस्यमिच्छन् नास्तिको ब्राह्मणइव त्वं मोषु भुवः सुष्ठु मा भवः । सर्वदा अस्मत्कर्मान्वितो भवेत्याशासनं । तदेवाह—सुतस्याभिपुतस्य ततो गोमतः गव्येन क्षीरेण दध्नावा मिश्रणवतः सोमस्य पानेन मत्स्व माद्य । हृष्टोभव ॥ ३० ॥

अथैकविंशी—

मानंइन्द्राभ्याश्दिशःसूरोअक्तुष्वायमन् । त्वायुजावनेमतत् ॥ ३१ ॥

मा । नुः । इन्द्र । अ॒भि । आ॒श्दिशः । सू॒रः । अ॒क्तुषु॑ ।

आ । य॒मन् । त्वा । यु॒जा । व॒नेम॑ । तत् ॥ ३१ ॥

हे इन्द्र आदिशः आदेष्टारः समन्तादायुधान्यविविसृजन्तः सू॒रः सृगतौ सर्वत्र सरणशीलाराक्षसाः अक्तुषु रात्रिषु दिवापि नोस्माकं माफ्यायमन् आभिमुख्येन मा नियन्तारोभवन्तु । यद्यागताश्चेत् तदा तद्रक्षःकुलं त्वा त्वया युजा सहायेन वयं वनेम अहन्म । अथ कथंकथ्य हिंसार्थाः । वनेचेति पठितत्वात्सिद्धार्थः ॥ ३१ ॥

अथ द्वाविंशी—

त्वयेदिन्द्रयुजावयंप्रतिब्रुवीमहिस्पृधः । त्वमस्माकंतवस्मसि ॥ ३२ ॥

त्वया॑ । इत् । इन्द्र । यु॒जा । व॒यम् । प्र॒ति । ब्रु॒वीम॒हि ।

स्पृ॒धः । त्वम् । अ॒स्माकम् । तव॑ । स्म॒सि ॥ ३२ ॥

हे इन्द्र त्वयेव । इदवधारणे । त्वयैव युजा सहायेन स्पृधः स्पर्धमानान् शत्रून् वयं प्रतिब्रुवीमहि निराकुर्वीमहि । प्रतिवचनं निराकरणं । उत्तरार्धेन इन्द्रसाहाय्यमेव प्रतिपादयति—हे इन्द्र त्वमस्माकं भवसि स्तुत्यस्तोतृयष्टयष्टव्यवया त्वमस्माकं भवसि । वयं तवस्मसि भवामः । तथारण्यकं—त्वमिदं सर्वमसि तववयंस्मः त्वमस्माकमसीति । तस्मात्त्वया सहायेन शत्रून्हन्यामेति ॥ ३२ ॥

अथ त्रयस्त्रिंशी—

त्वामिद्वित्वायवोनूनोनुवतश्चरान् । सत्वायइन्द्रकार्वः ॥ ३३ ॥ २० ॥

त्वाम् । इत् । हि । त्वा॒ऽयवः । अनु॒ऽनोनुवतः । चरान् ।
सखायः । इन्द्र । कारवः ॥ ३३ ॥ २० ॥

हे इन्द्र कर्मोपद्रवपरिहारादनन्तरं त्वायवः त्वां धनादिदानार्थं कामयमानाः अतएव अनुनोनुवतः नैतेर्यद्भ्रुगन्तस्य शतरिरूपं । अनुक्रमेण पुनःपुनः स्तुतिकुर्वन्तः तस्मात्तव सखायः सखिभूताः कारवः स्तोवारः त्वामिव इदवधारणे त्वामेव चरान् स्तुतिभिः परिचरन्तु खलु । हीति प्रसिद्ध्यर्थः । चरतेल्लेट्चडागमः । हियोगादनिघातः ॥ ३३ ॥

॥ इति पष्ठस्य पष्ठे विंशोवर्गः ॥ २० ॥

उद्धेति चतुस्त्रिंशद्वचं त्रयोदशसूक्तं सुकक्षस्यार्पणं गायत्रमैन्द्रं अन्यात्विन्द्रक्रभुदेवताका । तथाचानुक्रान्तं—उद्धचतुस्त्रिंशदसुकक्षोन्त्यैन्द्रार्भवीति । द्वितीयेपर्याये होतुःशस्त्रे उत्तमायर्जमेतत्सूक्तं । सूत्रितंच—उद्धेदभीत्युत्तमामुद्धरेदिति । महाव्रतेप्यस्पविनियोगः पूर्वसूक्तेनसहोक्तः । ज्योतिष्टोमे ब्राह्मणाच्छंतिशस्त्रे आद्यस्तुचः । सूत्रितंच—उद्धेदभीतितिस इन्द्रक्रतुविदंसुतमिति याज्येति । तथासोयामे भैत्रावरुणातिरिक्तोक्तये अयंरुचोनुत्तुल्यः । सूत्रितंच—यदथकच्चवृत्रहन्नुद्धेदभिश्रुतामघमानोविन्वाभिरिति ।

तत्र प्रथमा—

उद्धेदभिश्रुतामंघंष्टपमंनर्यापसम् । अस्तारमेपिसूर्य ॥ १ ॥

उत् । घ । इत् । अत्ति । श्रुतऽमंघम् । ष्टपमम् ।

नर्यऽपसम् । अस्तारम् । एपि । सूर्य ॥ १ ॥

सुकक्ष इन्द्रगुणानाह—हे सूर्य द्वादशसु भानुषु इन्द्रोपि सूर्यात्मना पठितः तस्मात्सूर्यात्मक सुवीर्यं हे इन्द्र श्रुतमघं सर्वदा देयत्वेन विख्यातघनं अतएव वृषभं याचमानानां धनस्य वार्षिकारं नर्यापसं नरहितं नर्यं नरहितकर्माणं अस्तारं दानशौडं औदार्यवन्तं एतादृशानुभावं अभितः उदेपि । इदवधारणे । त्वमेव तस्यपज्ञे सूर्यात्मना उद्गतोसि । घेति प्रसिद्धौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

नव्योनंवातिपुरीत्रिमेदवाह्वोजसा । आहिं चष्टत्रहावंधीत् ॥ २ ॥

नव । यः । नवतिम् । पुरः । विभेद । वाहुःओजसा ।
अहिम् । च । वृत्रहृहा । अवधीत् ॥ २ ॥

यइन्द्रः नव नवतिं नवनवतिसंख्याकाः एकोनशतसंख्याकाः शंबरस्य पुरः पुरीः वाहो-
जसा स्वबाहुचलेनैव विभेद दिवोदासाय भिनत्तिस्म । तथाचमंत्रः—दिवोदासायनवतिंचनवे-
न्द्रःपुरोव्यैरच्छंबरस्येति । सवृत्रहा वृत्रासुरस्यहन्ता सइन्द्रः अहिं च न केनाप्यहन्तव्यं मेघं
अपामावरकं वृत्रं वा अवधीत् सइन्द्रोस्माकं धनं ददात्वित्युत्तरेण संबन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सनइन्द्रःशिवःसखाश्ववृद्धोमध्वमत् । उरुधारेवदोहते ॥ ३ ॥

सः । नः । इन्द्रः । शिवः । सर्वा । अश्ववृत् । गोधमत् ।
ध्वमत् । उरुधाराइव । दोहते ॥ ३ ॥

सपूर्वोक्तलक्षणः शिवः कल्याणतमः सखा यष्टयष्टव्यस्तोतृस्तुत्यलक्षणेन संबन्धेना-
स्माकं मित्रभूतः एतादृशइन्द्रः अश्ववत् अश्वयुक्तं गोमत् पश्वादिसहितं यवमत् । अयवादि-
भ्यइति व प्रतिषेधान्मतुषो वत्वाभावः । यवइति धान्यविशेषः धान्ययुक्तं धनं नोस्मभ्यं दोह-
ते । दोग्धु ददातु । दृष्टान्तः—उरुधारेव दोहनकाले प्रभूतपयोधारा यद्वा बहूनां पोषयित्री
गौः यथा वत्सस्य पयोदोग्धि तथा प्रभूतं धनमस्माकं दोग्धु ददातु । दुहेर्दोहचडागमः ॥ ३ ॥

अप्नोमामि मैत्रावरुणातिरिक्तोक्थे यदद्यतितृचःस्तोत्रियः सूत्रंतुपूर्वेण वृचेन सहोदाहृतम् ।

तस्मिन्प्रथमा सूक्ते चतुर्थी—

यदद्यकच्चैवृत्रहृन्नुदगाअभिसूर्य । सर्वतदिन्द्रतेवशे ॥ ४ ॥

यत् । अद्य । कत् । च । वृत्रहृन् । उत्तुःअगाः । अग्नि ।
सूर्य । सर्वम् । तत् । इन्द्र । ते । वशे ॥ ४ ॥

हे वृत्रहन् वृत्रस्यापामावरकस्य मेघस्य हन्तः हे सूर्य सूर्यात्मकेन्द्र अद्यास्मिन्दिने यत् कञ्च यत्किञ्चित् पदार्थजातमभि अभिमुखीकृत्य उदगाः इण्गौ उत्पूर्वः तस्य लुङि गादेशः । स्वतेजसा उद्गतः प्रादुर्भूतोसि तदा तत्सर्वं स्थावरजंगमात्मकं जगत् ते तव वशोभवति त्वदधी-
नं भवति । उदितेसूर्ये त्वदर्थं प्राक्कर्म कुर्वन्ति जुह्वति च ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

यद्वाप्रवृद्धसत्पतेनमराइतिमन्यसे । उतोतत्सत्यमित्तव ॥५॥२१॥

यत् । वा । प्रवृद्ध । सत्पते । न । मरै इति । मन्यसे ।

उतो इति । तत् । सत्यम् । इत् । तव ॥ ५ ॥ २१ ॥

वाशब्दः समुच्चये अपिच हे प्रवृद्ध स्वबलेन प्रवर्धमान सत्पते सतांपते स्वप्रकाशाधिक्ये-
न सतां नक्षत्राणां पते हे इन्द्र नमरै इति मनुष्यवद्वार्धकेनाहं नन्निये इति यद्यदि मन्यसे बु-
ध्यसे । मृड्माणत्यागे लेटचडागमः वैतोन्यत्रेत्येकारः । उतो अपिच तव तत् नन्निये इति मननं
सत्यमित् यथार्थमेव । इन्द्रो नन्नियते इत्यर्थे मंत्रान्तरं—नक्षस्याअपरंचनजरसामरतेपतिरिति ॥५॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

अथ षष्ठी—

येसोमांसःपरावतियेअर्वावतिमुन्विरे । सर्वास्ताँइन्द्रगच्छसि ॥६॥

ये । सोमांसः । परावति । ये । अर्वावति । सुन्विरे ।

सर्वान् । तान् । इन्द्र । गच्छसि ॥ ६ ॥

हे इन्द्र ये सोमांसः सोमाः परावति विप्रच्छेतिदूरदेशे ये सोमाः अर्वावति अन्तिकतमे
देशे च सुन्विरे छन्दसि द्विवचनस्य विकल्पितत्वाद्द्विवचनाभावः मुनोतेः कर्मणि लिटि व्य-
त्ययेनशुः येसोमाः ऋत्विग्भिरभिपूयन्ते सर्वान् दूरे समीपेचाभिपूयमाणांस्तान् सोमान् गच्छ-
सि तत्पानार्थं युगपत् प्राप्स्यसि । अनेनेन्द्रस्य सर्वगतत्वं सूचितम् ॥ ६ ॥

अश्वीर्यामे ब्राह्मणाच्छंसिनोतिरिक्तोक्थये तमिन्द्रंवाजयामसीति स्तोत्रियस्तृचः । सूत्रितं
च—तमिन्द्रंवाजयामसि महाँइन्द्रोयोजसेति । व्यूहस्य दशरात्रस्य पंचमेहनि निष्केवल्ये अ-
यमेवतृचोनिविद्धानीयः । सूत्रितंच व्यूहस्येतिखंडे—परुत्वाँइन्द्रमीद्वस्तमिन्द्रंवाजयामसीति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते सप्तमी—

तमिन्द्रं वाजयामसि महे वृत्राय हन्तवे । सवृषा वृषभो भुवत् ॥ ७ ॥

तम् । इन्द्रम् । वाजयामसि । महे । वृत्राय । हन्तवे ।

सः । वृषा । वृषभः । भुवत् ॥ ७ ॥

यजमाना आहुः तं पूर्वोक्तलक्षणमिन्द्रं वाजयामसि वाजयामः सोमेन स्तुतिभिर्वा वाजवन्तं बलवन्तं कुर्मः । किमर्थं महे महते वृत्राय अपामावरकं वृत्रासुरं हन्तवे हन्तुं सोमपानेन मत्तः स्तुतिभिर्वा स्तुतः सन् वृत्रहन्तवे वाजयामसि वाजवन्तं करोतीत्यर्थे तत्करोतीति णिच् णाविष्टवदिति णेरिष्टवद्भावाद् देरिति टिलोपः विन्मत्वोर्लुगिति वचनान्मतुपोलुक् । वृषा धनानां सेक्ता दाता सइन्द्रः वृषभः अस्माकं स्तोत्रृणां सोमस्य दातृणां धनादिसेचको दावा भुवत् भवतु ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

इन्द्रः स दामने कृत ओजिष्ठः समदेहितः । द्युम्नी श्लोकी स सोम्यः ॥ ८ ॥

इन्द्रः । सः । दामने । कृतः । ओजिष्ठः । सः । मदे ।

हितः । द्युम्नी । श्लोकी । सः । सोम्यः ॥ ८ ॥

सइन्द्रः दामने स्तोत्रृभ्यो धनादिदानायैव कृतः प्रजापतिना सृष्टः किञ्च ओजिष्ठः ओजस्वितमः स एवेन्द्रः मदे मायन्त्यनेनेति मदः सोमः तस्मिन्श्च प्रजापतिना सृष्टिकाले हितः सोमपानार्थं च निहित इत्यर्थः । द्युम्नी द्युम्नं द्योतते र्यशोवान्त्वेति । यशस्वी अन्नवान्वा अवएव श्लोकी श्लोकः स्तुतिः तद्दान् सइन्द्रः सोम्यः सोमार्हो भवति ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

गिरा वज्रो न संजृत्तः सर्वलो अनपच्युतः । ववक्ष ऋष्वो अस्तृतः ॥ ९ ॥

गिरा । वज्रः । न । सम्जृत्तः । सर्वलः । अनपच्युतः ।

ववक्षे । ऋष्वः । अस्तृतः ॥ ९ ॥

गिरास्तुतिलक्षणया वाचा स्तोतृभिः संभृतः उत्पादितः तीक्ष्णीकृतः । तत्रदृष्टान्तः—व-
ज्जोन वज्रायुधं यत्कवृभिर्निशितधारो यथाभवति तीक्ष्णीक्रियते तद्वत् स्तोतृभिः स्तुत्या सं-
भृतः अतएव सचलः बलसहितः तस्मादनपच्युतः परैरप्रच्युतः अनभिगतइत्यर्थः तादृशः ऋ-
ष्वोमहान् दीप्यमानोवा अस्तुतः युद्धे शत्रुभिरहिंसितइन्द्रः ववक्षे स्तोतृभ्योवधनादिकं वो-
ढुमिच्छति ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

दुर्गेचिन्नःसुगंकंधिगृणानइन्द्रगिर्वणः । त्वंचमघवन्वशः॥ १० ॥ २२ ॥

दुःइगे । चित् । नः । सुइगम् । क्धि । गृणानः । इन्द्र ।

गिर्वणः । त्वम् । च । मघइवन् । वशः । १० ॥ २२ ॥

हे गिर्वणः गीर्भिर्वननीयेन्द्र गृणानः स्तोतृभिः स्तूयमानस्त्वं नोस्माकं दुर्गेचिन् दुर्गमे-
पि मार्गे सुगं सुगमं पन्थानं कृधि तथाकुरु । हेमघवन् धनवन्निन्द्र त्वं चशब्दधेदर्थे यदि व-
शः सोमपानार्थं तत्प्रदातृनस्मान् कामयेथाः तदा पन्थानं शोभनगमनं कुरुष्व वषेर्लट्यडाग-
मः चशब्दयोगादनिघातः ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

अथैकादशी—

यस्यतेनूचिटादिशंनमिनन्तिस्वराज्यम् । नदेवोनाधिगूर्जनः॥ ११ ॥

यस्यं । ते । नु । चित् । आइदिशम् । न । मिनन्ति ।

स्वइराज्यम् । न । देवः । न । अधिइगुः । जर्नः ॥ ११ ॥

हे इन्द्र यस्य ते तव आदिशं आदिशति नयति सर्वत्र अनयेति आदिगबलं औणादि-
कः करणेपत्ययः । यद्वा आदेशएवादिक् आज्ञा भावेक्लिप् त्वदीयामाज्ञां नूचिदिदानीं पुराच
नमिनन्ति केचिदपि न हिंसन्ति । किंच स्वराज्यं तव स्वभूते राज्यंच यद्वा स्वशब्देन स्वर्गो-
भिधीयते स्वर्गस्वामित्वं च । नहिंसन्ति हिंसकानाह नदेवः त्वदन्योदेवोपिच तथाप्यधिगुःअ-
धृतगमनः संग्रामेत्वरमाणो वीरोपि नच जनः प्रादुर्भूतोमनुष्योपि एते नमिनन्तीत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

अधातेअप्रतिष्कृतं देवीशुष्मं सपर्यतः । उभेसुशिश्रु रोदसी ॥ १२ ॥

अर्ध । ते । अप्रतिष्कृतम् । देवी इति । शुष्मम् ।

सपर्यतः । उभे इति । सुशिश्रु । रोदसी इति ॥ १२ ॥

हे सुशिम सुहनो शोभनशिरस्त्राणेन्द्र अधापिच देवी देव्यौ स्वतेजसा दीप्यमाने उभे-
रोदसी धावापृथिव्यौ अप्रतिष्कृतं स्कुइति सौत्रोधातुः स्तंभनेवर्तते शत्रुभिरप्रतिरोधनीयं ते
त्वदीयं शुष्मं परबलशोपकं बलं सपर्यतः पूजयतः त्वदधीनेएव भवतः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

त्वमेतदधारयः कृष्णासुरोहिणीपुत्र । परुष्णीपुरुशत्पर्यः ॥ १३ ॥

त्वम् । एतत् । अधारयः । कृष्णासु । रोहिणीपु ।

त्र । परुष्णीपु । रुशत् । पर्यः ॥ १३ ॥

अस्य सामर्थ्यमेवोपपादयति हे इन्द्र कृष्णासु कृष्णवर्णासु गोषु तथा रोहिणीषु वर्णा-
दनुदात्तात्तोषधात्तोन्नइविङीप् रोहितवर्णासुच परुष्णीषु गोषु रुशत् रोचतेर्दीप्तिकर्मणः दीप्य-
मानं श्वेतं एतत्परिदृश्यमानं पयः क्षीरं त्वमधारयः धारयसि तस्मात् त्वद्वलं पूजयतइति
समन्वयः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

विषदहेरधं त्विपोविश्वे देवासो अक्रमुः । विदन्मृगस्य तान् अमः ॥ १४ ॥

वि । यत् । अहेः । अर्ध । त्विपः । विश्वे । देवासः ।

अक्रमुः । विदत् । मृगस्य । तान् । अमः ॥ १४ ॥

अधापिच अहेः अहन्तव्यस्य वृत्रासुरस्य त्विपः तेजोरूपादुच्छ्वासाद्भीताः यद्वा तस्य
मभावेन परिगमिता विश्वे सर्वे देवासो देवाः यद्यदा व्यक्रमुः विविधं पादविहरणमकुर्वन् स्व-
स्थानं परित्यज्यान्धदेशमगच्छन्नित्यर्थः । तदानीं मृगस्य । एवं तान् भीषयितुं वृत्रो मृगस्वपोभवत्

तद्रूपस्य संबन्धि अमः सर्वतोगमनशीलं बलं तज्जातं भयंवा तान् सर्वांश्च देवान् विद्वद् अविन्द्वद्
प्रामोदित्यर्थः । तस्यासुरस्येन्द्रो निवारकोहन्ता भवदित्युत्तरेण संबन्धः ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी-

आहुमेनिवुरोभुवद्बृत्रहादिष्टुपौंस्यम् । अजातशत्रुरस्तृतः ॥ १५ ॥ २३ ॥

आत् । ऊँ इति । मे । निष्ट्वरः । भुवत् । बृत्रहा । अदिष्ट ।
पौंस्यम् । अजातशत्रुः । अस्तृतः ॥ १५ ॥ २३ ॥

आत् उदित्यवधारणे देवानां भीत्या सर्वतोगमनानन्तरमेव मे स्तोतृस्तुत्यलक्षणेन संबन्धेन मम
संबन्धी अयमिन्द्रः निवरः वृत्रासुरस्य निवारयिता हन्ता भुवत् अभवत् । ततो बृत्रहा बृत्रस्य
हन्तेन्द्रः पौंस्यं पुंसः कर्म पौंस्यं । यद्वा स्त्रीपुंसाभ्यामिति भवार्थेऽस्य नकारस्य यकारो वर्णव्य-
त्ययेन । पुंसिन्द्रेभवं । यद्वा बलनामैतत् स्वबलं अदिष्ट यस्य राज्ये दिशति निदधाति तद्राज्यं
स्ववशमकरोत् इत्यर्थः । ततः प्रभृति इन्द्रः अजातशत्रुः अनुत्पन्नशत्रुः अस्तृतः संग्रामे परैर-
हिंसितश्चाभवत् ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे त्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

अथ षोडशी-

श्रुतं वो बृत्रहन्तं मं प्रशार्धं चर्षणीनाम् । आशुपे राधसे महे ॥ १६ ॥

श्रुतम् । वः । बृत्रहन्तं मम् । प्र । शार्धम् । चर्षणीनाम् ।
आ । शुपे । राधसे । महे ॥ १६ ॥

हे ऋत्विग्यष्टारः श्रुतं बलवत्तया प्रसिद्धं अतएव बृत्रहन्तं अनिशयेन बृत्रहन्तारं शर्धं
बलभूतं वेगवन्तं वा एतादृशमिन्द्रं चर्षणीनां मनुष्याणां वीरुष्मार्कं आशुपे । अश्रोतेर्लेटि उक्त-
मइति सिप् व्यत्ययेन उपप्रत्ययः बहुलं छन्दसीत्यङ्गमः । तमिन्द्रं स्तुतिभिः प्रीणयित्वा युष्मभ्यं
प्रकर्षेण अश्रवै प्रयच्छामीत्यर्थः । किमर्थं महे महते राधसे धनाय धनं युष्मभ्यं दातुम् ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

अयाधियाचगव्ययापुरुङ्गामन्पुरुष्टुत । यत्सोमेसोम आसंवः ॥ १७ ॥

अ॒या । धि॒या । च॒ । ग॒व्य॒ऽया । पुरु॑ऽनामन् । पुरु॑ऽस्तुत । यत् ।
सोमे॑ऽसोमे । आ । अ॒र्जवः ॥ १७ ॥

हे पुरुनामन् बहुविध शक्र वृत्रहादिनामोपेत । यद्वा बहुस्तुतिमन् नामयन्ति स्तुत्यं देवं
वशं नयन्त्यनेनेतिनाम स्तोत्रं । अतएव पुरुष्टुत बहुभिरभिष्टुतेन्द्र सोमेसोमे अस्मदीयेषु सोमेषु त्वं
यद्यदा आभवः तेषां पानार्थं समन्तादभवः तदा वयमया अनया कीदृश्या गव्यया गाआत्म-
नइच्छन्त्या धिया अनया बुद्ध्या युक्ता भवेम सोमं पीतवति त्वयि वयं गवादियुक्ता भवेमे-
त्यर्थः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

वो॒धिन्म॑ना॒इद॑स्तुनो॒वृत्र॑हाभूर्या॒सुतिः । शृ॒णोतुं॑श॒क्रआ॒शिप॑म् ॥१८॥

वो॒धित्॑ऽमनाः । इत् । अ॒स्तु । नः । वृ॒त्रऽहा । भूर्ऽआ॒सुतिः ।
शृ॒णोतुं॑ । श॒क्रः । आ॒ऽशिप॑म् ॥ १८ ॥

अथ परोक्षरुतः वृत्रहा वृत्रहन्ता भूर्यासुतिः बहुपुदेशेषु इन्द्रार्थं सोमआसूयतेभिपूयत-
इति तादृशः । यद्वा बहूनि सोमादिहवींषि इन्द्रार्थं आसूयन्ते हूयन्तेइति तादृशः वोधिन्मनाः
बुधअवगमने औणादिकइनिप्रत्ययः यस्य मनः स्तोतृणामभिमतं बुध्यते जानातीति तथोक्तः
इदवधारणे नोस्माकं वोधिन्मना एवास्तु सर्वदास्मदभीप्सितानि जानात्वित्यर्थः । यद्वा एता-
दशइन्द्रो नोस्माकं यज्ञेभवत्विति । ततः शक्रः संग्रामे शत्रुहननसमर्थइन्द्रः आशिपं अस्मदी-
यां स्तुतिं आशासनं वा शृणोतु ॥ १८ ॥

ज्योतिष्टोमे चातुर्विंशिकेहनि माध्यन्दिने मैत्रावरुणस्य कयात्वंनऊत्येति तृचोनुरूपः
सत्रितंच-होत्रकाणां कयानश्चित्रआभुवत् कयात्वंनऊत्येति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते एकोनविंशी-

कया॒त्वंन॑ऊ॒त्याभि॑प्रम॒न्दसे॑ऽपन् । कया॑स्तो॒तृभ्य॑आ॒मर॑ ॥ १९ ॥

कया॑ । त्वम् । नः । ऊ॒त्या । अ॒भि । प्र । म॒न्दसे॑ ।
ऽप॒न् । कया॑ । स्तो॒तृभ्यः॑ । आ । अ॒मर॑ ॥ १९ ॥

हे वृषन् कामानां वर्षितरिन्द्र कया केन ऊत्या अव रक्षणादिषु गत्यर्थे ऊतियूतीत्या-
दिना निपातितः केनाभिगमनेन नोस्मानभि अभितः प्रमन्दसे प्रकर्षेण मादयसि अस्मदी-
यं यज्ञं प्रति सोमपानार्थमागमनेनवा त्वदीयस्तुतिश्रवणार्थमागमनेनवा कदास्मान् प्रमादय-
सीति । किञ्च कया केनाभिगमनेन स्तोत्रभ्योस्मभ्यं धनमाभर आविर्भार्षि इतीन्द्रं स्तोत्रा
पृच्छति ॥ १९ ॥

अथ विंशी—

कस्य वृषासुतेसर्चानियुत्वान् वृषभोरणत् । वृत्रहासोमपीतये ॥ २० ॥ २४ ॥

कस्य । वृषा । सुते । सर्चा । नियुत्वान् । वृषभः ।
रणत् । वृत्रहा । सोमपीतये ॥ २० ॥ २४ ॥

वृषा इन्द्रः कस्य यजमानस्य सर्चा सुते ऋत्विग्भिः सहाभिपुते सोमे अनेन तद्वान्यज्ञो-
लक्ष्यते कस्य यज्ञे सोमपीतये सोमपानाय तदर्थं रणत् रमते । कीदृशः नियुत्वान् नितरां युव-
न्ति मिश्रयन्ति स्वबलेन शत्रूनि ति नियुतः मरुतः तद्वान् । यद्वा नियुतइति वायोर्वाहनाश्वाः
सवायुः कदाचित्तं ग्रामे इन्द्राय स्वाश्वानदात् तद्वान् वृषभः धनानामपां वा वर्षकः वृत्रहा वृत्रस्य
हन्तेन्द्रः कस्य यज्ञे रमते इदानीं नोस्मदीयं यज्ञं प्रत्यागच्छतु । यद्वा कस्याध्वरे रमते नकुत्रा
पि । किंतु अस्मद्यज्ञे एव सोमपानार्थं संक्रोडते ॥ २० ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

अथैकविंशी—

अभीपुणस्त्वं रयिमन्दसानः सहस्रिणम् । प्रयन्तावोधिदाशुपे ॥ २१ ॥

अभि । सु । नः । त्वम् । रयिम् । मन्दसानः । सहस्रिणम् ।
प्रयन्ता । वोधि । दाशुपे ॥ २१ ॥

हे इन्द्र त्वं मन्दसानः अस्माभिर्दत्तेन सोमेन मोदमानः सन् सहस्रिणं सहस्रसंख्याकं
रयिं धनं नोस्मभ्यं सु सुष्ठु अभ्याभर । तदेवाह—त्वं दाशुपे हविर्दत्तवते यजमानाय प्रयन्ता
धनादेः प्रदाता कर्मणोनियन्तावा भवानीति वोधि बुध्यस्व । बुधअवगमने भौवादिकः लोटि
छान्दसो विकरणस्य लुक् हेर्धिः धित्वे धकारलोपश्छान्दसः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी—

पत्नीवन्तःसुताइमउशन्तोयन्तिवीतये । अपांजग्मिर्निचुंपुणः॥२२॥

पत्नीवन्तः । सुताः । इमे । उशन्तः । यन्ति । वीतये ।

अपाम् । जग्मिः । निचुम्पुणः ॥ २२ ॥

पत्नीवन्तः सोमसेकार्थे पत्न्यः पालयिष्यः आपोवसतीवर्य एकधनाश्च तद्वन्तः सुता अस्माभिरभिपुताः इमे गृहस्थाः चमसस्थाश्च सोमाः उशन्तः आत्मनः पानं कामयमानाः सन्तोयन्ति इन्द्रं गच्छन्ति । किमर्थं वीतये आत्मनः प्रानाय । किंच निचुंपुणः निचांतपृणइति यास्कः । चमुअदने निचांतोभक्षितः पृणः प्रीणयिता यद्वा निचमनेन प्रीणातीति भक्षणेन तर्पयतीति निचुंपुणः । अभिपुतस्य सोमस्य अप्सुप्रक्षेपासंभवात् सामर्थ्यादजीपरूपः सोमोगृह्यते । तादृशः सोमः अपांजग्मिः अपामितिनलोकाव्ययेतिपृष्ठीप्रतिपेधाभावश्छान्दसः अपइत्यर्थः । यद्वा अपांमध्यं वा अपःप्रतिवा जग्मिः गमनशीलः साधुगन्तावा सोमश्चेन्द्रं गच्छति ससवर्धथकाले ऋजीपमप्सुप्रास्पन्तीति वचनादप्सु ऋजीपरूपः प्रक्षिप्यते । तदाह अपांजग्मिरिति॥२२॥

अथ त्रयोविंशी—

इष्टाहोत्रांसृक्षतेन्द्रं वृधासोअध्वरे । अच्छावभृथमोजसा॥२३॥

इष्टाः । होत्राः । असृक्षत । इन्द्रम् । वृधासः । अध्वरे ।

अच्छ । अवइभृथम् । ओजसा ॥ २३ ॥

अपांजग्मिरिति सामर्थ्यादवभृथदिनएवकुर्वन्तीत्युक्तं तत्संगादाह—अध्वरेस्मदीये यतो वृधासो हविर्भिरिन्द्रं वर्धयन्तः इष्टा इष्टवन्तो यागं कृतवन्तः सप्तसंख्याका होत्राः होत्रका अवभृथमन्पदिवसं अच्छ प्रति ओजसा स्वतेजसा सहिता इन्द्रमसृक्षत विसृजन्ति । यावदवभृथं सप्तहोत्रका यजन्तीति ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी—

इहत्यासंधमाद्याहरीहिरण्यकेश्या । वोह्लामभिप्रयोहितम्॥२४॥

इह । त्या । सधुःमाद्या । हरी इति । हिरण्यकेश्या ।
वोह्लाम् । अग्नि । प्रयः । हितम् ॥ २४

एषाव्याख्याता । अत्रापि याक्यार्थोविधीयते—सधमाद्या इन्द्रेणसह हविर्भिस्तर्पयितव्यौ यद्वा संग्रामे सहमाद्यन्तौ हिरण्यकेश्या हिरण्यमयस्कन्धगतकेशवन्तौ त्या तो प्रसिद्धौ हरी हरि-
तवर्णावितन्नामकावश्वौ इहास्मिन्यज्ञे हितं हितकरं प्रयो हवीरूपमन्नं अभिलक्ष्य वोह्लां इन्द्रं
वहतां प्रापयतामिति ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी—

तुभ्यंसोमाः सुता इमे स्तीर्णवर्हिर्विभावसो । स्तोतृभ्य इन्द्रमावह ॥ २५ ॥ २५ ॥

तुभ्यम् । सोमाः । सुताः । इमे । स्तीर्णम् । वर्हिः । विभावसो
इति विभावसो । स्तोतृभ्यः । इन्द्रम् । आ । वह ॥ २५ ॥ २५ ॥

हे विभावसो विशेषेण भासमान वसुमन् यद्वा विशिष्टाभा विभाः प्रकृष्टदीप्तयः निवसन्ति
अत्रेति विभावसुरग्निः हे तादृशाग्ने तुभ्यं त्वदर्थं इमे सोमाः सुताः अभिपुताः तथा वर्हिः स्तीर्ण
तस्मात्स्तोतृभ्योस्मभ्यं अस्मदर्थं इन्द्रं सोमपानार्थमावह आह्वय यज्ञं प्रति प्रापयेत्यर्थः ॥ २५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे पंचविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

अथ षड्विंशी—

आतेदक्षं विरोचनादधद्रत्नाविदाशुपे । स्तोतृभ्य इन्द्रमर्चत ॥ २६ ॥

आ । ते । दक्षम् । वि । रोचना । दधत् । रत्ना । वि ।
दाशुपे । स्तोतृभ्यः । इन्द्रम् । अर्चत ॥ २६ ॥

ऋषिर्ऋत्विग्यजमानान्प्रत्याह । हे यष्टः दाशुपे इन्द्राय हविर्दत्तवते ते तुभ्यं रोचना रो-
चनं दीप्यमानं दक्षं बलं आग्निमुख्येन विदधत् इन्द्रोविदधातु यद्वा रोचनमिति स्वर्गः देवते-
जसा दीप्तं रोचननामानं लोकं विदधातु । तथा रत्ना रत्नानि च तुभ्यं करोतु । बुधाञ्छुधारणपो-
षणयोः । लेटि धोर्लोपोलेटिचेत्याकारलोपः अडागमः । हे स्तोतारः स्तोतृभ्यः इन्द्रविपयस्तो-
त्रकारिभ्योयुष्मभ्यंच बलरत्नादिकं इन्द्रः कुरुतां तस्मात्तमिन्द्रं यूयमर्चत हविर्भिः स्तुतिभिश्च
पूजयत ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी—

आतेदधामीन्द्रियमुक्थाविश्वाशतक्रतो । स्तोतृभ्यइन्द्रमृळया ॥२७॥

आ । ते । दधामि । इन्द्रियम् । उक्था । विश्वा । शतक्रतो
इति शतऋक्तो । स्तोतृभ्यः । इन्द्र । मृळय ॥ २७ ॥

हे शतक्रतो इन्द्र ते तव इन्द्रियं वीर्यवन्तं सोमं विश्वा उक्था सर्वाणि स्तोत्राणि आद-
धामि संपादयामि । हे इन्द्र त्वं स्तोतृभ्यः मृळय सुखय ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी—

भद्रंभद्रंनआभरेपमूर्जीशतक्रतो । यदिन्द्रमृळयांसिनः ॥ २८ ॥

भद्रम्भद्रम् । नः । आ । भर । इपम् । ऊर्जम् । शतक्रतो इति
शतऋक्तो । यत् । इन्द्र । मृळयांसि । नः ॥ २८ ॥

हे शतक्रतो शतविधकर्मन् शतप्रज्ञवा इन्द्र भद्रंभद्रं कल्याणतमं अथ सुखोत्पादकंवा
धनं नोस्मभ्यमाभर आसंपादय देहि । तथा इपमन् ऊर्जमन्तरसं यद्वा बलवदन्त्रं देहि
नोस्मान् यद्यदि मृळयांसि सुखयसि तर्हि तव धनादिकं देहीति । मृळसुखने ष्यन्तस्य
लेटचडागमः ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी—

सनोविश्वान्याभरसुवितानिशतक्रतो । यदिन्द्रमृळयांसिनः ॥२९॥

सः । नः । विश्वानि । आ । भर । सुवितानि । शतक्रतो
इति शतऋक्तो । यत् । इन्द्र । मृळयांसि । नः ॥ २९ ॥

हे शतक्रतो इन्द्र सपूर्वोक्लक्षणस्त्वं विश्वानि सर्वाणि सुवितानि सुष्टु ईयते प्राप्य-
ते येष्विति सुवितानि मंगलानि सुपूर्वादेतेः केमप्यये उवडादेशः सर्वानभ्युदयानोस्मभ्यमा-
भर आहर । हे इन्द्र यदिनोस्मान् सुखयसि तर्हि धनादिसहितानभ्युदयान्देहीति ॥ २९ ॥

अथत्रिंशी-

त्वामिदृत्रहन्तमसुतावन्तोहवामहे । यदिन्द्रमृळ्यासिनः ॥ ३० ॥ २६ ॥

त्वाम् । इत् । वृत्रहन्तम् । सुतध्वन्तः । हवामहे ।

यत् । इन्द्र । मृळ्यासि । नः ॥ ३० ॥ २६ ॥

हे वृत्रहन्तम् अविशयेन वृत्रस्यापामावरकस्य हन्तरिन्द्र सुतवन्तोभिपुतसोमवन्तो वयं त्वामित् त्वामेव हवामहे अस्मद्यज्ञमागत्य सोमपानायाह्वयामः । हे इन्द्र नोस्मान्यदि सुखयसि तर्हि आह्वयामइति ॥ ३० ॥

॥ इति पष्ठस्य पष्ठे षड्विंशोवर्गः ॥ २६ ॥

व्यूहदेशरात्रस्य पष्ठेहनि निष्केवल्ये उपनोहरिभिरिति तृचोनिबिद्धानीयः । सूत्रितंच-अ-यंहयेनवाइदमुपनोहरिभिःसुतमिति ।

तत्र मथमा सूक्ते एकात्रिंशी-

उपनोहरिभिःसुतंयाहिमदानांपते । उपनोहरिभिःसुतम् ॥ ३१ ॥

उप । नः । हरिंसि । सुतम् । याहि । मदानाम् ।

पते । उप । नः । हरिंसि । सुतम् ॥ ३१ ॥

हे मदानांपते माद्यन्तेनेनेति मदाः सोमाः मदोनुपसर्गं इति करणे अप्रत्ययः सोमानां स्वामिन्द्र हरिभिः । आशतेनहरिभिरित्यादिपु । चह्वनामभ्वानां श्रुतेरत्रापि शवसहस्रसंख्या-कैरश्वैः सह नोस्माकं यज्ञे सुतमभिपुवं सोममुपयाहि तत्पानार्थं शीघ्रमायाहि पुनरुपनइत्याद-रार्थः ॥ ३१ ॥

अथ द्वात्रिंशी-

द्वितायोवृत्रहन्तमोविदइन्द्रःशतक्रंतुः । उपनोहरिभिःसुतम् ॥ ३२ ॥

द्विता । यः । वृत्रहन्तमः । विदे । इन्द्रः । शतक्रंतुः ।

उप । नः । हरिंसि । सुतम् ॥ ३२ ॥

वृत्रहन्तमोविशयेन वृत्रस्यहन्ता शतक्रतुः नानाविधकर्मा यद्भन्द्रः द्विता द्विधाविदे वृत्रव-
धादौ उग्रकर्मा जगद्रक्षणकाले शान्तकर्मेति द्विप्रकारेण सर्वैर्ज्ञायते । विदज्ञाने कर्मणिविहितस्य
कर्मण्यस्य स्योपस्तआत्मनेपदेष्विति तलोपः सत्वं हरिभिः सह सुतं सोममुपयाहि ॥ ३२ ॥

अथ त्रयस्त्रिंशी—

त्वंहिष्टत्रहन्त्रेपांपातासोमानामसि । उपनोहरिभिःसुतम् ॥ ३३ ॥

त्वम् । हि । वृत्रहन् । एषाम् । पाता । सोमानाम् ।

असि । उप । नः । हरिभिः । सुतम् ॥ ३३ ॥

हे वृत्रहन् वृत्रस्य पापस्यवा हन्तरिन्द्र हिशब्दोहेत्वर्थे यस्माच्चं एषामस्मदीयानां सोमा-
नां पाता पानकर्तासि भवसि एषामिति इदमोन्वादेशे अशादेशः अनुदात्तश्च । अतस्त्वमश्वैः स-
ह सोमं पातुमुपयाहि आगच्छ ॥ ३३ ॥

व्यूढस्य दशरात्रस्य नवमेहनि वैश्वदेवे अभिष्ववृचस्य इन्द्रइपेददातुनस्तेनोरत्नानि
धत्तेनेति द्वेऋचावार्भव्यौ । सूत्रितंच—इन्द्रइपेददातुनस्तेनोरत्नानिधत्तेनेत्येकाद्वेचेति ।

सैषा सूक्ते चतुस्त्रिंशी—

इन्द्रइपेददातुनऋभुक्षणंमृभुरयिम् । वाजीददातुवाजिनम् ॥ ३४ ॥ २७ ॥

इन्द्रः । इपे । ददातु । नः । ऋभुक्षणम् । मृभुम् ।

रयिम् । वाजी । ददातु । वाजिनम् ॥ ३४ ॥ २७ ॥

इन्द्रएव अस्माभिः स्तुतः इष्टःसन् ऋभुक्षणं वापपूर्वस्येति दीर्घाभावः यागादिकर्मकर-
णेन महान्तं सर्वेषां भ्रातृणां श्रेष्ठंवा अथवा तृतीयसवने प्रजापतिसवित्रोर्मध्ये सोमपात्रत्वा-
न्महान्तं रयिं दातारं ऋभुं सोमपानेनामर्षत्वं प्राप्तं तादृशं एतन्नामकं देवं नोस्मभ्यमिपे अ-
नार्थं ददातु प्रयच्छतु । तथा वाजी यत्नवानिन्द्रः वाजिनं यत्नवन्तं अन्नवन्तंवा वाजनामानं क-
नीयांसं भ्रातरंच अस्माकमन्त्रलाभाय ददातु ॥ ३४ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

॥ इति अष्टमे मंडले नवमोनुवाकः ॥ ९ ॥

दशमेनुवाके दशसूक्तानि तत्र गौर्धयतीति द्वादशचंमाद्यं सूक्तं आंगिरसस्य विंदुना-
न्नः पूतदक्षनाज्ञोवा आर्षं गायत्रं मरुद्देवताकं । तथाचानुक्रम्यते—गौर्धयति द्वादशविंदुः पूतद-
क्षोवा मारुतमिति सूक्तविनियोगोलैंगिकः । प्रातःसवने सोमातिरिक्तएकं शस्त्रमुपजायते तत्रा-
घट्टचोनुरूपः । सूत्रितंच—अस्विसोमोअयंसुतो गौर्धयतिमरुतामिति स्तोत्रियानुरूपाविति ।

तत्र प्रथमा—

गौर्धयतिमरुतांश्रवस्युर्मातामघोनाम् । युक्तावह्निरथानाम् ॥ १॥

गौः । धयति । मरुताम् । श्रवस्युः । माता । मघोनाम् ।

युक्ता । वह्निः । रथानाम् ॥ १ ॥

मघोनां धनवतां मरुतां माता निर्मात्री गौः पृथ्विरूपा । पृथिवैवैपयसोमरुतोजाताईति
श्रुतेः । यद्वा गौर्माध्यमिकीवाक् तत्रैव मध्यमस्थाने मरुतामपि वर्तनात् तेषां तत्पुत्रत्वमुपचर्यते
धयति सोमं पिबति पाययतिवा स्वपुत्रान् मरुतः । किमिच्छन्ती श्रवस्युरन्नं कामयमाना कीदृ-
शी रथानां मारुतानां वह्निः पृपतीभिर्बडवाभिर्वोद्गी संयोजयित्री सायुक्ता सर्वत्र समन्तात्सू-
ज्या भवति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यस्याद्देवाउपस्थेव्रताविश्वेधारयन्ते । सूर्यामासादृशेकम् ॥ २ ॥

यस्याः । देवाः । उपस्थे । व्रता । विश्वे । धारयन्ते ।

सूर्यामासा । दृशे । कम् ॥ २ ॥

गौः सर्वदेवमयीत्याह यस्या मरुतां मातुः गोरुपस्थे वर्तमानाः विश्वे सर्वे देवाः व्रता व्र-
तानि स्वस्वकर्माणि धारयन्ते विभ्रति इयमेवात्माकं स्वपयोमिश्रितस्य सोमस्य दात्रीति सर्वे
तत्समीपे तिष्ठन्तीत्यर्थः । किंच सूर्यामासा माति स्वकलाभिस्त्रिधीनिति माश्वंद्रमाः देवता-
द्वंद्वेचेत्युभयपदमरुतिस्वरत्वं । सूर्याचन्द्रमसौ दृशे दर्शनाय सर्वलोकप्रकाशनायच यस्या गोः
समीपे कं सुखेन वर्तमानौ भवतः सेयंगौः सोमं धयतीति पूर्वेण समन्वयः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तत्सुनोविश्वेअर्यआसदागृणन्तिकारवः । मरुतःसोमपीतये ॥३॥

तत् । सु । नः । विश्वे । अर्यः । आ । सदा । गृणन्ति ।

कारवः । मरुतः । सोमपीतये ॥ ३ ॥

अर्यः स्तोत्रकरणार्थमितस्तोगन्तारो नोस्मदीया विश्वे सर्वे कारवः स्तोतारः तन्मरुता बलं सदा सर्वदा सु सुष्टु आगृणन्ति आभिमुख्येन स्तुतिभिः स्तुवन्ति । किमर्थं सोमपीतये अस्माभिर्दीयमानं सोमं पातुं मरुतएतन्नामकादेवा अस्माभिराह्वातव्याः खलु ततः पुरस्तात्तद्व-
लं स्तुवन्तीत्यर्थः ॥ ३ ॥

पूर्वमभिहितएवशस्त्रे अस्तिसोमइति स्तोत्रियस्तृचः । सूत्रंतु पूर्वेणसहोदाहतम् ।

तत्र प्रथमा सूक्ते चतुर्थी—

अस्तिसोमोअयंसुतःपिवन्त्यस्यमरुतः । उतस्वराजोअश्विना ॥४॥

अस्ति । सोमः । अयम् । सुतः । पिवन्ति । अस्थ ।

मरुतः । उत । स्वराजः । अश्विना ॥ ४ ॥

अयं पुरोवर्ती सोमः सुतोमरुदर्थं अस्माभिरभिपुतोस्ति विद्यते । तस्मादस्य अन्वादेशे ए-
नं सुतं सोमं स्वराजः स्वयं दीप्यमानाः स्वतेजसा नान्यदीयेनेत्यर्थः तादृशाः मरुतः पिवन्ति ।
उतापिच अश्विना अश्विनौ च सोमं पिवतः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

पिवन्तिमित्रोअर्यमातनांपूतस्यवरुणः । त्रिपधस्थस्यजावन्तः ॥५॥

पिवन्ति । मित्रः । अर्यमा । तना । पूतस्य । वरुणः ।

त्रिधस्थस्य । जावन्तः ॥ ५ ॥

नकेवलं मरुतएव सोमपातारः । किंतु एतेपीत्याह—मित्रः सर्वेषां स्वस्वकर्मणि प्रवर्तकत्वा-
त्तात्विभूतः अर्यमाच वरुणः दुःखादीनां शत्रूणांवा वरिता निवारकः एतन्नामकास्योदेवाः
तना ततमृणांस्तुकेनेति तनं दशापवित्रं सुपांसुदुगिति तृतीयायाअल्लदेशः तनायुजान्तः तनापू-
तस्य परिशोधितं त्रिसधस्थस्य सहतिष्ठन्त्येति सधस्थं स्थानं द्रोणकलशाधवनीपपूतमदा-

ख्यानि श्रीणि स्थानानि यस्य तत्तथोक्तं तादृशं जावतः स्तुत्यजनवन्तमिमं सोमं पियन्ति ।
द्वितीयार्धेऽष्टकः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

उतोन्वस्यजोपमँइन्द्रःसुतस्यगोमतः । प्रातहोतिवमत्सति ॥ ६ ॥ २८ ॥

उतो इति । नु । अस्य । जोपम् । आ । इन्द्रः । सुतस्य ।
गोऽर्मतः । प्रातः । होताऽइव । मत्सति ॥ ६ ॥ २८ ॥

उतो अपिच इन्द्रः सुतस्य अस्माभिरभिपुतस्य गोमतः गव्यैर्मिश्रणवतः अस्य अ-
न्वादेशः पूर्ववद्दशापवित्रेण पूतस्य सोमस्य जोषं पानरूपां सेवां प्रातः प्रातःसवने नु क्षिप्तं
आमत्सति मदिस्तुत्यादिषु आभिमुख्येन स्तोति । यद्वा सोममेवकामयते । तत्रदृष्टान्तः—होते-
व यथा होता प्रातःसवने देवानभिष्टौति देवान् स्तोतुं वाभिवांछति ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

अथ सप्तमी—

कदत्विपन्तसूरयस्तिरआपँइवस्त्रिधः । अर्पन्तिपूतदक्षसः ॥ ७ ॥

कत् । अत्विपन्त् । सूरयः । तिरः । आपँऽइव । स्त्रिधः ।
अर्पन्ति । पूतदक्षसः ॥ ७ ॥

ऋषिर्मरुतो बहुवारंस्तुत्वेदानोमात्मानं वितर्कयति सूरयः प्राज्ञाः आपइव उदकानीव
तिरः यथा उदकानि तिर्पगच्छन्ति तद्वत्तिरश्चीनगतयः सन्तः कत्कदा अत्विपन्त त्विपदी-
प्तौ अन्तरिक्षे कदादीप्यन्ते । किंच स्त्रिधः शत्रूणां शोपकाहन्तारः तइमे मरुतः पूतदक्षसः
शुद्धबलाः सन्तः कदावा अर्पन्ति अस्मदीयं यज्ञं प्रत्यागच्छन्ति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

कद्वोअद्यमहानाँदेवानामवोँवृणे । त्मनाँचदस्मवर्चसाम् ॥ ८ ॥

कत् । वः । अद्य । महानाम् । देवानाम् । अवः ।
वृणे । त्मनाँ । च । दस्मवर्चसाम् ॥ ८ ॥

हे मरुतः महानां मंहनीयानां महतां वात्मनाच आत्मनैव अलंकरणैर्विनापि दस्मवर्षां
दर्शनीयतेजस्कानां अतएव देवानां द्योतमानानां वीयुष्माकमवः पालनं कव कदाहं वृणे संभ-
जे । वृड्संभकौ क्रियादिकः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

आयेविश्वापार्थिवानिप्रथत्रोचनादिवः । मरुतःसोमपीतये ॥ ९ ॥

आ । ये । विश्वा । पार्थिवानि । प्रथन् । रोचना ।

दिवः । मरुतः । सोमऽपीतये ॥ ९ ॥

ये मरुतः विश्वा विश्वानि पार्थिवानि पृथिव्यां भवानि भूतजातानि दिवः द्युलोकस्य
रोचना रोचमानानि ज्योतीषि च आपमथन् सर्वत्र विस्तारितान्यकार्पुः । प्रथप्रथ्याने ष्यन्त-
स्य चङ्ङि अवस्मृद्वरप्रथप्रदस्तृस्पशामिति अग्न्यासस्य अदादेशः चङ्ङ्यन्तरस्यामितिङ्ङि
स्वरेणमध्वादात्तः तादृशान् मरुतोदेवान् सोमपीतये सोमपानायाहमाह्वयामि ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

त्यान्नुपूतदक्षसोदिवोवोमरुतोहुवे । अस्यसोमस्यपीतये ॥ १० ॥

त्यान् । नु । पूतदक्षसः । दिवः । वः । मरुतः ।

हुवे । अस्य । सोमस्य । पीतये ॥ १० ॥

हे मरुतो मितराविण एतन्नामकादेवाः पूतदक्षसः परिशुद्धवटान् दिवः स्वतेजसा दी-
प्यमानान् यद्वा दिवः द्युलोकस्थितान् त्यान् तान् प्रसिद्धान् वीयुष्मान् नु क्षिप्तं हुवे आह्वया-
मि । किमर्थं अस्यास्मदीयस्य सोमस्य पीतये पानाय ॥ १० ॥

अथैकादशी-

त्यान्नुपेविरोदसीनस्तुर्मुमरुतोहुवे । अस्यसोमस्यपीतये ॥ ११ ॥

त्यान् । नु । ये । वि । रोदसी दति । तुस्तुः । मरुतः ।

हुवे । अस्य । सोमस्य । पीतये ॥ ११ ॥

ये मरुतः रोदसी द्यावापृथिव्यौ वितस्तभुः स्वघलेनैव अत्यर्थं स्तब्धे चक्रुः ते रोदसी स्वाधीने अकार्पूरित्यर्थः । त्वान् तान् सर्वतः प्रसिद्धान् नु क्षिप्रं अहं हुवे आह्वयामि । किमर्थं अस्पेत्यादि ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

त्यंनुमारुतंगुणंगिरिष्ठां वृषणं हुवे । अस्य सोमस्य पीतये ॥ १२ ॥ २९ ॥

त्यम् । नु । मारुतम् । गुणम् । गिरिऽस्थाम् । वृषणम् ।

हुवे । अस्य । सोमस्य । पीतये ॥ १२ ॥ २९ ॥

त्यं तं सर्वत्र विस्वतं गिरिष्ठां गिरिषु मेघेषु पर्वतेषु वा तिष्ठन्तं वृषणं उदकानां कामानां वा वर्षितारं मारुतं मरुत्सं वन्धनं गुणं संघं नु क्षिप्रं हुवे विंदुरहमाह्वयामि । किं प्रयोजनं अस्य अस्मदीयस्य सोमस्य पीतये पानाय ॥ १२ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे एकोनत्रिंशोऽवर्गः ॥ २९ ॥

आत्वेति नवर्चं द्वितीयं सूक्तं आनुष्टुभमैन्द्रं तिरश्चीनामांगिरसऋषिः । तथा चानुक्रम्यते—
आत्वा नव तिरश्चीरांगिरस आनुष्टुभमिति । आभिष्वविकेषूक्येषु तृतीयसवनेच्छावाकस्यात्वा-
गिरइति तृचोवैकल्पिको नुरूपः सूज्यते हि—गायन्ति त्वागापत्रिण आत्वागिरोरथीरिवेति ।

तत्र प्रथमा—

आत्वागिरोरथीरिवास्थुः सुतेपुं गिर्वणः ।

अभित्वासमनूपतेन्द्रवत्सं नमातरः ॥ १ ॥

आ । त्वा । गिरः । रथीः इव । अस्थुः । सुतेपुं । गिर्वणः ।

अभि । त्वा । सम । अनूपत । इन्द्र । वत्सम् । न । मातरः ॥ १ ॥

हे गिर्वणः गीर्भिवननीयेन्द्र सुतेषु सोमेषु अभिषुतेषु सत्सु गिरोस्माकं स्तुतिरक्षण-
वाचः त्वा त्वां आस्थुः आभिषुत्येन शीघ्रं तिष्ठन्ति । तत्र दृष्टान्तः—रथीरिव यथा रथवान् रथेन
गच्छन् वीरः प्राप्यं देशं क्षिप्रं गच्छति तद्वदस्माभिरपि गन्तव्यं त्वां स्तुतयोभिगच्छन्ति । किंच
हे इन्द्र अस्मदीयागिरः त्वा त्वामभिलक्ष्य समनूपत सम्यक् शब्दायन्ते स्तुवन्तीत्यर्थः । नूस्ववने

कुटादिः तस्य लुङ्गिरूपं । तच्चष्टान्तः—वत्संन मातरः यथा मातरोगावः वत्सं अभिलक्ष्य हंभा-
रवादिशब्दं कुर्वन्ति तद्वत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

आत्वाशुक्काअचुच्यवुःसुतासइन्द्रगिर्वणः ।
पिवात्वर्षस्यान्धसइन्द्रविश्वांसुतेहितम् ॥ २ ॥

आ । त्वा । शुक्काः । अचुच्यवुः । सुतासः । इन्द्र । गिर्वणः ।
पिवं । तु । अस्य । अन्धसः । इन्द्रं । विश्वांसु । ते । हितम् ॥ २ ॥

हे गिर्वणोगीर्भिवंननीयेन्द्र शुक्काः ग्रहेषु पात्रेषुच दीयमानाः सुतासोस्माभिरभिपुताः सोमाः
त्वा त्वां आचुच्यवुः आगच्छन्तु । च्युङ्गुङ्गवौ लुङ्गि बहुलंछन्दसीति शपःलुः ततस्त्वमस्मा-
भिर्दीयमानस्यास्यांधसः सोमस्य भवदीयं भागं तु क्षिप्रं पिव । यद्वा क्रियाग्रहणं कर्तव्यमिति
संप्रदानं चतुर्थ्यर्थे बहुलंछन्दसीति पठ्यो तदिदं सोमरूपमन्नं शीघ्रं पिव । तदेवोपपादयति—हे
इन्द्र विश्वासु सर्वासु दिक्षु ते त्वदर्थं सोमपुरोडाशादिहविर्हितं निहितं भवति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

पिवासोमंमदायकमिन्द्रंश्येनाभृतंसुतम् ।
त्वंहिशश्वतीनांपतीराजांविशामसि ॥ ३ ॥

पिवं । सोमंम् । मदाय । कम् । इन्द्रं । श्येनइआभृतम् । सुतम् ।
त्वम् । हि । शश्वतीनाम् । पतिः । राजा । विशाम् । असि ॥ ३ ॥

हे इन्द्र त्वं श्येनाभृतं ह्यग्रहोर्भंछन्दसीति हकारस्यभकारः द्युलोकात् श्येनरूपया गा-
यत्र्या आहतं सुतमभिपुतं सोमं मदाय हर्षाय पिव कमितिपूरणः सुखार्थेवा सुखेन सोमं
पिव । हिशब्दो हेतौ हि यस्मात्त्वं शश्वतीनां बह्वीनां विशां मरुद्गणानां सर्वेषां देवगणानां च
पतिः पालयिता स्वामी अस्ति भवसि तथा राजा स्वतेजसा दीप्यमानश्चासि अतस्त्वं
पूर्वं सोमं पिवेति ॥ ३ ॥

आभिप्रविकेपूय्येषु तृतीपसवनेच्छावाकस्य श्रुधीहवंतिरश्वाइति वैकल्पिकः स्तोत्रियः ।
सन्वितंच—श्रुधीहवंतिरश्वा आश्रुत्कर्णश्रुधीहवमिति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते चतुर्थी—

श्रुधीह्वंतिरश्रयाइन्द्रयस्त्वासपर्यति ।
सुवीर्यस्यगोमंतोरायस्पूर्धिमहान्हांसि ॥ ४ ॥

श्रुधि । ह्वंम् । तिरश्रयाः । इन्द्र । यः । त्वा । सपर्यति ।
सुवीर्यस्य । गोमंतः । रायः । पूर्धि । महान् । अंसि ॥ ४ ॥

हे इन्द्र यः त्वा त्वां सपर्यति सपरशब्दः कंड्हादिः हविर्भिः परिचरति तादृशस्य तिर-
श्रयः एतन्नामकस्य ऋषेः मम ह्वं स्तुतिभिः त्वद्विषयमाह्वानं श्रुधि शृणु । श्रुत्वाच हे इन्द्र त्वं
सुवीर्यस्य शोभनवीर्योपेतस्य यद्वा वीरे पुत्रे भवं वीर्यं सुपुत्रवतः गोमतः गयादिपशुमतः रा-
योधनस्पदानेन पूर्धि अस्मान्पूरय । एतवसामर्थ्यं कुतइत्यतआह— त्वं महान् गुणाधिकः दे-
वानां श्रेष्ठश्चासि भवसि खलु ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

इन्द्रयस्तेनवीयसीगिरंमन्द्रामजीजनत् ।
चिकित्विन्मनसंधियं प्रत्नामृतस्यपिप्युपीम् ॥ ५ ॥ ३० ॥

इन्द्र । यः । ते । नवीयसीम् । गिरंम् । मन्द्राम् । अजीजनत् ।
चिकित्वित्मनसम् । धियंम् । प्रत्नाम् । ऋतस्य । पिप्युपीम् ॥ ५ ॥ ३० ॥

हे इन्द्र योयजमानो नवीयसीं नवतरां पुनःपुनः क्रियमाणतया मन्द्रां मदकरीं गिरं
स्तुतिलक्षणां वाचं ते त्वदर्थं अजीजनत् उदपोपदव अकार्पादित्यर्थः । तस्मै स्तोत्रे त्वं प्रत्नां
पुरातनं ऋतस्य सत्यस्य संबन्धि यद्वा तृतीयार्थे षष्ठी सत्येन पिप्युपी प्रवृद्धं लिङ्चङोश्चेति
प्यायतेःपीभावः तादृशं चिकित्विन्मनसं । कितज्ञाने कसौ रूपं आकारस्येकारश्छान्दसः चि-
कित्वांसि ज्ञातानि सर्वेषां हृदयानिययेति अमायया क्रियमाणं यत्नवरक्षणं सर्वेषां हृदयं प्र-
ज्ञापयतीति तत्रअतीन्द्रियार्थदर्शकं धियं त्वदीयं रक्षणाख्यं तस्मै कुरु ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे त्रिंशोवर्गः ॥ ३० ॥

अथ षष्ठी—

तमुष्टवामयंगिरइन्द्रमुक्थानिवावृधुः ।

पुरूष्यस्यपौस्यासिसासन्तोवनामहे ॥ ६ ॥

तम् । ऊँ इति । स्तवाम् । यम् । गिरः । इन्द्रम् । उक्थानि ।

वृधुः । पुरूणि । अस्य । पौस्या । सिसासन्तः । वनामहे ॥ ६ ॥

ऋषयः परस्परमाहुः तं पूर्वोक्तक्षणं उदत्यवधारणे तमेवेन्द्रं स्तवाम् स्तुतिभिः स्तुमः । यं इन्द्रं गिरोस्माकं स्तुतयः उक्थानि शस्त्राणि च वावृधुः प्रावर्धयन् तं स्तुमः । ततोवयं अ-
स्येन्द्रस्य पुरूणि बहूनि पौस्या वीर्याणि सिसासन्तः पणसंभक्तौ सनीडभावपक्षे आवेष्ट्वे
सनेतिरनइति सांहितिकं पत्वं तानि वीर्याणि संभक्तुमिच्छन्तः सन्तः वनामहे तमिन्द्रं स्तुति-
भिः संभजामहे ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

एतोन्विन्द्रंस्तवामशुद्धंशुद्धेनसाम्ना ।

शुद्धैरुक्थैर्वावृध्वासंशुद्धआशीर्वान्ममत्तु ॥ ७ ॥

एतो इति । नु । इन्द्रम् । स्तवाम् । शुद्धम् । शुद्धेन । साम्ना ।

शुद्धैः । उक्थैः । वृध्वासंम् । शुद्धः । आशीःश्वान् । ममत्तु ॥ ७ ॥

अत्रेतिहासमाचक्षते—पुराकिण्डो वृत्रादिकानसुरान् हत्वा ब्रह्महत्यादिदोषेणात्मानमप-
रिशुद्धमित्यमन्यत ततस्तदोपपरिहारयेन्द्रः ऋषीन्वोचत् अपूतं मां युष्मदीयेन साम्ना
शुद्धं कुरुतेति । ततस्ते च शुष्युत्वादकेन साम्ना शस्त्रैश्च परिशुद्धमकार्षुः पश्चात्पूनाये-
न्द्राय यागादिकर्माणि सोमादीनि हवींषि प्रादुरिति । एषोर्थः शाट्यायनकब्रालणे प्रतिपा-
दितः—इन्द्रोवासुरान्हत्वापूतइवामेध्योमन्यत सौकामयत शुद्धमेव मासंतं शुद्धेन साम्ना
स्तुपुरिति । सऋषीन्ब्रवीत् स्तुतमेति ततःऋषयःसामापश्यन्तेनास्तुवन्नेतोन्विन्द्रमिति । ततोवाइ-
न्द्रः पूतः शुद्धैमेध्योभवदिति । तथाचास्या ऋचोयमर्थः—ऋषयः परस्परं ब्रुवन्ति नु सिप्रमेतो-
आगच्छतैव आगत्य च शुद्धेन शुष्युत्वादकेन साम्ना तथा शुद्धैः शुद्धिहेतुभिरुक्थैः शस्त्रैश्चेन्द्रं
शुद्धमपापिनं कृत्वा स्तवाम् स्तुयाम ततः सामशस्त्रैश्च वावृध्वासं पापराहित्येन वर्धमानं तमिम-

मिन्द्रं शुद्धः दशापवित्रेण आशीर्वात् आश्रयणवान् गज्यादिभिः छन्दसीरइति मनुषोवत्वं ता-
दृशः सोमोममत्तु इन्द्रं मादयतु । मदायतेऽछान्दसः श्लुः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

इन्द्रंशुद्धो न आगहि शुद्धः शुद्धाभिरूतिभिः ।

शुद्धोरयिनिधारय शुद्धोर्ममद्विसोम्यः ॥ ८ ॥

इन्द्रं । शुद्धः । नः । आ । गहि । शुद्धः । शुद्धाभिः । ऊतिभिः ।

शुद्धः । रयिम् । नि । धारय । शुद्धः । ममद्वि । सोम्यः ॥ ८ ॥

हे इन्द्र शुद्धः अस्मदीयैः सामभिः शस्त्रैश्च परिशुद्धस्त्वं नोस्मानागहि आगच्छ । शुद्धा-
भिरूतिभिः ऊतयोमरुतः अवन्ति सर्वत्रगच्छन्तीति वा तेपि सामभिः शस्त्रैः परिपूताः तैर्मरुद्भिः
सह शुद्धः पापरहि स्त्वमागहि आगत्य च शुद्धस्त्वं रयिं धनमस्मात्तु निधारय नितरां स्था-
पय । किंच शुद्धस्त्वं सोम्यः सोमार्हो भूत्वा ममद्वि सोमेन माद्य । मदीहर्षेणोऽति बहुलं छन्दसी-
ति शपः श्लुः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

इन्द्रंशुद्धो हिनोरयिंशुद्धोरत्नानि दाशुपे ।

शुद्धो वृत्राणि जिघ्रसे शुद्धो वाजं सिसासति ॥ ९ ॥ ३१ ॥

इन्द्रं । शुद्धः । हि । नः । रयिम् । शुद्धः ।

रत्नानि । दाशुपे । शुद्धः । वृत्राणि । जिघ्रसे ।

शुद्धः । वाजम् । सिसासति ॥ ९ ॥ ३१ ॥

हे इन्द्र शुद्धः हिरवधारणे शुद्ध एव त्वं रयिं धनं नोस्मभ्यं प्रयच्छ । तथा शुद्धस्त्वं दा-
शुपे हविर्दत्तवते यजमानाय रत्नानि रमणीयानि धनादीनि च देहि । ततः शुद्धः पापरहितस्त्वं
वृत्राणि अपामावरकान् कर्मविघ्नकारिणः शत्रून् पापानि वा जिघ्रसे हंसि । ततः शुद्धः शत्रुहन-
नदोषपरिहाराय अस्मदीयैः सामभिः शस्त्रैः परिशुद्धस्त्वं वाजमन्नं अस्मभ्यं सिसासति प्रदा-

तुमिच्छसि । यदा यदा रात्रूनह हन्यां तदातदा शुच्युत्पादकैः सामभिः शस्त्रैश्च यूयं मां परिसृ-
ज्यं कुरुतेति अस्मभ्यमन्नं दातुं इच्छसीत्यर्थः ॥ ९ ॥

॥ इति पठस्य पठे एकत्रिंशोवर्गः ॥ ३१ ॥

अस्माइत्येकविंशत्यृचं तृतीयं सूक्तं । अत्रानुक्रम्यते—अस्मैसैका द्युतानोवा मारुतसै-
ष्टुभं चतुर्थीविराल्लिष्यामीति मारुतः पादः परैन्द्रावाहंस्पत्येति । द्युतानामव्यो मरुतांपुत्रऋषिः
तिरश्चीर्नामांगिरसोवा । चतुर्थीविराट् शिष्टास्त्रिष्टुभः इन्द्रोदेवता इष्यामिवोमरुतइतिपादोमरु-
देवत्यः अवद्रप्सइत्येपात्विन्द्रावृहस्पतिदेवताका सूक्तविनियोगोलिंगादवगन्तव्यः ।

तस्मिन्सूक्ते प्रथमा—

अस्माउपासुआतिरन्तयाममिन्द्रायनक्तमूर्म्याःसुवाचः ।

अस्माआपोमातरःसप्ततस्थुर्नृभ्यस्तरायसिन्धवःसुपाराः ॥ १ ॥

अस्मै । उपसतः । आ । अतिरन्त । यामम् । इन्द्राय । नक्तम् ।

ऊर्म्याः । सुऽवाचः । अस्मै । आपः । मातरः । सप्त । तस्थुः ।

नृभ्यः । तराय । सिन्धवः । सुऽपाराः ॥ १ ॥

इन्द्रसामर्थ्याव भीताउपसतः उपःकालाः अस्मैपूर्वोकगुणोपेतायेन्द्राय यामं स्वस्वग-
मनं आ अतिरन्त तिरतिर्वधनकर्मा समन्तादवर्धयन्त । यथा पूर्वमुद्यन्ति तथेदानीमपि
अस्मै उद्रताअभवन् । तथा ऊर्म्याः रात्रिनामैतव ऋगतिप्रापणयोः अर्तैरूचेति मिप्रत्ययः भवे-
छन्दसीतियत् सर्वैरभिमन्तव्याः रात्रौहि सर्वे स्वनिवासं गच्छन्ति स्वनिन्दयप्राप्तिहेतुभूवाः
रात्रयः नक्तं अपररात्रिकाले सुवाचः शोभनवाचोभवन्ति तस्मिन्काले हि सर्वे वेदाध्ययनानि
शास्त्रश्रवणचिन्तनादीनि कुर्वन्ति तस्मात्कल्याणवाचोभवन् इन्द्रेनुशासति वेदाद्यनुमाने नि-
रताअभवन् । तथा आपः आपृव्यावै सर्वतोव्याप्तामातरः जगतांनिर्माव्यः सप्त सप्तसंख्याकाः
सिन्धवः स्पन्दमाना गंगाद्यानद्यः यद्वा सर्पणशीलाः सिन्धवः सरितः तातामावरकस्य अहेः
हननेनोत्पादकत्वाद्दस्माइन्द्राय तस्थुः नृभ्यस्तराय मनुष्याणां मुखेन तरणार्थं सुपाराः शो-
भनपाराः सुखेन तर्तु योग्याः अभवन्तित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अतिविद्धाविधुरेणाचिदस्त्रात्रिःसप्तसानुसंहितागिरीणाम् ।

नतद्देवोनमर्त्यस्तुतुर्याद्यानिप्रवृद्धोवृषभश्चकार ॥ २ ॥

अतिविद्धा । विधुरेण । चित् । अस्त्रा । त्रिः । सप्त ।

सानु । सप्तसंहिता । गिरीणाम् । न । तत् । देवः । न । मर्त्यः ।

तुतुर्यात् । यानि । प्रवृद्धः । वृषभः । चकार ॥ २ ॥

विधुरेण । वर्णव्यत्ययः । चिदप्यर्थे विधुरेण असहायेनापि अस्त्रा असुक्षेपणे ताच्छी-
लिकस्तन् शत्रुक्षेपणशीलेनेन्द्रेण । यद्वा अस्त्रा अस्त्रेण वज्रेण त्रिःसप्त एकविंशतिसंख्यानि सं-
हिता संहितानि एकत्र संघीभूतानि गिरीणां सप्तानां पर्वतानां सानु सानूनि अतिविद्धा अति-
विद्धानि अतीत्य ताडितानि तेन मुक्तोवज्रपातः तानि भित्वागमदित्यर्थः । अत्र तैत्तिरीयकं
ब्राह्मणं—दर्भपुंजीलमुद्धृत्य सप्तगिरीन् भित्वा तमहन्त्रित्यादि । तस्येन्द्रस्य तत्तानि सानुभेदनानि
कर्माणि देवइन्द्राद्भ्यतिरिक्तोदेवो मर्त्यो मनुष्योवा नतुतुर्यात् नतरेव तथाकर्तुं नशक्नोती-
त्यर्थः । तृष्वनतरणयोः लिङ्छान्दसः शपःश्लुः बहुलंछन्दसीत्युत्वं । यद्वा तुरत्वरणे जौहोत्या-
दिकः । प्रवृद्धः सोमपानेन वलेनवा प्रवृद्धः वृषभः कामानामुदकानांवा वर्षकः इन्द्रः यानि
कर्माणि चकार कृतवान् तानि देवो मनुष्योवा नतुतुर्यात् नहन्यात् हन्तुं शक्नोतभवेत् । अ-
स्मिन्पक्षे तूरी गतिर्हिंसात्वरणयोरित्येतस्यरूपं । यथायोग्यं दीर्घाभावोह्रस्वश्छान्दसः न त-
थाकर्तुं शक्नोतीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

इन्द्रस्यवज्रंआयसोनिर्मिश्रइन्द्रस्यबाह्नोर्भूर्धिष्ठमोजः ।

शीर्षन्निन्द्रस्युक्तवोनिरेकआसन्नेपन्तश्रुत्याउपाके ॥ ३ ॥

इन्द्रस्य । वज्रः । आयसः । निश्मिश्रलः । इन्द्रस्य । बाह्नोः ।

भूर्धिष्ठम् । ओजः । शीर्षन् । इन्द्रस्य । उक्तवः । निरेके ।

आसन् । आ । ईपन्त् । श्रुत्यै । उपाके ॥ ३ ॥

उक्तगुणस्य इन्द्रस्य वज्रआयसः अयसा निर्मितः अयोमयइत्यर्थः सवज्रः इन्द्रेण स्व-
हस्ते निमिष्लः संमिश्रः अत्यन्तं संबद्धःकृतः अतएव इन्द्रस्य बाह्वोर्भुजयोर्भूयिष्ठं बहुतममो-
जोवीर्यमस्ति । तथानिरेके निपूर्वाद्विच्यतेवां निस्पूर्वादेतेवेति संदेहादनवग्रहः । निर्गमने यदा
युद्धार्थमिन्द्रोनिर्गच्छति तदानीमिन्द्रस्य शीर्षं शिरसि ऋतवः कर्माणि शिरस्त्राणनिधाना-
दीनि । यद्वा शिरइति गलपभृत्यूर्ध्वमंगमुच्यते तत्रत्याग्यामक्षिभ्यां दर्शनप्रेरणादीनि कर्माणि
भवन्ति । तथा आसन् आस्यस्य आसन्नादेशः आस्येच यानि कर्माणि युद्धार्थं वाजिनो गजान्
संनाहयतेत्यादीनि भवन्ति । किंच श्रुत्यै संग्रामाय निर्गच्छतोनुशासत इन्द्रस्य वाक्यश्रवणा-
र्थं सर्वे उपजीविनो भृत्याः उपाके अन्तिके एपन्त । अयमिन्द्रोस्मान् कुत्रकुत्र कार्यं नियोक्ष्य-
तीत्येतेन मनसा तदन्तिके समन्तादागच्छन्ति । ईपगतिर्हिंसादर्शनेषु भौवादिकः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

मन्येत्वायज्ञियंयज्ञियानांमन्येत्वाच्यवनमच्युतानाम् ।

मन्येत्वासत्वंनामिन्द्रकेतुंमन्येत्वावृषभंचर्पणीनाम् ॥ ४ ॥

मन्ये । त्वा । यज्ञियम् । यज्ञियानाम् । मन्ये । त्वा । च्यवनम् ।

अच्युतानाम् । मन्ये । त्वा । सत्वंनाम् । इन्द्र । केतुम् । मन्ये ।

त्वा । वृषभम् । चर्पणीनाम् ॥ ४ ॥

एतदादयः प्रत्यक्षाः हे इन्द्र त्वा त्वां यज्ञियानां यज्ञार्हाणां देवानामपि यज्ञियं पुरस्तादे-
व यज्ञार्हमितिमन्ये अवबुध्ये । तथा त्वा त्वां अच्युतानां च्युतिरहितानामपि पर्वतानां च्यव-
नं च्यावयितारं वज्रेण विभेदकमिति मन्ये जानामि । यद्वा अच्युतानां बलेनच्यावयितुमश-
क्यानां बलिनां वीराणां अपि स्वबलेन विद्रावयितारमिति जाने । किंच हेइन्द्र सत्वंनां सत्वानां
पणसंभक्तौ क्वनिष् संभजमानानां भटानां केतुमुच्छ्रितमिति मन्ये । यद्वा सत्वंनां स्तुतिभिर्ह-
विर्भिर्वा संभक्तृणां यष्टूणां केतुं आत्मनः प्रज्ञापकं तेषां पूजनीयमितिवा मन्ये । तथा त्वा त्वां
चर्पणीनां मनुष्याणां वृषभं अभिमतफलवर्षकमिति मन्ये जानामि ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

आपहृत्र्वाहोरिन्द्रधत्सेमदच्युतमह्येहन्तवाउ ।

प्रपर्वनाअनवन्तप्रगावःप्रवृह्वाणांअग्निनक्षन्तइन्द्रम् ॥ ५ ॥ ३२ ॥

आ । यत् । वर्जम् । वाहोः । इन्द्र । धत्से । मद्दृच्युतम् ।
अहये । हन्तवै । ऊँ इति । प्र । पर्वताः । अनवन्त । प्र । गावः ।
प्र । ब्रह्माणः । अभिहनक्षन्तः । इन्द्रम् ॥ ५ ॥ ३२ ॥

हे इन्द्र वाहोर्वज्रमायुधं कीदृशं मदच्युतं शत्रूणां मदस्य च्यावयितारं यद्यदा आधत्से
आदधासि । किमर्थं अहये अहिनामानमसुरं मेघंवा हन्तवै उदत्यवधारणे हन्तुमेव । किंच यदावा
इन्द्रेण अहिनामके असुरे हते सति पर्वता जगदापूरकामेघाः प्रानवन्त नुशब्दे प्रकर्षेणाशब्दयन्
यदावा । गावः तवस्थान्युदकानि च प्रकर्षेण ध्वनिमकुर्वन् । उदकान्यध्वनयन्तित्यत्र याजुषो-
निगमः—यददःसंपयन्तीरहावनदताहते तस्मादानघोनामस्थेति । तुरीयःपादः परोक्षः तदानीम-
भिनक्षन्तः अभितइन्द्रं स्तुतिभिर्हविर्भिर्गच्छन्तो ब्रह्माणो ब्राह्मणाइन्द्रं पर्यचरन् । यद्वा ब्रह्माणः
बृहवृद्धौ षवृद्धाः पर्वतादयः इन्द्रमस्तुवन् इति ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे द्वात्रिंशोवर्गः ॥ ३२ ॥

अथ षष्ठो—

तमुष्टवामयइमाज्जानुविश्वाजातान्यवराण्यस्मात् ।
इन्द्रेणमित्रंदिधिपेमगीभिरुपोनमोभिरुपभंविशेम ॥ ६ ॥
तम् । ऊँ इति । स्त्वाम् । यः । इमा । ज्जानं । विश्वा । जातानि ।
अवराणि । अस्मात् । इन्द्रेण । मित्रम् । दिधिपेम् । गीःऽभिः ।
उपो इति । नमःऽभिः । उपभम् । विशेम ॥ ६ ॥

परस्परं स्तोतारआहुः तमु तमेवेन्द्रं वयं संहत्य स्त्वाम् स्तोत्रं करवाम । यइन्द्रः इमा इमानि
भूतानि जजान जनयामास तस्मादस्मादिन्द्रादेव विश्वा विश्वानि सर्वाणि वस्तुजातानि सर्वा-
णि जगन्तिवा अवराणि अवरकालीनानि पश्चाद्भवानि भवन्ति तेनानेनेन्द्रेण वयं गोभिःस्तुति-
भिःमित्रं लुप्तभावे प्रत्ययेन निर्देशः मैत्रीं दिधिपेम धारयेम । दिधिप धारणेइति धातुं केचिद्वदन्ति
यद्वा मित्रं छान्दसमेकवचनं वयमिन्द्रेणसह मित्राणि सुहृदोभवामेति गोभिरिन्द्रं शब्दयेम ।
धिपशब्दे जौहोत्यादिकः अत्रव्यत्ययेन द्विविकरणात् श्रुश्च शप्च । ततो नमोभिः क्रियमाणै-
र्नमस्कारैः दीयमानैर्हविर्भिर्वा उपभं कामानां वर्षकमिन्द्रं उपोविशेम अस्मदभिमुखमेव कुर्याम ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

वृत्रस्यत्वाश्वसथादीर्पमाणा विश्वे देवा अजहुर्ये सखायः ।
मरुद्भिर्इन्द्रसख्यते अस्त्वथे मा विश्वाः पृतना जयासि ॥ ७ ॥

वृत्रस्य । त्वा । श्वसथात् । ईर्पमाणाः । विश्वे । देवाः । अजहुः ।
ये । सखायः । मरुत्क्षितिः । इन्द्र । सख्यम् । ते । अस्तु । अयं ।
इमाः । विश्वाः । पृतनाः । जयासि ॥ ७ ॥

हे इन्द्र तव ये विश्वे देवाः प्राक्सखायः संग्रामे सखित्वं कुर्यामिति मित्राणि अभवन्
ते सर्वे देवाः वृत्रस्य वृत्रासुरस्य श्वसथात् श्वसेरौणादिकोथपत्ययः सर्वानागच्छतोद्दृष्ट्वा तेषां
भीत्युत्पादनाय वृत्रासुरः श्वासमकार्षीत् श्वासाद्भीताः सन्तः अतएव ईर्पमाणाः सर्वतः पलाय-
मानाः त्वा त्वामजहुः संग्रामेत्यक्तवन्तः एवं सति हेइन्द्र मरुद्भिः सह सख्यं सखिभावस्ते त-
वास्तु । ये मरुत्वस्त्वां नपरित्यजन्ति तैः सहेति । अथानंतरं इमा विश्वाः पृतनाः शत्रुसेना ज-
यासि स्वबलेनाभिभवसि अनेन वृत्रघ्नं तमिन्द्रमाह । अत्र इन्द्रो वैवृत्रं हनिष्यन् इत्यादिब्राह्मणमनु-
संधेयम् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

त्रिः पृष्टिस्त्वामरुतो वा वृधाना उस्त्रा इव राशयो यज्ञियांसः ।
उपत्वेमः रुधिनो भागधेयं शुष्मं त एना हविषा विधेम ॥ ८ ॥

त्रिः । पृष्टिः । त्वा । मरुतः । वृधानाः । उस्त्राः इव । राशयः ।
यज्ञियांसः । उप । त्वा । आ । इमः । रुधि । नः । भागधेयम् ।
शुष्मम् । ते । एना । हविषा । विधेम ॥ ८ ॥

प्रसंगादेतावन्तो मरुतः सहाया अभिनित्याह—हे इन्द्र त्रिः त्रयः जसः सुपांस्तु गितिसुः
पृष्टिः पृष्ट्युत्तरं त्रिसंख्याका मरुतः । ते च तैत्तिरीयके—ईदृच्चान्यादृच्चेत्यादिना नवसुगणेषु
सप्तसप्तनिपादिताः । तत्र आदिर्पंचगणाः संहितायामाश्रायन्ते स्वतवांश्च प्रयासी च सांनपनश्च

गृहमेधीच क्रीडीच शाकीचोजपीचेति । खैलिकः षष्ठोगणः ततोधुनिश्च ध्वान्तश्चेत्याद्यास्त्रयोर-
प्येनुवाक्याः । इत्थं त्रयः षष्टिसंख्याकाः उस्नाइवराशयः गावइव संवीभूतास्ते त्वा त्वां वावृ-
धानाः स्ववलेन वर्धितवन्तः तेमरुतः यज्ञियासो यज्ञार्हाअभवन् । तं मरुत्सहायमिन्द्रं त्वा त्वां वयं
एमः उपगच्छामः ततस्त्वं नोस्मभ्यं भागधेयं भजनीयं धनं कृधिकुरु । पश्चाद्द्वयमपि एना एनेन
सोमलक्षणेन हविषा ते तुभ्यं शुष्मं शत्रूणां शोपकं बलं विधेम । विधविधाने विदधम
कुर्मइत्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

तिग्ममायुधं मरुतामनीकं कस्तं इन्द्रं प्रति वज्रं दधर्ष ।

अनायुधासो असुरा अदेवाश्च क्रेणता अपवप ऋजीपिन् ॥ ९ ॥

तिग्मम् । आयुधम् । मरुताम् । अनीकम् । कः । ते । इन्द्र । प्रति ।

वज्रम् । दधर्ष । अनायुधासः । असुराः । अदेवाः । चक्रेण ।

तान् । अपव । वप । ऋजीपिन् ॥ ९ ॥

हे इन्द्र ते तव स्वभूतं तिग्मं तीक्ष्णमायुधं आयुध्यतेनेनेति आयुधं धनुः तत्र मरुतां
त्रयः षष्टिसंख्याकानां त्वत्सहायानां अनीकं संवंच त्वदीयं वज्रं च कः कोवा देवो मनुष्यो वा प्र-
तिदधर्ष प्रति कूलमभिभवति अभिभावको नास्तीत्यर्थः । धृपप्रसहने । आधृपाद्वेति विभाषि-
तणिचि तदभावे लितिरूपं । अतएव अनायुधासः धनुराद्यायुधवर्जिता अदेवाः देववर्जिता
देवद्विपोथे असुराः सन्ति हे ऋजीपिन् अपार्जितो भिपुत्यः सोम ऋजीपी तद्वन्निन्द्र तानसुरान्
चक्रेण चक्रसमानवीर्येण चक्ररूपेण वज्रेण वा अपवप अपगतान्कुरु अपनुदेत्यर्थः ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

महउग्राय तवसे सुवृत्तिप्रेरय शिवतमाय पश्वः ।

गिर्वाहसे गिर इन्द्राय पूर्वी धेहि तन्वे कुवित् वेदत् ॥ १० ॥ ३३ ॥

महे । उग्राय । तवसे । सुवृत्तिम् । प्र । ईरय । शिवतमाय ।

पश्वः । गिर्वाहसे । गिरः । इन्द्राय । पूर्वी । धेहि ।

तन्वे । कुवित् । अङ्ग । वेदत् ॥ १० ॥ ३३ ॥

हे स्तोतः महे महते गुणेः उग्राय बलेनोद्गूणांय तवसे तुइति धातुर्वृद्धयर्थः । प्रवृद्धाय शिवतमाय कल्याणतमायेन्द्राय सुवृत्किंशोभनां स्तुतिं प्रेरय चोदय कुरु । किमर्थं पशवः पशोः द्विपाच्च चतुष्पाच्च पशोर्मम अस्मदीयाय गवेवा यद्वा पशोरस्तीन्द्रियार्थं द्रष्टुर्मम धनादिकं दातुं गवे सुखादिकं प्रदातुमिन्द्राय स्तुतिं प्रेरय । एतदेवाह हे स्तोतः गिर्वाहसे गीर्भिः स्तुतिभिरुल्लमानायेन्द्राय पूर्वविर्यहीः गिरः स्तुतीः धेहि कुरु । ततः सइन्द्रः तन्वे तनोति कुडमिति तनूस्तनयः तस्मै पुत्राय स्वशरीराय आत्मनेवा कुवित् बहुनामैतत् बहुधनं अंग क्षिपं वेदत् संभयतु ददातु । विद्वलाभे उेट्यडागमः कुविच्छन्दयोगादनिघातः ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे त्रयस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३३ ॥

अथैकादशी-

उकथवाहसेविभ्वेमनीपांद्गुणानपारमीरयानदीनाम् ।

निस्पृशाधियातन्विश्रुतस्यजुष्टतरस्यकुविद्वह्वेदत् ॥ ११ ॥

उकथवाहसे । विभ्वे । मनीयाम् । द्गुणां । न । पारम् । ईरय ।

नदीनाम् । नि । स्पृशा । धिया । तन्वि । श्रुतस्य । जुष्टतरस्य ।

कुवित् । अङ्ग । वेदत् ॥ ११ ॥

हे स्तोतः उकथवाहसे उकथैः स्तोत्रशस्त्रादिभिरुल्लमानाय अतएव विभ्वे महते यद्वा शत्रूणामभिभवित्त्रे इन्द्राय इन्द्रार्थं मनीपां मनसईपां स्तुतिं ईरय प्रेरय । तत्रदृष्टान्तः-द्गुणानयथा नाविकः नदीनां नदमानानां सरितां पारं तीरं प्रति पथिकं द्रुणा नावा प्रापयति तद्वदिदं प्रति स्तुतिं गमयेति । किंच निस्पृश नितरां धनं स्पर्शय गमय तन्वि आत्मनि पुत्रेवा । कीदृशं श्रुतस्य सर्वत्र विश्रुतस्य प्रसिद्धस्य जुष्टतरस्य अत्यर्थं प्रीणयितुरिन्द्रस्य स्वभूतं धनं धिया तदीयया स्तुत्या कर्मणावा आत्मानं गमय ततस्त्वयाभिष्टुतइन्द्रः कुविद्वहुधनं अंग क्षिपं वेदत् संभयतु ददातु ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

तद्विद्वियत्तइन्द्रो जुजोपत्सुहिमुष्टातिनमसाधिवात् ।

उपभूपजरितमार्कवण्यश्रावयावाचं कुविद्वह्वेदत् ॥ १२ ॥

तत् । विविद्धि । यत् । ते । इन्द्रः । जुजोपत् । स्तुहि । सुष्टुतिम् ।
नमसा । आ । विवास । उप । भूप । जरितः । मा । रुवण्यः ।
श्रवय । वाचम् । कुवित् । अङ्ग । वेदत् ॥ १२ ॥

हे ऋत्विक् तत्सोमादिहविः स्तोत्रंवा विविद्धि व्यापय तानीन्द्रार्थं कुर्वित्यर्थः । ते तव स्वभूतं यद्धविः स्तोत्रंवा इन्द्रोजुजोपत् स्वीकुर्यात् तत्कुरु । जुपीप्रीतिसेवनयोः लेटिशपःश्लुः अडाग-
मच्छान्दसत्वात् श्राभ्यस्तस्येति गुणप्रतिषेधाभावः । हे स्तोतः सुष्टुतिं सुष्टुतिं शोभनास्तुतिर्य-
स्य सतथोक्तः तादृशमिन्द्रं स्तुहि । तथा नमसा स्तोत्रेण हविषावा आविवास इन्द्रमाभिमुख्येन
परिचर । विवासतिःपरिचरणकर्मा लोटिरूपं । हे जरितः स्तोतः उपभूप भूपअलंकारे अलंकृतो-
भव मारुवण्यः धनाभावात् मा ध्वनयः मारोदीरित्यर्थः । धनागमने कारणमाह—हे स्तोतः वाचं
स्तुतिं इन्द्रं श्रावय ज्ञापय ततस्त्वया स्तुतइन्द्रः तुभ्यं कुवित् बहुधनं क्षिप्रं प्रयच्छतु ॥ १२ ॥

षष्ठ्यपडहगतेपूकथ्येषु तृतीयसवने ब्राह्मणाच्छंसिशस्त्रे अवद्रप्सइतिवृचः । सूत्रितंच—अ-
वद्रप्सोअंशुमतीमतिष्ठदिति तिस्रोच्छामइन्द्रमिति नित्यमैकाहिकमिति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते त्रयोदशी—

अवंद्रप्सोअंशुमतीमतिष्ठदियानःरुष्णोदशभिःसहस्रैः ।

आवृत्तमिन्द्रःशच्याधमन्तमपुस्त्रोहिंतीनृमणाअधत्त ॥ १३ ॥

अवं । द्रप्सः । अंशुमतीम् । अतिष्ठत् । इयानः । रुष्णः । दशभिः ।

सहस्रैः । आवृत् । तम् । इन्द्रैः । शच्या । धमन्तम् । अपं ।

स्त्रोहिंतीः । नृमणाः । अधत्त ॥ १३ ॥

अत्रेतिहासमाचक्षते—किलरुष्णोनामासुरः दशसहस्रसंख्यैरसुरैः परिवृतःसन् अंशुमती-
नामधेयाया नद्यास्तीरे अतिष्ठत् । तत्र तं रुष्णमुदकमध्ये स्थितं इन्द्रोबृहस्पतिनासहागच्छत्
आगत्य तं रुष्णं तस्यानुचरांश्च बृहस्पतिसहायोजयानेति । केचिदन्यथावदन्ति—तेषां कथा-
हेतुः द्रप्सइति उदककणोभिधीयते सतुतोमः । द्रप्सैश्चस्कन्देत्यादिषु । सोमपरत्वेनोक्त्वादेतव-

पदमांश्रित्याहुः—अपक्रम्यनुदेवेभ्यः सोमोवृत्रभयार्दितः । नदीमंशुमतीनाम अश्वतिष्ठत्कुरुन्म-
 ति १ तंबृहस्पतिनैकेन सोभ्ययाद्वत्रहासह । योत्स्यमानंसुसंहष्टैर्मरुद्भिर्विधायुधैः २ दृष्ट्वा
 तानायतःसोमः स्वबलेनव्यवस्थितः । मत्वानोवृत्रमायान्तं जिघांसुमरिसेनया ३ व्यवस्थितंब-
 नुष्मन्तं तमुवाचवृहस्पतिः । मरुत्पतिरयंसोमः मेहिदेवान्पुनर्विभो ४ सोब्रवीन्नेतितंशक्रः ओज-
 सैवबलाद्वली । इयायदेवानादाय तंपुर्विधिवत्सुराः ५ जघ्नःपीत्वाचदैत्यानां समरेनवतीर्नव ।
 तदवद्रप्तइत्यस्मिन्नृचेसर्वनिगद्यते ६ एतदनार्पत्वेनादरणीयंभवति । एपोर्थः क्रमेणऋक्षुवक्ष्यते ।
 तथाचास्याऋचोयमर्थः—द्रप्तः द्रुतं सरति गच्छतीतिद्रप्तः प्रपुदरादिः द्रुतं गच्छन् दशभिः
 सहस्रैः दशसहस्रसंख्यैरसुरैः इयानः कृष्णः एतन्नामकःअसुरः अंशुमतीं नामनदीं अवाति-
 षत् अवतिष्ठते ततः शच्या कर्मणा प्रज्ञानेनवा धमन्तं उदकस्यान्तरुच्छ्रुसन्तं यद्वा जगद्गीति-
 करं शब्दं कुर्वन्तं तं कृष्णासुरं इन्द्रोमरुद्भिःसह आवत् प्रामोत् । पश्चात् तं कृष्णासुरं तस्यानु-
 चरांश्च हतवानित्याह—नृमनाः नृपु मनोयस्यसः यद्वा कर्मनेतपु ऋत्विक्षु एकविधं मनोयस्य
 सतथोक्तः तादृशः सन् स्नेहितीः स्नेहितिवर्धकर्मसुपठितः सर्वस्याहिंसित्रीस्तस्यसेनाः अपाधत्
 अपधानं हननं अवधीदित्यर्थः । अपस्त्रीहितिं नृमणाअधद्राडिति छन्दोगाः पठन्ति । तस्थानुचरा-
 न्हत्वा तं द्रुतं गच्छन्तमसुरं अपाधत् हतवान् ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

द्रुप्तमपश्यंविपुणेचरन्तमुपहृरेनद्योअंशुमत्याः ।

नभोनकृष्णमवतस्थिवांसमिष्यामिवोवृपणोयुध्यताजौ ॥ १४ ॥

द्रुप्तम् । अपश्यम् । विपुणे । चरन्तम् । उपहृरे । नद्यः । अंशुमत्याः ।

नभः । न । कृष्णम् । अवतस्थिवांसम् । इष्यामि । वृः ।

वृपणः । युध्यत । आजौ ॥ १४ ॥

चतुर्थः पादोमारुतः मरुतः प्रति यद्वाक्यमिन्द्रउवाच । तदत्रकोर्यते हे मरुतः द्रुप्तं द्रुत-
 गामिनं कृष्णमहमपश्यं अदर्शं । कुत्रवर्तमानं विपुणे विष्वगंचने सर्वतोविस्तृतेदेशे यद्वा विपुणे
 विषमे परैरदृश्ये गृहारूपे देशे चरन्तं परितोगच्छन्तं किंच अंशुमत्याः एतन्नामिकायानयो न-
 द्याः उपहृरे अत्यन्तगूढे स्थाने नभोन नभसि यथादित्योदीप्यते तद्वत्तत्र दीप्यमानं अवतस्थि-
 वांसं उदकस्यान्तरवस्थितं कृष्णं एतन्नामकं असुरं अपश्यं तस्मिन् दृष्टेसति हे वृपणः कामा-
 नामुदकानांवा सेकारोमरुतः वायुप्यान युद्धार्थं इष्यामि अहमिच्छामि । ततोपूयं तमिमं कृष्णं

आजौ अजन्ति गच्छन्त्यत्रयोद्धारः आयुधानि प्रक्षेपयन्तीतिवा आजिः संग्रामः तस्मिन् यु-
ध्यत संहरत वाक्यभेदादनिघातः । केचिदिप्यामिवोमरुतइतिपठन्ति । तत्र हेमरुतः वीयुष्मानि-
च्छामीत्यर्थो भवति ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

अर्धद्रप्सो अंशुमत्या उपस्थे धारयत्तन्वति त्विपाणः ।

विशो अदेवी रभ्या अचरन्ती वृहस्पतिना युजेन्द्रः ससाहे ॥ १५ ॥ ३४ ॥

अर्धं । द्रप्सः । अंशुमत्याः । उपस्थे । अधारयत् । तन्वम् ।

ति त्विपाणः । विशः । अदेवीः । अभि । आचरन्तीः । वृहस्पतिना ।

युजा । इन्द्रः । ससाहे ॥ १५ ॥ ३४ ॥

अथ अथ द्रप्तोद्भूतगामी रुष्णः अंशुमत्यानद्याः उपस्थे समीपे त्विपाणो दीप्यमानः
सन् तन्वं आत्मीयं शरीरं अधारयत् परैरर्हिस्यत्वेन चिभार्तिं । यद्वा बलमाप्त्यर्थं स्वशरीरमाहा-
रादिभिरपोषयत् तत्र इन्द्रो गत्वा वृहस्पतिना एतन्नामकेन देवेन युजा सहायेन अदेवीः अद्यो-
तमानाः रुष्णरूपा इत्यर्थः । यद्वा पापयुक्त्वादस्तुत्याः आचरन्तीः आगच्छन्तीर्विशः असुरसे-
नाः अभिससहे जघान । तमवधीदित्यर्थः प्रसंगादवगम्यते ॥ १५ ॥

॥ इति पष्ठस्य षष्ठे चतुस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३४ ॥

अथ षोडशी-

त्वं हृत्यत्स सभ्यो जायमानो शत्रुभ्यो अभवः शत्रुरिन्द्र ।

गूह्ये द्यावापृथिवी अन्वविन्दो विभुमद्भ्यो भुवनेभ्यो रणधाः ॥ १६ ॥

त्वम् । हृ । त्वत् । सप्तभ्यः । जायमानः । अशत्रुभ्यः । अभवः ।

शत्रुः । इन्द्रः । गूह्ये इति । द्यावापृथिवी इति । अनु । अविन्दः ।

विभुमद्भ्यः । भुवनेभ्यः । रणम् । धाः ॥ १६ ॥

हे इन्द्र त्वं त्वलु त्यत् तव कर्म कृतवानसि । किं तव उच्यते—जायमानस्त्वं प्रादुर्भवन्ने-
व अशत्रुभ्यः शत्रुरहितेभ्यः सप्तभ्यः कृष्णवृत्रनमुचिशंभरादिसप्तभ्यो बलवद्भ्यः शत्रुभ्यः त-
दर्थं शत्रुरभवः । यद्वा सप्तभ्यः सप्तैर्वागिरसः । सप्तभ्यः अंगिरोभ्यः गवानयनार्थं प्रादुर्भवन्ने-
वाशत्रुभ्यो बलवद्भ्यः पणिभ्यः शत्रुरभवः । किंच हे इन्द्र त्वं गूह्ये तमसा गूढे संवृते द्यावापृ-
थिवी द्यावापृथिव्यौ सूर्यात्मना ते प्रकाश्य अनुक्रमेण अविन्दः अलभथाः । तथा विभुम-
द्भ्यः महत्त्वयुक्तेभ्यो भुवनेभ्यो लोकेभ्यः रणं रमणं धाः धारयसि विदधासीत्यर्थः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

त्वं हृत्य दं प्रतिमानमोजो वज्रेण वज्रिन्धृषितो जघंध ।

त्वं शुष्णस्यावातिरो वधत्रैस्त्वं गा इन्द्र शच्येदं विन्दः ॥ १७ ॥

त्वम् । ह । त्यत् । अ । प्रति । दं । मानम् । ओजः । वज्रेण । वज्रिन् ।

धृषितः । जघन्थ । त्वम् । शुष्णस्य । अव । अतिरः । वधत्रैः ।

त्वम् । गाः । इन्द्र । शच्यः । इत् । अविन्दः ॥ १७ ॥

हे इन्द्र त्वं ह त्वं त्वलु त्यदेतत्कर्माकर्षीः । किं तव अभिधीयते—यतः हे वज्रिन् वज्रव-
ज्रिन्द्र धृषितः धृष्टः संग्रामेषु शत्रुहनने कुशलः सन् । यद्वा धृष्टो धीरः सन् अतिमानं प्रतिमान-
मुपमा । निरुपमं अस्य सदृशं अन्यदीयं वीर्यं नास्तीत्यर्थः । तादृशं शुष्णस्य ओजो बलं
वज्रेणायुधेन जघंध हतवानसि । अज्ञासाच्चेति हंतेर्बत्वं । पूर्वं शुष्णस्य बलं विनाशय इदा-
नीं शुष्णमपि हतवानित्याह—त्वं वधत्रैः हननसाधनैः आयुधैः शुष्णस्य । क्रियाग्रहणं कर्तव्य-
मिति संप्रदानसंज्ञा चतुर्थ्यर्थे बहुलमिति पठ्यते । शुष्णमवातिरः कुत्साय राजर्षये अवाङ्मुक्तं कृ-
त्वा अवधोः । तथाच निगमः—कुत्साय शुष्णमशुषं निवर्हीरिति । तथा हे इन्द्र त्वं शच्या स्वकी-
यया मत्तया कर्मणावा गाः शत्रून् हत्वा तेषां गा अविन्दः अलभथाः । यद्वा अंगिरसां गाः पणीन्
संमहत्य लब्धवानसि ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी—

त्वं हृत्य हृषमर्षणीनां च नो वृत्राणां तविपोर्वभूथ ।

त्वं सिधूरसृजस्तस्तमानान्वमपो अजयो दासपत्नीः ॥ १८ ॥

त्वम् । ह । त्यत् । वृषभ । चर्पणीनाम् । घनः । वृत्राणांम् ।
 त्विपः । वभूथ । त्वम् । सिन्धून् । असृजः । तस्तभानान् ।
 त्वम् । अपः । अजयः । दासऽपतीः ॥ १८ ॥

त्वंतु त्यत् तत्कर्मरुतवानसि । किंतव हे वृषभ कामानां वर्षितरिन्द्र चर्पणीनां य-
 ष्टाणां मनुष्याणां भावितानां वृत्राणां उपद्रवाणां घनोहन्ता । अमूर्त्यर्थेपि छन्दोविषयत्वान्नि-
 पातनं । तादृशस्त्वं त्विपः प्रवृद्धोषलवान्वा वभूथ वभूविथ । वभूथाततंथेति इडभावोनिपात्य-
 ते । ततस्त्वं तस्तभानान् असुरैर्विरुध्यमानाः सिन्धून् सप्तगंगाद्यानदीः सरणायासृजः पश्चात्
 त्वंदासपतीः दासाउपक्षपयितारः शत्रवः तेपतयः स्वामिनोयातांताः । नित्यंसपत्न्यादिवित्यत्र
 दासाच्चेत्युपसंख्यानात् डीप् । असुरस्वामिकाः अपः अजयः जितवानसि तानसुरान् जित्वा
 उदकानिच मासृज इत्यर्थः ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

ससुक्रतूराणितायःसुतेष्वनुत्तमन्युर्योअहेवरेवान् ।
 एकइन्द्र्यर्षांसिकर्तासद्वृत्रहाप्रतीदन्यमाहुः ॥ १९ ॥
 सः । सुऽक्रतुः । रणिता । यः । सुतेषु । अनुत्तमन्युः ।
 यः । अहांऽइव । रेवान् । यः । एकः । इत् । नरि । अपांसि ।
 कर्ता । सः । वृत्रहा । प्रति । इत् । अन्यम् । आहुः ॥ १९ ॥

अथ परोक्षरुतः सइन्द्रः सुक्रतुः शोभनमज्ञः शोभनकर्मा वा भवति । यः सुतेष्वभिपुतेषु सोमेषु
 रणिता तत्पानार्थं रमणशीलः । किंच अनुत्तमन्युः परैरनुत्तक्रोधः शत्रुभिर्नेतुमशक्यः तादृशोयः
 इन्द्रः रेवान् धनवान् । तत्रद्वष्टान्तः-अहेव यथा अहानि दिवसाः धनवन्तः दिवसेषुहि धनानि
 प्रादुर्भवन्ति न रात्रिषु तद्वत् । तथा यइन्द्रः एकइव असहायएव नरि कर्मनेतरि मनुष्ये अपांसि
 कर्माणि कर्ता कर्तुंशीलोभवति ताच्छीलिकस्तन् अतएव षष्ठीप्रतिषेधः । सपूर्वोक्तगुणोपेतइन्द्रः
 वृत्रहा अपामावरकस्यासुरस्योपद्रवस्य वा हन्तृत्वात् वृत्रहेति सर्वैः श्रूयते तमेवेन्द्रं अन्यं
 प्रति इदवधारणे अन्यंपत्येवाहुः इन्द्रः सर्वमन्यं शत्रुसंघं प्रतिभवति अभिभवत्येवेति
 वदन्ति ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

सष्टत्रहेन्द्रंश्चर्पणीधृतंसुष्टुत्याहव्यंहुवेम ।

सप्रावितामघवानोधिवक्तासवाजस्यश्रवस्यस्यदाता ॥ २० ॥

सः । स्रष्टहा । इन्द्रः । चर्पणिःधृत् । तम् । सुष्टुत्या । हव्यम् ।

हुवेम् । सः । प्राविता । मघवा । नः । अधिवक्ता ।

सः । वाजस्य । श्रवस्यस्य । दाता ॥ २० ॥

वृत्रहा वृत्रस्य हन्ता सइन्द्रश्चर्पणीधृत् मनुष्याणां धनादिदानेन पोषको भवति तमिन्द्रं हव्यं आह्वातुं योग्यं वयं सुष्टुत्या शोभनया स्तुत्या हुवेम अस्मद्यज्ञेष्वाह्वयामः । किमर्थं यूयमाह्वययेति चेत् कारणं ब्रूमः—सइन्द्रः प्राविता प्रकर्षेणास्माकं रक्षिता भवति । किंच मघवा धनवानिन्द्रः नोस्माकमधिवक्ता अधिकं वक्ता बहुमानेन वक्ता भवति । यद्वा धनदानेनास्मानधिकं वक्तुमर्हति । अर्हेत्युच्यते इति त्वत् । किंच सएवेन्द्रः श्रवस्यस्य श्रवसः कीर्तिनिमित्तस्य वाजस्यान्नस्य । यद्वा श्रवसोन्नस्य हिताय वाजस्य वलस्य दाता भवति त्वत् । तस्मादेवंगुणमिन्द्रं वयमाह्वयामः ॥ २० ॥

अथैकविंशी-

सष्टत्रहेन्द्रं ऋभुक्षाःसद्योजज्ञानोहव्योवभूव ।

रुण्वन्नर्पांसिनर्यापुरूणि सोमो न पीतो हव्यः सखिभ्यः ॥ २१ ॥ ३५ ॥

सः । स्रष्टहा । इन्द्रः । ऋभुक्षाः । सद्यः । ज्ञानः । हव्यः ।

वभूव । रुण्वन् । अर्पांसि । नर्या । पुरूणि । सोमः । न ।

पीतः । हव्यः । सखिभ्यः ॥ २१ ॥ ३५ ॥

ऋभुक्षाः समहान् । यद्वा ऋभुशब्देन ऋचादयस्त्रयोऽस्यन्ते ऋभुभिः सह क्षियति निवसतीति तादृशः । वृत्रहा सइन्द्रः सद्यस्तदानभिषेव ज्ञानः प्रादुर्भवन् हव्यः सखिः स्तोत्रभिर्षट्भिराह्वानव्योवभूव । किंच नर्या नर्याणि नरा मनुष्याः कर्मनेतारः तेषामोहितानि पुरूणि नरानि अर्पांसि कर्माणि रुण्वन् कुर्वन् सखिभ्यः हविःप्रदानेनोपकारकत्वात् विशेषतः ऋत्विग्भ्यः

हव्यः आह्वातव्यः हवनयोग्यो वा बभूव । तत्र दृष्टान्तः—सोमो न यथा पीतः सोमः यष्टुभ्यः स्व-
गादिफलानि कुर्वन् देवैराह्वातव्यो भवति तद्वत् ॥ २१ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे पंचत्रिंशोवर्गः ॥ ३५ ॥

याइन्द्रेति पंचदशर्चं चतुर्थं सूक्तं काश्यपस्य रेभस्यार्षमैन्द्रं । दशम्यतिजगती द्वापंचाशदक्षरा ।
एकादशीद्वादशयावुपरिष्ठाद्बृहत्स्यौ त्र्यष्टकांतद्वादशकवत्यौ त्रयोदश्यतिजगती चतुर्दशीत्रिष्टुप् पंच-
दशी जगती शिष्टाबृहत्स्यः । तथा चानुक्रम्यते—याइन्द्रपंचोना रेभः काश्यपो बार्हतमतिजगत्युपरि-
ष्ठाद्बृहत्यावतिजगतीत्रिष्टुप् जगतीत्यन्ततइति । सूक्तविनियोगोलैंगिकः । महाव्रते निष्केवल्ये वा-
हृतवृचाशीतौ याइन्द्रेत्यादिनवर्चः । तथैव पंचमारण्यके सूच्यते—याइन्द्रभुजआभरइति नव सू-
ददोहाइति । चानुर्विंशिकेहनि माध्यन्दिने सवने ब्राह्मणाच्छंसिनो वैकल्पिकानुरूपतृचस्य या-
इन्द्रेत्यादिके द्वे द्वितीयातृतीये । सूच्यते च—तमिन्द्रंजोहवीमि याइन्द्रभुजआभर इत्येकाद्वेचेति ।

तत्र प्रथमा—

याइन्द्रभुजआभरःस्वर्वाअसुरेभ्यः ।

स्तोतारमिन्मघवन्नस्यवर्धययेचत्वेवृक्तवर्हिपः ॥ १ ॥

याः । इन्द्र । भुजः । आ । अभरः । स्वःऽवान् । असुरेभ्यः ।

स्तोतारम् । इत् । मघवन् । अस्य । वर्धय । ये ।

च । त्वे इति । वृक्तवर्हिपः ॥ १ ॥

ऋषिरिन्द्रं प्रार्थयते हे इन्द्र स्वर्वान् सुखवान् स्वर्गवान्वा अथवा स्वशब्दः सर्वपर्यायः
सर्वभूतजातमात्मनएवोत्पन्नत्वात् तद्वात् एवंगुणस्त्वं याः यानि भुजो भोक्तव्यानि धनानि असु-
रेभ्यो बलवद्भ्यो राक्षसेभ्यः आभरः आहरः तान् हत्वा आहतवानसि । ह्यहोरितिभकारादेशः ।
अतएव हे मघवन् धनवन्निन्द्र अस्य अन्वादेशे अशादेशः एतस्यास्य धनस्यदानेन स्तोतार-
मित् तवस्तोत्रकारिणमेव वर्धय वृद्धिमन्तंकुरु । येचान्ये यदारः त्वे त्वदर्थं वृक्तवर्हिपः स्तीर्णव-
र्हिपोभवन्ति अतस्तांश्च धनेन वर्धय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यमिन्द्रधिपेत्वमश्वंगांसागमव्ययम् ।

यजमानेसुन्वतिदक्षिणावतितस्मिन्तंधेहिमापणौ ॥ २ ॥

यम् । इन्द्र । दधिपे । त्वम् । अश्वम् । गाम् । भागम् ।
 अव्ययम् । यजमाने । सुन्वति । दक्षिणावति ।
 तस्मिन् । तम् । धेहि । मा । पणौ ॥ २ ॥

हे इन्द्र त्वं यमश्वं गमनसाधनान् हरीन् गां अग्निहोत्रकर्मणि पयःप्रदानेनोपकारिका-
 गाः अव्ययं व्ययरहितं अविनश्वरं भागं भजनीयं धनं सर्वत्रैकत्वमविवक्षितं एतान् शत्रुभ्यः
 आहत्य दधिपे धत्ते विभर्षि । तं सर्वं सुन्वति सोमाभिपवं कुर्वति दक्षिणावति यज्ञे ऋति-
 ग्न्योदक्षिणादेयत्वेन तद्वति यजमाने यागंकुवाणे तस्मिन् त्वं धेहि । सर्वत्रधनादिदानं माकु-
 र्वित्याह मापणौ पणव्यवहारे द्रव्यव्यवहारादयथाजनः पणिः तस्मिन् एतत्सर्वं मादेहि ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

यइन्द्रसस्त्यन्नतोनुष्वापमदेवयुः ।
 सैःपएवैर्मुमुरत्पोष्यंरयिसनुतर्धेहितततः ॥ ३ ॥

यः । इन्द्र । सस्ति । अन्नतः । अनुष्वापम् । अदेवयुः ।
 सैः । सः । एवैः । मुमुरत् । पोष्यम् । रयिम् । सनुतः ।
 धेहि । तम् । ततः ॥ ३ ॥

हे इन्द्र अदेवयुः देवान् युष्मानकामयमानः अन्नतोन्नतरहितः कर्मरहितोभूत्वा अनु-
 स्वापं अनुवृत्तस्वमं यथाभवति तथा यः सस्ति स्वपिति पशुस्वापे आदादिकः सजनः स्वै-
 रात्मीयैः एवैर्गमैरेव पोष्यं पोषणीयं रयिं स्वीयं धनं मुमुरत् मारयतु विनाशयतु । अर्मायै-
 यंतादिभिः तस्यधनं नश्यतु नतु देवानां हविःप्रदानेनेति । ततः त्वं तमयष्टारं जनं सन्नुति-
 त्यन्तर्हितनाम सनुतः अन्तर्हिते कर्मरहिते कस्मिंश्चिदेशे धेहि स्थापय ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

यच्छक्रासिपरावतियदवावातिचत्रहन् ।
 अतस्त्वागोमिच्युगादिन्द्रकेशिभिःसुतावाँआविवासति ॥१॥

यत् । शक्र । अस्ति । परावति । यत् । अर्वावति ।
 वृत्रहन् । अतः । त्वा । गीःऽभिः । द्युधगत् । इन्द्र ।
 केशिऽभिः । सुतवान् । आ । विवासति ॥ ४ ॥

हे शक्र शत्रुहननसमर्थेन्द्र यद्यदा परावति विमरुटेतिदूरे द्युलोके देशे अस्ति विद्यसे हे वृत्रहन् वृत्रस्य हन्तरिन्द्र यद्यदि अर्वावति अर्वाचोने तस्माद्दधस्तात् स्थिते तदपेक्षया समो-
 पेदेशेन्तरिक्षे भवति । तस्मादपि अतोस्माद्भूलोकाद्वा द्युगव गम्यगतौ क्विपि गमःकाविति
 अनुनासिकलोपः तुक् सुपांसुद्धमितिदुक् । द्युलोर्कप्रति गच्छद्भिः स्वभासा सर्वतो गच्छद्भिः
 केशिभिः केशवद्भिः हरिभिरिवस्थिताभिर्गीर्भिः स्तुतिभिः त्वा त्वां सुतवानक्षिपुतसोमवा-
 न्यजमान आविवासति आत्मीयं यज्ञं प्रत्यागमयति त्वामैतैः स्तोत्रैःपरिचरतीतिवा ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

यद्वासिरोचनेदिवःसमुद्रस्याधिविष्टपि ।

यत्पार्थिवेसदनेवृत्रहन्तमयदन्तरिक्षागर्हि ॥ ५ ॥ ३६ ॥

यत् । वा । अस्ति । रोचने । दिवः । समुद्रस्य । अधि ।
 विष्टपि । यत् । पार्थिवे । सदने । वृत्रहन्तम ।
 यत् । अन्तरिक्षे । आ । गर्हि ॥ ५ ॥ ३६ ॥

हे इन्द्र यद्वा यदिवा दिवोद्युलोकस्य रोचने दीपनशीले स्थाने अस्ति भवति । यद्वा
 समुद्रस्य मध्ये अधि अधिगते विष्टपि विष्टपे तत्तंबखे कस्मिंश्चित्स्थाने भवति । हे वृत्रहन्तम
 अतिशयेन वृत्रस्याहुरस्य पापस्य वा हन्तरिन्द्र यद्यदिवा पार्थिवे पृथिव्यां भवे सदने स्थाने
 विद्यसे यदिवा अन्तरिक्षे तस्मिन् लोके वर्तसे यत्रकुत्र भवति तथापि अस्मदीयं यज्ञं प्रत्याग-
 हि आगच्छ ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे पद्विंशोवर्गः ॥ ३६ ॥

अथ षष्ठी—

सनःसोमेषुसोमपाःसुतेर्पुंशवसस्पते ।

मादयस्त्रारार्थसासूनृतावृतेन्द्ररायापरीणसा ॥ ६ ॥

सः । नः । सोमेषु । सोम॒ऽपाः । सुतेर्पुं । श॒वसः । प॒ते । मा॒दयस्त्र ।
रार्थसा । सू॒नृता॑वृता । इन्द्रं । रा॒या । परी॑णसा ॥ ६ ॥

हे सोमपाः सोमस्यपातः हे शवसस्पते वलस्यपालयितरिन्द्र सपूर्वोक्तलक्षणस्त्वं सुतेष्वस्मा-
भिरभिपुतेषु सोमेषु नोस्मान् शवसा वलसाधनान्नेन सूनुतावता अनृतरहितत्वोपेतेन । यद्वा स-
नृतेति वाङ्नाम शोभनवाक्ययुक्तेन । अनेन पुत्रादिकं लक्ष्यते पुत्रोपेतेनान्नेन परीणसा बहु-
नामैवद् बहुना राया धनेनच नोस्मान्मादयस्त्र मोदय सोमस्य प्रदातृभ्योस्मभ्यमन्नपुत्र-
घनादिकं देहीत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

मानंइन्द्रपरावृणग्भवानःसधुमार्यः ।

त्वंनंऊनीत्वमिन्नआप्यंमानंइन्द्रपरावृणक् ॥ ७ ॥

मा । नः । इन्द्र । परां । वृ॒णक् । ज॒वं । नः । स॒धु॒ऽमा॒र्यः ।
त्वम् । नः । ऊ॒नी । त्वम् । इत् । नः । आ॒प्यम् । मा ।
नः । इन्द्र । परां । वृ॒णक् ॥ ७ ॥

हे इन्द्र नो हविषामदातृनस्मान्मापरावृणक् मापरित्याक्षीः वृजीवर्जने रौघादिकः लङ्-
रूपं । तदेवाह—त्वं नोस्माकं सोमेन सधुमार्यः सहमादनशीलोभव । किंच हे इन्द्र नोस्मान्
त्वमेव ऊनी ऊत्यां स्थापय । यद्वा ऊनी व्यत्ययेन कर्त्तरि क्विचि वा निपानितः त्वमेवास्माकं
रक्षिता खलु । तथा त्वमिन्द्र इदवधारणे त्वमेवास्माकमाप्यं ज्ञातेयं त्वमेव बन्वुरित्यर्थः । अ-
थएव मानंइन्द्रपरावृणगिति एपगतोर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

अस्मेइन्द्रसचासुतेनिपदापीतयेमधु ।

कृधीजरित्रेमघवन्नवोमहदस्मेइन्द्रसचासुते ॥ ८ ॥

अस्मे इति । इन्द्र । सचा । सुते । नि । सुद । पीतये ।

मधु । कृधि । जरित्रे । मघवन् । अवः । महत् ।

अस्मे इति । इन्द्र । सचा । सुते ॥ ८ ॥

हे इन्द्र अस्मे अस्माभिः सचा सह सुतेभिपुतेसोमे निपद अस्मदीये यज्ञेनिषोद । कि-
मर्थं मधुपीतये मधुनः सुपांसुलुगिति इंसोलुक् मदकरस्य सोमस्य पीतये पानाय । किंच
हे मघवन् धनवन्दिन्द्र महदवोरक्षणं जरित्रे कृधि कुरु कस्मिन्सति अस्मेइन्द्रसचासुतइति
व्याख्यातःपादः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

नत्वादेवासंआशतनमर्त्यासोअद्रिवः ।

विश्वांजातानिशवसाभिभूरसिनत्वादेवासंआशत ॥ ९ ॥

न । त्वा । देवासः । आशत । न । मर्त्यासः । अद्रिवः ।

विश्वा । जातानि । शवसा । अभिभूः । अस्ति । न ।

त्वा । देवासः । आशत ॥ ९ ॥

हे अद्रिवो वज्रवन्दिन्द्र त्वा त्वां देवासः त्वदन्ये सर्वे देवाः नाशत स्वकर्मणा स्वबलेन
वा नव्यामुवन्ति । नमर्त्यासो मर्त्या मनुष्याश्च न व्यामुवन्ति । कुतएतदवसोयते तदाह-विश्वा
विश्वानि सर्वाणि जातानि भूतजातानि शवसा स्वबलेनैवाभिभूरसि अभिभावुकोसि भवसि ।
तस्मात् नत्वादेवासंआशवेतिगतार्थः ॥ ९ ॥

चातुर्विंशिकेहनि माध्यन्दिनसवने ब्राह्मणाच्छंसिनो विश्वाःपृतनाइति वैकल्पिकःस्तो-
त्रियः । सूत्रितंच-विश्वाःपृतनाअभिभूतरंरं तमिन्द्रंजोहवीमीति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते दशमी—

विश्वाः पृतना अभिभूतरं नरं सजुस्ततक्षुर्इन्द्रं जजनुश्च राजसे ।
ऋत्वा वरिष्ठं वरं आमुरिमुतो ग्रमोजिष्ठं तवसं तरस्विनम् ॥ १० ॥ ३७ ॥

विश्वाः । पृतनाः । अभिभूतरम् । नरम् । सजुः । ततक्षुः ।
इन्द्रम् । जजनुः । च । राजसे । ऋत्वा । वरिष्ठम् । वरं ।
आमुरिम् । उत । उग्रम् । ओजिष्ठम् । तवसम् ।
तरस्विनम् ॥ १० ॥ ३७ ॥

विश्वाः सर्वाव्याप्तावां पृतनाः । पृह्व्यायामे । व्यापियन्तइति पृतनाः सेनाः सजुः प-
रस्वरं संगताः सत्यः अभिभूतरं शत्रूणामत्यर्थं अभिभवितारं नरं सर्वस्यनेतारमिन्द्रं
ततक्षुः आयुधादिभिस्तीक्ष्णीकुर्वन्ति आयुधवन्तमश्ववन्तं च चक्रुरित्यर्थः । यद्वा पृतनाइति
संग्रामाः व्यापियन्ते अत्रेति पृतनाः संग्रामाः संवन्नेव संग्रामानभिभावुकमिन्द्रं स्तोतारः
अन्योन्यं संगताः स्तुतिभिस्तीक्ष्णमकुर्वन् स्तुतं सति बलवान् भवतीति । यद्वा यद्यरो हविः
पदानेन वीर्यवन्तं कुर्वन्तीति । किंच स्तोतारः राजसे राजदेः तुमर्थं अस्ते प्रत्ययः ।
आत्मनोविराजनार्थं प्रकाशनार्थं सूर्यात्मानमिन्द्रं जजनुः जनयामासुः स्तोत्रेण यज्ञेपादुरभा-
वयन्जित्यर्थः । उतापि च ऋत्वा स्वीयवृत्रवधादि कर्मणैव वरिष्ठं उरुतमं आमुरिं शत्रूणामभि-
मुख्येन मारयितारमिन्द्रं वरेवरणीये धने स्तोतारश्चक्रुः आत्मनां धनलाभार्थं स्तवन्तीत्यर्थः ।
कीदृशं उग्रं उदूर्णवलं अतएव ओजिष्ठं आजस्वितमं तवसं प्रवृद्धं तरस्विनं संग्रामे शत्रुवधार्थं
वेगवन्तं इन्द्रं धनार्थं स्तुवन्ति ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे सप्तविंशोवर्गः ॥ ३७ ॥

अथैकादशी—

समीरेभासो अस्वरन्निन्द्रं सोमं स्पृतीये ।
स्वर्पातियदीदृधेद्युतघन्तो ह्योजसासमूतिभिः ॥ ११ ॥

सम् । ईम् । रेभासः । अस्वरन् । इन्द्रम् । सोमस्य । पीतये ।
 स्वःऽपतिम् । यत् । ईम् । वृधे । धृतध्रतः । हि । ओजसा ।
 सम् । ऊतिऽभिः ॥ ११ ॥

रेभासः रेभशब्दे शब्दयितारः स्तोतारः यद्वा रेभासः कश्यपपुत्रारेभाः एतन्नामकाऋषयः
 ईमेनमिन्द्रं समस्वरन्सम्पगशब्दयन् समस्तुवन् । किमर्थं सोमस्य पीतये सोमपानाय । किंच
 स्वर्षति स्वर्गस्पालयितारं धनस्यस्वामिनंवा ईमेनमिन्द्रं यद्यदा वृधे हविर्भिर्वधनाय संस्तुवन्ति
 तदा धृतवतो धृतकर्मन्द्रः ओजसा बलेन स्तोतृभिः ऊतिभिर्मरुद्भिः पालनैश्चसह संगच्छते
 स्तुतिभिर्वलंमरुद्भिः पालनं चेन्द्रस्य भवतीत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

नेमिनमन्ति चक्षसामेपंविप्राअभिस्वरा ।

सुदीतयोवोअद्ब्रह्मोपिकर्णेतरस्विनःसमृक्भिः ॥ १२ ॥

नेमिम् । नमन्ति । चक्षसा । मेपम् । विप्राः । अभिऽस्वरा ।

सुदीतर्यः । वः । अद्ब्रह्मः । अपि । कर्णे । तरस्विनः ।

सम् । ऋक्ऽभिः ॥ १२ ॥

नेमिं अरान् यथा नेमिव्यामोति तद्वत्सर्वं व्यामुवन्तु तादृशं नवनशीलमिन्द्रं चक्षसा द-
 र्शनमात्रेणैव नमन्ति कश्यपारेभाः स्तोतारावा नमस्कुर्वन्ति ततोविप्रामेधाविनः मेपं इन्द्रोमे-
 पोभूत्वा मेधाविधिं स्वर्गमनयत् तस्मान्मेधाविधेर्मेपभूतमिन्द्रं अभिस्वरा अभिस्वरेण स्तोत्रेण
 प्रणमन्ति इदानीं यजमानः स्तोतृनाह-अपिच सुदीतयः शोभनदीपयः अद्ब्रह्मः कस्याप्यद्ब्रो-
 ग्धारो वोययं छान्दसोवसादेशः तरस्विनः कर्मसु स्तोत्रेषुवा त्वरायुक्ताः सन्तः इन्द्रस्य कर्णे
 श्रोत्रसमीपं ऋक्भिः अर्चनयुक्तैर्मन्त्रैः यद्वा ऋचोब्रह्मचो येषुसन्ति तैः शस्त्रादिभिः संस्तुतइन्द्रोय-
 था युष्मदीयानि स्तोत्रशस्त्रादीनि शृणोति तथा सम्पगभिष्टुतेत्यर्थः ॥ १२ ॥

पूर्वोक्तएवशस्त्रे वैकल्पिकस्यानुत्पत्तस्य तमिन्द्रमित्याद्याः । सूत्रमुदाहृतं ।

सैषा सूक्ते षयोदशी—

तमिन्द्रंजोहवीमिमघवानमुग्रंसत्रादधानमप्रतिष्कृतंशवांसि ।
मंहिष्ठोगीर्भिराचयज्ञियोववर्तद्रायेनोविश्वानुसुपथाऋणोतुवञ्जी ॥ १३ ॥

तम् । इन्द्रम् । जोहवीमि । मघवानम् । उग्रम् । सत्रा ।
दधानम् । अप्रतिष्कृतम् । शवांसि । मंहिष्ठः । गीःऽजिः ।
आ । च । यज्ञियः । ववर्तत् । राये । नः । विश्वा । सुपथा ।
ऋणोतु । वञ्जी ॥ १३ ॥

तं पूर्वोक्तगुणोपेतमिन्द्रं जोहवीमि यथाहं पुनःपुनराह्वयामि ह्यतेरभ्यस्तस्यचेति संप्रसार-
णं । कीदृशमघवानं मंहनीयधनवन्तं उग्रं उदूर्णबलं सत्रा सत्यं यथार्थमेवशवांसि बलादि दधा-
नं अतएवापतिष्कृतं शत्रुभिरप्रतिरोधनीयं आह्वयामि । किंच मंहिष्ठः पूज्यतमः दातृत्वमोवा य-
ज्ञियोपहारहृद्भ्यो गीर्भिरस्मदीयाभिः स्तुतिभिराववर्तञ्च यज्ञेषु आभिमुख्येन वर्ततांच । वर्तते-
र्ष्यन्तस्य चङ्किरूपं चवायोगे प्रथमेति ननिघातः चङ्चन्यतरस्यामितिस्वरः । ततोवञ्जी वञ्ज-
वानिन्द्रः नोस्माकं राये धनाय विश्वा विश्वानि सर्वाण्येव सुपथा सुमार्गाणि ऋणोतुच करोतु
धनं सर्वदिक्स्थमस्मान्प्रामोवित्यर्थः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

त्वंपुरंइन्द्रचिकिदेनाव्योजसाशविष्टशक्रनाशयध्वै ।
त्वहिश्वानिभुवनानिवाञ्चिन्यावरिजेतेपृथिवीचञ्जीपा ॥ १४ ॥

त्वम् । पुरः । इन्द्र । चिकित् । एनाः । वि । ओजसा ।
शविष्ट । शक्र । नाशयध्वै । त्वत् । विश्वानि । भुवनानि ।
वाञ्चिन् । आवा । रेजेते इति । पृथिवी इति । च । ञ्जीपा ॥ १४ ॥

हे शविष्ठ बलवत्तम अतएव हे शक्र शत्रुहननसमर्थ हे इन्द्र त्वं एना अन्वादेशो एतानि पुरः शंवरस्य पुराणि ओजसास्वीयैर्नैवतेजसा विनाशयध्वै विनाशयितुं चिकित् ज्ञाताभवसि । नशोर्ण्यन्तात् शध्वैप्रत्ययः । पुनरपि सामर्थ्यं प्रशंसति हे वज्रिन् वज्रवन्निन्द्र विश्वानि सर्वाणि भुवनानि भूतजातानि त्वत् त्वत्तोभीत्या कंपते । तथा घावापृथिवी दिवोघावेति घावादेशः आघुदात्तश्च पृथिवी ङीपन्तत्वेनान्तोदात्तः देवताद्वंद्वेचेत्युभयपदप्रकृतिस्वरत्वं विभक्त्यस्तु छान्दसः । घावापृथिवीच भीषा त्वत्तोभीत्या रेजेते कंपते । अरेजेतारोदसोईतिनिगमः । सर्वैत्वदधीनाइत्यर्थः ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

तन्मं०तमिन्द्रशूरचित्रपातृपोनवञ्जिन्दुरितातिपार्षिभूरि ।
कृदानंइन्द्ररायआदशस्येर्विश्वप्स्यस्यस्पृहयाप्यस्यराजन् ॥१५ ॥ ३८ ॥

तत् । मा । ऋतम् । इन्द्र । शूर । चित्र । पातु । अपः ।
न । वज्रिन् । दुःइता । अति । पार्षि । भूरि । कृदा । नः । इन्द्र ।
रायः । आ । दशस्येः । विश्वप्स्यस्य । स्पृहयाप्यस्य ।
राजन् ॥ १५ ॥ ३८ ॥

हे शूर बलवान् चित्र चापनीय विविधरूपवा । इन्द्रामायोभिः पुरुरूपैर्दयतइत्यादिपुष्टत्वात् । बहुविधरूप हे इन्द्र तत् प्रशस्तं त्वदीयं ऋतं सत्यं मा मां पातु सर्ववोरक्षतु । किंच हे वज्रिन् वज्रवन्निन्द्र भूरि सुपोलुक् भूरीणि बहूनि दुरिता दुरितानि पापानि अतिपार्षि अतीत्य पारय । तत्रदृष्टान्तः—अपोन यथा नाविकउदकानिमनुष्यान्पारयति तद्वदस्मान्पापानि पारय । हे राजन् दीप्यमान हे इन्द्र विश्वप्स्यस्य प्सइति रूपनाम रूपे साधु प्स्यं नकारोपजनश्छान्दसः । बहुरूपं तत् स्पृहयाप्यस्य सर्वैः स्पृहणीयं रायः क्रियाग्रहणमिति संपदानसंज्ञा चतुर्थ्यर्थे बहुलमिति पद्यी । तद्धनं नोस्मभ्यं आ आभिमुख्येन कदा दशस्येः कस्मिन्काले प्रय-

च्छेः तदा तव स्वभूतं सत्यं मां रक्षतु मह्यं धनं दत्वा कर्माणि च कारयित्वा मया हेतुभूतेन
तुष्टाय्य मां पापरहितं कुर्वित्यर्थः ॥ १५ ॥

॥ इति पष्ठस्य पष्ठेऽष्टत्रिंशोवर्गः ॥ ३८ ॥

वेदार्थस्यप्रकाशेन तमोहार्दनिवारयन् । पुमर्थाश्चतुरोदेयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इतिश्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गमवर्तकश्रीवीरयुक्तभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण
सायणाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये षष्ठाष्टके षष्ठोध्यायः ॥ ६ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःश्वसितंवेदा योवेदेभ्योखिलंजगत् । निर्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥ १ ॥

अथ षष्ठस्य सप्तमोऽध्याय आरभ्यते तत्र इन्द्रायेति द्वादशर्चं पंचमं सूक्तं आंगिरसस्य नृमेघस्यार्षं ऐन्द्रं सप्तमी दशम्येकादशौ च तिस्रः ककुभः । मध्यमपादस्य द्वादशाक्षरत्वात् मध्य-
मश्वेत्ककुवितिहि तल्लक्षणं । नवमीद्वादशौ पुरउष्णिहौ प्रथमपादस्य द्वादशाक्षरत्वात् आयश्वे-
त्पुरउष्णिगितिहि तल्लक्षणं । शिष्टाउष्णिहः । तथाचानुक्रम्यते—इन्द्रायद्वादश नृमेघऔष्णिहं
सप्तम्युपान्त्येच ककुभोन्त्यानवम्यौ पुरउष्णिहाविति । महाव्रते औष्णिहत्वाशीताविदंसूक्तं ।
तथैवपंचमारण्यकेसूत्रितं—इन्द्रायसामगायत सखायआशियामहीति । आभिष्वविकेपूक्थ्ये-
पु तृतीयसवने ब्राह्मणाच्छंसिन इन्द्रायसामगायतेति वैकल्पिकः स्तोत्रियस्तुचः । सूत्रितंच—
इन्द्रायसामगायत सखायआशियामहीति । पूर्वोक्तस्यैव ब्राह्मणाच्छंसिन आभिष्वविकेपूक्थ्ये-
ष्वेन्द्रनोगधीति वैकल्पिकः स्तोत्रियः । सूत्रितंच—एन्द्रनोगध्येद्रुमध्वोमदिन्तरमिति । उक्थे
तृतीयसवनेच्छावाकस्याधाहीन्द्रेति स्तोत्रियस्तुचः । सूत्रितंच—अधाहीन्द्रगिर्वण इयंतइ-
न्द्रगिर्वणइति । पूर्वोक्तएवशस्त्रे त्वंनइन्द्राभरेतितृचो वैकल्पिकः स्तोत्रियः । सूत्रितंच—त्वंनइ-
न्द्राभर वयमुत्तामपूर्व्यं योनइदमिदंपुरेति ।

तत्र प्रथमा—

अम् इन्द्रायसामगायतु विप्रायबृहतेबृहत् ।

धर्मरुतेविपश्चितेपनस्यवे ॥ १ ॥

इन्द्राय । सामं । गायत् । विप्राय । बृहते । बृहत् ।

धर्मरुते । विपःश्चिते । पनस्यवे ॥ १ ॥

हे उद्गातारः विप्राय मेधाविने बृहते महते धर्मरुते कर्मणः कर्त्रे विपश्चिते विदुषे
पनस्यवे स्तुतिमिच्छते इन्द्राय बृहत् बृहन्नामकं साम गायत षष्ठ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

त्वमिन्द्राभिभूरसित्वंसूर्यमरोचयः ।

विश्वकर्माविश्वदेवोमहान्सि ॥ २ ॥

त्वम् । इन्द्र । अभिभूः । असि । त्वम् । सूर्यम् । अरोचयः ।

विश्वकर्मा । विश्वदेवः । महान् । असि ॥ २ ॥

हे इन्द्र त्वं अभिभूः शत्रूणामभिभवितासि भवसि । किंच त्वं सूर्यमादित्यमरोचयः तेजोभिरदीपयः । किंच विश्वकर्मा विश्वस्य कर्तासि विश्वदेवः सर्वदेवश्चासि । तथाच यजुर्ब्राह्मणं—आग्निंवा अन्वन्यादेवता इन्द्रमन्वन्यादिति । अतोमहान् सर्वाधिकोसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

विभ्राजज्योतिपास्वर्गच्छोरोचनदिवः ।

देवास्तइन्द्रसख्याययेमिरे ॥ ३ ॥

विभ्राजन् । ज्योतिपा । स्वः । अर्गच्छः । रोचनम् ।

दिवः । देवाः । ते । इन्द्र । सख्याय । येमिरे ॥ ३ ॥

हे इन्द्र त्वं ज्योतिषा तेजसा दिवआदित्यस्य रोचनं प्रकाशकमधिकरणत्वेन स्वः स्वर्गं विभ्राजन् प्रकाशयन् अगच्छः अमामोः । किंच देवाः सर्वे ते तव सख्याय मित्रत्वाय येमिरे स्वंस्वमात्मानं नियमितवन्तः । अस्माकमिन्द्रः सत्त्वा यथास्यादिति सर्वे देवाः प्रयत्नमकार्षुरित्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

इन्द्रनोगधिप्रियःसत्राजिदगोक्षः ।

गिरिर्नविश्वतस्पृथुःपतिर्दिवः ॥ ४ ॥

आ । इन्द्र । नः । गधि । प्रियः । सत्राजित् । अगोक्षः ।

गिरिः । न । विश्वतः । पृथुः । पतिः । दिवः ॥ ४ ॥

हे इन्द्र मियः मियतमः सत्राजिद महतां जेता अगोक्षः केनापि गूहितुमशक्यो गिरिनं पर्वतइव विश्वतः सर्वतः पृथुः पृथुतमोदिवः स्वर्गस्य पतिरीश्वरस्त्वं नोस्मानागधि आगच्छ ॥४॥

अथ पंचमी—

अभिहिसंत्यसोमपाउभेवभूथरोदसी ।

इन्द्रासिसुन्वतोवृधःपतिर्दिवः ॥ ५ ॥

अभि । हि । सत्य । सोमपाः । उभे इति । वभूथ । रोदसी
इति । इन्द्र । असि । सुन्वतः । वृधः । पतिः । दिवः ॥ ५ ॥

हे सत्य सोमपाः सोमस्य पातरिन्द्र यस्त्वं उभे रोदसी यावापृथिव्यौ अभि वभूथ साम-
र्थ्येनाभिभवसि सत्वं सुन्वतः सोमाभिपवं कुर्वतो यजमानस्य वृधोवर्धकोसि दिवः स्वर्गस्यापि
पतिरीश्वरोसि ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

त्वंहिशश्वतीनामिन्द्रदूर्तापुरामसि ।

हन्तादस्योर्मनोवृधःपतिर्दिवः ॥ ६ ॥ १ ॥

त्वम् । हि । शश्वतीनाम् । इन्द्र । दूर्ता । पुराम् । असि ।

हन्ता । दस्योः । मनोः । वृधः । पतिः । दिवः ॥ ६ ॥ १ ॥

हे इन्द्र त्वं शश्वतीनां बह्वीनां पुरां शत्रुनगरीणां दूर्तासि दारयिता भवसि । किंच द-
स्योः उपक्षपयितुरसुरस्य हन्तासि घातकोभवसि मनोर्मनुष्यस्य यागादिकं कुर्वतो वृधोवर्ध-
कश्चासि दिवः स्वर्गस्यापि पतिरीश्वरोसि ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

अथ सप्तमी—

अधाहीन्द्रगिर्वणुपत्वाकामान्महःसंसृज्महे ।

उदेवयन्तउदभिः ॥ ७ ॥

अर्धं । हि । इन्द्र । गिर्वर्णः । उप । त्वा । कामान् । महः ।
ससृज्महे । उदाद्वैव । यन्तः । उदशभिः ॥ ७ ॥

हे गिर्वर्णो गीर्भिर्वननीयेन्द्र अधाहि संप्रतिहि त्वा त्वां महोमहतः कामान् कमनीयान्
स्तोमान् उपससृज्महे उपसृजामः प्रापयापइत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तमाह—उदेव यथा उदकेन य-
न्तो गच्छन्तः उदभिः अञ्जलिनोत्क्षिप्योदकैः समीपस्थान् पुरुषान् क्रीडार्थं संसृजन्ति
तद्वदित्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

वार्षत्वायव्याभिर्वर्धन्तिशूरब्रह्माणि ।
ववृध्वासंचिदद्रिवोदिवेदिवे ॥ ८ ॥

वाः । न । त्वा । यव्याभिः । वर्धन्ति । शूर । ब्रह्माणि ।
ववृध्वासंम् । चित् । अद्रिद्वः । दिवेदिवे ॥ ८ ॥

हे अद्रिवो वज्रिन् शूरेन्द्र वार्षं यथोदकमुदकस्थानं यव्याभिर्नदीभिः । अवनयः यव्याः
इति नदीनामसुपाठात् । वर्धन्ति वर्धयन्ति । तथा ब्रह्माणि स्तोत्रैर्ववृध्वासं चिद यथा निरुदकं
देशं नदीभिस्तथाना किंतु प्रवृद्धमेव त्वां दिवेदिवे अन्वहं वर्धयन्ति स्तोतारो वर्धयन्ति ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

युञ्जतिहरीइपिरस्यगाथयोरौरथउरुयुगे ।
इन्द्रवाहावचोयुजा ॥ ९ ॥

युञ्जन्ति । हरी इति । इपिरस्यं । गाथया ।
उरौ । रथे । उरुयुगे । इन्द्रवाहा । वचःऽयुजा ॥ ९ ॥

इपिरस्य गमनशीलस्य इन्द्रस्य उरुयुगे महायुगे उरौ महति रथे इन्द्रवाहा इन्द्रस्य वा-
हनभूती वचोयुजा वचनमात्रेणैव युज्यमानो हरी अश्वो गाथया स्तोत्रेण स्तोतारो युञ्जति
योजयन्ति ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

त्वंनंइन्द्राभरँओजोनृम्णंशतक्रतोविचर्पणे ।
आवीरंपृतनापहम् ॥ १० ॥

त्वम् । नः । इन्द्र । आ । भर । ओजः । नृम्णम् । शतक्रतो
इति शतऋक्तो । विचर्पणे । आ । वीरम् । पृतनाऽसहम् ॥ १० ॥

हे शतक्रतो बहुकर्मन् विचर्पणे विद्वद्वरिन्द्र त्वं नोस्मभ्यमोजोबलं नृम्णं धनं । गयः
नृम्णमिति धननामसुपाठात् । आभराहर । वीरं वीर्योपेतं पृतनासहं सेनासहं सेनामभिभवितारं
त्वामा याचामहइति शेषः ॥ १० ॥

अथैकादशी—

त्वंहिनःपितावसोत्वंमाताशतक्रतोबभूविथ ।
अधतिसुम्नमीमहे ॥ ११ ॥

त्वम् । हि । नः । पिता । वसो इति । त्वम् । माता । शतक्रतो
इति शतऋक्तो । बभूविथ । अध । ते । सुम्नम् । ईमहे ॥ ११ ॥

हे वसो वासयितः शतक्रतो बहुकर्मन्निन्द्र त्वं नोस्माकं पिता पितृवत्पाठको बभूविथ
भव । त्वं माता मातृवद्धारकश्च बभूविथ । अध अथच वधं ते तव स्वभूतं सुम्नं सुखमीम-
हे याचामहे ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

त्वांशुष्मिन्पुरुहूतवाजयन्तमुपब्रुवेशतक्रतो ।
सनोंरास्वसुवीर्यम् ॥ १२ ॥ २ ॥

त्वाम् । शुष्मिन् । पुरुहूत् । वाजयन्तम् । उप । ब्रुवे ।
शतक्रतो इति शतऋक्तो । सः । नः । रास्व । सुवीर्यम् ॥ १२ ॥ २ ॥

हे शुष्मिन् बलवन् पुरुहूत बहुभिर्यजमानैराहूत शतक्रतो बहुकर्मन्निन्द्र वाजयन्तं बल-
मिच्छन्तं त्वामुपयुवे उपस्तौमि । सत्वं नोस्मभ्यं सुवीर्यं धनं रास्व देहि ॥ १२ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

त्वामिदासइत्यष्टर्चं षष्ठं सूक्तं नृमेघस्यार्यं अयुजोबृहत्यःयुजः सतोबृहत्यः तथाचानुका-
न्तं—त्वामिदाष्टौप्रागाथमिति । चातुर्विंशिकेहनि माध्यन्दिनसवनेच्छावाकस्य त्वामिदासइतिवै-
कल्पिकःस्तोत्रियः प्रगाथः । महावतेपि निष्केवल्ये वाहंतवृत्तशीतावयं प्रगाथः । तथैव पंच-
मारण्यके सूत्रितं—त्वामिदासोनरइत्येतं प्रगाथं प्रत्यवदधातीति । चातुर्विंशिकेहनि माध्यन्दि-
नसवने ब्राह्मणाच्छंसिनः श्रायन्तइवेति वैकल्पिकःस्तोत्रियःप्रगाथः । सूत्रितंच—श्रायन्तइव-
सूर्यं वण्महौअसिसूर्येति । चातुर्विंशिकेहनि माध्यन्दिने त्वमिन्द्रप्रतूर्तिषु त्वमिन्द्रयशाअसीति ।
तस्मिन्नेवाहनि निष्केवल्ये वैराजयोनिभूतोयं प्रगाथः शंसनीयः । सूत्रितंच—तयोरक्रियमा-
णस्य योनिंशंसिद्वैरूपवैराजशाकररैवतानां चेति ।

तत्र प्रथमा—

त्वामिदासोनरोपीप्यन्वज्जिन्भूर्णयः ।

सइन्द्रस्तोमंवाहसामिहश्रुध्रुपुस्वसरंमागहि ॥ १ ॥

त्वाम् । इदा । सः । नरः । अपीप्यन् । वज्जिन् । भूर्णयः ।

सः । इन्द्र । स्तोमंइवाहसाम् । इह । श्रुधि । उप । स्वसरम् ।

आ । गहि ॥ १ ॥

हे वज्जिन् इन्द्र यं त्वां भूर्णयो हविर्भिर्भरणशीलाः नरः कर्मणां नेतारोयजमाना इदा
अथ स्रथ अपीप्यन् सोममपाययन् सत्वं स्तोमवाहसां स्तोत्रवाहकानामस्माकं स्तोत्रं इह
यत्ते श्रुधि श्रुणु । स्वसरं गृहंच । दुर्गाः स्वसराणीति गृहनामसु पाटात् । उपागहि उपागच्छ ॥१॥

अथ द्वितीया—

मत्त्वांसुशिप्रहरिवस्तदीमहेत्वेआभूपन्तिवैधसः ।

तवश्रवांस्युपमान्युकथ्यांसुतोर्विन्द्रगिर्वणः ॥ २ ॥

मत्स्यं । सु॒ष्टशि॒प्र । ह॒रिः॒श्वः । तत् । ई॒म॒हे । त्वे इति॑ । आ ।
 भू॒प॒न्ति । वे॒ध॒सः । तव॑ । श्र॒वांसि॑ । उ॒प॒द॒मानि॑ ।
 उ॒क॒थ्या । सु॒तेपु॑ । इ॒न्द्र । गि॒र्व॒णः ॥ २ ॥

हे सुशिप्र शोभनहनो शोभनोष्णीपिन् वा हरिवः अश्ववन् गिर्वणो गीर्भिवननीयेन्द्र
 त्वे त्वपि वेधसः परिचारका आभूपनयाभवन्ति । मत्स्य सोमेन मादयात्मानं । किंच तव त्वां
 वयमीमहे याचामहे । किंवाच्यमित्यत्राह—सुतेपु सोमेषु अभिपुतेषु सत्सु तव श्रवांस्यन्तानि
 उपमानि उपमानभूतानि उक्थया प्रशंस्यानि च सन्विति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

श्राय॑न्त॒इव॒सूर्य॑वि॒श्वेदि॒न्द्रस्य॑भक्ष॒त ।
 वसू॑निजा॒तेज॒न॒मान॒ओज॑सा॒प्रति॑भा॒गंन॒दीधि॑म ॥ ३ ॥

श्राय॑न्तःइव । सूर्य॑म् । विश्वा॑ । इत् । इन्द्र॑स्य । भ॒क्ष॒त॒ । वसू॑नि ।
 जा॒ते । ज॒न॒माने॑ । ओज॑सा । प्र॒ति॑ । भा॒गम् । न । दी॒धि॒म् ॥ ३ ॥

हे अस्मदीयाजनाः श्रायन्तइव सूर्यं यथा समाश्रितारश्मयः सूर्यं भजन्ते तथेन्द्रस्य
 विश्वेत् विश्वान्येव धनानि भक्षत भजत । सच यानि वसूनि धनानि जाते उत्पन्ने जनमाने
 जनिष्यमाणे चौजसा बलेन करोति । अतः भागं पित्र्यं भागमिव तानि धनानि प्रतिदीधिम
 प्रतिधारयेमेति । यद्वा श्रायन्तइव सूर्यं यथा समाश्रितारश्मयः सूर्यमुपतिष्ठन्ते तथेन्द्रस्य वि-
 श्वा विश्वानि विभक्तुमिच्छन्तः समाश्रितामरुतः इन्द्रमुपतिष्ठन्तइतिशेषः । उपस्थाप्य च मरुतो
 वसूद्युदकलक्षणानि धनानि जाते जाताय जनमाने जनिष्यमाणाय च मनुष्याय च ओजसा
 बलेन भक्षत विभजन्ते । तत्रचास्माकं योभागः तं भागं । नेतिसंप्रत्यर्थे । प्रतीत्येव अनु इत्येतस्य
 स्थाने । अनुदीधिम वयं अनुध्यायाम । तथाचयास्कः—समाश्रिताः सूर्यमुपतिष्ठन्ते अपिबोप-
 मार्थे स्यात्सूर्यमिवेन्द्रमुपतिष्ठन्तइति । सर्वाणीन्द्रस्य धनानि विभक्ष्यमाणाः सयथा धनानि वि-
 भजति जाते च जनिष्यमाणे च तं वयं भागमनुध्यायेमेति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

अनंशरातिवसुदामुपस्तुहिभद्राइन्द्रस्यरातयः ।
सोअस्यकामंविधतो नरोपति मनोदानायचोदयन् ॥ ४ ॥

अनंशरातिम् । वसुदाम् । उप । स्तुहि । भद्राः ।
इन्द्रस्य । रातयः । सः । अस्य । कामम् । विधतः ।
न । रोपति । मनः । दानाय । चोदयन् ॥ ४ ॥

हे स्तोतारः अनशरातिं अपापकदानं अपापिष्ठस्य दातारमित्यर्थः । तथाचयास्कः—अन-
शरातिमनश्लीलदानमश्लीलं पापकर्मिति । वसुदां धनस्यदातारमिन्द्रं उपस्तुहि यतइन्द्रस्य
रातयोदानानि भद्राः कल्याणानि महदैश्वर्यकारीणीत्यर्थः । यतश्च इन्द्रः स्वकीयं मनोदाना-
य अभीष्टप्रदानाय चोदयन् प्रेरयन् विधतः परिचरतोस्य स्तोतुः काममिच्छां नरोपति नहिन-
स्ति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

त्वमिन्द्रप्रतूर्तिष्वभिविश्वाअसिस्पृधः ।
अशस्तिहाजनिताविश्वतूरसित्वंतूर्यतरुष्यतः ॥ ५ ॥

त्वम् । इन्द्र । प्रतूर्तिषु । अजि । विश्वाः । असि ।
स्पृधः । अशस्तिहा । जनिता । विश्वतूः । असि । त्वम् ।
तूर्य । तरुष्यतः ॥ ५ ॥

हे इन्द्र त्वं प्रतूर्तिषु संग्रामेषु विश्वाः सर्वाः स्पृधोयुद्धकारिणीः शत्रुसेनाः अज्यसि अ-
भिभवसि । किंच हे तूर्य शत्रूणां बाधकेन्द्र त्वं अशस्तिहा दैत्यानामशस्तीनां हन्तासि । जनि-
ता असुरेभ्यः अशस्तीनां जनिताचासि । विश्वतूः विश्वतः सर्वस्य शत्रुवर्गस्य हिंसिताचासि
तरुष्यतो बाधकांश्च बाधमानोसि ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

अनुतेशुष्मँतुरयन्तमीयतुःक्षोणीशिशुंनमातरा ।
विश्वास्तेस्पृधःश्रययन्तमन्यवेवृत्रंयदिन्द्रतूर्वसि ॥ ६ ॥

अनु । ते । शुष्मम् । तुरयन्तम् । ईयतुः । क्षोणी इति । शिशुम् ।
न । मातरा । विश्वाः । ते । स्पृधः । श्रययन्त । मन्यवे ।
वृत्रम् । यत् । इन्द्र । तूर्वसि ॥ ६ ॥

हे इन्द्र ते तव शुष्मं बलं तुरयन्तं हिंसन्तं शत्रुं क्षोणी द्यावापृथिव्यौ मातरा मातरौ
शिशुंन शिशुमिव अन्वीयतुः अनुगच्छतः । गमनमात्रे दृष्टान्तः । किञ्च हेइन्द्र त्वं यद्यस्माद्ध्वं
शत्रुं तूर्वसि हंसि अतस्ते तव मन्यवे क्रोधाय विश्वाः सर्वाः स्पृधः संग्रामकारिण्यः सेनाः
श्रथयन्त श्रथिताः खिन्नाभवन्ति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

इतऊतीवोअजरं प्रहेतारमप्रहितम् ।
आशुंजेतारंहेतारंरथीतममतूर्ततुग्र्यावृधम् ॥ ७ ॥

इतः । ऊती । वः । अजरम् । प्रहेतारम् । अप्रहितम् । आशुम् ।
जेतारम् । हेतारम् । रथिस्तमम् । अतूर्तम् । तुग्र्यावृधम् ॥ ७ ॥

हे अस्मदीयजनाः द्योयुयं अजरं जरारहितं प्रहेतारं शत्रूणां मेरकं अप्रहितं केनाप्यप्रे-
पितं आशुं वेगवन्तं जेतारं शत्रूणां हेतारं गन्तारं रथीतमं रथिनां श्रेष्ठं अतूर्तं केनाप्याहंसितं
तुग्र्यावृधं उदकस्य वर्धयितारमिन्द्रं ऊती ऊतै रक्षणाय इतः कुरुत पुरस्कुरुतेतियावत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

इष्कृतारमनिष्कृतंसहस्कृतंशतमूर्तिशतकृतम् ।
समानमिन्द्रमवसेहवामहेवसवानंबसूजुवम् ॥ ८ ॥ ३ ॥

इष्कृतरिम् । अनिःऽकृतम् । सहःऽकृतम् । शतम्ऽकृतिम् ।
 शतऽकृतम् । समानम् । इन्द्रम् । अवसे । हवामहे ।
 वसवानम् । वसुऽजुवम् ॥ ८ ॥ ३ ॥

इष्कृतरं शत्रूणां संस्कृतरं अनिष्कृतं स्वयमन्यैरसंस्कृतं सहस्कृतं वल्लेनकृतं शतमूर्तिं
 बहुरक्षणं शतक्रतुं बहुमज्ञं बहुकर्माणं वा समानं बहूनां साधारणं वसवानं धनान्याच्छादयन्तं
 वसुजुवं यजमानेष्योवसूनां प्रेरयितारमिन्द्रं अवसे रक्षणाय वयं हवामहे हवामः ॥ ८ ॥

॥ इति पष्ठस्य सप्तमे तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अयंतइति द्वादशर्चं सप्तमं सूक्तं भृगुगोत्रस्य नेमस्यापि अयमस्मिजरितरिति हृचेनेन्द्रोने-
 मसमीपमेत्य स्वकीयं माहात्म्यमवोचत् अवस्तस्य हृचस्य सएवऋषिः यस्यवाक्यं सऋषिरिति
 न्यायात् । पृष्ठी जगती सप्तम्याद्यास्तिस्रोनुपुभः शिष्टास्त्रिपुभः इन्द्रोदेवता यद्वाग्वदन्ती देवीवाच-
 मित्येते वाग्देवत्ये शिष्टाएन्द्रः । तथाचानुकान्तं—अयंतद्वादश नेमोभार्गवसैष्टुमं पृष्ठीजगती परा-
 स्तिस्रोनुपुभः अयमितिहृचेनेन्द्र आत्मानमस्तौदुषान्त्येवाच्याविति । वाग्देवत्ये पशौ यद्वाग्वदन्ती-
 ति वषायाअनुवाक्या । सूत्रितंच—यद्वाग्वदन्त्यविचेतनानि पतंगोवाचंमनसाविभतीति । पूर्वोक्त-
 एव पशौ देवीवाचमिति हविषोयाज्या । सूत्रितंच—देवीवाचमजनयन्तदेवा जनीयन्तोन्वग्रवइति
 तिस्रइति । प्रयाणसप्तमे वयसाममनोज्ञावाचः श्रुत्वा एतांजपेत् । सूत्रितंच—कनिकदन्नुपं
 मन्नुवाणइति सूक्ते जपेदेवीवाचमजनयन्तदेवाइतिचेति ।

तत्र प्रथमा—

अयंतं एमितन्वां पुरस्ताद् विश्वे देवा अभिमांयन्ति पश्चात् ।
 यदामह्यं दीधरो भागमिन्द्रादिन्मया कृणवो वीर्याणि ॥ १ ॥

अयम् । ते । एमि । तन्वा । पुरस्तात् । विश्वे । देवाः । अन्नि । मा ।
 यन्ति । पश्चात् । यदा । मह्यम् । दीधरः । भागम् । इन्द्र । आत् ।
 इत् । मया । कृणवः । वीर्याणि ॥ १ ॥

हे इन्द्र ते तव पुरस्तात् अग्रतः तन्वा पुत्रेणसह अयमहमेमि शत्रून्भिभूयितुं गच्छ-
 मि । तवाम्रतोगच्छन्तं मां विश्वेदेवाः त्वया सह पश्चाद् अभियन्ति अभिगच्छन्ति यदा त्वं मसं
 भागंवाप्य नेमाय भागं शत्रुषु स्थितं भागं दीधरः धारयसि आदिद् अनन्तरमेव मया सह मः

च्छत्रून् जेतुं वीर्याणि पौरुषाणि कृणवः कुरु । यदि शत्रुषु स्थितं धनं मह्यं दित्ससि तर्हि
शत्रुजयार्थं गच्छतः सपुत्रस्य मम साहाय्यं कुर्वितिभावः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

दधामितेमधुनोभक्षमग्रेहितस्तेभागःसुतोअस्तुसोमः ।
असंश्चत्वंदक्षिणतःसखामेधावृत्राणिजङ्घनावभूरिं ॥ २ ॥

दधामि । ते । मधुनः । भक्षम् । अग्रे । हितः । ते । भागः । सुतः ।
अस्तु । सोमः । असः । च । त्वम् । दक्षिणतः । सखा । मे ।
अर्थ । वृत्राणि । जङ्घनाव । भूरिं ॥ २ ॥

हे इन्द्र ते तुभ्यं मधुनो मदकरस्य सोमस्य भक्षमग्रे प्रथमं दधामि धारयामि । सुतो-
भिपुतोभागो भजनीयः सोमस्ते तव हृदये हितोनिहितोस्तु भवतु । अपिच त्वं मे मम द-
क्षिणतो दक्षिणपार्श्वे सखासन् असः स्थितोभव । अध अथ भूरि बहूनि वृत्राण्यस्मदी-
यान् शत्रून् जङ्घनाव । त्वमहंचोभावार्वा हन्वः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

प्रसुस्तोमंभरतवाजयन्तइन्द्रायसत्यंयदिसत्यमस्ति ।
नेन्द्रोअस्तीतिनेमेउत्वआहकईददर्शकमभिष्टवाम ॥ ३ ॥

प्र । सु । स्तोमम् । भरत । वाजयन्तः । इन्द्राय । सत्यम् । यदि ।
सत्यम् । अस्ति । न । इन्द्रः । अस्ति । इति । नेमः । ऊँ इति । त्वः ।
आह । कः । ईम् । ददर्श । कम् । अजि । स्त्वाम् ॥ ३ ॥

हे जना वाजयन्तः संग्राममिच्छन्तोयूयं । पौंस्ये वाजे इति संग्रामनामसु पाठात् । इन्द्राय
सत्यं सत्यभूतं स्तोमं सु सुष्ठु प्रभरत इन्द्रोस्तीत्येतत् यदि सत्यमस्ति भवति । इन्द्रास्त्वस्त्वे कः
संदेहः तत्राह—नेमउ भार्गवोनेम एवेन्द्रोनाम त्वः कश्चिन्नास्वीत्याह । तत्र कारणं दर्शयति—
कः ईमेनमिन्द्रं ददर्श अद्राक्षीत् नकोप्यपश्यत् अतः कं वयमभिष्टवाम अभिष्टुमः । तस्मा-
दिन्द्रोनाम कश्चिद्विद्यते इतिवादमात्रं नतु तत्सत्यमित्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अयमस्मिजरितः पश्य मेह विश्वा जाता न्यभ्यस्मि मद्हा ।
ऋतस्य मा प्रदिशो वर्धयन्त्याददिरो भुवनाददरीमि ॥ ४ ॥

अयम् । अस्मि । ज॒रि॒तरि॒ति । पश्य । मा । इ॒ह । वि॒श्वा । जा॒ता॒नि
अ॒भि । अ॒स्मि । म॒द्हा । ऋ॒तस्य॑ । मा । प्र॒दि॒शः । वर्ध॑य॒न्ति ।
आ॒दि॒रिः । भु॒व॒ना । द॒री॒मि ॥ ४ ॥

एवं नेमस्य ऋपेर्वचनमाकर्ण्य इन्द्रस्तस्य समीपमाजगाम । आगत्य चात्मानमनेन हृत्वेन स्तौति—हे जरितः स्तोतः अयमहमस्मि इह तव समीपे स्थितं मा मां पश्य । विश्वा सर्वाणि जातानि भुवनानि मद्हा महत्त्वेन अज्यस्मि अहमभिभवामि । किंच मा मां ऋतस्य सत्यस्य यज्ञस्य वा प्रदिशः प्रदेष्टारो विद्वांसः स्तोत्रैर्वर्धयन्ति । अपिच आदिरिः आदरणशीलोऽहं भुवना भुवनानि शत्रुभूतानि ददरीमि भृशं विदारयामि ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

आयन्मावेना अरुहन् ऋतस्य एकमासीनं हर्यतस्य पृष्ठे ।
मनश्चिन्मे हृदे आपत्यवोच्चदचिक्कदच्छिशुमन्तः सर्वायः ॥ ५ ॥

आ । यत् । मा । वे॒नाः । अ॒रु॒हन् । ऋ॒तस्य॑ । ए॒कम् । आ॒सी॒नम् ।
ह॒र्य॒तस्य॑ । पृ॒ष्ठे । म॒नः । चि॒त् । मे । हृ॒दे । आ । प्र॒ति । अ॒वो॒च॒त् ।
अ॒चि॒क्क॒दन् । शि॒शु॒म॒न्तः । स॒र्वा॒यः ॥ ५ ॥

यद्यदा ये ऋतस्य यज्ञस्य यज्ञं कर्मणि पृष्ठी वेनाः कामयमानाः हर्यतस्य कान्तस्यान्तरिक्षस्य पृष्ठे आसीनं उपविष्टं एकं मा मां आ अरुहन् तेषां भयतां आरोहं मनश्चिद मनएव मम हृदे हृदयाय प्रत्यवोच्चद अन्नवीद । अज्ञाशिपंच तदाह्वानं । शिशुमन्तः पुत्रयुकाः सत्तायः पिपाजमी अचिक्कदन् मां क्रन्दन्तीति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

विश्वेत्तातेसर्वनेपुप्रवाच्यायाचकथमघवान्निन्द्रसुन्वते ।
पारावतंयत्पुरुसंभृतंवस्त्रपार्दणोःशरभायऋषिवन्धवे ॥ ६॥४॥

विश्वा । इत् । ता । ते । सर्वनेपु । प्र॒श्वाच्या । या । च॒कथं । म॒घ॒श्वन् ।
इन्द्र । सुन्वते । पारावतम् । यत् । पुरु॒संभृतम् । वसु । अ॒प॒श्च॒अर्दणोः ।
शर॒भाय॑ । ऋषि॒वन्धवे ॥ ६ ॥ ४ ॥

स्वसमीपमागतमिन्द्रं दृष्ट्वा सन्तुष्टऋषिरिन्द्रस्य विविधानि कर्माणि दानं च विश्वेत्तातइ-
त्यनेन ह्येन स्तौति—हे मघवन्निन्द्र त्वं सवनेपु यज्ञेषु सुन्वते सोमाभिपवं कुर्वते यजमानाय या
यानि कर्माणि चकथं अकरोः ते तव ता तानि कर्माणि प्रवाच्या प्रवक्तव्यानि विश्वेत् अन-
न्तान्येव । किंच त्वं पारावतं परावन्नामकस्य कस्यचिच्छत्रोः स्वभूतं यद्वसु धनमस्ति तत्
ऋषिवन्धवे शरभाय शरभनाम्ने ऋषये अपावृणोः अपवृतवानसि पुरुसंभृतं यथा बहु-
संभृतं भवति ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे चतुर्थोवर्गः ॥ ४ ॥

अथ सप्तमी—

प्रनूनंधावतापृथङ्ग्रेहयोवोअवावरीत् ।
निर्पावृत्रस्यमर्मणिवज्रमिन्द्रोअपीपतत् ॥ ७ ॥

प्र । नूनम् । धा॒वत॒ । पृथ॑क् । न । इ॒ह । यः । वः । अ॒वा॒वरी॑त् । नि ।
सीम् । वृ॒त्रस्य॑ । म॒र्मणि॑ । वज्रंम् । इन्द्रः । अ॒पी॒पत॑त् ॥ ७ ॥

यः शत्रुर्नमिदानीं प्रधावत् प्रधावति पृथगिह पृथक् न तिष्ठति च वीयुष्मान्नावावरीत्
न विदारयति च तस्य वृत्रस्य शत्रोर्मर्मणि मर्मस्थाने इन्द्रोवज्रं कुलिशं न्यपीपतत् नितरां अ-
पातयत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

मनोजवाअयमानआयसीमंतरत्पुरम् ।
दिवंसुपर्णौगत्वायसोमंवज्रिणआभरत् ॥ ८ ॥

मनःइजवाः । अयमानः । आयुसीम् । अतरत् । पुरम् । दिवम् ।
सुष्टपर्णः । गत्वाय । सोमम् । वज्रिणे । आ । अतरत् ॥ ८ ॥

सुपर्णो गरुत्मान् मनोजवाः मनोवेगः अयमानोगच्छन् आयसीं हिरण्मयीं पुरं नमती
अतरत् अतारीत् । ततोदिवं स्वर्गं गत्वाय गत्वा वज्रिणे इन्द्राय सोममाभरदाहरच्च ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

समुद्रेअन्तःशयतउद्रावज्रोअभिष्टतः ।
भरन्त्यस्मैसंयतःपुरःप्रस्रवणावलिम् ॥ ९ ॥

समुद्रे । अन्तरिति । शयते । उद्रा । वज्रः । अभिष्टतः । भरन्ति ।
अस्मै । सम्ययतः । पुरःप्रस्रवणाः । वलिम् ॥ ९ ॥

योवज्रः समुद्रेअन्तः समुद्रस्यमध्ये शयते शेते यश्च उद्रा उदकेन अभिवृतः अस्मै
वज्राय संयतः संग्रामस्य । मग्नव संयतइति संग्रामनामसु पाठात् । पुरः प्रस्रवणाः पुरस्ताद्-
च्छन्तः शत्रवो वलिं उपहारं भरन्ति धारयन्ति तस्य छेद्या भवन्तीत्यर्थः ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

यद्वाग्बदन्त्यविचेतनानिराष्ट्रीं देवानानिपसादमन्द्रा ।
चतस्रः ऊर्जदुद्गृहेपयांसि क्वस्विदस्याः परमं जगाम ॥ १० ॥

यत् । वाक् । बदन्ती । अविचेतनानि । राष्ट्रीं । देवानाम् । निपसादं ।
मन्द्रा । चतस्रः । ऊर्जम् । दुद्गृहे । पयांसि । क्व । स्विद् ।
अस्याः । परमम् । जगाम ॥ १० ॥

राष्ट्री राजनशीला देवानां मन्द्रा मादयित्री वा यद्यदा वाक् अविचेतनानि विज्ञानरहितान्
अप्रज्ञातान् अर्थान् बदन्ती प्रज्ञापयन्ती निपसाद यज्ञेनिषीदति तदा चतस्रोदिशः प्रति ऊर्जम-
न् पयांसि तत्कारणभूतान्युदकानि दुद्गृहे अस्यामाध्यमिकायावाचः स्वभूतं यातरमं श्रेष्ठं तद्
क्वस्विद् क्वजगाम क्वगच्छतीति नदृश्यतइत्यर्थः । तथाचयास्कः-यद्वाग्बदन्पविचेतनाम्यवि-

ज्ञातानि राष्ट्रीदेवानां निपसाद् मन्द्रा मदनाच्चतस्रोनुदिशऊर्जं दुदुहे पयांसि कस्विदस्याः परमं
जगामेति यत्पृथिवीं गच्छतीतिवा यदादित्यरश्मयो हरन्तीतिवेति ॥ १० ॥

अथैकादशी—

देवींवाचमजनयन्तदेवास्तांविश्वरूपाःपशवोवदन्ति ।
सानोमन्द्रेपमूर्जदुहानाधेनुर्वागस्मानुपसुष्टुतेतु ॥ ११ ॥

देवीम् । वाचम् । अजनयन्तु । देवाः । ताम् । विश्वरूपाः । पशवः ।
वदन्ति । सा । नः । मन्द्रा । इपम् । ऊर्जम् । दुहाना । धेनुः ।
वाक् । अस्मान् । उप । सुष्टुता । आ । एतु ॥ ११ ॥

एषा माध्यमिका वाक् सर्वमाण्यन्तर्गता धर्माभिवादिनी भवतीति विभूतिमुपदर्शयति । यां
देवीं द्योतमानां माध्यमिकां वाचं देवामाध्यमिका अजनयन्त जनयन्ति तां वाचं विश्वरूपाः स-
र्वरूपाः व्यक्तवाचः अव्यक्तवाचश्च पशवोवदन्ति तत्पूर्वकत्वाद्वाक्प्रवृत्तेः । सा वाग्देवी मन्द्रा मदना
स्तुत्या हर्षयित्री वा वृष्टिप्रदानेन नोस्मभ्यं इपमन्नं ऊर्जं पयोघृतादिरूपं रसं च दुहाना क्षरन्ती
धेनुः धेनुभूता सुष्टुताऽस्माभिःस्तुताऽस्मान् नेमान् उपैतु उपगच्छतु वर्षणायोद्युक्ता भवत्वित्य-
र्थः । तथाचयास्कः—देवींवाचमजनयन्तदेवास्तांविश्वरूपाः पशवोवदन्ति व्यक्तवाचश्चाव्यक्त-
वाचश्च सानोमदनान्च रसंच दुहाना धेनुर्वागस्मानुपैतुसुष्टुतेति ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

सखेविष्णोवितरं विक्रमस्वद्यौर्देहिलोकं वज्राय विष्कभे ।
हनावृत्रं रिणचाव सिन्धूनिन्द्रस्य यन्तु प्रसवे विसृष्टाः ॥ १२ ॥ ५ ॥

सखे । विष्णो इति । विस्तरम् । वि । क्रमस्व । द्यौः । देहि ।
लोकम् । वज्राय । विष्कभे । हनाव । वृत्रम् । रिणचाव ।
सिन्धून् । इन्द्रस्य । यन्तु । प्रसवे । विसृष्टाः ॥ १२ ॥ ५ ॥

हे सखे विष्णो त्वं वितरमत्यन्तं विक्रमस्य विक्रमं कुरु । हे द्यौः त्वं वज्राय वज्रस्य वि-
 प्कभे विष्कंभनाय लोकं अवकाशं देहि प्रयच्छ । हे विष्णो त्वं चाहं चोभावावां वृत्रमसुरं
 हनावः हन्वः । सिन्धून् वृत्रावष्टब्धाः नदीश्च रिणचाव नयावः तेमी विसृष्टाः सिन्धवइन्द्रस्य
 प्रसवे यन्तु प्रेरणे गच्छन्तु ॥ तमिममर्थं संगृह्य श्लोकैः शौनकोदर्शयति—त्रीनलोकानभिवृत्तै-
 तान् वृत्रस्तस्थौस्वयात्विषा । तंनाशकञ्चन्तुमिन्द्रो विष्णुमभ्येत्य सोमवीर (१) वृत्रंहनिष्ये
 तिष्ठस्व विक्रम्याद्य ममान्तिके । उद्यतस्यतुवज्रस्य द्यौर्ददातुममान्तरं (२) तथेतिविष्णुस्त-
 च्चक्रे द्यौश्चास्यविवरंददौ । तदेतदखिलंप्रोक्तं सखेविष्णोइतिसृचेति (३) ॥ १२ ॥

॥ इति पष्ठस्य सप्तमे पंचमोवर्गः ॥ ५ ॥

ऋधगिति षोडशर्चमष्टमं सूक्तं । अत्रानुक्रम्यते—ऋधकूपोत्थशजमदग्निर्भागवो मैत्रावरुणं
 प्रागाथं त्रिविष्टुवन्तं तृतीयादिगायत्री परासतोवृहती स्तोत्रंराजस्वकृत्सपादादित्याश्विन्यौ वाय-
 व्ये सौर्यौ वृहत्युपस्या सूर्यप्रभास्तुतिर्वा पावमानी गव्येइति । भृगुगोत्रोजमदग्निर्ऋषिः । चतुर्द-
 श्याद्यास्तिसस्त्रिष्टुभः त्रयोदशीवृहती शिष्टानामयुजोवृहत्यः युजःसतोवृहत्यः तृतीयागायत्री-
 स्तोत्रंराजसुगायतेतिपादेनसहिता तेहिन्विरेइत्यादित्यदेवताका । आमेवचांसीतिद्वे अश्विनोदे-
 यताके । आनोयज्ञंदिविष्टुशमित्तिद्वे वायुदेवत्ये । वणमहौअसिसूर्येतिद्वे सूर्यदेवताके । इयं-
 यानीत्येया उपोदेवत्या । यद्वा सूर्यप्रभा अनयातूपते अतःसैवदेवता । प्रजाहविसइत्येषा-
 वमानदेवताका । मातारुद्राणामितिद्वे गोदेवत्ये शिष्टाः पंचर्चोमैत्रावरुण्यः । सूक्तविनियोगो-
 लैंगिकः । संग्रामार्थं रातः संनहने प्रयोवांमित्रावरुणेतिद्वे राजानंवाचयेत् । सूत्रितंच—अग्नीर्व-
 वाचयति प्रयोवांमित्रावरुणेतिचद्वेइति । पृष्ठचस्य पंचमेहनि प्रउगे वायव्यवृत्तस्य आनोयज्ञ-
 मित्यादिके द्वेऋचावाद्ये । सूत्रितंच—आनोयज्ञंदिविष्टुशमित्तिद्वे आनोवायोमहेतनइत्येकेति ।
 आश्विनं शंसिष्यन् होता वणमहौअसीति द्वाभ्यांअग्निजुहुयात् । सूत्रितंच—वणमहौअसिसूर्येति
 द्वाभ्यां इन्द्रंविश्वतस्परीतिचेति । माध्यन्दिनसवने सोमातिरेके एकंशस्त्रमुपजायते तत्र
 वणमहौअसीति प्रगाथः स्तोत्रियः । सूत्रितंच—वणमहौअसिसूर्योदुत्यदर्शंतंबपुरिति प्रगाथो
 स्तोत्रियानुरूपाविति । अयमेवप्रगाथश्चातुर्विंशिकेहनि माध्यन्दिने द्वाष्टणाच्छंसिनो वैरुत्सि-
 कोनुरूपः । सूत्रितंच—आयन्तइवसूर्यं वणमहौअसिसूर्येति । नधुपकेणामुत्सृज्य मावारुद्राणा-
 मिति जपेत् । सूत्रितंच—मातारुद्राणां दुहितवस्तुनामिति जपित्वोमुत्सृजतेत्युत्सृज्यन्ति ।

तत्र प्रथमा—

ऋधंगित्थासमर्त्यःशशमेदेवतांतये ।

योनूनंमित्रावरुणावभिष्टयआचकेहव्यदांतये ॥ १ ॥

ऋधंक् । इत्या । सः । मर्त्यः । शशमे । देवदांतये । यः । नूनम् ।

मित्रावरुणौ । अभिष्टये । आचके । हव्यदांतये ॥ १ ॥

यो मनुष्यो नूनं क्षिपं हव्यदातये हविषां प्रदात्रे यजमानाय मित्रावरुणौ अभिष्टये अ-
भिमतसिध्यर्थं आचके अभिमुखौ करोति । समर्त्यो मनुष्यः ऋधंक् सत्यं इत्या इत्थं देवतातये
यज्ञार्थं शशमे हविः संस्करोति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

वर्षिष्ठक्षत्राउरुचक्षंसानराराजांनादीर्घश्रुत्तमा ।

तावाहुतानदंसनारथयतःसाकंसूर्यस्परश्मिभिः ॥ २ ॥

वर्षिष्ठक्षत्रौ । उरुचक्षंसा । नरा । राजाना । दीर्घश्रुत्तमा । ता ।

वाहुता । न । दंसना । रथयतः । साकम् । सूर्यस्य । रश्मिभिः ॥ २ ॥

वर्षिष्ठक्षत्रौ अतिशयेनवृद्धबलौ उरुचक्षसा महादर्शनी नरा नेतारी कर्मणां राजाना दी-
प्यमानौ दीर्घश्रुत्तमा अतिशयेन विद्वांसौ ता तौ मित्रावरुणौ बाहुता न भुजाविव सूर्यस्परश्मि-
भिः करणैः साकं सह दंसना दंसनानि कर्माणि । अपः अमः दंस इति कर्मनामसु पाठात् ।
रथयतः प्रामुतः यथा बाहू सह कर्म प्रामुतः तथा मित्रावरुणौ सह यज्ञं प्रामुतइत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

प्रयोवांमित्रावरुणाजिरोदूतोअद्रवत् ।

अयःशीर्षामदैरघुः ॥ ३ ॥

प्र । यः । वाम् । मित्रावरुणा । अजिरः । दूतः ।

अद्रवत् । अयःऽशीर्षा । मदैरघुः ॥ ३ ॥

हेमिन्नावरुणौ वां युवां अजिरो गमनशीलो यो यजमानः प्राद्रवद् अभिगच्छति सदेवानां
दूतो भवति । अयःशीर्षा हिरण्यालंकृतशिराश्च भवति । मदेरघुः मदकरे धने गन्ताच भवति ॥३॥

अथ चतुर्थी-

नयःसंपृच्छेनपुनर्हवीतवेनसंवादायरमंते ।

तस्मान्नोअद्यसमृतेरुरुप्यतंवाहुभ्यांनुरुप्यतम् ॥ ४ ॥

न । यः । सम्पृच्छे । न । पुनः । हवीतवे । न । सम्वादाय ।

रमंते । तस्मात् । नः । अद्य । समृक्तेः । उरुप्यतम् ।

वाहुभ्याम् । नः । उरुप्यतम् ॥ ४ ॥

यः शत्रुः संपृच्छे संपश्नाय न रमते न क्रीडते । नच पुनःपुनर्हवीतवे हवनाय रमते । नच-
संवादाय रमते । तस्माच्छत्रोः सपृतेः संग्रामात् नोस्मान् अद्य उरुप्यतं हे मिन्नावरुणौ युवां
रक्षतं । किंच तस्य शत्रोर्वाहुभ्यां नोस्मानुरुप्यतं रक्षतम् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

प्रमित्रायप्रार्थ्यम्णेसचथ्यमृतावसो ।

वरुथ्यंवरुणेछन्द्यंवचःस्तोत्रंराजसुगायत ॥ ५ ॥ ६ ॥

प्र । मित्राय । प्र । अर्थ्यम्णे । सचथ्यम् ।

ऋतवसो इत्यृतवसो । वरुथ्यम् । वरुणे । छन्द्यम् ।

वचः । स्तोत्रम् । राजसु । गायत ॥ ५ ॥ ६ ॥

हे ऋतवसो यज्ञधन मित्राय सचथ्यं सेवार्हं वरुथ्यं यत्तृहभवं च स्तोत्रं प्रगायत प्र-
र्षणं गायत अर्थ्यम्णेच प्रगायत वरुणे छन्द्यं प्रीणनसाधनं चैतादृशं वचः प्रगायत । प्रगामवेनि
बहुवचनं पूजार्थं । एतदेव दर्शयति राजसु मित्रादिषु राजसु स्तोत्रं गायत पठत मित्रादीन् प्रीत-
राजः स्तुतेति समुदायार्थः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे पद्योवर्गः ॥ ६ ॥

अथ षष्ठी—

तेहिंन्विरेअरुणंजेन्यंवस्वेकंपुत्रंतिसृणाम् ।

तेधामान्यमृतामर्त्यानामदंब्धाअभितक्षते ॥ ६ ॥

ते । हिंन्विरे । अरुणम् । जेन्यम् । वसु । एकम् ।

पुत्रम् । तिसृणाम् । ते । धामानि । अमृताः । मर्त्यानाम् ।

अदंब्धाः । अभि । चक्षते ॥ ६ ॥

अरुणमरुणवर्णं जेन्यं जयसाधनं वसु वासकं तिसृणां पृथिव्यादीनामेकं पुत्रं ते देवाहि-
न्विरे प्रेरयन्ति त्रैलोक्यस्य तमोनिवारणाय । किंच अदंब्धाः केनाप्यर्हिसिताः अमृताः मरण-
रहितास्वेदेवाः मर्त्यानां मनुष्याणां धामानि स्थानानि अभितक्षते अभिपश्यन्ति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

आमेवचांस्युद्यताद्युमत्तमानिकर्त्वा ।

उभायांतनासत्यासजोपसाप्रतिहव्यानिवीतये ॥ ७ ॥

आ । मे । वचांसि । उत्क्षर्यता । द्युमत्क्षतमानि ।

कर्त्वा । उभा । यातम् । नासत्या । सजोपसा ।

प्रति । हव्यानि । वीतये ॥ ७ ॥

हे नासत्या नासत्यौ सत्यस्य प्रणेतारौ सजोपसा संगतौ उभा उभौ युवां मे जमदग्ने-
र्मम उद्यता उद्यतानि द्युमत्तमानि दीप्ततमानि वचांसि स्तोत्ररूपाणि वाक्यानि कर्त्वा कर्माणि
चायांत । किंच हव्यानि हवींषि वीतये भक्षणाय प्रतिगच्छतम् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

रार्तियद्वांमरक्षसंहवांमहेयुवाभ्यांवाजिनीवसू ।

प्राचींहोत्रांप्रतिरन्तावितंनरागृणानाजमदग्निना ॥ ८ ॥

रातिम् । यत् । वाम् । अरक्षसम् । हवामहे । युवाभ्याम् ।
 वाजिनीवसू इति वाजिनीश्वसू । प्राचीम् । होत्राम् ।
 प्रदतिरन्तौ । इत् । नरा । गृणाना । जमत्ऽअग्निना ॥ ८ ॥

हे वाजिनीवसू अन्नघनावश्विनौ वां युवयोः संबन्धि यदरक्षसं रक्षोवर्जितं दानमस्ति तद्यदा हवामहे याचामहे । एतदेव विशदयति युवाभ्यां क्रियमाणां रातिं दानं हवामहे इति तदानीं प्राचीं प्राङ्मुखं होत्रां स्तुतिं प्रदतिरन्तौ वर्धयन्तौ नरा नेतारौ जमदग्निना ऋषिणा गृणाना स्तूयमानौ सन्तौ इतं आगच्छतम् ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

आनोयज्ञादिविस्पृशंवायोयाहि सुमन्मग्निः ॥ ।
 अन्तःपवित्रंउपरिश्रीणानोऽयंशुक्रोअयामिते ॥ ९ ॥

आ । नः । यज्ञम् । दिविस्पृशम् । वायो इति । याहि ।
 सुमन्मग्निः । अन्तरिति । पवित्रे । उपरि । श्रीणानः ।
 अयम् । शुक्रः । अयामि । ते ॥ ९ ॥

हे वायो त्वं नोस्माकं दिविस्पृशं तं यज्ञमायाहि । किमर्थमागमनमित्यत्राह—सुमन्मग्निः सुष्टुतिभिः अन्तःपवित्रे पवित्रस्यमध्ये उपरिश्रीणानः श्रयमाणो निविच्यमाणोयं शुक्रः सोमस्ते तुभ्यं अयामि नियतआसीदिति ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

वेत्यध्वर्युःपथिर्जीरजिष्ठैःप्रतिहव्यानिवीतये ।
 अर्धानियुत्वउभयस्यनःपिवशुचिसोमंगवाशिरम् ॥ १० ॥ ७ ॥
 वेति । अध्वर्युः । पथिः । रजिष्ठैः । प्रति । हव्यानि ।
 वीतये । अर्ध । नियुत्वः । उभयस्य । नः । पिव ।
 शुचिम् । सोमम् । गोऽशिरम् ॥ १० ॥ ७ ॥

हे नियुत्वः नियुत्संज्ञकाश्ववन्वायो अध्वर्युः हविर्धानात् रजिष्ठैः ऋजुतमैः पथिभिर्मार्गैः
वेतिगच्छति वीतये भक्षणाय । तव भक्षणानि हव्यानि हवींषिच प्रतिनयतीतिशेषः । अथ
अथ नोस्माकं संवन्धिनं उभयस्य उभयविधं सोमं कर्मणिपथी पिव । उभयविधत्वं दर्शयति
शुचिं शुद्धं सोमं गवाशिरं गव्येन पयसा मिश्रितं चेति ॥ १० ॥

॥ इति पष्ठस्य सप्तमे सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

अथैकादशी-

वण्महाँअसिसूर्यवळादित्यमहाँअसि ।

महस्तेँसतोमहिमापनस्यतेद्वादिवमहाँअसि ॥ ११ ॥

वट् । महान् । असि । सूर्य । वट् । आदित्य । महान् ।

असि । महः । ते । सतः । महिमा । पनस्यते ।

अद्धा । देव । महान् । असि ॥ ११ ॥

हे सूर्य त्वं महान् तेजसाधिकोसि वट् सत्यं नैतन्मिथ्येत्यर्थः । हे आदित्य अदितेः
पुत्र त्वं महान् बलेनाप्यधिकोसि वट् सत्यं । महो महतः सतोभवतः ते महिमा महत्त्वं पनस्यते
स्तोत्रभिः स्तूयते । हे देव द्योतनादिगुणयुक्त सूर्य त्वं महान् वीर्येणाप्यधिकोसि भवसि । अद्धा
सत्यमेव अत्र नसंशयइत्यर्थः । वट् सत्रा अद्धेति सत्यनामसु पाठात् ॥ ११ ॥ *

अथ द्वादशी-

वट्सूर्यश्रवंसामहाँअसिसत्रादेवमहाँअसि ।

महादेवानामसूर्यःपुरोहितोविभुज्योतिरदाभ्यम् ॥ १२ ॥

वट् । सूर्य । श्रवंसा । महान् । असि । सत्रा । देव । महान् ।

असि । महा । देवानाम् । असुर्यः । पुरःहितः । विभु ।

ज्योतिः । अदाभ्यम् ॥ १२ ॥

हे सूर्य त्वं श्रवसा श्रवणेन महान् सर्वाधिकोसि वट् सत्यं । हे देव द्योतमान सूर्य त्वं
देवानां मध्ये महा महत्त्वेन महान् अधिकोसि । सत्रा सत्यमेव असुर्यः असुराणां हन्ताचा-

सि । किंच त्वं देवानां पुरोहितो हितोपदेष्टासि । किंच ते ज्योतिस्तेजोविभु महत् अदाम्यं
केनाप्यर्हिस्थं च ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

इयंयानीच्यर्किणीरूपा रोहिण्याकृता ।

चित्रेवप्रत्यदर्श्याप्रत्यर्न्तर्दशसुवाहुषु ॥ १३ ॥

इयम् । या । नीची । अर्किणी । रूपा । रोहिण्या ।

कृता । चित्राऽइव । प्रति । अदर्शि । आऽयती । अन्तः ।

दशाऽसु । वाहुषु ॥ १३ ॥

अस्यामृच्युपसःस्तुतिः । सूर्यप्रभायावा । येयं नीची अवाङ्मुखी अर्किणी स्तुतिमती
रूपा रूपवती रोहिण्या प्रकाशयुक्ता कृता उपाः सूर्यप्रभावोत्पादिता सा अन्तर्ब्रह्मांडस्यमध्ये
वाहुषु वाहुस्थानीयासु दशसु दशसंख्याकासु दिक्षु आयती आगच्छती चित्रेव चित्रागौरिव
प्रत्यदर्शि सर्वैरदृश्यत ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

प्रजाहृत्सोअत्यायमीयुर्न्यर्न्याअर्कमभितोविविश्रे ।

बृहद्धतस्थोभुवनेष्वन्तःपर्वमानोहरित्आविवेश ॥ १४ ॥

प्रजाः । हृ । त्सः । अत्तिऽआयम् । ईयुः । नि । अन्याः ।

अर्कम् । अभितः । विविश्रे । बृहत् । ह । तस्थौ । भुवनेषु ।

अन्तरिति । पर्वमानः । हरितः । आ । विवेश ॥ १४ ॥

यास्तिसः प्रजाः अत्यायमीयुः अत्यायमायन् अन्यास्ताइमाः प्रजाः अर्कमर्चनीयमर्हि
अभितोनिविविश्रे अभितोनिविष्टाः ततोऽनपराचभ्रुवुः । भुवनेष्वन्तर्मध्ये बृहत् महानसावादित्यः
प्रजापतिरित्येके तस्थौ प्रकाशयन्निष्ठत् हरितोदिशः पर्वमानोवायुराविवेश आविष्टः । ही पूरणी ।
तथाचेतस्यवात्सल्यं—प्रजाहृत्सोअत्यायमीयुरिति यावेताइमाः प्रजास्तिसोअत्यायमायंस्तानीमा-
नि यपांसि वंगवग्वाध्वेररपादान्यन्या अर्कमभितोविविश्रइति ताइमाः प्रजा अर्कमभितोनिविष्टा

इममेवाग्निं बृहद्धतस्थौ भुवनेष्वन्तरित्यदउ एवबृहद्भुवनेष्वन्तरसावादित्यः पवमानोहरित आवि-
विशेशेति वायुरेव पवमानो दिशोहरित आविष्टइति । वाजसनेयिनोप्यामनन्ति—सतपोतप्यत
सप्रजाअसृजत ताअस्यप्रजाः सृष्टाः पराचभूवुः तानीमानिवयांसीत्युपक्रम्य प्रजाहृतिस्त्रोअत्या-
यमीयुरिति याअमूः प्रजाअत्यापन न्यन्याअर्कमभितोविविश्रइति अग्निर्वाअर्कस्तमिमाः प्रजा-
अभितोनिविष्टास्ताइमाः पराभूता बृहद्धतस्थौभुवनेष्वन्तरिति प्रजापतिमेवैतदभ्यनूक्तं पवमानो
हरितआविशेशेति दिशोवैहरितस्ता अयं पवमानआविष्टइति ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

माता रुद्राणां दुहिता वसूनां स्वसां दित्यानां अमृतस्य नाभिः ।
प्रनुवोचंचिकितुपे जनाय मागामनां गामादिति वधिष्ट ॥ १५ ॥

माता । रुद्राणाम् । दुहिता । वसूनाम् । स्वसां । आदित्यानाम् ।
अमृतस्य । नाभिः । प्र । नु । वोचम् । चिकितुपे । जनाय ।
मा । गाम् । अनांगाम् । अदितिम् । वधिष्ट ॥ १५ ॥

अस्मिन् दृचे गौःस्तूषते—या गौः रुद्राणां रुद्रपुत्राणां मरुतां माता जननी वसूनां दुहिता
पुत्री आदित्यानां स्वसा भगिनी अमृतस्य पयसोनाभिः आवासस्थानं तां अनागां अनागसं
अदितिमदीनां गां गोरूपां देवीं मावधिष्ट हे जना माहंसिष्टेति चिकितुपे चेतनावते जनाय
नु इदानीं प्रवोचं अहं प्रावोचमिति शुश्रूपमाणेभ्यउपदेशः ॥ १५ ॥

अथ षोडशी—

वचोविदं वाचमुदीरयन्तीं विश्वाभिर्धीभिरुपतिष्ठमानाम् ।
देवीदेवेभ्यः पर्ययुपीं गामामावृक्तमर्त्योदभ्रचेताः ॥ १६ ॥ ८ ॥

वचः । विदम् । वाचम् । उत ईरयन्तीम् । विश्वाभिः । धीभिः ।
उपतिष्ठमानाम् । देवीम् । देवेभ्यः । परिं । आ ईयुपीम् ।
गाम् । आ । मा । अवृक्तम् । मर्त्यः । दभ्रचेताः ॥ १६ ॥ ८ ॥

वचोविदं वचसोलंभयित्रीं वाचमुदीरयन्तीं पयः पीत्वा पश्चाद्वाचमुदीरयन्तीं । क्षुधितोहि
जनो न वाचमुदीरयति भुक्त्वा पश्चाद्दीरयति । विश्वाभिः सर्वाभिर्धीभिर्वाग्भिः उपतिष्ठमानां दे-

वीं द्योतमानां देवेभ्यो देवार्थं मा मां एयुषीं अवगच्छन्तीं गां दध्रचेता अल्पबुद्धिर्मत्योमनुष्यः
पर्यावृक्त परिवर्जयति ॥ १६ ॥

॥ इति पष्ठस्य सप्तमेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

त्वमग्ने इति द्वाविंशत्यृचं नवमं सूक्तं गायत्रमाग्नेयं । भृगुगोत्रः प्रयोगो नाम कृपिः बार्हस्पत्यः
पावकविशेषेण विशिष्टोऽग्न्याख्यो वा । यद्वा सहोनाम्नःपुत्रौ गृहपतियविष्ठसंज्ञकौ द्वावग्नी तौ सहै-
दं सूक्तमपश्यतां तस्मादस्य तावृषी । अथवा तयोरन्यतरः । तथाचानुक्रान्तं—त्वमग्नेद्वाधिका प्रा-
ग्भवः प्रयोगो बार्हस्पत्योवाग्निःपावकः सहससुतयोर्वाग्नेयोर्गृहपतियविष्ठयोर्वान्यतर आग्नेयंतिवि ।
मातरनुवाकस्याग्नेयेऋतौ गायत्रेच्छन्दसि आदितोष्ठादशर्चः । सूत्रितंच—त्वमग्नेवृहद्वयइत्यष्टा-
दशार्चन्तस्त्वेतिसूक्ते इति । देवसुवांहविःष्वग्नेर्गृहपतेरनुवाक्या त्वमग्नेवृहद्वयइत्येषा । सूत्रितंच-
त्वमग्नेवृहद्वयो हव्यवाळग्निरजरःपितानइति । अन्वारंभणीयायामग्नेर्भगिनोनुवाक्या आसवं-
सवितुरित्येषा । सूत्रितंच—आसवंसवितुर्यथा सनोराधांस्याभरेति । आभिष्टविकेपूक्येषु तृ-
तीयसवने मैत्रावरुणस्याग्निवोवृधन्तमिति वैकल्पिकः स्तोत्रियस्तृचः । सूत्रितंच—अग्निवोवृध-
न्तमग्नेयंयज्ञमध्वरमिति । दशमेहनि इमंनोयज्ञमिति स्तोकसूक्तस्य द्वितीयस्यस्थाने अग्नेवृव-
स्येत्येषा । सूत्रितंच—स्तोकसूक्तस्य द्वितीयतृतीययोःस्थानेग्नेवृवृतस्यधीतिभिरुमेसुश्रन्दसर्पिपद-
त्येते इति ।

तत्र प्रथमा—

त्वमग्नेवृहद्वयोदधासि देवदाशुपे । कविर्गृहपतिर्युवा ॥ १ ॥

त्वम् । अग्ने । वृहत् । वयः । दधासि । देव । दाशुपे ।

कविः । गृहपतिः । युवा ॥ १ ॥

हे देव द्योतमानाग्ने कविः क्रान्तकर्मा गृहपतिः गृहपालको युवा नित्यतरुणस्त्वं दाशुपे
हविषांप्रदाने यजमानाय वृहद्वयः महदन्नं दधासि प्रयच्छसीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सनुर्दळानयासुहदेवाँअग्नेदुवस्युवा । चिकिद्भिज्ञानुवावह ॥ २ ॥

सः । नुः । ईळानया । सुह । देवान् । अग्ने । दुवस्युवा ।

चिकित् । विज्ञानो इति विद्विज्ञानो । आ । वृह ॥ २ ॥

हे विभानो विशिष्टदीप्ति अग्ने सत्त्वं चिकित् ज्ञातासत् नोस्माकं दुवस्युवा परिचरणशी-
लया ईळानया स्तुवत्या वाचासह देवानावह ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्वपाहस्विद्युजाव्यंचोर्दिष्टेनयविष्टय । अग्निष्मोवाजसातये ॥ ३ ॥

त्वया । ह । स्वित् । युजा । व्यम् । चोर्दिष्टेन ।

यविष्टय । अग्नि । स्मः । वाजसातये ॥ ३ ॥

हे यविष्टय युवतमाग्ने चोर्दिष्टेनातिशयेन धनानां मेरयिन्ना त्वया युजा त्विद्ध सहायेनै-
व व्यं भार्गवाः प्रयोगाः बार्हस्पत्याः पावकाः अग्नयोवा वाजसातये अन्नलाभायाभिष्मः शत्रू-
नभिभवेम ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

और्वभृगुवच्छुचिममवानवदाहुवे । अग्निसंमुद्रवांससम् ॥ ४ ॥

और्वभृगुवत् । शुचिम् । अमवानवत् ।

आ । हुवे । अग्निम् । समुद्रवांससम् ॥ ४ ॥

समुद्रवाससं समुद्रमध्यवर्तिनं वाडवं शुचिं शुद्धमग्निं और्वभृगुवत् यथा और्वभृगुः अम-
वानवत् यथा अमवानः तथा हुवे आह्वयाम्यहं ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

हुवेवातस्वनं कविं पर्जन्यक्रन्धंसहः । अग्निसंमुद्रवांससम् ॥ ५ ॥ १ ॥

हुवे । वातस्वनम् । कविम् । पर्जन्यक्रन्धम् । सहः ।

अग्निम् । समुद्रवांससम् ॥ ५ ॥ १ ॥

वातस्वनं वातसदृशध्वनिं कविं क्रान्तकर्माणं पर्जन्यक्रन्धं पर्जन्यसदृशक्रन्दनं सहः स-
हस्विनं वाडवमग्निं हुवे आह्वयामि । अन्यद्गतम् ॥ ५ ॥

॥ इति पष्ठस्य सप्तमे नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

अथ षष्ठी—

आसुवंसवितुर्यथाभगस्येवभुजिंह्वे । अग्निंसमुद्रवांससम् ॥ ६ ॥

आ । सुवम् । सवितुः । यथा । भगस्यइव ।

भुजिम् । हुवे । अग्निम् । समुद्रइवांससम् ॥ ६ ॥

सवितुः मेरुकस्य देवस्य सवं यथा प्रसवं इव भगस्येव भुजिं भगाख्यस्य देवस्य भोग-
मिव च समुद्रवांससमग्निं आहुवे आह्वयामि ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

अग्निवोवृधन्तमध्वराणांपुरुतमम् । अच्छानत्रेसहस्वते ॥ ७ ॥

अग्निम् । वः । वृधन्तम् । अध्वराणाम् ।

पुरुतमम् । अच्छ । नत्रे । सहस्वते ॥ ७ ॥

अध्वराणामहिंस्यानां बलिनां नत्रे वन्धुं सहस्वते बलवन्तं विभक्तिव्यत्ययः वृधन्तं ज्वा-
लाभिर्वर्धमानं पुरुतमं अतिशयेन बहुमग्निं ऋत्विजोवोपूयं अच्छ अभिगच्छत ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

अयंयथानआभुवत्वष्टारूपेवतक्ष्या । अस्यकत्वायशस्वतः ॥ ८ ॥

अयम् । यथा । नः । आभुवन्त् । ष्टा ।

रूपाइव । तक्ष्या । अस्य । कत्वा । यशस्वतः ॥ ८ ॥

अयमग्निर्नोस्मान् तक्ष्या विकर्तव्यानि रूपेव त्वष्टा रूपाणि वर्धकिरिव यथा येनप्रकारे-
ण आभुवत् आभवति तथैवमग्निं अभिगच्छतेत्यर्थः । किंच ययं अस्याग्नेः कत्वा प्रज्ञानेन पु-
ष्काः यशस्वतो यशस्वन्तो भवेमेति शेषः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

अयंविश्वाअग्निश्रियोग्निर्देवेषुपत्यते । आवाजैरुपनोगमत् ॥ ९ ॥

अयम् । विश्वाः । अग्नि । श्रियः । अग्निः ।

देवेषु । पत्यते । आ । वाजैः । उप । नः । गमत् ॥ ९ ॥

मनुष्याणां विश्वाः सर्वाः श्रियः संपदः देवेषु देवानां मध्ये योयमग्निरभिपत्यते अ-
भिगच्छति सोग्निर्नोस्मानपि वाजैरनैरुपागमदुपागच्छतु ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

विश्वेषामिहस्तुहिहोतृणांयशस्तमम् । अग्निंयज्ञेषुपूर्वम् ॥ १० ॥ १० ॥

विश्वेषाम् । इह । स्तुहि । होतृणाम् ।

यशःस्तमम् । अग्निम् । यज्ञेषु । पूर्वम् ॥ १० ॥ १० ॥

विश्वेषां सर्वेषां होतृणामध्ये यशस्तमं यशस्वितमं यज्ञेषु पूर्वं मुख्यं अग्निमिहास्मदीये
यज्ञे हे स्तोतः स्तुहि ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे दशमोऽवर्गः ॥ १० ॥

अथैकादशी-

शीरंपावकशोचिपंज्येष्ठोयोदमेष्वा । दीदायदीर्घश्रुत्तमः ॥ ११ ॥

शीरम् । पावकःशोचिपम् । ज्येष्ठः । यः ।

दमेषु । आ । दीदाय । दीर्घश्रुत्तमः ॥ ११ ॥

ज्येष्ठो देवानामुख्यो दीर्घश्रुत्तमो अतिशयेनविद्वानग्निः दमेषु यजिनां गृहेषु आदीदाय
आदीप्यते तं शीरं अनुशापिनं । तथाचयास्कः-अनुशापिनमितिवा शिनमितिवेति । पाव-
कशोचिपं पावकदीर्घं स्तुहीत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

तमर्वन्तंसानसिंशृणीहिर्विप्रशुष्मिणाम् । मित्रंनयात्तयज्जनम् ॥ १२ ॥

तम् । अर्वन्तम् । न । सानसिम् । शृणीहि ।

विप्र । शुष्मिणाम् । मित्रम् । न । यात्तयत्तज्जनम् ॥ १२ ॥

हे विप्र मेधाविन् स्तोतः अर्वन्तंन अश्वमिव सानसिं संभजनीयं शुष्मिणं वटिनं मित्रं
न सखायमिव यातयन्नं हतशत्रुजननं तमग्निं गृणीहि स्तुहि ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

उपत्वाजा॒मयो॒गिरो॒देदि॑शतीर्ह॒विष्क॑तः । वा॒योऽर॑नीकेअस्थिरन् ॥१३॥

उप । त्वा । जा॒मयः । गिरः । देदि॑शतीः । ह॒विःऽक॑तः ।

वा॒योः । अ॒नीके । अ॒स्थिर॑न् ॥ १३ ॥

हे अग्ने हविष्कृतो यजमानार्थं गिरः स्तुतयः जामयः स्वसारइव देदिशतीः तवगुणान्
दिशन्त्यः त्वा त्वामुपतिष्ठन्ते वायोरनीके समीपे त्वां समेधयन्त्यः अस्थिरन् अतिष्ठंश्च ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

यस्य॑त्रि॒धात्व॑तं व॒र्हिस्त॒स्थाव॑संदि॒नम् । आप॑श्चि॒न्निद॑धाप॒दम् ॥१४॥

यस्य॑ । त्रि॒धातु॑ । अ॒तं । व॒र्हिः । त॒स्थौ ।

अस॑म्ऽदि॒नम् । आपः॑ । चि॒त् । नि । द॒ध् । प॒दम् ॥ १४ ॥

यस्याग्नेस्त्रिधातु त्रिरवृतं अनावृतं च असंदिनं अवद्धं च प्रस्तरणकालेहि वर्हिरवद्धं भवति
वर्हिस्तस्थौ आसनार्थं तिष्ठति । तस्मिन्नावापश्चिद् आपोपि पदं स्थानं निदध निदधति
आन्तरिक्ष्यामाध्यमिके पदं निदधतीत्यर्थः ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

प॒दं दे॒वस्य॑ मी॒ह्रुपो॑ना॒धृष्टा॑भिरू॒तिभिः । अ॒द्रासूर्य॑इवोप॒दृक् ॥१५॥११॥

प॒दम् । दे॒वस्य॑ । मी॒ह्रुपः॑ । अ॒ना॒धृष्टा॑भिः ।

ऊ॒तिभिः॑ । अ॒द्रा । सूर्यः॑ऽइव । उ॒प॒दृक् ॥ १५ ॥ ११ ॥

मीह्रुपः कामानां सेकुर्देवस्य द्योतमानस्याग्नेः पदं स्थानं अनाधृष्टाभिः शत्रुभिरनाधृष्टा-
भिः ऊतिभीरक्षाभिः भजनीयं भवतीत्यर्थः तथैवास्योपदृक् उपदृष्टिरपि सूर्यइव यथा सूर्य-
स्तदद्भद्रा मनुष्यैर्भजनीयाभवति ॥ १५ ॥

॥ इति पष्ठस्य सप्तमे एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

अथ षोडशी-

अग्ने॑घृतस्य॒धी॒तिभि॑स्तेपा॒नोदे॑वशो॒चिपा॑ । आ॒दे॒वान्वा॑क्षि॒यक्षि॑च ॥ १६ ॥

अग्ने॑ । घृतस्य॒ । धी॒ति॑ऽभिः । तेपा॒नः । दे॒व ।

शो॒चिपा॑ । आ । दे॒वान् । व॒क्षि॑ । य॒क्षि॑ । च ॥ १६ ॥

हे देव द्योतमानाग्ने घृतस्य दीप्तिसाधनस्याज्यस्य धीतिभिः निधानैः तेषानः तपन् शोचिपा ज्वाल्या देवान् प्रत्यावक्षि आवह यक्षि यज च ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

तंत्वा॑ज॒नन्त॒मा॒तरः॑ क॒वि॒दे॒वासो॑अ॒ङ्गिरः॑ । ह॒व्य॒वा॒ह॒म॒म॒र्त्यम् ॥ १७ ॥

तम् । त्वा॑ । अ॒ज॒न॒न्त॑ । मा॒तरः॑ । क॒वि॒म् । दे॒वासः॑ ।

अ॒ङ्गि॒रः॑ । ह॒व्य॒वा॒ह॒म् । अ॒म॒र्त्यम् ॥ १७ ॥

हे अंगिरोग्ने कविं क्रान्तकर्माणं अमर्त्यं मरणरहितं हव्यवाहं हविषां वोढारं तं प्रसिद्धं त्वा त्वां देवासोदेवाः मातरइवाजनन्त जनयन्ति ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

प्र॒चे॒तसं॑त्वा॒क॒वे॒भ्रै॒दू॒तं॒वरे॑ण्यम् । ह॒व्य॒वा॒हं॑नि॒षे॒दिरे॑ ॥ १८ ॥

प्र॒ष्ट॒चे॒त॒सम् । त्वा॑ । क॒वे॒ । अ॒भ्रै॑ । दू॒तम् । वरे॑ण्यम् ।

ह॒व्य॒वा॒ह॒म् । नि॑ । षे॒दि॒रे॑ ॥ १८ ॥

हे कवे क्रान्तकर्मन्त्रे प्रचेतसं प्रकृष्टबुद्धिं वरेण्यं वरणीयं दूतं देवानां हव्यवाहं हविषां वोढारं त्वा त्वां निषेदिरे देवानिषीदन्ति ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

न॒हि॒मे॒अ॒स्त्य॒द्भ्या॒न॒स्व॒धि॒ति॒र्व॒न॒न्व॒ति॑ । अथै॒ता॒द्भ्र॒म॒रामि॑ते ॥ १९ ॥

न॒हि॒ । मे॒ । अ॒स्ति॑ । अ॒भ्र्या॑ । न । स्व॒ध॒ति॒ः । व॒न॒न्व॒ति॑ ।

अथ॑ । ए॒ता॒द्भ्र॒क् । भ्र॒मि॑ । ते ॥ १९ ॥

हे अग्ने मे मम भार्गवस्य प्रयोगस्य ऋपेः अग्न्या गौः । अग्न्या उल्लेति गोनामस्तु पासा-
त् । नहस्ति नविद्यते । यस्याः पयसाज्येनच त्वां यजेय । किञ्च स्वधितिः परशुः नहि वन-
न्वति काष्ठानि हन्ति यैःकाष्ठैः त्वां समिन्धोय । अथैतादृक् अग्निहोत्रार्थं पयसोदोग्नीं गां इ-
न्धनसाधनानि काष्ठानि चैतत्सर्वं ते तुभ्यं अहं भ्रामि ॥ १९ ॥

अथ विंशी—

यदग्नेकानिकानिचिदातेदारूणिदध्मसि । ताजुपस्वयविष्टय ॥ २० ॥

यत् । अग्ने । कानि । कानि । चित् । आ । ते । दारूणि ।
दध्मसि । ता । जुपस्व । यविष्टय ॥ २० ॥

पूर्वस्यामृच्युक्तार्थस्य विवरणमत्र । हे यविष्टय युवतमाग्ने तुभ्यं यद्यदा कानि कानिवि-
त् यानिकान्यपि दारूणि काष्ठानि आदध्मसि आधारयामि । तदा ता तानि अपरशुवृकणान्य-
पि जुपस्व सेवस्व । तथाच यजुर्ब्राह्मणं—नहस्मवे पुराग्निपरशुवृकणं दहति तदस्मै प्रयोगएव
ऋपिरस्वदयद्यदग्ने यानि कानिचेति समिधमादधात्यपरशुवृकणमेवास्यै स्वदयति सर्वमस्यै स्व-
दतइति ॥ २० ॥

अथैकविंशी—

यदत्युपजिह्विकायहृन्नोअतिसर्पति । सर्वतदस्तुतेघृतम् ॥ २१ ॥

यत् । अत्ति । उपजिह्विका । यत् । वन्नः । अतिसर्पति ॥
सर्वम् । तत् । अस्तु । ते । घृतम् ॥ २१ ॥

हे अग्ने यत् काष्ठादिकं उपजिह्विका उपजिघ्रतीत्युपजिह्विका अत्ति भक्षयति यच्च
काष्ठादिकं वन्नः वमत्युदकमिनिवन्नः । उपजिह्विकावन्नशब्दो यद्यपि पर्माणौ तथापि घृतमु-
पादानात् वन्नशब्दस्तद्विशेषे पर्यवस्यति । सोप्यतिसर्पति अतिगच्छति तदसर्वं ते तव घृतं घृ-
तसदृशमस्तु यथा घृतं तव मियकरं भवति तथा मियकरं भवत्वित्यर्थः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

अग्निमिन्धानोमनसाधिर्यसचेतमर्त्यः ।

अग्निमीधेविवस्वभिः ॥ २२ ॥ १२ ॥

अग्निम् । इन्धानः । मनसा । धिर्यम् । सचेत । मर्त्यः ।

अग्निम् । ईधे । विवस्वभिः ॥ २२ ॥ १२ ॥

मर्त्योमनुष्योग्निमिन्धानः काष्ठैःप्रज्वलन् मनसैव श्रद्धधानो धिर्यकर्मसचेत काले भजेत् ।
विवस्वभिः ऋत्विग्भिश्चाग्निमेव ईधे प्रज्वलति ॥ २२ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

अदर्शीति चतुर्दशर्चं दशमं सूक्तं काण्वस्य सोभरेरार्षं । अत्रानुक्रम्यते—अदर्शीपलूना सो-
भरिर्बाह्रतं पंचमीविराड्रूपा सप्तम्याद्ययुजः सतोवृहत्यः अष्टम्यादियुजः ककुब्भसीयसी ककुबनु-
द्वुवन्त्याग्निमारुतीति । पंचमीसप्तमीनवम्येकादशीत्रयोदश्यः पंचसतोवृहत्यः अष्टमीद्वादशयैककु-
भौ दशमी गायत्री चतुर्दश्यनुष्टुप् शिष्टावृहत्यः । आग्नेयं वित्युक्तत्वादग्निर्देवता अन्त्यायास्त्वग्नि-
र्मरुतश्च । प्रातरनुवाकस्याग्नेयेऋतौ बाह्रतेछन्दस्यादितः सप्तर्चः । सूत्रितंच—अदर्शीगातुवित्तमइति
सप्तेतिबाह्रतं । आभिष्टविकेपूऋथेषु मैत्रावरुणस्य प्रमंहिष्ठायेति वैकल्पिकः स्तोत्रियस्तृचः । सूत्रि-
तंच—प्रमंहिष्ठायागायतपसोअग्नेतदोतिभिरिति । अध्यायोपाकरणोसर्जनयोः मण्डलान्त्यहो-
मे आग्नेयाहीत्येषा । सूत्रितंच—माचिदाम्नयोहिमरुत्सत्वा यत्तेराजन्नग्नेइति ।

तत्र प्रथमा—

अदर्शीगातुवित्तमोयस्मिन्ब्रतान्याद्दधुः ।

उपोपुजातभार्यस्यवर्धनमग्निंनक्षन्तनोगिरः ॥ १ ॥

अदर्शी । गातुवित्इतमः । यस्मिन् । ब्रतानि । आद्दधुः ।

उपो इति । सु । जातम् । आर्यस्य । वर्धनम् ।

अग्निम् । नक्षन्त । नः । गिरः ॥ १ ॥

यस्मिन्नग्नौ व्रतानि कर्माणि आदधुः यजमानाः आदधन् गातुवित्तमोतिशयेन मार्गाणां
ज्ञाता सोमिरदर्शि प्रादुरभूत् । किञ्च सुजातं सम्यक् प्रादुर्भूतं अस्पार्यस्य उत्तमवर्णस्य वर्धनं व-
र्धयितारमग्निं नोस्माकं गिरः स्तुतिरूपावाचः उपोनक्षन्त उपगच्छन्त्येव । नक्षगतावितिधातुः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

प्रदेवोदासोअग्निर्देवाँअच्छानमज्मना ।

अनुमातरं पृथिवीं विवावृते तस्थौ नार्कस्य सानवि ॥ २ ॥

प्र । देवःऽदासः । अग्निः । देवान् । अच्छ । न । मज्मना ।

अनु । मातरम् । पृथिवीम् । वि । वृते । तस्थौ ।

नार्कस्य । सानवि ॥ २ ॥

देवोदासः दिवोदासेनाह्वयमानोग्निः मातरं । सर्वस्य लोकस्य धारकत्वात् पृथिवी माता ।
तां पृथिवीमच्छ प्रति देवान् तस्य दिवोदासस्य यज्ञे देवान् अनु प्रति हविर्वोहुं नपविववृते
यस्मादेनमग्निं दिवोदासो मज्मना वृतेनाजुहाव तस्मादयमग्निः नार्कस्य स्वर्गस्य सानवि समु-
च्छ्रिते देशे स्वायत्तनएव तस्थावतिष्ठत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

यस्माद्रेजन्तकृष्टयश्चर्कृत्यानि कृण्वतः ।

सहस्रसां मेधसां ताविवत्मनाग्निंधीभिः संपर्यत ॥ ३ ॥

यस्मात् । रेजन्त । कृष्टयः । चर्कृत्यानि । कृण्वतः । सहस्रसाम् ।

मेधसांतौऽइव । त्मना । अग्निम् । धीभिः । संपर्यत ॥ ३ ॥

यस्मात्कारणात् चर्कृत्यानि कर्तव्यानि कर्माणि कृण्वतः कुर्वाणान् मनुष्यान् कृष्टयः ई-
तरेमनुष्या रेजन्त कंपन्ते तस्मादिदानीं हे जना यूयं सहस्रसां गवां धनानांच सहस्रस्य दावा-
रमग्निं मेधसांतौ यज्ञे धीभिः कर्तव्यैः कर्मभिः त्मना आत्मनैव सपर्यत परिचरत ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

प्रयंरायेनिनीपसिमर्तोयस्तेवसोदाशत् ।

सवीरंधत्तेअप्रउक्थशांसिनंत्मनासहस्रपोपिणम् ॥ ४ ॥

प्र । यम् । रा॒ये । निर्नी॑पसि । मर्तः । यः । ते । व॒सो इति॑ । दाश॑त् ।
सः । वी॒रम् । ध॒त्ते । अ॒ग्ने । उ॒कथ॑शंसि॒र्नम् । त्मना॑ ।
स॒हस्र॑पो॒पिण॑म् ॥ ४ ॥

हे वसो वासकामे त्वं यं तव स्तोतारं राये धनार्थं प्रनिनीपसि प्रनेतुमिच्छसि । यश्चमर्तो-
मनुष्यस्ते तुभ्यं दाशत् हवींषि प्रयच्छति समनुष्यः उकथशंसिनं उकथानां शंसितारं त्मना
आत्मनैव सहस्रपोपिणं बहुधनं वीरं पुत्रं धत्ते धारयति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

स॒दृहे॑चि॒द॒भितृ॑णत्ति॒वाज॑म॒र्वता॒सध॑त्ते॒अक्षि॑ति॒श्रवः॑ ।
त्वे॒दे॒व॒त्रास॑दा॒पुरु॑व॒सो॒विश्वा॑वा॒मानि॑धीमहि ॥ ५ ॥ १३ ॥

सः । दृ॒हे । चि॒त् । अ॒भि । तृ॒णत्ति॑ । वा॒जम् । अ॒र्वता॑ । सः ।
ध॒त्ते । अ॒क्षि॑ति । श्र॒वः । त्वे इति॑ । दे॒व॒त्रा । सदा॑ । पुरु॒व॒सो इति॑
पुरु॑व॒सो । विश्वा॑ । वा॒मानि॑ । धी॒महि॑ ॥ ५ ॥ १३ ॥

हे पुरुवसो बहुधनामे यस्तुभ्यं हवींषि प्रयच्छति सयजमानो दृहेचित दृहेपि शत्रुपुरे स्थि-
तं वाजमन्नं अर्वताश्वेन अभितृणत्ति हिनस्ति । यथा सयजमानः अक्षिति अक्षीर्णं श्रवोर्न
धत्ते धारयति । तथाचसति तुभ्यं हविषां प्रदातारो वयमपि देवत्रा देवे त्वयि स्थिता विश्वासर्वा
सर्वाणि वामानि वननीयानि धनानि सदा सर्वदा धीमहि धारयामः ॥ ५ ॥

॥ इति पष्ठस्य सममे त्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

अथ षष्ठी—

यो॒विश्वा॑द॒द्यते॒वसु॑होता॒मन्द्रो॑ज॒नाना॑म् ।
म॒धोर्न॑पात्रा॒प्रथ॑मान्य॒स्मै प्र॑स्तोमा॒यन्त्य॒ग्रये॑ ॥ ६ ॥

यः । विश्वा॑ । द॒द्यते॑ । वसु॑ । हो॒ता । म॒न्द्रः । ज॒नाना॑म् । म॒धोः ।
न । पा॒त्रा । प्र॒थ॒मानि॑ । अ॒स्मै । प्र । स्तो॒माः । य॒न्ति । अ॒ग्रये॑ ॥ ६ ॥

होता देवानामाह्वाना मन्द्रो मोदमानोयोमिः विश्वा सर्वाणि वसु वसूनि धनानि जना-
नां जनेभ्यो दयते प्रयच्छति तस्मा अस्मा अग्नये मघोर्न मदकरस्य सोमस्येव प्रथमानि पु-
ख्यानि पात्रा पात्राणि स्तोमाः प्रयन्ति प्रगच्छन्ति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

अश्वंनगीर्भीरथ्यंसुदानवोमर्मृज्यन्तेदेवयवः ।

उभेतोकेतनयेदस्मविशपतेपरिपराधोमघोनाम् ॥ ७ ॥

अश्वम् । न । गीःऽभिः । रथ्यम् । सुदानवः ।

मर्मृज्यन्ते । देवयवः । उभे इति । तोके इति । तनये ।

दस्म । विशपते । परि । राधः । मघोनाम् ॥ ७ ॥

हे दस्य दर्शनीय विशपते विशांपते अग्ने यं त्वां सुदानवः शोभनदानाः देवयवो देवाना-
त्मनश्छन्तो यजमानाः रथ्यं रथस्य वोढारं अश्वंन अश्वमिध गीर्भिः स्तुतिभिः मर्मृज्यन्ते प-
रिचरन्ति । त्वमस्माकं यजमानानां तोके पुत्रे तनये पौत्रे चोभे उभयंस्मिन् मघोनां धनवतां
यो धनं परि प्रयच्छ ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

प्रमंहिष्ठायगायतऋतान्नेवृहतेशुक्रशोचिपे ।

उपस्तुतासोअग्रये ॥ ८ ॥

प्र । मंहिष्ठाय । गायत । ऋतान्ने । वृहते ।

शुक्रशोचिपे । उपस्तुतासः । अग्रये ॥ ८ ॥

ये मयं उपस्तुतासः उपस्तोतारो मंहिष्ठाय दातृतामाय ऋतान्ने यज्ञवते सत्यवते वा वृहते
महते शुक्रशोचिपे दीप्ततेजसे अग्रये प्रगायत स्तोत्रं पठत ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

आवंसतेमघवावीरवद्यशःसमिद्धोद्युष्याहुतः ।

कृविन्नोअस्पसुमतिर्नवीयस्यच्छावाजेमिरागमत् ॥ ९ ॥

आ । वंसते । मघइवा । वरइवत् । यशः । समइइद्धः ।
 द्युम्नी । आइहुतः । कुवित् । नः । अस्य । सुइमतिः ।
 नवीयसी । अच्छ । वाजेभिः । आइगमत् ॥ ९ ॥

मघवा धनवान् द्युम्नी अन्नवान् यशस्वीवा । तथाचयास्कः—द्युम्नद्योततेर्यशोवान्भवेति ।
 समिद्धः संदीप्तः वीरवत् पराक्रमोपेतः आहुतः ऋत्विगादिभिराहूतोग्निः यशोयशस्करं अन्नमा-
 वंसते यजमानेष्यः आप्रयच्छति । अस्याग्नेः नवीयसी नवतरासुमतिः अनुग्रहबुद्धिः नोस्मान्
 अच्छ प्रति वाजेभिः अन्नैः सह कुविद बहुवारं सलिलं कुविदिति बहुनामसुपाठाव आगमत्
 आगच्छतु ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

प्रेष्टमुप्रियाणांस्तुह्यासावार्तिथिम् । अग्निरथानांयमम् ॥ १० ॥ १४ ॥
 प्रेष्टम् । ऊँ इति । प्रियाणाम् । स्तुहि । आइसाव ।
 अतिथिम् । अग्निम् । रथानाम् । यमम् ॥ १० ॥ १४ ॥

हे आसाव स्तोतः प्रियाणां प्रेष्टं प्रियतमं अतिथिं अफ्यागतं रथानां यमं यन्तारं
 अग्निमेव स्तुहि ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

अथैकादशी—

उदितायोनिर्दितावेदितावस्त्रायज्ञियोववर्तति ।
 दुष्टरायस्यप्रवणेनोर्मयोधियावाजंसिपासतः ॥ ११ ॥

उत्इइता । यः । निर्दिता । वेदिता । वसुं । आ ।
 यज्ञियः । वर्तति । दुस्तराः । यस्य । प्रवणे । न ।
 ऊर्मयः । धिया । वाजम् । सिपासतः ॥ ११ ॥

वेदिता वेत्ता यज्ञियोयज्ञाहोमिः उदिता उदितानि उद्रतानि निदिता निन्दितानि श्रुतानि च वसु वसूनि धनानि आववर्तति आवर्तयति । धिया कर्मणा वाजं संग्रामं सिपासतः संभक्तुमिच्छतः यस्याग्नेर्वालाः प्रवणेनोर्मयः प्रवणाभिमुखाः समुद्रस्यतरंगाद्ब दुष्टराः तर्तुमशक्याः तमग्निं हे स्तोतः स्तुहीत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

मानोऽहणीतामतिथिर्वसुरग्निःपुरुप्रशस्तएषः ।
यःसुहोतास्वध्वरः ॥ १२ ॥

मा । नुः । तृणीताम् । अतिथिः । वसुः । अग्निः ।

पुरुप्रशस्तः । एषः । यः । सुहोता । सुअध्वरः ॥ १२ ॥

वसुर्वासकः अतिथिरतिथिवत्पियः पुरुप्रशस्तः बहुभिः स्तुतः सुहोता सुष्टु देवानामाह्वानात् स्वध्वरः सुयज्ञश्च योभिः सएषोभिः नोस्मभ्यं माहणीतां केनापि नरुध्यतां । केनाप्यनवरुद्धः सन्न अग्निः अस्मभ्यमभीष्टं प्रयच्छत्वित्यर्थः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

मोरिपिन्येअच्छोक्तिभिर्वसोभेकेभिश्चिदेवैः ।
कीरिश्चिद्वित्वामीद्वेदूत्यायरातहव्यःस्वध्वरः ॥ १३ ॥

मो इति । ते । रिपन् । ये । अच्छोक्तिभिः ।

वसो इति । अग्ने । केभिः । चित् । एवैः । कीरिः । चित् ।

हि । त्वाम् । ईद्वे । दूत्याय । रातहव्यः । सुअध्वरः ॥ १३ ॥

हे वसो वासकाग्ने त्वां ये मनुष्याः अच्छोक्तिभिः अभिष्टुतिभिः केभिः केः सुत्वरैः एवैश्चिद् अभिगमनैरपि ते स्तोतारो मोरिपन् मैव हिंसन्तां । रातहव्यो दत्तहविष्कः स्वध्वरः शोमनयज्ञः कीरिश्चिद् स्तोतापि दूत्याय हविर्वहनादिलक्षणाय दूतकर्मणे त्वामीद्वेहि स्तौतित्वत् ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

आग्नेयाहिमरुत्संखारुद्रेभिःसोमपीतये ।

सोमर्षाउर्पसुष्टुतिमादयस्वस्वर्णरे ॥ १४ ॥ १५ ॥

आ । अग्ने । याहि । मरुत्सखा । रुद्रैभिः ।

सोमंऽपीतये । सोभर्याः । उप ।

सुऽस्तुतिम् । मादयस्व । स्वःऽनरे ॥ १४ ॥ १५ ॥

हे अग्ने मरुत्सखा मरुतांपियस्त्वं स्वर्नरे अस्माकं यजनलक्षणे कर्मणि सोमपीतये सो-
मपानाय रुद्रैभीरुद्रैः मरुद्भिः सह आयाहि आगच्छ । सोभर्याः सोभरेर्मम सुष्टुतिं शोभनां स्तु-
तिं चोपागच्छ । मादयस्व स्तुतिं श्रुत्वा सोमं पीत्वा आत्मानं मादय च ॥ १४ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे पञ्चदशोवर्गः ॥ १५ ॥

॥ इत्यष्टमे मण्डले दशमोनुवाकः ॥ १० ॥

॥ इति प्रागाथमष्टमं मण्डलं समाप्तम् ॥ ८ ॥

अथ पावमान्यं नवमं मण्डलं तत्र सप्तानुवाकाः तत्र प्रथमेनुवाके चतुर्विंशतिसंख्याकानि सूक्तानि । तत्र स्वादिष्टयेति दशर्चं प्रथमं सूक्तं । अत्रानुक्रम्यते—स्वादिष्टयादश मधुच्छन्दाइति । वैश्वामित्रोमधुच्छन्दाऋषिः प्राग्वत्समीपपरिभाषया गायत्रीछन्दः । नवमंमण्डलं पावमानंसीम्यदिति वचनात् पवमानगुणविशिष्टः सोमोदेवता । ग्रावस्तोत्रे अमुंदसूक्तं प्रागुत्तमाया इदमादिकं त्वं पावमानं विकल्पेनावपनीयं । सूत्रितंच—पैतेवदन्वित्यत्रुदं प्रागुत्तमाया आवक्रंजसे प्रवोश्रावाणइति सूक्तयोरन्तरोपरिष्ठात् पुरस्ताद्वा पावमानीरोप्ययथार्थमावापग्रहणादिति । उपाकर्मणि मंडलादिग्रहणे आद्या । सूत्रं पूर्वमेवोदाहृतम् ।

तत्र प्रथमा—

स्वादिष्टया॒मदिष्टया॒पवस्वसोम॒धारया । इन्द्राय॒पातवे॒सुतः ॥१॥

स्वादिष्टया । मदिष्टया । पवस्व । सोम ।

धारया । इन्द्राय । पातवे । सुतः ॥ १ ॥

हे सोम इन्द्राय पातवे पातुं सुतोभिपुतस्त्वं स्वादिष्टया स्वादुतमया मदिष्टया अविशयेन मादयिष्या धारया पवस्व क्षर ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

रक्षो॒हावि॒श्वच॑र्षणि॒रभियो॒निमयो॑हृतम् । द्रुणा॑स॒धस्थं॒मास॑दत् ॥२॥

रक्षःऽहा । विश्वऽचर्षणिः । अजि । योनिम् ।

अयःऽहृतम् । द्रुणा । सधऽस्थम् । आ । असुदत् ॥ २ ॥

रक्षोहा रक्षसां हन्ता विश्वचर्षणिः विश्वस्यद्रष्टा सोमः अयोहवं हिरण्येनहृतं । तथाचब्राह्मणं—हिरण्यपाणिरभिपुणोतीति । द्रुणा द्रोणकलशेन अधिपवणफलकाभ्यां वा सवस्थं सहस्थानं योनिं अभिपवस्थानं अफ्यासदत् अफ्यासीदति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

व॒ग्वि॒वो॒धात॑मोभव॒मंदि॑ष्टो॒वृत्र॒हन्त॑मः । परि॒राधो॑मु॒घोना॑म् ॥ ३ ॥

व॒रिवः॑ऽधात॑मः । ज॒व । मंदि॑ष्टः । वृ॒त्रह॑न्त॑मः ।

परि । राधः । मुघोनाम् ॥ ३ ॥

हे सोम त्वं वरिवोधातमः अतिशयेन धनानां दाता भव । वेदः वरिव इति धननामसुपा-
ठात् । मंहिष्ठो दातृत्वमश्न भव सर्वदातृत्वमत्रोच्यत इत्यपुनरुक्तिः । वृत्रहन्तमोतिशयेन शत्रूणां
हन्ता भव । किंच मघोनां धनवतां शत्रूणां राधोधनंच पर्षिं अस्मभ्यं प्रयच्छ ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अभ्यर्षमहानां देवानां वीतिमन्धसा । अभिवाजं मुनश्रवः ॥ ४ ॥

अभि । अर्ष । महानाम् । देवानाम् । वीतिम् । अन्धसा ।

अभि । वाजम् । उत । श्रवः ॥ ४ ॥

हे सोम त्वं महानां महतां देवानां वीतिं यज्ञं अन्धसा धानाद्यत्नेनसह अभ्यर्ष अभिग-
च्छ । उतापिच अभिगच्छंस्त्वं वाजं बलं श्रवोक्तं वा अभिगमयास्मानित्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

त्वामच्छाचरामसितदिदर्थं दिवोदिवे । इन्दोत्वेन आशसः ॥ ५ ॥ १६ ॥

त्वाम् । अच्छ । चरामसि । तत् । इत् । अर्थम् । दिवोदिवे ।

इन्दो इति । त्वे इति । नुः । आशसः ॥ ५ ॥ १६ ॥

हे इन्दो यामेषु क्लिद्यमान सोम त्वामच्छ त्वां प्रति चरामसि वयं चरामः । दिवोदिवे प्रति-
दिनं अस्माकं तदिव तदेव तत्परिचरणमेवार्थं कार्यं नान्यत्कारणमस्ति । नोस्माकं आशसः
आशंसनान्यपि त्वे त्वय्येव । नान्यत्र ॥ ५ ॥

॥ इति पद्यस्य सप्तमे षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

अथ षष्ठी—

पुनाति ते परिस्नुतं सोमं सूर्यस्य दुहिता । वारेण शश्वता तना ॥ ६ ॥

पुनाति । ते । परिस्नुतम् । सोमम् । सूर्यस्य । दुहिता ।

वारेण । शश्वता । तना ॥ ६ ॥

हे सोम ते तव परिस्नुतं क्षरन्तं सोमं सोमरसं सूर्यस्य दुहिता श्रद्धादेवी वारेण बलेन
शश्वता शश्वतेन तना विस्तृतेन पुनाति । तथाच वाजसनेयिन आमनन्ति—श्रद्धावैसूर्यस्य दुहि-
ता श्रद्धाक्षेनं पुनातीति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

तमीमण्वीःसमर्येआगृभ्णन्तियोषणोदश । स्वसारःपार्येदिवि॥७॥

तम् । ईम् । अण्वीः । सूइमर्ये । आ । गृभ्णन्ति । योषणः ।
दश । स्वसारः । पार्ये । दिवि ॥ ७ ॥

समर्ये सप्तम्ये यज्ञे पार्ये दिवि सौत्येहनि योषणः स्त्रियः स्वसारः स्वयंसरन्त्यो दशसं-
ख्याकाः अण्वीः अण्व्योगुलयः । अग्रवः अण्व्यदत्यंगुलिनामसुपाठात् । तमीं तमेनं सोमं आ-
गृभ्णन्ति आगृह्णन्ति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

तमींहिन्वन्त्युधुवोधमन्तिवाकुरंदृतिम् । त्रिधातुवारणमधु ॥ ८ ॥

तम् । ईम् । हिन्वन्ति । अघुवः । धमन्ति । वाकुरम् ।
दृतिम् । त्रिधातु । वारणम् । मधु ॥ ८ ॥

तमीं एनं सोमं अघुवोगुलयोहिन्वन्ति अभिषवदेशं प्रति प्रेरयन्ति । प्रेरयित्वाच वाकुरं
भासमानं दृतिं दृतिसदृशांशुमेनं सोमं धमन्ति अभिषुण्वन्तिच । यद्यपि धमतिरभिषवणकर्मा
नभवति तथाप्यौचित्यादत्राभिषवपरोभविष्यति । तदेतत्सोमात्मकं मधु वस्तु त्रिधातु त्रिस्थानं ।
द्वौणकलशः आधवनीयः पूतभृदिति त्रिधातवः । वारणं शत्रूणां वारकंच भवति ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

अभीइममद्र्याउतश्रीणन्तिधेनवःशिशुम् । सोममिन्द्रायपातवे ॥ ९ ॥

अभि । इमम् । अद्र्याः । उत । श्रीणन्ति । धेनवः । शिशुम् ।
सोमम् । इन्द्राय । पातवे ॥ ९ ॥

उतापिच इममेनं शिशुं बालं सोमं अद्र्याः अहन्तव्या धेनयोगावः इन्द्राय पातवे पा-
तुमभिःश्रीणन्ति स्वकीयेन पयसा संस्कुर्वन्तीत्यर्थः ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

अस्येदिन्द्रोमदेष्वाविश्वाहृत्राणिजिघ्रते । शरोमघाचमंहते ॥ १० ॥ १७ ॥

अस्य । इत् । इन्द्रः । मदेषु । आ । विश्वा । वृत्राणि ।

जिघ्रते । शूरः । मवा । च । मंहते ॥ १० ॥ १७ ॥

शूरो वीरइन्द्रः अस्येव अस्य सोमस्यैव मदेषु विश्वा विश्वानि वृत्राणि शत्रून् आजिघ्रते
आहन्ति । मवा मवानि धनानि च मंहते यजमानेभ्यः प्रयच्छति ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

पवस्वेति दशरुं द्वितीयं सूक्तं काण्वस्य मेधातिथेरार्षं गायत्रं पवमानसोमदेवताकं । तथा-
चानुक्रान्तं—पवस्वमेध्यातिथिरिति । उक्तोविनियोगः ।

तत्र मथमा—

पवस्वदेववीरतिपवित्रंसोमरंक्षा । इन्द्रमिन्द्रोवृपाविश ॥ १ ॥

पवस्व । देववीः । अति । पवित्रम् । सोम । रंक्षा ।

इन्द्रम् । इन्द्रो इति । वृपा । आ । विश ॥ १ ॥

हे सोम देववीः देवकामस्त्वं रंक्षा वेगेन पवित्रं यथा भवति तथा अतिपवस्व अतिक्षर ।
किंच हे इन्द्रो वृपा सेचकस्त्वं इन्द्रमाविश मविश ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

आवच्यस्व महिप्सरोवृषेन्द्रोद्युम्नवत्तमः । आयोनिधर्णसिःसदः ॥ २ ॥

आ । वच्यस्व । महि । प्सरः । वृषा । इन्द्रो इति ।

द्युम्नवत्सुतमः । आ । योनिम् । धर्णसिः । सदः ॥ २ ॥

हे इन्द्रो सोम महि महान् वृषा कामानां वर्षको द्युम्नवत्तमो यशस्वितमो धर्णसिर्धर्तात्वं
प्सरः पानीयं मधु धावच्यस्व अस्मान् प्रत्यागमय । योनिं स्वकीयं स्थानमासदः आसीद च ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अधुक्षतप्रियंमधुधारां सुतस्यवेधसः । अपोर्वसिष्टसुक्तुः ॥ ३ ॥

अधुक्षत । प्रियम् । मधु । धारा । सुतस्य । वेधसः ।

अपः । वसिष्ट । सुक्तुः ॥ ३ ॥

सुतस्याभिपुतस्य वेधसोभिलपितस्य विधातुर्यस्य सोमस्य धारा पियं प्रीतिकरं मधु अ-
शृतं अधुक्षत दुग्धे सुकतुः शोभनकर्मा सोमः अपोवसतीवरीर्धंसिष्ट आच्छादयति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

महान्तं त्वा मही रन्वापो अर्पन्ति सिन्धवः । यद्गोभिर्वासायिष्यसे ॥४॥

महान्तम् । त्वा । महीः । अनु । आपः । अर्पन्ति ।

सिन्धवः । यत् । गोभिः । वासायिष्यसे ॥ ४ ॥

हे सोम त्वं यद्यदा यज्ञे गोभिः गोविकारैः पयोभिः वासायिष्यसे आच्छादयिष्यसे तत्त-
था महान्तं त्वा त्वामनु प्रति सिन्धवः स्पन्दमानाः महीर्महत्यः आपः अर्पन्ति गच्छन्ति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

समुद्रो अप्सु मा मृजे विष्टं भोधरुणो दिवः । सोमः पवित्रे अस्मद्युः ॥५॥१८॥

समुद्रः । अप्सु । मृजे । विष्टम्नः । धरुणः । दिवः ।

सोमः । पवित्रे । अस्मद्युः ॥ ५ ॥ १८ ॥

समुद्रः समुद्रवन्त्यस्माद्रसाइति समुद्रः विष्टं भोधरुणो दिवः स्वर्गस्य धरुणो धारकश्च अस्मद्यु-
स्मत्कामः सोमोऽप्युदकेषु मृजे मृज्यते पवित्रे अभिपिच्यत इत्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमेऽष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथ षष्ठी—

अचिक्रद्वृषा हरिर्महान्मित्रो न दर्शतः । संसूर्येण रोचते ॥ ६ ॥

अचिक्रदत् । वृषा । हरिः । महान् । मित्रः । न । दर्शतः ।

सम् । सूर्येण । रोचते ॥ ६ ॥

वृषा कामानां वर्षको हरिर्हरितवर्णो महान् सर्वोत्तमो मित्रो न यथासत्त्वा तद्वत् दर्शते
दर्शनीयो योयंसोमः अचिक्रदत् शब्दं करोति सोयंसोमः सूर्येण सह संरोचते दिवि प्रकाशते ॥६॥

अथ सप्तमी—

गिरंस्तदन्दोजंताममृज्यन्ते अपस्पुवः । याभिर्मदापुशुंते ॥७॥

गिरः । ते । इन्द्रो इति । ओजसा । मर्न्यन्ते । अपस्युर्वः ।
याभिः । मदाय । शुभसे ॥ ७ ॥

हे इन्द्रो ते तव ओजसा बलेन अपस्युर्वः कर्मेच्छासंबन्धिन्यः तागिरः स्तुतयोमर्न्यन्ते
शोधयन्ते । याभिर्गीर्भिस्त्वं मदाय क्षरन् शुभसे अलंकियसे ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

तंत्वा मदाय घृष्वये उलोककृत्तुमीमहे । तव प्रशस्तयो महीः ॥ ८ ॥

तम् । त्वा । मदाय । घृष्वये । ऊँ इति । लोककृत्तुम् ।
ईमहे । तव । प्रशस्तयः । महीः ॥ ८ ॥

हे सोम यस्य तव प्रशस्तयः प्रशंसाः महीर्महत्यः घृष्वये उ त्वत् प्रसादात् शत्रूणां धर्म-
णशीलाय यजमानायैव लोककृत्तुं उत्तमस्य लोकस्य कर्तारं तं त्वां सोमं मदाय ईमहे वयं
याचामहे ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

अस्मभ्यमिन्द्रविन्द्रयुर्मध्वः पवस्व धारया । पर्जन्यो वृष्टिमान् इव ॥ ९ ॥

अस्मभ्यम् । इन्द्रो इति । इन्द्रयुः । मध्वः । पवस्व ।
धारया । पर्जन्यः । वृष्टिमान् इव ॥ ९ ॥

हे इन्द्रो सोम इन्द्रयुः इन्द्रकामस्त्वं मध्वो मदकरस्यामृतस्य धारया पर्जन्यो वृष्टिमान् इव
यथा वर्षवान् पर्जन्यो मेघः तथास्मभ्यं मेधातिथिभ्यः पवस्व क्षर ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

गोपा इन्द्रो नृपा अस्य श्वसा वाजसा उत । आत्मा यज्ञस्य पूर्यः ॥ १० ॥ ११ ॥

गोऽसाः । इन्द्रो इति । नृसाः । अस्ति । अश्वसाः । वाजसाः ।
उत । आत्मा । यज्ञस्य । पूर्यः ॥ १० ॥ ११ ॥

हे इन्दो यज्ञस्य पूर्यः प्रत्नः आत्मा आत्मभूतस्त्वं गोषाः अस्मभ्यं गवां दातासि भव-
सि । नृषाः पुत्राणां दाताचासि । अश्वसाः अश्वानां दाताचासि । उतापिच वाजसाः अचा-
नां दाताचासि ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

एषदेवइति दशर्चं तृतीयं सूक्तं आजीगर्तेः शुनःशेषस्यार्थं गायत्रं पवमानसोमदेवतार्कं ।
अनुक्रान्तंच—एषशुनःशेषइति । उक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

ए॒षदे॒वोअम॑र्त्यः॒पर्ण॑वीरि॒वदी॑यति । अ॒भिद्रो॑णान्या॒सद॑म् ॥ १ ॥

ए॒षः । दे॒वः । अम॑र्त्यः । प॒र्ण॑वीःइ॒इव॑ । दी॒यति॑ ।

अ॒भि । द्रो॑णानि । आ॒सद॑म् ॥ १ ॥

देवोद्योतमानः अमर्त्योमरणरहितः एषसोमो द्रोणानि द्रोणकलशानि अभि अभिदक्षप
आसदं आसदनार्थं पर्णवीरिव यथा पक्षी तथा वेगेन दीयति गच्छति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

ए॒षदे॒वोवि॒पाकृ॑तोति॒ह्ररा॑ंसिधावति । प॒वमा॑नोअदा॒भ्यः ॥ २ ॥

ए॒षः । दे॒वः । वि॒पा । कृ॒तः । आ॒ति । ह्र॑रांसि । धा॒वति॑ ।

प॒वमा॑नः । अदा॒भ्यः ॥ २ ॥

विपा अंगुल्या । विपः कक्ष्याः इत्यंगुलिनामसुपायाव । कृतोभिपुतः एषसोमोदेवः पवमानः
क्षरन् अदाभ्यः केनाप्यर्हिसितश्वसन् ह्ररांसि शत्रून्निधावति हन्तुमतिगच्छति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

ए॒षदे॒वोवि॒प॒न्युभिः॑प॒वमा॑न॒ऋता॒युभिः॑ । ह॒रि॒र्वाजा॑यमृ॒ज्यते ॥ ३ ॥

ए॒षः । दे॒वः । वि॒प॒न्यु॒भिः । प॒वमा॑नः । ऋ॒त॒यु॒भिः ।

ह॒रिः । वाजा॑य । मृ॒ज्य॒ते ॥ ३ ॥

पवमानः क्षरन्नेप सोमोदेवोविपन्युभिः स्तोतृभिः ऋतायुभिः यज्ञकामैर्वा हरिरश्वइव वा-
जाय संग्रामार्थं मृज्यते स्तुतिभिरलंक्रियते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

ए॒पवि॒श्वानि॒वार्या॑शू॒रो॒यन्नि॒व॒स॒त्वाभिः॑ । प॒र्व॒मा॒नः॒सि॒पा॒स॒ति ॥ ४ ॥

ए॒पः । वि॒श्वानि॑ । वा॒र्या । शू॒रः । यन्इ॒व । स॒त्वाभिः॑ ।

प॒र्व॒मा॒नः । सि॒सा॒स॒ति ॥ ४ ॥

पवमानः क्षरन् शूरोवीर एपसोमो विश्वानि सर्वाणि वार्या वरणीयानि धनानि सत्वभि-
वैः यन्निव गच्छन्निव सिपासति अस्मदर्थं संभक्तुमिच्छति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

ए॒पदे॒वो॒रं॒थर्य॑ति॒प॒र्व॒मा॒नो॒द॒श॒स्य॑ति । आ॒वि॒ष्क॑णोति॒व॒ग्व॒नु॒म् ॥ ५ ॥ २० ॥

ए॒पः । दे॒वः । रं॒थर्य॑ति॒ । प॒र्व॒मा॒नः ।

द॒श॒स्य॑ति॒ । आ॒विः । ऋ॒णो॒ति॒ । व॒ग्व॒नु॒म् ॥ ५ ॥ २० ॥

पवमानः क्षरन्नेप सोमोदेवो रथर्यति अस्मदीयं यागं प्रत्यागमनाय रथं कामयते । दश-
स्यति आगत्यच अस्मक्यमभिलषितं प्रयच्छति । वग्वनुं शब्दं आविः ऋणोति अभिपूयमाणः
प्रकटयति ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे विंशोवर्गः ॥ २० ॥

अथ षष्ठी—

ए॒पवि॒प्रैर॒भिष्टु॑तो॒पो॒दे॒वो॒विगा॑हते । द॒ध॒द्र॒त्नानि॑दा॒शु॒पे ॥ ६ ॥

ए॒पः । वि॒प्रैः । अ॒भिष्टु॑तः । अ॒पः । दे॒वः ।

वि । गा॒ह॒ते । द॒धत् । रत्नानि॑ । दा॒शु॒पे ॥ ६ ॥

विप्रैर्मेधाविभिः स्तोतृभिः अभिष्टुतः परितः स्तुतः एपसोमोदेवो दाशुपे हविषां प्रदावे
यजमानाय रत्नानि रमणीयानि धनानि दधत् धारयन् प्रयच्छन् अपोवसतीवरीर्विगाहते
प्रविशति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

ए॒प॒दि॒वं॒वि॒धा॒व॒ति॒ति॒रोर॒जांसि॒धा॒र॒या । प॒र्व॒मा॒नः॒क॒र्नि॒क॒द॒त् ॥ ७ ॥

ए॒पः । दि॒वंम् । वि । धा॒व॒ति । ति॒रः । र॒जांसि॑ ।

धा॒र॒या । प॒र्व॒मा॒नः । क॒र्नि॒क॒द॒त् ॥ ७ ॥

धारया पवमानः क्षरन्नेपसोमः कर्निकदत् अभिपूयमाणः शब्दं कुर्वन् रजांसि लोकात्
तिरः तिरस्कुर्वन् यागादिवं स्वर्गं विधावति गच्छति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

ए॒प॒दि॒वं॒व्या॒स॒र॒त्ति॒रोर॒जांस्य॒स्पृ॒तः । प॒र्व॒मा॒नः॒स्व॒ध्व॒रः ॥ ८ ॥

ए॒पः । दि॒वंम् । वि । आ । अ॒स्र॒त् । ति॒रः ।

र॒जांसि॑ । अ॒स्पृ॒तः । प॒र्व॒मा॒नः । सु॒ध्व॒रः ॥ ८ ॥

पवमानः क्षरन्नेपसोमः स्वध्वरः सुयज्ञः अस्पृतः केनाप्यर्हिंसितश्च सन् रजांसि लोकात्
तिरः तिरस्कुर्वन् यज्ञादिवं प्रतिव्यासरत् विसरति गच्छति ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

ए॒प॒प्र॒त्ने॒न॒ज॒न्म॒ना॒दे॒वो॒दे॒वेभ्यः॑ सु॒तः । ह॒रिः॑ प॒वि॒त्रे॑ अ॒र्प॒ति ॥ ९ ॥

ए॒पः । प्र॒त्ने॒न । ज॒न्म॒ना । दे॒वः । दे॒वेभ्यः॑ ।

सु॒तः । ह॒रिः॑ । प॒वि॒त्रे॑ । अ॒र्प॒ति ॥ ९ ॥

हरिर्हरितवर्णो देवः द्योतमानः एपसोमः प्रत्नेन पुराणेन जन्मना जननेन देवेभ्यो देवार्थं
सुतोभिपूतः सन् पवित्रे स्थातुं अर्पति गच्छति ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

ए॒प॒उ॒स्य॒पुं॒रु॒द्र॒तो॒ज॒ज्ञा॒नो॒ज॒न॒य॒न्नि॒र्पः॑ । धा॒र॒या॒प॒व॒ते॒सु॒तः ॥ १० ॥ २१ ॥

ए॒पः । उँ इति॑ । स्यः । पु॒रु॒द्र॒तः । ज॒ज्ञा॒नः ।

ज॒न॒य॒न् । र्पः॑ । धा॒र॒या । प॒व॒ते॒ । सु॒तः ॥ १० ॥ २१ ॥

स्यः एषउ ससोमएव पुरुवतो बहुकर्मा जज्ञानो जायमानएव इपोन्नानि जनयन् उत्पा-
दयन् सुतोभिपुतःसन् धारया पवते क्षरति ॥ १० ॥

॥ इति पष्ठस्य सप्तमे एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

सनाचेति दशर्चं चतुर्थं सूक्तं आंगिरसकुलस्य हिरण्यस्तूपस्यार्पं गायत्रं पवमानसोमदे-
वताकं । अनुक्रान्तंच—सनहिरण्यस्तूपइति । उक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

सनाचसोमजेपिचपवमानमहिश्रवः । अथानोवस्यसस्कधि ॥ १ ॥

सनं । च । सोम । जेपि । च । पवमान ।

महि । श्रवः । अर्थ । नः । वस्यसः । कृधि ॥ १ ॥

हे महिश्रवः महदन्न पवमानसोम सनास्मद्यागे यजनीयान् देवान् भज जेपिच याग-
विध्वंसकारिणोराक्षसांश्च जय । अथ देवान् प्राप्य राक्षसांश्च जित्वा अनन्तरं नोस्मान् व-
स्यसः श्रेयस्कृधि कुरु श्रेयोस्मभ्यं देहीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सनाज्योतिःसनास्वर्विश्वाचसोमसौभगा । अथानोवस्यसस्कधि ॥ २ ॥

सनं । ज्योतिः । सनं । स्वः । विश्वा । च । सोम ।

सौभगा । अर्थ । नः । वस्यसः । कृधि ॥ २ ॥

हे सोम त्वं ज्योतिस्तेजः सन अस्मभ्यं प्रयच्छ । अपिच स्वः स्वर्गं सन अस्मभ्यं देहि ।
विश्वा विश्वानि सौभगा सौभाग्यानि च सन । सिद्धमन्यत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सनादक्षमुत्क्रतुमर्पसोममृधोजहि । अथानोवस्यसस्कधि ॥ ३ ॥

सनं । दक्षम् । उत् । क्रतुम् । अर्पं । सोम । मृधः ।

जहि । अर्थ । नः । वस्यसः । कृधि ॥ ३ ॥

हे सोम त्वं दक्षं वलं सनास्मभ्यं देहि । उतापिच क्रतुं प्रज्ञानं सन । मृधोर्हितकान्
शत्रून् अपजहि । मारय । सिद्धमन्यत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

पवीतारः पुनीतनसोमिन्द्राय पातवे । अथानोवस्यंसस्कृधि ॥ १ ॥

पवितारः । पुनीतनं । सोमम् । इन्द्राय ।
पातवे । अथ । नः । वस्यंसः । कृधि ॥ १ ॥

हे पवीतारः सोमाभिपवकर्तारोयूयं इन्द्राय पातवे पातुं सोमं पुनीतन अभिपुणुत । सि-
द्धमन्यत् ॥ १ ॥

अथ पञ्चमी—

त्वंसूर्येनआभजतवक्रत्वातवोतिभिः । अथानोवस्यंसस्कृधि ॥ ५ ॥ २२ ॥

त्वम् । सूर्ये । नः । आ । भज । तव । क्रत्वा । तव ।
उतिभिः । अथ । नः । वस्यंसः । कृधि ॥ ५ ॥ २२ ॥

हे सोम त्वं तव क्रत्वा तवोतिभिः त्वत्कर्तृकेण कर्मणा त्वत्कर्तृकाभीरक्षाभिश्च नोस्मात्
सूर्ये आभज प्रापय । सिद्धमन्यत् ॥ ५ ॥

॥ इति पष्ठस्य सप्तमे द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

अथ षष्ठी—

तवक्रत्वातवोतिभिर्ज्योक्पश्येमसूर्यम् । अथानोवस्यंसस्कृधि ॥ ६ ॥

तव । क्रत्वा । तव । उतिभिः । ज्योक् ।
पश्येम । सूर्यम् । अथ । नः । वस्यंसः । कृधि ॥ ६ ॥

हे सोम तव क्रत्वा प्रज्ञानेन तवोतिभीरक्षाभिश्च ज्योक् चिरं पश्येम सूर्यं पश्याम दृश्या-
मः । सिद्धमन्यत् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

अभ्यर्षस्वायुधसोमं द्विर्वहसं रयिम् । अथानोवस्यसस्कृधि ॥ ७ ॥

अग्नि । अर्ष । सुऽआयुध । सोमं । द्विर्वहसम् ।
रयिम् । अर्थ । नः । वस्यसः । कृधि ॥ ७ ॥

हे स्वायुध शोभनायुध सोम त्वं द्विर्वहसं द्वयोर्द्यावापृथिव्योः स्थानयोः परिवृढं रयिं धनं अर्घ्यर्ष अस्मानभिगमय । सिद्धमन्यत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

अभ्यर्षुर्षानपच्युतोरयिसमत्सुंसासहिः । अथानावस्यसस्कृधि ॥ ८ ॥

अग्नि । अर्ष । अनपच्युतः । रयिम् । समत्सुं ।
ससहिः । । अर्थ । नः । वस्यसः । कृधि ॥ ८ ॥

हे सोम समत्सु संग्रामेषु अनपच्युतः शत्रूभिरनाहतः सासहिः शत्रुणामग्निभविता त्वं रयिं धनं अर्घ्यर्ष अस्मानभिगमय । सिद्धमन्यत् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

त्वायुज्ञैरवीवृधन्पवमानविधर्मणि । अथानोवस्यसस्कृधि ॥ ९ ॥

त्वाम् । यज्ञैः । अवीवृधन् । पवमान ।
विधर्मणि । अर्थ । नः । वस्यसः । कृधि ॥ ९ ॥

हे पवमान सोम यजमानानां विधारणाय प्रवृत्तं त्वां यज्ञैः विधर्मणि आत्मनोविधारणार्थं अवीवृधन् यजमानावर्धयन्ति । सिद्धमन्यत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

रयिनंश्चित्रमश्विनमिन्दोविश्वायुमाङ्ग ।
अथानोवस्यसस्कृधि ॥ १० ॥ २३ ॥

रयिम् । नः । चित्रम् । अश्विनम् । इन्द्रो इति । विश्वऽआयुम् ।
आ । भर । अर्थ । नः । वस्यसः । कृधि ॥ १० ॥ २३ ॥

हे इन्द्रो यामेषु क्लिद्यमान सोम त्वं चित्रं नानाविधं अश्विनं अश्ववन्तं च विश्वायुं सर्वगापिनं रयिं नोस्मभ्यं आभर आहर । सिद्धमन्यत् ॥ १० ॥

॥ इति पष्ठस्य सप्तमे त्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

समिद्धइत्येकादशार्चं पंचमं सूक्तं काश्यपासितस्य देवलस्यवार्षं अष्टम्याद्याश्वतलोनुष्टुभः
शिष्टाः सप्तगायत्र्यः नराशंसवर्जिताः समिद्धआदयः क्रमेण प्रत्यृचंदेवताः । तथाचानुक्रान्तं—स-
मिद्धएकादश काश्यपोसितोदेवलोवा विंशतिः सूक्तान्याद्यमापियश्वतुरनुष्टुबन्तमिति । काश्यपस्य
पावमानमिदमाप्रीसूक्तं । सूत्रिवंच—समिद्धोअद्येति सर्वेषांयथाऋषिवेति ।

तत्र प्रथमा—

समिद्धोविश्वतस्पतिःपवमानोविराजति । प्रीणन्टृपाकनिक्रदत् ॥१॥

सम्इइद्धः । विश्वतः । पतिः । पवमानः । वि । राजति ।

प्रीणन् । टृपा । कनिक्रदत् ॥ १ ॥

आपीयसोमस्तुतिरत्र समिद्धः सम्यग्दीप्तः विश्वतस्पतिः सर्वतः स्वामी वृषा कामानां
वर्षिता पवमानः सोमः कनिक्रदत् अभिपूयमाणः शब्दंकुर्वन् प्रीणन् देवान् प्रीणयन् विराजति
यामेषु प्रकाशते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तनूनपात्पवमानःशृङ्गेशिशानोअर्पति । अन्तरिक्षेणरारजत् ॥२॥

तनूषृङ्गनात् । पवमानः । शृङ्गे इति । शिशानः । अर्पति ।

अन्तरिक्षेण । रारजत् ॥ २ ॥

तनूनपात् पवमानः सोमः तनूनपादत्रसोमोभवति । तथाचश्रूयते—अर्घ्योशवोजायन्ते तवः
सोमोजापतइति । श्रुमे दीप्तउन्नतप्रदेशे । हृणिः शृंगाणीति ज्वलनामसुपाठव । शिशानस्ती-
क्ष्णोऽकुर्वन् अन्तरिक्षेण रारजत् अर्पति द्रोणकलशमिति गच्छति । तथाचाघ्रायते—द्वाभ्यांया-
राभ्यां आमयणंगृह्णातीति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

ई॒ळे॒न्यः॒ प॒व॒मा॒नो॒र॒यि॒र्वि॒रा॒ज॒ति॒द्यु॒मा॒न् । म॒धो॒र्धा॒रा॒भि॒रो॒ज॒सा ॥ ३ ॥

ई॒ळे॒न्यः । प॒व॒मा॒नः । र॒यिः । वि । रा॒ज॒ति॒ । द्यु॒मा॒न् ।

म॒धोः । धा॒रा॒भिः । ओ॒ज॒सा ॥ ३ ॥

ईळेन्यः स्तुत्यः पवमानः सोमः रयिः अभीष्टस्यदाता द्युमान् दीप्तिमांश्चसन् मधोरुदक-
स्य धाराभिः सहक्षरन् ओजसा बलेन विराजति प्रकाशते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

व॒र्हिः॒ प्रा॒ची॒न॒मो॒ज॒सा॒ प॒व॒मा॒नः॒ स्तृ॒ण॒न् ह॒रिः । दे॒वे॒षु॒ दे॒व॒ ई॒य॒ते ॥ ४ ॥

व॒र्हिः । प्रा॒ची॒न॒म् । ओ॒ज॒सा । प॒व॒मा॒नः । स्तृ॒ण॒न् ।

ह॒रिः । दे॒वे॒षु॒ । दे॒वः । ई॒य॒ते ॥ ४ ॥

हरिः हरितवर्णोदिवोद्योतमानः सोमः पवमानः देवेषु यज्ञेषु बर्हिः प्राचीनं प्राचीनामं
स्तृणन् तारयन् ओजसा बलेन ईयते गच्छति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

उ॒दा॒तै॑र्जि॒ह॒ते॒ बृ॒ह॒द्द्वारो॑ दे॒वीर्हि॒र॒ण्य॒यीः । प॒व॒मा॒ने॒न॒ सु॒ष्टु॒ताः ॥ ५ ॥ २ ४ ॥

उ॒त् । आ॒तैः । जि॒ह॒ते॒ । बृ॒ह॒त् । द्वा॒रः । दे॒वीः । हि॒र॒ण्य॒यीः ।

प॒व॒मा॒ने॒न । सु॒ष्टु॒ताः ॥ ५ ॥ २ ४ ॥

हिरण्ययीः हिरण्मध्यः द्वारोदेवीद्वारोदेव्यः पवमानेन सोमेन सह सुष्टुताः स्तोत्रभिः
सम्यक् स्तुताः सत्यः बृहत् बृहतीभ्यो महतीभ्यः आतैः आताभ्योदिग्यः । आशा आशाइति
दिङ्नामसुपाठात् उज्जिहते उद्गच्छन्ति ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

अथ षष्ठी—

सु॒शि॒ल्पे॒र्ह॒ती॒म॒ही॒प॒व॒मा॒नो॒ वृ॒ष॒ण्य॒ति । न॒क्तो॒पा॒सा॒न॒दर्श॒न्ति ॥ ६ ॥

रयिम् । नः । चित्रम् । अश्विनम् ॥ इन्द्रो इति । विश्वऽर्थायुम् ।
आ । ऋ । अर्थः । नः । वस्यसः । कृधि ॥ १० ॥ २३ ॥

हे इन्द्रो यागेषु क्लिद्यमान सोम त्वं चित्रं नानाविधं अश्विनं अश्ववन्तं च विश्वायुं सर्वगामिनं रयिं नोस्मभ्यं आभर आहर । सिद्धमन्यद् ॥ १० ॥

॥ इति पष्ठस्य सप्तमे त्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

समिद्धइत्येकादशार्चं पंचमं सूक्तं काश्यपासितस्य देवलस्यवार्पं अष्टम्याद्याश्वतसोऽनुष्टुभः शिष्टाः सप्तगायत्र्यः नराशंसवर्जिताः समिद्धआदयः क्रमेण प्रत्यृचंदेवताः । तथाचानुकारन्तं—समिद्धएकादश काश्यपोसितोदेवलोवा विंशतिः सूक्तान्याद्यमाप्रियश्चतुरनुष्टुबन्तमिति । काश्यपस्य पावमानमिदमाप्तीसूक्तं । सूत्रितंच—समिद्धोअद्येति सर्वेषांयथाऋषिवेति ।

तत्र प्रथमा—

समिद्धोविश्वतस्पतिःपवमानोविराजति । प्रीणन्टपाकनिऋदत् ॥१॥

समृद्धः । विश्वतः । पतिः । पवमानः । वि । राजति ।

प्रीणन् । टपा । कनिऋदत् ॥ १ ॥

आप्तीयसोमस्तुतिरत्र समिद्धः साम्यदीप्तः विश्वतस्पतिः सर्वतः स्वामी वृषा कामानां वर्षिता पवमानः सोमः कनिऋदत् अभिपूयमाणः शब्दं कुर्वन् प्रीणन् देवान् प्रीणयन् विराजति यार्गेषु प्रकाराते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तनूनपात्पवमानःशृङ्गेशिशानोअर्पति । अन्तरिक्षेणरारजत् ॥२॥

तनूः । ष्टनपात् । पवमानः । शृङ्गे इति । शिशानः । अर्पति ।

अन्तरिक्षेण । रारजत् ॥ २ ॥

तनूनपात् पवमानः सोमः तनूनपादत्रसोमोभवति । तथाचश्रूयते—अर्घ्योऽश्वोजायन्ते तवः सोमोजायतइति । शृङ्गे दीप्तजन्तमदेशे । हणिः शृङ्गाणीति ज्वलनामसुपाठात् । शिशानस्तीक्ष्णो कुर्वन् अन्तरिक्षेण रारजत् अर्पति द्रोणकलशंप्रति गच्छति । तथाचान्नायते—द्वाभ्यांवासाभ्यां आमपणंगृह्णातीति ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

ई॒ळ्ढे॒न्यः॒ प॒र्व॒मा॒नो॒र॒यि॒र्वि॒रा॒ज॒ति॒द्यु॒मान् । म॒धो॒र्धा॒रा॒ग्नि॒रो॒ज॒सा ॥ ३ ॥

ई॒ळ्ढे॒न्यः । प॒र्व॒मा॒नः । र॒यिः । वि । रा॒ज॒ति॒ । द्यु॒ऽमा॒न् ।

म॒धोः । धा॒रा॒ग्निः । ओ॒ज॒सा ॥ ३ ॥

ईळ्ढेन्यः स्तुत्यः पवमानः सोमः रयिः अभीष्टस्यदाता द्युमान् दीप्तिमांश्चसन् मधोरुदकस्य धाराग्निः सहक्षरन् ओजसा बलेन विराजति प्रकाशते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

व॒र्हिः॒ प्रा॒ची॒न॒मो॒ज॒सा॒ प॒र्व॒मा॒नः॒ स्तृ॒ण॒न् ह॒रिः । दे॒वे॒षु॒ दे॒व॒ ई॒य॒ते ॥ ४ ॥

व॒र्हिः । प्रा॒ची॒न॒म् । ओ॒ज॒सा । प॒र्व॒मा॒नः । स्तृ॒ण॒न् ।

ह॒रिः । दे॒वेषु॑ । दे॒वः । ई॒य॒ते ॥ ४ ॥

हरिः हरितवर्णो देवोद्योतमानः सोमः पवमानः देवेषु यज्ञेषु वर्हिः प्राचीनं प्राचीनाग्रं स्तृणन् तारयन् ओजसा बलेन ईयते गच्छति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

उ॒दा॒तै॒र्जि॒ह॒ते॒ बृ॒ह॒द्द्वारो॒ दे॒वी॒र्हि॒र॒ण्य॒यीः । प॒र्व॒मा॒ने॒न॒ सु॒ष्टु॒ताः ॥ ५ ॥ २ ४ ॥

उ॒त् । आ॒तैः । जि॒ह॒ते । बृ॒ह॒त् । द्वा॒रः । दे॒वीः । हि॒र॒ण्य॒यीः ।

प॒र्व॒मा॒ने॒न । सु॒ष्टु॒ताः ॥ ५ ॥ २ ४ ॥

हिरण्ययीः हिरण्मय्यः द्वारो देवी द्वारो देव्यः पवमानेन सोमेन सह सुष्टुताः स्तोत्रभिः सम्यक् स्तुताः सत्यः बृहत् बृहतीभ्यो महतीभ्यः आतैः आताभ्यो दिग्भ्यः । आता आशा इति दिङ्नामसुपाठात् उज्जिहते उद्गच्छन्ति ॥ ५ ॥

॥ इति पद्यस्य सप्तमे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

अथ षष्ठी-

सु॒शि॒ल्पे॒ बृ॒ह॒ती॒म॒ही॒ प॒र्व॒मा॒नो॒ वृ॒ष॒ण्य॒ति । न॒क्तो॒पा॒सान॒दर्श॒ते ॥ ६ ॥

सुशिल्पे इति सुष्टशिल्पे । बृहती इति । मही इति ।

पवमानः । वृष्यति । नक्तोपसां । न । दर्शति इति ॥ ६ ॥

सुशिल्पे सुरूपे बृहती परिवृढे मही महत्तौ न संपतिदर्शनीये नक्तोपासा नक्तोपसौ पव-
मानः सोमोवृष्यति कामयते ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

उभादेवानृचक्षसाहोतारादैव्याहुवे । पवमानइन्द्रोष्टपां ॥ ७ ॥

उभा । देवा । नृचक्षसा । होतारा । दैव्यां ।

हुवे । पवमानः । इन्द्रः । श्टपां ॥ ७ ॥

नृचक्षसा मनुष्याणां द्रष्टारो दैव्या दैव्यौ देवसंबन्धिनी होतारा होतारौ उभा उभौ देवा
दैवौ हुवे आह्वयामि । यज्ञे पवमानः सोमः इन्द्रोदीप्तः । तथाचयास्कः-इन्द्रइरांष्टणातीति बेरां
ददातीति बेरांदघातीति बेरांदारयतीति बेरांधारयतीति वेन्द्वेद्रवतीति वेन्दौरमतइति वेन्द्वेभ्रतानी-
तिवातघदेनंप्राणैः समैन्वस्तदिन्द्रस्तेन्द्रत्वमितिविज्ञायतइति । वृषा कामानां वार्षिताच भवति ॥७॥

अथाष्टमी-

भारतीपवमानस्यसरस्वतीळामही ।

इमंनोयज्ञमागमन्तिस्त्रोदेवीःसुपेशंसः ॥ ८ ॥

भारती । पवमानस्य । सरस्वती । इळां । मही ।

इमम् । नः । यज्ञम् । आ । गमन् । तिस्रः । देवीः । सुष्टपेशंसः ॥ ८ ॥

भारती भारत्याख्या सरस्वती सरस्वत्याख्याच मही महती इळाख्याच तिस्रः सुष्टपेशंसः
सुरूपा देवीर्दैव्यो नोस्माकं पवमानस्य सोमस्य संबन्धिनं इमं यज्ञं प्रत्यागमन् आमच्छन्तु ॥८॥

अथ नवमी-

त्वष्टारमयजांगोपांपुरोयावानमाहुवे ।

इन्दुरिन्द्रोष्टपाहरिःपवमानःप्रजापतिः ॥ ९ ॥

त्वष्टारम् । अग्रजाम् । गोपाम् । पुरःश्यावानम् । आ ।

हुवे । इन्द्रुः । इन्द्रः । वपां । हरिः । पवमानः । प्रजाशर्पतिः ॥ ९ ॥

अग्रजां अग्रेजातं गोपां प्रजानां पालयितारं पुरोयावानं देवानां पुरस्तादन्तारं त्वष्टारं देवमाहुवे अहमाह्वयामि । यज्ञे हरिः हरितवर्णः पवमानः इन्दुः सोमः इन्द्रोदेवानामीश्वरो वृषा कामानां वरिषिताच प्रजापतिः प्रजानां पालयिताच भवतीति ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

वनस्पतिंपवमानमध्वासमङ्घ्रिधारया ।

सहस्रवल्शं हरितं भ्राजमानं हिरण्ययम् ॥ १० ॥

वनस्पतिम् । पवमान् । मध्वा । सम् । अङ्घ्रि । धारया ।

सहस्रवल्शम् । हरितम् । भ्राजमानम् । हिरण्ययम् ॥ १० ॥

हे पवमानसोम हरितं हरितवर्णं हिरण्ययं कदाचिद्धिरण्मयवर्णं च भ्राजमानं दीप्यमानं सहस्रवल्शं सहस्रशाखं वनस्पतिं देवं धारया धारामयेन मध्वा मधुना समङ्घ्रि अंश्व संस्कुर्वित्यर्थः ॥ १० ॥

अथैकादशी—

विश्वेदेवाः स्वाहाकृतिंपवमानस्यागत ।

वायुर्वृहस्पतिः सूर्योऽग्निरिन्द्रः सजोपसः ॥ ११ ॥ २५ ॥

विश्वे । देवाः । स्वाहाकृतिम् । पवमानस्य ।

आ । गत । वायुः । बृहस्पतिः । सूर्यः ।

अग्निः । इन्द्रः । सजोपसः ॥ ११ ॥ २५ ॥

हे विश्वेदेवा वायुर्वृहस्पतिश्च सूर्यश्चाग्निरिन्द्रश्च सर्वे यूयं सजोपसः संगताः सन्तः पवमानस्य सोमस्य स्वाहाकृतिं स्वाहाकारं आगत प्रत्यागच्छत ॥ ११ ॥

॥ इति पष्ठस्य सप्तमे पंचविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

मन्द्रयेति नवर्चं पष्ठं सूक्तं काश्यपस्यासितस्य देवलस्यार्पं गायत्रं पवमानसोमदेवताकं ।

तत्र प्रथमा—

मन्द्रयांसोमधारंयावृषापवस्वदेवयुः । अव्योवारेष्वस्मयुः ॥ १ ॥

मन्द्रया । सोम । धारंया । वृषा । पवस्व ।

देवयुः । अव्यः । वारेषु । अस्मयुः ॥ १ ॥

हे सोम वृषा कामानां वर्षिता देवयुर्देवकामः अस्मयुरस्मत्कामश्च अव्यः अव्योवारेषु वा-
लेषु दशापवित्रे मन्द्रया मदकरया धारया पवस्व क्षर ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अभित्यंमद्यंमदमिन्द्रविन्द्रइतिक्षर । अग्निवाजिनोअर्वतः ॥ २ ॥

अग्नि । त्यम् । मद्यम् । मदम् । इन्द्रो इति ।

इन्द्रः । इति । क्षर । अग्नि । वाजिनः । अर्वतः ॥ २ ॥

हे इन्द्रो सोम त्वं इन्द्रईश्वरइतिलत्वा त्यं तं मद्यं मदकरं मदं रसं अग्निक्षर वर्ष । वाजि-
नोबलवतः अर्वतोश्वांश्चास्मदर्थं अग्निक्षरेत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अभित्यंपूर्व्यमदंसुवानोअर्पपवित्रआ । अग्निवाजंमुतश्रवः ॥ ३ ॥

अग्नि । त्यम् । पूर्व्यम् । मदम् । सुवानः । अर्प । पवित्रे ।

आ । अग्नि । वाजंम् । उत । श्रवः ॥ ३ ॥

हे सोम सुवानोभिपूयमाणस्त्वं पूर्व्यं प्रत्नं त्यं तं प्रसिद्धं मदं मदकरं रसं पवित्रे आस-
मन्तादभ्यर्षं अग्निगमय । वाजं बलमस्मानभ्यर्षं । उतापिच श्रवोन्नमभ्यर्षं ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अनुद्रप्सासुइन्द्रवुआपोनप्रवतांसरन् । पुनानाइन्द्रंमाशत ॥ ४ ॥

अनु । द्रप्सासः । इन्द्रवः । आपः ।

न । प्रवता । असरन् । पुनानाः । इन्द्रम् । आशत ॥ ४ ॥

द्रप्सासोद्भुतगतयः पुनानाः क्षरन्तः इन्द्रवः सोमाः प्रवता प्रवणेन मार्गेण आपोन आ-
पइव इन्द्रं अन्वसरन् अनुगच्छन्ति आशत व्यामुवन्ति च ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

यमत्यमिववाजिनमृजन्तियोपणोदशं । वनेक्रीळन्तमत्यविम् ॥५॥२६॥

यम् । अत्यम्इव । वाजिनम् । मृजन्ति । योपणः ।

दशं । वने । क्रीळन्तम् । अतिइअविम् ॥ ५ ॥ २६ ॥

अत्याविं दशापवित्रमतिक्रम्य वनेरण्ये क्रीळन्तं वर्तमानं यं सोमं दशसंख्याका योपणः
स्त्रियः अंगुलयइत्यर्थः । तथाच निगमान्तरं-तमीमण्वीःसमर्यआगृण्णन्तियोपणोदशेति । वा-
जिनं बलिनमत्यमिव अश्वमिव मृजन्ति पवित्रयन्ति उत्तरयासहान्वयः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे षड्विंशोवर्गः ॥ २६ ॥

अथ षष्ठी-

तंगोभिर्दृषणरसंमदायदेववीतये । सुतंभरायसंसृज ॥ ६ ॥

तम् । गोभिः । दृषणम् । रसम् । मदाय ।

देववीतये । सुतम् । भराय । सम् । सृज ॥ ६ ॥

वृषणं कामानांविषितारं देववीतये देवानां पानाय सुवमभिपुतं तं रसं भराय संग्रामाय
गोभिः पयोभिः संसृज संयोजय ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

देवोदेवायुधारयेन्द्रायपवतेसुतः । पयोयदस्यपीपयत् ॥ ७ ॥

देवः । देवार्यं । धारया । इन्द्राय । पवते ।

सुतः । पर्यः । यत् । अस्य । पीपयत् ॥ ७ ॥

देवाय द्योतमानायेन्द्राय सुतोभिपुतो देवोद्योतमानः सोमोधारया पवते । क्षरति यद्यस्मा-
दस्यसोमस्य पर्यः पीपयत् इन्द्रमाप्यायितवत् तस्माद्धारया पवतइत्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

आत्मायज्ञस्यरंक्षासुष्वाणःपवतेसुतः । प्रत्ननिपातिकाव्यम् ॥८॥

आत्मा । यज्ञस्यं । रंक्षां । सुस्वानः ।

पवते । सुतः । प्रत्नम् । नि । पाति । काव्यम् ॥ ८ ॥

यज्ञस्यात्मा आत्मभूतः सुतोभिपुतः सोमः सुष्वाणः यजमानेभ्यः कामान् प्रेरयन् रंक्षां
वेगेन पवते क्षरति प्रत्नं पुरातनं काव्यमात्मनः कवित्वं च निपाति अभिरक्षति ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

एवापुनानइन्द्रयुर्मदमदिष्टवीतये । गुहाचिदधिपेगिरः ॥९॥२७॥

एव । पुनानः । इन्द्रयुः । मदम् । मदिष्ट ।

वीतये । गुहां । चित् । दधिपे । गिरः ॥ ९ ॥ २७ ॥

हे मदिष्ट अतिशयेन मदकर सोम इन्द्रयुरिन्द्रकामस्त्वं वीतये इन्द्रस्य पानाय एव एव
मदं पुनानः क्षरन् गुहा गुहायां यज्ञशाखायामित्यर्थः गिरश्चित् शब्दानपि दधिपे अभिपवते-
त्यायां उपरवेपु धारयसि करोषीत्यर्थः ॥ ९ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

असृग्रमिति नवर्चं सप्तमं सूक्तं । असृग्रमित्यनुक्रान्तं । असितोदेवलोवाऋषिः । तीव क-
श्मपगोत्रजौ । गायत्रंछन्दः । पवमानसोमोदेवता । उक्तोविनियोगः ।

तत्रमथमा—

असृग्रमिन्दवःपथाधर्मन्तस्पर्सुश्रियः । विदानाअस्ययोजनम् ॥१॥

असृष्टम् । इन्द्रवः । पथा । धर्मन् । ऋतस्य ।

सुश्रियः । विदानाः । अस्य । योजनम् ॥ १ ॥

सुश्रियः शोभनश्रयणा अस्येन्द्रस्य योजनं संबन्धं विदाना जानन्तइन्द्रवः सोमाः धर्मन् कर्मणि ऋतस्य यज्ञस्य पथा मार्गेण असृष्टं हविर्धानाः सृज्यन्ते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

प्रधारा॒मध्वो॑अ॒ग्नि॒योम॒हीर॒पोविगा॑हते । ह॒विर्ह॑विष्पु॒वन्धः॑ ॥ २ ॥

प्र । धारा । मध्वः । अग्निः । महीः । अपः ।

वि । गाहते । हविः । हविष्पु । वन्धः ॥ २ ॥

हविःपु हविषामध्ये बंधः स्तुत्योहविः हविरात्मकोयः सोमो महीर्मेहवीरपोवसतीवरीर्विगाहते तस्य मध्वः सोमस्य अग्नियो मुख्याधाराः प्रपतन्तीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

प्रयु॒जोवा॒चोअ॒ग्नि॒योवृ॒षाव॑चक्रद॒द्वने॑ । सद्मा॒ग्निस॒त्योअ॑ध्वरः ॥३॥

प्र । युजः । वाचः । अग्निः । वषा । अर्च ।

चक्रदत् । वने । सदा । अग्नि । सत्यः । अध्वरः ॥ ३ ॥

एतदेव दर्शयति वृषाकामानां वर्षकः सत्यः सत्यभूतः अध्वरोहिंसावर्जितः अग्नियोमुख्यः सोमः सदा यज्ञगृहमग्निं प्रति वने उदके युजोयुक्ताः वाचोवाणीः प्रावचक्रदत् अवक्रंदति शब्दान् करोतीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

परि॒यत्का॒व्याक॒विर्नृ॑म्णावसानो॒अर्प॑ति । स्व॒र्वा॒जी॒सि॒पास॑ति ॥४॥

परि । यत् । काव्या । कविः । नृम्णा । वसानः ।

अर्पति । स्वः । वाजी । सिपासति ॥ ४ ॥

कविः क्रान्तकर्मा सोमो नृम्णा धनानि वसानः आच्छाद्यन् स्तोतृणां काव्या काव्यानि
कविकर्माणि स्तोत्राणि यद्यदा पर्यर्षति परिगच्छति तदा स्वः स्वर्गे वाजीवलवाननवान्देन्द्रः
सिपासति यागं प्रत्यागन्तुं स्वकीयं बलं संभक्तुमिच्छति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

पर्वमानोअभिस्पृधोविशोराजेवसीदति । यदीमृण्वन्तिवेधसः॥५॥२८॥

पर्वमानः । अञ्जि । स्पृधः । विशः । राजाऽइव ।

सीदति । यत् । ईम् । ऋण्वन्ति । वेधसः ॥ ५ ॥ २८ ॥

यद्यदा ईमेनं सोमं वेधसः कर्मणां कर्तारः ऋण्वन्ति प्रेरयन्ति तदा पवमानः क्षरन्नेपसोमः
स्पृधः स्पर्धमानान् यागविघ्नकारिणोराक्षसान् विशः स्पर्धमानान् मनुष्यान् राजेव यथा राजा
तद्ददभिसीदति नाशयितुमभिगच्छति ॥ ५ ॥

॥ इति पष्ठस्य सप्तमेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

अथ षष्ठी—

अव्योवारेपरिप्रियोहरिर्वनेपुसीदति । रेभोवन्नुप्यतेमती ॥ ६ ॥

अव्यः । वारं । परिं । प्रियः । हरिः । वनेपु ।

सीदति । रेभः । वनुप्यते । मती ॥ ६ ॥

हरिर्हरितवर्णः मियोदेवानां मियतमएवसोमो वनेपूदकेषु संपृक्तः अव्यः अवेः वारं वा-
लोपते परिसीदति निपीदति । किञ्च रेभोभिपववेलायां उपरवेपु शब्दं कुर्वन् मती मत्या स्तुत्या
वनुप्यते सेव्यते ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

सवायुमिन्द्रंमश्विनासाकमदेनगच्छति । रणायोअंस्यधर्मनिः॥७॥

सः । वायुम् । इन्द्रम् । अश्विना । साकम् ।

मदेन । गच्छति । रणं । यः । अस्य । धर्मऽजिः ॥ ७ ॥

योजमानोस्यसोमस्य धर्मभिः कर्मभिः ऋयणाभिपवादिभिः रण रमते सयजमानो वायुमिन्द्रं च अश्विना अश्विनौ च मदेन साकं सह गच्छति प्राप्नोति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

आमित्रावरुणाभगं मध्वः पवन्त ऊर्मयः । विद्वाना अस्य शक्मभिः ॥ ८ ॥

आ । मित्रावरुणा । भगम् । मध्वः । पवन्ते । ऊर्मयः ।

विद्वानाः । अस्य । शक्मभिः ॥ ८ ॥

येषां यजमानानां मध्वः सोमस्योर्मयस्तरंगाः मित्रावरुणा मित्रावरुणौ देवौ भगं भगान् स्वं देवं च प्रति पवन्ते क्षरन्ति । ते यजमानाः अस्य सोमस्य इमं सोमं विद्वाना जानन्तः शक्मभिः सुखैः संगच्छन्त इति शेषः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

अस्मभ्यं रोदसी रयिं मध्वो वाजस्य सातये । श्रवो वसूनि संजितम् ॥ ९ ॥ २ ९ ॥

अस्मभ्यम् । रोदसी इति । रयिम् । मध्वः । वाजस्य ।

सातये । श्रवः । वसूनि । सम् । जितम् ॥ ९ ॥ २ ९ ॥

हे रोदसी द्यावापृथिव्यौ युवां मध्वो देवानां भोदयितुर्वाजस्य सोमात्मकस्यान्वस्य सावये लाभाय अस्मभ्यं काश्यपासितेभ्यः काश्यपदेवलेभ्यो वा रयिं धनं श्रवोऽन्वं च वसूनि वासकान्यन्यान्यपि पश्वादीनि धनानि संजितं संजयतं प्रयच्छतमित्यर्थः ॥ ९ ॥

॥ इति पष्ठस्य सप्तमे एकोनविंशोऽष्टकः ॥ २ ९ ॥

एते सोमा इति नवर्चं अष्टमं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । अनुक्रान्तं च—एते सोमा इति । उक्तः सूक्तविनियोगः । द्यावस्तोत्रे गाणगारिमतेनाभिरूपकरणे सोमे मृज्यमाने मृजन्ति त्वेत्येषा । सूत्रितं च—अथापरमभिरूपं कुर्यादिति गाणगारिराप्यायस्वसमेतुत इति तिस्रो मृजन्ति त्वा दशक्षिप इति ।

तत्र प्रथमा—

एते सोमा अभिप्रियमिन्द्रं स्पृकामं मक्षरन् । वर्धन्तो अस्य वीर्यम् ॥ १ ॥

एते । सोमाः । अ॒ग्नि । प्रि॒यम् । इन्द्र॑स्य । काम॑म् ।
अ॒क्षर॑न् । वर्ध॑न्तः । अ॒स्य । वी॒र्य॑म् ॥ १ ॥

एते अभिपुता इमे सोमाः अस्वेन्द्रस्य वीर्यं शक्तिं वर्धन्तो वर्धयन्त इन्द्रस्य कामं काम्यं
मियं प्रीतिकरं रसं अक्षरन् अग्निपवन्ते अक्षयवर्षन् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

पु॒ना॒ना॒स॑श्च॒मूप॑दो॒गच्छ॑न्तो॒वा॒युम॒श्विना॑ । ते॒नो॑धा॒न्तु॒सुवी॑र्यम् ॥२॥

पु॒ना॒ना॒सः । च॒मू॒ऽसदः॑ । गच्छ॑न्तः । वा॒युम् ।
अ॒श्विना॑ । ते । नः । धा॒न्तु । सु॒ऽवी॑र्यम् ॥ २ ॥

ते प्रसिद्धाः सोमाः पुनानासः पुनानाः अभिपूयमाणाः चमूपदः चमसेषु सीदन्तो वायु-
मश्विना अश्विनौ च गच्छन्तः प्रामुवन्तो नोस्मभ्यं सुवीर्यं शोभनवीर्यं धान्तु धारयन्तु प्र-
यच्छन्त्वित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

इन्द्र॑स्य॒सोम॑रा॒धसे॑पु॒ना॒नो॒हार्दि॑चोदय । ऋ॒तस्य॑यो॒र्निमा॑सदम् ॥३॥

इन्द्र॑स्य । सो॒म । रा॒धसे॑ । पु॒ना॒नः । हा॒र्दि । चो॒दय॑ ।
ऋ॒तस्य॑ । यो॒र्निम् । आ॒ऽसद॑म् ॥ ३ ॥

हे सोम पुनानोभिपूयमाणोहार्दिं अभिपितस्त्वं इन्द्रस्य राधसे संराधनाय ऋतस्य म-
त्तस्य योर्नि स्थानं आसदं यथेन्द्रआसीदति तथेन्द्रं चोदय मेरय ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

मृ॒जन्ति॑त्वा॒दश॑क्षिपो॒हि॒न्वन्ति॑स॒प्त॒धी॒तयः॑ । अनु॑वि॒प्रा॑अ॒मादि॑पुः ॥४॥

मृ॒जन्ति॑ । त्वा । दश॑ । क्षि॒पः । हि॒न्वन्ति॑ । स॒प्त । धी॒तयः॑ ।
अनु॑ । वि॒प्राः । अ॒मादि॑पुः ॥ ४ ॥

हे सोम त्वा त्वां दश दशसंख्याकाः क्षिपोगुलयः । विशः क्षिप इत्यंगुलिनामसुपाठाव ।
मृजन्ति परिचरन्ति सप्त सप्तसंख्याकाः धीतयो होत्रकाश्च त्वां हिन्वन्ति स्वस्वव्यापारैः प्रीण-
यन्ति विप्रामेधाविनश्च त्वामन्वमादिपुः अनुमादयन्ति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

देवेभ्यस्त्वामदायकंसृजानमर्तिमेप्यः । संगोभिर्वासयामसि ॥ ५ ॥ ३० ॥

देवेभ्यः । त्वा । मदाय । कम् । सृजानम् । अर्ति ।

मेप्यः । सम् । गोभिः । वासयामसि ॥ ५ ॥ ३० ॥

हे सोम मेप्यः अवेर्लोमानि कं उदकं च अतिसृजानं त्वा त्वां देवेभ्यो देवानां विभ-
क्तिव्यत्ययः मदाय मदार्थं गोभिर्गोविकारैः पयोभिः संवासयामसि संवासयामः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे त्रिंशोवर्गः ॥ ३० ॥

अथ षष्ठी-

पुनानःकलशेष्वावस्त्राण्यरुपोहरिः । परिगव्यान्धव्यत ॥ ६ ॥

पुनानः । कलशेषु । आ । वस्त्राणि । अरुपः । हरिः ।

परि । गव्यानि । अव्यत ॥ ६ ॥

पुनानः पूमानः कलशेषु कुंभेषु निपिच्यमानः अरुपः आरोचमानः हरिर्हरितवर्णः सो-
मोगव्यानि दध्यादीनि वस्त्राणि वासांसीव पर्यव्यत पर्याच्छादयति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

मघोनआपवस्वनोज्जिह्विश्वाअपद्विपः । इन्दोसखायमाविश ॥ ७ ॥

मघोनः । आ । पवस्व । नः । जिह्वि । विश्वाः । अप ।

द्विपः । इन्दो इति । सखायम् । आ । विश ॥ ७ ॥

हे इन्दो सोम मघोनो धनवतो नोत्मान् प्रत्यापवस्व क्षर । विश्वा विश्वान् द्विपोद्वेष्टन् अ-
पजहि मारयच सखायं मियमिन्द्रं आविश आमुहिच ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

वृष्टिदिवःपरिस्रवद्युम्नंपृथिव्याअधि । सहोनःसोमपृतसुधाः ॥ ८ ॥

वृष्टिम् । दिवः । परि । स्रव । युम्नम् । पृथिव्याः । अधि ।

सहः । नः । सोम । पृतसु । धाः ॥ ८ ॥

हे सोम त्वं दिवोद्युलोकाद्वाष्टिं वर्षं परिस्रव वर्षं । पृथिव्याअधि पृथिव्यां । अधिः सप्त-
म्यर्थानुवादी । युम्नमन्नं चोत्पादयेतिशेषः । नोस्माकं सहोवलंच पृतसु संग्रामेषु धाः धेहि ॥८॥

अथ नवमी-

नृचक्षसंत्वाव्यमिन्द्रपीतंस्वर्विदम् । भक्षीमहिं प्रजामिपम् ॥ ९ ॥ ३ ॥

नृचक्षसम् । त्वा । व्यम् । इन्द्रपीतम् । स्वःऽविदम् ।

भक्षीमहिं । प्रजाम् । इपम् ॥ ९ ॥ ३ ॥

हे सोम नृचक्षसं नृणां द्रष्टारं स्वर्विदं सर्वज्ञं इन्द्रपीतं इद्रेण पीतं त्वा त्वां पिबन्तोवयं
काश्यपासिताः काश्यपादेवलावा प्रजां पुत्रादिकामिपमन्नंच भक्षीमहि भजेमहि ॥ ९ ॥

॥ इति पष्ठस्य सप्तमे एकत्रिंशोवर्गः ॥ ३ १ ॥

परिप्रियेति नवर्चं नवमं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । परिप्रियेत्यनुक्रान्तं । उक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

परिप्रियादिवःकविर्वयांसिनस्योर्हितः । सुवानोयातिकविःक्रतुः ॥ १ ॥

परि । प्रिया । दिवः । कविः । वयांसि । नस्योः । हितः ।

सुवानः । याति । कविःक्रतुः ॥ १ ॥

कविमंधावी कविःक्रतुः क्रान्तप्रज्ञः क्रान्तकर्मावा सोमो नस्योरधिपवणफल्कयो-
हितोनिहितः सुवानोभिपूयमाणो दिवोद्युलोकस्य परिप्रिया अविप्रियाणि वयांसि ब्राह्मणः तथा
चमन्नवर्णः—वयांसिशयेनाभतिथयः पर्वतानांककुभइति । याति गच्छति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

प्रप्रक्षयायपन्यसेजनायजुष्टोअद्बुहे । वीत्यर्पचनिष्ठया ॥ २ ॥
 प्रऽप्र । क्षयाय । पन्यसे । जनाय । जुष्टः । अद्बुहे ।
 वीती । अर्प । चनिष्ठया ॥ २ ॥

हे सोम प्रम अत्यन्तं क्षयाय तव निवासभूताय अद्बुहे अद्रोग्नेच पन्यसे स्तोत्रे जनाय मनुष्याय वीती वीत्यै भक्षणाय जुष्टः पर्याप्तस्त्वं चनिष्ठया अन्नवत्तमया धारया अर्प यागं म-
 तिगच्छ ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

ससूनुमातराशुचिर्जातोजातेअराचयत् । महान्महीऋतावृधा ॥ ३ ॥
 सः । सूनुः । मातरा । शुचिः । जातः । जाते इति ।
 अरोचयत् । महान् । मही इति । ऋतावृधा ॥ ३ ॥

जातउत्पन्नः शुचिर्विशुद्धोमहान् हविरुत्तमः ससोमाख्यः सूनुः पुत्रो मही महत्यौ ऋता-
 वृधा यज्ञस्यवर्धयिष्यौ जाते विश्वस्यजनयिष्यौ मातरा आत्मनोमातरौ धावापृथिव्यावरोचयत्
 रोचयति दीपयति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

ससप्तधीतिभिर्हितो नद्योअजिन्वद्बुहः । याएकमक्षिवावृधुः ॥ ४ ॥
 सः । सप्त । धीतिः । हितः । नद्यः । अजिन्वत् ।
 अद्बुहः । याः । एकम् । अक्षि । वृधुः ॥ ४ ॥

याः नद्योयमेकं मुख्यं सोमं अक्षि अक्षीणं ववृधुः वर्धयन्ति ससोमो धीतिभिरंगुलिभिः ।
 रशना धीतय इत्यंगुलिनामसुपाठात् । हितो निहितः सन् अद्बुहो द्रोहवर्जिताः सप्त सप्तसंख्या-
 कामघोनदीः अजिन्वत् पीणयति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

ताअभिसन्तमस्त्वृतंमहेयुवान्मादधुः । इन्दुमिन्द्रतवमते ॥ ५ ॥ ३ ॥

ताः । अ॒भि । स॒न्तम् । अ॒स्तृ॒तम् । म॒हे । यु॒वान् ।

आ । द॒धुः । इ॒न्द्रम् । इ॒न्द्र । त॒व । व्र॒ते ॥ ५ ॥ ३२ ॥

हे इन्द्र तव त्वदीये व्रते कर्मणि ता अंगुल्यः । पूर्वत्र धीतयइत्यंगुलीनामुपात्तत्वात्तच्छब्देनपरामर्शः । सन्तं विद्यमानं अस्तृतमहिंसितं युवानं नित्यतरुणं इन्द्रं सोमं महे महते अभि-
पवादिलक्षणाय कर्मणे अथादधुः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे द्वाविंशोवर्गः ॥३२॥

अथ षष्ठी—

अ॒भिव॒ह्नि॒रम॑र्त्यः॒स॒प्तप॑श्यति॒वाव॑हिः । क्रि॒विर्दे॒वीर॑तर्पयत् ॥ ६ ॥

अ॒भि । व॒ह्निः । अ॒म॑र्त्यः । स॒प्त । प॑श्यति । वा॒व॒हिः ।

क्रि॒विः । दे॒वीः । अ॒त॒र्प॒य॒त् ॥ ६ ॥

योवह्निः यज्ञस्य धुरोवोढा अमर्त्यो मरणरहितो वावहिः देवानां वृत्तेरत्यन्तं वोढाच्च सोमः
सप्तनदीः अभिपश्यति सोमं क्रिविः कूपरूपेण पूर्णोवस्थितःसन् देवीर्नदीरतर्पयत् तर्पयति ॥६॥

अथ सप्तमी—

अ॒वा॒क॒ल्पे॑पुनः॒पुम॑स्त॒र्मांसि॑सोम॒यो॒ध्या । ता॒नि॒पु॒नान॑जङ्घनः ॥ ७ ॥

अ॒व । क॒ल्पे॑पु । नः । पु॒मः । त॒र्मांसि॑ । सो॒म । यो॒ध्या ।

ता॒नि । पु॒ना॒न । ज॒ङ्घ॒नः ॥ ७ ॥

हे पुमः पुमन् सोमकल्पेषु कल्पनीयेषु अहःसु नोस्मानव रक्ष । अपिच पुनान हे पवमान
सोम त्वं योष्या योधनीयानि तर्मांसि रक्षांसि यानि तानि जंघनः नाशय ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

नू॒न॒व्य॒से॒न॒वी॒य॒से॒सू॒क्ता॒य॒सा॒ध॒या॒प॒थः । प्र॒त्न॒व॒द्रे॒च॒या॒रु॒चः ॥ ८ ॥

नु । न॒व्य॒से । न॒वी॒य॒से । सु॒ह॒उ॒क्ता॒य॑ । सा॒ध॒य॑ । प॒थः ।

प्र॒त्न॒श्च॒त् । रो॒च॒य॑ । रु॒चः ॥ ८ ॥

हे सोम नव्यसे नव्याय नूतनाय नवीयसे स्तुत्याय अस्माकं सूक्ताय पथोमार्गान् नु
क्षिप्तं साधय अभिगच्छ । अपिच पन्नवत् यथा पूर्वं रुचः स्वदीप्तोरोचय प्रकाशय ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

पर्वमान्महिश्रवोगामश्वंरासिबीरवन्त् । सनमेधामसनास्वः ॥ ९ ॥ ३ ॥

पर्वमान । महि । श्रवः । गाम् । अश्वम् । रासि ।

बीरवन्त् । सन । मेधाम् । सन । स्व१रिति स्वः ॥ ९ ॥ ३ ॥

हे पवमान सोम यस्त्वं बीरवत् पुत्रवत् महि महत् श्रवोन्नं गां चाश्वं च रासि अस्मभ्यं
प्रयच्छसि । सत्वं मेधां सनोस्मभ्यं प्रयच्छ । अपिच स्वः यदस्मदभिलषितं तत्सर्वं सन
देहि ॥ ९ ॥

॥ इति पठस्य सप्तमे त्रयस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३ ॥

प्रस्वानासइति नवर्चं दशमं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् प्रस्वानासइत्यनुक्रान्तं । विनियोगउक्तः ।

तत्र प्रथमा-

प्रस्वानासोरथाइवार्वन्तो नश्रवस्यवः । सोमासोराये अक्रमुः ॥ १ ॥

प्र । स्वानासः । रथाःइव । अर्वन्तः । न । श्रवस्यवः ।

सोमासः । राये । अक्रमुः ॥ १ ॥

प्रस्वानासोभिपववेलायां उपरवेपु शब्दं कुर्वन्तः सोमासः सोमाः रथाइव यथाशब्दं कुर्व-
न्तो रथाः अर्वन्तो न यथा शब्दं कुर्वन्तो श्वाः तथा श्रवस्यवः शत्रुभ्योऽन्मिच्छन्तो राये यजमानानां
धनाय अक्रमुः आगच्छन् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

हिन्वानासोरथाइवदधन्विरेगभस्तयोः । भरासः कारिणां भिव ॥ २ ॥

हिन्वानासः । रथाःइव । दधन्विरे । गभस्तयोः ।

भरासः । कारिणांइव ॥ २ ॥

सोमा रथाइव यथारथास्तथा हिन्वानासो हिन्वाना यागदेशंपति गच्छन्तोभरासोभराः
कारिणामिव यथा भारवाहानां बाह्वोर्धीयन्ते तथा गभस्तयोः ऋत्विजां बाह्वोः । गभस्तो वा-
हूइति बाहुनामसुपाठाव । दधन्विरे धीयन्ते ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

राजानो न प्रशस्तिभिः सोमांसो गोभिरञ्जते । यज्ञो न सप्त धातृभिः ॥ ३ ॥

राजानः । न । प्रशस्तिभिः । सोमांसः । गोभिः ।

अञ्जते । यज्ञः । न । सप्त । धातृभिः ॥ ३ ॥

सोमांसः सोमाः प्रशस्तिभिः प्रशस्ताभिः स्तुतिरूपाभिर्वाग्भिः राजानो न यथाराजानः
सप्तधातृभिः सप्तहोत्राभिः यज्ञो न यथाच यज्ञस्तथा गोभिर्गोविकारैः पयोभिरञ्जते अज्यन्ते
संस्क्रियन्तइत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

परिसुवानास इन्द्रवो मदाय बर्हणा गिरा । सुता अर्पन्ति धारया ॥ ४ ॥

परि । सुवानासः । इन्द्रवः । मदाय । बर्हणा । गिरा ।

सुताः । अर्पन्ति । धारया ॥ ४ ॥

सुवानासः सुवानाः अभिपूयमाणाः इन्द्रवः सोमाः बर्हणा महत्या गिरा स्तुतिरूपया
वाचा सुताअभिपुताः सन्तो मदाय मदार्यं धारया पर्यर्पन्ति परितोगच्छन्ति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

आपानासो विवस्वतो जनन्त उपसो भगम् । सूर्यो अण्वं वितन्वते ॥ ५ ॥ ३ ॥

आपानासः । विवस्वतः । जनन्तः । उपसः । भगम् । सूर्याः ।

अण्वम् । वि । तन्वते ॥ ५ ॥ ३ ॥

विवस्वत इन्द्रस्य आपानासः आपानभूता उपसो भगं जनन्तो जनयन्तः सूर्याः सरन्तः
सोमाः अण्वं वितन्वते अभिपववेलायामुपरवेपु शब्दं कुर्वन्ति ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे चतुर्विंशोवर्गः ॥ ३ ॥ ४ ॥

अथ षष्ठी-

अप॒द्वारा॑म॒तीनां॑प्र॒त्नाः॑ऋ॒ण्वन्ति॑का॒रवः॑ । वृ॒ष्णो॑ह॒रस॑आ॒यवः॑ ॥ ६ ॥

अप॑ । द्वा॒रा । म॒तीनाम् । प्र॒त्नाः । ऋ॒ण्वन्ति॑ । का॒रवः॑ ।

वृ॒ष्णः । ह॒रसे॑ । आ॒यवः॑ ॥ ६ ॥

मतीनां स्तुतीनां कारवः कर्तारः ऋत्विजः प्रत्नाः पुराणाः वृष्णः सेचकस्य सोमस्य हरसे हरसः आहर्तारश्च आपवोमनुष्याः द्वारा यज्ञस्य द्वाराणि अपऋण्वन्ति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

स॒मी॒चीना॑स॒त्आस॑ते॒होता॑रःस॒प्तजा॑मयः । प॒दमे॑क॒स्य॒पिप्र॑तः ॥ ७ ॥

स॒म्॒र्द्ध॑ची॒नासः॑ । आ॒स॒ते॒ । हो॒ता॑रः । स॒प्त॒र्द्धजा॑मयः ।

प॒दम् । ए॒क॒स्य॑ । पि॒प्रतः॑ ॥ ७ ॥

समीचीनासः समीचीनाः जामयो जामिसदृशाः एकस्य सोमस्य पदं स्थानं पिप्रतः पूरयन्तः सप्तहोतारः सप्तहोत्रकाः आसते यज्ञे उपविशन्ति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

ना॒भा॒नाभि॑न॒आर्द॑दे॒चक्षु॑श्चि॒त्सूर्ये॑स॒चा । क॒वेर॑प॒त्य॒मादु॑हे ॥ ८ ॥

ना॒भा । ना॒भिम् । नः॑ । आ । द॒दे॒ । चक्षुः॑ । चि॒त् । सू॒र्ये॑ ।

स॒चा । क॒वेः॑ । अ॒प॒त्यम् । आ । द॒दुहे॑ ॥ ८ ॥

नाभिं यज्ञस्य नाभिभूतं सोमं नोस्माकं नाभा नाभौ अहमाददे पिवापीत्यर्थः । षष्ठ्योमानां अस्माकं चक्षुश्चिद् चक्षुरपि सूर्ये सचा संगतं भवति । किंच कवेः क्रान्दकर्मणः सोमस्य अपत्यं अंशुं आदुहे आपूरयामि ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

अ॒भिप्रि॒यादि॒वस्प॒दम॑ध्व॒र्युभि॑र्गु॒र्हा॒हितम् । सू॒रः॑प॒श्यति॑च॒र्क्षसा॑ ॥ ९ ॥ ३५

अ॒भि । प्रि॒या । दि॒वः । प॒दम् । अ॒ध्व॒र्युभिः॑ । गु॒र्हा ।

हि॒तम् । सू॒रः॑ । प॒श्यति॑ । च॒र्क्षसा॑ ॥ ९ ॥ ३५ ॥

सूरः सुवीर्यइन्द्रः चक्षसा चक्षुषा दिवोदीप्तस्यात्मनः प्रिया प्रियं पदं अध्वर्युभिः गुहा
गुहायां हृदये हितं निहितं पीतं सोममभि पश्यति ॥ ९ ॥

॥ इति पष्ठस्य सप्तमे पंचत्रिंशोवर्गः ॥ ३५ ॥

उपास्माइति नवर्चं एकादशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । उपास्माइत्यनुक्रान्तं । उक्तः
सूक्तविनियोगः । अभिष्टवे घर्मदुषोवत्सोपवनीयमाने नमसेदुपेत्येपा । सूत्रितंच—नमसेदुपसी-
दत्संजानाना उपसीदन्भित्त्विति ।

तत्र प्रथमा—

उपास्मैगायतानरःपवंमानयेन्दवे । अग्निदेवाँइर्यक्षते ॥ १ ॥

उपं । अस्मै । गायत । नरः । पवंमानाय । इन्दवे ।

अग्नि । देवान् । इर्यक्षते ॥ १ ॥

हे नरोनेतारो यज्ञस्य देवानिन्द्रादीन् अभीयक्षते आग्निमुख्येन यष्टुमिच्छति पवमानाय
क्षरते अस्माअभिपूयमाणायेन्दवे सोमाय उपगायत उपगानं कुरुत ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अग्नितेमधुनापयोथर्वाणोअशिश्युः । देवंदेवायदेव्यु ॥ २ ॥

अग्नि । ते । मधुना । पयः । अथर्वाणः । अशिश्युः ।

देवम् । देवाय । देव्यु ॥ २ ॥

हे सोम ते तव देवं देवनशीलं देव्यु देव्युं देवकामं रसं देवाय देवनशीलायेन्द्राय म-
धुना पयः गव्येन पयसा अथर्वाणऋषयः अश्वशिश्युः अश्वश्रीणन् समस्कुर्वन्वित्यर्थः ॥२॥

अथ तृतीया—

सनःपवस्वशंगवेशंजनायशमर्वति । शंरांजन्नोपधीभ्यः ॥ ३ ॥

सः । नः । पवस्व । शम् । गवे । शम् । जनाय । शम् । अर्वति ।

शम् । राजन् । ओपधीभ्यः ॥ ३ ॥

हे राजन् दीप्यमान सोम सःप्रसिद्धस्त्वं नोस्मकं गवे शं सुखं पवस्व क्षर । जनाय पुत्रादये
च शं पवस्व । अर्वत्तेभ्वायच शं पवस्व । ओपधीभ्यश्च शं पवस्व ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

व॒भ्रवे॑नु॒स्व॒र्तव॑से॒रु॒णाय॑दिवि॒स्पृशे॑ । सो॒माय॑गा॒थम॑र्च॒त ॥ ४ ॥

व॒भ्रवे॑ । नु । स्व॒र्तव॑से । अ॒रु॒णाय॑ । दि॒वि॒स्पृशे॑ ।

सो॒माय॑ । गा॒थम् । अ॒र्च॒त ॥ ४ ॥

हे स्तोतारः बभ्रवे बभ्रवर्णाय स्वतवसे स्ववटाय अरुणाय कदाचिदरुणवर्णाय दिवि-
स्पृशे दिवं स्पृशते सोमाय नु क्षिप्रं गाथं स्तुतिरूपां वाचं अर्चत उच्चारयतेत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

ह॒स्त॑च्यु॒तेभि॑र॒द्रि॑भिः॒सु॒त॑सोम॑पु॒नीत॑न । म॒धा॒वा॒धा॒वता॑म॒धुं ॥ ५ ॥ ३६ ॥

ह॒स्त॑च्यु॒तेभिः । अ॒द्रि॑भिः । सु॒तम् । सो॒मम् । पु॒नी॒त॒न् ।

म॒धौ । आ । धा॒व॒त् । म॒धुं ॥ ५ ॥ ३६ ॥

हे ऋत्विजः हस्तच्युतेभिः हस्तपच्युतैः अद्रिभिः अभिपवप्रावभिः सुतमभिपुतं सोमं
पुनीतन पवित्रे पावयत । अपिच मधौ मदकरे सोमे मधु गव्यं पयआधावत प्रक्षिपत ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे षड्विंशोवर्गः ॥ ३६ ॥

अथ षष्ठी-

नम॑सेदु॒र्पसी॑दतद॒धेद॑भि॒श्री॑णीत॒न । इ॒न्दु॒मि॒न्द्रे॑द॒धात॑न ॥ ६ ॥

नम॑सा । इत् । उ॒र्प । सि॒द॒त् । द॒ध्रा । इत् । अ॒भि ।

श्री॑णी॒त॒न् । इ॒न्दु॒म् । इ॒न्द्रे॑ । द॒धा॒त॒न् ॥ ६ ॥

हे ऋत्विजो नमसेत् नमस्कारेणैव उपसीदत सोममुपगच्छत । दधेद दधैव अभिश्री-
णीतन अभिश्रीणीतच । इन्द्रे इन्दुं सोमं दधातन धत्तच ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

अ॒मि॒त्र॒हा॒विच॑र्ष॒णिः॒पव॑स्व॒सोम॑शंग॒वे । दे॒वेभ्यो॑अ॒नु॒काम॑कृत् ॥ ७ ॥

अमित्रहा । विद्वर्षणिः । पवस्व । सोम ।

शम् । गवे । देवेभ्यः । अनुकामकृत् ॥ ७ ॥

हे सोम अमित्रहा अमित्राणां हन्ता विद्वर्षणिः विद्वष्टा देवेभ्यः अनुकामकृत् अभीष्टस्य कर्ता त्वं गवेस्माकं शं सुखं पवस्व क्षर ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

इन्द्रायसोमपातवेमदायपरिपिच्यसे । मनश्चिन्मनसस्पतिः ॥ ८ ॥

इन्द्राय । सोम । पातवे । मदाय । परि । सिच्यसे ।

मनःश्चित् । मनसः । पतिः ॥ ८ ॥

हे सोम मनश्चित् मनसोज्ञाता मनसस्पतिः ईश्वरः त्वमिन्द्राय इन्द्रस्य पातवे पानाय मदायच परिपिच्यसे परितः पात्रेषु सिच्यसे ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

पवमानसुवीर्यरयिसोमरिरीहिनः । इन्द्रविन्द्रेणनोयुजा ॥ ९ ॥ ३७ ॥

पवमान । सुवीर्यम् । रयिम् । सोम । रिरीहि । नः ।

इन्द्रो इति । इन्द्रेण । नः । युजा ॥ ९ ॥ ३७ ॥

हे इन्द्रो क्लिद्यमान पवमान सोम त्वं सुवीर्यं शोभनवीर्योपितं रयिं धनं नोस्माकं संबन्धिना इन्द्रेण युजा सहायेन नोस्मभ्यं रिरीहि देहि ॥ ९ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे सप्तविंशोवर्गः ॥ ३७ ॥

सोमाअसृष्टमिति नवर्चं द्वादशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । सोमाअसृष्टमित्यनुकान्तं । उक्त्वोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

सोमाअसृष्टमिन्द्वःसुताऋतस्यसार्दने । इन्द्रायमधुमत्तमाः ॥ १ ॥

सोमाः । असृष्टम् । इन्द्वः । सुताः । ऋतस्य । सार्दने ।

इन्द्राय । अधुमत्तमाः ॥ १ ॥

सुताः अग्निपुताः मधुमत्तमाः अतिशयेन मधुमन्तः इन्द्रवः सोमाः ऋतस्य यज्ञस्य सा-
दने सदने इन्द्रायेन्द्रार्थं असृग्रं सृज्यन्ते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अभिविप्राअनूपतुगावोवत्संनमातरः । इन्द्रं सोमस्य पीतये ॥ २ ॥

अग्नि । विप्राः । अनूपतु । गावः । वत्सम् । न । मातरः ।
इन्द्रम् । सोमस्य । पीतये ॥ २ ॥

विप्राः मेधाविनः सोमस्य पीतये पानाय इन्द्रं मातरो जनयिष्योगावो वत्संन यथा वत्सं
प्रति तद्वदस्यनूपत अभिशब्दयन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

मदच्युत्क्षेतिसादने सिन्धोः ऊर्मा विपश्चित् । सोमो गौरी अधि श्रितः ॥ ३ ॥

मदश्च्युत् । क्षेति । सादने । सिन्धोः । ऊर्मा । विपःश्चित् ।
सोमः । गौरी इति । अधि । श्रितः ॥ ३ ॥

मदच्युत् मदकरस्य रसस्य च्यावयिता सोमः सादने सदने । संहितायां दीर्घश्छान्दसः
स्थाने क्षेति निवसति । एतदेव विवृणोति—सिन्धोर्नद्याः ऊर्मा ऊर्मौ तरंगे वसती वरीष्वित्यर्थः ।
विपश्चित् विद्वान् सोमो गौरी अधि गौर्यामधि । अधोति सप्तम्यर्थानुवादः । माध्यमिकायां वाचि ।
गौरी गांधर्वाति वाङ्मामसुपाठात् । श्रितो मिश्रयति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

दिवो नाभां विचक्षणो वारो महीयते । सोमो यः सुकृतुः कविः ॥ ४ ॥

दिवः । नाभां । विश्चक्षणः । अव्ययः । वारो । महीयते ।
सोमः । यः । सुकृतुः । कविः ॥ ४ ॥

यः सुकृतुः सुप्रज्ञः कविः क्रान्तकर्मा विचक्षणो विद्वष्टा ससोमो दिवोन्तरिक्षस्य नाभा ना-
भौ नाभिभूते अव्ययः अवेः वारे वारो महीयते पूज्यते पूयमानः स्तूयत इत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

यःसोमःकलशेष्वँअन्तःपुवित्रआर्हितः । तमिन्दुःपरिपस्वजे ॥ ५ ॥ ३८ ॥

यः । सोमः । कलशेषु । आ । अन्तरिति । पुवित्रे । आर्हितः ।

तम् । इन्दुः । परि । सस्वजे ॥ ५ ॥ ३८ ॥

यः सोमः कलशेषु कुंभेषु आस्ते यश्च पवित्रे पवित्रस्यान्तर्मध्ये आर्हितः निहितस्तं स्वां-
शभूतं सोममिन्दुः सोमोदेवः परिपस्वजे प्रविशति ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमेष्टविंशोवर्गः ॥ ३८ ॥

अथ षष्ठी—

प्रवाचमिन्दुरिष्यतिसमुद्रस्याधिषिष्टपि । जिन्वन्कोशमधुश्रुतम् ॥ ६ ॥

प्र । वाचम् । इन्दुः । इष्यति । समुद्रस्य । अधि । षिष्टपि ।

जिन्वन् । कोशम् । मधुश्रुतम् ॥ ६ ॥

इन्दुः सोमः मधुश्रुतं मधुनश्चावकं कोशं मेघं । असुरः कोशइति मेघनामसुपाठत्वात् । जिन्व-
न् प्रीणयन् समुद्रस्यान्तरिक्षस्याधि षिष्टपि षिष्टव्ये स्थाने वाचं मेष्यति प्रेरयति पवित्रे पूषमा-
नः शब्दं करोतीत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

नित्यंस्तोत्रोवनस्पतिर्धीनामन्तःसवर्दुघः । हिन्वानोमानुपायुगा ॥ ७ ॥

नित्यंस्तोत्रः । वनस्पतिः । धीनाम् । अन्तरिति । सवर्दुघः ।

हिन्वानः । मानुपा । युगा ॥ ७ ॥

नित्यस्तोत्रः सन्ततस्तोत्रः सवर्दुघः अमृतस्य दोग्धा वनस्पतिः वनानां पाटयिता सौ-
म्यो मानुषामानुषाणि युगा युगानि अहीनैकाहात्मकानि हिन्वानः प्रीणयन् धीनां कर्मणां
न्तर्मध्ये निवसतीत्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

अभिप्रियादिवस्पदासोमोहिन्वानोअर्पति । विप्रस्यधारंयाकृविः ॥८॥

अभि । प्रिया । दिवः । पदा । सोमः । हिन्वानः । अर्पति ।

विप्रस्य । धारंया । कृविः ॥ ८ ॥

कृविः क्रान्तकर्मा सोमो दिवोन्तरिक्षाव हिन्वानः प्रेर्यमाणो विप्रस्य मेधाविनः स्वस्य धारया मिया मियाणि पदा पदानि स्थानान्यभ्यर्पति अभिगच्छति ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

आपवमानधारयर्षिसहस्रवर्चसम् । अस्मेइन्दोस्त्वाभुवम् ॥९॥३९॥

आ । पवमान । धारय । र्षिम् । सहस्रवर्चसम् ।

अस्मे इति । इन्दो इति । सुह आभुवम् ॥ ९ ॥ ३९ ॥

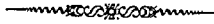
हे पवमान इन्दो सोमत्वं सहस्रवर्चसं बहुदीप्तिं स्वाभुवं शोभनभवनं र्षिं धनं अस्मे अस्मास्तु आधारय पक्षिपेत्यर्थः ॥ ९ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे एकोनचत्वारिंशोवर्गः ॥ ३९ ॥

वेदार्थस्यप्रकाशेन तमोहार्दनिवारयन् । पुमर्थाश्चतुरोदेयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरबुकभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण सायणाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये षष्ठाष्टके सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्पनिःश्वसितंवेदा योवेदेज्योस्त्रिलंजगद । निर्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥१॥
 पृथस्य सप्तमोध्यायः संग्रहात्संमदर्शितः । अथाष्टमःसुमतिना संगमेनप्रदर्शयते ॥ २ ॥
 तत्र सोमःपुनानइति नवर्चं त्रयोदशं सूक्तं असितोदेवलोवाङ्गपिः सोमोदेवता । पवमान-
 नगुणः सोमोविज्ञेयः काश्यपावृषी । इतिविद्यादनुक्तेपि लाघवायादह्मच्युतात् ॥१॥ सोमहःअनु-
 क्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

ॐसोमःपुनानोअर्पितिसहस्रधारोअत्यविः । वायोरिन्द्रस्यनिष्कृतम् ॥१॥

सोमः । पुनानः । अर्पति । सहस्रधारः । अतिःअविः ।
 वायोः । इन्द्रस्य । निःःकृतम् ॥ १ ॥

अयं पुनानः पावकः सोमः अर्पति गच्छति । कीदृशोयं पवमानः सहस्रवारः अपरि-
 मितधारः । अत्यविः अत्राविशब्देन तल्लोमान्युच्यन्ते अविळोमभिर्निष्पादितं दशापवित्रमि-
 त्यर्थः । तदतिक्रम्य गच्छतीति अत्यविः । किमर्थं वायोरिन्द्रस्य च पानायेतिशेषः । किं प-
 ति निष्कृतं निरित्येष समित्येतस्मिन्नर्थे । संस्कृतं पात्रं प्रति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

पवमानमवस्यवोविप्रमभिप्रगायत । सुप्त्राणं देववीतये ॥ २ ॥
 पवमानम् । अवस्यवः । विप्रम् । अजि । प्र । गायत ।
 सुत्सानम् । देववीतये ॥ २ ॥

हे अवस्यवो रक्षणकामा उद्रात्रादयो मयं पवमानं शोचकं विमंविशेषेण देवानांभीग-
 पितारं विप्रवच्छुद्धंवा । अथवा विप्रइति मेधाविनाम । मेधाविनं देववीतये देवपानाय सुत्सानं
 सपमानं अभिप्रगायत आभिमुख्येन प्रकर्षेण स्तुत ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

पवन्ते वाजसातये सोमाः सहस्रपाजसः । गृणाना देववीतये ॥ ३ ॥

पवन्ते । वाजसातये । सोमाः । सहस्रपाजसः ।

गृणानाः । देववीतये ॥ ३ ॥

पवन्ते क्षरन्ते सोमाः । किमर्थं वाजसातये अन्नस्यलाभाय । कीदृशाः सहस्रपाजसो बहु-
लाः पातृणां बलप्रदाइत्यर्थः । गृणानाः कर्मणिकर्तृप्रत्ययः स्तूयमानाः । पुनः किमर्थं देववी-
तये देवानां वीतिर्मतिः प्राप्तिर्भक्षणं वा यस्मिन् स देववीतिर्यज्ञः तदर्थं यज्ञसिद्धिः साक्षात् मयो-
जनं तद्वारा वाजलाभइति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

उतनो वाजसातये पवस्व बृहतीरिपः । द्युमदिन्दो सुवीर्यम् ॥ ४ ॥

उत । नः । वाजसातये । पवस्व । बृहतीः । इपः ।

द्युमत् । इन्दो इति । सुवीर्यम् ॥ ४ ॥

उतापिच नोस्माकं वाजसातये अन्नाभाय हे इन्दो सोम बृहतीरिपः महतीरसधाराः
द्युमत् दीप्तिमत् सुवीर्यं शोभनसामर्थ्यं च पवस्व क्षर । शोभनसामर्थ्योपेताधाराः पवस्वेत्यर्थः ।
अथवा वाजसातये संग्रामाय बृहतीरिपो द्युमत्सुवीर्यं संपादयितुं पवस्वेति योज्यम् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

तेनः सहस्रिणं रयिं पवन्तामा सुवीर्यम् । सुवाना देवास इन्द्रवः ॥ ५ ॥ १ ॥

ते । नः । सहस्रिणम् । रयिम् । पवन्ताम् । आ ।

सुवीर्यम् । सुवानाः । देवास्तः । इन्द्रवः ॥ ५ ॥ १ ॥

ते इन्द्रवः सोमाः नोस्माकं सहस्रिणं सहस्रसंख्योपेतं रयिं धनं सुवीर्यं चापवन्तां । की-
दृशास्ते सुवानाः स्तूयमानाः देवासोद्योतनादिगुणकाः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

अथ षष्ठी—

अत्याहिया॒नानहे॒तृभिर॒सृग्रं॒वाज॑सातये । वि॒वार॒मव्य॑मा॒शर्वः॑ ॥६॥

अत्याः । हिया॒नाः । न । हे॒तृभिः॑ । अ॒सृग्रम् ।

वाज॑सातये । वि । वार॑म् । अव्य॑म् । आ॒शर्वः॑ ॥ ६ ॥

वाजसातये संग्रामाय हियाणाः प्रेर्यमाणाः अत्यान अश्वाइव ते यथा प्रेरकैः प्रेर्यमाणाः संग्रामाय शीघ्रं धावन्ति तद्वत् हेतृभिः प्रेरकैः प्रेर्यमाणाः आशवः शीघ्रगामिनः सोमाः वाजसातये अन्नलाभाय अव्यं वारं दशापवित्रं व्यसृग्रं व्यतिसृज्यन्ते ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

वा॒श्राअ॒र्षन्ती॒न्दवो॒भिव॑त्संन॒धेन॑वः । द॒धन्वि॑रेग॒भस्त्योः॑ ॥ ७ ॥

वा॒श्राः । अ॒र्षन्ति॑ । इ॒न्दवः॑ । अ॒भि । व॒त्सम् । न । धे॒नवः॑ ।

द॒धन्वि॑रे । ग॒भस्त्योः॑ ॥ ७ ॥

वाश्राः शब्दयन्तः इन्दवः सोमाः अम्यर्षन्ति अभिगच्छन्ति पात्रं प्रति । वाश्राः शब्दकारिण्येनवेन ता यथा शब्दयन्त्येवत्सं प्रत्यागच्छन्ति तद्वत् तएव गभस्तयोर्बाह्वोः दधन्विरे धियते च ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

जुष्ट॑इन्द्रा॒यमत्सरः॑प॒र्वमान॑क॒र्निक्र॑दत् । विश्वा॒अप॒द्विपो॑ज॒हि ॥८॥

जुष्टः॑ । इन्द्रा॒य । म॒त्सरः॑ । प॒र्वमान॑ । क॒र्निक्र॑दत् ।

विश्वाः॑ । अप॑ । द्वि॒र्षः । ज॒हि ॥ ८ ॥

इन्द्राय जुष्टः पर्याप्तो मत्सरः सोमो भवतीति शेषः । मत्सरः सोमो मन्दते स्तृनिकर्मण इति निरुक्तं । हे पर्वमान त्वं कर्निक्रदत् शब्दयन् विश्वा द्विर्षः सर्वानस्माकं द्वेष्टूनपजहि ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

अ॒प॒घ्नन्तो॒अरा॑ण्यः॒पर्व॑मानाःस्व॒र्दृशः॑ । यो॒ना॒वृत्त॑स्य॒सीद॑त् ॥९॥२॥

अपघ्नन्तः । अराव्णः । पवमानाः । स्रुःऽदृशः । योनौ ।
ऋतस्य । सीदत् ॥ ९ ॥ २ ॥

हे पवमानाः अराव्णः अदानान् अयजमानान् अपघ्नन्तोर्हिंसन्तः स्वदृशः सर्वत्रद्रष्टारश्च
यूर्यं ऋतस्ययोनौ यज्ञस्यस्थाने सीदत् । अथवा सोमपानार्थं उक्तलक्षणादेवा ऋतस्ययोनौ
सीदतेति योग्यम् ॥ ९ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

परिपेत्यष्टर्चं चतुर्दशं सूक्तं ऋष्यादिपूर्ववत् । परिभाटावित्यनुक्रान्तं । गंतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

परिप्रासिप्यदत्कविःसिन्धोरुर्मावाधिश्चितः । कारंविभ्रंतपुरुस्पृहम् ॥ १ ॥

परि । प्र । असिस्यदत् । कविः । सिन्धोः । ऊर्मौ । अधि ।

श्चितः । कारम् । विभ्रन्त् । पुरुस्पृहम् ॥ १ ॥

परिप्रासिप्यदत् परिप्रस्यन्दते कविर्मेधावी सोमः सिन्धोरूर्मौ तरंगे वसतीवर्षुदकरसे
अधिश्चितः आश्रितः पुरुस्पृहं बहुभिः स्पृहणीयं कारं शब्दं विभ्रत् धारयन् परिप्रस्यन्दतइति
संबन्धः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

गिरायदीसर्वन्धवःपञ्चव्राताअपस्यवः । परिष्कृण्वन्तिधर्णसिम् ॥ २ ॥

गिरा । यदि । ससर्वन्धवः । पञ्च । व्राताः । अपस्यवः ।

परिष्कृण्वन्ति । धर्णसिम् ॥ २ ॥

सर्वन्धवः समानबन्धनाः पञ्चव्राताः पञ्चजनाः अपस्यवः कर्मेच्छवोययदाईमेने धर्णसिं
धारकं सोमं गिरा स्तुरया परिष्कृण्वन्ति अलंकुर्वन्ति अस्त्योत्तरवान्वयः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आदस्यशृष्मणोरसेविश्वेदेवाअमत्सत । यदीगोभिर्वसायते ॥ ३ ॥

आत् । अ॒स्य॒ । शु॒ष्मि॒र्णः । र॒से । वि॒श्वे । दे॒वाः ।
अ॒म॒त्स॒त् । य॒दि । गो॒भिः । व॒सा॒य॒ते ॥ ३ ॥

आत् परिष्करणानन्तरमेव शुष्मिणः बलवतोस्यसोमस्य रसे विश्वेदेवा अमत्सत् अमा-
यन्त । यदि यदा गोभिः गोविकारैः विकारे प्रकृतिशब्दः क्षीरादिभिः वसायते आच्छाद्यते ॥३॥

अथ चतुर्थी—

नि॒रि॒णानो॒विधा॒वति॒जह॒च्छर्या॑णि॒तान्वा॑ । अत्रा॒संजि॑घ्रते॒युजा ॥ ४ ॥

नि॒रि॒णानः॑ । वि । धा॒वति॒ । जह॑त् । शर्या॑णि ।
ता॒न्वा॑ । अत्र॑ । सम् । जि॒घ्रते॒ । यु॒जा ॥ ४ ॥

अयंसोमो निरिणानः दशापवित्रादधोगच्छन् विधावति विविधं धावति । यदा तान्वा
तनु दशापवित्रवस्त्रं तत्संबन्धीनि शर्याणि द्वाराणि जहत् अधः सरति । अत्रास्मिन्पक्षे युजा
सखिभूतेनेन्द्रेणसह संजिघ्रते संगतोभवति वस्त्रसुपिराद्विनिर्गत्य दशापवित्रादधः सरन् पापं
विविधंगच्छन् होमद्वारेणेन्द्रेण संगतोभवतीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

न॒प्तीभि॑र्यो॒विव॑स्वतःशु॒भ्रोन॑मा॒मृजे॑युवा । गाःकृ॒ण्वानो॒ननि॑र्णिजम् ॥५॥ ३ ॥

न॒प्तीभिः॑ । यः । वि॒व॑स्वतः । शु॒भ्रः । न । म॒मृजे॑ । युवा॑ ।
गाः । कृ॒ण्वानः॑ । न । नि॒र्नि॑जम् ॥ ५ ॥ ३ ॥

यः सोमोविवस्वतः परिचरणवतो यजमानस्य नप्तीभिः पौत्रस्थानीयाभिः तस्य हस्तः
पुत्रः । अंगुलयः पौत्रस्थानीया इत्यभिप्रायः । मामृजे मृज्यते शुभ्रोन दीतोश्वोयुवा इव यथा अम-
मृज्योश्वो मृज्यते स्वपरिचारकैस्तद्वत् । स एव युवा मिश्रणशीलः सोमो निर्निजं । निर्निमित्त-
पनाम । स्वकीयं त्वं गाः न कृण्वानः गोविकारांश्च कुर्वाणोभवतीतिशेषः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठ्याष्टमे तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अथ षष्ठी—

अतिश्रितीतिरश्वतांगुल्याजिगात्यण्व्या । वृश्रुमियतिंयंविदे ॥ ६॥

अति । श्रिती । तिरश्वता । गुल्या । जिगाति । अण्व्या ।

वृश्रुम् । इयति । यम् । विदे ॥ ६ ॥

अण्व्या अंगुल्या अभिपूयमाणः सोमः गुल्या गुल्यानि श्रिती श्रित्यै श्रयणार्थं तिर-
श्वता तिरश्वीनं अतिजिगाति । अंशुमतिक्रम्पगच्छति । तथांगुल्याभिपूयमाणो विदे यजमान-
स्य ज्ञानार्थं यं वश्रुं शब्दमियतिं प्रेरयति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

अभिक्षिपःसमगमतमर्जयन्तीरिपस्पतिम् । पृष्ठागृभ्णतवाजिनः॥७॥

अभि । क्षिपः । सम् । अगमत् । मर्जयन्तीः । इपः ।

पतिम् । पृष्ठा । गृभ्णत् । वाजिनः ॥ ७ ॥

क्षिपोगुलयो मर्जयन्तीः अभिपृशन्त्यः इपस्पतिं अजानां स्वामिनं सोमं अभि समगमत
अभिसंगच्छन्ते संगत्यच वाजिनोबलवतः सोमस्य पृष्ठा पृष्ठानि गृभ्णत गृह्णन्ति अभिपवांगु-
लयः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

परिदिव्यानिमर्शत्विश्वानिसोमपार्थिवा । वसूनिघाह्यस्मयुः॥८॥४॥

परि । दिव्यानि । मर्शत् । विश्वानि । सोम ।

पार्थिवा । वसूनि । याहि । अस्मयुः ॥ ८ ॥ ४ ॥

हे सोम दिव्यानि पार्थिवा पार्थिवानिच विश्वानि सर्वाणि वसूनि धनानि परिमर्शत्
परिमृशत् परिगृह्णत् अस्मयुरस्मात् कामयमानो याहि आगच्छ । एवमभिपुणवन् रसं संबो-
ध्य ब्रूते ॥ ८ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे चतुर्थोवर्गः ॥ ४ ॥

एषधियेत्यष्टमं पंचदशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । एषधियेत्यनुकान्तं गवोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

ए॒पधि॒याया॒त्यण्व्या॒शूरो॒रथे॒भिरा॒शुभिः । गच्छ॒न्निन्द्र॑स्यनिष्कृतम् ॥ १ ॥

ए॒पः । धि॒या । या॒ति । अण्व्या॑ । शू॒रः । रथे॑भिः ।

आ॒शु॒भिः । गच्छ॑न् । इन्द्र॑स्य । निः॒ष्कृत॑म् ॥ १ ॥

ए॒पसोमः शू॒रोविक्रान्तः अण्व्या अंगुल्याभिपुतो धिया कर्मणा याति गच्छति । कं देशं प्रति उच्यते—इन्द्रस्यनिष्कृतं स्थानं दिवं प्रति रथेभीरथैराशुभिः शीघ्रगामिभिः गच्छन् इन्द्रेण रथेवस्थाप्य स्वस्थाननयनाय अंगुल्याभिपूयमाणः सन्न होमद्वाराग्निनिष्पीडनद्वारा पात्रं वा गच्छतीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

ए॒पपु॒रुधि॒यायते॒वृहते॑दे॒वता॑तये यत्रा॒मृता॑स॒आस॑ते ॥ २ ॥

ए॒पः । पु॒रु । धि॒या॒य॒ते । वृ॒हते॑ । दे॒वता॑तये । यत्रं ।

अ॒मृता॑सः । आ॒स॑ते ॥ २ ॥

ए॒पः सोमः पुरु बहुलं धियायते धियं कर्मच्छति धीशब्दात् यकारोपजनः । यद्वा द्वितीयार्थेवृतीया छान्दसश्चालुक् । कस्मै वृहते महते देवतातये यज्ञाय यत्रयस्मिन्यज्ञे अमृतासः अमृतादेवा आसते वसन्ति तदर्थं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

ए॒पहि॒तोवि॒नीय॑ते॒न्तःशु॒भ्राव॑ता॒पथा॑ । यदा॑तु॒ञ्जति॑भूर्णयः ॥ ३ ॥

ए॒पः । हि॒तः । वि । नी॒य॒ते । अ॒न्तरि॑ति । शु॒भ्र॒व॒ता ।

प॒था । यदा॑ । तु॒ञ्ज॑न्ति । भूर्ण॒यः ॥ ३ ॥

ए॒प सोमो हितो निहितो हविषांने विनीयते तस्मात् स्थानात् आहवनीयंमति अन्तः तयोर्मध्यदेशे शुभ्रावता शोभावता पथा मार्गेण यदि यदा तुञ्जन्ति प्रयच्छन्ति देवेभ्यो भूर्णयो भरणशीलाभ्यर्थादयः । तदा विनीयत इतिसमन्वयः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

ए॒पशृ॒ङ्गाणि॒दो॒धु॒वच्छि॒रति॒यू॒ध्यो॒इ॒ष्टपा॑ । नृ॒म्णा॒दधा॑न॒ओज॑सा ॥ ४ ॥

ए॒पः । शृ॒ङ्गाणि॑ । दो॒धु॒वत् । शि॒शीति॑ । यू॒ध्यः । इ॒ष्टपा॑ ।

नृ॒म्णा । दधा॑नः । ओ॒ज॑सा ॥ ४ ॥

एपसोमः शृङ्गाणि शृंगवदुन्नतान् अंशून् अभिषवकाले दोधुवत् धूनोति यूध्यो यूथाहो-
यूथपतिवृषा वृषभोयथा शिशीते तीक्ष्णे शृंगे धूनोति तद्वत् । कीदृशाएपः ओजसा बलेन नृम्णा
नृम्णानि धनानि दधानोस्मदर्थं धारयन् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

ए॒परु॒क्मि॒भिरी॒यते॒वा॒जीशु॒भ्रेभि॑रंशु॒भिः । पतिः॑सिन्धू॒नां॒भव॑न् ॥ ५ ॥

ए॒पः । रु॒क्मि॒भिः । ई॒यते॑ । वा॒जी । शु॒भ्रेभिः॑ ।

अंशु॒भिः । पतिः॑ । सिन्धू॒नाम् । भव॑न् ॥ ५ ॥

एपसोमो रुक्मिभिः अध्वर्वादिभिः सह ईयते गच्छति । कीदृशाएपः वाजी वेजनवान्
शुभ्रेभिः शुभ्रैः दीतैः अंशुभिर्विशिष्टः अथवा रुक्मिभिरित्येतदप्यंशुविशेषणं । सिधूनां स्प-
न्दमानानां रसानां पतिर्भवन् य ईयतइति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

ए॒पवसू॑निपि॒ब्दना॑परु॒पाय॒यि॒वाँ॒अति॑ । अव॒शादे॑षुगच्छति ॥ ६ ॥

ए॒पः । वसू॑नि । पि॒ब्दना॑ । परु॒पा । य॒यि॒इवान् । अति॑ ।

अव॑ । शादे॑षु । गच्छ॑ति ॥ ६ ॥

एपसोमो वसून्याच्छादकानि पिब्दना पीडितानि रक्षांसि परुपा पर्वणा अति अतिक्र-
म्य ययिवान् गच्छन् शादेषु शातनीयेषु रक्षःसु अवगच्छति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

ए॒तंमृ॑जन्ति॒मर्ज्य॑मु॒पद्रो॑णे॒ष्वाय॑वः । प्र॒च॒क्रा॒णं॒मही॑रिपः ॥ ७ ॥

एतम् । मृजन्ति । मर्ज्यम् । उर्ष । द्रोणेषु । आयवः ।
प्रहचक्राणम् । महीः । इषः ॥ ७ ॥

आयवोमनुष्या ऋत्विजः एतं सोमं मर्ज्यं मार्जनीयं उपमृजन्ति निष्पीडयन्तीत्यर्थः ।
कुत्र द्रोणेषु द्रोणकलशेषु । कीदृशं महीरिपः महान्त्यन्तानि प्रचक्राणं कुर्वाणं प्रभूतरस-
स्त्राविणमित्यर्थः ॥ ७ ॥

ग्रावस्तोत्रे गाणगारिमतेनाभिरूपकरणे मृज्यमानेसोमे एतमुत्पमित्येषा । सूत्रिवच-
एतमुत्पदशक्षिपो मृज्यमानः सहस्रयेति ।

सैपाधामी-

एतमुत्पदशक्षिपोमृजन्तिसप्तधीतयः । स्वायुधंमदिन्तमम् ॥ ८ ॥ ५ ॥

एतम् । ऊँ इति । त्यम् । दश । क्षिपः । मृजन्ति । सप्त ।

धीतयः । सुहआयुधम् । मदिन्तमम् ॥ ८ ॥ ५ ॥

त्यं तं एतमु एतमेव सोमं दशक्षिपो दशांगुलयो मृजन्ति परिचरन्ति । सप्तधीतयः सप्त-
त्विजश्च ऋत्विजोऽंगुलिभिर्मृजन्तीत्यर्थः । कीदृशमेतं स्वायुधं शोभनमायुधं मदिन्तमं मादपिट-
तमं रक्षोहननसामर्थ्यप्रदर्शनाय स्वायुधशब्दश्रवणम् ॥ ८ ॥

॥ इति षष्ठ्याष्टमे पंचमोवर्गः ॥ ५ ॥

प्रतेसोतारइत्यष्टर्चं षोडशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । प्रतेइत्यनुक्रान्तं । गतोधिनिर्योगः ।

तत्र प्रथमा-

प्रतेसोतारंओण्योऽरसंमदायवृष्वये । सर्गेनतुत्तयेतशः ॥ १ ॥

प्र । ते । सोतारः । ओण्योः । रसम् । मदाय । वृष्वये ।

सर्गः । न । तुक्ति । एतेशः ॥ १ ॥

हे सोम ते तव रसं सोतारः सोमाभिषवकर्तारः ओण्योः रसं लुप्तोपममेतत् द्यावापृथि-
व्योरसमुदकमिव अथवा ओण्योर्घावापृथिव्योर्मध्ये तयोः संबन्धिनंवा रसं प्रसावयन्तीविशे-

पः । किमर्थं घृत्वये शत्रुघर्षणशीलाय मदाय इन्द्रस्य मदाय अभिषवजनितः सोमः सर्गः सृष्टः
एतश्चोन अश्वइव तक्ति गच्छति पानं प्रति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

ऋत्वा॒दक्ष॑स्य॒र॒थ्यं॒म॒पोव॑सान॒मन्ध॑सा । गो॒पाम॑ण्वे॒पुस॑श्चिम ॥ २ ॥

ऋत्वां । दक्षस्य । रथ्यम् । अपः । वसानम् । अन्धसा ।

गो॒ऽसाम् । अण्वे॑पु । स॒श्चि॒म ॥ २ ॥

वयमभिपोतारः दक्षस्य बलस्य रथ्यं नेतारं अपउदकानि रसान् वसानं आच्छादयन्तं
अंधसा श्रयणान्नेन सहितं गोपां गवां सोतारं एवमुक्तलक्षणं सोमं ऋत्वा कर्मणा अण्वेषु अंगु-
लीषु सश्चिम संयोजयामः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अ॒न॒स॒म॒प्सु॒दु॒ष्ट॒रं॒सोमं॑प॒वि॒त्रे॒आसृ॑ज । पु॒नी॒ही॒न्द्रा॒य॒पात॑वे ॥ ३ ॥

अ॒न॒स॒म॒ । अ॒प्सु॒ । दु॒ष्ट॒रं॒ । सोमं॑ । प॒वि॒त्रे॒ । आ ।

सृ॒ज । पु॒नी॒हि॒ । इ॒न्द्रा॒य॒ । पा॒त॑वे ॥ ३ ॥

अनसं शत्रुभिरनाप्तं अप्सवान्तरिक्ष्यासु वर्तमानमितिशेषः दुष्टरं अन्यैरनभिभाष्यं नहि
सोमं कश्चिदप्यतितरति ईदृशं सोमं पवित्रे दशापवित्रे आसृज प्रक्षिप । हे अध्वर्यो तवोच्य-
ते । इन्द्रापेन्द्रस्य पातवे पारुं पुनीहि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

प्र॒पु॒ना॒न॒स्य॑चे॒त॒सा॒सोमः॑प॒वि॒त्रे॒अ॒र्प॑ति । ऋत्वा॑स॒ध॒स्थ॒मास॑दत् ॥ ४ ॥

प्र । पु॒ना॒न॒स्य॑ । चे॒त॒सा॒ । सोमः॑ । प॒वि॒त्रे॒ । अ॒र्प॑ति । ऋत्वा॑ ।

स॒ध॒स्थ॒म् । आ । अ॒स॒दत् ॥ ४ ॥

चेतसा स्तुत्या पुनानस्य पूयमानस्य अंशीभूतः सोमः पवित्रे दशापवित्रे अर्पति गच्छति ।
अथ पश्चात् ऋत्वा कर्मणा प्रज्ञानेनवा सधस्थं सहस्थानं द्रोणकलशे आसदत् आसीदति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

प्रत्नानमोभिःरिन्द्वइन्द्रसोमांसृक्षत । महेभरायकारिणः ॥ ५ ॥

प्र । त्वा । नमःऽभिः । इन्द्वः । इन्द्र । सोमाः । अंसृक्षत ।
महे । भराय । कारिणः ॥ ५ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वां नमोभिर्नमस्कारोपलक्षितैः स्तोत्रैः अथवा अन्नेः सह इन्द्वः सोमाः प्रांसृक्षत प्राप्नुवन्ति । किमर्थं महे महते भराय संग्रामाय कीदृशाः कारिणो बलकरणशीलाः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

पुनानोरूपेअव्ययेविश्वाअर्पन्भिःश्रियः । शूरोनगोपुतिष्ठति ॥ ६ ॥

पुनानः । रूपे । अव्यये । विश्वाः । अर्पन् । अग्निः ।
श्रियः । शूरः । न । गोपु । तिष्ठति ॥ ६ ॥

अव्यये अविमये रूपे रूप्यमाणे वस्त्रे पुनानः पूयमानो विश्वाः सर्वाः श्रियः शोभाः अर्पन् अग्निगच्छन् गोपु निमित्तास्तु शूरोन शूरइव सयथा संग्रामे तिष्ठति वद्वदसी तिष्ठति पात्रे ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

दिवोनसानुपिप्युपीधारांसुतस्यवेधसः । वृथापवित्रैर्अर्पति ॥ ७ ॥

दिवः । न । सानु । पिप्युपी । धारा । सुतस्य । वेधसः ।
वृथा । पवित्रैः । अर्पति ॥ ७ ॥

दिवोन घृत्नोकादन्तरिक्षादिव सानु समुच्छ्रितमुदकं तद्यथा अधोनिपतति तद्वदेवसोवि-
धातुः बलस्य कर्तुः सुतस्याग्निपुत्रस्य सोमस्य पिप्युपी आप्याययन्ती धारा वृथा अनायासेनेव
पवित्रे दशापवित्रे अर्पति गच्छति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

त्वंसोमविपश्चित्तं तनापुनान आयुषु । अव्योवारं विधावसि ॥ ८ ॥ ६ ॥

त्वम् । सोम । विपःश्चित्तम् । तना । पुनानः । आयुषु ।

अव्यः । वारम् । वि । धावसि ॥ ८ ॥ ६ ॥

हे सोम त्वं विपश्चित्तं स्तोतारं आयुषु मनुष्येषु मध्ये रक्षसि । अथवा तृतीयार्थे द्वितीया । विपश्चिता अध्वर्युणा तना वस्त्रेण पुनानः पूयमानः अथवा विपश्चितमिन्द्रं प्रीणयितुं तना पुनानः सन् अव्योवारं अवेर्वाले विधावसि विविधं गच्छसि ॥ ८ ॥

॥ इति पष्ठस्याष्टमे पष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

प्रनिघ्नेनेवेत्यष्टर्चं सप्तदशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । प्रनिघ्नेनेवेत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः

तत्र प्रथमा—

प्रनिघ्नेनेवसिन्धवो घ्नन्तो वृत्राणि भूर्णयः । सोमा असृग्रमाशवः ॥ १ ॥

प्र । निघ्नेनेव । सिन्धवः । घ्नन्तः । वृत्राणि । भूर्णयः ।

सोमाः । असृग्रम् । आशवः ॥ १ ॥

निघ्नेन प्रवणेन देशने सिन्धवो नद्यइव तथा वृत्राणि शत्रून् घ्नन्तो भूर्णयः क्षिप्रगमनाः । आशवोव्याहाः सोमाः प्रासृग्रं प्रगच्छन्ति द्रोणकलशं प्रति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अभिसुवानास इन्दवो वृष्टयः पृथिवीमिव । इन्द्रंसोमासो अक्षरन् ॥ २ ॥

अभि । सुवानासः । इन्दवः । वृष्टयः । पृथिवीम् इव ।

इन्द्रम् । सोमासः । अक्षरन् ॥ २ ॥

सुवानासः सृयमानाः इन्दवो द्रवरूपाः सोमासः सोमाः इन्द्रं प्रीणयितुं अभ्यक्षरन् किमिव वृष्टयः पृथिवीमिव ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अत्यूर्मिर्मत्सरोमदःसोमःपवित्रेअर्पति । विघ्नत्रक्षांसिदेव्युः ॥ ३ ॥

अतिऽऊर्मिः । मत्सुरः । मदः । सोमः । पवित्रे । अर्पति ।

विघ्नन् । रक्षांसि । देव्युः ॥ ३ ॥

अत्यूर्मिः अतिक्रान्ता ऊर्मयोयस्मात् सअत्यूर्मिः अतिप्रवृद्धइत्यर्थः । मत्सरो मादनशी-
लो मदो मदात्मकः सोमः पवित्रे अर्पति गच्छति । किंकुर्वन् रक्षांसि विघ्नन् घातयन् देवपुर्देवात्
कामयमानः अर्पतीति संबन्धः ॥ ३ ॥

पवित्रेष्ट्यां द्वितीयाज्यभागस्याकलशेष्विति याज्या । सूत्रितंच—आकलशेषुधावति पवित्रे-
परिपिच्यतइत्येके ।

सैषा चतुर्थी—

आकलशेषुधावतिपवित्रेपरिपिच्यते । उक्थैर्यज्ञेषुवर्धते ॥ ४ ॥

आ । कलशेषु । धावति । पवित्रे । परि । सिच्यते ।

उक्थैः । यज्ञेषु । वर्धते ॥ ४ ॥

अयं सोमः कलशेषुधावति तदर्थं पवित्रे परिपच्यते अध्वर्युभिः उक्थैः स्तोत्रैः यज्ञ-
निमित्तेषु वर्धते प्रवृद्धोभवति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

अतित्रीसोमरोचनारोहन्नभ्राजसेदिवम् । इष्णान्तसूर्यन्चोदयः ॥ ५ ॥

अति । त्री । सोम । रोचना । रोहन् । न । भ्राजसे । दिवम् ।

इष्णान् । सूर्यम् । न । चोदयः ॥ ५ ॥

हे सोम त्वं त्रीरोचना रोचनानि त्रीन् लोकान् अति अतिक्रम्य रोहन् उपरिस्थं दिवं
पुत्रोक्तं च भ्राजसे प्रकाशयसि । तथा इष्णान् गच्छन् सूर्यं च सूर्यं च चोदयः चोदयसि मेरयसि ।
नशब्दश्चार्थः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

अ॒भिवि॒प्रा॒अ॒नूप॒त॒मूर्ध॒न्य॒य॒ज्ञ॒स्य॒का॒र॒वः । द॒धा॒ना॒श्च॒क्ष॒सि॒प्रि॒य॒म् ॥ ६ ॥

अ॒भि । वि॒प्राः । अ॒नूप॒त । मूर्ध॒न् । य॒ज्ञ॒स्य॒ । का॒र॒वः ।

द॒धा॒नाः । च॒क्ष॒सि । प्रि॒य॒म् ॥ ६ ॥

हे सोम त्वां अज्यनूपत अभिष्टुवन्ति विप्रामेधाविनः स्तोतारः । कुत्र यज्ञस्य मूर्धन् मूर्धनि शिरोवदुत्तमे अभिषवदिवसइत्यर्थः । कीदृशास्ते कारवः कर्तारः परिचर्यायाः यागानुष्ठातारोवा । चक्षसि दृष्टरि सोमे प्रियं दधाना अज्यनूपतेति समन्वयः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

त॒मु॒त्वा॒वा॒जि॒न॒न॒रो॒धी॒भिर्वि॒प्रा॒अ॒व॒स्य॒वः । मृ॒ज॒न्ति॒दे॒व॒ता॒तये ॥ ७ ॥

त॒म् । ऊँ इति॑ । त्वा॒ । वा॒जि॒न॒म् । न॒रः । धी॒भिः । वि॒प्राः ।

अ॒व॒स्य॒वः । मृ॒ज॒न्ति । दे॒व॒ता॒तये ॥ ७ ॥

हे सोम तमु तमेव त्वा त्वां वाजिनमन्ववन्तं गमनवन्तं वा नरोनेतारो विप्रामेधाविनः अध्वर्यादयः धीभिः कर्मभिर्मृजन्ति शोधयन्ति देवतातये यज्ञार्थं । किमिच्छवः अवस्यवः अन्नमिच्छवः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

म॒धो॒र्धारा॒मनु॑क्षरती॒व्रः॒स॒ध॒स्थ॒मास॑दः । चा॒रु॑र्ऋ॒ताय॑ पी॒तये ॥ ८ ॥ ७ ॥

म॒धोः । धारा॑म् । अ॒नु॑ । क्ष॒र॒ । ती॒व्रः । स॒ध॒स्थ॒म् । आ ।

अ॒स॒दः । चा॒रुः । ऋ॒ताय॑ । पी॒तये ॥ ८ ॥ ७ ॥

हे सोम त्वं मधोर्मधुररसस्य धारामनुक्षर प्रवहन् तीव्रः तीव्ररसः सन् सधस्थं सहस्थानं अभिषवस्थानं पवित्रंवा आसदः आसीद । चारुः चरणशीलः सन् ऋताय यज्ञार्थं पीतये देवानां पानाय ॥ ८ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

परिस्तुवानइति सप्तमं अष्टादशं सूक्तं । ऋष्याद्याः पूर्ववद । परिस्तुवानः सभित्यनुकान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

परिसुवानो गिरिष्ठाः पवित्रे सोमो अक्षाः । मदेषु सर्वधा असि ॥ १ ॥

परि । सुवानः । गिरिष्ठाः । पवित्रे । सोमः । अक्षारिति ।

मदेषु । सर्वधाः । असि ॥ १ ॥

अयं सोमः पवित्रे पर्यक्षाः परिक्षरति । सुवानः सूयमानः गिरिष्ठा गिरिस्थायी प्रावह्य वर्तमान इत्यर्थः । सत्त्वं मदेषु मादकेषु स्तोत्रेषु सर्वधाः सर्वदा असि सर्वस्य धाता दाता वा भवति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

त्वं विप्रस्त्वं कविर्मधुप्रजातमन्धसः । मदेषु सर्वधा असि ॥ २ ॥

त्वम् । विप्रः । त्वम् । कविः । मधु । प्र । जातम् । अन्धसः ।

मदेषु । सर्वधाः । असि ॥ २ ॥

हे सोम त्वं विप्रो विविधं प्रीणयिता विप्रसदृशो वा त्वं च कविर्मधावी अतस्त्वं अन्धसः अन्नाजातं मधु मधुरसं प्रयच्छसीति शेषः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तव विश्वे सजोपसो देवासः पीतिमाशत । मदेषु सर्वधा असि ॥ ३ ॥

तव । विश्वे । सजोपसः । देवासः । पीतिम् । आशत ।

मदेषु । सर्वधाः । असि ॥ ३ ॥

हे सोम तव पीतिं पानं विश्वे देवासो देवाः सजोपसः समानपीतयः सन्तः आशत मा-
मुवन् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आयो विश्वानि वार्या वसूनि हस्तयोर्दधे । मदेषु सर्वधा असि ॥ ४ ॥

आ । यः । विश्वानि । वार्या । वसूनि । हस्तयोः ।

दधे । मदेषु । सर्वधाः । असि ॥ ४ ॥

यः सोमो विश्वानि वार्या वरणीयानि वृद्धानि धनानि स्तोतुर्हस्तपोरादधे करोति प्रयच्छतीत्यर्थः । मदेपु सर्वधाअसीति सशुष्मीत्युत्तरत्र संबन्धः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

यद्भेरोदसीमहीसंमाने र्वदोहते । मदेपुसर्वधाअसि ॥ ५ ॥

यः । इमे इति । रोदसी इति । मही इति । सम् । मातराश्च ।
दोहते । मदेपु । सर्वधाः । असि ॥ ५ ॥

यः सोमः इमे मही महत्यौ रोदसी द्यावापृथिव्यौ सं दोहते उभयोः सारं परिगृह्णातीत्यर्थः । मातरेव यथा द्वे मातरौ एकोवत्सोदोहते तद्वत् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

परिग्योरोदसीउभेसद्योवाजेभिरपति । मदेपुसर्वधाअसि ॥ ६ ॥

परि । यः । रोदसी इति । उभे इति । सद्यः । वाजेभिः ।
अपति । मदेपु । सर्वधाः । असि ॥ ६ ॥

यः सोमः उभेरोदसी द्यावापृथिव्यौ सद्यस्तदानीमेव वाजेभिरनैः पर्यपति परिगच्छति परिगत्य सोमाहुत्या द्यावापृथिव्यायन्नवत्यौ करोतीत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

सशुष्मीकलशेष्वानुनोअचिक्रदत् । मदेपुसर्वधाअसि ॥ ७ ॥ ८ ॥

सः । शुष्मी । कलशेषु । आ । पुनानः । अचिक्रदत् ।
मदेपु । सर्वधाः । असि ॥ ७ ॥ ८ ॥

उक्तरीत्या महान् ससोमः शुष्मी बलवान् पुनानः पूयमानः सन् कलशेषु द्रोणकलशेषु आ अचिक्रदत् शब्दं करोति । अत्र सर्वत्र यथोचितपुत्ररपादोनेयः ॥ ७ ॥

॥ इति षष्ठ्याष्टमेऽष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

यत्सोमेति सप्तर्चमेकोनविंशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । यत्सोमेत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः

तत्र प्रथमा—

यत्सोमच्चित्रमुक्थ्यं दिव्यं पार्थिवं वसु । तन्नः पुनानआभर ॥ १ ॥

यत् । सोम । चित्रम् । उक्थ्यम् । दिव्यम् । पार्थिवम् ।

वसु । तत् । नः । पुनानः । आ । भर ॥ १ ॥

हे सोम यच्चित्रं चायनीयं उक्थ्यं स्तुत्यं दिव्यं दिविभवं पार्थिवं पृथिवीसंबद्धं वसु धनमस्ति तत् नोस्मभ्यं पुनानः पूषमानः सन्नाभर आहर ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

युवां हि स्थः स्वर्पती इन्द्रश्च सोमगोर्पती । ईशानापिप्यतं धियः ॥ २ ॥

युवम् । हि । स्थः । स्वःपती इति स्वःऽपती । इन्द्रः । च ।

सोम । गोर्पती इति गोऽपती । ईशाना । पिप्यतम् । धियः ॥ २ ॥

हे सोम त्वमिन्द्रश्च युवां हि युवांस्वत् स्वर्पती स्वर्गस्य स्वामिनौ स्थोभवथः । तथा गोपती गवांपालकौ ईशाना ईश्वरौ सन्तौ धियोस्मदीयानि कर्माणि पिप्यतं प्याययतं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

वृषापुनान आयुपुंस्तनयन्नधिर्वाहिपि । हरिः सन्योनिमासदत् ॥ ३ ॥

वृषा । पुनानः । आयुपुं । स्तनयन् । अधिर्वाहिपि ।

वाहिपि । हरिः । सन् । योनिम् । आ । असदत् ॥ ३ ॥

वृषा कामानां वर्षकः सोमः आयुषु मनुष्येषु अध्वर्वादिषु पुनानः पूषमानः सन् स्तनयन् शब्दकुर्वन् अधिर्वाहिपि अधीवि सप्तम्यर्थानुवादी आस्तीर्णं दर्भे हरिः हरितवर्णः सन् योनिं स्वकीयं स्थानं आसदत् आसीदति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अवावशान्तधीतयो वृषभस्याधिरेतसि । सूनोर्वत्सस्वमातरः ॥ ४ ॥

अवावशान्त । धीतयः । वृष्यस्य । अधि ।

रेतसि । सूनोः । वत्सस्य । मातरः ॥ ४ ॥

धीतयो धीयमानाः सोमाख्येन वत्सेन पीयमाना वसतीवर्यः । किन् व्यत्ययेनान्तोदात्तः । अधिरेतसि स्वकीयेसारे वृषस्य वर्षकस्य सोमस्य सोममित्यर्थः अवावशान्त पुनः कामयन्ते सोममाप्षाययितुं कामयन्ते इत्यर्थः । तदेवाह—सूनोः स्वपुत्रस्थानीयस्य वत्सस्य सोमस्य मातरोनिर्मान्यः प्रवृद्धिकामा मातृस्थानीयाः अवावशान्तेतिसमन्वयः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

कुविहृपण्यन्तीभ्यःपुनानोगर्भमादधत् । याःशुक्रंदुहतेपर्यः ॥ ५ ॥

कुवित् । वृषण्यन्तीभ्यः । पुनानः । गर्भम् ।

आदधत् । याः । शुक्रम् । दुहते । पर्यः ॥ ५ ॥

वृषण्यन्तीभ्यः वृषणं सोममात्मनइच्छन्तीभ्यो वसतीवरीभ्यः पुनानः पूयमानो मिश्रयमाणो गर्भं स्वगर्भस्थानीयं रसं कुवित् बहुमभूतं आदधत् करोति । याः आपः शुक्रं दीप्तं पयो दुहते स्ववत्साय सोमाय ताभ्योगर्भमादधत् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

उपशिक्षापतस्थुषोभियसमाधेहिशत्रुषु । पर्वमानविदारयिम् ॥ ६ ॥

उप । शिक्ष । अपतस्थुषः । भियसम् । आ ।

धेहि । शत्रुषु । पर्वमान । विदाः । रयिम् ॥ ६ ॥

हे पवमानसोम उपशिक्ष त्वं समीपे कुरु । कान् अपतस्थुषः अपक्रम्य स्थितान् अस्मद्भिमतानित्यर्थः शत्रुष्वस्मद्विरोधिषु भियसं भयं आधेहि कुरु जनय । अस्माकं तेषां शत्रूणां रयिं धनं विदाः विन्दसि ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

निशात्रोःसोमवृष्यंनिशुभंनिवर्यस्तिर । दूरेवासतोअन्तिवा ॥ ७ ॥ १ ॥

नि । शत्रोः । सोम । वृष्ण्यम् । नि । शुष्मम् ।

नि । वयः । तिर । दूरे । वा । सतः । अन्ति । वा ॥ ७ ॥ ९ ॥

हे अभिपूयमाणसोम त्वं शत्रोर्वृष्ण्यं वर्षकं बलं नितिरि निपूर्वस्तिरतिनाशार्थः नाशय । तथा शत्रोः शुष्मं शोषकं तेजः नितिरि तस्यैव वयोञ्चं नितिरि कीदृशस्य शत्रोः दूरे वासवः अस्मत्तोदूरे वर्तमानस्य अन्तिवा सतः अन्तिके वर्तमानस्य वा ॥ ७ ॥

॥ इति षष्ठ्याष्टमे नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

प्रकविरिति सप्तर्चं विशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । प्रकविरित्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रकविर्देववीतयेव्योवारैभिरर्पति । साह्वान्विश्वाअभिस्पृधः ॥ १ ॥

प्र । क्विः । देवः वीतये । अव्यः । वारैभिः ।

अर्पति । साह्वान् । विश्वाः । अभि । स्पृधः ॥ १ ॥

कविर्मेधावी सोमो देववीतये देवानां पानाय अव्यः अवेर्वारैभिः वारैः दशापवित्रैः पार्षति प्रकर्षेणगच्छति । साह्वान् शत्रूणां सोढा सोमोविश्वाः स्पृधः सर्वान् संग्रामान् हिंसकान्वा अभिभवतीतिशेषः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सहिष्माजरितृभ्यआवाजंगोमन्तमिन्वति । पवमानः सहस्रिणम् ॥ २ ॥

सः । हि । स्म । जरितृभ्यः । आ । वाजम् ।

गोमन्तम् । इन्वति । पवमानः । सहस्रिणम् ॥ २ ॥

सहिष्य सखद् पवमानः सोमोजरितृभ्यः स्तोत्रभ्यः गोमन्तं बहुभिर्गोभिर्युक्तं सहस्रिणं सहस्रसंख्याकं वाजमन्त्रं आ अभिमुखमिन्वति व्यामोति प्रयच्छतीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

परिश्वानिचेतंसामृशसेपवसेमती । सनः सोमश्चर्वोविदः ॥ ३ ॥

परि । विश्वानि । चेतसा । मृशसे । पवसे ।
मती । सः । नः । सोम । श्रवः । विदः ॥ ३ ॥

हे सोम त्वं चेतसा स्वकीयेनास्मदनुकूलेन चित्तेन विश्वानि सर्वाणि धनानि परिघृशसे
संप्रयच्छसोत्यर्थः । मतो मत्यास्मास्तुत्या पवसे क्षरसि रसं । सत्वं हे सोम नोस्मभ्यं श्रवोन्नं
विदः देहि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अभ्यर्षवृहद्यशोमघवभ्यो ध्रुवरायिम् । इषंस्तोतृभ्यआजर ॥ ४ ॥

अजि । अर्ष । वृहत् । यशः । मघवत्सभ्यः ।
ध्रुवम् । रायिम् । इषम् । स्तोतृभ्यः । आ । जर ॥ ४ ॥

हे सोम बृहद्यशो महतीं कीर्तिं अभ्यर्ष अभिगमय । मघवद्भ्यो हविष्मद्भ्योस्मभ्यं ध्रुवं
रयिं धनं चाभ्यर्ष । किंच इषमन्नं स्तोतृभ्योस्मभ्यमाभराहर ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

त्वंराजेवसुव्रतो गिरःसोमार्विवेशिथ । पुनानोवह्नेअद्भुत ॥ ५ ॥

त्वम् । राजांसुव । सुव्रतः । गिरः । सोम ।
आ । विवेशिथ । पुनानः । वह्ने । अद्भुत ॥ ५ ॥

हे सोम सुव्रतः सुकर्मा पुनानस्त्वं राजेव गिरोस्मदीयाः स्तुतीः आविवेशिथ आविशसि ।
हे वह्ने वोढः अद्भुत महन् सोम ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

सवह्निरप्सुदुष्टरोमृज्यमानोगजस्तयोः । सोमश्चमूर्पुसीदति ॥ ६ ॥

सः । वह्निः । अप्सु । दुस्तरः । मृज्यमानः ।
गजस्तयोः । सोमः । चमूर्पु । सीदति ॥ ६ ॥

ससोमो वह्निर्वोढा यज्ञादेः अप्स्वन्तरिक्षे वर्तमानो दुष्टरोदुःखेनान्यैस्तरणीयो मृज्यमानः
शोध्यमानो गभस्स्योर्हस्तयोः एवंभूतः सन् सचमूपु पात्रेषु सीदति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

क्रीळुमस्वोनमंहयुःपवित्रंसोमगच्छसि । दधत्स्तोत्रेसुवीर्यम् ॥ ७ ॥ १० ॥

क्रीळुः । मस्वः । न । मंहयुः । पवित्रम् । सोम ।

गच्छसि । दधत् । स्तोत्रे । सुवीर्यम् ॥ ७ ॥ १० ॥

हे सोम क्रीळुः क्रीडनशीलस्त्वं मंहयुः मंहतिर्दानकर्मा दानेच्छुः मस्वो न दानमिव पवित्रं
गच्छसि । किंकुर्वन् स्तोत्रे स्तुतिकर्त्रे सुवीर्यं शोभनवीर्यं दधत् प्रयच्छन् ॥ ७ ॥

॥ इति पष्ठस्याष्टमे दशमोवर्गः ॥ १० ॥

एतेधावन्तीति सप्तर्चमेकविंशस्तुकं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । एतेधावन्तीत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः

तत्र पथमा—

एतेधावन्तीन्दवःसोमाइन्द्रायघृष्वयः । मत्सरासःस्वर्षिदः ॥ १ ॥

एते । धावन्ति । इन्दवः । सोमाः । इन्द्राय ।

घृष्वयः । मत्सरासः । स्वःऽर्षिदः ॥ १ ॥

एतेसोमा इन्द्राय धावन्ति गच्छन्ति । कीदृशाएते इन्दवः क्लेदयितारः दीप्तावा घृष्वयो
घर्षणशीलाः मत्सरासो मादयितारः स्वर्षिदः स्वर्लोकस्य लंभयितारः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

प्रहृष्वन्तोअभियुजःसुष्वयिवरिवोविदः । स्वयंस्तोत्रेवयस्कृतः ॥ २ ॥

प्रहृष्वन्तः । अभियुजः । सुस्वये ।

वरिवःऽर्षिदः । स्वयम् । स्तोत्रे । वयःऽकृतः ॥ २ ॥

प्रहृष्वन्तः सुवानं प्रकर्षेण संभजन्तः तथा अभियुजः अभियोजयितारः सुष्वये सुष्टु
अभियवकर्त्रे वरिवोविदः वरिवइति धननाम तस्य लंभयितारः स्वयं स्तोत्रे वयस्कृतोन्नत्यक-
र्तारः एते धावन्तीति संबन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

वृथा क्रीळन्त इन्द्रवः सधस्थं मभ्येकमिदं । सिन्धोर्ऋमा व्यक्षरन् ॥ ३ ॥

वृथा । क्रीळन्तः । इन्द्रवः । सधस्थं । अभि ।

एकं । इत् । सिन्धोः । ऋमा । वि । अक्षरन् ॥ ३ ॥

वृथा अनायासेन क्रीळन्त इन्द्रवः सोमाः एकमिदं एकमेव सधस्थं सहस्थानं द्रोणक-
लशांवा अभ्यक्षरन् इतिशेषः । सिन्धोर्ऋमा वसतोवरीषु व्यक्षरन् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

एते विश्वानि वार्या पर्वमानास आशत । हितानसमयोरथे ॥ ४ ॥

एते । विश्वानि । वार्या । पर्वमानासः ।

आशत । हिताः । न । समयः । रथे ॥ ४ ॥

एते सोमाः पर्वमानासः पूयमानाः विश्वानि वार्या वार्याणि वरणीयानि धनानि आशत
व्यामुवन् । रथे हिताः स्थापितानसमयः समयोश्चाइव ते यथा रथमभिमतं देशं प्राप्नुवन्ति
तद्वद्धनमस्माकं प्रायच्छन्नित्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

आस्मिन्पिशङ्गमिन्द्रवो दधाता वेनमादिशे । यो अस्मभ्यमरावा ॥ ५ ॥

आ । अस्मिन् । पिशङ्गम् । इन्द्रवः । दधात । वेनम् ।

आदिशे । यः । अस्मभ्यम् । अरावा ॥ ५ ॥

हे इन्द्रवः सोमाः अस्मिन्पूजमाने पिशङ्गं बहुरूपं मणिमुक्ताहिरण्यदिभेदेन नानारूपं वेनं
कामयन्तं बहुविधकामं आदिशे अस्मभ्यमादेशनाय आदधात आयच्छत । योयजमानोस्म-
भ्यं अरावा अदावृशब्दरहितः संपन्नः सन् प्रयच्छति प्राप्तकामएवखलु कविगम्यः प्रयच्छति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

ऋभुर्नरथ्युनवृद्धाताकेतमादिशे । शुक्राः पवध्वमर्णसा ॥ ६ ॥

ऋभुः । न । रथ्यम् । नवंम् । दधात । केतम् ।
आहृदिशे । शुक्राः । पवध्वम् । अर्णसा ॥ ६ ॥

ऋभुर्न ऋभुर्भासमानो रथस्वामीव सयथा रथ्यं रथस्य नेतारं नवं स्तुत्यं कुशलं सार-
थिनं अग्र आधत्ते तद्वदस्मदीयेस्मिन् आदिशे स्वामिनि केतं प्रज्ञानं दधात स्थापयत । हे
सोमाः योस्मभ्यं प्रयच्छति तस्मिन्नित्यर्थः । हे सोमाः अर्णसा उदकेन शुक्राः दीवाः सन्तः
पवध्वं क्षरध्वम् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

एतउत्येअवीवशन्काष्ठावाजिनोअक्रत । सतःप्रासाविपुर्मतिम् ॥ ७ ॥ ११ ॥

एते । ऊँ इति । त्ये । अवीवशान् । काष्ठाम् । वाजिनः ।

अक्रत । सतः । प्र । असाविपुः । मतिम् ॥ ७ ॥ ११ ॥

त्ये ते एतउ एतेष्व सोमाः अवीवशान् कामयन्ते यज्ञं । कात्याच वाजिनो बटवन्तो-
बन्तोवा सोमाः काष्ठा अक्रत निवासस्थानं अकुर्वन् द्रोणकटशादुद्गताग्रहानित्यर्थः । सतो-
यजमानस्य स्तोतुर्वा मतिं बुद्धिं स्तुतिंवा प्रासाविपुः प्रैरयन् ॥ ७ ॥

॥ इति पद्यस्याष्टमे एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

एतेसोमासइति सप्तर्चं द्वारिंशं सक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववद । एतेसोमासइत्यनुकान्तं । गो-
विनियोगः ।

तत्र मथमा—

एतेसोमांसआशवोरथाद्वप्रवाजिनः । सर्गाःसृष्टाअहेपत ॥ १ ॥

एते । सोमांसः । आशवः । रथाःइद्व । प्र ।

वाजिनः । सर्गाः । सृष्टाः । अहेपत ॥ १ ॥

एते पूयमानाः सोमासः सोमाः सृष्टाः अभ्ययुंणा आशवो दशमवित्रादधोगमने रथि-
माहेपत महेपन्ते । रथिगमने दृष्टान्तदप्यं—आग्नी सृष्टाः रथिमा रथाएव तथा उद्वत्तः प्रवर्गं वा-
गिनइव वेजनवन्तोऽभ्याएव ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

एतेवाताइवोरवःपर्जन्यस्येववृष्टयः । अग्नेरिवभ्रमावृथा ॥ २ ॥

एते । वाताःइव । उरवः । पर्जन्यस्यइव ।

वृष्टयः । अग्नेःइव । भ्रमाः । वृथा ॥ २ ॥

एतेसोमा उरवो महान्तो वाताइव वायवइव वृथा अनायासेन व्यानश्रुत्युत्तरत्र संबन्धनीयं । अथवाध्याहारेण निःसरन्तीति योग्यं । तथा पर्जन्यस्य वृष्टयइव वर्षा यथा तथैव । किंच अग्नेरिव भ्रमाः भ्रमणाः ज्वालासंचाराइव ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

एतेपूताविपश्चित्तःसोमांसोदध्याशिरः । विपाव्यानशुर्धियः ॥ ३ ॥

एते । पूताः । विपःइचित्तः । सोमांसः ।

दधिइआशिरः । विपा । वि । आनशुः । धियः ॥ ३ ॥

एते सोमांसः सोमाः पूताः शुद्धाः विपश्चित्तः प्राज्ञाः दध्याशिरोदध्याश्रयणाः विपा मज्ञानेन धियोस्मदीयानि कर्माणि व्यानशुः व्यामुवन्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

एतेमृष्टाअमर्त्याःससृवांसोनशंश्रमुः । इयक्षन्तःपथोरजः ॥ ४ ॥

एते । मृष्टाः । अमर्त्याः । ससृइवांसः ।

न । शश्रमुः । इयक्षन्तः । पथः । रजः ॥ ४ ॥

एते सोमाः मृष्टाः दशापवित्रेण शोधिताः अमर्त्या अमरणधर्माणः ससृवांसो हविर्धानात्तरन्तः पथोमार्गान् रजोलोकांश्च इयक्षन्तो गन्तुमिच्छन्तो न शश्रमुः न शाम्यन्ति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

एतेपृष्ठानिरोदसोर्विप्रयन्तोव्यानशुः । उतेदमुत्तमंरजः ॥ ५ ॥

एते । पृष्ठानि । रोदसोः । विश्वप्रयन्तः । वि ।

आनशुः । उत । इदम् । उत्सृष्टम् । रजः ॥ ५ ॥

एते सोमाः रोदसोर्यावापृथिव्योः पृष्ठानि विमयन्तो विविधं गच्छन्तो व्यानशुः व्यामुवन्ति । उतापिच इदमुत्तमं रजोद्युलोकं व्यानशुः आहुतिद्वारेणैतिभावः । रोदसोरित्यन्वानरिक्षोभिमेतः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

तन्तुतन्वानमुत्तममनुप्रवतंआशत । उतेदंमुत्तमाध्यम् ॥ ६ ॥

तन्तुम् । तन्वानम् । उत्सृष्टम् । अनु । प्रवतः ।

आशत । उत । इदम् । उत्तमाध्यम् ॥ ६ ॥

तन्तुं यज्ञं तन्वानं उत्तमं उत्कृष्टं सोमं अन्वाशत । उतापिच इदं कर्म अनेन सोमेन उत्तमाध्यं उत्तमीकृतं अथवा तन्तुं तन्वानं सोमं प्रवतः अधःस्थिताः सर्वाअन्वाशत । उतेदमुत्तमाध्यं रजोद्युलोकइत्यर्थः सोप्यन्वश्रुते पृथिव्याचान्तरिक्षेण चोत्तमीकृतमुत्तमाध्यम् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

त्वंसोमपृणिभ्युआवसुगव्यानिधारयः । त्तंतन्तुमचिक्रदः ॥ ७ ॥ ११ ॥

त्वम् । सोम । पृणिभ्यः । आ । वसु । गव्यानि ।

धारयः । त्तम् । तन्तुम् । अचिक्रदः ॥ ७ ॥ १२ ॥

हे सोम वं पृणिभ्योसुरेभ्योदुग्धकेभ्योवा सकाशात् गव्यानि गोहितानि वसु वसुनि गोपृथानि वसुनि चेतवा आहत्य धारयोधारयसि । तथा तन्तुं यज्ञं प्रति ततं विस्तृतं यथाप्रवति तथा अचिक्रदः शब्दमकार्षीः ॥ ७ ॥

॥ इति षष्ठ्याष्टमे द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

सोमाअसृममिति सप्तर्चं प्रयोविंशं सूक्तं । ऋष्यायाः पूर्ववत् । सोमाअसृममित्यनुक्तं । गवोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

सोमा[ः]असृग्रमा[ः]शवो[ः]मधो[ः]मदस्य[ः]धारया[ः]। अ[ः]भिवि[ः]श्वानि[ः]काव्या[ः] ॥ १ ॥

सोमाः । असृग्रम् । आशवः । मधोः । मदस्य ।

धारया । अग्नि । विश्वानि । काव्या ॥ १ ॥

आशवः शीघ्राः सोमाः असृग्रं असृग्रत् सृज्यन्ते मधोर्मधुरस्य मदस्य मदकरस्य धारया असृग्रमितिसंबन्धः । किंपति उच्यते—अभिलक्षीकृत्य विश्वानि सर्वाणि काव्या काव्यानिःस्तोत्राणि प्रतिस्तोत्रसमयइत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अनु[ः]प्रत्नास[ः]आयव[ः]ःपदंनवी[ः]योअक्रमु[ः] । रुचे[ः]जनन्त[ः]सूर्यम् ॥ २ ॥

अनुं । प्रत्नासः । आयवः । पदम् । नवीयः ।

अक्रमुः । रुचे । जनन्त । सूर्यम् ॥ २ ॥

प्रत्नासः पुराणाः केचिदाशवः शीघ्रगमनाः अश्वाः नवीयो नवतरं पदमन्वक्रमुः अनुक्रमन्ते । रूपकव्याहारेण सोमाःस्तूपन्ते रुचे दीप्त्यै सूर्यं जनन्त कुर्वन्ति दीप्तं कुर्वन्तीत्यर्थः । सोमाप्यायनेनहि चन्द्रोरोचते ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आपवमाननोभरार्यो[ः]अदाशुपो[ः]गयम् । कृधि[ः]प्रजावती[ः]रिप्यः ॥ ३ ॥

आ । पवमान । नुः । भर । अर्यः । अदाशुपः ।

गयम् । कृधि । प्रजावतीः । रिप्यः ॥ ३ ॥

हे पवमान सोम त्वं नोस्मर्ष्यं अर्यः अरेः अदाशुपः अपयच्छतो गयं गृहं गृहोपलक्षितं धनं आभर आहर । तथास्मर्ष्यं प्रजावतीरिपश्च कृधि कुरु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अभिसोमास[ः]आयवः[ः]पवन्ते[ः]मद्यंमदम् । अभिकोशं[ः]मधुश्रुतम् ॥ ४ ॥

एते । पृष्ठानि । रोदसोः । विऽप्रयन्तः । वि ।

आनशुः । उत । इदम् । उत्तमम् । रजः ॥ ५ ॥

एते सोमाः रोदसोर्यावापृथिव्योः पृष्ठानि विप्रयन्तो विविधं गच्छन्तो व्यानशुः व्यामु-
न्ति । उतापिच इदमुत्तमं रजोद्युलोकं व्यानशुः आहुतिद्वारेणेतिभावः । रोदसोरित्यत्रान्तरिक्षो-
भिप्रेतः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

तन्तुतन्वानमुत्तममनुप्रवतआशत । उतेदमुत्तमाय्यम् ॥ ६ ॥

तन्तुम् । तन्वानम् । उत्तमम् । अनु । प्रवतः ।

आशत । उत । इदम् । उत्तमाय्यम् ॥ ६ ॥

तन्तुं यज्ञं तन्वानं उत्तमं उत्कृष्टं सोमं अन्वाशत । उतापिच इदं कर्म अनेन सोमेन उत्त-
माय्यं उत्तमीकृतं अथवा तन्तुं तन्वानं सोमं प्रवतः अधःस्थिताः सर्वाअन्वाशत । उतेदमुत्त-
माय्यं रजोद्युलोकइत्यर्थः सोप्यन्वश्रुते पृथिव्याचान्तरिक्षेण चोत्तमीकृतमुत्तमाय्यम् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

त्वंसोमपणिभ्युआवसुगव्यानिधारयः । ततंतन्तुमचिक्रदः ॥ ७ ॥ १२ ॥

त्वम् । सोम् । पणिभ्यः । आ । वसुं । गव्यानि ।

धारयः । ततम् । तन्तुम् । अचिक्रदः ॥ ७ ॥ १२ ॥

हेसोम वं पणिभ्योसुरेभ्योदुग्धकेभ्योवा सकाशात् गव्यानि गोहिनानि वसु वसूनि गोपू-
थानि वसूनि चेतिवा आहत्य धारयोधारयसि । तथा तन्तुं यज्ञं प्रति ततं विस्तृतं यथाप्रवति
तथा अचिक्रदः शब्दमकार्षीः ॥ ७ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

सोमाअसृमपिति सप्तर्चं त्रयोविंशं सूक्तं । ऋष्यापाः पूर्ववत् । सोमाअसृममित्यनुक्तं ।
गशोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

सोमांअसृग्रमाशवोमधोर्मदस्यधारया।अभिविश्वानिकाव्या॥ १॥

सोमांः । असृग्रम् । आशवंः । मधोः । मदस्य ।

धारया । अभि । विश्वानि । काव्या ॥ १ ॥

आशवः शीघ्राः सोमाः असृग्रं असृग्रन् सृज्यन्ते मधोर्मधुरस्य मदस्य मदकरस्य धारया असृग्रमितिसंबन्धः । किंपति उच्यते—अभिलक्षीकृत्य विश्वानि सर्वाणि काव्या काव्यानिःस्तोत्राणि प्रतिस्तोत्रसमयद्वयार्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अनुप्रत्नासंआयवंःपदंनवीयोअक्रमुः । रुचेजनन्तसूर्यम् ॥ २ ॥

अनुं । प्रत्नासंः । आयवंः । पदम् । नवीयः ।

अक्रमुः । रुचे । जनन्त । सूर्यम् ॥ २ ॥

प्रत्नासः पुराणाः केचिदाशवः शीघ्रगमनाः अश्वाः नवीयो नवतरं पदमन्वक्रमुः अनुक्रमन्ते । रूपकव्याहारेण सोमाःस्तूपन्ते रुचे दीप्त्यै सूर्यं जनन्त कुर्वन्ति दीप्तं कुर्वन्तीत्यर्थः । सोमाप्यायनेनहि चन्द्रोरोचते ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आपवमाननोभरार्योअदाशुपोगयम् । रुधिम्रजावतीरिपः ॥ ३ ॥

आ । पवमान् । नः । अर्यः । अदाशुपः ।

गयम् । रुधि । प्रजावतीः । रिपः ॥ ३ ॥

हे पवमान सोम त्वं नोस्मभ्यं अर्यः अरेः अदाशुपः अपयच्छवो गयं गृहं गृहोपठक्षितं धर्मं आभर आहर । तथास्मभ्यं प्रजावतीरिपश्च रुधि कुरु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अभिसोमांसआयवःपवन्तेमद्यमदम् । अभिकोशमधुभ्रुतम् ॥ ४ ॥

अ॒भि । सो॒मासः आ॒यवः । पव॑न्ते । म॒द्यम् । म॒दम् ।

अ॒भि । को॒शम् । म॒धु॒श्चु॒तम् ॥ ४ ॥

आयवोगन्तारः सोमासः सोमाः मद्यं मदकरं मदं रसं अभिपवन्ते क्षरन्ति । तथा मधु-
श्चुतं मधुलाविणं कोशं । रसाधारेण कोशशब्देन तत्रामिश्रितो रसोलक्ष्यते । तं अभिपचन् इ-
तिशेषः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

सो॒मो अ॒र्पति॑ ध॒र्ण॒सिर्द॒धान॑ इन्द्रि॒य॒र॒सम् । सु॒वी॒रो अ॒भि॒श॒स्ति॒षाः ॥ ५ ॥

सो॒मः । अ॒र्प॒ति॒ । ध॒र्ण॒सिः । द॒धा॒नः । इन्द्रि॒य॒म् ।

र॒सम् । सु॒व्ही॒रः । अ॒भि॒श॒स्ति॒षाः ॥ ५ ॥

सोमो अर्पति गच्छति । कीदृशः सः धर्णसिः धारकः जगतां तथा इन्द्रियं इन्द्रियवर्धकं
रसं दधानोधारयन् सुवीरः सुवीर्यः अभिशस्तिषाः अभिशस्तेः पाता अभितोर्हिंसा ततोरक्षक-
त्यर्थः । सोमपानं ब्रह्महत्यादिनिन्दामनुमार्ष्टीति प्रसिद्धं ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

इन्द्रा॑य सोम॒पव॑से दे॒वेभ्यः॑ स॒ध॒माद्यः॑ । इन्द्रो॒वा॒र्ज॑सि॒पास॑सि ॥ ६ ॥

इन्द्रा॑य । सो॒म । प॒व॒से । दे॒वेभ्यः॑ । स॒ध॒माद्यः॑ ।

इन्द्रो॑ इति । वा॒र्ज॑म् । । सि॒सा॒स॒सि ॥ ६ ॥

हे सोम सधमाद्यः सधमादोयज्ञः तदर्हस्त्वं इन्द्राय देवेभ्यश्चान्येभ्यः पवसे क्षरसे । हे
तादृशोन्द्रो सोम अस्मभ्यं वाजमन्नं सिपाससि दातुमिच्छसि ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

अ॒स्य॑ पी॒त्वाम॑दा॒ना॒मिन्द्रो॑ वृ॒त्राण्य॑प्र॒ति । ज॒घान॑ ज॒घन॑च्च॒नु ॥ ७ ॥ १३ ॥

अ॒स्य । पी॒त्वा । म॑दा॒ना॒म् । इन्द्रः॑ । वृ॒त्राणि॑ ।

अ॒प्र॒ति । ज॒घान॑ । ज॒घन॑त् । च॒ । नु ॥ ७ ॥ १३ ॥

मदानां मदकराणां मध्ये अतिशयेन मदकरं अस्य अमुं सोमं पीत्वा वृत्राणि शत्रून् प्रतिगतः सन् इन्द्रो जघान हतवान् नु क्षिप्रं जघनच्च हन्तुं चेदानीमिति ॥ ७ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे त्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

प्रसोमासइति समर्थं चतुर्विंशं सूक्तं असितो देवलो वाक्पिः गा यत्री छन्दः सोमो देवता प्रसोमास इत्यनुकान्तं । गतो विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रसोमासो अधन्विषुः पर्वमानास इन्द्रवः । श्रीणाना अप्सु मृञ्जत ॥ १ ॥

प्र । सोमासः अधन्विषुः । पर्वमानासः । इन्द्रवः ।

श्रीणानाः । अप्सु । मृञ्जत ॥ १ ॥

सोमासः सोमाः पर्वमानासः पूयमाना इन्द्रो दीप्ताः सोमाः प्राधन्विषुः धन्वतिर्गतिकर्मा मगच्छन्ति । किञ्च श्रीणानाः गोभिः श्रयमाणाः अप्सु वसतीवरीषु च मृञ्जत मृज्यन्ते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अभिगावो अधन्विपुरापो न प्रवतायतीः । पुनाना इन्द्रं माशत ॥ २ ॥

अभि । गावः । अधन्विषुः । आपः । न । प्रवतायतीः ।

पुनानाः । इन्द्रं । आशत ॥ २ ॥

गावो गमनशीला इन्द्रवः अफ्यधन्विषुः अभिगच्छन्ति दशापवित्रं । किमिव पवता प्रवणवता देशेन यन्तीर्गच्छन्त्य आपो न आप इव पश्चात्पुनाना इन्द्रं मीणयितुं आशत व्यामुवन् आहुतिं प्रणाहयेन्द्रमेव वा व्यामुवन् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

प्रपर्वमानधन्वसि सोमेन्द्राय पातवे । नृभिर्यतो विनीयसे ॥ ३ ॥

प्र । पर्वमान । धन्वसि । सोम । इन्द्राय । पातवे ।

नृभिर्यतोः । वि । नीयसे ॥ ३ ॥

हे पवमानसोम इन्द्रापेन्द्रस्य पातवे पानाय प्रधन्वसि प्रगच्छसि आहवनीयंपति हविर्धानात् । तदेवाह—नृभिर्नेतृभिर्ऋत्विग्भिर्यतो विनीतो विनीयसे हविर्धानात् । अथवा पवमान प्रधन्वसि पात्रं प्रति इन्द्रपानाय तदर्थं हविर्धानाद्विनीयसे ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

त्वंसोमनृमादंनःपर्वस्वचर्पणीसहे । सस्त्रिर्योअनुमाद्यः ॥ १ ॥
त्वम् । सोम । नृमादंनः । पर्वस्व । चर्पणीऽसहे ।
सस्त्रिः । यः । अनुमाद्यः ॥ १ ॥

हे सोम त्वं नृमादनः नृणां मादयिता त्वं चर्पणीसहे चर्पणयोमनुष्याद्देष्टारः तेषां समस्त्रिभवित्रे इन्द्राय पवस्व क्षर । यस्त्वं सस्त्रिः शुद्धःअनुमाद्यः स्तुत्यः सपवस्वेति समन्वयः ॥ १ ॥

अथ पञ्चमी—

इन्द्रोयदद्रिभिःसुतःपवित्रंपरिधावसि । अरमिन्द्रस्यधाम्ने ॥ ५ ॥
इन्द्रो इति । यत् । अद्रिऽभिः । सुतः । पवित्रम् ।
परिधावसि । अरम् । इन्द्रस्य । धाम्ने ॥ ५ ॥

हे इन्द्रो त्वं यद्यदा अद्रिभिर्ग्रावभिः सुतोभिपुतः पवित्रं दशापवित्रं परिधावसि परिगच्छसि । तदा इन्द्रस्य धाम्ने स्थानायाधारकाय उदराय वा अरं पर्याप्तोभवसि ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

पर्वस्वत्त्रहन्तमोक्थोभिरनुमाद्यः । शुचिःपावकोअद्भुतः ॥ ६ ॥
पर्वस्व । त्रहन्तम् । उक्थेभिः ।
अनुमाद्यः । शुचिः । पावकः । अद्भुतः ॥ ६ ॥

हे वृत्रहन्तम शत्रूणां अतिशयेन हन्तरिन्द्र त्वं पवस्व क्षर । कीदृशस्त्वं उक्थेभिः शस्त्रैः अनुमापः स्तुत्यः शुचिः शुद्धः पावकः अन्यस्यशोधकः अद्भुतो महान् एवं महानुभावः पवस्व ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

शुचिःपावकउच्यतेसोमःसुतस्यमध्वः । देवावीरघशंसहा ॥ ७ ॥ १४ ॥

शुचिः । पावकः । उच्यते । सोमः । सुतस्य ।

मध्वः । देवऽअवीः । अघशंसहा ॥ ७ ॥ १४ ॥

सुतस्याभिपुतस्य मध्वः मदकरस्य बल्मात्मकः सोमोरसरूपः शुचिः स्वयं शुद्धः पावकः शोधकश्चोच्यते । तथा देवावीः देवानामविता तर्पयिता अघशंसहा अघं पापं शंसंतीत्य-
घशंसा अमुराः तेषां हन्तेति चोच्यते ॥ ७ ॥

॥ इति षष्ठ्याष्टमे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

॥ इति नवमे मंडले प्रथमोनुवाकः ॥ १ ॥

द्वितीयेनुवाके पृथिवीशत्सूक्तानि तत्र पवस्वेति पल्लवं प्रथमं सूक्तं दृह्युतनाश्रोगस्त्यपु-
त्रस्वार्पं गायत्रं पवमानसोमदेवताकं । अनुक्रान्तंच—पवस्वपट् दृह्युतआगस्त्यइति । गतो-
विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

पवस्वदक्षसाधनोदेवेभ्यःपीतयेहरे । मरुद्भ्योवायवेमदः ॥ १ ॥

पवस्व । दक्षसाधनः । देवेभ्यः । पीतये ।

हरे । मरुद्भ्यः । वायवे । मदः ॥ १ ॥

हे हरे हरितवर्ण पापहर्तृवा सोम दक्षसाधनः दक्षोबलं तस्यसाधको मदोमदकरश्च त्वं
पवस्व क्षर देवेभ्यः इन्द्रादिभ्यः पीतये पानाय । तथा मरुद्भ्योवायवेच पीतये पवस्व ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

पवमानधियाहितोऽभियोर्निकर्निक्रदत् । धर्मणावायुमाविश ॥ २ ॥

पवमान । धिया । हितः । अभि । योर्निम् ।

कर्निक्रदत् । धर्मणा । वायुम् । आ । विश ॥ २ ॥

हे पवमान सोम धिया कर्मणा अस्मद्द्यापारेण अंगुल्यावा हितोभृतःसन् कनिकद्वं श-
ब्दं कुर्वन् योनं स्थानं ग्रहं वा अभिविशेशिशेषः । तदेवाह धर्मणा कर्मणा वायुं वायुसंबन्धिं
पात्रमिभ्यर्थः । तदाविश प्रविश ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

संदेवैःशोभतेरुपाकविर्योनावधिप्रियः । वृत्रहादेववीतमः ॥ ३ ॥

सम् । देवैः । शोभते । रूपा । कविः । योनौ ।

अधि । प्रियः । वृत्रहा । देववीतमः ॥ ३ ॥

अयं सोमः संशोभते देवैः सह योनौ स्थाने स्वीये अधिष्ठितः वृषा कामानां वर्षकः
कविः क्रान्तमत्तः प्रियः प्रियभूतः सर्वेषां । पद्मा प्रीणयिता वृत्रहा वृत्रस्पहन्ता देववीतमः
अतिशयेन देवान् कामयमानः एवं महानुभावः सोमः संशोभते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

विश्वारूपाण्याविशन्पुनानोयातिहर्यतः । यत्रामृतासआसते ॥ ४ ॥

विश्वा । रूपाणि । आविशन् । पुनानः ।

याति । हर्यतः । यत्र । अमृतासः । आसते ॥ ४ ॥

विश्वा सर्वाणि रूपाणि आविशन् पुनानः पूयमानोहर्यतः कर्मणीयः हर्यगविकान्त्योः ।
इंद्रशोयाति गच्छति यत्रामृतासः अमृतादेवा आसते तिष्ठति तं देशं याति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

अरुपोजनयन्गिरःसोमःपवतआयुपक् । इन्द्रंगच्छन्कविक्रतुः ॥ ५ ॥

अरुपः । जनयन् । गिरः । सोमः । पवते ।

आयुपक् । इन्द्रम् । गच्छन् । कविक्रतुः ॥ ५ ॥

अरुप आरोचमानः सोमोगिरः शब्दान् जनयन् पवते क्षरति । किं कुर्वन् आनुपक्
अनुपकमिन्द्रं गच्छन् व्यामुवन् कविक्रतुः क्रान्तमत्तः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

आपवस्वमदिन्तमपवित्रंधारयाकवे । अर्कस्ययोनिमासदम् ॥६॥१५॥

आ । पवस्व । मदिन्तम् । पवित्रम् । धारया ।

कवे । अर्कस्य । योनिम् । आसदम् ॥ ६ ॥ १५ ॥

हे मदिन्तम मादयितुम कवे कान्तमज्ञ सोम त्वं पवित्रं अतिक्रम्य धारया आपवस्व । किमर्थं अर्कस्यार्चनीयस्येन्द्रस्य योनिं स्थानं आसदं प्राप्नुम् ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे पञ्चदशोवर्गः ॥ १५ ॥

तममृक्षन्तेति पल्लवं द्वितीयंस्त्वं दृक्च्युतपुत्रस्य इध्मवाहनान्नार्थं गापत्रं पवमानसो-
मदेवतार्कं । अनुक्रान्तंच—तममृक्षन्तेध्मवाहो दाढिच्युतइति । गतोविनिषोगः ।

तत्र प्रथमा—

तममृक्षन्तवाजिनमुपस्थे अदितेराधि । विप्रासोअण्व्याधिया ॥१॥

तम् । अमृक्षन्त । वाजिनम् । उपस्थे ।

अदितेः । अधि । विप्रासः । अण्व्या । धिया ॥ १ ॥

तं वाजिनमश्वं अश्ववदाशुं व्याप्तमित्यर्थः अदितेः पृथिव्याउपस्थे उत्तंगे अधीति
सप्तम्यर्थानुवादी । अमृक्षन्त शोधितवन्तः । के विप्रासो मेधाविनोऽध्वर्वादयः । केन साधनेन
अण्व्या अंगुल्या धिया मज्ञया स्तुत्या वा अमृक्षन्त अथवा अण्व्या सूक्ष्मया धिया अंगुल्येति
विशेष्यविशेषणभावः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तंगावोअभ्यनूपतसहस्रंधारमक्षितम् । इन्दुधर्तारिमादिवः ॥ २ ॥

तम् । गावः । अग्नि । अनूपत । सहस्रंधारम् ।

अक्षितम् । इन्दुम् । धर्तारिम् । आ । दिवः ॥ २ ॥

तं सोमं गावोगन्धः स्तुतयः अश्वनूपत अस्तुवन् । कीदृशं तं सहस्रधारं बहुधारं अक्षितं
अक्षीणं इन्दुं दीप्तं दिवोद्युलोकस्य आधर्तारं सर्वतोधारकं सोमाधारत्वाद् द्युलोकवासिनां सं-
स्थानस्य ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तवेधांमेधयाद्यन्पवमानमधिद्यवि । धर्णसिंभूरिधायसम् ॥ ३ ॥

तम् । वेधाम् । मेधया । अद्यन् । पवमानम् ।

अधि । द्यवि । धर्णसिम् । भूरिधायसम् ॥ ३ ॥

वेधां विधातारं पवमानं तं मेधया पन्नया अह्नन् प्रहिन्वन्ति कं प्रति अधिद्यवि द्युलो-
कं प्रति । पुनः कीदृशं धर्णसिं सर्वस्यधारकं भूरिधायसं बहूनां कर्तारं ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

तमद्यन्भूरिजोर्धियासंवसानंविस्वतः । पतिंवाचोअदाभ्यम् ॥ ४ ॥

तम् । अद्यन् । भूरिजोः । धिया । सम्भवसानम् ।

विस्वतः । पतिम् । वाचः । अदाभ्यम् ॥ ४ ॥

तं सोमं विस्वतः परिचरतः ऋत्विजोभूरिजोर्वाहोर्धिया अंगुल्या अह्नन् प्राहिन्वन् ।
कीदृशं तं संवसानं वसन्तं पात्रे । वाचः स्तुतेःपतिं स्वामिनं अदाभ्यं अदंभनीयम् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

तंसानावाधिजामयोहरिंहिन्वन्त्याद्रिभिः । हर्यतंभूरिचक्षसम् ॥ ५ ॥

तम् । सानौ । अधि । जामयः । हरिम् । हिन्वन्ति ।

अद्रिभिः । हर्यतम् । भूरिचक्षसम् ॥ ५ ॥

यं सोमं हरिं हरितवर्णं सानावधि समुच्छ्रितेशो अधीति सप्तम्यर्थानुवादी जामयोऽगुल्यः
हिन्वन्ति भेरयन्ति अधिपुण्वन्त्यद्रिभिर्गोवभिः । कीदृशं हर्यतं कमनीयं भूरिचक्षसं बहुदृष्टारं ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

तंत्वाहिन्वन्तिवेधसःपर्वमानगिरावृधम् । इन्द्रविन्द्रायमत्सरम् ॥ ६ ॥ १ ६ ॥

तम् । त्वा । हिन्वन्ति । वेधसः । पर्वमान ।

गिरावृधम् । इन्द्रो इति । इन्द्राय । मत्सरम् ॥ ६ ॥ १ ६ ॥

हे पर्वमानसोम उक्तगुणविशिष्टं तं त्वा त्वां हिन्वन्ति प्रेरयन्ति कस्मै इन्द्राय के वेधसो-
विधातारक्तविजः । कीदृशं त्वां गिरावृधं स्तुत्या वर्धमानं इदुं दीप्तं सत्त्वं वा मत्सरं मद-
करं ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठ्याष्टमे षोडशोवर्गः ॥ १ ६ ॥

एकविरिति पङ्क्तं तृतीयं सूक्तं नृमेधनाम्नागिरसस्पर्षं गामधं सौम्यं । एकविरि-
मेधइत्यनुक्रान्तं । उक्तोविनियोगः ।

तत्र मयमा—

एकविरिभिष्टुतःपवित्रेअधितोशते । पुनानोघ्नन्नपस्त्रिधः ॥ १ ॥

एयः । कविः । अभिःस्तुतः । पवित्रे । अधि ।

तोशते । पुनानः । घ्नन् । अपं । स्त्रिधः ॥ १ ॥

एयसोमः कविर्मेधावी अभिष्टुतः अभितः स्तुतः पवित्रेअधि दशापवित्रमतीत्य तोशते ।
यद्यपि तोशतिर्वधकर्मा तथापि हनने गतिसद्भावादत्र गतिमात्रेवर्तते गच्छतीत्यर्थः । अथवा
पवित्रेअधि कृष्णाजिने तोशते हन्यते पीडयत्यर्थः । किंकुर्वन् पुनानः पूयमानः स्त्रिधः
शत्रून्पन्नन् अपगमयन् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

एयइन्द्रायवायवेस्वजित्परिपिच्यते । पवित्रेदक्षसार्धनः ॥ २ ॥

एयः । इन्द्राय । वायवे । स्वःऽजित् । परि ।

सिच्यते । पवित्रे । दक्षसार्धनः ॥ २ ॥

एपसोमः स्वर्जित् स्वर्गस्य सर्वस्य वा जेता सोम इन्द्राय वायवेच पवित्रे परिक्रियते ।
कीदृशा एपदक्षसाधनः बलकारी ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

एपनृभिर्विनीयतेदिवोमूर्धावृपासुतः । सोमोवनेपुविश्ववित् ॥ ३ ॥

एपः । नृभिः । वि । नीयते । दिवः । मूर्धा ।
वृपा । सुतः । सोमः । वनेपु । विश्ववित् ॥ ३ ॥

एपसोमो नृभिः कर्मनेतृभिः ऋत्विग्भिर्विनीयते विविधं नीयते । एप कीदृशः दिवोपु-
लोकस्य मूर्धा शिरोवत्प्रधानभूतः वृपा अभिमतवर्षकः सुतोभिपुतः । कुत्र नीयते वनेपु वननी-
येषु पात्रेषु वनसंभूतद्रुमविकारेषुवा पात्रेषु । विश्ववित् सर्वज्ञएपइति समन्वयः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

एपगव्युरचिक्रदत्पवमानोहिरण्ययुः । इन्दुःसत्राजिदस्तृतः ॥ ४ ॥

एपः । गव्युः । अचिक्रदत् । पवमानः ।
हिरण्ययुः । इन्दुः । सत्राजित् । अस्तृतः ॥ ४ ॥

एपसोमः पवमानः पूयमानः अचिक्रदत् शब्दं करोति । कथंभूतःसन् गव्युः अस्माकं गा-
इच्छन् हिरण्ययुः धनमिच्छन् इन्दुर्दीप्तःसन् सत्राजित् महतः शत्रोरसुरादेर्जेता अस्तृतः स्वयम-
न्यैरर्हिस्वश्वसन् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

एपसूर्येणहासतेपवमानोअधिद्यवि । पवित्रेमत्सरोमदः ॥ ५ ॥

एपः । सूर्येण । हासते । पवमानः । अधि ।
द्यवि । पवित्रे । मत्सरः । मदः ॥ ५ ॥

एपपवमानः पूयमानः सोमः सूर्येण देवेन अधिद्यवि घृलोकैन्दरिक्षे पवित्रे हासते परि-
त्यज्यते मत्सरो मदकरः मदः सोमः यद्यप्यध्वर्युहस्तादृशापवित्रे परित्यज्यते सोमः तथापि

अन्तरिक्षे सूर्येण पवित्रेत्यज्यतइति भावना वीर्यवत्वाय । सत्स्वप्यन्यदेवेषु सोमस्त्रावणे सूर्यस्य
कःप्रसंगइति नवाच्यं सूर्यरश्मिभिरेव सोमस्याप्यायनात् ॥ ५ ॥

अथ पष्ठी—

ए॒पशु॒ष्म्या॑सि॒ष्यद॒दन्तरि॑क्षे॒ष्टपा॒हरिः॑ । पु॒नान॑इ॒न्दुरि॒न्द्रमा ॥६॥१७॥

ए॒पः । शु॒ष्मी । अ॒सि॒ष्य॒दत् । अ॒न्तरि॑क्षे । ष्ट॒पा ।

ह॒रिः । पु॒नानः॑ । इ॒न्दुः । इ॒न्द्रम् । आ ॥ ६ ॥ १७ ॥

एपशुष्मी बलवान्तोमोन्तरिक्षे दशापवित्रे असिष्यदत् स्पन्दते । कीदृशएपः वृषा वर्षको-
हरिर्हरितवर्णः पुनानः पूषमानइन्दुर्दीप्तश्च इन्द्रमा इन्द्रं चाभिगच्छतीतिशेषः । आइतिचार्थे ॥ ६ ॥

॥ इति पष्ठस्याष्टमे सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

एषवाजीति पल्लवं चतुर्थं सूक्तं प्रियमेधस्यापं गायत्रं सौम्यं । एषवाजीप्रियमेधइत्यनुक्रा-
न्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

ए॒षवा॒जीहि॒तो॒नृभिर्वि॑श्व॒विन्मन॑स॒स्पतिः॑ । अ॒व्यो॒वारं॑विधा॒वति ॥ १ ॥

ए॒षः । वा॒जी । हि॒तः । नृ॒भिः । वि॒श्व॒वित् । मन॑सः ।

प॒तिः । अ॒व्यः । वा॒रम् । वि । धा॒वति ॥ १ ॥

एषसोमो वाजी गमनशीलो नृभिः हितः अध्वर्युभिः पात्रेनिहितः विश्ववित् सर्वज्ञः म-
नसः स्तोत्रस्य पतिः स्वामी । अथवा सोमस्यमनोभिमानित्वात् मनसः स्वामित्वं । चन्द्रमा म-
नोभूत्वा हृदयं प्राविशदितिश्रुतेः । तादृशोसौ अव्योवारं अवेर्वालं दशापवित्रं विधावति वि-
विधं गच्छति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

ए॒षप॒वित्रे॑अ॒क्षर॒त्सोमो॑दिवेभ्यः॒सुतः॑ । वि॒श्वा॒धामा॑न्पा॒विशन् ॥ २ ॥

ए॒पः । प॒वित्रे॑ । अ॒क्षर॑त् । सोमः । दे॒वेभ्यः॑ । सु॒तः ।
वि॒श्वा । धा॒मा॒नि । आ॒व॒शि॒शन् ॥ २ ॥

ए॒पसो॑मो दे॒वेभ्यो॑ दे॒वार्थं॑ सु॒तोभि॑पु॒तःसन् प॒वित्रे॑अक्षरत् स्रवति । वि॒श्वा स॒र्वाणि॑ धा॒मानि॑
दे॒वशरी॑राणि आ॒विशन् प्र॒विशन् प्र॒वेष्टु॑मित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

ए॒पदे॒वःशु॑भा॒य॒तेधि॒योना॒वम॑र्त्यः । वृ॒त्रहा॑दे॒ववी॑तमः ॥ ३ ॥

ए॒पः । दे॒वः । शु॒भा॒य॒ते । आ॒धि । यो॒नौ ।
अ॒म॒र्त्यः । वृ॒त्रहा॑ । दे॒व॒व॒वी॑तमः ॥ ३ ॥

ए॒पसो॑मोदे॒वः शु॒भाय॑ते शोभते कुत्र अधियो॒नौ स्वीये॑ स्थाने । की॒दृश॑ए॒पःअम॑र्त्यःअमर-
णधर्मा वृ॒त्रहा शत्रु॑हन्ता दे॒ववी॑तमो विशेषेण दे॒वानां॑ कामयिता ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

ए॒पवृ॒षा॒क॒र्नि॒क्रद॑द्द॒शभि॑र्जा॒मिभि॑र्यतः । अ॒ग्नि॒द्रो॒णा॒निधा॑वति ॥ ४ ॥

ए॒पः । वृ॒षा । क॒र्नि॒क्रद॑त् । द॒श॒भिः । जा॒मि॒भिः ।
य॒तः । अ॒ग्नि । द्रो॒णा॒नि । धा॒व॒ति ॥ ४ ॥

ए॒पसो॑मः वृषा वर्षिता कामानां क॒र्नि॒क्रद॑त् शब्दं कुर्वन् द॒शभि॑र्जा॒मिभि॑र्यु॒गलि॑भिः यतो॒पृतो॑
द्रो॒णानि॑ द्रुममयानि पात्राण्यग्निधावति अभिगच्छति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

ए॒पसूर्य॑मरो॒चय॑त्प॒वमा॑नो॒विच॑र्षणिः । वि॒श्वा॒धा॒मा॒निवि॑श्ववित् ॥ ५ ॥

ए॒पः । सूर्य॑म् । अ॒रो॒च॒य॒त् । प॒व॒मा॒नः ।

वि॒श्व॑च॒र्ष॒णिः । वि॒श्वा । धा॒मा॒नि । वि॒श्व॑वित् ॥ ५ ॥

ए॒पसो॑मः सूर्यमरोचयत् रोचयति स्वरसेन । प॒व॒मा॒नः पू॒यमा॑नो विचर्षणिः सर्वस्य द्रष्टा
वि॒श्व॒वित् सर्व॑वित् । न॒के॒वले॑ सूर्यं किन्तु वि॒श्वा स॒र्वाणि॑ धा॒मानि॑ तेजःस्थानानि रोचयति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

ए॒पशु॒ष्म्यदा॒भ्यः॒सोमः॑ पु॒नानो॑ अ॒र्पति॑ । दे॒वावी॒रघ॑शंसहा ॥ ६ ॥ १८ ॥

ए॒पः । शु॒ष्मी । अदा॒भ्यः । सोमः॑ । पु॒नानः॑ ।

अ॒र्पति॑ । दे॒वऽअ॒वीः । अ॒घ॒शंस॑हा ॥ ६ ॥ १८ ॥

एपसोमः शुष्मी बलवान् अदाभ्यः अर्दभनीयः पुनानः पूयमानः अर्पति गच्छति देवावीर्देवानामविता अघशंसहा अघान् शंसतीत्यघशंसास्तेषां हन्ता ॥ ६ ॥

॥ इति पष्ठस्याष्टमेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

प्रास्येति पल्लवं पंचमं सूक्तं नृमेधस्यांगिरसस्यार्धं गायत्रं पवमानसोमदेवताकं । अनुक्रम्यतेच—प्रास्यनृमेधइति । गतोविनिमोगः ।

तत्र प्रथमा-

प्रास्य॒धारा॑अक्षर॒न्वृष्णः॑ सु॒तस्यो॑जसा । दे॒वाँअनु॑प्र॒भूप॑तः ॥ १ ॥

प्र । अ॒स्य । धा॒राः । अ॒क्षर॑न् । वृष्णः॑ । सु॒तस्य॑ ।

ओज॑सा । दे॒वान् । अनु॑ । प्र॒भूप॑तः ॥ १ ॥

अस्य सोमस्य वृष्णोवर्षकस्य सुतस्याभिपुत्रस्य देवाननु प्रभूपतः प्रभवितुमिच्छतः ओजसा स्ववीर्येण धाराः प्राक्षरन् प्रकर्षेण क्षरन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

स॒सिंमृ॒जन्ति॑ वे॒धसो॑ गृ॒णन्तः॑ का॒रवो॑ गि॒रा । ज्यो॒तिर्ज॑ज्ञानमु॒क्थ्यम् ॥ २ ॥

स॒सिम् । मृ॒जन्ति॑ । वे॒धसः॑ । गृ॒णन्तः॑ । का॒रवः॑ ।

गि॒रा । ज्यो॒तिः । ज॒ज्ञानम् । उ॒क्थ्यम् ॥ २ ॥

ससिं अश्वस्थानीयं सर्पणस्वभावं वा सोमं मृजन्ति शोधयन्ति । के गृणन्तः स्तुवन्तः वेधसोविधातारः कारवः कर्मकर्तारः अध्वर्यादयो गिरा स्तुत्या साधनेन । कीदृशं ससिं ज्योतिर्दीप्यमानं सोमं जज्ञानं जापमानं प्रवृद्धमित्यर्थः । अथवा ज्योतिर्जापमानं । अयं वै ज्योतिर्यत्सोमइति श्रुतेः । उक्थ्यं स्तुत्यं ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

सुपहांसोमतानितेपुनानायप्रभुवसो । वर्धासमुद्रमुक्थ्यम् ॥ ३ ॥

सु॒धस॒हा । सो॒म । ता॒नि । ते । पु॒ना॒नाय॑ । प्र॒भु॒वसो॑
इति॑ प्रभुवसो । वर्ध॑ । सु॒मु॒द्रम् । उ॒क्थ्य॑म् ॥ ३ ॥

हे सोम प्रभुवसो प्रभूतधन पुनानाय पूयमानस्य ते तव तानि तेजांसि सुपहा शोभना-
नि भावुकानि । यस्मादेवं तस्मात् समुद्रं समुद्रसदृशं द्रोणकलशं उक्थ्यं स्तुत्यं तं वर्ध वर्धय
य रसेन ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

विश्वावसूनि संजयन्पवस्वसोमधारया । इनुद्वेषांसि सध्यक् ॥ ४ ॥

विश्वा॑ । वसू॒नि । स॒म॒ज॒यन् । प॒वस्व॑ । सो॒म ।
धा॒र॒या । इ॒नु । द्वे॒षांसि॑ । स॒ध्यक् ॥ ४ ॥

हे सोम विश्वा सर्वाणि वसूनि अस्मदर्थं संजयन् पवस्व क्षर । धारया द्वेषांसि द्वेष्या-
णि सर्वाणि सध्यक् सहेव इनु मेरय दूरदेशंप्रति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

रक्षासुनो अररूपः स्वनात्समस्य कस्यचित् । निदोषत्रं मुमुचमहे ॥ ५ ॥

रक्षा॑ । सु॒ । नः॑ । अ॒ररु॑पः । स्व॒नात् । स॒मस्य॑ ।
कस्य॑ । चि॒त् । नि॒दः॑ । य॒त्रं । मु॒मु॒चम॑हे ॥ ५ ॥

हे सोम नोस्मान् सु सुपु रक्ष पात्य । कस्मात् अररूपः अदानुः स्वनात् शब्दात् निदा-
रूपात् किमेकस्यादानशीलस्य न समस्य सर्वस्य योस्ति तस्य सर्वस्य कस्यचित् कंचन अमुं-
चन्नित्यर्थः । नकेवलमदानुः स्वनात् किंतिहि कस्यचित् कस्यापि निदो निदकात् रक्ष । यत्र
मुमुचमहे यस्मिन् रक्षणेति वयं मुक्ताभवेम तेन रक्षणेन रक्षयेति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

इन्द्रोपार्थिवंरथिदिव्यंपवस्वधारया । द्युमन्तंशुष्ममाभर ॥ ६ ॥ १९ ॥

आ । इन्द्रो इति । पार्थिवम् । रथिम् । दिव्यम् । पवस्व ।

धारया । द्युमन्तम् । शुष्मम् । आ । भर ॥ ६ ॥ १९ ॥

हे इन्द्रो क्लियमान सोम त्वं धारया आपवस्व स्वर्वतः क्षर । पार्थिवं दिव्यंच रथिं धनं द्युमन्तं दीप्तिमन्तं शुष्मं बलं चाभर आहरास्मभ्यं ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

प्रधाराइति षष्ठं सूक्तं बिन्दुनाम्नाङ्गिरसस्यार्यं गायत्रं पवमानसोमदेवतार्कं । प-
धारोबिन्दुरित्यनुक्रमणिका । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रधाराअस्यशुष्मिणोवृथापवित्रेअक्षरन् । पुनानोवाचमिष्यति ॥ १ ॥

प्र । धाराः । अस्य । शुष्मिणः । वृथा । पवित्रे ।

अक्षरन् । पुनानः । वाचम् । इष्यति ॥ १ ॥

शुष्मिणोबलवतोस्य सोमस्य धाराः पवित्रे दशापवित्रे वृथा अप्रयत्नेन प्राक्षरन् सवन्ति ।
तदानीं पुनानः पूयमानः सोमो वाचं स्तुतिं स्वीयं ध्वनिं वा इष्यति प्रेरयति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

इन्द्रुर्हियानःसोतृभिर्मृज्यमानःकनिकदत् । इर्यतिवमुभिन्द्रियम् ॥ २ ॥

इन्द्रुः । हियानः । सोतृभिः । मृज्यमानः ।

कनिकदत् । इर्यति । वमुम् । इन्द्रियम् ॥ २ ॥

अयमिन्द्रुर्दीप्तः सोमोहियानः प्रेर्यमाणोव्यापियमाणः कैः सोतृभिर्कैस्त्रिभिः पश्चाद्दशा-
पवित्रे मृज्यमानः शोधयमानः कनिकदत् शब्दं कुर्वन् इन्द्रियमिन्द्रस्य संबन्धिनं इन्द्रियमपि
करं वमुं शब्दमिर्यति प्रेरयति ग्रहणसमये ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

आ॒नःशु॒ष्मं॒नृ॒पा॒स्यं॒वी॒र॒व॒न्तं॒पु॒रु॒स्पृ॒हं॒म् । प॒व॒स्व॒सो॒म॒धा॒र॒या ॥ ३ ॥

आ । नः । शुष्मं । नृपास्यं । वीरवन्तम् ।

पुरुस्पृहंम् । पवस्व । सोम । धारया ॥ ३ ॥

हे सोम त्वं धारया आपवस्व । किं शुष्मं बलं । कीदृशं नृपास्यं नृणामस्मद्विरोधिना-
मभिभावुकं वीरवन्तं पुत्रोपेतं पुरुस्पृहं बहुभिः स्पृहणीयं नोस्माकं शुष्ममापवस्व एतस्यदा-
भ्यामपवस्वेत्यर्थः । रससावेसति होमद्वारा तत्सिद्धे शुष्मं पवस्वेत्युपचर्यते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

प्र॒सो॒मो॒अ॒ति॒धा॒र॒या॒प॒व॒मा॒नो॒अ॒सि॒ष्य॒दत् । अ॒ग्नि॒द्रो॒णां॒न्या॒स॒दं॒म् ॥ ४ ॥

प्र । सोमः । अति । धारया । पवमानः ।

असिष्यदत् । अग्नि । द्रोणानि । आसदंम् ॥ ४ ॥

अयं पवमानः सोमोधारया अति अतिक्रम्य दशापवित्रं प्रासिष्यदत् प्रस्यन्दते । कि-
मर्थं द्रोणानि द्रोणकलशादीनि अग्न्यासदं आसादनाय ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

अ॒प्सु॒त्वा॒म॒धु॒म॒त्त॒मं॒ह॒रिं॒हि॒न्व॒न्त्य॒द्रि॒भिः । इ॒न्द्रो॒ वि॒न्द्रा॒य॒पी॒त॒र्ये ॥ ५ ॥

अप्सु । त्वा । मधुमत्तमम् । हरिम् ।

हिन्वन्ति । अद्रिभिः । इन्द्रो इति । इन्द्राय । पीतर्ये ॥ ५ ॥

हे इन्द्रो सोम अप्सु वसतीवरीपुदकेषु मधुमत्तमं अतिशयेन मधुमन्तं हरिं हरिवद्वर्णं
त्वा त्वां अद्रिभिरभिपवमावभिहिन्वन्ति प्रेरयन्ति । किमर्थं इन्द्रायेन्द्रस्य पीतये पानाय ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

सू॒नो॒ता॒म॒धु॒म॒त्त॒मं॒सो॒म॒मि॒न्द्रा॒य॒व॒ञ्चि॒र्णे । चा॒रुं॒शा॒र्धा॒य॒मत्स॒रम् ॥ ६ ॥ २० ॥

सुनोत । मधुमत्सुतमम् । सोमम् । इन्द्राय ।
वज्रिणे । चारुम् । शर्धाय । मत्सरम् ॥ ६ ॥ २० ॥

हे ऋत्विजोयुषं मधुमत्सुतं मधुरसोपेतं सोमं इन्द्राय वज्रिणे वज्रपुक्ताप सुनोत सुनुत ।
पुनःकोटशं चारुं चरणीयं मत्सरं मदकरं शर्धायास्माकं बलाप इन्द्रस्य पानायच सोमं सुनु-
तेतिब्रूते यजमानः स्वीयान् ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे विंशोवर्गः ॥ २० ॥

प्रसोमासइति पल्लवं सप्तमं सूक्तं राहूगणस्य गोतमस्यार्पणं सौम्यं गायत्रं । प्रसोमासो गो-
तमइत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रसोमासः स्वाध्यः १ पवमानासो अक्रमुः । रयिं कृण्वन्ति चेतनम् ॥ १ ॥

प्र । सोमासः । सु० आ० ध्यः । पवमानासः ।

अक्रमुः । रयिम् । कृण्वन्ति । चेतनम् ॥ १ ॥

प्राक्रमुः प्रायच्छन्ति कलशंपति । केसोमासः सोमाः । कीदृशाः स्वाध्यः सुध्यानाः सु-
कर्माणो वा पवमानासः पूयमानाः चेतनं प्रज्ञापनं रयिं धनं कृण्वन्ति कुर्वन्त्यस्माकम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

दिवस्पृथिव्या अधिभवेन्दोद्युन्नवर्धनः । भवावाजानांपतिः ॥ २ ॥

दिवः । पृथिव्याः । अधि । भवं । इन्दो इति ।

द्युन्नवर्धनः । भवं । वाजानाम् । पतिः ॥ २ ॥

हे इन्दो वाजानामन्जानांपतिः स्वामी त्वं दिवोद्युलोकस्य पृथिव्या भूलोकस्य अधि द्युन्न-
वर्धनो द्योतमानस्य हिरण्वादि लक्षणधनस्य वर्धयिता भव अस्माकं लोकद्वये यत् द्युन्नमस्ति
तस्य वर्धयिता भवास्मभ्यमित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तुभ्यंवाता अग्निप्रियस्तुभ्यंमर्षन्ति सिन्धवः । सोमवर्धन्ति ते महः ॥ ३ ॥

तुभ्यम् । वाताः । अग्निप्रियः । तुभ्यम् ।
अर्पन्ति । सिन्धवः । सोमं । वर्धन्ति । ते । महः ॥ ३ ॥

हे सोम तुभ्यं त्वदर्थं वाता वायवः अग्निप्रियोऽग्निर्पयितारो भवन्ति । तथा सिन्धवः स्पन्दमाना नद्यः तुभ्यं अर्पन्ति गच्छन्ति अभिपूयमाणस्य तवाप्यायनायैवं कुर्वन्तीत्यर्थः । तउभ्ये अमी ते तव महो महत्वं वर्धन्ति वर्धयन्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आप्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्यम् । मवावाजस्य संगथे ॥ ४ ॥

आ । प्यायस्व । सम् । एतु । ते । विश्वतः ।
सोम । वृष्यम् । भव । वाजस्य । सम् वृष्ये ॥ ४ ॥

हे सोम त्वं वायुभिरद्भिश्चाप्यायस्व प्रवृद्धो भव । ते त्वां विश्वतो वृष्यं वर्धयोग्यं वत् समेतु संगच्छतां । संगथे संग्रामे वाजस्यान्तस्य प्रापको भव ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

तुभ्यं गावो घृतं पयो व भ्रो दुदुहे अक्षितम् । वपिष्ठे अधिसानवि ॥ ५ ॥

तुभ्यम् । गावः । घृतम् । पयः । वभ्रो इति ।
दुदुहे । अक्षितम् । वपिष्ठे । आधि । सानवि ॥ ५ ॥

हे बभ्रो बभ्रुवर्णं सोम तुभ्यं त्वदर्थं गावो घृतं पयश्च अक्षितं अक्षिणं दुदुहे दुहते वपिष्ठे प्रवृद्धे अधिसानवि समुच्छ्रिते प्रदेशे स्थिताय तुभ्यं ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

स्वायुधस्य ते सतो भुवनस्य पते वयम् । इन्द्रो सखित्वमुश्मसि ॥ ६ ॥ २ ॥ १ ॥

सुः । आयुधस्य । ते । सतः । भुवनस्य । पते ।
वयम् । इन्द्रो इति । सखित्वम् । उश्मसि ॥ ६ ॥ २ ॥ १ ॥

हे भुवनस्य भूतजातस्य पते स्वामिन् पालक सोम । सोमस्य जगदाप्यायकत्वं तत्स्वामित्वं । हे इन्द्रो सोम वयं अनुष्ठातारः स्वामिधस्य ते तव सतः सखित्वमुश्मसि कामयामहे ॥६॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

प्रसोमासइति पल्लवमष्टमं सूक्तं आश्वेपस्य श्यावाश्वस्यार्थं गायत्रं सौम्यं । अनुक्रम्यते-
च-प्रसोमासःश्यावाश्वइति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

प्रसोमासोमदच्युतःश्रवसेनोमघोनः । सुताविदथेअक्रमुः ॥ १ ॥

प्र । सोमासः । मदच्युतः । श्रवसे । नः ।

मघोनः । सुताः । विदथे । अक्रमुः ॥ १ ॥

सोमासः सोमा मदच्युतो मदस्त्राविणः सुताअभिपुताः सन्तो विदथे यज्ञे मघोनो ह-
विष्मतो नोस्मान् श्रवसे अन्नाय कीर्तयेवा प्राक्रमुः प्रगच्छन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

आदींत्रितस्ययोषणोहरिंहिन्वन्त्याद्रिभिः । इन्द्रुमिन्द्रायपीतये ॥ २ ॥

आत् । ईम् । त्रितस्य । योषणः । हरिम् । हिन्वन्ति ।

अद्रिभिः । इदुम् । इन्द्राय । पीतये ॥ २ ॥

आत् अपिच ई एनं हरिं हरितवर्णं सोमं त्रितस्य ऋषेयोषणोऽगुलय अद्रिभिर्मावभिः
हिन्वन्ति भेरयन्ति । किमर्थं इन्द्रुं दीप्तं सोमं इन्द्राय इन्द्रस्य पीतये पत्नाय ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

आदींहंसोयथागुणंविश्वस्यावीवशन्मृतिम् । अत्योनगोभिरज्यते ॥ ३ ॥

आत् । ईम् । हंसः । यथा । गुणम् । विश्वस्य ।

अवीवशत् । मृतिम् । अत्यः । न । गोभिः । अज्यते ॥ ३ ॥

आत् अपिच ईमयं सोमो हंसो यथा गणं जनसंघं स्वगतिविशेषेण स्वनेन वा प्रति-
शति तद्वद्विश्वस्य सर्वस्य स्तोतृजनस्य मतिं स्तुतिं बुद्धिं वा अवीवशत् वशं नयति । स च
सोमः अत्योन अश्वइव गोभिर्गव्यैरुदकैर्वा अज्यते सिच्यते स्निग्धीक्रियते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

उभेसोमावचाकशन्मृगोनतक्तोअर्पसि । सीदन्नुतस्ययोनिमा ॥१॥

उभे इति । सोम । अवचाकशत् । मृगः । न ।

तक्तः । अर्पसि । सीदन् । ऋतस्य । योनिम् । आ ॥ ४ ॥

हे सोम उभे द्यावापृथिव्यौ अवचाकशत्, पश्यतिकर्मेदं पश्यन् मृगोन मृगइव तकोग-
व्यैः पयआदिभिर्मिश्रितःसन् । दग्धा तनकीत्यादौ तथा दृष्टत्वात् । अर्पसि गच्छसि च । किं
कुर्वन् ऋतस्य यज्ञस्य योनिं स्थानं आसीदन् आश्रयन् गच्छसि यज्ञसाधनाय गच्छसी-
त्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

अभिगावोअनूपतयोपाजारमिवप्रियम् । अगन्नाजियथाहितम् ॥५॥

अभि । गावः । अनूपत । योपा । जारमइव ।

प्रियम् । अगन् । आजिम् । यथा । हितम् ॥ ५ ॥

हे सोम त्वां गावः शब्दाः अज्यनूपत अभिष्टुवन्ति । योपा प्रियं जारमिव सा यथा वं
स्तौति तद्वत् । ससोमः आजिं गंतव्यं हितं मित्रमिव तं यथा अन्यः अगन् स्वहिताय गच्छ-
ति तद्वत् । अथवा हितं धनप्रापकत्वेन हितकरं वा आजिं शूरइव अयमागच्छति पात्रं ॥५॥

अथ षष्ठी—

अस्मेधेहिद्युमद्यशोमघर्वभ्यश्चमह्यं च । सनिमेधामुतश्रवः ॥६॥२२॥

अस्मे इति । धेहि । द्युमत् । यशः । मघर्वत्भ्यः ।

च । मह्यम् । च । सनिम् । मेधाम् । उत । श्रवः ॥ ६ ॥ २२ ॥

हे सोम अस्मे अस्मभ्यं द्युमत् दीमिमत् यशोनं धेहि देहि । कीदृशोभ्योस्मभ्यं मघ-
वद्भ्यश्च हविलेक्षणान्नवद्भ्यश्च महसंच स्तुतिकर्त्रेच । अथवा महमस्मभ्यमित्यर्थः । अस्मे म-
घवद्भ्यश्च महसंचेति । तेपामेवाशंसनाभेदादुभयत्र चशब्दोयुक्तः । किंच सानिं धनं मेधां प्रतां
उतापिच श्रवः कीर्तिं च धेहि ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

प्रसोमासइति पङ्क्तं नवमं सूक्तं त्रितस्यार्पं गायत्रं पवमानसोमदेवताकं । प्रसोमासस्ति-
तइत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रसोमासोविपश्चितोपांनर्थन्धूर्मयः । वनानिमहिषाइव ॥ १ ॥

प्र । सोमांसः । विपःश्चितः । अपाम् । न ।

यन्ति । ऊर्मयः । वनानि । महिषाःश्चैव ॥ १ ॥

विपश्चितोमेधाविनः सोमासः सोमाः प्रनयन्ति प्रगच्छन्ति पात्राणिप्रति । किमिव अपा-
मूर्मयः न । तेयथा सन्ततमुद्भवन्ति तद्वत् । बाहुल्येअयं दृष्टान्तः । दर्शतो गमनेदृष्टान्तान्तरमभि-
धीयते—वनानि महिषाः प्रद्धा भृगाइव । अथवा स्वाश्रयात् प्रपतने प्रथमोदृष्टान्तः द्वितीयस्तु
दशापवित्रादघः प्रवेशे ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अभिद्रोणानिवृश्रवःशुक्राऋतस्युधारया । वाजंगोमन्तमक्षरन् ॥२॥

अभि । द्रोणानि । वृश्रवः । शुक्राः । ऋतस्य ।

धारया । वाजम् । गोऽमन्तम् । अक्षरन् ॥ २ ॥

अभि. क्षरन्तीविशेषः । उपसर्गश्रुतेरुचितक्रियाध्याहारः । प्रति द्रोणानि द्रोणकलशान् यद्य-
पि द्रोणकलशाएकएव तथापि तत्पाधान्यादितरेपिपात्रा द्रोणाइत्युच्यन्ते अथवैकस्मिन्नेव पूजा-
र्थं बहुवचनं । के बभ्रवो बभ्रुवर्णाःसोमाः शुक्रादीमाः । केन प्रकारेण ऋतस्यामृतस्य धारया धा-
राकारेण । किंच वाजमर्नं गोमन्तं बहुगोयुक्तं अक्षरन् क्षरन्ति अस्माकं अथवैकमेववाक्यं उ-
क्तविधाः सोमाः द्रोणान् प्रत्यक्षरन् धारया किंकुर्वन्तो गोमन्तं वाजं प्रयच्छन्तइत्यर्थः ॥२॥

अथ तृतीया-

सुताइन्द्रायवायवेवरुणायमरुद्भ्यः । सोमाअर्पन्तिविष्णवे ॥ ३ ॥

सुताः । इन्द्राय । वायवे । वरुणाय ।

मरुद्भ्यः । सोमाः । अर्पन्ति । विष्णवे ॥ ३ ॥

सुता अभिपुताः सोमाः इन्द्राय इन्द्रार्थं वायवेच वरुणायच मरुद्भ्यश्च विष्णवेच एषामर्थं अर्पन्ति गच्छन्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

तिस्रोवाचउदीरतेगावोमिमन्तिधेनवः । हरिरेतिकर्निकदत् ॥ ४ ॥

तिस्रः । वाचः । उत् । उरते । गावः । मिमन्ति ।

धेनवः । हरिः । एति । कर्निकदत् ॥ ४ ॥

तिस्रोवाचः ऋगादिभेदेन विविधास्तुतिरुदीरते प्रोद्गमयन्ति ऋत्विजः । धेनवः आशिरेण प्रीणयिन्योगावः मिमन्ति शब्दयन्ति दोहार्थं । हरिर्हरितवर्णश्च सोमः कर्निकदच्छब्दं कुर्वन्नेति गच्छति कलशं ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

अभिब्रह्मीरनूपतयुह्वीऋतस्यमातरं । मर्मृज्यन्तेदिवःशिशुम् ॥ ५ ॥

अभि । ब्रह्मीः । अनूपत् । युह्वीः । ऋतस्य ।

मातरं । मर्मृज्यन्ते । दिवः । शिशुम् ॥ ५ ॥

ब्रह्मीर्ब्राह्मणपेरिताः यद्दीर्घहृत्यः यद्द्विहृतिमहन्नाम ऋतस्य यज्ञस्य मातरोनिर्मात्र्यः स्तुव-
योभ्यनूपत स्तुवन्ति । किं दिवोद्युदेवतायाः शिशुं शिशुस्थानीयं सोमं तमेव मर्मृज्यन्ते मृज-
न्ति । तृतीयस्यामितोदिवि सोमआसीदित्यादिश्रुतेः । युशिशुत्वं तस्य ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

रायःसमुद्राँश्चतुरोस्मभ्यँसोमविश्वतः । आपवस्वसहस्रिणः ॥६॥२३॥

रायः । समुद्रान् । चतुरः । अस्मभ्यम् । सोम ।

विश्वतः । आ । पवस्व । सहस्रिणः ॥ ६ ॥ २३ ॥

रायो धनस्य संबन्धिनः चतुरः समुद्रान् धनपूर्णानित्यर्थः तादृशान्समुद्रामस्मभ्यमर्थान्या हे सोम विश्वतः सर्वतः आपवस्व । तथा सहस्रिणः अपरिमितान्कामानापवस्व आयच्छ । चतुःसमुद्रस्थधनविशेषप्राप्तेः तन्मध्यगतभूमिस्वामित्वमन्तरेणासंभवाच्चतुःसमुद्रमुद्रितभूमंडलस्वामित्वमेवाशास्ते यजमानः ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे त्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

प्रसुवानइति षष्ठं दशमं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । प्रसुवानइत्यनुकान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र पथमा—

प्रसुवानोधारयातनेन्दुर्हिन्वानोअर्पति । रुजदृह्णाव्योजसा ॥ १ ॥

प्र । सुवानः । धारया । तना । इन्दुः । हिन्वानः ।

अर्पति । रुजत् । दृह्णा । वि । ओजसा ॥ १ ॥

इन्दुः सोमः सुवानः स्यमानः हिन्वानोध्वयुणा मेघमानो धारया तना पवित्रं प्रार्पति गच्छति । अथ प्रत्यक्षेणोच्यते दृह्णा दृढान्यपि शत्रुपुराणि ओजसा बलेन विरुजत् विरुजति विश्लथयति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सुतइन्द्रायवायवेवर्हणायमरुभ्यः । सोमोअर्पतिविष्णवे ॥ २ ॥

सुतः । इन्द्राय । वायवे । वरुणाय ।

मरुतुभ्यः । सोमः । अर्पति । विष्णवे ॥ २ ॥

अयं सुतोभिपुतः सोम इन्द्रायथं अर्पति गच्छति इन्द्राय वायवे वरुणाय मरुद्भ्यश्च
विष्णवेच अर्पति गच्छति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

वृषाणं वृषभिर्यतं सुन्वन्ति सोममद्रिंभिः । दुहन्ति शकर्मनापयः ॥ ३ ॥

वृषाणम् । वृषंभिः । यतम् । सुन्वति । सोमम् ।

अद्रिंभिः । दुहन्ति । शकर्मना । पयः ॥ ३ ॥

वृषाणं रससेकारं यतं नियतं सोमं वृषभिरसस्यवर्षकैरद्रिभिर्ग्रावभिः सुन्वन्ति शकर्म-
ना कर्मणा दुहन्त्यध्वर्यादयः पयः सोमरसं । सोमं पयोदुहन्तीति द्विकर्मकोपम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

भुवन्त्रितस्य मज्यो भुवदिन्द्राय मत्सरः । संरूपैरज्यते हरिः ॥ ४ ॥

भुवंत् । त्रितस्य । मज्यः । भुवंत् । इन्द्राय ।

मत्सरः । सम् । रूपैः । अज्यते । हरिः ॥ ४ ॥

त्रितस्य सूक्तद्रष्टृर्कषेः सोयं मत्सरो मदकरः सोमो मज्यो भुवत् शुद्धो भवति तस्य या-
गार्थं शेषपानार्थं च तथा इन्द्रायेन्द्रपानाय मज्यो भुवत् रूपै रूपकैश्च क्षीरादिभिर्हरिर्हरितवर्णः
सोमः समज्यते ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

अग्नीमृतस्य विष्टपं दुहते पृश्निमातरः । चारुं प्रियतमं हविः ॥ ५ ॥

अग्नि । इम् । ऋतस्य । विष्टपम् । दुहते ।

पृश्निमातरः । चारुं । प्रियतमम् । हविः ॥ ५ ॥

इमेनं सोमं ऋतस्य विष्टपं स्थानं यज्ञाश्रयमित्यर्थः तादृशं पृश्निमातरो मरुतो भिद्रुहते ।
किमियतममिन्द्रादीनां हविर्होमसाधनं चारु रमणीयं सोमं मरुत्पेरितवृष्ट्या सोमशुद्धेस्त्वहो-
गृत्वं ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

समेनमहुताइमागिरोअर्पन्तिस्सुतः । धेनूर्वाश्रोअवीवशत् ॥६॥२४॥

सम् । ए॒नम् । अ॒हुताः । इ॒माः । गि॒रः । अ॒र्पन्ति ।

स॒सुतः । धे॒नूः । वा॒श्रः । अ॒वीव॒शत् ॥ ६ ॥ २४ ॥

समर्पन्ति संगच्छन्ते एनं सोमं अहुता अकुटिलागिरोस्मदीयाःस्तुतयः ससुतः सरंत्यः
ताश्च धेनूः प्राणयिष्यः स्तुतीर्वाश्रः शब्दयन् अवीवशत् कामयते सोमः ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

आनइति षड्भुजमेकादशं सूक्तं आंगिरसस्य प्रभूवसोरापं गायत्रं पवमानसोमदेवताकं ।
अनुक्रान्तंच—आनःपवस्वमभूवसुरिति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

आनःपवस्वधारयापवमानरयिंपृथुम् । ययज्योतिर्विदासिनः ॥१॥

आ । नः । प॒वस्व । धा॒रया । प॒व॒मान । र॒यिम् ।

पृ॒थुम् । यया । ज्योतिः । वि॒दासि । नः ॥ १ ॥

हे पवमानसोम त्वं धारया नोस्माकं आपवस्व सर्वतः क्षर । किं रयिं धनं पृथुं विस्तीर्णं
यया धारया ज्योतिर्घोतमानं यज्ञं स्वर्गं वा विदासि लंभयसि नोस्माकं ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

इन्दोसमुद्रमीह्वयपर्वस्वविश्वमेजय । रायोधर्तानओजसा ॥ २॥

इ॒न्दो इति । स॒मुद्र॒मृ॒द्भृ॒ह्वय । प॒र्वस्व ।

वि॒श्व॒मृ॒द्ए॒ज्य । रा॒यः । ध॒र्ता । नः । ओ॒जसा ॥ २ ॥

हे इन्दो सोम हे समुद्रमीह्वय समुद्रमित्युदकनाम ईश्वरतिर्गतिकर्मा उदकपेरक तथा हे
विश्वमेजय विश्वस्य सर्वस्यास्मच्छत्रोः कल्पितः सोम त्वं ओजसा त्वदीयेन बलेन नोस्मभ्यं
रायो धनस्य धर्ता धारकः पवस्व भवेत्यर्थः । अत्र यद्यप्युदकपेरणसर्वशत्रुकंपने संबोधनान्त-
र्गतत्वाद्दुद्देश्यमते तथापि यजमानस्यापेक्षितेइति रायो धर्तृत्ववदाशास्ये अधिमन्त्वये ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्वयावीरेणवीरवोभिष्यामपृतन्यतः । क्षराणोअभिवार्यम् ॥ ३ ॥

त्वया । वीरेण । वीरवः । अभि । स्याम ।

पृतन्यतः । क्षरं । नः । अभि । वार्यम् ॥ ३ ॥

हे वीरवो वीरवन् सोम वीरेण त्वया साधनेन पृतन्यतः संग्राममिच्छतः शत्रून्भिष्याम
अभिभवेम अतो नोस्माकं वार्यं वरणीयं धनमभिक्षर अभिगमयेत्यर्थः । अथवा वरणीयं सो-
मार्यं धनं क्षर पवस्व ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

प्रवाज्मिन्दुरिष्यतिसिपांसन्वाजसाऋषिः । व्रताविदानआयुधा ॥ ४ ॥

प्र । वाजम् । इन्दुः । इष्यति । सिपांसन् । वाजसाः ।

ऋषिः । व्रता । विदानः । आयुधा ॥ ४ ॥

सोमः वाजमन्नं प्रेष्यति प्रेरयति यजमानेभ्यः । किंकुर्वन् सिपांसन् यजमानान् संभक्तुं
मिच्छन् ईदृशइन्दुर्वाजसाः अन्नस्य दाता ऋषिः सर्वस्यद्रष्टा व्रता व्रतानि कर्माणि आयुधानि
च विदानोजानन् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

तंगीर्भिर्वाचमीङ्क्ष्यंपुनांनवासयामसि । सोमंजनस्यगोपतिम् ॥ ५ ॥

तम् । गीः इजिः । वाचम् इङ्क्ष्यम् । पुनानम् ।

वासयामसि । सोमम् । जनस्य । गोपतिम् ॥ ५ ॥

तं सोमं गीर्भिः स्तुतिभिः स्तोत्रीनिशेषः । किंच वाचमींस्त्रयं वाचः प्रेरयितारं पुनानं पूषमानं
तं सोमं वासयामसि वासयामः श्रयणद्रव्यैः । कीदृशं सोमं जनस्य गोपतिं गवां पाळकं यद्वै-
कमेववाक्यं उक्तविशेषणविशिष्टं सोमं स्तुतिभिर्वासयामदति । माधवस्तु—वाचमिविपृथक्त्वं
निङन्तं कृत्वा वाक्यद्वयं चकार ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

विश्वोयस्यं व्रते जनो दाधार धर्मणस्पतेः । पुनानस्यं प्रभुवसोः ॥ ६ ॥ २५ ॥

विश्वः । यस्य । व्रते । जनः । दाधार । धर्मणः ।

पतेः । पुनानस्यं । प्रभुवसोः ॥ ६ ॥ २५ ॥

विश्वः सर्वो जनो मनुष्यो यजमानः यस्य सोमस्य व्रते कर्मणि दाधार धारयति मन-
इतिशेषः । कोटशस्य यस्य धर्मणः कर्मणः पतेः पालकस्य पुनानस्य पूयमानस्य प्रभुवसोः
प्रभूतधनस्य ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे पंचविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

असर्जितिपल्लवं द्वादशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । असर्जित्यनुकान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

असर्जिरथ्यो यथा पवित्रे चम्बोः सुतः । कार्प्मन्वाजी न्यक्रमीत् ॥ १ ॥

असर्जि । रथ्यः । यथा । पवित्रे । चम्बोः । सुतः ।

कार्प्मन् । वाजी । नि । अक्रमीत् ॥ १ ॥

रथ्यो यथा रथसंबन्धी अश्वइव स यथा विसृज्यते तद्वत् चम्बोरधिपवणफलकयोः सु-
तोभिषुतः सोमः असर्जि सृष्टो भूत् पवित्रे । तथा भूतो वाजी वेजनवान् सोमाख्योश्वः कार्प्म-
न् कार्प्मयुद्धं इतरेतरघर्षणात् अत्र देवानामाकर्षणवति यज्ञाख्ये संग्रामे न्यक्रमीत् नितरां
क्रामयति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

सवह्निः सोमजागृविः पवस्व देववीरति । अभिकोशं मधुश्चुतम् ॥ २ ॥

सः । वह्निः । सोम । जागृविः । पवस्व । देववीरः ।

अति । अजि । कोशम् । मधुश्चुतम् ॥ २ ॥

हे सोम सवह्निर्वाहकः जागृविर्जागरूको देववीरैर्विक्रामस्त्वं मधुश्चुतं मधुलाविकोशं
दशापवित्रमतिक्रम्याभिपवस्व द्रोणकलशं प्रति क्षर ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सनो॒ज्योती॑पि॒पूर्व्य॑प॒र्वमान॑विरोचय । ऋत्वे॒दक्षाय॑नोहिनु ॥ ३ ॥

सः । नः । ज्योती॑पि । पूर्व्य॑ । पर्व॑मान । वि ।

रोच॑य । ऋत्वे॑ । दक्षाय॑ । नः । हि॒नु ॥ ३ ॥

हे पूर्व्यं पुराण पर्वमान सोम सत्त्वं नोस्माकं ज्योतीपि दिव्यानि स्थानानि विरोचय प्रकाशय । किंच ऋत्वे कर्मणे यागाय दक्षाय बलाय बलप्रदाय यागायवा नोस्मान् हिनु प्रेरय ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

शु॒भ॒मान॑ऋ॒ता॒यु॒भिर्मृ॑ज्य॒मानो॒ग॒र्भ॑स्त्योः । प॒व॒ते॒वा॒रे॒अ॒व्य॒ये ॥ ४ ॥

शु॒भ॒मानः॑ । ऋ॒ता॒यु॒भिः । मृ॑ज्य॒मानः ।

ग॒र्भ॑स्त्योः । प॒व॒ते । वा॒रे । अ॒व्य॒ये ॥ ४ ॥

ऋतायुभिः यज्ञकामैः ऋत्विग्भिः शुभमानोलंक्रियमाणः तेषामेव गर्भस्त्योर्हस्तयोर्मृज्यमानः सोमः अव्यये अविमये वारे वाले दशापवित्रे पवते पूयते ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

स॒वि॒श्वा॑दा॒शु॒पे॒वसु॑सोमो॒ दि॒व्यानि॒पा॒र्था॒वा । प॒र्व॒ता॒मा॒न्तरि॑क्ष्या ॥ ५ ॥

सः । वि॒श्वा । दा॒शु॒पे । वसु॑ । सोमः । दि॒व्यानि॑ ।

पा॒र्था॒वा । प॒र्व॒ताम् । आ । अ॒न्तरि॑क्ष्या ॥ ५ ॥

सोभिपूयमाणः सोमोदाशुपे हविर्दाने विश्वा सर्वाणि वसु वसूनि धनानि आपवता प्रपच्छतु । विश्वानीत्युक्तस्य विवरणं शिष्टं । दिव्यानि दिविभवानि पार्थावा पृथिवीसंबन्धीनि अंतरिक्ष्या अन्तरिक्षेभवानिच पवतां ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

आ॒दि॒व॒स्पृ॒ष्टम॑श्व॒युर्ग॑व्य॒युःसो॑मरोह॒सि । वी॒र॒युःशं॑वसस्पते ॥ ६ ॥ २६ ॥

आ । दिवः । पृष्ठम् । अश्व॒द्युः । ग॒व्य॒द्युः ।

सोम॒ । रो॒ह॒सि॒ । वी॒र॒द्युः । श॒व॒सः॒ । प॒ते ॥ ६ ॥ २६ ॥

हे सोम त्वं स्तोतृणां अश्वपुरश्वमिच्छन् गव्यधुर्गाइच्छन् वीरयुः पुत्रानिच्छन् दिवः
पृष्ठं घुलोकमारोहसि आहुतिद्वारा हे शवससते अन्नस्यपात्क ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे पङ्क्तिशोवर्गः ॥ २६ ॥

ससुतइति पङ्क्तं त्रयोदशं श्लोकं रहूगणस्यार्थं गायत्रं सौम्यं अनुक्रम्यतेच—ससुतोरहू-
गणइति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

ससुतःपीतये॒ष्टपा॒सोमः॑प॒वित्रे॑अर्पति । वि॒घ्न॒त्रक्षांसि॑देव॒द्युः ॥ १ ॥

सः । सुतः । पीतये । ष्टपा । सोमः । प॒वित्रे॑ ।

अ॒र्प॒ति॒ । वि॒घ्न॒न् । रक्षांसि॑ । दे॒व॒द्युः ॥ १ ॥

सः सोमः पीतये इन्द्रादिपानाय सुतोभिपुतो वृषा वर्षणः सन् पवित्रे अर्पति गच्छति ।
किंकुर्वन् रक्षांसि विघ्नन् देवयुर्देवकामः सइत्यन्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सप॒वित्रे॑वि॒चक्ष॒णो॒हरि॑रर्पति॒घर्णा॑सिः । अ॒भियो॑र्नि॒कनि॑कदत् ॥ २ ॥

सः । प॒वित्रे॑ । वि॒च॒क्ष॒णः । हरिः । अ॒र्प॒ति॒ ।

घ॒र्णा॑सिः । अ॒भि॒ । यो॒र्नि॒म् । क॒नि॑कदत् ॥ २ ॥

ससोमो विचक्षणः पशपतिकर्म एतत् सर्वस्यद्रष्टा हरिर्हरितवर्णः सोमो घर्णासिः सर्वस्य
धारकः पवित्रे अर्पति गच्छति पश्चात् कनिकदत् शब्दं कुर्वन् योर्नि स्थानं द्रोणकलशमभि
गच्छति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सवा॒जीरो॑च॒नादि॒वःप॑र्व॒मानो॒विधा॑वति । र॒क्षो॒हावा॑रं॒म॒न्य॑यम् ॥ ३ ॥

सः । वा॒जी । रो॒चना । दि॒वः । प॒व॒मानः । वि ।
धा॒वति । र॒क्षः॑ऽहा । वा॒रम् । अ॒व्यय॑म् ॥ ३ ॥

सवाजी वेजनवानश्वस्थानीयोदिवः स्वर्गस्य रोचना रोचकः पवमानः पूयमानो विधा-
वति । कीदृशः रक्षोहा रक्षोहन्ता अव्ययं वारं दशापवित्रमतीत्य च धावति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

स॒त्रि॒तस्याधि॑सान॒वि॒प॒व॒मानो॒अ॒रोच॑यत् । जा॒मि॒भिः॒सूर्य॑स॒ह ॥१॥

सः । त्रि॒तस्य॑ । अधि॑ । सान॒वि । प॒व॒मानः ।

अ॒रोच॑यत् । जा॒मि॒भिः । सूर्य॑म् । स॒ह ॥ ४ ॥

ससोमस्त्रितस्य महर्षेः अधिसानवि समुच्छ्रिते यज्ञे । अधीति सप्तम्यथानुवादी । पवमानः
पूयमानः जामिभिः प्रवृद्धैः बन्धुभूतैर्वा स्वतेजोभिः सह सहितः सन्न सूर्यमरोचयत् प्रकाशित-
वान् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

स॒ष्ट॒त्र॒हा॒वृषा॑सु॒तो॒व॒रि॒वो॒वि॒ददा॑भ्यः । सो॒मो॒वा॒ज॒मि॒वा॒सर॑त् ॥ ५ ॥

सः । ष॒त्र॒हा । वृषा॑ । सु॒तः । व॒रि॒वः॑ऽवित् ।

अदा॑भ्यः । सो॒मः । वा॒ज॒म॑ऽद्व । अ॒सर॑त् ॥ ५ ॥

सष्टत्रहा वृषा वर्षकः सुतोभिपुत्रो वरिवोवित् यष्टुर्धनस्यलंभकः अदाभ्यः आ दादृष्यो-
न्यैरदंभनीयः सोमो वाजमिव संग्राममश्वदवासरत् गच्छति कलशं ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

स॒दे॒वः॒क॒वि॒ने॒पि॒तो॒इ॒मि॒द्रो॒णा॒नि॒धा॒वति॑ । इ॒न्द्रु॒रि॒न्द्रा॒य॒म॒ह॒ना ॥६॥२७॥

सः । दे॒वः । क॒वि॒ना । इ॒पि॒तः । अ॒मि॑ । द्रो॒णा॒नि ।

धा॒वति॑ । इ॒न्द्रुः । इ॒न्द्रा॒य । म॒ह॒ना ॥ ६ ॥ २७ ॥

ससोमो देवइन्दुः क्लिद्यमानः कविना क्रान्तप्रज्ञेन अध्वर्युणा इषितः प्रेरितःसन्न द्रोणानि
द्रोणकलशानभिधावति अभिगच्छति । किमर्थं इन्द्रायेन्द्रार्थं मंहना महान सइति समन्वयः॥६॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

एषइति पल्लवं चतुर्दशंस्तकं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । एषउस्यत्रितइत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः।

तत्र प्रथमा—

एषउस्यवृषारथोव्योवारेभिरर्पति । गच्छन्वाजंसहस्रिणम् ॥ १ ॥

एषः । ऊँ इति । स्यः । वृषाः । रथः । अव्यः । वारेभिः ।

अर्पति । गच्छन् । वाजम् । सहस्रिणम् ॥ १ ॥

स्यः सप्तसिद्धः एषोभिपुतः सोमोवृषा वर्षितारथोरंहणस्वभावः अव्योवारेभिः अवेवाँलैः
दशापवित्रेणार्पति गच्छति कलशं । वाजमन्त्रं सहस्रिणं सहस्रसंख्याकं यजमानाय प्रदातुं ग-
च्छन् द्रोणकलशं प्रविशन्नर्पतीत्यर्थः उपूरणः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

एतंत्रितस्यचोषणोहरिंहिन्वन्त्यद्रिभिः । इन्दुमिन्द्रायपीतये ॥२॥

एतम् । त्रितस्यं । चोषणः । हरिम् ।

हिन्वन्ति । अद्रिःभिः । इन्दुम् । इन्द्राय । पीतये ॥ २ ॥

एतमिन्दुं क्लिद्यमानं हरिं हरितवर्णं सोमं त्रितस्य ऋषेयोषणोगुलयोद्रिभिः हिन्वन्ति
इन्द्रायेन्द्रस्य पीतये पानाय ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

एतंत्यंहरितोदशममृज्यन्तेअपस्युवः । यात्रिर्मदायशुंभंते ॥ ३ ॥

एतम् । त्यम् । हरितः । दशं । मृज्यन्ते ।

अपस्युवः । यात्रिः । मदाय । शुंभंते ॥ ३ ॥

एतं त्यं तं सोममध्वर्योर्दिश हरितो हरणस्वभावा अंगुलयः अपस्थुयः कर्मेच्छवः सत्यो-
मर्ष्यन्ते शोधयन्ति याभिरिन्द्रस्य मदाय शुंभते दीप्यते शोध्यतइत्यर्थः तं एवमिति
संबन्धः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

ए॒पस्य॑मा॒नु॒पी॒ष्वाश्वे॒नो॒नवि॒क्षु॒सी॒दति॑ । गच्छ॑ज्ज॒र॒ोनयो॒पित॑म् ॥४॥

ए॒पः । स्यः । मा॒नु॒पी॒पु । आ । श्वे॒नः । न । वि॒क्षु ।

सी॒दति॑ । गच्छ॑न् । ज्ज॒रः । न । यो॒पित॑म् ॥ ४ ॥

स्यः सएपसोमो मानुषीषु विक्षु प्रजासु यजमानरूपासु अनुग्रहेण आसीदति श्वेनो
श्वेनइव । पुनः कइव योपितं गच्छन् अभिगच्छन् जारोन जारइव सयथा संकेतितः तस्याः
कामपूरणाय गूढोगच्छति तद्वदित्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

ए॒पस्य॑मद्यो॒रसो॒र्वच॑ष्टे॒दिवः॑शि॒शुः । यइ॑न्दु॒वारि॒मावि॑शात् ॥ ५ ॥

ए॒पः । स्यः । मद्यः । रसः । अ॒व । च॒ष्टे । दि॒वः ।

शि॒शुः । यः । इ॒न्दुः । वा॒रि॒म् । आ । अ॒वि॑शात् ॥ ५ ॥

स्यः सएपः मद्योमदनिमित्तोरसोवचष्टे सर्वमवपश्यति दिवः शिशुः द्युपुत्रः । तत्रोत्पत्तेः
पुत्रत्वमस्य । यइन्दुर्दीप्तः सोमो वारं दशापवित्रमाविशदाविशति सएपइति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

ए॒पस्य॑पी॒तये॑सु॒तो॒हरि॑र॒र्पति॑ध॒र्णसिः॑ । क॒न्द॒न्यो॒र्नि॒मि॒प्रिय॑म् ॥६॥२८॥

ए॒पः । स्यः । पी॒तये॑ । सु॒तः । हरिः । अ॒र्पति॑ । ध॒र्णसिः॑ ।

क॒न्द॑न् । यो॒र्नि॒म् । अ॒भि । प्रि॒यम् ॥ ६ ॥ २८ ॥

एपस्यः ससोमः पीतये पानाय सुतोभिपुतो हरिर्हरितवर्णो धर्णसिर्धारकः प्रियं स्व-
पियभूर्त योर्निस्थानं द्रोणकलशं कंदन शब्दयन् अज्यर्पति गच्छति ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

आशुरर्षेति प्लुचं पंचदशं सूक्तं आंगिरसस्य बृहन्मतेरार्षं गायत्रं पवमानसोमदेवताकं ।
आशुरर्षंबृहन्मतिरित्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

आशुरर्षंबृहन्मतेपरिप्रियेणधाम्ना । यत्रदेवाइतिब्रवन् ॥ १ ॥

आशुः । अर्षं । बृहन्मते । परि । प्रियेण ।

धाम्ना । यत्र । देवाः । इति । ब्रवन् ॥ १ ॥

हे बृहन्मते महामते सोम प्रियेण देवानां प्रियतमेन धाम्ना शरीरेण धारया आशुः शी-
घ्रःसन् पर्यर्षं परिगच्छ । यत्रदेवाइन्द्रादयो वर्तन्ते इतिब्रवन् ब्रुवन्ब्रुवन् चारयन् तां दिशं गच्छामीति
ब्रुवन्मित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

परिष्कृण्वन्ननिष्कृतंजनाययातयन्निर्षः । वृष्टिदिवःपरिस्रव ॥ २ ॥

परिष्कृण्वन् । अनिःस्कृतम् । जनाय ।

यातयन् । इर्षः । वृष्टिम् । दिवः । परि । स्रव ॥ २ ॥

हे सोम अनिष्कृतं संस्कृतं यजमानं स्थानं वा परिष्कृण्वन् संस्कुर्वन् जनाय यागकर्त्रे
इषोन्नानि यातयन् निर्गमयन् दिवोन्तरिक्षात् वृष्टिं परिस्रव ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सुतएतिपवित्रआत्विर्पिदधानओजसा । विचक्षाणोविरोचयन् ॥ ३ ॥

सुतः । एति । पवित्रे । आ । त्विर्षिम् । दधानः । ओजसा ।

विचक्षाणः । विरोचयन् ॥ ३ ॥

सुतोभिपुतः सोमःसन् पवित्रे दशापवित्रे आइत्यनर्थकः ओजसा बलेन शीघ्रं एति ग-
च्छति । कोदशःसन् त्विर्षिं दीर्घिं दधानो धारयन् विचक्षणः सर्वं पश्यन् विरोचयन् दीपयंश्च ।
किं देवानितिशेषः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

अयंसयोदिवस्परिरघुयामापुवित्रआ । सिन्धोरुर्माव्यक्षरत् ॥४॥

अयम् । सः । यः । दिवः । परि । रघुयामा । पुवित्रे । आ ।
सिन्धोः । ऊर्मा । वि । अक्षरत् ॥ ४ ॥

अयं ससोमः पवित्रे आसिच्यमानइतिशेषः । सिंधोर्जललाविण्याऊर्मा ऊर्मौ संघाते व्य-
क्षरत् विविधं क्षरति । सइत्युक्तं कइत्याह—योदिवस्परि द्युलोकस्योपरि रघुयामा लघुगमनः
देवमातौ सोयमिति संबन्धः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

आविवासनपरावतोअथोअर्वावतःसुतः । इन्द्रायसिच्यतेमधु॥५॥

आइविवासन् । पराइवतः । अथो इति । अर्वाइवतः ।
सुतः । इन्द्राय । सिच्यते । मधु ॥ ५ ॥

सुतोभिपुतःसोमः परावतः दूरनामैतत् दूरस्थानात् अथो अपिचार्वावतोनिकस्थांश्च दे-
वानाविवास्तन् रसेन परिचरणायेत्यर्थः इन्द्रायेन्द्रार्थं मधु मधुसदृशः सोमः सिच्यते ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

समीचीनाअनूपत्हरिंहिन्वन्त्यद्रिभिः । योनावृत्तस्यसीदत् ॥६॥२९॥

समईर्दुचीनाः । अनूपत् । हरिम् । हिन्वन्ति । अद्रिभिः ।

योनी । ऋतस्य । सीदत् ॥ ६ ॥ २९ ॥

समीचीनाः सम्यगंचिताः संगताःस्तोतारोनूपत् स्तुवन्ति । किंच सोमं हरिं हरितवर्णं
हिन्वन्ति प्रेरयन्ति गमयन्ति अद्रिभिर्यावभिः । यस्मादेवं तस्मात् ऋतस्य यज्ञस्य योनी स्थाने
सीदत् निपण्णाभवत् हे देवाः ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठ्याष्टमे एकोनविंशोवर्गः ॥ २९ ॥

पुनानइति पल्लवं पोडशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । पुनानइत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

पुना॒नोअ॒क्रमी॒द॒भिवि॒श्वामृ॒धोवि॒चर्ष॑णिः । शु॒भ्रन्ति॒विप्रं॑धी॒तिभिः॑ ॥ १ ॥

पुना॒नः । अ॒क्र॒मीत् । अ॒भि । वि॒श्वाः । मृ॒धः । वि॒चर्ष॑णिः ।
शु॒भ्रन्ति॑ । वि॒प्रम् । धी॒ति॒भिः ॥ १ ॥

पुनानः पूयमानो विचर्षणिः द्रष्टा सोमः विश्वा सर्वानृधोर्हिंसकान् शत्रून्अक्रमीत् अ-
तिक्रान्तवान् तं विप्रं मेधाविनं धीतिभिः कर्मभिरभियवादिभिः स्तुतिभिर्वा शुभ्रन्ति दीपय-
त्यलंकुर्वन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

आयो॒र्निम॒रुणो॒रुहृद्ग॒मदिन्द्रं॑वृ॒षासु॑तः । ध्रु॒वेस॑द॒सिसी॑दति ॥ २ ॥

आ । यो॒र्निम् । अ॒रु॒णः । रु॒हत् । ग॒मत् । इन्द्रं॑ । वृ॒षा ।
सु॒तः । ध्रु॒वे । स॑द॒सि । सी॑दति ॥ २ ॥

अयमरुणोरुणवर्णः सोमो योनिं स्थानं द्रोणकलशमारुहदारोहति ततइन्द्रं गमद्गच्छ-
ति । कुतः सन्नयं वृषावर्षकः फलानां सुतोभिपुतः सन् गत्वा ध्रुवेसदसि स्थिरेस्थाने द्यु-
लोकाख्ये सीदति निवसति ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

नू॒नो॒र॒रिध॑म॒हामि॒न्द्रो॒स्मभ्यं॑सो॒मवि॒श्वतः॑ । आ॒पव॑स्व॒सह॑स्त्रि॒णम् ॥ ३ ॥

नु । नः॑ । र॒धिम् । म॒हाम् । इन्द्रो॑ इति॑ । अ॒स्मभ्यं॑ । सो॒म ।
वि॒श्वतः॑ । आ । प॒व॒स्व । स॒ह॒स्त्रि॒णम् ॥ ३ ॥

हे सोमाभिपुवस्त्वं हे इन्द्रो नोस्मभ्यं नु क्षिप्रं महानं महान्तं सहस्त्रिणं असंख्यातं रधि
धनं विश्वतः आपवस्व सर्वतः परिस्रव ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

वि॒श्वांसो॒मप॑व॒मानद्यु॒म्नानी॑न्द्र॒वाभ॑र । वि॒दाःस॑ह॒स्त्रि॒णीरि॑पः ॥ ४ ॥

विश्वा । सोम । पवमान । द्युम्नानि । इन्दो इति ।

आ । भर । विदाः । सहस्रिणीः । इषः ॥ ४ ॥

हे सोम पवमान पूयमान इन्दो दीप्त त्वं विश्वा सर्वाणि बहुविधानि द्युम्नानि द्रविणानि आभराहर । विदाः संभयच सहस्रिणीः सहस्रसंख्याकानि इषोनानि ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

सर्नः पुनान आभर रयिं स्तोत्रे सुवीर्यम् । जरितुर्वर्धया गिरः ॥ ५ ॥

सः । नः । पुनानः । आ । भर । रयिम् । स्तोत्रे ।

सुडवीर्यम् । जरितुः । वर्धय । गिरः ॥ ५ ॥

हे सोम सत्त्वं नोस्मभ्यं स्तोत्रे स्तोत्रुभ्यः पुनानः पूयमानोभिपूयमाणः आभराहर । किं रयिं धनं । कीदृशं सुवीर्यं सुपुत्रं । किंच जरितुः स्तोतुर्गिरः स्तुतीः वर्धय ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

पुनान इन्दवाभर सोमं द्विद्वर्हसं रयिम् । वृषन्निन्दोन उक्थ्यम् ॥ ६ ॥ ३० ॥

पुनानः । इन्दो इति । आ । भर । सोमं । द्विद्वर्हसम् ।

रयिम् । वृषन् । इन्दो इति । नः । उक्थ्यम् ॥ ६ ॥ ३० ॥

हे इन्दो सोम पुनानः पूयमानस्त्वं आभराहर । किं रयिं धनं । कीदृशं धनं द्विद्वर्हसं संधयोर्धुपृथिव्याल्ययोः स्थानयोः परिवृढं । तदेवाह हे इन्दो वृषन् वर्षक नोस्मभ्यं उक्थ्यं स्तुत्यं धनमाभर ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे त्रिंशोवर्गः ॥ ३० ॥

प्रयेगाव इति पञ्चमं सप्तदशं सूक्तं काण्वस्य मेध्यातिथेरापि गायत्रं पवमानसोमदेववाकं तथाचानुक्रान्तं—प्रयेगावो मेध्यातिथिरिति । गतो विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रयेगावो नभूर्णयस्त्वेपाअयासो अक्रमुः । घ्नन्तः कृष्णामपत्त्वर्चम् ॥ १ ॥

प्र । ये । गावः । न । भूर्णयः । त्वेपाः । अयासः ।

अक्रमुः । घ्नन्तः । कृष्णाम् । अप । त्वचम् ॥ १ ॥

ये अभिपुताः सोमाः गावोन उदकानीव तानि यथा तूर्णमघः पतन्ति तद्वत् एवंचोपमी-
यन्ते । यद्वा गावः स्वगोष्ठं प्रत्याशु गच्छन्ति तद्वत् । अथवा गावः स्तुतिवाचः तायथा स्तुत्यं
मति क्षिप्रं प्राप्नुवन्ति तद्वत् । भूर्णयः क्षिमाः त्वेपाः दीप्ताः अयासः अयाः गमनशीलाः कृष्णां
त्वचं कृष्णा त्वग्रक्षाः तं निघ्नन्तः । त्वचिः संवरणकर्मा । ईदृग्भूताः सोमाः अक्रमुः तान्
स्तुवतेतिशेषः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सुवितस्यमनामहेतिसेतुंदुराव्यम् । साह्वांसोदस्युमव्रतम् ॥ २ ॥

सुवितस्यं । मनामहे । अति । सेतुम् ।

दुः६आव्यम् । साह्वासः । दस्युम् । अव्रतम् ॥ २ ॥

सुवितस्य शोभनंपातः सुवितः शोभनस्य सोमस्य सेतुं रक्षोविषयं बन्धं दुष्टमतिं च
रक्षसां बंधनं तेषां हननबुद्धिं च सोमकर्तृका मनामहे स्तुमः । कथंस्तुमइति तदुच्यते अव्रतं
दुराव्यं तद्वयं कर्माणं दस्युं शत्रुं साह्वांसोभिभवन्तः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

शृण्वेवृष्टेरिवस्वनःपवमानस्यशुष्मिणः । चरन्तिविद्युतोदिवि ॥ ३ ॥

शृण्वे । वृष्टेः६इव । स्वनः । पवमानस्य ।

शुष्मिणः । चरन्ति । विद्युतः । दिवि ॥ ३ ॥

शृण्वे श्रूयते किं सोमस्वनः । किमिव वृष्टेर्बर्षणस्य स्वनइव तस्य यथा महान् स्वनः
श्रूयते तद्वत् प्रभूतरसापातसमये श्रूयते । कस्य स्वनइति तत्राह पवमानस्य पूयमानस्य
शुष्मिणोबलवतः तस्यैव विद्युतोदीप्तयो दिव्यन्तरिक्षे चरन्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आपवस्वमहीमिपुंगोमदिन्दोहिरण्यवत् । अश्वावहाजवत्सुतः ॥ ४ ॥

आ । प॒व॒स्व । म॒हीम् । इ॒पम् । गो॒ऽम॒न्त् । इ॒न्द्रो इ॒ति ।

हिर॑ण्य॒ऽवत् । अ॒श्व॑ऽवत् । वा॒ज॑ऽवत् । सु॒तः ॥ ४ ॥

हे इन्द्रो सोम सुतोभिपुतस्त्वं महीमिपं महदन्नं आपवस्व । कीदृशमन्नं गोमत् बहुगोभि-
रुपेतं एवं हिरण्यवत् हिरण्यैः अश्ववत् अश्वैः वाजवत् वाजैर्बलैश्चोपेतं ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

स॒प॒व॒स्व॒वि॒च॒र्प॒ण॒आ॒म॒ही॒रो॒द॒सी॒पृ॒ण । उ॒पाः॒सूर्यो॑न॒र॒श्मि॒भिः ॥ ५ ॥

सः । प॒व॒स्व । वि॒ऽच॒र्प॒णे । आ । म॒ही इ॒ति । रो॒द॒सी इ॒ति ।

पृ॒ण । उ॒पाः । सूर्यः॑ । न । र॒श्मि॒भिः ॥ ५ ॥

हे विचर्पणे विद्रष्टः सोम सत्त्वं पवस्व क्षर रसं । तथा कृत्वा तेनरसेन मही महत्यौ रो-
दसी धावापृथिव्यौ आपृण आपूरय उपाः उपसः एकदेशवाचिनोपःशब्देन तदुपलक्षित-
महरुच्यते तदप्राधान्यात् अहानि रश्मिभिः सूर्यो न सूर्यइव ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

परि॑णःश॒र्म॒य॒न्त्या॒धार॑यासोमवि॒श्व॒तः । सरा॑र॒से॒व॒वि॒ष्ट॒प॒म् ॥ ६ ॥ ३ १ ॥

परि॑ । नुः । श॒र्म॒य॒न्त्या । धार॑या । सो॒म ।

वि॒श्व॒तः । सरा॑ । र॒सा॒ऽइ॒व । वि॒ष्ट॒प॒म् ॥ ६ ॥ ३ १ ॥

हे सोम नोस्मभ्यं शर्मयन्त्या सुखयन्त्या धारया विश्वतः सर्वतः परिसर परिचर रसेव
रसेनेव विष्टपं भूलोकं । यद्वा रसा नदी स्थानं सा प्रवणरूपमिव ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे एकत्रिंशोवर्गः ॥ ३ १ ॥

जनयन्निति पञ्चमष्टादशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । जनयन्नित्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

ज॒न॒य॑न्त्रो॒च॒ना॒दि॒वो॒ज॒न॒य॑न्त्र॒प्सु॒सूर्य॑म् । व॒सा॒नो॒गा॒अ॒पो॒हरिः॑ ॥ १ ॥

जनयन् । रोचना । दिवः । जनयन् । अप्सु ।
सूर्यम् । वसानः । गाः । अपः । हरिः ॥ १ ॥

अयं हरिः सोमो दिवोयुसंबन्धीनि रोचना रोचनानि नक्षत्रग्रहमंडलानि जनयन् तथा
अप्स्वन्तरिक्षे सूर्यं च जनयन् तथा गाः अधोगंघ्रीरपोवसानो भूमिमात्मानं वा आच्छादयन्
पवतइत्युत्तरत्र संबन्धः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

एपप्रत्नेनमन्मनादेवोदेवेभ्यस्परि । धारयापवतेसुतः ॥ २ ॥

एपः । प्रत्नेन । मन्मना । देवः । देवेभ्यः ।
परि । धारया । पवते । सुतः ॥ २ ॥

एपः देवः सोमः प्रत्नेन पुराणेन मन्मना मननीयेन स्तोत्रेण युक्तः सुतोभिपुतश्च सन् देवे-
भ्यः परि परितो धारया स्वीयया पवते ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

वावृधानायतूर्वयेपवन्तेवाजसातये । सोमाःसहस्रपाजसः ॥ ३ ॥

वावृधानाय । तूर्वये । पवन्ते । वाजसातये ।
सोमाः । सहस्रपाजसः ॥ ३ ॥

वावृधानाय वर्षमानाय तूर्वये क्षिपाय वाजसातये संग्रामायानलाभायवा पवन्ते पूयन्ते
के सोमाः । कीदृशाः सहस्रपाजसो परिमितबलाः असंख्यातवेगाइत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

दुहानःप्रत्नमित्पर्यःपवित्रेपरिपिच्यते । क्रन्दन्देवाँअजीजनत् ॥ ४ ॥

दुहानः । प्रत्नम् । इत् । पर्यः । पवित्रे । परि ।
सिच्यते । क्रन्दन् । देवान् । अजीजनत् ॥ ४ ॥

मत्र मितं पुराणमेव पयोरसं दुहानः दधानः सोमः पवित्रे परिपिच्यते । किंच क्रन्दन् शब्दं कुर्वन् देवानजीजनत् जनयति स्वसमीपे यत्र सोमोभिपूयते तत्र देवानियतं प्रादुर्भवन्ति अतो जनयतीत्युपचर्यते ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

अभिविश्वानि वार्याभि देवाँ ऋता वृधः । सोमः पुनानो अर्पति ॥ ५ ॥

अभि । विश्वानि । वार्या । अग्नि । देवान् ।

ऋतवृधः । सोमः । पुनानः । अर्पति ॥ ५ ॥

अयं सोमः पुनानः पूयमानो विश्वानि वार्या वरणीयानि धनान्यर्पति तथा ऋतावृधो यज्ञवर्धकान् देवानर्पति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

गोमन्त्रः सोमवीरवद्दृश्वान्वद्वाजवत्सुतः । पवस्व वृहतीरिपः ॥ ६ ॥ ३२ ॥

गोमन्त्र । नः । सोम । वीरवत् । अश्ववत् ।

वाजवत् । सुतः । पवस्व । वृहतीः । इपः ॥ ६ ॥ ३२ ॥

हे सोम सुतस्त्वं नोस्मभ्यं गोमत्र गोभिर्युक्तं वीरवद्बहुभिः वीररूपेण अश्ववदश्वैर्युक्तं वाजवद्वाजैर्वलेः संग्रामैर्वैपितं धनं वृहतीरिपः मभूतान्यन्नानि पवस्व प्रयच्छेत्यर्थः ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठ्याष्टमे द्वाविंशोवर्गः ॥ ३२ ॥

यो अत्यइवेति पल्लवमेकोनविंशसूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववद् यो अत्यइवेत्यनुक्रान्तं गतो विनि-
योगः ।

तत्र प्रथमा-

यो अत्यइव मृज्यते गोभिर्मदाय हर्यतः । तं गीभिर्वासयामसि ॥ १ ॥

यः । अत्यः इव । मृज्यते । गोभिः । मदाय ।

हर्यतः । तम् । गीः इति । वासयामसि ॥ १ ॥

मं० ९ अ० २ सू० ४३] षष्ठोऽष्टकः

यः सोमः अत्यद्भव अतनशीलोऽश्वद्भव गोभिर्वसतीवरीभिरद्भिर्गोविकारैः पयआदिभि-
र्वा वृज्यते मिश्रयते किमर्थं मदाय देवानां । कीदृशोयः हर्यतः कान्तः तं सोमं गीभिः स्तुति-
भिर्वासयामसि वासयामः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तन्नोविश्वांअवस्युवोगिरंशुम्भन्तिपूर्वथा । इन्दुमिन्द्रायपीतये ॥ २ ॥

तम् । नः । विश्वाः । अवस्युवः । गिरं । शुम्भन्ति ।
पूर्वथा । इन्दुम् । इन्द्राय । पीतये ॥ २ ॥

तमिन्दुं सोमं नोस्माकं विश्वाः सर्वावस्युवः अवोरक्षणं तदिच्छन्त्योगिरः स्तुतयः
पूर्वथा पूर्वमिव पूर्वं यथा तथैवेदानीमपि शुंभन्ति दीपयन्ति किमर्थमिन्द्रायेन्द्रस्य पीतये
षानाय ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

पुनानोयातिहर्यतःसोमोगीभिःपरिष्कृतः । विप्रस्यमेध्यातिथेः ॥ ३ ॥

पुनानः । याति । हर्यतः । सोमः । गीःऽभिः ।
परिष्कृतः । विप्रस्य । मेध्याऽतिथेः ॥ ३ ॥

पुनानः पूषमानोहर्यतः कमनीयः सोमोगीभिः परिष्कृतः स्तुतिभिरलंकृतोयाति कलशंप-
ति । किमर्थं विप्रस्य मेधाविनो मेध्यातिथेर्ममयागार्थं यद्वा ममगीभिरिति संबन्धः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

पवमानविदारयिस्मभ्यंसोमसुश्रियम् । इन्दोसहस्रवर्चसम् ॥ ४ ॥

पवमान । विदाः । रयिम् । अस्मभ्यम् । सोम ।
सुश्रियम् । इन्दो इति । सहस्रवर्चसम् ॥ ४ ॥

हे पवमानसोम इन्दोस्मभ्यं सुश्रियं शोभनया श्रिया युक्तं सहस्रवर्चसं बहुदीप्तिं रयिं
धनं विदाः देहीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

इन्द्रुस्त्योनवाजसृत्कनिंकन्तिपवित्रआ । यदक्षारतिदेव्युः ॥ ५ ॥

इन्द्रुः । अत्यः । न । वाजसृत् । कनिंकन्ति ।

पवित्रे । आ । यत् । अक्षाः । अति । देव्युः ॥ ५ ॥

यः इन्द्रुः वाजसृत् संग्रामसरणः अत्योन अश्वइव पवित्र आ पवित्रे कनिंकन्ति शब्दं करोति यद्यदा अक्षाः क्षरति । क्षरसंचलने इत्यस्माच्छान्दसे लुङि तिपि सिच् बहुलंछन्दसी-तीडभावः इडभावश्च रात्सस्येतिस्लोपः । देवयुर्देवकामः सन् तदा अतिशब्दं करोति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

पवस्ववाजसातयेविप्रस्यगृणतोवृधे । सोमरास्वसुवीर्यम् ॥ ६ ॥ ३३ ॥

पवस्व । वाजसातये । विप्रस्य । गृणतः ।

वृधे । सोम । रास्व । सुवीर्यम् ॥ ६ ॥ ३३ ॥

हे सोम पवस्व क्षर । किमर्थं वाजसातयेन्नस्य टाभाय । तथा गृणतः स्तुवतो विप्रस्य मम मेध्यातिथेवृधे वर्धनायच हे सोम सुवीर्यं शोभनवीर्येपित्वंपुत्रंच रास्व देहीति ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठ्याष्टमे त्रयस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३३ ॥

वेदार्थस्यप्रकाशेन तमोहार्दनिवारयन् । पुमर्थाश्वतुरोदेयाद्विघातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इतिश्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीर्युकभृपालसाम्राज्यधुरंधरेण सा-यणाचार्येण विरचिते माघवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये षष्ठाष्टकेष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

॥ इति षष्ठोऽष्टकः समाप्तः ॥ ६ ॥